

*Museet vid Korsvägen*



Institutionen för Filosofi Lingvistik och Vetenskapsteori

# Museet vid Korsvägen

Johan Lund



GÖTEBORGS UNIVERSITET

Avhandling för filosofie doktorsexamen i vetenskapsteori,  
vid Göteborgs universitet  
2016-05-20  
Klockan 10:15  
Världskulturmuseet  
Södra vägen 54, Göteborg

© Johan Lund, 2016

Layout: Johan Lund

ISBN 978-91-628-9812-0 (tryckt)

ISBN 978-91-628-9813-7 (pdf)

Tryck: Ineko AB, Göteborg, 2016

# INNEHÅLL

---

<b>FÖRORD: BILDNINGSSÄMNETS VETENSKAPSTEORI</b>	<b>IX</b>
---	-----------

---

<b>DEL I.</b>	
<b>INTRODUKTION</b>	<b>1</b>

---

<b>1.</b>	
<b>INLEDNING</b>	<b>1</b>

---

<b>I. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING</b> .....	<b>6</b>
<b>II. STUDIENS DISPOSITION</b> .....	<b>7</b>
<b>III: FORSKNINGSLÄGE</b> .....	<b>8</b>
TRENDER INOM MUSEIFORSKNING.....	<b>9</b>
TRENDER INOM FORSKNINGSPOLITISK FORSKNING.....	<b>13</b>
TRENDER INOM KULTURPOLITISK FORSKNING.....	<b>14</b>
TRENDER INOM MEDBORGARSKAPS FORSKNING.....	<b>16</b>

---

<b>2.</b>	
<b>MUSEER SOM VETENSKAPSTEORETISKT UNDERSÖKNINGSOMRÅDE</b>	<b>21</b>

---

<b>I. TÄNKANDE, VETANDE OCH VETENSKAP</b> .....	<b>22</b>
<b>II. PUBLIC UNDERSTANDING OF SCIENCE, MUSEOLOGI OCH MUSEISTUDIER</b> .....	<b>44</b>
A. BENÄMNINGAR: MUSEOLOGI OCH/ELLER MUSEISTUDIER?	46
B. MUSEERNAS OCH SAMLINGARNAS FÖRVALTNING.....	<b>49</b>
C. DET KONSTITUERA(N)DE MUSEET.....	<b>49</b>
I. Ikonodul museologi.....	<b>49</b>
II. Ikonoklastisk museologi.....	<b>51</b>
D. MUSEIPEDAGOGIK.....	<b>54</b>
<b>III. KONKLUSION</b> .....	<b>55</b>

---

<b>3.</b>	
<b>ANALYTISKT MASKINERI:</b>	
<b>MOT EN TÄNKANDETS ORIGAMI</b>	<b>59</b>

---

<b>I. Två FÖRHÅLLNINGSSÄTT</b> .....	<b>59</b>
A. METODOLOGISK-BEGREPPSLIGA MATRISER OCH ATT TÄNKA MED FOUCAULT.....	<b>59</b>
B. NÅGRA REFERENSPUNKTER FÖR TÄNKANDET MED FOUCAULT.....	<b>67</b>
<b>II. PRIORITERADE BEGREPP OCH DESS ANALYTISKA FÖRFARINGSSÄTT: MODUS</b> .....	<b>70</b>
<b>III. PRIORITERADE BEGREPP OCH DESS ANALYTISKA FÖRFARINGSSÄTT: VETANDE</b> .....	<b>86</b>
A. VETANDE OCH SPRÅK: DISKURS, ELLER ATT BEFINNA SIG PÅ UTSAGANS NIVÅ I ANALYSEN.....	<b>88</b>

B. VETANDE OCH MAKT: LJUSETS OKROPPSLIGA MATERIALITET.....	94
<b>IV. GRÄNSERFARENHETER: DUBBLERA, LAGER, TANKESCHEMAN, SUBJEKT &amp; FRIHET.....</b>	<b>96</b>
<b>V. MATERIAL OCH KULTURBEGREPPETS TRE GENRER.....</b>	<b>103</b>
A. PARLAMENTARISK-POLITISKA TEXTER .....	103
I. Direktiv och Departementsserien, Statens offentliga utredningar.....	103
II. Propositioner, motioner, utskottsbetänkanden, Protokoll .....	105
III. Deklarationer och statens överenskommelser med främmande makt.....	105
IV. Myndigheters skrivelser och protokoll.....	106
V. Förordningar: Skolverkets Författningssamling (SKOLFS).....	106
B. ARTIKLAR FRÅN DAGS- OCH KVÄLLSPRESS.....	106
C. AKADEMISK-TEORETISKA TEXTER .....	107
D. UTSTÄLLNINGARNA.....	107
E. GENRE SOM GRUPPERINGSVERKTYG.....	108
<b>VI. KONKLUSION: TÄNKANDETS ORIGAMI.....</b>	<b>109</b>
A. ANALYTISKA BEGREPP.....	110
B. EXTERIORITET OCH SPRIDNING.....	111

---

## DEL II.

### VÄRLDSKULTURMUSEETS INSTITUTIONELLA ETABLERANDE

#### INLEDNING DEL II

113

---

#### 4.

#### MUSEET SOM FLYTT- ELLER DEMOKRATIPROJEKT?

#### NÅGRA INLEDANDE ANMÄRKNINGAR

117

---

<b>I. ETT FÖRSTA LAGER: VÄRLDSKULTURMUSEET SOM ETT PRESTIGE- OCH FLYTTPROJEKT.....</b>	<b>118</b>
A. FÖRSLAGET INNEBÄR FYSISK FLYTT ELLER NEDLÄGGNING AV TRE MUSEER.....	120
I. Den ekonomiska taktiken mot en fysisk flytt av museer.....	122
II. Den forskningspolitiska taktiken mot en fysisk flytt av museer.....	123
III. Taktiken om konstens och etnografikans oförenlighet mot en fysisk flytt av museer .....	124
B. FÖRSLAGET INNEBÄR INTE EN FYSISK FLYTT ELLER NEDLÄGGNING AV MUSEER.....	125
I. Taktiken om att förslaget inte innebär någon fysisk flytt över huvud taget.....	126
II. Taktiken om ambivalens.....	127
III. Taktiken om Flytt av resurser och status.....	129
§1) En förskjutning av huvudstadens legitimitet som ett centrum för kulturella och forskningsmässiga frågor .....	129
§2.) Förslaget innebär förlorade samordningsvinster samt ökade kostnader .....	130
C. FLYTT ELLER INTE? SANNINGSSPEL I PRESS OCH PARLAMENT.....	131
Sanningsspel I. och taktiken om sanningens plasticitet.....	131
Sanningsspel II. och taktiken om sanningens juridiska form i och genom beredningsfrågan.....	132
D. SAMMANFATTNING: DET FÖRSTA LAGRETS SEX ÖVERGRIPANDE STRATEGIER.....	136
I. Flyttdebattens centrala ställning för VKM:s interna och externa identifikation.....	136

II. De två sanningsspelen.....	137
III. Sambandet mellan museets fysiska lokalisering och forskningens kvalitet.....	138
IV. Den ekonomiska rationalitetens framskjutna roll.....	138
V. Flyttdebattens inveckning i andra debatter. ....	139
VI. Musei- och kulturutredningarnas roll i Världskulturmuseiprojektet.....	139
<b>II. ETT ANDRA LAGER: VÄRLDSKULTURMUSEET SOM ETT MEDBORGERLIGT PROJEKT.....</b>	<b>140</b>
A. VÄRLDSKULTURMUSEET OCH MINNE OCH BILDNINGENS DRÖMMUSEUM.....	141
B. MUSEERNA OCH BILDNINGSSYSTEMET.....	144
C. SAMHÄLLSFÖRÄNDRING, BILDNING OCH MUSEER.....	145
D. SAMHÄLLE, BILDNING OCH MUSEERNAS OFFENTLIGA RUM.....	148
E. VÄRLDSKULTURMUSEET OCH ETT SAMTIDSDIAGNOSTISKT FÄLT.....	149
<b>III. KONKLUSION.....</b>	<b>152</b>

## 5.

### **MEDBORGERLIG OFFENTLIGHET OCH TVÄRVETENSKAP 157**

<b>I. MUSEET SOM KUNSKAPSINSTITUTION .....</b>	<b>158</b>
A. LEGITIMITETSPROBLEM 1: EN TEORETISK-TEMATISK RÖRELSE MOT MARGINALEN .....	159
B. LEGITIMITETSPROBLEM 2: EN SYMBOLISK FÖRFLYTTNING AV VIKTEN AV DET AKADEMISKA.....	160
C. LEGITIMITETSPROBLEM 3: FORSKNING STÄLLS MOT UTSTÄLLNINGSVERSAMHETEN.....	160
D. LEGITIMITETSPROBLEM 4: ETT MINSKAT FÖRTROENDE FÖR MUSEERNA INOM FORSKNINGSPOLITISKA BESLUT.....	161
E. LEGITIMITETSPROBLEM 5: MUSEERNA AVSÄTTER FÖR LITE RESURSER TILL FORSKNING .....	161
F. LEGITIMITETSPROBLEM 6: FORSKNINGSBEGREPP: DOKUMENTATION ELLER FORSKNING?....	161
<b>II. TVÄRVETENSKAP SOM HOT OCH RÄDDNING.....</b>	<b>162</b>
A. TVÅ ORGANISERINGSPRINCIPER AV MUSEET.....	164
I. Världskulturmuseet, tvärvetenskap och mötets olika grader av gränsöverskridanden .....	165
II: "Opolitisk" ämnesdisciplinär vetenskap och "politisk" tvärvetenskap.....	169
B. TRÖSKLAR: VETANDENIVÅ OCH VETENSKAPLIG NIVÅ.....	173
<b>III. TVÄRVETENSKAPENS FUNKTION SOM STIMULANTIA FÖR ANDRA DOMÄNER.....</b>	<b>178</b>
A. TVÄRVETENSKAP OCH ABM.....	179
B. TVÄRVETENSKAP OCH MEDIA.....	180
C. TVÄRVETENSKAP OCH MÖTESPLATSEN.....	181
D. VÄRLDSKULTURMUSEET OCH ETT SAMTIDSDIAGNOSTISKT FÄLT.....	182
I. Världskultur.....	183
II. Världskultur och globalisering .....	185
III: Ett samtidsdiagnostiskt fält: cirkulation av begrepp och vägledande principer.....	186
<b>IV. KONKLUSION.....</b>	<b>191</b>

## 6.

### **MEDBORGERLIG OFFENTLIGHET OCH BILDNING I:**

### **BILDNING, OFFENTLIGHET SAMT TVÅ KONFIGURATIONER FÖR DET MUSEALA 197**

<b>I. BILDNING, BORGERLIG- OCH MEDBORGERLIG OFFENTLIGHET.....</b>	<b>198</b>
<b>II. DEN BILDANDE KONVERSATIONEN – KONST – HUMANVETENSKAP.....</b>	<b>200</b>
A. BILDNING: ETT ODLANDE AV SJÅLEN/SAMT TRE DISTINKTIONER.....	200
B. BILDNING OCH DESS RELATION TILL VETANDE OCH VETENSKAPLIG KUNSKAP .....	202
I. Några allmänna drag i debatten om Museibygnadens placering i Göteborg.....	202
§1) Debattens första lager: Hur valdes Korsvägen som lokaliseringsort: samverkansskäl eller viljan till evenemangsstråk? .....	203
§2) Debattens andra lager: byggnadens inverkan på stads- trafik- och naturmiljö.....	205
§3) Debattens tredje lager: byggnadens inverkan på kulturmiljön. ....	206
II. Närhet och distans och det kulturvetenskapliga museets legitimitet.....	207
C. 1800-TALSKONFIGURATIONEN: BILDNING, HUMANVETENSKAP, KONST.....	208
I. Vetande och vetenskaplig kunskap: Humanvetenskap och bildning.....	209
II. Bildning, humanvetenskap och Vårats tillblivelse .....	210
III. Tolkningen och konstens reflekterande omdömeskraft.....	211
IV. Gadamers sammansättning av bildning – konst – humanvetenskap.....	212
<b>III. VILJAN ATT VETA OCH OVILJAN ATT VARA EXKLUDERANDE.....</b>	<b>214</b>
A. SANNINGSSPEL MELLAN KONST OCH ETNOGRAFIKA: SANNINGSSÄGANDE OCH INKLUDERANDE .....	214
I. Den exkluderande etnografien och den inkluderande konstens företrädare.....	215
II. Den inkluderande antropologins företrädare och den exkluderande konsten.....	217
III. Att inkludera och exkludera: Två former för maktutövande.....	219
B. SANNINGSSPEL MELLAN KONST OCH ETNOGRAFIKA: AUTONOMINS EXKLUDERANDE OCH TRANSITIONENS INKLUDERANDE PRAKTIKER.....	221
I. Taktiker: Konstverkets ”estetiska substans” och dess ”universalism”.....	222
II. Den estetiska och bildningsgenrens korrelerade logiker: från det partikulära till det allmänna.....	223
<b>IV. KONKLUSION.....</b>	<b>224</b>

## 7.

### MEDBORGERLIG OFFENTLIGHET OCH BILDNING II:

#### ETT MUSEUMS SAMHÄLLSFUNKTION: ATT MINNAS ELLER RESONERA 227

<b>I. FÖRSKJUTNINGAR: FRÅN KULTURARVS-TILL BILDNINGSSINSTITUTION.....</b>	<b>228</b>
A. ATT MINNAS – MUSEET SOM KULTURARVSINSTITUTION .....	230
B. ATT KRITISKT RESONERA – MUSEET SOM BILDNINGSSINSTITUTION.....	234
<b>II. FÖRSKJUTNINGAR: EN BILDNING MED FOKUS PÅ ”VÄRLDSMEDBORGARSKAP”.....</b>	<b>238</b>
A. DEMOKRATIFRÅGAN OCH DET SAMTIDSDIAGNOSTISKA FÄLTET.....	239
B. DIALOGISKA DEMOKRATIMODELLER: EXEMPLET HABERMAS.....	242
C. DIALOGISKA DEMOKRATIMODELLER, VÄRLDSKULTURBEGREPPET & TVÅ TANKESCHEMAN.....	244
I. Transition.....	250
II. Mångfald.....	250
III. Schattering/Accentuering.....	251
<b>III. KONKLUSION.....</b>	<b>252</b>



---

## DEL III.

### VÄRLDSKULTURMUSEETS VETANDEN OM SAMTIDEN

---

#### INLEDNING DEL II

255

---

#### 8.

---

#### VÄRLDSKULTURMUSEET OCH TRANSITIONENS TANKESHEMA 257

---

<b>I. "SLAVERY AND UNIVERSALISM" SOM REFERENSPUNKT FÖR VETANDETS ORIGAMI.....</b>	<b>258</b>
A. LAGER 1: ETT VETANDE OM "AFRIKA".....	259
B. LAGER 2: SLAVERI.....	260
C. LAGER 3: DEN ÖPPNA LIBERALA DEMOKRATIN.....	263
D. LAGER 4 UNIVERSALISM.....	265
<b>II. VÄRLDSKULTURMUSEETS ORIGAMI: VETANDEN OM SAMTIDEN 2003-2008.....</b>	<b>270</b>
A. LAGER 1: ETT VETANDE OM X SOM SAMTIDSFENOMEN.....	271
B. LAGER 2: GLOBAL ORÄTTVISA.....	274
C. LAGER 3: DEN ÖPPNA LIBERALA DEMOKRATINS DISPOSITIV.....	276
Modus: Dubblören mänskliga fri- och rättigheter.....	276
D. LAGER 4: GLOBAL ALLMÄNMÄNSKLIG SOLIDARITET (DET GEMENSAMMA).....	278
I. Modus: Transition.....	279
II. Modus: Mångfald.....	280
III. Modus: Motstånd.....	282
IV. Modus: Bildning.....	283
<b>III. KONKLUSION.....</b>	<b>284</b>

---

#### 9.

---

#### REFLEKTIONSFORM OCH PROBLEMATISERINGSOMRÅDE 287

---

<b>I. VIKTEN AV ATT REFLEKTERA.....</b>	<b>288</b>
<b>II. VÄRLDSKULTURMUSEET OCH DET SAMTIDSDIAGNOSTISKA FÄLTET.....</b>	<b>290</b>
A. SAMTIDSDIAGNOSTIK OCH LÄVNADSMÖNSTRET SOM PROBLEMATISERINGSOMRÅDE.....	290
B. SAMTIDSDIAGNOSTIK OCH AKTUALITETEN SOM PROBLEMATISERINGSOMRÅDE.....	292
<b>III. VÄRLDEN SOM ETT MORALISKT PROBLEM.....</b>	<b>297</b>
A. BEKÄNNELSEN SOM PRIMÄR REFLEKTIONSFORM .....	298
I. Världskulturmuseets primära reflektionsform: Bekännelse som självrannsakan.....	299
II. Världskulturmuseets primära reflektionsform: Bekännelse som konfession.....	313
B. VÄRLDEN: GRÄNSERNA FÖR VÄRLDSKULTURMUSEETS VETANDEN OM SAMTIDEN.....	321
I. Nedtagandet av tavlan Scene d'Amour .....	321
II. Sannings- och marginaliseringsspel.....	323
III. Två förhållningssätt till "helighet".....	323
IV. Två förhållningssätt till gränser: Önskade färdkamraten och externa andre.....	324
<b>IV. KONKLUSION.....</b>	<b>327</b>

---

#### 10.

---

#### AVSLUTNING

---

331

<b>SLUTNOTER</b>	<b>335</b>
<hr/>	
<b>SUMMARY</b>	<b>435</b>
<hr/>	
PART I. PROLOGUE.....	435
Analytical Machinery: Origami of thought.....	438
PART II: THE INSTITUTIONAL ESTABLISHMENT OF THE MUSEUM OF WORLD CULTURE 1996-2002.....	441
PART III. THE SAVOIRS OF THE MUSEUM OF WORLD CULTURE 2003 – 2008.....	449
CONCLUDING REMARKS.....	454
<hr/>	
<b>APPENDIX</b>	<b>457</b>
<hr/>	
<b>APPENDIX I – III. ARTIKLAR OM MUSEET SOM ETT FLYTTFÖRSLAG .....</b>	<b>457</b>
I. FÖRSLAGET INNEBÄR EN FYSISK FLYTT ELLER NEDLÄGGNING AV MUSEER.....	457
I.a. Den ekonomiska taktiken mot en fysisk flytt av museer.....	457
I. b. Den forskningspolitiska taktiken mot en flytt av museer.....	458
I.c. Taktiken om konstens och etnografikans oförenlighet mot en fysisk flytt av museer .....	458
II. MUSEET INNEBÄR INTE EN FYSISK FLYTT ELLER NEDLÄGGNING AV MUSEER.....	458
II.a. Taktiken om att det inte rör sig om någon flytt överhuvudtaget.....	458
II.b. Taktiken om ambivalens.....	458
II.c. Taktiken om resurs och status.....	459
III. FLYTT ELLER INTE? SANNINGSSPEL I PRESS OCH RIKSDAG.....	459
III.a Sanningsspel I. och taktiken om sanningens plasticitet.....	459
III.b Sanningsspel II. och taktiken om sanningens juridiska form i och genom beredningsfrågan.....	460
<b>APPENDIX IV. DEBATTEN OM MUSEETS MÖJLIGA INNEHÅLL OCH INRIKTNING .....</b>	<b>460</b>
IV. KULTURGENRER: RELATIONEN MELLAN KONST OCH ETNOGRAFIKA.....	460
<b>APPENDIX V – VI. MUSEBYGGNADENS PLACERING I GÖTEBORG .....</b>	<b>461</b>
V. DEBATTARTIKLAR OM MUSEBYGGNADENS PLACERING I GÖTEBORG.....	461
VI. KRONOLOGI ÖVER LOKALISERINGSPROCESSEN.....	461
<hr/>	
<b>REFERENSER</b>	<b>463</b>
<hr/>	
UTSTÄLLNINGAR.....	463
INTERNET .....	463
RIKSDAGSTRYCK .....	463
Protokoll .....	463
Propositioner.....	464
Motioner.....	464
Utskottsbetänkanden .....	465
Direktiv.....	465
Förordningar: Skolverkets Författningsamling (SKOLFS).....	465
Departementsserien (DS).....	465
Statens offentliga utredningar (SOU).....	465

Revisionsrapporter.....	466
Remissvar – utbildningsdepartementet: U2007/7008/UH.....	466
Statens överenskommelser med främmande makter (SÖ).....	466
SKRIVELSE OCH PROTOKOLL – GÖTEBORGS UNIVERSITET.....	466
Protokoll med bilagor.....	466
Skrivelser.....	466
TRYCKSAKER.....	467
TIDNINGARTIKLAR.....	467
1996.....	467
Aftonbladet.....	467
DN.....	467
Expressen.....	468
Göteborgs posten.....	468
Helsingborgs dagblad.....	469
Nya Dagen.....	469
Svenska Dagbladet.....	469
1997.....	471
Aftonbladet.....	471
DN.....	471
Göteborgs posten.....	472
Helsingborgs Dagblad.....	472
Nerikes allehanda.....	473
Svenska Dagbladet.....	473
1998.....	474
Aftonbladet.....	474
DN.....	474
Expressen.....	474
GT/Expressen.....	475
Göteborgs posten.....	475
Helsingborgs Dagblad.....	477
Nerikes allehanda.....	477
Svenska Dagbladet.....	478
Västerbottens kuriren.....	479
1999.....	479
Aftonbladet.....	479
Borås Tidning.....	479
Dagens Nyheter.....	479
Expressen.....	480
GT/Expressen.....	480
Göteborgs Posten.....	480
Helsingborgs Dagblad.....	482
Svenska Dagbladet.....	482
<b>LITTERATUR &amp; TIDSKRIFTER.....</b>	<b>483</b>



## FÖRORD: BILDNINGSAÄMNETS VETENSKAPSTEORI

Att undersöka etnografiskt eller kulturhistoriskt inriktade museer och på ett självklart sätt bidra till ett vetenskapsteoretiskt fält behöver inte vara särskilt svårt. Det finns flera exempel på detta. Inom etnologiämnet kan Kerstin Arcadius (1997) *Museum på Svenska. Läns museerna och Kulturhistorien* och Karin Gustavsson (2014) *Expeditioner i det förflutna. Etnologiska fältarbeten och försvinnande allmogekultur under 1900-talets början* nämnas; Olof Ljungströms (2002, utgiven 2004) *Oscariansk Antropologi; etnografi, förhistoria och rasforskning under sent 1800-tal* och Mattias Bäckströms (2012) *Hjärtats härdar: folkliv, folkmuseer och minnesmärken i Skandinavien, 1808-1907* är två tydliga exempel inom ämnet Idé- och lärdoms historia; och inom mer tvärvetenskapligt inriktade områden såsom museologi och Tema Kultur och samhälle kan Bengt Wittgrens museologiska studie (2013) *Katalogen Nyckeln till museernas kunskap. Om dokumentation och kunskapskultur i museer* och Magdalena Hillströms (2006) arbete *Ansvar för kulturarvet. Studier i det kulturhistoriska museiväsendets formering med särskild inriktning på Nordiska museets etablering 1872-1919*, tas som exempel på detta. Gemensamt för dessa avhandlingar är att de tar sin utgångspunkt i ett historiskt material, med start i 1800-talet eller 1900-talets första decennier. Dessa undersökningar behandlar en tid då det fortfarande fanns ett direkt band mellan vetenskap och den här typen av museer, som vi för enkelhetens skull kan kalla för *etnografiska museer*.

I de etnografiska museernas och de antropologiska vetenskapernas gryning utgjorde museerna något av antropologins, etnologins, *garanti*. Under den oscarianska eran förstods utforskandet av kulturhistorien i analogi med naturalhistorien. Med utgångspunkt i den tidens biologi skulle alltså även kulturen få sin historia belyst. Teorier och metoder övertogs dock inte direkt och oavkortat från naturalhistorien, utan det var snarare idealen om induktion, empirism och därmed vikten av föremålen, som övertogs, medan typologi och evolution fick sin särskilda prägel inom arkeologi och etnologi (jfr Ljungström 2004). Stora samlingar av materiella föremål från när och fjärran ansågs viktiga för att skapa jämförande taxonomier av kulturutveckling. Ju större och mer kompletta samlingar, desto bättre induktioner. Centrala principer för 1800-talets vetenskapliga arbete var de sammanhängande om induktion, empiri, systematiserande, komparation och syntetisering, samt vikten av att *visualisera*. Att detta var något som sträckte sig utanför den direkt museala vetenskapliga världen, visar exempelvis idé- och lärdoms historikern Frans Lundgren (2003) i avhandlingen *Den isolerade medborgaren. Liberalt styre och uppkomsten av det sociala vid 1800-talets mitt*. En hel rad av samhällsdiagnostiker fann sin ankringspunkt i det moraliska vetande som etablerades genom den moralstatistik som kriminalstatistiken, över brott och fångar samt det komplement fångfotograferingen utgjorde i och med sin framväxt under 1860-talet, var en del av.

Med den visualisering statistiken i sig innebar – en *systematisering* av de förekommande klassificeringar av brott och fångar, utifrån sedan tidigare och kumulativt angivna typer – gavs en möjlighet till överblick samt att via jämförelser både diagnostisera, följa utvecklingen och prognosera landets moraltillstånd. Visualiseringen av statistiken i tabellens eller diagrammets form gav den en auktoritativ ställning, inte minst genom att den ansågs utgöra en *beskrivning* – och inte någon tolkning och därmed risk för spekulation – av förhållandena som dessutom var fullständig. Fotografierna av fångarna försågs med etnografiska anmärkningar, säger Lundgren och menar att de album som dessa fotografier samlades i – och framför allt i det fall då de olika fångelsernas fotoalbum inrange-

rades i en gemensam samling genom generaldirektören för fångvårdsstyrelsen Wilhelm Stråles försorg – kan ses som ett moraliskt museum. Visst finns det likheter med både den tidens museala kulturhistoriska (etnologiska eller etnografiska) vetenskapliga arbete och det vetenskapliga arbete som utfördes inom antropologin i vid mening. Kriminalstatistikens och fångfotografiernas beskrivningar och typologier var starkt förbundna med frenologin inom en fysisk antropologi. Användandet av fångfotografierna för att åskådliggöra moraliska typer och uppräta exempel, albumen utgjorde exempelsamlingar, på det yttersta degenererade moraliska tillståndet hos människan, kan jämföras med etnologins sökande efter människans ursprungliga typer, genom att undersöka hur de materiella kulturelementen utvecklats från enklare till mer komplicerade former. Albumen kan även ses som arkivakter, där fotograferingen av fångarna och de påförda etnografiska anmärkningarna, tillsammans med statistikens insamlade data, kan liknas vid hur den dokumentation de etnologiska fältarbetena under 1900-talets första decennier var tänkt att resultera i arkivakter för att en efterföljande etnologisk vetenskaplig bearbetning skulle vara möjlig, som Karin Gustavsson (2014) undersöker i sin avhandling. Ytterligare paralleller kan dras mellan Lundgrens moraliska museum och den prioritet det visuella ges där, och på det sätt etnologen Hjalmar Stolpe under 1880-talet tvingas att skapa sig ett "museum av papper", efter det att han blivit utestängd från Riksmuseums etnografiska samlingar i Stockholm. I brist på tillgång till samlingarna får då Stolpe Europa runt och utvecklar en viss avgränsningsteknik som, tillsammans med ett särskilt japanskt papper, gör det möjligt för honom att kalkera av föremålets ornamentik. På så sätt skapar sig Stolpe en möjlighet att fortsätta med sin forskning om ornamenten och dess utveckling från enklare och mer ursprungliga typer, till mer invecklade, sentida, och utvecklade typer (jfr Ljungström 2004).

Likheterna mellan det Lundgren betecknar moraliskt museum och de etnografiska museerna ligger dock främst på det visuella, medierande, utställande planet. Det moraliska museet framstår mer som en produkt eller effekt av kriminalstatistiken och fångfotografiet, än som en garanti för att ett vetenskapligt arbete skall vara möjligt. Att albumen över fångfotografier, med tillhörande anmärkningar, tar funktionen av en arkivakt innebär snarare att den tar formen av just ett arkiv, och inte ett museum. Arkivet, det rum där arkivakten finns, är naturligtvis viktigt för den senare vetenskapliga bearbetningen. Det är framför allt dit forskaren hänvisas för att utföra sina vetenskapliga sysslor. Och än viktigare har den antagligen blivit i takt med att föremålen av ålder blivit allt för sköra för att handhas av klåfingriga forskare. Detta är något etnologen Lotten Gustafsson Reinius fick erfara när hon inventerade Etnografiska museets kongolesiska samlingar på uppdrag Statens museum för Världskultur 2003, och därför ville beställa fram ett gammalt skrynkligt, torkat, klädesplagg av skinn, och fick ett frankt nej till svar av konservatorn. Det är alltså det som finns *Bakom branddörren*, vilket är titeln på Gustafsson Reinius artikel där episoden om skinnbyxorerna återges och är ett resultat av forskningsprojektet "Förfadern i montern: En postkolonial analys av svenska museisamlingar från Kongostaten", som är det vilket ger museet dess auktoritet och trovärdighet. "Museiföremålet framlevde en kluven existens med skilda grader av materialitet" (Gustafsson Reinius 2008 s. 77), säger Gustafsson Reinius, där den dokumentation av föremålet vilken återfinns i arkivakten, med beskrivning, anmärkningar, olika former av avbildning, bara är en. Minst lika viktig är, och framför allt var, tillgången till det fysiska föremålet. Förutsättning för att Hjalmar Stolpe överhuvudtaget kunde skapa sig ett museum av papper, genom sina avgränsningar, var ju tillgången till föremål att gni, samt att dessa föremål fanns kvar i de Europeiska museernas samlingar han besökt. Även under 1900-talets första del, som Karin Gustavsson (2014) undersöker i *Expeditioner i det förflutna*, räckte det inte med bilder på och aneckningar om föremålen, för att museernas trovärdighet skulle upprätthållas.

Innehav av de materiella föremålen var alltså viktigt och det främsta skälet till att de etnografiska museerna utgjorde en garanti för en kulturhistorisk vetenskap organiserad efter dessa induktiv-empiriska principer, kombinerade med typologi och evolution, eller spridning av kulturområdets

typer inom eller mellan kulturkretsar och kulturområden, som var verksam fram till mitten av 1900-talet. Vi får en god inblick i vad detta innebär genom det resonemang fornminnesutredningen (SOU 1922:11, 1922:12) för, angående vikten av att införa en ny museal organisation med nationella och forskningsinriktade *centralmuseer* kompletterade med regionala *provinsmuseer*, vars främsta uppgift är att biträda *centralmuseerna* och vetenskapen med föremål för att underbygga de dragna slutsatserna, samt *lokala museer* (som inte anvisas något särskilt vetenskapliga ändamål med verksamheten):

ett centralt museum vilken har och måste hava till uppgift att giva en totalbild av hela landets kulturutveckling. På grund av denna sin uppgift måste ett centralmuseum nämligen koncentrera sin verksamhet på insamlandet av typer, enär redan utrymmesskäl förbjuda förläggandet till ett sådant museum av det oerhört rika statistiska materialet. [...] För den vetenskapliga forskningen räcker det emellertid icke att enbart konstatera typerna, man måste även fastställa deras frekvens och geografiska utbredning samt dokumentera den med statistiskt material (SOU 1922:12 s. 102).

Provinsmuseernas roll är visserligen att ge en beskrivning av den egna regionens kulturutveckling, men framför allt att inneha stora samlingar, det statistiska material, vilket legitimerar centralmuseernas syntetiseringar om *hela landets kulturutveckling*, utifrån typerna. De induktiva, empiriska, principerna är här tydliga, likaså att principen om *evolution* och en reell *typologisk princip* som exempelvis organiserade Hjalmar Stolpes etnologi under 1800-talets slut (jfr Ljungström 2004), nu förbytts mot principer om spridning (av kulturelement) och att typologin med Sigurd Erixons ord från 1938 nu har "blivit reducerad till ett slags sorteringsmetod" (Erixon 1938 s. 248).

De etnografiska museerna finner sig alltså tillrätta i vetenskapen såsom en *garanti* för denna genom att garantera att insamling av föremål sker och att de bevaras. Museerna garanteras i sin tur av vetenskapen, etnologin i dess breda betydelse såsom både *europaisk etnologi* (eller *nordisk etnologi: folklivsforskning*) och *allmän och jämförande etnografi* (eller *allmän och jämförande etnologi*, som Erixon benämner det 1938, dvs. dagens social- och kulturantropologi), dels genom att den fram till 1940-talet främst var knuten till museerna, dels genom den särskilda arbetsfördelning mellan en *beskrivande, kunskapsuppbyggande*, process där etnografiska identifikationer angavs (dokumentation), och en senare *vetenskaplig bearbetning*, forskning, tog vid. Under vissa perioder under 1800-talet har därför en distinkt åtskillnad mellan *etnografi* och *etnologi* gjorts. Det förstnämnda betecknade här den rent beskrivande, dokumenterande, aktivitet, förarbetet till en kommande *vetenskaplig bearbetning*. Den vetenskapliga verksamheten i egentlig mening förlades således till *etnologin* där syntetiseringar och jämförelser av utvecklingsförlopp utfördes: en vetenskaplig bearbetning av den etnografiska beskrivningen och dess kunskapsuppbyggnad. Ljungström (2004) beskriver, exempelvis, hur Hjalmar Stolpe intar två roller i sitt museala värv, i ordnandet av *Allmänna etnografiska utställningen 1878-79* agerar han *etnograf* och uppför den efter ett etnografiskt system, baserat på ett antal *etnografiska identifieringar* utifrån de enskilda föremålen namn, funktion och ursprung. I sin ornamentikforskning praktiserar han dock *etnologi* medelst jämförelser och syntetiseringar om typer och deras evolution. När Sigurd Erixon beskriver folklivsforskningen, eller den nordiska etnologin, 1938 i *Svenskt folkliv. Några kapitler svensk folklivsforskning med belysning av dess arbetsuppgifter och metoder*, finns fortfarande denna arbetsfördelning kvar. Erixon understryker dock att det inte längre är möjligt att relatera dokumentationsprocessen, och angivandet av etnografiska identifieringar, till beteckningen *etnografi*, eftersom ämnet *allmän och jämförande etnografi* i allra högsta grad utgör en etnologi i dess vetenskapliga bearbetning av de *etnografiska identifieringar* som samlats in angående de utomeuropeiska, "exotiska", folken.

Det är alltså sådana *etnografiska identifieringar* som museernas vetenskapliga beskrivningar utgör. Gagnevs minnesstugas karakterisering av hur de praktiserar en vetenskapliga beskrivning – "Lapp-

katalog innehållande beskrivning av föremålet, delvis illustrerad, samt uppgifter rörande användning, förre ägare, fyndort, tillverkare m. m” (SOU 1922:11 s. 238) – är på så sätt signifikativt både för hur museernas dokumentationspraktiker såg ut runt 1920 vid fornminnesutredningens inventering av de kulturhistoriska museerna, och den reella länkens karaktär mellan museer och vetenskap. Det är således en beskrivning angiven för senare vetenskapliga ändamål, en första kunskapsuppbyggnad, snarare än en fullödig vetenskaplig bearbetning. I den sista omarbetade upplagan av sin introduktionsbok *Svensk Etnologi: Från forntidsforskning till Samtidsforskning* framhåller Sigfrid Svensson, så sent som 1974, både detta band mellan museer och etnologisk forskning genom att ange vikten av att museerna anger denna serie av etnografiska identifieringar Gagnevs minnesstuga anger som sin vetenskapliga beskrivning för att, åtminstone, en del av den etnologiska forskningen skall vara möjlig, och bannar museerna för deras slarv med denna arbetsuppgift. Sigfrid Svensson är professor emeritus när denna sista omarbetade upplaga skrivs och den förste innehavaren av lärostolen (ordinarie professuren) vid Lunds universitet i *nordisk och jämförande folklivsforskning*, inrättad 1946. Svensson förmedlar i sin bok en god känsla för vad denna etnologi innebär i praktiken. Den är också intressant då den skrivs i skarven mellan att en etablerad etnologi, med stark anknytning till museerna och arbetet där, börjar skifta mot en annan etnologi (från och med läsåret 1972/73 ändras namnet på ämnet till *etnologi* och professorerna benämns då till *etnologi, särskild europeisk*). Trots att titeln framhåller ett skifte *Från forntidsforskning till Samtidsforskning*, berörs det sistnämnda främst i kortare passager. Även om vi räknar det tidiga 1900-talet till ett samtidens undersökningsobjekt inom etnologin, är det ändå tydligt hur Svensson främst håller sig vid en sedan länge etablerad (museal) etnologi. Svensson ger exempelvis Mats Rehnbergs avhandling från 1965, *Ljuset på gravarna* ett relativt stort utrymme om ca tre sidor, för att exemplifiera en undersökning av ett spridningsförlopp under 1900-talet.

Detta kan jämföras med den korta passage om sju rader Åke Dauns avhandling *Upp till kamp i Båtskärsnäs* (1969) utgör, samtidigt som Svensson ändå framhåller Dauns avhandling som mönsterbildande. Rehnbergs avhandling refererar alltså snarare till en etablerad etnologi, som inte förändrat sig särskilt mycket i förhållande till grundläggande vetenskapsideal, medan Dauns avhandling förebådar den brytning som sker med museerna som garant för det vetenskapliga värdet. Redan när den första utgåvan av introduktionen ges ut (då med titel *Introduktion till Folklivsforskning*) 1966, utgör den något av ett minne av en tid som flytt. Vid ett symposium för firandet av 75-års jubilerande Hallwylska professuren vid Nordiska museet, 1994, beskriver exempelvis Orvar Löfgren (professor i etnologi vid Lunds universitet 1991-2008), hur han som ny student i ämnet 1963 vandrade runt i Lusthusporten (etnologiämnets hemvist vid Stockholms universitet) och betraktade det ruinlandskap som återstod av Sigurd Erixons stora etnologiska fältundersökningar. Ett avtryck av en etnologi han och hans studiekamrater kände sig främmande och avskilda inför (jfr Löfgren 1997 s. 142). Även om Sigfrid Svenssons introduktion i hög grad knyter an till denna etnologiska tid som flytt, lämnar den ändå ett avtryck. Karin Gustavsson (2014) menar, exempelvis, att det tidiga 1900-talets fältundersökningar hon undersöker i sin avhandling sedan länge är obsoleta för en nutida etnologis praktiker, men att de fortfarande lever kvar i en museal dokumentationspraktik. När museerna vid 1990-talets början, exempelvis via 1994-års museiutredning (SOU 1994:51), hänvisar till att de utför en induktiv-empirisk föremålsbaserad forskning, står de inför en dubbel förskjutning, dels att en sådan praktik inte längre utgör en garanti för etnologin som akademiskt ämne (den är inte längre beroende av stora samlingar för sin vetenskapliga verksamhet, dess etnografiska fältarbete har därför ändrat karaktär), dels att de dokumentationer de utför, saknar den garanti som gavs genom en fortgående vetenskaplig bearbetning av samlingarna, samt att denna forskning främst har karaktären av just dokumentation och inte vetenskaplig bearbetning, såsom det induktivt-empiriska idealet föreskriver.



Dessa direkta band, som schematiskt skisserats i detta förord, har alltså försvunnit sedan den andra tredjedelen av 1900-talet. Detta gäller både relationen till forskning utförd vid museerna och vetenskapens avtryck i utställningarna. Här kan fyra sammanhängande processer nämnas: En första rör en formalisering av vetenskaplig kompetens och dess nya exklusivitetsmarkeringar. Med utgångspunkt i Karin Gustavsson (2014) och Kerstin Arcadius (1997) avhandlingar är det möjligt att konstatera att *klass* och *kön* utgjorde två viktiga exklusivitetsmarkörer under senare delen av 1800-talet och de första decennierna av 1900-talet. Det jag här kallar för exklusivitetsmarkörer utgör en funktion för att avgränsa vem eller vilka som har auktorisation inom ett visst område. Både Gustavsson och Arcadius noterar att det var en homogen skara som utförde det museala-etnografiska arbetet; främst män från en bemedlad och akademisk medelklass. Utbildningsmeriter var visserligen viktiga, men dessa var i sig framförallt koncentrerade till denna del av befolkningen, högre utbildning var främst förbehållet män, som Karin Gustavsson (2014) påpekar, och att även om kvinnor hade en högre utbildning i 1930-talets Sverige, så kom de sällan på tal för karriärtjänster, som Kerstin Arcadius visar (jfr Arcadius 1997). Rangens vikt ger även Ljungström (2004) ett exempel på när han återger den oro Hjalmar Stolpe uttrycker när han sidsteppas till förmån för gymnasisten Fredrik Martin, som den vilken anförtros sköta Riksmuseums etnografiska samlingar. Stolpe är egentligen inte orolig ur ett rent kompetenshänseende, då hans meriter vida överstiger unge Martins, som alltså ännu ej har påbörjat några akademiska studier, utan Martins kontaktnät, hans familjekontakter, utgör Stolpes ängslan; han tillhör den så kallade professorsadeln, där högre akademiska tjänster i det närmaste går i arv, är släkt med riksantikvarie Hildebrand och har N.E. Nordenskiöld's fullständiga stöd. Fredrik Martin har allt, säger Ljungström, som behövs för att bygga en vetenskaplig karriär vid 1800-talets slut. Nils Edvard Hammarstedts karriär är ytterligare ett exempel vid 1800-talets slut, där en formell akademisk kompetens inte är avgörande ur ett auktorisationshänseende. I sin runa över Hammarstedt i RIG – Kulturhistorisk tidskrift skriver Sigurd Erixon, 1940, att hans bana var såväl tidstypisk som märklig. Hammarstedt hade ingen formell akademisk utbildning, utan hade endast vistats några månader vid Uppsala universitet, dessförinnan hade han en tid börjat studera till konstnär, bland annat i Düsseldorf. Hammarstedts bana på Nordiska museet och Skansen började vid 1880-talets slut, då Arthur Hazelius anställde honom som biträdande hjälp på begäran av Nils Edwards far, prosten Hammarstedt i Sala. Genom sin klassstillhörighet fick således Hammarstedt en möjlighet att börja arbeta vid museet. Under 1890-talet var det sedan just Hammarstedt som inledde Nordiska museets vetenskapliga verksamhet. Detta var möjligt genom dels, den rang, ställning, amanuens tjänsten vid museet gav honom, dels en rådande auktoritativ-manifest vetenskapsform, där det i det närmaste räckte att installera sig i dess etablerade schema om induktion, empirism och evolutionism, för att utföra vetenskap. 1907, i samband med Linnéjubileet vid Uppsala universitet, utnämndes Hammarstedt till Hedersdoktor vid universitetet.

Frågan är om Hammarstedts karriär hade varit möjlig 30 – 40 år senare. En formalisering av den vetenskapliga kompetensens föreslås nämligen 1922 av Fornminnesutredningen. Utredningen argumenterar för att en föreståndare eller vetenskaplig tjänsteman vid något av de museer som är tänkta att ingå i den föreslagna riksorganisationen, det vill säga provinsmuseer och centralmuseer (såsom Nordiska museet), skall ha en teoretisk utbildning omfattande studentexamen med godkänt betyg i Latin samt en fil. kand. omfattande samtliga kulturhistoriska ämnen *nordisk och jämförande folklivsforskning, nordisk och jämförande fornknuskap* (förhistorisk och medeltidsarkeologi), *konsthistoria* samt *nordiska språk* (SOU 1922:12 s. 170). Här till vill utredningen se en praktisk tjänstgöring om ett år, uppdelat på perioder vid samtliga kulturhistoriska centralmuseer. Under argumentationens gång framhåller utredningen vikten av *nordisk och jämförande fornknuskap, konsthistoria* och framförallt *nordisk och jämförande folklivsforskning*, för dessa museitjänster. Förslaget genomförs visserligen inte, men det ger ändå en fingervisning om att det vid 1920-talets ingång sker en förskjutning gällande den formella

utbildningens vikt relaterat till det sena 1800-talet. Detta är än tydligare om 1924 års utredning *Ett systematiskt utforskande av den Svenska allmogekulturens klagan på bristen av undervisning och därmed kompetens i etnologi* (SOU 1924:26), tas i beaktande. Om vi tar oss ytterligare 56 år framåt i tiden, vid 1980-talets ingång och utredningen *Forskarutbildningens meritvärde* (SOU 1981:30), har exklusivitetens markörerna förflyttats till att markera filosofie licentiat och filosofie doktor examina som formell kompetens för intendenten och vetenskapliga tjänstemän vid de statliga museerna. En förskjutning har således skett, från fil. kand. (för föreståndare och vetenskapliga tjänstemän vid de statligt anknutna museerna) vid 1920-talet, till fil. lic., fil. dr. för samma typ av tjänster vid 1980-talet. Detta har antagligen att göra med att det finns fler människor med högre utbildning, vilket gör att de formaliserade utbildningskraven skärps. Samtidigt blir den formella utbildningen i sig den främsta exklusivitetens markören, som ett sätt att motverka och neutralisera tidigare markörer för auktorisation såsom kön och klass. Den gamla skrivningen, som återfinns i forminnesutredningen, om "... eller motsvarande kunskaper", finns dock kvar som en slags garant för att den formella utbildningsmeriteringen inte skall bli alltför exklusiv och exkluderande, utan att det alltid skall finnas en möjlighet till andra vägar in i en museal tjänst.

För det andra, etnologiämnets konsolidering och upptagande i *vetenskapernas officiella krets*. Denna process hänger samman med att det vi idag kallar för etnologi genom sin ämnesdisciplinära konsolidering, har förflyttat sitt huvudsakliga administrativa och forskningsmässiga säte från museet till universiteten. Forminnesutredningen lyfter alltså vikten av *nordisk och jämförande folklivsforskning* för museerna och dess roll i ett vetenskapligt studium av kulturhistorien. Ett aber för utredningen är dock att ämnet ännu inte kan sägas tillhöra "vetenskapernas officiella krets", då den enda lärostolen, professuren, i ämnet finns vid Nordiska museet – vilket alltså inte är någon statlig institution, utan en stiftelse – genom en privat donation av familjen von Hallwyl – den Hallwylska professuren. Det etnologiska vetenskapliga arbetet, i dess breda bemärkelse, har alltså sedan länge främst varit knuten till museerna. Både gällande de utomeuropeiska "exotiska folken" och den svenska allmogen har en viktig anledning till insamlandet och utforskandet av dessa varit att det moderna samhällets, civilisationens, utbredning hotar att utsläcka dessa gamla levnadssätt; levnadssätt som alltså anses vara porten till det förflutna och den mänskliga kulturens mest ursprungliga existens (jfr Erixon 1938, Ljungström 2004, Gustavsson 2014, Lotten Gustafsson Reinius 2006).

Utredningen *Ett systematiskt utforskande av den Svenska allmogekulturen* beskriver 1924 läget som i det närmaste akut, där det råder stor brist på möjligheten till att få utbildning i det så viktiga etnologiämnet, eller *nordisk och jämförande folklivsforskning*. Ämnet har visserligen funnits inom universitetsväsendet sedan 1910-talet; 1909 inrättades en docentur i folklivsforskning vid Uppsala universitet, men dess innehavare har dock sedan 1914 varit tjänstledig på grund av sjukdom, varför någon examination ej kan ske vid Uppsala, konstaterar utredningen; 1910 inrättades en docentur i *folkminnesforskning* och sedan 1918 är det möjligt att erhålla examen i ämnet om dispens beviljats av Kungl. majestät; 1919 inrättas alltså professuren vid Nordiska museet i *nordisk och jämförande folklivsforskning*, "vilken emellertid enligt statuterna är avsedd för rent vetenskapligt arbete utan föreläsning- eller examinationsskyldighet" (SOU 1924:26 s.70), understryker utredningen. Det finns således i praktiken endast en docentur i landet, Lund, där examen kan avläggas, och det efter att dispens erhållits. Ytterligare ett praktiskt problem, vilket utredningen inte nämner, är att docenturens innehavare i Lund, Carl Wilhelm von Sydow alltmer börjar ägna sig åt ett aktivt gränsarbete där hans docentur, *folkminnesforskning* (folkdikt, folktro, folksed), avgränsas som ett ämne i egen rätt visavi folklivsforskningen, som ägnar sig åt allmogens materiella kultur och tar sin bas i museerna (jfr Ehn, Löfgren 1996). Även om museerna lyfter fram sin position genom att den Hallwylska professuren tilldelas examensrätt under 1930-talet, då dess innehavare Nils Lithberg börjar undervisa mer frekvent och hans efterträdare, den europeiska, nordiska, etnologins stora ämnesbyggare i Sverige, Sigurd Erixon

fortsätter att undervisa och målmedvetet knyter det akademiska etnologiämnet till museerna och utbildning av museiprofessionen, innebär införandet av professurerna i ämnet *nordisk jämförande folk-livsforskning* under slutet av 1940-talet (Lund 1946, Uppsala 1947) ändå att etnologin förflyttat sitt huvudsakliga administrativa och forskningsmässiga säte från museet till universitetet. Sigurd Erixon erhöll, exempelvis, sin fil.lic. efter att 1925 ha examinerats av N.E. Hammarstedt, visserligen hedersdoktor vid Uppsala universitet, men framför allt verksam vid Nordiska museet. Efter att ha examinerats av Hammarstedt övertog Erixon dennes roll som examinator vid Uppsala universitet. Detta kan jämföras med dagens förhållande där det snarare är universitetet som bereder museerna auktorisation och garanterar ett etnologiskt vetande, genom akademiskt utbildad personal.

En tredje process rör museernas förhållande till forskningspolitiken. De kulturvetenskapliga, eller kulturhistoriska, museerna utgör främst, i kraft av sina samlingar, ett magasin för en möjlig vetenskaplig kunskapsproduktion, om en forskare vid något av landets universitets eller högskolor vill begagna sig av dessa för sin forskning. Forskning skall nämligen, enligt svensk forskningspolitisk praxis, främst utföras vid universitet och högskolor. Den disputerade museitjänsteman som vill utföra forskning på sitt museums samlingar måste därför, i praktiken, vara knuten till ett universitet, eller högskola, för att kunna söka erforderliga forskningsmedel.

Något direkt band mellan utförd forskning och utställning föreligger inte heller. Visst baseras utställningarna på en kunskapsuppbyggnad. Men denna kunskapsuppbyggnad utgörs främst av dokumentationer vilket kan jämföras med ett gott utfört journalistiskt arbete. I strikt mening rör det sig dock inte om vetenskap. Vi kan här göra skillnad mellan å ena sidan en *formell, vetenskaplig, betrodd kunskap*, och en *informell betrodd kunskap*. Den första kan då relateras till de formella vetenskapliga anspråk de tidiga etnografiska museerna var inskrivna i genom sin omedelbara funktion för den vetenskapliga kunskapens process, genom idealen om induktion, empiri, visualisering (och hur dessa relateras till frågor om utveckling, spridning, och funktion), den andra till dagens situation, där museerna ändå i hög utsträckning är betrodda i sina utsagor på liknande sätt som Sveriges Radios Eko, har en hög trovärdighet bland människor i gemen; de utsäger således en informell betrodd kunskap, utan den formalisering vetenskaplig kunskap antas ha. Att det råder ett underskott av vetenskaplig kompetens i de svenska kulturhistoriska museerna är den främsta argumentationen för inrättandet av den nationella forskarskolan vid Nordiska museet mellan åren 2002-2010. Referensen till vetenskap i museernas namn, såsom etnografiskt eller kulturvetenskapligt museum, utgör således något av en fiktiv garanti. Den utgör främst en organisatorisk funktion, en benämning för inom vilket område det specifika museet rör sig och vilka akademiska kompetenser som framför allt är relevanta inom museet: traditionellt arkeologer och etnologer för de kulturhistoriska museerna, medan det tvärsektoriella, tvärvetenskapligt kulturvetenskapliga Världskulturmuseet öppnar för helt nya akademiska inriktningar. Att personalen består av akademiker skall alltså inte ses som ett uttryck för att det ovedersägligt råder en vetenskaplig verksamhet vid museerna, i utställningarna, utan att en akademisk grundexamen (fil. kand., fil. mag.), liksom inom domstolarna, socialtjänsten, vissa administrativa tjänster, journalistiken etc., ger en förutsättning för arbetets utförande.

Detta hör samman med en fjärde process, där förhållandet till vetenskap, hos vissa etnografiskt inriktade museer och akademiska ämnen, har förskjutits från en *manifest-auktoritativ vetenskap* till en *modest vetenskap*. Ett exempel på det förra är de sociala utställningarna och de sociala museer under 1900-talets tidiga skede Frans Lundgren (2006) förevisar i artikeln "Social samling: Att ställa ut samhället kring 1900", där utställningarna både uttalar refererar till vetenskapliga beskrivningar av samhället för att ta del av dess auktoritativa anslag, och ställer ut vetenskapen i sig själv genom att just förevisa de statistiska diagrammen och den vikt dess auktoritativa kunskap utgör för vår förståelse av samhället. Vetenskaplig kunskap förmedlas således inte enbart, utan den ställs dessutom ut. Vetenskapen är på så sätt i högsta grad *manifest och auktoritativ*. Ett helt annat förhållande möter oss i

utställningen Kongospår. Kongospår är särskilt intressant eftersom det är en vandringsutställning som ställts ut på Världskulturmuseet (VKM) och till viss del har producerats inom ramen för myndigheten, Statens Museer för Världskultur (SMVK). Utställningen är en nordisk samproduktion, där SMVK representeras genom *Etnografiska museet* i Stockholm. Några uttalade referenser till en vetenskaplig, formell, kunskap görs inte heller i utställningen; det är inte en auktoritativ vetenskap som lämnar sitt manifesta avtryck där. Detta är också något av en medveten strategi. I avhandlingen *En meningsfull historia? didaktiska perspektiv på historieförmedlande museiutställningar om migration och kulturmöten* intervjuar Cecilia Axelsson (2009) bland annat utställningsproducenten för utställningen och trots att det utfördes forskning i anslutning till projektet var ändå inte utgångspunkten ”de helt nya forskningsrörelsen utan de nordiska museernas redan befintliga och storslagna samlingar av föremål från Kongo” (Axelsson 2009 s. 211). Det är således snarare dokumentationen som är det viktiga, där visserligen vetenskaplig kunskap kan vara en del av denna, men den intar inte någon särställning såsom en auktoritativ kraft.

Ett av de forskningsprojekt som är kopplat till Kongospår är det tidigare nämnda ”*Förfadern i montern: En postkolonial analys av svenska museisamlingar från Kongostaten*”, bedrivet av den då tämligen nydisputerade Lotten Gustafsson Reinius, i dag docent och sedan 2014 chef för just *Etnografiska museet* i Stockholm. Mot bakgrund av Axelssons avhandling (2009) förstår vi nu bättre den något trevande beskrivningen av Gustafsson Reinius forskningsprojekt som något av ett förarbete till utställningen. Forskningsprojektet har även resulterat i flera vetenskapliga artiklar. ”Förfärliga och begärliga föremål. Om modernitetens materiella manifestationer på två utställningar” (2006) och ”Bakom Branddörarna. Etnografiska samlingar som medier och materialitet” (2008), är två exempel på detta. Även om inga referenser görs i Kongospår till dessa artiklar, eller forskningsprojektet, återfinns ändå dessa som en slags vattenstämpel i utställningen. Det är samma tematiker som återkommer och framför allt får den som läser artikeln, efter att ha besökt utställningen samma känsla av de båda kunskapsformerna. Utställningen är dock i sig av en informell betrodd kunskap, medan artiklarna är en del av en formell betrodd kunskap, ett resultat från vetenskapen etnologin. Det etnologiska förarbetet gör alltså inte mycket väsen av sig i utställningen, även om det finns där. Detta modesta drag återfinns i en stor del av de kvalitativt och ofta etnografiskt inriktade akademiska ämnena inom samhällsvetenskap och humaniora, etnologin är en del av. Inte minst den vetenskapskritik som växte fram efter 1900-talets mitt har inneburit en rörelse från en manifest-auktoritativ vetenskap, en särskild etnografisk reflexivitet har här växt fram och även anammande av litterära och narrativa uttrycksätt har möjliggjort denna mer modesta vetenskap. Men etnologin är, liksom övriga ämnesdiscipliner av det här slaget, institutionaliserade såsom vetenskaper och alltså en del av en formell betrodd kunskap, på ett sätt Kongospår och andra museala utställningar inte är. Ytterligare en aspekt av detta etnografiska ideal är just att ge utrymme till och inte tysta andra erfarenheter och dess kunskapsformer. Det är även detta som möjliggör denna brist på direkta vetenskapliga referenser som är signifikativt för utställningarna vid VKM under 2003-2008, som undersöks i föreliggande avhandling.

Det finns ytterligare en punkt där Gustafsson Reinius artiklar möter Kongospår. Båda prioriterar en bildande praktik, och kan därför hänskjutas till bildningens område. Etnologin, så som den framstår i Lotten Gustafsson Reinius båda artiklar, ger oss visserligen en sakkunskap om vissa sakförhållanden om de etnografiska föremålen, hur de ställs ut, bevaras, hur de samlats in, villkoren för dess insamlande och så vidare. Men denna sakkunskap är endast primär på en viss nivå, på en annan och mer framträdande nivå handlar det snarare om en uppmaning till läsaren att reflektera över sig själv; vårt förhållande till oss själva och andra. Sakkunskapen är sekundär och främst ett verktyg för självformerandet. Förväntningen och förhoppningen är, alltså, att någonting skall hända med oss som läser artikeln, att vi skall odla oss och alternera vårt subjekt. Inom etnologin och and-

ra bildningsämnen är relationen till en vetenskaplig sakkunskap självklar. I fallet med Kongospår, en utställning inom museet som en bildningsinstitution, är det mycket svårare eftersom de direkta referenserna till en vetenskaplig sakkunskap saknas. Här arbetar den dolda, indirekta referensen till förarbetet, Lotten Gustafsson Reinius forskningsprojekt, som lämnat ett vagt, förångat, vattenmärke. Att vi bör bilda oss genom att idka en självreflektion över våra förhållanden till oss själva och andra, är dock otvetydigt i Kongospår. Det är också detta som gör det mycket svårare att undersöka VKM och dess utställningar ur ett vetenskapsteoretiskt hänseende. Spåren tycks förångas lika snabbt som de uppenbar sig. Och det är därför en bildningsämnets vetenskapsteori är nödvändig för att finna dessa spår. Genom att betrakta Världskulturmuseet utifrån dess karaktär som bildningsinstitution – och inte som en plats där vetenskap ställs ut eller förmedlas i en populär tappning, eftersom detta inte står att finna i en empirisk mening utan endast som ett på förhand bestämt teoretiskt ideal – är det möjligt att uppmärksamma dessa indirekta band till en vetenskaplig kunskap, som exempelvis museitjänstemannen i egenskap av åtminstone grundutbildad akademiker aviserar, och därmed aktualisera museet ur ett vetenskapsteoretiskt avseende.

Utifrån dessa förutsättningar är det alltså inte möjligt att, exempelvis, följa aktörers rörelser mellan ett vetenskapligt område och andra icke-vetenskapliga områden, såsom politik. Vissa förskjutningar har därför varit tvungna att företas från den ursprungliga plan som, kanske, förelåg när Världskulturmuseet presenterades för mig i maj 2003, som ett alternativ till mitt avhandlingsämne om tvärvetenskap. Dessvärre var inte höga vederbörande beredd på att göra dessa förflyttningar som krävdes, vare sig gällande material (vilket hade möjliggjort ett fullföljande av den, om än vaga, initiala analysplanen), eller av teoretisk-metodologisk art. Jag vill därför rikta ett stort tack till docenten i vetenskapsteori Fredrik Bragesjö, som möjliggjort avhandlingsarbetets fortgång och alltid bidragit med konstruktiv kritik som tagit arbetet framåt. Tillsammans med professor emeritus i vetenskapsteori, Aant Elzinga, stod docent Bragesjö för den första ordentliga genomläsningen av manus 2011. Professor emeritus Elzinga har även grönläst manus och granskat den engelska sammanfattningen. Tack Fredrik! Tack Aant! Martin Wiklund, historiker och tillika docent i idé- och lärdoms historia, har varit viktig för min intellektuella utveckling. Mattias Bäckström, fil.dr. i idé- och lärdoms historia, har bidragit med insikter om den museala världen. Men framför allt, Mattias och Martin, tack för allvar och trams i livet utanför dessa sidor som här har plitats ned! Jag vill även tacka Mikela Lundahl, fil.dr. i idé- och lärdoms historia, för stöd så där i största allmänhet.

Avhandlingen tillägnas er som varit med från allra första början: Rut, Ronny Rolf, Key, som tyvärr inte får se den fullbordas; Inga-Lill, Joacim med Annelie; Josefine med Jonas, Esmeralda samt Isidor, och Johanna, som trots allt, får se den i all sin strålande glans.



# DEL I.

## INTRODUKTION

### 1.

#### INLEDNING

Korsvägen är en knutpunkt för transportsystemet i Göteborg. Ett par hundra meter söderut på adressen Södra vägen 54 återfinns *The Ice Cube*, den kubiska byggnad av glas och betong som inhyser Världskulturmuseet. Ur ett geografiskt hänseende utgörs området av tre korsande vägar: söderifrån klyvs Södra vägen och bildar ett "Y" i norrgående riktning, där den östra delen av klykan övergår till Skånegatan, medan den västra delen förblir Södra vägen. Något längre norrut korsas sedan, i väst-östlig riktning, Södra vägen och Skånegatan av Örgrytevägen. Ett liknande och än mer komplicerat mönster av korsande vägar och passager finner vi i det sammanhang av förbindelser, relationer och korrelationer vilka möjliggör och ordnar Världskulturmuseet och dess frågande om samtiden. Det är alltså inte enbart i dess geografiska placering Världskulturmuseet framstår som ett museum vid korsvägen. Efter en del möda upptäcker vi att en stor del av de debatter som museet är invävt i gäller en oavbruten kontrovers mellan två scheman över hur vi bör forma vårt tänkande; mellan ett *koherensens* tankeschema och ett *transitionens*, *gränsområdets*, *tankeschema*. Vi kommer även att lägga märke till att hela Världskulturmuseet som en kunskapsinstitution vilar på en bred och hårdtrafikerad korsväg, där motstående sätt att organisera museer och att förstå museernas samhällsuppdrag på korsar varandras vägar; där olika sätt att betona demokratins innebörd och bildningens relation till ett estetiskt och ett antropologiskt kulturbegrepp möts och skiljs i tidvis bittra meningsutbyten.

Överhuvudtaget framstår den form Världskulturmuseets kunskap om samtiden tar som inspirerad av korsvägen och dess värld av passager och vägskäl. Den geografiska bestämningen av "korsvägen" innebär nämligen även ett något diffust område: det finns en punkt, eller flera, där exempelvis Södra vägen upphör att vara Södra vägen, ett mellanrum där den ännu inte har blivit Skånegatan eller Örgrytevägen. Ett mellanrum där vi rör oss från något givet till någonting annat: tillblivelsens rörelse. Detta gäller i synnerhet för Världskulturmuseet och på det sätt dess vetanden om samtiden konfigureras, ordnas. Men även den kunskapsform som de kulturvetenskapliga museerna i allmänhet avger kan beskrivas i termer av korsvägen. Med tanke på den något oklara ställning de kulturvetenskapliga museerna i allmänhet har som kunskapsinstitutioner i Sverige idag, är det svårt att å ena sidan definiera museets kunskapsform som entydigt vetenskaplig (eller populärvetenskaplig) eller å andra sidan bestämma den som icke-vetenskaplig (jfr kap. 5). Det är nog mer rättvisande att istället

karaktärisera de kulturvetenskapliga museernas kunskapsform som något vilket ligger mellan "erfarenhet" och "vetenskap". En slags hybrid mellan det vetenskapliga och det icke-vetenskapliga, där gränserna inte alltid är tydliga. Ett mellanrum vilket kan beskrivas som ett varken eller, eller ett både-och. Hur kan vi då benämna och framför allt analysera denna märkliga hybrida blandform som den museala kunskapen utgör?

En lösning på detta analytiska dilemma när vi skall närma oss de kulturvetenskapliga museernas kunskapsform är att vända sig till den franske filosofen Michel Foucaults (1926-1984) begrepp *vetande* [savoir]. Vetande kan nämligen förstås som ett gränsland mellan erfarenhet och vetenskap, mellan det «ickevetenskapliga» och det «vetenskapliga» (jfr Foucault, Bellours 1966/ 1998, Faubion 1998). Vetandebegreppet rymmer på så sätt den dynamik exempelvis Brian Wynne (1991) eftersöker för att vi på ett, enligt honom, korrekt sätt skall förstå hur, varför och på vad för sätt allmänheten tar till sig naturvetenskaplig kunskap och kunskap om tekniska applikationer (Wynne 1989, 1991).<sup>1</sup> Wynnes poäng är att det inte är en brist på förståelse om vad naturvetenskap och tekniska applikationer innebär som avgör om medborgarna (allmänheten) tar till sig eller avvisar dessa; utan det handlar snarare om i vilken grad de har någon nytta av kunskapen i sitt vardagliga praktiska liv. Här ställs den naturvetenskapliga utsagan mot individens egna erfarenheter, vilket Brian Wynne bland annat exemplifierar med hur patienter själva, genom den egna kroppskänndomen, utvecklar en kunskap om sin kroniska sjukdom:

In cases such as familial hypercholesterolemia, patients over time acquire knowledge about their condition that may be less generally authoritative but more specifically accurate than that held by their physician [...] in all these cases (and others) the public understanding of science represents an *interactive* process between lay people and technical experts rather than narrowly didactic or one-way transmission of information packages (Wynne 1991 s. 114).

Det finns alltså ett samspel, eller spel, mellan en naturvetenskaplig sakkunskap och en icke-vetenskaplig erfarenhet av sjukdomen vilken skapar själva det mellanrum där den interaktiva processen kan fortgå och en "hybrid" kunskapsform kan uppstå: mellanrummet mellan *erfarenhet* och *sakkunskap*. När Världskulturmuseet exempelvis under första generationens utställningar undersöker HIV/aids som ett globalt samtidsfenomen i *No Name Fever* återfinns ett liknande spel mellan en vetenskaplig sakkunskap [ "*connaissance*" ] och en mer "vardaglig" kunskap eller erfarenhet. Museet låter här en naturvetenskaplig kunskap om HIV/aids interagera med HIV/aids-infekterade människors egna erfarenheter av hur det är att leva med infektionen, sjukdomen, utan att dessa har gått genom ett vetenskapligt, låt säga antropologiskt, teoretiskt filter. Vad som händer här är att HIV/aids blir till något som går utöver den naturvetenskapliga bestämningen av det: som en virologisk infektion vilken leder till nedsatt funktionsförmåga hos immunförsvaret.

Även om utställningen och bidragen i forskningsantologin (Follér, Thörn red. 2005) poängterar att de tar den naturvetenskapliga standarddefinitionen om HIV/aids som sann, framhåller de samtidigt att HIV/aids är mer än ett medicinskt fenomen, mer än en virologisk infektion: ett fenomen vilket inkorporerar exempelvis sociala och ekonomiska faktorer. HIV/aids framträder på så sätt i en form som väl överensstämmer med Foucaults vetandebegrepp. Ett än mer klagörande exempel är det förhållande som råder mellan forskares vetenskapliga utsagor i utställningarna samt forskningsantologierna och "mannen på gatans"<sup>2</sup> eller "ögonvittnets" vardagserfarenhet som ses som en minst lika intressant kunskapsform som forskarens. Ett tredje exempel är Dennis Altmans (2005) bidrag till forskningsantologin *No Name Fever Aids in the Age of Globalization* (Follér, Thörn red. 2005): "While I believe that the western scientific view of AIDS resulting from infection by a retrovirus is correct, I also recognize that this particular understanding further undermines other and different



ways of viewing medicine and the body” (Altman 2005 s. 94). Altman menar här bland annat att vi inte helt utan vidare kan förkasta Sydafrikas president Mbekis krav på en särskild ”afrikansk” lösning, vilken går utöver den västerländska normalvetenskapens förhållningssätt till HIV/aids-problematiken, för Sydafrikas specifika belägenhet. Vetandebegreppet möjliggör på så sätt en förståelse av museernas kunskapsform som vare sig går att helt definiera som vetenskaplig sakkunskap eller icke-vetenskaplig erfarenhet, utan som ett mellanrum där båda kunskapsformerna återfinns i ett spel med varandra; de dubblar varandra genom att å ena sidan vara ömsesidigt beroende och därigenom omöjliga att helt separera och å andra sidan, ett inbördes motstånd där de repellerar varandra.

Undersökningen kretsar kring hur Världskulturmuseets (VKM) vetanden om samtiden formeras, organiseras, kring en viss uppsättning av praktiker för tänkandet vilka uppfattas som önskade och, eller, oönskade (*modus*). Dessa önskade eller oönskade praktiker arbetar således som vägledande principer för hur tänkandet och handlandet skall ”praktiseras”. Tänkande skall här snarare förstås på det sätt Michel Foucault eller Ludvig Fleck förstår tänkande, än exempelvis Gottlob Freges förståelse av *tänkande*. Hos Foucault och Fleck inkluderas nämligen materiella eller ”handfasta” praktiker. Frege gör å sin sida en skarp åtskillnad mellan *tänkande*, *försanthållande* och *tanken*. Där de två förstnämnda framstår som ett skeende vilket vetter åt ett själsligt förlopp. Analysen av tänkandet reserverar Frege därigenom åt psykologin och han understryker vikten av att inte grumla gränsen mellan psykologi och hans eget verksamhetsområde: logiken. Freges verksamhetsområde, logiken, sysselsätter sig istället med att upptäcka de generella lagarna för sanning. Lagar för det sanna som även fastlägger reglerna för exempelvis tänkande och försanthållande. Det är i studiet av *tanken* som dessa lagar upptäcks. *Tanken* är här detsamma som *meningen* hos en påståendesats. En påståendesats *mening* – vilken Frege särskiljer från *betydelsen*; det som en sats refererar till – innebär här en sats på vilken predikatet *sann* (eller *falsk*) kan användas. Exempel på tankar som Frege ger är naturlagar, matematiska lagar eller historiska fakta, som alltså antingen kan förklaras som ”sanna” eller ”falsa” (jfr Frege 1892/1995, 1897/1995 1918a/1995, 1918b/1995).<sup>3</sup>

Det finns tre omedelbara skillnader mellan hur å ena sidan Frege och å andra sidan Foucault och Fleck relaterar till *tänkandet* och *tanken*. För det första närmar sig inte Foucault och Fleck tänkandet såsom någon själsligt individuellt förlopp, utan som något vilket går utöver individen. För det andra rör inte analysen hos de två sistnämnda frågor om en påståendesats *mening*. Det görs här ingen explicit begreppslig skillnad mellan *tanken* och *tänkandet*, utan de analyseras på samma sätt; som något i stora stycken överindividuellt. För det tredje innebär Freges analys att de praktiker som faller utanför satspåståendets *mening* inte tas i beaktande. Relationer mellan tänkandet/*tanken* och sådana praktiker jag hittills har kallat för materiella och mer ”handfasta”, uppmärksammas däremot av Ludvig Fleck: ”Parallellt med varje tankestil löper dess praktiska följder dess tillämpningar” (Fleck 1935/1997 s. 104). Detta är även en passande beskrivning för hur Foucault alltid förbinder tänkandets diskursiva praktik med ickediskursiva praktiker genom att förstå vetandet som bestående av två former vilka både vävs in i och repellerar varandra: det *audiella*; det utsagda (diskursen) och *ljuset*, det upplysta, synliga materiella (*visibla*). Det kanske tydligaste exemplet på dessa båda formers relation till varandra ges i studien om *Klinikens födelse* (*Naissance de la Clinique*; *Birth of the Clinic*). Foucault argumenterar mot den då gängse uppfattningen om att medicinen har tillgång till en ren empirisk blick som konstitueras utan någon som helst beröring av det utsagda (diskursen), såsom olika teoretiseringar. Möjligheten för den ”moderna” medicinen med sin blick att uppstå är tvärtom förbunden med en omorganisation av förhållandet mellan det *utsagda* och det *visibla* (*synliga*). Ett annat sätt att tala förbinds med ett annat sätt att se: sjukdomen förbinds med kroppen. Kroppen blir till en yta där ”tillståndet” uppdragas och ett vetande om det kan bildas, men samtidigt skapas ett nytt djup genom att kroppen öppnas, snitt läggs där köttet viks upp och organ blottläggs för den

analyserande medicinska blicken. Förändringen är dock inte möjlig utan att en helt ny visibilitet samtidigt även anläggs i samhället i stort: Samhället så att säga riktar ljuset mot smittan, sjukdomen och kroppen och gör den synlig genom inrättandet av en mängd olika institutioner. Ett inrättande vilket även inbegriper praktiker av det utsagda (jfr Foucault 1963a/1994).

Undersökningens tillvägagångssätt tar sin utgångspunkt i Michel Foucaults historisk-filosofiska projekt om tecknandet av en "tänkandets kritisk historia". Foucaults arbetssätt kännetecknas av att undersöka och formulera de eller det *sammanhang* som möjliggör konstituerandet av ett visst vetande. I exemplet ovan med studien om klinikkens födelse riktas analysen mot att bestämma möjlighetsvillkoren för det som kommer att bli den "moderna" medicinska erfarenheten. Detta innebär ett vittomfattande sammanhang med exempelvis större övergripande samhällsförändringar som några av de nödvändiga möjlighetsvillkoren (jfr Foucault 1963a/1994 s. xix). I den primära doktorsavhandlingen om *icke-förnuft* och *vansinnet* vill Foucault formulera ett annat än det redan förgivettagna sammanhanget för *vansinnet* såsom förbundet med sjukdomen (Foucault 1961a/2006). Foucaults kompletterande avhandling för den högsta doktorsgraden består av två delar, dels en översättning av Immanuel Kants *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht* (1798) till franska: *Anthropologie du point de vue pragmatique* (*Antropologi från ett pragmatiskt perspektiv*), dels en historisk introduktion till den översatta texten, *Introduction à l' "Anthropologie" de Kant*.<sup>4</sup> Foucault undersöker här det sammanhang vilket möjliggör att "antropologin" så att säga uppstår med en fokus på relationen mellan Kants kritiska och antropologiska projekt. "Antropologin" färdigställs nämligen under loppet av 25 år, vilket innebär att den föregår, är samtida med och efterträder "kritiken" (jfr Foucault 1961b/2008 s. 22). Samtidigt med *Klinikens födelse* arbetar Foucault med en bok om poeten, författaren och dramatikern Raymond Roussel (*Raymond Roussel; Death and the Labyrinth*) vars arbetssätt, exempelvis införandet av dubblören, har inverkat djupt på Foucaults eget sätt att tänka och arbeta. I studien möter vi hela det sammanhang som möjliggör Roussels sätt att röra sig i berättelserna; ett spel mellan det *sagda* – vilket utgörs av en repetition och en förskjutning (skillnad) av en mening i berättelsens början – och det *visibla*, en materiell miljö vilken uppstår via märkliga maskinerier (jfr Foucault 1963b/2004).

Nästa stora undersökning, *Orden och tingerna* (*Les Mots et les Choses; Order of Things*), bygger i viss mån på introduktionen till Kants antropologi och försöker klarlägga de möjlighetsvillkor det sammanhang den "mellersta regionen" mellan "perception" och "logik" utgör i övergångerna mellan renässansen, den klassiska åldern och det moderna moment där antropologin till sist möjliggörs och uppstår (Foucault 1966/1994 xxi, jfr Foucault 1961b/2008). På så sätt är *Orden och tingerna* även en slags fortsättning på *Klinikens födelse* och *Raymond Roussel*, där spelet mellan *synligheterna* ("perceptionen" i *Orden och tingerna*), och det *utsagda* ("logiken" i *Orden och tingerna*) intar en central plats i undersökningen.<sup>5</sup> *Vetandets arkeologi* bjuder främst på en serie av försök att formulera det sammanhang vi befinner oss i om vi skall tänka "arkeologiskt". Eller kanske mer precist, vad det innebär om vi tänker med arkeologin till sin spets: vi skall prioritera att i analysen befinna oss på utsagens nivå, vilket bland annat innebär att det *visibla* (synliga, ljuset) främst skall bemötas som ett anonymt ickediskursivt vilket visserligen finns men som egentligen ligger utanför analysen (jfr Foucault 1969/2002). *Diskursens ordning* från året därpå ger en liknande överblick av det sammanhang vilket möjliggör att analysera tankesystemens historia om än med förskjutningar från *Vetandets arkeologis* rigorösa ankring på utsagens nivå.

*Övervakning och straff* (Foucault 1974/2001) ger ett tydligt exempel på hur Foucaults arbetssätt innebär att just formulera ett sammanhang. Innan förhållandena mellan makt, det vill säga maktrelationer, och *vetande* kan börja undersökas genom det sammanhang kroppens politiska teknologier utgör måste först fyra regler för undersökningen ställas upp. Dessa regler finner sina motsståndspunkter i tidigare formulerade och i högsta grad fortfarande verksamma sätt att förstå och definiera vad

makt innebär (jfr Foucault 1974/2001 s. 32-33); att först ställa frågan om maktens "hur" (hur kan vi tala om den, undersöka den, hur uppträder den; finns det överhuvudtaget något sådant som makt? osv.) är en central del i att formulera det sammanhang ur vilket en uppsättning av möjlighetsvillkor för ett visst förhållande mellan straffet – kroppen – fångelset som konstituerar vetanden om "brottslingen", "brottslighet", "straff" etc., sedan kan spåras (analysen väver återigen samman och spelar med det *visibla* och det *utsagda*). Det första bandet i sexualitetens historia, *Viljan att veta* fortsätter i viss mån på *Övervakning och straffs* tematik; men här rör sammanhanget hur sexualiteten formeras kring *förbudet*. Förbudet gäller dock inte att tala om könet, sexualiteten, utan tvärtom uppmuntras individer till att tala om sitt kön, sin sexualitet i en mängd praktiker såsom det självvårdande samtalet eller läkarbesöket. Förbudet rör snarare sexuella aktiviteter där en avkastning inte genereras; en avkastning i form av ökad produktionsförmåga genom att hälsan hos befolkningen i stort upprätthålls (barnaalstrande, motverkande av det patologiska; såväl fysiska eller psykiska eller moraliska åkommor). Förbudet verkar således genom biopolitikens kontrollerande öga (jfr Foucault 1976/2002a).

Andra och tredje delen av sexualitetens historia, *Njutningarnas bruk* och *Omsorgen om sig*, innebär en kraftig förskjutning i temat om sexualiteten jämfört med det första bandet. Här förbyts den första delens sammanhang om ett samhälles genes och fortgående genom en biopolitik med fokus på förbudet och dominansförhållandena, mot att organiseras efter hur vi förmås att göra oss till sexuella subjekt i relation till förhållandena mellan etik och sanning; ett sammanhang om vilka självrelationer som krävs för att vi skall kunna vara sanningssägande etiska subjekt inom "sexuella" spörsmål i de antika grekiska och romerska samhällena (jfr Foucault 1984b/2002b, 1984c/2002c.). Att Foucaults arbetssätt implicerar att formulera och analysera ett vittomfattande heterogent sammanhang där möjlighetsvillkoren för en viss "händelse" spåras, tydliggörs när han i inledningen till andra bandet av sexualitetens historia, *Njutningarnas bruk*, förklarar varför del två (*Njutningarnas bruk*) och tre (*Omsorgen om sig*) har dröjt åtta år sedan det första bandet, *Viljan att veta* publicerades 1976:

Jag ville stanna inför det så vardagliga, så nyuppfunna begreppet "sexualitet": placera det på ett visst avstånd: dra upp konturerna kring den välbekanta företeelsen, analysera det teoretiska och praktiska sammanhang de ingår i. Själva termen sexualitet uppstod sent, i början av 1800-talet. Det är ett faktum som varken bör undervärderas eller övertolkas. Det vittnar om något annat än en omläggning av vokabulären. Men termen markerar uppenbarligen inte ett plötsligt uppdykande av det som den hänför sig till. Ordet slog igenom i samband med andra fenomen: utvecklingen av diverse kunskapsområden (omfattande såväl reproduktionens biologiska mekanismer som de individuella och sociala beteendevarianterna); införandet av en uppsättning delvis nya regler och normer som stöder sig på religiösa juridiska, pedagogiska och medicinska institutioner; förändringar även i individernas sätt att fästa avseende vid sitt uppförande, sina plikter, sina glädjeämnen, sina känslor och förnimmelser, sina drömmar (Foucault 1984b/2002b s. 7-8).

Det är således en mycket heterogen samling av källmaterial Foucault bygger upp sina studier med. En bredd som ligger vetandebegreppets spännvidd mellan vetenskaplig *sakkunskap* och icke-vetenskaplig *erfarenhet* (*opinion*) nära. Det skulle här även vara möjligt att karaktärisera arbetssättet som ett slags kontextualisering eller triangulering. Det kritiska anslaget i "tänkandets historia" uppenbarar sig bland annat genom att Foucault formulerar och omformulerar ett givet sammanhang (exempelvis "vansinnet", den "vansinnige") som är samtidsaktuellt genom att undersökningarna tar sin utgångspunkt vid en spricka mellan ett redan givet idag gällande sammanhang, exempelvis vansinnet förstått som en mentalsjukdom, och ett annat sedan tidigare redan givet, nu obsolet, sammanhang ("vansinnet" under renässansen). Praktiserandet av en "kritisk attityd" med rötter i Kants moderna filosofi (jfr Foucault et.al. 1978/2007) där det filosofiska arbetet, i Foucaults tappning, innebär ett

ethos, en attityd (jfr Foucault 1984/2007) En sådan praktik att formulera, eller kanske omformulera, ett sammanhang för exempelvis "vansinnet" eller "sexualiteten", kan även uttryckas i termer om att veckla ut en sedan tidigare given figur för tänkandet kring sexualiteten och sedan vecka om den (vi återkommer till detta plisserande i nästföljande kapitel).

## I. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Syftet med studien är att undersöka och formulera det sammanhang som möjliggör Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden. Detta innebär att kartera det sammanhang av förbindelser, relationer och korrelationer som möjliggör och ordnar de vetanden om samtiden som Världskulturmuseet upprättar i och genom sin verksamhet. Analysen ordnas huvudsakligen efter två spår, dels att uppmärksamma de *positiva* och *negativa* möjlighetsvillkor som möjliggör Världskulturmuseet (VKM) genom exempelvis forskningspolitiska, kulturpolitiska och akademisk-teoretiska ("vetenskapliga") förhållningssätt; dels att spåra de *modus*<sup>6</sup> som eventuellt bildar en prioriterad serie för konfigurationen av Världskulturmuseets vetanden om samtiden. Det är inte självklart hur Världskulturmuseets sammanhang skall uttryckas och formuleras. Vi befinner oss här på ett minst sagt minnerat område då Världskulturmuseiprojektet är omgärdat av en mängd infekterade debatter, där just frågan om vilket sammanhang som skall premieras är djupt invecklat i debatterna. För att inte föregripa den empiriska undersökningen och bestämma hur detta sammanhang ser ut måste frågorna om Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden inledningsvis ges en något allmän karaktär. Undersökningen organiseras därför efter tre något allmänt hållna frågeställningar, vilka kompletteras fortlöpande i de efterföljande kapitlen med mer specificerade (detaljerade) frågor vilka bestäms utifrån det empiriska materialet:

För det första, vad "innebär" Världskulturmuseet? Detta är medvetet en mycket innehållsrik fråga och kan legitimeras med det omdebatterade ärendet om hur museets sammanhang skall formuleras. Frågan kan även motiveras med och ta sin utgångspunkt i uttalanden som gjordes i samband med att förslaget om Världskulturmuseet presenterades:

Ja, det vore ett elände för svensk kulturpolitik om vi inte vågar göra det som många andra länder gjort – skapa en ny typ av museum som påverkar samtiden i stället för att vara sådana där dammiga mausoleer med donationer från privatpersoner. (Aftonbladet, Brundin 19961026 s. 12).

Utifrån kulturminister Marita Ulvskogs kommentar om förslaget i en intervju för Aftonbladet under Bokmässan, ungefär en och en halv månad efter det att kulturpropositionen lagts, är det möjligt att motivera två huvudbetydelser av den annars alltför vida frågan om vad Världskulturmuseet innebär: 1) Vad rör det sig om för slags projekt? 2) Hur, så att säga, "drabbar" världskulturmuseiprojektet sin omgivning, vad innebär det för "tänkandet" (om samtiden)?

För det andra, hur ser det *primära* problematiseringsområdet ut för Världskulturmuseets vetanden om samtiden? Rör det sig exempelvis om en antropologisk problematisering med fokus på levnadsmönster?

För det tredje, hur ser Världskulturmuseets konfiguration av vetanden om samtiden ut? Vilket eller vilka är det eller de prioriterade *modus* som organiserar Världskulturmuseets vetanden om samtiden genom att accentuera ett visst problematiseringsområde som primärt? Här handlar det alltså framför allt om att spåra en eventuell serie av prioriterade *modus* som organiserar vetanden om samtiden i och genom Världskulturmuseet, och att bestämma vilket eller vilka *modus* i den eventuellt förekommande serien av prioriterade *modus* som är primära och primärt i förhållande till det primära problematiseringsområdet.

## II. STUDIENS DISPOSITION

Den första delen som vi nu befinner oss i, *Del I Introduktion*, har som funktion att introducera dig som läsare i studien och består av tre kapitel; 1. *Inledning*, 2. *Museer som vetenskapsteoretiskt undersökningsområde*, 3. *Analytiskt maskineri: Mot ett tänkandets origami*. Föreliggande kapitel (1. *Inledning*) ger således en första introduktion till studien genom tre avsnitt; ett första ger ett inledande anslag; ett andra preciserar undersökningens syfte och övergripande frågeställningar (1. *Syfte och frågeställningar*); ett tredje, och alltså föreliggande, avsnitt orienterar om studiens upplägg (II. *Disposition*); det fjärde och kapitlets avslutande avsnitt ger ett svep över forskningsläget (III. *Forskningsläge*). Kapitel 2. *Museer som vetenskapsteoretiskt undersökningsområde*, ger en en introduktion till hur min vetenskapsteoretiska studie med utgångspunkt från Michel Foucaults tänkande förhåller sig till teknik- och vetenskapsstudier (avsnitt I. *Tänkande vetande och vetenskap*) och mer museirelaterade studier (avsnitt II. *Public Understanding of Science, museologi och museistudier*), där det sistnämnda avsnittet ger exempel på annan forskning om museer.

Delens avslutande kapitel 3. *Analytiskt maskineri: Mot en tänkandets origami* är helt dedikerat till hur jag förhåller mig till och förstår Foucault. En grundläggande tanke med detta kapitel är att ge en så ingående bild som möjligt av hur jag använder och menar att Foucault verkligen opererar i och genom sitt tänkande. I första avsnittet ges en förklaring av vad som avses med att tänka med Foucault när ett särskilt teoretiskt-metodologiskt arbetssätt för studien arbetas fram. Därefter följer ett avsnitt där jag dels förklarar vad begreppet *modus* innebär och hur jag analyserar med detta; dels försöker jag visa hur Foucault själv opererar i sina studier genom att spåra och sätta samman sådana riktningar för tänkandet och handlandet i dessa (II. *Prioriterade begrepp och dess analytiska förfaringsätt: Modus*). Tredje avsnittet rör begreppet *vetande* och då främst utifrån några av de subrutiner som krävs för att vi skall förstå hur och vad det är vi analyserar när vi talar om ett vetande; det vill säga en fråga om *ljus* och *språk*. *Vetande* relateras på så sätt till både *diskurs* och *makt* (II. *Prioriterade begrepp och dess analytiska förfaringsätt: Vetande*). Följande avsnitt, IV. *Gränserfarenheter: dubblingar lager, tankescheman, subjekt och frihet*, behandlar ytterligare några sådana subrutiner som är viktiga att förstå för att analysen skall vara möjlig. Femte avsnittet rör materialet i förhållande till den teoretiska utgångspunkten i Foucaults tänkande och hur ett genre begrepp används för att gruppera en del av debatten om *Världskulturmuseets* vara eller icke vara (V. *Material och kulturbegreppets tre gener*). Det sjätte avsnittet, VI. *Konklusion: Tänkandets origami*, sammanfattar kapitlet i de punkter av Foucaults tänkande jag vill framhålla i den typ av analys som här kommer att genomföras; en tänkandets, eller vetandets, origami.

Del II *Det institutionella etablerandet av Världskulturmuseet* omfattar fyra kapitel; 4. *Museet som flytt- eller demokratiprojekt? Några Inledande anmärkningar*, 5. *Medborgerlig offentlighet och Tvärvetenskap*, 6. *Medborgerlig offentlighet och bildning I: Bildning, offentlighet samt två konfigurationer för det museala*, 7. *Medborgerlig offentlighet och bildning II: Ett museums samhällsfunktion; att minnas eller resonera?*. Kapitel 4. *Museet som flytt- eller demokratiprojekt? Några Inledande anmärkningar* är alltså det första empirisk-analytiska kapitlet. Här inleds frågan om vad museiprojekten innebär. I kapitlets första avsnitt undersöker jag museiprojektet förstätt som ett flyttförslag och fokus ligger här vid debatten i riksdag, dags- och kvällspress. I det andra avsnittet undersöks möjligheten att även se museiprojektet utanför själva debatterna och som en del i ett mer strategiskt beslut rörande demokratifrågor; utbildandet av en medborgerlig offentlighet. Kapitlet ger på så sätt både en bakgrund till studien i stort och särskilt till de frågor som rör det institutionella etablerandet av *Världskulturmuseet*. Kapitel 5. *Medborgerlig offentlighet och Tvärvetenskap* undersöker tvärvetenskapens roll i uppförandet av den medborgerliga offentligheten under det institutionella etablerandet. I det första avsnittet I. *Museet som kunskapsinstitution* undersöks museernas status som legitima kunskapsinstitutioner. Det andra avsnittet II. *Tvärvetenskap som hot och räddning* behandlar hur tvärvetenskapen ses som ett sätt att komma till rätta med museernas legitimitetsproblem. Både gällande

funktionen som en kunskapsinstitution och som en samhällsinstitution överhuvudtaget. Men den tvärvetenskapliga inriktningen ses inte enbart som en räddning för den museala verksamheten, utan även som ett hot. Ett av dessa "hot" rör frågan om det nya museets och tvärvetenskapens kunskapsform: är den legitimt vetenskaplig nog? Kapitlets tredje och sista avsnitt, III. *Tvärvetenskapens funktion som kraftkälla för andra domäner* visar bland annat hur tvärvetenskapen möjliggörs i Världskultur-museiprojektet genom att den anses förstärka andra områden, såsom undersökningar av fenomenet världskultur.

**Kapitel 6. Medborgerlig offentlighet och bildning I: Bildning, offentlighet samt två konfigurationer för det museala och kapitel 7, Medborgerlig offentlighet och bildning II: Ett museums samhällsfunktion; att minnas eller resonera?**, organiserar kring bildning som ett primärt möjlighetsvillkor för inrättandet av en medborgerlig offentlighet i och genom världskulturmuseiprojektet. Genom uppförandet av denna offentlighet sker en serie förskjutningar som relaterar till varandra, om än något lösligt. Serien av förskjutningar inbegriper; 1) en reorganisering av relationerna mellan kulturgrenen bildning och en estetisk samt en antropologisk eller etnografisk kulturgren. 2) En förskjutning i uppfattningen om vad för slags institution museet primärt skall vara, från att minnas till att kritiskt resonera. 3) En förändring i synen på vad medborgarskap – och att vara medborgare – innebär; från att primärt ha prioriterat demokratiformen representativ demokrati till att prioritera demokratiformen "dialogisk demokrati". Kapitel 6, *Medborgerlig offentlighet och bildning I: Bildning, offentlighet samt två konfigurationer för det museala*, introducerar problematiken och fokus ligger främst vid den första serien av förskjutningar, även om vissa referenser även görs till de två sistnämnda. I kapitel 7, *Medborgerlig offentlighet och bildning II: Ett museums samhällsfunktion; att minnas eller resonera?*, ligger således tyngdpunkten på de två sista serierna av förskjutningar, samtidigt som den första serien fortfarande löper som en röd tråd kapitlet igenom. Sjunde kapitlet avrundar den andra delen om *Världskulturmuseets institutionella etablerande och avslutas därför med en längre konklusion vars fokus ligger vid de mer övergripande slutsatserna som kan dras av undersökningarna i kapitlen 4, 5, 6 och 7.*

Avhandlingens tredje och sista del III. *Världskulturmuseets vetanden om samtiden* utgörs av två empirisk-analytiska kapitel, 8 och 9, samt en kort avslutning (kap 10 *Avslutning*). I kapitel 8, *Världskulturmuseet och transitionens tanke-schema*, analyseras interiörens struktur, det vill säga hur museets enskilda vetanden om samtiden är uppbyggda genom en viss origamisk struktur; de olika vetandenas enskilda texturer jämförs sedan med varandra för att på så sätt fastställa i vilken mån de avviker från varandra eller om det är möjligt att upprätta ett allmänt schema över den interiöra texturen i Världskulturmuseets vetanden om samtiden. I kapitel 9, *Reflektionsform och problematiseringsområde*, undersöks sedan hur denna struktur, eller textur, förbinds med en reflektionsform samt ett problematiseringsområde vilka är särskilt prioriterade i Världskulturmuseets vetanden om samtiden som helhet. Kapitel 10 utgör en koncis avslutning vars syfte är att visa vilka svar som ges på de frågeställningar som sattes upp i början av studien. En kort kommentar gällande det använda analyssättet ges också. Någon sammanhållen sammanfattning av avhandlingen ges ej här eftersom varje kapitel inleds med en sammanfattande överblick över vad som komma skall och avslutas sedan av en genomgripande konklusion. Varje del inleds även med en liknande översikt över delen. En sammanhållen sammanfattning av avhandlingen finns naturligtvis i en engelsk *summary*, vilken följer på kapitel 10.

### III: FORSKNINGSLÄGE

Med föreliggande avsnitt vill jag ange några av de trender vi finner i den samtida forskningen inom fyra för avhandlingen centrala forskningsområden; museiforskning, forskningspolitisk forskning, kulturpolitisk forskning samt medborgarskapsforskning. Jag avser inte att ge någon uttömmande översikt över dessa fyra områden utan framställningen organiseras utifrån doktorsavhandlingar framlagda vid svenska universitet mellan åren 2003 – 2014. Detta tidsspänn borde ge en representativ bild över hur forsk-

ningsläget ser ut inom respektive fält. I nästföljande kapitel ges en viss fördjupning rörande nationell och internationell museologisk forskning fastän då med fokus på relationen mellan museologins och mitt vetenskapsteoretiska undersökningsområde. 2011 disputerade Adriana Muñoz på avhandlingen *From curiosa to world culture: the history of the Latin American collections at the Museum of World Culture in Sweden*. Avhandlingen avlades i arkeologi och undersökningen tar sin utgångspunkt från Världskulturmuseets samlingar, med särskilt fokus på de latinamerikanska samlingarna. Avhandlingen är intressant på många sätt. Inte minst för att den i hög grad följer det schema jag menar att vi kan se för Världskulturmuseets vetanden om samtiden. Den är således en del av Världskulturmuseets vetanden om samtiden och kan ses som ett svar på Fred Wilsons uppmaning i installationen *Site unseen: Dwellings of the Demons*, en central installation i den första generationens utställningar, om att undersöka hur och om samtida etnografiska museer kan veta. Adriana Muñoz är anställd på museet men avhandlingsförfattandet har, som så vanligt för de museianställda, skett utanför tjänsten. Avhandlingen hade passat väl in som en del av källmaterialet men den utkom alltså 2011 och jag avslutade min undersökningsperiod 2008. Jag kommer dock låta Muñoz arbete ledsaga mitt i den framställning som följer.

### TRENDER INOM MUSEIFORSKNING

En traditionell uppgift för museologin har varit att forska om museer för att på så sätt bidra med underlag för en förbättrad museal praktik. Detta är en trend som fortfarande står sig. Den här typen av studier inriktar sig ofta mot frågor om museernas administration och organisation (jfr Armbrecht 2012, Jonsson 2009, Lampi 2008, Lindh 2011, Simonsson 2014); handhavande av samlingarna såsom konservering (jfr Geijer 2007, Masterton 2010, Palmköld 2007, Strang 2013); utställningarna såsom ett förmedlande medium och rör således utställningarnas didaktiska och designfrågor (jfr Al Moubayed 2012, Axelsson 2009, Dokoochaki 2013, Fransson 2014, Insulander 2010, Ljung 2009, Pronobis 2011, Svensson 2014, Taxén, 2005, Westin 2012). Den utställda vetenskapen är en problematik vilken bildar en egen trend. Denna är särskilt vanlig inom *Public understanding of science*, ett underfält inom teknik- och vetenskapsstudier (jfr Delicado 2009, Falchetti, Caravita, Sperduti 2007, Heath, Vom Lehn, Osborne 2005, Hodder 2009, Kamolpattana et.al. 2014, MacDonald, Bean 2010, Murriello 2014, Phipps, Rowe 2009, Stekolschik, Draghi, Adaszko, Gallardo 2009, Yaneva, Rabesandratana, Greiner 2008). Även här ses museet främst som en medieringsinstitution, där föreställningar om teknik och naturvetenskap förmedlas till besökare (jfr även: Danielsson 2008, Hansson 2010, Hedqvist 2009, Samuelsson 2008, Westin 2012).

En tredje trend utgörs av studier som är möjliga kunskapsunderlag för museala och vetenskapliga praktiker. Museerna utgör här en infrastruktur för forskningen i kraft av sina samlingar, samtidigt som den direkta användningen av resultatet inte nödvändigtvis får någon reell användning inom museets verksamhet. Carl Perssons avhandling i arkeologi (2012), *Den Hemliga sjön*, är ett exempel på detta. Materialet för undersökningen är en exploateringsarkeologisk utgrävning utförd av Jönköpings Läns museum, där Persson var inblandad som museiarkeolog. Själva forskningen på materialet har dock skett utanför det museala uppdraget och har således inte någon direkt koppling till museets verksamhet, utan snarare indirekt, då den kan användas som ett kunskapsunderlag för museets arbete (jfr även: Blanton 2012, Carlsson 2007, Creutz 2003, den Tex 2011, Edberg 2005, Holst Kjaer 2009, Högberg 2009, Johnsson B 2009, Johansson B M 2005, Lembring 2013, Loughheed 2013, Mellander 2008, Nagel 2012, Nyström 2010, Pontén 2013, Rosenqvist 2006, Stigenberg 2013, Svensson 2012, Vestbø-Franzén 2005, Wettstein 2009, Wilson 2011).

Mellan åren 2002 och 2010 bedrev Nordiska museet en forskarskola på uppdrag av staten för att öka antalet disputerade medarbetare vid Sveriges kulturhistoriska museer. De sökande var alltså museianställda med en filosofie kandidat- eller magisterexamen i bagaget. Intressant nog dyker en-

dast tre avhandlingar upp vid en sökning i Kungliga bibliotekets databaser *libris* och *svepub* (databas för vetenskapliga texter) med *museum\** som sökord (jfr Franzén 2008, Larsson 2008, Palmköld 2007). Övriga avhandlingar måste alltså sökas med andra kriterier. Samtliga tolv avhandlingar är med andra ord att betrakta som möjliga kunskapsunderlag för museala praktiker (jfr även: Gustavsson 2007, Herjulfsson 2008, Jonsson 2009, Larsson 2008, Larsson 2009, Olsson 2012, Rasmussen 2010, Schönback 2008, Åkesson 2007). Att på det här sättet ta sin utgångspunkt i museets samlingar behöver dock inte innebära att det vetenskapliga arbetet främst är ett möjligt kunskapsunderlag, med indirekta relationer till en övrig museal praktik. Adriana Muñoz (2011) avhandling är alltså ett exempel på detta. Jag knyter dock inte an till dessa tre trender. Min utgångspunkt är snarare själva utställningarna än samlingarna; i dessa utställningar ställs inte heller vetenskapen ut; jag aspirerar inte heller på att förbättra den museala praktiken.

Det finns således en kvalitativ skillnad mellan dessa tre trender som samlas kring en tematik om det förmedlande museet (utveckling av praktiker för att förbättra museernas roll som en förmedlande institution; den kritiska undersökning av det förhållningssätt till naturvetenskap och teknik som förmedlas av museet; samt museet som en förmedlande institution av källmaterial) och studier vilka primärt rör sig utanför ett sådant förmedlande – administrativt – didaktiskt schema. Kulturhistorisk medieforskning är ett sådant forskningsfält som å ena sidan tar sin utgångspunkt i dels själva samlingarna, dels i utställningen som praktik och å andra sidan tar frågor om museets konstitution, kunskapsbildning och konstituerande roll. Fältet har växt fram under 00-talet och kan sägas ha konsoliderats genom dels den nationella konferensen *Kulturhistorisk medieforskning* i Vadstena 19-21 april 2007, dels via publiceringen av två antologier: *1897: mediehistorier kring Stockholmsutställningen* (Ekström, Jülich, Snickars red. 2006), samt *Mediernas Kulturhistoria* (Jülich, Lundell, Snickars red. 2008). Det är ett livaktigt fält och en tredje antologi utkom 2014, *Återkopplingar* (Cronqvist, Lundell, Snickars red.). Anders Ekströms (1994) avhandling *Den utställda världen: Stockholmsutställningen 1897 och 1800-talets världsutställningar* kan ses som en del i fältets förhistoria, då den ingår i en rörelse under mitten av 1990-talet inom ett vidare område av utställningsstudier med en fokus på hur dessa utställningar är en del i en fostran av medborgarna, de konstituerar en viss kulturell identitet via en borgerlig stadskultur och dess hegemoni; utställningarna konstitueras i sin tur av sociala, kulturella och materiella omständigheter. Det finns således intressanta paralleller till den internationellt erkända studien *The Birth of the Museum* av Tony Bennet som utkom året efter, 1995. Bennet (1995) räknas som en av dem som introducerar Foucault inom museologin (jag återkommer till detta i nästa kapitel).

Även om Ekström inte refererar till Foucault i avhandlingen, utan till Gramscis hegemonibegrepp, utvecklar Ekström under 00-talet en ingång inom kulturhistorisk medieforskning, med benämningen *mediearkologi* vars huvudsakliga referens är Foucaults arkeologibegrepp (Ekström 2006, 2008, Ekström, Jülich, Snickars 2006, Jülich, Lundell, Snickars 2008). Redan i avhandlingen (1994) finns dock ansatser i riktningen mot detta då Ekström knyter an till en problematisering av de dolda, undanträngda medieringarna. Ett centralt begrepp inom dagens kulturhistoriska medieforskning är *remedialisering*, vilket knyter an till Foucaults genealogiska ”projekt”, vars syfte är att undfly teleologiska analyser av media via en historisering av mediebegreppet. Ett konkret exempel på kulturhistorisk medieforskning är Lotten Gustafsson Reinius artiklar i de båda förstnämnda antologierna (jfr Gustafsson Reinius 2006, 2008) som med utgångspunkt i museets samlingar, i det här fallet de svenska etnografiska samlingarna från områdena kring Kongofloden, problematiserar museet utifrån frågor om dess konstitution, kunskapsbildning och konstituerande roll.

Anna Samuelssons (2008) sociologiska avhandling *I naturens teater* anknäver visserligen inte explicit till ett kulturhistoriskt medieforskningsfält, men det finns likheter i anslaget. Förutom sociologi anger Samuelsson sina studier i konstvetenskap, historia och museologi som viktiga utgångspunkter i valet av avhandlingsämne, empiri och utförande. Det museologiska anslaget framträder inte



minst när hon i slutet av avhandlingen formulerar en "vision" om hur museerna skulle kunna förbättra sin praktik: "Museet som gränsöverskridande kuriosakabinett och plats för reflexivt förvetenskapligande" (Samuelsson 2008 s. 329). En liknande variation av detta klassiska museologiska tema finner vi även i Muñoz (2011) avhandling, där hennes "målsättning med avhandlingen har varit att medvetandegöra och reflektera över museets praktik, hur denna har utvecklats över tid och blivit det den är i dag. Meningen är att medverka till att skapa ett kritiskt perspektiv som möjliggör en omprövning av praktiken" (Muñoz 2011 s. 256). Det grundläggande temat för studien *I Naturens teater* är människans relation till naturen. Museerna står i blickfånget som en plats där natur, kultur, människa, djur, normalt och avvikande konstrueras; och framför allt problematiseras natur-kultur dikotomin. Avhandlingen har mycket gemensamt med Donna Haraways vetenskapsstudier (jfr Haraway 1989), vilken Samuelsson också analyserar i avhandlingens tredje del. Det är således ett vittomfattande område vilket också avspeglar sig i att det anknyter till samtliga trender – en utgångspunkt i samlingarna, en vilja till att bidra till en förbättrad museal praktik, hur vetenskapen framställs i utställningarna; samt museets konstitution, kunskapsbildning och konstituerande roll – i den samtida museiforskningen.

Trenden om museets konstituerande roll framhåller Samuelsson i utgångspunkten att museet är en arena för konstituerandet av hur vi förstår världen (Samuelsson 2008). Detta är en av de mest framträdande trenderna inom samtida museiforskning. Mattias Frihammar (2010) utför i avhandlingen *Ur svenska hjärtans djup: Reproduktion av samtida monarki* en aktör-nätverksstudie över hur museerna är en plats för hur monarkin reproduceras och därigenom konstitueras i samtiden. Ett tredje exempel är hur Ekaterina Kalinina (2014) analyserar museernas konstituerande av bilden och medvetandet av sovjetunionen, efter dess fall, i avhandlingen *Mediated Post-Soviet Nostalgia*. I avhandlingen *Vackrare vardagsvara – design för alla?: Gregor Paulsson och Svenska Slöjdföreningen 1915–1925* undersöker Gunnela Ivanov (2004) den roll Gregor Paulsson spelar för museernas estetiska fostran av allmänheten och dess konstituerande av den "nya människan", genom skapandet av den "rätta smaken". Ett femte exempel på denna trend är Peter Bengtsens (2014) studie, *The Street Art World*, av hur gatukonst konstitueras i spänningsfältet mellan museer och andra arenor (jfr även: Aure 2011, Axelsson 2009, Grahn 2006, Gustafsson 2011, Heuman 2014, Houltz 2003, Hällén 2011, Insulander 2010, Nikolic 2012, Nordström 2007, Pech 2011, Rohdén 2008, Samuelsson 2005, Sandgren 2013, Sandström 2005, Simonsson 2014, Sniegon 2008, Stjernborg 2014, Svensson 2014, Storm 2008, Winell-Garvén 2005). Adriana Muñoz (2011) delar denna utgångspunkt om att museer är platser där människors identitet konstitueras och inte minst för människors möjlighet att vara människa. Ett av bekymren med de etnografiska samlingarna Muñoz för fram är just att samlandet, eller snarare den klassificering som sker via en viss typ av etnografiskt samlande, leder till att människor exkluderas. Även jag anknyter i viss mån till denna trend. Å ena sidan delar jag utgångspunkten att museer är en arena för konstituerande av, exempelvis, kulturell identitet. En av museernas uppgift är just att vara en arena för besökaren att relatera sig till sin omvärld (genom ett kulturarv, estetisk upplevelse, "naturen" eller någonting annat). Å andra sidan framhåller jag inte museet som någon tvingande kraft, då det är mycket svårt att säga i vilken grad en besökare internaliserar den omvärld museerna presenterar. I min analys är det snarare museet som en bildningsinstitution och dess funktion om att visserligen anmoda besökaren att anta ett visst påbudet bildande av självet (ett formerande av självet, självformerande) via en viss reflektionsform och ideal att bilda sig mot, där ett motstånd ändå alltid möjligt, som står i centrum.

Trenden inom den samtida museiforskningen att studera det "konstituerade" museet tar huvudsakligen två vägar. Dels att undersöka dess organisation, konstitution, dels studier om hur museer formers, eller bildas: konstitueras. Märit Simonssons (2014) avhandling *Displaying Spaces: Spatial Design, Experience, and Authenticity in Museums*, är ett exempel på det förstnämnda där museets rumsliga organisering

står i blickfånget (jfr även Jonsson 2009, Lindh 2011, Rohdén 2008, Svensson 2014). Anna Samuelssons (2008) sociologiska avhandling *I naturens teater* är ett exempel på den andra och vanligare av de två inriktningarna. Här ges en överblick av hur museerna, och dess ordnande av världen, har växt fram i allmänhet och det Naturhistoriska riksmuseet och Göteborgs naturhistoriska museum i synnerhet.

Olof Näsman's avhandling *Samhällsmuseum efterlyses: svensk museiutveckling och museidebatt 1965–1990* följer trenden om det konstituerade museet, närmare bestämt hur de kulturhistoriska museerna pendlar mellan att organiseras efter två motställda samhällsuppdrag, att antingen vara kulturarvsmuseum eller samhällsmuseum. Näsman menar att uppdraget som samhällsmuseum vinner insteg under en period av 1960- och 70-talen, för att sedan återgå till att prioritera uppdraget som kulturarvsmuseum igen, från och med 1980-talet. Ur detta hänseende är det möjligt att passa in min analys av Världskulturmuseets etablerande under 1990- och 00-tal och den förskjutning jag menar sker av museets samhällsfunktion, från att vara en kulturarvsinstitution till en bildningsinstitution. Det är dock inte möjligt att se Näsman's terminologi samhälls- eller samhällstillvänt museum, som synonymt med min benämning bildningsinstitution. Vi analyserar olika saker. I Näsman's fall blir uppdraget som samhällsmuseet synonymt med hur museet, eller företrädare för museet såsom landsantikvariern, uppträder som en aktör i samhället. På så sätt framhålls Västerbottens länsmuseum som samhällstillvänt, och därigenom inte något kulturarvsmuseum, när landsantikvariern, med övriga museistyrelsens goda minne, propagerar för Umeå universitet's etablerande. I min analys innebär dock båda variationerna av samhällsfunktion (kulturarvsinstitution och bildningsinstitution) en samhällstillvändhet där museet, eller dess företrädare, kan agera som aktörer genom sina praktiker; de innehar ju en funktion i samhället och är därför inte avskärmade från detta. På så sätt ser jag landsantikvariern för Västernorrlands län och tillika intendent för Norrlands kulturhistoriska museums agerande för att ett landsarkiv skulle etableras i Härnösand under 1930-talet (jfr Wittgren 2013) som en samhällstillvändhet trots att museets samhällsfunktion uppbar kulturarvsinstitutionens alla tecken.

Magdalena Hillström's avhandling (2006), *Ansvar för kulturarvet: Studier i det kulturhistoriska museiväsendets formering med särskild inriktning på Nordiska museets etablering 1872-1919*, är ytterligare ett exempel på denna trend, där såväl Nordiska museet och det kulturhistoriska museiväsendet i stort konstitueras genom rörelser inom forsknings- och kulturpolitik (jfr även: Bydler 2004, Bäckström 2012, Crawford 2009, Fosmo Talleraas 2009, Houltz 2003, Hällén 2011, Ingemark Milos 2010, Nikolic 2012, Pech 2011, Romgard 2013, Storm 2008, Widén 2009, Wittgren 2013). Med utgångspunkt i hur de etnografiska samlingarna i Göteborg börjar konstitueras i och med ostindiska kompaniets expeditioner i slutet av 1700-talet undersöker Adriana Muñoz (2011) hur det etnografiska museet i Göteborg etableras och omformas under åren och slutligen får ett statligt huvudmannaskap och transformeras till dagens Världskulturmuseum. Det finns således en markant skillnad mellan Muñoz och min etablerandehistoria om Världskulturmuseet. Jag tar min utgångspunkt i själva Världskulturmuseets konstituerande och dess möjlighetsvillkor, med en längsta tillbakablick till 1922 och avgivandet av 1911 års fornminnes utredning. Eftersom det är Världskulturmuseet och dess samtida vetanden om samtiden som är min fokus är inte samlingarna i sig det prioriterade. För Muñoz (2011) är det tvärtom; här blir världskulturmuseet intressant eftersom det är detta museum som i dag hårbärger de latinamerikanska samlingar som hon är intresserad av och vill undersöka. På så sätt är det naturligt att museets konstituerande får en längre historia; den sträcker sig till dess samlingarna tar form.

Avhandlingen *I naturens teater* (Samuelsson 2008) är även ett belysande exempel på både trenden inom museiforskningen om museer och dess relation till vetenskaplig kunskapsbildning och skillnaden mellan denna trend och trenden *den utställda vetenskapen*. Samuelsson stannar nämligen inte vid att analysera hur klimat- respektive ekonomisk forskning representeras i utställningarna, utan hon undersöker

även de vetenskapliga teoribildningarna i sig, såsom neoklassisk nationalekonomi, miljöekonomi och ekologisk ekonomi. Idé- och lärdomshistorikern Mattias Bäckströms (2012) avhandling *Hjärtats hårdar: folkliv, folkmuseer och minnesmärken i Skandinavien, 1808-1907* är ett annat exempel på detta, där friluftsmuseernas stuginteriorer och museistugor formeras i spänningsfältet mellan ekonomi, estetik och vetenskap. Här analyseras exempelvis naturalismen i den tidens vetenskap, de kommersiella villkor där föremål går från att vara bråte till antikviteter och museiföremål, samt idealrealismen inom estetik. Ett tredje exempel är Karin Gustavssons (2014) studie *Expeditioner i det förflutna: etnologiska fältarbeten och försvinnande allmogekultur under 1900-talets början*, där relationen mellan praktiskt fältarbete (byggnadsdokumentation) och den vetenskapliga kunskapens processer inom etnografien vid 1900-talets början undersöks. Precis som titeln anger handlar Bengt Wittgrens (2013) avhandling i museologi, *Katalogen – nyckeln till museernas kunskap?: om dokumentation och kunskapskultur i museer*, om museerna som kunskapsinstitution. Här jämförs museernas katalogiserings-, klassifikations- och dokumentationspraktiker med bibliotekens och arkivens dito. Wittgren relaterar även de museala katalogerna med vetenskaplig kunskapsbildning och visar bland annat att gamla, nu obsoleta, vetenskaplig ideal lever kvar i katalogerna och till viss del påverkar dokumentationspraktikerna (jfr även: Masterton 2010, Qvarnström 2010, Romgard 2013).

I Adriana Muñoz (2011) avhandling avtecknar det sig två linjer i förhållandet mellan museer och vetenskaplig kunskapsbildning. För det första behandlas relationen mellan museer och etnografien genom en kritisk studie om hur denna etnografi, som vetenskap och museal praktik (det görs ingen distinkt åtskillnad), kategoriserar människor och därigenom uppför ojämlika maktförhållanden; de mänskliga fri och rättigheterna distribueras orättvist. För det andra lyfter Muñoz frågan om hur den samtida museologin i sig, genom sina metoder, fortsätter att reproducera sådana oönskade praktiker. Muñoz resonemang ledsagas alltså i båda fallen av en postkolonial kritik. Återigen utgör en skillnad mellan föreliggande avhandling, *Museet vid Korsvägen*, och *From curiosa to world culture: the history of the Latin American collections at the Museum of World Culture in Sweden* den senares utgångspunkt i de latinamerikanska samlingarna. I *Museet vid Korsvägen* tas, som sagt, utgångspunkten i etablerandet av Världskulturmuseet och dess samtida verksamhet med fokus på utställningarna mellan åren 2003 och 2008. Här utgör främst ett gemensamt samtidsdiagnostiskt fält knutpunkten mellan vetenskap och museal praktik (eller vetenskap och museets etablerande), vilket föranleder en undersökning av olika akademisk-teoretiska texter inom samhällsvetenskap och humaniora, fränsett de direkt relaterade forskningsantologierna *No Name Fever: Aids in the age of Globalization* (Follér, Thörn red. 2005) och *Horizons: Perspectives on a Global Africa* (Thörn, Abiri red. 2005).

## TRENDER INOM FORSKNINGSPOLITISK FORSKNING

Forskningspolitisk forskning undersöker hur forskningen i ett samhälle organiseras och frågor om på vilket sätt forskning kan och bör organiseras. Magdalena Hillströms museistudie är ett exempel på en trend där forskningspolitiken belyses. Hillströms studie bidrar med en något ovanlig inriktning inom området för forskningspolitisk forskning, då den rör kulturvetenskaplig forskning (Hillström 2006). Teknik, innovation och naturvetenskap är nämligen den konventionella inriktningen. Om vi betraktar vetenskapsteoretikern Fredrik Bragesjös (2004) avhandling *Praktiserad reflexivitet: en vetenskapsteoretisk studie av forskningspolitisk forskning och vetenskapssociologi* som en undersökning av forskningspolitiken historia blir detta tydligt. Bragesjö tar nämligen sitt avstamp i en empirisk undersökning av föreställningar inom forskningspolitisk forskning, där samtliga studier inriktas mot ovannämnda triss, för att kunna utföra det primära ärendet för studien; undersöka möjligheten att praktisera reflexivitet, såsom SSK framhåller att vi skall göra (jfr även: Petterson 2012).

Undersökningar inriktade mot förändrade institutionella villkor för statligt finansierad forskning på grund av en genomgripande social förändring är en annan trend inom forskningspolitisk forskning. Olof Hallonstens avhandling (2009) *Small science on big machines: politics and practices of synchrotron radiation laboratories* är ett exempel på detta, där förändrade villkor för statligt finansierad forskning på grund av samhällsförändring innebär att entreprenörer blir viktigare (jfr även: Holmberg 2012, Melander 2006, Schilling 2005, Sellenthin 2006). Peter Schilling (2005) kombinerar i avhandlingen *Research as a source of strategic opportunity?: Re-thinking research policy developments in the late 20th century* denna trend med en tredje trend inom området: att empiriskt pröva forskningspolitikens begrepp och modeller angående premisserna för vetenskaplig kunskapsproduktion och politisk styrning av densamma. Schilling utsätter här mode 2 konceptet för en kritisk granskning. Ett annat exempel är Anders Jörnests studie (2008) *Forskningens nytta: Om ambivalens i forskningspolitik och vardag* där dels relationen mellan forskningspolitik och individuella forskare analyseras genom användandet av ambivalens som begrepp, dels ett prövande av detta begrepp.

En fjärde trend inom detta område är studier av det forskningspolitiska systemet relaterat till vetenskapens roll, samt förhållandet mellan forskningspolitik och vetenskaplig praktik. Tobias Fridholms (2010) undersökning *Working Together: Exploring Relational Tensions in Swedish Academia* studerar hur en samtida forskningspolitik baserad på marknadsekonomiska ideal – gällande både akademins roll i samhället och dess forskning via ideal om konkurrens mellan forskare, universitetens effektivitet och konvergens med industri och andra aktörer – inverkar på akademisk verksamhet, såsom forskares kreativitet (jfr även: Brissman 2010, Holmberg 2012, Norling 2014, Petterson 2012, Zink 2011).

Liksom inom museiforskningen återfinns en trend om att bidra med underlag för en förbättrad verksamhet, i det här fallet forskningspolitik. Malin Lindberg (2010) vill exempelvis, bland annat, förbättra villkoren för kvinnliga innovatörer med sin studie *Samverkansnätverk för innovation: en interaktiv och genusvetenskaplig utmaning av innovationspolitik och innovationsforskning*. Vetenskapsteoretikern Gustaf Nelhans (2013) vill med sin avhandling *Citeringens praktiker: det vetenskapliga publicerandet som teori, metod och forskningspolitik* bidra till en förbättrad forskningspolitik genom att bland annat förbättra förståelsen för citeringens innebörd, historia och dess kvalitativa möjligheter och brister (jfr även Johansson 2008, Melander 2006, Zink 2011). Både Lindberg och Nelhans är också goda exempel på en sjätte trend inom detta forskningsfält: undersökningar om hur aktörerna formulerar och använder koncept och begrepp inom forsknings- och innovationspolitik, samt dess inverkan på politikens och forskningens praktik. Lindberg undersöker här förståelsen och praktiserandet av begreppet informationssystem utifrån hur aktörerna uppfattar och ”konstruerar” kön och hur detta inverkar på innovationssystemet och dess praktiker (Lindberg 2010). Nelhans fokus, gällande forskningspolitik, riktas mot hur begreppet citering konstrueras av de forskningspolitiska aktörerna som en indikator för vetenskaplig kvalitet, istället för att enbart vara ett referenshanteringssystem och hur detta inverkar på såväl forskningspolitikens, som forskningens praktik (Nelhans 2013). Ett tredje exempel på denna trend är Rangnar Nilssons (2009) avhandling inom idé- och lärdoms historia, *God vetenskap. Hur forskares vetenskapsuppfattningar uttryckta i sakkunnigutlåtanden förändras i tre skilda discipliner*. Här undersöks bland annat hur begreppet kvalitét konstrueras av aktörerna i sakkunnigutlåtanden relaterat till sökandens val av metod, undersökningsobjekt, publiceringar etc. (jfr även: Alnebratt 2009, Droppe 2010, Eklund 2007, Holmberg 2012).

Mitt förhållande till det forskningspolitiska fältet rör främst det forskningspolitiska sammanhang museerna, och då i synnerhet de kulturhistoriska eller etnografiska museerna, befinner sig inom. Det handlar här bland annat om hur forskningspolitiken utgör ett möjlighetsvillkor för Världskulturmuseet i dess verksamhet och etablerande.

## TRENDER INOM KULTURPOLITISK FORSKNING

Magdalena Hillströms (2006) avhandling knyter, som sagt, även an till kulturpolitikens forskningsområde och dess trend om kulturpolitikens organisering. Trenden om kulturpolitikens organisering tar

framförallt två riktningar. Hillström är ett exempel på hur kulturpolitikens organisering främst analyseras utifrån det kulturella livet under den historiska undersökningsperioden. I Hillströms fall analyseras, främst, hur kultur- och museipolitiken organiseras i relationerna mellan kungliga akademier, statliga initiativ såsom inrättandet av förordningar, och den tidens associationsväsende. Med Jürgen Habermas (1962/1998) terminologi kan vi säga att avhandlingen i det här hänseendet rör relationerna mellan "den offentliga maktens sfärer" (staten och hovet) och den borgerliga offentligheten ("civilt samhälle"). Ett annat exempel på denna riktning är My Klockar Linders avhandling från 2014. Precis som titeln föreslår, *Kulturpolitik: formeringen av en modern kategori*, analyserar Klockar Linder hur kulturpolitik som en modern kategori etableras utifrån språkanvändning under 1800- och 1900-talen; via hur växelpelet mellan en förd kulturpolitik inverkar på kulturforskning och hur kulturforskningen i sig gjorde kultur som politikområde relevant, till 1970-talet och fastläggandet av kulturpolitik som ett eget, avgränsat, sakområde. Studien knyter genom sin historisering av kategorin kulturpolitik främst an till trenderna om kulturpolitikens organisering (jfr även: Reese Willén 2014).

I forskning som anknyter till samtida kulturpolitik finns en fokus på *förvaltningsfrågor*. I gränsområdet mellan musikvetenskap och ekonomisk historia undersöker Rasmus Fleischer (2012) hur konflikter mellan etablerade förhållanden för musikens möjlighet att försörja sig på musiken uppstår när tekniska innovationer vinner företräde – såsom övergången från stum- till ljudfilm, varvid musikanten försvinner från biografen, och senares tid digitalisering som utmanar etablerade distribueringsätt för musik – och hur dessa förändringar utgörs av ett juridiskt komplex sammansatt av ekonomi, estetik, teknik och politiska ideologier. Ett annat exempel på detta är Linnéa Lindskölds studie (2013) där bland annat kriterierna för kulturstöd för utgivning av skönlitteratur undersöks (jfr även: Bergman 2010, Carlsson 2013, Egle 2008, Johansson 2003, Johannisson 2006, Karlsson 2003). Klockar Linders avhandling är, vidare, ett exempel på trenden om *kulturens och kulturpolitikens roll i demokratin*. Trenden vetter i hög grad mot *medborgarskapsforskningens* område, då den behandlar hur en förd kulturpolitik påverkar demokratin i termer om medborgarnas liv. Tobias Harding (2007) problematiserar exempelvis kulturpolitiken förstädd som en homogen föreställd gemenskap i *Nationalising culture: the reorganisation of national culture in Swedish cultural policy 1970-2002*; Hanna Carlsson (2013) analyserar hur folkbibliotekens roll i demokratin förändras genom en omorganisation i *Den nya stadens bibliotek: om teknik, förnuft och känsla i gestaltningen av kunskaps- och upplevelsestadens folkbibliotek* (jfr även: Bergman 2010, Lindsköld 2013, Sundgren 2007).

En tredje trend är kulturpolitikens inverkan på *kulturella praktiker*. Till skillnad mot trenden inriktad mot kulturpolitikens roll i demokratin, rör föreliggande trend relationen mellan kulturpolitiken och förutsättningarna för själva kulturskapandet. Linnea Lindskölds (2013) avhandling undersöker således även hur själva förståelsen av begreppet *kvalitet* inom kulturpolitiken inverkar på om en kulturskapare får stöd eller inte. På liknande vis analyserar Anne Willén Reese (2014) de förändrade villkoren för det offentliga konstmusiklivet i Stockholm under åren 1840-1890 (jfr även: Bergman 2010, Hoogland 2005, Johannisson 2006, Åkerlund 2010). En fjärde trend rör studier om den kulturpolitiska praktiken inom stat och kommun. David Karlsson (2003) vill exempelvis uppmärksamma oss på de ideologiska skiljelinjerna som faktiskt föreligger mellan de olika politiska partierna inom den kommunala kulturpolitiska praktiken, även om aktörerna ofta själva hävdar motsatsen, därav titeln på avhandlingen *En chimär av endräkt: ideologiska dimensioner i kommunal kulturpolitik* (jfr även: Carlsson 2013, Johannisson 2006, Lindsköld 2013). Liksom inom museiforskningens och forskningspolitikens områden finns det en trend om att den bedrivna forskningen skall bidra med underlag för en förbättrad verksamhet; i det här fallet en förbättrad kulturpolitik (jfr Johannisson 2006, Johansson 2003, Karlsson 2003).

I min studie anknyter jag främst till trenden om kulturens och kulturpolitikens roll i demokratin, då jag analyserar Världskulturmuseet som en del i ett demokratiprojekt. Analysen ger även en inblick i den parlamentarisk-politiska processen – både genom offentliga utredningar och den politiska debatten i riksdag – för etablerandet av museet, samt den samtidiga kulturdebatten i pressen. Avhandlingen ger således ett bidrag till en belysning av de kulturpolitiska processerna som möjliggör Världskulturmuseet och dess verksamhet.

## TRENDER INOM MEDBORGARSKAPS FORSKNING

Hedvig Lokrantz Bernitz (2004) juridiska avhandling *Medborgarskapet i Sverige och Europa Räckvidd och rättigheter*, är ett bra exempel på trenden inom medborgarskapsforskningen om *den offentliga maktens utformande*; då den både riktar sig mot en nationell nivå (relationen mellan den svenska staten, det övriga samhället och enskilda medborgare) och en överstatlig EU-nivå (relationen mellan dels medlemsstaterna, Sverige, och EU, dels mellan EU och enskilda EU-medborgare), samt problematiserar möjligheten till att styra på ett annat, bättre sätt. Trenden om *den offentliga maktens utformande* handlar således om det parlamentarisk-politiska systemet; statens styrande, representation (den representativa demokratis utformande); statens relation till övriga samhället och enskilda medborgare; samt problematiseringar om hur vi kan styra på ett bättre sätt (jfr även: Bengtsson 2005, Biricik 2014, Carlbaum 2012, Carlsson 2004, Elovaara 2004, Fernández 2005, Jansson 2003, Karlsson 2008, Kayumba 2010, Kruma 2012, Norén 2008, Olson 2008, Olsson 2013, Rönnbäck 2004, Stenersen 2014, Sundberg 2014, Sundström 2003, Svensson 2008, Wegerman 2008, Zetterberg 2009). Det finns en variation av denna trend som, med hjälp av Jürgen Habermas (1962/1998) terminologi, kan formuleras såsom relationen mellan *den offentliga maktens sfärer* (staten och hovet) och *den borgerliga offentligheten* ("civilt samhälle"). Exempel på denna variation är avhandlingen i historia, *Ett kungahus i tiden: Den bernadotteska dynastins möte med medborgarsamhället c:a 1810–1860*, där Per Sandin (2011) undersöker relationen mellan hovet och det framväxande demokratiska samhället, främst det civila (borgerliga) samhället, under 1800-talets första hälft (jfr även: Olausson 2005).

Lokrantz Bernitz (2004) är även ett gott exempel på en tredje trend, studier kring uppfyllandet av medborgarskap såsom den *juridisk-politiska formella rätten*. Fia Sundevalls (2011) avhandling i ekonomisk historia, *Det sista manliga yrkesmonopolet: Genus och militärt arbete i Sverige 1865–1989*, är ett annat exempel på denna trend. Avhandlingen handlar om hur kvinnor uppnår ett formellt fullvärdigt ekonomiskt medborgarskap först när de får arbeta som yrkesmilitärer; samt hur synen på och vikten av plikter och skyldigheter rörande kvinnor och ekonomiskt medborgarskap förändras historiskt (jfr även: Almgren 2006, Bengtsson S 2005, Bengtsson 2011, Bersbo 2011, Fernández 2005, Grannäs 2011, Ighe 2007, Rönnbäck 2004, Stenersen 2014, Sundström 2003, Vera-Larucea 2013, Wegerman 2008, Wennberg 2008, Ödalen 2008, Örtenhed 2006). Medborgarskap kan även förstås såsom en *politisk-etisk informell rätt*. Inom medborgarskapsforskningen förekommer därför en trend om medborgarskap såsom gränsområdet mellan en *juridisk-politisk formell rätt*, och en *politisk-etisk informell rätt*. I den genusvetenskapliga avhandlingen *Everyday clandestinity: experiences on the margins of citizenship and migration policies* utforskar Maja Sager (2011) komplexiteten hos medborgarskap och tillhörande som idé och praktik i relation till migrationsstatus, genus, ras och etnicitet, utifrån de "klandestina" (dolda och papperslösa) flyktingarnas vardagsliv och existens i medborgarskapets marginaler i Sverige. Med utgångspunkt i ett etnografiskt fältarbete vill Sager på så sätt undersöka föreställningar om medborgarskap och tillhörande, samt dess praktiker, i den svenska välfärdsstaten under förändring; från en inkluderande nordisk modell mot en mer nyliberal ordning (jfr även: Biricik 2014, Holgersson 2011, Isaksson 2007, Jansson 2003, Mahdi 2006, Wennberg 2008).

En femte trend utgörs av undersökningar om *premisserna för deltagande i det "civila samhället"*. Medborgarskap förstås här främst som deltagande i det civila samhället och relateras oftast till de (formella)

mänskliga fri- och rättigheterna. Eva Nybergs (2011) studie *Folkbildning för demokrati: Colombianska kvinnors perspektiv på kunskap som förändringskraft* är ett exempel på detta. Avhandlingen handlar om folkbildning som ett redskap för social förändring och demokratisering i Colombia, inte minst genom att uppmärksamma makt- och genus relationer (jfr även: Almgren 2006, Bengtsson 2005, Carlbaum 2012, Carlsson 2006, Grannäs 2011, Isaksson 2007, Jacobson Pettersson 2012, Neidenmark 2011, Nyberg 2011, Olausson 2005, Olsson 2013, Rebenius 2007, Rivano Eckerdal 2012, Stenersen 2014, Vera-Larucea 2013). En sjätte trend inom medborgarskapsforskningen rör frågor om vad medborgarskapsbegreppet kan och bör innebära, det vill säga *medborgarskapsteori*. Ett belysande exempel på denna trend är Christian Fernández (2005) avhandling, *Medborgarskap efter nationalstaten? Ett konstruktivt förslag*, som med utgångspunkt från EU:s beslut att inrätta ett europeiskt medborgarskap 1995 undersöker vad begreppet medborgarskap kan och bör betyda, samt vad för slags medborgarskap som är aktuellt i det här fallet och hur detta medborgarskap skall organiseras i en post-nationell miljö. (jfr även: Carlsson 2006, Karlsson 2008, Larsson 2011, Olsson 2008, Rebenius 2007, Ödalen 2008).

Adriana Muñoz (2011) anknuter även hon till området för medborgarskapsforskning. Hon rör sig i mellanrummet mellan medborgarskap som *juridiska-politiska formella rätten*, och den *politiska-etiska informella rätten*. Ett av de problem som framhålls i avhandlingen är att etnografin och de etnografiska museerna exkluderar människor, vilket strider mot de mänskliga fri- och rättigheterna. Det handlar alltså om hur vi bör göra. Jag anknuter framför allt till den sjätte trenden där jag undersöker vad Världskulturmuseets begrepp världskultur och världsmedborgarskap innebär, dock utan att ange vad sådana begrepp *borde* innebära, eller vad museet *borde* göra. Om Muñoz (2011) använder tänkandet kring medborgarskap som en resurs använder jag detsamma som ett ämne för studium.

Dessa fyra områden som skisserats ovan, forskning om museer, forskningspolitik, kulturpolitik, samt medborgarskap, aktualiseras i avhandlingen ur ett metodologiskt-teoretiskt hänseende. De utgör alla möjlighetsvillkor för att Världskulturmuseet och i förlängningen dess vetanden skall vara möjliga. De är en del i det vittomfattande sammanhang, det Foucault benämner de arkeologiska territorierna i Vetandets arkeologi, som kommer att undersökas i det följande. Att de är möjlighetsvillkor innebär inte att vi påstår att exempelvis forskningen om museer och dess trend om att museerna är konstitutiva orsakar Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden. Däremot återfinns detta tänkande som ett möjlighetsvillkor för den form vetandena om samtiden, eller VKM i sin helhet som en medborgerlig offentlighet, tar. Det är exempelvis denna utgångspunkt i museets konstituerande roll som gör det viktigt att inom VKM:s vetanden diskutera museets historiska och samtida roll och att besökaren betraktas som en resonerande medborgare. Principen att tänka och handla museer som konstitutiva inom området för museiforskning är på så sätt i sig möjlighetsvillkor för museets konstitution och dess konstituerande, den andra trenden inom museiforskning avhandlingen anknuter till. Relaterat till detta utgör alltså det akademisk-teoretiska samtidsdiagnostiska fältet och tvärvetenskapens roll för upprättandet av museet som en medborgerlig offentlighet, den tredje trenden inom museiforskning jag anknuter till (museernas relation till vetenskaplig kunskapsbildning), möjlighetsvillkor för detta. På liknande vis aktualiseras forskningspolitiska spörsmål som möjlighetsvillkor för museets konstituerande: den vikt som regering och riksdag lägger vid uppförandet av tvärvetenskapliga områden i forskningspropositioner, i offentliga utredningar etc. under 1990-talet, vilket kan spåras tillbaka till 1980-talet; eller gränsområdet mellan forsknings- och utbildningspolitik när forskarutbildningen meriteringsvärde utreds vid 1980-talets ingång, bland annat i förhållande till museiväsendet. Kort sagt placeras Världskulturmuseiprojekt och museiväsendet i stort in i ett forskningspolitiskt landskap, vilket utgör villkor för dess möjlighet. Föreliggande undersökning bidrar således till det forskningspolitiska forskningsfältet med att belysa villkoren för samtida kulturforskning i allmänhet och museernas roll i forskningssystemet i synner-

het. Ett område som inte är särskilt prioriterat, då de flesta trender inom detta fält belyser teknik, medicin- och naturvetenskapens, samt innovationernas villkor. Medborgarskapsforskning utgör även det i sig ett möjlighetsvillkor för museets konstituerande, genom att utgöra en fond mot vilket demokrati och medborgarskap tänks och handlas inom VKM och dess vetanden om samtiden: Trenderna om premisserna för deltagandet i det civila samhället, medborgarskap såsom en juridisk-politisk formell rätt, samt medborgarskap som en politisk-etisk informell rätt finner alla sin plats inom museets vetanden om samtiden. Den sjätte trenden, vilken är den trend föreliggande analys forskningsmässigt anknyter till, medborgarskapsteori utgör ju grunden, eller principen, för den typ av offentlighet som här gör sig gällande. Avhandlingens bidrag till detta område utgörs bland annat av att den visar på hur en viss typ av demokratiteori finner en plats och praktiseras.

Kulturpolitikens roll i konstituerandet av Världskulturmuseet skiljer sig från övriga tre områden, då det är möjligt att både isolera kulturpolitiken som direkt orsakande av VKM och som ett mer undflyende möjlighetsvillkor. Här analyseras den partipolitiska processen i riksdagen som omgärdar beslutet att ett museum för Världskultur skall inrättas. Samtidigt utgör vare sig rapporten ur departementsserien Kunskap som kraft. Handlingsprogram för hur museerna i sitt arbete kan motverka främlingsfientlighet och rasism (DS 1996:74), eller Museiutredningen Minne och Bildning (SOU:1994:51) i sin helhet, eller delstudien Drömmuseet, en orsak till museets tillblivelse utan mer svårfångade möjlighetsvillkor. Uppfattningar om bildning, bildningens och kulturens villkor, och dess roll som möjlighetsvillkor för en vital demokrati undersöks också. Det främsta anslaget inom den kulturpolitiska forskningen avhandlingen anknyter till är således kulturens och kulturpolitikens roll i demokratin, även om jag i viss mån också berör trenden om kulturpolitikens organisering, genom att ge en bild av de parlamentarisk-politiska processerna i stort; hur beslut tas och hur motstånd mot tagna beslut fortgår genom exempelvis anmälningar i konstitutionsutskottet.

Dessa mer svårfångade möjlighetsvillkor analyseras alltså bland annat genom att spåra upp modus, de olika principer för vårt tänkande och handlande som bildar en viss serie, eller schema och så att säga riktar hur det är möjligt att tänka, handla, inom ett viss område. De skall dock inte ses som tvingande, att vi måste tänka på ett visst sätt, utan snarare att varje tänkande, och förfaringsätt (handlande) består av en viss uppsättning av principer vi måste underkasta oss om vi vill handla, tänka, på just det viset och använda ett visst schema som en resurs i en annan argumentation, praktik. Världskulturmuseets etablerande innebär exempelvis införandet av en ny slags organisationsprincip av museerna, det tvärsektoriella museet, vilket utmanar en redan given organisationsprincip, specialmuseet. Dessa båda organiseringsformer utgår från helt skilda serier av modus. Denna förskjutning relaterar till forskningspolitiken, genom ett modus om att uppvärdera tvärvetenskap inom bland annat sektorsforskning, införandet av olika tvärvetenskapliga ansatser inom kulturforskningsområdet; till kulturpolitiken där olika variationer av tvärvetenskap (en transdisciplinär tvärvetenskap kontra en interdisciplinär dito) skattas olika i den parlamentariska utredningen Kulturpolitikens inriktning (SOU: 1995:84) och museiutredningen Minne och bildning (SOU: 1994:51), varvid museiprojektet ges olika möjligheter att realiseras; en ledamot av Minne och bildning, förkastar exempelvis en tidigare ståndpunkt som vetter mot att möjliggöra en transdisciplinär och tvärsektoriell organisering av museerna för att på så sätt kunna delta i motståndet mot museets etablerande (jfr trenderna om kulturpolitikens organisering samt kulturens och kulturpolitikens roll i demokratin). Liknande motsättningar mellan framför allt en transdisciplinär tvärvetenskap och akademiska disciplinära ämnen återfinns i den debatt som förs i kvälls- och dagspress. Denna förskjutning är således inte enbart intressant ur ett museiforskningshänseende (jfr trenderna det konstituerade och det konstituerande museet), utan finner även en plats inom forskningspolitik, kulturpolitik och medborgarskapsforskning. Inom det sistnämnda området är förändringen intressant då en undersökning utifrån de modus som sätts i rörelse visar att tvärvetenskapen



anses viktig för att kunna skapa en god kunskap om den globala samtiden vi lever i som medborgarna skall resonera om genom Världskulturmuseets medborgerliga offentlighet. Tvärvetenskap ses här som ett sätt att förbättra museernas anknytning till en vetenskaplig kunskap, även om det i praktiken kanske främst arbetar som en slags organiseringsprincip, vilken talar om, och här breddar, vilka akademiska kompetenser museerna kan eftersöka hos sin personal. Denna förskjutning hänger intimt samman med en förändring av museernas samhällsuppdrag, där de är tänkta att fungera som en infrastruktur för en resonerande medborgare. Även här finner avhandlingen ett fäste i medborgarskapsforskning via analysen av modus genom att studera hur en viss typ av medborgarskaps- och demokratibegrepp praktiseras, vilka principer för tänkandet och handlandet det formeras kring, och inte minst en viss problematisering av gränser som detta innebär vilket berör frågor om medborgarskap som en juridisk-politisk formell rätt och en politisk-etisk informell rätt, samt relationen där emellan.



## 2.

### MUSEER SOM VETENSKAPSTEORETISKT UNDERSÖKNINGSOMRÅDE

Vetenskapsteori är ett ämne som kan förstås och praktiseras på mångahanda sätt. Beroende på hur vi definierar detta område kommer det objekt vi undersöker att te sig på ett visst sätt: Olika teoretisk-metodologiska inriktningar kommer att framhålla vissa av undersökningsobjektets "egenskaper" och undertrycka och förbise andra. Den museala kunskapsinstitution som framträder i och genom undersökningen kommer på så sätt ta sig helt skilda former beroende på vilken typ av vetenskapsteori eller vetenskapsteoretiskt undersökningssätt vi använder. Den övergripande frågan för detta kapitel är hur avhandlingens studieobjekt gestaltar sig: vad är det som undersöks? Studien organiseras kring två parallella och i varandra in-veckade (implicerade) undersökningsområden. Utan att göra några vidare jämförelser med den franske sociologen och filosofen Émile Durkheims arbetssätt kan detta förhållande exemplifieras med hans klassiska studie om det religiösa livets former (Durkheim 1912/1995). Ett religionsvetenskapligt eller religionssociologiskt territorium utgör dess *primära undersökningsområde*, flankerat av ett sekundärt undersökningsområde vars fokus riktas mot frågor om *tänkandet* och *möjligheten att formulera en ny kunskapsteori/vetenskapsteori*. Två typer av frågor ställs alltså simultant och arbetet med den ena frågan är beroende av den andra och omvänt. För att kunna svara på den sekundära vetenskapsteoretiska frågan måste Durkheim först ge den primära frågan om religionen som ett sociologiskt fenomen ett svar. I arbetet med den primära frågan finns dock redan den sekundära frågan invävt (jfr Durkheim 1912/1995 s 1-18, 418-448). Världskulturmuseet används här på ett liknande dubbelt sätt: det utgör både ett objekt för studien och studiens själva skådeplats.

I relation till Durkheims studie är dock prioriteringsordningen omvänd i Museet vid korsvägen. Det *primära undersökningsområdet* omfattar en *specifik vetenskapsteoretisk fråga*. I förra kapitlet angavs att syftet med studien är att undersöka och formulera det sammanhang varigenom Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden möjliggörs, genom att studera det sammanhang av förbindelser, relationer och korrelationer som möjliggör och ordnar de vetanden om samtiden Världskulturmuseet upprättar i och genom sin verksamhet. Detta genom tre ledsagande och styrande frågor för undersökningen: vad "innebär" Världskulturmuseet?; hur ser det *primära problematiseringsområdet* ut för Världskulturmuseets vetanden om samtiden?; hur ser Världskulturmuseets konfiguration av vetanden om samtiden ut? Den vetenskapsteoretiska frågan rör alltså *möjlighetsvillkoren* för konstituerandet av vetanden om samtiden i världskulturmuseiprojektet och kan ges följande formulering: *vad är villkoren för tänkandet och vetandenas utbildande inom det område världskulturmuseiprojektet rör sig?* Världskulturmuseet utgör här, i studiens *primära undersökningsområde*, själva *skådeplatsen* för undersökningen av den vetenskapsteoretiska frågan. Det *sekundära undersökningsområdet* rör Världskulturmuseet som ett undersökningsobjekt i sig; både VKM och SMVK. Studien aktualiseras här inom ett museologiskt territorium då den ger en värdefull belysning av såväl kultur- och forskningspolitik i

förhållande till museer samt etablerandet av en av de största kulturpolitiska satsningarna det senaste decenniet (Världskulturmuseet) och vad detta museum kan tänkas innebära. Utifrån dessa båda undersökningsområden aktualiseras två serier av frågor för kapitlet. Den första serien av frågor rör förhållandet mellan studiet av museer i och genom å ena sidan Foucaults övergripande historie-filosofiska projekt om tankesystemens historia och å andra sidan vetenskapsstudier:<sup>7</sup> 1) Hur förhåller sig Foucaults analysprojekt till en vetenskapsteori som vetter mot vetenskapsstudier? Frågan motiveras av att den samtida vetenskapsteorin i hög grad söker sig till olika inriktningar inom vetenskapsstudier för antingen teoretisk-metodologisk vägledning eller som ett undersökningsobjekt.<sup>8</sup> 2) Hur förhåller sig vetenskapsstudier till studiet av museer?; 3) Hur förhåller sig Foucaults tänkande och vetenskapsstudier till det undersökningsobjekt som är aktuellt här; det vill säga museet som bildningsinstitution. Den andra serien av frågor rör studiens förhållande till vad som tidigare är publicerat inom museologin och museistudier, samt hur Foucaults tänkande används inom dessa studier: 1) Hur kan undersökningsområdet museologi och museistudier karaktäriseras; vilka huvudsakliga inriktningar finns, vilka eller vilken är den primära frågan för dessa huvudriktningar för museologin eller museistudier och finns det en gemensam primär fråga för å ena sidan museologi och å andra sidan museistudier? 2) Hur förhåller sig min primära fråga till museologins eller museistudiernas primära fråga? 3) Hur används Foucault inom museologin och museistudier och hur förhåller sig de operationaliseringarna av Foucault med min?

Avsnitt I. *Tänkande, vetande och vetenskap* behandlar den första serien av frågor medan avsnitt II. *Museistudier och Museologi* tar sig an den andra serien av frågor. Kapitlet tjänar alltså som ett exempel på andra sätt att närma sig och studera museer och kunskap på än föreliggande studie, eftersom det för närvarande ännu inte har publicerats någon vetenskapsteoretisk studie om Världskulturmuseet. Det andra avsnittet är något mer omfattande då exemplen på tidigare forskning om kulturvetenskapliga museer främst hämtas härifrån.

## **I. TÄNKANDE, VETANDE OCH VETENSKAP**

Michel Foucault efterträder alltså sin tidigare lärare och handledare för den sekundära avhandlingen Jean Hyppolites (1963-1968) professur i filosofi vid Collège de France. Av de tre lärostolar som tävlar om att ersätta Hyppolites professur med inriktning mot « Histoire de la pensée philosophique » – ”det filosofiska tänkandets historia” (Eribon 1989/1991, Negri 2008) – understryker två studiet av ”tänkandet”: ”det rationella tänkandets historia” och ”tanksystemens historia”. Det tredje förslaget rör undersökningar i ”handlingens filosofi”. Inriktningen på lärostolarna vid Collège de France väljs av institutionens professorskollegium på förslag av någon av professorerna. Därefter tillsätter kollegiet en lämplig kandidat som kan fullfölja lärostolens riktning. I praktiken innebär dock utformandet av en lärostol att den redan är bunden till en viss person. När professorn i latinsk litteratur Pierre Courcelle föreslår en lärostol i filosofi med ”handlingens filosofi” som specialitet är den utformad för att passa Paul Ricouer; Alfred Fessard, professor i neurofysiologi har Yvon Belaval i tankarna när han föreslår att ”det rationella tänkandets historia” skall ersätta Hyppolites professur i filosofi. Det är alltså i samförstånd med Foucault som Jules Vuillemin (professor i filosofi vid Collège de France) utformar en lärostol med ”tanksystemens historia” som specialitet (Eribon 1989/1991).<sup>9</sup> ”Tänkandet” framstår som ett viktigt studieobjekt inom den filosofiska verksamheten i Frankrike. Tematiken om tänkandet har varit betydelsefullt ända sedan den franska universitetsfilosofin grundades genom Descartes och då särskilt förbunden med en fråga om subjektet. Fransk filosofi under mellankrigstiden och framförallt tiden efter andra världskriget dominerades av detta tema (Foucault 1980/2007). Maurice Merleau-Ponty företar sig, exempelvis, en rubbning inom detta tema genom det ”kroppsliga tänkandet” han utarbetar i avhandlingen från 1945 (jfr Merleau-Ponty 1945/2006). Temat om tänkandet och subjektiviteten blir därför även ett viktigt

tema för Foucault (Foucault 1980a/2007a). I kandidaturen till stolen i tankesystemens historia är det tydligt hur Foucault knyter an till Merleau-Pontys förskjutning av det tema Descartes inför i den franska universitetsfilosofin. Men tänkandets historia – Foucault benämner nämligen även sitt projekt för detta, eller en *tänkandets kritiska historia* – behöver här ytterligare en ommöblering med en analys av tankesystemens historia, dess vetanden (och deras spel mellan "opinion" och vetenskap), för att omvärdera sakkunskapen och (det vetande) subjektets villkor.<sup>10</sup>

Det är sällan Foucault använder benämningen "tankesystem". Ett av dessa fåtal tillfällen är kandidaturen till professorsstolen vid Collège de France. I kandidatpresentationen beskrivs tankesystemen som de former: "in which, during a given period of time, the knowledges [savoirs] individualize, achieve an equilibrium, and enter into communication" (Foucault 1969b/1997 s. 9 kursivering i original). Tankesystemen är alltså de "kommunikationsrum" där vetandena möjliggörs. Varje vetande upprättar en egen identitet såsom specifikt vetande där (de individualiseras), genom att avgränsas från andra vetanden, eftersom varje vetande har sin specifika positivitet, sitt specifika spridningssystem och utsäggelsefunktion osv. Tankesystemen utgör något av en "ensemblefunktion" där konfigurationer av beteenden, uppföranderegler, lagar, föreskrifter etc. samlas i stabila konfigurationer som ändå kan omvandlas. Varje sådant tankesystem är även bärare av en viss typ av kunskap: ett medicinskt vetande kan exempelvis träda i kraft med ett psykiatriskt vetande. Det är alltså inom ramen för dessa system olika vetanden har ett utbyte med varandra, är närliggande, eller är motstridiga med varandra (Foucault 1969b/1997 s. 9). Kandidatpresentationens tankesystemen liknar i hög grad de spridningssystem de diskursiva formationerna utgör i *Vetandets Arkeologi*. Tankesystemen kan även korrelera mot avgränsade delar av det enorma arkiv varje samhälle omfattas av enligt *Vetandets Arkeologi*. Ytterligare en möjlighet är att tankesystemen överensstämmer med avgränsningarna för en viss kunskapsdomän, de "épistémè" vi möter i *Orden och tingen* (Foucault 1966/1994) och *Vetandets arkeologi* (Foucault 1969/2002) utgör. Varje "épistémè" (episteme) arbetar likt ett underliggande vetande för en hel "epok"; och är därför i princip utformat som ett vetande, om än med vissa skillnader: kommunikationsrummet rör främst förhållandena mellan positiviteter, epistemologiska mönster och vetenskaper. Ett vetande behöver dock inte, principiellt, anknyta till vissa epistemologiska mönster och/eller vetenskaper för att vara möjligt. Att tankesystemen liknar spridningssystemen är på så sätt inte särskilt underligt: *exterioritet* och *spridning* är två viktiga moment – där olika element betraktas utifrån sina relationer till varandra, krafter-på-krafter; ett "tänkande från utsidan" (Foucault 1966b/1987) – i Foucaults tänkande kring tankesystemens historia och dess tre dimensioner; "vetande", "maktrelationer" och "själrelationer".

Temat inom den franska filosofin om förhållandet mellan tänkandet och subjektet Foucault knyter an till i kandidaturen till Collège de France understryks vid de tillfällen termen "tänkande" definieras av Foucault under 1980-talets början. "Tänkandet" innebär här den åkt där ett subjekt och ett objekt placeras längs dess varierande möjliga positioner. En *tänkandets kritiska historia* går då ut på att analysera de villkor som möjliggör att en uppsättning relationer mellan objekt och subjekt formeras eller modifieras i den mån dessa relationer konstituerar ett möjligt vetande, säger exempelvis Foucault under pseudonymen Maurice Florence i *Dictionnaire des philosophes* (Foucault, Ewald 1984/1998 s.459).<sup>11</sup> "Tänkande" är handling och omfattar alltså tre dimensioner: spelet mellan sant och falskt ("*sanningsspel*" i *arkeologins analys av vetande*), accepterandet eller förkastandet av regler (*analysen av maktrelationerna*), relationen till sig själv och andra (*analysen av subjektivering*). Varje dimension är förbunden med en specifik subjektform: den första dimensionen etablerar sanningsspel och därigenom människan som kunskapssubjekt; den andra dimensionen är basen för *maktrelationerna* (dvs. accepterandet eller avvisandet av regler) där människor konstitueras som juridiska och sociala subjekt; den tredje dimensionen där (makt)relationerna mellan oss själva och andra etableras varige-

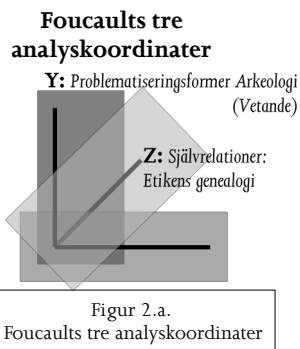
nom människan konstitueras som etiskt subjekt (*subjektivering*). Definitionen av vad tänkande innebär är således intimt förenat med själva Foucaults analysätt.

I Foucaults analyschema relateras tänkande och vetande till varandra på två sätt. Först som en av de tre dimensioner i ett analytiskt koordinatsystem av "erfarenhetens brännpunkter" där maktrelationerna och relationen till sig själv och andra (etiken) utgör de två övriga dimensionerna (jfr fig. 2.a).<sup>12</sup> I *Orden och tingen* är alltså vetande den mellersta region Foucault inriktar undersökningen mot (Foucault 1966/1994). I *Övervakning och straff* riktas fokus mot den andra dimensionen: maktrelationerna. De två avslutande banden i sexualitetens historia, *Njutningarnas bruk* och *Omsorgen om sig*, om etikens genealogi koncentrerar sig på den tredje dimensionen (Foucault 1984a/2002b, 1984/2002c). I det andra fallet utgör tänkandet ett (mellan)rum där vi kan förhålla oss till ett specifikt vetande, eller makt-vetandekonstellation. Tänkandet innebär här en möjlighet till frihet genom att ett visst förhållande görs till föremål för reflektion: en akt där vi, om än provisoriskt, kan haka av från de givna dominansförhållanden olika makt-vetande relationer upprättar och tänka förhållandet på ett annat sätt (jfr Foucault, Rabinow 1984/1997). I det senare fallet spelar tänkande och vetande mot varandra: vetandet är de stratifierade "regler" där vissa strategier söker att disciplinera, styra eller dominera oss som subjekt och-eller objekt; tänkandet tar formen av ett rum där vi kan formulera motståndsstrategier mot vissa makt/vetande formationer. Möjligheten till detta spel förutsätter dock det förra fallet: vetande som en analysnivå av tänkandet (jfr Foucault, Rabinow 1984/1997).<sup>13</sup> *Vansinnets historia* är intressant då det är det arbete som tydligast, i all sin mångfald, lämnar rum för alla tre dimensionerna av tänkandet samtidigt som det också är ett gott exempel på tänkande som en problematiseringsakt; där en given erfarenhet, med sitt vetande, maktrelationer och principer för våra relationer till oss själva och andra, tänks om (jfr Foucault 1961a/2006).<sup>14</sup>

Oavsett om den filosofiska praktiken för Foucault avser relationen mellan vetande och tänkande där det senare innebär en frihet i förhållande till det förstnämnda – via en "kritisk attityd" – eller om tänkandet innebär en erfarenhetens brännpunkt vilket vetande är en konstituerande del av intar "vetenskapen" en viktig del av analysen. Men analysen av "vetenskapen" är snarare att betrakta som implicit än direkt. Vetandet utgör analysnivån – inte vetenskapen. Foucaults analyser av tänkandet och vetandet går alltid utöver den specifika vetenskapliga praktiken: i *Vetandets arkeologi* upprättas exempelvis en åtskillnad mellan de vetenskapliga områdena och de arkeologiska territorierna. De förstnämnda lyder under särskilda och mycket specifika konstruktionslagar emedan de sistnämnda:

kan sträcka sig genom "litterära" eller "filosofiska" texter, lika väl som vetenskapliga. Vetandet investeras inte bara i bevisföringarna utan kan också investeras i fiktioner, berättelser, institutionella reglementen, politiska beslut. Naturhistoriens arkeologiska territorium omfattar *Palingénésie philosophique* av Charles Bonnet eller *Telliamed* av Benoît de Maillet fast än de till stor del inte svarar mot de vetenskapliga normer som var accepterade på den tiden och ännu mindre, givetvis mot dem som kommer att krävas längre fram (Foucault 1969/2002 s. 218, kursivering i original).

Oberoende av om analysen rör vetandets arkeologi, vetandets genealogi eller etikens genealogi är de arkeologiska territoriernas vidd vägledande för analysen. Även i de studier där psykiatrin (*Vansinnets historia*), den kliniska medicinen (*Klinikens födelse*) och humanvetenskaperna – filologi, na-



tionalekonomi, biologi: språk, arbete, liv – (*Orden och tingen*) utgör en viktig referenspunkt för själva undersökningen är själva analysen av det vetenskapliga området något som sker indirekt. Ur en vetenskapsteoretisk horisont kan detta innebära problem. Om nu undersökningen endast berör vetenskap indirekt, vilken nytta eller vilken intresse har då vetenskapsteorin för ett dylikt arbete, som dessutom handlar om en bildningsinstitution: Världskulturmuseet?

För det första kan arbetets värde bestämmas utifrån graden av avvikelser från en vetenskapsteoretisk huvudfåra där vetenskapen är det explicita undersökningsobjektet. För det andra kan arbetets relevans för ett vetenskapsteoretiskt fält bestämmas genom de vetenskapsformer det främst anknyter till och som det vill säga någonting om. Vissa vetenskapsteoretiska avsteg är mindre dramatiska och handlar snarare om accentförskjutningar, medan andra innebär ett mer oförlåtligt förhållande. De sistnämnda fallen inkluderar den vetenskapsteori som sedan Kants dagar vill upprätta reglerna för hur den sanna kunskapen är möjlig (jfr Foucault 1984/1989). Exempel på dessa är de olika positivistiska projekten och Poppers kritisk-rationella arbeten. Även om vetenskapen introduceras i analysen på ett mer indirekt sätt än vad vi finner inom vetenskapsstudier där exempelvis laboratoriet (jfr Latour, Woolgar, 1979/1986, Latour, 1987/2002, Landström 1998, Sager 2005), eller hur en naturvetenskaplig kunskapsbildning är förbunden med vissa sociala intressen (Bloor 1973/1992) är ändå förskjutningen hanterbar. Foucaults studier säger oss likväl något om vetenskapliga förfaringssätt. Det handlar om accentförskjutningar: ett vidare område om *tänkande* avses istället för en specifik vetenskap. Ytterligare en variabel i frågan om i vilken mån undersökningen kan bidra till vetenskapsteorin rör vilken typ av vetenskap som undersöks. I fallet med Världskulturmuseets kunskapsform om samtidigt är det snarare *bildningsämnet* vetenskapsform än laboratoriets dito i och med att museet framförallt förstås som en bildningsinstitution. I sin något obstinata relation till "vetenskapen" innebär Foucaults användning av "vetande" och dess roll i artikulerandet av ett visst tänkande, eller *erfarenhetens brännpunkt*, en bra utgångspunkt för undersökningen av "bildningsämnet" och dess ambivalenta roll mellan ett spirituellt och "vetenskapligt" tillträde till sanningen.

*Vetandet* kan i Foucaults analyser både innebära hela det sammanhang där en vetenskaplig kunskap ges möjlighet att ta plats och verka i vår värld, och en särskild kunskapsform vilken ställs mot en vetenskaplig kunskapsform. Den första huvudrelationen rör skillnaden och spelet mellan *vetande*, som antingen ett uttryck för en icke-vetenskaplig nivå eller som ett mellanrum där opinion tillsammans med vetenskap utgör en hybridform, och *vetenskap*. Den skillnad mellan vetenskap och vetande Foucault främst uppehåller sig vid rör *positiviteten* och de *trösklar* *positiviteten* har passerat eller befinner sig vid. Positivismens genomslag i det vetenskapliga samtalet under stora delar av Foucaults verksamma tid syns i hans arbeten på åtminstone två sätt. För det första, de två viktiga begreppen i 1960-talets studier *positivitet* och *trösklar* används även inom positivismen, där August Comte är ett exempel (jfr Foucault 1961a/2006, 1963a/1994, 1966/2002, 1969/2002).<sup>15</sup> För det andra finns en om än ibland implicit udd riktad mot ett positivistiskt förfaringssätt. Ett av de tydligaste exemplen återfinns i *Vetandets arkeologi* där Foucault bemöter en kritik om att hans arkeologiska projekt innebär en klassisk positivism genom att helt omdefiniera vad positivism då skulle innebära (jfr Foucault 1969/2002 s. 154).<sup>16</sup>

Närheten till en positivistisk begreppsbildning om vetenskapens "särart" korrelerar även mot de empiriska exempel om "vetenskapen" vid 1700-talets slut och under 1800-talet Foucault framförallt använder sig av. Men såväl *trösklar* som *positivitet* har en helt annan innebörd än vad de får inom ett positivistiskt tänkande. Det *tröskel-tänkande* vi finner hos exempelvis Comte består av successiva, linjära och kontinuerliga *trösklar* som övervinns. Ett teologiskt tillstånd övervinns och efterträds av ett, bättre, metafysiskt tillstånd vilket i sin tur lämnas för ett positivt, vetenskapligt tillstånd.<sup>17</sup> Foucaults *trösklar* är inte kontinuerliga eller "evolutionistiska". *Vetande* innebär inte ett uttryck för en "förvetenskaplig" kunskap som kommer, eller kanske kommer, att efterträdas av en ve-

tenskaplig kunskap. När en diskursiv formation når positivitetströskeln är det möjligt att den samtidigt når en vetenskaplighetströskel, eller en än mer rigorös formaliseringströskel. Det är även möjligt med det omvända; att positivitetströskeln är den enda tröskel som överträds; eller att det är en långsam utveckling där exempelvis en kunskapsteoretiseringsströskel sakteliga överträds och att vetandet stannar där. För Auguste Comte innebär positiviteten att vi tänker efter rationella principer där vi lämnar de "orediga principer vilka ofelbart framkallade debatter utan ände" (Comte 1844/1991 s. 16). Positiviteten är ett visst tillstånd som det mänskliga tänkandet uppnått efter en successiv mognadsprocess vilket inkluderar principer om den positiva logiken och dess enhetsvetenskap; en metodologisk regelbundenhet som skall appliceras på allt tänkande, evolution (människans, världens och kunskapens) och därigenom kunskapens relativitet. Den positiva logiken förutsätter att fakta är något som är ett verkligt sakförhållande och alltså upptäcks. Faktumet finns på både en abstrakt nivå (produkten av den positiva logiken) och som ett uttryck för det observerade, det forskaren iakttar; det vill säga det material sammanlänkat genom forskningen varvid det abstrakta faktumet uppenbaras.

Comtes främsta regler för den metodologiska regulariteten utgörs av Induktion,<sup>18</sup> verifikation,<sup>19</sup> observation,<sup>20</sup> och att bland de fakta forskaren upptäcker söka de förbindelselänkar vilka bildar naturens och samhällets lagar. Comte understryker kunskapens relativitet<sup>21</sup> i förhållande till hävdandet av en möjlighet till en absolut kunskap, sanning, om verkligheten med en utgångspunkt i individens och samhällets beskaffenhet. I det förra fallet handlar det om den individuella forskarens begränsade förmåga till observation; vi kommer aldrig att kunna observera allt som finns att observera, därigenom blir det omöjligt med en absolut kunskap. I det senare fallet knyter Comte an till samhällsutvecklingen. Ett samhälle kan endast uppnå den vetenskapliga kunskap som svarar mot dess faktiska behov. Behov som alltså förändras undan för undan. De individuella och samhälleliga bestämmelserna av den vetenskapliga kunskapens möjlighet förbinder Comte med en "evolutionism".<sup>22</sup> Comtes "evolutionism" implicerar en framstegstanke varigenom en specifik funktion för vetenskapen planteras, dess nytta för samhället: "Den sanna positiva tanken består således framförallt i att iaktta för att förutse, att studera det bestående för att kunna sluta sig till framtiden, i enlighet med den allmänna tesen om naturlagarnas oföränderlighet" (Comte 1844/1979 s. 19-20). För Comte innebär alltså nyttofunktionen att kunna förutse ett scenario ett led i att skapa en ny "sund" människa – att andligt omdana våra moderna samhällen där en slags "vetenskaplig människa" uppstår, fri från alla disharmoniska klassmotsättningar (Comte 1844/1991 s. 72). Tanken om vetenskapens samhälleliga nytta, förfäktad av Comte, utgör än idag en av vetenskapens viktigaste kriterier. Den återfinns i vetenskapsociologen Robert K Mertons CUDOS-normer för vetenskapen (Merton 1973);<sup>23</sup> den uppmärksammas av Kuhn i *De vetenskapliga revolutionernas struktur* där den normalvetenskapliga forskningspraktiken beskrivs som en problemlösning vilken bland annat bestäms av samhälleliga värden om nytta (Kuhn 1970/1997): den samtida forskningspolitiska praktiken tröttnar aldrig på att framhålla och avkräva "vetenskapen" en nyttig forskning: forskningspropositionerna de senaste tio-femton åren understryker vikten av innovation för ett ökat ekonomiskt mervärde (jfr prop. 1989/90, 1992/93:170, 1996/97:5, 1998/99:94, 2000/01:3, 2008/09:50 ).

Positivismens positivitet handlar således om att kunna skilja vetenskap (det positiva tillståndet) från icke-vetenskap, ofta uttryckt som metafysik. Men positivismen utgör i sig inte något enhetligt program: Bains, Jevons, Mach, Wienkretsens logiska empirism skiljer sig alla från Comtes program och sinsemellan i sina formuleringar av det positiva tillståndet (jfr Laudan 1996 s. 213 f). Wienkretsens logiska empirism delar exempelvis Comtes regler om *enhetsvetenskap*, verifikation, fenomenalism,<sup>24</sup> nominalism,<sup>25</sup> (Kolakowski 1972), samt viljan att forma en ny rationell, förnuftig människa; att "understödja "den vetenskapliga människan" i hennes kamp mot kritiklöshet och vagt spekulerande" (Neurath 1936 s.82, kursivering i original). Men det har även skett en kraftig och viktig forskjut-



ning mellan Comte och Wienkretsens logiska empirism, där den sistnämnda riktningen förvisso delar framstegstanken men samtidigt avvisar den prioritet Comte ger biologin via dess överensstämmelser med den redan privilegierade sociologin genom ett organiskt-evolutionistiskt moment. Wienkretsen prioriterar istället fysiken som riktmärke för det positiva tillståndet befordrat av ett språkligt moment.<sup>26</sup> Det språkliga momentet utgörs av det formella språk utvecklade inom logiken via exempelvis Freges, Russels och den tidige Wittgensteins arbeten. Fysiken är den främsta modellen för utvecklandet av enhetsvetenskapen då det är den disciplin som främst lyckats integrera det formella logiska språket med det vetenskapliga arbetet. Ett av de främsta målen för den logiska positivismen är alltså att utveckla ett *enhetligt vetenskapligt språk*. Det vetenskapliga språket med utgångspunkten från logikens (tex. Frege) syn på ett språkbruks klarhet intar på så sätt en viktig plats i avgörandet om det rör sig om positivitets eller metafysik (Neurath 1936). Ytterligare ett kriterium uppvärderas därför inom den logiska empirismen: regeln om *värdeomdömen och normativa uttalanden*, där kunskap inte får innehålla värdeomdömen eller normativa uttalanden (jfr Kolakowski 1972).

Michel Foucault använder positivitets på ett helt annat sätt än positivismen. Positivitet innebär på det hela taget det system, eller snarare de system som utgör ett *vetande*, varigenom dess territorium, gränser och inte minst dess "identitet" definieras: vetandets relation till sig själv (främst) och andra vetanden genom att ange vad som är möjligt att säga och göra inom detta vetande; vad det är för typ av vetande osv. Dessa relationer till sig själv och andra (vetanden) finns i två med varandra implikerade former av positivitet. För det första som de sammantagna bildningsregler vilka möjliggör ett spridningssystem för det sagda (en diskursiv formation). Det vill säga de bildningsregler genom vissa begrepp, objekt, utsägelsemöjligheter och strategier möjliggörs att ta plats inom ett visst vetande. För det andra som ett vetandes *historiska apriori* vilket bildas tillsammans med villkoren för utsägelsefunktionens utövande (diskursiv praktik). Med positiviteten som *historiskt apriori* vill Foucault belysa relationerna till det som redan har sagts inom en kulturs, epoks eller civilisations arkiv utan att riskera ett tänkande genom kontinuitet, transcendental teleologi eller den klassiska antropologins subjekt och istället framhålla olikheten trots att även vetandet äger en historia; en spridning i tiden: "en form av succession, stabilitet och reaktivering" (Foucault 1969/2002 s. 156). Men samtidigt som ett givet vetande reaktiverar element från tidigare vetanden, nu kanske bortglömda, genom ett *historiskt apriori* har även det en historia och ett liv stadd i ständig förändring. Det rör sig inte om ett formellt apriori vars tidlösa orörliga struktur utifrån skulle tvinga på ett vetande en viss uppsättning regler:

Men dessa regler tvingas inte utifrån på de element de sätter i förbindelse med varandra; de är inneslutna i det som de förbinder; och om de inte förändras med det minsta av dessa element, så förändras de dem och förvandlas med dem vid vissa avgörande trösklar. Positiviteternas *apriori* är inte bara systemet för en spridning i tiden; det är självt en föränderlig mängd (Foucault 1969/2002 s. 157).

Positivitet i avseendet *historiskt apriori* kan exemplifieras med relationen mellan Poppers enhetsmetodologiska program och de positivistiska dito han kritiserar. Positivitetens (i Foucaults bemärkelse) primärt prioriterade regler i Poppers vetenskapsteoretiska schema är *strävandet efter en enhetsvetenskap, den metodologiska vägen till vetenskaplig kunskap*, där den *förnuftiga eller rationella människan* (förnuftet eller rationaliteten) och *kunskapens kumulativa, kontinuerliga, tillväxt* impliceras. Det är uppenbart att positivismen och Poppers kritiska rationalism delar samma kommunikationsrum; liksom att den kritiserade positivismen utgör ett *historiskt apriori* för Popper. Popper delar positivismens strävanden efter enhetsvetenskap och dess implikerade regler om att följa en uppgjord metodologisk väg till vetenskaplig kunskap, kunskapens kumulativa kontinuerliga tillväxt, samt vikten av att tänka förnuftigt, ratio-

nell, utifrån ett givet schema även inom icke-vetenskapliga sammanhang (utbildandet av den vetenskaplig människan), men med en viktigt och stor skillnad. Popper förbinder reglerna med ett tänkande utifrån praktiskerna försök-misslyckande och falsifiering: arbetena om social ingenjörskonst bit-för-bit och historismens elände är två exempel på detta (Popper 1934/1997b, 1944/1997c, 1957/2002).

Foucaults positivitetsbegrepp opererar utifrån dubblingens upprepning-skillnad. En viss reartikulering befordras genom Poppers system; en upprepning av det tidigare sagda samtidig med en skillnad: gamla element aktualiseras ånyo, reglerna överförs dock inte på något enkelt sätt utan de omformuleras när den kritiska rationalismens hypotetisk-deduktiva schema utformas; en ny positivetet har bildats och relationen mellan den och positivismens bestäms snarast genom deras olikhet. Den vetenskapliga positiveteten (för vetenskapen förstådd som en enhetsvetenskap) skrivs om: positivismens induktions- och verifikationsregler utesluts och den vetenskapliga verksamheten utgörs i stället av arbete med teorier bestående av deduktiva system. Detta implicerar ytterligare två regler. För det första anges att själva meningen med vetenskapen är att ett explanandum blir kausalt förklarat genom att en teori förbinds med andra fakta – vetenskapen handlar om att lösa, förklara, ett system, problem. För det andra innebär detta att vi kan lära oss av misstagen. Det deduktiva systemet låter sig kritiseras rationellt; forskarna kan därför avgöra om en teori är objektivt sann genom logikens regler om att även slutsatsen måste vara sann om premisserna är sanna och omvänt; en falsk slutsats måste innebära att någon av premisserna är falsk. Dessa regler möjliggör falsifikationen av en teori, där analytikern avgör hur nära en teori ligger "sanningen", eller en teoris grad av förklarandekraft av ett fenomen. På så sätt är formallogiken (deduktionen) grunden i en rationell kritik och tentativa lösningar blir föremål för den kritiska rationalismen (jfr Popper 1934/1999, 1961).

Foucault använder alltså positiveteten som ett sätt att markera att ett specifikt vetande (eller diskurs) har individualiserats. Positiviteterna utgör även ett slags mätpunkter för att avgöra vilka trösklar ett särskilt vetande har överträtt, relaterat till ett visst tankesystem: om det har överträtt en tröskel där det uppfattas som en gedigen vetenskap, en ifrågasatt vetenskap eller om det faller inom ett mer svårdefinierat område mellan vetenskap och icke-vetenskap. Foucaults förhållande till den vetenskapsteori de positivistiska projekten och även Popper inordnas under kan mätas utifrån de två kritiska projekt Kant inför i filosofin, enligt Foucault. Å ena sidan en kritisk filosofi förbunden med en analys av reglerna för att en sann kunskap skall vara möjlig vilken igenkänns i Kants tre kritiker, och då särskilt den första Kritiken av *det rena förnuftet*; å andra sidan en kritik av vår tillvaro, en aktualitetens ontologi, den form av kritik Kant börjar arbeta fram i arbetena om revolutionen och upplysningen där frågorna istället rör spörsmål om upplysningens och viljan till revolutionens "hur"; hur drabbar upplysningen och viljan till revolution oss idag?, vad innebär de? osv. (jfr Foucault 1983/2010). Positivismen och även Popper är exempel på den första formen av kritik, där vetenskapsteorin söker att finna de rätta förhållandena för att vi skall nå en sann kunskap. Detta innebär inte att Popper eller, exempelvis, Wienkretsens logiska empirism gör exakt samma sak som Kant. Tvärtom anses Kants kritiska system som ett uttryck för den metafysik vi måste avlägsna oss från och grunda det vetenskapliga tänkandet på rediga principer. Men alla tre arbetar i sin vetenskapsteori efter frågan om hur sann kunskap är möjlig; på vilket sätt och i vilken grad.<sup>27</sup> Foucault arbetar istället efter den andra linjen; både efter ett explicit frågande om aktualitetens ontologi och utarbetandet av en "kritisk attityd" vars främsta uttryck återfinns i arbetena om maktrelationerna; vad är det som bestämmer det moment då jag skriver? Det tydliggörs även i den prioritet Foucault ger "hur-frågan"; hur framträder någonting; hur ser dess bildningsregler ut, hur drabbar något någonting annat. Analysen handlar alltså inte om att fastställa vägen till uppnående av sanning eller vetenskap, utan dess "hur". Foucaults allmänna fråga skulle på så sätt kunna formuleras som erfarenhetens, tänkandets och vetandets "hur". En skarp gräns synliggörs mellan ett vetenskapsteoretiskt tänkande utifrån positivism eller kritisk rationalism och utifrån Foucault; det ena en ana-

lys av den sanna kunskapens möjlighet och den andra en analys av aktualitetens ontologi.<sup>28</sup> En alltför oförlåtlig avvikelse för att ett praktiskt gemensamt vetenskapsteoretiskt kommunikationsrum skall kunna vara möjligt.

Den andra huvudrelation mellan vetenskap och vetande tar även den i viss mån positiviteten som utgångspunkt för analysen. I det föregående fallet utmättes förhållandena mellan vetenskap och vetande utifrån positiviteten analyserad genom det Foucault benämner för "arkeologin" där vetandenas (eller problematiseringarnas) form står i analysens blickfång.<sup>29</sup> I installationsföreläsningen vid Collège de France, *Diskursens ordning*, förbinder Foucault positiviteten med den "genealogiska" analys han där skisserar. Positivitet innebär i det här fallet objektsdomäner och de sanningsspel de både möjliggör och omgärdas av, som konstitueras genom diskursens (och därigenom vetandets) bekräftande makt. Sanningsspelen innebär alltså den praktik där skilda påståenden antingen bekräftas eller negeras som sanna eller falska. Det Foucault 1970 kallar för den bekräftande makten, det vill säga den kraft diskursen utövar varigenom positiviteten konstitueras och därmed möjliggör sanningssägande inom ett vetande, är alltså ett tidigt försök att artikulera maktens, maktutövandets produktiva art (hur maktutövandet möjliggör och skapar olika företeelser och inte enbart skall ses som något repressivt) och därigenom "maktens" intima relation med vetande (*makt/vetande*), samt att "makt" skall utläsas som en kortform för maktrelationer; där det rör sig om ett förhållande och relation mellan krafter; en handling på en annan handling, en kraft på en annan kraft och inte en "makts" direkta verkan på en individ: makten förstådd som öppna strategier (jfr Foucault 1974/2001). Foucault kom att utarbeta åtminstone tre distinkta teman i analyserna om "maktrelationerna". Teman som inbördes på vissa punkter motsäger varandra. Men Foucault har aldrig avsett att utforma någon allmän teori om makten och dess beskaffenhet. Frågan rör i stället maktens "hur", vilket implicerar skilda och ibland motsättningsfulla svar om makten beroende på vilken praktik som undersöks (jfr 1976/2008). Härigenom är det också svårt att sammanställa ett liknande övergripande "metodologiskt" arbete över det genealogiska tillvägagångssättet som för den arkeologiska modellen i *Vetandets arkeologi*. Vissa gemensamma hållpunkter finns emellertid mellan de olika variationerna: maktrelationerna tas som öppna strategier: alltså en viss uppsättning av förfaringsätt; maktrelationerna är produktiva och inte enbart repressiva; makten står inte i ett motsatsförhållande till frihet; trots skillnaderna implicerar analysen i samtliga fall hur ett vetande (eller problematisering) bildas genom förfaringsätten (eller strategier) och deras modifikationer.<sup>30</sup>

Det är framför allt tre typer av relationer mellan vetande och vetenskap som gör sig gällande i Foucaults arbeten om makt/vetande eller styrandekunst: 1) *Symbios*, 2) *de underkastade vetandena*; 3) subjektets två vägar till sanningssägande. Det första fallet innebär en symbios mellan olika vetenskapliga och icke-vetenskapliga komponenter för upprättandet av ett visst dispositiv. En anordning varigenom en viss ordning upprättas. Vetandet kan således ses på två nivåer; å ena sidan såsom icke-vetenskapliga element som förbinds med vetenskapliga element; å andra sidan som själva utkomsten av ett dispositiv: en mellanrummets gråzon som får vissa vetande- och makteffekter. Symbiosen innebär här uppförandet av vissa normaliseringstekniker eller praktiker. Normalisering innebär här att en viss normalitet införs, en normalitet med formen av en allmänt gällande regelsamling; den gäller för alla och envar, utan undantag och understöds av lagar och förbud som inte får överträdas. Överträddelse medför repressalier. Ett exempel på detta är det sexualitetsdispositiv Foucault benämner *scientia sexualis* i *Viljan att veta*. Dispositivet utgör ett led i en biopolitik – ett sätt att vidmakthålla och förfina samhället genom att kontrollera och modifiera livsprocesserna. *Scientia sexualis* samlas främst kring ett område Foucault benämner "könsläkarvetenskapen". Könsläkarvetenskapen är dock ett oklart område vilket inte har något gemensamt med den vetenskapligt godtagna fortplantningsbiologin. Det sistnämnda utgör en avlägsen kusin, för att ge en "fiktiv garanti" (Foucault 1976/2002a s. 73). En besynnerlig "bekännelsevetenskap" skapas varigenom könets sanning utvinns genom "en

interferens mellan två former för frambringande av sanning: bekännelsens och den vetenskapliga utredningens procedurer” (Foucault 1976/2002a s. 81). Symbiosen kan även innebära en mindre normaliserande anordning som fallet är med den äktenskapliga institutionen och dess förhållande till njutningarnas bruk i det antika Grekland (jfr Foucault 1984a/2002b).

Den andra typen av relationen mellan vetande och vetenskap innebär ett spel mellan *vetande* och *vetenskap* och rör hur vissa kunskapsformer förklaras icke-vetenskapliga genom att de förkastas eller underkastas vetenskapen. Det sistnämnda förklaras då som den sanna gällande kunskapen (*sakkunskap*) medan det förstnämnda tilldelas positionen endast opinion (*vetande*). Temat är genomgående i Foucaults korpus av arbeten och kännetecknas av en mer eller mindre explicit framträdande misstänksamhet mot vetenskapen. Även om Foucault själv inte anser att avhandlingen om vansinnets historia skrevs för ett deltagande i antipsykiatrirörelsen återfinns ändå en kritik mot den moderna erfarenheten av vansinnet förstådd som en mentalsjukdom (Foucault 1961a/2006, Foucault, Boncenne 1978/1990). En liknande kritik finns i *Övervakning och straff*, eller i föreläsningsserien *Den psykiatriska makten* vid Collège de France, gentemot pedagogik, kriminologi, psykiatri och psykologi, där deras roll som vetenskaper förkastar andra sätt att förstå fenomen på och därigenom stärker vissa normaliseringspraktiker (Foucault 1974/2001, 1973-74/2006). Tydligast är dock Foucault i 1976 års kurs vid Collège de France, *”Samhället måste försvaras”*, på temat de underkastade och disciplinerade vetandena.

De underkastade vetandena är sådana vetanden som förklaras illegitima, diskvalificeras, är oregebundna eller lokala: kort sagt de av vetenskapen bortträngda eller tystade vetandena. ”Vetenskapen”, eller de disciplinerade vetandena, uppstår under 1700-1800-talen då vetandena sätts i discipliner. Den tidigare blandningen av vetenskaper, filosofi<sup>31</sup> samt vetanden och dess mängd av sanninganspråk förändras i och med att det nya fältet ”Vetenskap”, vilket knyts till universitetet, får en mycket privilegierad ställning i sanningsägandet: sanningen centraliseras. Genom att integreras med det framväxande universitet vid sekelskiftet 1700-1800 tilldelas vetenskapen funktionerna att göra urval bland vetanden och ange vilka vetanden som är berättigade till ”sanningssägande”; *hierarkisera vetandena* där förhållandena mellan vetande och de som talar inom dessa regleras: den lärde amatören försvinner genom dessa omdaningar i Frankrike vid den här tiden; *normalisera vetandena* varvid vetandena standardiseras och görs till uttryck för det normala tänkandet (de regleras); och att *centralisera vetandena*, det vill säga att både internt upprätta de axiom utöware av vetandet måste rätta sig efter och som ett led i att centralisera staten genom att placera det sanna vetandet vid en viss institution och en specifik disciplin. Motviljan mot vetenskapen, vilken får Foucault att hoppas att vare sig psykoanalysen eller marxism är vetenskaper utan att de fortfarande befinner sig på vetandets nivå i *Vetandets arkeologi* och som får honom att utropa genealogin som en anti-vetenskap i en kamp mot vetenskaperna för att lyfta fram de undertryckta vetandena, bottnar alltså i de långtgående *makteffekter* ett utropande av vetenskapen får. Andra vetanden får helt enkelt ingen plats eller position för sanningssägande. Detta markeras inte minst av att sedan vetenskapen ”disciplinerats” har frågan om sanning skjutits i bakgrunden och ersatts av en fråga om vetenskaplighet och dess relation till metodik med frågor om beprövad erfarenhet (jfr Foucault 1976/2006).

Den tredje typen av relationen mellan *vetande* och *vetenskap* återfinns i två olika villkor för subjektets möjlighet till åtkomst av sanningen; det som krävs för att någon, som subjekt, skall kunna tala sanning. Foucault utvecklar denna tredje variant under 1982 års kurs vid Collège de France: *Subjektets hermeneutik* (Foucault 1982/2005). Liksom skillnaden mellan de underkastade och de disciplinerade vetandena utgörs olikheten här av en differens mellan en vetenskaplig sakkunskap och ett icke-vetenskapligt vetande. Men det föreligger naturligtvis skillnader mellan dessa två relationer mellan sakkunskap och ett icke-vetenskapligt vetande. Den föregående typen tar sin utgångspunkt vid en tid då skillnaden mellan vetenskap och vetande intensifieras, medan föreliggande typ av re-

lation mellan vetande och vetenskap tar sin utgångspunkt i den antika grekiska filosofin vars gränser mellan vetenskap och vetande ännu inte var lika skarp. I de grekiska och romerska tänkandena kring omsorgen om sig finner Foucault två olika samverkande förhållningssätt till vad som krävs för att vi skall få tillgång till sanningen: ett "filosofiskt" och ett "spirituellt". Det förstnämnda rör frågor av "sakkunskaplig" karaktär, det andra rör frågor om på vilket sätt någon måste förändra sitt subjekt för att få tillgång till sanningen och vara sanningssägande. För att få tillgång till sanningen måste subjektet alltså förändra, omforma, sitt subjekt:

I think we could call "spirituality" the search, practice and experience through which the subject carries out the necessary transformations on himself in order to have access to the truth. We will call "spirituality" then the set of these researches, practices and experiences, which may be purifications, ascetic exercises, renunciations, conversions of looking, modifications of existence, etc., which are not for knowledge but for the subject, for the subject's very being, the price to be paid for access to the truth (Foucault 1982/2005 s.15).

Den andra vägen till sanning, via sakkunskapen, innebär att subjektet inte behöver alterneras eller förändras för att få tillgång till sanningen. Tillgång till sakkunskapen är nog. Och den kräver ingen förändring av vårt subjekt. Foucault menar att det endast är Aristoteles, i det antika grekiska filosofiska tänkandet, som givit ett explicit företräde för sakkunskapen. Övriga prominenta grekiska filosofer har prioriterat det spirituella villkoret för access till sanning. Sakkunskapen har här främst varit intressant om den hjälper någon att förvandla sig själv. Detta gäller åtminstone inom tänkandet om omsorgen om sig. I det moderna tänkandet kring sanning har dock det filosofiska villkoret för åtkomst till sanningen fått prioritet. Ett subjekt får där tillgång till sanningen genom vetenskapens sakkunskap. Någon förändring av subjektet behöver inte komma till stånd för att vi skall få tillgång till sanning. Foucault kallar detta för det Cartesianska momentet; inte för att det är exakt genom Descartes som det spirituella villkoret för vägen till sanning kapas från det antika grekiska momentet och därmed diskvalificeras som en giltig väg till sanning, utan för att Cartesius är en av de tydligaste punkter inom det moderna tänkandet kring sanning där en sådan diskvalificering sker (jfr Foucault 1982/2005). I det som Foucault 1976 kallar för de disciplinerade vetandena är denna övergång tydlig. Vetenskapligheten är här är det viktiga, inte sanningen *per se*, eftersom den vetenskapliga sakkunskapen utgör den enda vägen till en giltig sanning. Men förbindelsen med det "spirituella" villkoret och vägen till sanning är inte bruten utan det reaktiveras gång på gång. Ett sådant exempel är exempelvis Kant när han talar om upplysningen såsom ett tillstånd av upplysning, vilket innebär en transformation av sättet vi existerar på, av vår subjektivitet; eller en stor del av den kontinentala 1800-talsfilosofin: Hegel, Schelling, Schopenhauer, Nietzsche uppvärderar alla den spirituella vägen för tillträde till sanningen (jfr Foucault 1982/2005 s. 28). Foucault förbinder alltså den "spirituella" vägen och villkoret för sanning med vetande medan densamma förskjuts i den vetenskapliga kunskapsformen där sakkunskapens villkor är allenarådande. Foucault menar även att både psykoanalysen och marxismen kanske skulle nå längre om de framhöll ett spirituellt drag istället för att förneka det. Inte för att de på något sätt skulle vara mer lika religion än några andra vetanden som hävdar sin vetenskaplighet, utan för att de båda behandlar problemet om vad som står på spel i subjektets vara; vad ett subjekt måste vara, vilka positioner det måste inta etc. för att få tillgång till sanningen och vilka aspekter av subjektet som måste transformeras för att en access till sanningen skall vara möjlig (Foucault 1982/2005).

Det här sättet att förstå två olika vägar och villkor för sanningssägandet är även tillämpligt när vi talar om och undersöker bildningsämnen eller en bildningsinstitution såsom Världskulturmuseet. Ett viktigt moment i bildning är den omvandlande aspekten.<sup>32</sup> Det finns två modeller för en sådan omvandling: dels som en ständigt pågående process; dels som en väg för att uppnå ett på förhand

bestämt mål. Ofta står dessa båda modeller i motsats till varandra. Ibland ses de dock som samtida; där det både finns ett mål, en bild att efterlikna, och en process med ständiga förskjutningar till detta mål. Vad som är viktigt att framhäva här är alltså att bildning innebär odlandet av en viss självrelation som ofta även förbinds med ett tänkande kring relationer till andra: ett visst subjektet måste omvandlas på ett särskilt sätt för att nå det rätta ("sanna") förhållandet till sig själv och andra. Men bildningsämnet och den museala kunskapsinstitutionen är även involverad i en kunskapsakt vilken vetter mot sakkunskapen. Om det rör sig om universitetsutbildning återfinns även ett krav på kunskapsprövning av studenterna; där studenterna inte avkrävs att omforma sina subjekt utan de skall endast förmedla den sakkunskapligen sanning de lärt sig genom att studera kurslitteraturen, bevisat föreläsningar och seminarier. Ett liknande krav har Världskulturmuseet. Det förväntas av museet att det vid sidan av att erfordra en förändring av besökarens subjekt – eller att en viss subjektform rekapituleras – även är en plats för en sakkunskap, som inte kräver att besökaren behöver omvandla sitt subjekt för att ta till sig, få tillgång till, dess sanning och därigenom vara ett sannings-sägande subjekt. I ett studium av ett bildningsämne eller en bildningsinstitution måste alltså ytterligare en dimension tas i beaktande; kravet på bildandet av en självrelation.

Att sakkunskapen i sig räcker för att ett subjekt skall få tillgång till sanning, genom att subjektet är inbegripen i kunskapsakt, är knutet till att det finns vissa villkor för att en vetenskaplig sakkunskap skall föreligga. De villkor Foucault nämner ligger nära dem som återfinns inom ett vidare fält av vetenskapssociologi och vetenskaps- och teknikstudier. Det kan röra sig om normativa regler av den art vi finner hos Merton (jfr Merton 1942, 1945); eller de särskilda metoder, modeller eller teorikomplex som måste användas för att någon skall anses ha tillgång till sanning via sakkunskapen (jfr Kuhn 1970/1997); det kan också röra sig om kulturella kriterier, till exempel att inneha av en viss utbildning, operera inom ett visst område av vetenskaplig konsensus och andra sociala och kulturella värden (jfr Collins 1985/1992).

Huvudområdet för undersökningarna inom vetenskaps- och teknikstudier är hur naturvetenskapliga fakta och teknik stabiliseras; hur de ombildas och hur de relaterar den till sociala, kulturella, ekonomiska och politiska sammanhang. Beröringspunkterna är således många mellan Foucaults analyser och de analyser vi finner inom vetenskaps- och teknikstudier. Det är exempelvis möjligt att formulera teknik- och vetenskapsstudiers allmänna fråga som teknikens och den naturvetenskapliga kunskapens "hur", liksom Foucaults fråga rör erfarenhetens, tänkandets och vetandets "hur". Dessa båda angreppssätt delar alltså samma kommunikationsrum där kommunikation efter, exempelvis, liknande begrepp är möjliga. Att det föreligger en mängd åtminstone principiella likheter mellan dessa båda typer av analyser innebär dock inte att de sammanfaller; det finns vissa grundläggande organiseringsprinciper vilka innebär att tänkandet måste förskjutas på ett visst sätt om vi skall tänka utifrån den ena eller den andra riktningen. Stora principiella likheter finns till exempel mellan hur Donna Haraway utför sin analys i *Primate visions* där hon framhåller vikten av att befinna sig i gränsområdena. Ett liknande sätt att förhålla sig till gränser återfinns hos Foucault i hans sätt att använda sig av veckningar (jfr kap 3 i detta arbete). Men det finns även förskjutningar, inte minst i användandet av begreppet diskurs. Haraway refererar visserligen till Foucault, men det diskursbegrepp hon använder motsvaras främst av metaforen och "historieberättande", medan Foucaults analys rör sig på utsagens nivå (jfr Haraway 1989 s. 1 ff, kap 3 i detta arbete).

Ett andra exempel är när Martin Kusch (Kusch 1992) i avhandlingen *Michel Foucault's Strata and Fields. An investigation into Archaeological and Genealogical Science Studies* för samman Foucaults "maktbegrepp" med Barry Barnes koncept inom vetenskapsociologins starka program om "social makt". Förbindelsen mellan Barnes och Foucault utgörs främst av att Foucaults "maktbegrepp" är ett socialt maktbegrepp. Det är visserligen möjligt att hävda att maktbegreppet har med sociala relationer att göra. Samtidigt är det dock svårt att hävda ett maktbegrepp som inte är implicerat i och utgör en

social relation. Foucault formulerar sitt maktbegrepp visavi två klassiska maktbegrepp som båda utgår från två olika förhållningssätt till ekonomi: ett juridiskt-liberalt och ett marxistiskt maktbegrepp. I det första fallet är utgångspunkten varuutbytet: makt är liksom varan något som kan ägas, överlåtas eller tas i beslag. Varje individ har alltså makt och i överlåtagandet av en del av makten genom kontraktets form (samhällsfördraget) konstitueras en politisk makt eller suveränitet. Marxismen förstår istället makten som en ekonomisk funktionalitet varvid makten upprätthåller: "produktionsförhållandena och förlänga ett klassherravälde som möjliggjorts genom utvecklingen och själva utformandet av produktionskrafternas utnyttjande" (Foucault 1976/2008 Föreläsning I s. 30). Det speciella med Foucaults användning av maktbegreppet är således inte att det är socialt eftersom såväl de juridisk-liberala som marxistiska maktbegreppen förutsätter en social situation för att det överhuvudtaget skall vara intressant att tala om makt. Foucault framhåller istället att "makt" innebär maktrelationer och att det därigenom är något som utövas; det handlar om styrkeförhållandet mellan två punkter, kraft-på-kraft förhållanden som inte verkar direkt på dessa punkter utan på de handlingar som utspelar sig mellan dem. En handling på en handling. "Makt" är i Foucaults vokabulär alltså alltid en kortform för "maktrelationer", ett ojämnt styrkeförhållande mellan två punkter, där det alltid finns ett spel, en möjlighet till motstånd. Maktrelationen kan jämföras med dominansförhållandet vilket innebär att ett visst styrkeförhållande har permanentats med reducerade motståndspunkter som följd (jfr Foucault 1973-74/2006, 1974/2001, 1976/2008, 1976/2002a).

Ett tredje exempel skulle här kunna vara hur Aktör-Nätverksteorins översättning av intressen sammanfaller eller snarare löper parallellt med Foucaults analys av maktrelationerna såsom kraft-på-kraftrelationer. Liksom Michel Callon (1986) understryker Bruno Latour att: "interests' are what lie in between actors and their goals" (Latour 1987/2002 s. 108).<sup>33</sup> Översättningsproceduren riktas på så sätt till mellanrummet mellan en aktant och dennes mål inom aktör-nätverks teorin. Än fler likheter mellan Foucaults och Latours tänkande, som även avspeglas i aktör-nätverksteorin i stort, återfinns i *Pandoras Hope*. Labyrinten konstruerad av veckningar varigenom förflyttningar via sicksackmönster, upprepningar och förskjutningar leder till att vi dyker upp någon helt annan stans än där vi började varvid vi tvingas tänka "gränsområden" snarare än fixa och fasta gränser, är en viktig "tankefigur" för såväl Foucault som Latour. Raymond Roussels sätt att skriva poesi, prosa och förhålla sig till språket är Foucaults stora inspirationskälla till detta tänkande utifrån veckningarnas labyrint (jfr Foucault 1963b/2004, 1969/2002, Foucault, Ruas 1984/2004). Ingenjören Daidalos känd för sin list och förmåga att manipulera och omforma världen inom den antika grekiska mytologin som exempelvis konstruktionen av kung Minos labyrint är Latours utgångspunkt: "What I want is [...] to follow how Daedalus folds, weaves, plots, contrives finds solutions where none is visible using any expedient at hand, in the cracks and gaps of ordinary routines, swapping properties among inert, animal, symbolic, concrete and human materials" (Latour 1999a s. 190). Överensstämmelsen mellan Foucaults och aktör-nätverksteorins tänkande förefaller i det närmaste fullständig, när även förhållandet till det transcendentala och grundande subjektet beaktas. Inom aktör-nätverksteorin (ANT) återfinns även ett avståndstagande från ett grundande och transcendentalt subjekt och Bruno Latour refererar till och med till Foucaults dispositivbegrepp när han argumenterar för att såväl människor som icke-människor skall tas i beaktande i analysen av översättningar av intressen:

Purposeful action and intentionality may not be properties of objects, but they are not properties of humans either. They are properties of institutions, of apparatuses, of what Foucault called *dispositifs* (Latour 1999a s. 192 kursivering i original).

Trots att det finns en mängd tematiker i Foucaults och aktör-nätverksteorins tänkande som pekar i samma riktning och utgör ett gemensamt kommunikationsrum dem emellan, föreligger det dock en märkbar förskjutning mellan de båda analysätten vilket hänger samman med att de utgår från helt skilda operationssätt. Den likhet som finns i förkastandet av det transcendentala och grundande subjektet som föranleder såväl Foucault som ANT att tänka gränsen mellan subjekt – objekt på ett annat sätt skiljer sig exempelvis markant från varandra. Inom den sistnämnda riktningen förkastas nämligen en sådan terminologi helt och analytikern uppmanas att i stället använda ordval som aktant, entitet, icke-människor och människor i stället. Foucault ser däremot inga problem i att fortfarande tala i termer om subjekt och objekt. Anledningen till den här skillnaden grundar sig i två vitt skilda utgångspunkter för hur vi kan tänka subjekt – objekt, som leder till två olikartade problematiseringar av detta förhållande som ändå pekar i samma riktning när det gäller förhållandet till gränser. Med utgångspunkt från Foucaults tänkande är det exempelvis möjligt att tänka genom ANT konceptet *teknovetenskap*, det vill säga att teknik och naturvetenskaplig kunskap är implikerat (inveckat) i varandra. Däremot skulle ett införlivande av konceptet *samproduktion* i analysen kräva en större ommöblering av det Foucaultianska tankesystemet. Samproduktionen innebär här att natur och samhälle är effekten av ett lyckosamt aktör-nätverksbyggande, de samproduceras genom översättningen av intressen. Även om *översättning av intressen* också pekar mot ett tänkande i riktningen ett kraft-på-kraft, eller ett handling-på-handlings förhållande, där en handling (kraft) riktas mot en annan handling (kraft), vilket ger upphov till nya förflyttningar, förskjutningar, som sker i mellanrummet mellan två punkter så leder det ändå bort från Foucaults operationssätt. Detsamma gäller när Latour hänvisar till Foucaults dispositivbegrepp: *dispositiv* opererar på ett annat sätt i ANT-analysen och detta hänger i hög grad samman med Latours – och ANT i stort – vilja att följa Daidalos oförtröttliga veckande, vävande och konspirerande.<sup>34</sup>

Två viktiga referenspunkter för den heterogena samling av inriktningar som aktör-nätverksteorin utgör är Bruno Latour och Steve Woolgars (1979/1986) undersökning *Laboratory Life. The construction of Scientific Facts* samt Michel Callon och John Laws (1982) artikel "On Interests and Their Transformation: Enrolment and Counter-Enrolment" i tidskriften *Social Studies of Science*. Latour och Woolgars undersökning är en av de första och mest bemärkta av en särskild typ av studier inom vetenskaps- och teknikstudier: *laboratoriestudien*. Laboratoriestudien markerar ett viktigt moment för aktör-nätverksanalysens operationssätt: det antropologiska eller etnografiska anslaget. I *Laboratory Life* kan det etnografiska anslaget sammanfattas i fyra punkter: *fältarbete*, *deltagande observation*, *spelet mellan närhet (den infödde) och distans (nykomlingen)* och *reflexivitet*. Inom aktör-nätverksteorin är det främst de två förstnämnda principerna som prioriteras emedan *reflexivitet*<sup>35</sup> och *spelet mellan närhet och distans*<sup>36</sup> inte uppmärksammas i lika hög grad. *Den deltagande observationens* prioritet sammanfaller med vikten av *fältarbetet* inom etnografien och aktör-nätverksteorin. *Laboratory Life* bygger på ett fältarbete utfört av Bruno Latour vid Roger Guillemins laboratorium inom Salkinstituttet för biologiska studier mellan åren 1975-77. Latour följer Guillemin och andra aktörer inom och utanför den forskargrupp som på något sätt är involverade i den process vilken leder fram till att naturvetenskapliga fakta, och med den nära förbundna teknologi, konstrueras (Latour, Woolgar 1979/1986). Inom ANT kan detta sammanfattas med uppmaningen om att följa aktörerna. Undersökningen bygger således på att följa aktörerna i deras *vardagliga arbete* som kan bestå i laborationer varvid relationer mellan såväl mänskliga som icke-mänskliga aktörer upprättas, deltagande vid konferenser, eller säkerställandet av finansiering av forskningen genom mötet med olika intressenter utanför laboratoriet. Det är genom att följa dessa vardagliga processer som det är möjligt att finna de associationer, sammanslutningar, eller länkar mellan olika aktörer som möjliggör ett aktör-nätverks uppkomst, stabilisering och fortskridande: det vill säga den punkt där ett naturvetenskapligt fakta eller en teknologi möjliggörs (eller en teknovetenskap). En prioriterad princip för tänkandet inom ANT- analysen är således



att följa Daidalos i hans skapande vardag (jfr Callon, Law 1982, Callon, Latour 1992, Callon 1986, Latour 1987/2002, 1999a, 1999b).

Den andra viktiga referenspunkten för ANT-analysens operationssätt, Callon och Laws artikel "On Interests and Their Transformation: Enrolment and Counter-Enrolment" (1982), fokuserar alltså på hur dessa vardagliga processer kan analyseras: principen om att analysera de kedjor av översatta intressen ett aktör-nätverk består av. Artikeln intar en betydelsefull plats då den för första gången anger en programmatisk riktning för analysen. Det är visserligen inte första gången en sådan här typ av studie föreslås, Callon och Law nämner flera redan utförda studier sedan 1970-talets slut (Callon, Law 1982), men den möjliggör en rad fästpunkter för att aktör-nätverksteorin skall kunna konstitueras under 1980-talet. En första fästpunkt rör en begreppsanvändning varigenom ett gemensamt kommunikationsrum mellan den framväxande aktör-nätverksteorin och, framför allt, SSK möjliggörs. SSK är vid den här tidpunkten den dominerande riktningen inom vetenskapsstudier. SSK står för *Sociology of Scientific Knowledge* och översätts bäst med *den naturvetenskapliga kunskapens sociologi*, eftersom SSK innebär ett svar på en vetenskapsociologi där den naturvetenskapliga kunskapen i sig inte anses kunna analyseras, eller förklaras, sociologiskt utan endast vetenskapen som institution (jfr Bloor 1976/1991, Latour 1999a).<sup>37</sup> Principen om intresseförklaringar är stark inom SSK. SSK bildas under mitten av 1970-talet och organiseras huvudsakligen utifrån det starka programmet med Barry Barnes och David Bloor som främsta företrädare. Den primära principen för det starka programmet är att den naturvetenskapliga kunskapen skall förklaras utifrån sociala intressen (jfr Bloor 1976/1991). 1981 kritiserar Steve Woolgar det starka programmet och dess användning av sociala intressen som en orsaksförklaring av naturvetenskaplig kunskap i debattartikeln "Interest and Explanation in the Social Studies of Science" (Woolgar 1981a). Barry Barnes (1981) och Donald MacKenzie (1981) besvarar Woolgars kritik i var sin debattartikel.<sup>38</sup> Callon och Law (1982) presenterar sin artikel som ett inlägg i debatten och introducerar *översättning av intressen* som ett tredje alternativ till starka programmets typ av intresseförklaringar och Woolgars etnometodologiska inriktning. Ett aktör-nätverk upprättas, stabiliseras och vidmakthålls genom två moment: att enrullera och att kontrollera. Båda momenten baseras på att intressen översätts.

Att enrullera innebär att nätverksbyggaren, eller arkitekten, knyter till sig, upprättar relationer och sammanslutningar med andra aktanter till sitt projekt. Det gäller att få dem så intresserade för projektet att de anammar de roller och identiteter de tilldelas av nätverkets arkitekt (Latour 1987/2002, Callon 1986). Genom att översätta intressen erbjuder alltså nätverksbyggaren simultant nya tolkningar av redan befintliga intressen samtidigt som entiteterna styrs i olika riktningar. Översättningsprocessen innebär på så sätt att nya intressen och mål skapas, gamla förflyttas, av arkitekten för att sammanfalla eller gå i samma riktning som nätverksbyggarens mål (Latour 1987/2002, 1999a Callon 1986). Det kan här handla om att skära av en aktörs avsedda huvudväg till sitt mål och på så sätt få en rutt via arkitektens intresse och mål att framstå som en genväg. Det finns flera typer av översättningar med olika grader av stabilitet (jfr Latour 1987/2002). Samtliga av dessa översättningar siktar dock mot en särskild typ av översättning: att bli *oumbärlig* varigenom arkitekt-aktanten förvandlas till en obligatorisk passagepunkt (*opp*). En punkt, exempelvis ett laboratorium, som andra måste passera för att uppnå sina specifika mål och intressen (Latour 1987/2002, jfr även Callon 1986). I Michel Callons studie över hur ett forskarlag om tre marinbiologer försöker tämja både kammusslor och yrkesfiskare vid St. Brieuc bukten, för att finna en lösning på bevarandet av kammusselbeståndet i området – vilket är viktigt av både ekonomiska och ekologiska skäl – försöker marinbiologerna upprätta sitt projekt som en obligatorisk passagepunkt för både kammusslor och yrkesfiskare. Forskarna försöker här förflytta kammusslornas och yrkesfiskarnas intresse och mål om överlevnad till att överensstämna med marinbiologernas intresse om att stabilisera en teknovetenskap om ett sätt att odla de känsliga kammusslorna i bukten.

Yrkesfiskarnas intresse om överlevnad rör ekonomiska spörsmål, om kammusslorna försvinner från området får yrkesfiskarna det svårt att överleva på fisket. Kammusslornas intresse rör dess själva existens; skall de fortsätta att kunna existera i området eller skall de dö ut (jfr Callon 1986)?

Marinbiologerna lyckas under en kort period att enrullera såväl kammusslor som yrkesfiskare och verka som en *opp* för dessa båda grupper. Men forskarna misslyckas att kontrollera de inblandade aktanterna för att aktör-nätverket skall bestå och en teknovetenskap, i det här fallet en särskild typ av odlingskassar, skall vara möjligt (Callon 1986). Latour (1987/2002, 1999a) framhåller att en ny, oväntad, aktant kan arbeta som en brygga och länka samman de olika intressenterna. I fallet med Callons marinbiologer eftersöker forskarna ett material som kammussellarverna kan tänka sig att fästa sig vid och växa sig till vuxna kammusslor; men varken halm, nylon eller tagel visar sig vara en sådan ny, oväntad, aktant som kan binda samman de olika intressena. Till slut lyckas marinbiologerna knyta till sig en aktant som larverna gärna ankrar vid. Men även denna oväntade aktant misslyckas med att upprätthålla ett aktör-nätverk där larverna ankrar i skydd mot exempelvis rovdjur: kammusslorna väljer följande år att släppa taget och istället växa till sig på botten. Samtidigt kan inte yrkesfiskarna längre hålla sig, utan fiskar vid juletid upp alla kammusslor. En handling som får förödande konsekvenser för marinbiologernas aktör-nätverk, då även en fjärde part, forskarkollegerorna börjar ifrågasätta projektets möjlighet (jfr Callon 1986).

Att följa Daidalos, eller aktören, innebär att i viss mån tänka genom Machiavellis Fursten: en centralfigur som spinner sina listiga nät, manipulerar andra att antingen delta eller inte delta i en kampanj. En figur som måste avgöra med vem samarbeta skall inledas med, vem skall avpolletteras etc. (jfr Latour 1987/2002, 1999a). Den orkestrerande centralfiguren är svår att tänka bort inom aktör-nätverksteorin. Den återfinns i teorin om tillskrivningsprövningar, det vill säga de moment där en eller flera aktanter försöker att tillskriva sig själva rollen som upptäckare eller uppfinnare av en viss teknovetenskap. Termen *aktör* i aktör-nätverket åsyftar ett ständigt agerande, handlande, och om aktiviteten avstannar upphör också nätverket; en entitet som upphör att agera innebär att den samtidigt avslutar sitt engagemang och att en nödvändig länk saknas för att nätverket skall vara helhetligt. Trots att de tre marinbiologerna vid St. Brieuc bukten är helt beroende av andra aktanter är de analysens mittpunkt; de spinner, veckar och väver ett konspiratoriskt nät genom att vara de som skiftar ut mål och intressen till andra aktörer. Framställningsstrukturen inom aktör-nätverksteorin organiseras nämligen kring någon eller en grupp lyckade eller misslyckade nätverksbyggande. Analysen bygger på att förevisa tävlingen, motsättningarna och framförallt vinnarna; medan förlorarna kan skönjas där någonstans i skuggan (jfr Callon 1986). Håri ligger också mycket av analysens styrka då den lyckas visa hur enskilda aktörer sluter sig samman i ett kollektiv och på så sätt upprättar ett nätverk i ständig rörelse.

Existens är handling, säger Bruno Latour i *Pandoras Hope* (1999a s. 192). Översättningen av intressen, aktören och parallellerna till det politiska spelet mellan en politiker, presumtiva väljare och en antagonistisk sida av andra politiker, understryker alla handlandets och handlingens prioritet i aktör-nätverksteorins tänkande och utgör den andra huvudsakliga fästpunkt Callon och Law (1982) bidrar med genom "On Interests and Their Transformation: Enrolment and Counter-Enrolment". Närheten till politiken och ekonomin, aktör-nätverksteorin är ett gångbart analysätt inom organisationsteorin idag, är ett exempel på det kommunikationsrum den andra fästpunkten möjliggör. Chicagoskolan inom ekonomin och dess teorier om *rational choice* är ett annat exempel där ett tänkande genom översättning av intressen passar väl in genom aktörer som nyttomaximerar utkomsten av sina mål. *Spelteorin* och dess klassiska spel om fångarnas dilemma är ett än tydligare exempel på ett parallellt tänkande efter handling; likt en Daidalos översätter spelteorins förhållande intressen genom att skifta ut och förskjuta mål och intressen. Chicagoskolan i sociologi och dess pragmatik eller symboliska interaktionism utgör ett tredje exempel på ett kommunikationsrum för ANT

i teknik- och vetenskapsstudiefältets gränsområden. Med sin fokus på aktören och handling kan aktör-nätverksteorin tillämpas både utifrån "individualistiska" teoribildningar, såsom *rational choice*, genom att betona hur momentet i processen för översättning av intressen faktiskt innebär ett försök att nå ett väl uttänkt mål med ett minimerande av omvägar; och utifrån själva förloppet varvid ett specifikt kollektiv, upprättas, stabiliseras, vidmakthålls och transformeras.

Teknik- och vetenskapsstudier kan i sig karaktäriseras som ett kommunikationsrum mellan olika analysätt med teknik och naturvetenskaplig kunskapsbildning som undersökningsobjekt. Under framför allt 1990-talet har det skett en rad hätska meningsutbyten mellan å ena sidan olika riktningar inom SSK och å andra sidan ANT. Harry Collins och Steven Yearly (Collins, Yearly 1992) debatterar mot ANT vid decenniets början och besvaras av Bruno Latour och Michel Callon (1992). Vid årtiondets slut riktar sig David Bloor explicit mot Bruno Latour med artikeln "Anti-Latour" (Bloor 1999) i tidskriften *Studies in History and Philosophy of Science*, varvid Latour replikerar med "For David Bloor... and Beyond" (Latour 1999b). Debatterna visar skiljelinjer men framför allt de gemensamma principer för tänkandet som gör att aktör-nätverksteorin inte exkommuniceras ur det rum SSK -inriktningarna skapat och att en produktiv kommunikation trots allt möjliggörs. Exempel på sådana produktiva utkomster är antologin *States of Knowledge: the production of Science and social order* (Jasanoff ed. 2004)<sup>39</sup> och begreppet gränsobjekt (boundary object) Susan Leigh Star och James Griesemer (1989) utvecklar utifrån pragmatiska vetenskapsstudier och aktör-nätverksteorin (jfr nedan).

De gemensamma principerna rör utgångspunkten om att teknik och kunskapsbildning är en till stora delar överindividuell händelse och effekten av ett kollektivt arbete. Härur följer en viss problematisering: frågan om relationen mellan individ och kollektiv i den naturvetenskapliga kunskapsbildningen. Dessa principer vilar på avvisandet av det rationella, grundande och transcendentala subjektet som i helt egen kraft har kunskapen om omvärlden. Ett framträdande moment i debatterna mellan ANT- och SSK-lägren är i vilken grad den ena eller andra sidan verkligen avvisar detta rationella kunskapsobjekt, eller i vilken mån det är möjligt att avhålla sig från att göra någon subjekt – objekt distinktion: I vilken mån är det möjligt att även innesluta icke-människorna, "tingen" som fullt och likvärdigt handlande aktörer i kollektivet? Skillnaden ligger sålunda i om vi skall förstå det kollektiva arbetet efter ett *socialt axiom* eller inte. Det sociala axiomet har en stark ställning inom teknik- och vetenskapsstudier av i dag. I antologin *States of Knowledge: the Production of Science and Social Order* är det exempelvis tydligt hur både samproduktionsbegreppet och även Foucaults tänkande artikuleras genom "sociala" termer (jfr Jasanoff 2004b).<sup>40</sup> Att det har en stark ställning är naturligtvis inte särskilt förvånande med tanke på att det främst är sociologer som drivit problematiseringen av den naturvetenskapliga kunskapens som ett kollektivt företag inom det som i dag är teknik- och vetenskapsstudier. David Bloor har exempelvis Durkheim som en viktig referenspunkt för sitt tänkande (jfr Bloor 1976/1991, 1999).

Thomas S Kuhns (1970/1997) vetenskapshistoriska arbete från 1962, *De vetenskapliga revolutionernas struktur*, är en annan viktig referenspunkt för Bloor (jfr Bloor 1976/1991). Överhuvud ses Kuhns studie som en vattendelare i det vetenskapsteoretiska fältet och en startpunkt för dagens teknik- och vetenskapsstudier (jfr Sismondo 2004). Kuhns arbete kan även det länkas tillbaka till Durkheims sociologiska tänkande genom att Kuhn anger Ludwik Flecks (1935/1997) arbete *Uppkomsten och utvecklingen av ett vetenskapligt faktum* som en referenspunkt för sin vetenskapshistoriska studie (jfr Kuhn 1970/1997). Kuhns användning av termer som vetenskapssamfund och paradigm i analysen är influerade av Flecks begrepp tankestil och tankekollektiv; där det förstnämnda svarar mot Kuhns paradigm, emedan det sistnämnda överensstämmer med Kuhns samfund (jfr Fleck 1935/1997, Kuhn 1970/1997). Fleck anger Durkheim och flera av hans lärjungar som viktiga utgångspunkter för analysen av tankestilar och tankekollektiv. Den kritik Fleck riktar mot dessa socio-

loger är att de inte undersöker den vetenskapliga kunskapen sociologiskt trots att "kunskapsakten är människan starkast socialt betingade verksamhet och kunskapen är en renodlat social produkt" (Fleck 1935/1997 s. 51). Flecks analys tydliggör även att positivismen har bidragit med ett historiskt *apriori* som har möjliggjort två svar på, eller motståndsstrategier mot, positivismen. Å ena sidan Poppers svar, avlagt ett år före Flecks, som upprepar och förskjuter principen formulerad av Comte om den rationella människan handlande efter logiska principer (jfr Popper 1934/2005, Lilieqvist 2003), å andra sidan Fleck som uppmärksammar, upprepar, och förskjuter Comtes tema om *kunskapens sociala bestämning* (jfr Fleck 1935/1997 s. 54). Fleck prioriterar dock istället kollektivet framför individen och ger ett konkret uttryck för motståndet mot ett tänkande genom det autonoma, rationella transcendentala och grundande subjektet: "Kunskapsprocessen är därför ingen individuell process hos ett teoretiskt "medvetande i sig", utan istället resultatet av en social verksamhet eftersom det förhandenvarande kunskapsbeståndet når utöver individens gränser" (Fleck 1935/1997 s. 48). Kuhn är inte lika tydlig i sina sociologiska referenser som Fleck, men det är ändå uppenbart att hans vetenskapshistoria faller under regeln "kunskapens sociala bestämning", det vill säga ett socialt axiom om hur vi skall tänka kunskapsbildning. Till skillnad mot Fleck är dock Kuhn mycket mer återhållsam i sina uttalanden om hur den "sociala världen" utanför det vetenskapliga samfundet påverkar vetenskapen (jfr Fleck 1935/1997, Kuhn 1970/1997, Elzinga 1997). För David Bloor är det däremot självklart att analysera hur sociala intressen utanför vetenskapssamfundet påverkar den naturvetenskapliga kunskapsbildningen (jfr Bloor 1976/1991).

Michel Foucault passar både in i och faller ur ett sådant tankeschema. Flecks uttalanden om att kunskap – eller vetande – inte uppstår genom någon individuell process i ett "medvetande i sig" sammanfaller med Foucaults operationssätt. Däremot faller inte Foucaults tänkande under regeln om kunskapens sociala bestämning som prioriterad princip i tänkandet kring vetande. Fleck, Kuhn och Bloor samlas alla under en princip om att problematisera förhållandet mellan å ena sidan individen och å andra sidan kollektivet. Det är till exempel ett paradigm som pressar sig på hur individuella forskare tänker och handlar, samtidigt som paradigmerna uppstår ur samfundens processer vilka utgörs av individuella forskare (jfr Kuhn 1970/1997); ett liknande spel finns mellan etablerade tankestilar och tankekollektiv hos Fleck, även om tankestilen verkar vara något mer tvingande mot individen än i det förra fallet. Inom det starka programmet orsakar, bland annat, sociala intressen kunskapen (Bloor 1976/1991). Ett liknande förhållningssätt ser vi hos Durkheim när han förklarar hur risken för att en individ begår självmord hänger samman med de sociala strukturerna, exempelvis hur äktenskapsinstitutionen organiseras (jfr Durkheim 1897/2001; särskilt Del 2, kap.5). Foucault talar istället hellre om möjlighetsvillkor, bildningsregler eller hur förhållandena ser ut mellan en viss uppsättning punkter, än en sådan direkt och tvingande social relation mellan individ och kollektiv: "Den vill inte visa hur den politiska praktiken har bestämt den medicinska diskursens innebörd och form, utan hur och av vilken anledning den ingår i villkoren för att den medicinska diskursen ska dyka upp, inpassa sig och fungera" (Foucault 1969/2002 s. 196).<sup>41</sup>

Detta är viktigt att uppmärksamma då en stor del av Foucaultreceptionen utgår från ett sådant socialt axiom. Det är naturligtvis möjligt att tänka Foucault genom ett socialt axiom. Men det är ändå viktigt att beakta vilka förskjutningar som då företas i relation till hur Foucault själv opererar. En sådan utnämning av avståndet mellan Foucaults operationssätt och det särskilda sätt vi för stunden vill opererar efter, är angelägen för att vi skall kunna avgöra om användningen av Foucault innebär en onödig omväg eller om det verkligen verkar "produktivt" för tänkandet. Ett belysande exempel där undersökningen använder Foucaults tänkande kring sanning och sanningsregimer som referenspunkt är Steven Shapins (1994) arbete *A social History of Truth*. Shapin undersöker några av de moraliska aspekterna som förekommer i kunskapsbildning som en kollektiv ansträngning. Shapin menar här att det måste finnas moraliska band av något slag för att olika individer i ett specifikt

samhälle skall kunna ta till sig, använda, eller vända sig mot existerande kunskapsföremål i ett givet kollektiv. Och det kan här röra sig om ett moraliskt band individer emellan, eller mellan individ och social institution. Det moraliska band Shapin framhåller är förtroende (Shapin 1994). I 1600-talets England bar, exempelvis, förtroendet för den fritt handlande gentlemannen upp förtroendet för de naturvetenskapliga kunskapsanspråken. För gentlemannen var nämligen en lögn socialt omöjlig då de rådande gentlemannaidealerna stipulerade att gentlemannen skulle stå vid sitt ord. Att de naturvetenskapliga kunskapsanspråken var så intimt förknippade med gentlemannaklassen och dess ideal under den här perioden har sin grund i att det främst var medlemmar ur denna klass som hade såväl tid som pengar – det vill säga möjligheten till det fria handlandet – att ägna sig åt naturvetenskapliga undersökningar (Shapin 1994). Shapin motiverar användandet av förtroende som det primära moraliska bandet med att

How Could coordinated activity of any kind be possible if people could not rely on up on others undertakings? No goods would be handed over without prior payment and no payment without goods in hand (Shapin 1994 s. 8).

Shapin utgår främst från sociologerna Anthony Giddens och Niklas Luhmanns arbeten om förtroendets vikt för upprättandet och upprätthållandet av en social ordning; men förtroendets centrala roll i upprättandet av social ordning är allmänt vedertaget inom olika sociologiska teoribildningar (jfr Goffman 1959/1995,<sup>42</sup> Luhmann 1968/2005,<sup>43</sup> Giddens 1990/1996, Shapin 1994). Shapins benägenhet att tänka genom ett socialt axiom avspeglar sig även när han kommenterar Foucaults tänkande kring sanning utifrån sanningsregimer. Med utgångspunkt från en intervju med Foucault på temat makt och sanning karaktäriserar Shapin sanning hos Foucault som något socialt producerat (jfr Shapin 1994, Foucault, Fontana, Pasquino 1976/1980). Detta är visserligen inte ett helt felaktigt påstående, men det leder samtidigt till en viss förskjutning av vad "sanning" innebär för Foucault. Shapins iakttagelse av sanning som ett socialt fenomen hänger antagligen samman med att Foucault understryker "sanningens" essentiella roll för funktionen av vår typ av samhälle, där "sanning" exempelvis centreras till universiteten och dess täta relation till vetenskap. "Sanning" löper genom hela samhällskroppen. Foucaults poäng är dock inte att sanning är och skall analyseras som ett socialt – eller sociologiskt – problem, även om detta naturligtvis är möjligt, utan att uppmärksamma hur sanning är intimt förbundet med maktrelationerna. Detta innebär, exempelvis, att Foucault rör sig från ett marxistiskt ideologibegrepp där sanning uppfattas som frånvaron av makt i och med att makt där innebär repression. Maktutövandets kraft-på-kraft relationer är alltså en förutsättningarna för att "sanning" skall vara möjlig i Foucaults analys. Anledningen till att vi godtar ett visst maktutövande är just för att det inte bara leder till en viss underkastelse, utan för att det även är produktivt: det möjliggör kunskap, kultur, sexualitet etc. Detta är den ena delen i analysen: maktens (maktrelationerna) produktiva egenskaper, där exempelvis sanning och sanningsägande möjliggörs.

Den andra delen av analysen rör hur makten samtidigt är beroende av sanning, eftersom sanning är ett effektivt relä för maktutövande. Institutioner såsom vetenskap och universitet är alltså fästpunkter och reläer för sanningsägande och de med dem implicerade makteffekterna på ett sätt som kan liknas med hur individen är ett relä för maktrelationerna i 1976 års kurs vid Collège de France (Foucault 1976/2008), snarare än ett "bevis" på att makten är social i och genom Foucaults analyser. "Sanning" kan härigenom närmast bestämmas som en viss uppsättning av regler varigenom olika fördelningar av vad som är sant och vad som är falskt åstadkoms (vem som talar sanning och vem vars utsägelser skall betraktas som falska, mindre intressanta) och hur detta ger vissa makteffekter varifrån en viss ordning kan skapas. Å ena sidan maktrelationerna som innebär vissa sanningseffekter (produktion av sanning, kunskap, det falska); å andra sidan sanningseffekter som

innebär vissa makteffekter såsom fördelandet och bildandet av subjekt, objekt etc.(jfr Foucault, Fontana, Pasquino 1976/1980).<sup>44</sup> Både Shapin och Foucault är inbegripna i historiska undersökningar, men det rör sig om två olika typer av historiska undersökningar. I intervjun "The Concern for Truth" som ges i anslutning till den förestående utgivning av Njutningarnas bruk och Omsorgen om sig tydliggörs skillnaden mellan Shapins och Foucaults förhållningssätt, då Foucault understryker att hans undersökningar är:

an attempt to answer this question: how is a particular body of knowledge able to be constituted? How can thought, insofar as it is related to truth, have a history? That is the question that is posed. [...] It should be clearly understood that I am not writing a history of morals, of behaviour, a social history of sexual practices, but a history of the way in which pleasures, desires and sexual behaviour were problematized, reflected up on and conceived in Antiquity in relation to a certain art of living. It is clear that this art of living was practiced only by a small group of people. It would be ridiculous to think that what Seneca, Epictetus or Musonius Rufus had to say about sexual behaviour represented in any way the general practice of the Greeks and Romans (Foucault, Ewald 1984 (maj)/1988/1990 s. 256)

Foucault utför alltså inte, till skillnad mot Shapin, en social historia om sanning. Det historiska anslaget är viktigt för Foucault för att visa att det är möjligt att tänka på ett annat sätt, det vill säga som en slags motståndstrategi, där förändring är möjlig (Foucault, Barbadette, Scala 1984d/1990). Intervjun är också belysande då den låter oss förstå var gränserna för Foucaults "pragmatik" i analyserna av förfaringssätten i jämförelse med exempelvis *pragmatiska vetenskapsstudier*<sup>45</sup> och aktör-nätverksteorin går. En bra utgångspunkt för den här sista jämförelsen är Susan Leigh Star och James Griesemers (1989) museihistoria om etablerandet av det naturhistoriska Vertebrat zoologiska museet vid Berkeley 1907-39, eftersom de kombinerar ett nedärvt socialt axiom från en amerikansk pragmatik, med aktör-nätverksteorin där även icke-människor tillskrivs en agens.

Susan Leigh Star och James Griesemer (1989) kombinerar alltså en amerikansk pragmatik med aktör-nätverksteorin. Den pragmatiska utgångspunkten tas i Anselm Strauss (1978) artikel "A Social World Perspective" och aktör-nätverksteorin bidrar med modellen om att enrollera och kontrollera. Med Strauss som utgångspunkt vill artikelförfattarna undvika aktör-nätverksanalysens "enkla översättningar" där nätverksbyggandet knyts till en arkitekt som översätter andras intressen att sammanfalla med sitt och istället framhålla multipla översättningar. Multipla översättningar innebär ett samarbete över skilda sociala världar, till skillnad mot ANT:s mer antagonistiska, tävlande, översättningsmodell. Nätverkets etablerande berättas istället ur fler än en deltagares perspektiv och fokus ligger således på samarbete före etablerandet av obligatoriska passagepunkter (*opp*). Samarbetet byggs på ett lyckosamt artikulerande av *gränsobjekt*, framför etablerandet av *opp*, varvid en mängd olika visioner med projektet – i det här fallet det naturhistoriska Vertebrat zoologiska museet vid Berkeley – möjliggörs att existera samtidigt.

Initiativtagaren, och tillika intendenten för museet, Joseph Grinells vision är att dels kunna bedriva sin forskning, dels att etablera ett akademiskt centrum på västkusten som kan mäta sig med de gamla universiteten på östkusten. Annie Alexanders, mecenaten som står för finansieringen, vision är ett museum som folkbildare och bevarare av en försvinnande natur i och med urbaniserings framfart. Gruppen amatörsamlare delar både Alexanders bevarande och konserverande ambitioner och Grinells akademiska strävanden. Pälsjägare engageras av Grinell för att museet skall få tillgång till specimen. Pälsjägarna ser främst museet som en möjlig födkrok: pälsar i utbyte mot pengar. Villkoren för museets lokalisering och i viss mån Grinells akademiska mål möjliggörs genom att museet är en del av University of California. Men detta kräver att universitetsadministrationens vision av museiprojektet uppfylls: det vill säga att det externfinansieras och att

det ger prestige åt universitetet. Museet är ohotat så länge Alexander finansierar verksamheten och universitetet, genom museets verksamhet, erhåller den prestige som krävs för att Berkeley skall kunna kunde tävla med universitetet på östkusten (Leigh Star, Griesemer 1989).

Det är alltså en mängd aktörer från olika sociala världar som, med sina skilda visioner till trots, ser till att ett resultat är möjligt, Berkeley Vertebrat zoologiska museum, istället för en Daidalos som enrollerar och kontrollerar övriga aktanter som fallet är inom ANT. Star och Griesemer pekar på att detta samarbete mellan divergerande sociala världar är möjligt genom *standardiserade metoder* för exempelvis insamling och kodning av information och *gränsobjekt*. Ett gränsobjekt innebär

[...] objects which are both plastic enough to adopt to local needs and constraints of several parties employing them, yet robust enough to maintain common identity across sites. They are weakly structured in common use, and become strongly structured in individual site use. These objects may be abstract or concrete (Leigh Star, Griesemer 1989 s. 393).

Star och Griesemer urskiljer fyra typer av gränsobjekt – *magasin*,<sup>46</sup> *idealtyper*,<sup>47</sup> *sammanfallande gränser*<sup>48</sup> och *Standardiserade former* – vilka används som metod för möjligheten till en gemensam kommunikation över olika sociala världar. Här kan nämnas de standardiserade metoderna vilka, genom sin standardisering av uttryckssätt, möjliggör en kommunikation mellan pålsjägare och andra samlare (Leigh Star, Griesemer 1989). Den sistnämnda typen av gränsobjekt är betydande när skillnaden mellan Foucaults och pragmatiska vetenskapsstudiers, samt aktör-nätverksteorins, operationssätt skall anges. Standardiserade former understryker nämligen att det är olika aktörers *beteenden* som analyseras: hur och med vem upprättas en relation som möjliggör att enskilda individer sluter sig samman och bildar ett kollektiv, som i förlängningen möjliggör teknik eller en naturvetenskaplig kunskapsbildning. Huvudfrågan för problematiseringen av kunskapsbildningen rör både inom aktör-nätverksteorin och de analysätt som opererar efter ett *socialt axiom* relationen mellan individ och kollektiv. Foucaults huvudfråga rör snarare *gränserfarenheten*; det vill säga hur gränser kan uppfattas via tecknandet av en tänkandets, vetandets och sanningens historia. Att ett produktivt kommunikationsrum är möjligt mellan å ena sidan aktör-nätverksteorin, samt de analysätt som opererar utifrån ett socialt axiom, och Foucaults operationssätt å andra sidan, beror alltså i hög grad på att de utgår från en gemensam problematisering: Kunskapsprocessen är inte en individuell process hos ett teoretiskt "medvetande i sig". Detta är en problematisering som medför en kritik av två sammanhängande moment: för det första av det rationella grundande och transcendentala subjektet som "vet" av helt egen kraft, för det andra en kritik av förhållandet mellan *subjekt-objekt*. Foucault å sin sida och aktör-nätverksteorin samt det sociala axiomat å sin sida, ger alltså två olika svar med två olika utgångspunkter på denna problematisering.

De två senare operationssätten diskuterar främst förhållandet mellan *subjekt* och *objekt* utifrån att dessa är substanser. Substans innebär här att *subjekt* och *objekt* förses med en grundläggande egenkap: det förstnämnda innebär en människa emedan det sistnämnda förstås som ett dött, passivt ting. Ett sådant förhållningssätt till *subjekt* och *objekt* är tydligt i de debatter som förts under 1990-talet mellan företrädare för SSK och ANT (jfr Collins, Yearly 1992, Latour, Callon 1992, Bloor 1999, Latour 1999b). Polemiken tar fäste i två olika sätt att förhålla sig till *subjekt* och *objekt* som *substanser*. Inom aktör-nätverksteorin avskaffas distinktionen mellan *subjekt* och *objekt* genom att istället tala om entiteter, aktanter eller människor och icke-människor med samma substans, det vill säga aktivt handlande existenser. Den sistnämnda strategin, som Latour (1999a) föredrar i *Pandoras Hope*, visar att det snarare är det passiva objektet, tinget, som avskaffas till förmån för ett handlande *subjekt* som kan vara såväl människa som icke-människa (jfr Callon 1986, Callon, Latour 1992, Latour 1987/2002, 1999a, 1999b). Bloor (1999), Collins (1995, 1998), Collins och Yearly (1992) vidhåller att det finns en skillnad mellan *objekt* och *subjekt*, även om exempelvis Bloor (1999) inte

motsätter sig att det materiella inverkar på kunskapsbildningen; men då inte som aktörer vilka ingår i själva det kollektiv genom vilket den naturvetenskapliga kunskapen kommer till stånd. Harry Collins ger kanske det tydligaste exemplet på hur en distinktion mellan subjekt och objekt upprätthålls genom att tänka dessa som substanser i sina arbeten om maskinintelligens, där han formulerar begreppet "socialness" – vilket enbart tillskrivs människan och förvägras tinget (jfr Collins 1995, 1998).

Foucault understryker att vi måste förstå subjekt och objekt som en form istället för att tillskriva det en grundläggande och oföränderlig substans. I korthet innebär Foucaults tänkande kring subjekt och objekt som former att vare sig det ena eller det andra förbinds till egenskapen att vara människa eller att vara ett ting (jfr 1961/2006, 1963a/1994, 1966/2002, 1969/2002, 1970-71/2013, 1974/2001, 1984a/2002b, Foucault, Fontana, Pasquale 1976/1980). Att vara ett objekt innebär här främst att vara ett objekt för kunskap, alltså det som en kunskap behandlar, eller manipulerar. Det handlar således om hur, främst, människor genom ett system skiftar mellan att dels vara objekt och subjekt, dels mellan olika former av subjekt och objekt; det vill säga hur någon objektiveras och subjektiveras. Båda fallen handlar i viss mån om underkastelse; för att inta positioner som exempelvis ett talande, politiskt, eller "vetande" subjekt; eller att ingå i den självrelation en reflektion kräver, krävs samtidigt att i någon form underordna sig vissa regler; eller kunskapsobjektet vilket underordnas vetandet.

Även "ting" eller "icke-människor" kan genom systemet av objektivering och subjektivering skiftas ut och inta subjektets roll. I *Klinikens födelse* kan ett sådant förhållande exemplifieras med Bichats relation till den döda kroppen: den är inte något livlöst ting utan det är en rad av partiella dödar, där livet gör motstånd genom ett kraft-på-kraft förhållande; en verkande kraft Bichat förhåller sig till i sin analys av den sjukdom som drabbat den "döda" kroppen (icke-människan). Kunskapsobjektet är i det här fallet sjukdomen och inte kroppen i sig. Kunskapen inhämtas om sjukdomen via det spel mellan liv och död kroppen uppvisar genom sina partiella dödar (jfr Foucault 1963a/1994). En liknande användning av "ting" som subjektpositioner används i analysen av utställningarna i kapitel sju och åtta. I Foucaults operationssätt tänks sålunda gränsen mellan objekt och subjekt om, där den inte längre handlar om frågan om ting och människa.

Svaret på den gemensamma problematiseringen är alltså till viss del överensstämmande mellan de tre förhållningssätten: Kunskapen är överindividuell. Aktör-nätverksteorin och det sociala axiomet ligger varandra nära i svaret. Det förstnämnda tänkandet organiseras efter principen att kunskapen är en kollektiv produkt av aktivt handlande människor och icke-människor, emedan det sociala axiomet princip innebär att kunskapen främst är en social produkt, även om det också kan finnas annan påverkan. Skillnaden rör alltså främst förhållandet till objekts- och subjektfrågan: om möjligheten till att även betrakta icke-människor som aktivt handlande i kunskapsbildningsprocessen. Men båda förhållningssätten utgår från förhållandet mellan individen och kollektivet. Foucaults tänkande organiseras däremot efter ett tredimensionellt koordinatsystem, där relationerna, förhållandena mellan punkter mäts ut snarare än relationer mellan individer (aktörer) och kollektiv (strukturer) (jfr 1976/2002a).<sup>49</sup> Koordinatsystemet utgörs alltså av de tre axlarna vetande, makt, och självrelationerna vars olika punkter utgör möjlighetsvillkoren för en specifik erfarenhet av exempelvis vansinnet (jfr Foucault 1984a/2002b). Koordinatsystemets vikt för Foucaults tänkande är inte minst tydligt i *Vetandets arkeologi*, där han ofta återkommer till hur analysen innebär att mäta ut punkter i ett koordinatsystem. Analysen av vetandet som han här framförallt beskriver, och i viss mån även embryot till maktrelationerna genom analysen av strategibildningen, består av ett tredimensionellt koordinatsystem: analysen av spridningssystemen (de diskursiva formationerna och dess bildningsregler), av utsägelsefunktionerna (den diskursiva praktiken) och av historiska apriori och arkivet.



Foucaults operationssätt lämnar genom koordinatsystemet en tydlig plats åt en undersökning av bildningsämnets eller bildningsinstitutionens särskilda dimension av odlandet av självet som en del i kunskapsbildningsprocessen. En sådan dimension i analysen saknas inom området teknik- och vetenskapsstudier. Anledningen till detta är att studieobjektet utgörs av naturvetenskaplig kunskap och med den prioriteras det sakkunskapligen förhållandet till sanning där vi inte behöver alternera vårt subjekt för att få tillträde till sanning; utan när vi väl lärt oss hantera en viss sakkunskap eller teknik får vi automatiskt tillgång till sanningen och kan vara sanningssägande subjekt genom att använda "faktumet" eller tekniken. Vare sig en hänvisning till en diffusions- eller översättningsmodell kräver alltså att vi måste förändra vårt subjekt för att få tillgång till sanningen (om dessa båda modeller jfr Kasperowski 2001). Att teknik- och vetenskapsstudier inte lämnar rum för en analys av själva odlandet av självet som en del i kunskapsbildningsprocessen – varvid subjektet måste alterneras i någon mån för att vi skall kunna få tillgång till sanningen och vara sanningssägande – innebär dock inte att dessa studier utesluter momenten av en begäran av ett bildningsarbete hos läsaren – och "författaren". En sådan anmodan finner vi exempelvis i Latours *Pandoras Hope* (Latour 1999a) eller i Donna Haraways *Primate Visions* när hon framhåller att vi bör tänka våra relationer till omvärlden genom cyborgen:

Linguistically and materially a hybrid of cybernetic device and organism, a cyborg is a science fiction chimera from 1950s and after; but a cyborg is also a powerful social and scientific reality in the same historical period [...] Like any important technology, a cyborg is simultaneously a myth and a tool, a representation and an instrument, a frozen moment and a motor of social and imaginative reality. A cyborg exist when two kinds of boundaries are simultaneously problematic: 1) that between animals (or other organisms) and humans, and 2) that between self-controlled, self-governing machines (automatons) and organisms, especially humans (models of autonomy) (Haraway 1989 s. 138-139).

En begäran som tydligt visar att vi faktiskt måste omforma vårt subjekt, vårt sätt att vara, existera, på om vi fullt ut skall få tillgång till den sanning Haraway pläderar för i nämnda bok. Bildning och dess anmodan om ett självodlande varvid vi förskjuter vårt subjekt – våra självrelationer och "existerande sätt" – uppfattas kanske inte inom ett samtida akademiskt-teoretiskt och allmänt kulturellt sammanhang som särskilt aktuellt. Men, utifrån hur Foucault formulerar frågan om de två sätten att få tillträde till sanning är det möjligt att se hur en rad olika teoretiska riktningar som benämner sig själva, eller benämns av andra, såsom kritiska eller politiska korrelerar mot bildningen och dess praktik om ett odlande av självet. Att kritiken kan innebära en anmodan om ett självodlande innebär inte att all kritik tar den riktningen. Det beror på hur det kritiska projektet formuleras. I 1979 års föreläsningsserie vid Collège de France, Biopolitikens födelse, formulerar Foucault sitt kritiska projekt på följande sätt:

The critique I propose consists in determining under what conditions and with what effects a veridiction is exercised, that is to say, once again, a type of formulation falling under particular rules of verification and falsification. For example when I say that critique would consist in determining under what conditions and with what effects a veridiction is exercised, you can see that the problem would not consist in saying: Look how oppressive psychiatry is, because it is false. Nor would it consist in being a little more sophisticated and saying: Look how oppressive psychiatry is, because it is true. It would consist in saying that the problem is to bring to light the conditions that had to be met for it to be possible to hold an discourse on madness [...] In other words, to have political significance, analysis does not have to focus on the genesis of truths or the memory of errors (Foucault 1979/2008 s. 36).

För Foucault är kritikens viktigaste uppgift att visa hur dessa möjlighetsvillkor ter sig, för att de som tar del av undersökningarna skall kunna formulera egna motståndstaktiker mot en viss given ordning, att förändring är möjligt. Det är däremot inte intressant för honom att verka som en profet och tala om hur vi som läser hans arbeten skall handla. Det är en fråga och ett beslut som är upp till var och en att fatta. Avhandlingen om vansinnets historia innebär på så sätt inte något deltagande i en antipsykiatrirörelse eller något program för hur vi "egentligen" skall förstå "vansinne", vilket som skulle vara det sanna sättet. Det viktiga är istället att visa att "vansinne" kan tänkas på en rad olika sätt och att vi därifrån kanske kan finna andra förhållningssätt till "vansinnet" eller den "vansinnige" (jfr Foucault, Riggins 1983/1990).

Att försöka tänka på ett sätt som vi inte har tänkt förut, vilket är en av de viktigaste principerna för Foucaults förhållande till det filosofiska arbetet, går med andra ord hand i hand med den här formen av kritik. Det handlar alltså främst om att visa att förändring är möjlig, visa på möjliga motståndspunkter att utgå från etc. En fråga om frihet som ligger nära den kritiska attityden om att inte vilja bli styrd på det sättet, till det priset: ett ständigt flödande spel av maktrelationer som förvisso innebär ett ojämnt styrkeförhållande; men som ständigt ändå alltid medför punkter för motstånd och möjlig förändring. En frihet som ligger i själva maktrelationerna och inte utanför dem i en utopisk plats dit vi aldrig når. Att verka som en profet och ställa upp lagar för hur andra skall handla skulle på så sätt medföra en beskuren frihet redan från början: ett inrättade av makt/vetande dispositiv varigenom förändring begränsas istället för att åsamka den täta texturen en reva där ett nytt mellanrum, med nya möjligheter, kan uppstå (jfr Foucault 1978/2007, 1982a/1988, 1982b/1988). Det är framför allt ett sådant kritiskt projekt som föreliggande studie anknyter till. Vilka principer för tänkandet måste vi så att säga underkasta oss för att tänka i och genom världskulturmuseets vetanden om samtiden? är exempelvis ett underliggande tema för undersökningen.

## II. PUBLIC UNDERSTANDING OF SCIENCE, MUSEOLOGI OCH MUSEISTUDIER

Serien av frågor om museologi eller museistudier och dess relation till avhandlingen aktualiseras dels av att avhandlingen säger något om kulturvetenskapliga museer som både kunskaps- och samhällsinstitutioner och därmed även tangerar museologins verksamhetsområde, dels för att det är svårt att finna andra studier om kulturvetenskapliga museer inom andra till vetenskapsteorin närstående områden såsom PUS. PUS, eller Public Understanding of Science, är den riktning inom det vidare teknik- och vetenskapsstudiefältet där museer mest frekvent används som studieobjekt. Den typ av museer som studeras inom PUS är främst naturvetenskapliga museer och science centers. Museerna uppfattas snarare som medieringsinstitutioner än som kunskapsinstitutioner. Skillnaden mellan museet förstått som medieringsinstitution och kunskapsinstitution utgörs av att i det förra fallet ses museet som en institution, plats, där naturvetenskap och teknik utgör museernas utställningsobjekt: teknik och naturvetenskap är något som medieras ställs ut av museet. I det senare fallet ses museet som en institution, plats, där kunskap om exempelvis naturvetenskap och teknik kommer till stånd. Inom PUS är det därför vanligt att undersökningarna lyfter fram bristerna i museernas framställningar av naturvetenskap och teknik (jfr Baldock 1995, Beetlestone et al. 1998, Bud 1995, Delicado 2009, Endersby 1997, Falchetti, Caravita, Sperduti 2007, Fitzgerald, Webb 1994, Gregory 2003, Heath, Vom Lehn, Osborne 2005, Henriksen, Frøyland 2000, Hodder 2009, Jacobi, Bergeron, Malvesy 1996, Kamolpattana et.al. 2014, Macdonald S., Silverstone 1992, MacDonald T., Bean 2010, Murriello 2014, Phipps, Rowe 2009, Persson 2000, Rogers 1995, Stekolschik et. al. 2009, Yaneva, Rabesandratana, Greiner 2008, Hodder 2009).

Ett sådant ställningstagande om Världskulturmuseets vetanden om samtiden är en god "representation" av samtiden eller inte görs dock inte i föreliggande studie. I en del avseenden tangerar PUS museipedagogiken inom museistudier, eftersom den kritiska frågan om hur naturvetenskap

och teknik skildras i museerna även är en museipedagogisk frågeställning: hur ställer vi på bästa sätt ut objekt såsom naturvetenskap och teknik i museerna (jfr Falchetti, Caravita, Sperduti 2007, Fitzgerald, Webb 1994, Heath, Vom Lehn, Osborne 2005, Hodder 2009, Kamolpattana et.al. 2014, MacDonald T, Bean 2010, Murriello 2014)? I relation till avsnittet om forskningsläget och dess trender inom museiforskning i förra kapitlet rör det sig alltså främst om den utställda vetenskapen.

Men det finns även paralleller till en av de grundläggande frågorna inom museistudier/museologi som rör spörsmålen om museets roll i konstituerandet av kulturell identitet. Inom PUS tar den framförallt formen av museer och science centers som en plats för upprättandet av "den vetenskapliga medborgaren" ("citizen science") där medborgaren med hjälp av museet skall lära sig att förstå naturvetenskap och teknik för att på så sätt kunna delta i beslutsprocesser rörande dessa frågor. Tänkbara frågor för museer och science centers i en sådan samhällsfunktion är exempelvis hur utvecklandet av nanoteknik inverkar på människans och naturens hälsa (jfr Barry 1998, Falchetti, Caravita, Sperduti 2007, Henriksen, Frøyland 2000, Irwin 2001, Stekolschik et.al. 2009). Två distinkta skillnader mellan föreliggande studie och de undersökningar som återfinns inom PUS är dels att jag understryker vikten av att se museet som en kunskapsinstitution i egen rätt, där exempelvis utsagor om naturvetenskap och teknik tas på samma allvar som om jag skulle undersöka en antropologs utsagor efter ett laboratoriestudiemönster: Jag gör med andra ord inte något ställningstagande om Världskulturmuseets vetanden om samtiden är en god "representation" av samtiden, dels ligger min fokus vid det kulturvetenskapliga museet och dess bildningsinstitutionens roll. Trots att konceptet om den vetenskapliga medborgaren ligger nära museet som en bildningsinstitution innebär dessa studier ändå ett framhållande av sakkunskapens väg till sanning framför spiritualitetens väg (jfr Foucault 1982/2002, se även ovan i detta kapitel). Medborgaren är främst en figur som tar till sig, eller lär sig en viss vetenskaplig kunskap utan att behöva förändra sitt subjekt – odla sig själv – för att nå denna sanning om exempelvis nanoteknikens påverkan. Den vetenskapliga medborgaren relaterar således snarare till en fråga om det formella: formellt lärande för att kunna fatta ett informerat beslut i frågor rörande naturvetenskap och teknik: en "bildningsakt" genom exempelvis universitetens tredje uppgift där en alternering av subjektet inte är nödvändigt. Demokratins utövas inom en formaliserad sfär, exempelvis folkomröstningar. Världskulturmuseets sammanhang relaterar å sin sida främst till en fråga om det informella: informellt lärande för formerandet av livshållning – formellt lärande av sakkunskap är främst intressant i relation till ett självformerande – där en alternering av subjektet krävs. Demokratins utövande sker snarare efter offentlighetens informella karaktär; den sker parallellt med demokratin på partipolitikens och folkomröstningens nivå och verkar på denna nivå indirekt såsom ett tryck. Den liknar på så sätt Giddens dialogiska demokratimodell, eller de etiska självförståelseprocesser Habermas och Seyla Benhabib siktar mot i sina deliberativa demokratimodeller (jfr Giddens 1994, Habermas 1992/1998 1995/1997, 1996/1998, Benhabib 1992/1994, 2002/2004). Den vetenskapliga medborgaren framhåller den *voterande medborgaren* medan Världskulturmuseet, och nämnda demokratimodeller, riktar in sig mot den *resonerande medborgaren*. Detta är naturligtvis inte särskilt märkligt eftersom teknik- och vetenskapsstudier prioriterar sakkunskapen och med den filosofins tillräde till sanning medan Världskulturmuseet och nämnda demokratimodeller riktar in sig mot den *resonerande medborgaren* i och genom en offentlighet och på så sätt prioriterar vetandets (och bildningens) spirituella väg till sanningens beträdande (jfr kap. 6,7,8,9).

Gränserna mellan studiet av museer inom museistudier och teknik- och vetenskapsstudier behöver dock, som några av exemplen med PUS och Haraway visar, inte vara särskilt skarpa och självklara.<sup>50</sup> Skillnaderna kan uttryckas i termer om att det kulturvetenskapliga museet utelämnas som studieobjekt inom teknik- och vetenskapsstudier medan museologin studerar alla typer av museer, vetenskapscenter eller "utställningsinstitutioner". Men den främsta skillnaden dem emellan är vil-

ken grundläggande fråga för analysen som prioriteras. I fallet med teknik- och vetenskapsstudier prioriteras en vetenskaps- eller kunskapsteoretisk fråga. I fallet med museistudier eller museologin rör den prioriterade frågan om vad ett museum och dess praktiker innebär. Den framställning som följer organiseras kring fyra moment. Först undersöks skillnaderna mellan benämningarna museologi och museistudier och i vilken mån det är möjligt att använda dem som utbytbara termer (moment I). Sedan ges en översiktlig bild över de tre huvudinriktningar som är möjliga att avgränsa inom museistudier eller museologin av idag: *Museernas och samlingarnas förvaltning* (moment II), *det konstituerade museet* (moment III), samt *Museipädagogik* (moment IV).

## A. BENÄMNINGAR: MUSEOLOGI OCH/ELLER MUSEISTUDIER?

Antologin *The New museology* från 1989 markerar en brytpunkt i museologins historia. Den inleds med en brännande fråga ställd av dess redaktör, Peter Vergo:

What is museology? A simple definition might be that it is the study of museums, their history and underlying philosophy, the various ways in which they have, in the course of time, been established and developed, their avowed or unspoken aims and policies, their educative or political or social rôle. More broadly conceived, such a study might also embrace the bewildering variety of audiences – visitors, scholars, art lovers, children at whom the efforts of museum staff supposedly directed as well as related topics such as the legal duties and responsibilities placed upon (or incurred by) museums perhaps even some thought as to their future (Vergo 1989 s.1)

Vergos inledning är ett tydligt exempel på att museologins, eller museistudiers, vida arbetsområde samlas kring en särskilt grundläggande fråga: Vad är eller innebär ett museum och dess praktiker? Frågan ställs vare sig för första eller sista gången i museologins historia genom Peter Vergos inledningstext, utan återkommer i en mängd monografier och antologier inom museistudier (eller museologi).<sup>51</sup> I förhållande till förra kapitlet och dess avsnitt om forskningsläget avgränsas alltså föreliggande framställning av studier som explicit anknyter till denna fråga. Detta innebär, bland annat, att undersökningar som är möjliga kunskapsunderlag för museala praktiker, i kraft av att de exempelvis utgår från ett museums samlingar (jfr Gustavsson 2007, Persson 2012), utsluts ur detta avsnitt. Museologin är en tämligen ny akademisk gren i förhållande till att museet i sin nuvarande "moderna" form har funnits sedan 1800-talet, medan museologin började etableras internationellt först under 1960-talet. Sedan slutet av 1980-talet har dock mängden av studier inom museologin/museistudier accelererat i en sådan omfattning att den svenske museologen Lennart Palmqvist ser stora svårigheter i att sammanställa en sammanhängande översikt över den internationella museologin: "Den enorma ökningen av antalet monografier, symposierrapporter och artiklar som publicerats bara under den senaste tioårsperioden gör det inte möjligt att överblicka ens en bråkdel av allt som producerats inom detta fält" (Palmqvist 1997 s. 120). Över femton år har gått sedan Palmqvists uttalande och det museologiska fältet har vare sig blivit mindre omfattande eller mer överblickbart, vilket innebär att jag, liksom Palmqvist, gör vissa avgränsningar i behandlingen av den rika flora av undersökningar av museet som finns. En helhetlig översikt över detta vida fält museistudier, eller museologi, utgör kommer alltså inte att erbjudas här. Syftet med föreliggande avsnitt är ju att visa hur min vetenskapsteoretiska studie skiljer sig från en museologisk dito och för att göra detta drar jag dels upp konturerna för tre huvudsakliga inriktningar eller problematiseringar av museet; dels spårar jag museologins särskilda grundläggande, organiserande, fråga och hur den kommer till uttryck i dessa tre primära problematiseringar.

Utgångspunkten för indelningen av de tre primära problematiseringarna tas i den omfattande antologin *A Companion to Museum Studies* med Sharon Macdonald (2006) som redaktör. Antologin är

uppdelad i sex delar. Varje del utgår från en av tre inriktningar: 1) *Det konstituera(n)de museet*; här återfinns två huvudsakliga tematiker för undersökningarna, dels hur "museet" konstitueras (det konstituerade museet), dels hur kulturell identitet och ett samhälles ordning bland annat konstitueras i och genom museerna (det konstituerande museet). Det är vanligt att studier som framhåller sin affinitet till "den nya museologin" kombinerar dessa båda huvudlinjer. 2) *Museernas och samlingarnas förvaltning* där olika frågor om museers och andra kulturinstitutioners förvaltning (t ex management, samlingarnas handhavande) behandlas. 3) *Museipedagogik*, där frågor om museernas förhållande till besökaren och besökarens förhållande till museet står i blickfånget. Alla tre problematiseringarna söker på sitt sätt ett svar på frågan formulerad av Vergo: Vad är eller innebär ett museum och dess praktiker? Frågan och dess aktualiserande i och genom problematiseringarna dominerar det museologiska eller museistudiefältet sedan åtminstone den "nya museologin" (jfr Vergo 1989, Harrison 1993/2005, Stam 1993/2005) får fotfäste till och med aktuell forskning. När den nya editionen av *A Companion to Museum Studies* utkommer 2011 (red. Sharon Macdonald) är den fortfarande organiserad på samma sätt; detsamma gäller för den minst lika omfattande antologin *Museums studies An anthology of contexts*, redigerad av Bettina Messias Carbonell, vars nya upplaga 2012 visserligen har nya texter med de förskjutningar detta innebär, men de primära problematiseringarna och deras kopplingar till "Vergos fråga" är densamma som första upplagan från 2004 (jfr Carbonell red. 2004, 2012).<sup>52</sup> Nedslag i tidskriften *Museum & Society* årgångar år 2003, 2009, 2013 samt 2014 ger för handen att detta även gäller för tidskriftens artiklar (se framställningen som följer). *Museum & Society* är en central tidskrift för den "nya" museologins – eller museistudiers – ämnesområde då den sammanför museiprofessionen med den akademiska forskningen om museer genom att publicera artiklar av såväl forskare, som profession. Den är tvärvetenskaplig i sin karaktär, omfattas av peer review och grundades 2003 vid University of Leicester av Gordon Fyfe, Kevin Hetherington och Susan Pearce, som en efterträdare till serien *New Research in Museum Studies* (1990-1997).

I det följande görs alltså nedslag med exempel från och med sent 1980-tal och den "nya museologins inträde".<sup>53</sup> Avsnittet avser också att ge ett visst internationellt komplement till de trender inom svensk "museiforskning" som gavs i förra kapitlet. Tre förskjutningar har dock skett i relation till första kapitlets avsnitt om forskningsläget. Den första har redan till viss del berörts. I föregående kapitel utgjorde "museiforskningen" inriktningsmässigt ett vidare område (ur ett rumsligt och temporalt hänseende är dock avsnittet i föregående kapitel mer avgränsat: Svenska avhandlingar mellan åren 2003-2014), här avgränsas det av en specifik fråga som styr samtidens museologi, eller museistudier: Vad är eller innebär ett museum och dess praktiker? På så sätt utelösts, ovan, de studier vilka har en alltför indirekt relation till museerna och dessas praktiker (jfr trenden om möjliga kunskapsunderlag för museala praktiker). En skillnad mellan föreliggande avhandling, *Museet vid Korsvägen*, och Adriana Muñoz (2011), *From curiosa to world culture: the history of the Latin American collections at the Museum of World Culture in Sweden*, är att den senare primärt organiseras efter museologins fråga. En andra förskjutning rör trenden om museer och dess relation till vetenskaplig kunskapsbildning. Givet den prioriterade frågan inom museistudier är denna trend sekundär i förhållande till dels, riktningen om det konstituera(n)de museet, dels riktningen museets och samlingarnas förvaltning. Trenden fördelas således på dessa två inriktningar. Härigenom utsluts Karin Gustavssons avhandling *Expeditioner ur det förflutna: etnologiska fältarbeten och försvinnande allmogekultur under 1900-talets början* ur detta avsnitt. Liksom Olof Ljungströms (2002/2004) avhandling *Oscariansk antropologi: Exotism, förhistoria och rasforskning som vetenskaplig människosyn* ligger fokus snarare vid en fråga om den vetenskapliga teorin och praktiken – etnologin i förra fallet och antropologin i det senare – än frågor rörande vad ett museum och dess praktiker innebär. Den tredje förskjutningen utgår från avhandlingens undersökningsområde. Eftersom det är ett kulturvetenskapligt museum – Världskulturmuseet – som står i blickfånget för

studien, så ligger min fokus på museologins förhållande till kulturvetenskapliga (kulturhistoriska) museer. Endast i undantagsfall kommer undersökningar av naturhistoriska museer att behandlas.

Museologi och museistudier har hittills använts synonymt med varandra; två sätt att beteckna samma fält. Detta är dock inte självklart. Spännvidden är tydlig i antologin *What is museology?* vars artiklar utgörs av bidrag från ett första internationellt symposium under 1988 vid Umeå universitet och dess då nystartade, och Sveriges enda, institution för museologi. Per-Uno Ågren, verksam vid värdsnationen, väljer beteckningen museologi för forskningsfältet i sitt anförande "Museology – a new branch of humanities in Sweden" (Ågren 1988). Museologin skiljer sig, både i omfattning och inriktning, mot den beskrivning av forskningsfältet Gaynor Kavanagh vid Department of Museum Studies, Leicester University, ger i anförandet "Current research in museum studies in Britain and future research needs" (Kavanagh 1988).<sup>54</sup> Kavanagh ger flera skäl för att benämna fältet för museistudier (*museum studies*) istället för museologi. Ett skäl att bryta med den klassiska definitionen, museologi, är att museologin saknar ett ifrågasättande anslag varvid museerna behandlas som automatiskt goda ikoner och att museologin tenderar att bortse från de specifika sammanhang av ekonomiska, kulturella och politiska aspekter museerna är bundna till. Kavanaghs definition har således en mer explicit kritisk dimension än Ågrens museologi:

In conclusion, museum studies must be healthily iconoclastic if it is to provide an atmosphere in which museums can both survive and thrive. It should be riven with rational debate and competing world-views, however uncomfortable they become for sections of curatorial opinion. We need to break down some doors and open some windows. It may bruise a few knuckles in the process, but the views from those windows will be breathtaking. For such is the potential of the museum (Kavanagh 1988 s.103).

Kavanaghs svar på de problem hon ser med museologin är, förutom att benämna fältet museistudier, dels att behandla museerna ikonoklastiskt istället för ikoner – museerna har sina problematiska sidor och skall därför inte per automatik ses som av "naturen" goda eller oproblematiska – dels att utgå från att svaret på frågan om vad ett museum och de museala praktikerna innebär är bundet till ett specifikt sammanhang av ekonomiska, kulturella och politiska aspekter (Kavanagh 1988). Det klander Kavanagh här riktar mot museologin är även ett bärande element i kritiken mot den "gamla museologi" Peter Vergo med flera vill göra upp med 1989 i *The New museology*. Bidragen i *The New museology* uttrycker främst detta genom en önskan om att förskjuta den icke teoretiserande tillämpande delen ut ur museologin till förmån för den teoretiserande undersökningen (jfr Vergo 1989). I den samtida debatten tycks dock en sådan skillnad mellan museologi och museistudier ha suddats ut; den tillämpande delen finns fortfarande kvar och den ses som viktig; i inledningen till *A companion to Museum studies* framhåller, exempelvis, Sharon Macdonald (2006) samspelet mellan en tillämpande och en undersökande teoretisk museologi, där den undersökande teoretiska studien är central för bättre tillämpningar i den kuratoriska praktiken. Liksom Sharon Macdonald låter jag museologi och museistudier vara utbytbara mot varandra; även om det också är fullt möjligt att se dem som två vitt skilda praktiker med olika utgångspunkter och mål. Efter Kavanagh använder jag termen *ikonoklast museologi* eller museistudier i de fall där bilden av det goda museet kritiserats eller problematiseras. *Ikonoklast museologi* står här i ett motsatsförhållande till en *ikonodul museologi* (museistudier) – där bilden av det goda museet försvaras, tas för given eller inte kritiserats. Vid sidan av Michel Foucault utgör ofta teoretiker som Antonio Gramsci, Pierre Bourdieu och olika teori-komplex såsom marxistisk ideologikritik, Frankfurtskolans kritiska teori, feministisk teori samt postkolonial teori utgångspunkter för en ikonoklastisk museologi (jfr Pearce 1989, 1992, Henning 2006, Mason 2006). Med beteckningarna *ikonoklast* – *ikonodul* museologi vill jag även undvika de missförstånd beteckningen "kritisk" kan ge.<sup>55</sup>

## B. MUSEERNAS OCH SAMLINGARNAS FÖRVALTNING

Musei- och kulturadministration är alltså en av tre primära problematiseringar inom museologin som tar sin utgångspunkt i frågan om vad ett museum och dess praktiker innebär. Problematiseringen tar sin form i två huvudriktningar: musei- och kulturinstitution, samt samlingarnas handhavande. Den första riktningen rör alltså frågor om museets organisation utifrån administrativa frågor, hur detta sker på bästa sätt och vilka problem museiinstitutionen och dess verksamhet kan stå inför i dag. En återkommande problematisering är villkoren för museernas verksamhet i relation till marknadsekonomiska ideal (jfr Beresford 2014, Dicks 2003, O'Reilly, Lawrenson 2014, Tyson 2008). Studierna är framförallt ikonodula i sin karaktär; det handlar ju om att aktualisera och driva museerna på bästa sätt. Detta är inte minst tydligt i följande tre exempel: antologin *Museum Mission Statements: Building a Distinct Identity*, redigerad av Gail Anderson (ed. 1998),<sup>56</sup> Sherene Suchy's (2003) *Leading with passion*,<sup>57</sup> och Katja Lindqvists (2003) avhandling *Exhibition Enterprising: Six cases of realisation from idea to institution*.<sup>58</sup> Problematiseringarna rör således inte själva museiverksamheten i sig, som vi kan se i de studier som rör det konstituera(n)de museet (se nedan), Ian Lawley (2003) förhåller sig exempelvis positivt till museerna, men kritisk till de marknadsideal som påförs dem. Natalia Grincheva (2013) framhåller hur användningen av sociala medier kan förbättra museernas möjlighet till att uppfylla sina uppdrag (jfr även: Armbrecht 2012, Jonsson 2009, Lampi 2008, Knell 2003, Lindh 2011, Ronan 2014, Simonsson 2014).

Den andra huvudriktningen rör alltså frågor om samlingens handhavande; samlandet, bevarandet, handhavandet av föremålen vid utställningssituationen och så vidare. Malin Masterton (2010) ger med sin avhandling, *Duties to Past Persons: Moral Standing and Posthumous Interests of Old Human Remains*, ett exempel på frågor om hur vi skall förvalta mänskliga kvarlevor och de etiska problem dessa samlingar väcker. Ett annat exempel är hur museerna i dag i allt högre grad måste förhålla sig till immaterialrättsliga problem när de samlar in och vill ställa ut dessa föremål (jfr Stark, Gooday 2014). Bengt Wittgrens (2013) avhandling är ett exempel på en problematisering av samlingarnas organisering. Det är med utgångspunkt i hur samlingarna klassificeras (och i viss mån museernas förhållande till dokumentation) som Wittgren söker svaret på om det är katalogen som är nyckeln till att få tillgång till museernas kunskap (jfr även Axelsson 2014, Robinson 2014). En fjärde riktning rör hanteringen av föremålen i förhållande till utställningssituationen och dess bevarande (jfr Chaplin 2008, Ellis 2008, Galani, Moschovi 2013, Geijer 2007, Morgan 2013, Patchett, Foster 2008, Poliquin 2008, Strang 2013)

## C. DET KONSTITUERA(N)DE MUSEET

Arbeten om museet som antingen part i konstituerande av social ordning och kulturell identitet och/eller hur museer bildas (konstitueras) är kanske den mest omfattande inriktningen inom museistudier och utgörs därför av en heterogen samling av museologiska studier. En stor del av undersökningarna om det konstituera(n)de museet baseras på ett historiskt material och de förhåller sig antingen ikonodult eller ikonoklast till museet. I det förra fallet antas museet vara något oproblematiskt, för givet taget eller något gott. I det andra fallet kritiseras och problematiseras museet och dess praktiker, eller bilden av museet som något oproblematiskt gott.

### I. IKONODUL MUSEOLOGI

Samlingen intar en central plats hos de flesta museologer när frågan om vad ett museum innebär skall besvaras. I Edward P Alexanders *Museums in motion*, som kan ses som något av ett internationellt museologiskt standardverk, heter det exempelvis att:

The first function of museums to appear historically was that of collection, and collection remains the predominant reason for many a museum's existence. [...] Most museums collect because they believe that objects are important and evocative survivals of human civilization worthy of careful study and with powerful educational impact (Alexander E.P.1979/1985 s. 119).

Här är det möjligt att tala om en standardberättelse om hur museerna konstitueras, det vill säga en grundläggande teckning av hur museerna bildas utifrån att någon eller några samlar in föremål som sedan ordnas efter olika mönster. Samlingen och det spontana samlandets centrala roll i standardberättelsen om museets tillkomst är på så sätt tydlig i den ständigt återkommande linjen från renässansens privata furstliga och plutokratiska samlingar, till samlingar som sedermera av olika anledningar övergår till att bli publika. Uppkomsten av det moderna museet dateras vanligen till mitten eller slutet av 1700-talet. Några orsaker som anges till ett premusealt samlande är *status* (såväl storlek på samling, som typ av objekt var här viktigt), "kärlek till konsten", för att symbolisera "behärskaandet" av världen och inte minst ren och skär nyfikenhet. Samlandet, eller kanske snarare förvaringen av samlingarna, brukar delas in i två typer, galleriet och kabinetet. Galleriet ger ett luftigt intryck genom sin långa, höga karaktär, där åtminstone en sida är öppen genom en kollonad eller arkad och rummet är reserverat för konst (dvs, målningar, skisser, skulptur etc.). Kabinetet är något av galleriets motsats. Ett mindre, slutet, kvadratisk rum vilket ger en intim känsla, där skulpturer, målningar samsas med naturalier och skatter från världens alla hörn. Dessa kuriosakabinett ordnades ofta för att symbolisera ägarens behärskande av världen, genom att placera betraktaren centralt med en god överblick över samlingen (jfr Alexander 1979/1985, Bjurström 1992 s. 8 ff). Två utmärkande ingredienser i de historiska undersökningar som följer det som jag här kallar för standardberättelsen är förekomsten av *linearitet*, *kontinuitet* och anläggandet av ett ikonodult förhållningssätt till museet. Per Bjurströms jubileumsskrift *Nationalmuseum 1792 – 1992* kan ses som ett svenskt exempel på detta. Nationalmuseum formeras genom att Gustaf III konstsamlingar doneras till kronan, och att utrymme avlyses på Stockholmslott, ett utrymme som naturligtvis också görs publikt med möjlighet till besök under såväl "allmänna" öppettider, som genom avtalad tid med intendenten (Bjurström 1992).<sup>59</sup>

Ikonodula undersökningar av museet behöver dock inte följa en sådan uttalad linearitet i historieskrivningen. Amy Woodson-Boultons (2003) studie "The art of compromise. The founding of the National Gallery of British Art, 1890-1892" är ett exempel på detta. Jenny Beckmans idéhistoriska avhandling *Naturens palats: Nybyggnad, vetenskap och utställning vid Naturhistoriska riksmuseet 1866-1925* är ett annat exempel på detta. Med den inledande frågan: "Vad är det egentligen meningen att ett museum skall ägna sig åt" (Beckman 1999 s.11), är avhandlingen ett tydligt exempel på museologins grundläggande fråga. Undersökningen söker att fånga Naturhistoriska riksmuseets identiteter genom denna fråga om vad ett museum och dess praktiker innebär, med utgångspunkt i de fyra roller som 1994-års museutredning tilldelar museet som institution; samlaren, vårdaren av samlingarna, forskaren och utställaren – vilka harmonierar med det internationella museirådets (ICOM) museidefinition. Beckman fokuserar här särskilt på de motsättningar mellan *utställandefunktionen* och *forskarfunktionen* i museet, av två huvudsakliga skäl. För det första ses Naturhistoriska riksmuseet, till skillnad mot de kulturvetenskapliga museerna, som en fristående forskningsinstitution och dess besöksiffror ligger i paritet med Nationalmuseum, Nordiska museet och andra stora statliga kulturvetenskapliga museer; både forskning och utställning ses därför som två minst lika viktiga ben för museet. För det andra uppfattas samlingarna som grunden för ett museums verksamhet, varför vare sig *samlandet* eller *vårdandet* av dem ifrågasätts. Avhandlingens spelplats utgörs av turena kring Naturhistoriska riksmuseets flytt från Drottninggatan i centrala Stockholm till rymligare lokaler på Norra Djurgården, ett spörsmål som behandlades i nära femtio år innan



den nya museibygnaden stod färdig 1916 på Frescati. Den vanligt förekommande linjära beskrivningen av museernas tillkomst i de ikonodula arbetena bryts här av genom att ett särskilt rumsligt angreppssätt anläggs. Beckmans huvudpoäng med detta analysförfarande är att det specifika rummet inverkar på vad museet identifierar sig som, vad ett museum och dess praktiker innebär, samt att museet i sig i viss mån inverkar på vad det givna rummet i sin tur innebär: "I samband med att plats, omfattning och utformning för det nya museet skulle bestämmas tvangs Riksmuseets styres- och ämbetsmän att ompröva och definiera sin verksamhet. I turerna kring byggnadsfrågan artikulerades Riksmuseets institutionella identitet. Om det handlar den här avhandlingen" (Beckman 1999 s. 15). Riket, staden samt huset är de tre rum som analysen organiseras kring och hur relationen, kampen, mellan de båda identiteterna museet som forskningsanstalt och utställningsinstitution gestaltar sig i och genom dessa tre rum.<sup>60</sup>

Morgan Meyers (2008) artikel i *Museum and Society* om hur Luxemburgs naturhistoriska museum konstitueras genom relationer mellan amatörer och professionella är ett exempel på hur förhållandet mellan museer och vetenskaplig kunskapsbildning (i det här fallet naturvetenskap) används som ett sätt att förklara ett museums formerande (jfr även: Rader, Cain 2008, Romgard 2013). Ikonodula studier är naturligtvis inte enbart historiska i sin karaktär, utan kan lika gärna analysera samtida museer. Suzanne Keene (1998) *Digital Collections. Museums and the Information Age* är ett exempel på detta där undersökningen rör vad som händer med museerna när de träder in i informations-åldern.<sup>61</sup>

## II. IKONOKLASTISK MUSEOLOGI

En majoritet av de studier som i huvudsak ställer frågor kring det konstituerade museet och är publicerade under 1990-talet eller senare intar en ikonoklastisk hållning till museet. Detta har antagligen att göra med det genomslag som de olika programmen för en "ny museologi" har haft inom museistudiefältet, där det finns en grundhållning om att ifrågasätta och i viss mån sätta museet på spel i och med den akademiska undersökningen (jfr Adams 2012, Albano 2014, Baker 2013, Barth 2008, Bolhofner 2013, Edwards, Mead 2008, Gerster 2013, Harrison 1993/2005, Knell 2003, Morris 2003, Prior 2003, Sandell 2003, Sawyer 2013, Sola 1997, Stam 1993/2005, Sutherland 2014, Thaler 2008, Vergo 1989, Whigham 2014). Antologin *Theorizing Museums*, redigerad av Sharon Macdonald och Gordon Fyfe (1996), kan med sina tio artiklar ses som ett gensvar på Peter Vergos begäran om att museer måste teoretiseras mera. Problematiseringen av museerna anknyter till frågan om vad ett museum och dess praktiker innebär på två sätt. Dels genom att både undersöka hur museer konstitueras i förhållande till dess sammanhang, och museernas roll i hur social ordning samt kulturell identitets konstitueras; dels att vi å ena sidan måste teoretisera mer kring museerna och å andra sidan att en sådan teoretisering alltid måste utgå från att museerna är särskilda studieobjekt: de innebär något visst, vilket skiljer dem från andra studieobjekt.<sup>62</sup> Ett viktigt inslag i den ikonoklastiska museologin är en postkolonial kritik. Exempel på sådana studier är antologin *Colonialism and the Object. Empire, Material Culture and the Museum* med Tim Barringer och Tom Flynn (1998) som redaktörer,<sup>63</sup> samt Michelle Hennings (2006) monografi *Museums, Media and Cultural Theory*<sup>64</sup> (jfr även: Macdonald S. 2003, Machin 2008, Sweet 2014, Wintle 2013). En stor del av de ikonoklastiska museistudierna refererar till Foucaults tänkande (jfr Trodd 2003).<sup>65</sup> Inom museologin räknas Eilean Hooper-Greenhill (Storbritannien) och Tony Bennet (Australien) som de främsta introduktörerna av Foucault till fältet (jfr Henning 2006). Jag kommer därför dröja kvar lite vid Hooper-Greenhill och Bennets historiska studier och sedan avsluta detta avsnitt med ett exempel på en Foucault inspirerad studie om samtida museer.<sup>66</sup>

Eilean Hooper-Greenhill knyter främst an till Foucaults sätt att skriva historia, hans praktik-historia som hon benämner den. Hooper-Greenhill framhåller de moment där Foucault säger att vi

måste lösgöra oss från ett tänkande om de långa kontinuitetslinjen och fokuserar därför på praktiken och diskontinuiteten, brottet. Särskilt två av Hooper-Greenhills arbeten lyfts fram av museiforskare; artikeln "The museum in the disciplinary society" från 1989, och monografen *Museums and the Shaping of knowledge*, från 1992. Artikeln ger huvuddragen i det museologiska projektet monografien är uppbyggd kring och den utgör även i ett omarbetat skick bokens näst sista kapitel, varför jag här främst kommenterar monografien. *Museums and the Shaping of knowledge* och dess analysätt är uttryckligen en protest mot Edward P. Alexanders analytiska förfarande i *Museums in motions* (Alexander 1979). Invändningarna rör bland annat lineariteten i Alexanders och standardhistoriens beskrivning av museihistorien där museerna utvecklas successivt och kontinuerligt.<sup>67</sup> Analysen refererar främst till Foucaults arbeten under 1960-talet, från den förkortade engelska upplagan av *Vansinnets historia* (*Madness and Civilisation*) till *Vetandets arkeologi* (*Archaeology of Knowledge*), och Hooper-Greenhill menar här att samtidigt som det sker ett brott och ett nytt épistémè regerar över vad och hur vi kan veta, så förändras även svaret på frågan om vad ett museum och dess praktiker innebär. Varje epok är anknuten till sitt specifika épistémè och har således sin specifika rationalitet om vad som skall anses vara ett museum. För Hooper-Greenhill står dock föremålsamlingen och dess exponeringsätt i centrum vid varje museibildning; det är tydligt att analysen utgår från frågan om vad ett museum och dess praktiker innebär, samt att den till viss del redan är besvarad: den utgörs av samlingen och hur den exponeras. Varje epok har, vidare, sin uppsättning av regler för vilka subjekspositioner som är möjliga; vad som gör att ett objekt blir till ett objekt och just ett sådant objekt. Med hänvisning till Foucault växlar Hooper-Greenhill mellan längre och kortare serier.<sup>68</sup> Hennes undersökning går från renässansen,<sup>69</sup> via den klassiska epoken<sup>70</sup>, till den moderna åldern<sup>71</sup>: En lång serie indelad i kortare serier, epokerna, avgränsade från varandra. I det näst sista kapitlet, "The Disciplinary museum" behandlar Hooper-Greenhill museet som en plats för disciplinering av individen. Hooper-Greenhill följer i hög grad Foucaults analyser av den disciplinära makten i exempelvis *Övervakning och straff* (Foucault 1974/2001); det är först nu, i gränsområdet mellan den klassiska och moderna epoken, som den disciplinära makten blommar ut: Nu tilldelas museerna en rationalitet där disciplineringspraktiker blir en viktig del för de museala verksamheterna varigenom subjekspositioner om att individen behöver fostrats, disciplineras, till en produktiv medborgare möjliggörs (Hooper-Greenhill 1992).

Eileen Hooper-Greenhills undersökningar av museet får en viss kritik av Tony Bennett i *The Birth of the Museum History, Theory, Politics* (Bennet 1995). Bennet menar att Hooper-Greenhills fokus är alltför smalt eftersom hennes museihistoria endast berör förändringar inom museet genom analysens betoning på klassifikations- och exponeringspraktiker och till dem anknutna subjekspositioner. Kritiken rör alltså främst vilken del av Foucaults teoretiska arbete som skall betonas och dess betydelse skall därför inte överdrivas. Hooper-Greenhill utgår främst från det arbetssätt som kännetecknar Foucaults undersökningar under 1960-talet och följer i stort de uppdragna riktlinjerna för analysen i *Vetandets arkeologi* (Foucault 1969/2002) med analysen av strategibildningen placerad i skymundan. Bennet å sin sida framhäver Foucaults genealogiska analys i sin studie, där strategibildningen ställs i förgrunden framför de övriga fyra analysstegen Foucault förevisar i *Vetandets arkeologi*. Titeln *The Birth of the museum*, anspelar därför snarare på undertiteln till den engelska upplagan av *Övervakning och straff: Discipline and Punish. The Birth of the Prison* än den av Hooper-Greenhill välanvända *The Birth of the Clinic* (*Klinikens födelse*).

Bennets undersökning riktar mot hur det moderna museet uppstår i ett sammanhang av formerandet av andra kulturella institutioner och ingår i ett nätverk av andra fostrande (disciplinerande) institutioner med start vid sekelskiftet 1700-1800.<sup>72</sup> Liksom Foucault arbetar Bennet framför allt med det "moderna" förstätt som en kort serie, en "ålder", vilken bildas vid 1800-talets början. Härigenom skiljer sig Bennet från gängse synsätt där uppkomsten av det moderna museet placeras

i mitten av 1400-talets Italienska renässansstäder och hov, med dess samlingar (jfr Pearce 1992). Nätverket av disciplinerande (fostrande) institutioner bildas av ett brett spektra av kulturella institutioner som formeras vid den här tidpunkten: nöjesfältet, utställningen, varuhuset, järnvägsstationen och parker – vilka tillsammans bildar detta nätverk av fostrande (disciplinerande) institutioner. Bennet koncentrerar undersökningen på fyra av dessa; nöjesfältet, (världs)utställningen, varuhuset samt museet och tecknar hur dessa fyra områden utvecklar och applicerar tekniker för disciplinering av individerna till goda medborgare, samt hur medborgarna i och genom dessa institutioner praktiserar en ”regerandekunst” (*governmentalite*), över sig själva och andra varigenom de formerar sig själva till en subjektsposition om den skötsamme medborgaren. De reglerar och övervakar sitt egna och andras uppförande.<sup>73</sup> Bennets svar på frågan om vad ett museum innebär kan sammanfattas med att det är en maskin för ”regerandekunst”. Ett rum där besökaren skall fostras till att vara en god medborgare i det framväxande liberala demokratiska samhället. Dess praktiker är på så sätt den politiska teknologins, genom att utforma utställningsrummen på ett specifikt vis där besökaren anvisas ett visst rörelseschema i museet, världsutställningen, nöjesparken, varuhuset osv; samt med vem besökaren skall bevista dessa arrangemang: De är familjeaktiviteter där nykterhet och värlartighet är nycklar i uppförandeschemat. Museet innebär således en funktion för att konstituera social ordning, kulturell identitet etc. vilken konstitueras i ett brett socialt sammanhang, ett heterogent nätverk av olika kulturella institutioner.<sup>74</sup>

Timothy W Lukes *Museum Politics. Power Plays at the Exhibition* är ett exempel på en studie där samtidens museer står i fokus. Undersökningen ligger i gränslandet mellan museistudier och statsvetenskap. Här besvaras frågan om vad ett museum innebär med att det är både en arena för och en deltagare i ”kulturkrigen” (*culture wars*). De museala praktikerna består framför allt i disciplineringsstrategier och strategier för att regera över en befolkning eller besökaren. De tydligaste teoretiska hänvisningarna ges till Michel Foucault och här används termer som *diskurs*,<sup>75</sup> *regerandekunst* (*gouvernementalite*)<sup>76</sup> och *biopolitik*. Vad dessa begrepp innebär anges dock inte närmare. Luke varierar *regerandekunstabegreppet* och talar istället om främst om: ”governmentality as ’entertainmentality’” (Luke 2002 s. 2). Med förskjutningen vill Luke framhålla att även underhållning, som är en del av museernas verksamhetsområde, har till uppgift att fånga den underhållne genom att gripa tag i den det riktas mot. En sådan estetisk sida av museiverksamheten behöver i sig inte vara ett särskilt uppseendeväckande förhållningssätt till museet.<sup>77</sup> Artur Hazelius grundaren av Skansen och Nordiska museet, underströk exempelvis vikten av att ”gripa tag” i besökaren:

Hazelius was trying to use the idea of heritage and understanding of the past as a steadying influence in the face of the violent changes of modern life [...] He recreated the life of older periods, stimulating the sensory perceptions of the visitors and giving them memorable experience. As they walked about the carefully restored environment of another day, their thoughts and emotions helped bring the place to life (Alexander 1979 s. 85).

Den motsättning mellan ett traditionellt, gott, samhälle ställt på undantag och ett framrusande nytt, modernt, själlöst samhälle som exempelvis den ”estetiska” sidan av Skansens museala verksamhet var tänkt att mildra genom att gripa tag i besökaren levandes mitt i denna förändringens tid var en framträdande problematisering i tänkandet kring samhället vid tiden för Nordiska museets och Skansens grundande.<sup>78</sup> Vikten av att gripa tag i medborgaren i en värld stätt i en markant förändring är även ett tema som återfinns i debatten om världskulturmuseiprojektet. Och en sådan ”estetisk” sida av Världskulturmuseets praktik intar en viktig plats för det samtida museets verksamhet:

'Världskulturmuseet vill i dialog med sin omvärld vara en mötesplats som genom känslomässiga och intellektuella upplevelser verkar för att människor känner sig hemma över gränser, litat på och tar ansvar för en gemensam global framtid i en värld i ständig förändring.' Så har Världskulturmuseet formulerat sin uppgift (jfr [www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se), 20071111).

Ur ett empiriskt hänseende ligger det alltså mycket i det som Luke vill fånga med termen "entertainmentality". Men i relation till Foucaults begrepp *gouvernementalité*, uppstår dock frågan i vilken mån nybildningen är nödvändig. Den "estetiska" sidan av museiverksamheten framstår nämligen snarare som en teknik bland flera andra, för att "regera" över andra. På så sätt kan Hazelius strävan efter att visa upp folkminnet i en miljö som liknar det gamla bondesamhället ses som en teknik för att regera över 1800-talsbesökaren vilken står i brytningstiden mellan det som spelas upp och det nya industrialiserade livet i staden och kvarhålla denne i ett skick och bruk som förknippas med folksjärens bondesamhälle. *Gouvernementalité*, eller *regerandekunst* i min översättning, rymmer således i sig själv momentet av att gripa tag i och fånga någon.<sup>79</sup> "Regerandekunsten" kan inriktas mot en hel befolkning, eller en större grupp av människor, vilket Foucault även uttrycker i termer om *biopolitik* (jfr Foucault 1976/2002); eller i en mindre skala, några få personer emellan, eller enkom över sig själv, det som Foucault bland annat kallar för ett *självet hermeneutik* över sig själv och andra (jfr Foucault 1982a/1988a, 1982b, 1988b, 1984a/2002b, 1984c/2002b). Med detta sagt skall det understrykas att museerna underhållningspraktik visserligen är av en helt annan art än exempelvis en militär *exercis* eller folkhälsoinstitutets rekommendationer om intag av potatiships, men de är samtliga tekniker för att styra över uppförande; tre olika *regerandekonster*, men likväl *regerandekonster*.

Både Hooper-Greenhills och Bennets undersökningar tangerar i viss mån föreliggande studie om Världskulturmuseets vetanden om samtiden. De likheter som finns mellan den tre undersökningarna grundas främst i att det foucaultianska anslaget även hos Hooper-Greenhill och Bennet i någon mån rör tänkandet i och med att de tätt följer Foucaults arbetssätt, till skillnad från Lukes. Det föreligger dock åtminstone två distinkta skillnader mellan föreliggande undersökning och Hooper-Greenhills samt Bennet. För det första relaterar de två förstnämnda till Foucault såsom ett slags teoretisk modell. Hooper-Greenhill utgår från en modell om "vetandets arkeologi", emedan Bennet operationaliserar en modell om "vetandets genealogi" i sin undersökning. För det andra organiseras båda dessa undersökningar primärt från en museologisk fråga: vad innebär ett museum och dess praktiker? I avhandlingen *Museet vid Korsvägen*, försöker vi istället att i möjligaste mån undvika Foucaults tänkande som sådana teoretiska modeller och den organiseras, vidare, primärt utifrån en vetenskapsteoretisk fråga rörande bildningsinstitutionens vetenskapsteori.

Två ikonoklastiska studier som kombinerar förvaltningsmässiga frågor med villkoren för hur museer bildas (konstitueras) är Bella Dicks (2003) och James Beresford (2014) artiklar i *Museum & Society*. Beresford undersöker, exempelvis, hur projektet med att etablera ett nytt Akropolismuseum bygger på grovt överskattade prognoser av besökarunderlaget, vilket leder till ett underskott av intäkter när verksamheten sedermera startar.

## D. MUSEIPEDAGOGIK

Den museipedagogiska riktningen inom museistudier behandlar frågor om museernas förhållande till besökaren och besökarens förhållande till museerna. De rör sig här ofta om applicerande råd om pedagogiska handgrepp riktade till antingen den blivande eller den redan verksamme museitjänstemannen (jfr Albano 2014, Alberti 2008, Anderson, Gosselin 2008, Bagnall 2003, Bencard 2014, Chametzky 2008, Dankl et. al. 2013, de Uriarte, Biggs 2013, Galani, Moschovi 2013, Graham, Mason, Nayling 2013, Hetherington 2003, Kjærboe 2014, Poliquin 2008, Purkis 2013, Roberts 2014, Robinson 2014, Schorch 2013, Thaler 2008, Yaneva 2003). De intar därigenom ofta

ett ikonodult förhållningssätt till museet. Ett tydligt exempel på en sådan monografi är Monica Cassels (2001) *Museipedagogik: Konsten att visa en utställning*, vilket är en lärobok i museipedagogik. Boken är helt orienterad mot applicerande museipedagogiska handgrepp med en låg teoretiserandegrad och varje kapitel avslutas med övningsuppgifter. I *The museum experience* siktar John H Falk och Lynn D. Dierking (1992) mot att lära museimannen hur en interaktiv erfarenhetsmodell kan användas för att uppnå ett önskat resultat med verksamheten. Monografins fokus riktas mot frågan om vad ett museums praktiker innebär genom att dels ange museets lärandeform i korsningspunkten mellan informellt och formellt lärande,<sup>80</sup> dels undersöka relationen mellan museet och dess besökare och i vilken grad besökaren erfar samma erfarenhet om det utställda ämnet som museet vill förmedla ("museierfarenheten").<sup>81</sup> Titeln på Lisa R Roberts monografi (1997) *From Knowledge to Narrative. Educators and the Changing* anspelar på ett skifte från en tid där objektet och kunskapen om objektet var privilegierade i museet och där pedagogens roll var att distribuera och värna denna kunskap gentemot besökaren. Med utgångspunkt från att museerna i allt högre grad utvecklats till en pedagogisk institution sedan framförallt 1990-talet och att detta har förändrat förutsättningarna för museet förändrats argumenterar Roberts för att museipedagogen skall ta sig an rollen av "utvärderare" av narrativ, där narrativ konstruerade av besökarna och museet jämförs med och problematiseras i förhållande till rådande sedvänjor i samhället, istället för att se sig som en distributör av vetenskaplig kunskap till besökaren. *From Knowledge to Narrative. Educators and the Changing Museum* skiljer sig markant från de andra museipedagogiska exemplen. För det första rör det sig framför allt om en teoretisk undersökning om museet lärandeform, där det inte ges några tydliga applicerande direktiv. För det andra rymmer undersökningen ett kunskapsteoretiskt argument, där den franske filosofen och litteraturvetaren Jean-François Lyotard är den mest framträdande inspirationskällan. Roberts hämtar exempelvis begreppsparet *Kunskap – Narrativ* från Lyotard. För det tredje finns det ett visst ikonoklastiskt anslag; fjärde kapitlet handlar exempelvis om lärande som etik.<sup>82</sup> Förutom dessa tre renodlade museipedagogiska exempel förekommer även museipedagogiska inslag i flera undersökningar vars huvudsakliga problematisering gäller det konstituera(n)de museet; i antologierna *Museum Ethics* (Edson red. 1997), *Museum Studies An Anthology of Contexts* (Messias Carbonell red. 2004), *Heritage, Museums and Galleries* (Corsane red. 2005) samt *Museum Provision and Professionalism* (Kavanagh 1994), finns flera exempel på detta.<sup>83</sup>

### III. KONKLUSION

Världskulturmuseet är alltså en bildningsinstitution. Bildning innebär här en specifik kunskapsform, ett gränsländ mellan formellt lärande av sakkunskap och ett informellt lärande med fokus på individens självutbildning, erfarenhet. På så sätt stämmer bildning väl överens med Michel Foucaults begrepp *vetande (savoir)* och dess gränsländ mellan erfarenhet och vetenskap, mellan det «ickevetenskapliga» och det «vetenskapliga» (jfr Faubion 2000). Avhandlingen är således ett försök i vad som skulle kunna kallas för bildningsämnet *vetenskapsteori*. Föreliggande kapitel, *Museer som vetenskapsteoretiskt undersökningsområde*, har därför undersökt vad detta innebär för en vetenskapsteoretisk undersökning. Kapitlets primära syfte är att precisera själva undersökningsområdet, vad är det som undersöks. Ett sekundärt syfte är att ge en viss fördjupning i internationell museologisk forskning. Ett första svar på den frågan är att studiens primära undersökningsområde är vetenskapsteoretiskt och på så sätt omfattar en vetenskapsteoretisk fråga där Världskulturmuseet utgör själva skådeplatsen för undersökningen av den vetenskapsteoretiska frågan. Ett andra svar är att avhandlingen även har ett sekundärt undersökningsområde: Världskulturmuseet i sig. Det primära undersökningsområdet aktualiserar en orientering i hur kulturvetenskapliga museer (Världskulturmuseet klassificeras som ett sådant) studeras inom vetenskaps- och teknikstudier (STS), eftersom vetenskapsteorin som ett enskilt aka-

demisk-teoretiskt ämne i hög grad knyter an till detta område (jfr not 8 ); medan det sekundära området kräver en viss orientering av den museologiska forskningen.

Benämningen bildningsämnets vetenskapsteori innebär mer än en omläggning av vokabulären. Analys sättet med utgångspunkt i Foucaults vetandebegrepp bidrar med en undersökning av bildning som STS-studierna utelämnar. Det är inte ovanligt att vetenskaps- och teknikstudier i sig andmodar läsaren av forskningsbidraget till en bildningsakt där vi förväntas eller uppmuntras att omforma vårt subjekt för att kunna delta i vetandet och utsäga dess sanning; Donna Haraways tänkande kring cyborgerna och Bruno Latours dito om relationerna mellan människor och icke-människor kräver exempelvis att läsaren måste tänka om sitt vara för att fullt ut kunna delta i vetandet och utsäga dess sanning. Dessa studier analyserar dock inte denna bildningsdimension utan fokuserar istället på frågan om sakkunskapen och dess filosofiska väg till sanning och sanningssägandet vilken inte inbegriper en sådan självformering. Beröringspunkterna är visserligen många mellan Foucaults analyser och de analyser vi finner inom vetenskaps- och teknikstudier. Huvudområdet för undersökningarna inom de senare är hur naturvetenskapliga fakta och teknik stabiliseras; hur de ombildas och hur de relaterar den till sociala, kulturella, ekonomiska och politiska sammanhang. Vetenskaps- och teknikstudier delar samma problematisering av det vetenskapliga området med Foucault: kunskapen är överindividuell och skall inte sökas genom ett autonomt rationellt grundande subjekt. Båda inriktningarna avskriver således en vetenskapsteori som i Kants efterföljd söker svaren på hur sann kunskap är möjlig såsom de olika positivistiska projekten och Karl Poppers kritiska rationalism.

Foucaults undersökningssätt innebär dock att vi har att göra med en annan analysnivå än STS-studierna. Det är *vetandet*, och med det en vidare fält av tänkande, som är analysnivån för Foucault och inte den *specifika vetenskapen*. Inom STS ligger istället fokus på just vetenskapen. Dessa studier har ett mer direkt förhållande till vetenskapen som studieobjekt än Foucault. Det är exempelvis svårt att motivera en analys av Cervantes roman *Don Quijote* ur ett STS hänseende då dess direkta koppling till vetenskaplig praktik är obefintlig. Foucault avsköter däremot ett vidare fält av tänkande, eller vetande, där romanen blir en intressant brytpunkt i en problematik kring orden och tingen, eller tingens ordning, vilken går genom såväl ickevetenskapliga praktiker, som humanvetenskapliga. Detta ofta indirekta förhållande till vetenskapen där ett gemensamt schema för vetenskapligt och ickevetenskapligt tänkande gör det således möjligt att studera Världskulturmuseet ur ett vetenskapsteoretiskt relevant sätt; museet är nämligen inbäddat i ett samtidsdiagnostiskt fält som spänner över såväl vetenskapliga som ickevetenskapliga fält och vars beröringspunkter är indirekta, eller allt för vaga ur ett STS hänseende. Ytterligare en skillnad som rör själva problematiseringen är att såväl ANT som de mer sociologiskt inriktade analyserna inom teknik och vetenskapsstudier samlas kring en problematisering av vetenskapligt kunskapsbildande utifrån relationen mellan *individen* (den enskilda aktören) och *kollektivet*: hur vissa individer sluter sig samman och bildar ett kollektiv, varvid kunskap och teknik är möjligt, och relationerna mellan redan etablerade kollektiv och enskilda "aktörer" (teknikens och kunskapens vidmakthållande och transformeringar). Skillnaden mellan dessa två inriktningar rör främst en subjekts och objekts fråga: I vilken grad är det möjligt att även betrakta icke-människor som aktivt handlande i kunskapsbildningsprocessen? ANT organiseras efter principen att kunskapen är en *kollektiv produkt* av aktivt handlande människor och icke-människor, medan den andra riktningen samlas kring ett *socialt axiom* vars princip innebär att kunskapen främst är en social produkt, även om det också kan finnas annan påverkan. Både ANT och SSK tilldelar subjekt och objekt varsin given, orubblig, *substans*: det första korrelerar mot människan, det andra mot tinget (icke-människan). Foucault utgår istället från att tänka dessa som *form*: föränderliga objekts- och subjektspositioner vilka inte är kopplade till givna substanser om tinglighet och mänskighet. På så sätt kan Foucault fortfarande använda en subjekts och objekts distinktion, utan att fastna i ett grundande transcendentalt subjekt som blickar ut mot världen och vet av helt egen kraft.

Istället för sociala intressen som *orsakar* en viss vetenskaplig kunskap, eller en kunskap och teknik orsakad av ett aktör-nätverk bestående av människor och icke-människor talar Foucault, vidare, hellre i termer om om förfaringssätt, möjlighetsvillkor, bildningsregler och analysen organiseras därför efter ett tredimensionellt koordinatsystem där relationerna, förhållandena, mellan punkter mäts ut snarare än relationerna mellan aktörer och aktör/struktur (kollektiv). Koordinatsystemet består av tre axlar: den vertikala analysen av problematiseringsformerna (vetandets arkeologi) utgör Y axeln. Den horisontella analysen av *maktrelationerna* ger X-axeln: det vill säga de kraft-på kraft relationer i förhållandena mellan vetande- och vetenskap där de verkar i *symbios* i upprättandet av *maktvetande dispositiv*, eller där vetanden avskiljs, förkastas, som icke-vetenskap (*de underkastade vetandena*). Z-axeln rör systemets djupkoordinat och självrelationernas möjlighetsvillkor och tänkandet som ett mellanrum där frihet *visavi* vetandets stratifierade regler möjliggörs genom reflektionen. Det är framför allt utifrån analysen av självrelationerna, vilket alltså implicerar de övriga två axlarna, Foucault utvecklar ett tredje förhållande mellan vetande och vetenskap som är av särskilt intresse här: subjektets två *vägar till sanningssägande*. Foucault skiljer här på ett filosofiskt tillträde till *sanning* där subjektet inte behöver alternera, omformas, för att få tillgång till och uttala det sanna; och ett spirituellt tillträda till sanning, vilket kräver att subjektet omformas för att subjektet skall få tillgång till och kunna uttala det sanna. Det första villkoret är förbundet med vetenskapens sakkunskap och ett *formellt lärande*. Det andra villkoret relaterar till vetande och ett informellt lärande: vi måste alltså *formera, bilda, vårt själv för att kunna vara "sanningssägande."*

**Bildning** som en kunskapsform i mellanrummet mellan sakkunskap och vetande är således förbundet med det spirituella villkoret då självet måste omformas; sakkunskapen är sekundär och främst ett verktyg för självformerandet. Detta är även tydligt när vi undersöker Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden där demokrati och medborgarskapets utövande riktas mot demokratins informella processer i det offentliga rummet och dess *resonerande medborgare*. Inom teknik- och vetenskapsstudier studeras istället demokratins formaliserade dimensioner och dess *"voterande medborgare"*. Detta är även fallet när museer studeras inom exempelvis *public understanding of science (PUS)*. PUS undersöker främst hur science centers och naturvetenskapliga museer medierar naturvetenskap och teknik, museerna uppfattas således snarare som *medieringsinstitutioner* än som *kunskapsinstitutioner*. Jag betraktar istället Världskulturmuseet som en kunskapsinstitution i egen rätt och likt hur laboratoriestudierna inom STS avhåller sig från att problematisera huruvida laboratoriet delger rätt representation av naturen recenserar alltså inte jag om museet "medierar" rätt bild av samtiden.

**Gränserna** mellan studiet av museer inom museologi och teknik- och vetenskapsstudier är inte helt knivskarpa. Museologi används här synonymt med museistudier, även om så inte behöver vara fallet. Museologin kan delas in i tre primära problematiseringar av museet: *Museernas och samlingarnas förvaltning* rör frågor om museers och andra kulturinstitutioners förvaltning såsom dess organisation, administration och samlingarnas handhavande. Denna riktning är främst ikonodul i sitt förhållningssätt till museerna, där kritiken riktas mot yttre "hot" såsom marknadsideal som museerna tvingas implementera. *Museipedagogiken* rör frågor om museernas förhållande till besökarna och omvänt. Studierna ger ofta råd om pedagogiska handgrepp som museimannen bör utföra. Inom museistudier är denna riktning främst ikonodul. Inom PUS berörs däremot museipedagogiska frågor – naturvetenskap och teknik ställs ut på bästa sätt – främst ur ett ikonoklastiskt hänseende där museet kan kritiseras för felaktiga eller naiva bilder av naturvetenskap och teknik. *Det konstituera(n)de* museet undersöker både hur museer bildas som en del i ett samhälle – hur de konstitueras – och hur det deltar i bildandet av social ordning, kulturell identitet etc. En majoritet av studierna är av ikonoklastiskt slag och de ikonodula studierna hittas främst inom undersökningar av hur museer bildas, konstitueras. PUS tangerar även detta fält med undersökningar om teknik- och naturvetenskapliga

museers roll i konstituerandet av social ordning och kulturell identitet. Dessa tre huvudinriktningar inom museologin samlas kring en primär fråga om vad ett museum och dess praktiker innebär. För mig är detta en sekundär fråga, även om jag i viss mån kommer att beröra den eftersom det är ett museum som undersöks här. Min primära fråga är istället av vetenskapsteoretisk art och rör möjlighetsvillkoren för världskulturmuseiprojektet och dess vetanden om samtiden. Frågan kan formuleras på följande sätt: Vad är villkoren för vetandenas utbildande inom det område världskulturmuseet rör sig?; vilka vetande scheman (tankescheman av modus) måste vi underkasta oss för att vara sanningssägar inom Världskulturmuseets vetanden om samtiden? osv.

Inom den ikonoklastiska museologin är Foucault en välanvänd teoretiker. Det finns två huvudsakliga användnings sätt av Foucault inom museologin och dessa skiljer sig markant från hur jag förhåller mig till Foucault; dels där Foucault används som en teoretisk modell; dels där Foucaults begrepp används som semantiska entiteter, snarare än analytiskt begrepp. Foucault som teoretisk modell varierar i huvudsakligen på två sätt. Den arkeologiska modellen, vilken Eileen Hooper-Greenhill (1992) är ett exempel på då hon överför Foucaults analys av episteme i *Orden och tingen* på museerna och följer de olika brotten från renässansen till det moderna. Tony Bennet (1995) får exemplifiera den genealogiska modellen, då han överför en teoretisk modell om ett nätverk av fostrande eller disciplinerande institutioner, där fångelsernas relation till politiska teknologier i Foucaults *Övervakning och straff* är utbytt mot museer och andra utställningsinstitutioner. museerna är en av flera utställningsinstitutioner. Diskurs och biopolitik är två av Foucaults begrepp som ofta används som semantiska entiteter, där de mest får en betecknande funktion emedan själva operations sättet, det vill säga hur de analyseras, antingen är höljt i dunkel, eller inte har någon reell koppling till de analys sätt vi möter hos Foucault. Timothy W Lukes (2002) *Museum Politics. Power Plays at the Exhibition* är ett exempel på detta. Riskerna med dessa tre förfaringssätt är alltför stora. Det är uppenbart att det sistnämnda fallet riskerar att leda till en begreppslig ornamentik, där vare sig själva begreppen finner någon egentlig funktion i analysen, eller själva analysen kan förklaras. Vi gör något annat än det vi säger, eller avser att göra. Foucault som ett över allt applicerbart paket är även det riskfyllt av åtminstone två skäl: är det verkligen möjligt att förflytta en modell utarbetad på ett material till andra förhållanden; vad gör detta med begreppen och teorierna? En andra risk är att närma sig undersökningsobjektet alltför slentrianmässigt, där vi redan från början vet vad studien kommer att visa: en uppsättning politiska teknologier med makt-vetande effekter där vissa grupper utesluts. Grupper som redan innan undersökningen påbörjas är definierade som den andre. Det blir då svårt att säga någonting nytt om objektet.

Vi måste istället alltid fråga oss hur vi kan analysera med dessa begrepp, exempelvis vetande. Mitt intressen i Foucault ligger inte vid honom som en stor samhällsteoretiker, vilket han själv alltid tillbakavisade, utan i hans sätt att analysera; det förfaringssätt vilket har givit oss begrepp som låtit oss tänka på ett annat sätt än inom redan givna mönster. I nästa kapitel kommer detta nödvändiga arbete att genomföras för att specificera hur jag tänker med Foucault i detta arbete.



# 3.

## ANALYTISKT MASKINERI: MOT EN TÄNKANDETS ORIGAMI

Avhandlingens teoretiska och mer praktiska utförande tar alltså sina utgångspunkter i Michel Foucaults heterogena arbeten inom en tanke-systemens historia. Kapitlets fokus ligger vid att begripliggöra de prioriterade begreppen för studien, *modus*, *vetande*, *dubblingar*, *dubblör* samt *tanke-scheman* och vad en sådan analys implicerar. Dessa begrepp och de särskilda analytiska praktiker som de implicerar avhandlas i avsnitten II – V och analysen sammanfattas i sin helhet i kapitlets sista avsnitt VI. *Konklusion: Tänkandets origami.* Mitt intresse för Foucault ligger främst i hans särskilda analys-sätt, det vill säga hur han opererar i sina analyser. Foucault ger främst fragmentariska kommentarer om hur han analyserar. I *Vetandets arkeologi* ges flera tydliga ledtrådar, men Foucault själv ser boken främst som ett teoretiskt arbete där själva förfarandesättet någon gång måste specificeras ytterligare. Detta är möjligt om vi tänker *med* Foucault en bit; i hans olika arbeten finns en analytisk röd tråd som jag här har valt att benämna för *modus*. Jag är dock sparsam i min användning av *maktbegreppet* och utelämnar *diskursbegreppet* helt i analysen. Anledningen till detta är enkel; de skymmer för tillfället mer än vad de klargör. Framförallt diskurs är i idag ett alltför etablerat eller kanske snarare felanvänt begrepp när det relateras till Foucaults särskilda analys-sätt. Det finns nämligen en utbredd praktik där begrepp snarast används som om de bara utgjorde en semantisk funktion; en operation där ett specifikt föremål för tänkandet ges en viss benämning eller identitet. Akademisk-teoretiska begrepp har dock alltid ytterligare en dimension; de implicerar även alltid ett visst operations-sätt: ett visst sätt att analysera. I kapitlets första avsnitt vill jag därför först klargöra skillnaden mellan att å ena sidan förhålla sig till ett tänkande som om det vore en *begreppslig-metodologisk matris* där begreppen främst förstås som semantiska enheter och å andra sidan det förhållningssätt som används i detta kapitel för att möjliggöra själva analysen av Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden: att tänka *med* Foucault.

### I. TVÅ FÖRHÅLLNINGSSÄTT

I detta avsnitt presenteras först skillnaden mellan att förhålla sig till Foucault utifrån teknikerna att applicera en metodologisk-begreppslig matris och att tänka *med* Foucault (sektion A.). Sedan ges några inledande anmärkningar om tänkandet *med* Foucault i det här kapitlet.

#### A. METODOLOGISK-BEGREPPSLIGA MATRISER OCH ATT TÄNKA MED FOUCAULT

Att ange hur dessa begreppsliga och metodologiska praktiker arbetar är inte helt enkelt. Det är nämligen något visst med receptionen av franska tänkare vars inflytande i ett västerländskt filosofiskt, samhälls- och kulturteoretiskt tänkande grundläggs under 1960-talet. Louis Althusser känner sig exempelvis tvingad till följande kommentar i andra upplagan av *Att läsa kapitlet*, 1968:

Trots de försiktighetsåtgärder som vi har vidtagit att skilja oss från den "strukturelistiska" ideologin (vi har tydligt sagt ifrån, att den "kombination" som man finner hos Marx "ing-

enting har att göra med en kombinatorik”), trots införandet av kategorier som är främmande för ”strukturalismen” (bestämningen i sista instans, dominans, överbestämning, produktionsprocess osv.) så låg den terminologi, som vi har använt i olika hänseenden alltför nära den ”strukturalistiska” terminologin för att inte ge upphov till tvetydigheter. Med några få sällsynta undantag (några mycket få skarpsynta kritiker har angett skillnaden) har vår tolkning av Marx i allmänhet igenkänts och bedömts – som en hyllning till det aktuella modet – som ”strukturalistisk. Vi anser att tendensen i våra texter inte knyter an till den strukturalistiska ideologin – trots de terminologiska tvetydigheterna (Althusser 1968/1970 s. 7-8, kursivering i original)

Viljan att placera in dem i en särskild, nu gällande, universell miljö: strukturalistisk, poststrukturalistisk, kritisk, diskursanalytisk eller maktanalytisk osv. är i allra högsta grad gängse i studier där forskaren säger sig använda, eller inspireras, av Michel Foucaults tänkande. Kanske är det i sig inte särskilt märkligt, minns exempelvis den önskan Foucault framför i installationsanförandet till professorsstolen i tankesystemens historia vid Collège de France den andra december 1970:

I samma ögonblick som jag började tala ville jag upptäcka en namnlös röst som sedan länge föregick mig; då hade det räckt om jag fogade in mig fullföljde meningen och installerade mig i dess pauser utan att någon lade märke till det (Foucault 1970/1993 s. 5).

Önskan rymmer både en rädsla från den tillträdande professorns sida och ett institutionaliserat krav. *Rädslan* handlar om att sätta sig själv på spel genom det avgivna yttrandet om hur de kommande analyserna skall utföras och vad de tidigare studierna innebär för förskjutningar i relation till redan etablerade och välkända analysätt och möjliga teoretiseringar. *Kravet* innebär en önskan om att Foucault skall börja tala, men inom sedan tidigare väldefinierade ramar. Eventuella förskjutningar skall vara minimala, lätta krusningar på ytan vars avböjningar snarare uppfattas som repetitioner av det tidigare etablerade. ”Institutionen” svarar:

”Du behöver inte vara rädd för att börja. Vi finns alla här för att visa dig att diskursen befinner sig inom lagarnas ordning, att man sedan länge övervakar dess framträdande och att man förberett en plats för den, en plats som ärar och avvärnar den” (Foucault 1970/1993 s.6 citattecken i original).

Tvillingarna *Rädslan* och *Kravet* är även vakna och vaksamma när vi på något sätt säger oss arbeta med eller utifrån Michel Foucaults variation av en tänkandets kritiska historia (eller tankesystemens historia). *Rädslan* – och den vilja som följer av den att inlemma sitt egna tal i något som redan sägs – är den samma: risken med att sätta sig själv på spel. *Kravet* får i det här specifika fallet ytterligare en dimension. En begäran om att förevisa utifrån vilket tankesystem jag tänker när denna avhandling arbetas fram. En fördrän som aktualiserar kravet på att befinna sig inom vissa givna ramar om hur Foucault kan användas. Att tänka ”rätt”. Kanske är det dessa båda tvillingar som är orsaken till den banalisering av Foucaults tänkande professor Pearson vid University of Warwick menar har skett i allt högre utsträckning de senaste åren. En förenkling där själva livsnerven för Foucaults historisk-filosofiska arbeten om tänkandet förloras. I förordet till Keith A. Robinsons (2001) studie *Michel Foucault and the Freedom of Thought*, skriver professor Pearson att:

This is an important work in a number of respects. Perhaps its most important ‘right to exist’ consists in the manner and extent to which, through staging an original and novel encounter with thought and its experiences, it works against the process of banalisation that has afflicted the reception and dissemination of the texts of Michel Foucault in recent years. This is a process that has been going on in the academy with respect to Foucault for far too long (Pearson 2001 s. xiii).

Dilemmat med Foucault-receptionen hänger samman med hur vi förhåller oss till teoretikern och det analytiska arbetet. Althusser (1968) varnar för en liknande banalisering av Marx när hans tänkande beskrivs som strukturalistiskt. Althusserns kommentar till den andra upplagan av *Att läsa Marx* kan således relateras till en problematik där arbetet om Marx snarare sätts in i en metodologisk matris, som i det här fallet utgörs av en mycket övergripande sådan: att tänkandet skall förstås som strukturalistiskt och att det därigenom äger gemensamma nämnare med andra arbeten och tänkare vilka inrangeras under samma strukturalism; tänkare och praktiker vilka antas vara identiska med varandra i förfaringssätten. Althusser förespråkar istället ett alternativt sätt att förhålla sig till Marx: att vi tänker med Marx. Redan från första raden utvecklar och förlänger Althusser Marx tänkande; först för att beskriva och specificera vad det innebär att läsa; sedan sätts detta förfaringssätt i verket genom att Marx *Kapitalet* "läses" varigenom Marx tänkande får sin specifikt unika form: Althusser-Marx. Att tänka med teoretikern innebär naturligtvis även det att i viss mån ge efter för rädslan och kravet. Althusser talar exempelvis alltså om strukturalismen som *ideologi*: ett begrepp vilket är svårt att inte böja sig inför för den som vill tala utifrån Marx.

Intensiteten i hur Althusser underordnar sig rädslan och kravet är dock mindre än vad en metodologisk matris om exempelvis strukturalism kräver. Grundprinciperna för en begreppslik matris är nämligen förenkling, klarhet och enkelhet: viljan till att expandera och maximera tillämpbarheten av ett tänkande som i det närmaste automatiseras prioriteras. Matrisen formuleras kring och ges stadga av en begränsad uppsättning begrepp, ofta presenterade som "nyckelbegrepp" där deras innebörd samt användningsområde preciseras; de fördelas vidare in i en strikt metodologisk ram och flankeras även gärna med vissa mycket precisa motton, för att på så sätt stabilisera matrisen ytterligare. "Struktur" är kanske det främsta nyckelbegreppet inom strukturalismen som metodologisk matris och preciserar på så sätt matrisen ytterligare då detta nyckelbegrepp framhävs genom att namnge den metodologiska matrisen: strukturalism. Preciseringen av den begreppslika matrisen genom att ett nyckelbegrepp markeras och de preciserande deviserna innebär även att den tillskrivs ett släktskap och funktionsområde som går långt utöver dess egentliga verksamhetsområde; matrises stabilitet förstärks eftersom dess användbarhet – och därigenom existensberättigande – ökar när den finner fler användningsområden genom det förlängda verksamhetsområdet. Althusser noterar med kritik i röstens att han och medförfattarna till *Att läsa Kapitalet* motsätter sig en sådan expansion och maximering av användbarheten av sin version av Marx, till en vidare strukturalistisk begreppslik matris; begreppen är i sig ett resultat av vissa förfaringssätt utförda inom ett visst tankesystem och kan därför inte förflyttas hur som helst, eller utan att de förändras och förskjuts och förändrar och förskjuter den aktuella miljö, tankesystem, de förs in i: bland annat begreppen *bestämningen i sista instans*, *dominans*, *överbestämning*, *produktionsprocess* är alla främmande för matrisen och dess prioriterade nyckelbegrepp struktur. Begreppen är alltid relaterade till just det tankesystem där de formuleras och de möjlighetsvillkor för dess existens samt funktion som reses just där.

Foucaults tänkande placeras inte enbart in i sedan tidigare etablerade matriser av slaget strukturalism, poststrukturalism, marxism, (ny)liberalism, kritisk teori eller som en ekvivalent till den *symptomala analys* Althusser själv arbetar fram genom mötet med Marx tänkande i *Att läsa Kapitalet*; utan begreppen *diskurs* och *makt* (det vill säga maktrelationer) börjar leva ett eget liv och bildar matriser om *diskurs*- och *maktanalys* som tar sina egna former, blir sina egna institutioner och tankesystem där klara direktiv ges för hur vi skall ge efter för rädslan och kravet. *Diskurs* eller *makt* är de prioriterade nyckelbegrepp vilka ger matrisen dess grundläggande stadga i benämningar såsom "Foucaults arkeologiska diskursanalys", "Foucaults genealogiska diskursanalys" eller *Foucaults maktanalys*. Ofta kombineras dessa båda nyckelbegrepp med varandra om än med en viss prioritet för något av begreppen. Ett vanligt förekommande förstärkande motto är att Foucault infört ett förbud mot att tala om subjekt: "But you have always "forbidden" people to talk to you about the subject in

general?”(Foucault, Becker, Fornet-Betancourt, Gomez-Müller 1984/1997 s. 290),<sup>84</sup> utbrister utfrågaren i en intervju den 29.e januari 1984 när Foucault använder det förbjudna ordet. Ett annat exempel på mottots preciserade kod är att ”sanning” inte existerar. Förhållande är dock liksom i fallet med koden om subjektsförbudet mer komplexa än så om vi följer Foucaults tänkande en bit.<sup>85</sup> Tillsammans med de förstärkande mottona möjliggör nyckelbegreppen en förenklad Foucault vars direkta tillämpbarhet, användarvänlighet och användningsområden är stor. Matriserna ger Foucault bäring inom ett omfattande språkanalytiskt område (via ”diskursanalysen”), maktkritik (via ”maktanalysen”), kritiken av och motståndet mot det mänskliga subjektet (via koden om ”subjektsförbudet”), relativism eller konstruktivism (via koden om att ”sanning” inte existerar). Det är kanske därför som Edward W Saids formulering av Foucaults diskursbegrepp har nått en så vid spridning, även utanför studier med fokus på en civilisations- eller postkolonial kritik;

[...] kan orientalismen diskuteras och analyseras som den samfälliga institution som används för att hantera Orienten – hantera den genom att göra yttranden om den, auktorisera synpunkter på den, beskriva den, undervisa om den, kolonisera den, härska över den – kort sagt som ett Västerlandets sätt att dominera, omstrukturera och utöva myndighet över Orienten. Jag har här funnit det lämpligt att använda mig av Michel Foucaults begrepp diskurs så som han har beskrivit det i *Vetandets arkeologi* och i *Övervakning och straff* för att identifiera orientalismen (Said 1978/2008 s. 65-66 kursivering i original).

Said har här förenklad Foucaults tänkande och låter det organiseras kring ett mycket omfattande begrepp: diskurs. Relaterat till det diskursbegrepp Foucault, efter en lång väg, slutligen formulerar i *Vetandets arkeologi* ligger Saids version dock närmare begreppen vetande och episteme. Skillnaden mellan Foucaults användning av diskurs i *Övervakning och straff* och den beskrivning av begreppets räckvidd Said ger i *Orientalism* är ännu större. Saids variant korrelerar här snarare mot den konstellation makt-vetande utgör, det vill säga ett dispositiv. Saids formulering är dock helt möjlig om vi jämför med hur Foucault talar om diskurs i avhandlingen om vansinnets historia; ett arbete vilket rymmer alla de tematiker Foucault senare kom att utveckla mer ingående, och antagligen många fler (jfr Foucault 1961a/2006). Said refererar heller inte explicit till Foucault när själva förfarandet, eller operationssättet beskrivs; diskursbegreppet förbinds inte med något särskilt förfarandesätt i textens polerade, klart utsagda, (manifesta) nivå.

Detta är visserligen ett mycket vanligt sätt att förhålla sig till Foucault när metodologisk-begreppslika matriser upprättas om Foucault – de menar att det är svårt att finna några entydiga metodologiska riktlinjer i Foucaults arbeten, varför de gärna kombineras med andra inriktningar där termen ”diskurs” används för att på så sätt ge den efterfrågande stabiliteten i matrisen med tydliga ”handgrepp” för analysgången (jfr Fairclough 1992, 1995, Winter Jørgensen, Phillips 2000, Mills 2004, 2006). Det vore dock ett misstag att beskriva Saids användning av Foucault som en metodologisk-begreppslika matris; i det metodologiska avsnittet knyter han ändå an till hur Foucault verkligen arbetar i sina studier: Said riktar analysen mot *auktoriteten* genom att undersöka denna relaterat till *strategisk gruppering*, *strategisk placering* och när han i en kritik riktad mot Foucault menar att vi måste rikta vår uppmärksamhet mot relationen mellan den enskilda skribenten och texten i fråga återvänder han ändå till hur Foucault faktiskt analyserar trots att kritiken aktualiseras av subjektsförbudets motto. Saids arbete beskrivs istället bäst som ett indirekt tänkande med Foucault: där vissa element i Foucaults tänkande förlängs och omformas i mötet med Saids tänkande och den problematik den senare möter i och genom det pensum vilket utgör materialet om orientalismen. Vi möter inte en ”ren” Foucault, utan snarare figuren *Said-Foucault*. Att Said tänker med Foucault, om än något indirekt, förhindrar dock inte att Saids Foucault används och sätts in i

metodologisk-begreppsliga matriser av andra som oavkortat refererar till Foucault trots att de egentligen avser *Said-Foucault*. Sids framställning erbjuder aldrig läsaren en mall för utstansning.

Den begreppsliga matrisens styrka ligger nämligen i dess funktion att "stansa" ut en undersökning ur ett empiriskt material varigenom det är enkelt att från undersökningens början förutse resultatet (den innebär ju en standardisering): de inomakademiska massiva viskningar om att hålla sig inom en viss gräns blidkas. Oron för att ta till orda stillas. I boken *Foucaults Maktanalys* organiserar Magnus Hörnqvist Foucaults tänkande kring en sådan utstansningsmatris:

Det radikala ifrågasättandet av makten övergår i allmänna funderingar kring ledarskap. Foucaults retorik kan förmedla intrycket att angreppssättet är annorlunda och oprövat, men i verkligheten representerar det en återgång till ett traditionellt, liberalt perspektiv på maktutövningen. Det handlar om samma liberala perspektiv vars torftighet han kunde göra sig lustig över några år tidigare! I ett slag förlorar Foucaults undersökningar all kritisk kraft, varför det också är logiskt att han ordnar sig i den västerländska filosofihistorien tillsammans med Immanuel Kant, i en föreläsning våren – 78 på temat "Vad är kritik" (Hörnqvist 1996 s. 20-21).

Hörnqvist refererar här till att Foucault alltmer börjar tala om styrandet av sig själv och andra istället för den disciplinära formen för makt som står i fokus för *Övervakning och straff* och föreläsningsserien *Den psykiatriska makten* och befordrar ett motto om att makten alltid är disciplinär, dominerande, samt att en kritik aldrig kan vara liberal. Själva finessen med Foucaults sätt att betrakta makt såsom maktrelationer, vilka även är producerande och inte enbart negativt formulerade i termer av dominans utan utgörs av kraft-på-kraft-förhållanden, går på så sätt förlorad i Hörnqvists metodologisk-begreppsliga matris där all kritisk kraft ligger i att på förhand kunna avgöra hela studien: vi har några som förtrycker andra, de förtryckta, vilket skall "avslöjas" av skrivbordsrevolutionären. Matrisen avger även ett motto om att tänkandet inte kan ha något som helst samröre med Kant; om vi måste diskvalificera Foucaults senare tänkande för att han erkänner att Kant påbörjade en rad av problematiseringar vilka han själv relaterar till så måste också Nietzsches, Webers, Frankfurtskolans och inte minst Marx tänkande förkastas då Foucault även knyter an dessa filosofers arbeten till samma serie av frågor. Hur dessa frågor attackeras varieras i sin tur på helt olika sätt av Nietzsche, Weber, Frankfurtskolan, Marx eller Foucault. De är inte ekvivalenta med Kant. Den något pejorativa formuleringen "allmänna funderingar kring ledarskap" är även den helt missvisande då det handlar om just problematiken kring styrandet av sig själv och andra – en fråga om hur vi kan tänka och praktisera frihet.

Om nu metodologisk-begreppsliga matriser kan få sådana här ödesdigra konsekvenser, där vi bortser från grundläggande frågor om Foucaults sätt att tänka subjekt, makt (som något annat än de ekonomiska eller juridiska koncepten av makt vilka vi enligt Foucault finner hos Marx och olika liberala tänkare jfr Foucault 1976/2008), frihet osv. varför används de överhuvudtaget: hur motiveras de? Ett svar är naturligtvis att "institutionens" massiva krav på att hålla sig inom "diskursens" ramar stillas och med det kravet även oron att ta till orda. Arbetssättet är även tidsmässigt ekonomiskt och svarar väl mot ett vidare sammanhang med ett tänkande där produktivitet (det vill säga en hög eller ökad produktion) tillsammans med tiden som *bristvara* är prioriterade vägledande principer för handlandet. Den begreppsliga matrisen uppskattas och möjliggörs i hög grad av en rad förhållanden som kan beskrivas som *examinationens ekonomi* och akademins "interna" och "externa" forskningsekonomi. I det första fallet är åtminstone tre "system" inblandade: *Universitetens tilldelningssystem* för grundutbildningen, *studiemedelsystemet* samt *projektsystemet* som alla samlas kring tre prioriterade principer för tänkandet och handlandet: produktivitet, tiden som *bristvara* och de bådas gemensamma nämnare om vikten av en effektiv genomströmning.<sup>86</sup> Vikten av genomströmning, effektivitet och att motverka

fördröjning möjliggör den begreppsliga matrisens prioritet i examinationens ekonomi. Studerande på grund-, avancerad- och forskarnivå skall utexamineras så snabbt som möjligt varvid krävande resonemang av den typ vi möter i Foucaults arbeten behöver förenklas och reduceras på komplexitet på ett sätt vilket gör det möjligt att samla dem under en så enhetlig och entydig beteckning och användning som möjligt. En väl definierad uppsättning av begrepp vilka enkelt och tydligt följer på varandra varigenom en systematisk matris bildas som vi sedan kan lägga på ett empiriskt material och få en förväntad uppsättning av svar.

Att sådana matriser tillverkas av forskare för att sedan erbjudas till studenter finner även stöd i *akademins forskar/lärarekonomi*: Att vara produktiv är idag ett viktig ledord för en forskare. Detta innebär att handboken och dess matrisliknande struktur är en vägvinnande strategi för att tillgodose konstellationen produktivitet och tiden som bristvara; både för att befordra författarens karriärmöjligheter, ytterligare en publikation läggs till CV:t, och som ett led i undervisningspraktiken där även studentens flöde genom utbildningen premieras.<sup>87</sup> Men det kan även röra sig om begreppsliga matriser inom själva forskningsprocessen. Där den teoretiska basen för undersökningen är den samma från undersökning till undersökning, emedan empirisk data skiljer sig från undersökning till undersökning. Resultaten skiftar naturligtvis mellan de olika undersökningarna, men det är ändå relativt lätt att förutse resultaten. Forskningsarbetet handlar mer om att applicera på förhand givna, välgrundade, matriser.

Incitamenten för att tillämpa en metodologisk-begreppslig matris, istället för att ta en något längre och besvärligare väg och tänka med teoretikern är både många och starka. Men att tänka med ett tänkande innebär även att åtminstone i någon grad ge efter för kraven och rädslan, om det vi säger skall höras och inte bemötas som tystnad, med tystnad. Varje tankesystem har sin gräns. Den metodologisk-begreppsliga matrisen uppmuntrar oss dock i högre grad att ge efter för rädslan och låta talet förvandlas till en intellektuell karaoke: att återupprepa de ord som redan sagts och på så sätt säkra att det ställda kravet uppfylls. Det främsta problemet med ett sådant sätt att närma sig Foucault är att det negligerar det prioriterade syftet för hans studier: att lösgöra sig från sig själv och tänka på ett annat sätt än vad vi nu och tidigare har tänkt en viss problematisering. Foucault uttrycker detta vid en rad tillfällen (jfr Foucault, 1969/2002, Foucault 1984a/2002b, Foucault, Ewald 1984/1990).<sup>88</sup> Att arbeta inom en tänkandets kritiska historias närområde innebär en process och oftast en mödosam sådan – en askes eller självövning. Att våga ta till orda för att detta innebär att vi sätter oss själva på spel. Den "användbara" Foucault uppenbarar sig ur detta hänseende snarare genom att vi brottas och arbetar med honom: att tänka med Foucault där vi utmanar både oss själva och hans tänkande.

Det ofta framförda problemet om Foucaults knapphändiga metodologiska anvisningar vilket gör det nödvändigt att vända sig till andra teoretiker inom ett "diskursanalytiskt" fält uppkommer just genom att vi inte brottas med honom, utan söker de odiskutabla svaren om hur analysen skall fortgå. Foucault ansåg det själv bekymmersamt att applicera en i förhand konstruerad begreppslig matris på ett givet empiriskt material, varifrån det är möjligt att få en förväntad uppsättning av svar. Anledningen till fördröjningen av utgivningen av *sexualitetens historia* och förskjutning av dess inriktning från en "vetandets genealogi" med fokus på sexualitetens möjlighetsvillkor i gränsområdet mellan makt/vetande (*Viljan att veta*) till en "etikens genealogi" och dess fokus på möjlighetsvillkoren för hur människan konstituerar sig som moraliskt subjekt (*Njutningarnas bruk, Omsorgen om sig*) var att den uppgjorda utgivningsplanen byggde på en sådan begreppslig matris. Han trodde sig själv veta vad resultatet skulle bli innan han ens börjat. De gamla hjulspåren var tvungna att lämnas till förmån för en ny självövning i tänkande: att explicit tänka med ett subjekt som omfattas av en självrelation.<sup>89</sup> Riskerna är uppenbara: innebär inte detta en subjektsuppfattning som sammanfaller med det klassiska liberala subjektet; ett subjekt som i sig självt är grundande och alltså motsätter

sig och till och med underkänner Foucaults tidigare "decentraliserande" tänkande kring subjektet?<sup>90</sup> Sökandet efter svaren på frågorna om hur en orubblig, total, Foucaultiansk metod skall formuleras och hur Foucaults arbete slutgiltigt och definitivt skall definieras kommer på skam. Det är naturligtvis möjligt att finna en återkommande röd tråd, men den orubbliga metoden är omöjlig eftersom de exakta tillvägagångssätten alltid kommer att skifta från studie till studie, beroende på hur vårt empiriska material gestaltar sig.<sup>91</sup>

Vi möter alltså två vitt skilda utgångspunkter för tänkandet i å ena sidan Foucaults förebild om problematiserandets konst i en askes – självövningen i att tänka – och å andra sidan en metodologisk Foucault där en begreppslig matris operationaliseras. Att Foucault föredrar tekniken att tänka *med* är inte minst tydligt i installationsföreläsningen vid Collège de France där Jean Hyppolite hyllas av Foucault för de förskjutningar eller omflyttningar av Hegels filosofi som hans tänkande *med* Hegel innebär. Hyllningen handlar inte så mycket om själva förflyttningarna, som att de görs, det vill säga Hyppolites själva arbetsätt: att tänka *med* Hegel.<sup>92</sup> Foucaults uttalande i intervjun "Prison Talks" är antagligen den tydligaste indikationen på att Foucault, liksom Althusser i *Att läsa Kapitalet*, föredrar tekniken att tänka *med* en annan tänkare:

But I am tired of people studying him only to produce the same kind of commentaries that are written on Hegel or Mallarmé. For myself, I prefer to utilise the writers I like. The only valid tribute to thought such as Nietzsche's is precisely to use, to deform it, to make it groan and protest. And if commentators then say that I am being faithful or unfaithful to Nietzsche, that is of absolutely no interest (Foucault, Brochier 1975/1980 s. 53-54).

Arbetsättet går igen i den sekundära doktorsavhandlingen om Kant vars sista del ger oss en Kant gränsande till Nietzsche (jfr Foucault 1961b/2008). Detta är även något som handledaren Jean Hyppolite anmärker på under disputationsakten (jfr Nigro 2008 s. 128). Att tänka *med* medför på så sätt att teoretikern för handen på något sätt förvrängs eller snarare förskjuts: det är både en upprepning av det tänkta, men ändå inte en identisk utsaga, utan den nya texten innebär även en skillnad från det ursprungligt tänkta:

I *Death and the Labyrinth* där Raymond Roussel analyseras är det tydligt hur mycket han låter sig läras av dramatikern, författaren och poeten: dubblören i alla dess betydelser och tänkandet genom veckningar detta implicerar; förhållandet mellan ljuset (det synliga) och språket. Men samtidigt utsetts Foucault för kritik från andra Rousselforskare: är det verkligen den riktiga Raymond Roussel vi möter i *Death and the Labyrinth* eller är det snarare ett uttryck för Foucault själv (jfr Faubion 2004)? I texten "The Thought from the Outside" om Blanchots tänkande (Foucault 1966b/1987) återfinns flera paralleller till teman som tas upp i arbetet om Roussel; dubblören, veckningar och inte minst att tänka genom *upprepning/skillnad*; detta tema som är så viktigt för Foucault. Själva Blanchots tema om tänkandet från utsidan är något som även det är viktigt i Foucaults tänkande kring gränsen, eller gränserfarenheten. Först att "tänkandet" inte skall ses som något inre utan som något vilket kommer utifrån (kraft-på-kraft; tänkande-på-tänkande), sedan att vi måste förstå utsida och insida på ett annat sätt. Det är som om Foucaults tänkande vävs samman med Blanchot; det är inte ett och samma, utan förskjutningar och skillnader finns (de dubbleras). Att tänka *med* på det här sättet är även något som kännetecknar Blanchots arbetsätt: I Blanchots *Foucault – As I imagine Him* (1986/1987) vävs återigen de bådas tänkande samman, men den här gången är det Blanchot som föreställer sig hur Foucault var. Sådana här uttalade exempel över hur Foucault använder tekniken att tänka *med* är dock få eftersom han undviker att skriva om de tänkare som används: de skall användas och inte kommenteras. Det är därför svårt, för att inte säga omöjligt, att upprätta alla de påverkanslinjer som finns mellan Foucault, andra filosofer, forskare eller författare etc.; Foucaults tänkande är snarare en samlingsfragment än tydligt fullföljande av teman, problematiseringar och arbetsätt koncentrerade

till Nietzsche och Heidegger.<sup>93</sup> Detta är något som inte minst Charles Ruas får erfara i en intervju med Foucault. I intervjun framhåller visserligen Foucault att han har ett mycket nära personligt förhållande till såväl själva arbetet om Raymond Roussel som Roussels texter, men han avböjer att besvara Ruas direkta fråga om hur detta arbete och dessa texter relaterar till Foucaults andra studier och för utvecklingen av hans tänkande med motiveringen att han inte har någon lust att analysera de saker som är betydelsefulla för honom på ett personligt plan (jfr Ruas/Foucault 1984/2004 s. 184, 187).

Att tänka med Foucault innebär inte per automatik utgå från samma problematiker, tematiker, eller att alla är överens om vilka punkter i Foucaults arbete med en tankesystemens historia som är värda att uppmärksamma och utveckla vidare; eller att de ens ligger nära och liknar varandra. Variationerna har en stor spännvidd; allt från rationalistiska rekonstruktioner av Foucaults tänkande med utgångspunkt i vetenskapsstudier och ett angloamerikanskt sociologiskt-filosofiskt tänkande, såsom Martin Kuschs (1991) avhandling *Foucault's strata and fields. An investigation into Archaeological and Genealogical Science Studies*, till arbeten där uttryckssättet, rytmen och den intellektuella miljön sammanfaller med Foucault; det kanske främsta exemplet på detta är Gilles Deleuzes (1988a/1990) arbete *Foucault*.<sup>94</sup> Deleuze sätt att resonera går även igen i *Att läsa Kapitalet*, där Althusser för övrigt hyllar Foucault och Georges Canguilhem som två av de samtida stora lärarna i konsten att läsa; de är alla fyra del av samma historiska intellektuella miljö via platser såsom Lycée Henri IV preparandkurs *khâgne* och École Normale Supérieure (ENS) i Paris. Foucault och Deleuze delar ett mer otvunget förhållande till relationen mellan filosofi (vetenskap) och litteratur (poesi, dramatik osv.) än Kusch (jfr Kusch 1991, Deleuze 1988/1990, Foucault 1963b/2004, 1966b/1987). Kusch gör en poäng av att distansera sig från Foucault genom att slå an en annan rytm, uttryckssätt och förhållande till gränsen mellan filosofiskt (vetenskapligt) och litterärt (poetiskt) skrivande genom en språkanvändning som antas vara mer klar och precis än det Foucault själv antas förfoga över.<sup>95</sup>

När Foucaults tänkande planteras i en analytisk filosofisk jordmån innebär det en rad förskjutningar i relation till hur Foucaults tänkande opererar. Klarheten i argumenten når nämligen Kusch bland annat genom att uttrycka arkeologin och genealogin genom formler.<sup>96</sup> Den precision och klarhet som uppnås här innebär dock att Kusch får ge avkall på att förklara vissa moment i Foucaults tänkande: det aktiva valet att utelämna begreppet arkiv medför att det samtidigt blir svårt att förstå de olika dimensionerna begreppet positivitet opererar genom i den arkeologiska analysen så som den presenteras i *Vetandets Arkeologi*: både som diskursens "identitet" och som historiskt *apriori* för den diskursiva formationen: det vill säga dess simultana och decentrerade karaktär.<sup>97</sup> Att arkiv är ett viktigt begrepp som inte bör lämnas åt sidan i en redogörelse för den arkeologiska analysen tydliggörs i intervjuer av Foucault både före och efter publiceringen av *Vetandets arkeologi* (1969/2002).<sup>98</sup> Samma språkliga precision och klarhet medför således att Foucaults operationssätt i centrala delar blir dunkelt och oprecist.<sup>99</sup>

Den stora variationsrikedomen av hur tänkandet med Foucault gestaltar filosofen begränsas dock inte av den tematik som väljs. På senare tid har en rad arbeten utförts där angloamerikanska forskare tänker med Foucault utifrån hans arbeten om etiken där en gemensam brytpunkt rör en eventuell förändring i hur Foucault förhåller sig till subjektet: "subjektet som självrelation"; i *Foucault and Feminism: Power Gender and the Self* arbetar Lois McNay (1992) med det fokus Foucault lägger vid en etik med utgångspunkt från en livsstilistik, eller levnadsetetik;<sup>100</sup> Keith A. Robinsons (2001) studie *Michel Foucault and the Freedom of Thought* berör subjektetsfrågan utifrån bland annat Deleuze rhizometänkande och framhåller vikten av att tänka subjektet som en exterioritet via Foucault-Blanchot's tänkandet från utsidan; Eric Paras (2006) utarbetar i *Foucault 2.0: Beyond Power and Knowledge* en Foucault vars tänkande kring subjektet går som en pendel: de senare arbetena återtar ett tidigare förhållande till subjektet vilket framför allt återfinns i studierna före den primära doktors-



avhandlingen om vansinnets historia;<sup>101</sup> Timothy O’Leary (2002) inriktar sin undersökning Foucault: *The Art of Ethics* mot vad Foucaults livsstilistik – som ett etiskt-asketiskt-estetiskt projekt – innebär och hur den kan tänkas utvecklas;<sup>102</sup> Judith Butler framhåller explicit vikten av att just tänka med andra teoretiker och förlänga/förskjuta deras analyser (jfr Butler 1997/2007, Salih 2004): exemplet är därför många över hur Butler tänker med exempelvis Foucault. Här kan samlingsantologierna med arbeten av Butler, *The Psychic Life of Power* från 1997<sup>103</sup> och *The Judith Butler Reader*, från 2004, nämnas.<sup>104</sup> De kan alla i skiftande skala placeras mellan Deleuze och Kusch, där Robinson och Butler ligger närmast Deleuze, medan Paras och McNay närmar sig Kusch. Det bör dock understrykas att ingen är lika långtgående som Kusch i att sätta in Foucault i ett främmande analytiskt-filosofiskt sammanhang. På ett liknande sätt delar även Deleuze och Kusch samma tema; en vilja att förklara Foucaults *arkeologiska* och *genealogiska* tänkanden.

Att tänka med Foucault innebär naturligtvis inte att vi har helt fria kreativa tyglar; allt är inte möjligt att tänka i och genom Foucault. Tyngdpunkten ligger visserligen vid den omvandlande aspekten: att snarare låta Foucault bidra till att forma vårt tänkande för ett visst ändamål, än att fastslå vad Foucault har sagt och vad han ville säga med det uttalandet; samtidigt är det dock oundvikligt att å ena sidan helt undvika sådana frågor, vilket Kusch ger ett bra exempel på, eftersom vi ändå måste konstatera vad vi anser att Foucault avser med ett uttalande vid ett visst tillfälle.<sup>105</sup> Det finns även gränser där det inte längre är rimligt att relatera en viss användning av exempelvis makt och diskurs med Foucaults problematiseringar kring maktrelationer och diskurs där analysen skall avslöja ”falsa” diskurser (jfr Fairclough 1992, 1995): här vore det bättre att vända sig till en ideologikritik där falska medvetanden är möjliga att urskilja. Av exemplen att döma utövas tekniken att tänka med främst över en hel boklängd där en viss avgränsad serie av begrepp och, eller, tematiker behandlas. Att läsa *kapitalet* är kanske det mest instruktiva exemplet; först tänker Althusser med Marx över 82 sidor för att formulera ett särskilt förfaringssätt att analysera Marx; att läsa *Kapitalet*, därefter läses *Kapitalet* genom en symptomal analys varigenom Marx tänkande förlängs, repeteras och förskjuts. I återstoden av föreliggande kapitel kommer alltså jag att tänka med Foucault för att på så sätt kunna formulera mitt särskilda analysätt för studien: tänkandets origami. Detta kapitel är dock minst lika mycket ett resultat av ett uppspårande av hur jag faktiskt har analyserat i de otaliga manuskript som föregår det vi nu har för handen; analysen och analysättet är nämligen alltid förbundet med det empiriska material det sätts samman med. Formuleringen av tänkandets origami är således minst lika mycket ett resultat av de lärdomar jag dragit om Foucaults tänkande, operationsätt, i och genom själva analysprocessen, som en på förhand given teoretisk-metodologisk förståelse genom ett tidigare möte med Foucaults texter.

## B. NÅGRA REFERENSPUNKTER FÖR TÄNKANDET MED FOUCAULT

Foucaults tänkande är ett tänkande i rörelse. Det är inte ovanligt att kommentatorer lyfter fram hur Foucault ständigt ”omtolkar” sina tidigare arbeten i ljuset av det för stunden aktuella (jfr Deleuze 1988a /1990, Faubion 2004, O’Leary, 2002, Paras 2001). En del kommentatorer framhåller detta som något av en svaghet och vaghet hos Foucault: en brist på ”reell” koherens. En brist vilken föranleder en misstanke om att Foucault hänger sig åt illegitima efterhandskonstruktioner där den diskontinuitet det nya arbetet innebär i förhållande till det gamla slätas över för att på så sätt passa in i ett fullständigt sammanhängande projekt, utan några lakuner och moment av upprepning och skillnader (jfr Paras 2006). Andra kommentatorer understryker istället hur Foucaults tänkande består i just en sådan uppbruten trakt av lakuner och upprepningar och skillnader. I det senare sättet att relatera till Foucaults oupphörliga förskjutningar och återvändanden är det möjligt att uppfatta de möjligheter till de förändringar som äger rum i de efterkommande arbetena i de tidigare: Foucault understryker exempelvis att hans böcker inte är stängda; varje ny bok kan återkopplas till

en öppning i en tidigare studie.<sup>106</sup> Paralleller finns till Raymond Roussels arbetssätt med vissa grundtexter och "metagram" vilka återkommer och ordnar konstruktionsprocessen; *Orden och tingen* upprepar och förskjuter exempelvis teman från *Introduktionen till Kants antropologi, Klinikens Födelse* och *Raymond Roussel* (jfr Roussel 1932/1995, Foucault 1961b/2007, 1963a/1994, 1963b/2004, 1966/2002). Böckerna är både trösklar och nycklar; de både öppnar vår förståelse för ett annat arbete, samtidigt som det tidigare arbetet även riskerar att låsa vår förståelse vid en viss punkt. När jag låter Foucaults operationssätt i analyserna beskrivas som upprättandet av ett tredimensionellt koordinatsystem bestående av vetande, makt och självrelationer fixerar jag samtidigt "Foucaults tänkande" vid en viss tidpunkt.

Den utgångspunkt jag väljer är den beskrivning Foucault ger av sitt arbete i *Njutningarnas bruk*. Anledningen till att valet faller på just denna punkt i den heterogena händelse Foucaults tänkande utgör är att den låter alla tre axlar som utgör det tredimensionella koordinatsystem framträda:

Jag tycker att jag nu bättre urskiljer hur jag arbetade lite i blindo och med på varandra följande brottstycken i detta företag att skriva en sanningens historia: att varken analysera beteendena eller idéerna, samhällena eller deras "ideologier", utan de *problematiseringar* genom vilka människan anser sig kunna och böra tänkas, och de *förfaringssätt* utifrån de förra bildas. Analysens arkeologiska dimension gör det möjligt att analysera själva formerna för en problematisering; deras genealogiska dimension, deras uppkomst utifrån förfaringssätten och deras modifieringar. [...] denna analys av den begärande människan befinner sig i korsningspunkten mellan en problematiseringarnas arkeologi och en självövningarnas genealogi (Foucault 1984a/2002b s. 14-15 kursivering i original).

En tredje axel är alltså urskiljbar i korsningen mellan arkeologins analys av problematiseringens former och genealogins förfaringssätt. Foucaults tänkande är ett tänkande i spridning. Vid just det här tillfället avtecknar sig ett tredimensionellt koordinatsystem tydligt: vid andra tillfällen ligger fokus vid enstaka axlar som framhävs, vetandets och maktens, eller självrelationens axel. När allt kommer omkring framhävs den tredje axeln genom att analysen fokuserar på denna koordinat i *Njutningarnas bruk* och *Omsorgen om sig*, medan de övriga två axlarna mest kan anas i analysen. Tänkandet i spridning innebär alltså att vissa teman i tänkandet är latent under en viss tid för att reaktualiseras senare i andra arbeten.

Under en lång tid var Foucault missnöjd med att han formulerat problematiken kring vansinnet som en fråga om erfarenhet; det gav bland annat alltför starka fenomenologiska konnotationer. I inledningen till *Njutningarnas bruk* formulerar han återigen problematiken såsom en erfarenhet; den sexuella erfarenheten. Kanske har här Foucault lyckats att beräkna den kostnad det krävs att undfylla Hegel: en reaktivering av gamla teman från exempelvis Vansinnets historia och arbetena om Raymond Roussel eller Maurice Blanchot varigenom en tredje axel artikuleras tydligt. En nyhet i Foucaults tänkande? Antagligen inte, enligt Deleuze:

Det verkar som om vi har att göra med en ny axel som på en gång skiljer sig från både vetandet och makten [...] Kanske har denna tredje axel alltid funnits med redan från början hos Foucault (på samma sätt som makten alltid funnits med från början i vetandet) (Deleuze 1988/1990 s. 139).

Foucault låter visserligen vetande och makt-axlarna lysa med samma kraft i inledningen till *Njutningarnas bruk* som självrelationens axel, men i själva undersökningen för de en undanskymd roll, där de ackompanjerar solisten: självrelationerna. I Foucaults tidigare arbeten finns ett omvänt förhållande. I *Övervakning och straff* (1974/2001) handlar det om olika strategier för att programmera och så att säga släta ut en befintlig självrelation. Än tydligare framträder den 1963 i boken om Raymond Roussel (Foucault 1963/2004) och 1966 i *Orden och tingen*, om än i en något förskjuten

tappning i analysen av *Las Meninas* och dess förhållande till det moderna epistemets människa vars dubbelhet om att både vara kunskapsobjektet och samtidigt det subjekt varifrån kunskapen springer medför en annan lokalisering av den "urgröpnings", veckning, denna tredje axel innebär (jfr Foucault 1966/1994, kap. "Man and his Doubles"). Den tredje axeln innebär alltså en analys av de förfaringssätt som sker när någon förmås att formata sig som en subjekt genom att anta en viss relation till sig själv. En självrelation som även den riktar sig mot och innebär en relation till andra. Det är en analys som skiljer sig från analysen av maktrelationerna, även om den även implicerar dessa, och riktar sig mot hur vi förhåller oss till en viss uppsättning vägledande principer för tänkandet och handlandet i våra relationer till oss själva och andra. Det är en variation av dessa vägledande principer som jag kallar för *modus*. I den analys som ligger framför oss är det alltså sådana "föreslagna regler för uppförandet" som organiserar ett vetande: det vill säga de principer vi måste följa för att vi skall kunna tänka och handla i och genom ett specifikt vetande. Dessa *modus* kan både vara av ett tvingande och av ett mer vägledande slag.

En viktig referenspunkt för detta tänkande med Foucault, vilket kommer att resultera i en formulering av mitt särskilda analysätt av Världskulturmuseet, är mötet med Gilles Deleuze Foucault (jfr Deleuze 1988/1990). Det handlar inte så mycket om att göra en viss "deleuziansk" analys av Foucault och dennes tänkande som exempelvis Keith Robinson gör när han tänker Foucault genom Deleuze rhizombegrepp (jfr Robinson 2001). Deleuze har framför allt varit outhärlig på två sätt; dels har han introducerat vikten av Foucaults tänkande med Raymond Roussel; dels är hans arbete om Foucault både ett gott exempel på hur vi kan tänka med Foucault och en referenspunkt för att upprätthålla en rimlighet i mitt eget tänkande med Foucault. Jag har således försökt ligga hitom Deleuzes Foucault och inte spränga de gränserna med alltför spektakulära uppfinningar. Arbetet om Raymond Roussel är en viktig referenspunkt, men det är en ofta förbisedd bok då arbetet framför allt endast ses som en angelägenhet för Rousselforskare (jfr Mills 2006). Ett något märkligt förhållningssätt när Foucaults andra "stora verk" – *Orden och tingen* (Foucault 1966/1994), *Diskursens ordning* (Foucault 1970/1993), *Övervakning och straff* (1974/2001), *Viljan att veta* (1976/2002a) och den förkortade versionen av avhandlingen *Vansinnets historia/Madness and civilisation* (1964/2001) samt *Vetandets arkeologi* (1969/2002) – glatt används för att förstå Foucaults tänkande utöver de ljus arbetena kastar över analysens specifika ämne. Arbetet om Roussel är Foucaults tänkande upphöjt i två: Foucault om Roussel som blir Foucault...

Boken skall dock inte läsas isolerat; det är först när vi har läst andra studier av Foucault som Foucaults Raymond Roussel verkligen fungerar som en nyckel, där vi kan få än djupare teoretisk-metodologisk förståelse för övriga av Foucaults undersökningar. I det följande ligger fokus, förutom arbetet om Raymond Roussel, på *Njutningarnas bruk* (som får representera "etikens genealogi"), föreläsningsserien *Den psykiatriska makten* (en representant för de genealogiska arbetena under 1970-talet) och den sekundära doktorsavhandlingen (*Introduktion till Kants antropologi*) samt *Vetandets arkeologi* (två av Foucaults uttalade arkeologiska arbeten). Dessa fem huvudtexter kompletterar jag med hänvisningar till Foucaults monografier och en stor del av föreläsningsserierna vid Collège de France,<sup>107</sup> samt några artiklar och en del intervjuer med Foucault för att på så sätt finna referenspunkter i hur långt det är möjligt att tänka Foucault på ett visst sätt, vid en viss tidpunkt. Med ett så omfattande material hoppas jag på så sätt kunna göra Foucault någon så när rättvisa i utbildandet av min tänkandets origami; utan att den på något sätt skulle innebära en ren representation över hur Foucault vid alla tillfällen analyserar. Däremot vill jag med eftertryck hävda att det är fullt rimligt att utarbeta den Foucault som här skisseras och att det jag här kallar för *modus* ändå intar en viktig del i Foucaults sätt att analysera, även om den kanske inte har den enorma prioritet jag själv ger den. Tänkandet kan börja.

## II. PRIORITERADE BEGREPP OCH DESS ANALYTISKA FÖRFARINGSSÄTT: MODUS

Raymond Roussels postumt utgivna arbete "Hur jag skrev vissa av mina böcker" (*How I wrote Certain of My Books* (1932/1995), *Comment j'ai écrit certains de mes livres*) utgör både en tröskel och en nyckel, säger Michel Foucault i första kapitlet i arbetet om Raymond Roussel. Foucault dröjer vid Roussels första rad, "jag har alltid avsett att förklara hur jag skrev vissa av mina böcker" (jfr Foucault 1963b/2004 s. 5, Roussel 1932/1995 s. 3) och det faktum att Roussel aldrig helt klargör vad den hemlighet han avser att uppenbara består i. Roussel ger oss både en nyckel genom att till viss del förklara processerna för *Impressions, d' Afrique, Locus Solus, L' Étoile au Front, La Poussière de Soleils* och *Parmi les Noirs*, tillkomst och en tröskel där vare sig processernas mekanismer i sin helhet förklaras för de utvalda arbetena eller de arbeten som helt sonika placeras utanför den upplysande postuma texten; nyckeln ger upphov till en andra gåta. Detta medför, säger Foucault, en olustig rastlös känsla när vi läser texten, då hemligheten inte går att finna i arbetets labyrinter; Roussel "withholding the principle of the secret and its concealment" (Foucault 1963b/2004 s. 5). Att utforska, eller fastställa principen för Roussels problematisering av språkanvändandets möjlighet, om det nu överhuvudtaget existerar någon andra hemlighet, är alltså utgångspunkten för studien om Raymond Roussel.

Ett moment i Roussels process är att förskjuta ett ords, eller en sats, mening genom att i ett första led associera det med ett ord som ligger nära i uttal (biljard blir till plundrare [*billard/pillard*]) och i ett andra led förbinda det med helt främmande ord; den vita krita som används för att krita biljardkön ger den vita mannen Carmichael. Det rör sig dock inte om ett oberäkneligt fritt språk som springer ur en slingrande inbillningsförmåga utan "an enslaved language is doled out by the millimetre cautious about the direction it takes, yet forced to cross an enormous distance because it is linked from inside to the simple, silent sentence which remains mute within it" (Foucault 1963b/2004 s. 37-38). Foucaults operationssätt liknar i hög grad den iakttagelse han gör av Roussels förslavade språk; att finna de riktningar för tänkandet (och handlandet) vilka organiserar ett visst tänkande genom en viss problematiseringsform och med den förbundna förfaringssätt. Att finna den enkla men tysta "sats" (*princip för tänkandet och handlandet*) som organiserar ett visst schema för tänkandet; eller snarare den serie av sådana riktningar för tänkandet och handlandet; ett tänkandes modus.<sup>108</sup>

Foucault menar exempelvis att relationen mellan labyrinten och metamorfosen är det organiserande schemat för hela Roussels problematisering av språkets eller språkanvändningens möjlighet; både de arbeten som omfattas av "processen" (det vill säga de texter som ingår i "vissa av hans böcker") och de utanför den. Foucault förbinder de två primärt prioriterade modusen, labyrinten och metamorfosen, med varsin serie av understödande riktningar för tänkandet: *Labyrinten* (språk – det icke-synliga/gåtan – linjen till oändligheten – den andre – den förlorade), *metamorfosen* (ljus – teater/synlighet – cirkeln – återkomsten till densamme – det identiskas triumf). Dessa båda serier av modus är dock inte slutdestinationen. Åtminstone ytterligare två lager är möjliga att urskilja. Serierna dubblar nämligen varandra. De är varandras negativ. Språket dubblar ljuset (metamorfosen är det som skapar varelsor, ting, i Roussels litterära tänkande och ljus är det som existerar, ting); *det icke-synliga/gåtan* dubblar *det synliga/teatern*; *linjen till oändligheten* dubblar *cirkeln*; *den andre* dubblar *densamme*; *den förlorade* dubblar *det identiskas triumf*. Dubblingens prioritet är inte särskilt förvånande med tanke på att det är ett genomgående tema i hela boken om Raymond Roussel. Dubblingen, eller dubblören, är dock inte det sista lagret, utan det primärt prioriterade moduset för hela maskineriet är spelet mellan *upprepning* och *skillnad*. För att kunna tänka Roussels problematisering av språket och med den förbundna förfaringssätt genom dubblören som en prioriterad riktning för tänkandet och de övriga serierna av modus i relationen mellan labyrinten och metamorfosen måste vi underordna oss principen om *upprepning* och *skillnad*; i annat fall kommer vi aldrig att vare sig kunna begripa Roussels arbets-

sätt eller praktisera detsamma: åtminstone om vi utgår från Foucaults analys. Spelet mellan upprepning och skillnad är således det primärt prioriterade moduset i Roussels tankeschema kring språket.

Analysen av Raymond Roussels tänkande organiseras alltså efter det som jag här kallar för *modus*. Men vilket värde har detta i förhållande till Foucaults övriga arbeten? Foucault understryker ju i sitt samtal med Charles Ruas att studien inte har något som helst att göra med de övriga undersökningar han genomfört (jfr Foucault, Ruas 1984/2004). Likt Raymond Roussel framhåller att dikten *La Doubleur* inte har något som helst att göra med de texter som kan kopplas till "processen" och Foucaults avfärdande av detta i sin undersökning, bör vi förhålla oss till detta uttalande från Foucault; det är snarare så att han spelar samma spel som Roussel i sin glidningar och labyrinter där svaren både ger oss trösklar och nycklar: tänkandet kring dubblören, relationen mellan liv – död, ljus – språk (ting och ord) är bara några av de teman Foucault finner i Roussels tänkande som också inlemmas i de uttalat arkeologiska och genealogiska arbetena. Foucault använder dock inte de invanda och stora begreppen i sin analys av Roussel; diskurs, dispositiv, episteme, makt-vetande. Studiens vokabulär känns dock igen från 1960- och 70-talens studier: slingrande, labyrintiskt med bombastiskt svindlande höjder. På så sätt skiljer den sig också från *Njutningarnas bruk* (Foucault 1984a/2002b) och *Omsorgen om sig* (1984b/2002c) där inriktningen för sexualitetens historia omformas till en fråga om hur det går till när någon upptäcker och konstitueras sig själv som subjekt genom förhållandet till sig själv. Läsaren möts dock av ett annorlunda uttryckssätt, en mer sober, återhållsam stil utan de kreativa och ibland svåruttydda stora begreppen med sin genomträngande densitet.

Trots skillnaden i hur språket trakteras är analysen mycket lik den som utförs i Raymond Roussel. Det tydligaste exemplet är hur det som jag i undersökningen av Världskulturmuseets vetanden om samtiden kallar för *modus* överensstämmer med de *väglidande principer* för tänkandet Foucault menar *Chresis* är uppbyggt av i *Njutningarnas bruk*: strategin om behovet, strategin om lägligheten samt strategin om status (jfr Foucault 1984a/2002b s. 50-58). Foucault sätter här samman ett liknande schema av riktningar för tänkandet som i relationen mellan labyrinten och metamorfosen i analysen av Raymond Roussel; även om schemat är mycket lättare att urskilja i *Njutningarnas bruk* och *Omsorgen om sig*: den rakare språkhanteringen samt att *regerandekonsten*, *makt/vetande*, *dispositiv*, *strategier*, *tekniker*, *taktiker* alla är begrepp som bara nämns eller anas lite i förbigående i *Njutningarnas bruk* och i synnerhet i *Omsorgen om sig*. Subjektivitet är det mest markanta begreppet analyserna organiseras efter, men det arbetar ändå inte med det explosiva genomslag diskurs, dispositiv osv. får i och genom de tidigare studierna. Till skillnad mot dessa begrepp framhäver subjektiviteten de element som är förbundna med att ange en viss riktning för tänkandet och handlandet; likt hur labyrint, metamorfos, dubblör osv. sätts samman i olika serier eller scheman i Raymond Roussel (jfr Foucault 1963b/2004).

Frågan om hur någon skall föra sig efter ett subjektiveringsschema utgörs av fyra sammanhängande moment: den etiska substansen (eller ontologi), underkastelsesättet (eller deontologi), former för utarbetandet av självet (eller asketik), Det moraliska subjektets teleologi (teleologi). Dessa moment är i sig tydligt förbundna med vissa *modus* för det moraliska subjektet rörande njutningar. Att Foucault låter undersökningen ta sin utgångspunkt i givna grekiska och romerska begrepp, till exempel *Chresis afrodision* i *Njutningarnas bruk* eller *Epimeleia heautu/Cura sui* i *Omsorgen om sig* och med dem förbundna begrepp innebär dock inte att Foucault har förändrat analysstilen och utför en begreppsutredning av mer klassiskt filosofiskt snitt. Vi skall alltså inte låta oss luras av den spartanska utformningen av analysen med utgångspunkten i klassiska grekiska och romerska begrepp, utan Foucault anlägger fortfarande samma operationssätt. Begreppen, till exempel afrodisia, bildar istället tillsammans en viss konstellation; ett schema för en *levnadskonst*.<sup>109</sup> Undersökningen *Njutningarnas bruk* rör hur problematiseringen av afrodisia kommer till uttryck inom de fyra stora områdena för levnadstilisten, levnadskonster-

na (*techné tu biu*), i det klassiska hellenistiska Grekland (300-200 f.vt.): Dietiken (när det gäller afrodisia och kroppen), Ekonomiken (när det gäller afrodisia och äktenskapet), Erotiken (när det gäller afrodisia och gossarna), Filosofin (när det gäller afrodisia och sanningen), genom det subjektiverings-schema begreppet *Chresis afrodision*: Njutningarnas bruk utgör.

Subjektiveringsform	område	Begrepp	Princip (modus)
Etisk substans	Ontologi	Afrodisa	Den rena "agonistiska" relationen till afrodisia: Kämpa med de naturkrafter – som är en del av dig – vilka aktualiseras av allt njutande (mat, dryck, sexuell aktivitet) och besegra dessa.
Underkastelsesätt	Deontologi	Chresis (bruk)	Bruket ( <i>av njutningarna</i> ) och dess tre strategier: Behov, status, läglighet.
Former för utarbetande av självet	Asketik	Enkretia	Självbehärskning
Det moraliska subjektets teleologi	Teleologi	Sofrosyne (klokhet, vishet, måttlighet)	Måttlighet: "att härska över sig själv för att kunna härska över andra". Måttligheten framstår som en särskilt prioriterad princip för tänkandet och handlandets strategier.

Tabell 3.A. Modusschema över Njutningarnas bruk

**Omsorgen om sig**, där Foucault undersöker problematiseringen av de sexuella njutningarna under de första århundradena av vår tideräkning, är uppbyggt kring ett liknande veckningsschema. Undersökningens fokus flyttas till det tänkande om odlandet av självet genom en självomsorg och dess kulmen kring 200-talet. Självomsorgens tänkande och praktiker har dock en lång historia i det antika Grekland och ämnet berörs därför redan i *Njutningarnas bruk*. *Omsorgen om sig* inriktas dock mot hur problematiseringen av afrodisia kommer till uttryck i de framträdande levnadskonsterna (*techné tu biu*) rörande afrodisia och kroppen, afrodisia och äktenskapet, afrodisia och gossarna och dess förhållande till "sanningen" i filosofins och läkekonstens texter under det Kejsarliga Rom (200-300-talen), genom det subjektiverings-schema *Omsorgen om sig* utgör (*Epimeleia heautu*, på grekiska, eller *Cura sui* på latin). Även här knyter Foucault an subjektiveringsformerna till modus (jfr tabell 3.B).<sup>110</sup> I förhållande till schemat för 200-talet f.v.t. i *Njutningarnas bruk* sker en förskjutning i modus för den etiska substansen under 200- och 300-talen (*Omsorgen om sig*), där afrodisia förstods som en kraft från det yttre vilken man tävlade mot utan att vara utsatt och i behov av skydd. De två sistnämnda modusen – och med dem subjektiveringsformerna – är ett betydande exempel på hur de olika principerna, eller riktningarna, för tänkandet och handlandet förstärker och bygger på varandra; de impliceras i varandra då den sistnämnda subjektiveringsformens modus i sig kräver bland annat självkänedom och självbehärskning. *Njutningarnas bruk* och *Omsorgen om sig* räknas till ett övergripande projekt om sexualitetens historia och de utarbetades under en period av åtta år innan de slutligen publiceras våren och försommaren 1984 (jfr tabellerna 3. A. och 3. B.).

Subjektiveringsform	område	Begrepp	Princip (modus)
Etisk substans	Ontologi	Epimeleia (Grekland) Cura (Rom) (Omsorg)	Det mödosamma behovet av att ta hand om sig (vårda) i och genom en "andlig tjänst": Kämpa mot de krafter afrodisia, och annan njutning innebär, behärska dem och sök skydd mot den. Detta genom en "andlig tjänst" i ett socialt utbyte med andra.
Underkastelsesätt	deontologi	"Mia chora" "Ett och samma verksamhetsområde", sammanställningen av filosofi, läkekonst, moral varvid uppdelningen mellan själens och kroppens åkommor undviks.	Du skall upptäcka att du är i ett behövande tillstånd, det vill säga att du är sjuk eller hotad av sjukdom (patos på grekiska, affectus på latin) via Mia Chora.
Former för utarbetande av självet	Asketik	Askes (Själövningar)	Självkännedom och självbehärskning.
Det moraliska subjektets teleologi	teleologi	Epistrote eis heauton: "omvändelse mot en själv"	"Att vila och glädjas i sig själv"

Tabell 3.B. Modusschema över Omsorgen om sig

Vanligen räknas boken *Viljan att veta*, från 1976, till tecknandet av sexualitetens historia och utgör då projektets första band. Det är värt att notera att det sker en förskjutning från den inriktning arbetet om *Viljan att veta* tar 1976 och *Njutningarnas bruk* samt *Omsorgen om sig*; de två senare studierna organiseras kring frågan om självrelationerna medan den förstnämnda har makt/vetande och biopolitiken som främsta riktmärke för analysen. Detta får till följd att *Viljan att veta* utesluts ur sexualitetens historia där projektets tre band istället består av två utgivna (*Njutningarnas bruk*, *Omsorgen om sig*) och ett sedan länge färdigt råmanus Foucault står i begrepp att omarbeta med den presumtiva titeln *Köttets bekännelser* (jfr Foucault 1983a). Det sistnämnda arbetet är tänkt att behandla uppkomsten av den kristna doktrinen och regelsamlingen om köttet (jfr Foucault 1984a/2002b s.15). *Köttets bekännelser* finns hela tiden närvarande i de övriga två banden som en referenspunkt för hur förskjutningarna ser ut mellan antiken och villkoren för det moderna subjektet att konstituera sig som moraliskt subjekt rörande sexualiteten. Analysen av köttets bekännelser, såsom frågan berörs i *Njutningarnas bruk* och *Omsorgen om sig*, faller i hög grad tillbaka på ett tema som utvecklas ur analyser av den pastorala makten och dess särskilda bekännelse- och självinspektionstekniker. Självtekniken behöver dock inte samlas kring den pastorala maktens primärt prioriterade modus om *obligatorium*, *underkastelse* och *lydnad*; i undersökningen av det grekisk-romerska tänkandet finner Foucault istället att självtekniken organiseras efter modus där principer ställs till förfogande för vägledning; där sanningen i det antika grekisk-romerska tänkandet är en kraft från det yttre, en kraft som gör det möjligt att uppnå ett visst syfte med en handling. Det finns ett mått av frivillighet. Du kan när som helst lämna en mästare om du inte anser att du uppnår det du vill uppnå, eller när målet är uppnått skiljs dina och mästarens vägar åt.

Foucault upprättar alltså en skillnad mellan boken *Viljan att veta*, och trilogin *Njutningarnas bruk*, *Omsorgen om sig*, samt *Köttets bekännelser* (jfr Foucault 1983a, 1984/2002b, 1984/1987). Innebär även detta att analysen har förskjutits mellan "etikens genealogi" och den genealogi vilken utgår från problematiken kring makt-vetande, biopolitik och regerandekonstens rationalitet? Hur förhåller sig analyserna av Raymond Roussel och självrelationerna i *Njutningarnas bruk* samt *Omsorgen om sig* till de genealogiska studierna under 1970-talet där begreppen makt, vetande, dispositiv, regerandekont (regerandekonstens rationalitet) befordras? För att svara på detta krävs en kort resumé över de genealogiska projekten. Genealogin utgörs av ett fortgående arbete där Foucault är sparsam med anvisningar om själva tillvägagångssättet i dessa analyser; hans metodologiska anvisningar, eller angivandet av försiktighetsmått som han hellre uttrycker det, ges främst för varje enskild studie.

I inledningen till 1976-års föreläsningsserie vid Collège de France, "*Samhället måste försvaras*" (Foucault 1976/2008) ger Foucault uttryck för en stark frustration över att han ännu inte har för mått sig att ge en något fastare och tydligare ram för hur de "genealogiska" studierna skall genomföras. Han kom dock aldrig att ange någon sådan enhetlig ram. En anledning till detta är att de olika studierna skiftar gällande undersökningsområde, nya ledande begrepp för analysen införs – från *disciplinär makt via biopolitik till regerandekonstens rationalitet* – varigenom tidigare begrepp och dess användningsområden till viss del förskjuts, varför tillvägagångssättet även måste varieras i viss mån. Ytterligare ett skäl är att dessa begrepp formulerade under 1970-talet, tillsammans med 1960-talets diskursbegrepp, får en sådan densitet och lyster i undersökningarna att deras genomslagskraft skymmer vagare och ljussvagare analytiska företeelser där de senare anses oviktiga för hur Foucault opererar i analyserna. *Njutningarnas bruk* intar här både den mest ofullständiga och fullständiga beskrivningen av vad det genealogiska tillvägagångssättet kan innebära. Beskrivningen är den mest fullständiga eftersom alla tre axlarna i Foucaults analyschema tillåts framträda där och på så sätt understryker att de olika genealogiska tillvägagångssätten – analyserna av förfaringssätten – måste förstås tillsammans med de arkeologiska tillvägagångssätten; samtidigt förutsätts dock att läsaren sedan tidigare är bekant med båda dessa uppsättningar av analysförfaranden: häri ligger dess ofullständighet – *Njutningarnas bruk* ger inte några särskilt tydliga anvisningar om arkeologin eller genealogins huvudsakliga tillvägagångssätt (jfr Foucault 1984/2002b).

Fram till sin död juni 1984 ägnar sig alltså Foucault åt att utarbeta analysen av förfaringssätten och fylla de lakuner beskrivningen av *strategibildningen* (eller de strategiska valens formering) i *Vetandets arkeologi* var behäftade med; ett drygt år senare kommer ett första svar på frågan *Vetandets arkeologi* inte kan besvara (hur analyseras strategibildningen bäst?) genom det första om än vaga utkast till en *vetandens genealogi* Foucault formulerar i installationsföreläsningen vid Collège de France, *Diskursens ordning*, 1970. Svaret är visserligen inte särskilt lätt att uttyda; men analysen riktas mot att klarlägga vetandets positivitet nu förstadd som diskursens *bekräftande makt* där något anges som sant eller falskt; vetandets positivitet innebär således händelsen där en objektsdomän upprättas genom diskursen varigenom ett sanningsspel möjliggörs. Analysen i *Diskursens ordning* riktas därför mot de förfaringssätt, praktiker, utifrån vilka diskursens tre system eller processer bildar och möjliggör en viss diskursiv praktiks fortgående.<sup>111</sup> Förfaringssätten anknyter alla till manövrer, mer eller mindre medvetna uträknade taktiker och strategier: olika "handlingar-på-handlingar". De tre systemen finner alla fäste i den arkeologiska analysen av *strategibildningen* (analysen av den diskursiva formationen) och den *reperbara materialiteten* (vid analysen av *utsägelsemodaliteterna*) i gränsområdet mellan det diskursiva och icke-diskursiva, men de pekar samtidigt mot någonting nytt; de fyra reglerande principer Foucault anger för analysen i *Diskursens ordning* ger en fingervisning om detta.<sup>112</sup> Genealogin är redan inskjuuten i arkeologin, de förutsätter varandra. Redan i den primära doktorsavhandlingen om vansinnets historia, liksom övriga böcker under 1960-talet, förutsätts den relation mellan makt-vetande (« savoir »/« pouvoir ») Foucault artikulerar först under 1970-talet.



Installationsföreläsningens formulering om den bekräftande makten som vetandets positivitet befinner sig i mellanrummet mellan arkeologins analys inriktad mot *strata* – en utbredning i lager och över en yta –<sup>113</sup> och genealogins orientering mot rörelseschemat och dess *diagram*; den geometriska figur av linjer ett visst rörelseschema lämnar efter sig genom olika förfaringssätt. Genealogin klipper aldrig banden helt med arkeologin; även när den får allt tydligare former och dess allmänna principer om att undersöka hur en viss problematisering (vetande) bildas utifrån förfaringssätten genom att uppmärksamma hur en viss uppsättning manövrer (handlingar, praktiker) förstådda som maktrelationer (kraft-på-kraft förhållanden) eller öppna strategier gestaltar sig och de effekter dessa får för sanningssägande i synnerhet och våra relationer till oss själva och andra i allmänhet, förutsätter ändå analysen av förfaringssätten analysen av formerna. Foucault pendlar i uttalanden under 1970-talet mellan att å ena sidan förkasta arkeologin som obsolet till förmån för genealogin och å andra sidan ge arkeologin en metodologisk funktion i genealogin som *uttyd*; för att landa i den presentation av två parallella och av varandra beroende analysätt *Njutningarnas bruk* ger. En variant av detta ges redan 1979 i inledningsföreläsningen till föreläsningsserien vid Collège de France på temat biopolitikens födelse:

The point of all these investigations concerning madness, disease, delinquency, sexuality and what I am talking about now, is to show how the coupling of a set of practices and a regime of truth form an apparatus (*dispositif*) of knowledge – power that effectively marks out in reality that which does not exist and legitimately submits it to the division between true and false (Foucault 1979/2008 s. 19).

Diagrammen, rörelsernas linjer, aktualiseras genom det sätt varpå de relateras till en fastställd form för vetandet (problematiseringen). Riktningen för undersökningen i *Diskursens ordning* om att spåra hur den bekräftande makten som vetandets positivitet bildas svarar även den upp mot beskrivningen i biopolitikens födelse. Uttalandet ger också en antydning om att undersökningarna under 1970-talet inriktas mot en fråga om styrandet av andra genom att studera *vetandenas genealogier* ur någon av tre möjliga riktningar: den disciplinära makten, biomakt, samt *regerandekostens rationalitet*. En tydlig förflyttning av analysen sker exempelvis vid 1980-talets början genom 1982 års kurs vid Collège de France där undersökningen av *dispositiv* skjuts i bakgrunden för att istället fokusera på de punkter där sanningssägandet rör en självrelation avsaknad från *dispositiv* och inte direkt kopplade till dessa; den analys vi finner i *Njutningarnas bruk* och *Omsorgen om sig*: etikens, eller självrelationernas genealogi. (jfr Foucault 1982/2005, 1983/2010, 1984/2002b, 1984b/2002c).

Relationen mellan makt och vetande förknippas antagligen främst med den *disciplinära makten* och boken *Övervakning och straff*. Foucault färdigställer *Övervakning och straff* augusti 1974, ett drygt halvår efter att föreläsningsserien *Den psykiatriska makten* (1973-1974) avslutas den sjätte februari. Kungens kropp som en dubblör, både till sig själv och den dömde samt maktrelationerna tänkta genom Bentham's panoptikon är bara två viktiga moment i den undersökning *Övervakning och straff* utgör som utarbetas redan i *Den psykiatriska makten*. *Övervakning och straff* är en parallellundersökning till kursen *Den psykiatriska makten*: den förra behandlar fängelset, de bestraffande och korrigeringe praktiker av missdådaren, medan den sistnämnda rör utvecklingen av psykiatris makt/vetande *dispositiv* där bland annat utgångspunkten för *Övervakning och straff* om de psykiatriska förbättringsteknikerna (*psyfunktionerna*) vilka genomsyrar pedagogik, kriminologi och fängelser grundläggs och analyseras mer ingående (jfr Foucault 1973-1974/2006, 1974/2001). *Dispositiv*, *strategi*, *taktik*, *maktens mikrofysik* och *teknik* (eller *teknologi*) är kanske de begrepp Foucaults genealogiska analyser framförallt förknippas med och de organiserar även *Övervakning och straff*. Alla fem begreppen formuleras på ett distinkt sätt i föreläsningsserien och av pedagogiska skäl hämtar jag därför främst exemplen därifrån, än från *Övervakning och straff*, i min beskrivning över hur en genealogi med inriktning mot den disciplinära

makten analyseras. Foucault ser kursen som en andra volym till den primära doktorsavhandlingen om vansinnets historia där den senare utgör ett slags bakgrund som han återkommer till och i viss mån omarbetar i denna andra volym om vansinnet och psykiatrin. Begreppen formuleras som en serie förtydliganden gentemot *Vansinnets historia*; Dispositiv för att understryka att undersökningen inte rör representationen; maktens mikrofysik för att undvika problemen med polariteten våld-ickevåld; taktik istället för institutionen och dess regularitet; samt strategi istället för att tala om familjen som utgångspunkt för hur asylen organiseras.

Begreppen ger även en allmän beskrivning av det genealogiska operationssättet då de framhåller att exterioritet och spridning är två viktiga principer för Foucaults tänkande. I 1978 års föreläsningsserie *Säkerhet, territorium, population* återanknyter Foucault till dessa tre förskjutningar i *Den psykiatriska makten* relaterat till avhandlingen om vansinnets historia och understryker än mer principerna om exterioritet och spridning. I fallet med institutionerna handlar det om att inte ta dessa som utgångspunkt för analysen utan istället rikta blicken utåt mot ett externt och mer generellt och övergripande projekt och de maktteknologier detta innebär. I *Den psykiatriska makten* handlar det således om att utgå från det vidare sammanhang dispositivet utgör. Det är en tilltrasslad serie av strategier, taktiker, tekniker etc. vi finner i en spridning från olika punkter, utanför det vi kallar och avgränsar som "institutioner". Dispositiv åsyftar alltså å ena sidan en viss sammansättning, en anordning och å andra sidan en ständig pågående föränderlighet.<sup>114</sup> Taktiken, ett visst planmässigt anpassat tillvägagångssätt efter situationens krav,<sup>115</sup> och strategin (liksom i arkeologin innebär detta ett övergripande tema, modell; långsiktigt övergripande tillvägagångssätt)<sup>116</sup> är i sin tur framförallt ett svar på och ett sätt att röra sig utanför "funktionen" och dess analys av hur exempelvis en asyl svarar mot en viss uppsättning funktioner som vi förväntar oss att den utför. I stället för att fråga om asylen är lyckosam i fullgörandet av dessa funktioner, till exempel att bota psykiskt sjuka, eller mer allmänt om intentionen med verksamheten motsvaras av vad som verkligen åstadkoms skall vi undersöka hela den maktekonomi av taktiker och strategier asylens arbete omges och möjliggörs av: taktikerna och strategierna finner nämligen stöd i såväl de funktioner asylen inte lyckats fullgöra eller de effekter som ligger utanför dess avsedda ändamål, som det som avses och funktioner som därigenom uppfylls.

Redan i *Den Psykiatriska makten* utarbetar alltså Foucault signaturen för den disciplinära makten: maktens mikrofysik med dess anatomisk-politiska makt inriktad mot den individuella och individualiserade kroppen via normaliserings- (eller normerings-) tekniker (ett visst praktiskt tillvägagångssätt);<sup>117</sup> där kropparna och "själen" utsätts av en kraft utifrån, i spridning; ett kraft-på kraft förhållande där såväl motstånd och underordning möjliggörs genom spridning.<sup>118</sup> Även om *Den psykiatriska makten* genom formulerandet av dispositivbegreppet innebär en kritik mot att *Vansinnets historia* i alltför hög grad organiseras kring en kärna av representationer av vansinne utgår ändå avhandlingen i grunden från samma principer om exterioritet och spridning. I båda fallen är nämligen utgångspunkten att objektet som undersöks, i det här fallet vansinnet, både skall ses i sin exterioritet och spridning vilket innebär att "vansinne" är något som skiftar historiskt och bildas genom att olika element sätts samman. Det handlar inte om, understryker Foucault i *Säkerhet, territorium, population*, att utgå från ett färdiggjort begrepp som följs genom historien och institutioner där det tar olika former; det handlar istället om att förstå hur ett sanningsfält med en uppsättning av kunskapsobjekt konstitueras genom mobila (makt/vetande) teknologier. Fokus ligger på så sätt snarare vid olika fälts och domäners utbildande varigenom en viss uppsättning av kunskapsobjekt möjliggörs (jfr Foucault 1961/2006, 1973-74/2006, 1978/2007).

Utifrån dessa båda analytiska principer står det klart att en analys som följer Foucaults operationssätt innebär någonting annat än att exempelvis studera hur Världskulturmuseet bildas genom att individuella aktörer, grupper av aktörer eller institutioner rör sig mellan olika på förhand uppställda institutioner såsom vetenskapen som institution, politiken som institution och museiväsen-

det som institution. Analysen innebär dock inte att det är någon mystisk strukturerande struktur utan någon som helst beröring med vad som skulle kunna kallas "riktiga" människor. Foucault knyter hela tiden an strategiers, taktikers och teknikens utförande till namngivna somatiska singulariteter. Analysen avser dock inte att följa hur vissa intressen skulle *orsaka* ett visst vetande, eller hur vissa aktörer förmås att ansluta sig till ett kollektiv och upprätta ett aktör-nätverk där en viss aktör eller en viss grupp av aktörers vilja att uppnå någonting understöds; eller hur ett antal aktörer med vitt skilda intressen förmås att samarbeta:

Straffrättsreformen bör betraktas som en strategi för omDispositionering av makten att bestraffa i sådana former att den blir mera regelbunden, mera effektiv [...] så att, kort sagt, verkningarna ökar samtidigt som kostnaderna minskar både på det ekonomiska planet (genom att rättvisan skiljs från ägandet och från handeln med såväl ämbeten som beslut) och på det politiska (genom att det skiljs från monarkins makt) [...] Man inser då varför denna "reform" inte bara hade ett ursprung utan flera. [...] flera olika intressen löpte samman i det totala projektet att införa en ny fördelning av makten att bestraffa och en ny fördelning av dennas verkningar (Foucault 1974/2001 s. 96). [...] Denna generella princip utgjorde ledstjärnan för en helhetsstrategi inom vilken många skiftande strider utspelades. Strider som utkämpades av Voltaire och publicister som Brissot och Marat men också av domare, som inte alls hade samma intressen: t ex Le Trosne, som var bisittare vid le *présidial* i Orléans; eller Lacretelle, som var allmän åklagare vid Parisparlamentet; eller Target som jämte les *parlements* motsatte sig Maupéous reform; men även J N Moreau, som stödde kungens makt gentemot Parisparlamentet; Servan och Dupaty, båda domare men i konflikt med kollegor osv (Foucault 1974/2001 s. 97 kursivering i original).

Operationssättet handlar mer om att så att säga mäta ut avståndet och förändringar i en spridning mellan punkter. I föreliggande fall mäter Foucault bland annat hur denna nya helhetsstrategi med sina olika lokala avvikande taktiker och mål både medför och samtidigt understöds av förändrade förhållanden mellan sex punkter: *borgare, fattiga bönder, feodalherren* och en *folklig laglöshet*, samt hur denna folkliga laglöshet är möjlig genom suveränens (den absoluta monarkens) *övermakt* och genererar en *inframakt* (jfr Foucault s. 100 ff). Samtidigt är det tydligt att strategierna, taktikerna och teknikerna knyts an till somatiska singulariteter möjliga att identifiera historiskt: Voltaire, Brissot, Marat, Le Trosne, Lacretelle, Target, Maupéous, J N Moreau, Servan och Dupaty, dock utan någon utnämns till den drivande aktören eller att de samlas kring ett uttalat mål. Analysen visar alltså inte en mer ordnad gruppering av allianser som vi finner i Susan Leigh Star och James Griesemers analys av bildandet av det naturhistoriska Vertebrat zoologiska museet vid Berkeley; utan den övergripande strategin om straffrättsreformen innebär här en mer oklar, oordnad samling av aktörer och intressen som till och med aktivt motarbetar varandra i lokala taktiker och stridigheter (jfr Leigh Star, Griesemers 1989, Foucault 1974/2001).

Vid sidan av dessa fem begrepp använder Foucault gärna termen "element" i sin analys. Element kan anspela på lite vad som helst, det kan vara regler, principer, eller till och med kroppen i *Övervakning och straff*; men framför allt hänsyftar eller knyter de an till en *vis riktning för tänkandet och handlandet*. Elementen innehåller alltså förutom sin specifika "identitet" som regel, kroppen, taktik, strategi, teknik, dispositiv etc. en slags anvisning, en *vis riktning för tänkandet och handlandet*. I utdraget ovan från *Övervakning och straff* och dess kapitel om "det förallmänligade straffet", utgår undersökning från ett skifte från suveränens (den absoluta monarken) *hämd* på brottslingen via kroppsstraffet och den kvalfulla avrättningen (och den övermakt detta innebar) och en princip för tänkandet och handlandet kring brottet, brottsligheten, och brottslingen med inriktning mot att *straffa*. Ett straffande som här samlas kring två modus om den *mänskliga naturen* vilken inte får skadas, utan måste hållas intakt, och principen om *måttfullhet*: att straffa med måtta så att denna "mänsklighet" alltså inte berövas

brottslingen. Det är alltså dessa olika element som på olika sätt understödjer varandra på skiftande nivåer, hänvisar till varandra, tar varandra som sin utgångspunkt och består i vissa fall av varandra; de bildar de nämnda genealogiska begreppen och utgör själva grunden för att kunna analysera genom dessa begrepp eller skapa nya om så skulle behövas. I den *Psykiatriska makten* ger Foucault ett mycket pedagogiskt exempel över hur han analyserar efter serier av modus och hur han finner dessa. I den andra föreläsningen, 14:e november 1973, dröjer Foucault vid Willis fallbeskrivning av hur Kung Georg III av England botas 1788, återgiven av Pinel (som räknas till en av den moderna psykiatrins grundare) i *Traité médico-philosophique* från år 1800. "I would like to analyze the elements of this scene" (Foucault 197-74/2006 s. 20), säger Foucault och återger 24 rader från Pinels överläggning av Willis fallbeskrivning.

I ett första lager inleder Foucault med att urskilja en riktning för tänkandet där Kungen utsätts för en *avsättningsceremoni*; en slags omvänd kröning där kungen skall skiljas från sin position som koning och underordnas. Foucault finner denna princip för psykiatriskt tänkande och handlande i följande passager från den återgivna texten; "you remember the words: "all trappings of royalty having disappeared," and the doctor [...] explicitly telling him that "he is no longer sovereign"" (Foucault 1973-74/2006 s. 20-21). I anslutning till *avsättningsceremonin* öppnar Foucault ett andra lager, modus *madrassera*: "And it seems to me that the "matting", which surrounds him and plays [such a big] big role both in the setting and final scene are important" (Foucault 1973-74/ 2006 s. 21, hakparenteser i original). Lagret arbetar som ett underliggande lager till det första, där det understödjer och i viss mån möjliggör det första lagret; samtidigt är andra lagret beroende av det övre, första, lagret. *Madrassera* är ett modus vilket i sig är förbundet med en princip för tänkandet och handlandet om att *isolera kungen* från yttervärlden, regerande och *reducera honom till sin avgränsade egna fysiska kropp*. *Madrassera* avskär således Georg III från själva monarkins funktioner och understödjer *avsättningsceremonin*. *Madrasseringen* dubblar på så sätt modus *spiran*, *kronan* och *svärdet* varigenom Konungens universella makt och rätt att regera över undersåtarna visualiseras.

*Avsättningsceremonin* och *madrasseringen* (*avsättningsceremonin* {*madrassera* {*isolera* – *reducera kungen till sin avgränsade fysiska kropp*} }) öppnar ett tredje lager i analysen rörande frågan vad för slags konungafall Georg III står inför i denna botningsscen. Georg III faller inte och underordnas inte en annan suverän makt, utan lagret sätts samman av en förskjutning från en viss typ av makt, *konungamaktens suveräna makt* till en annan typ av makt vars kännetecken är *regleringens tystnad* (*avsättningsceremonin* {*madrassera* {*isolera* – *reducera kungen till sin avgränsade fysiska kropp*} *konungens fall* {*suverän makt* {*manifest-namn-given-given ett ansikte*} *regleringens tystnad* {*anonym-namnlös-ansiktslös*} }). Detta skifte finner Foucault tydligt i texten: "the text actually says that all the agents of this power remain silent" (Foucault 1973-74/2006 s. 21). Den tysta regleringen dubblar således konungens suveräna makt: "The silence of regulation takes over, as it were, the empty place left by the king's dethronement" (Foucault 1973-74/2006 s. 21).

Efter dess tre lager sammanfattar Foucault med ett schema:

So this is not the case of one sovereign power falling under another sovereign power, but the transition from one sovereign power – decapitated by the madness that has seized hold of the king's head, and dethroned by the ceremony that shows the king that he is no longer sovereign – to a different power (Foucault 1973-74/2006 s. 21-22).

Schemat ger en viss överblick över analysens textur; den refererar bakåt till en punkt vilken egentligen ligger utanför de 24 rader Foucault återger i föreläsningen (att Georg III drabbats av vansinne), framåt till en punkt om vad som komma skall i analysen (den andra typen av makt distinkt från suveränens makt) och den punkt han särskilt uppehållit sig vid; hur konungen tvingas abdikera genom *avsättningsceremonin*. Serien utgör tre lager; Georg III insjuknande – *avsättningsceremonin* – en annan typ av makt än den suveräna.

Det system av parenteser jag använt för att markera hur olika modus sätts samman i och genom lager kan passas in på följande sätt: *Georg III insjuknande* – avsättningsceremonin {madrassera {isolera – reducera kungen till sin avgränsade fysiska kropp} konungens fall {suverän makt {manifest-namn-given-given ett ansikte} regleringens tystnad {anonym-namnslös-ansiktslös}}} – en annan typ av makt än den suveräna. I efterföljande mening preciseras denna andra typ av makt som disciplinär makt. Från det tredje lagret (det vill säga förskjutningen från suveränens till disciplinens maktrelationer) öppnas ett fjärde lager i analysens textur; en undersökning av maktrelationerna med utgångspunkt från de Herkuliska kammartjänarna, de stora och starka kammartjänare vilka både handhar och tjänar den vansinnige Georg III, som återfinns i citatet från *Traité médico-philosophique*: “We are told that they are two old pages of Herculean stature” (Foucault 1973-74/2006 s. 22). Detta lager gör dock en labyrintisk tvist och svingar sig upp på samma nivå som avsättningsceremonin. Analysen tar avstamp i hur den traditionella ikonografin för att representera suveränen beskriver relationen mellan herre och tjänare, men med en viktig skillnad: “Now, here, in this scene taken from Willis that is recounted by Pinel, you find these same element, but completely shifted and transformed” (Foucault 1973-74/2006 s. 23). Foucault spårar således hur dessa olika element skiftas och transformerar genom modus, riktningar – eller principer – för tänkandet och handlandet alterneras, hur de sätts samman i serier vilka bildar olika lager. En viktig aspekt av analysen är dels att det just rör sig om modus, en annan att dessa relateras till en annan konfiguration.

Att Foucault visar det allmänna analys-schemat för de genealogiska studierna med inriktning mot den disciplinära makten i analysen av Willis fallbeskrivning, återgiven av Pinel, är tydligt föreläsningsserien igenom. Ett exempel på detta är den sjunde föreläsningen och analysen av hur François Leurets psykiatriska praktik utgörs av fyra huvudsakliga strategier: *Strategi 1: att skapa en obalans i maktrelationerna*, *Strategi 2: språkets återanvändande*, *Strategi 3: att administrera eller organisera behov* och *Strategi 4: Sanningens uttalande*; där varje strategi åtföljs av en serie taktiker och tekniker vilka grundar sig i en viss serie av modus, eller principer eller riktningar för tänkandet och handlandet.<sup>119</sup> Analys-schemat är även genomgående i den parallella studien *Övervakning och straff*; ett belysande exempel på detta är när Foucault beskriver temat om de fogliga kropparna, en av flera övergripande strategier i disciplinens dispositiv.<sup>120</sup> De vägledande principerna för tänkandet och handlandets prioritet i Foucaults operationssätt understryks vidare av hur Benthams *panoptikon* utgör ett primärt prioriterat modus för hur den disciplinära maktens mikrofysik arbetar. *Panoptikon* utgör främst en referenspunkt för att förklara maktens mikrofysik – den är inte ett och detsamma med den.

Dess klagörande verkan ligger vid att den på ett extremt tydligt sätt visar de riktningar för tänkandet och handlandet den organiseras kring. Ett sådant modus är exempelvis *examen*, eller *examination*. Termen, eller begreppet, *examination* nämns visserligen inte i föreläsningsserien, *Den psykiatriska makten*, men vid en jämförelse med redogörelserna i *Övervakning och straff* över *panoptikon* och *examen* är det sistnämnda implicerat i *Den psykiatriska maktens* beskrivning av *panoptikon* (jfr Foucault 1973-74/2006 s. 73 ff, 1974/2002 s. 216). *Panoptikon* och *examination* är inte de enda exemplen på hur Foucault opererar med en viss serie av prioriterade modus; utan även mått samt *undersökning* är viktiga i *Övervakning och straff*. Förutom att knyta an till ett allmänt tema om förbindelsen mellan makt och vetande samt maktrelationernas ”fysik” utgör något eller flera av *examination*, mått, *undersökning* och *panoptikon* primärt prioriterade modus för de första fyra årens kurser vid Collège de France: *Viljan att veta* (1971);<sup>121</sup> *Straffrättens teorier och institutioner* (1972);<sup>122</sup> *Det bestraffande samhället*;<sup>123</sup> (1973); *Den psykiatriska makten* (1973-1974). Detta visar två saker; för det första att *Övervakning och straff* i hög grad möjliggörs av de första fyra årens föreläsningsserier; för det andra att Foucaults analys av begrepp under 1970-talets första halva (t.ex. *examination*, mått och *undersökning*) främst handlar om att ange en viss uppsättning av principer för tänkandet (handlandet) dessa implicerar. Liket det operationssätt vi finner i *Njutningarnas bruk och Omsorgen om sig* tio, femton år senare.

Undersökningarna av styrandet av andra i och genom en disciplinär makts beförande följer således det schema för analysen studierna av självrelationerna (*Njutningarnas bruk och Omsorgen om sig*) och Raymond Roussel uppvisar. Sker det någon förskjutning i analysen när styrandet av andra inriktas mot biopolitiken? Biopolitik, eller biomakt, introduceras som en ny riktning för de kommande genealogiska studierna i kursen "Samhället måste försvaras" vid Collège de France' sista föreläsning den 17:e mars 1976 (Foucault 1976/2008), samt i sista kapitlet av boken *Viljan att veta* (Foucault 1976/2002a) utgiven knappt två månader senare, maj 1976. Den biopolitik vi möter i *Viljan att veta* och "Samhället måste försvaras" analyseras i skärningspunkten mellan biopolitikens maktutövningar riktad mot befolkningen utifrån statistiska beräkningar och den anatomisk-politiska disciplinära makten riktad mot den enskilda kroppen. I båda arbetena fördjupar Foucault vad maktrelationer innebär och hur de skall studeras. De analytiska begreppen är i det stora hela fortfarande de samma – dispositiv, taktik, strategi, maktens mikrofysik – och tillägget biopolitik innebär inte någon förändring i operationssättet om att avståndet och förändringar i en spridning mellan punkter samt dess implicerade principer om exterioritet och spridning (jfr 1976/2002a).

Liksom i de tidigare genealogiska analyserna inriktade mot den disciplinära makten opererar Foucault här efter att urskilja och sätta samman riktningar för tänkandet och handlandet i serier. "Samhället måste försvaras" (1976/2008) och *Viljan att veta* varierar i hög grad det modusschema om den *farliga individen* Foucault utarbetar i 1975 års föreläsningsserie med inriktning mot den disciplinära makten: *Den abnorme (avvikande)* (Foucault 1975/2003). Föreläsningsserien fortsätter på teman introducerade i *Övervakning och straff* och särskilt *Den psykiatriska makten* (1973-74): den farliga individen, den abnormala och inte minst hur psykiatrin används som expertutlåtanden vid rättsfall. Kursen undersöker hur den moderna psykiatrin slutligen lyckas placera sig i ett vetenskapligt-medicinskt område där arv och degenereringen tas som centrala frågeställningar genom att förbinda den abnormala individen (avvikaren) med ett tänkande om den "farlige individen" (dvs en individ som inte är exakt sjuk och inte i strikta ordalag kriminell). Psykiatrin förflyttas här från att inrikta sig mot att bota den mentalsjuka till att hantera det avvikande beteendet. Följande modusschema beskriver denna förflyttning: den farliga individen – {*faran* – *perversionen* – *sexualiteten*} – *barn/barndom* – {*arv* – *degenerering*} – *det avvikande beteendet*. "Samhället måste försvaras" varierar detta schema genom att låta biopolitikens dispositiv utgöras av följande prioriterade modus: *arv* – *blod* – {*avvikande/degenerering/den farlige individen*} – *kannibalism*; medan *Viljan att veta* uppför följande schema för sexualitets dispositivet: *arv* – *blod* – {*avvikande/degenerering/den farlige individen*} – *sexualitet*.<sup>124</sup>

En större ommöblering sker dock i tänkandet kring biopolitiken genom 1978-års föreläsningsserie vid Collège de France, *Säkerhet, territorium, population*, när det sista av de stora genealogiska begreppen lanseras: *regerandekunst* eller *regerandekunstens rationalitet* (*gouvernementalité*). Föreläsningsserien ges efter ett årslångt uppehåll från undervisningen vid institutionen. *Säkerhet, territorium, population*, är tänkt som en fortsättning och fördjupning av säkerhetstemat i de föregående arbetena om biopolitiken, "Samhället måste försvaras" och monografin *Viljan att veta*, som i viss mån redan inleddes med *De abnormala* vars fokus snarare riktas mot psykiatrin som disciplinär makt. Foucault vill alltså, inledningsvis, undersöka några av de *säkerhetsdispositiv* som är centrala för organiserandet av biomakten. Foucault betonar en än gång skillnaden mellan den disciplinära maktens inriktning mot att *individualisera*, det vill säga att urskilja och avskilja en individ ur en mångfald, och biopolitikens mål: *befolkningen*. I den tredje föreläsningen sker ytterligare en förskjutning gentemot de tidigare genealogiska undersökningarna genom att en distinktion mellan *normering* och *normalisering* införs för att tydliggöra biopolitikens överindividuella nivå för regleringen, eller skötseln, med statistiken som främsta teknik med inriktning mot befolkningen. *Normering* förbinds med den disciplinära makten och innebär en teknik där man utgår från en fastlagd modell för subjekten att underordna sig. *Normaliseringen* utgör istället det normalvärde vilket tas fram i relation mellan olika normalitetskurvor.

Först när en sådan normalitet, normalvärde, har fastlagts fastställs eventuella modeller för ett visst handlande. Normaliseringen föregår normeringen i ett biopolitiskt dispositiv; på så sätt kan även vissa disciplinära tekniker sättas in vid lokala punktinsatser där alltså en individualisering sker. Den tänkta undersökningen med en enskild fokus på säkerhetsdispositiven förändras efterhand under de tre första föreläsningarna och handlar alltmer om serien *säkerhet-population-styrande*. Särskilt fokus läggs på frågan om styrande då säkerhetsdispositiven innebär olika tekniker för styrandet av just befolkningar.

Foucault konstaterar att det under femtonhundratalet blommar upp en mängd problematiseringar kring *konsten att styra*, där styrande innebär någonting annat än de klassiska råden till prinsen som exempelvis Machiavelli ger angående hur prinsen skall kunna vara suverän över ett visst territorium och sina undersåtar (subjekt): att härska och behärska ett visst område.<sup>125</sup> Anledningen till att Foucault talar om *regerandekunst* och att undersökningarna rör *regerandekunstens rationalitet* (*gouvernementalité*)<sup>126</sup> är att han dels vill understryka att det handlar om en *styrandekunst* i kontrast till den suveräna formen av att härska-behärska, dels att styrandet rör relationen mellan stat och befolkning. *Regerandekunst* och *regerandekunstens rationalitet* är även en strategi för att Foucault skall kunna tala om *staten* utifrån exterioritet och spridning. Dess operationssätt kan jämföras med hur dispositiv införs i den *Psykiatriska makten* som ett sätt att undvika "institutionens" statiskhet och istället förstå den i dess spridning. Momenten av exterioritet och spridning tydliggörs inte minst i de tre huvudsakliga betydelseerna och operationsnivåerna Foucault anger för *regerandekunstens rationalitet*.<sup>127</sup>

Medför denna omorientering av den biopolitiska analysen genom införandet av *regerandekunstens rationalitet* även ett annat operationssätt än det vi sett där *modus* ("element") relateras till varandra i de tidigare studierna? Liksom analyserna av den disciplinära makten, biopolitiken i *Viljan att veta* samt "*Samhället måste försvaras*"; undersökningarna om självrelationerna samt Raymond Roussel problematisering av språkets möjligheter både grundas i principerna om exterioritet och spridning genom att bland annat mäta ut relationerna mellan punkter, urskiljer och förbinder Foucault även här olika riktningar för tänkandet och handlandet med varandra där de bildar ett visst schema. Ett mycket tydligt exempel på detta operationssätt är när Foucault analyserar framväxten av den *regerandekunstens rationalitet* som bildar tröskeln till vår tid genom att beskriva omfördelningen i statsförnuftets (*raison d'État*) organisering; från merkantilismens statsförnuft till ekonomisternas. Där den styrande rationaliteten för statsförnuftets *regerandekunst* upp till den senare delen av 1700-talet består av två ensembler av teknologier; ett *diplomatisk-militärt dispositiv* vars grundläggande *modus* utgörs av den europeiska jämvikten, samt ett *polisdispositiv*. Polis skall här förstås i den utökade betydelsen av en övergripande inre styrelse av säkerhetsfrågor såsom att tillgodose ett välmående hos människorna; att inkorporera individernas krafter i och därigenom stärka statens krafter.

Det förstnämnda dispositivet är i det närmaste oförändrat sedan 1700-talets ingång, men polisdispositivet, och den polisstat den förestod, förskjuts och smulas sönder genom att ekonomin införs som en primär rationalitet. Detta får bland annat till följd att tänkandet om samhället, civilt samhälle, växer fram och *regerandekunsten* nu får ett nytt objekt att inrikta sig mot: befolkningen. För det andra knyts biopolitikens principer an till en "liberal" teknik genom fysiokraternas, eller ekonomisternas, försorg där händelserna och dess osäkerhet, till exempel brist på grödor, skall *låtas ha sin gång* (*laisser-faire*). En viss fluktuering anses naturlig, varför insatser mot exempelvis brist på grödor genom att minimera ersättningen till producenterna för att stadsbefolkningen skall kunna köpa maten och undvika svält, vilket var merkantilisternas svar på frågan om den osäkra händelsen, antas vara skadligt. Omfördelningen mellan merkantilismens statsförnuft och ekonomisternas dito rör polisdispositivet: i det senare fallet splittras det upp och organiseras efter tre primärt prioriterade och med varandra implicerade *modus*, serien *styrande – befolkning – politisk ekonomi*. Serien aktualiserar och befordras genom fyra övergripande strategier; *staten ansvarar för det civila samhället, samhällets, skötsel*; *den vetenskapliga rationalitetens internalisering i regeringandekunsten*; *befolkningens relativitet och specificitet*; samt *uppförandet av*

säkerhetsmekanismer (dispositiv). Varje strategi organiseras i sin tur av en viss uppsättning av modus vilka förbinds med den primärt prioriterade serien. Förskjutningen kan sammanfattas enligt följande tabell:

Statsförnuft och dispositiv	Övergripande strategier	Modus/modusschema	Kommentar
Merkantilismens polisdispositiv.	Skapa välmående hos människorna för att stärka staten.	Stärka statens krafter {inkorporera individens krafter i statens} genom att inrikta teknikerna mot en samling (enskilda) subjekt, undersåtar.	
Ekonomisternas uppsplittrade dispositiv efter serien styrande-befolkning-politisk ekonomi.	Staten ansvarar för det civila samhället, samhällets, skötsel.	Samhällets naturlighet {särskilda mekanismer, liksom grödan} skall ej styras för hårt.	En förskjutning från polis-rationaliteten som ansvarade för en samling av subjekt, genom att det civila samhället växer fram som korrelerat till staten.
	Den vetenskapliga rationalitetens internalisering i regerandekonsten.	Vetenskaplig kunskap {principen om vetenskaplig metodik för att nå sann kunskap} Gott regerande.	Det är endast möjligt att nå kunskap om de processer som styr det civila samhällets naturlighet genom vetenskapliga metoder och denna kunskap är oumbärlig för ett gott regerande.
	Befolkningens relativitet och specificitet.	Befolkningens rörelse- och förändringslagar {naturliga processer och rikedom} - karaktären av lagen om intressenas mekanik - en uppsättning av naturliga fenomen.	Befolkningen har sina egna rörelse- och förändringslagar och beror lika mycket på naturliga processer som rikedom; och skall därför dels karaktäriseras genom lagen om intressenas mekanik; dels som en uppsättning av naturliga fenomen.
	Uppförandet av säkerhetsmekanismer (dispositiv).	Relationen intervention – laissez-faire – naturlig process.	Vissa interventioner är nödvändiga men dessa får inte störa de naturliga processerna då dessa måste låtas ha sin gång (laissez-faire) och hanteras, manövreras, föras och administreras varsamt (jfr Foucault 1978/2007).

Tabell 3.C. Modusschema över två typer av regerandekonster och dess dispositiv.

Säkerhet territorium, population innebär alltså inte någon förskjutning i själva grundanalysen och det är möjligt att upprätta än mer detaljerade analyser där sådana här modusscheman upprättas.<sup>128</sup> Nästföljande kurs våren 1979, Biopolitikens födelse, tar sin utgångspunkt där föregående kurs slutar: hur polisen splittras genom att ekonomin och liberalismens princip om *laissez-faire* introduceras som primära principer för tänkandet och handlandet i och genom regerandekonstens rationalitet. Biopolitikens födelse är särskilt intressant utifrån frågan om hur Foucault opererar i sina analyser genom att han där talar om *organiseringprinciper* för exempelvis regerandekonstens rationalitet. "Liberalismen" är en sådan primär organiseringsprincip och innebär här en särskild praktik – en styrandekonst om minsta möjliga styrande (Foucault 1979/2008). Föreläsningsserien berör själva biopolitiken främst implicit och dröjer alltså vid den primära punkt där dess födelse framförallt möjliggörs: en styrandekonst om minsta möjliga styrande (Foucault 1979/2008, jfr tabellen ovan). Liberalismen förstörd på det här sättet uppvisar flera paralleller med den kritiska attityd Foucault föreläste om den 27 maj



1978 vid Franska filosofiska sällskapet. En kritisk attityd verksam sedan åtminstone 1500- 1600-talen organiserad kring en princip, eller konst, om att inte bli styrd så mycket; inte till det priset; inte på det sättet. En kritisk attityd som Foucault relaterar till Kant och särskilt uppsatsen *Svaret på frågan: Vad är Upplysning?* Upplysningen och dess kritiska projekt innebär just en attityd som inte minst markeras av det valspråk Kant tilldelar upplysningen: kliv ut ur din omyndighet och gör bruk av ditt eget förnuft (jfr Foucault 1978/2007).

Foucaults genealogiska tänkande är en labyrint; gångar som korsas, återvändsgränder och ibland falska igenkännanden utsträckta över fyra i varandra implicerade lager; styrandet av andra genom den disciplinära makten; styrandet av andra genom en biopolitik i skärningspunkten med disciplinen; styrandet av andra genom en biopolitik inriktad mot regerandekonsten (regerandekonstens rationalitet); eller styrandet av sig själv och andra genom frågan om självrelationerna. 1978 och 1979 är labyrintens ungefärliga temporala mitt sedan de genealogiska projektet börjar få fastare konturer när frågan om makt-vetande får en distinkt formulering i 1972 års föreläsningsserie. 1978, i *Säkerhet, territorium population*, ägnar Foucault den åttonde föreläsningen åt begreppet uppförande och dess närbelägna verb föra, föra sig. Frågan om uppförandet, att föra andra, att manipulera någon att föra sig på ett visst sätt, eller att finna olika principer för att föra sig genom konstituerandet av vissa självrelationer, är ett tydligt grundläggande tema som går genom alla Foucaults genealogiska undersökningar – frågan om makt-vetande i relation till den disciplinära makten; biopolitiken; regerandekonstens rationalitet; och når sin fulla styrka i de sista banden av sexualitetens historia och näst sista föreläsningsserien vid Collège de France (*Styrandet av sig själv och andra*) – och i den primära doktorsavhandlingen om vansinnets historia samt *Klinikens födelse*.

1978 är inte bara labyrintens ungefärliga temporala mitt; utan artikulationen av uppförande, föra, föra sig innebär att vi samtidigt befinner oss vid labyrintens början och slut. Två öppningar på helt skilda plan; disciplinär makt och självrelationer. Oavsett vald öppning är dock tillvägagångssättet det samma; fokus på förfaringssätt och de särskilda scheman av riktningar för tänkandet och handlandet de befordrar. Den i bland oändligt stora planskillnaden rör istället särskilda exakta teoretiska spörsmål; tematiken om den pastoral makten som undersöks i *De abnorma* rör inte samma teoretiska frågor som de serier av undersökningar mellan åren 1979 och 1982 med referenspunkter i den pastoral maktens särskilda bekännelse- och självinspektionstekniker; skillnaden mellan exempelvis dominantstekniker och självtekniker är ännu inte formulerad 1975. Operationssättet är däremot detsamma; analysen av självrelationerna som utvecklas via konceptet *epimeleia heautu* eller *cura sui*, "omsorgen om sig", i 1981-1982 års föreläsningsserie vid Collège de France på temat subjektets hermeneutik inriktas bland annat mot att visa hur den delfiska principen *gnothis auton*, "känn dig själv", befordrar helt andra principer för tänkandet och handlandet än vår moderna förståelse av samma uttryck; den moderna "självkänndomen" har mer gemensamt med kristendomens självtekniker än det grekisk-romerska tänkandet omgärdat av omsorgen om sig (jfr Foucault 1975/2003, 1980/1997, 1980a/2007a, 1980b/2007b, 1981/1997, 1982/2005, 1982a/1988).

I inledningen till *Njutningarnas bruk* övergår Foucault till att främst tala om problematisering, problematiseringsform, framför termen vetande. Vad innebär den förskjutningen? Är vetande [*savoir*] från och med nu ett obsolet begrepp? Förskjutningen skall främst förstås som ett sätt för Foucault att dels få ett visst avstånd till tidigare studier, att till viss del försöka tänka på ett något annorlunda sätt som passar den antika period han undersöker där vetandena ännu inte har "disciplinerats" och satts i vetenskaper varigenom ett helt annorlunda förhållande mellan « *savoir* » och « *connaissance* » råder (jfr kap. 2); dels för att "problematisering" på ett lite tydligare sätt låter själva innebörden av vetande att framträda; varje typ av vetande innebär nämligen att en viss form för problematiseringen fastställs, formeras, och individualiseras: ett vetandes positivitet upprättas varigenom det bestäms hur exempelvis "ekonomin" och människan som en ekonomisk varelse kan problematiseras

inom ett specifikt ekonomiskt vetande. Steget är inte långt från analysen av hur problematiseringen av afrodisia kommer till uttryck inom de fyra stora områdena för levnadskonsterna genom ett subjektiveringingsschema i *Njutningarnas bruk* och den uttalat arkeologiska analys Foucault genomför av Kants tänkande i första delen av den sekundära doktorsavhandlingen, *Introduktion till Kants Antropologi*. Den andra delen av den sekundära doktorsavhandlingen utgörs av en översättning till franska av Kants arbete *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht* från 1798.

Foucaults studie, eller introduktion, tar sin utgångspunkt i att arbetet med boken från 1798 både föregår de kritiska arbetena, är samtida med dessa, och är klar när Kant redan har lämnat den kritiska analysen. Foucault vill därför undersöka relationen mellan antropologin och Kants förkritiska, kritiska och transcendentala filosofi. I slutet av texten uppför Foucault ett liknande schema över den kantianska filosofin som han gör drygt 23 år senare i *Njutningarnas bruks subjektiveringingsschema* över *Chresis afrodision* (jfr Foucault 1961b/2007 s. 105-106):

Analysform	Undersökningsområde	Begrepp	Prioriterat modus
Kritiskt tänkande	Undersöka förbindelserna mellan passivitet och spontanitet.	apriori	Källan (Quellen)
Antropologin	Undersöka förbindelserna mellan temporal spridning och språkets universalitet.	Ursprung	Domän/omfång (Umfang)
Transcendental-filosofin	Försöka definiera relationerna mellan sanning och frihet.	Det fundamentala	Gränsen (Grenzen)

Tabell 3.D. Foucaults schema över Kants kritiska filosofi i relation till antropologin

Redan tidigare i undersökningen har Foucault fastlagt att *Quellen*, *Umfang*, *Grenzen* utgör ett grundläggande (tanke)schema för hela den kantianska filosofin, likt labyrinten och metamorfosen i Roussells tänkande, och här ser vi hur vart och ett av dessa begrepp tilldelas en primärt prioriterad funktion i någon av de tre analysformerna (kritik, antropologi, transcendental filosofi) när de relateras till ett särskilt begrepp (apriori, ursprung, det fundamentala) och undersökningsområde. Analysen liknar på många sätt *Njutningarnas bruk* och *Omsorgen om sig*; vare sig de stora begreppen eller det snirkliga bombastiska språket används. Paralleller finns även till arbetet om Raymond Roussel; båda handlar om en filosof/författares tänkande i olika "faser" och Foucault understryker även i arbetet om Kants antropologi om vikten av att tänka i lager. Analysen i introduktionen består av fem huvudlager vilka byggs upp via "underlager" och dess serier av riktningar för tänkandet och handlandet (modusscheman). Det andra lagret utarbetar exempelvis ett schema över fyra underlager vilka ger själva studieobjektet för Kants pragmatiska antropologi; människan som *världsmedborgare*. Varje underlager är i sig ett modus, vars prioritet möjliggörs genom en viss serie av andra modus (jfr Foucault 1961b/2007 s. 51-55, jfr tabell 3.E. nästa sida).

Analysen av problematiseringsformerna utgörs alltså av hur vetanden bildas och utförs på den arkeologiska nivån. I det schema över Foucaults analysätt i sin helhet utgör analysen av problematiseringsformerna Y-axeln på koordinatsystemet. Problematiseringsformernas placering som y-koordinaten understryker hur vetanden består av arkeologiska lager, där arkeologin hänvisar till en kartering av en avgränsad del av arkivet. Den "arkeologiska" analysen organiseras även den efter ett tänkande kring koordinatsystemet i tre dimensioner. Y-axeln utgörs av den diskursiva praktiken som analyseras utifrån de utsägsfunktionerna en utsaga är bärare av. Y-axeln korrelerar med X-axeln, den diskursiva formationen varigenom en analys av hur utsagorna grupperas, det vill säga möjlighetsvillkoren för deras samexistens inom ett visst område: deras regelbundenhet. Y-axeln, och X-axlarna leder båda till samma svar, det vill säga hur ett visst vetandes positivitet bestäms och individualiseras, om än

på två olika nivåer (Y-axeln ger en vertikal beskrivning, X-axeln ger en horisontell beskrivning av spridningssystemet). Z-axeln svarar mot en analys i djupled och rör hur en viss positivitet förhåller sig till andra positiviteter i en avgränsad del av arkivet: det vill säga hur olika positiviteter bland annat arbetar som historiskt *a priori*. Det är något oklart hur det som jag här kallar för modus relateras till den analys Foucault arbetar fram i Vetandets arkeologi, ett metateoretiskt arbete över arkeologin där de tidigare studierna Vansimets historia (1961a/2006), Klinikens födelse (1963a/1994) och Orden och tingen (1966/2002) inte bara kommenteras, utan själva arkeologiska analysstättet förlängs och dras till sin spets.

Modus/underlager	Underliggande modusschema
1) Antropologin definierar inte människans väsen utan utforskar dess bruk.	{natur – (binds samman med) – frihet – (i ett) Bruk} –
2) Antropologin utforskar en region där frihet och bruk redan är sammanbundna genom ett "brukande".	{brukande – {können – sollen (människan i sin relation till sig själv och andra; vad man <b>kan</b> och <b>bör</b> göra av sig själv)} – frihet – bruk} –
3) Antropologin är därför pragmatisk.	{Können – Spiel – Sollen (ett brukande där vad man bör och kan göra hör samman i föreningen av ett spel)}
4) De dagliga övningarnas bok.	{Bildning {skola (utbildning) – värld (erfarenhet process självodling)} (världen blir till en skola genom föreskrifterna hos en) – Kultur {mitspielen (att spela med) – spielen verstehen (att förstå spelet): antropologins människa är således vare sig homo natura eller rent fritt subjekt, utan fångad av en redan utförd syntes genom människans relation till världen}}
5 Världsmedborgaren.	{frihet och bruk binds samman i ett gemensamt brukande; ett brukande där där vad man kan och bör göra hör samman i föreningen av ett spel; ett spel vilket mäter det ena mot det andra och där världen blir till en skola baserat på föreskrifterna hos en kultur}

Tabell 3.E. Lagret världsmedborgaren och dess fyra underlager.

Det är möjligt att modusanalysen är en underliggande process likt hur Foucault menar att relationen mellan *labyrinten* och *metamorfofen* organiserar både de texter som utgår från processen och de vilka ligger utanför den i Roussels tänkande. Den positivitet Foucault vill klarlägga genom analysen av de diskursiva praktikerna och diskursiva formationerna utgör i sig den primära princip för tänkandet och handlandet inom ett visst vetande. Vid flera tillfällen berör även Foucault företeelser i analysen som direkt anknyter till sådana riktningar för tänkandet och handlandet till exempel i beskrivningen av objektsbildningen ("litteratur- och konstkritiken (som under 1800-talet allt mindre behandlar konstverket som ett smakobjekt som det gäller att bedöma, och alltmer som ett språk som det gäller att tolka och där man bör känna igen sig i författarens uttryckssätt)" Foucault 1969/2002 s. 59), utsägelsemodaliteterna ("Dessa element, som vi föresätter oss att analysera, är ganska heterogena. En del utgör regler för formell konstruktion; andra utgör retoriska vanor; en del definierar en texts inre utformning;[...] en del är karaktäristiska för en bestämd" 1969/2002 s. 78), eller i *strategibildningen* ("dessa alternativ bör tvärtom skildras som systematiskt olika sätt att behandla diskursiva objekt [...] att disponera utsägelseformer [...] att handskas med begrepp" (Foucault 1969/2002 s. 89).

För att exakt kunna avgöra hur den metateoretiska undersökningen av den arkeologiska analysens möjligheter i *Vetandets arkeologi* förhåller sig till en analys baserad på upprättandet av modusscheman av den art vi finner i *Introduktion till Kants Antropologi* måste en mer uttömmande undersökning av relationen mellan *Vetandets arkeologi* och de empiriska arkeologiska studier Foucault utfört, än vad som är möjligt inom ramen för föreliggande kapitel genomföras. *Orden och tingen* (1966a/2002) (1961a/2006) och *Klinikens födelse* (1963a/1994) följer dock ett liknande schema som introduktionen i den sekundära doktorsavhandlingen; vad är exempelvis analysen av de fyra jämförelserna i *Orden och tingen*, annat än en analys baserad på hur likhet och jämförelse i sig är primärt prioriterade modus för det västerländska tänkandet under 15- 1600-talen som i sig organiseras kring fyra principer för tänkandet och handlandet (*convenientia, aemulatio, analogi, spelet av sympatier*); hur dessa relaterar till varandra och i vissa fall även bygger på varandra? Fler exempel finns naturligtvis i *Orden och tingen* (jfr Foucault 1966a/2002). Schemats "allmänhet" är än tydligare i *Klinikens födelse*. I första kapitlet frågar sig exempelvis Foucault: "What are the principles of this primary configuration of disease?" (Foucault 1963a/1994 s. 5). Samtliga kapitel i studien har lika tydliga avsnitt där Foucault faktiskt spårar upp en serie av modus vilka består av en viss uppsättning av underlager med sina scheman av principer för tänkandet och handlandet. Den primära doktorsavhandlingen har även den lika tydliga exempel på en analys organiserad efter det som jag här kalla för modusscheman; i introduktionen till avhandlingens andra del talar exempelvis Foucault om fyra återkommande medvetanden om vansinnet, vilka alla pekar ut principerna för hur vansinnet kan tänkas och praktiseras (jfr Foucault 1961a/2006 s. 164 ff.).

### III. PRIORITERADE BEGREPP OCH DESS ANALYTISKA FÖRFARINGSSÄTT: VETANDE

Själva analysen av vetandena om samtiden kommer alltså organiseras kring hur de konfigureras genom särskilda modusscheman och hur de relaterar till eventuella övergripande tankescheman. I det närmaste kommer själva förutsättningarna för vetandebegreppet att behandlas. Museer är i allra högsta grad visuella institutioner. Ända sedan den moderna form för museet vilken vi i hög grad fortfarande tänker museipraktiken genom, formerades under 1800-talets första hälft har insamlandet av föremål och samlingens uppvisande hört till museets kärnverksamhet (jfr *Minne och bildning, mus 65' ICOM*). När den internationella expertgruppen för bedömning av de museer som var tilltänkta att ingå i myndigheten Statens museer för Världskultur (SMVK)<sup>129</sup> skriver sin rapport lovordar de visserligen tanken att knyta museerna närmare universitetsforskningen, men varnar samtidigt för att dagens "immateriella" socialantropologi skiljer sig mycket från museerna då de senare alltid måste utgå från materialitet; dess samlingar (jfr SVD B Arnborg 19971004;kultur s. 17). Museerna är dock i lika hög grad diskursiva institutioner. Ett utställt föremål står aldrig helt för sig självt. Det är alltid omgärdat av ett diskursivt sammanhang. En utsaga som visserligen kan vara torftig i sin ordmängd och bestå av ett registreringskort, där föremålets typ definieras, vart det har insamlats ifrån, dess användningsområde etc. Bedömargruppen vände sig, med andra ord, inte mot det diskursiva per se, utan mot en viss typ av teoretiserande där det materiella föremålet skulle vara oväsentligt. Museer är platser där praktiken att säga och att se är intimt förbundna med varandra, samtidigt som de står i viss motsättning till varandra. Att studera museerna utifrån Foucaults vetandebegrepp har förutom den hybrida karaktären av vetenskap och icke-vetenskap ytterligare en fördel, det samlas nämligen kring två former: Att säga och att se, eller ljus och språk.

Relationen mellan ljus och språk låter oss bättre förstå förhållandet mellan både vetande-diskurs och vetande-makt. Relationen mellan dessa tre begrepp utgörs nämligen i Foucaults tänkande av ett förhållande mellan ljus och språk. Deleuze understryker i sin bok om Foucault vikten av att uppmärksamma de båda elementen för att vi skall förstå Foucaults tänkande:

Om man glömmer bort teorin om synligheter stympar man inte bara Foucaults konception av historien, utan också hans tänkande, den konception han har av tänkandet. Man gör den till en variant av den samtida analytiska filosofin, med vilken han inte har mycket gemensamt (utom kanske med Wittgenstein, om man hos Wittgenstein lösgör en originell relation mellan det synliga och det utsägbara). Foucault var alltid fascinerad av det han såg lika mycket som av det han hörde eller läste, och arkeologin som han fattar den är ett audio-visuellt arkiv (med början i vetenskapshistorien) (Deleuze 1988/1990 s. 86-87).

I den arkeologiska analysen förstås vetandet som ett audio-visuellt arkiv, där ljus och språk är de två stratifierade former som utgör vetandet. Att de är stratifierade innebär att de har fixerats och fått en fasthet eller tröghet varigenom en viss typ av sanningssägande möjliggörs och sanktioneras. Den stratifierade ljusformen rör det visibla och bestämmer vad som kan ses i ett spel mellan det synliga och osynliga. Den stratifierade språkformen rör utsägelsen och avgränsar vad som kan sägas, av vem osv i ett spel mellan det sagda – osagda eller det utsägbara – osägbara. Det är alltså dessa lager, strata, som olika diskursiva formationer utgör.

I de uttalat arkeologiska undersökningarna återfinns ett ständigt spel mellan det diskursiva (språk) och det icke-diskursiva (ljus). De både möjliggör och repellerar varandra. Liksom hos Roussel fällt (eller veckas) språk och ljus in i varandra och diskursen ges en viss prioritet, genom att språket låter oss formulera vad vi ser, hos Foucault (jfr Foucault 1961a/2006, 1963a/1994, 1963b/2004, 1966/1994, Deleuze 1988/1990). I *Vetandets arkeologi* sätts däremot ljuset under skäpnan. Foucault drar den arkeologiska analysen till sin spets: arkeologin rör sig främst på utsagens nivå och har därför inte utvecklat några verktyg för att analysera ljusregimerna. Ljuset förpassas till ett något oidentifierat icke-diskursivt vilket diskursen visserligen spelar med och som är nödvändigt att ha i åtanke när diskursen analyseras; men själva analysen av det ickediskursiva lämnas därhän (jfr Foucault 1969/2002). Foucaults uttalanden i *Vetandets arkeologi* och det faktum att olika språkanalyser där begreppet diskurs sätts i centrum för analysen har fått allt större genomslag sedan *Vetandets arkeologi* skrevs i slutet av 1960-talet, har lett till att diskursbegreppet och språkinslaget i Foucaults analysätt har fått alltför stora proportioner.

Diskurs är idag ett begrepp med ett bländande och öronbedövande omfång: "The term 'discourse' has become common currency in a variety of disciplines: critical theory, sociology, linguistics, philosophy, social psychology and many other fields, so much that it is frequently left undefined, as if its usage was simply common knowledge" (Mills 2002 s.1). I relation till Foucaults analyser leder detta till att hans undersökningar alltför lättvindigt skrivs in i olika språkteorier såsom strukturalism, poststrukturalism, semiotik osv.<sup>130</sup> De arkeologiska eller genealogiska undersökningarna låter sig dock inte skrivas in i någon allmän språkteori. Genom att studera arbetet om Raymond Roussel är det visserligen möjligt att få några glimtar av hur Foucault förhåller sig till språket, men det är utifrån det omöjligt att formulera någon allmän teori om språket som Foucault skulle utgå från (jfr Foucault 1963b/2004, 1969/2001, Faubion 2004). I avsnittets första sektion kommer diskursbegreppet, och språkets, relation till analysen av vetandet att undersökas lite närmare, för att på så sätt rätta till proportionerna mellan vetande och diskurs; diskurs är här en av vetandets två former; språk.

Ljus och språk är även centralt för att vi skall förstå relationen mellan makt och *vetande*. Relationen är av naturliga skäl framför allt tydlig i de genealogiska arbetena men den förutsätts även i de arkeologiska studierna vilket är tydligt i *Klinikens födelse* (Foucault 1963a/1994) i spelet mellan liv och död såsom kraft-på-kraft relationer. Makt och vetande skjuts in i varandra (makt/vetande) och den förras kraft-på-kraft relationer binder samman det diskursiva (språk) och icke-diskursiva (ljus) via *diagrammets* rörlighet. Kraft-på-kraft förhållandena kan på så sätt förbindas till både det diskursiva och det icke-diskursiva genom maktrelationernas mikrofysik, den *okroppsliga materialism* som känne-

tecknar Foucaults tänkande (jfr Deleuze 1988/1990, Foucault 1970/1993, 1973-74/2006, 1974/2001). Diagrammet är den geometriska figur av linjer ett visst rörelseschema av strategier (kraft-på-kraft förhållanden) lämnar efter sig. Genom införandet av maktrelationerna och de diagram de utgör framhävs ljuset i någon mån framför språket. Dels genom att linjerna och kraft-på-kraft relationerna i högre grad korrelerar mot ljus än mot språk, dels för att Foucaults tänkande kring en okroppslig materialism låter sig väl förklaras genom ljuset. Övervakning och straff och 1973-74 års föreläsningsserie *Den psykiatriska makten* är de tydligaste exemplen på detta (jfr Foucault 1973-74/2006, 1974/2001). Analysen av förfaringssätten (eller genealogin) innebär dock inte att ljuset uppvärderas i samma grad som språket i arbetet *Vetandets arkeologi*; Foucault justerar snarare proportionerna något visavi *Vetandets arkeologi* och finner ett sätt att både analysera diskurs och det icke-diskursiva genom införandet av maktrelationernas kraft-på-kraft förhållanden: ett visst fokus läggs på ljuset, men det förbinds samtidigt med analysen på utsagens nivå. I avsnittets andra sektion utforskas således vetandets relation till makten genom ljusbegreppet.

### A. VETANDE OCH SPRÅK: DISKURS,

#### ELLER ATT BEFINNA SIG PÅ UTSAGANS NIVÅ I ANALYSEN

Anledningen till att Foucault intresserar sig för diskurs är att vi lever i en värld där saker har sagts. Tidigare utsägelser som inte försvinner i tomma intet efter att de uttalats, utan de lämnar ett spår efter sig. Spår som både kan vara manifesta och mer svårfunna:

We live in a world completely marked by, all laced with, discourse, that is to say, utterances which have been spoken, of things said, of affirmations, interrogations, of discourses which has already occurred. To that extent, the historical world in which we live cannot be dissociated from all the elements of discourse which have inhabited this world and continue to live in it as the economic process, the demographic etcetera, etcetera. Thus spoken language, as a language that is already present, on one way or another determines what can be said afterward either independent of or within a general framework of language (Foucault, Ruas 1984/2004 s. 179).

Det är alltså detta "redan sagda" som kvalificerar diskurs till ett intressant område för analys för Foucault. Precis som Sara Mills noterar i sin introduktion till Michel Foucault är "Discourse is one of the most frequently used terms from Foucault's work and, at the same time it is one of the most contradictory" (Mills 2006 s. 53). Om vi håller Foucaults uttalande på en vag, ickespecificerad, nivå är det visserligen möjligt att knyta det samman med åtminstone tre grupper av användningar av diskurs där det anknyts till någon form av språklig praktik eller språkanalys. För det första kan uttalandet relatera till ett diskursbegrepp som rör sig på en mer allmän nivå; en beteckning för *språkanvändning*. Spännvidden för diskurs som språkanvändning är stor och kan avse allt från ett visst samtal om ett särskilt ämne (jfr Foucault 1970/1993), eller en viss problematisering i och genom en särskild språkdräkt (jfr Foucault 1961b/2007, 1963b/2004), till mer genomarbetade teoretiseringar kring språkets performativitet om talakter och talgenrer.<sup>131</sup> Den gemensamma nämnaren för diskurs på denna allmänna nivå är att språk innebär en handling (jfr van Dijk 1999a s.1).

Det är fullt möjligt att förbinda Foucault med ett diskursbegrepp vilket avser en språklig handling, performativitet, men samtidigt är det vare sig möjligt att likställa det med en talakt, en talgenre eller ett språkspel i Wittgensteins mening. Foucault är mycket tydlig på den punkten i *Vetandets arkeologi* där han exempelvis menar att de illokutionära handlingar vi finner i Austins talaktsteori omfattar mer än det som analyseras när den enstaka diskursen och dess kedjor av utsägelser står i det arkeologiska blickfånget: analysen rör sig helt enkelt på en annan nivå, även om det är möjligt att påvisa paralleller till en uppfattning av diskurs som språkanvändning likväl i Foucaults operations-

sätt (jfr Foucault 1969/2002). För det andra använder Foucault gärna uttryck som ”talet om sexualiteten” (jfr Foucault 1976/2002) och ”de verbala prestationerna” (jfr Foucault 1969/2002) för att variera språkbruket när han beskriver en viss diskurs.

Uttryckssättet signalerar att analysen finner frändskap i användningar av diskurs som framför allt tar sin utgångspunkt i text- och lingvistiskt orienterade diskursanalyser vilka började växa fram under 1960-talet i en rad discipliner. Inspirationen hämtades där främst från 1920-1930-talens strukturalister via översättningar av ryska formalister och tjeckiska strukturalister; en etikett Roland Barthes samt Claude Lévi-Strauss ofta tilldelas när de anges som inspiratörer för diskursanalysens framväxt (van Dijk 1985a s. 1 ff).<sup>132</sup> Analysen organiseras här kring en *sampel* av språkliga prestationer där analysen kan avse diskurs som avgränsat till enbart talat språk<sup>133</sup> eller att omfatta både tal och skriven text. Dessa typer av analyser relateras främst till förkortningen DA (*discourse analysis*). DA formeras och avgränsas som en egen enhet vid 1970-talets början och med draghjälp av bland annat Austins och Searls arbeten om talakter uppträder DA i en rad discipliner även utanför språkvetenskaper som lingvistik och semantik (van Dijk 1985a s. 4 ff). Diskursanalytiska riktningar såsom FDA och CDA knyter även de i hög grad an till en analys inriktad mot språket.<sup>134</sup> Semantiska diskursanalyser,<sup>135</sup> konversationsanalys,<sup>136</sup> diskursanalys inom vetenskapsstudier,<sup>137</sup> diskurspsykologi,<sup>138</sup> är bara fyra exempel på den uppsjö av olika analysinriktningar DA organiserar.<sup>139</sup>

Att Foucaults relation till diskurs inte kan förbindas med den här typen av analyser understryks dock i Vetandets arkeologi när han särskilt poängterar att arkeologin inte befodrar någon språkanalys; den riktas vare sig mot högre eller lägre nivåer i språkstrukturen, eller mot interaktionen mellan talare i tal eller text; analysenheten utgörs inte heller av en *sampel* av talad dialog och- eller skriven text, för att utvinna kunskap om språket eller dess effekter (jfr Foucault 1969/2002). För det tredje innebär diskurs det som strukturerar språkliga och sociala praktiker, vilket är den inriktning diskurs får inom samhälls- och kulturteori samt i en hybrid mellan detta område och en text-lingvistiskt orienterad diskursanalys: kritisk diskursanalys (CDA). Definitionen har vissa likheter med exempelvis Saids användning av diskursbegreppet och det är möjligt att förbinda Foucault med en sådan definition om begreppen, episteme, vetande, makt, dispositiv etc. reduceras till ett enda begrepp; diskurs. Förhållandet till en direkt analys av språket är varierande. Analysen av språket kan dels vara mer indirekt, dels vara av den typ vi återfinner inom en text-lingvistisk diskursanalys där diskurs omfattar både text och tal. Ernesto Laclau och Chantal Mouffes *diskursteorier* är ett exempel på det förnämnda.<sup>140</sup> I dylika fall förbinds analysen till språket genom att exempelvis framhålla språkets sociala karaktär (alla sociala uttryck går genom språket), att språket är performativt, meningsskapande och att sociala fenomen liksom språket kan analyseras som teckenrelationer.

CDA, kritisk diskursanalys, är det främsta exemplet på det senare då dessa program bland annat utvecklas mot bakgrund av att språkanalysen anses vara alltför svag inom samhälls- och kulturteorins diskursanalyser. Olika variationer av ideologikritisk språkanalys, till exempel kritiska språkstudier (*critical language studies*), kritisk lingvistik (CL) och funktionell lingvistik (FL) (Fowler 1996, Kress 1996) utgör rötterna för kritisk diskursanalys. Diskursbegreppet betonar på så sätt främst en text-lingvistisk utgångspunkt, men prioriterar samtidigt kritiken i diskursanalysen. Det är avgörande att uppfatta diskursen som:

a major instrument of power and control and Critical Discourse Analysts, unlike Chomsky, feel that it is indeed part of their professional role to investigate, reveal and clarify how power and discriminatory value are inscribed in and mediated through the linguistic system: Critical Discourse Analyses is essentially political in intent with its practitioners acting upon the world where people are not discriminated against because of sex, colour, creed, age or social class (Caldas-Coulthard, Coulthard 1996 s. xi).

Anledningen till att undersöka diskursen karaktäriserad som ett system vilket strukturerar, ordnar, kunskapsområden och sociala praktiker är just de dominerande effekter diskursen ger. Caldas-Coulthard och Coulthards formulering sammanfattar väl det problematiseringsområde CDA samlas kring. Diskurs omfattar här hela det förhållande Foucault analyserar med hjälp av en hel serie av begrepp (såsom diskurs, vetande, makt, dispositiv); maktbegreppet tenderar även att glida från Foucaults tänkande om makrelationer till ett mer ideologikritiskt begrepp, där makt snarast är att betrakta som förtryckande och icke-produktivt. Foucault utgör ofta en utgångspunkt för utvecklandet av program inom CDA, inte minst som en garant för att studien därigenom blir "kritisk". Norman Fairclough utvecklar sitt diskursanalytiska program med SFL<sup>141</sup> och Foucaults arbeten som främsta utgångspunkter. Fairclough gör detta utifrån ett missnöje med hur obalanserade de flesta inriktningar inom CDA är i förhållande till antingen den språkliga eller kritiska analysen. I ena fallet är samhälls- och kulturteorin alltför vag, i det andra fallet är den språkliga analysen alltför otydlig. Det senare gäller även för Foucaults analys (Fairclough 1992).<sup>142</sup> Undersökningen är uppdelad i två delar; dels analysen av *den kommunikativa händelsen*<sup>143</sup> med orientering mot en text-lingvistisk diskursanalys, dels analysen av *diskursordningen*<sup>144</sup> med inriktning mot ett samhälls- och kulturteoretiskt diskursbegrepp.

Med drivkraften att utbilda en ny inriktning för den politiska vänstern, en ny radikal demokrati med ett annat politiskt begrepp i förgrunden än det klassiskt liberala utarbetar Ernesto Laclau och Chantal Mouffe diskursteorin (Laclau, Mouffe 1985/ 2004, Mouffe, 1992, Mouffe 1993/ 2005). Den kritiska, politiska, drivkraften Caldas-Coulthard och Coulthard ger uttryck för ovan om den kritiska diskursanalysens arbetsområde är alltså även den prioriterad i diskursteorins analys. Liksom Norman Fairclough hämtas utgångspunkter för analysen ur Foucaults och Gramscis arbeten; den sistnämndes hegemonibegrepp markerar även här den kritiska inriktningen. Men dess förbindelser till språket vilar dels på en utgångspunkt om språkets sociala karaktär;<sup>145</sup> dels i en "poststrukturalistisk" semiotik. Dessa båda delar hänger naturligtvis samman, då språkets sociala karaktär förstås utifrån en viss typ av semiotik. Semiotiken gör inte minst ett avtryck i omarbetningen av Gramscis hegemonibegrepp.<sup>146</sup> Hegemoni skall i det här sammanhanget förstås som en tillfällig sammanknytning av tecken ("element") som i en näst intill helhetlig dominans tillåts konstruera det politiska.<sup>147</sup> Det är alltså de olika hegemonier som ett samhälle konstitueras och konstitueras av som diskursteorin tar sig an att studera. Kampen om hur diskurser bestämmer vad ett visst tecken, samhällsfenomen – materiellt som immateriellt – skall förstås och levas som, det är detta som ligger i fokus för diskursteorins studier: "att kartlägga de processer där vi kämpar om hur tecknens betydelse skall fastställas och där vissa betydelsefixeringar blir så konventionaliserade att vi uppfattar dem som naturliga" (Whinter Jørgensen, Phillips 2000 s. 31).<sup>148</sup>

För Foucault kvalificeras alltså diskurs som ett intressant område för analysen då det markerar att något redan har sagts; att detta sagda lämnar spår och i viss mån fortfarande ger en referensram för vad som är möjligt att säga och göra då det repeteras om än med en viss skillnad inom ekonomi, politik och andra praktiker. En viss likhet finns här med hur Foucault beskriver Raymond Roussels förhållande till språket. Roussels maskineri utgår alltid från något som redan sagts och sedan dubbleras – den innebär både en repetition och en skillnad; en viss förskjutning i dess innebörd – det kan röra sig om en viss sats särskilt konstruerad för just den texten, eller en sats konstruerad i en helt annan tidigare publicerad text: avsnittet "poeten och den moriska kvinnan" i romanen *Impressions d'Afrique* tar sin utgångspunkt i folksången « J'ai du bon tabac », vars texter förskjuts genom Roussels särskilda process (jfr Foucault 1963b/2004, Foucault, Ruas 1984/2004, Roussel 1932/1995).

Foucaults uttalande skall därför relateras till dels det historiska material för det historisk-filosofiska arbete han utför, dels till diskursbegreppets plats i själva analysen av *problematiseringsformerna* –



vetandets arkeologi – som även genealogin knyter an till. Det första är uppenbart i Foucaults uttalande ovan och det senare förtydligas i *Vetandets arkeologi* där diskurs definieras som ”en mängd utsagor beroende på samma formeringsystem; och på så sätt kommer jag att kunna tala om den kliniska diskursen, den ekonomiska diskursen, naturhistoriens diskurs, den psykiatriska diskursen” (Foucault 1969/2002 s. 134). Analysen handlar om något helt annat än att analysera en sampl av talat eller skrivet språk, att framhäva språkets sociala karaktär, eller att undersöka metaforers användning eller talakters utförande; en analys där diskurs är inblandad innebär att befinna sig på *utsagens* nivå. Foucault framhåller exempelvis att den främsta skillnaden mellan sitt och ett lingvistiskt analysätt är att det senare neutraliserar utsägelsenivån där utsagan tas för given och därmed utgår från utsagens existens utan att analysera den:

analysen av ett språk äger alltid rum på grundval av en korpus av ord och texter; de underförstådda innebördena tolkas och blottas alltid på en grundval av en begränsad grupp av satser; den logiska analysen av ett system förutsätter att en given mängd propositioner skrivits om till formellt språk. Vad utsägelsenivån beträffar är den varje gång neutraliserad: antingen definieras den enbart som ett representativt provstycke som gör det möjligt att frigöra strukturer som kan tillämpas i det oändliga, eller också tar den skydd i ett rent yttre sken bakom vilket ett annat tals sanning bör uppenbaras, eller också gäller den för att vara en likgiltig substans som tjänstgör som formella relationer (Foucault 1969/2002 s. 138-139).

I Foucaults uttalande från *Vetandets arkeologi* är det dock inte enbart en lingvistiskt-textorienterad analys av diskursen efter en sampl (”ett representativt provstycke”) som neutraliserar utsägelsenivån, utan även de analyser vi finner hos exempelvis Norman Fairclough och andra ”kritiska diskursanalyser” samt Laclau och Mouffes diskursteorier vars analyser söker finna ett annat tals sanning: vad det är för ”egentlig” sanning som döljs bakom sinnrika diskursiva manövrer. Att befinna sig på utsägelsenivån och inte neutralisera densamma är alltså det som utmärker Foucaults arkeologiska analys och det moment vilket gör det möjligt att karaktärisera den som en diskursanalys. Foucault framhåller dock att den valda typen av analys inte på något sätt skulle diskvalificera, eller göra dessa andra typer av undersökningar obsoleta och onödiga att genomföra. Analysen möjliggör istället en studie på en viss nivå av det sagda, utifrån utgångspunkten att det utsagda lämnar spår varigenom vi måste förhålla oss till det redan sagda och att detta uttrycks i ett tredimensionellt koordinatsystem för utsagornas formering

Att betrakta utsagorna i sig själva är inte bortom alla dessa analyser och på en djupare nivå söka efter en viss hemlighet eller en viss rot till språket de skulle ha bortsett från. Detta innebär att man försöker göra denna så närliggande genomskinlighet, som utgör elementet för deras möjlighet synlig och analyserbar (Foucault 1969/2002 s. 138-139).

Att befinna sig på utsägelsenivån och ta utsagan som undersökningsobjekt innebär alltså att analysera möjlighetsvillkoren för detta spridningssystem. Utsagan skall dock inte förväxlas med vilket språkligt element som helst, en utsägelse, utan för att en *utsaga* skall antas som en utsaga i Foucaults mening krävs det något mer; ett helt system av regler vilka utgör utsägelsefunktionen i *Vetandets arkeologi*.<sup>149</sup>

Utsägelsefunktionen är den vertikala y-axeln i det tredimensionella koordinatsystemet arkeologin, eller analysen av problematiseringsformerna, består av. Y-axeln innebär en analys av den diskursiva praktiken som i det här sammanhanget utgörs av de anonyma historiska regler varigenom villkoren för hur utsägelsefunktionen utövas definieras vid en viss tidpunkt och för en viss språklig, social eller geografisk krets. Analysen omfattar fyra områden: 1) ett koordinatsystem av existensregler för utsagens objekt varvid utsagan har en referens i en grupp av områden som består av a) materiella objekt, b)

symboliska eller dolda objekt, c) rumsliga och geografiska platser.<sup>150</sup> 2) Ett område av subjektpositioner, där ett specifikt förhållande mellan utsagan och ett subjekt anges och upprätthålls.<sup>151</sup> 3) Ett anknutet område till utsagan varigenom den relateras till andra utsagor i ett nätverk av utsagor som fungerar som utsagans associerade område. En utsaga kan alltså inte stå ensam för att den skall betraktas som utsaga. 4) En utsagas repeterbara materialitet vilket innebär att den skall lämna någon form av spår. Materialitet betyder här allt från högst tillfälliga och snabbt avklingande spår såsom tal till mer manifesterade långvariga händelser som det i stentavlor huggna ordet.<sup>152</sup> Dessa fyra områden korrelerar alltså mot x-axelns analys av den diskursiva formationens fyra typer av bildningsregler (för objekten, begreppen, utsägelsemodaliteterna, de strategiska valens formering); det vill säga analysen av hur samexistens mellan annars disparata utsagor är möjlig och hur dessa grupperas.

Utsägelsemodaliteten relaterar till objektpositionen och utgör på så sätt den punkt där någon måste befinna sig för att vara utsagans "subjekt": det vill säga den plats någon måste inta för att vara "sanningssägande". Att vara den som vet, talar, undersöker, anses handla etc.<sup>153</sup> Den grundläggande frågan för analysen av begreppsbildningen är hur cirkulationen av en uppsättning begrepp mellan de olika utsagorna möjliggörs inom diskursen; det vill säga hur olika "element" cirkulerar inom och mellan A) successionsformerna, B) samexistensformerna och C) procedurer för ingripande.<sup>154</sup> I beskrivningen av objekts-bildningens analys i *Vetandets arkeologi* klarläggs Foucaults säregna projekt; viljan att frångå den klassiska indelningen mellan orden och tingen för att istället se diskurserna som något mer än ett system av tecken vilket betecknar ting: en praktik varigenom objekten bildas i och med att vi talar om dem. Det är ett specifikt system som upprättas.<sup>155</sup> I presentationen av objektsbildningen tydliggör Foucault att vetandets arkeologi verkligen rör förhållandet mellan ljus och språk:

"Orden och tingen" är – den allvarliga – titeln på ett problem; det är också – den ironiska – titeln på ett arbete som förändrar dess form, förflyttar dess utgångspunkter och slutligen uppenbarar en helt annan uppgift. En uppgift som består i att inte – längre – behandla diskurserna som mängder av tecken (betecknande element som hänvisar till innehåll eller föreställningar) utan praktiska handlingar som systematiskt bildar de objekt de talar om. Visserligen består diskurserna av tecken; men de nöjer sig inte med att begagna dessa tecken för att beteckna ting. Det är detta mera de utträttar som gör det omöjligt att reducera dem till språk och tal. Det är detta "mera" som måste tas fram och beskrivas (Foucault 1969/202 s.67 kursivering i original).

Relationen mellan ljus och språk liknar i hög grad det förhållande mellan språket och synligheterna Foucault lyfter fram hos Raymond Roussel. Ljuset föregår visserligen språket, men det är först i och med språket ljuset kan ta plats i Roussells värld. I *Vetandets arkeologi* tycks samma prioritet ges till språket framför ljuset; objekten är diskursiva. Innebär inte detta ett bryderi? Finns det inte en viss slagsida åt det språkliga för att det skall vara möjligt att verkligen beskriva detta mera?

Om vi jämför med de empiriska arkeologiska analyser Foucault genomför, *Vansinnets historia* (1961a/2006), *Klinikens födelse* (1963a/1994), *Orden och tingen* (Foucault 1966a/2002) och då särskilt de två förstnämnda, så prioriteras aldrig språket i lika hög grad där som i den metateoretiska undersökningen av arkeologin *Vetandets arkeologi* (Foucault 1969/2002) utgör. Diskursens, språkets, prioritet leder till ett dilemma som redan uppenbaras i den metateoretiska undersökningen av arkeologins möjligheter. De diskursiva objekten kan förvisso ges en prioritet genom språket via Roussells tänkande om det litterära och poetiska språket (handlingarna som bildar objekten är talet); de arkeologiska territorierna sträcker sig dock utanför språket i ett icke-diskursivt – och så även i *Vetandets arkeologi*. Foucault får omedelbart problem när de strategiska valens formering skall beskrivas. Han anger visserligen undersökningstekniska skäl till bekymren, men de är likaledes förknippade med att språket, diskursen, lämnas till förmån för ljusets och det materiella icke-diskursiva området. Beskrivningen av de strategiska valens formering understryker att det är omöjligt att göra en definitiv åt-

skillnad mellan den arkeologiska analysen av vetandenas former och den genealogiska analysen av förfaringssätten. Samtidigt är det uppenbart att det rör sig om en viss förskjutning i analysen relaterat till de övriga bildningsreglerna för de diskursiva formationerna och den arkeologiska analysen i stort med dess tre axlar, utsägelsefunktionen (y), arkivet (z) och spridningssystemet (x). Förskjutningen och beroendeförhållandet mellan de båda analysätten förtydligar Foucault i inledningen till *Njutningarnas bruk* där förfaringssätten utifrån vilka problematiseringsformerna bildas utgör genealogins undersökningsområde (jfr Foucault 1984a/2002b).

Förskjutningen och beroendeförhållandet består i att objektsbildningen, bildningen av utsägelsemodaliteterna samt begreppsbildningen förutsätts och ses i ett annat ljus genom de sätt varpå de grupperas och ordnas efter teman eller teorier (jfr Foucault 1969/2002 s. 83). Det är dessa "teman" eller "teorier" Foucault benämner "strategier". Trots de problem Foucault finner i att beskriva tillvägagångssättet i undersökningen av strategibildningen, eller de strategiska valens formering, pekar han ut tre instanser för strategiernas bildande; *diffractionspunkter, beslutsinstanserna* och en tredje något svårdefinierad instans bestående av tre delmoment: *diskursens funktion i en icke-diskursiv praktik, den regim och de processer genom vilka man tillägnar sig diskursen, de positioner begäret kan inta till diskursen*. Inte minst den sista instansen och dess tredje delmoment om begärets förhållande till diskursen som en av bildningsreglerna för strategierna belyser hur Foucault famlar efter ett sätt att uttrycka dessa förfaringssätt: *maktrelationer och de kraft-på-kraftrelationer (eller handling-på-handling) detta innebär: beslutsinstanserna står i ett kraft-på-kraftförhållande varvid de avgränsar sig från varandra; objekt, utsägelsemodaliteter och begrepp ingår i ett kraftspel där de utgör varandras oförenlighets- och ekvivalenspunkter samtidigt som de ändå kombineras med varandra genom en handling-på-en handling, vilken ger en annan handling, själva systematiseringen*.<sup>156</sup>

Redan ett knappt år senare börjar Foucault luckra upp språkets prioritet i analysen när den kompletteras med en, visserligen skissartad, *okroppslig materialism* i installationsanförandet *Diskursens ordning* till professorstolen vid College de France (jfr Foucault 1970/1993). Återigen får alltså ljuset en mer framträdande roll i analysförfarandet. Utsagan är alltid förbunden med något icke-diskursivt, en mer manifest eller en mer *okroppslig materialitet*; så även i *Vetandets arkeologis* framställning där den markeras genom ett diffust icke-diskursivt, exempelvis via den repeterbara materialiteten eller de strategiska valens formering. I Laclau och Mouffes variation av diskursanalysetemat finns en direkt kritik gentemot hur Foucault fortfarande talar om ett diskursivt och ett icke-diskursivt i *Vetandets arkeologi*. Diskursteorin föredrar istället att enbart tala om diskurs, eller det diskursiva eftersom språket löper genom hela det sociala och på så sätt bestämmer hur vi uppfattar världen. Det är således inkonsekvent att tala om något sådant som det icke-diskursiva (jfr Laclau, Mouffe 1985/2004). Att hävda att diskursens materialitet genom att hänvisa till att den i grunden är en social praktik (jfr Laclau, Mouffe 1985/2004, Fairclough 1992, 1995) löser dock inte dilemmat eftersom sociala praktiker lika gärna kan vara immateriella; förbindelsen mellan en social praktik och den icke-diskursiva materialiteten är alltså inte självklar.

Materialiteten riskerar till att bli till något diffust, svårartikulerat eller i värsta fall något mystiskt. Norman Faircloughs variation inom den kritiska diskursanalysen går åt motsatt håll och kritiserar Foucault för att han inte göra uppdelningen än tydligare och utarbetar en konkret språkanalys. Faircloughs svar är den tvådimensionella analysen av *den kommunikativa händelsen och diskursordningen* (jfr Fairclough 1992, 1995). I båda fallen är det dock tydligt att kommentatorerna inte uppfattar att Foucaults användning av diskursbegreppet relaterar till ett förhållande mellan "språk" och "ljus". Själva diskursbegreppet tenderar således att skymma den *okroppsliga materialitet* ("ljus") Foucault ändå förbinder diskursen och utsagan med. Istället för att analysera *vetandet* på utsagans nivå studeras diskursen på språkets ("sociala") nivå.<sup>157</sup> Med en liknande argumentation som Foucault för angående användandet av det då ovanliga begreppet diskurs – "för att undvika ord som är alltför belastade

med villkor och konsekvenser och som för övrigt är inadekvata då det gäller att beteckna en dylik spridning ord som "vetenskap", "ideologi", "teori" eller "objektivitetsområde" (Foucault 1969/2002 s. 55) – väljer jag att, åtminstone för tillfället, pensionera ordet för att istället enbart tala om *vetande* och att detta analytiska begrepp innebär att vi befinner oss i spänningsfältet mellan det *sagda* (språk) och det *synliga* (ljus, det som existerar).

## B. VETANDE OCH MAKT: LJUSETS OKROPPSLIGA MATERIALITET

Det är alltså nödvändigt att vända sig till de analyser som föregår och följs av *Vetandets arkeologi* för att ljuset skall uppträda i en styrka som överstiger den snabba glimt eller skimmer det icke-diskursiva utgör i nämnda arbete. Att det icke-diskursiva bara skimrar till, ger en glimt eller är en reflex genom den diskursiva praktiken är dock ett exempel på hur ljuset faktiskt fortfarande har en plats i *Vetandets arkeologi*. I arbetet om Raymond Roussel är det nämligen främst så som ljuset framträder. Men det är också glimtar, reflexer som ger en omgivning eller en miljö dess form. I sitt skumma sken ger ljuset något dess gestalt. Ljuset innebär här både det som existerar; det vi ser är också det existerande och det som formar vår existens, tillvaro eller liv (Foucault 1963b/2004). I avhandlingen om vansinnets historia återfinns detta tänkande om ljuset som en reflex, ett skimmer varigenom vansinnet ibland kan låta sanningen blänka till (jfr Foucault 1961a/2006). Ljuset som reflex spelar en ännu viktigare roll för analysen i *Orden och tingen*. Genom Velasquez målning *Las Meninas* förklarar Foucault elegant hur det klassiska epistemets krav på den rena representationen gjorde att det subjekt, härskaren, som ordnar, grundar, tablån själv inte kan ingå i den samma. Den plats där härskaren står, vilken är en avlägsen plats i relation till dess undersåtar, är ett tomrum. Endast genom reflexen, en skör spegelbild av kung Filip IV och drottning Mariana skymtar hastigt förbi, markeras en plats – den som ser och som allas blickar riktas mot – utanför själva tablån, representationen. Foucault ställer denna flyktiga synlighet mot en annan och mer direkt synlighet i det moderna epistemet: där människan både är den som ser (grundar kunskapen) och är objektet för blicken (ett objekt förkunskap).

Att synligheten markerar någots existens begränsas inte till Roussels poetiska värld; Durkheim framhåller exempelvis att sociologen skall betrakta sociala fakta som ting för att på så sätt kunna utarbeta regler för dess observation (jfr Durkheim 1895/1978); Latour och Woolgar beskriver i *Laboratory Life* den vikt naturvetenskapen tillmäter synlighörandet genom inskriptionsanordningar eller andra typer av mätinstrument där grafer och annat visar på någots existens (Latour, Woolgar 1979/1986). Att se är således en grundläggande form för att veta och den löper parallellt med att säga i och genom detta vetande. Men Ljuset formar även vår existens (liv, tillvaro), den signalerar inte enbart om att något existerar (jfr Foucault 1963b/2004). Förutom den snabba reflexen i *Las Meninas* spegel återfinns det som intensivare sken i *Orden och tingen*. Utöver den rena representationens tablå under det klassiska epistemet är spelet mellan synligt och icke synligt en viktig princip i analysen av det moderna epistemet. Psykoanalysen och etnografin samlas kring ett omedvetet som lysas upp: genom att analysera vårt omedvetna som individer (psykoanalysen) eller kultur (etnografin) formas vår existens.

I *Orden och tingen* tydliggörs också hur språk och ljus utgör två former för vetande i analysen av psykoanalysen. Det är genom det analytiska samtalet mellan två individer som ett undermedvetet avslöjas: psykoanalysen låter existensen skimra, lysas upp genom orden (jfr Foucault 1966a/1994). I *Klinikens födelse* finns ett liknande spel mellan det synliga – osynliga. Livet får sin form genom dödens klara ljus i Bichats anatomisk-patologiska medicin. Bichats speciella vitalism återfinns i Foucaults eget sätt att tänka tänkandet och subjektivitet som en kraft utifrån eller ett kraft-på-kraft förhållande (jfr Foucault 1963a/1994, Deleuze 1988/1990). Bichat låter alltså obduktionen få en central plats i bestämmandet av sjukdomen. Bichats vitalism, eller "nyhet", innebär att han betraktar döden

som partiell. En kropp dör inte helt vid en och samma tidpunkt, utan vävnader dör undan för undan och i olika takt. Liv blir på så sätt det som gör motstånd mot den "yttre kraften", döden; vår existens, dess möjligheter och faror bestäms utifrån döden.<sup>158</sup> Vansinnets historia låter även den synligheten forma "existensen"; dels genom att vansinnet lämnar "spår" på vissa organ som kan upptäckas vid en fysiologisk undersökning,<sup>159</sup> dels genom att uppmärksamma och agera på de vansinnigas uppförande. Paralleller till *Övervakning och straff* kan dras då just vikten av att hålla sig disciplinerad och att arbeta med kroppen ses som en god väg till tillfrisknande (Foucault 1961a/2006).<sup>160</sup>

Arkeologins analys av problematiseringsformerna opererar med båda dessa variationer av ljuset. Genealogins analys av förfaringssätten fördjupar och ger den formande aspekten ett visst företräde i undersökningarna. Det är framför allt tre teman i det program för analysen av förfaringssätten som utarbetas i *Diskursens ordning* som förlängs, formas och förtydligas i Foucaults första stora arbeten om relationen mellan makt-vetande *Den psykiatriska makten* (1973-74/2006) samt *Övervakning och straff*, sedan inträdet vid Collège de France, maktrelationerna som strategi, diskursens bestämmande makt (det vill säga upprättandet av objektsdomäner) och inte minst formulerandet av en *okroppslig materialism*. Foucault utvecklar således ett annat register för analysen där han både kan undvika faran med att analysera det synliga på samma sätt som det sagda på utsagens nivå och problemet med analysen av de icke-diskursiva strategierna. Den okroppsliga materialismen är utan tvekan den mest centrala punkten; den löper genom de prioriterade begreppen strategi, maktens mikrofysik, dispositiv (och dess diagram) och inte minst panoptismen. Ljuset får sin rätta dimension och plats i analysen och den "bestämmande makten" blir mindre diskursiv i och med att maktutövningen är ljuset: strategier som lättrorliga vågrörelser där själva risken att vara övervakad fäster sig på "tanken" varigenom vi disponerar våra kroppar på ett särskilt sanktionerat normalt sätt; ljusets fotoner formar de kroppar det kommer i kontakt med. En okroppslig materialism: "En makt som till synes är mindre "kroppslig" ju mera raffinerat "fysisk" den är" (Foucault 1974/2001 s. 207). I *Den psykiatriska makten* utvecklas resonemanget lite mer ingående om ljuset och dess okroppsliga materialism i och genom panoptismens, som den främsta formaliseringen av maktens mikrofysik, kombination av en *herkulisk styrka* med maktutövning via en *själens makt över själen*:

"Herculean strength", that is to say a physical force which, in a sense, bears on the body, but which is such that this force, which hems in and weighs down on the body is basically never employed and takes on a sort of immateriality so that process passes from mind to mind, although in actual fact it really is the body that is at stake in the Panopticon system (Foucault 1973-74/ 2006 s. 74)

Lite senare i samma föreläsning understryker Foucault att det här rör sig om ljuset. Det är, vidare, tydligt att detta innebär ett kraft-på-kraft förhållande; det handlar om att disciplinera kroppen för att till fullo kunna utnyttja dess krafter på ett så ekonomiskt vinnande sätt som möjligt (jfr Foucault 1973-74/2006, 1974/2001, 1961a/2006). Ett kraft-på kraft förhållande Foucault redan beskriver i arbetet om Roussel och ljusets formande av tingens yta: "but these are surface effects, not effects on depth. The disappearance of form is not due to the essential rules of perspective, but to a sort of competition where other forms impose themselves, still leaving the first ones a right to visibility which always culminates by passing through into the language with a strange power to circle around the obstacle that meant to hide it" (Foucault 1963b/2004 s. 110).

Just frågan om maktrelationernas yteffekter är något Foucault brottas med efter *Övervakning och straff* och *Den psykiatriska maktens disciplinära makt*. Uttalandet i det förstnämnda arbetet om "själen som en kroppens fångelse" har tolkats som att vi är totalt determinerade av en allomfattande disciplinär makt. Foucault har vid något tillfälle bemött en sådan tolkning av den disciplinära makten med att uttalandet i *Övervakning och straff* bara var ett skämt. Detta är dock något osannolikt. En rimli-

gare förklaring är att Foucault faktiskt vid den tidpunkten främst var fokuserad på hur människor i en disciplinerande miljö blir påtvingade en annan form för sitt vara. Uttrycket *sjelen som en kroppens fängelse* behöver dock inte innebära att den form som försöker påtvingas är helt igenom lyckosam; även fångelser är möjliga att bryta sig ur. Om ljuset i Roussel kan liknas vid hur UV-fotonen ger en övergående solbränna, kan panoptismens ljus i *Övervakning och straff* jämföras med hur samma UV-foton i sin styrka påverkar cellerna negativt och är cancerogen: risken att programmeras efter ett visst disciplinärt schema är överhängande inom armén, klostret, mentalsjukhuset, skolan, fabriken och fångelset.

I takt med att Foucault alltmer börjar röra sig från den disciplinära makten via biopolitiken/biomakten i monografin *Viljan att veta* och föreläsningsserien "*Samhället måste försvaras*", till regerandekunst (regerandekunstens rationalitet) och vidare in i 1980-talets studier rör maktrelationerna yteffekter av det slag arbetet om Raymond Roussel presenterar. Dessa relationer utgörs dock alltid av ljusets okroppsliga materialitet: kraft-på-kraft relationer. I arbetena om biopolitiken handlar det om en kraft riktad mot såväl hela befolkningen – för att forma den och deras liv mot det uppfattat goda – som disciplinära punktinsatser mot vissa individer. Dispositivet består alltså i sig av ljusets linjer; immateriella och materiella.<sup>161</sup> Men, som Foucault aldrig tröttnar på att understryka; för att en maktrelation skall kunna existera måste det finnas motstånd och såväl "makten" som "motståndet" sker i spridningens exterioritetsförhållande: en kraft på en annan kraft. Kraft-på-kraft temat och dess ytteffekter blir än tydligare i arbetena om problematiseringen av styrande-konsten: att inte bli styrd på det sättet till det priset. Ljuset och dess formande av livet är själva utgångspunkten i *Njutningarnas bruk* (Foucault 1984a/2002b) och *Omsorgen om sig* (Foucault 1984b/2002c) där styrandet av sig själv och andra vävs in i ett tänkande kring utformandet av en livsstilistik eller levnadsetetik där kraftrelationerna finns både till en själv och andra.

Maktrelationerna förbinder alltså de båda formerna för vetande (Foucault 1973-74/2006, 1974/2001, 1976/2002a). Examinationsavsnittet i *Övervakning och straff* är ett bra exempel där ljus och språk binds samman genom att individualiteten, eller den objektivering ett visst synlighets-schema ger upphov till, införs i ett dokumentärt område (jfr Foucault 1974/2001 s. 216-227).

#### IV. GRÄNSERFARENHETER: DUBBLERA, LAGER, TANKESCHEMAN, SUBJEKT & FRIHET

Ett lager i Foucaults tänkande skall alltså inte förväxlas med geologens jordlager; arkeologin relaterar, exempelvis, istället till arkivet och en analys på utsagornas nivå (jfr Foucault, Bellour 1967/1989, Foucault, Palmier 1969/1989). Foucaults lager ligger nära de lager han beskriver hos Raymond Roussel och då särskilt på det sätt Roussel konstruerar *Nouvelles Impressions d' Afrique*. Roussels teknik går här ut på att skapa en språklig labyrint där en huvudvers förlängs med en uppsättning av verser inom parenteser, där varje undervers inom en första parentes kan förlängas med ytterligare parenteser och därmed nivåer och lager. *Nouvelles Impressions d' Afrique* består på så sätt av en kortare text med huvudverser som undan för undan fördjupas och ges en mer omfattande mening genom underverserna. Liksom Foucaults lager är dessa lager labyrintiska; när vi har nått sista parentesen i en viss serie kan vi återvända till den nivå som lämnades för några omgångar sedan: till ett visst underlager (där kanske fler underlager väntar; nya verser i nya parenteser), eller till en ny huvudvers med sina underlager av parenteser i parenteser (jfr Foucault 1963b/2004). På ett liknande sätt markerade jag hur Foucault opererade via lager i analysen av Willis fallbeskrivning, med parenteser:

nivå 1 Georg III insjuknande – nivå 1 avsättningsceremonin { nivå 2 madrassera { nivå 3 isolera – reducera kungen till sin avgränsade fysiska kropp } nivå 2 konungens fall { nivå 3 suverän makt { nivå 4 manifest-namngiven-given ett ansikte } nivå 3 regelringens tystnad { nivå 4 anonym-namnlös-ansiktslös } } – nivå 1 en annan typ av makt än den suveräna/disciplinär makt.<sup>162</sup>

Att tänka lager på det här sättet grundas i ett särskilt sätt att erfara gränsen på; vad en gräns är, kan vara och hur dess överträdelse är möjlig. Foucaults gränserfarenhet är ett tänkande från utsidan och finner stöd i Blanchots och Roussels tänkande. I en intervju 1984 med Charles Ruas säger Foucault att han visserligen aldrig skulle ha förstått och engagerats av Roussels tänkande om han först inte hade läst Blanchot, men det var först i mötet med Roussel och särskilt dennes arbete med *dubblören* som han insåg att han var tvungen, och kunde, tänka subjektet på ett annat sätt än marxismen och existentialismen (jfr Foucault, Ruas 1984/2004). Jag menar att det är mot bakgrund av denna gränserfarenhet som vi även måste förstå hur Foucault förstår subjektet i de senare arbetena. Jag kommer därför dröja litet vid subjektanalysen innan jag fortsätter att förklara gränserfarenheten utförligare.

Den mest akuta frågan i de senare genealogiska arbetena är om Foucault börjar använda en typ av subjekt som vetter åt ett liberalt autonomt och grundande subjekt: samma subjekt han tidigare förkastat. Eric Paras (2001) menar exempelvis att det nu handlar om ett i det närmaste klassiskt existentalistiskt subjekt. Han uppmärksammar, liksom Timothy O’Leary (2002), att Foucault allt oftare börjar tala om vikten av den enskildes *frihet* och *autonomi*: innebär detta en skarp diskontinuitet i Foucaults tänkande? Jag tror att det varken rör sig om ett skarpt brott eller ens någon reell förskjutning i Foucaults subjektuppfattningen överhuvud, *frihets-* och *autonomi* begreppen till trots (jfr Foucault, Riggins 1983/1990 Foucault, Becker, Fornet-Betancourt, Gomez-Müller 1984/1997, Foucault, Barbadette, Scala 1984/1990). I ett första steg är det viktigt att uppmärksamma hur Foucault tänker subjektet som en form istället för en substans vilket implicerar principerna om *exterioritet*, *spridning* och *kraft-på-kraft* förhållanden. Subjektet kan alltså ta många former, det kan röra sig om hur någon konstituerar sig såsom politisk individ, ett moraliskt subjekt, genom att inta en viss relation till sig själv; eller att utifrån konstitueras som ett underkastat subjekt som vid ett visst tillfälle marginaliseras och inte får ta till orda, eller tvärtom tvingas att ta till orda för att utvinna en tänkt inneboende sanning om sig själv. Subjektet är på så sätt alltid kopplat till en *somatisk singularitet*, en kroppslig enskildhet som går att urskilja från en annan kroppslig enskildhet.

Men en singularitet är aldrig ett och detsamma som ett *subjekt*; utan det konstituerar och konstitueras som en mängd olika subjektspositioner, eller subjektformer. Subjekt är på så sätt inte samlat till en substans med en given sanning och en given status, utan en föränderlig form med sina referens- och förbindelsepunkter utspridda i en exterioritet (jfr Foucault 1973-74/ 2006, Foucault, Rabinow 1984/ 1997). Tänkandet är frihet i förhållande till vad vi gör. Genom att etablera våra *förehavanden händelser* och *belägenheter* som objekt möjliga att problematisera och reflektera över, är tänkandet den rörelse där vi tillåts kasta loss från dessa. Tänkandet innebär just denna losskastande aktivitet (Foucault, Rabinow 1984/1997 s. 117). Foucault understryker dock i “Polemics, Politics and problematizations” att detta inte innebär att tänkandet utgör ett självrefererande system. För att vi överhuvudtaget skall kunna handla och beträda tänkandets fält krävs först att ett särskilt antal faktorer redan har börjat mjuka upp dem och den särskilda *händelsen* börjar verka vara osäker, *belägenheten* börjar uppfattas som besvärlig eller *förehavandena* uppför sig som något obekant. Sociala, ekonomiska och politiska processer kan ge upphov till sådana element för problematisering; men dessa element arbetar endast som en vag anstiftare och kan verka på långt rumsligt och tidligt avstånd (Foucault, Rabinow 1984/1997 s. 117).

Det Foucault beskriver här för Paul Rabinow i maj 1984 utgår från tänkandet om *exterioritet*, *spridning* och *kraft-på-kraft förhållandena*. Friheten finns i maktrelationerna, eftersom dessa också möjliggör en viss uppsättning av motståndspunkter i spridning. Kraft-på-kraftförhållandet är alltså motorn för friheten. Makten – en sammansatt strategisk situation i ett givet samhälle – är även den satt i en spridning mellan punkter (jfr Foucault 1976/2002a). Exterioritetsförhållandet framhävs genom att tänkandet som frihet är beroende av att punkter, eller “element” lösgörs och tillgängliggörs i en

spridning utanför och i relation till tänkandet: det rör sig samtidigt om maktrelationer genom den kraft från det yttre som pressar på med sin anstiftande roll: en kraft att inlemma sig i eller kanske göra motstånd mot genom dess möjliga motsägelsefullhet i ett vitt spektra. Frågan om *autonomi* relaterar även den till dessa principer om *spridning*, *exterioritet* och *kraft-på-kraftrelationer*. Det är inte första gången Foucault använder sig av ett autonomibegrepp. Detta autonomibegrepp skiljer sig dock i hög grad från ett autonomt liberalt subjekt. I *Vetandets arkeologi* beskrivs diskursen som autonom: "kort sagt; att det inte behandlas som resultatet eller spåret av någonting annat, utan som en praktisk domän som är autonom (trots sitt beroende) och som man kan skildra på dess egen nivå (trots att man måste artikulera den i förhållande till något annat än den själv)" (Foucault 1969/2002 s. 150). Autonomi i Foucaults tänkande måste alltid bestämmas i relation till både något yttre som det är beroende av, det befinner sig i en spridning där det inte kan centreras till en punkt, och i en uppsättning av maktrelationer till andra "autonoma" områden. Subjektet skall alltså förstås som en sådan praktisk domän. Friheten och *autonomin* skall även relateras till skillnaden mellan *dominansförhållanden* och *maktrelationer*. Någon egentlig autonomi existerar inte eftersom vi alltid är beroende av någon yttre kraft – det yttes linje (livet/döden).

Det finns heller ingen frihet bortom maktrelationerna. En maktrelation må alltid vara ojämlig – det är alltid någon av parterna som har ett övertag, hur obetydligt det än kan verka, men den förut sätter alltid att en möjlighet till motstånd finns; friheten att göra på något annat sätt än vad motparten dikterar. I *dominansförhållandet* har en viss maktrelation permanentats; kraftförhållandena är mycket ojämliga och motstånd är i det närmaste omöjligt. Friheten att göra något annat än åtylta finns inte; alltså existerar i realiteten inte frihet i *dominansförhållandet*. *Autonomi* och *frihet* är således viktiga för Foucault i relation till hur risken för *dominansförhållanden* omöjliggör för subjektet (individ, den somatiska singulariteten) att delta i ett *kraft-på-kraft* (*handling-på-handling*) förhållande där friheten att göra något annat än det dikterade (via exempelvis olika makt-vetande konstellationer) är möjlig.

I föreläsningsserien *Den psykiatriska makten* benämner Foucault "individ" för *somatisk singularitet*, eftersom han vill undvika att skriva in sig i ett existerande uttrycks sätt i de psy-funktioner undersökningen rör (Foucault 1973-74/2006).<sup>163</sup> Den *somatiska singulariteten* innebär en veckning av det yttes linje (livet och/eller döden) där ett hålrum bildas med rum för självrelationens subjektformer avhakar från givna makt-vetanderelationer: Tänkandes frihet möjliggjord av rörelsen från en given belägenhet. Rörelsen, gränsöverträdelsen och gränserfarenheten är således en grundläggande aspekt i Foucaults operationssätt. Gränserfarenhetens logik om ett tänkande från det yttre löper genom hela analysstadiet; att uppmärksamma mellanrummen; element sammansatta i serier varigenom oregelbundna lager bildas; tekniker, taktiker, strategier, dispositiv: ömsesidigt förstärkande och försvagande av varandra. Nyckeln till att begripa Foucaults "gränserfarenhet" är dubbleringen (att *veck* {*implicera* och *explicera*} dubblotten och negativet/avspeglingen) och det spel mellan upprepning och skillnad detta innebär. Dubbleringen i alla dess aspekter möjliggör och utgör ett annat sätt att tänka relationen mellan *insida* och *utsida*. Dubblör, eller *Doubleur* på franska, kan betyda både en stand-in på en teater eller filminspelning (och relaterar därför till *kopian*; dubblotten, dubbelgångaren, avspeglingen: fotografiets kopia av negativet) och någon som dubblerar; hantverket att fodra ett klädesplagg vilket innebär att tyget veckas och vrids (jfr Foucault 1963b/2004).

I båda betydelseerna av dubblör är både själva veckningen och ett tänkande efter upprepning/skillnad implicerat. Hantverket att dubblera där tyget veckas och vrids innebär att fodret är det yttre tygets inre och vice versa: det yttre tyget är fodrets insida, de veckas in i varandra. Att operera efter och med veckningar medför att gränser måste tänkas på ett annat sätt, där tidigare distinktioner om *utsida* och *insida* förstådda som distinkta gränser förbyts mot en lokalisering i gränsområdena. I vecket. I veckningarna. Foucaults förkärlek för ett tänkande i termer om *mellanrum* varigenom ett an-



tingen - eller skjuts i bakgrunden till förmån för ett både-och (vetande och makt/vetande) eller hans avvisande av transcendens är exempel på veckandet och den serie av *transitioner* detta innebär. Förhållandet till gränser artikuleras bäst som *accentuering* eller *schattering*: det vill säga *betoningar*, eller *nyansskillnader*, framför entydiga fasta och robusta gränser. Accentueringen (schatteringen) innebär på så sätt oklara gränsövergångar där områden ger sig till känna genom intensifiering av "logiker" eller element, vilka både är ömsesidigt beroende av varandra och varandras antagonister. När ljuset och språket veckas in i varandra och gör vetande (eller poesin) möjligt är ett exempel där Foucault och Roussel delar accentueringens gränserfarenhet (jfr Foucault 1969/2002 s. 150). Viljan att röra sig från en mer klassisk distinktion mellan utsida och insida och istället befinna sig i gränsområdena uttrycker Foucault tydligast i artikeln "What is Enlightenment" där han anger en riktning för formulerandet av ett filosofiskt etos genom att omarbete Kants kritiska attityd: "The point, in brief, is to transform the critique conducted in the form of necessary limitation into a practical critique that takes the form of a possible transgression" (Foucault 1984/2007 s. 113).

I det andra fallet innebär dubblören att något eller någon dubbleras: någon eller något upprepas, men upprepningen innebär samtidigt en förskjutning, dubblören är inte identisk med det som den skall dubblera. En upprepning med en samtidig skillnad föreligger. Dubblören spelar visserligen med olikheten och igenkännandet (den andre och den samme), men med en viss tyngdpunkt på *negationen*. I arbetet om Raymond Roussel utarbetar Foucault framför allt två variationer av dubblören, vilka han inlemmar i sitt eget tänkande kring gränserfarenheten; *ersättaren*, *stand-in*, och det *negativa* ur vilket ett positivt kan utläsas – ett "metagram":

The metagram is both the truth and the mask, a duplicate, repeated and doubled and placed on the surface. At the same time it is the opening through which it enters, experiences the doubling and separates the mask from the face that it is duplicating (Foucault 1963b /2004 s.27).

Metagrammet innebär i grunden att ett ord, eller en hel sats, utgår från ett annat ord, eller en annan sats vilken den repeterar med en viss förskjutning och så att säga täcker över. Det tydligaste exemplet är naturligtvis hur Roussel i *Parmi les noirs* utgår från satsen "les lettres du blanc sur les bandes vieux billard" (de vita bokstäverna på biljardbordets vallar) som varierar genom satsen "les lettres du blanc sur les bandes du vieux pillard" – den vite mannens brev om den gamle plundrarens horder (jfr Roussel 1932/1995 s. 3-4). Roussel har här utgått från likheten mellan orden "billard" (biljard) och "pillard" (plundrare) och utifrån dessa ord konstruerat en serie upprepningar och förskjutningar för att sedan landa i den avslutande meningen. Likheten mellan orden behöver inte vara lika tydliga som "billard" och "pillard", där endast första bokstaven har bytts ut och bildat ett nytt ord, utan det kan även röra sig om hur vissa ord liknar varandra i uttalar eller associationer.

Metagrammet är således både *sanningen* och *masken*; om "billard" är sanningen utgör "pillard" masken och omvänt om vi utgår från "pillard". Metagrammet utgör på så sätt, i sig, ett spel mellan originalet (original skådespelaren) och dubblotten (original skådespelarens stand-in). Roussels process för *Parmi les noirs* innebär också att bokens eponyma mening "les lettres du blanc sur les bandes vieux billard" (de vita bokstäverna på biljardbordets vallar) arbetar som ett *fotografiskt negativ* till den avslutande meningen. Orden som skrivs huller om buller på det gamla biljardbordets vallar utgör nämligen en rebus, ett kryptogram, som bildar den avslutande meningen; "les lettres du blanc sur les bandes du vieux pillard" (den vite mannens brev om den gamle plundrarens horder). Genom att röra sig i en cirkel runt bordet kommer alltså gästerna (rebuslösarna) – om de löser rebusen – se hur hela berättelsen handlar om en rebus, baserad på de brev den uppdiktade vita mannen skrivit om en afrikansk plundrars horder (jfr Foucault 1963b/2004, Roussel 1935/1995 s. 3 ff).

I *Impressions d' Afrique* utvecklar Roussel processen med metagrammet ytterligare och utgår visserligen från samma metagram som *Parmi les Noirs*, men den första satsen ("les lettres du blanc sur les bandes vieux billard") förekommer aldrig i texten trots att den styr hela berättelsens konstruktion då den fortfarande utgör den initiala sats utifrån vilken Roussel sedan broderar ut språket. Den ligger således tyst i den text som läses och de senare meningarna tvingas hela tiden att återvända till den eftersom den är grunden för de nödvändiga förskjutningarna. Den andra satsen ("les lettres du blanc sur les bandes du vieux pillard") är inte heller den klart urskiljbar i den polerade text vilken utgör *Impressions d' Afrique*, men den är ändå närvarande som en slags vattenstämpel; synlig när vi väl förstått själva tillvägagångssättet och vet att meningen används som en del i ett metagram (jfr Roussel 1932/1995, Foucault 1963/2004). *Impressions d' Afrique* visar tydligt hur metagrammets veckningar kan gå i en vertikal riktning. Dubblingens upprepning och skillnad går här i ett sicksackmönster mellan flera nivåer i texten. Det är en upprepning eftersom det tidigare ordet reaktualiseras i sin förskjutning.<sup>164</sup> Ett liknande rörelseschema finns i Foucaults analyser: Bichat sicksackar mellan Morgagni och Pinel i *Klinikens födelse* där gamla element reaktualiseras, men på ett annat sätt med nya innebörder och effekter (jfr Foucault 1963a/1994, Foucault 1963b/ 2004, Roussel 1932/ 1995). Rörelsen mellan olika nivåer i analyser framhäver också lagren och dess labyrintiska karaktär, där vi visserligen kan återkomma till samma nivå men att detta samtidigt innebär att för-sättningarna har förändrats. Det är aldrig en exakt kopia, utan det sker alltid en förskjutning.

I exempelvis *Vetandets arkeologi* talar Foucault om hur en förändring inte innebär ett totalt brott, en fullkomlig diskontinuitet mellan olika vetanden (eller épistémè). Foucaults önskan om att röra sig från en klassisk distinktion mellan insida och utsida i "What is Enlightenment" (Foucault 1984/2007) utgör i praktiken en förlängning av den vilja han demonstrerar i *Vetandets arkeologi* om att röra sig från en klassisk uppdelning mellan kontinuitet och diskontinuitet vilande på ett tänkande efter axeln antingen-eller. Diskontinuiteten Foucault understryker i sina arbeten är riktade mot ett tänkande där vi tänker historien som en kontinuitet, där vissa element följer på och avlöser varandra (jfr Foucault 1961/ 2006, 1963a/ 1994, 1966/ 1994, 1969/ 2002, 1970/ 1993, 1974/ 2001, 1976/ 2002a, 1984a/ 2002b, 1984b/ 2002c, Foucault, Bellour 1966/ 1998). Men i dessa arbeten finns också rum för kontinuitet: Bichats reaktualisering av Morgagni i *Klinikens födelse* är ett exempel på detta. Foucault tröttnar aldrig att återkomma till vikten av att befinna sig i gränsområdena: uppmärksamma sprickorna, avbrotten, hålen, förändringarna, men också dess förbindelsepunkter, reaktualiseringar. Transversala sprickor mellan lagren. Veckningar mellan lager: sicksackande förflyttningar, upprepningar och skillnader. I ett samtal med Raymond Bellour om receptionen av *Orden och ting* och Foucault själv som en diskontinuitetens filosof *par excellence* understryker Foucault att han snarare är intresserad av passagen än diskontinuiteten; hur en viss kontinuitet ändå är möjlig trots att en diskontinuitet föreligger.<sup>165</sup>

Dubblören som *stand-in* innebär framförallt ett horisontellt veckande. Horisontellt eftersom det rör relationen mellan två punkter: ersättaren/imitatören och den ersatte/den imiterade. Ersättaren eller dubbelgångaren är i än högre grad *veckat* än metagrammet. Dubblören markera två viktiga moment i Foucaults tänkande: *exterioritet* och *kraft-på-kraft förhållandet*. Roussels dubblör möter i Foucaults tänkande det *tänkande från utsidan* som Blanchot utarbetar (jfr Foucault 1966b/1987). Exterioriteten innebär två saker. För det första att varje *inre* förutsätter ett *veckat yttre*. För det andra att dubblingen vilar på principen om den *andre*. Det första fallet av exterioritet innebär att det är själva veckningen som utgör insidan. Det inre kan inte, av förklarliga skäl, vecka sig självt från ingenting, utan det behövs ett yttre som veckas. Foucault undviker ett transcendentalt eller ett grundande subjekt vilka båda utgår från ett tänkande om en insida som sträcker sig ut mot en utsida, eller en insida som grundar utsidan genom sitt tänkande och handlande genom att istället tänka utifrån *exterioritetsförhållanden*. I den mån det är möjligt att tänka insida och utsida via Foucault innebär insidan ett yttre för-

hållande till utsidan, på samma sätt som utsidan innebär ett yttre förhållande till insidan. Det är uppenbart att Foucaults senare analyser av subjektet som självrelation faller tillbaka på båda dessa moment av exterioritet.

Självrelationen är en exterioritetsrelation till åtminstone tre punkter. Den är ett yttre i förhållande till andras relationer till sig själva. Den är ett yttre i relation till de makt/vetande förhållanden självrelationerna försöker haka av i från eller jämka sig med (och omvänt). Den är ett yttre i förhållande till det själv vilket någon har en relation till: vi utför ett arbete på oss själva genom tekniker eller principer vi hämtar ”utanför” oss själva. Den specifika tekniken eller principen och dess applicerande är ett yttre i relation till det själv den är avsatt att forma. Självvet är således i spridning. Foucault opererar med samma grundprinciper för subjektet som *form* istället för en *substans* i både arbetena om *Njutningarnas Bruk, Omsorgen om sig* och de som föregår dessa (jfr Foucault 1969/2002 s. 157-161). De senare undersökningarna innebär alltså inte en övergång till ett klassiskt liberalt subjekt; ett autonomt, grundande och transcendentalt subjekt. Att självrelationens subjekt – där ett subjekt som själv konstitueras – liksom subjektet i *Vetandets arkeologi* utgörs av en spridning genom en uppsättning av exterioritetsförhållanden är alltså inte särskilt överraskande när Foucaults inspiration från Roussels dubblör och Blanchots tänkande från utsidan, och de veckningar dessa tänkanden innebär, uppmärksammas. Exterioriteten framhäver alltså *olikhetens* och *skillnadens* prioritet. I *Vetandets arkeologi* uttrycks detta genom identiteten som olikhet: ”vårt jag är skillnaden mellan maskerna” (Foucault 1969/2002 s. 161). I analysen av subjektet som självrelation bestäms det, eller finner snarare sitt läge, i relation till olika tidigare och på andra håll formulerade principer, makt-vetandeförhållanden, som försöker att ”koda” individen till en viss normalitet (subjekt).

Det andra fallet av exterioritet rör *olikhetens*, *skillnadens* prioritet i Foucaults tänkande. Dubblören organiseras kring en relation till det yttre: där den punkt som repeteras inte är *densamma* som repeterar, en punkt som är den *andre*. Det är till viss del en upprepning av den punkt som dubblerats: om det inte föreligger någon imitation av den punkt som dubbleras kan det ju inte röra sig om en dubbelgångare. Dubblören är dock inte en effekt av likhet, utan av dess *olikhet* med den som imiteras. Det är *skillnaden* som gör sig påmind vilken skapar dubblören: i annat fall hade de två punkterna varit identiska med varandra och en imitation hade inte förelegat. Dubbelgångaren är dock *inte* den andre. Exterioritetsrelationen rör hur en punkt relaterar till sig själv genom förhållandet till en annan punkt. Det är den som varseblir en dubbelgångare som är den egentliga dubbelgångaren. Det är när den *andre* har veckats in i min självrelation med en anspelad likhet utan att vara identisk (olikhet/skillnad) som dubbelgångaren bildas. Jag uppfattar min egen likhet – och manifesterar antagligen skarpt skillnaden – med den andre. Det är jag som är den andres dubbelgångare.<sup>166</sup>

Här möter Roussels dubblör Blanchots, i den senares *tänkande från utsidan*. Dubblören tar alltid sin utgångspunkt från en exterioritet. Dubbelgångaren markerar ett kraft-på-kraft förhållande och en inneboende *risk* i detta förhållande. En risk att det yttes olikhet kommer att suddas ut skillnaden mellan imitatören och den som uppfattar sig som dubblerad. Den *andre* veckas in i självrelationen och tar likt kommentaren i *Diskursens ordning* över originalets plats.<sup>167</sup> I fallet med Roussels skådespelare utgör dubblören en risk eftersom den innebär att en inte lika namnkunnig skådespelare försöker ta den ordinarie skådespelarens plats (Foucault 1963b/2004). Döden i titeln på den engelska upplagan av Foucaults arbete om Roussel anspelar just på denna fara för språket; genom att det dubbleras upprepas det visserligen men det ursprungliga ordet riskerar att ”dö” eftersom det byts ut och täcks över av kopian: *billard* dör när det täcks över av *pillard*. I Blanchots *tänkande från utsidan* beskriver Foucault denna utsida som en dragningskraft eller attraktion vilken hotar att upplösa eller bringa det den attraherar till dess död och tomhet:

The outside cannot offer itself as a positive presence – as something inwardly illuminated by the certainty of its own existence – but only as an absence that pulls as far away from itself as possible, receding into the sign it makes to draw one toward it (as though it were possible to reach it). Attraction, the marvellous simplicity of opening, has nothing to offer but the infinite void that opens beneath the feet of the person it attracts, the indifference that greets him as if he were not there, a silence too insistent to be resisted and too ambiguous to be deciphered and definitively interpreted – nothing to offer but a woman's gesture in a window, a door left ajar, the smile of a guard before a forbidden threshold, a gaze condemned to death (Foucault 1966/1987 s. 28).

Litet senare i texten när Foucault talar om hur denna utsida, likt Roussels dubblör, framträder som en önskad färdkamrat blir risken att suddas ut till förmån för imitatörens närvaro än tydligare.<sup>168</sup> Det är nu lättare att förstå hur Foucault tänker subjekt (och objekt) som form genom exterioritet, spridning och kraft-på-kraft relationer i arkeologin, vetandenas genealogier (makt/vetande) och framför allt att subjektet som självrelation i etikens genealogi inte innebär en övergång till ett klassiskt liberalt grundande eller transcendentalt subjekt. Självrelationen kan således fortfarande förstås som en punkt, singularitet, i spridning relaterat till alla de yttre punkter i koordinatsystemet en viss självrelation relaterar till, antingen som de makt/vetande förhållanden vilka strävar mot normalisering av individen, eller de vägledande principer för handlandet och tänkandet någon låter sig inspireras av. Singulariteten innebär på så sätt den veckning av det yttes linje som utgör koordinatsystemets Z-koordinat.

Självrelationen medför även att vi dubblerar oss själva varigenom vi intar ett exterioritetsförhållande till en redan given självrelation där vi lierar oss med stödpunkter utifrån (givna makt/vetande förhållanden och dess normaliseringsprocesser, eller mer vägledande principer för tänkandet): en praktik där vi sätter oss själva på spel genom att olikheten, det för oss främmande tänkandet riskerar att förändra självrelationen och relationen till andra. Att det rör sig om ett kraft-på-kraft förhållande även i fallet med självrelationen är med andra ord tydligt. Risken att förbytas och bli någon annan stannar alltså inte vid självrelationen, utan även konstellationen makt/vetande och dess vilja till dominansförhållanden och kodning av den enskilde mot att efterfölja en viss normalitet förstår Foucault utifrån dessa exterioritets-, spridnings- och kraft-på-kraft förhållanden: å ena sidan makt/vetanden som något yttre i förhållande till varandra (med samma spridnings och kraft-på-kraft effekter relationen till självet innebär); å andra sidan alla dessa singulariteter som i sina självrelationer utmanar och hotar att utsläcka givna makt/vetande konstellationer genom tänkandets motståndsstrategier; eller det motsatta förhållandet där makt/vetandeformationer hotar att koda om och "normalisera" en befintlig "vild" självrelation. Subjektet är en form utspritt på alla dessa stödpunkter och äger därigenom inte någon inre egen, oföränderlig, absolut sanning; utan sanning konstitueras genom sanningsspel och relationer till sig själv och andra.

Veckningarna är alltså ett genomgående tema i Foucaults arbeten. Avhandlingen om vansinnets historia har flera belysande exempel, inte minst rörande, subjektet som självrelation men också i rollen som negativ, ett metagram utifrån vilket vi kan bestämma det positiva, minnets psykologi genom amnesi, språkets psykologi genom afasi.<sup>169</sup> Den vansinnige och vansinnet arbetar också som ett tänkande från utsidan, en ovälkommen färdkamrat vi inte kan göra oss av med, utan är tvingade att dras med för att det skall vara möjligt att få fatt om en sanning vag och försvinnande.<sup>170</sup> Ytterligare ett exempel på hur viktigt tänkandet kring vecket, dubblören och tänkandet från utsidan är naturligtvis de lager Foucaults analyser organiseras efter; tekniken av att vecka samman olika modus, eller riktningar, principer, för tänkandet och handlandet är helt beroende av detta.

## V. MATERIAL OCH KULTURBEGREPPETS TRE GENRER

De båda begreppen arkiv och *dispositiv* framhåller att Foucaults arbetssätt kännetecknas av att undersöka och formulera de eller det *sammanhang* som möjliggör konstituerandet av ett visst vetande. De båda begreppens principer om exterioritet och spridning framhåller detta. Begreppen arkiv och *dispositiv* kommer visserligen att användas sparsamt i den framställning som komma skall, men deras strukturerande inverkan på det tänkande som följer skall ändå inte underskattas. De uttrycks kanske klarast i det fjärde kapitlet där den *implicita* fråga som ställs är *hur kan vi tänka världskulturmuseets uppkomst?* Vilka register ingår Världskulturmuseets bildningsprocess i? Begränsas det till ett smalt kulturpolitiskt register med en väl avgränsad debatt som rör frågor om museiflyttar och museibyggnadens placering i Göteborg där exempelvis "vetenskapen" endast är på besök som en kulturpolitisk debattör? Kan fler register inneslutas, som inte nödvändigtvis fogas samman i stabila relationer utan även punktvis?: Ett vetenskapligt *akademiskt-teoretiskt* register som kanske oftast befinner sig på distans som ett slags avlägsna referenspunkter för museets bildningsprocess, ett *forskningspolitiskt* register vars manövrer bland annat för museet som kunskapsinstitution, ett *musealt* register med exempelvis sin särskilda erfarenhet av föremålet, ett *demokratiskt* register med frågor om bland annat demokratin, dess funktion, processer, fortlevnad etc. ett *ekonomiskt* register, ett *juridiskt* register och inte minst ett *kulturpolitiskt* register med debatter mellan politiker i och utanför riksdag, mellan medborgare på debatt- och kultursidor osv.

Det fjärde kapitlet tecknar på så sätt konturerna för arkivet och ger en förklaring av valet av material. I de övriga kapitlen ligger analysen snarare vid frågan om *dispositiven*; det vill säga på de sätt de olika "registren" sätts i rörelse och bildar samfälliga strategier, både stabila och av en mer instabil, tillfällig, art. Men det är även möjligt att se hur två tankestrukturer växer fram vilka snarare ligger på arkivets stratifierade tröga nivå, än *dispositivets* lätttrörliga sammansättning av styrkorna. För att undersöka ett sådant arkiv, eller åtminstone att först ställa sig frågan vilka register som är inblandade för att sedan kunna undersöka dessa, krävs alltså en något heterogen samling av material. I studien används fyra typer av material: A. Artiklar från dags- och kvällspress, B. Parlamentarisk-politiska texter, C. Akademisk-teoretiska texter, D. Utställningarna. Liksom Foucault anser jag att det är viktigt med ett så brett material som möjligt för att på så sätt kunna kartera ett så vitt sammanhang som möjligt. Att materialet består av en mängd olika typer av källor har alltså en teoretisk poäng, då det underlättar upprättandet av de exterioritets- och spridningsförhållanden *dispositiv* och arkiv kännetecknas av. I avsnittets sista sektion, (E), ges en presentation av hur begreppet genre används som ett viktigt grupperingsverktyg i debatterna om Världskulturmuseets vara eller icke vara.

### A. PARLAMENTARISK-POLITISKA TEXTER

De parlamentarisk-politiska texterna omfattar sådana texter och transkriberat tal som framför allt formeras och kommuniceras inom riksdag och regering.

### I. DIREKTIV OCH DEPARTEMENTSSERIEN, STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR

De offentliga utredningar som undersökts berör fem områden som angår varandra. *Utredningar om museerna eller kulturminnesvården*. En naturlig utgångspunkt för att försöka placera Världskulturmuseiprojektet *sammanhang* jämte debatterna i dags- och kvällspressen under perioden för det institutionella etablerandet (1996-1999) är 1994 års museiutredning SOU:1994:51 (1994) *Minne och bildning Museernas uppdrag och organisation* och inte minst dess delundersökningar i bilagedelen. En utredning som sedan har satts i ett vidare *sammanhang* genom den mycket omfattande museiutredningen *Mus 65'* vars arbete sträcker sig från 1965 fram till 1974 (jfr SOU:1972:45 *Kulturminnesvård. Betänkande avgivet av 1965 års musei- och utställningsakkunniga*, SOU:1973:5 *Museerna. Betänkande avgivet av 1965 års musei-*

och utställningssakkunniga, SOU:1974:43 Utställningar. Betänkande avgivet av 1965 års musei- och utställningssakkunniga). Mus 65' refererar i sin tur bakåt till den första stora utredningen på musei- och kulturminnesvårdsområdet under 1900-talet SOU:1922:11 (1922) Betänkande med förslag till lag angående kulturminnesvård samt organisation av kulturminnesvården. 1, Historik, memorial angående minnesvårdens nuvarande ståndpunkt, utländsk lagstiftning samt bilagor. Dessa utredningar sammantaget är viktiga för att nå en förståelse av de diskussioner om museernas organisering debatterna, samtalen och andra praktiker kring Världskulturmuseets etablerande flankeras av. Under 1980-talet utreds inte museerna genom SOU-systemet. En utredande diskussion fortgår dock i en serie utredningar initierade av Statens kulturråd (1986:2 Museiperspektiv. 25 artiklar om museerna och samhället, 1986:3 Museiförslag). Dessa utredningar knyter både an till tidigare och utgör referenspunkter för senare SOU-utredningar.

Dessa utredningar kan ses som ett specialområde inom nästa fält av offentliga utredningar: kulturpolitiken. Här används främst två volymer ur 1995 års kulturutredning, SOU:1995:84 Kulturpolitikens inriktning, samt SOU:1995:85 Tjugo års kulturpolitik, med inriktning mot en översyn av svensk kulturpolitik i stort. Det tredje området av utredningar berör en fråga om "världskultur" vilken uppstod vid 1990-talets mitt och innefattar SOU:1997:95 Forum för världskultur: en rapport om ett rikare kulturliv: betänkande av Utredningen om inrättandet av ett världskulturhus i Stockholm, SOU:1998:125 Statens museer för världskultur, SOU:2000:15, samt Forum för världskultur: delbetänkande från Forum för världskultur. Utredningarna om "världskultur" finner alla knutpunkter i de tidigare nämnda områdena (museerna och kulturminnesvården, kulturpolitiken) och ett vidare fält om demokratins vitalitet; här representerat av SOU:2000:1 En uthållig demokrati! – Politik för folkstyrelse på 2000-talet. Området om demokratins status är även centralt för utredningarna om kulturpolitiken samt museerna och kulturminnesvården.

Ett femte område för utredningarna rör Museernas relation till forskning och vetenskaplig kompetens. En utredning som varit mycket behjälplig för att mäta ut de förändrade avstånden mellan museala och forskande praktiker när museerna alltmer förlorar statusen som lärda verk är Forskarutbildningens meritvärde. Betänkande av utredningen om forskningen och forskarutbildningens situation i nya högskolan (SOU: 1981:30), inledd 1980, då dessa förändringar relaterar till omdaningar i det högre utbildningssystemet. Området berörs även inom tidigare nämnda utredningsområden, framför allt SOU: 1995:84 och SOU: 1995:85.

Direktiven är intressanta eftersom de ger en fördjupning i utredningens grundtanke och hur inriktningen för en utredning förändras genom tilläggsdirektiv. Jag har främst använt mig av följande direktiv: 1993:26 Översyn av mål- och strukturfrågor m.m. inom det statliga och statsunderstödda museiväsendet, 1996:110 Organisationskommitté för etablerande av ett Världskulturmuseum i Göteborg, samt 1997:101 Utredning om folkstyret i Sverige inför 2000-talet.

Ur departementsserien är framför allt en utredning viktig för studien: DS 1996:74 (1996) Kunskap som kraft. Handlingsprogram för hur museerna med sitt arbete kan motverka främlingsfientlighet och rasism av Inga Lundström, dåvarande förste antikvarie vid Historiska museet och Marja-Leena Pilvesmaa (antikvarie vid samma museum). Såväl tidpunkten för dess publicering och innehåll gör den särskilt intressant. Den publiceras juni 1996, knapp tre månader före förslaget om Världskulturmuseet lanseras i kulturpropositionen. Rapporten innehåller, vidare, många paralleller till det som senare kommer att bli Världskulturmuseet. Det då framväxande tvärvetenskapliga akademisk-teoretiska samtidsdiagnostiska fältet lyfts fram som viktigt att förhålla sig till genom kulturminister Marita Ulvskogs förord. Förordet visar dels att detta område är känt inom kulturdepartementet, dels att det tillåts spela en stor roll för hur departementet tänker sig att museerna skall utveckla sig i framtiden.

## II. PROPOSITIONER, MOTIONER, UTSKOTTSBETÄNKANDEN, PROTOKOLL

Materialet utgörs främst av fyra typer av propositioner, forsknings-, kultur- folkbildnings- samt budgetpropositioner. Forskningspolitiken har en kort historia som eget politik-område. Den första propositionen läggs riksdagsåret 1981/82 – Om forskning (prop. 1981/82:106). Jag följer således hur museernas relation till forskningspolitiken har förändrats från denna första proposition, fram till propositionen *Forskning och samhälle* som läggs samma riksdagsår som förslaget om Världskulturmuseet (jfr fo. Prop.:1981/ 82:106, 1983/84:107, 1989/90:90, 1992/93:170, 1996/97:5).

Av kulturpropositionerna är naturligtvis 1996 års proposition av särskilt intresse då förslaget om Världskulturmuseet presenteras i just denna (jfr *Kulturproposition 1996/97:3*). *Folkbildningspropositionen 1998/99:115* är naturligtvis förbunden med både 1996 års kulturproposition, 1995 års kulturutredning och 1994-års museiutredning. Genom att studera denna proposition är det möjligt att relatera världskulturmuseiprojektet och dess tänkta bildningsarbete till ett vidare fält av bildning/folkbildning. Budgetpropositionerna ger upplysningar om vad som regeringen i realiteten vill satsa på. Genom att exempelvis jämföra utredningen om Världskulturforum med 2001 års budgetproposition står det klart att regeringen inte längre anser det prioriterat med upprättandet av ett sådant forum.

Motionerna på det kulturpolitiska området ger en god bild av hur riksdagspartierna ställer sig till kulturområdet i allmänhet; kulturens och (folk)bildningens vikt för samhället genom dess relation till demokrati och dessas (kulturen, (folk)bildningen, och demokratins) relation till varandra. Jag använder främst de motioner som väcks i anslutning till att förslaget om Världskulturmuseet läggs och efter att förslaget antagits i riksdagen i december 1996.

Riksdagsutskottens betänkanden fördjupar förståelsen av de politiska processerna och rikspolitikens liv. Utskotten är platsen där den största delen av det politiska livets förhandlingar sker. Här moduleras propositioner om genom att motioner tas i beaktande eller avslås. Det är ovanligt att utskottets förslag, som alltså presenteras i betänkandena, inte bifalles i riksdagen, eftersom dess betänkanden grundar sig på ett majoritetsbeslut i själva utskottet. Jag använder främst kultur- och konstitutionsutskottens betänkanden.

Riksdagens protokoll innebär en god källa för att följa de modus som är förbundna med retoriska, juridiska och politiska manövrer i realtid. I debatterna ser vi hur vissa vägledande principer för tänkandet anläggs rörande vad kultur innebär (som konst, antropologi och bildning – och vad denna konst, antropologi, bildning innebär) och hur världskulturmuseiprojektet relaterar till detta. Även om besluten kanske realiteten redan avgjorts genom utskottsmajoriteten, det vill säga det förslag som utskottet ställer till riksdagen, är det mycket givande att följa hur strategier och taktiker byggs upp i argumentationen för ett visst förslag och hur motståndspunkter etableras för att åtminstone högljutt protestera mot de beslut som kommer att fattas. Både motståndarna och förespråkarna för Världskulturmuseiprojektet knyter exempelvis an till 1994-års museiutredning som stöd för respektive argumentation.

## III. DEKLARATIONER OCH STATENS ÖVERENSKOMMELSER MED FRÄMMANDE MAKT

Statens överenskommelser med främmande makt innebär bland annat de internationella konventioner Sverige undertecknat och ålagt sig att följa. Här används konventionerna om: ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, (SÖ 1971:41), medborgerliga och politiska rättigheter (SÖ 1971:42), FN:s Allmänna deklaration om de mänskliga fri- och rättigheterna (FN 1948), Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europarådet 1950), UNESCO:s allmänna förklaring om kulturell mångfald (UNESCO 2001), FN:s HBT deklaration om homo-, bi- och transpersoners rättigheter (FN:s kommitté för mänskliga rättigheter 2008). Dessa konventionstexter intar en central plats för att vi skall kunna

förstå hur principen om mänskliga fri- och rättigheter tar en prioriterad plats i konstituerandet av vetanden om samtiden i och genom Världskulturmuseets praktiker.

#### **IV. MYNDIGHETERS SKRIVELSER OCH PROTOKOLL**

Materialet utgörs här av protokoll myndigheten Göteborgs universitet upprättar i beslutsfrågor rörande inrättandet av Museion (jfr Prot. nr 5 19970221: bil. A63693/96, Prot. nr. 41 19980526: bil. A63870/96 [Plan för verksamhet och organisation. Rapport från Museions planeringsgrupp]). Materialet innefattar även skrivelser från universitet till departementen rörande finansiering osv (jfr skrivelse ställd till utbildningsdepartementet 19970418 A2 1513/97 [En ämnesöverskrivande, utåtriktad verksamhet för förverkligandet av en "Museionidé"]). Skrivelserna och protokollen visar på intressanta kopplingar mellan etablerandet av Museion, Världskulturmuseet och vetenskapscentret Universeum och inte minst samlokaliseringen vid Korsvägen.

#### **V. FÖRORDNINGAR: SKOLVERKETS FÖRFATTNINGSSAMLING (SKOLFS)**

Förordningarna inom skolverkets författningssamling har framför allt varit behjälpliga med att se hur museerna vid 1990-talets början alltmer ses som en del i ett större bildnings- och utbildningssystem. Det är här främst 1994 års förordning om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna, det vill säga gymnasieskolor, kommunal vuxen utbildning med mera (SKOLFS 1994:2) och de förändringar som sker inom denna förordning år 2009 genom SKOLFS 2009:18. Även detta är alltså ett viktigt moment i det sammanhang som möjliggör världskulturmuseets vetanden om samtiden.

#### **B. ARTIKLAR FRÅN DAGS- OCH KVÄLLSPRESS**

För de debatter om Världskulturmuseets etablerande och museibygnadens placering i Göteborg som förts utanför riksdagen har ett omfattande dags- och kvällstidningsmaterial använts. Materialet används främst i avhandlingens andra del om Världskulturmuseets institutionella etablerande. Artiklarna används både i större sjök där de organiseras efter tematiker, och mer närgående analyser med excerpter från materialet. De större tematikerna rör framförallt undersökningen i kapitel fyra om museiprojektet förstått som ett flyttförslag. Anledningen till att jag har valt en sådan teknik är av referenstekniska skäl. Materialet är mycket omfattande (ca 500 artiklar) och varje tema kan innefatta över femtio artiklar. Varje tema är samlat i en appendix där varje enskild artikel finns numrerad med ett överensstämmande nummer i källförteckningen, längst bak i arbetet. På så sätt undviks allt för långa referenser i texten.

För att få ett så omfattande sammanhang som möjligt har jag använt mig av de båda nationella fulltext databaserna Presstext och mediearkivet vilka ger en god täckning av förekommande tidningar på framför allt nationell och regionalnivå, men dock kanske något sämre täckning för mindre landsortstidningar. Sökorden som har använts är världskulturmuse\* och museifytt\*. Trunkeringarna (\*) innebär att sökmotorerna även har sökt på världskulturmuseet, världskulturmuseum, världskulturmuseer och museifytten, museifyttar. Perioden som sökningarna har omfattat är 19960801 till och med 19991231 och dessa år har avsökts halvårsvis, då sökmotorerna har sorterat bort träffar som överstiger ett visst antal. Sökmotorerna har främst använts under hösten 2003 och våren 2004, vilket innebär att en sökning idag kan generera andra träffar än dem jag genomfört eftersom sökmotorerna har gjorts om sedan dess. Antal träffar per år var 1996; **125** st. 1997; **84** st., 1998; **172** st., 1999; **118** st. Ett antal av dessa artiklar har sorterats bort från den slutgiltiga analysen då dessa antingen inte har givit någon användbar information, där exempelvis Världskulturmuseet endast nämnts i förbigående, eller någon annan museifytt har avsetts. Vissa artiklar har jag även spårat upp via referenser i artiklar som jag erhållit från grundsökningen av databaserna; det har till exempel rört sig om debattvar. Materialet omfattar totalt 498 artiklar.



### C. ÅKADEMISK-TEORETISKA TEXTER

De akademisk-teoretiska texterna består både av artiklar som är direkt knutna till utställningarna (jfr Abiri, Thörn (2005) *Horizons Perspectives on a Global Africa*, Follér, Thörn (eds.) (2005) *No Name fever Aids in the Age of Globalization*) och arbeten som fungerar som ett slags referenspunkter för det tänkande som utgör världskulturmuseets vetanden om samtiden. Dessa referenspunkter kan karaktäriseras på åtminstone tre sätt. Först som en slags parallell problematisering av demokratin och då särskilt dess offentliga samtal. Jag tänker här främst på den problematisering Jürgen Habermas gör i avhandlingen *Borgerlig offentlighet* där han bland annat visar hur offentligheten genom massamhällets inträde har "refeodaliseras" varigenom ett reellt offentligt samtal alltmer får stå tillbaka för reklam och public relations. Uppförandet av Världskulturmuseet kan ses som ett unikt svar på en liknande problematik – även om det naturligtvis är omöjligt att upprätta någon kausalitet mellan Habermas arbete och etablerandet av Världskulturmuseet – med en upplevd fragmentering av samhället, där människors känsla av utanförskap ökar och därigenom även ett behov av skapandet av mötesplatser för medborgarna, det vill säga platser för ett offentliga samtal medborgarna emellan som liknar det borgerliga samtal Habermas beskriver i sin avhandling. För det andra som ett omfattande tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält som växte fram under 1990-talets början, mitt, i Sverige och under 1980-talet i Västeuropa och USA. Texterna används alltså främst för att se i vilken mån Världskulturmuseets vetanden om samtiden knyter an till ett vidare fält av samtidsdiagnostik inom en akademisk-teoretisk värld. Samtliga texter arbetar med andra ord som ett sätt att sätta in Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden i ett vidare sammanhang genom att jämföra och relatera de olika serier av modus som jag finner med varandra. Det tredje sättet är en variation av det föregående och kan exemplifieras med hur Hans-Georg Gadamer's arbete om *Sanning och metod* används som ett sätt att mäta förhållandet mellan det Världskulturmuseets bildningsbegrepp och ett annat bildningsbegrepp i en tidigare museikonfiguration som delar vissa principer med just Gadamer's förhållande till bildning.

### D. UTSTÄLLNINGARNA.

Undersökningen omfattar elva utställningar mellan åren 2003 och 2008. Redan innan museibyggnaden har uppförts och den ordinarie verksamheten påbörjats uppför museet tillfälliga utställningar i en stor plastkub invid den plats där museet byggs och färdigställs till invigningen den 27 dec. 2004. Dessa "interimsutställningar" representeras av *Born in Europe* ("Kuben" maj 2003 – sept. 2003, utställningskatalog). Den första generationens utställningar utgörs i undersökningen av *Horisonter röster från ett globalt Afrika* (27 dec. 2004 – 14 juni 2007, utställningskatalog, webbutställning), *No Name Fever. Aids in the Age of Globalization* (27 dec. 2004 – 18 juni 2006, webbutställning), samt *Dwelling the demons: Sites unseen* (27 dec. 2004 – 28 okt. 2007, webbutställning). Den andra generationens utställningar som analyseras är *Gender Blender* (1 juni 2006 – 20 dec. 2007, webbutställning) och *Trafficking* (6 sept. 2006 – 24 mars 2008, utställningskatalog, utbildningsmaterial, webbutställning). *Hard Rain* (20 juni 2007 – 18 okt. 2007, utställningskatalog, webbutställning) och *Fair Fashion?* (sept. 2007 – 12 maj 2008, webbutställning) är de två utställningar från den tredje generationen som analyseras, medan *Kongospår* (jan. 2008 – 17 okt. 2008, webbutställning) samt *Take Action! 83 Ways to Change the World* (17 jan. 2008 – 19 april 2009, webbutställning) utgör materialet för undersökningen av den fjärde generationens utställningar. Till sist, den femte generationens utställningar som här representeras av *Pushing the Limits* (sept. 2008 – 16 mars 2009, webbutställning) och *En stulen värld* (18 sept. 2008 – 2010, utställningskatalog, webbutställning).

Samtliga utställningar har jag besökt vid ungefär fem till tio tillfällen vardera. Utställningen är som bekant en märklig blandning av såväl ljus och språk: det är textskyltar, verbala utsägelser, bil-

der, upplevelser och synligheter om vartannat. Detta innebär att varje besök vid utställningen på sitt sätt är unikt. Vissa gånger har jag varit helt ensam i utställningsgalleriet vilket har inneburit en helt annan utställning, med dess blandning av språk och ljus, än när jag trängts med skolklasser, cirkulerat tillsammans med ett fåtal andra besökare där den ljudlösa kommunikationen oss emellan har varit minst lika manifest som förhållandet mellan oss och utställningen. Museet är ett kommunikationsrum och som ett sådant kommer naturligtvis helt olika saker att förmedlas beroende på hur variablerna förändras. Den av museet inskrivna kommunikationen via textskyltar, installationer etc. förskjuts alltså till viss del beroende på den kommunikation som samtidigt upprättas mellan dem som befinner sig i utställningsrummet. Det kan alltså vara något vanskligt att försöka utarbeta en analys utifrån dessa museala besök. Den etnografiska upplevelsen av en utställning kan därför vara svår att helt förmedla i skrift, men den har givit mig värdefulla insikter och vid samtliga tillfällen har det varit en viss uppsättning av *modus* vars närvaro har förstärkts oavsett om jag har befunnit mig ensam i lokalen under luftkonditioneringens sus, eller i en egentligen alltför stämmig miljö med tjoande skolklasser från när och fjärran. Denna varierande miljö av språk och ljus har också hjälpt mig att utarbeta teoretiseringar kring spelet mellan subjektet och examinationsobjektet.

I möjligaste mån har jag dock valt att i första hand hämta exempel från webbuställningarna. Dessa utställningar omfattar dock inte hela den utställning som gavs i museibygnaden och frånsett första generationens utställningar och i viss mån *En stulen värld* är dessa digitala variationer rätt så torftiga i sin karaktär. Fördelen med att hämta exemplen från webbuställningarna är att det ur ett hantverksmässigt hänseende är enklare att visa hur jag använt materialet (är det rätt citerat, är den givna analysen möjlig osv.). En del utställningar följs även av en utställningskatalog, även den har jag valt att hämta exempel från då även dessa är av en mer beständig karaktär än museibygnadens tillfälliga utställning.

## E. GENRE SOM GRUPPERINGSVERKTYG

Begreppet *genre* används för att bringa någon slags analytisk reda i den härva av debatter som den första fasen utgörs av. Genre utgör således ett grupperingsverktyg för att sortera ut alla de uttryck och intryck av "kultur" som återfinns i materialet. Min förståelse av genre hämtar jag främst från Michail Bachtin och hans postumt publicerade arbete *Frågan om talgenrer*. "Alla dessa tre moment – det tematiska innehållet, stilen och konstruktionen – är oupplösligt förbundna med yttrandenas helhet och bestäms likaså av en viss kommunikationssfär. Varje sfär av språkanvändning utarbetar egna relativt fasta typer av sådana yttranden, typer som vi kallar *talgenrer*" (Bachtin 1952-1953/1997 s.203 kursivering i original), så sammanfattar Bachtin innebörden av genre.

Min användning av genretermen är kanske inte helt överensstämmande med Bachtins användning som är intimt sammankopplad med en, socialt reglerad, språkanvändning som sker i ett specifikt socialt sammanhang. Bachtin exemplifierar exempelvis med hur någon vilken är väl bevandrad i och firar triumfer i en vetenskaplig diskussionsmiljö, kan vara lika tafatt och katastrofal i andra sociala miljöer som sällskapslivet. Jag å min sida gör inte en lika explicit koppling till den sociala miljön i min kategorisering av en utsaga till en specifik kulturggenre. Jag rör mig mer åt Norman Faircloughs, även han med utgångspunkt från Bachtin, håll där termen förstås som ett specifikt sätta att handla (jfr Fairclough 2003 s. 26, 65 ff.). I det här fallet innebär handlingen olika sätta att tala om och förstå kultur på; de föreställningar om kultur som uttrycks i mitt material. Framför allt tre huvudbetydelser av kultur är möjliga att urskilja i materialet bestående av riksdagens allmänna kulturdebatt samt på kvälls- och dagstidningarnas debatt- och kultursidor: Kultur som bildning (*bildningsgenre*), kultur som konst (en estetisk kulturggenre), kultur som livsmönster (en antropologisk kulturggenre). Kulturggenrer uttrycks ofta vagt och de skiljs ofta inte särskilt distinkt åt i de olika utsagorna, utan de blandas ideligen med varandra. Kultur förstådd i en *bildningsgenre* ger

exempelvis ofta ett luftigt intryck och är något svårgripbart. Det ges således ofta inte någon mer ingående definition: ett försök att definiera detta lyder exempelvis, ”bildning är det som du har kvar när du glömt allt du lärt” (prot. 1997/98:40 anf; 3). Bildning förstås här alltså i betydelsen att odla sig, men vars kunskapsinnehåll är diffust.

## VI. KONKLUSION: TÄNKANDETS ORIGAMI

Vilka vägledande principer för hur vi skall tänka, erfara och leva samtidigt organiserar Världskulturmuseets vetanden om samtiden? Om detta handlar alltså den undersökningen som ligger framför oss. Den teoretisk-metodologiska uttrycket *Tänkandets origami* är tänkt att flytta associationsbanorna i åtminstone två riktningar. Först att uppmärksamma hur Världskulturmuseet som en plats för både ljus och språk med en viss tyngdpunkt på det förstnämnda, där det visibla, figurativa och materiella uppmärksammas särskilt. Världskulturmuseet kan i sin verksamhet och den process dess institutionella etablerande utgör liknas vid den japanske papperskonstnären som veckar sina pappersark i olika lager till origamins tredimensionella figur; Världskulturmuseet veckar alltså sina figurer av samtidens beskaffenhet i en tänkandet om samtidens origami. *Tänkandets origami* syftar även till att upprätta ett visst avstånd från en standardiserad Foucault, för att på så sätt undvika de fällor för tänkandet de invanda begreppen och de invanda slutsatser som tenderar att följa på dessa utgör. *Origami* är således en variation av det för det foucaultianska tänkandet, i dess teori och metodologi, så centrala temat om *dubbling*. Dels själva processen att vecka, vrida, samman två tygstycken skräddaren använder vid dubbling, fodring, av kläder. *Origamin* innebär samma process där flera pappersark veckas, vrids, impliceras samman varvid en absolut uppdelning mellan intern – extern är omöjlig. Utsidan är insidan och omvänt. Arken är i *spridning* i såväl relation till sig själva (de veckas in i ett annat ark, varför ett distinkt internt ej är möjligt), som de andra arken – de blir vare sig en del av de andra arken, eller bildar en ny tredje enhet. De bildar inte någon syntes. De befinner sig alltså i en *exterioritet* till de andra arken (de är ju ej ett och samma ark), utan att för den skull kunna bilda ett absolut, distinkt, *externt* till varandra: *vetandet* veckas in i *maktens* kraftrelationen och de är således inte externa till varandra i Foucaults konstellation om *makt-vetande*; samtidigt uppgår de inte i varandra: *vetande* är inte *makt*, lika lite som *makt* är *vetande*, de befinner sig fortfarande i *spridning* och *exterioritet* till sig själva och varandra. Dubblingen i detta första hänseende gör det möjligt att förstå hur Foucault inte utgår från en dialektik i sina analyser. Dels dubbling som *kopian*, det *duplicerande* som tar sin utgångspunkt i, eller är en effekt av, den första processen. *Origamins* figur som *duplicerar* en given form, fågeln, blomman osv. Det rör sig om ett spel mellan *originalet* och *kopian*; ersättaren som vikarierar för den ordinarie skådespelaren, *kopian* av fotografiets negativ (*originalet*) till det framkallade fotografiets positiv (*kopian*).

Det *metagram* Foucault förevisar i studien om Raymond Roussel utgör kanske den bästa förklaringen till vad detta innebär. En eponym sats som upprepas, förskjuts förvrids, till att forma en helt annan sats: Från ”les lettres du blanc sur les bandes vieux billard”, till ”les lettres du blanc sur les bandes du vieux pillard”. En eponym sats som inte nödvändigtvis ens nämns i den polerade text boken utgör. På ett liknande sätt opererar Foucault. Allt från de labyrintiska lagren och hur, exempelvis, Bichat rör sig i ett sicksack mönster och dubblerar såväl Pinel som Morgagni i *Klinikens födelse*; hur språket återkommer i det modernas episteme genom en dubbling av renässansens princip för språkets relation till ”tingen” i *Orden och Tingen*; hur den dömdes kropp dubblerar konungens kropp genom den kvalfulla avrättningen i *Övervakning och straff*, eller hur vansinnet och den vansinnige arbetar som ett metagram för 1800-talets positiva psykologi i den primära doktorsavhandlingen om vansinnets historia; till hela hans koncept om historia. Foucaults sätt att tänka historia vilar på att någonting redan har hänt och detta varierar, förskjuts, förvrids, muteras. Foucault talar ju gärna i termer om mutationer; för att någonting skall muteras måste ju redan någonting föreligga, annars

rör det ju sig om en fullständigt ny (original), skapelse. Begreppet historiskt *apriori* är ett tydligt exempel på detta förhållande till historia. Det handlar både om en förändring, *diskontinuitet*, och en upprepning, *kontinuitet*. Steget från skraddarens veckning till den japanske papperskonstnären innebär naturligtvis en viss förskjutning i dubblörens direkthet. Foucault passar dock utan några större vedermodor in på beskrivningen som en origami-virtuos: Likt origamin som föreställer en viss figur viker och veckar Foucault sina figurer av den *händelse* som undersöks; i monografin *Viljan att veta* understryker Foucault, exempelvis, föreställningen om att talet om könet och sexualiteten skulle vara undertryckt är felaktig och att det snarare har mångfaldigats genom olika bekännelsepraktiker ombesörjda av präster, läkare, psykologer osv.

#### A. ANALYTISKA BEGREPP

Ett avgörande begrepp för studien är således *modus*, eftersom det är dessa *modus* som eftersöks, jämförs och relateras till varandra i olika konstellationer, seriers kedjor och lager. *Modus* är framför allt en förlängning av analysen av strategierna och det handlar om hur ett visst tillvägagångssätt, praktik, framhålls som önskat eller oönskat att organisera tänkandet och handlandet kring. En viktig poäng med termen *modus* är att analysen utgår från en funktionsekvivalens, det vill säga att *modus* intar funktionen att framhålla en praktik som önskad eller oönskad (eller om möjligt både-och) och inte att det endast är praktiker som har den ena eller den andra karaktären som innefattas i analysen.<sup>171</sup> Ordet *modus* relaterar således till latinets mått eller sätt och kan jämföras med en juridisk ändamålsbestämmelse rörande gåvan, det vill säga gåvans användningsätt. Undersökningen kan handla om att både föra in en viss serie av *modus* i ett gemensamt schema, om ett sådant föreligger, eller att utrona hur lagren som utgör ett specifikt vetande om samtiden organiseras efter, eller byggs upp av, en viss serie av *modus*. På ett liknande sätt undersöks vilken eller vilka problematiseringsformer som är prioriterade i Världskulturmuseets vetanden om samtiden genom att relatera dessa till varandra och de specifika serier av *modus* som jag kan upprätta. Genom att undersöka dessa principer för tänkandet och handlandet försöker jag även att kartera ut vad för slags reflektionsform relaterat till problematiseringsområdena som är det mest primära problematiseringsområdet och reflektionsformen. Jag kommer vidare att tala om två typer av scheman; *modus*scheman och *tankescheman*. Det sistnämnda är reserverat för en viss stabil uppsättning av *modus*, medan det förstnämnda både kan grunda sig på ett visst givet tankeschema kompletterat med andra *modus* och enbart bestå av helt andra *modus*.

Analysen organiseras kring ytterligare två begrepp. Dels *vetande* ("savoir"), dels "*genre*". Jag kommer främst att använda *vetande* som ett mellanrum, veckningens gränsländ mellan erfarenhet och vetenskap, mellan det «ickevetenskapliga» och det «vetenskapliga» (jfr Foucault 1969/2002, 1974/2001, Foucault, Bellour 1966/1998, Foucault, Rabinow 1984, maj/1997). *Vetande* svarar ypperligt mot bildningens och de kulturvetenskapliga museerna kunskapsform såsom balanserande på en tröskel mellan en icke-vetenskaplig erfarenhet och en vetenskaplig kunskap. Ett sådant balanserande är tydligt i både forskningspolitiska propositioner (1981/82:106, 1983/84:107, 1989/90:90, 1992/93:170, 1996/97:5) och utredningar samt andra skrifter under 1980- och 1990-talen (SOU:1981:30, 1994:51, 1995:84, Statens kulturråd 1986:2, 1986:3). Att tala om *vetande* utifrån Foucault innebär att vi samtidigt förutsätter ett spel mellan *ljus* och *språk*, mellan det *synliga*, *materiella*, *ickediskursiva*, och det *språkliga*, *diskursiva*. Spelet sker på två nivåer, dels genom *vetandets* två former: det *synliga* (det som existerar), icke-diskursiva och det *sagda*, *diskurs*; dels genom relationen mellan *vetande* och *makt*, där *maktrelationerna* utgör *ljusets* okroppsliga materialitet genom dess *kraft-på-kraftförhållanden*. När jag talar om museets *vetanden* om samtiden skall dessa framförallt förstås inom ramen för konstellation *makt/vetande*. *Maktrelationerna* skjuts så att säga in i *vetandebegreppet*, men undersökningens huvudområde ligger dock inte vid frågan om museernas *makt-*

vetande effekter; utan hur vetanden om samtiden sätts samman, eller konfigureras, genom olika modus i Världskulturmuseiprojektet; där det är möjligt att att fastställa ett eller flera primära modus, problematiseringsområden och reflektionsform. Anledningen till att jag inte fokuserar på makt-vetande effekterna och museets roll som en politisk teknologi är att det har gjorts en hel del studier, exempelvis Bennets (1995) *Birth of the Museum*, eller Hooper-Greenhills (1992) *Museums and the Shaping of Knowledge*, på detta område.

När museologins studier antar ett kritiskt anslag visavi museerna avses främst sådana typer av undersökningar. Vi kan således utgå från att även VKM och SMVK har en sådan funktion i och genom sitt bildningsuppdrag. I de fall där makt-vetande effekter ändå undersöks i former av sanningsspel kommer jag dock att använda båda termerna; makt-vetande. Begreppet dispositiv används främst som ett sätt att markera den mycket övergripande anordning – och föränderliga mängd – tänkandet kring den öppna liberala demokratin utgör i världen i dag. VKM-projektet relateras här till spelet inom detta dispositiv mellan Liberala värden om rättvisa, rationalitet samt demokrati och Liberala värden om ekonomiska friheter vilka båda knyter an till de mänskliga fri- och rättigheterna. Begreppet *genre* används för att bringa någon slags analytisk reda i den härva av debatter som den första fasen utgörs av och där talet om kultur intar en central plats. Med utgångspunkt från hur Bachtin och framför allt Norman Fairclough förstår genrebegreppet såsom ett specifikt sätt att handla utgör *genre* ett grupperingsverktyg för de olika sätt kultur förstås på i mitt material. Framför allt tre föreställningar om kultur är möjliga att fastställa i materialet: kultur som bildning, kultur som konst och kultur som livsmönster.

## B. EXTERIORITET OCH SPRIDNING

Dubblören och veckningarna är intimt förbundet med det Foucault kallar för tänkandet från utsidan och därigenom även de för honom grundläggande principerna om exterioritet och spridning. Även om jag talar om det institutionella etablerandet av Världskulturmuseet i undersökningens andra del (kap. 4,5,6,7) medför inte detta att undersökningen befinner sig inom och undersöker museiinstitutionens inre regleringar. Undersökningen rör sig istället ut mot ett vidare sammanhang vilket möjliggör Världskulturmuseets vetanden om samtiden och även i viss mån själva museet som en institution: en fastlagd administrativ enhet i ett större system av biopolitiska "element", om vi med biopolitik avser en reglering av mänskligt liv som inte enbart hänvisar till direkta medicinska praktiker utan även villkoren för samlevnad med andra människor i såväl en lokal som global miljö. Jag använder alltså här både redogörelser och praktiker som kan benämnas *vetenskapliga*, *parlamentarisk-politiska* (olika utredningar, dokument och utsägelser från regering och riksdagens utskott samt enskilda ledamöter), *allmän-kulturpolitiska* (allt från utsagor som rör den parlamentarisk-politiska kulturdebatten, till ett allmän kulturellt offentligt samtal i debatt och kulturartiklar) eller "ögonvittnesskildringar" av samtiden i en för museerna specifik utställningspraktik. Det mest konkreta exemplet på denna analytiska position om exterioritet och spridning är naturligtvis de modus jag spårar i materialet. Detta är särskilt tydligt i den tredje delens två kapitel (kap. 8, 9).

När jag talar om samhällsfunktioner för museet i kapitel sju så skall dessa snarare ses på den här nivån av strategier och taktiker. Det rör sig alltså om hur museerna vävs in i en övergripande uppsättning av strategier och mer lokala taktiker för reglerande av människors liv. I en "klassisk" modell utgör museerna, tekniker, taktiker och strategier för vad människorna vid en viss geografisk och historisk punkt bör minnas. Ett minne eller kulturarv som sedan relateras till och infogas i andra tekniker, strategier och tekniker för vår relation till andra geografiska och historiska punkter. I och med Världskulturmuseet är det dock möjligt att skymta en annan uppsättning av strategier, tekniker och taktiker. Nu handlar det om ett kritiskt resonemang där förhållandet till geografiska och historiska punkter förändras radikalt, till att främst organiseras kring en serie av samtider, även

när det gäller historiska händelser. Den mest påfallande användningen av principerna om exterioritet och *spridning* återfinns dock redan i formuleringen av föreliggande undersöknings syfte och frågeställningar, inte minst i den för studien, vida, grundläggande frågan om vad Världskulturmuseiprojektet innebär. Med denna formulering vill jag framhålla att Världskulturmuseet på intet sätt skall ses som ett färdiggjort objekt, en institution vi kan följa genom historien, utan att det är något som uppstår i spänningen mellan ett flertal olika domäner, varav en del formers ungefär samtidigt som museet, medan andra, till exempel museet som verksamhetsfält ("museiväsendet"), har existerat under lång tid och i flera avseenden förändrats i en mycket mild grad.

I studien används fyra typer av material: Artiklar från dags- och kvällspress, parlamentarisk-politiska texter, akademisk-teoretiska texter, samt utställningarna. Liksom Foucault anser jag att det är viktigt med ett så brett material som möjligt för att på så sätt kunna kartera ett så omfångsrikt sammanhang som möjligt. Att materialet består av en mängd olika typer av källor har alltså en teoretisk poäng, då det underlättar att upprätta det exterioritets- och spridningsförhållande som exempelvis kännetecknar dispositivet.

# DEL II.

## VÄRLDSKULTURMUSEETS INSTITUTIONELLA ETABLERANDE

### INLEDNING DEL II

Den första fråga vi är tvingade att ställa oss när vi skall undersöka möjlighetsvillkoren för Världskulturmuseets vetanden om samtiden är således vad detta projekt innebär. Vad rör det sig om för slags projekt? Att besvara frågan är inte ett helt lätt eller för den delen ett självklart arbete då vi tvingas att vecka ut en redan tilldelad identifikation om museets tillkomsthistoria, som än idag är en integrerad del i museets identitet. När Världskulturmuseet delger oss sin självbiografi är det en beskrivning som i hög grad kretsar kring en flyttematik:

Ett regeringsförslag att flytta etnografiska samlingar från Stockholm till Göteborg och skapa ett samlat etnografiskt centralmuseum i Göteborg, skapade en mycket stark opinion hos berörda parter och regeringen drog tillbaka sitt ursprungliga förslag ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se) [faktablad, 'Bakgrundsinformation']).

Den figur för Världskulturmuseets identifikation som avtecknar sig mot denna självförståelse innebär att museet förstås som en del i ett prestigeprojekt som handlar om en radikal organisatorisk förändring av museisektorn vilken inbegriper en flytt eller till och med nedläggning av tre museer baserade i Stockholm: *Folkens museer – etnografiska, Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet*. Det är åtminstone en sådan förståelse av projektet som delges oss av motståndarna till företaget, vilket partipolitiskt inkluderar alliansens partier (m, fp, kd, c) och miljöpartiet (fram till hösten 1998). Flyttematiken lämnar således museiprojektet ett avtryck såsom dubiöst under såväl det institutionella etablerandet, som senare i Världskulturmuseets verksamhet; KPMG:s revisionsrapport om Världskulturmuseets verksamhet, beställd av den allians-märkta regeringen 2008, är ett exempel på detta.

Liksom Foucault (1961a/2006) finner en annan historia att skriva om vansinnet än den givna om vansinne kopplat till ett sjukdomstillstånd, där oförnuftet obönhörligen inkorporeras med ett oändligt avstånd till förnuftet, som uppstår i och med vetenskapens landvinningar, är det möjligt

och till och med nödvändigt att finna en annan historia än den som organiserar Världskulturmuseets självförståelse. I Foucaults fall handlar det om att avlägsna uppkomsten av "vansinnet" från uppkomsten av vetenskapen om den – psykopatologin – genom att istället formulera den punkt där vansinne och förnuft inte längre är främmande för varandra.

I följande fall där syftet med studien är att undersöka och formulera det sammanhang varigenom Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden möjliggörs, handlar det inte om att *per se* förkasta den historieskrivning som ges genom, exempelvis, museets självbild, utan om att tillföra en i detta sammanhang förbisedd dimension. I den omveckning som här företas är det alltså möjligt med två lager: Dels en historia där museets ses som ett flyttförslag ("flyttdebatten") som syftar till att lägga ned eller att fysiskt flytta tre Stockholmsmuseer till Göteborg. Den allmänna debatten organiseras här som ett motstånd mot museiprojektet och den nedläggning eller flytt av museer som antas följa; dels ytterligare en dimension där debatten snarare samlas kring ett motstånd mot inrättandet av ett nytt slag av museum, museet som en *medborgerlig offentlighet*, i och genom museiprojektet.

Världskulturmuseet uppfattas alltså snabbt som ett kontroversiellt och tveklaktigt förslag; kulturpropositionens trycksvårta hinner knappt sätta sig förrän en misstänksamhet mot museiprojektet och dess verksamhet cementseras in i dess grund. Inte ens när kulturutskottet i sitt betänkande över förslaget (bet. 1996/97 Kru:1), eller regeringen i sitt direktiv angående organisationskommittén för ett Världskulturmuseums arbete (dir. 1996:110) under senhösten 1996 understryker att Stockholmsmuseerna vare sig skall läggas ned eller flyttas mildras denna fundamentala misstänksamhet, vars avtryck går som en röd tråd i KPMG:s revisionsrapport så sent som 2008. Det är även värt att notera att regeringen aldrig har dragit tillbaka eller lagt en ny proposition om ett världskulturmuseum. Att tänka museet som ett dubiöst flyttprojekt, som visserligen på något oförklarligt sätt havererar eftersom Stockholmsmuseerna fortfarande frodas, får dock i allmänhet en alltför oproportionerlig plats i det sammanhang som avgör hur Världskulturmuseet kan identifieras.

I sin självbiografi använder museet en strategi där det dubiösa flyttprojektet avgränsas till en viss period i det institutionella etablerandet. Strategin är inte särskilt lyckad av två sammanhängande skäl: För det första låter sig inte flyttfrågan att avgränsas vare sig under en viss period av det institutionella etablerandet, eller ens till det institutionella etablerandet i sin helhet; dess dubiösa avtryck lever kvar i verksamheten och finner inget alternativ eftersom något annat parallellt syfte med förslaget, än att flytta och lägga ned museer saknas. För det andra förklarar inte flyttprojektets prioritet den form verksamheten *de facto* tar under perioden 2003 – 2008. Om vi följer dokumenten, finns det exempelvis inget som påvisar att regeringen drar tillbaka en proposition och ersätter den med en ny, med en annan riktning och syfte för verksamheten. I kulturutskottets betänkande inför kulturpropositionens behandling i riksdagen den 19 december 1996 bereds nämligen inte något annat förslag än det propositionen (prop 1996/97:3) förestår: "Utskottet föreslår således att riksdagen skall godkänna vad regeringen förordar. Detta innebär att motionerna Kr13 (kd) yrkande 12 i motsvarande del, Kr258 (kd) yrkande 8 i motsvarande del och Kr283 (c) yrkande 36 avstyrks" (1996/97 krU:1). Motionerna och yrkandena som avstyrks refererar alla till kulturpropositionens oförändrade ordalydelse (prop 1996/97:3).

För att justera proportionerna något kommer jag därför att fokusera på en andra dimension; Världskulturmuseet som ett demokratiprojekt. En riktning för tänkandet kring Världskulturmuseiprojektet som löper parallellt med den riktning som museiprojektet förstått som ett flyttprojekt. Ett senare projekt (demokratiprojektet) avlöser alltså inte ett tidigare projekt (flyttprojektet), som museets självbiografi föreslår, utan de löper parallellt med varandra. Att helt utesluta ett studium av flyttdebatten vore dock i bästa fall att uppföra en ny oproportionerlig figur och i värsta fall föra någon slags historierevisionism. Det vore att blunda för ett självklart villkor för hur dagens vetanden



om samtiden i och genom Världskulturmuseet är möjliga. Ett första steg i analysen är därför att undersöka hur museiprojektet genom detta möjlighetsvillkor tilldelas en identitet att i grunden handla om en kulturministers (Marita Ulvskog) vilja att göra ett beständigt avtryck inom det kulturpolitiska området genom en radikal, ogenomtänkt, organisatorisk förändring av museisektorn; varvid erfarenheten av museiföretaget organiseras kring ett primärt modus om att världskulturmuseiförslaget är frukten av ett prestigeprojekt. Dessa båda dimensioner är således centrala för att vi skall kunna förstå den period som utgör Världskulturmuseets institutionella etablerande – och även en stor del av de ifrågasättanden som senare riktas mot museets verksamhet.

**Kapitel 4, Museet som flytt- eller demokratiprojekt? Några inledande anmärkningar,** utforskar båda dessa dimensioner. Kapitlets första avsnitt, *I. Världskulturmuseet som ett flyttprojekt*, ger en översikt över flyttdebatten och sammanfattar de huvudsakliga sex strategier som organiserar det första lagret. Avsnittet ger samtidigt en grund för att kunna teckna ett annat, vidare, sammanhang som bättre låter oss förstå möjlighetsvillkoren för Världskulturmuseets vetanden om samtiden. En första skiss av detta andra, omfångsrikare, sammanhang ges i kapitlets andra avsnitt, *II. Världskulturmuseet som ett demokratiprojekt*. Förutom att ge en första översiktlig bild över Världskulturmuseet såsom ett medborgerligt projekt (en infrastruktur för en medborgerlig offentlighet), anges fyra prioriterade tematiker, eller möjlighetsvillkor, som kommer att organisera den fortsatta undersökningen: *Tvårvetenskap, bildning, vetandenas interiöra struktur*, samt *problematiseringsområde och reflektionsform*. Kapitlet ger på så sätt en bakgrund för den fortsatta undersökningen av Världskulturmuseet vars primära utgångspunkt är att det prioriterade sammanhanget som rymmer världskulturmuseet och dess vetanden om samtidens möjlighetsvillkor utgörs av ett medborgerligt (demokratiskt) projekt. Det är främst de två första två tematikerna, *tvårvetenskap* och *bildning*, som undersöks i föreliggande del om Världskulturmuseets institutionella etablerande; av förklarliga skäl kan vare sig *vetandenas interiöra struktur* och de möjlighetsvillkor för vetandena om samtiden dessa utgör, eller *problematiseringsområde* och *reflektionsform* studeras närmare förrän i verksamhetsfasen (*del III. Världskulturmuseets vetanden om samtiden*), även om det framgår att det sistnämnda möjlighetsvillkoret (vikten av att reflektera) är prioriterat redan under det institutionella etablerandet (jfr kap. 4).

**I kapitel 5, Medborgerlig offentlighet och tvårvetenskap,** studeras hur tvårvetenskapen utgör ett viktigt möjlighetsvillkor för upprättandet av Världskulturmuseet som medborgerlig offentlighet genom den prioritet det får som ett modus för hur vetandena skall organiseras i vetenskaplig bemärkelse; och hur detta modus i sin tur finner stöd och möjliggörs av en viss serie av modus. *Bildning* är ett mer vittomfattande möjlighetsvillkor än tvårvetenskap och behandlas därför i två sammanhängande kapitel. Här återfinns en tydlig punkt där första och andra lagret förbinds med varandra: Flyttematiken förlängs in i temat om Världskulturmuseet som ett demokratiprojekt genom att flyttdebattens taktik om att hävda det oönskade eller till och med omöjliga med att sammanföra konst med etnografika inom ett och samma museum omvandlas till att utgöra det huvudsakliga debättämnet och motståndsstrategin gentemot Världskulturmuseets institutionella etablerande. Att bildning är ett primärt möjlighetsvillkor understryks inte minst av att det befinner sig i mitten av en härva, eller knippe, av förskjutningar. En första serie av förskjutningar rör en omorganisation av relationerna mellan kulturgenren *bildning* och en estetisk samt en antropologisk eller etnografisk kulturgenre. En andra serie av förskjutningar beträffande uppfattningen om vad för slags institution museet primärt skall vara, från att minnas till att kritiskt resonera vilket är intimt förbunden med museets relation till bildning. En tredje serie av förskjutningar rör en förändring i synen på vad medborgarskap och att vara medborgare innebär, där även en bildandets praktik förstärks i och genom medborgarskapet.

**Kapitel 6, Medborgerlig offentlighet och bildning I: Bildning, offentlighet samt två konfigurationer för det museala,** introducerar problematiken och fokus ligger främst vid den första serien av förskjutningar, även om

vissa referenser även görs till de två sistnämnda. I kapitel 7, *Medborgerlig offentlighet och bildning II: Ett museums samhällsfunktion; att minnas eller resonera?*, ligger således tyngdpunkten på de två sista serierna av förskjutningar, samtidigt som den första serien fortfarande löper som en röd tråd kapitlet igenom. Sjunde kapitlet avrundar den andra delen om *Världskulturmuseets institutionella etablerande* och avslutas därför med en längre konklusion vars fokus ligger vid de mer övergripande slutsatserna som kan dras av undersökningarna i kapitlen 4, 5, 6 och 7.

#### 4.

### MUSEET SOM FLYTT- ELLER DEMOKRATIPROJEKT?

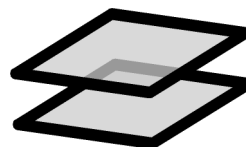
#### NÅGRA INLEDANDE ANMÄRKNINGAR

Åtminstone två alternativa utgångspunkter är möjliga i svaret på frågan om vad Världskulturmuseet är för slags projekt. En märklig veckning väntar i det första och mer etablerade fallet. Världskulturmuseiförslaget är frukten av ett prestigeprojekt som innebär en radikal organisatorisk förändring av museisektorn vilket inbegriper en flytt eller till och med nedläggning av tre museer baserade i Stockholm: Folkens museer – etnografiska, Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet. En kulturministers vilja att uppföra ett monument över sig själv på kulturpolitikens fält. När flytten uteblir, eller vid den tidpunkt då förslaget förses med ett ursprung som inte längre är gällande – beroende exempelvis på att förslaget dragits tillbaka och ersatts av ett nytt, eller att det skiftats ut på ett svårdefinierat sätt; först rörde det sig om flytt, men det gör det inte längre – sker en sällsam veckning varvid den anförda riktningen omsluter sig själv: Den skapar ett tomrum där museiprojektet fortgår utan någon som helst riktning eller plats i något större sammanhang; samtidigt utgör tomrummets gräns av ett "ursprung" (museet som frukten av ett prestige- och flyttprojekt) som inte längre är gällande trots att det i tyshet ständigt refererar till detta. I det andra fallet ges en annan riktning: Etablerandet av museet sker inom ramen för och svarar mot det vida gränssområde demokratin utgör. Museiprojektet tänks här främst som ett demokrati- och demokratiseringsprojekt varigenom Världskulturmuseet innebär en infrastruktur för upprättande och upprätthållande av en medborgerlig offentlighet.

För att undvika misstag skall här benämningen två utgångspunkter uppfattas som två parallella processer som tillsammans utgör villkor för att Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden skall vara möjliga. De utesluter alltså inte varandra, utan bidrar två huvudsakliga lager i samma sammansättning (jfr figur 4a).

Ett övre lager bestående av museet förstått som ett prestige- och flyttprojekt och ett undre lager vilket omfattar museet uppfattat som en del i ett demokratiprojekt, genom inrättandet av en medborgerlig offentlighet. Prestige- och flyttfrågan förlängs in i det undre lagret genom att element i flyttdebatten rörande frågan om det är önskvärt, lämpligt eller till och med möjligt att blanda konst och etnografika med tiden uppvärderas som motståndspunkt av motståndarna till museiprojektet och omvandlas till den huvudsakliga argumentet mot projektets genomförande. Debatterna om förhållandet mellan kulturgenrerna konst och antropologi (och deras relation till kulturgenren bildning) är centrala för att vi skall kunna bedöma möjlighetsvillkoren för Världskulturmuseet i dess riktning mot uppförandet av en medborgerlig offentlighet och rymmer även de, likt en vattenstämpel i texturen, ett avtryck av museet förstått som ett prestige- och flyttprojekt.

I figuren (4a) finns således en volym, ett avstånd och ett tomrum, som nu skall börja att fyllas. Kapitlets första avsnitt, I. Världskulturmuseet som ett flyttprojekt, ger dels en översikt över flyttdebattens huvudtematiker och dess gång, dels utkristalliseras några primära övergripande strategier genom de modus som prioriteras i debattens anföranden i såväl press som riksdag. Analysen av det första



Figur 4a.. Världskulturmuseets övergripande sammanhang förstått som två lager.

lagret ger även en orienteringspunkt för det fortsatta arbetet med att teckna konturerna för det andra lagret. I debatten används en strategi där argumentationen knyts an till musei- och kulturutredningarna för att motivera eller avvisa museiförslaget. 1994 års museiutredning, *Minne och bildning*, framstår här som särskilt intressant. Det andra avsnittet, *II. Världskulturmuseet som ett demokratiprojekt*, inleds med en jämförelse mellan *Drömmuseet*, en delstudie ur *Minne och bildning*, och Världskulturmuseets utställning *Take Action! 83 Ways to Change the World*. Att *Drömmuseet* utgör en referenspunkt motiveras av att den ges en framträdande plats i museiutredningens huvudvolym. Avsnittet fortsätter att ange konturerna för Världskulturmuseet förstått som en medborgerlig offentlighet genom att växelvis röra sig temporalt mellan tiden för det institutionella etablerandet och utblickar mot verksamheten mellan åren 2003 och 2008. Med startpunkt i *Minne och bildning* organiseras avsnittet efter fem övergripande teman, som så att säga ger varandra: *museerna och bildningssystemet, samhällsförändring, bildning och museer, Samhälle, bildning och museernas offentliga rum samt Världskulturmuseet och ett samtidsdiagnostiskt fält*. Genom dessa teman är det slutligen möjligt att fastställa fyra primära möjlighetsvillkor för museet som en medborgerlig offentlighet: *Tvåvetenskap och bildning som framför allt behandlas i föreliggande del, samt vetandena om samtidens interiöra struktur och reflektionsform och problematiseringsområde*.

## I. ETT FÖRSTA LAGER: VÄRLDSKULTURMUSEET SOM ETT PRESTIGE- OCH FLYTTPROJEKT

Begynnelsepunkten för världskulturmuseets process är svårbestämd och att avgränsa museets tillkomsthistoria till att vara frukten av ett prestigeprojekt vars syfte är att flytta museer som det primära möjlighetsvillkoret hjälper inte mycket. Museiprojektet hade, nämligen, diskuterats en längre tid vid kulturdepartementet under en socialdemokratisk flagg, med Margot Wallström som kulturminister (Wall, SvD 1996-10-11). Projektet verkar dock inte antagit någon fastare form under Wallströms ministär och börjar realiseras först efter det att Wallström avgått som kulturminister och ersatts av Marita Ulvskog. Ulvskog tillträder våren 1996, ett knappt halvår före det att kulturpropositionen läggs den 12 september (prop.1996/97:3). 1996 års kulturproposition är en mycket omfattande proposition och innehåller förslag om så väsentliga frågor för kulturpolitiken som nya kulturpolitiska mål; senast dessa mål förändrades var 1974 och tanken med målen är att nå viss kontinuitet i kulturpolitiken regeringsskiftet till trots.

Ett rekvisit för det lagda förslaget tycks ändå det dystra ekonomiska läget för Göteborgs kommunala etnografiska museum vara. Budgetunderskott för verksamheten vid museet är ett stadigvarande problem under 1990-talets början, varför kommunen i en hemställan ber regeringen att staten skall överta huvudmannaskapet för det etnografiska museet. Regeringen bifaller kommunens hemställan i och med 1996 års kulturproposition (prop.1996/97:3):

Etnografiska museet i Göteborg får statligt huvudmannaskap den 1 januari 1999 och sammanförs samtidigt med Folkens museum– etnografiska, Medelhavsmuseet och Östasiatiska museet till ett samlat etnografiskt centralmuseum. Den nya myndigheten förläggs till Göteborg.

**Regeringens bedömning:** Regeringen avser att under år 1997 återkomma till riksdagen med närmare förslag rörande den nya myndigheten (prop. 1996/97:3 s. 142).

Samtliga riksdagspartier ställer sig direkt positiva till ett statligt övertagande av det kommunala etnografiska museet i Göteborg, samtidigt som det råder delade meningar om de båda etnografiska museerna, det ena i Göteborg (*Göteborgs etnografiska museum*) och det andra i Stockholm (*Folkens museum – Etnografiska*) skall ingå i en gemensam myndighet (motion: 1996/97: Kr13<sup>172</sup>, kr17<sup>173</sup>, kr257<sup>174</sup> Kr283<sup>175</sup>, kr20<sup>176</sup> prot.1996/97:49). På den parlamentariska scenen stärks efter hand tanken om

de båda etnografiska museerna som två distinkta museienheter i en gemensam myndighet under 1997 och 1998 (motion 1997/98: kr270, kr305, 1997/98: krU1: res. 37, prot. 1997/98:43, motion 1998/99: Kr 254, kr272, kr273, kr 274, 1998/99:krU1:res. 11, prot. 1998/99:31). Motståndet mot "etablerandet av ett etnografiskt centralmuseum" (prop.1996/97:3 s. 142) ebbar med tidens gång ut; en gemensam övergripande, administrerande, myndighet med två distinkta museienheter ses som en god lösning.

Propositionstexten nämner alltså inte att ett världskulturmuseum skall etableras. Förhållandena mellan en, låt säga, lokal museienhetsnivå och en övergripande myndighetsnivå blir i debatten relativt snabbt opproblematiska så länge relationen avgränsas till två uttalat etnografiska museer. Innebär övergången till att benämna projektet Världskulturmuseet ett plötsligt skifte i den lagda propositionens innehåll? Inte alls. Hur namnet befästs och exakt vem som myntar det – projektets förkämpar eller dess motståndare – är oklart; Världskulturmuseet är ett uttryck som uppstår under debattens gång hösten 1996. Projektets riktning är dock densamma; att föra samman Göteborgs etnografiska museum, Folkens museum – Etnografiska, Medelhavsmuseet samt Östasiatiska museet i ett och samma centralmuseum genom att klassificera dessa som kulturhistoriska, eller kulturvetenskapliga museer: en klassificering främst förknippad med just etnografiska museer.

Debatterna om världskulturmuseiprojektet rör på så sätt två nivåer: en myndighetsnivå där dels möjligheten att föra samman Östasiatiska museet (ett konstmuseum) och Medelhavsmuseet (ett arkeologiskt museum) med två etnografiska museer i en och samma myndighet (Etnografiska – Folkens museum samt Etnografiska museet i Göteborg), dels om det är klokt att förlägga myndigheten till Göteborg debatteras; en museienhetsnivå vars problematiseringar rör det enskilda museet i Göteborg (Världskulturmuseet/Etnografiska museet i Göteborg). När diskussionen avgränsas till att gälla relationen mellan Göteborgs etnografiska museum och Folkens museum är införandet av en sådan distinktion mellan museienhet och övergripande myndighet helt naturlig. I fallet med Världskulturmuseet blandas de båda nivåerna ständigt samman och reduceras ofta till att i realiteten handla om en nivå, myndighetens, under den första perioden av Världskulturmuseets institutionella etablerande, 1996-1999 (jfr 1996/97: Kru1 res. 42).<sup>177</sup> Sammanblandningen är egentligen inte särskilt märklig; det är först i anslutning till att Organisationskommittén för ett Världskulturmuseum avger sitt slutbetänkande (SOU 1998:125) som myndighetsnivån får sitt namn: *Statens museer för världskultur* (SMVK) och därmed otvetydigt kan särskiljas från en museienhetsnivå, *Världskulturmuseet* (VKM). I mellanrummet mellan nivåskillnadens manifesterande, genom att myndigheten får ett distinkt namn, och det faktum att nivåskillnaden endast artikuleras undantagsvis i debattörernas inlagor under den första perioden av Världskulturmuseets institutionella etablerande utbildas en paradoxal effekt.

I realiteten rör inte diskussionerna VKM:s vara eller inte vara, utan snarare SMVK:s (jfr 1996/97:Kru1 res. 39<sup>178</sup>, 40<sup>179</sup>, 41<sup>180</sup>). Det är myndigheten som uppfattas som problematisk; i vilken mån förblir de olika museienheterna just distinkta museienheter och vilka effekter får den kulturhistoriska, eller kulturvetenskapliga tematiken för det enskilda museets särart? Världskulturmuseets (VKM) institutionella bas återfinns således i det tidigare kommunala etnografiska museet i Göteborg, samt statens vilja att överta huvudmannskapet och omformulera dess verksamhet; och detta utgör ett primärt möjlighetsvillkor framför myndighetens vara eller icke vara. Att VKM i allra högsta grad är möjligt – och således den inriktning dagens vetanden om samtiden har – även om SMVK:s etablerande stoppas innebär dock paradoxalt nog inte att debatterna under det institutionella etablerandet kan avskrivas som relevanta möjlighetsvillkor. Sammanblandningen av nivåerna och i förlängningen dess reduktion till endast en synlig nivå fäster sig nämligen vid VKM som enskild museienhet i allmänhet och dess vetanden om samtiden i synnerhet. Det är VKM som uppfattas som ett dubiöst prestigeprojekt som egentligen syftade till att flytta och lägga ned de tre Stockholmsmuseerna. Förtroendet för Medelhavsmuseet, Östasiatiska museet, samt Etnografiska museet i

Stockholms vetanden är intakt; samtidigt som SMVK befinner sig i administrationens skugglandskap.

Förbindelsen mellan de båda nivåerna finns alltså kvar och den är viktig att uppmärksamma även om studiens tyngdpunkt ligger på den andra nivån, museienheten Världskulturmuseet (VKM); minns att avhandlingens syfte är att undersöka och formulera det sammanhang som möjliggör Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden. Förbindelsen är, som säkert redan har framgått, dock inte direkt. VKM:s sammanhang ligger både *utanför* och *innanför* den *manifesta* kontrovers debatterna under det institutionella etablerandets första period utgör. Analysen av den *manifesta* kontroversen är enkel; en tydlig uppsättning av ledande aktörer som tidvis knyter till sig resurser av skiftande art; vetenskap, konst, arbetsrätt, parlamentarisk politik etc. Parlamentarisk politik – som system och enskilda aktörer, ”politiker” – är dock den överlägset mest betydande resursen; Latour har rätt i det här fallet, allt handlar om numerär (Latour 1987/2002): antalet riksdagsmandat är i slutändan helt avgörande för att kunna sluta kontroversen och etablera myndighetsnivån, SMVK och dess fyra museienheter: Östasiatiska museet, Medelhavsmuseet, Etnografiska museet samt Världskulturmuseet (VKM). VKM:s primära möjlighetsvillkor återfinns dock på annan ort och är inte determinerad av utgången av SMVK:s inrättande eller vidmakthållande. På så sätt ligger VKM *utanför* de *manifesta* kontroverserna. Men på det sätt VKM bär de dubiösa stämpel vittnar om att det ligger *innanför* den *manifesta* kontroversen. Det visar också att den *manifesta* kontroversen snarare utgör en yteffekt av en annan mer djupgående, ständigt pågående kontrovers över hur vårt tänkande kan ordnas. Den sluts inte, utan får från tid till annan utbrott vars styrka varierar på den seismologiska skalan; beroende på var och när utbrottet sker. Kontrahenterna går vidare, men tänker ännu – och kan fortfarande finna stöd för sina särskilda praktiker i tänkandets fortgående historia (eller kulturarv) – på samma sätt som när meningsutbytet en gång startade. Vinnare och förlorare låter sig inte koras; istället för att mer eller mindre uteslutas från arenan (jfr Collins 1985/1992) finns flera arenor löpande parallellt med varandra och vars vägar alltså ibland korsas på ett eruptionsartat sätt. Frågan om ”etablerandet av ett etnografiskt centralmuseum” hösten 1996 är ett sådant tillfälle som gav stort utslag här i Sverige. Inte ens genomgripande och snabba förändringar i socialförsäkringarnas utformning under 2000-talet gav tillnärmelsevis samma höga utslag. Om undersökningen inriktas mot att kartera hur vetandena ordnas genom serier av modus är det kanske möjligt att ringa in vad denna andra, fortgående, kontrovers handlar om; och startpunkten tas alltså i SMVK:s och VKM:s samfälliga tillkomsthistoria, dock utan att det första orsakar det andra.

#### A. FÖRSLAGET INNEBÄR FYSISK FLYTT ELLER NEDLÄGGNING AV TRE MUSEER

Den mest uppenbara vägledande principen för att tänka världskulturmuseiförslaget som ett flyttprojekt är att propositionen avser en fysisk flytt till Göteborg och i förlängningen en nedläggning av de tre i Stockholm lokaliserade museerna; Östasiatiska museet, Medelhavsmuseet och Etnografiska – Folkens museum. Bakgrunden till den eruptiva debatt som följer Världskulturmuseet och dess identifikation som ett dubiöst prestigeprojekt återfinns främst i propositionens skrivning om ”Skälen för regeringens förslag”. I propositionens underavdelningen säger regeringen bland annat att:

Regeringen avser därför att snart utse en organisationskommitté som, i avvaktan på riksdagens beslut, kan förbereda förändringen [...] bl.a. studeras närmare om det finns omständigheter förknippade med delar av samlingarna som kan påverka en förflyttning från Stockholm (prop. 1996/97:3 s.143).

Debatten bryter snabbt ut i och genom massmediala kommentarer kring kulturpropositionen. En av de första kommentarerna står kulturminister Marita Ulvskog för i Radio Stockholm, i samband

med att kulturpropositionen presenteras. Vice ordföranden i Stockholms kulturnämnd, Mikael Söderlund, hör och reagerar på Ulvskogs uttalande.

Tillsammans med några borgerliga oppositionskollegor i Stockholms stad författas en protestskrivelse. Protestskrivelsen citeras sedan den 20:e september på nyhetsplats: "det är mycket märkligt att regeringen inför kulturhuvudstadsåret vill att tre av Stockholms viktigaste kulturinstitutioner ska flyttas ut från Stockholm, skriver Mikael Söderlund" (DN 19960920 s. C4). Söderlund är inte ensam om sin uppfattning. 101 av de 115 artiklar som publiceras under hösten 1996 om museiprojektet ser det som ett förslag där tre museer skall fysiskt flyttas till Göteborg och i praktiken läggas ned. 66 av dessa artiklar är liksom Söderlund explicit negativa, 23 neutrala och 12 positiva till att fysiskt flytta museer. Endast ett fåtal artiklar identifierar således under 1996 museiprojektet som något annat än att på något sätt innebära en flytt (fysisk, organisatoriskt, ekonomiskt etc.). Svenska dagbladet intar, tillsammans med Dagens Nyheter, en särställning i både antalet artiklar där museiprojektet förstås som ett flyttprojekt och en negativ inställning till projektet i allmänhet. Även i de fall där projektet inte antas inbegripa en flytt, i något hänseende, uttrycks en misstro mot förslaget. SvD utgör en av de främsta hårdar där motståndet kan finna fäste. En av de positiva artiklarna till både projektet i helhet och att flytta museer till Göteborg återfinns visserligen i SvD. Tidningen citerar kommunstyrelsens ordförande i Göteborg, Göran Johansson, som menar att om det går att "ordna ett teatertåg från Stockholm till Kristina i Duvemåla kan man väl arrangera museitåg" (SvD 19961020 s. 50). Uttalandet får dock inte stå oemotsagt, utan artikelförfattaren kontrar: "Jo, ett världskulturmuseum kanske är värt världens dyraste museibesök" (SvD 19961020 s. 50).

Spelet mellan den positiva och negativa kommentaren visar två saker tydligt. Å ena sidan SvD som en motståndshård; det är genomgående i tidningen och inte endast begränsat till redaktören för kultursidan, Peter Luthersson: en synnerligen aktiv debatterande motståndare till Världskulturmuseet i allmänhet. Å andra sidan provinsialismen som omgärdar projektet. I SvD:s fall rör det sig om att försvara Stockholm, kanske främst som stad, men även i viss mån som provins; de problematiserar nämligen inte vilka möjligheter medborgare boende utanför Stockholmsregionen har till museibesök i huvudstaden och museerna antas tillhöra staden, eller regionen, snarare än staten, samhället i stort. Stockholm ställs mot staten/nationen. Andra exempel finns naturligtvis. Dagens Nyheter lånar anslaget från SF:s journalfilmer: "Stockholms museifantaster gick man ur huse för att visa sitt stöd. - Glöm Göteborg! Det är klart att museerna ska ligga i Stockholm, sa Saga Edvall, 8, som tillsammans med mamma och pappa besökte Östasiatiska museet på Skeppsholmen för första gången" (Aschan Per, DN 19961103). Provinsialismen är dock inte begränsad till Stockholm. Göran Johanssons uttalanden kan ses som ett tecken på detta, men än tydligare exempel finns i en senare debatt förd i Göteborg om var någonstans i Göteborg det nya museet skall ligga; här anses VKM tillhöra Göteborg, snarare än att vara en nationell eller ens regional angelägenhet.

Under de första tre månaderna (september – december 1996) dominerar flyttematiken tänkandet kring vad ett Världskulturmuseum kan innebära i det offentliga samtal som förs i pressen. Av förklarliga skäl försvinner temat nästan helt efter det att propositionen debatteras och voteras igenom i riksdagen den 19:e december 1996. Något märkligare är däremot flyttematikens livskraft; den försvinner inte helt i pressen utan återkommer lite då och då. 1997 återkommer exempelvis Mikael Söderlund med en debattartikel på temat: "de tre museer i Stockholm som speglar konst och kulturliv i andra världsdelar – etnografiska, Östasiatiska, och Medelhavsmuseet – ska dessutom avvecklas och ingå i det nya världskulturmuseet i Göteborg" (M Söderlund, DN 19971117 s. C6). Ett liknande anslag återkommer ett knappt år senare, 1998: "regeringen och vänsterpartiet smusslar iväg Östasiatiska- och Medelhavsmuseet från oss stockholmare.[...] Men jag är rädd för att Östasiatiska och Medelhavsmuseet inte bara flyttas till Göteborg. Risken är att de läggs ner för att skapa utrymme för det nya Världskulturmuseet" (Peterson, AB 19981021 s. 16). Inte ens det slutgiltiga re-

sultatet i riksdagen den 12:e december 1998, där det understryks att museer inte skall flyttas eller läggas ned, tar död på detta tema. Drygt 6 månader efter riksdagsbeslutet beskriver fortfarande Af-tonbladet att tre museer kommer att flyttas från Stockholm: "Världskulturmuseet bildas genom att de tre Stockholmsmuseerna Folkens museum - Etnografiska museet, Medelhavsmuseet och Östasiatiska museet flyttas till Göteborg och sammanförs under ett tak med Göteborgs etnografiska museum" (Söderberg, AB 19990528 s. 19).

Parallellt med debatten i pressen artikuleras propositionen om etablerandet om ett samlat etnografiskt centralmuseum genom flyttematikens prisma i den parlamentariska processen. Motståndet är till en början kompakt. Vid den allmänna motionstiden slut den 7:e oktober 1996 identifierar samtliga riksdagspartier, förutom socialdemokraterna, propositionen som ett förslag om att museer skall flyttas och kanske till och med läggas ned. Alla utom regeringspartiet motsätter sig förslaget helt eller delvis; samtliga förkastar flytten, men vissa är ändå försiktigt positiva till själva grundidén: att skapa ett nytt slag av museum (Motion 1996/97: kr1, Kr13, kr20, kr257, Kr283). Vänsterpartiet omvärderar senare under hösten sin ståndpunkt och ställer sig bakom förslaget.<sup>181</sup> I såväl moderaternas, centerpartiets och kristdemokraternas inledningsanföranden i riksdagsdebatten 1996 om kulturpolitiska frågor uppfattas museiförslaget som ett flyttprojekt. En oro för att vissa delar av verksamheten ändå kommer att läggas ned eller flyttas till Göteborg ventileras och följer som en röd tråd genom första delen av riksdagens kulturdebatt den 19:e december 1996. Det fäste flyttematiken får är något märklig eftersom exempelvis regeringens direktiv till bildandet av en organisationskommitté, med reservation för att förslaget röstas igenom den 19:e december, utfärdat en vecka före debatt och votering i riksdagen understryker att museerna inte skall flyttas.

Museifrågan ger ett stort utslag på det politiska livets seismograf under riksdagsdebatten. Det är ett digert pensum som skall behandlas under dagen; frågor om folkbildning, bibliotek och trosamfund och inte minst en förändring av de kulturpolitiska målen som sätts för att ge en grundläggande inriktning för kulturpolitiken under en lång tid: 1974 års mål omförhandlades alltså först 22 år senare, 1996. Museifrågan prioriteras före dem alla. Av riksdagsprotokollet framgår att stämningen bitvis är hätsk och fylld med misstroende riktat mot förslaget i allmänhet och kulturminister Ulvskog i synnerhet.<sup>182</sup> Till skillnad mot tänkandet kring vad Världskulturmuseiprojektet kan innebära i pressens offentliga rum förekommer dock inga anspelningar på flytt vare sig i motioner, reservationer eller i riksdagsdebatten under 1997 (prot.1997/98:43). Tematiken återkommer där emot under slutdebatten 1998 och främst som en strategi för att underminera hela projektets legitimitet. Motståndarna till projektet knyter an till flyttdebatten för att understryka att företaget har varit oklart från början till slut; skall någonting flyttas eller läggas ned och om så är fallet, vad är de då som skall flyttas? (jfr prot.1998/99:31, anf.36). I såväl den mediala som parlamentariska debatten förbinds temat om att förslaget innebär en fysisk flytt och, eller, en nedläggning av tre Stockholmsbaserade museer med tre huvudsakliga taktiker: en ekonomisk taktik, en forskningspolitisk taktik, samt taktiken om konstens och etnografikans oförenlighet. Taktikerna anläggs främst av motståndarna till museiprojektet och innebär olika riktningar för tänkandet och handlandet för att kunna undslippa Världskulturmuseets möjlighet.

### **I. DEN EKONOMISKA TAKTIKEN MOT EN FYSISK FLYTT AV MUSEER**

I pressen är denna taktik den mest framträdande av alla taktiker under hösten 1996. Taktiken innebär ekonomiska invändningar av typen att en flytt är ett alltför stort projekt och därigenom aldeles för dyrt; det är snarare att betrakta som en satsning på flyttfirmorna än på kulturen (appendix I.a.). I takt med att frågan om museer skall fysiskt flyttas eller läggas ned avklingar under 1997 och 1998 blir även den ekonomiska taktiken mer sällsynta (appendix I.a.). Taktiken är lika dominerande i den parlamentarisk-politiska debatten under 1996. Vänsterpartiets initiala motstånd organi-



seras helt kring avsaknaden av ekonomisk rationalitet i att flytta tre museer från Stockholm till Göteborg (motion 1996/97: kr 20). Bredden på taktiker för att stoppa propositionen är visserligen något större hos övriga motståndare, men även här är det främst ekonomin i form av kostnaden kopplat till en flytt av Medelhavsmuseet, Östasiatiska museet och Folkens museer – Etnografiska till Göteborg som utgör det primära problemet (jfr motion 1996/97: kr 13, kr 17, kr 257, kr 283, bet. 1996/97: kru1: res. 39, res. 40, res. 41, res. 42, res. 43).

Under 1997 (prot 1997/98:40) och 1998 (prot 1998/99:31) är fortfarande en typ av ekonomisk taktik viktig i motståndet mot etablerandet av Världskulturmuseet, men den ändrar dock karaktär och inriktas inte längre mot frågan om en fysisk flytt som är kostsam, utan snarare om andra kostnader, såsom förlorade samordningsvinster. I moderaternas motion (1997/98: Fi 3) angående 1998 års ekonomiska vårproposition (prop. 1997/98: 150) relateras museiprojektet till den tidigare flyttdebatten; men detta är snarare en retorisk manöver än en reell ekonomisk taktik för att förhindra en fysisk flytt och nedläggning av tre Stockholmsmuseer. Det framgår att flytten är inställd, men samtidigt antyder motionsförfattarna att vi inte kan vara helt säkra på vad och hur mycket som skall flyttas. Taktiken organiseras snarare kring beredningsfrågor än en ekonomisk taktik varigenom en fysisk flytt försöker undvikas. Visst finns det en ekonomisk taktik närvarande även i motionen. Den finner dock snarare sitt stöd i en problematisering av en underfinansiering av museisystemet i helhet varför Världskulturmuseets etablerande blir kostsamt för redan befintliga museer och är därför ekonomiskt irrationellt. Taktiken riktar sig på så sätt mot något annat än att stoppa en stor museiflytt; att stoppa etablerandet av Världskulturmuseet (SMVK) överhuvudtaget (jfr motion 1997/98: Fi 31, 1997/98: Fi 56).

Taktiken organiseras kring ett sammansatt modus om en viss ekonomisk rationalitet: vinstmaximering, maximering av nytta, att identifiera och hålla sig till organisationens kärnverksamhet är tre nära förbundna riktningar för tänkandet som utgår och förstärker varandra i denna rationalitet. Taktiken är även förbunden med ett större dispositiv om en öppen liberal demokrati. Dispositivet rymmer flera olika – och ibland motstridiga – strategier som ibland kan samverka, hur paradoxalt den än kan verka. En sådan strategi är av en nyliberal ordning där en hänvisning till marknaden styr praktikerna: new public management är ett exempel på detta. Vänsterpartiet knyter inte an till denna strategi, utan en strategi som organiseras kring en fördelningsfråga: det är inte rationellt att lägga pengar på en flytt som behövs för att ett, enligt vänsterpartiet, gott kulturliv skall vara möjligt. På så sätt kan annars helt motstridiga strategier samverka mot ett gemensamt delmål – att stoppa flytten – genom den ekonomiska taktiken mot en fysisk flytt eller nedläggning av museer.

## II. DEN FORSKNINGSPOLITISKA TAKTIKEN MOT EN FYSISK FLYTT AV MUSEER

Genom att på olika sätt framhålla hur en fysisk flytt eller nedläggning av de tre Stockholmsmuseerna, och då främst Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet, inverkar menligt på vissa forskningsområden bildas en forskningspolitisk taktik. Taktiken lyfter lokala och regionala forskningsmiljöers hälsa till en nationell angelägenhet. Forskningsmiljöerna som avses är nämligen utslutande lokaliserade till Stockholms och Uppsalas universitet, samtidigt som det rör sig om en särskild nationell kompetens avgränsad till dessa båda platser inom specialdiscipliner såsom sinologi och egyptologi. Taktiken sätter ljuset på den redan etablerade forskningssamverkan mellan å ena sidan universiteten i Stockholm samt Uppsala och å andra sidan Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet (jfr appendix I.b.). I pressen kan detta motstånd mot förslaget uppfattat som en fysisk flytt av de båda museerna exemplifieras med en kulturartikel i DN signerad Per Jönsson med rubriken *Protester mot kulturministern: Forskarna klarar sig inte utan museerna, utredare och universitetsfolk förkastar Ulvskögs flyttplaner*. I artikeln intervjuas ledamoten av Svenska Akademin Göran Malmqvist, professor emeritus i sinologi, som understryker att "Östasiatiska museet och Stockholms universitet [...] komplet-

terar och behöver varandra” (P Jönsson 19960925, DN s. B01). Även föreståndaren för Svenska institutet i Rom Carl Nylander intervjuas av Jönsson. Nylander menar att Göteborg är helt fel plats för det tänkta museet eftersom ”Göteborgs universitet saknar sådan forskningskapacitet inom bland annat sinologi och egyptologi som krävs för att backa upp ett etnografiskt centralmuseum” (P Jönsson, DN 19960925 s. B01).

Rune Rydén, moderat riksdagsman, för en närmast identisk argumentation om det täta samspelet mellan det museala i Stockholm och de forskningsmässiga faktorerna i Uppsala och Stockholm utgör. Taktiken uppmärksammar en rådande brist i Göteborg: universitetet i väst besitter inte tillräcklig egyptologisk och sinologisk kompetens varför både museets och forskningens kvalitet äventyras om flytten genomförs (motion 1996/97: kr 21). En minimering av fysiskt avstånd är alltså av största vikt för att en god kunskap skall kunna upprättas. En sådan argumentation om det fysiska avståndets inverkan på kunskapsbildningen går även att utläsa i den senare debatten om Korsvägen verkligen är den bästa placeringen i Göteborg för den nya museibygnaden. Taktiken är, vidare, väl använd i såväl motionerna (jfr motion 1996/97: Kr 13, kr 17, kr 257, kr 283), reservationerna till kulturutskottets betänkande (bet. 1996/97: kru1: res. 39, res. 40, res. 41, res. 42, res. 43), som debatten i riksdagen när förslaget behandlas den 12 december 1996 (prot 1996/97:49).

Taktiken samlas på så sätt kring ett primärt modus om immobilitet. Den hävdar en princip för tänkandet att forskning, forskningsmiljöer eller forskare är immobilia. En fast, orörlig relation mellan å ena sidan universitetet i Stockholm/Uppsalaregionen och andra sidan Östasiatiska museet samt Medelhavsmuseet. Om det enas flyttas raseras det andra. Relationen bryts ohjälpligt sönder; till skillnad mot en riktning för tänkandet där mobilitet eller följsamhet antas som något primärt: om det ena rör sig, följer det andra efter, om än en viss förskjutning, och förändring sker i konstellationen mellan museer och forskningsinstitutioner. Taktiken upplöses mer eller mindre under 1997 och 1998 i och med att relationen mellan forskningsmässiga skäl och en omfattande fysisk flytt, eller nedläggning av museer blir allt svårare att hävda i takt med att det blir alltmer uppenbart att någon flytt inte är förestående (motion 1997/98: kr 270, kr 305, 1998/99: krU1:res.37, res.37, prot 1997/98:43, motion 1998/99:Kr 254, kr 272, kr 273, kr 274, 1998/99: kru1:res.11, prot 1998/99:31). Den kunskapsrelaterade diskussionen fortsätter dock om än i andra former och med andra taktiker.

### III. TAKTIKEN OM KONSTENS OCH ETNOGRAFIKANS OFÖRENLIGHET MOT EN FYSISK FLYTT AV MUSEER

Taktiken mot en fysisk flytt av museer genom att hävda konstens och etnografikans oförenlighet är både det minst och ett av de mer synliga taktikerna under hösten 1996. Taktiken är väl använd i både de genmälen i pressen där propositionen förstås som ett flyttförslag – till exempel i professor emeritus Malmqvist debattartikel på SvD:s kultursida 1996-10-02 (*Ministerns populistiska museiförslag riskabelt*) eller Charlotte Scheffers dito på samma plats och dag (*Mastodontmuseum försvarar kontakten utåt*) – och i riksdagsdebatten den 12:e december 1996 (prop. 1996/97:49). I motionerna och reservationerna är det dock frånvarande under hösten 1996. Ett flertal olika modus samverkar i och genom taktiken. Det mest uppenbara är naturligtvis att konst och etnografika är av helt olika art och därmed oförenliga med varandra. Ett uthålligt försvar visavi Världskulturmuseets etablerande som vida överlever strategin om att tänka världskulturmuseet som ett kopiöst flyttprojekt. Taktiken omfattar på så sätt två huvudsakliga komponenter; 1) propositionen innebär att tre hela museer skall flyttas från Stockholm till Göteborg (och förintas eller åtminstone förminskas till en skugga en deras forna glans), 2) modus oförenlighet genom att konst, eller en estetisk kulturgeom, eller en antropologisk kulturgeom (och dess fråga om livsmönster) är artskilda och därigenom oförenliga med varandra. Under hösten 1996 ligger tyngdpunkten på myndighets- eller organisationsnivån: Att sam-

manföra etnografiska museet i Stockholm med det i Göteborg innebär inte några problem. Medelhavsmuseet och Östasiatiska museet är dock av en helt annan art och oförenliga med två etnografiska museer. Taktikens frånvaro från motionerna och särskilt i fallet med reservationerna är inte helt sann, utan den kan anses i argumentationens mellanrum när de relateras till diskussionerna i kammaren (prot. 1996/97:13, 1996/97:49). Taktiken och detta modus aktualiserar även ett helt knippe av principer för tänkandet och handlandet om det rätta förhållandet mellan kulturgenrens bildning å ena sidan och en estetisk eller antropologisk kulturgenre å den andra (vilken av de två sistnämnda skall prioriteras med den förstnämnda?); vem som får uttala sig om vilken artefakt – är det lämpligt att en antropolog uttalar sig om ett föremål som en gång har klassats som konst; ankommer det endast på estetiken, konsthistorian, antikens kultur- och samhällsliv etc. att veta om konsten, eller är det även ett legitimt område för tvärvetenskapen (jfr appendix I.c.).

Oförenligheten återfinns inte enbart vid en myndighets- eller organisatorisk nivå. Taktiken, eller kanske snarare modus *oförenlighet* fäster egentligen inget avseende på volymen, mängden eller omfattningen av det som flyttas. Hela museer behöver inte flyttas. Ett endaste litet föremål som klassats som konst är, enligt detta modus och den taktik det ingår i, av en annan art än etnografika och är därför *oförenlig* med en etnografisk miljö. Här i ligger dess uthållighet som försvar mot världskulturmuseets etablerande. När det inte längre är hållbart att hävda att projektet kommer innebära en fysisk flytt *en masse*, vilket i realiteten infaller i mitten av december 1996, och taktiken därmed vittrar sönder i takt med att strategin om den stora flytten är obsolet, kan de i sin kamp mot projektets förspråkare fortfarande hävda de två arternas oförenlighet i det minsta försök till förflyttning av den ena kulturgenren över gränsen till den andra (jfr Berglund, DN 19981207). Den övergripande strategi som föds ur denna lilla taktik under några höstmånader 1996 och utgör den främsta punkten för kamp mot museiprojektets etablerande begränsas inte enbart till förflyttningar av fysiska föremål (konst eller etnografika) utan själva tänkandet riktning; estetiska blickar kontra etnografiska. Spåret av omvandlingen från en liten teknik till en övergripande strategi som inte enbart hänger sig åt själva föremålet utan själva tänkandets riktning avtecknar sig i folkpartiets kulturproposition (Lars Leijonborg m. fl.) avgiven den 6 oktober 1997: "9.2 Världskulturmuseet. Folkpartiet anser att den förändring som riksdagsbeslutet innebär är särskilt anmärkningsvärd med tanke på Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet. Östasiatiska museet är ett renodlat konstmuseum och inte ett etnografiskt museum" (motion 1997/98:kr305). (jfr appendix I.c.). I de följande kapitlen kommer denna övergripande strategi undersökas mer ingående och löpa som en röd tråd; först genom dess relation till frågan om tvärvetenskapen som möjlighetsvillkor för uppförandet av en medborgerlig offentlighet (kap. 5) och sedan dess förhållande till bildning som ett liknande möjlighetsvillkor (kap 6, 7).

## B. FÖRSLAGET INNEBÄR INTE EN FYSISK FLYTT ELLER NEDLÄGGNING AV MUSEER

En andra strategi, eller operationsmönster, när Världskulturmuseets sammanhang formuleras utifrån flyttematikens fråga, är att propositionen inte avser att fysiskt flytta och lägga ned tre Stockholms museer. Operationsmönstret formeras framför allt som ett försvar för museiprojektet och som en motstrategi mot föregående operationsmönster, där museiprojektet alltså artikulerades som en fysisk flytt och nedläggning av tre museer. Men operationsmönstret utvecklar även taktiker för ett motstånd mot museiprojektet, när det förstnämnda operationsmönstret blir allt svårare att upprätthålla genom den parlamentariska processens utveckling. Operationsmönstret utgörs av tre olika taktiker: 1) Taktiken om att förslaget inte innebär någon flytt överhuvudtaget, 2) Taktiken om ambivalens: Förslaget kan innebära en flytt, 3) Taktiken om att förslaget innebär en flytt av resurser och symbolisk status.

## I. TAKTIKEN OM ATT FÖRSLAGET *INTE* INNEBÄR NÅGON FYSISK FLYTT ÖVER HUVUD TAGET

Socialdemokraterna var alltså ensamma om att inte identifiera propositionen som ett flytt- eller nedläggningsföretag när den allmänna motionstiden var till ända den sjunde oktober 1996. Taktiken om att förslaget inte innebär någon fysisk flytt eller nedläggning av museer formuleras således i direkt anslutning till att de övriga riksdagspartierna förstår propositionen som ett flyttprojekt. Taktiken är till en början mycket bräcklig och når inte någon övertygande kraft förrän den 10 oktober och riksdagens frågestund. I frågestunden står det nämligen klart att även vänsterpartiet delar förslagsställarens uppfattning om att det inte rör sig om något nedläggnings- eller flyttprojekt (prot.1996/97:13; anf 45).

Taktikens soliditet möjliggörs främst genom styrkeförhållandena i riksdagen. En majoritet i utskottet, i det här fallet kulturutskottet, innebär också en majoritet i riksdagen. Propositionen kan här i "sanning" hävdas att inte avse en betydande fysisk flytt och därigenom i praktiken en nedläggning av Östasiatiska museet, Medelhavsmuseet och Etnografiska – folkens museum i Stockholm. Denna "sanning" om museiförslaget uttrycks klart i utskottsmajoritetens hemställan om kulturpropositionen. Det har aldrig rört sig om någon fysisk flytt eller nedläggning av tre Stockholmsmuseer varför utskottet: "föreslår således att riksdagen skall godkänna vad regeringen förordar. Detta innebär att motionerna Kr 13 (kd) [...], Kr 258 (kd) [...] och Kr 283 (c) [...] avstyrks" (1996/97 krU:1). Betänkandet understryker detta förhållande ytterligare genom att förorda inrättandet av en organisationskommitté som med ett brett parlamentariskt inslag "skall syfta till att de tre befintliga museienheterna i Stockholm inte skall flyttas till Göteborg" (1996/97:krU1). De övriga riksdagspartierna reserverar sig mot kulturutskottets hemställan genom tre reservationer 40 (mp), 41 (kd), 42 (c), (m), (fp). Reservationerna organiseras, som nämndes ovan, efter de ekonomiska och forskningspolitiska taktikerna mot en fysisk flytt av museer.

Två taktiker, som även de naturligtvis hade blivit oövervinnliga med ett annat styrkeförhållande i riksdagen. Men de är dock inte lika beroende av ett sådant styrkeförhållande som riksdagsmajoritetens taktik. Den parlamentarisk-politiska sfären omfattas i hög grad av ett ekonomiskt-juridiskt dispositiv rörande maktens form. Det juridisk-ekonomiska maktbegreppet organiseras efter makt som ett objekt. Ett objekt som kan ägas. Ett objekt som i det närmaste står i motsats till friheten. Makten, den negativa och förtryckande. Friheten, ett fält utanför makten. Frågan om vem som äger makten, om ägandet är legitimt; och utgångspunkten om makten som frihetens negation finns nedärvd i såväl liberala som marxistiska maktkritiker (jfr Foucault 1976/2002a, 1976/2008). Den parlamentarisk-politiska minoritet som opponerar sig mot förslaget kan på så sätt finna ett grundläggande stöd för sina taktiker genom denna institutionella misstänksamhet, som inte en parlamentarisk-politisk majoritet kan. Dispositivet manifesteras kanske främst i förekomsten av konstitutionsutskottet och dess domstolsliknande arbete. Taktiken om att förslaget inte innebär någon fysisk flytt över huvud taget är på så sätt även villkorad av det sanningsspel som sker inom konstitutionsutskottets institution. Ett sanningsspel som behandlas mer utförligt nedan.

Taktiken avklingar samtidigt med att det rättframma operationsmönstret om att förslaget innebär en fysisk flytt eller nedläggning av museer blir mer eller mindre obsolet hos museiprojektets motståndare under 1997. Under riksdagsdebatten 1998 återuppväcks flytt/nedläggningstematiken som en strategi hos projektets motståndare för att understryka att företaget vilar på lös grund och har varit dubiöst redan från början. Museiprojektets försvarare i riksdagen återanvänder i sin tur argumenten om att förslaget aldrig har avsett någon nedläggning eller flytt av museer (jfr prot. 1998/99:31). I pressdebatten återfinns dock taktiken endast under hösten 1996 och förekommer främst i uttalanden från de riksdagspolitiker som stödjer museiprojektet som exempelvis vänsterpartiets Bjälkebring och socialdemokraternas Kaalings debattsvar till miljöpartiets Ewa Larsson (SvD 19961127 s. 17, appendix II.a.).

Taktiken samlas kring principen att propositionen inte avser en betydande fysisk flytt och därigenom i praktiken en nedläggning av Östasiatiska museet, Medelhavsmuseet och Etnografiska – folks museum i Stockholm. På så sätt möjliggör den också de övriga två taktikerna i operationsmönstret om att propositionen inte avser att fysiskt flytta och lägga ned tre Stockholms museer; den hävdar visserligen att museerna inte skall flyttas fysiskt (eller läggas ned), men den svarar inte på om någonting annat skall flyttas och vad som då skall flyttas (taktik II): och den motsäger inte att propositionen möjliggör en flytt av resurser och, eller, ekonomisk status (taktik III). Erik Lidéns artikel på SvD:s kultursida om hur de berörda museerna tog emot kulturutskottets besked om att museerna vare sig skall flyttas eller läggas ned (taktik I) ger ett tydligt exempel på hur övriga två taktiker samspelar med varandra och den förstnämnda:

Personalen på de tre flyttningshotade museerna i Stockholm tog beskedet från kulturutskottet i torsdags kväll som ett negativt beslut trots att den akuta flytten till Göteborg tills vidare är stoppad. - Vi dricker sannerligen inte champagne på museet i dag, sade personalen på Etnografiska museet när beslutet om en organisationskommitté och en ny myndighet i Göteborg för de tre museerna i Stockholm hade analyserats på ett personalmöte. - Vi ser med oro på utvecklingen och har redan idag sparkrav på en miljon kronor i driften, säger Lars-Göran Rejner. Vilka ytterligare besparingar som skall finansiera det nya Världskulturmuseet i Göteborg återstår att se (Lidén, SvD 19961109 s. 33).

Taktiken om ambivalens gör sig gällande genom en oro om vad förslaget verkligen innebär, samtidigt som taktiken om en flytt av resurser och symbolisk status anläggs genom Lars-Göran Rejners uttalande. Taktikerna om ambivalens och om en flytt av resurser eller ekonomisk status är i viss mån sammanlänkade med varandra där den tredje taktiken är ett fördjupande eller renodlande av den andra; den ger ett svar på vad det är som kommer att flyttas om nu inte propositionen avser en genomgripande fysisk flytt.

## II. TAKTIKEN OM AMBIVALENS

Taktiken om ambivalens är en något märklig taktik. Den organiseras i huvudsak kring två olika modus. I första fallet efter en resonerande princip där ett resonemang förs om att det *kanske* rör sig om en fysisk flytt eller nedläggning av de tre Stockholmsmuseerna; men samtidigt är det lika möjligt att förslaget innebär en administrativ organisationsförändring för de Stockholmsbaserade museerna:

Vänsterpartiet kom också kulturminister Marita Ulvskog till hjälp i årets kanske mest utskällda förslag: att föra in tre Stockholms-museer under ett nytt världskulturmuseum i Göteborg. Flytt eller inte flytt återstår att se. Ulvskog tycks ha valt att låta en organisationskommitté i efterhand sköta den beredning av ärendet som regeringen är skyldig att göra i förväg (Ljungberg, DN 19961119 s. A12).

Taktiken om en resonerande ambivalens används främst under 1996 i nyhetsartiklar (jfr appendix II.b.)<sup>183</sup>. Taktiken kan även organiseras kring dubbeltydighet som primärt modus. I en och samma utsaga presenteras projektet å ena sidan som att det *utan tvekan* innebär en flytt och att det, lika säkert, *inte* rör sig om någon fysisk flytt. Taktiken om dubbeltydig ambivalens förekommer både i pressen och i riksdagsdebatten. Taktiken är framförallt förbunden med uttalanden kulturminister Ulvskog gör. Den används i Kammaren den 10:e oktober under en allmän frågestund:

Fru talman! På den första frågan vill jag säga att det handlar om att flytta tre museer till Göteborg och lägga samman deras verksamhet med det befintliga etnografiska museet där. Det behöver inte betyda att vartenda föremål flyttas från Stockholm till Göteborg. Det behöver dessutom inte betyda att det inte kan finnas någon form av verksamhet i Stockholm.

Ett centralmuseum i Göteborg har självfallet ansvar också för Stockholmspubliken och för publiken i övriga landet (prot. 1996/97:13 anf. 48).

I ett tidigare inledande anförande (prot. 1996/97:13 anf 44) säger Ulvskog att:

Jag anser inte att kulturpropositionen i varje detalj skall lägga fram allting vad gäller lokal, föremålsflyttning osv., och propositionen innehåller därför ett förslag om tillsättande av en organisationskommitté som skall arbeta med dessa frågor. Jag befinner mig då i något av ett dilemma. Skall jag redovisa mina visioner och mina förslag kring detta och därmed förekomma organisationskommittén? Mitt svar på den frågan är nej. Däremot ser jag framför mig ett museum som arbetar tvärvetenskapligt, som öppnar för en helt ny publik och som använder informationsteknologi och en ny presentation för att göra detta museum tillgängligt för en helt ny publik. För detta behöver man inte flytta vartenda föremål från Stockholm utan kan använda en ny visualisering av det som vanligtvis visas på museer och binda ihop detta på ett väldigt spännande sätt.

Ambivalensen ger rum för att både fortfarande kunna hävda att förslaget innebär en omfattande fysisk flytt och i praktiken nedläggning av tre Stockholmsmuseer. Passagen om att Ulvskog skall redovisa sina visioner låter även den påskina att förslaget från början, i Ulvskogs tappning, innebar en fysisk flytt och nedläggning av tre museer. Taktiken kan i det här fallet utgöra en funktion för införandet av ett mellanrum; ett mellanrum mellan en tidigare inriktning varvid museer skulle fysiskt flyttas och läggas ned, och en ny inriktning där själva flytten innebär någonting annat: etablerandet av en myndighetsfunktion i Göteborg och uppförandet av en ny museienhet som kommer att verka parallellt med museienheterna i Stockholm.

Taktiken kan även vara frukten av en ofrivillig beräkning: Eftersom det åligger en kommande organisationskommitté att ge ramarna för verksamheten kan inte kulturministern ännu ge någon klar bild av den; liksom i tidigare fall blandas myndighetsnivån samman med museienhetsnivån, en skillnad som tydliggörs först genom organisationskommitténs slutbetänkande 1998. Vari ligger då rationaliteten i en sådan taktik, eller snarare strategi att först presentera en proposition som ger sådana knapphändiga uppgifter och sedan återkomma till riksdagen för beslut 1998 med de organisatoriska detaljerna och en skiss över verksamheten (i såväl myndigheten SMVK, som VKM) via organisationskommitténs slutbetänkande? En strategi som framtvingar en taktik om en dubbelydig ambivalens.

Vore det inte mer rationellt att följa uppmaningarna från Folkpartiet (jfr prop. 1996/97 anf. 45, 55) och i synnerhet miljöpartiet (jfr prop. 1996/97 anf. 49, 51,53) att först genomföra en sådan beredande utredning och sedan författa en proposition, istället för att först författa en knapphändig proposition och sedan återkomma med en fylligare bild? Rationaliteten i en sådan strategi som även i viss mån framtvingar taktiken om dubbelydighetens ambivalens – det är möjligt att den hade kunnat undvikas med en annan beräkning om propositionen kommunicerats på ett annat sätt – är att Ulvskog menar att utgångspunkten, behovet och att just sammanföra dessa fyra museer redan har angivits i olika samtal om förnyelse av museiområdet bland museumänniskor under 1980-talet (Statens kulturråd 1986:2, 1986:3) och inte minst 1994 års-museiutredning *Minne och bildning* (SOU 1994:51) och ytterligare ett uttryck för en vilja till förändring från museiprofessionens sida så sent som juni 1996 genom *Kunskap som kraft. Handlingsprogram för hur museerna med sitt arbete kan motverka främlingsfientlighet och rasism* (Ds 1996:74). Till saken hör att förslag på genomgripande förändringar inom museiområdet har inte saknats i de tidigare utredningarna under 1900-talet (jfr SOU 1922:11, SOU 1972:45, SOU 1973:5, SOU 1974:43, SOU 1994:51) och det kan inte enbart förklaras genom en ovilja att anslå de medel som behövs hos styrande politiker, utan även en viss konservatism visavi förändringar inom det museala området självt. Strategins rationalitet vilar

sålledes i att via propositionen påbörja en förändringsprocessen i praktiken som inte fastnar i utredandets kvarnar. (jfr AB L Söderberg 19961009).<sup>184</sup>

Taktiken är på så sätt ett nödvändigt ont för att genomföra den övergripande strategin: att förändra och förnya det museala området. I pressen förekommer främst denna taktik genom intervjuartiklar där kulturminister Ulvskog uttalar sig om museiprojektet (jfr Söderberg, AB 19961009, Öinert, 19960924, GP s.10, Artsman, SvD 19960924 s.45). I vissa fall är det möjligt att taktiken uppstår genom hur journalister vinklar eller vill förstå förslaget. Ett exempel på detta är när GP och SvD rapporterar om Ulvskogs presentation av programmet för "Kultur i hela landet" inför kulturhuvudstadsåret 1998, där GP skriver att Ulvskog menar att museer kommer att fysiskt flyttas, medan SvD har en motsatt uppfattning.<sup>185</sup> Genom sin dubbeltydiga och ambivalenta karaktär har taktiken även en funktion i de artiklar som ställer sig negativa till projektet:

se där kulturminister Ulvskogs beskrivning av den föreslagna museiflytten. Tillsammans med vänsterpartiet driver den nu dådaktiga regeringen igenom sammanslagningen av de tre etnografiska huvudstadsmuseerna med Etnografiska museet i Göteborg. Samtidigt ska emellertid museifrågan utredas av en kommitté, vars riksdagsdirektiv stadgar att huvudstadsmuseerna inte flyttar till Göteborg. (Expressen Osignerad 19961220 s. 04).

Taktiken om den dubbeltydiga ambivalensen som här anläggs genom expressens artikel låter förslaget så att säga hänga i luften: innebär det en flytt eller är den stoppad; i vilket fall som helst låter den oss förstå att vi här har att göra med ett dubiöst projekt. Den något obehagliga fråga som hänger i luften är således vad det egentligen är som skall flyttas; vad innebär egentligen den flytt av tre museer till Göteborg och att deras verksamhet skall *läggas samman* med det befintliga etnografiska museet där, som Ulvskog pläderar för i kammaren den 10:e oktober och andra mediala sammanhang (jfr Söderberg, AB 19961009, Öinert, GP 19960924 s.10, Artsman, SvD 19960924 s.45)? Ytterligare en taktik fördelad på två modus utkristalliseras här.

### III. TAKTIKEN OM FLYTT AV RESURSER OCH STATUS

Taktiken om att propositionen innebär en flytt av resurser och symbolisk status är inte mycket mindre kontroversiell än det strategiska mönstret om att förslaget skulle innebära en genomgående fysisk flytt och nedläggning av museer. Oppositionen är under 1996 lika stark i såväl press (appendix II.c.) som i riksdagsdebatten (prot. 1996/97: 13, 1996/97:49). Det rör sig här om två huvudtyper av principer för tänkandet och handlandet: 1) En sådan flytt av maktcentra och resurser innebär en förskjutning av huvudstadens legitimitet som ett centrum för kulturella och forskningsmässiga frågor; 2) En organisatorisk flytt innebär ökade kostnader då befintliga samordningsvinster förloras. Dessa modus prioritet i kampen mot museiprojektet blir allt tydligare och vanligare på riksdagsnivån när det står klart att det inte längre rör sig om någon fysisk flytt och nedläggning av museerna (motion 1997/98: kr 270, kr 305, prot. 1997/98:43).

S1) En förskjutning av huvudstadens legitimitet som ett centrum för kulturella och forskningsmässiga frågor

Den mest frekvent förekommande riktningen för tänkandet i pressen under 1996 är att Stockholm i egenskap av huvudstad också är ett centrum för kulturella spörsmål. I argumentationen förbinds både förslagets artikulering som en fysisk flytt och som en flytt av resurser med en fråga om symbolisk status – huvudstadens symboliska status som regerande huvudstad även på kulturens område. Den här typen av utsägelser framförs vanligen implicit och vävs alltså ofta samman med anspråk på att vara det centrum varifrån allt utgår. Möjligheten för Stockholm att även i fortsättningen kunna bibehålla en privilegierad ställning som centrum förbinds med två, i det här fallet sammanlänkade, typer av symbolisk status: å ena sidan en resurstilldelning och å andra sidan Östasiatiska

museet och Medelhavsmuseets status som prioriterade kulturinstitutioner. I det första fallet svarar resurstilldelningen mot den symboliska status som tilldelas: Ju mer resurser desto högre status. På så sätt urholkas Stockholms position som en huvudstad även på kulturens område i lika hög grad när resurser flyttas från institutioner förlagda i Stockholm som om de skulle ha flyttats fysiskt. I regel förknippas de i Stockholm förlagda statliga museerna med framför allt tillhörande staden eller regionen före nationen av dem som motsätter sig den symboliska flytten. Det är även tydligt att Medelhavsmuseet och i synnerhet Östasiatiska museet i sig bär en stor symbolisk status som kulturinstitutioner i dessa utsagor. En minskning av resurserna för, eller kontrollen över, dessa institutioner ses som ett hårt slag mot den symboliska statusen som huvudstad. Om det administrativa styret förflyttas till Göteborg urholkas ändå den symboliska statusen som huvudstad trots att de båda institutionerna fortfarande finns kvar i Stockholm eftersom detta även förknippas med kontrollen över eller platsen för regerande (appendix II.c.). Detta blir än tydligare i den parlamentariska debattens utsagor där museiprojektet anses vara Stockholmsfientligt (jfr prot 1996/97:49).

Dessa möjliga positionsförändringar för huvudstadens tar alltså även en framträdande plats i riksdagsdebatterna under hösten 1996. Stockholmsfientligheten uttrycks inte bara i att en resursförflyttning innebär en symbolisk nedvärdering, utan att en direkt fysisk flytt eller nedläggning av Medelhavsmuseet och framför allt Östasiatiska museet innebär en sådan Stockholmsfientlighet vilken devalverar stadens värde som huvudstad. Det blir här tydligt vilken symbolisk status Medelhavsmuseet och Östasiatiska museet erhåller ur ett kulturpolitiskt perspektiv. Att förlora Folkens museum – Etnografiska framhålls inte tillnärmelsevis lika skadligt för huvudstadens legitimitet som centrum för Sveriges kulturliv som den brist (för den symboliska statusen) det innebär att inte ha omedelbar tillgång till de övriga två museernas vetanden (prot. 1996/97:49). Under 1997 och 1998 blir denna förskjutning ett än mer centralt trätoämne: men då främst relaterat till en resursfördelningsproblematik.

## §2.) Förslaget innebär förlorade samordningsvinster samt ökade kostnader

Även en resursflytt stöter på patrull. Dessa farhågor om att "resursflytten" kommer drabba övriga statliga museer negativt återfinns i pressen även under 1997 (jfr Arnborg, SvD 19971217)<sup>186</sup> och 1998; "- men vid en närmare granskning framgår att det är nedskärningar i stort sett över hela linjen för att täcka kostnaden för det nyinrättade Världskulturmuseet, 83,2 miljoner" (Andersson, AB 19981014 s.4). Kritiken av det här slaget mot världskulturmuseiprojektet formeras i en taktik där företaget kan liknas vid en resurstärkande gökunge i museifamiljens bo. Taktiken används dock inte enbart, eller främst, av de statliga museerna i Stockholm vilka ser en risk i att det nya museiprojektet kan komma att finansieras genom sänkta anslag från staten,<sup>187</sup> utan så gör även kommunal- och riksdagspolitiker på Göteborgsbanken i sina uttalanden i pressen. Det är även här som taktiken att identifiera museiförslaget som ett resurstärkande projekt används mest frekvent<sup>188</sup>, genom att spela ut det mot redan befintliga resursblödande verksamheter i Göteborgs kulturliv: "det vore bättre att få statliga pengar till de museer vi redan har. Skall man satsa på något nytt föredrar jag projektet Röda sten" (Skoog, GP 19961009 s. 8).

På den parlamentariska scenen framstår problematiseringen om att samordningsvinster går förlorade om Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet bryts ut ur Statens konstmuseer respektive Statens historiska museer för att ingå i den föreslagna myndigheten världskulturmuseet som det kanske främsta moduset, vid sidan om att konst och etnografika är väsensskilt från varandra och därför bör behandlas i skilda museer, under 1997 (motion 1997/98:kr 270, kr 305, 1998/99:krU1: res.37, res.37, prot 1997/98:43) och 1998 (motion 1998/99: Kr 254, kr 272, kr 273, kr 274, 1998/99: kru1: res.11, prot. 1998/99:31)



### C. FLYTT ELLER INTE? SANNINGSSPEL I PRESS OCH PARLAMENT

Det tredje operationsmönstret i det sammanhang som omfattar Världskulturmuseet tänkt i termer om ett flyttprojekt rör två parallella sanningsspel om förslaget verkligen avser en flytt eller inte. I debatten är det framför allt två linjer som drivs. En första linje framträder exempelvis i Världskulturmuseets egen självbiografi; förslaget avsåg ursprungligen att fysiskt flytta, lägga ned, de tre Stockholmsmuseerna. En andra linje, som kan anas i närmast föregående avsnitt, där debattörerna och kommentatorerna menar att förslaget aldrig har avsett att lägga ned eller fysiskt flytta museerna till Göteborg. Två konkurrerande sanningar om i vilken mån förslaget innebär en flytt eller inte föreligger således. "Sanning" kan genom det empiriska underlaget inte förstås som någon absolut term; att det skulle finnas en ovedersäglig sanning om att Världskulturmuseet i grunden handlar om att flytta och därmed i praktiken lägga ned Stockholmsmuseerna. Utan det "sanna" framstår här snarare som kontingent och överensstämmer med det Foucault i *Viljan att veta*, benämner sanningsspel: "det viktiga är att könet inte bara har varit en fråga om sensation och njutning, om lag eller om förbud, utan också om sant och osant, att sanningen om könet blivit någonting väsentligt, nyttigt eller farligt, värdefullt eller fruktansvärt, kort sagt att könet har blivit insats i ett sanningsspel" (Foucault 1976/2002 s. 74). Det är alltså genom dessa spel, om vi följer Foucault, som en företeelse upprättas som "sann" eller "falsk", "rationell" eller "irrationell", "förnuftig" eller "oförnuftig", "god" eller "ond" osv. Sanningsspelet om förslaget innebär en flytt eller inte, är därför intimt förbundet med frågan om världskulturmuseiprojektet är ett legitimt projekt; vilar det på en rationell, förnuftig, grund eller är projektet i grunden oförnuftigt eller irrationellt? Två parallella sanningsspel är möjliga att urskilja, där två olika taktiker rörande sanningens form anläggs. I första fallet en taktik organiserad kring sanningens plasticitet som modus, andra fallet innebär en taktik där principen för tänkandet och handlandet organiseras kring juridikens form om den "absoluta" sanningen.

#### SANNINGSSPEL I. OCH TAKTIKEN OM SANNINGENS PLASTICITET

Sedan kulturpropositionen offentliggjordes i september 1996 har kritiken mot världskulturmuseiprojektet främst kretsats kring att förslaget handlar om en fysisk flytt och i praktiken en nedläggning av Östasiatiska museet, Medelhavsmuseet, samt Folkens museum – *Etnografiska*. Under november 1996 börjar dock en förändring ske i hur museihistorien berättas, där en fokus på flyttematiken i viss mån börjar avklinga. I anslutning till ett uttalande från kulturutskottet om att Stockholmsmuseerna fortfarande skall vara baserade i Stockholm upphör museiprojektet att identifieras som ett flyttprojekt i pressen. Men regeringens förslag i kulturpropositionen anses fortfarande avse en fysisk flytt, eller nedläggning av museer: "Det ursprungliga förslaget innebar i princip att *Etnografiska*, Östasiatiska och Medelhavsmuseet i Stockholm flyttas till Göteborg" (AB 19961115 s. 17). Utsagor av den här typen blir vanligare under 1997<sup>189</sup> och kan ses som något av en standardåtergivning av vad museiprojektet innebär – den utgör modellen under såväl 1998 som 1999. Ett tydligt exempel på denna vändning är Thomas Kristianssons krönika i GP 19970223. Först fastställer Kristiansson att det har rört sig om en fysisk flytt av museer från Stockholm till Göteborg, "det var planerna i höstas på att flytta tre museer och deras innehåll till ett helt nytt museum i Göteborg" (Kristiansson, GP 19970223 s.10). För att sedan framhålla att det nu gällande beslutet inte innebär någon större fysisk flytt, "Christina Rogestam [...] är heller inte riktigt med på idén att flytta tre hela museer och deras innehåll till Göteborg – Det kan väl handla om att man lånar ut saker under olika tidsperioder, förklarar hon" (Kristiansson, GP 19970223 s. 10). Detta sanningsspel, som Världskulturmuseet inlåter sig i och understödjer i sin självbiografi på hemsidan (jfr [www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se/fakta-blad)[faktablad, "Bakgrundsinformation"]), etablerar en "sanning" om museiförslaget som är plastisk. Här rymms

både en sanning om att världskulturmuseiprojektet har inneburit en flytt och att det museum som nu föreligger baseras på ett förslag där vare sig en fysisk flytt och/eller nedläggning av tre Stockholmsmuseer är aktuellt.

Den nuvarande konstellationen om en gemensam myndighet förlagd i Göteborg (SMVK) och fyra separata museenheter, tre i Stockholm och en i Göteborg (VKM), kan på så sätt förklaras som en *fönuftig* lösning på ett *horribelt*, *öfönuftigt*, förslag. Förslaget om en *irrationell* användning av det statliga anslaget till museer genom att använda pengarna till att transportera föremål från Stockholm till Göteborg, avveckla organisationer etc., vänds till en *rationell* användning av museianslaget genom att anslaget nyttjas till museernas kärnverksamhet; en *irrationell* behandling av ömtåliga artefakter genom onödiga transporter, vänds till en *rationell* behandling av dem; de transporteras endast om de skall ställas ut; en *irrationell* splittring av välfungerande forskningsmiljöer: forskningssamarbetet mellan Östasiatiska museet, Medelhavsmuseet och universiteten i Stockholm och Uppsala, vänds till en *rationell* lösning, där forskningsmiljöerna kvarstår. På ett liknande sätt är det möjligt för VKM att genom sin självbiografi "rehabilitera" sig och på så sätt uppfattas som ett legitimt projekt vars samtida verksamheter inte har något som helst att göra med det irrationella, "patologiska" politrukförslaget om att flytta museer. "Patologiskt" och "rehabilitering" är medvetna ordval, då VKM:s självbiografi har något psykoterapeutiskt över sig när det kommer till perioden för det institutionella etablerandet. Först ett angivande om en sjukdomsinsikt, VKM ingår från början i ett grundläggande sammanhang om ett irrationellt beteende; att flytta och i princip lägga ned museer. Sedan en försäkran om detta tillhör det förflutna, något som inte längre kan spåras i dess samtida verksamheter, VKM är lika legitimt och rationellt som vilket annat museum som helst, eftersom det är medveten om det irrationella i att fysiskt flytta museer och samtidigt rationellt, "friskt", nog att ta avstånd ifrån detta. En sådan legitimering eller rehabilitering av världskulturmuseiprojektet från ett irrationellt, "felaktigt", förslag till ett rationellt och "rätt" projekt återfinns än tydligare i Kristenssons artikel: "På något sätt missade jag allt det där om kopplingen till forskning och vetenskap, datorer och CD-rom när debatten rasade som värst. Eller om det var så enkelt att idéerna aldrig kom fram" (Kristiansson, GP 19970223 s. 10).<sup>190</sup>

Samtidigt är den sanningen som organiseras efter plasticitetens modus aldrig tillräckligt starkt för att hävda att de dubiösa dragen är helt urtvättade; går verkligen gamla ränder ur? Den plastiska taktiken kan på så sätt användas som ett komplement till den juridiska formens fastlagda, absoluta, sanning. En sanning som visserligen gäller så länge en ny dom inte har fallit, frikännande eller fällande, men där plasticiteten kan så tvivel i om verkligen rätt dom har fallit. En sådan tveksamhet är antagligen vanligare i fall när någon har frikänts än när någon har dömts. De berömda mediedreven är ett exempel på hur en sådan mer plastisk sanning, utan några erkända kodifierade dömande instanser, verkar även när föremålet för drevet har friats enligt en juridisk-politisk praxis och ger den friade den skyldigas (dubiösa) avtryck. I fallet med Världskulturmuseiprojektet samlas en sådan kodifierad juridisk-politisk praxis i konstitutionsutskottet och rör frågan om förslaget verkligen är tillräckligt berett.

## **SANNINGSSPEL II. OCH TAKTIKEN OM SANNINGENS JURIDISKA FORM I OCH GENOM BEREDNINGSFÖRSLAGET**

Till skillnad mot det föregående sanningsspelet om museiförslaget som ett flyttprojekt framstår inte resultatet av det andra sanningsspelet, vilket förs i och genom riksdagsarbetet, som plastiskt. Här rör det sig istället om en fast och tydlig gräns; *antingen* är det "sant" att förslaget innebär en flytt, *eller* så är det påståendet "falskt". Frågan blir mer definitiv, brännande och mer står alltså på spel i jämförelse med formen för sanningen som plastisk. Förflyttningen från pressens offentliga diskussion till den offentliga parlamentarisk-politiska rättegångens nivå och dess instans konstitu-

tionsutskottet innebär att "sanningen" organiseras efter ett helt annat modus; den juridiska formens "utom allt rimligt tvivel sann": så nära den absoluta gränsen mellan *antingen sann eller falsk* vi kan komma. Tvisten gäller om förslagens handläggning bryter mot konstitutionen. En tvistefråga med klart mer tyngd och mer vittgående konsekvenser för hela museiprojektet än när förslagens utformning diskuteras i pressen. Beredningsfrågan finns med som en taktik i den offentliga debatten redan när propositionens presenteras. Om förslaget är tillräckligt berett upptar en stor del av den allmänna delen av riksdagsdebatten om kulturpolitiken den 19:e december 1996 och återkommer även när musei- och kulturvårdsområdet debatteras. Flyttematiken förlängs på så sätt under riksdagsdebatten den 19:e december genom att beredningsfrågan främst aktualiseras när propositionen förstås som ett genomgripande flyttföretag eller nedläggning av museer.

Genom ett samspel mellan beredningstaktiken, förslaget följer inte gängse beredningsarbete, och taktiken om sanningens juridiska form återkvalificeras och förstärks operationsmönstret om att förslaget innebär en genomgripande fysisk flytt och nedläggning av tre Stockholmsmuseer. Hur skall medlemmarna av riksdagen kunna fatta ett beslut när underlaget inte är berett på rätt sätt, inför motståndarna till museiprojektet från talarstolen. Kritiken består i stora drag av att inga specifika utredningar har gjorts, att departementet inte har lyssnat på experter inom museifältet, här framförallt museichefer och personal på berörda museer, samt att chefer och fackförbund inte har blivit meddelade i tid angående förändringarna (flytten).

Förespråkarna för projektet menar att utredningar visst har gjorts i och med den gedigna museiutredningen *Minne och bildning* (SOU 1994:51). De hänvisar exempelvis till museiutredningens förslag om större museikoncerner där ett förslag är att placera Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet i en större museikoncern av kulturhistoriska museer (prot 1996/97:49).<sup>191</sup> Motståndarna hävdar i sin tur att *Minne och bildning* inte föreslår något som propositionen kan hänvisa till och därmed inte utgör någon giltig del i den obligatoriska beredningsprocessen.<sup>192</sup> På kritiken om att departementet har underlåtit att förhålla sig om vad experter på museiområdet anser om förslaget svarar Ulvskog genom att referera till experter och museifolk som Medelhavsmuseets chef Bengt Peterson och historiska museets tidigare chef Olov Isaksson, som båda uttalat sig positiva till museiprojektet (prot. 1996/97:49 anf. 33).<sup>193</sup>Ulvskog vidhåller att fackförbunden både har informerats och att förhandlingar förts med dem före propositionens delning i riksdagen (prot.1996/97:49 anf. 65). Kristdemokraten Fanny Rizell är en av dem som kritiserar förslaget för att vara bristfälligt berett så till den milda grad att ett demokratiskt underskott råder och riksdagen faktiskt inte vet vad den skall besluta om (prot.1996/97:49 anf. 48).<sup>194</sup> Ulvskog svarar: "Vid tre tillfällen kommer riksdagen att ha möjlighet att säga ja eller nej till hur detta museum skall byggas upp, om det skall byggas upp. Så det finns ovanligt många demokratiska kontrollstationer inlagda i detta projekt" (prot. 1996/97: 49 anf. 49).

Operationsmönstret om en genomgripande fysisk flytt och nedläggning av tre Stockholmsmuseer inaktualiseras alltså inte trots att förslaget röstas igenom den 19:e december 1996 och att det då står klart att det snarare är "en omfördelning av makt och om pengar" (prot.1996/97:49 anf. 33), än en genomgripande fysisk flytt och nedläggning som museiprojektet syftar till. Beredningstaktiken förlänger operationsmönstret ytterligare genom att kulturministern anmäls till konstitutionsutskottet på grund av brister i beredningsprocessen. En första anmälan inkommer redan 6:e november 1996 av miljöpartiets ledamot av riksdagens kulturutskott, Ewa Larsson. Anmälan ledande tematiker känns igen från riksdagsdebatten: en misstanke om en vilja att trumfa igenom förslaget genom att mörka det.<sup>195</sup> Larsson undertecknar även en senare anmälan till utskottet tillsammans med kulturutskottets ledamöter från moderaterna, centerpartiet, kristdemokraterna och folkpartiet. Den senare anmälan följer i stort den tematik Larsson hänvisar till i sin anmälan och som återkommer i riksdagsdebatten den 19:e december (jfr Betänkande 1996/97: KU 25 s. 370, 371, prot.

1996/97:49).<sup>196</sup> Kulturministern kallas till ett offentligt förhör i konstitutionsutskottet 25:e april 1997. Utfrågningen ordnas främst efter de ambivalenta uttalanden Ulvskog gjorde i anslutning till den allmänna frågestunden i riksdagen 10:e oktober 1996. Detta ger motståndarna till museiprojektet inom KU en möjlighet att hävda operationsmönstret om en genomgripande fysisk flytt och nedläggning av tre Stockholmsmuseer: oavsett vad Ulvskog nu hävdar rörde sig förslaget från början om en genomgripande fysisk flytt. Detta är inte minst tydligt meningsutbytet mellan moderaternas ledamot av KU Inger René och Ulvskog. René understryker hur uttalandena berör en genomgripande fysisk flytt, emedan Ulvskog å sin sida hävdar att "flytt" i det här fallet skall förstås i en organisatorisk bemärkelse.<sup>197</sup>

En variation av taktiken återfinns i konstitutionsutskottets ordförande Birgit Friggebos (fp) fråga när hon undrar varför Charlotta L Bjälkebring (v) och Björn Kaaling (s) i ett debattsvar till Ewa Larsson (mp) presenterar "det som en stor händelse att man nu hade lyckats komma överens och fått till stånd en kompromiss. Men i de papper som skickades till oss för granskning av regeringens beredning säger man att beslut fattades helt i enlighet med regeringens förslag" (bet. 1996/97: KU25: bil. 1). Om nu förslaget aldrig har ändrats vad i ligger då denna kompromiss? Ulvskog ger vid det här tillfället i utfrågningen inget tydligt svar på den frågan, men vidhåller att kompromissen inte innebar att huvudinriktningen för propositionen om ett etnografiskt centralmuseum ändrades. Vänsterpartiets ledamot av konstitutionsutskottet, Kenneth Kvist, varierar taktiken ytterligare:

Kenneth Kvist: Det är en litet oklar bild vi får av förslaget framväxt. Är det inte så att statsrådet tidigare hade uppfattningen att det skulle ske en utflyttning av museer från Stockholm, och att denna flytt så småningom sedan fick kompromissas bort? Det slutgiltiga förslaget är ju produkten av en kompromiss mellan partier (bet. 1996/97: KU25: bil.1).

Kvist knyter an till taktiken om sanningens plasticitet; från början rörde det sig om en genomgripande flytt av tre Stockholmsmuseer, men genom vänsterpartiets försorg har vi nu ett förnuftigare förslag: en myndighet samt en museienhet med säte i Göteborg och ytterligare tre museienhet i Stockholm. Taktiken om sanningens juridiska form ("utom allt rimligt tvivel sann") är dock den primära taktiken. Det råder inget tvivel om att Kvist processen igenom – från frågestunden, via reservation mot betänkandets hemställan, till riksdagsdebatten och voteringen om Ulvskog skall frias eller fällas – hör till dem som försöker fälla Ulvskog och fastslå att museiförslaget från början utom allt rimligt tvivel innebar en genomgripande museiflytt: och att förslaget därmed inte är berett på rätt sätt. Intressant nog nöjer sig Kvist med kulturministerns svar: kompromissen gällde snarare finansiella frågor som både skulle möjliggöra det nya etnografiska centralmuseet – nu med arbetsnamnet Världskulturmuseet – och en möjlighet till ett större anslag till museiverksamheten i sin helhet varvid de berörda museerna inte skall behöva stå för kostnaden själva inom de rådande ramarna. Vänsterpartiets Kvist släpper således frågan om vad kompromissen mellan vänsterpartiet och socialdemokraterna handlar om och det är via debatterna, och propositionen med för den delen, svårt att avgöra om världskulturmuseiprojektet innebar en genomgripande fysisk flytt eller ej.<sup>198</sup>

Ulvskogs svar på anmälningarna i den offentliga utfrågningen är att arbetet har utgått från redan befintliga utredningar såsom *Minne och Bildning* (SOU 1994:51) och de remisser som avlagts om den, vilka behandlades i utredningen *Tjuugo års kulturpolitik* (SOU 1995:85), samt genom resanderemissor.<sup>199</sup> Ulvskog menar vidare att chefer och fackligt förtroendevalda fick tillräcklig information inom den rimliga tid som MBA-r avtalet stipulerar samt att de utrivna sidorna ur en första delningsomgång inte rörde sig om någon mörkning, utan det förslag som revs ut var ett obsolet förslag om Sjöhistoriska museet, vars paginering något olyckligt stämde överens med förslaget om ett

etnografiskt centralmuseum, vilket kunde ge intrycket av att sidor om det sistnämnda förslaget saknades (Betänkande: 1996/97: KU25 bil. 1).<sup>200</sup>

En fällande eller friande dom av beredningsprocessen innebär konsekvenser för hela sanningsspelet kring världskulturmuseiprojektet. Om kulturministern fälls får museiprojektets motståndare i riksdagen goda argument för att processen skall hejdas. Propositionens delförslag om ett samlat etnografiskt centralmuseum skulle exempelvis kunna återremitteras till kulturdepartementet, där departementet skulle tvingas att antingen ge upp hela projektet, eller tillsätta en offentlig utredning med speciell inriktning mot Världskulturmuseet. Det är även möjligt att kulturministern skulle tvingas avgå. Ett entledigande av kulturministern skulle även det kunna påverka museiprojektets möjlighet negativt eftersom det åtminstone rent symboliskt förknippas med Ulvskog och det är möjligt att vare sig den nya chefen vill ära eller att tjänstemännen känner sig särskilt manade att fullfölja museiprojektet efter en sådan förödande kritik som en framtingad avgång genom konstitutionsutskottets granskning innebär. Men är inte saken redan avgjord genom voteringen i riksdagen den 19:e december 1996?

Är inte sanningsspelet i och genom konstitutionsutskottet snarare ett spel för gallerierna än ett reellt sanningsspel som kan påverka museets vara eller icke vara? Inte alls. Världskulturmuseiprojektet vinner nämligen inte laga kraft förrän första januari 1999. Fram till dess är det möjligt för riksdagspartierna att via motioner – vilket också sker – plädera för att beslutet rivs upp och ges en annan utformning, där Medelhavsmuseet och Östasiatiska museet inte ingår i konstellationen. Om Ulvskog och propositionens beredning fälls i konstitutionsutskottet kommer det alltså innebära att utsagor som menar att världskulturmuseiprojektet faktiskt har inneburit ett förslag om en genomgripande fysisk flytt eller till och med nedläggning av tre Stockholmsmuseer är att anse som sann; härigenom ges även goda skäl, eller argument, att riva upp beslutet. Även om Socialdemokraterna och Vänsterpartiet har majoritet i riksdagen kan en juridisk-politisk sanning om propositionens beredning som felaktig ge en övermäktig kraft åt processer utanför den parlamentariska ordningen: genom mediala framträdanden kan motståndare inom och utanför den parlamentariska partipolitiken mobilisera "mannen på gatan" och skapa ett tryck riksdagsmajoriteten inte kan stå emot, varvid förslaget måste dras tillbaka.

Förhållandena blir naturligtvis de motsatta om kulturministern frias. Museiprojektets förespråkare får en privilegierad position i förhållande till projektets motståndare och kan åtnjuta den juridisk-politiska sanningen att det bortom allt timpligt tvivel förhåller sig så att propositionen är beredd efter konstens alla regler och att förslaget aldrig har avsett att flytta några museer från Stockholm. Saken har prövats i KU och de utsagor där förslaget förstås som ett genomgripande flyttprojekt kommer att förklaras som "falsa".

En invändning. Skulle verkligen vänsterpartiet torpedera en egen överenskommelse? Kan partiet verkligen vara säkra på att de har majoritet tillsammans med socialdemokraterna efter riksdagsvalet i september 1998? Valutgången 1998 talar även mot Världskulturmuseiprojektets genomförande på en myndighetsnivå (SMVK). Vid den allmänna motionstidens slut har motståndarna till projektet majoritet för sina kulturpolitiska motioner där de yrkar för att 1996- och 1997 års riksdagsbeslut skall hävas (jfr motion 1998/99: kr 254, kr 255, kr 272, kr 273, kr 274). En liknande fråga kan ställas till miljöpartiet som efter motionstidens slut hösten 1998 ändrar inställning och stödjer förslaget i riksdagsdebatten 8:e december 1998 (bet. 1998/99 Kru1, prot. 1998/99:31) och efterföljande voteringen 9:e december 1998 (prot. 1998/99:32), trots att sakläget egentligen inte har förändrats sedan kulturutskottets betänkande 1996 (bet. 1996/97:Kru1). Lika höljt i dunkel är centerpartiets agerande. Centerpartiets ledamot av konstitutionsutskottet, Birgitta Hambraeus, pläderar i riksdagsdebatten med votering om utskottsbetänkandet för "att det inte har begåtts något brott mot grundlagen. Inget formellt fel har begåtts. Regeringen har berett ärendet korrekt" (prot.

1996/97:114 anf. 87). Samma parti som tillsammans med KD, MP, FP och M anmälde beredningsprocessen till KU (Bet.1996/97: KU25 s. 371), för att på så sätt fullfölja ett gemensamt motstånd mot museiprojektet (jfr bet.1996/97 Kru1: res. 39, 41, 42, prot 1996/97:49, motion 1996/97 kr283).

Efter att ärendet voterats i riksdagen sällar sig centerpartiet återigen till KD, MP, FP och M i ett samlat motstånd mot Världskulturmuseet. Hambraeus motiverar beslutet med att partiets förändrade hållning sedan KU-anmälan mot kulturministern med att: ”propositionen icke innehåller en flytt av museer. Detta berör inte de anställda. Det berör vilken myndighet de skall lyda under. Sedan kommer alltså organisationskommittén att ta fram alla detaljer” (Prot. 1996/97:114 anf. 89). Socialdemokraterna bildar således en majoritet med centerpartiet och riksdagen bifaller konstitutionsutskottets hemställan om ett friande (Bet. 1996/97: KU25, Prot.1996/97:114:).<sup>201</sup> Ett friande som kanske är just det villkor som möjliggör för miljöpartiet att senare under hösten 1998 kunna ändra ståndpunkt och stödja förslaget. Enligt den logik som taktiken om den juridiska absoluta sanningen bjuder är således fallet avslutat: det har aldrig rört sig om något flyttförslag. Miljöpartiet ges en möjlighet att referera till andra aspekter de anser uppfylla från och med att förslaget handläggs en sista gång i kulturutskottet hösten 1998 (motion 1998/99: kr 254, kr 255, kr 272, kr 273, kr 274, bet. 1998/99: Kru1, prot. 1998/99:31, 32). När allt kommer omkring rör sig den parlamentarisk-politiska tävlan på flera nivåer samtidigt; där världskulturmuseiförslaget pendlar mellan att vara det viktigaste målet att uppnå, eller att stoppa, och utgöra en mindre bricka i ett större politiskt spel. En allmän uppfattning bland dem som vill fälla Ulvskog i KU är, exempelvis, att centerpartiets tillfälliga stöd för världskulturmuseiprojektet är ett utslag av en uppgörelse med socialdemokraterna om den ekonomiska politiken över lag; något som förnekas av Hambraeus (Prot. 1996/97:114 anf. 89).<sup>202</sup>

Parallellt med taktiken om den juridiska sanningens logik löper dock en annan form för sanningen; en plasticitet som kan hävda att det, visst, från början rörde som en genomgripande fysisk flytt men att denna förhandlades bort genom den försorg visad förnuftet av riksdagsledamöter från andra partier än socialdemokraterna. En misstanke kan härigenom fästas på förslaget som fortfarande dubiöst. Det juridisk-politiska sanningsspelet avgjordes genom falskspel. Visserligen enligt den politiska konstens alla regler. Men centerpartiet, och senare miljöpartiet, sålde sig ändå för att få gehör för andra politiska frågor hos regeringspartiet. Världskulturmuseet grundlagt genom svek, falskhet och det dubiösa handlandet. En svärborttagen stämpel.

#### D. SAMMANFATTNING: DET FÖRSTA LAGRETS SEX ÖVERGRIPANDE STRATEGIER

I det första lagret av den tänkandets origami som är möjlig att komponera utifrån källmaterialet utmärker sig framförallt sex övergripande strategier för hur Världskulturmuseet kan tänkas: 1) strategin om flyttdebattens prioriterade ställning för Världskulturmuseets interna och externa identifikation (I.), 2) strategin om sanningsspelen och ”sanningens” form (II.), 3) strategin om sambandet mellan museets fysiska lokalisering och forskningens kvalitet (III.), 4) strategin om den ekonomiska rationalitetens framskjutna roll (IV.), 5) strategin om att vecka in debatterna om museet som ett flyttprojekt i andra debatter (V.) och 6) strategin om musei- och kulturutredningarnas inneslutning och uteslutning i debatten om museiförslaget som ett flyttprojekt (VI.). Det är således dessa sex strategier som ordnar de tre operationsmönster med dess primära taktiker och modus som precis har analyserats.

#### I. FLYTTDEBATTENS CENTRALA STÄLLNING FÖR VKM:S INTERNA OCH EXTERNA IDENTIFIKATION

Det är tydligt att VKM själva – och många med dem – förstår museets tillkomsthistoria som baserat på två olika förslag; ett kontroversiellt förslag om att i praktiken lägga ned tre Stockholmsmuseer genom att fysiskt förflytta dem (dess samlingar och personal) till Göteborg. Detta förslag drogs till-

baka av regeringen – genom flyttdebattens kritiska röster – och ett nytt förslag – den rådande ordningen – om en myndighet baserad i Göteborg (SMVK) styrandes över fyra museienheter varav tre är lokaliserade i Stockholm (Östasiatiska museet, Medelhavsmuseet, Etnografiska museet) och ett i Göteborg (VKM). I materialet är det dock svårt att se att propositionen har dragits tillbaka och ersatts av en ny. Att motståndet mot museiprojektet fortsätter med oförminskad styrka efter det att det står klart att de tre Stockholmsbaserade museerna vare sig skall fysiskt flyttas till Göteborg eller läggas ned med helt andra strategier och taktiker (genom att t.ex. uppvärdera taktiken om konstens och etnografikan som väsensskilda och därmed oförenliga till primär motståndstrategi) antyder både att kontroversen rör en djupare fråga om hur vi vet och att Världskulturmuseiprojektets sammanhang i grunden handlar om någonting annat än att primärt flytta museer. Frågan om förslaget innebär en fysisk flytt och i förlängningen även en nedläggning av de tre Stockholmsmuseerna sitter som ett mer eller mindre synligt födelsemärke som ständigt gör sig påmind när världskulturmuseiprojektet skall identifieras. Identifikationen sker dock snarare indirekt än direkt genom omdömen vilka anger museets verksamheter som något suspekt och opålitligt eftersom museiprojektet från första stund upplevdes som dubiöst i stora delar av "kultursektorn" på grund av den mycket polemiska och polariserade flyttdebatten.

Att museet initialt har förståtts som ett flyttföretag är således ett prioriterat modus i såväl den interna och externa identifikationen av museiprojektet, som i Världskulturmuseets sammanhang i sin helhet. Både i dess historia (det institutionella etablerandet av museet 1996-2002) och dess nutida verksamhet (dess vetanden om samtiden 2003 – 2008). Men det är samtidigt endast det översta lagret i hela det sammanhang som möjliggör Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden.

## II. DE TVÅ SANNINGSSPELEN.

Världskulturmuseets identifikation som ett flyttprojekt (eller inte) relaterar till vilket av de båda sanningsspelen som lyfts fram: strategin om "sanningens" plasticitet eller strategin om "sanningens" juridiska form. I det första sanningsspelet klarläggs en rörelse: förslaget går från att innefatta en fysisk flytt, till att inte göra detta. En sådan plastisk sanning om Världskulturmuseet innebär att i huvudsak alla inblandade parter – såväl förespråkare, som motståndare till projektet – kan inkluderas i det sanna talet om museet; och att museet även kan legitimeras sin nuvarande verksamhet genom att ta avstånd från flyttförslaget. Det andra sanningsspelet tar snarare formen av en domstolsförhandlings sanningsanspråk: *antingen* innebär förslaget i grunden en fysisk flytt och i praktiken nedläggning av museerna och då skall förslaget underkännas och hejdas; *eller* så innebär förslaget inte i grunden en sådan flytt/nedläggning av museer och då skall det godkännas och processen kan fortsätta. Gränsen mellan inkluderande och exkluderande blir här mycket starkare. I vilken mån det är möjligt att hävda att Världskulturmuseets grundläggande sammanhang organiseras kring ett flyttprojekt är således beroende av vilket sanningsspel som ges företräde.

Beroende på vilken strategi som anläggs prioriteras två olika riktningar för tänkandet kring världskulturmuseiförslagets "sanna" identitet å ena sidan efter en *juridisk form*, å den andra sidan efter "sanningens" plasticitet, där förslaget visserligen från början avsåg en flytt, men att det senare korrigerades till att inte fysiskt flytta eller lägga ned tre Stockholmsbaserade museer. Den plastiska riktningen för tänkandet med avseende på hur sanning om museiförslaget skall förstås är visserligen mindre definitiv och svagare än den juridiska formen. Men till skillnad mot den senare innebär den att kritiken mot projektet fortfarande är möjlig, även om en genomgripande fysisk flytt eller nedläggning av museer inte genomförs, då den låter en tveksamhet till själva grunden för förslaget att pyra. Samtidigt möjliggör den även för museets förespråkare att inta ett behörigt avstånd till kulturminister Ulvskogs ambivalenta uttalanden och hävda museet som ett idag väl genomtänkt och rationellt projekt. Frågan om världskulturmuseiförslagets "sanna" identitet rymmer även en tredje

dimension: att museet verkligen avsåg en flytt, men av resurser och symbolisk status. Kulturminister Ulvskog hävdar exempelvis detta och motiverar det med en demokratisering av kulturlivet. En demokratiseringssträvan som till viss del är möjlig att se i 1995 års kulturutredning (SOU 1995:84) och 1994 års museiutredning (SOU 1994:51). Själva sanningsspelen rör här dock främst frågan om den fysiska flytten och tillika nedläggningen av tre Stockholmsmuseer. Ulvskogs inlaga är på så sätt ett inlägg i själva debatten om förslaget innebär en betydande fysisk flytt som i realiteten skulle innebära nedläggning av de tre Stockholmsmuseerna, eller inte.

### **III. SAMBANDET MELLAN MUSEETS FYSISKA LOKALISERING OCH FORSKNINGENS KVALITÉ.**

Det är intressant att notera hur museets fysiska lokalisering anses påverka möjligheten till en god forskning. I flyttdebatten rör det sig om att Göteborg inte har de sinologiska och egyptologiska ämnesdisciplinära kompetenserna som anses viktiga för Östasiatiska- och Medelhavsmuseet och därmed ses en Göteborgsplacering som menligt för kunskapens kvalité vid det nya museet. Liknande argument märks i en senare debatt om museibygnadens lokalisering i Göteborg; här framhålls närheten till Göteborgs humanistiska fakultet, universitetets centralbibliotek samt Universeum som avgörande för byggnadens placering vid Korsvägen (jfr kap. 6).

Tre samverkande modus är här möjliga att utkristallisera som primära: en första riktning för tänkandet att ett genomförande av museiprojektet kommer att omintetgöra viss forskning i Sverige (t.ex. Sinologi och egyptologi), en andra att projektet kommer att omöjliggöra ett väl grundat musealt vetande inom östasiatiska- och Medelhavsområdena; dessa två aktualiseras av en tredje princip för tänkande som rör lokalisering: forskningen kan endast ske i anslutning till museerna och dess föremål. Samtidigt framställs forskare som immobila; de befinner sig i Stockholm och inte i Göteborg.

### **IV. DEN EKONOMISKA RATIONALITETENS FRAMSKJUTNA ROLL.**

En av de kanske tydligaste strategierna i museiprojektet förstått som ett flytt- och prestigeföretag är en ekonomisk rationalitet. En majoritet av de utsägelser som argumenterar mot projektet stödjer sig på en sådan rationalitet. Det kan handla om att förslaget inte ser till ett museums kärnverksamhet, att bedriva museala praktiker, utan istället riktas mot en satsning på landets flyttfirmor. Detta modus pekar ut museiprojektet som ett ekonomiskt irrationellt förslag vilket en revision skulle ha svårt att godkänna. Ett andra exempel är den ekonomiska rationalitetens grundtanke om bristande (ändliga) resurser. Om regeringen satsar på detta dyra flyttprojekt kommer andra kulturinstitutioner i Stockholm, Göteborg och övriga Sverige få än mer knappa resurser, då företaget måste finansieras någonstans i från. Ett tredje exempel är tänkandet kring samordningsvinster. Samordningsvinster som modus aktualiserar en ekonomisk rationalitet som en strategi för både förespråkare som motståndare till museietableringen. Förespråkarna menar att det är möjligt med samordningsvinster emedan motståndare tillbakavisar detta och istället framhåller att det innebär ökade kostnader.

Intressant att notera är att taktiker som stödjer sig på ett mer nyliberalt marknadstänkande, såsom, new public management, och andra ekonomiska doktriner som knapphet av resurser som måste fördelas rättvist – så att så många människor som möjligt får ta del av ekonomin – samverkar i ett motstånd mot museiprojektet. Detta visar att två modus som annars utesluter varandra med rätt förutsättningar även kan stödja varandras del mål; trots att det primära målen för det ekonomiska handlandet är helt motstridiga.



## V. FLYTTDEBATTENS INVECKNING I ANDRA DEBATTER.

En femte strategi är hur flyttdebatten inlemmar andra debatter och gör dem till argument, framförallt mot museiprojektet. Det kanske tydligaste exemplet är debatten om möjligheten, eller omöjligheten, att behandla och beblanda konst och etnografika i samma museum, som ger sig till känna genom att figurera som ett argument mot Världskulturmuseiprojektet. Detta innebär att dessa debatter är något svåra att finna vid ett första påseende. Genom denna strategi är det möjligt att formulera flyttdebatten som det *enda* sammanhanget för Världskulturmuseet, där det förekommer flera olika typer av argument vilka är länkade till museiförslaget såsom ett förslag om en flytt eller nedläggning av museer. Ett förslag som sedan kan anses tillbakadraget då vare sig museer flyttas eller läggs ned.

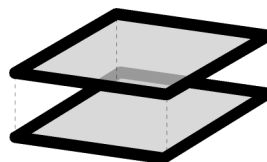
Det primära moduset är således att just tänka Världskulturmuseiprojektet som ett prestigeprojekt som avser att fysiskt flytta och i praktiken lägga ned de tre Stockholmsmuseerna. Det är ett väl synligt födelsemärke. Samtidigt öppnar dock detta modus för en dubbling. Flera av dessa "argument" är nämligen debatter i egen rätt, utan att vara avhängiga av vare sig en flyttematik, eller någon tydlig koppling till frågor om flytt. Dessa i varandra invecklade debatter – såsom polemiken mellan hur museer skall organiseras, eller vad dess primära samhällsfunktion skall vara – skall alltså inte reduceras till delar av en sammanhängande debatt, där de fungerar som argument för eller emot museietablerandet. Det är istället rimligare att se flyttdebatten som en dubblingens vattenspegel där andra debatter, om än något flyktigt, blir synliga. En ledtråd som härigenom ges är att Världskulturmuseets sammanhang rör mer än flyttdebatten. När exempelvis konst ställs mot etnografika uppenbaras en debatt som rör relationen mellan tre kulturgrenar; kultur som konst, kultur som bildning och kultur ur ett antropologiskt hänseende (kultur som "livsmönster"). Med tanke på att motståndet mot Världskulturmuseets etablerande efter riksdagsdebatten 19:e december 1996 främst samlas kring "kulturgren-debatten", där talet om flytt för en tynande tillvaro, så framstår den som primär när sammanhanget för Världskulturmuseet vetanden om samtiden skall formuleras under det institutionella etablerandet.

## VI. MUSEI- OCH KULTURUTREDNINGARNAS ROLL I VÄRLDSKULTURMUSEIPROJEKTET.

I debatten används en strategi där argumentationen knyts an till tidigare museiutredningar och då främst 1994-års museiutredning *Minne och bildning* (SOU 1994:51) och de förlängningar den får i och genom 1995- års kulturutredning (SOU 1995:84, SOU 1995:85) för att motivera eller avvisa museiförslaget. Strategin gör sitt främsta avtryck i beredningsfrågan, men går också som en röd tråd genom hela det sammanhang som utgörs av problematiseringarna av projektet som *antingen* ett uttryck för ett ogenomtänkt och snabbt påkommet hugskott från kulturministerns sida och därigenom ett dubiöst förslag, eller som det motsatta: att det finns en djupare tanke bakom förslaget. Dessa båda modus utgör således det första lagret i Världskulturmuseet sammanhang; men det sistnämnda låter sig här enbart bestämmas negativt som en dubblör av museets identifikation, modus, som ett dubiöst förslag genom att vara ett ogenomtänkt och snabbt påkommet hugskott från kulturministerns sida. Dubblingarna är inte särskilt tydliga: det kan handla om att förnya det museala området; att omfördela resurser och status inom det kulturpolitiska verksamhetsområdet från Stockholm till övriga landet och i det här fallet Göteborg. Via de negativa dubblingarna förlängs det första lagret in i det andra: de berör och aviserar museiprojektet tänkt som ett demokrati- och demokratiseringsprojekt. Utredningarna utgör här förbindelsepunkter mellan lagren. Om vi återvänder till figuren i kapitlets inledning är det nu möjligt att dra några första förbindelselinjer som markerar å ena sidan var lagrens gränser går: Botten eller toppen är möjlig att identifiera med antingen lagret museet som ett flyttprojekt eller lagret museet som en medborgarlig offentlighet: och en del av ett större demokratiprojekt; å

andra sidan den volym som både skiljer och förbinder de två parallella processer som möjliggör Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden (de streckade

De båda lagren av Världskulturmuseets sammanhang utgör, liksom övriga lager som återfinns där emellan, inte några hermetiskt slutna behållare utan är öppna och förbinds med varandra vid de olika punkter där de veckas samman. På så sätt pekar Världskulturmuseet identifierat som ett flyttföretag och prestigeprojekt även bort från denna dimension och låter ett annat lager vagt skymta till. Föregående punkt (Strategi V. Flyttdebattens inveckning i andra debatter) är ett exempel på en sådan öppning mellan lagren. Ett än tydligare exempel är alltså den viktiga roll de båda offentliga utredningarna Kulturpolitikens inriktning (SOU 1995:84) och framförallt *Minne och bildning* (SOU



Figur 4b. Världskulturmuseets sammanhang förstått som två lager inveckade i varandra.

1994:51) spelar i Världskulturmuseiprojektets sammanhang. Utredningarna figurerar framför allt i argument för museiprojektet i debatten, men de lyser samtidigt upp ett annat område, ett annat möjligt sammanhang för Världskulturmuseets vetanden om samtiden och den första allmänna frågan om vad detta projekt "innebär". Med utgångspunkt från debatterna om Världskulturmuseets etablerande framstår *Minne och bildning* som den mest lovande begynnelsepunkten för att kartera ut ett annat sammanhang, en andra dimension, ett andra lager av den origami Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden komponeras som i detta arbete. I det följande avsnittet utforskas *Minne och bildning* som en ledtråd för detta andra sammanhang. Det sammanhang *Minne och bildning* låter uppenbara aktualiserar även andra rapporter vilka inte nämns i debatten såsom *Kunskap som kraft. Handlingsprogram för hur museerna med sitt arbete kan motverka främlingsfientlighet och rasism* (Ds 1996:74). Rapporten är författad av förste antikvarie Inga Lundström och antikvarie Marja-Leena Pilvesmaa vid Statens historiska museum och presenterades för regeringen sommaren 1996, några månader före museiförslaget lägs. Fokus ligger även här vid ett demokratiproblem.

## II. ETT ANDRA LAGER: VÄRLDSKULTURMUSEET SOM ETT MEDBORGERLIGT PROJEKT

Förslaget om ett samlat etnografiskt centralmuseum var inte det enda museiförslaget som lades i 1996 års kulturproposition. Två sidor tidigare i propositionen föreslås i avsnitt "14.4.5 Statens sjöhistoriska museer" att marinmuseum skall sammanföras med Statens sjöhistoriska museer och att myndighetsansvaret även det skall förläggas till Karlskrona.<sup>203</sup> I förslaget om Statens sjöhistoriska museer är det än tydligare att föremål kommer att flyttas från Stockholm till Karlskrona och att förslaget om den förändrade organisationsstrukturen syftar till att underlätta sådana förflyttningar av föremål:

En diskussion om överföringar och inriktning har förts sedan år 1992 utan att några positiva resultat kunnat nås.[...] Att undanröja organisatoriska hinder för tillfälliga eller permanenta överföringar av föremål, framtidsplanering m.m. bedömer regeringen som den mest konstruktiva och långsiktigt hållbara helhetslösningen (prop.1996/97:3 s.140).

En stor skillnad mellan de båda förslagen är dock hur de bemöts. I fallet med den explicit uttalade myndighets- och artefaktflyten från Stockholm till Karlskrona i förslaget om Statens sjöhistoriska museer formuleras det endast sporadiska utsagor om och mot förslaget, emedan propositionen om ett samlat etnografiskt centralmuseum med något vagare skrivningar och där en tillsatt organisationskommitté skall utreda möjligheten att flytta föremål från Stockholm till Göteborg anses som mycket kontroversiellt och väcker en våldsam debatt. Den reaktion det sistnämnda förslaget ger är en indikation på att debatterna om Världskulturmuseiprojektet rör ett djupare om än något svårångat sammanhang än tydliga problematiseringar om flytt av artefakter och myndighetskansli. Pa-

rallellt och i skuggan av flyttfrågans bländande sken löper alltså ytterligare en process i och genom de punkter varvid *Minne och bildning* (SOU 1994:51), 1995 års kulturutredning *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:84) och *Tjugo års kulturpolitik* (SOU 1995:85) aktualiseras i flyttdebatten. En möjlig direkt koppling genom denna andra vaga process är ett av *Minne och bildnings* förslag om större museikoncerner baserade på teman snarare än enstaka ämnesakademiska specialdiscipliner:

De ingående delarna kan behålla sin särart som museer inom de nya enheterna. Resultatet av den organisatoriska sammanslagningen behöver inte bli att museerna rent fysiskt flyttar samman, tvärtom kan effekten bli den motsatta. Vi föreslår också att fler museer utanför Stockholmsområdet blir del av de nya enheterna. Det öppnar möjligheterna för att delar av verksamheten förläggs till andra orter (SOU 1994:51 s. 62).

Skrivningen är inte helt olik kulturpropositionens inledning till förslag 14.4.7 *Ett samlat etnografiskt centralmuseum i Göteborg*: "Etnografiska museet i Göteborg får statligt huvudmannaskap den 1 januari 1999 och sammanförs samtidigt med Folkens museum– etnografiska, Medelhavsmuseet och Östasiatiska museet till ett samlat etnografiskt centralmuseum. Den nya myndigheten förläggs till Göteborg" (prop. 1996/97:3 s. 142). Museiutredningen understryker att detta inte behöver innebära att museerna flyttar rent fysiskt vilket också lämnar en möjlighet att propositionens formuleringar inte heller avser detta, utan att förslaget rymmer i ett vidare sammanhang. Det är dessa ledtrådar för en annan, parallell, process som skall följas nu, för att på så sätt ge en första skiss över Världskulturmuseet identifierat som en del i ett demokratiprojekt.

#### A. VÄRLDSKULTURMUSEET OCH MINNE OCH BILDNING DRÖMMUSEUM

Hur vill du förändra världen? Så lyder den fråga Världskulturmuseet samlar sina utställningar kring under vårsäsongen 2008. Utställningarna – till exempel *Take Action! 83 Ways to Change the World* – omgärdas och fördjupas av en programverksamhet med föreläsningar, seminarier och andra aktiviteter som innebär en diskussion om sakernas tillstånd utifrån utställningarnas tematik.<sup>204</sup> Den reella verksamheten vid Världskulturmuseet liknar på så sätt i hög grad den verksamhet som skisseras i "Drömmuseet – en framtidsvision" (Haage, Ohlson, Petré 1994), en av *Minne och bildnings* fem delutredningar. "Drömmuseet – en framtidsvision" presenteras som en undersökning av ungdomar – författartrion ligger i åldersspannet 21-24 år – och för ungdomar.<sup>205</sup> Ett av de främsta problemen för museerna vid 1990-talets början som identifieras av museiutredningen är nämligen att det är så få ungdomar som väljer att besöka museer utöver de besök som görs i skolans regi. Varför det anses viktigt att utröna vad för slags museum som tilltalar ungdomar, då dessa ses som morgondagens generationer av museibesökare. Sanna Haage, Magdalena Ohlson och Lisa Petrés undersökning tas även på stort allvar i museiutredningens slutbetänkande, där trions slutsatser används i stor utsträckning och kommenteras i positiva ordalag (jfr SOU 1994:51, SOU 1994:51 B: bilagor).

"Vem är jag, vad kommer jag ifrån, vart bär det hän med mänskligheten?" (Haage, Ohlson, Petré 1994 s. 31), så inleds delstudien om Drömmuseet. Det är den typen av existentiella frågor utredarna anser att det är drömmuseets roll och ansvar att besvara eller åtminstone behandla i verksamheterna. Drömmuseet verkar på så sätt som en opinionsbildare där aktuella ämnen behandlas med utställningar vilka beskrivs såsom utmanande och dramatiska samtidigt som museet inte väjer för känsliga ämnen utan det; "skapar debatt och ställer frågor" (Haage, Ohlson, Petré 1994 s. 31). Det finns mycket i "Drömmuseet" som pekar mot en vision om en *Medborgerlig offentlighet*, vilket tydliggörs när en drömutställning beskrivs:

*Drömmuseet* har nu ett utställningssamarbete mellan Naturhistoriska Museet och stads-  
museet där man visar konsekvenserna av den planerade österleden. På så sätt kan felsteg i

utvecklingen undvikas. Vi vet att museerna har bra förutsättningar för att konkurrera med massmedia. Besökarna har en tilltro till museernas sanningsenlighet som inte finns varken till press, radio eller TV (Haage, Ohlson, Petré 1994 s. 32 fet, kursiverad stil i originalet).

”Drömmuseet” framstår här som en plats för debatt, en arena för ett samtal kring sakernas tillstånd där för samhället viktiga frågor diskuteras innan beslut tas – en offentlighet för medborgarna att säga sin mening utanför riksdagens representativa demokrati. Den tilltro som tillskrivs museerna pekar också mot en förändring i förtroendet för press, radio och Tv hos ungdomen. Dessa institutioner som vanligen förknippas med den borgerliga offentlighetens offentliga samtal inger nämligen inte längre något större förtroende hos ungdomen i början av 1990-talet. Vi kommer att återvända till denna diagnos senare. På ett liknande sätt framstår Världskulturmuseet som en sådan arena för debatt. ”Drömmuseets” inledande existentiella problematisering liknar den fråga som ställs i anslutning till 2008 års vårsång; samtidigt har VKM sedan hemsidan lanserades under 2004 hälsat besökaren välkommen med orden: ”Världskulturmuseet vill vara en plats för diskussion och reflektion där många röster kommer till tals och där kontroversiella och konfliktfyllda ämnen kan tas upp - en arena där människor kan känna sig hemma över gränser” ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)). En presentation av museet som ligger nära ”Drömmuseets” inriktning.

Tilltron till museerna skulle kunna öka ytterligare om besökarna blev varse om den forskning som bedrivs vid museet, varför ”Drömmuseet” skall visa upp sin forskning kontinuerligt (Haage, Ohlson, Petré 1994 s. 31). En liknande strategi märks vid VKM under undersökningsperioden (1996-2008), där ett nära samarbete kring utställningarna söks med Museion vid Göteborgs universitet. Museion är även samlokaliserade med Världskulturmuseet. Den utställningsstrategi som presenteras i ”Drömmuseet” stämmer överlag väldigt väl överens med VKM:s praxis: Tillfälliga utställningar på bekostnad av den i Museiverige klassiska basutställningen som kan stå i flera år lyfts fram genom fokus på aktuella ämnen/tematiker (jfr citatet ovan).<sup>206</sup> Relationen till föremålen är även det något annorlunda i ”Drömmuseet” i förhållande till de konventionella museerna; vare sig mängden av föremål eller ens föremålet i sig framhålls som det primära, utan hur vilken mån det hjälper till att belysa den valda tematiken:

Blir en lerskärva mer än bara en lerskärva. Vi har här tagit bort skärvorna runt omkring och istället byggt upp en historia. Hur såg krukans ut, vad användes den till och vem kan tänkas ha tillverkat den. Plötsligt har vi skapat ett människoöde runt denna lerskärva. Och människoöden är spännande” (Haage, Ohlson, Petré 1994 s. 32).

I Världskulturmuseets utställningar möter vi en liknande metodik genom användandet av subjekspositionen ”ögonvittnet”. En position för det utsägende, vetande, subjektet som även kan besättas av något materiellt icke-mänskligt (jfr kap. 8). Delstudien lyfter, vidare, fram vikten av att bygga miljöer där besökaren ges en känsla av att förflyttas till en annan värld vid museibesöket genom att använda ny teknik som engagerar fler sinnen som hörsel, känsel, lukt och smak. Museet jämförs bland annat med ett biobesök. Även detta är möjligt att finna inom VKM:s utställningsstrategi, där exempelvis utställningen *Orinoco. Drömmens system*, som vänder sig till barn, ger besökaren en känsla av att befinna sig i regnskogen; eller i *Horisonter. Röster från ett globalt Afrika* där ett runt rum klätt med filmduk ger besökaren en känsla av att delta i en voodooceremoni. Drömmuseet efterlyser också barn och ungdomars medverkan i uppförandet av utställningar (Haage, Ohlson, Petré 1994 s. 33). En önskan som VKM i viss mån lever upp till genom att ungdomar figurerar som informanter i utställningar. Men den kanske tydligaste överensstämmelsen i det innehållsliga mellan ”Drömmuseet” och VKM är nog intresset för utställningar som perspektiveras utifrån ett underifrån- och globalt perspektiv:

På *Drömmuseet* skildras historien utifrån de mänskliga krafter som påverkat den och format den till vad den är idag, och på så sätt upplevs utställningarna som mer levande. Att knyta an globalt ger oss en känsla av samhörighet. Trots att vi tror oss leva i en modern tid så skildras utställningarna om nutiden på samma sätt som historien; kvinnans representation lyser med sin frånvaro. Det ger oss *inte* en känsla av samhörighet (SOU 1994:51 bil 2 s. 34, fet och kursiv stil i original).

Drömmuseikommittén efterlyser en utvidgad verksamhet hos museerna som går utöver den vanliga utställningsverksamheten. Det handlar här om att anordna debattkvällar om utställningarna. Tänkbara ämnen är exempelvis invandrarfientlighet och rasism, krig och miljöförstöring. Museet bör även under kvällar och helger anordna kursverksamhet: "med hjälp av sin otroligt kompetenta personal såsom forskare och hantverkare" (Haage, Ohlson, Petré 1994 s. 34). Drömmuseet anordnar också evenemang utanför ordinarie verksamhet. Verksamhet som exemplifieras med: "Etnografiska museets jazzkvällar då de samarbetar med sin restaurang, som har vin och spriträttigheter. Vid en provkväll kom 800 personer" (Haage, Ohlson, Petré 1994 s. 34-35). Även detta återfinns i dagens Världskulturmuseum genom programverksamhetens försorg, samt att museet går att hyra för andra arrangemang utanför museets verksamhet.

Men det är inte enbart i dessa innehållsfrågor som det återfinns likheter mellan VKM och "Drömmuseet", utan även hur den fysiska miljön, museibygnaden, har organiserats. Den fysiska miljön i "Drömmuseet" beskrivs i termer om att vara välkommande och att kommunicera en öppen atmosfär; cafeterian skall helst ligga i hjärtat av museet och vara den självklara träffpunkten. Samtliga av dessa punkter är möjliga att identifiera med dagens Världskulturmuseum. Byggnadens arkitektur ger ett öppet och luftigt intryck. En stor del av iskubens – arkitekternas namn på byggnaden är *the Icecube* – väggar består av glas. Det luftiga och öppna intrycket förstärks av att ungefär en tredjedel av interiören består av en fri rymd från entréplanetets golv upp till museibygnadens glastak. Entréplanet domineras av en bred trappa i trä som leder till det andra våningsplanet. Trappan är inspirerad av den Spanska trappan i Rom och fungerar även som läktare för arrangemang på entréplanet. Mindre vandringsutställningar kan också de ges utrymme på detta plan. Det andra våningsplanet rymmer visserligen både utställningsgalleri och seminarierum men visuellt domineras planet av restaurangen/caféet. Restaurangen/caféet reser sig vid toppen av den breda trätrappan om du står intill trappans fot – på entréplan – med ryggen mot hissarna som leder från det nedre utställningsgalleriet på källarplan, till byggnadens översta plan. Restaurangen/Caféet kan jämföras med ett nav vilket organiserar museibygnaden: Väljer du hissarna gör restaurangen sig påmind rent sinnessmässigt (syn, lukt, hörsel); om du går upp för trappan är du tvingad att passera platsen om du skall vidare till utställningsgallerierna på plan två och tre.<sup>207</sup>

Även Drömmuseets krav på personalen som serviceinriktad, kunnig och engagerad i museets utställningar och andra verksamheter tycks även de stämma in på 2008 års VKM. Världskulturmuseets öppettider och entrépris för besökaren ligger även de inom ramarna för "Drömmuseets" vision (Haage, Ohlson, Petré 1994 s. 35ff). Tillgängligheten till museet är även det något som måste anses vara prioriterat. Både gällande tillgänglighet för såväl funktionshindrade, som ekonomiska hinder för besökare och frågor gällande tillgänglighet i termer om öppettider. Museet har öppet till klockan 21 två dagar i veckan och det är tydligt att museet är byggt för fri entré. När museet invigdes den 29 december 2004 infördes fri entré på de statliga museerna,<sup>208</sup> vid regeringsskiftet 2006 slopade alliansregeringen (m, fp, kd, c) den fria entrén till de statliga museerna från och med den första januari 2007. VKM införde då ett säsongskort för 40 kr till utställningarna emedan programverksamheten, såsom föreläsningar och debatter fortfarande var gratis. När de statliga museerna inför 2009 fick nya direktiv, där varje museienhet i högre grad själva får bestämma över vad statsbidraget skall användas till, valde VKM att återinföra den fria entrén.

Dessa likheter mellan visionen om "Drömmuseet" och Världskulturmuseets nuvarande verksamhet stärker, minst sagt, de tidigare något vagare indikationerna i och genom flyttdebatternas referenser till 1994-års museiutredning om att det dels, överhuvudtaget finns ett andra sammanhang som leder i en annan riktning än Världskulturmuseet förstått som ett misslyckat och ogenomtänkt flyttprojekt; dels att just *Minne och bildning* är en väl avvägd begynnelsepunkt för en vidare undersökning av detta andra mer omfattande sammanhang.

## B. MUSEERNA OCH BILDNINGSSYSTEMET

Med titeln till 1994-års museiutredning (SOU 1994:51), *Minne och bildning*, vill utredningskommittén markera att museet som innehavare av samhällets "kollektiva minne" framför allt är en resurs för bildning av medborgarna.

Museiutredningen har strävat efter att beskriva det framtida museet som en stark bildningsresurs i vårt samhälle och som en institution som ska präglas av en mycket stor öppenhet gentemot sin publik. Museet har med sitt insamlade material, sina lokalresurser och olika förmedlingsformer – som kan riktas mot alla våra sinnen – unika möjligheter att nå en stor publik med upplevelser och kunskap (SOU 1994:51 s. 181)

I *Minne och bildning* motiveras bildningsuppgiften som det främsta uppdraget för museerna bland annat genom att de kulturpolitiska målen framhåller att: "Museernas mål är att verka för bildning i hela samhället" (SOU 1994:51 s. 24). En vägledande princip för tänkandet kring de museala verksamheterna som innebär att ett av utredningens mest påtagliga tematiker utgörs av propåer om att stärka museernas insats och funktion i det som utredningen kallas för bildningssystemet. I detta bildningssystem räknas såväl skolor som (folk)bildningsinstanser in. Utredningens övergripande strategi om att hävda de museala verksamheternas relevans i en föränderlig tid (jfr SOU 1994:51, 1995:84) genom att framhålla dess roll som stark bildningsresurs verkställs främst i en taktik där museer och skolor veckas samman via den nya läroplanen Lpo94/Lpf94. Taktiken möjliggörs i sin tur av ett operationsmönster varvid museerna tänks som en del av ett övergripande bildningssystem.

Museernas relation till skolorna anses vara under all kritik. I *Minne och bildning* betonas därför att museets arbete med skolan är dess mest angelägna samhällsuppgift. Den nya läroplanen Lpo94/Lpf94 intar en framskjuten position i museiutredningens argumentation då den föreskriver att andra samhällsinstitutioner än skolan skall anta en roll i skolans arbete med eleverna. Museerna kritiserar av utredningen för passivitet i deras förhållande till skolsystemet; bland annat genom att skolans läroplaner beaktas alltför sällan när museerna planerar sin verksamhet. Här krävs kraftfulla initiativ från central-, regional- och lokala museer till samarbete för att bli en bättre utnyttjad resurs i skolarbetet, inte bara inom grundskolan utan även på högre nivåer inom skolsystemet menar museiutredarna (SOU 1994:51 s. 102 ff). Även *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:84) menar att det är viktigt att utveckla museet som läromedel. Det anses så viktigt att utredningskommittén förordar att museerna ges ett nationellt uppdrag om att göra detta. Det nationella uppdraget innebär såväl att museet utvecklas till att vara en resurs för skolan, som en integrerad del i skolan. Den föreslagna utgångspunkten för samarbetet mellan skola och museum är skolans nya läroplan, vars mål utredarna menar i många delar är relevanta även för museernas verksamhet. Kulturutredningen anammar således samma taktik som museiutredarna. Tanken är att eleverna via museerna möter många olika kunskapsformer i en miljö som både ger historiska perspektiv och estetiska upplevelser. Museet kan också användas för självständigt faktainhämtande och kritisk faktagranskning av eleven (SOU 1995:84 s. 497).

**Gemensamt** för både *Minne och bildning* och 1994 års läroplan för de fria skolformerna (Lpf 1994: 2) är att båda framhåller ett modus om *det livslånga lärandet*.<sup>209</sup> Museet skall här vara en arena för bildning av den enskilda medborgaren genom hela dennes liv. Det är i ljuset av detta som museiutredningen ser ett stort problem i att museet tappar ungdomarna som besökare när grundskolan är avklarad, istället för att vara en ”naturlig” del av ungdomarnas fortsatta lärande. Att museet skall vara ett rum för bildning livet igenom för medborgaren understryks i museiutredningens uppmaning till museerna att aktivt söka mer samarbete med folkbildningens organisationer. Detta eftersom:

museer för bildning är bärande tema för museiutredningen. Att kunskap ger insikt och att insikter kan bli åsikter och engagemang är grundläggande för folkbildningen också i de fria och frivilliga organisationerna (SOU 1994:51 s. 106).

En bildningsresurs som på det hela taget alltså anses alltför underutnyttjad av utredningarna *Minne och bildning* samt *kulturpolitikens inriktning*. Världskulturmuseiprojektet som en infrastruktur för en medborgerlig offentlighet där medborgarna kan få ett underlag att diskutera och reflektera över saker-nas tillstånd finner ett möjlighetsvillkor i tänkandet kring den museala verksamheten som en stark resurs för bildning.

### C. SAMHÄLLSFÖRÄNDRING, BILDNING OCH MUSEER

Museerna uppfattas alltså som en viktig komponent i ett bildningssystem. Bildningens vitala funktion för ett välfungerande samhälle är även något som anförs av utredningskommittén för *SUFU 96 – Statens utvärdering av folkbildning 1996*:

Det är inte är något tvivel om att folkbildningen betyder mycket för den allmänna bildnings- och kunskapsnivån bland vuxna liksom för kulturlivet i Sverige. Ett annat viktigt värde ligger i det sociala nätverk i vardagslivet som framför allt studiecirkelarna utgör (SOU 1996:159 s. 13).

En fråga som infinner sig är varför bildning anses vara viktigt för samhället. Var i ligger dess betydelse? I texterna från det parlamentarisk-politiska området<sup>210</sup> behandlas bildningsfrågan dock främst inom studieförbund, folkhögskolor och andra associationer med bildning som sin huvudsakliga aktivitet, där varken stat eller kommun står som huvudman för verksamheten. Anledningen till att museerna inte innefattas av dessa förslag om statsbidrag för folkbildning, trots att de ses som viktiga instanser för bildning i såväl utredningar som kulturpolitiska mål, är att bildningsansvaret ingår i museernas ordinarie verksamhet via kunskapsförmedlingen. En verksamhet som regleras genom statsbidraget för museer. Men detta material ger ändå en förevisning om varför bildning, oavsett om den sker genom museer, studieförbund, folkhögskolor eller andra folkbildande associationer, är så pass viktigt för samhället och inte minst varför det framhålls som så avgörande vid tiden för Världskulturmuseets tillblivelse.

I anslutning till etablerandet av Världskulturmuseet i Göteborg pågår ett offentligt samtal om att Sverige och dess omvärld står inför, eller kanske snarare mitt i, en omfattande transformation av samhället. Inom det kulturpolitiska området märks denna sociala förändring – en förändring som anses utmana förtrogna livsmönster – på ett tydligt sätt i den Socialdemokratiska *Folkbildningspropositionen* (prop. 1997/1998:115). Propositionen karakteriserar denna utmanande sociala förändring som:

internationaliseringen i alla dess aspekter, EU-medlemskapet, informationsmängden, komplexitet och snabbhet i förändringar, ny teknik, banbrytande genombrott i naturvetenskaplig forskning, miljöförstöring hör till de faktorer som påverkar såväl maktfördelning och

samhällsekonomi som den enskilda människans vardagsliv (Prop. 1997/98:115 s. 6).

1990-talets sociala förändring jämförs med samhällsomvälvningen drygt 100 år tidigare, där det demokratiska samhället börjar växa fram. Propositionen menar att bildningsrörelserna var såväl en reaktion mot som en följd av då rådande omständigheter. Folkbildningsrörelserna fyllde helt enkelt ett behov, "som mötesplatser bidrog de till att många, inte bara några få privilegierade och välutbildade, kunde påverka utvecklingen" (Prop. 1997/98:115 s. 6). Ett behov som är minst lika påtagligt i 1990-talets samhälleliga förändring och som olika bildningsinstitutioner, oavsett om de har staten som huvudman eller inte, anses kunna fylla.

Det handlar ytterst om demokrati och jämställdhet. Förändringstakten är hög och det är svårt att skaffa den kunskap och den överblick som är första steget till inflytande och själv-tillit. Behoven av mötesplatser för och tillfällen till reflexion och eftertanke är tydliga (Prop. 1997/98:115 s. 6)

Propositionsförfattarnas omvärldsbeskrivning delas av den stora majoriteten av övriga riksdagspartier i deras motioner. Det är endast moderata samlingspartiet som skiljer sig; istället för att beskriva samtidens beskaffenhet och hur folkbildningen har en viktig roll att fylla där ligger fokus vid förslag om att minimera statens utgifter för att möjliggöra skattesänkningar (jfr motion 1997/98: kr 21). En skarp kontrast till Centerpartiets (motion 1997/98: kr 213), Vänsterpartiets (motion 1997/98: kr 24) och Miljöpartiets (motion 1997/98: kr 29): de ordnas alla kring en liknande argumentation som propositionen. Kristdemokraternas beskriver en samtid som "kännetecknas av uppdelning och splittring [...] Det som saknas är helhetssynen på människan och hennes behov av mening, sammanhang och struktur" (motion 1997/98: kr 306).<sup>211</sup> I den folkpartistiska motionen, signerad Eva Eriksson och Karin Pilsäter, framstår den då rådande samtiden som ett

högstighetssamhälle där många människor känner rotlöshet och otrygghet inför den tilltagande internationaliseringen, individualiseringen och informationsrevolutionen [...] Behovet av sammanhang, personligt ansvarstagande och gemenskap upplevs nu kanske starkare än på mycket länge [...] Studieförbunden ger kunskap men också sammanhang och social trygghet (1997/98: Kr 602).

Temat om en samhällsförändring varvid olika associationers bildningsinsatser blir allt viktigare går alltså igen i såväl socialdemokraternas proposition som fp, kd, c, mp och vänsterpartiets motioner angående folkbildning.

Drygt ett år före kulturpropositionen och förslaget med världskulturmuseet läggs (prop. 1996/97:3 s. 142) presenteras den mycket omfattande utredningen *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995: 84) av utredningskommittén.<sup>212</sup> 1995-års kulturutredning avger en liknande beskrivning om sakens tillstånd: "I ett samhälle med komplicerade system och strukturer, snabba förändringar och nu allt svårare avvägningar mellan individuella och gemensamma behov, är det viktigt att det finns förenande band mellan individer och grupper" (SOU 1995:84 s. 62). Museer i allmänhet, och de statliga kulturmuseerna i synnerhet, ses här som ett av flera kulturpolitiska hjälpmedel för att bemöta de utmaningar som detta nya samhälle ställs inför. *Kulturpolitikens inriktning* följer i de flesta fall *Minne och Bildnings* slutsatser: bland annat när det gäller erkännandet av museerna som genom sina samlings tyngd, djup, och bredd utgör en viktig, om än något underutnyttjad resurs för livslångt lärande och bildning.<sup>213</sup> I utredningarna lyfts vikten av förtrogenhet med "sin" historia för odlandet av självet, bildningen, fram. Detta blir än tydligare i slutdebatten i riksdagen 1998 (prot. 1998/99:31) om Statens museer för världskulturs (SMVK) vara eller icke vara. När kulturminister Ulvskog, efter en inledande framställning om hur exempelvis Nordiska museet etablerades i slutet på 1800-talet för att bemöta social förändring i urbaniseringens och industrialiseringens kölvatten,



sår fast att "alltså: utan rötter ingen framtid" (prot. 1998/99:31 anf. 29). Inom det parlamentarisk-politiska området uppfattas alltså samtiden vid 1990-talets början genomgående såsom mer komplex och fragmenterad än tidigare.<sup>214</sup>

Världskulturmuseiprojektet<sup>215</sup> formeras i en samtid som i hög grad tänks i termer om *transition*, en övergångsperiod; ett interregnum. Ett tillstånd mellan regenterna igenkänt som ett trevande i det okända. Problemet med ett sådant trevande i det okända är att medborgarna riskerar falla över tröskeln från ett förtroende för samhället till ett misstroende mot detsamma. Individerna rör sig här från ett förtroende för att samhället även fortsättningsvis kommer att ha en plats reserverad för dem såsom medborgare; där deras behov av erkännande och deltagande tillgodoses, till ett misstroende där en sådan platsreservation ifrågasätts. Misstroendet innebär en skepsis gentemot tanken om samhället och individens kollektiva identitet som medborgare. Sådana farhågor framhålls alltså i folkbildningspropositionen samt de motioner som väcks i samband med den och i kulturpolitikens inriktning:

Den svenska demokratin som bygger på öppenhet och ansvarstagande, är en del av denna värdegemenskap och en förutsättning för den. I kulturlivet kan dessa värderingar exponeras, debatteras och ifrågasättas. Olika hot mot öppenheten t. ex. i form av marginalisering av frågor eller grupper, måste på alla sätt motverkas. Det måste vara högt i tak i samhället i stort och i de dagliga sammanhangen. Att lyssna är lika viktigt som att argumentera (SOU 1995:84 s. 62).

Denna vilshenhet tar Marita Ulvskog fasta på i en debattartikel som publiceras två månader före riksdagens slutdebatt om museiförslaget 1998. Ulvskog tilldelar i debattartikeln Världskulturmuseet (både SMVK och VKM) en funktion där det bidrar med den förtrogenhet med omvärlden som anses viktig för att vi skall känna förtroende för samhället och dess utveckling:

i just denna tid kommer Sverige att åter höra till de allra första länderna som skapar ett samlat kulturhistoriskt museum med uppdrag att inte bara ge oss det gemensamma minnet av förlutna tid utan rötter och vägledning för det vi har framför oss - och som vi vet så lite om. Det är den stora utmaningen för Statens museer för världskultur (M Ulvskog, GP 19981026 s. 4).

Genom att övertrassera gårdagens information skall vi alltså kunna navigera oss igenom det ännu okända. "Världen är inte bara" ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se) 20050320), säger Världskulturmuseet på sin hemsida och fortsätter:

Vi skapar den och ger den mening genom våra erfarenheter, traditioner och föreställningar. Ofta har vi införlivat dem så djupt att vi inte längre är medvetna om dem. Vad sker när olika världsbilder och värdesystem möts i vår globaliserade tid? ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se) 20050320).

Ett samhälle i sönderfall där samhörighet, öppenhet, och ett gemensamt ansvarstagande är undflyende särdrag: det är detta som bildningen är tänkt att förhindra. När bildning här framställs som en väg ut ur ett förtvivilat tillstånd associeras det intimt med mötet. Bildning förstås här i termer om att möta en ny kunskap, att möta sig själv och sina medmänniskor: ett odlande av sig (själen, självet). Mötet är omväxlande en vägledande princip för att tänka bildning och varför bildning i sig är viktigt: det leder till mötet, det sammanför. I *Minne och bildning* är visserligen inte museets roll som en mötesplats via bildningen lika starkt betonad som folkbildningen är i folkbildningspropositionen och till den väckta motioner. 1998, drygt fyra år efter att *Minne och bildning* presenteras, i organisationskommittén för ett Världskulturmuseums slutbetänkande *Statens museer för Världskultur* (SOU1998:125) och i VKM:s operativa verksamhet förbinds dock ett modus om mötet med muse-

ernas bildningsverksamhet genom tanken om museet som en mötesplats medborgarna emellan, där aktualiteter och en förvirrande fragmenterad samtid är föremål för diskussion och kontemplation. Liksom i problematiseringarna kring folkbildningens roll i samhället, även här en tanke om mötet. Redan försomnaren 1996 lyfts dock explicit detta samband mellan museerna och behovet av mötesplatser i Lundström och Pilvesmaas handlingsprogram för hur museerna kan motverka främlingsfientlighet och rasism, där ett behov av en förändring av museernas samhällsfunktion i riktning mot att vara en sådan plats för möten och diskussioner diskuteras (Ds. 1996:74).

#### D. SAMHÄLLE, BILDNING OCH MUSEERNAS OFFENTLIGA RUM

Ett av de grundläggande kriterierna den internationella museiorganisationen ICOM fastställer för att en verksamhet skall ses som ett museum är att det är offentligt, det vill säga öppet för allmänheten<sup>216</sup>. Att beskriva museets offentlighet som en mötesplats är dock inte helt okontroversiellt. En av alla de debattpunkter världskulturmuseiprojektet omgärdas av är hur "offentlighet" skall förstås: vad är dess omfattning i tillgänglighet och funktion. I debatterna ges aldrig någon definition av olika typer av offentlighet; men det är ändå möjligt att urskilja två skilda riktningar för tänkandet gällande det museala rummets offentlighet: å ena sidan som publikt, å andra sidan som mötesplats (jfr Prot.1996/97:49, 1997/98:43, 1998/99:31). I den förstelse av det museala rummet som jag här kallar för "publikt", uppfattas offentlighet som att allmänheten i princip har tillgänglighet till museet. Det är alltså offentligt i motsats till den privata samlingen. Till skillnad mot det publika rummet kräver den privata samlingen alltid en särskild inbjudan för att samlingen skall kunna besökas. Museets offentliga rum förstått som publikt betraktas här ofta som något av en bisak. Ett exempel på detta är den spänning som under en lång tid rådde inom Naturhistoriska riksmuseet mellan museets forskanderoll och utställanderoll. Under perioder innebar denna spänning att utställningen och besökaren i det närmaste sågs som ett nödvändigt ont och näst intill som en fara för museets ställning som en forskningsanstalt (jfr Beckman 1999). Att det i princip är öppet för allmänheten kan exemplifieras med när intendenten för Kongliga museet, föregångaren till Nationalmuseum, inför en avgift för att på så sätt få "rätt" klientel. Det är alltså öppet för den som har råd att betala inträdet (jfr Bjurström 1992). Modus publikt ordnar exempelvis tänkandet kring och handlandet i den museala offentligheten i debatterna Världskulturmuseets etablerande genom anläggandet av en taktik varvid motståndare hävdar en distinkt gräns mellan museet vars samlingar i princip är öppna för allmänheten och kulturhuset, vilket är till för möten medborgare emellan genom olika kulturella aktiviteter. Världskulturmuseet blir på så sätt omöjligt då det strider mot det museala rummets principer om offentlighet.

Det museala rummets offentlighet som en "mötesplats" närmar sig det offentliga rum den tyske sociologen och filosofen Jürgen Habermas benämner *Borgerlig offentlighet*. Habermas (1962/1998) menar att den ideala situationen för detta offentliga rum sträckte sig från den senare delen av 1700-talet, genom 1800-talet för att avklinga strax efter ingången till 1900-talet. Idealkontexten degenereras i takt med 1900-talets modernisering, varigenom en refeodalisering av den borgerliga offentligheten följer.<sup>217</sup> Ett av möjlighetsvillkoren för att denna "idealsituation" skulle vara möjlig var att det endast var ett fåtal som hade medborgerliga rättigheter (såsom rösträtt).<sup>218</sup> I och med detta fanns det tid och plats för ett verkligt församlat publikum, där medborgarna i direkt interaktion med varandra kunde utöva sin rättighet att diskutera och påverka de politiska och icke politiska frågorna för dagen. Bortsett från kaffehuset och salongerna fanns det andra sammanslutningar där privatpersonerna kunde samlas för ett verkligt publikum. Habermas räknar här med tre institutionella kriterier för att det skall röra sig om en sådan offentlighet:

För det första krävs ett slags socialt umgänge som inte förutsätter något sådant som lika status utan överhuvudtaget bortser från dylika ting. Mot rangens ceremoniel slår jämbördighetens

takt tendentiellt igenom. [...] Diskussionen inom en sådan publik förutsätter för det andra problematiseringar av områden som hittills inte satts i fråga. [...] för det tredje [till] publikens principiella öppenhet. Hur exklusiv en publik än må vara, kan det inte helt avskärma sig och befästa sig som en klick. Ty den uppfattade sig och befann sig alltid mitt i en större publik bestående av alla privatpersoner vilka som läsare, åhörare och åskådare via marknaden kunde bemäktiga sig diskussionsämnena – förutsatt att de hade egendom och bildning (Habermas 1962/1998 s. 34-35 kursiv stil i original).

Habermas presentation av de tre institutionella kriterier varje offentlighet, vare sig det rör sig om en salong, ett kaffehus eller ett museum, organiseras kring kan jämföras med VKM:s formulering av verksamhetens missionsbeskrivning:

Världskulturmuseet vill i dialog med sin omvärld vara en mötesplats som genom känslomässiga och intellektuella upplevelser verkar för att människor känner sig hemma över gränser, litat på och tar ansvar för en gemensam global framtid i en värld i ständig förändring (www.varldskulturmuseet.se 20041228).

Ett uttalande som vetter åt Habermas tanke om den ideala offentligheten som en mötesplats mellan medborgare.

Även om likheterna i vissa avseenden är slående mellan Habermas *Borgerliga offentlighet* och Världskulturmuseets offentliga rum, benämner jag istället det sistnämnda för en *medborgerlig offentlighet*. Habermas idealsituation arbetar på så sätt som en slags pendang till Världskulturmuseets offentlighet. Det är naturligtvis möjligt att komma med invändningar mot en sådan benämningstrategi, eftersom "borgerlig" i Habermas offentlighet går tillbaka på tyskans *bürger* eller *statsbürger* som även innehar betydelsen "medborgare" (jfr Habermas 1962/1988, Andrén 2005). Jag vill dock framhåva att en viss förskjutning ändå har skett sedan 1700- och 1800-talens ideala situation för den borgerliga offentligheten, där det ändå fanns en skarp klass- och genusmarkering om vem som fick delta i samtalet (jfr punkt 3 i citatet ovan). Det föreligger alltså stora skillnader mellan Habermas idealsituation och den offentlighet, mötesplats, Världskulturmuseet visar upp. I kapitel 6 och 7 återkommer jag till dessa skillnader.

## E. VÄRLDSKULTURMUSEET OCH ETT SAMTIDSDIAGNOSTISKT FÄLT

I ingången till 1990-talet kan en allt större uppmärksamhet för medborgarskapsfrågor märkas hos såväl akademiska forskare som i den parlamentarisk-politiska sfären (jfr Andrén 2005). Det är den tidigare nämnda sociala förändringen, med globalisering och förändrade villkor för tanken om nationalstatens prioritet som princip för ordnandet av den politiska världen, som återigen drar blickarna till sig. Medborgarskapet har sedan 1800-talet knutits an till tanken om tillhörande ett visst territorium vilket organiseras efter principen nationalstaten. I anknytning till detta menar exempelvis Habermas att vi måste frånga att organisera vår kollektiva identitet som medborgare utifrån *nationen*; eftersom den i nuläget snarare söndrar än leder till en solidaritet medmänniskor emellan. Ett tänkande utifrån *nationen* omöjliggör därmed ett "riktigt" ansvarstagande medborgarskap (Habermas 1990/1997, 1998/2000). Att vara aktiv, deltagande och ansvarstagande är ett centralt tema i de diskussioner om vad det innebär för en individ att vara medborgare (jfr Andrén 2005); både VKM:s missionsbeskrivning<sup>219</sup> och demokratiutredningens slutbetänkande<sup>220</sup> (SOU 2000:1) delar uttryckligen en sådan syn på medborgarskapets innebörd. 1990-talets sociala förändring bereder demokratin med många utmaningar, varav en av de främsta är en ökande individualisering som både understödjer den fragmentering det parlamentarisk-politiska området anför (jfr SOU 1995:84, prop. 1997/98:115, motion 1997/98: Kr 22, Kr 24, Kr 28, Kr 29, Kr 213, Kr 306, Kr 602) och underminerar individens medborgaridentitet. Ett till Världskulturmuseiprojektet samtida

exempel på en sådan problematisering är medieforskaren Peter Dahlgrens monografi *Television and the Public Sphere* (Dahlgren 1995). Dahlgren diskuterar här skillnaden, och motsatsen, mellan å ena sidan individen som medborgare vars identitet ordnas efter en princip för tänkanden och handlandet om en aktivt agerande politisk varelse – likt den som förutsätts i VKM:s missionsbeskrivning; å andra sidan individens identitet som konsument. *Kollektiva identiteter och handlingar* är det primära moduset i förra fallet emedan det senare riktar sig mot *individuella lösningar*. Faran Dahlgren uppfattar med att politiken, i dess vida betydelse, alltmer betraktas som en konsumtionsvara bland andra i medielandskapet är att detta landskap utgör ett samhälls infrastruktur för det politiska samtalet och är en del av det *civila samhället*, en sfär som skiljer sig från *staten*, och medborgaridentiteten på så sätt undergrävs inifrån, via själva infrastrukturen, av den individualistiska konsumtionens logik<sup>221</sup>.

Problemet bottnar i att det civila samhället endast kan utbildas i och genom en demokrati och att samma demokrati i sin tur bara kan vidmakthållas om det demokratiska civila samhället är intakt; om nu den konsumerande individen och dess prioritering av individuella lösningar framför gemensamma, kollektiva dito undergräver och kanske till och med upphäver alla kollektiva identiteter och handlingar, saknas den medborgerliga identitet som krävs för det civila samhället och i förlängningen hela demokratin skall vara möjligt (jfr Dahlgren 1995). Formeln för det civila samhället hämtar Dahlgren från Michael Walzer: "bara en demokratisk stat kan skapa ett demokratiskt civilt samhälle, bara ett demokratiskt samhälle kan upprätthålla en demokratisk stat" (Walzer 1997 s. 111, jfr Dahlgren 1999 s. 25). Tänkandet kring demokratin samlas på så sätt kring en princip om att det inte är något självklart, fast stadium, utan tvärtom något högst fragilt och instabilt: det måste ständigt underhållas och dess möjlighet utgörs av ett ömsesidigt beroende mellan offentligt rum, demokrati och civilt samhälle. Politiken som begrepp och praktik får här en vidare innebörd: det begränsas inte till partipolitik inom ett parlamentarisk-politiskt rum avgränsat av regering och riksdag, utan politik är även en aktivitet som utförs utanför det formella politiska systemet (Dahlgren 1995). Både Dahlgrens medie- och kommunikationsvetenskapligt inriktade studie och tidigare nämnde Habermas sociologisk-filosofiska arbeten om demokrati under 1990-talet, såsom den omfattande *Between facts and Norms* (Habermas 1992/1998), är möjliga att placera in i ett vidare och mycket heterogent vetenskapligt fält som kan benämnas ett *samtidsdiagnostiskt fält*.

Paralleller till Dahlgrens tänkande finns i den tyske sociologen Ulrich Becks arbeten *Risksamhället. På väg mot en annan modernitet* (1986/2000) och *Att uppfinna det politiska: bidrag till en teori om reflexiv modernisering* (1993/1996). Beck problematiserar bland annat hur politiska processer vid 1980-talets slut och 1990-talets ingång upphör att anses vara politiska med följd att vi riskerar att bilder av ett politiskt stillestånd genereras varvid politikern ses som hjälplös och därigenom överflödiga. Beck är en av flera forskare vid 1990-talets ingång som är sysselsatt med den anförda sociala förändringen, men begreppsliggjord som en *reflexiv modernisering*<sup>222</sup>. Sociologerna Anthony Giddens (t.ex. 1991/1997, 1992/1995, 1994/1998, 1994) och Scott Lash (1994, 1999) är två andra forskare som förknippas med den här typen av moderniseringsteori. Reflexivitet utgör här ett primärt modus för tänkandet kring samtidens modernisering. Principen för vad reflexivitet innebär är dock inte absolut utan skiftar något teoretikerna sinsemellan; den ger inte någon exakt riktning för tänkandet utan anger *vägledande principer* för tänkandet som rör *institutioners och individers självövervakande praktiker* i det samtida moderna samhället. Framför allt Lash och Giddens framhåller individens individuella livsprojekt (eller livspolitik) som grundar sig på ett sådant självövervakande. Livsprojektet, och den medföljande individualiseringen, är föremål för ett flertal undersökningar och problematiseringar vid tiden för Världskulturmuseets institutionella etablerande; här kan sociologerna Mike Featherstone (1994), Zygmunt Bauman (1989/1991, 1993/1996, 1998/1999, 1999/2000), Richard Sennet (1998/2000) nämnas. Samtliga av dessa forskare kan alltså sägas ingå i ett tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält. Det samtidsdiagnostiska fältets aktualitet i världskultur-

museiprojektet förstärks av att det är bekant för och inte minst framhålls som viktigt av det kulturdepartement där propositionen om ett samlat etnografiskt centralmuseum formuleras.

Sommaren 1996 presenterar förste antikvarie Inga Lundström och antikvarie Marja-Leena Pilvesmaa vid Statens historiska museum utredningen *Kunskap som kraft. Handlingsprogram för hur museerna med sitt arbete kan motverka främlingsfientlighet och rasism för regeringen* (Ds 1996:74). I kulturministerns förord till rapporten inleder Marita Ulvskog med att citera ur Stefan Jonssons förord till pocketupplagan av *De andra. Amerikanska kulturkrig och Europeisk rasism från 1993*. Jonsson räknas som en av introduktörerna av postkolonial teori i Sverige med *De andra* (Jonsson 1993) och i ännu högre grad med boken *Andra platser* (Jonsson 1995, jfr Grinell 2008) och kan ses som ett exempel på hur det som här kallas för ett samtidsdiagnostiskt fält börjar konsolideras under 1990-talet i ett svenskt akademiskt-teoretiskt liv. Liksom i de tidigare nämnda exemplen utgör frågan om demokratins villkor en prioriterad fråga. Frågorna om demokrati och medborgarskap vävs dock in i mer omfattande existentiella frågor om mellanmännsliga relationer, möjligheter till det ”goda” livet eller vårt sätt att vara. Samtliga nämnda teoretiker ovan, och inte minst i de teoretiseringar kring ”dialogiska” demokratimodeller (Habermas, 1992/1998, 1995/1997, 1996/1998, Giddens 1994, *Demokratiutredningen* SOU2000:1) går det att spåra dessa frågor. Jonssons förord till originalutgåvan av *De andra* ger en bra bild av vad det akademisk-teoretiska tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fältet innebär:<sup>223</sup>

Min tolkning av nyrasismen avviker från de flesta andra i den svenska debatten [...] för att förstå det mångkulturella USA fordrades ett globalt perspektiv; det globala perspektivet gjorde det möjligt att förstå nyrasismen i det mångkulturella Europa. Hur ser det perspektivet ut? Hur beskriva det sammanhang som inte bara visar vad Sjöbo har att göra med LA utan faktiskt också knyter ihop postmodernism med biståndspolitik? Svaret på den frågan skulle kräva inte bara omsorgsfull empirisk forskning utan också ett nytt slags materialistisk kulturteori. Först då vore det möjligt att kartlägga de processer som formar människans kulturella identitet i dagens världskultur. Ty problemen jag beskriver löper ytterst samman i några nyckelfrågor: Vilka är vi? Vems är kulturen? Vilka är de andra? Vem förvaltar mänskliga ideal? Det som står på spel är våra identiteter och de kulturer och berättelser som ger dem form. Ingen annan fråga tycks mig i dag viktigare att diskutera än denna. Diskussionen måste bokstavligen vara ändlös. Försöker vi ge ett slutgiltigt svar på frågan om den kulturella identiteten, riskerar vi att formulera ”sanningar” om oss själva och andra som ger näring åt intoleransen. Likväl sysslar allt fler journalister, kritiker och humanistiska forskare att återupprätta, befästa och värna om den egna kulturella gemenskapen. Kulturkritik värd namnet borde handla om att istället lösa upp alla sådana konstruktioner (Jonsson 1993 s. 9).

I en allmän karaktärisering av detta fält är det möjligt att beskriva det som ett område vilket internationellt har accelererat sedan 1950-1960-talen. Vi rör oss här i ett tvärvetenskapligt och tämligen svårdefinierat landskap där gränserna mellan kulturteori (”Cultural Theory”), samhällsteori (”Social Theory”), kritisk teori (”Critical Theory”) och postkolonial teori (”Post-Colonial theory”) ständigt överträds och korsas, eller till och med är i det närmaste omöjliga att upprätta.<sup>224</sup> En punkt där ett sådant tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält kommer till uttryck är *Theory, Culture & Society* (TCS), vilket omfattas av en tidskrift, bokserie, samt ett center vid Nottingham Trent University (UK).<sup>225</sup>

Behovet av att knyta an museerna till en samtidsdiagnostik är ett av fyra i varandra invecklade temata som formuleras i *Kunskap som kraft* (Ds 1996:74): ett nytt samhällsuppdrag för museerna, det tvärsektorieella museet, museerna, bildning och dess förhållande till mellanmännsliga relationer och demokratin. Fyra tematiker som också återkommer i det sammanhang varigenom Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden

möjliggörs. En av utgångspunkterna för rapporten (Ds 1996:74) är att 1995/1996 års regleringsbrev för museer och utställningar innebär att museerna – om än något implicit – tilldelas ett nytt samhällsuppdrag genom att regleringsbrevet uppmanar museerna att delta i och utgöra en infrastruktur för det offentliga samtalet. Detta tema följs upp i kapitel 7 och följer implicit i kapitlen 8 och 9. Rapportens tredje tematik rör tematiken kring att tjänstemännen vid museerna främst är specialinriktade mot antingen konsthistoria, historia, arkeologi eller etnologi (antropologi) emedan ett museums verksamhet i grunden är tvärfacklig. Ett liknande tänkande kring det tvärsektoriella museet återfinns i världskulturmuseiprojektet. Världskulturmuseipolemiken relaterar tematiken till frågan om tvärvetenskap och följs därför explicit upp i kapitel 5, men den närvarar även implicit i kapitlen 7, 8 och 9.

Det fjärde temat rör vikten av bildning i betydelsen ett odlande av självet och dess förhållande till livet, mellanmänniska relationer och demokratin; – våra existerandesätt. Tematiken följs explicit upp i kapitel 6 och 7, men följer som en röd tråd i övriga kapitel. Samtidsdiagnostiken, rapportens första tematik, återfinns alltså som något av en vattenstämpel i och genom de övriga tre tematikerna: det kanske främsta argumentet för de övriga tematikerna är behovet av en samtidsdiagnostik i och genom museerna: ett tvärfackligt arbetssätt underlättar den, och den förutsätts av tematiken om museernas roll för en bildning som handlar om mellanmänniska relationer, demokratin och den enskildes odlande av självet; tematiken om ett nytt samhällsuppdrag kräver också dess införande. På ett liknande sätt anknyter samtliga kapitel i avhandlingen till detta samtidsdiagnostiska fält: I kapitel 5 genom frågan om tvärvetenskap, relationen mellan samtidsdiagnostiken och bildning i världskulturmuseets institutionella etablerande berörs i kapitlen 6 och 7; dess plats i den interiöra strukturen hos Världskulturmuseets vetanden om samtiden undersöks i kapitel 8 och slutligen det samtidsdiagnostiska fältets förhållande till det primära undersökningsområdet och i förlängningen fastställandet av den form för reflektionen som prioriteras i och genom museets vetanden om samtiden. Frågan om bildningen, museerna och det offentliga rummet knyter alltså an till möjligheten att vara medborgare: vad detta innebär i relationerna människor emellan, mellan ”institutioner” och enskilda människor och grupper och den enskildes relation till sig själv i förhållande till subjektpositionen ”att vara medborgare”. Samtliga av de fyra tematikerna knyts alltså samman kring sådana existentiella frågor angående det aktiva (världs)medborgarskapet. I monografien *Mellan deltagande och uteslutning. Det lokala medborgarskapets dilemma* noterar idéhistorikern Mats Andrén att: ”Både individualismen och kontraktstänkandet hör därför till förutsättningarna för samtidens medborgaridé” (Andrén 2005 s. 76). En förskjutning från den ideala situationen (Habermas) – och även från en efterföljande situation – för den borgerliga offentligheten tycks alltså ha skett.

### III. KONKLUSION

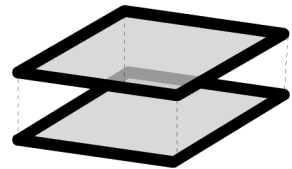
När vi ger oss i kast med att teckna möjlighetsvillkoren för Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden möts vi först av en sällsam belägenhet. Först en tillkomsthistoria, ett institutionellt etablerande, organiserat kring ett primärt modus om en flytt och nedläggning av tre Stockholmsmuseer, vilken ebbat ut och inte leder någonstans. Sedan en museal verksamhet med vetanden om samtiden utan någon som helst koppling till detta institutionella etablerande. En etablerandehistoria utan att något etableras. En etablerad verksamhet utan en historia. Två plana ytor, utan djup, vitt skilda och liggande på ett oändligt avstånd bredvid varandra. En första fråga måste alltså ställas: Vad innebär detta Världskulturmuseum för ett slags projekt egentligen? En första slutsats som kan dras är att det är möjligt att identifiera museet med två samtidiga projekt. Museet som ett flyttprojekt samt Museet som en medborgerlig offentlighet. Möjlighetsvillkoren för den museala verksamheten, Världskulturmuseets vetanden om samtiden, förklaras och förstås bäst genom det sistnämnda projektet. Det första projektets realitet är både svår och lätt att redogöra för. Det är svårt eftersom det inte går

att avgöra om det *endå* förslag som lagts av regeringen i frågan, verkligen avsåg att fysiskt flytta och lägga ned tre Stockholmsbaserade museer för att etablera ett nytt museum i Göteborg. Detta är en grundläggande fråga i de debatter som förs inom flyttemat: innebär förslaget en flytt och vad skall då flyttas? Det är lätt eftersom ansvarig minister, Marita Ulvskog, framhåller att det rör sig om ett slags flyttprojekt: En flytt av resurser och symbolisk status från Stockholm ut i landet, Göteborg. En demokratisering av kulturlivet. Flyttprojektets identifikationen är alltså mer än en fantasi uppdiaktad av museiprojektets motståndare och museet självt i tecknandet av sin egen självbiografi, för att framstå som ett nu rationellt projekt, genom att uppfinna sig som ett resultat av ett nytt förslag (som visserligen inte existerar).

En andra slutsats som kan dras är att relationen mellan museets verksamhet, dess etablerandehistoria, och dessa båda projekt, eller identiteter, utgör en dubblör i begreppets alla bemärkelser. En kopia som tar originalets plats, genom att täcka över den andra. En skavande relation där ena identifikationen ständigt gör sig påmind som den *ovälkomne reskamraten*. Det negativ ur vilket det är möjligt att utläsa det framkallade positivet. Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden lyckas aldrig att göra sig av med den dubiösa stämpel den inledande flyttidentifikationen ger projektet. I självbiografin försöker museet att göra sig av med denna *ovälkomna reskamrat* genom att hänvisa till att flyttförslaget drogs tillbaka och regeringen formulerade ett nytt förslag. Detta är dock inte möjligt eftersom flyttfrågan är och alltid kommer att vara en del av museet och dess identifikation. Något nytt förslag föreligger nämligen inte. Med utgångspunkt från museets självbiografi täcker alltså denna kopia, "vi är egentligen resultatet av ett annat förslag", över *originalets* plats: museiförslaget relaterar till en flyttproblematik. Museiflyttens identifikation, utgör i sin tur den kopia vilken täcker över originalets plats: Världskulturmuseet är även i grunden en del i ett demokratiprojekt genom upprättandet av en *medborgerlig offentlighet*. För att kunna se båda dessa identifikationer som reella möjlighetsvillkor för dagens Världskulturmuseum och dess vetanden om samtiden och inte fullständigt täcka över flyttfrågan med en analys av Världskulturmuseet som en *medborgerlig offentlighet* är det behjälpligt att utgå från följande visualisering (figur

Flyttidentifikationen utgör det negativ ur vilket det är möjligt att utläsa den positiva identifikationen om museet som en *medborgerlig offentlighet* (och omvänt). De streckade förbindelselinjerna markerar dels gränsen mellan lagren, men både botten och toppen är möjliga att identifiera med museet som ett flyttprojekt eller lagret museet som en *medborgerlig offentlighet* (och en del av ett större demokratiprojekt); dels den volym där de dubblerande lagren skiljs åt och förbinds med varandras processer.

En tredje slutsats som kan dras är att /Museet som ett flyttprojekt uppstår i ett spänningsfält mellan tre operationsmönster (*förslaget* innebär en fysisk flytt eller nedläggning av museer; *förslaget* innebär inte en fysisk flytt eller nedläggning av museer utan en flytt av resurser och symbolisk status; två parallella sanningsspel om museets identitet) som organiseras genom sex övergripande strategier: 1) strategin om flyttdebattens prioriterade ställning för Världskulturmuseets interna och externa identifikation. VKM förknippas både under sitt institutionella etablerande (1996-2002) och i sin senare verksamhet (2003-2008) med ett dubiöst, kontroversiellt, irrationellt prestige projekt, som en måste förhålla sig till; därför uppfinns existensen av ett nytt förslag i realiteten inte föreligger; 2) strategin om sanningsspelen och "sanningens" form. Den första strategin är i sin tur implicerad i sanningsspel om museiprojektets "sanna" identitet. Sanningsspelen förs genom två former för sanningen; en *juridisk form* och dess definitiva svar korrelerande mot domstolsförhandlingen; en *plastisk form* vars plasticitet är mindre definitiv än den juridiska formen och därför möjliggör både en fortsatt kritik av projektet och ett stöd för projektet genom uppfinnandet av två förslag, eller att flytten



Figur 4b. Världskulturmuseets sammanhang förstätt som två lager inveckade i varandra.

är inriktad mot status och resurser – en demokratisering av kulturlivet; 3) *strategin om sambandet mellan museets fysiska lokalisering och forskningens kvalité. En flytt skulle inverka menligt f r å ena sidan forskning vid universiteten i Stockholm samt Uppsala, och å andra sidan det nya museet i Göteborgs vetanden då bland annat sinologiska och egyptologiska forskningsprofiler saknas vid Göteborgs universitet; 4) strategin om den ekonomiska rationalitetens framskjutna roll. Förslaget framhålls som ekonomiskt irrationellt genom denna strategi, genom såväl nyliberala ideal om *new public management*, som ideal om rättvis fördelning av knappa resurser. Två motstridiga ideal som h r samverkar; 5) strategin om att vecka in debatterna om museet som ett flyttprojekt i andra debatter. Denna strategi dubblar övriga debatter (t.ex. om museers organisation, dess samhällsfunktion, kulturg nner och dess inbördes relation i museer), täcker över dem och reducerar dem till argument inom en enda sammanhållen debatt om att fysiskt flytta och lägga ned museer. En dubbling vilken alltså stärker övriga strategier; 6) strategin om musei- och kulturutredningarnas inneslutning och uteslutning i debatten om museiförslaget som ett flyttprojekt. H r knyts argumentationen an till tidigare museiutredningar, främst *Minne och Bildning* (SOU 1994:51) och dess förlängningar i 1995 års kulturutredning (SOU 1995:84, 1995:85) för att motivera eller avvisa museiförslaget. H r skymtar alltså ett annat, mer omfångsrikt, sammanhang om ett demokrati- projekt.*

En fjärde slutsats som härigenom kan dras är att de offentliga utredningarnas prioritet i debatterna innebär en dubbling varvid det första lagret förlängs in i det andra: de berör och aviserar museiprojektet tänkt som ett demokrati- och demokratiseringsprojekt; de utg r h r förbindelsepunkter mellan lagren (jfr fig. 4b). En första skiss av detta andra, omfångsrikare, sammanhang ges i kapitlets andra avsnitt, II. *Världskulturmuseet som ett demokrati* projekt. Världskulturmuseets (VKM) deklaring vid dess öppnande om att det i dialog med sin omvärld vill vara en mötesplats där människor kan k na sig hemma över gränser och ta ett gemensamt ansvar för en gemensam global framtid i en värld i ständig förändring aktualiserar en särskild form av offentligt rum där ett aktivt deltagande och ansvarstagande ses som viktigt för medborgarskapet. En deklaring VKM:s utställning från 2008 *Take action! 83 ways to change the world* tydligt följer. Intressant nog  r utställningen något av en karbonkopia av de önskemål delstudien inom *Minne och bildning* ställer upp gällande "Drömmuseet". *Minne och bildnings* slutbetänkande (SOU 1994:51) uppvärderar även den en sådan deltagande offentlighet och förbinder bildning, tvärvetenskap och, åtminstone implicit, vikten av en samtidsdiagnostik med varandra för dess möjlighet. Utredningskommittén understryker att museerna skall ses som en del av ett större bildningssystem och framhåller därför att museerna i allt högre grad bör samarbeta med skolorna som en del av det livslånga lärandet. Museiutredningen understryker vikten av museerna som en plats för medborgarna att reflektera, diskutera och problematisera den värld de lever i. En samtidsdiagnostik och offentlighet f r ett deltagande medborgarskap eftersöks således. Museerna ses även som en plats där besökaren kan m ta många olika kunskapsformer: ett tvärvetenskapligt förhållningssätt  r även det något som uppvärderas av kommittén. Sverige anses nämligen befinna sig mitt i en omfattande samhällsförändring varigenom demokratin bereds svåra utmaningar; där samhörighet, öppenhet och ett gemensamt ansvarstagande  r undflyende särdrag. Bildningen  r alltså tänkt att förhindra detta.

När bildningsfr gor diskuteras och debatteras i riksdagen ses bildning som en viktig del för att revitalisera demokratin genom att vara en plats för mötet: att m ta en ny kunskap, att m ta sig själv och sina medmänniskor - ett odlande av sig. Kulturminister Ulvskog placerar världskulturmuseiprojektet mitt i och som ett svar på denna problematik. Bildning relateras på så sätt med demokrati och medborgarskapets möjlighet. Liksom VKM:s missionsbeskrivning framhåller exempelvis demokratiutredningen (SOU2000:1) olika dialogiska demokratiformer där vikten av att vara aktiv, deltagande och ansvarstagande prioriteras för en individs medborgarskap. Överhuvud kan en allt större uppmärksamhet f r medborgarskapsfrågor märkas vid 1990-talets ingång hos såväl forskare



som politiker med hänvisning till denna sociala förändring. Dessa demokratifrågor ingår i ett vidare akademiskt-teoretiskt fält som avtecknar sig allt tydligare vid den här tiden: ett tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält, där teoretiker såsom Habermas, Giddens och Beck rymms. Det är tydligt att VKM:s verksamhet samlas kring sådana diagnoser av samtiden. Att ett behov av samtidsdiagnos via museerna anses föreligga, samt att kulturdepartementet är bekanta med detta framväxande akademisk-teoretiska fält vid tiden för museets institutionella etablerande är, tydligt i utredningen *Kunskap som kraft. Handlingsprogram för hur museerna med sitt arbete kan motverka främlingsfientlighet och rasism* (Ds 1996:74), som presenteras för regeringen juni 1996. I rapportens förord citerar kulturminister Ulvskog Stefan Jonssons (1993) *De andra. Amerikanska Kulturkrig och Europeisk rasism*, ett arbete inom detta tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fält. Just behovet av att knyta an museerna till en samtidsdiagnostik är ett av fyra temata som formuleras i *Kunskap som kraft* (Ds 1996:74) och som återkommer i det sammanhang där Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden möjliggörs. *Samtidsdiagnostiken* återfinns som något av en vattenstämpel i och genom de övriga tre tematikerna: det kanske främsta argumentet för de övriga tematikerna är behovet av en samtidsdiagnostik i och genom museerna: ett tvärfackligt arbetssätt underlättar den (temat om det tvärsektoriella museet), och den förutsätts av tematiken om museernas roll för en *bildning* som handlar om mellanmänniska relationer, demokratin och den enskildes odlande av självet; tematiken om ett nytt *samhällsuppdrag*, genom att regleringsbrevet uppmanar museerna att delta i och utgöra en infrastruktur för det offentliga samtalet, kräver också dess införande.

Av detta kan följande slutsatser dras: För det första är det fullt rimligt att redan under museets institutionella etablerande (1996-2002) tala om Världskulturmuseet som demokratiprojekt i och genom uppförandet av en medborgerlig offentlighet. För det andra att Världskulturmuseet och dess vetanden kan relateras till ett akademiskt-teoretiskt tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält: det är visserligen inte möjligt att klarlägga kausala förbindelser, men det utgör tveivelsutan ett möjlighetsvillkor för såväl museet som dess vetanden om samtiden. För det tredje att den vikt som läggs vid museerna som en arena för *reflektion och problematisering* av vår tillvaro, tvärvetenskap (och tvärsektorialitet), *bildning* (såsom ett odlande av självet) i *Minne och bildning*, rapporten *Kunskaps som kraft* samt VKM:s missionsbeskrivning, och *vetandenas interiöra struktur* utgör de primära möjlighetsvillkor som utbildar det andra lager i figur 4b: museet som en medborgerlig offentlighet.

Utifrån dessa fyra tematiker är det, till sist, möjligt att uppföra ett visuellt schema för att underlätta navigationen i kapiteln. Detta visuella schema lånar formen av museibygnaden, *the Ice cube*, där VKM och myndigheten SMVK har sin hemvist. Locket markerar det första lagret, museet som flyttprojekt. Locket ligger egentligen inte direkt på, utan skall liksom Roussels dubblörer ses med en skir distans mellan masken och sanningen. Kubens vänstra sidan markerar tematiken, eller möjlighetsvillkoret, om tvärvetenskap och således kapitel 5; och dess relation till samtidsdiagnostik, *bildning*, och önskan om ett nytt *samhällsuppdrag* för museerna i DS. 1996:74. Dess högra sida är fördelat på två kapitel och behandlar frågan om *bildning* i kapitel 6 och 7 och dess relation till samtidsdiagnostik, tvärsektorialitet och önskan om ett nytt *samhällsuppdrag* för museerna i DS. 1996:74. Den främre sidan anger kapitel 8 och *vetandena om samtidens interiöra* textur. Sidan utgörs av sex lager, vilka antyds i kubens, där varje lager betecknat ett särskilt vetande om samtiden; med sina specifika modusscheman i ett särskilt labyrintiskt lager. Kubens bakre sida utgörs av de två sammanhängande frågorna om det särskilt prioriterade *problematiseringsområdet* och *reflektionsformen* kapitel 9. Även de två sistnämnda kapitlen relaterar till *bildning*, tvärsektorialitet, samtidsdiagnostik, samt museet som offentligt rum (det nya samhällsuppdrag DS 1996:74, eftersöker).



4C. Visuellt schema över undersökningens struktur



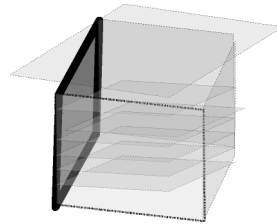
## 5.

### MEDBORGERLIG OFFENTLIGHET OCH TVÄRVETENSKAP

Redan i direktivet till organisationskommittén för etablerandet av ett Världskulturmuseum slår regeringen fast att: "Museets inriktning skall vara tvärvetenskaplig och arbetet bedrivs i nära kontakt med pågående forskning, särskilt den vid universiteten i Göteborg och Stockholm" (Dir. 1996:110 s. 1). Direktivet indikerar två saker. För det första att tvärvetenskap ges en prioriterad ställning i den tänkta verksamheten vid Världskulturmuseet och för det andra att det kontroversiella med projektet går utöver företaget förstått som en fysisk flytt och/eller nedläggning av tre Stockholmsmuseer.<sup>226</sup>

Visserligen ventileras förslaget förstått främst som en flytt i 1996-års riksdagsdebatt fastän regeringens direktiv offentliggörs den 12:e december 1996, en vecka före kammardebatten. Direktivet och kulturutskottets betänkande (bet. 1996/97:KrU1) till trots fortsätter motståndet mot museietablerandet under 1997 och 1998. Huvudspåret i det fortsatta motståndet mot museet utgörs av en konstellation bestående av tvärvetenskapens prioriterade position i världskulturmuseumprojektet och relationerna mellan kulturgenrerna bildning, konst och antropologi. Det kontroversiella med tvärvetenskapens beror främst på att det förutsätter en annan organiseringsprincip för museer än en sedan länge accepterad organisering, vilken kan spåras tillbaka till uppkomsten av de moderna museerna under 1800-talet. Men det återfinns även skepsis till tvärvetenskapens förhållande till en vetenskaplig nivå. En kritik vilken förstärks ytterligare genom indikationer om att den kommande verksamheten vid Världskulturmuseet kommer att ge prioritet åt en vetande-nivå framför en "rent" vetenskaplig nivå. Det är således dessa tre frågor – 1) hur framhålls tvärvetenskap som viktigt för världskulturmuseumprojektet; 2) hur ingår det i Världskulturmuseet som medborgerlig offentlighet; 3) hur förhåller sig museumprojektet och tvärvetenskap till de båda nivåerna vetande och vetenskaplig kunskap – som står i blickfånget för kapitlet.

Kapitlet organiseras efter tre avsnitt. I det första avsnittet *I. Museet som kunskapsinstitution* undersöks museernas status som legitima kunskapsinstitutioner. Sedan 1960-talet kan vi se hur förtroendet för de kulturvetenskapliga museerna – i allmänhet – har minskat och i det närmaste uppfattas som illegitima kunskapsinstitutioner. Avsnittet avser att ge en bild av denna förändring och hur museerna uppfattas som kunskapsinstitutioner vid tiden för förslaget att etablera museet. En förändring i riktning mot en negativ uppfattning av museet som kunskapsinstitution arbetar som ett negativt möjlighetsvillkor för både museumprojektet i sin helhet, det vill säga SMVK och VKM, och VKM:s ut-



Figur 5a.

Tvärvetenskap som det första lagret och sidan i Världskulturmuseet förstått som en medborgerlig offentlighet, samt den vänstra sidan i den kub vilken utgör hela det sammanhang varigenom museet är möjligt.

präglade tvärvetenskapliga inriktning. I det andra avsnittet II. *Tvärvetenskap som hot och räddning* undersöks hur tvärvetenskapen ses som ett sätt att komma till rätta med museernas legitimitetsproblem, både gällande funktionen som en kunskapsinstitution och som en samhällsinstitution överhuvudtaget. Men den tvärvetenskapliga inriktningen ses inte enbart som en räddning för den museala verksamheten, utan även som ett hot. Världskulturmuseets organisationsprincip om det tematiskt-tvärvetenskapliga museet – en 2000-talets museikonfiguration – ställs mot den klassiska indelning av det moderna museet efter specialitet; specialmuseet – en 1800-talets museikonfiguration. Ett av dessa ”hot” rör frågan om det nya museets och tvärvetenskapens kunskapsform, är den legitimt vetenskaplig nog?

I kapitlets tredje och sista avsnitt, III. *Tvärvetenskapens funktion som stimulantia för andra domäner* visas bland annat hur tvärvetenskapen möjliggörs i Världskulturmuseiprojektet genom att den anses förstärka andra områden, såsom exempelvis upprättande av ABM-samarbete och möjligheten att vetenskapligt förstå globaliseringens komplexa samtid. Tvärvetenskapen blir härigenom oundgänglig för att studera det för museet centrala ”fenomenet” världskultur. I det sista avsnittet ges även en bild av hur museiföretaget genom Museions försorg finner knutpunkter i det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fältet genom det världskulturbegrepp enheten vid Göteborgs universitet upprättar i och genom dess planeringsdokument. Kapitlet behandlar främst tiden för den första perioden av det institutionella etablerandet (1996 – 1999), men vissa utblickar mot den senare perioden (2000 – 2003) och den ordinarie verksamheten för att belysa vissa beröringspunkter.

## I. MUSEET SOM KUNSKAPSINSTITUTION

Ett möjlighetsvillkor för Världskulturmuseets uppförande och dess inriktning mot en tematiskt-tvärvetenskaplig orienterad verksamhet är den status som de kulturvetenskapliga museerna intar som legitima kunskapsinstitutioner. Här rör det sig dock om ett negativt möjlighetsvillkor: museet förstått som en i det närmaste illegitim kunskapsinstitution. När regeringen behandlar de kulturhistoriska museerna som kunskapsinstitutioner i 1996 års forskningsproposition *Forskning och samhälle* ifrågasätts museerna som legitima kunskapsinstitutioner:

Även ansvarsmuseerna har många verksamheter som baseras på forskning och detsamma gäller givetvis flera andra museer. I redovisningarna av forskningsverksamhetens karaktär finns dock oklarheter beträffande den vetenskapliga kvaliteten och hur forskningsprojekten prioriterats. Med denna utgångspunkt finner regeringen att särskild uppmärksamhet behövs för att museernas förhållande till forskning (prop. 1996/97:5 s. 248).

Ett sådant legitimitetsproblem för museerna som rättmätiga och dugliga kunskapsinstitutioner anses fjärran 23 år tidigare, 1973, när museerna behandlas i den omfattande nioåriga musei- och kulturvårdsutredningen *Mus 65's* delbetänkande *Museerna* (SOU 1973:5):

Inom den vetenskapliga verksamheten bör för de högre tjänsterna självklart ställas krav på god forskningsmeritering. Även inom den utåtriktade sektorn [...] också om uppgifterna inom denna ej har omedelbar anknytning till de vetenskapliga funktionerna är forskarutbildningen av största vikt för förståelsen av museimaterialets källvärde och dokumentariska egenskaper (SOU 1973:5 s. 240).

För *Mus 65's* utredningskommitté framstår alltså forskning och forskarkompetens och den närhet till en vetenskaplig kunskap som detta för med sig som utmärkande drag för en svensk statlig museiinstitution.<sup>227</sup> För 1994 års museiutredning, *Minne och bildning*, intar museets forskande roll en än större plats än i utredningen presenterad drygt 20 år tidigare. Här avhandlar två av fem delstudier museernas roll som forskningsinstitution (jfr SOU 1994:51b). Det stora intresset för museet som en forskningsinstitution kan ses mot bakgrund av att såväl regering som riksdagens kulturutskott i

1990-talets början ser museernas forskande som en något diffus verksamhet (jfr prop. 1992/93:170, 1992/93: KrU29, dir. 1993:26). Tanken om det statliga centralmuseet som ett av de lärda verken, med en distinkt forskande akademi (jfr SOU 1981:30, prop. 1983/84:107, Bjurström 1992), har här förbytts till ett synsätt där museets forskning uppfattas som tveksam. Någoting har alltså skett under de drygt tjugo år mellan Mus 65's delbetänkande *Museerna* 1973, där utredningen reserverar en framträdande plats åt forskning och forskarkompetens inom museiinstitutionen, via 1994 års museiutrednings betänkande, där museet inte längre förknippas med det lärda verket, en plats där vetenskaplig kunskap är en omisskännelig del i och genom verksamheten<sup>228</sup> (jfr prop. 1992/93:170, bet.1992/93: KrU29), och den socialdemokratiska regeringens forskningsproposition *Forskning och samhälle* (prop.1996/97:5).

De statliga kulturvetenskapliga museerna har alltså förflyttat sig från att ha ingivit ett förtroende som en forskande och vetenskaplig kunskapsinstitution genom sitt medlemskap bland de lärda verken, till att istället misstros som en sådan institution vid tidpunkten för 1994 års museiutredning och formulerandet av världskulturmuseiförslaget. Det är i detta sammanhang som det är svårt att ur ett legitimitetshänseende hävda museet som ett rum där den vetenskapliga kunskapen prioriteras. När museerna som vetenskapliga kunskapsinstitutioner följs med utgångspunkt från Mus 65<sup>229</sup> till och med 1994 års museiutredning *Minne och Bildning*, och i viss mån vidare till det att Världskulturmuseet har etablerats, ger sig åtminstone sex legitimitetsproblem till känna: A) En teoretisk-tematisk rörelse mot marginalen; B) En symbolisk förflyttning av vikten av det akademiska; C) Forskning ställs mot utställningsverksamheten; D) Ett minskat förtroende för museerna i forskningspolitiska beslut; E) Museerna avsätter för lite resurser till forskning; och F) *Forskningsbegrepp: Dokumentation eller forskning?*

#### A. LEGITIMITETSPROBLEM 1 : EN TEORETISK-TEMATISK RÖRELSE MOT MARGINALEN

Av allt att döma verkar det som om bilden av museet som ett lärt verk började förändra sig under 1960-talet. En av de anlitade experterna till 1994 års museiutredning, museimannen och docenten i folklivsforskning, Göran Rosander menar i sin delstudie "Från datafångst till forskning" (Rosander 1994) att det var under detta årtionde museet som en forskande akademi påbörjade den 1994 rådande marginaliseringen i förhållande till den akademiska forskningen vid Sveriges högskolor och universitet. När "strukturalism", hermeneutik och fenomenologi på allvar etablerade sig inom humanvetenskapliga discipliner med anknytning till de klassiska akademiska museiämnena på universitet och högskolor under 1960-talet, fortsatte motsvarande museiämnen inom de kulturhistoriska museerna med en forskning inriktad mot realistudier med en faktapositivistisk inriktning (Rosander 1994 s. 52). Detta kan ses som en teoretisk-tematisk rörelse inom universitetsvärlden varigenom museernas teoretiska och tematiska diskussioner ses som obsoleta och förflyttas allt längre ut mot marginalen i förhållande till aktuella begreppsanvändningar inom de akademiska ämnen vilka knyter an till de kulturvetenskapliga museidisciplinerna.

I denna teoretisk-tematiska rörelse mot marginalen är det således möjligt att urskilja hur de kulturvetenskapliga museerna å ena sidan och universiteten/högskolorna å den andra organiserar sina vetanden kring helt olika vägledande principer för tänkandet. De kulturvetenskapliga museerna privilegierar det fysiska föremålet som relateras till en faktapositivism som primära modus. Även om någon form av positivism fortfarande lever kvar inom universiteten som ett legitimt modus för en vetenskaplig praktik när fenomenologi, strukturalism och hermeneutik väl etablerat sig som primära vägledande principer för det kulturvetenskapliga tänkandet, utesluter i det närmaste detta tänkande det fysiska föremålet som primärt för kunskapsakten.

## B. LEGITIMITETSPROBLEM 2:

### EN SYMBOLISK FÖRFLYTTNING AV VIKTEN AV DET AKADEMISKA

Ett andra legitimitetsproblem rör en "symbolisk" förflyttning av hur museerna betraktades utifrån som lärda verk eller inte. Att förflyttningen är "symbolisk" innebär att det under 1960-80 talen i viss mån ännu är praxis inom de kulturvetenskapliga museerna att framhålla vikten av en vetenskaplig kunskapsform och akademisk meritering av museipersonalen. 1966 skiljs den etnografiska avdelningen från *Naturhistoriska riksmuseet* och bildar en egen enhet; *Etnografiska museet* i Stockholm. En rörelse som innebär en första "symbolisk" förflyttning från museet som lärt verk till ett museum där forskarkompetens inte ses som en fundamental del av museets verksamhet; eftersom bildandet av museet följs av att det formella kravet på minst licentiatexamen för handläggande personal slopas. Den nye museichefen, intendenten, för *Etnografiska museet* kommer i fortsättningen inte heller att erhålla professorstiteln när chefs tjänsten tillträds, vilket var fallet när tjänsten som avdelningsföreståndare tillträdde vid den tidigare etnografiska avdelningen vid *Naturhistoriska riksmuseet*. I och med detta slopas även sakkunnigförfarandet gällande vetenskapliga meriter för kandidaterna till intendenttjänsten, vilket var ett krav vid professorstillsättningen (SOU 1981:30 s. 49 f.). I mitten av 1970-talet förflyttas museet symboliskt än längre från identifikationen som ett lärt verk när det formella minimikravet för handläggartjänster (inklusive intendenten) vid de statliga konst- och kulturhistoriska centralmuseerna om en fil lic. i ett ämne tillhörande det specifika museets verksamhetsområde tas bort (SOU 1981:30). Fem år senare, 1981, var dock praxis fortfarande inom de statliga centralmuseerna inklusive stiftelsen *Nordiska museet* att institutionerna utgick från de gamla reglerna om akademisk kompetens vid tillsättning av dessa tjänster. Förflyttningen skall därigenom främst ses som symbolisk: förskjutning rör framförallt hur museerna betraktades utifrån som lärda verk eller inte. Värt att notera är att en forskarutbildning med en god vetenskaplig meritering i ämnesdisciplinen inte sågs som någon garanti för att en sökande skulle få sökt tjänst, utan här spelar också museimannaerfarenheten en viktig roll. Den "tysta" kunskap som erfarenheten av att jobba vid ett museum ger ses som något av en garant för att den disputerades ämneskunskaper skall komma till sin fulla rätt (jfr SOU 1981:30 s. 49-57).

### C. LEGITIMITETSPROBLEM 3: FORSKNING STÄLLS MOT UTSTÄLLNINGSVERKSAMHETEN

Även om det fortfarande var viktigt för utredningskommittén bakom delbetänkandet *Museerna*, 1973, med en stark närvaro av forskarutbildad personal vid de statliga museerna skjuts den forskande delen av museet i bakgrunden till förmån för museet som ett rum för utställande och lärande (SOU 1973:5 s. 62 ff.). I viss mån kan läns museichefs-kvartetten Hofrén, Hvarfner, Rentzhog och Zackrissons stridsskrift 70-talets museum, *samspel, kontakt, kommunikation* ses som en reaktion på att museerna som en kunskapsinstitution anses negligeras till förmån för museernas utställningsverksamhet (Hofrén et. al.1970). Motsättningen rör dock inte den mer direkta, distinkta, sammandrabbningen mellan museet som ett rum för lärande, dess visa roll, å ena sidan och museet som en akademisk forskningsinstitution å den andra, som fallet exempelvis var vid 1920-talets *Naturhistoriska riksmuseum* (jfr Beckman 2000 s. 86 ff), utan det handlar snarare om att en produktion och kommunikation av kunskap baserade på undersökningar och exponeringen av museets föremål får stå tillbaka för "utställande för utställandets skull" (jfr Hofrén et.al.1970).

#### D. LEGITIMITETSPROBLEM 4:

##### ETT MINSKAT FÖRTROENDE FÖR MUSEERNA INOM FORSKNINGSPOLITISKA BESLUT

Museet som forskande akademi marginaliseras än mer i början av 1980-talet där regeringens forskningspropositioner allt tydligare menar att forskning främst skall ske vid universitet, högskolor, och inte vid museer eller andra sektorsorgan, även om museerna har en betydelsefull roll för dessa institutioners forskning i kraft av sina samlingar (prop. 1981/82:106, prop. 1983/84:107). 1986 publicerar Statens kulturråd antologin *Museiperspektiv* där 25 välrenommerade personer med anknytning till museisektorn får ge sin syn på sakernas tillstånd inom museibranschen. Ett genomgående tema i antologin är uppfattningen om att museerna i alltför hög grad sidsteppas som en seriös forskningsinstitution (Statens kulturråd 1986:2).<sup>230</sup> I och med *Forskning för kunskap och framsteg*, 1992 års forskningsproposition, ter sig statens förtroende för museet som en distinkt forskningsinstitution ordentligt naggat i kanten och har i det närmaste förbytts till ett misstroende. Regeringen anför bland annat att: "forskningen bör utföras inom myndigheten endast om det kan påvisas att den därmed blir kvalitativt överlägsen, i första hand förutsätts emellertid universitet och högskolor utföra den forskning som sektorsorganen beställer" (prop. 1992/93:170 s. 406). Propositionen framhåller istället museets verksamhetsområden inom insamlandet av artefakter och vården av dessa, varvid museet: "har främst till uppgift att tillhandahålla [...] sina samlingar för forskningen" (prop. 1992/93:170 s. 410).<sup>231</sup>

##### E. LEGITIMITETSPROBLEM 5: MUSEERNA AVSÄTTER FÖR LITE RESURSER TILL FORSKNING

Utredningskommittén för 1994-års museiutredning *Minne och bildning* uppfattar situationen för museet som en hemvist för vetenskaplig kunskap som något besvärlig. Utredningen konstaterar visserligen att den forskning som utförs vid de statliga kulturhistoriska museerna håller en god akademisk klass. Men, till skillnad mot *Naturhistoriska riksmuseet* är det en försvinnande liten del av museernas totala resurser som avsätts till forskning, ett förhållande som museiutredningen identifierar som ett stort problem. Ytterligare ett dilemma för museerna under 1990-talets första år är att personalen i genomsnitt har en alltför begränsad akademisk utbildning; det formella kravet stannar vid en akademisk grundexamen, fil. kand. Ett än större bekymmer för utredarna är dock att den personal vid de statliga central- och ansvarsmuseerna som innehar en licentiatexamen eller högre inte används som resurs i reella<sup>232</sup> forskningsprojekt i den utsträckning som faktiskt är möjligt (SOU 1994:51).<sup>233</sup>

##### F. LEGITIMITETSPROBLEM 6: FORSKNINGSBEGREPP DOKUMENTATION ELLER FORSKNING?

Utredningskommittén för *Minne och bildning* menar att museisektorn, över lag, använder ett alltför vitt forskningsbegrepp vilket renderar problem för de statliga kulturvetenskapliga museernas trovärdighet som platser för en vetenskaplig kunskapsbildning. Utredningskommittén särskiljer här *dokumentation* och *forskning* som två olika begrepp. Två begrepp som visserligen har beröringspunkter med varandra, men ändå inte kan användas synonymt.

Även dokumentation är en viktig del av arbetet på museerna, men är mera att betrakta som forskningsförberedande. Ordet forskning bör förbehållas problematiserande vetenskapliga arbeten där teori och empiri befinner sig i samspel med varandra. Det får inte gå inflation i ordet forskning. Museerna har många verksamheter som relaterar till forskning, och där det är en fördel om den som utför arbetet har en vetenskaplig utbildning (SOU 1994:51 s. 115).

"Dokumentation" kan alltså liknas vid en journalistisk research-praktik, med dess efterforskningar och insamling av data. Detta behöver dock inte innebära att förfarandet är godtyckligt, utan det kan

mycket väl röra sig om praktiker som överensstämmer med akademiska principer om exempelvis kvalitativa forskningsmetoder. Men i museikontexten får det insamlade materialet ofta stå för hur "verkligheten" är beskaffad utan att olika teoretiska ramar för tolkningen presenteras eller problematiseras (jfr Rentzhog 1993).<sup>234</sup> I den efterföljande forskningspropositionen *Forskning och samhälle* (prop. 1996/97:5) tar regeringen fasta på museiutredningens syn på museernas användning av forskningsbegreppet som problematiskt:

Såväl de sektorsansvariga myndigheterna som museerna och arkiven redovisar viktiga behov av forskningsinsatser. Gränsdragningen mellan vad som är insamlings-, dokumentations-, utrednings- och publiceringsverksamhet och vad som i strikt mening kan beskrivas som forskning bör förtydligas, särskilt vad gäller museerna (prop. 1996/97:5 s. 247).

För att komma till rätta med den upplevda problematiken och uppnå en "kvalitetssäkring" av museiforskningen, där en dokumentationspraktik särskiljs från en forskningspraktik, föreslår museiutredningen en nyordning gällande forskningsfinansieringen inom museisektorn (SOU 1994:51 s. 116 f). Istället för att museerna bekostar forskningsprojekt via statsanslaget ser utredningen hellre att museerna finansierar sin forskning via externa anslag där ansökningarna bedöms av oberoende råd vilka slår fast om det tänkta forskningsprojektet har vetenskaplig relevans. Det är även tänkt att representanter från museivärlden skall ha platser i de stora humanistiska forskningsråden. Detta för att museerna inte skall bli förfördelade genom sin specifika särart, "dvs. den föremålsbaserade, empirisk-induktiva metoden" (SOU 1994:51 s.117). I de statliga anslagen skall 50% gå till samlad och värda rollerna emedan 50% satsas på museernas visa roll. *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:84) konstaterar visserligen att remissinstanserna anser att förslaget är kontroversiellt, men utredningen stödjer ändå *Minne och bildnings* förslag om en ny struktur för museernas forskning. Regeringen lyfter dock inte frågan följande år i någon av de propositioner där museerna och forskningen berörs (jfr budgetpropositionen: prop. 1996/97:1, kulturpropositionen: prop. 1996/97:3, och forskningspropositionen: prop. 1996/97:5).

Dessa sex anförda legitimitetsproblem skulle kunna ses som taktiker i en övergripande strategi om att förklara behovet av kulturhistoriska museer som obsolet. Så är dock inte fallet; trots att museerna placeras på kunskapsbildningens bakgård i och genom den förda forskningspolitiken, där det är i det närmsta omöjligt att erhålla forskningsanslag om inte ett universitet eller högskola är inblandat i projektet för en disputerad museiman, uppfattas de kulturhistoriska museerna ändå som viktiga för det svenska samhället. Således är det möjligt att vända på strategin och dess sex sammanvävda taktiker som något negativt och istället formulera den positivt: de kulturhistoriska museerna står inför dessa problem och behöver dels en annan kunskapsform än den specialiserade ämnesdisciplinära; dels behövs ett nytt tänkande kring samarbetsformer mellan museer och universitet. Genom ett negativt anslag skapas på så sätt en plats för såväl tvärvetenskap och ett nytt sätt att organisera samarbete mellan universitet och museum: etablerandet av Världskulturmuseet och Göteborgs universitets Museion.

## II. TVÄRVETENSKAP SOM HOT OCH RÄDDNING

Museernas förskjutning från de vetenskapligt präglade lärda verken till en situation där både dess kunskapsform och legitimitet som en kunskapsinstitution är osäker innebär alltså att tvärvetenskap framträder som något av en räddare i nöden. Legitimitetsproblemen utgör på så sätt ses som ett negativt formulerat möjlighetsvillkor för Världskulturmuseiprojektet. Även om de kulturhistoriska museerna inte ställs inför något reellt hot om avveckling från det parlamentarisk-politiska området framstår dock dess legitimitet såsom skattefinansierad samhällsinstitution som svag: vad skall vi ha de kulturvetenskapliga museerna till? Hur är museerna möjliga som legitima bildningsinstitutioner



om dess kunskapsform inte värdesätts? Det kanske främsta problemet för museerna som 1994-års museiutredning identifierar är svikande besöksiffror i allmänhet och i synnerhet avsaknaden av ungdomar bland besökarna. De båda frågorna om museernas legitimitet som kunskapsinstitution och samhällsinstitution vävs samman till ett gemensamt problem: den akademiska ämnesdisciplinära kunskapsform museerna organiseras efter. Anledningen till att alltför få unga dras till museets akademi för ett livslångt lärande identifierar 1994-års museiutredning med just detta: en sådan kunskapsform tilltalar inte ungdomar. De unga besökarna eftersöker istället en kunskapsform där de större sammanhangen och ett opinionsbildande samhällsengagemang eftersträvas. Utställningar som säger något om den värld vi lever i.

Vid studiens [delstudien "Drömmuseet"] värdering av museibesök visade det sig att Arbetets museum och utställningen Museum Europa på National museum i Köpenhamn var mest uppskattade. De är goda exempel på hur museerna kan nå sin publik med utställningar som präglas av tvärvetenskaplighet, kunskapsinnehåll och samhällsengagemang (SOU 1994:51 s.103-104).

En orsak som museiutredningen pekar på är att ämnesbredden bland museipersonalen är mycket snäv, samt att den pedagogiska verksamheten lågprioriteras. För att möta dessa nya krav vill kommittén bakom *Minne och bildning* integrera akademiska ämnen som exempelvis an knyter till miljö-  
vård, opinionsbildning och samhällskunskap med de dominerande, traditionella, museiämnena inom museiorganisationerna (SOU 1994:51 s. 191). Den pedagogiska verksamheten ställs således inte mot en forskande verksamhet (jfr förra kapitlet), utan skiljelinjen dras mellan en etablerad indelning av "museidiscipliner" och en annan indelning utifrån ett tematisk-tvärvetenskaplig tänkande. En liknande syn möter vi i rapporten *Kunskap som kraft* där en önskad kritisk diskussion kring samtiden i och genom museerna även kräver att den rådande ordningen med museitjänstemän som är specialister i något av de klassiska museiämnena måste brytas (Ds 1996:74).<sup>235</sup> Den samfälliga strategin inom det kulturpolitiska området, understödd av både världskulturmuseiprojektets förespråkare och dess motståndare, om att tvärvetenskap är ett bra sätt att bemöta problemen med den sociala förändringens fragmentering av samtiden i allmänhet samt reda ut museernas svaga legitimitet som kunskaps- och samhällsinstitutioner, splittras dock genom osämjan kring Världskulturmuseets vara eller inte vara. Räddningsaktionen för museiväsendet innebär nämligen i och med Världskulturmuseets etablerande utbildandet av en ny slags princip för organiserandet av museer: *det tematiskt-tvärvetenskapliga museet*. Förändringen sker på bekostnad av och som ett hot mot en etablerad organiseringsprincip: *specialmuseet*. Debatten om vilka museer en kulturvetenskaplig museimyndighet kan omfatta är en diskussion om organisatoriska frågor som bottnar i konflikten om hur museiprojektet så att säga drabbar den etablerade museala organiseringsprincipen om specialmuseet till förmån för organiseringsprincipen *det tematiskt-tvärvetenskapliga museet*. Konflikten mellan organiseringsprinciperna löper genom åtminstone två operationsmönster, eller strategier på en mindre övergripande nivå: först ett operationsmönster varvid tvärvetenskap växelvis ses som hot och räddning av motståndarna till museiprojektet beroende på vilken organiseringsprincip som prioriteras; sedan ett operationsmönster varvid en motsättning mellan ämnesdisciplinärt djup ställs mot tvärvetenskaplig bredd när museer i allmänhet och Världskulturmuseet i synnerhet prioriterar en vetandnivå framför en vetenskaplig nivå. Problematiseringarna av världskulturmuseiprojektets etablerande genom dessa båda operationsmönster sker alltså som ett svar på förespråkarnas taktik att använda den samfälliga strategin om tvärvetenskapens funktionalitet i bemötandet av de svårigheter 1990-talets samhälle och museer som såväl kunskaps- som samhällsinstitution står inför.

## A. TVÅ ORGANISERINGSPRINCIPER AV MUSEET

Two övergripande strategier – tvärvetenskap som hot respektive räddning – organiserade kring var sitt operationsmönster: *specialmuseet* i det förra fallet, *det tematiskt-tvärvetenskapliga museet* i det senare. « Specialmuseet » relateras i vanliga fall till kulturhistoriska museer med en allmän inriktning såsom läns museer. Specialmuseet innebär då ett museum med en viss väl avgränsad inriktning: konstmuseets verksamhetsområde avgränsas till konst; naturvetenskapliga museer, med naturhistoria i blickfånget; eller kulturhistoriska museer med ett särskilt avdelat samlingsområde såsom teatermuseer, vilka enbart arbetar med teaterrelaterade artefakter. I de flesta fall organiseras specialmuseet utifrån enstaka akademiska ämnesdiscipliner (jfr Hofrén et al. 1970, SOU 1994:51). I föreliggande fall relateras termen specialmuseet till en av de debatter Världskulturmuseets tillkomsthistoria är inbäddad i: frågan om museer skall eller kan organiseras efter en etablerad organiseringsprincip, « specialmuseet », eller en ny nästintill oprövad princip om det « tematiskt-tvärvetenskapliga museet ». Specialmuseet är då ett av två operationsmönster i debatten; tänkandet utifrån det tematiskt-tvärvetenskapliga museet utgör den andra.<sup>236</sup>

Operationsmönstret om specialmuseet uppvärderar det *avgränsade området* i tänkandet kring hur museerna bör organiseras. Även läns museet med sin allmänna inriktning kan då ses som specialmuseer. Läns museet kan visserligen behandla såväl konstnärliga, arkeologiska, historiska som etnografiska artefakter, men är samtidigt specialiserat i så måtto att dess vetande är avgränsat till ett specifikt geografiskt område: länet. Läns museet tenderar även att inte överträda givna klassificeringsgränser: en artefakt klassificerad som exempelvis konst behandlas också utifrån ett konsthistoriskt tänkande i utställningen. Läns museet behärskar således samtliga av de klassiska museidisciplinerna (konsthistoria, arkeologi, historia, etnologi) men de blandas inte, utan utstakade gränser upprätthålls. Brytpunkten mellan de båda operationsmönstren ligger just vid överträdelsen av dessa gränser. Tematikens prioritet i det andra operationsmönstret svarar mot funktionen att möjliggöra sådana överträdelser av gränser varvid det inte skall vara självklart att en artefakt klassificerad såsom konst enbart kan behandlas utifrån givna estetiska bedömningskriterier. Det « tematiskt-tvärvetenskapliga museet », eller « tvärsektoriella museet », hävdar således istället möjligheten och mervärdet i att sätta in artefakten i andra sammanhang, till exempel en antropologisk ram om livsmönstret, genom att istället organisera sin verksamhet utifrån olika teman där flera akademiska ämnesdiscipliner blandas för att belysa det valda temat. Avsnittet om "viljan att veta och oviljan att exkludera" i kapitel 6 är ett tydligt exempel på detta genom en kamp mellan vem som har rätt att tala och veta om vad för slags artefakt.

Kampen mellan de båda organiseringsprinciperna förs alltså främst genom att de båda kulturgenrerna konst och etnografika (antropologi) ställs mot varandra som något väsensskilt, vilket påverkar synen på vad en god forskningsmiljö är, samt i vilken grad ett tvärvetenskapligt perspektiv är användbart eller önskvärt. I den inflammerade flyttdebatten som förs under 1996 i dags- och kvällspressen återfinns den organisatoriska frågan om möjligheten att blanda två etnografiska museer med ett arkeologiskt museum samt ett konstmuseum inom samma museimyndighet – eller konstartefakter med etnografika inom samma museienhet – som en del i argumentationen mot museiprojektet (jfr kap 4). Under hösten 1996 hörs en mångfald av röster; museichefer, forskare, kulturskribenter och medborgare utan någon särskild koppling till kultursektorn ger alla sin syn på museiprojektet. Relaterat till hösten 1996 är det förhållandevis få artiklar under 1997 som behandlar dessa organisatoriska frågor. Mångfalden av röster förändras även den med; det är näst intill utslutande kulturjournalister som avger omdömen om museiprojektet. Vid sidan av de rapporterade artiklarna om organisationskommitténs arbete, framhåller skribenterna det problematiska med det tvärsektoriella tematiskt-tvärvetenskapliga museet och försvarar på så sätt implicit tanken om speci-

almuseet. Debatten kring museifrågan når nya höjder året därpå när projektet slutgiltigt skall avgöras i riksdagen. Frågan om det är önskvärt eller ens möjligt att blanda etnografika med konst är det vanligaste diskussionsfrågan om museietablerandet i dags- och kvällspressen. Artiklarna är främst negativt inställda till museiprojektet och framhårdar att konst och etnografika bör skiljas från varandra i olika specialmuseer (jfr Björnsell, Malmqvist, SvD 1998:1206 s. 14, SvD 1998:1204 s.15, Arnborg, Hansson, SvD 1998:1110 s. 13, Berglund, DN 998:1207 s. B02). Under 1998 debatteras frågan främst av aktiva inom musei- och konstvetarsektorn vilket kam jämföras med 1997 då kulturjournalister i första hand står för debattinläggen (jfr appendix IV).

## I. VÄRLDSKULTURMUSEET, TVÄRVETENSKAP OCH MÖTETS OLIKA GRADER AV GRÄNSÖVERSKRIDANDEN

Den 20 oktober 1998 presenterar organisationskommittén för etablerandet av ett Världskulturmuseum sitt slutbetänkande *Statens museer för Världskultur*. Kommitténs arbete har främst varit inriktat mot organisatoriska frågor på en myndighetsnivå men omfattar även en idéskiss över den kommande verksamheten vid myndigheten: *Upplevelse, delaktighet, och insikt*.<sup>237</sup> För att inte föregripa museiledningarnas intentioner med den kommande verksamheterna på myndighets- eller enhetsnivå (ledningarna vid de befintliga tre museerna i Stockholm och den kommande vid VKM) är idéskissen medvetet allmänt hållen. I vilken mån *Upplevelse, delaktighet, och insikt* verkligen får genomslag för verksamheterna i Stockholm kan diskuteras, men den lämnar tydliga avtryck i VKM. Idéskissen för kroppsligas förmligen i utförandet av VKM:s fysiska miljö. I programmet för arkitekturtävling om ett världskulturmuseum (SOU 1998:125 s. 111-130) motsvarar exempelvis kravet på arkitekterna att i direkt anslutning till entrén förlägga ett mötesrum kallat "Lilla torget" den vikt idéskissen lägger vid att det skalla finnas möjligheter för museibesökarna att mötas (jfr SOU 1998:125 s. 118). Det "Lilla torgets" förverkligande är naturligtvis också ett exempel på *Minne och Bildnings* delutredning "Drömmuseet" inverkan på etablerandet av museet (jfr kap. 4).

Inte minst titeln på utredningens verksamhetsidé, *Upplevelse, delaktighet och insikt* understryker viljan av att uppföra en medborgerlig offentlighet genom museiprojektet: ett forum för medborgarna att nå och dela med sig av insikter om sakernas tillstånd och samtidigt medverka och känna delaktighet i samhället. Mötet är på så sätt den primärt prioriterade principen för tänkandet och handlandet i och genom Världskulturmuseet i Organisationskommitténs slutbetänkande; mötet kännetecknar verksamheterna inom såväl den medborgerliga offentligheten som det tvärsektoriella museet. Detta uttrycks både explicit: "Museet skall i sin verksamhet förmedla ett integrativt förhållningssätt genom att skildra upplevelser som når över generationsgränserna" (SOU 1998:125 s. 32), och implicit när det framhålls att verksamheten bör organiseras efter en tvärvetenskaplig- tematisk princip: "en djärvare och mer okonventionell föremålssyn kan främja t.ex. konstnärliga och tvärvetenskapliga infallsvinklar samt att teknik, föremål och personlig kontakt är ett både och som aldrig kan fullt ut ersätta varandra" (SOU 1998:125 s. 41). Att mötas är på så sätt en vägledande princip för tvärvetenskapligt tänkande om än med inriktning mot ett möte mellan skilda akademiska ämnesdiscipliner. Tematiken blir här den punkt vetandena organiseras kring och detta gäller inte bara för en vetenskaplig kunskap, utan även verksamheten i stort: utredningen framhåver att olika aktiviteter anpassas efter tänkt målgrupp.

Mötets prioritet och dess relation till tvärvetenskap, både för att möjliggöra möten och dess beroende av möten för att vara möjligt, under världskulturmuseiprojektets tidiga etablerande är än tydligare i Göteborgs universitets (GU) planeringsunderlag för Museions etablerande. Mötet är själva utgångspunkten för Museions tillblivelse: enheten är nämligen tänkt att fungera som en arbetsyta för samarbeten mellan universitetet och museet. I en skrivelse daterad till den 18:e april 1997 understryker universitetet sambandet mellan tvärvetenskap och vikten av att organisera VKM som

ett tvärsektoriellt museum: "särskilt goda förutsättningar för den inriktning som planeras ger den omfattande tvär- och mångvetenskapliga verksamheten som är något av ett signum för GU" (A2 1513/97 s.4).

Skrivelsen skall förstås i sitt sammanhang. Etablerandet av Museion är ur ett hänseende en ren ekonomisk-taktisk manöver: ett sätt att tillföra verksamheten Göteborgs universitet mer pengar varvid forskar- och lärartjänster kan bibehållas eller utökas. Redan i november 1996 författar universitetet två skrivelser angående en "Museionidé" presenterad som en mötesplats mellan museum och universitet baserat på tvärvetenskap. Innehållet i båda skrivelserna är detsamma, men skrivelsen daterad 19961114 är ställd till regeringen och dess utbildningsdepartement, emedan den andra, daterad 19961118, ställs till riksdagen attenderat kulturutskottets ordförande (jfr prot. nr 2 19961108, Prot. nr 5 19970221: bil. A63693/96). Formuleringarna svarar väl mot de propäer om tvärvetenskapens möjligheter för museiväsendet *Minne och bildning* (SOU 1994:51) och *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:84) avger. Lika uppenbart är att presentationen av "Museionidé" är avpassad mot de parametrar om uppvärderande av tvärvetenskap i allmänhet och dess betydelse för forskning inom kulturområdet i synnerhet, regeringen uppställer i 1996-års forskningsproposition, *Forskning och samhälle* (jfr prop. 1996/97:5, 13.1-13.2.1). Å ena sidan ett iskallt ekonomiskt beräkande. En eftergift för att klara verksamheten och bredda karriärmöjligheterna vid Göteborgs universitet för forskare. Å andra sidan ett exempel på ett prioriterat modus rella existens. Det är uppenbart att regeringen i forskningspropositionen verkligen tror på och underkastar sig tvärvetenskap och dess relation till mötet – en mötesplats i sig mellan olika tänkanden och samtidigt en teknik för att bemästra gränsöverskridanden: utmanande effekter av mötet mellan olika typer av fenomen – som en princip för handlandet och tänkandet.

Men detta gäller inte enbart för regeringspartiet: *Kulturpolitikens inriktning* är en parlamentarisk utredning med representation av samtliga riksdagspartier och även där utgör tvärvetenskapen och dess relation till mötet ett prioriterat modus. Forskningspropositionen anknuter till och med i sin argumentation angående vikten att uppvärdera tvärvetenskap till just kulturutredningen (jfr prop. 1996/97:5, SOU 1995:84). Att "Museionidé" kan placeras in i ett vidare sammanhang än ett iskallt beräkande efter en ekonomisk-taktisk manöver förstärks visserligen inte av att det finns en allmän övertygelse bland partipolitiker om att tvärvetenskap kan bemöta upplevda problem med en pågående social förändring. Akademiskt-teoretiskt är det dock möjligt att finna en liknande underkastelse till en princip om tvärvetenskap och dess relation till mötet för tänkandet och handlandet. Samtidsdiagnostikens fält uppstår i spänningsfältet mellan exempelvis kultur-, samhälls-, kritisk- och postkolonial teori. Det är i mellanrummen mellan sedan tidigare definierade ämnesdiscipliner såsom sociologi, historia, antropologi, ekonomi och filosofi som möjligheten att analysera samtiden och dess förändringar ges. Samtidsdiagnostiken utbildar en mötesplats mellan olika tänkanden och samtidigt en teknik för att begripliggöra gränsöverskridanden: effekterna av mötet mellan olika typer av fenomen. Samtidsdiagnostiken är på så sätt tvärvetenskaplig och relaterar till mötet. En effekt av en sådan utveckling är att gränser mellan vissa akademisk-teoretiska ämnesdiscipliner blir allt vagare: analysätt och teoretiskt tänkande från en specifik ämnesdisciplin anammats och antas av andra (jfr kap. 4). I planeringsunderlagen knyts det blivande Museion samman med det samtidsdiagnostiska fältet genom att explicit prioritera kultur- och genusteori; samtidigt är det dock tydligt att tänkandet även rymmer en prioritet för samhälls- kritisk- och postkolonial teori. Sammanhanget för "Museionidéns" inriktning kan säkerligen förbindas till dessa båda och antagligen än fler dimensioner: å ena sidan en ekonomisk-taktisk manöver, å andra sidan ett genuint erkännande av tvärvetenskap och dess relation som en princip att ordna tänkandet och handlandet efter. Ett tvärvetenskapligt förhållningssätt som enligt skrivelsen även underlättar gränsöverskridande samarbeten, möten, av olika slag (A2 1513/97 s. 2).<sup>238</sup>

Valet av ett tvärvetenskapligt angreppssätt som utgångspunkten för museet kan spåras tillbaka till *Minne och bildning* (SOU 1994:51) och *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:84). *Minne och bildnings* förslag till en ny organisationsstruktur på museiområdet syftar bland annat till att få till stånd tvärvetenskapliga och tematiska angreppssätt i den museala verksamheten. Genom att organisera de statliga museerna efter fyra stora museikoncerner, *De sköna konsterna*,<sup>239</sup> *Kulturhistoriskt museum med fokus människan och historien*,<sup>240</sup> *Kulturhistoriskt museum med fokus människan i världen*<sup>241</sup> samt *Natur och ekologi*<sup>242</sup>, vill utredningen bryta upp en statisk organisationsstruktur och därmed förbättra möjligheterna till att ge helhetsperspektiv: "i en värld där stora delar av informationsflödet är fragmentiserat skall museerna kunna erbjuda bredare perspektiv på tillvaron" (SOU 1994:51 s. 47). Ett helhetsperspektiv ett tematiskt-tvärvetenskapligt orienterat museum är bättre skickat att ge än de snäva rigida ämnesspecifika museerna. Det är detta förslag på hur museiväsendet bör organiseras som förespråkare för museiprojektet i riksdagsdebatterna anknuter till när förslaget skall försvaras (prot. 1996/97:49 anf. 186). Strategin leder till en duell i riksdagskammaren mellan moderaternas ledamot av museiutredningen och riksdagen, Jan Backman, och Socialdemokraternas dito, Björn Kaaling (jfr SOU 1994:51). Duellen når sin kulmen när Kaaling riktar sig mot Backman med ett citat ur utredningen där den slår fast att Östasiatiska museet inte med nödvändighet behöver ses som ett konstmuseum: det är möjligt och önskvärt att istället placera in det bland andra kulturhistoriska museer i koncernen *Kulturhistoriskt museum med fokus människan och historien* (prot. 1996/97:49 anf.191, jfr SOU 1994:51 s. 45-80). Backman svarar att: "det finns numera tecken på att Östasiatiska museet har ett större inslag av konsvetenskap än av etnografi, vilket jag inte var riktigt medveten om tidigare" (Prot. 1996/97:49 anf.46).

Ett något märkligt svar, kan tyckas, då hela museiutredningens legitimitet kan ifrågasättas; vad är det mer som dess ledamöter inte var medvetna om under utredningsarbetet? Samtidigt klagör svaret åtminstone två saker: den prioritet frågan om i vilken mån det är möjligt att blanda konst och etnografika intar i debatterna om Världskulturmuseets etablerande och att oenigheten om museets vara eller inte vara låter en djupare spricka skymtas rörande två tankescheman som i grunden relaterar till en problematisering av gränser. Hellre än att försvara utredningens integritet försöker således Backman att ta udden av dess skrivning för att på så sätt försvara något viktigare: Östasiatiska museets klassificering som konstmuseum och nedlägga dess hot – Världskulturmuseets etablering. En säkrare och mer kraftfull väg i sitt motstånd mot museiprojektet hade kanske Backman funnit genom att referera till *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:84). Kulturutredningen stödjer visserligen merparten av *Minne och bildnings* slutsatser, men de förkastar förslaget om fyra museikoncerners inrättande och föreslår istället att det statliga museiområdet skall bestå av ännu fler och därmed mindre organisatoriska enheter (SOU 1995:84). *Kulturpolitikens inriktning* anser, liksom *Minne och bildning*, att det råder en stor brist på tvärvetenskapliga och tematiska arbetssätt i museivärlden (SOU 1995:84). Tvärvetenskapen står sig alltså lika stark i båda utredningarna. Mötet och gränsöverskridanden framhålls även av kulturutredningen då den bland annat förordar att "statsmakterna särskilt beaktar behovet av att stärka naturvetenskapens och teknikens ställning i museiväsendet och framför allt av utveckling som syftar till att integrera naturvetenskapliga och tekniska perspektiv med de kulturhistoriska" (SOU 1995:84 s. 494).

I debatterna, utredningarna (SOU 1994:51, 1995:81) och planeringsunderlaget för Museions etablerande används "tvärvetenskap" utan att termens innebörd bestäms närmare. Fyra huvudsakliga taktiker rörande *graden av gränsöverskridande eller möte* genom tvärvetenskapen är dock möjliga att utkristallisera ur texterna. De första två taktikerna återfinns på en övergripande nivå av vetenskapsområden, eller fakulteter. Vetenskapsområdena är fem till antalet: naturvetenskap, teknik, medicin, samhällsvetenskap och humaniora. Dessa fem organiseras sedan i två fakultetskoncerner baserad på en tänkt närhet mellan de enskilda vetenskapsområdena (eller fakulteter): 1) *naturvetenskap, teknik*

samt medicin och 2) samhällsvetenskap samt humaniora (hum-sam). Taktikerna styr i vilken grad tvärvetenskapen skall överskrida gränsen mellan de två koncernerna. En första taktik där tvärvetenskapen överskrider gränsen mellan båda fakultetskoncernerna varvid tänkande och handlande från naturvetenskap, teknik, samt medicin integreras med samhällsvetenskap och humaniora. Taktiken kan benämnas ”koncernöverskridande tvärvetenskap”. En andra taktik varvid gränsöverskridandet stannar inom de givna koncernerna: en ”koncernintern tvärvetenskap”. Tvärvetenskapliga samarbeten behöver här inte ens överträda ett specifikt vetenskapsområde, utan kan stanna vid att olika ämnesdiscipliner integreras. I vilken grad ämnesdisciplinerna förenas bestäms i sin tur av vilken av de andra två taktikerna som anläggs (dessa taktiker återkommer jag till nedan). Koncerttaktikerna prioriteras olika i de båda utredningarna. Kulturpolitikens inriktning förordar en ”koncernöverskridande” tvärvetenskap, men här prioriteras ändå koncernen om naturvetenskap, teknik samt medicin före hum-sam koncernen: det är den förstnämnda grupperingen som är mest eftertraktad och saknad i de museala vetandena (SOU 1995:84). Minne och bildning anför istället taktiken om en ”koncernintern tvärvetenskap”: hum-sam koncernen prioriteras före naturvetenskap, teknik och medicin när utredningen främst uppehåller sig vid frågor om hur olika kulturvetenskapliga inriktningar kan sammanföras i utställningsprojektet (SOU 1994:51).

En andra uppsättning taktiker rör alltså relationen mellan de ämnesdiscipliner varifrån teori och arbetssätt hämtas i det tvärvetenskapliga projektet. Taktikernas förekomst uttrycks ibland genom att en distinktion mellan tvärvetenskap och mångvetenskap anförs (jfr skrivelse GU: A2 1513/97 s.4). Taktikerna samlas kring graden av gränsöverskridande mellan de ämnesdiscipliner som aktualiseras genom det specifika tvärvetenskapliga vetandet. I första fallet uppstår mötet genom att samma objekt undersöks av olika discipliner: de ställs vid sidan av varandra och möjliggör på så sätt jämförelser mellan hur olika ämnesdiscipliner uppfattar objektet. Ämnesdisciplinernas tänkande blandas på så sätt inte med varandra i själva analysprocessen, utan utgör klart distinkta aspekter (enheter) varigenom ett skiftande spektrum av undersökningsobjektet ges först när varje avskild ämnesdisciplinär undersökning jämförs med varandra. Detta kan exempelvis ske genom gemensam kapp för det tvärvetenskapliga projektet.

Taktiken aktualiseras när tvärvetenskapen karaktäriseras i mer mångvetenskapliga termer: olika akademiska ämnen tillåts samarbeta i gemensamma projekt utan att för den skull göra avkall på den disciplinära ämnesidentiteten. Ett samarbete utan att varje ämnes givna auktoritet ifrågasätts varvid ämnesdisciplinens legitimitet inom ett verksamhetsområde därmed hålls intakt. Taktiken, och tvärvetenskap förstådd som mångvetenskap, prioriteras i Kulturpolitikens inriktning (SOU 1995:84). Utredningen vill ha fler och mindre statliga museienheter, på så sätt äventyras inte en given ämnesklassificering av ett visst museum genom olika tvärvetenskapliga samarbeten. Samarbetena sker mellan redan väldefinierade museienheter. Propåerna om en koncernöverskridande tvärvetenskap står inte i motsättning till detta tänkande om mångvetenskaplig tvärvetenskap: det är snarare bara en aspekt – teknik, naturvetenskap, medicin – utöver den redan givna och icke utmanade ämnesdisciplinära klassificeringen som åtföljer museet. På ett liknande sätt ser gärna motståndarna till världskulturmuseiprojektet ett samarbete mellan Medelhavsmuseet, Östasiatiska museet och de båda etnografiska museerna inom ramen för enskilda utställningsprojekt (prot.1998/99:31). Tanken om museet som ett specialmuseum med sin specifika väl avgränsade inriktning, där varje museal kunskap avgränsas av en specifik ämnesdisciplin: konsthistoria, arkeologi, historia, eller etnologi upprätthålls härigenom. En något bättre precisering av mångvetenskap i relation till tvärvetenskap är således benämningen interdisciplinär tvärvetenskap. Där vi rör oss mellan upprättade enheter förstådda som självständiga ämnesdiscipliner, vilket innebär att tänkandet sker inom ramarna för en viss ämnesdisciplin utan att logiker lånas över från andra ämnesdiscipliner.

En andra taktik är att låta mötet organiseras av ett temas prioritet. En viss tematik överordnas upprätthållandet av ämnesdiscipliner varvid skilda ämnesdisciplinära moment inlemmas i varandra, utan att dess ämnesdisciplinära hemort understryks. Taktiken anläggs i en tvärvetenskap som inte är interdisciplinär utan transdisciplinär. Transdisciplinär tvärvetenskap innebär att de disciplinära ämnesidentiteterna upplöses till förmån för den tematik som är tänkt att belysas inom det specifika projektet. Både förespråkarna till världskulturmuseiprojektet i press- samt riksdagsdebatterna och *Minne och bildning* avser främst tvärvetenskap som transdisciplinär. En transdisciplinär taktik är därmed möjlig att kombinera med en ”koncernintern tvärvetenskap”. Måhända förutsätter den till och med ett koncerninternt förhållande, eftersom det är möjligt att avståndet mellan de olika koncernerna gällande teoretiserings- och arbetssätt är alltför vida för att ett inlemmande av de olika momenten skall vara genomförbart i och genom en gemensam tematisering. Den museala organiseringsprincipen om det tvärsektoriella (eller tematiskt-tvärvetenskapliga) museet som hittills har tecknats lite vagt baseras dock på den senare taktiken om transdisciplinär tvärvetenskap. I det tvärsektoriella museet undermineras redan givna auktoriteter genom tvärvetenskapen. Principen som följs är att sådana givna gränser skall överskridas för att nya tankestilar med lättare tyglar från redan etablerade ämnesdiscipliner skall kunna bildas och få gehör.

Det vetande som uppstår kring ett objekt – materiellt som immateriellt – upprätthåller alltså inte en specifik ämnesidentitet som auktoritet på den givna artefakten. En artefakt som tidigare klassificerats som konst och därigenom auktoriserat konstvetaren som den främste uttolkaren av föremålet upphör visserligen inte att vara ett konstnärligt alster i det tvärsektoriella museet; utan artefakten kan även ses som konstnärlig. Kunskapen om den är dock mer intresserat av den som en helhet av uttryck, än som en legitimering av ett auktoriserat ämnesuttryck. Två olika taktiker för att förstå tvärvetenskap. Två skilda primärt prioriterade modus som styr dessa taktiker. En interdisciplinär tvärvetenskap som gränsöverskridandet till trots organiseras kring *autonomins* modus. Samarbete är viktigt. Än viktigare är dock att upprätta och vidmakthålla de gränser som finns mellan olika akademiska ämnesdiscipliner. Olika ämnesdisciplinära aspekter [enheter] läggs på ett gemensamt undersökningsobjekt och tillsammans, genom var och ens avskildhet [entydighet], ges en vidare tvärvetenskaplig förståelse av objektet. En transdisciplinär tvärvetenskap baserad på ett gränsöverskridande varvid själva gränsområdet uppvårderas. En tvärvetenskap ordnad efter modus *transition*: övergången mellan två stilarter, det vill säga att tvärvetenskapen bildas i övergången mellan de vetenskapliga ämnesdiscipliner (”vetenskapliga stilarter”) som är inblandade i projektet. Tvärvetenskapens karaktär av ett mellanrum, det spänningsfält som uppstår mellan de ingående vetenskapliga stilarna som möts, förstärks. En transdisciplinär tvärvetenskap, där den interdisciplinära tvärvetenskapens distinkta gränser mellan ämnesdiscipliner överträds, bryts ned och vars vidmakthållande inte prioriteras: logiker från olika ämnesområden lånas av varandra och ett ”annat” område, en ny konfiguration uppstår.

## II: ”OPOLITISK” ÄMNESDISCIPLINÄR VETENSKAP OCH ”POLITISK” TVÄRVETENSKAP

Den bild av samtiden som framträder i de offentliga utredningarna *Minne och bildning* (SOU 1994:51), *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:84), *En uthållig demokrati! – Politik för folkstyrelse på 2000-talet* (SOU 2000:1, jfr även Dir. 1997:101) och i det offentliga samtalet kring folkbildning<sup>243</sup> om en värld stadd i en ständig (social) förändring med en medföljande fragmentering och därmed ett behov av helhetsperspektiv för att säkra den ”öppna demokratin” är alltså den fond som museiförslaget tecknas mot. Trots samstämmigheten i de olika partipolitiska utsagorna om både den utmaning som den anförda sociala förändringen ställer det demokratiska samhället inför och att tvärvetenskap är ett bra instrument för att bemöta den, finns det samtidigt en implicit kritik mot tvärvetenskapen och dess kunskapsanspråk. Tvärvetenskapens kunskapsanspråk ställs här mot den disciplinära ämneskunskapens kunskapsanspråk; där den sistnämnda intar en privilegierad position gentemot

den förstnämnda. Det går här att utläsa försanthållanden om att specialmuseet med sina enstaka discipliner ger en bättre, ”sannare”, djupare, kunskap än tvärvetenskapens ”breda” perspektiv.

Även om det främst är motståndarna till museiprojektet som anspelar på en sådan relation, så upprätthålls den ämnesdisciplinära vetenskapliga kunskapens privilegierade position på sätt och vis också av museiprojektets försvarare. Detta sker exempelvis i riksdagsdebatten när förespråkarna framhåller att projektet innebär att en museal myndighet har tillgång till, minst, fyra olika specialperspektiv genom de fyra ingående museerna.<sup>244</sup> Här förstås tvärvetenskap främst som mångvetenskap, där SMVK fungerar som en blandare av specialperspektiven. När exempelvis Ulvskog och Bjälkebring i riksdagsdebatten menar att ämnesdisciplinära specialmuseer ger en alldeles för snäv kunskap (jfr prot. 1996/97:49 anf. 13, 41, prot. 1997/98:43 anf. 79, prot.1998/99:31 anf. 29), eller när riksantikvarie Erik Wegraeus anser att ”de enskilda museerna reflekterar i dag i för hög grad de akademiska disciplinerna och får därmed ett för begränsat perspektiv” (Arnborg, SvD 19980422 s. 15) så är kunskapen alldeles för snäv eftersom den stannar inom ett museums och därmed ett ämnesperspektivs ramar. Blandaren SMVK möjliggör alltså att det eftersträvade tvärvetenskapliga helhetsperspektivet kan uppstå, enligt dess förespråkare. Innebörden av tvärvetenskap glider dock över till en mer *transdisciplinär* verksamhet i de utsagor där antingen Världskulturmuseet explicit förstås som VKM eller när världskulturmuseiprojektet associeras med mötet och transition som viktiga grundläggande principer.<sup>245</sup> Principer vilka anses utmana etablerade föreställningar identifierade som implicit eller explicit problematiska eller ”felaktiga”.

Att relationen mellan tvärvetenskapen och ämnesdisciplinerna, i fråga om kunskapsanspråk, inte är helt friktionsfri blir än tydligare när spörsmålen om en passande forskningsmiljö för det nya museet ventileras. Under 1996 kritiserar såväl riksdagsledamot Rydén som föreståndaren för Svenska institutet i Rom, Carl Nylander, avsaknaden av ämnesdisciplinerna egyptologi och sinologi vid Göteborgs universitet. Är verkligen den göteborgska forskningsmiljön tillräcklig för att ”backa upp ett etnografiskt centralmuseum” (Jönsson, DN 19960925 s. B01), frågar sig Nylander. Lars Lönnroth menar i en debattartikel på SvD:s kultursida att i

Göteborg finns emellertid den rätta miljön för den typ av modernt världsmuseum som Marita Ulvskog efterlyser. [...] Här finns också en stark forskning om modern invandrar-kultur i samverkan med stadens nuvarande invandrarbefolkning, som torde vara den största i landet (Lönnroth, SvD 19961009 s. 44).

Lönnroth får medhåll av kulturminister Ulvskog som legitimerar placeringen av SMVK i Göteborg med att ”där finns en vetenskaplig miljö som passar” (Söderberg, Aftonbladet 19961009). Redan i de första officiella planeringsdokumenten om Museionprojektet understryker Göteborgs universitet sin tvärvetenskapliga och mångvetenskapliga kompetens och ger exempel på att det finns centrum-bildningar som arbetar med Mellanöstern, Öst- och Sydostasien (A21513/97, A63870/96). Denna försäkran om att en tillräcklig kompetens finns inom universitetet lugnar dock inte kritikerna. Förslaget anses ändå forskningsfientligt, eftersom

chefen för det nya Världskulturmuseet [kommer] att ensam bestämma över verksamhetens inriktning. Detta kan komma att innebära att de storslagna resultaten av fullodig forskning rörande kulturerna i Östasien och Medelhavsländerna kommer i grunden förgöras (Malmqvist, SvD 19980518 s. 12).

Den fullodiga forskning som här riskerar att gå förlorad är bland annat den sinologiska profilen vilken Östasiatiska museet länge varit med om att upprätthålla. Den ämnesdisciplinära forskningens privilegierade position i Östasiatiska museets kunskaper om dess artefakter riskerar alltså att gå förlorad till förmån för en tvärvetenskaplig forskning.



Som ett led i denna, ofta implicita, kritik gentemot tvärvetenskapen anses även det tematiskt-tvärvetenskapliga museet som mer politiskt än det klassiska specialmuseet vars kunskap antas vara mer vetenskapligt tillförlitlig än det förra. Förslaget om att etablera ett världskulturmuseum ses av vissa motståndare till dess etablerande som en del i en tilltagande politisering och ideologisering av "kulturlivet".

Litet grann undrar jag förstås varför Sven Lindqvist är så positiv. Har det att göra med den ideologiska styrning av kulturlivet som propositionen ger uttryck för, till exempel i avsnittet om den framtida museipolitiken: "Det är av stor vikt att arbetet med kulturlivet kopplas till en analys ur olika sociala perspektiv så att olika gruppers kulturarv dokumenteras, bevaras och förmedlas till allmänheten" (Haglund, GP 19961001 s. 43).

Synen på Världskulturmuseet som ett mer politisk-ideologiskt företag än andra museietableringar är tydlig under hela etableringsfasen, vilket exempelvis uttrycks på DN:s kultursida några dagar före frågan skall slutdebatteras i riksdagen 1998:

På kulturdepartementet har man fortfarande inte begripit att nästa alla föremål i museerna insamlats för länge sedan av berömda svenska forskare, ofta under stora strapatser och kostnader. Därför har man nu ingen rätt att använda dessa föremål i inrikespolitiska syften (Rubin, Al-Shadidi-Saad, DN 19981208 s. B1).

Att en sådan koppling mellan SMVK/VKM och det "politiska" uppfattas som något försåtligt tydliggörs när VKM:s chef Jette Sandahl i ett anförande om det nya museets planerade verksamhet vid Nordisk museifestival 2002 understryker att närvaron av en akademisk och därigenom legitimerad vetenskaplig kunskap är avgörande för institutionens trovärdighet på grund av dess bakgrund som en "starkt politisk definierad institution" (J Sandahl 2002/2004 s. 23).<sup>246</sup> Men som torde ha framgått ovan i diskussionen om Göteborgs universitets lämplighet som motor för det nya museets forskningsmiljö stillas inte kritiken mot det tematiskt-tvärvetenskapliga museet som alltför politiskt belastat genom Museions etablerande.

Redaktören för SVD:s kultursida, fil. dr. i litteraturvetenskap, Peter Luthersson kritiserar såväl Världskulturmuseiprojektet;

ingenstans framgår rörelsen mot ideologisering och urvatnad ideologi tydligare än när det gäller Världskulturmuseet i Göteborg [...] Medvetandeministrarna alstrar en atmosfär där ämneskunna lätt blir hinder (Luthersson, SvD 19970827; Kultur s. 17).

Som Museion:

I motsats till professor Århem tror jag inte att ett universitet är en ideologicentral. Dess uppgift är att producera och förmedla kunskap, bland annat om olika kulturer (SVD Luthersson, SvD 19970916; Kultur s. 14).

Kaj Århem, professor i socialantropologi vid Göteborgs universitet och medlem i planeringsgruppen för Museion besvarar kritiken mot det tematiska och tvärvetenskapliga organiseringsättet och menar istället att:

man prövar att överskrida etablerade gränsdragningar mellan universitetsämnen och museidomäner utan också att man i grunden ifrågasätter värderande distinktioner mellan historiska och nutida kulturtraditioner och betraktar dem alla som olika men likvärdiga uttryck för mänsklig kulturell kreativitet (Århem, SvD 19970916 s. 14).

Luthersson låter sig dock inte övertygas av Århems försvar av det tematiskt-tvärvetenskapliga museet och antropologin, utan klargör istället att han hellre går till avantgardelitteraturen eller klassiska

grekiska filosofer ”än till professor Århem” (Luthersson, SvD 19970904; Kultur s. 14), om han vill veta något om människan.

Talet om politik och en tilltagande ideologisering i Haglunds och Lutherssons utsagor pekar ut om vad ett museum kan veta och hur ett museums kunskapsbildning skall organiseras. Här styr i viss mån svaret på frågan om hur museets kunskapsbildning skall organiseras svaret på frågan om vad ett specifikt museum kan veta. Ett museum kan veta genom att anlägga olika autonoma, väl avgränsade ämnesdiscipliner såsom ett konstvetenskapligt eller arkeologiskt perspektiv. Ett museum kan då ha kunskap om det som det ämnesspecifika området pekar ut som sitt verksamhetsområde. Härigenom har ett konstmuseum kunskap om konst, medan ett arkeologiskt museum såsom Medelhavsmuseet kan ha kunskap om arkeologiska fynd från Medelhavsområdet. Här är det alltså en organisering efter principen specialmuseer som eftersträvas. Luthersson och Haglund talar på så sätt utifrån ett tänkande där en sortering efter olika autonoma domäner är en viktig princip för en legitim kunskap.<sup>247</sup> Modus autonomi, det vill säga verksamhetsområdenas oberoende, förutsätter åtminstone ytterligare två principer för tänkandet och handlandet: *enhetliga enheter* (*enhet/enhetlighet*) samt *entydighet*. Specialmuseet är här att föredra eftersom det både utgör en enhetlig enhet, den rör ett specifikt område, och ger en entydig kunskap; den rör inte ihop olika ämnesdiscipliner eller objekt som inte är ämnad för den: vikten av autonomi understöds härigenom. Ett oberoende är således även nödvändigt för att de två sistnämnda riktningarna för tänkandet skall vara möjliga. En serie av modus som också känns igen inom vetenskapsteoretiska förhållningssätt såsom de olika positivistiska projekten.

Att det inte rör sig om ett tänkande i marginalen under det institutionella etablerandet av världskulturmuseet, utan att den tvärtom är något som vi bör förhålla oss till, även om tänkandet egentligen ges en annan riktning, är Jette Sandahls reaktion i citatet ovan när hon understryker vikten av närvaron av en gedigen akademisk forskning i museets verksamhet för att balansera Världskulturmuseets rötter i politiken. ”Omvärlden” förstås här utifrån olika autonoma verksamhetsområden. I de ovan refererade utsagorna märks ”kulturlivet”, ”vetenskapen” och ”politiken”, som sådana autonoma verksamhetsområden. Det är här viktigt att dessa domäner hålls åtskilda: de utgör ju *enhetliga enheter*. Den vetenskapliga domänen mår definitivt inte bra av en politisk och därmed ideologisk inblandning. Men inte heller kulturlivet är bra för vetenskapen, då den skall hållas fri från det icke-vetenskapliga: en utsagas innehåll skall klart och entydigt kunna definieras som antingen vetenskap eller politik/ideologi. ”Kulturlivet” mår även det dåligt av en inblandning av den ideologiska politiken. I vilken grad ”vetenskapen” påverkar ”kulturlivet” menligt är svårt att utröna i utsagorna. Men i en viss typ av humanvetenskap sammanvävs de båda domänerna ”kulturliv” och ”vetenskapen” med varandra i och genom bildning, förstådd som en kulturgenre. Härigenom framträder bildning som centralt för humanvetenskapen samtidigt som en estetisk kulturgenre ofta framhålls som vital för kulturgenrens bildning.<sup>248</sup> Den estetiska kulturgenren kan i detta sammanhang ses som en del av ”kulturlivet”.

I de kunskapsformer där vikten av och möjligheten till det autonoma verksamhetsområdet stipuleras, finns det av nödvändighet vissa arrangemang som inte är ideologisk-politiska. Om vi går till Haglunds utsaga är ”kulturlivet” med museer, fri konst, bibliotek, etcetera ett sådant ideologisk-politiskt fritt arrangemang. I Lutherssons utsagor är detta framför allt det ”vetenskapliga”. Det problem Luthersson identifierar när han talar om ”medvetandeministrarna” som står i vägen för de ämneskunniga är dels att partipolitiker eller de till dem förbundna dikterar lämpliga områden att utveckla kunskaper om; dels att ett tematiskt-tvärvetenskapligt förhållningssätt innebär ett underskott på ämnesvetenskaplighet. Detta leder alltså till en ideologisering av institutionen eftersom den autonoma ämneskunskapen, autonom i förhållande till både andra discipliner och politik, urholkas, samtidigt som tematikerna inbjuder ideologiska och politiska ställningstaganden (jfr Luthersson, SvD 19970827 s. 17, 19970904 s. 14, 19970916 s. 14). I båda fallen placeras de ideo-

logisk-politiska arrangemangen till en parlamentarisk politiska domän – partipolitiken. Det ideologisk-politiskt fria, i det här fallet det goda, innebär att vi förlitar oss på ett fungerande expertsystem. De positioner som framstår som privilegierade i det expertsystem som låter sig avtecknas i de ovan refererade uttågarna är dels ”konstkännarens”, dels ”museimannen”. Så länge ”konstkännaren” eller ”museimannen” själv bestämmer vad som skall göras och hur det skall göras upprätthålls de nödvändiga gränserna för att de olika verksamhetsområdenas autonomi skall fortgå.

I de kunskapsformer där autonomi är en prioriterad praktik för organiserandet av tänkandet är det visserligen inte politiker såsom kulturminister Ulvskog som talar om vad som skall bevaras, utan detta överläts till experter. Det vill säga de personer som genom en viss typ av utbildning och tillhörande särskilt utnämnda sociala institutioner är legitimerade uttolkare och beslutsfattare om vad som är värt att bevara. Men för att en sådan arbetsfördelning skall råda i ett visst samhälle krävs det ändå initialt ett politiskt/ideologiskt beslut. Ett beslut som är lika politiskt som att styrelseskicket i Sverige skall ordnas efter en liberal demokratisk modell och inte efter diktatoriska principer; eller att bildning och därmed kulturmiljövård i alla dess aspekter är viktiga för samhällets hälsa. Att överhuvudtaget ha en kulturpolitik, att reservera en plats åt olika kulturarrangemang oavsett om det rör sig om statligt finansierade kulturinstitutioner såsom Nationalmuseum, operan, eller lokala museer med ett visst statligt eller kommunalt stöd eller helt privatfinansierade arrangemang, innebär en ideologisk/politisk hållning. På så sätt är såväl kulturministerns uttåg om museernas organisering, som kritiken mot just den kulturpolitiken vilken implicerar att andra människor än kulturministern är bättre skickade att utforma kriterier för vad och hur museer skall veta förenad med en viss ideologisk/politisk hållning. Kritiken är måhända riktig men, återigen, det är en kritik som i grunden är lika ideologiskt behäftad som kulturministerns uttåg.

## B. TRÖSKLAR: VETANDENIVÅ OCH VETENSKAPLIG NIVÅ

Museerna förstås ofta som medium för popularisering av vetenskapen. Medium i den meningen att det är genom populariseringar som vetenskapliga arbeten görs tillgängliga för publiken via utställningarna. ”Populärvetenskap” är visserligen en term vars innebörd är mångtydig (jfr Johansson 2003); den kan bland annat förstås som en genre bland flera vilken behandlar sakprosa, i andra fall kan den förstås som en förenkling av vetenskapen; i ytterligare andra fall som något vilket betecknar ”dålig” vetenskap eller rent av ovetenskaplighet, vilket är att anse som en belastning för den som det populärvetenskapliga arbetet förknippas med.<sup>249</sup> Det är möjligt att koppla samman samtliga av dessa tre tänkbara uppfattningar om populärvetenskap med särarten av museernas kunskapsinnehåll så som den presenteras i *Minne och bildning*, där framför allt de två första betydelseerna lyfts fram (jfr SOU 1994:51 s. 115), och i den internationella museologilitteraturen:

More recently the immutable virtues of scholarship have been threatened with destruction by those who seek to make their museums popular or, worse still, populist. If you prefer another point of view, the interests of public, as the museum's audience, are for the first time being taken seriously into account; and good popularization requires high-grade scholarship (Cossons 1991 s. 16)

Det skulle här vara möjligt att argumentera för att det är en sådan ”vulgärpopularisering” vars väg leder mot opinionsarbete och en politisering av bildningsverksamheten som motståndarna mot museiprojektet invänder emot. Men det problem motståndarna till Världskulturmuseet finner i museiprojektet är knappast populariseringen i sig. Populärvetenskapen är nämligen, som Cossons framhåller, förbunden med ett gediget vetenskapligt arbete. Att sedan museet i sina utställningar förenklar den vetenskapliga framställningen genom sin popularisering innebär inte att själva forskningsprocessen är lättsam, eller sprungen ur en ideological central styrd av politiskt tillsatta ”medve-

tandeministrar” som skyr de ämnesdisciplinärt kunniga som elden (jfr Luthersson, SvD 19970827 Kultur s. 17, 19970916 Kultur s. 14). Problemet rör snarare en misstanke om att det sagda har rört sig från den vetenskapliga kunskapens verksamhetsområde, och därigenom även bort från det populärvetenskapliga uttryckssättet, till någonting annat. Ett slags gränsland där skiljelinjen mellan det vetenskapliga och det icke-vetenskapliga inte nödvändigtvis är särskilt distinkt. Museerna balanserar på tröskeln mellan att utgöra en kammare för icke-vetenskaplig erfarenhet och vetenskaplig kunskap. De legitimitetsproblem museerna som kunskapsinstitution ställdes inför vid 1990-talets ingång är ett exempel på denna balansakt.

Tröskeln museet balanserar på utgör ett specifikt plan, en *vetandenivå*, skilt från ett annat plan: den ”rena” vetenskapliga kunskapens nivå (jfr kap. 2). Vetandenivåns diffusa gränslinjer mellan icke-vetenskaplig erfarenhet och vetenskaplig kunskap är svår att begripa i ett tänkande vars princip utgörs av att olika områden ses och möjliggörs som självständiga, oberoende – *autonoma* – gentemot varandra; eftersom tänkandet där endast erkänner antingen ett rent icke-vetenskapligt plan, eller ett rent vetenskapligt plan. I debatterna om världskulturmuseiprojektet under det institutionella etablerandet framträder dessa två nivåer och frågan om vilken nivå som skall ha företräde mycket tydligt. I skisserna för den kommande kunskapen i och genom VKM:s verksamhet under det institutionella etablerandet ges vetandenivån ett företräde framför en ”rent” vetenskaplig nivå. Att vetandenivån ges ett företräde innebär att den nivån betonas framför en ”rent” vetenskaplig nivå; således prioriteras vetandets kunskapsform med dess inneboende gränsland mellan *erfarenhet* (det icke-vetenskapliga) och *vetenskap* (det vetenskapliga) framför vetenskapens högst institutionaliserade och erkända kunskapsform såsom avgränsad, isolerad företeelse.

Vetenskap som kunskapsform förkastas alltså inte, utan ses snarare i ett samspel med andra kunskapsformer i Världskulturmuseet. VKM:s förste chef, Jette Sandahl, ger ett tydligt exempel på detta i sitt anförande vid Nordisk Museumfestival 2002:

Liksom på samlingsområdet är vi också här fokuserade på att integrera traditionella vetenskapliga metoder med former för vetande och expertis, som är grundade i individens eller grupperns mer subjektiva eller personliga tillhörighet till ett givet tema eller en given problemställning (Sandahl 2002/2004 s. 23).<sup>250</sup>

Museet strävar inte efter att befinna sig på en vetenskaplig nivå via formerandet av populärvetenskapliga utsagor, utan på en nivå som snarare kan sägas ligga mellan ”erfarenhet och vetenskaplig kunskap”. Detta innebär att andra kunskapsformer – och här tycks ”erfarenheten” inta en central plats – än vetenskapliga uppvärderas och ses som viktiga de med. Detta kan även ses i ljuset av museets ambition att vara en medborgerlig offentlighet: det är inte den tunga ”sanningen” hos den vetenskapliga utsagan som premieras, utan snarare den aktivt deltagande medborgaren som framför allt gör världen, före att lära sig hur den ”är”. I *Kunskap som kraft* går mönstret igen med en uppdelning mellan en museispecifik kunskap och en vetenskaplig kunskap där båda behövs och inte minst den sistnämnda då den garanterar verksamhetens dynamik (Ds 1996:74 s. 52). Det är museet som en politisk teknologi som premieras, för att använda Foucaults terminologi:

Det finns med andra ord ett ”vetande” om kroppen som inte exakt motsvarar vetenskapen om hur den fungerar och ett sätt att behärska kroppens krafter som är mer än förmågan att betvinga dem: detta vetande och denna behärskning utgör vad man skulle kunna kalla en politisk teknologi. Det är för all del en oklar teknologi som sällan formuleras i sammanhängande systematiska framställningar; den består ofta av lite av varje (Foucault 1974/2001 s. 36)

Det finns åtminstone två vägar att gå när vi definierar Världskulturmuseet som en politisk teknologi. En första där museet lyfts fram som en plats för undertryckandet: en kammare för disciplinering, eller fostran, av museibesökaren till en god medborgare (jfr Bennet 1995). En andra varvid en produktiv aspekt framhålls; en forum för praktiserandet av den medborgerliga politiska identiteten varigenom museibesökaren kan delta i och göra världen. Museet som en något oklar politisk teknologi kan då innebära en apparat som låter oss tänka annorlunda och på så sätt gör en förändring av världen möjlig. En tredje väg är också möjlig; en blandning av dessa två poler. Jag kommer att återkomma till denna fråga i kapitel 9. Beskrivningen av vetande som ett mellanrum mellan vetenskap och icke-vetenskap sammanfaller väl med bildningens särart. Bildning verkar i skärningspunkten mellan ett "spirituellt" och "vetenskapligt" tillträde till sanningen (jfr Foucault 1982/2005); ett spel mellan en legitim vetenskaplig kunskap och andra kunskapsformer rörande våra relationer till oss själva, varandra och omvärlden som vetter åt det "politiska".<sup>251</sup> På så sätt löper även vetandebegreppet samman med Världskulturmuseets verksamhet som en bildningsinstitution. Detta utforskas närmare i kapitlen 6, 7, 9.

Tvärvetenskapen kan även den befinna sig i ett liknande mellanrum mellan vetenskap och en icke-vetenskaplig erfarenhet. Socialt arbete beskrivs exempelvis i 1981-82-års forskningsproposition som ett tvärvetenskapligt ämne i skärningspunkten mellan vetenskaplig praktik och icke-vetenskaplig erfarenhet:

Det tvärvetenskapliga ämnet socialt arbete är avsett att bilda grund för såväl yrkesverksamhet på det sociala området som för forskarutbildning. En viktig del av underlaget för den forskning som är knuten till utbildningen skall vara de praktiska erfarenheter som socialarbetarna får från sin verksamhet. Resultaten från forskningen inom detta ämne måste också föras ut och tillvaratas bl.a. genom ett fortlöpande utvecklingsarbete inom socialtjänsten (prop. 1981/82:106 s. 155).

Tvärvetenskapen ligger således en tillämpande forskning nära. Tillämpande forskning är tillsammans med grundforskning samt utveckling en av tre huvudsakliga kategorier som den vetenskapliga verksamheten delas in i inom den svenska forskningspolitiken. Gränsen mellan tillämpad forskning och grundforskning dras i forskningspropositionerna mellan en forskning vars utgångspunkt är att tillämpas på ett visst område, lösa en specifik uppsättning av problem (tillämpad forskning), och en forskning inriktad mot att bilda ny kunskap och idéer som visserligen kan leda till tillämpningar i framtiden, men detta är vare sig ett grundvillkor eller ens något sekundärt mål med grundforskningen. Utveckling rör ett systematiskt utvecklande av redan befintlig kunskap. Härtill kommer en variant av tillämpad forskning, sektorsforskningen vilken söker tillämpningar för lösningar av problem inom samhällssektorerna (jfr prop: 1981/82:106, 1983/84:107, 1987/88:166, 1989/90:90, 1992/93:170, 1996/97:5). I relation till museerna förstås sektorsforskningen som tillämpande inom forskningspolitiken; den utförs inom statliga myndigheter och är styrd utifrån myndighetens verksamhetsområde.

I Sveriges första proposition där enbart politikområdet forskning avhandlas, proposition 1981/1982:106 Om forskning m.m. associeras tvärvetenskap främst med tillämpad forskning och anses vara ett mycket viktigt område att utveckla. Anledningen till detta är att tvärvetenskapen bedöms ta ett större sammanhang i beaktande vilket underlättar problemlösning. Liknande resonemang kring tvärvetenskap, tillämpad forskning och problemlösning upprepas även i senare forskningspropositioner under 1980- och 1990-talen (jfr prop: 1981/82:106, 1983/84:107, 1987/88:166, 1989/90:90, 1992/93:170, 1996/97:5). Tillämpad forskning är liksom dess variation sektorsforskning knuten till en avnämare som skall använda den. Forskningsprocessen är därigenom också knuten och i viss mån anpassad efter beställarens behov och krav. Grundforskningen anses däremot inte bunden till någon part utanför akademien eller laboratoriet och avpassas därige-

nom endast gentemot inomvetenskapliga krav (jfr prop: 1981/82:106). Tillämpad forskning, och antagligen i än högre grad sektorsforskningen, placeras på så sätt närmare tröskeln för icke-vetenskap än grundforskningen: Grundforskningen utgör i det här fallet själva sinnebilden för den fria akademiska forskningens "rena" sökande efter kunskap (och sanning). En bild av eller snarare ett särskilt vetande om vetenskap som utgör en viktig funktion för om tvärvetenskap skall uppfattas som ett hot eller en räddning i debatterna som omgärdar världskulturmuseets etablerande. Trots att det inte finns något som direkt motsäger att tvärvetenskap skulle kunna utföra grundforskning förknippas den senare ändå främst med en specialiserad ämnesdisciplinär forskning i det forskningspolitiska samtalet (jfr prop: 1996/97:5 avsn. 3.11.1, 10.2.5, 10.2.7., [www.vr.se](http://www.vr.se) [ledare Forskning & Medicin #4 2007]). Exemplet med socialt arbete visar också att tvärvetenskapen ligger en tillämpande forskning nära: den både anses suverän på att ordna en forskning där tillämpningar behövs och låter en vetenskaplig kunskap spela med icke-vetenskaplig erfarenhet (jfr prop: 1981/82:106 s. 151).

I Lutherssons inlägg mot museets etablerande uppvärderas och försvaras den akademiska ämnesdisciplinen. Kritiken skall ses i ett vidare sammanhang där världskulturmuseiprojektet bara är ett i raden av exempel på hur en akademisk ämnesdisciplinär forskning är ansatt genom den förda kultur-, utbildnings- och forskningspolitiken:

Vad är det då jag fiskar upp? I båda fallen rör det sig om hot, vart och ett framfört på ett vis som är signifikativt för respektive upphovsman [...] Bakom båda hoten går det att urskilja en och samma ambition: att skaka om ordningar med fasta interna värdesystem, att knäcka hierarkier som har kunnat balansera politiken. Utbildnings- och kulturministern röjer en ambition att styra inte bara utbildnings- och kulturinstitutioners verksamhetsramar utan själva innehållet. Medvetandesfären blir under deras egid utsatt för en massiv ideologisering (Luthersson, SvD 19970827 kultur s.17).

Museion- och världskulturmuseiprojekten förkroppsligar tvärvetenskapens alltför täta förbindelser med "politiken": de markerar den uppvärdering av tvärvetenskapliga arbetssätt och samarbeten över de ämnesdisciplinära gränserna som skett inom forskningspolitiken sedan 1980-talets början och nu accelererat så till den milda grad att det omvandlats till ett tomt modeord. I en senare artikel, 19970916, förtydligas detta genom ett fördömande av att statsmakten strävar efter att framtinga såväl tvärvetenskap och annan samverkan. Tvärvetenskapen utgör ett politruktänkande och därmed ett hot mot reell akademisk frihet och ämnesdisciplinens organiseringsätt: "specialiststudier" och "specialisering" är utbildningsministern förhatligt (Luthersson, SvD 19970916, Kultur s. 14). Problematiken med tvärvetenskap som ett hot för att ett gediget vetenskapligt vetande skall vara möjligt utgår från autenticitet som primär princip för tänkandet och handlandet. Fil. dr. Luthersson står naturligtvis inte ensam om fördömandet av tvärvetenskap som ett hot för ett "rent" vetenskapligt tänkande utifrån en fråga om bristande autenticitet. Docenten i konstvetenskap Lars Berglund ger en liknande beskrivning av sakernas tillstånd där kulturminister Marita Ulvskog försöker att genomföra en socialdemokratisk kulturrevolution. Berglund skjuter framför allt in sig på termen världskultur, men i motsåndet mot att inlemma Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet i Statens museer för Världskultur förkastas även möjligheten till att placera konstföremål i en tvärvetenskaplig belysning: konst är konst (Berglund, SvD 19980209 Kultur s. 12). Överintendenten för Statens konstmuseer Olle Granath ger ett än tydligare exempel på en motvilja mot tvärvetenskap ordnat efter autenticitet som riktning för tänkandet, "det handlar om skillnader när det gäller metod, analys och upplevelse där ingendera mår väl av att sammanblandas med den andra" (Granath, SvD 19981119 Kultur s. 12).

Autenticitetsproblemet återfinns i en gemensam punkt för problematiseringen av tillämpad forskning och tvärvetenskap; faran med överträdelsen av givna gränser mellan ämnesdiscipliner och mellan vetenskap och icke-vetenskaplig erfarenhet såsom politik varigenom tvärvetenskapen ligger farligt nära att överträda gränsen till att "enbart" vara vetande. Att tvärvetenskapens transition mellan ämnesdiscipliner kan vara ett riskfyllt företag varnar även forskningspropositionerna för samtidigt som tvärvetenskapen förordas; visserligen skall tvärvetenskapliga arbetssätt utbildas där det är möjligt, men inte på bekostnad av att det vetenskapliga området lämnas. Samma oro för en ämnesdisciplinär verksamhet finns dock inte; den ligger ju bland annat närmare grundforskningen och dess "rena" vetenskapliga kunskapsprocess. (prop. 1981/82:106, 1983/84:107, 1987/88:166, 1989/90:90, 1992/93:170, 1996/97:5). Ämnesdisciplinen tilldelas en högre grad av autenticitet än tvärvetenskapen. Ämnesdisciplinen utgör *normaliteten* för det vetenskapliga tänkandets organisering, emedan tvärvetenskapen är *avvikelsen*; ibland uppfattad som en möjlighet att begripa komplexa, "fragmenterade" fenomen, i andra fall som ett hot, en nivellering av den gedigna "rena" vetenskapliga kunskapen. Tvärvetenskapen är alltid ämnesvetenskapens dubblör; kopian som inte är den exakta upprepningen. Vetenskapens främsta verksamhet, att utföra forskning, ges under perioden för det institutionella etablerandet av Världskulturmuseet en särskild karaktäristika: "Det utmärkande för forskningen är det systematiska kunskapsökandet i former som innebär högsta krav på tillförlitlighet och kvalitet men samtidigt ger stort utrymme för kreativitet och originalitet" (prop. 1998/99:94 s. 5). En karaktäristik med fokus på systematik och metodik som återfinns i svenska forskningspropositioner sedan starten 1981, vars stöd hämtas från OECD:s Frascatimanual (jfr OECD 2002, prop. 1981/82:106, 1983/84:107, 1987/88:166, 1989/90:90, 1992/93:170, 1996/97:5).

Tvärvetenskapens autenticitetsproblem är förbundet med framhävandet av en process utförd med en särskild systematik begränsad av en viss metodik – om vi med metodik avser en särskild uppsättning av förfaringsätt som inom ett vetenskapligt kollektiv anses borge för tillförlitlighet och kvalitet. Tillförlitlighet är bara en möjlig sida av autenticitet, den rör också en fråga om äkthet och med den anknutna spörsmål om ursprung. Varje tvärvetenskap har alltid sitt ursprung i en viss uppsättning av ämnesdiscipliner, vars arbetssätt den använder och förskjuter: de dubblas. Risker med dubblörens förskjutning av ett från ämnesdisciplinen givna *teoretisk systematik* och *uppsättning av tekniker för godkända tillvägagångssätt* är att dess äkthet alltid kan ifrågasättas. I vilken mån avviker den tvärvetenskapliga variationen från det ämnesdisciplinära ursprung som angett vad de rätta förfarandesätten för tänkandet är?<sup>252</sup> Tvärvetenskapen hotas, ur det här hänseendet, av en inneboende instabilitet: i förflyttningen från ursprunget går dess autenticitet, både såsom äkthet och tillförlitlighet, förlorad. Samma instabilitet som möjliggör tvärvetenskap, dess *transition*, utgör alltså dess sanningsanspråks instabilitet. Vetenskapens sannings- eller kunskapsanspråk förknippas här i hög grad med stabilitet. En stabilitet grundad i en orörlighet, vikten av att vara stationär: det vill säga att befinna sig inom ett väl avgränsat område. Luthersson hänvisar till de fasta interna värdesystem och hierarkier inom de akademiska ämnesdisciplinära vetandena som inte får överträdas eftersom de vidmakthåller en sammanslutning av fastlagd *teoretisk systematik* och *uppsättning av tekniker för godkända tillvägagångssätt*, vilken kan balansera det parlamentarisk-politiska trycket varigenom sanningsanspråken riskerar att destabiliseras: ideologiseras.

Samma taktik återfinns i Olle Granaths argumentation: en analys av konstföremål ur ett annat hänseende än konstvetenskap innebär att kunskapsanspråkets befogenheter överträds, fel *teoretisk systematik* och *uppsättning av tekniker för godkända tillvägagångssätt* används och sanningsanspråken destabiliseras. Kunskapens kvalitet grundas således på ett uppfört samband mellan *avgränsning* – djup. Trion Berglund, Granath och Luthersson framhåller vikten av specialitet för att nå en djup kunskap; en *avgränsning* som når kunskapens djup genom att tänkandet *koncentreras* mot en punkt. (jfr Berglund, SvD

19980209 Kultur s. 12, Granath, SvD 19981119 s. 12, Luthersson, SvD 19970827 kultur s.17, 19970916, Kultur s. 14). Ett besvärande samband för tvärvetenskapen eftersom dess specifika särdrag är överskridande och en kunskap vars djup ligger i rummet som täcks in: sambandet överskridande – utsträckning (rymd, område).

Tvärvetenskapen befinner sig på så sätt i ett dubbelt gränsland, dels mellan olika ämnestraditioner, dels mellan vetande och vetenskap. Transiter vilka bjuder tvärvetenskapen bekymmer; är dess sannings- och kunskapsanspråk alltför instabila genom ett vitt spektra vars djup grundas i ett annat sammanhang än sambandet *avgränsning – djup/koncentration*, och alltför nära politikens icke-vetenskapliga område? Samtidigt innebär dess rörelser i gränslanden att tvärvetenskapen anses så lämplig för bildningsinstitutionen Världskulturmuseet: den ligger i sig inte så långt ifrån det område som bildningen rör sig; å ena sidan en betoning på skolning genom en gedigen ämnesvetenskaplig forskning, å andra sidan lånar den sig väl till en problemlösning med en betoning på politiska- och självteknologier: ett ”helhetssammanhang” varigenom bildningens odlande av självet underlättas.

### III. TVÄRVETENSKAPENS FUNKTION SOM STIMULANTIA FÖR ANDRA DOMÄNER

En tredje övergripande strategi, vid sidan av att knyta an till museernas legitimitetsproblem såsom kunskapsinstitutioner och sedan förbinda dessa med en problematisering av museernas position som samhällsinstitution överhuvudtaget varigenom tvärvetenskapen kan definieras som en räddning (samt en motståndsstrategi där tvärvetenskapen formuleras som ett hot), för att möjliggöra utbildandet av en medborgerlig offentlighet i och genom världskulturmuseiprojektet är att ange en funktion för tvärvetenskapen där den arbetar som ett stimulantia för andra domäner. Strategin om tvärvetenskapens funktion som stimulantia för andra verksamhetsområden begränsas inte till världskulturmuseiprojektet vid tidpunkten då propositionen om ett samlat etnografiskt centralmuseum läggs, utan är ett genomgående tema i regeringens forskningspropositionen *Forskning och samhälle* (prop. 1996/97:5). Regeringen anför att den pågående sociala förändring globaliseringen för med sig, och är en del av, innebär ett ökat behov av tvärvetenskaplig forskning inom kulturområdet. Regeringen motiverar detta dels med att en tvärvetenskaplig forskning är nödvändig genom att nya disciplinöverskridande problem, vilka skär genom både universitetsämnen och vetenskapsområden, uppstår i möten mellan exempelvis kultur och turism eller konst och teknik; dels anför regeringen att det är i gränstrakterna kring etablerade akademiska discipliner och i mötena mellan humaniora, samhällsvetenskap, ekonomi, naturvetenskap och teknik som en ny utvecklingsbaserad och innovativ kunskapsbildning är möjlig: ”Detta medför också i praktiken att den mest fruktbara och sektorsrelevanta forskningen är genuint tvärvetenskaplig” (prop. 1996/97:5 s. 95). Tvärvetenskapens prioritet i *Forskning och samhälle* (prop. 1996/97:5) återkommer således i kulturpropositionen (prop. 1996/97:3) som läggs samma månad och återupprepas i direktivet till en organisationskommitté för etablerandet av ett världskulturmuseum (dir. 1996:110).

Tvärvetenskapens återkomst i kulturpropositionens förslag om ett samlat etnografiskt centralmuseum är på så sätt inte särskilt märkligt utan en väg för regeringen att leva upp till sina egna proppar i forskningspropositionen om vikten att initiera tvärvetenskaplig forskning inom kulturområdet, inte minst genom dess betydelse för museernas och samhällets bildningsarbete:

Mellan människors utbildning och kulturintresse finns av naturliga skäl starka samband. Framöver kommer det att ställas krav på kunskaper utöver de rent yrkesförberedande. Dit hör fördjupade teoretiska kunskaper, problemlösningsförmåga och vetenskaplig orientering av mer bred och allmängiltig art. Även ur ett internationellt perspektiv efterfrågas kunskaper och färdigheter som ger oss möjligheter att bättre förstå och hantera kulturella och samhälleliga processer. Dit hör frågor som rör hur vi identifierar och tolkar kulturarv och identitet, nationalstaternas framtid och den framväxande regionaliseringen, religion,



eticitet, europeiseringens och globaliseringens inverkan på vårt andliga och materiella kulturarv [...] Områden som de uppräknade fodrar delvis nya tvärvetenskapliga ansatser inom högre utbildning och forskning (prop. 1996/97:5 s.95 avsn. 13.2.1).

Regeringen använder en taktik där ett samband mellan individens utbildning och dess kulturintresse upprättas. En mer omfattande utbildning – framför allt på en akademisk nivå – korrelerar mot ett ökat kulturintresse. Kultur kan i utdraget från propositionen förstås genom tre kulturgenrer; kultur som konst (estetisk kulturgenre), kultur som livsmönster (antropologisk, eller etnografisk kulturgenre), samt kultur som bildning. Kultur som bildning är kanske den minst synliga kulturgenren; såväl en estetisk som en antropologisk kulturgenre kan lätt identifieras genom kulturarvsfrågorna.

Bildning återfinns närmast som en vattenstämpel i resonemanget. Fokus ligger visserligen på frågan om en utbildning vilken främst syftar till blotta förmedlandet av färdigheter – en yrkes- eller annan utbildning – som dubblar bildningen (jfr Habermas 1962/1998 s. 44), men vikten av ett ökat kulturintresse hos individen utgörs inte minst av betydelsen att reflektera kring relationen till sig själv och andra: betydelsen av att förstå, hantera och kunna navigera genom olika kulturella och samhällsliga processer medför även de en reflektion över relationen till sig själv och andra – ett självförmerande – vilket vetter mot bildning.<sup>253</sup> Utbildningens dubbling av bildning innebär naturligtvis inte att de är varandras motsatser, eller att de utesluter varandra. Forskningspropositionens fokus på utbildning har dels att göra med att den handlar om just den vetenskapliga kunskapen och dess betydelse för skolning; dels att bildningsbegreppet är tämligen utforskat i såväl den parlamentarisk-politiska diskussionen, som i samhället i stort vid den här tidpunkten.<sup>254</sup> I den förnämnda serien av diskussioner kretsar dock tänkandet kring bildning runt frågor om självförmerande och relationen mellan sig själv och omvärlden som vi finner avtryck från i *Forskning och samhälles skrivning* ovan (jfr prop. 1996/97:3, 1997/98:115, prot. 1996/97:49, 1997/98:43, 1998/99:31). Samtidigt möjliggörs själva bildningspraktiken i skärningspunkten mellan en skolning, vilken omfattar eller ligger en vetenskaplig kunskap nära, och en icke-vetenskaplig erfarenhet. Tvärvetenskapen med sin närhet till vetande – och i vissa fall även en ”rent” icke-vetenskaplig erfarenhet (jfr socialt arbete) – underlättar här ett sådant bildningsarbete varigenom individen ges en möjlighet att navigera sig genom världen och även ”moderera” ett vetande inför sina medmedborgare.<sup>255</sup>

Tvärvetenskapen intar här en funktion som ett stimulantia för andra områden. En kraftkälla som underlättar dessa områdens verksamhet. Det är kanske framför allt denna funktion som gör tvärvetenskapen till ett så prioriterat moment för världskulturmuseiprojektet. I det följande belyses några exempel på sådana områden där relationen till tvärvetenskapen framhålls som betydelsefullt för områdets verksamhet.

## A. TVÄRVETENSKAP OCH ABM

Ett första exempel är ett operationsmönster där tvärvetenskap motiveras genom att det stimulerar och till och med framstår som ett möjlighetsvillkor för ABM-samarbete. ABM innebär ett samarbetsprogram mellan de tre ”minnesinstitutionerna” Arkiv, Bibliotek och Museer vilket initierades vid 1990-talets början. Inte minst Kulturpolitikens inriktning och *Forskning och samhälle* framhåller vikten av den här typen av samarbeten med en stark anknytning till tvärvetenskap, vid tiden för Världskulturmuseets etablerande (jfr SOU 1995:51, prop 1996/97:5). ABM-samarbetet och dess relation till tvärvetenskap ges en central plats i planeringsunderlaget för etablerandet av Museion. I underlaget och på det sätt som det bemöts förstärks intrycket av att Världskulturmuseet och Museion är inbäddat i en strid om tänkandet skall organiseras efter *transition* eller *autonomi* (det avgränsade oberoendet hos redan existerande traditioner) som prioriterade principer. I Göteborgs universitets skrivelse den 18:e april ställd till utbildningsdepartementet motiveras Museions tillblivelse av planerings-

gruppen bland annat med att vi lider av en *fragmenterad* kunskap genom att universitet, museum och bibliotek är fördelade på varsitt helt, från varandra väl avgränsade och fristående verksamhetsområden.

En kunskap i brottstycken som Museion kommer att kunna bemöta och förbinda då traditionen vid Göteborgs universitet bjuder ett "samspel mellan vetenskaplig verksamhet, museer och bibliotek" (A2 1513/97 s. 1). Ett sådant samarbete mellan de olika minnesinstitutionerna, universiteten och folkbildningsorganisationer efterlyser även regeringen i 1996 års forskningsproposition *Forskning och samhälle*.<sup>256</sup> Kampen mellan *transition* och *autonomi* tydliggörs i SvD:s kommentar om Göteborgs universitets skrivelser till regeringen angående äskandet av medel för etablerandet av Museion. Det är de arbetsdokument som utgör planeringsunderlaget vilka medföljer skrivelserna som synas och kritiserar:

"Fragmentering", "specialiststudier" och "specialisering" är utbildningsministern förhatligt. "Samverkan" och "tvärvetenskap" skall framtvingas om det inte uppstår spontant. Så var det med den föraktfulla fysningen - och med den akademiska friheten (Luthersson, SvD 19970916; Kultur s. 14).

Fragmentering, samverkan och tvärvetenskap uppfattas i SvD:s kommentar i det närmaste som tomma modeord vilka hotar specialiseringen och det uppfattat goda: ett upprätthållande av vissa givna gränser som möjliggör konstens, etnologins, arkeologins, vetenskapen eller politikens självständighet. Härigenom utmanas även tanken om *specialmuseet*. Kampen mellan *transition* och *autonomi* som prioriterat modus för tänkandet är på så sätt intimt relaterat till en kamp mellan det specialiserade, enskilda, museiidealet och det tematiskt-tvärvetenskapliga museiidealet.

Den punkt där ABM och tvärvetenskap sammanstrålar synliggörs genom de påståttningar om vikten av att digitalisera registreringen av samlingarna vi möter i *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:84), *Minne och bildning* (SOU 1994:51) och *Statens museer för världskultur* (SOU 1998:125). Då själva föremålen inte behöver flyttas om en sådan "digital samling" genomförs underlättas både tvärvetenskapliga och ABM samarbeten. Den digitala samlingen ses alltså som ett viktigt möjlighetsvillkor för dessa båda verksamheter. *Digitalisering* är i sig både en taktik varigenom tvärvetenskapens legitimitet kan hävdas – ett möjlighetsvillkor för att en god tvärvetenskaplig praktik skall vara möjlig – och en vägledande princip för tänkandet och handlandet om hur museernas samlingar skall ordnas; som i sin tur stimuleras av att tvärvetenskapen antas vara i det närmaste oundgänglig för museet som kunskapsinstitution i det offentliga samtalet om det museala vetandet: digitaliseringen tilldelas sin prioriterade plats genom bland annat tvärvetenskapens prioritet.<sup>257</sup> Samma förhållande är rådande mellan *digitalisering* och ABM.

## B. TVÄRVETENSKAP OCH MEDIA

Genom två taktiker, *media som ämne* och *media som resurs*, utbildas ett andra operationsmönster där tvärvetenskap är viktigt eftersom det främjar att såväl vetande om media kan formeras, som att både museer och universitet vidgar kanalerna för hur deras vetanden offentliggörs. I de offentliga utredningar som starkast förbinds med SMVK/VKM:s etablerande, *Minne och bildning* (SOU 1994:51), *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:84) och *Statens museer för Världskultur* (SOU 1998:125), framhålls betydelsen av samtidsdokumentation och att bredda museernas ämneskompetens från de traditionella museiämnena med exempelvis journalistik. I planeringsdokumenten (A21513/97, A63870/96) om Museions etablerande finns en uppenbar förbindelse till dessa tre offentliga utredningar: samtidigt som planeringsdokumenten knyter an till de två förstnämnda utredningarna, kommenterar den senare av utredningarna Museiondokumenten. "*Media*" lyfts i Museiondokumenten fram som både en resurs och som ett ämne för VKM. Förstått som ett ämne förbinds *media* tätt med *populärkultur* i

dokumentet och kan ses som ett led i en samtidsdokumentations praktik: "medieutvecklingen är både en förutsättning för och en del av den växande globaliseringen" (A2 1513/97 s. 3). Media framstår här som brett och tvärsektorielt, där så skilda företeelser som ungdomskultur, livsstil, fotografi, konsthantverk och informatik rymms. Det är alltså ett ämne som inte låter sig belysas av ett ämnesperspektiv allena, utan tvärvetenskap behövs. Media i betydelsen en resurs för VKM, kommer bland annat till uttryck i att museet, och universitetet med för den delen, måste ta del av nya (utställnings)medier för att nå fler, och andra besökare. Museerna och universitetet ses här även som en del i Public Service: "Relevant information, god kunskap och bra underhållning som riktar sig till alla grupper och som bidrar till att demokratin fördjupas och till ett solidariskt och tolerant samhälle, är en definition på public service" (A2 1513/97 s. 3). Excerpten visar även på hur gränsen mellan å ena sidan "kulturhus" och å den andra sidan "museet" överskrids i och med upprättandet av det tematiskt-tvärvetenskapliga museet.<sup>258</sup>

Förstått ur aspekten som ett ämne arbetar "media" som ett modus varigenom ungdomskultur, livsstil, fotografi, konsthantverk och informatik låter sig definieras. Relationen mellan media och tvärvetenskap går dock via ytterligare ett modus: mångfald/mångtydighet. Det är genom "medias", och till dess anknutna områden såsom ungdomskultur, mångtydighet som tvärvetenskapen aktualiseras som prioriterad problematiseringsteknik eftersom dess mångfald av ämnesperspektiv möjliggör ett tillräckligt spektra för att undersöka den anförda mångtydigheten. Bilden av mångfald/mångtydighet som en viktig vägledande princip för tänkandet och handlandet förstärks av att media som en resurs även det framhåller vikten av en mångfald av besökare: att nå fler grupper av medborgare och ett högre antal besökare.

### C. TVÄRVETENSKAP OCH MÖTESPLATSEN

Ett tredje operationsmönster där tvärvetenskap uppfattas som ett stimulantia för andra verksamheter är när tvärvetenskapen anses stimulera mötesplatsens möjlighet. Operationsmönstrets primära modus utgår från tvärvetenskapens dubbla relation till mötets gränsöverskridande: den både stimuleras av mötet och stimulerar till att flera möten kommer till stånd. Redan i sektionen om "två organisationsprinciper" i förra avsnittet berördes detta operationssätt: forskningspropositionen *Forskning och samhälle* propagerar exempelvis för tvärvetenskap eftersom den antas utgöra en mötesplats i sig mellan olika tänkanden och samtidigt en teknik för att bemästra gränsöverskridanden: utmanande effekter av mötet mellan olika typer av fenomen; och hur samtidsdiagnostiken genom tvärvetenskapens försorg formerar en uppsättning av mötesplatser mellan olika tänkanden och samtidigt en teknik för att begripliggöra gränsöverskridanden: effekterna av mötet mellan olika typer av fenomen. Exemplet med forskningspropositionen och det akademisk-teoretiska samtidsdiagnostiska fältets relation till operationsmönstret om tvärvetenskapen som stimulantia för mötesplatsens möjlighet låter oss också skymta den primära taktik vilken sätter operationsmönstret i verket. Taktiken innebär att serien från operationsmönstret med relationen mellan tvärvetenskap och mötet förlängs med mångfald/pluralitet som prioriterade modus. Genom taktiken om tvärvetenskapens och mötets relation varvid en önskad mångfald/pluralitet är möjlig, kan världskulturmuseiprojektet relateras till en problematisering av forskningsmiljöer i pressen ur ett positivt hänseende. De negativa har presenterats tidigare: problemet att ett helt forskningssystem riskerar att slås sönder om museer flyttas från Stockholm, eller att de vetenskapliga kommentarerna om museets artefakter kommer att bli alltför ytliga i Göteborg då dess universitet saknar exempelvis ämnet egyptologi; eller att ämnesdisciplinerna, såsom sinologi, kommer att förfördelas i en tvärvetenskapligt orienterad forskningsorganisation. Taktiken används flitigt i de tidningsartiklar där museiprojektet framställs som något positivt för forskningsmiljön: via tvärvetenskapens försorg kommer såväl nya sätt att veta kring ett föremål till stånd, en mångfald sätt att tänka föremålet, som att föremål förbinds med tänkanden som

det annars aldrig skulle samsas med i den utställningsförberedande forskningen: en mångfald av nya föremål att veta om för det specifika tänkandet. I slutbetänkandet *Statens museer för världskultur* lyser operationsmönstret med dess primära taktik med ett klart sken:

Ett nära samarbete mellan museum och universitet/högskola ger båda parter stimulans i verksamheten och skapar bättre förutsättningar att ta fram ny kunskap. I en anda av aktiv ömsesidighet ökas utrymmet för tvärvetenskapliga forskningsprojekt och vidare utveckling av pedagogiska metoder. [...] Universitet/högskola och museum bör mötas kring lärandet – förmedling av kunskap samt bildande av ny kunskap (SOU 1998:125 s. 33).

Tvärvetenskap stimulerar till att såväl vetanden som områden att veta om kan mångfaldigas. Både vikten av att mötas och en ökad mångfald/pluralitet förstås här som något grundläggande gott och eftersträvsamt. Men det är inte enbart i relation till tvärsektoriella vetanden organisationskommittén sätter sitt hopp till tvärvetenskapen, utan att den också medför ett starkt offentligt rum, där museet ses som ett forum för samhällsdebatt med utgångspunkt från dessa tvärsektoriella vetanden (SOU 1998:125). Tvärvetenskapen skall prioriteras högt eftersom den stimulerar både till mötet och mångfald/pluralitet: tvärvetenskapen är mötet och mångfald/pluralitet i sin själva akt.

Att taktiken är central för världskulturmuseiprojektets förespråkare förevisas med all önskvärd tydlighet genom Göteborgs universitets argumentation kring Museions etablerande. Museion utgör inte enbart en arbetsyta mellan universitet och världskulturmuseum, utan skall även binda samman GU och Världskulturmuseum med Korsvägens vetenskapscentrum (nuvarande Universeum). En mångfald/pluralis i flera lager uppstår genom dessa möten: mellan ett musealt vetande och ett akademiskt-teoretiskt dito; mellan musealt vetande, akademisk-teoretiskt hum-sam vetande och vetenskapscentret vetande utifrån naturvetenskap, teknik och medicin. En mångfald av vetanden genom möten mellan dess tre enheter baserat på tvärvetenskap som även tänks ge ytterligare ringar på vattnet: ett mångfaldigande genom att exempelvis det museala vetandet förskjuts i kontakten med de övriga och bildar någonting annat som löper parallellt med det ursprungliga museala vetandet.

#### D. VÄRLDSKULTURMUSEET OCH ETT SAMTIDSDIAGNOSTISKT FÄLT

Tvärvetenskapen intar funktionen som ett stimulantia i gränsområdet mellan VKM och ett samtidsdiagnostiskt fält när ett fjärde operationsmönster anläggs: ett stimulantia för att kunna veta om samtiden på ett lämpligt sätt. Operationsmönstret rymmer en härva av taktiker varvid tvärvetenskapen förbinds med två ytterligare modus: världskultur och globalisering. Härvan är inte minst tydlig i Museionprojektets planeringsdokument. *Globalisering* legitimerar Museions existensberättigande i världskulturmuseiprojektet. Anledningen till att Göteborgs universitet och VKM bör inrikta sig mot mediefrågor är enligt planeringsunderlaget "den växande globaliseringen" (A2 1513/97 s. 3). Planeringsgruppen etablerar på så sätt en plats i världskulturmuseiprojektet som måste besättas: "därmed vill universitetet bidra till en kunskapsutveckling och till att bygga nätverk av kunskap som ett stöd för museets nationella ansvar för kulturella rättigheter i ett globalt perspektiv" (A2 1513/97 s. 1). Genom Museions försorg garanteras det nya museet de resurser vilka behövs för att för att både undersöka det globala och att verka globalt, Museion görs i det närmaste oumbärligt för det kommande museet. Globalisering kan här framstå som mer prioriterat och som ett stimulantia för världskultur och tvärvetenskap. Relationerna är komplexa och visst är det sant att *globalisering* utgör ett möjlighetsvillkor för de andra två riktningarna för tänkandet. Samtidigt är dock globalisering i det aktuella världskulturmuseiprojektet möjligt genom tvärvetenskapens och inte minst världskulturens funktioner i det sammanhang som utgör VKM:s institutionella etablerande. Tre modus invecklade i och ömsesidigt beroende av varandra, där tvärvetenskap stimulerar till ett vetande om samtiden såsom globalt och världskulturellt. I och med tvärvetenskapen är det således begripligt att tala om världskultur och

globalitet som något vilket skiljer sig från exempelvis ett redan givet förhållningssätt än internationalisering och förhållanden mellan nationalstater, eftersom vi kan veta eller begripa detta genom tvärvetenskapens försorg. I det följande kommer först världskultur undersökas i relation till hur termen relateras till olika taktiker mot och för museiprojektet varigenom termen aktualiserar helt olika principer för hur vi bör tänka och handla (moment I.); därefter undersöks den samfälliga taktik världskultur, globalisering och tvärvetenskap utgör i planeringsdokumenten för Museions etablerande samt några förbindelsepunkter till ett redan existerande samtidsdiagnostiskt fält (moment II.); sist görs ett försök att förevisa hur världskulturmuseiprojektet under det institutionella etablerandet kan placeras in i ett akademiskt-teoretiskt fält där samtiden problematiseras, och att ett sådant samtidsdiagnostiskt verkligt existerar, genom relationerna mellan världskultur, tvärvetenskap och globalitet (moment III:).

## I. VÄRLDSKULTUR

Trots att "globalisering" är en i hög grad omstridd term i såväl akademiska, som ickeakademiska sammanhang vid tidpunkten för etablerandet<sup>259</sup> av museet och Museion så möter den inte någon större kritik i kommentarerna och debattinläggen om de båda projekten i press och riksdag.<sup>260</sup> Med "världskultur" är förhållandet det motsatta. "Nej, det är inte bara 'å bunt ihop' världens kulturer i ett enda ord, inte ens för en kulturminister med norrländskt ursprung. Det blir nog till 'å kast bort' innan missförstånden blir för många" (Arnborg, SvD 19970820; Kultur s. 17), säger exempelvis Beata Arnborg på SvD:s kultursida. Ett av de dilemman som aktualiserar risken för missförstånd, enligt vissa kritiker av termen, är att den är alltför vid och innehållslös. Den preciseras inte i tillräckligt hög grad vilket leder till att den kan betyda vad som helst. En än mer rättfram kritik som riktas mot "världskultur" är att termen är omöjlig. Docent Lars Berglund för, exempelvis, fram detta argument: "Eftersom kulturer alltid är lokala och specifika, och således ingen världskultur existerar, måste man även fråga sig varför regeringen har behov av att lansera begreppet "världskultur" över huvud taget" (Berglund, DN 19981207; Kultur s. B02).<sup>261</sup> Världskultur förstås här som en homogen och stabil enhet, utan några lokala skillnader eller motsättningar. En sådan identifikation av världskultur kan utläsas i de flesta kritiska inlagorna om den.

Av kritikerna till termen upplevs det även problematiskt att världskultur förknippas med invandrarpolitik. Kopplingen till invandrarpolitik ses som bekymmersam ur åtminstone två hänseenden. I det ena fallet ses associationen som en belastning för museet: "Bara ordet invandrarpolitik kommer att göra ett sådant museum till ett givet mål för rasisterna" (Haglund, GP s. 43). Risken är här att museet som bildningsinstitution riskerar nonchaleras och devalveras genom att det används som ett slagträ i invandringsdebatten. I det andra fallet ses sambandet museiprojekt – invandringspolitik som en provokation gentemot det öppna, liberala samhället; "det är inte rätt att urskilja invandrare som en särskild grupp, invandrarpolitik är i sig en form av modern raspolitik" (Arnborg, SvD 19970312; kultur s. 43). Fördömandet av världskulturtermen utifrån ett tänkt samband med invandrarpolitik förbinds även med en mer allmänt hållen kritik gentemot kulturinstitutioner där verksamheten berör kulturell identitet, och då särskilt en "ickesvensk" sådan. Beata Arnborg på SvD:s kultursida ger ett tydligt exempel på detta 20:e augusti 1997, när hon ger sig i kast med att penetrera innebörden av världskultur. Arnborg inleder med att konstatera att "världskultur" inte återfinns i något lexikon eller uppslagsbok, varför hon istället utgår från ordledet "världs-" som prefix. Här jämförs "världskultur" – och världskulturmuseiprojektet – framför allt med två andra kulturinstitutioner under etablerande "Världskulturhus"<sup>262</sup> och "Världsbiblioteket".<sup>263</sup> Samtliga tre institutioner framställs som något dubiösa i sin verksamhet då deras verksamheter relateras till en "utomsvensk" kulturell identitet. Samtidigt utesluts termen "världsarv" ur exposén över termer relaterade till världskultur utifrån dess prefix. Naturligtvis kan inte alla variationer av förstavelen "världs-" täckas in i en

kulturartikel. Att en sådan jämförelse utesluts är dock anmärkningsvärd eftersom "världsarv" både ligger närmare Världskulturmuseets verksamhetsområde genom dess tillhörighet till natur- och kulturmiljövärdsssektorn och att "världsarv" är en term som funnits i den svenska natur- och kulturmiljövärdens vokabulär sedan åtminstone 1985, då Sverige anslöt sig till den av Unesco 1972 etablerade konventionen om Världens kultur- och naturarv. Därmed torde världsarv vara den term med "världs"- prefixet som funnits längst inom kulturmiljösektorn.

Vad innebär då ett världsarv och finns det någon möjlig knutpunkt till världskultur, så som termen förstås här? Ett "världsarv" beskrivs som en "plats, en byggnad, ett monument eller ett naturområde som har så stora värden att det bidrar till förståelsen av jordklotets utveckling och människors historia" (Anker et.al. 2002 s. 4). Att vara värd för ett världsarv uppfattas som mycket prestigefyllt och Sverige har idag fjorton stycken (jfr [www.raa.se](http://www.raa.se)). Detta trots att det, liksom Världskulturmuseet, Världsbiblioteket och Världskulturhuset, kan ses som ett integrationsprojekt: "What makes the concept of World Heritage exceptional is its universal application. World Heritage sites belong to all the peoples of the world, irrespective of the territory on which they are located" (<http://whc.unesco.org/en/about/>). Ett integrationsprojekt i den meningen att en central funktion för världsarven är att underlätta för bildandet av en "internationell" kulturell identitet. Men världsarvet kan också förknippas med ett stärkande av en nationell, "svensk", kulturell identitet då det lyfter upp svenska kulturarv såsom Drottningholms slott, Höga kusten, Laponia, Hällristningarna i Tanum och Örlogsstaden Karlskrona på samma nivå som "Världens sju underverk".

Bland museimotståndarnas utsagor är det enkelt att isolera två taktiker: dels att hävda att termen är dubiös genom ett samband till invandrapolitik och kulturinstitutioner där frågor om kulturell identitet uppmärksammas; dels att ett koncept om världskultur är alltför totalt varvid möjligheten till en värld av divergerande lokala kulturer utesluts. Museiprojektets förespråkare svävar ofta på målet vad "världskultur" egentligen innebär i press- och riksdagsdebatterna. När termen ges en mer distinkt beskrivning av dem dubblas motståndarnas taktik om världskultur som ett alltför totalt koncept; Världskultur skall inte alls förstås som en kultur utan snarare i pluralis: "världens kulturer" där lokala och divergerande kulturer visst är möjliga (jfr, prot. 1996/97:49, 1997/98:43, Århem, SvD 19970916 s. 14). Förespråkarnas primära taktik i press- och riksdagsdebatterna löper i viss mån parallellt med den definition Museion ger världskultur. Det är för övrigt i och med Museions etablerande, vilket sker under de första perioden av Världskulturmuseets institutionella etablerande (1996 – 1999), som ett koncept om världskultur når sin mest konkreta bestämning.

I planeringsdokumenten talas det om en världskultur som ligger en antropologisk kulturgenre nära: den rör människans olika livsmönster och relationer till varandra och sin omvärld. "Världskultur" organiseras här efter två till varandra kompletterande horisonter. Den ena horisonten känns igen från press- och riksdagsdebatten; världens kulturer varvid lokala divergerande kulturer möjliggörs inom begreppet. En andra horisont identifierar världskultur som ett *samtidsfenomen*; där världskultur förstås som ett sammanhängande kulturellt världssystem där världens olika kulturer blir alltmer gränsöverskridande till följd av globaliseringen. En transition sker på så sätt mellan olika lokaliteter varför det lokala inte längre ses som enbart en lokal angelägenhet utan även framstår betydelsefullt ur ett globalt hänseende. Oroligheter, sjukdomar eller klimatrelaterade händelser begränsas aldrig till en specifik lokalitet, utan får även konsekvenser för en närliggande region eller till och med i avlägsna lokaliteter genom exempelvis migration från oroshärden. Miljöförstöring är ett annat sådant exempel på transit. Utsläpp såsom olyckan i Tjernobyls kärnkraftverk påverkar lokaliteter långt därifrån. På så sätt ses världen som ett sammanhängande system. Världskultur förstås som detta innebär dock inte att de lokala kulturerna upplöses i en homogen världskultur, utan de kan även konfronteras med varandra i och med det specifika hos varje kultur, eftersom världskultur även kan ses från horisonten som "världens kulturer". Relationen till ett tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt

fält är här uppenbart: samma förhållande mellan världskultur och globalisering är exempelvis något Stefan Jonsson förutsätter i *De andra* 1993. En mångfald eller pluralism finns således inbyggt i Museions världskulturbegrepp om två horisonter; begreppet förutsätter också ett tänkande i riktningen gränssområden som går utöver modus *transition* (själva övergången mellan två "stilarter"), övergångar mellan områden som inte är knivskarpa utan kännetecknas av olika intensitet i betoningar, *accentueringar*, eller kanske än hellre *schatteringar*: nyanser på nyanser där steglösa förskjutningar äger rum. Museions världskulturbegrepp ordnas på så sätt efter ett modusschema där *transition*, *mångfald/pluralism*, samt *accentuering/schattering* prioriteras.

## II. VÄRLDSKULTUR OCH GLOBALISERING

För att förstå det koncept om världskultur som presenteras av Museions planeringsgrupp är det viktigt att uppmärksamma hur världskultur och globalitet veckas in i varandra och både förstärker och förutsätter varandra i det sammanhang Världskulturmuseet omgärdas av. Den täta relation där världskultur och globalitet veckas in i varandra – förutsätter och förutsätts av varandra – framträder i de fjorton täta rader som definierar "världskultur" i Museions verksamhetsplan (A63870/96). För såväl "världskultur" som "globalisering" framstår gränsoverskridandet, eller transit som centralt; det är den ständiga rörelsen av gods, människor, organismer, symboler etc. som sammanbinder lokaliteterna med varandra och gör världen mindre. Vid närmare eftertanke framstår "världskultur" som ett sätt att tala om det globala, ett sätt som anpassas för att kunna inrymmas i ett kulturvetenskapligt museum; ett museum för "världskultur". I Stefan Jonssons *De andra* finner vi en parallell användning av världskultur: "Världen enas i en global kultur. Världen spricker sönder i en rad småkulturer. Det förefaller paradoxalt" (Jonsson 1993 s. 206). Användningen av världskulturbegreppet innebär en möjlighet att tala om "globalisering" på ett sätt vilket understryker att den samtida globala världen innebär någonting mer, och annat, än en ekonomisk globalisering: vi lever i en paradoxal världskultur med både homogenisering och heterogena, motstridiga, uttryck.

"Världskultur" intar, i båda fallen, den roll begreppet "världssamhälle" spelar när den tyske sociologen Ulrich Beck definierar globalitet:<sup>264</sup> "Globalitet betyder att vi sedan lång tid tillbaka lever i ett världssamhälle, närmare bestämt i den meningen att föreställningen om slutna rum har blivit fiktiv. Inget land, ingen grupp kan sluta sig gentemot varandra" (Beck 1997/1998 s. 24 kursivering i original).<sup>265</sup> Det spel vi finner i Museions och Jonssons världskulturbegrepp mellan de båda horisonterna som tillåter ett sammanhängande världssystem med lokala, ibland, divergerande kulturer avtecknar sig också i Becks "världssamhälle": "Förledet 'värld' i sammansättningen 'världssamhälle' syftar alltså på *skillnad*, *mångfald* och 'samhälle' på *icke-integrering*, varför man (med M Albrow) kan uppfatta världssamhället som en *mångfald utan enhet*" (Beck 1997/1998 s. 25 kursivering i original).

Begreppet "världssamhälle" är även bekant inom Världskulturmuseet under den senare delen av det institutionella etablerandet av museet. Under den här tiden knyts docenten i sociologi Håkan Thörn<sup>266</sup> till Världskulturmuseet som ansvarig för avdelningen *Innehåll* och utveckling, vilket senare kommer att inbegripa tjänstgörande som medredaktör till forskningsantologierna *Horizons: perspectives on a global Africa* (Abiri, Thörn eds. 2005) och *No name fever. AIDS in the age of globalization* (Follér, Thörn eds. 2005). Vid det här tillfället publicerar Thörn (2002) boken *Globaliseringens dimensioner. Nationalstat, världssamhälle, demokrati och sociala rörelser* där "världssamhälle" är ett av studiens ledande begrepp. Intressant nog intar "globalitet" en liknande central position för "tvärvetenskap" som det gör för "världskultur". Detta tydliggörs redan när Thörn beskriver sin avsikt med boken; den "ska ses som ett försök att lyfta fram att komplexa och föränderliga relationer mellan ekonomi, politik och kultur också kan ses som en viktig aspekt av globaliseringen – något som understryker behovet av tvärvetenskapliga angreppssätt" (Thörn 2002 s. 33). Beskrivningen korrelerar väl mot den motive-ring om varför tvärvetenskap är så viktigt för att fånga den komplexa och mångfacetterade frag-

mentering som den sociala förändring för med sig vi tidigare mött i Kulturpolitikens inriktning (SOU 1995:84), folkbildningspropositionen (prop. 1997/98:115) och till den hörande motioner.<sup>267</sup> "Globalitet"/"globalisering", möjliggör alltså tvärvetenskapens privilegierade position i Världskulturmuseets vetande, inte minst för att globalitet spelar en central roll för världskultur, det som skall undersökas i och genom det nya museet. Men även utan världskulturbegreppet knyts globalisering tätt till tvärvetenskap, då den anses vara en av orsakerna till den samtida sociala förändringen. "Globaliseringen" möjliggör alltså det rum som tvärvetenskapen ses som suverän på att ordna. Även om vi här rör oss med olika begrepp, som varken skall förstås som synonyma eller möjliga att reducera till varandra; där exempelvis världskultur är detsamma som globalisering, eller tvärvetenskap, är det ändå tydligt att en för dem gemensam vägledande princip för tänkandet genom dessa begrepp är *transition*.

### III: ETT SAMTIDSDIAGNOSTISKT FÄLT: CIRKULATION AV BEGREPP OCH VÄGLEDANDE PRINCIPER

I föregående kapitel gavs en första skiss på att världskulturmuseets vetanden om samtiden förankras i en akademisk-teoretisk kunskap genom ett tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält. Världskulturmuseet skulle här inta funktionen att hantera och diagnostisera en föränderlig samtid med demokratiska och medborgerliga problem såsom en ökad rasism och en minskad samtids- och framtidstro bland medborgarna (jfr kap. 4). Genom fjärde operationsmönstret om tvärvetenskap såsom ett stimulantia för att kunna veta om samtiden på ett lämpligt sätt är det möjligt att förtydliga fältets realitet. Under det institutionella etablerandets första period (1996-1999) är fältets struktur fortfarande mycket vagt och svårdefinierat. Att fältet är diffust får komplikationer för världskulturtermens legitimitet som "sant" begrepp eftersom det saknar någon fast, eller snarare erkänd, punkt i någon oomstridd akademisk ämnesdisciplin.

Det samtidsdiagnostiska fältet varseblivs, vid den här tidpunkten, främst genom det Foucault i *Vetandets arkeologi* benämner *samexistensformerna*: de områden varvid en samexistens av begrepp möjliggörs. I kritiken mot världskulturtermen (jfr moment I.) kapas alla band till möjliga närvaro- eller samtidsdiagnostiskt fält. Det är dess externalitet, dess frånvaro av känd hemvist som framhålls av kritikerna. För dem som förespråkar världskultur som ett legitimt akademiskt-teoretiskt begrepp arbetar *sociologin* som ett närvaro- eller samtidsdiagnostiskt fält. Sociologin som närvaro- och samtidsdiagnostiskt fält till ett samtidsdiagnostiskt fält är mest markant i relationen mellan världskultur och världssamhälle. Ulrich Beck's användning av "världssamhälle" sker i ett sammanhang av en problematisering av villkoren för den sociologiska undersökningen av det samtida globala (och reflexivt moderniserade) samhället: det är med andra ord en utsaga som i hög grad rör det sociologiska fältet (jfr Beck 1997/1998). Håkan Thörn, sociolog till professionen, använder samma begrepp fem år senare (2002) under den andra perioden av Världskulturmuseets etablerande med en referens till Immanuel Wallersteins koncept om världssystemanalysen, vilket stärker termen världssamhälle som ett accepterat begrepp inom sociologin (jfr Thörn 2002, Wallerstein 2004/2005). Professorerna Beck och Wallerstein är nämligen båda prominenta gestalter inom den internationella sociologin och Thörn är docent inom samma område.<sup>268</sup>

Ligger inte svårigheten i att urskilja ett tvärvetenskapligt-tematiskt samtidsdiagnostiskt fält vid att det egentligen är ett och samma som sociologin; är det inte snarare en annan slags sociologi, eller ett uttryck för en "sociologisering" av tänkandet inom humaniora och samhällsvetenskap i allmänhet? Existerar verkligen detta fält? Närvaro- och samtidsdiagnostiska fälten begränsar sig dock inte enbart till sociologin utan är lika möjliga att relatera till en samtida antropologi, eller etnografi. Världskulturbegreppet finner en acceptans inom en antropologisk, eller etnografisk, kulturgenre. Världskultur behandlar olika livsmönster och människors relationer till varandra och sin omvärld genom sina två horisonter. Förbindelsen mellan en antropologisk kulturgenre och världskultur skall här förstås i förhållande till en ac-



celeration under 1990-talets början av en förskjutning som sker inom det antropologiska vetandet påbörjad åtminstone ett tjugotal år tidigare. Antropologin fjärrar sig från att enbart veta om exotiska utomeuropeiska lokalsamhällen till förmån för formerandet av antropologiskt vetande om forskarens egna samtida västerländska samhälle som genom flera samverkande skäl anses alltför underutvecklat. Latour och Woolgar motiverar exempelvis fältarbetet i Roger Guillemins SALK-laboratorium vid 1970-talets mitt med att samtidigt som kunskapen om olika utomeuropeiska stamsamhällens myter och ritualer är omfattande råder en relativt stor okunnighet om: "the details of equivalent activity among tribes of scientists, whose work is commonly heralded as having startling or, at least, extremely significant effects on our civilisation" (Latour, Woolgar 1979/1986 s. 17).

Antropologin och dess kulturbegrepp strävar mot att antropologen, genom att vara en del av de studerade sociala och kulturella värdena, dubblar sig själv: Att förstå sig som främling inför sig själv och sina egna möjlighetsvillkor. Inte minst Latour och Woolgars antropologiska anslag som kan samlas kring *fältarbete, deltagande observation, spelet mellan närhet (den infödde) och distans (nykomlingen) och reflexivitet* visar på hur denna vilja till dubbling är central för ett sådant antropologiskt tänkande. Vad är spelet mellan närhet och distans annat än Roussels dubblörskiften i Foucaults arbete om poeten, författaren och dramatikern (jfr Foucault 1961b/2004 särskilt s. 27-28): nykomlingen som dubblar den infödde (forskaren är en del av den kultur som undersöks varvid nykomlingen är en mask som tas på av den infödde); informanten som det *ordinarie* undersökningsobjektets *vikarie* (det är inte informanten i sig som är intressant utan själva den värld informanten och antropologen är en del av: dess möjlighetsvillkor); ett återberättat skådespel (själva undersökningen dubblar den verklighet den vet om; det är inte en och samma, utan en förskjutning, upprepning och en skillnad: en dubbling).<sup>269</sup>

Antropologens, och antropologins, dubbling av sig själv är uppenbar i *reflexivitetens* funktion att medvetandegöra villkoren för den egna kunskapsbildningen genom att bland annat reglera förhållandet mellan *etnografen* – *det etnografen* vet om och minska asymmetriska styrkeförhållanden dem emellan. *Fältarbetet* med dess primära angreppssätt om *deltagande observation* relaterar visserligen inte direkt till dubblingen, men det motiveras av en riktning för tänkandet och handlandet om vikten att förstå sig som en främling inför sig själv och sina möjlighetsvillkor; *fältet* som besöks är en dubbling av den egna realitet *etnografen* vill veta om – den är inte en och samma – *deltagandet* dubblaras av prioriteringen att *observera*; *deltagandet* sker aldrig fullt ut, utan är snarare en kopia av *deltagandet*: en fara lurar i risken att ge sig hän i *deltagandet* och bli en av stammen som undersöks; *observatörens distans* förloras och i *förlusten* förloras även själva *etnografen*. Variationer av dubblingen återfinns naturligtvis i andra etnografiska förfaringssätt såsom olika kvalitativa intervjuer, exempelvis djupintervjuer.

*Världskultur* och *etnografi*, eller *antropologi*, förbinds med varandra i såväl kritiken som termens förordande och relateras samtidigt med världskultur- och museionprojekten samt ett tematiskt-tvärvetenskapligt tänkande under den första perioden av det institutionella etablerandet. I försvaren, som främst Kaj Århem professor i socialantropologi vid Göteborgs universitet och universitetets ansvarige för Museions utvecklande står för, understryks dels att *etnografen* studerar mänskliga samhällen i allmänhet och det egna samtida samhället i synnerhet; dels att den ämnesdisciplinära formen för det antropologiska vetandet till trots, prioriterar det ett tematiskt-tvärvetenskapligt tänkande: "Ämnet är holistiskt och akademiskt gränsöverskridande; det integrerar aspekter av mänskligt liv som de akademiska konventionerna splittrar upp mellan skilda discipliner - ekonomi, politik religion, konst osv." (Århem, SvD 19961029 s. 38). Inte minst denna uppvärdering av tematiskt-tvärvetenskapligt tänkande stärker antropologin som ett närvaro- och samtidighetsfält till *världskultur* som legitimt analytiskt begrepp; det senares förbindelse med tvärvetenskap gör ett studium av *världskultur* som *samtidsfenomen* genomförbart, en undersökning inriktad mot ett sammanhang där vi alla är en del

av de villkor – till exempel sociala och kulturella värden – som kommer att behandlas: en dubbelring av oss själva. Antropologisk reflexivitet och etnografiska fältstudier med kvalitativa intervjuer, deltagande observation etc., är även de kompatibla med en undersökning via världskultur som primärt analytiskt begrepp; världskultur finner ytterligare fästpunkter i antropologin som närvaro- och samtidsdiagnostiska fält.

Kommunikationen mellan världskulturbegreppet och antropologin via samexistensformerna indikerar att det faktiskt existerar ett annat fält i sociologins närvaro. Är detta fält ett tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält, eller ett tecken på antropologins utbredning? *Laboratory Life the Constructions of Scientific Facts* är en studie som främst relateras till en vetenskapssociologi och den anammar antropologiska analys- och arbetssätt, varför det är möjligt att hävda en antropologisering av sociologin framför en allmän sociologisering av tänkandet inom humaniora och samhällsvetenskap. Visst innebär förskjutningen av antropologin de senaste fyrtio åren, med inriktning mot västerländska samtida samhällen, att gränserna mellan sociologi och antropologi vid vissa avsnitt blivit alltmer porösa och mest utgörs av skillnad i accentuering eller schattering. Samtidigt innebär dock ett ökat flöde av utbyte mellan sociologin och antropologin, varvid en förvillande likhet mellan de båda ämnesdisciplinerna ibland uppstår, att andra områden utan samma stabila konfiguration som en akademisk ämnesdisciplin kan uppstå. Det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fältet existerar och kan vare sig reduceras till sociologi eller antropologi, utan dessa är bara två av flera möjliga punkter varigenom ett mellanrum uppstår och ett tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält utbildas vari världskulturbegreppet tillåts cirkulera.

Gemensamt för sociologin, antropologin och det vidare samtidsdiagnostiska fältet är att de delar samma procedurer för ingripande varvid ett begrepps innebörd eller värde kan varieras. I det här fallet en avgränsning av området för utsagornas giltighet; undersökningarna begränsas till en diagnostisering av samtiden: hur står det till med världen idag, vilket värde, funktion, har begrepp och företeelser såsom demokrati, miljö, ekonomi etc.? En annan procedur för ingripande är exempelvis hur världssamhälle och världskultur innebörds- och värdemässigt låter sig skrivas om till varandra. De är inte exakt utbytbara mot varandra utan innebär vissa förskjutningar. Genom ett tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält har en mängd olika företeelser möjlighet att cirkulera och bli föremål för vetenskapligt vetande strax utanför och strax innanför etablerade akademiska ämnesdiscipliner. Sociologin, antropologin och naturligtvis fler ämnesdiscipliner med dem är såväl en del av, som distinkta discipliner skilda från varandra och samtidsdiagnostikens tvärvetenskapliga fält.

I planeringsunderlaget framhålls som bekant *media* som en viktig företeelse att både rikta tankandet mot och låta tankandet riktas av i en vidare samtidsdiagnostik (jfr sektion A.). *Media* är ett bra exempel på hur samtidsdiagnostikens tvärvetenskapliga fält möjliggör ett vetande kring ett visst fenomen, eller tema, från forskare med bakgrund från skilda ämnesdiscipliner med en vilja att undersöka något "nytt", på ett "nytt" sätt, med "nya" villkor än vad som är brukligt i de skilda ämnesdisciplinerna och hur detta studium får alltmer fasta former och utbildar en ny ämnesdisciplin: Medie- och kommunikationsvetenskap. Vid Stockholms universitet fanns exempelvis forskning med medie- och kommunikationsvetenskaplig inriktning långt innan benämningen och en professur med en sådan riktning instiftades 1990.<sup>270</sup>

*Populärkultur* som *media* förbinds med i planeringsunderlaget för Museions etablerande är ett annat bra exempel på detta. Förutom att relatera till sociologi, antropologi och en renodlad medie- och kommunikationsinriktning är det ett centralt tema för kulturstudier. Kulturstudier har visserligen funnits som ett tvärvetenskapligt område internationellt sedan 1964 genom att Centre for Contemporary Cultural Studies (CCCS) vid University of Birmingham bildas, men det är först under 1990-talets senare del området på allvar börjar bli en del av ett svenskt akademiskt liv. Kulturstudier delar visserligen flera tematiker med medie- och kommunikationsvetenskap – exempelvis *media*, *populär-*

kultur, livsstil, konsumtion – men den ligger samtidigt närmre teorikomplexets form för vetande än den mer utpräglade ämnesdisciplinära formen för vetande hos medie- och kommunikationsvetenskap. I det sistnämnda fallet intar tvärvetenskapen en liknande funktion som i professor Århemms presentation av antropologin (jfr Århem, SvD 1996/1029 s. 38): att främst integrera delar av andra tänkanden om media och kommunikation som av hävd tidigare har fördelats mellan skilda discipliner.<sup>271</sup> Medie- och kommunikationsvetenskapen, och antropologin, är i relation till kulturstudier och teorikomplexen *stationära*; antropologin eller medie- och kommunikationsvetenskapen cirkulerar aldrig i sin helhet, utan vissa aspekter lösgörs ur dem (till exempel *deltagande observation*, *antropologisk reflexivitet*, *en etnografisk kulturgenre*) och cirkulerar i andra akademiska ämnesdiscipliner eller tematiska områden. Teorikomplexen cirkulerar däremot som en sammanhållen entitet: *samhällsteori*, *kritisk teori*, *kulturteori*, *genusteori* och *postkolonial teori* kan alla dyka upp inom en mängd områden och akademiska ämnesdiscipliner där de för en stund inlemmas i det tänkande det skall betjäna. Kulturstudier har således ett något tvetydigt värde: å ena sidan med ämnesdisciplinens vetandeform, å andra sidan ett rörligt teorikomplex redo att appliceras inom något annat område och någon annan akademisk ämnesdisciplin.<sup>272</sup>

Sociologin är liksom antropologi och medie- och kommunikationsvetenskap stationär; att teoribildningar såsom *världssamhälle* (Beck 1997/98), *risksamhälle* (jfr Beck 1986/2000), eller *reflexiv modernisering* (Beck 1993/1996, Beck, Giddens, Lash 1994) lösgörs från sin sociologiska hemvist och tillåts cirkulera, om än med en möjlig förskjutning, i andra ämnesdiscipliner eller vidare områden innebär således inte att sociologin som en sammanhängande helhet cirkulerar, eller att teoribildningarna fortsätter ha exakt samma värde i den nya miljön. Becks tänkande cirkulerar på så sätt mellan ett sociologiskt fält och ett annat, heterogent tvärvetenskapligt fält vars verksamhet samlas kring ett tema, eller princip, om samtidsdiagnostik. Sociologi och antropologi är i sig två möjlighetsvillkor för att detta fält skall utbildas, då de både ingår i och gränsar till detta. Teorikomplexen *samhällsteori*, *kritisk teori*, *kulturteori*, *genusteori* och *postkolonial teori* etc. tillåts cirkulera inom och mellan exempelvis sociologi och antropologi eftersom de delvis har sin hemvist i åtminstone någon av de båda ämnesdisciplinerna. Lika viktigt är dock förekomsten av de fält som uppstår i mellanrummen mellan dessa båda referenspunkter, såsom det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fältet. Ett fält där gränsdragningarna mellan teorikomplexen (och närliggande ämnesdiscipliner) är vaga och snarare kommer till uttryck genom betoningar, tillfälliga intensifieringar, än starkt definierade gränsdragningar eftersom teorikomplexens hemort mångfaldigas genom att de delar samma *procedur för ingripande*: en *avgränsning av området* ordnat kring ett *modus om samtidsdiagnostik*.

Baserat på analysen ovan av *samexistensformerna* och *procedurerna för ingripande* framstår det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fältet som en primär vistelseort för Museion och Jonssons (1993) analys i *De andra*. Än mer övertygande framstår detta samband mellan samtidsdiagnostiken och världskulturmuseets vetanden om samtiden under det institutionella etablerandet när den tredje och sista av Foucaults former för begreppsbildningen i *Vetandets Arkeologi* tas i beaktande: hur de olika begreppen följer på varandra genom en eller flera *successionsformer*. Foucault räknar till tre *successionsformer*, *ordnandet i olika utsägelse-serier*, *beroendetyper* samt *ordnandet av retoriska schan*. Samma serie av beroendetyper möjliggör cirkulationen av *världssamhälle* och *världskultur*: *världssamhälle – globalitet – tvärvetenskap – kulturteori/kritik*, och *världskultur – globalitet – tvärvetenskap – kulturteori/kritik (- genusteori)*. *Världssamhälle* aktualiseras främst genom sociologerna Thörn och Beck. Dess beroendeförhållande till tvärvetenskap är inte lika framträdande hos Beck, som hos Thörn. I praktiken rör sig dock Beck mellan olika vetenskapliga förhållningssätt i diagnostiken av samtiden genom begreppet *världssamhälle*. Thörn uttrycker explicit ett behov av tvärvetenskap i analyserna (jfr Thörn 2002/2004). I planeringsunderlaget för Museions etablerande är beroendet mellan tvärvetenskap och världskultur mycket tydligt: i och med att *världskultur* är ett mycket komplext fenomen är detta endast möjligt att begripa genom tvärveten-

skap (jfr moment I, II).<sup>273</sup> Stefan Jonsson ser även han hur en fullödig analys av den rådande världskulturen kräver ett tvärvetenskapligt angreppssätt (Jonsson 1993). Behovet av tvärvetenskap och att analysera i termer av världssamhälle är i sin tur avhängigt globalisering: på samma sätt som globalisering eller globalitet är beroende av både tvärvetenskap och världssamhälle för att fenomenet skall kunna begripas på ett korrekt sätt. Vikten av att inlemma en kulturkritik i analysen av världssamhället, varvid en samtidsdiagnos möjliggörs, är både Beck och Thörn tydliga med. I relation till världkulturbegreppet framhåller Jonsson betydelsen av att idka kulturkritik och världskulturbegreppets beroendeförhållande till globalisering och omvänt. Kultur- eller civilisationskritikens plats i serien av beroendetyper för att världssamhälle och världskultur skall kunna cirkulera blir än mer uppenbart i valet av teoretiska områden Göteborgs universitet väljer att prioritera i planeringsdokumenten och den tidiga verksamheten vid Museion.

I Göteborgs universitets skrivelse till utbildningsdepartementet 18:e april 1997 (A2 1513/97) presenteras fem primära programområden för Museions kommande verksamhet. Samtliga programområden skall utgå från tvärvetenskapliga arbetsätt och "inkludera såväl könsperspektiv som kulturteori" (A2 1513/97 s. 4). De båda teorikomplexen om genus (kön) och kulturteori markerar att Museions kommande vetanden skall ordnas efter en samtidsdiagnostik där ojämlika maktrelationer i samhället och kulturen kommer att problematiseras, belysas och debatteras. I skuggan av dessa båda teorikomplex upphöjda position i skrivelsen glimrar dock ett stråk av civilisationskritik till; ett slag av kritik vilken senare framför allt kommer att utvecklas inom teorikomplexet postkolonial teori, vars former vid den här tidpunkten ännu är vaga inom ett svenskt akademiskt liv. I senare skrivelser tas en sådan uttrycklig propå om genus- (köns-) och kulturteori bort. Av de fem föreslagna programområdena i verksamhetsplanen för Museion initieras fyra 1998.<sup>274</sup>

Projektbeskrivningarna för dessa fyra områden visar dock tydligt de prioriterade teorikomplexen för vetandena om samtiden i och genom Museion: samhällsteori, kritisk teori, kulturteori, genusteori och postkolonial teori. Både Museions vetanden och det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fältet över lag ger vid den här tidpunkten, via kultur- och civilisationskritiken, en framträdande plats för en problematisering av samtiden där de processer varvid vissa människor upprättas som *den andre* blottläggs och kritiserats (jfr prot.4119980626. bil. A63870/96).<sup>275</sup> Museion står dock inte ensamma i museivärlden om att föreslå en satsning på en sådan kultur- eller civilisationskritik: det är nämligen en av utgångspunkterna för att museerna i sitt arbete skall kunna motverka främlingsfientlighet och rasism i rapporten *Kunskap som kraft* (Ds. 1996:74).

Vägen via Becks användning av globalitet/globalisering ger också ett spår som kan kasta ytterligare ett ljus över polemiken kring världskulturmuseumprojektet. En av stridsfrågorna kring "globalisering" är i vilken mån det är ett nytt fenomen eller ej. Dateringen av dess inträde spänner över en tidshorisont från 1400-tal (Marx och Wallerstein) till tidigt 1990-tal (jfr Beck 1997/1998, Wallerstein 1991). Frågan om fenomenet är 15 eller 600 år gammalt är brännande ur en vetenskapsteoretisk horisont då den yngre dateringen kan legitimera en kritik av den klassiska sociologin och motivera en förändring av den i och med att samhället förändrats, emedan den äldre dateringen kan legitimera den klassiska sociologins företrädare: globaliseringen har funnits innan sociologins inträde på scenen (jfr Beck 1997/1998). Beck menar att globalisering visserligen har funnits länge, men att dess karaktär har förändrats under de senaste trettio åren i samband med en övergång från en "första modernitet" till en "andra modernitet".<sup>276</sup> En samhällelig förändring som bereder den klassiska sociologin ett flertal analytiska problem. Den brydsamhet Beck pekar ut har sin grund i att den klassiska sociologin är intimt förbunden med den första moderniteten – de formerades båda samtidigt; å ena sidan det "moderna" samhället, å den andra den "moderna" vetenskapen satt att undersöka den. Det är åtminstone så som sociologin uppfattar sig själv enligt Beck (Beck 1997/1998 s. 43). Ett förbund som gav upphov till "containerteorin om samhället". Socio-

logins vetande organiserar och avgränsar här ett samhälle från ett annat genom principen om stats-samhället; de konventioner som gäller för att något skall uppfattas som en nationalstat. Behärskning av rummet är ett nyckelord i den här typen av teoretisering: en nationalstat måste alltid vara suverän inom sitt specifika geografiska område, för att både kunna verka autonomt inom det och gentemot sitt omgivning; de andra staterna.<sup>277</sup>

Likt en container rymmer nationalstaten ett samhälle som därigenom hålls avskilt och fritt från inverkan av andra samhällen, nationalstater. Containerteorin riktar sig inte bara utåt, utan även inåt. Dessa inre containrar utgörs av "staten" och "samhället", där endast "staten" är politisk: all politik sker i och genom parlament och regeringen vilket innebär att politiken utgår från staten och "koloniserar" samhället. På ett liknande sätt är "samhället" indelade i olika containers. Detta uttrycks exempelvis genom termer som "kollektiva identiteter" och "sociala system" drivna efter sina egna självständiga logiker. Beck menar vidare att den "klassiska" sociologins tänkare Marx, Durkheim och Weber förenas i containerteorin om samhället genom dess nationalstatliga axiom om att analysen avgränsas av ett specifikt territorium. Den "klassiska" sociologin utmanas härigenom av globaliseringens nya transnationella drag där containerteorins nationalstatligt axiom inte längre är aktuellt. En sociologi för den andra moderniteten måste således tänka bort de nationalstatliga utgångspunkterna i samhällsanalysen och i stället inrikta sig mot det transnationella: det gränsöverskridande, transitering (Beck 1997/1998). Det kanske tydligaste exemplet på detta som Beck anger är ansatsen inom migrationsforskningen om transnationella rum. Om vi tänker samtidigt genom konceptet om transnationella rum innebär exempelvis Afrika inte någon "kontinent utan ett koncept [...] Afrika [är] ingen fast geografisk storhet, ingen avgränsad plast på jordklotet, utan en transnationell idé och iscensättningen av denna idé" (Beck 1997/1998 s. 47).<sup>278</sup> Om vi blickar framåt till år 2004 understryks vikten av att förstå Afrika på ett sådant mångfaldigt och transitionsinriktat sätt i utställningen *Horisonter*. Röster från ett globalt Afrika. Detta gäller både texterna i själva utställningen och den dit tillhörande forskningsantologin *Horizons: Perspectives on a Global Africa* (Abiri, Thörn red. 2005 jfr särskilt s. 15 ff).

#### IV. KONKLUSION

I det här kapitlet har tvärvetenskapens roll, eller funktion, som möjlighetsvillkor för utbildandet av en medborgerlig offentlighet genom Världskulturmuseets etablerande undersökts. Framställningen har främst rört den första perioden av det institutionella etablerandet, det vill säga åren 1996 – 1999. Den första programmatiska skrift om Världskulturmuseet kommer visserligen först vid slutet av perioden, 1998, genom Organisationskommitténs slutbetänkande – *Statens museer för Världskultur*. Organisationskommitténs skiss över den kommande myndigheten och museets verksamhetsidé knyter dock i stora stycken an till de tankar som förs fram kring museiprojektet i Göteborgs universitets planeringsdokument om Museions etablerande och de frågor om museet som kunskaps- och samhällsinstitution 1994- års museiutredning *Minne och bildning reser*. Överensstämmelser återfinns även med den problematisering av den museala verksamheten i rapporten *Kunskap som kraft* där tvärvetenskapen ses som viktigt för museernas vidkommande. Rapporten aktualiserar även en undersökning av ett tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält; där bland annat Stefan Jonssons *De andra* används som en referenspunkt eftersom kulturminister Marita Ulvskog citerar den i sitt förord till rapporten i juni 1996. Ytterligare en referenspunkt i det samtidsdiagnostiska fältet är professorn i sociologi Ulrich Beck och hans arbeten om den reflexiva moderniseringen under den första perioden av det institutionella etablerandet. Beck är vald eftersom han på ett så tydligt sätt försöker formulera ett annat sätt att tänka sociologi på, vilket både korrelerar mot Jonssons tänkande och det tänkande vi finner i Museions planeringsdokument samt senare i Världskulturmuseet. För att framställningen inte skall hänga i luften och framstå som totalt hypotetisk gör jag några framåtblickar

till dels den senare perioden av det institutionella etablerandet via ett anförande av VKM:s chef Jette Sandahl 2002 och ett arbete av avdelningschefen för innehåll och utveckling vid VKM, docenten i sociologi Håkan Thörn, från 2002; dels museets ordinarie verksamhet. Några direkta orsakssamband är således inte möjliga att upprätta, men de diskreta, indirekta, kopplingarna mellan det tänkande som utbildas i Världskulturmuseet och dess relation till tvärvetenskap för att denna medborgerliga offentlighet skall vara möjlig, och detta material är dock uppenbara när undersökningen organiseras efter frågan om vilka principer för tänkandet och handlandet som prioriteras och sätts samman i serier eller scheman.

Framställningen organiseras utifrån tre med varandra sammanhängande frågor; 1) hur framhålls tvärvetenskap som viktigt för världskulturmuseiprojektet, 2) hur ingår det i Världskulturmuseet som medborgerlig offentlighet, 3) hur förhåller sig museiprojektet och tvärvetenskap till de båda nivåerna vetande och vetenskaplig kunskap. Frågorna kan besvaras både på ett allmänt och ett mer specifikt plan. I det förra fallet är tvärvetenskapen dels en del i en räddningsaktion för museerna i deras kunskaps- och samhällsinstitutionella roller då de aktualiseras i och genom tvärvetenskapen med frågor om vikten att göra museerna relevanta för en ny generation av museibesökare; att vara en plats för en diskussion om det samtidens beskaffenhet och ett livslångt lärande: en medborgerlig offentlighet (fråga 1 och 2); dels anses tvärvetenskap kunna minska de problem demokratin ställs inför genom den fragmentering av samtiden en pågående social förändring ger, eftersom tvärvetenskapen framför allt ligger nära en tillämpande sektorsforskning. Relationen mellan tvärvetenskap och en tillämpande sektorsforskning innebär dock att den samtidigt tenderar att ifrågasättas och placeras närmare ett ickevetenskapligt vetande (erfarenhet) än den ämnesdisciplinära vetenskapen (fråga 1, 2 och 3). I det senare fallet besvaras frågorna på ett mer specifikt plan genom alla de förbindelsepunkter de tre övergripande strategierna utgör för att tvärvetenskapen skall ta plats i och genom upprättandet av en medborgerlig offentlighet via det institutionella etablerandet av Världskulturmuseet: I. En problematisering av museerna som kunskapsinstitution, II. tvärvetenskapen som hot och räddning, samt III. tvärvetenskap som stimulantia för andra verksamhetsområden. Den första övergripande strategin innebär ett negativt möjlighetsvillkor för världskulturmuseets etablerande. Vid 1990-talets ingång har museerna till stor del förlorat sitt anseende som tillförlitliga och fullödiga kunskapsinstitutioner.

Problematiseringen samlas kring sex operationsmönster: 1) En teoretisk/tematisk rörelse mot marginalen, då de kulturvetenskapliga museernas teoretiska och tematiska praktiker uppfattas som obsoleta genom att de ej ligger i samklang med den utveckling som skett vid universiteten rörande museiämnena (t.ex. historia och etnologi) praktiseras. 2) En symbolisk förflyttning av vikten av det akademiska, där en högre akademisk meritering inte längre krävs formellt vilket innebär att museernas auktoritet som lärda verk försvagas. 3) Forskning ställs mot utställningsverksamheten, med följderna att den forskande delen av museet skjuts i bakgrunden till förmån för museet som ett rum för utställande och lärande. 4) Ett minskat förtroende för museerna i forskningspolitiska beslut, sedan 1980-talet har regeringens forskningspropositioner i allt högre grad understrukit att forskning främst skall ske vid högskolan (universitet) och att museernas roll i det forskningspolitiska systemet främst är att tillhandahålla samlingarna till forskare vid universiteten. 5) Museerna avsätter för lite resurser till forskning, vilket bland annat relateras till problemet att personalen i genomsnitt har en alltför begränsad akademisk utbildning. 6) Forskningsbegrepp: Dokumentation eller forskning? Museerna anses använda ett alltför innehållsrikt forskningsbegrepp där även dokumentation, vilken kan liknas vid en journalistisk research-praktik utan teoretiska problematiseringar eller reflektioner, räknas in när museernas redovisar sina forskningsprojekt.

Den andra övergripande strategin, tvärvetenskapen som hot och räddning, finner sin utgångspunkt i detta negativa möjlighetsvillkor. Museernas legitimitetsproblem stannar dock inte vid frågan om kunskapsinstitutionen, deras roll som skattefinansierad samhällsinstitution överhuvudtaget ifrågasätts.

De båda bekymren vävs samman till ett gemensamt problem: den akademiska ämnesdisciplinära kunskapsform museerna organiseras efter. Räddningsaktionen för museiväsendet innebär i och med Världskulturmuseets etablerande utbildandet av en ny slags princip för organiserandet av museer, det tematiskt-tvärvetenskapliga museet, på bekostnad av och som ett hot mot en sedan länge etablerad organiseringsprincip: *specialmuseet*. De båda organiseringsätten vilar på helt olika principer för tänkandet.

*Specialmuseet* uppvärderar det väl *avgränsade området* (varje museum tilldelas en *museidisciplin*, historia, konsthistoria, arkeologi och etnologi, och eller ett visst *avgränsat geografiskt område* varigenom dess särskilda verksamhetsområde bestäms); medan det *tematiskt-tvärvetenskapliga museet* (tvärsektoriella museet) utmanar en vilja till fasta gränser genom att prioritera tematiken och med den ett gränsöverskridande, eller möte, där exempelvis ett konstföremål kan sättas i helt andra sammanhang än det en akademisk-disciplinär konsthistoria gör. Debatten om vilka museer en kulturvetenskaplig museimyndighet kan omfatta är alltså en diskussion om organisatoriska frågor som bottenar i konflikten om hur museiprojektet så att säga drabbar den etablerade museala organiseringsprincipen om *specialmuseet*. Konflikten mellan organiseringsprinciperna löper genom åtminstone två *operationsmönster*: ett första där tvärvetenskap omväxlande uppfattas som hot eller en möjlighet beroende på vilken av principerna *specialmuseet* eller det tvärsektoriella museet som prioriteras; ett andra varvid en motsättning mellan ämnesdisciplinärt djup ställs mot tvärvetenskaplig *bredd* när museer i allmänhet och Världskulturmuseet i synnerhet prioriterar en vetandenivå framför en vetenskaplig nivå. Problematiseringarna av världskulturmuseiprojektets etablerande genom dessa båda operationsmönster sker alltså som ett svar på förespråkarnas taktik att använda den samfälliga strategin om tvärvetenskapens funktionalitet i bemötandet av de svårigheter 1990-talets samhälle och museer som såväl kunskaps- som samhällsinstitution står inför.

Det första operationsmönstret är förbundet med särskilt två frågor; dels i vilken grad tvärvetenskapen, och med den det relaterade mötet, innebär ett gränsöverskridande; dels relationen mellan politik och vetenskap, där tvärvetenskap antas vara mer politiskt behäftad än en ämnesdisciplinär dito. Mötet är i sig en prioriterad princip för tänkandet i Världskulturmuseiprojektet genom att viljan till uppförandet av en medborgerlig offentlighet just syftar till att människor skall kunna mötas i samtal om världens beskaffenhet. Mötet relaterar också till tvärvetenskap genom att både möjliggöra möten (mellan olika akademiska discipliner, forskare, miljöer etc.) och att den i sig är beroende av att möten mellan akademiska ämnesdiscipliner sker. Graden av mötets gränsöverskridande mellan exempelvis akademiska-discipliner bestäms i materialet (SOU 1994:51, 1995:84, 1995:85, 1998:125, debatterna om SMVK/VKM, GU:s planeringsmaterial för Museion) genom två taktiker: en *interdisciplinär tvärvetenskap* (eller mångvetenskap) samt en *transdisciplinär tvärvetenskap*.

Two olika taktiker för att förstå tvärvetenskap, där den första medför att mötet sker genom att samma objekt undersöks av olika discipliner: de ställs vid sidan av varandra och möjliggör på så sätt jämförelser mellan hur olika ämnesdiscipliner uppfattar objektet; dels taktiken om *transdisciplinär tvärvetenskap* vars möte organiseras efter ett temas prioritet: en viss tematik överordnas upprätthållandet av ämnesdiscipliner varvid skilda ämnesdisciplinära moment inlemmas i varandra, utan att dess ämnesdisciplinära hemort understryks. I det första fallet rör vi oss mellan upprättade enheter förstådda som självständiga ämnesdiscipliner vilket innebär att tänkandet sker inom ramarna för en viss ämnesdisciplin utan att logiker lånas över från andra ämnesdiscipliner. I det andra fallet överträds den *interdisciplinära tvärvetenskapens* distinkta gränser mellan ämnesdiscipliner: logiker från olika ämnesområden lånas av varandra och ett "annat" område, en ny konfiguration, uppstår. Två skilda modus prioriteras genom respektive taktik. I det första fallet ges *autonomi, oberoende, gränsöverskridandet* till trots ett företräde. Samarbete är viktigt. Än viktigare är dock att upprätta och vidmakthålla de gränser som finns mellan olika akademiska ämnesdiscipliner. Olika ämnesdisciplinära

aspekter [enheter] läggs på ett gemensamt undersökningsobjekt och tillsammans, genom var och ens avskildhet [entydighet], ges en vidare tvärvetenskaplig förståelse av objektet. En interdisciplinär tvärvetenskap kan således både kombineras med specialmuseet och försvaras av museiprojektets motståndare. I det andra fallet utgör *transition* det prioriterade moduset, då en transdisciplinär tvärvetenskap baseras på ett gränsoverskridande där själva gränsområdet uppvärderas: övergången mellan två stilarter; tvärvetenskapen bildas i övergången mellan de vetenskapliga ämnesdiscipliner (vetenskapliga "stilarter") som är inblandade i projektet och tvärvetenskapens karaktär av ett mellanrum förstärks. Det tvärsektoriella museet baseras således på en transdisciplinär tvärvetenskap.

Relationen mellan politik och vetenskap, där tvärvetenskap antas vara mer politiskt behäftad än en ämnesdisciplinär dito knyter an till detta tema. Tvärvetenskapens kunskapsanspråk ställs alltså mot den ämnesdisciplinära vetenskapens kunskapsanspråk med en privilegierad position för ämnesdisciplinen. Museiprojektets förespråkare delar i viss mån denna prioritet för ämnesdisciplinen. Två problem med tvärvetenskapen framhålls av motståndarna till projektet: dels att den ämnesdisciplinära forskningens prioritet, i exempelvis Östasiatiska museet, äventyras till förmån för en tvärvetenskaplig forskning, vilket i förlängningen riskerar att ödelägga den sinologiska forskningen; dels att den är alltför politiskt behäftad för att kunna passera som god vetenskaplig forskning. Kritiken riktas främst mot tvärvetenskapen förstådd i transdisciplinära termer, vilket är fallet när projektet uttryckligen relateras till VKM, eller när den associeras med *transition* och mötet som prioriterade grundläggande modus. Att museets forskningsmiljö är tänkt att länkas till Museion vid Göteborgs universitet stillar inte kritiken; utan den nya universitetsavdelningens etablerande dras med i kritiken av Världskulturmuseiprojektet och den förda socialdemokratiska kultur- och forskningspolitik i stort.

Talet om politik och en tilltagande ideologisering i kritiken mot museiprojektet markerar ett särskilt sätt att uppfatta om *om vad* ett museum kan veta och hur ett museums kunskapsbildning skall organiseras, vilket korrelerar mot specialmuseets organiseringsprincip. Ett särskilt modusschema utbildas där *autonomi* (oberoende) är särskilt prioriterat. Ett museum kan veta genom att anlägga olika *autonoma*, väl avgränsade ämnesdiscipliner; museet kan då ha kunskap om det som det ämnesspecifika området pekar ut som sitt verksamhetsområde. Modus *autonomi* förutsätter åtminstone ytterligare två principer för tänkandet och handlandet: *enhetliga enheter* (ett museum, en ämnesdisciplin) och *entydighet* (den ger en entydig kunskap konstvetenskap om konst; historia om historiska spörsmål). Problemet med museiprojektet och tvärvetenskapen är att den inte låter olika verksamheter behålla sina autonoma gränser. Politik, vetenskap och kultur ses som oberoende verksamhetsområden vars logiker helst inte skall blandas (de utgör ju *enhetliga enheter* och en utsaga skall klart och entydigt kunna bestämmas som antingen politisk eller vetenskaplig) och detta gäller särskilt för politik och vetenskap. Kritiken rör att partipolitiker eller till dem förbundna dikterar lämpliga områden att utveckla kunskaper och att ett tematiskt-tvärvetenskapligt förhållningssätt innebär ett underskott på ämnesvetenskaplighet. Detta leder alltså till en ideologisering av institutionen eftersom den autonoma ämneskunskapen, autonom i förhållande till både andra discipliner och politik, urholkas samtidigt som tematikerna inbjuder ideologiska och politiska ställningstaganden.

Det andra operationsmönstret rörande en motsättning mellan ämnesdisciplinärt djup och tvärvetenskaplig bredd, när museer i allmänhet och Världskulturmuseet i synnerhet prioriterar en vetandnivå framför en vetenskaplig nivå, anknyter i hög grad till denna anförda problematik. I skisserna för den kommande kunskapen i och genom VKM:s verksamhet under det institutionella etablerandet ges vetandnivån ett företräde framför en "rent" vetenskaplig nivå. Att vetandnivån ges ett företräde innebär att den nivån betonas framför en "rent" vetenskaplig nivå; vetandets kunskapsform med dess inneboende gränslinje mellan *erfarenhet* (det icke-vetenskapliga) och *vetenskap* (det vetenskapliga) prioriteras således.



Tvärvetenskapen kan även den befinna sig i ett liknande mellanrum mellan vetenskap och en icke-vetenskaplig erfarenhet. Socialt arbete beskrivs exempelvis i 1981-82-års forskningsproposition som ett *tvärvetenskapligt ämne* i skärningspunkten mellan vetenskaplig praktik och icke-vetenskaplig erfarenhet. Detta är särskilt tydligt när den relateras till en tillämpad forskning. En gemensam punkt för problematiseringen av tvärvetenskap och tillämpad forskning rörande kunskapens fullödighet är en fråga om *autenticitet*. Autenticitet relateras här till en fråga om tillförlitlighet och ursprung. Tvärvetenskapen är alltid ämnesdisciplinens dubblör, kopian som inte är den exakta upprepningen. Varje tvärvetenskap har alltid sitt ursprung i en viss uppsättning av ämnesdiscipliner, vars arbetsätt den använder och förskjuter: de dubbleras. Risker med dubblörens förskjutning av ett från ämnesdisciplinen givna *teoretisk systematik* och *uppsättning av tekniker för godkända tillvägagångssätt* är att dess äkthet alltid kan ifrågasättas. I vilken mån avviker den tvärvetenskapliga variationen från ämnesdisciplinära ursprung som angivet vad de rätta förfarandesätten för tänkandet är? Tvärvetenskapen hotas, ur det här hänseendet, av en inneboende instabilitet: i förflyttningen från ursprunget går dess autenticitet, både såsom äkthet och tillförlitlighet, förlorad. Samma instabilitet som möjliggör tvärvetenskap, dess transition, utgör alltså dess sanningsanspråks instabilitet. Tvärvetenskapen befinner sig på så sätt i ett dubbelt gränsland, dels mellan olika ämnesstraditioner, dels mellan vetande och vetenskap.

Den tredje övergripande strategin, *tvärvetenskap som stimulantia för andra verksamhetsområden*, innebär att tvärvetenskap uppfattas som en kraftkälla vilken underlättar andra områdens verksamhet. Dess prioritet understryks inte minst av att strategin är ett genomgående tema i 1996-års forskningsproposition, *Forskning och samhälle*. Strategin organiseras kring fyra operationsmönster. Det första rör hur tvärvetenskap motiveras genom att det stimulerar och utgör ett möjlighetsvillkor för ett eftersökt samarbete mellan de tre "minnesinstitutionerna" arkiv, bibliotek och museer (*ABM-samarbetet*). Ett andra rör relationen mellan media och tvärvetenskap. Genom två taktiker, *media som ämne* och *media som resurs*, utbildas ett andra operationsmönster där tvärvetenskap är viktigt eftersom det främjar att såväl vetande om media kan formeras (eftersom media anses vara brett och tvärsektorielt), som att både museer och universitet vidgar kanalerna för hur deras vetanden offentliggörs. Ett tredje operationsmönster rör tvärvetenskap och mötesplatsen vars primära modus utgår från tvärvetenskapens dubbla relation till mötets gränsöverskridande: de båda stimuleras av mötet och stimulerar till att fler möten kommer till stånd. Ytterligare ett modus aktualiseras således: *mångfald* eller *pluralitet*.

I det fjärde operationsmönstret utgör tvärvetenskapen ett möjlighetsvillkor för att kunna veta om samtiden på ett lämpligt sätt och det återfinns i gränsområdet mellan VKM och ett samtidsdiagnostiskt fält. Operationsmönstret rymmer en härva av taktiker varvid tvärvetenskapen förbinds med två ytterligare modus: *världskultur* och *globalisering*. Tre modus invecklade i och ömsesidigt beroende av varandra, där *tvärvetenskap* stimulerar till ett vetande om samtiden såsom *globalt* och *världskulturellt*. Bland museimotståndarnas utsagor är det enkelt att isolera två taktiker: dels att hävda att termen är dubiös genom ett samband till invandrarpolitik och kulturinstitutioner där frågor om kulturell identitet uppmärksammas; dels att ett koncept om världskultur är alltför totalt varvid möjligheten till en värld av divergerande lokala kulturer utesluts. I de fall museiprojektets förespråkare ger en mer distinkt beskrivning av världskultur samlas begreppet kring två kompletterande *horisonter*: *världens kulturer* varvid lokala divergerande kulturer möjliggörs inom begreppet och världskultur som ett *samtidsfenomen*. Världskultur utgör här ett sammanhängande kulturellt världssystem där världens olika kulturer blir alltmer gränsöverskridande till följd av globaliseringen: lokala händelser får globala följder och är på så sätt en global angelägenhet. Världskulturbegreppet ordnas efter ett modusschema där *transition* (själva övergången mellan två "stilarter"), *mångfald/pluralism*, samt *accentuering/schattering* (nyanser på nyanser, steglösa förskjutningar) prioriteras. Världskultur framstår som ett

sätt att tala om det globala, ett sätt avpassat för att kunna inrymmas i ett kulturvetenskapligt museum. Ett museum för världskultur.

I Stefan Jonssons *De andra* finns en parallell användning av termen världskultur där vikten av ett tvärvetenskapligt förhållningssätt understryks. Världskultur intar i båda fallen den roll begreppet "världssamhälle" spelar när den tyske sociologen Ulrich Beck definierar globalitet. Världssamhälle används även av Håkan Thörn, docent i sociologi och ansvarig för VKM:s avdelning för Innehåll och utveckling. I ett arbete från 2002 relaterar Thörn världssamhälle med globaliseringen och vikten av att undersöka dessa båda sammanlänkade fenomen tvärvetenskapligt. Globalitet, världskultur, världssamhälle och tvärvetenskap är således tätt sammanlänkade med och möjliggör varandra; de delar även samma prioriterade modus: *Transition*. Genom detta operationsmönster är det också möjligt att bättre fastställa det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska reella existens. Detta fält låter sig nämligen varseblis genom det Foucault benämner *samexistensformerna*, *procedurer för ingripande* och *succesionsformerna*; det är uppenbart att begrepp och modus cirkulerar i en yta som befinner sig utanför och mellan, i spänningsfältet mellan sociologi, antropologi samt olika teorikomplex.

En sista slutsats som kan dras av kapitlet är att när det gäller tvärvetenskapens möjlighetsvillkor såsom ett möjlighetsvillkor i sig självt och för Världskulturmuseets institutionella etablerande framträder två primärt prioriterade modus: *autonomi* (oberoende) och *transition* (gränsområde). Dessa båda modus kan sättas in i varsitt modus schema. *Autonomi* flankerat av modus *enhet/enhetlighet*, *en tydighet* samt *autenticitet*. *Transition* bildar ett schema tillsammans med modus *schattering* (*accentuering*: betoning och nyansskillnad), *mångfald* (pluralitet) och *mötet*. Analysen av det samtidsdiagnostiska fältet (t.ex. Becks kritik av en container-teoretisk sociologi) indikerar att dessa modus kan vara del i två mer genomgående, stabila, tankescheman löpande genom vetenskapliga och icke-vetenskapliga tänkanden.

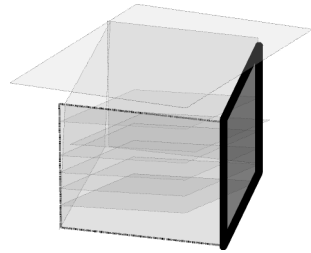
## 6.

### MEDBORGERLIG OFFENTLIGHET OCH BILDNING I: BILDNING, OFFENTLIGHET SAMT TVÅ KONFIGURATIONER FÖR DET MUSEALA

Det andra lagret och sidan i Världskulturmuseet förstått som en medborgerlig offentlighet rör frågor om bildningens roll som möjlighetsvillkor för upprättandet av en medborgerlig offentlighet i och genom världskulturmuseiprojektet. Bildningens inverkan på den medborgerliga offentligheten har en större spännvidd än det tidigare undersökta möjlighetsvillkoret, tvärvetenskap. Därav är detta lager som även utgör den högra sidan i den kub som omfattar hela det sammanhang varigenom museet är möjligt fördelat på två sammanhörande kapitel (jfr figur 6a). Det gemensamma temat är bildningens relation till upprättandet av Världskulturmuseet förstått som

en medborgerlig offentlighet. I och med uppförandet av den medborgerliga offentligheten sker en serie förskjutningar som relaterar till varandra, om än något lösligt. En serie av förskjutningar vilken inbegriper: 1) en reorganisering av relationerna mellan kulturgeneren bildning och en estetisk samt en antropologisk eller etnografisk kulturgener. 2) En förskjutning i uppfattningen om vad för slags institution museet primärt skall vara, från att minnas till att kritiskt resonera. 3) En förändring i synen på vad medborgarskap och att vara medborgare innebär: från att primärt ha prioriterat demokratiformen *representativ demokrati* till att prioritera demokratiformen "*dialogisk demokrati*". I det första fallet tänks ett samhällskontrakt vars medborgarskap organiseras kring *distribuerade rättigheter* och *skyldigheter* som garanteras och distribueras till den enskilde medborgaren, och omvänt, genom "*samhällskontraktet*" via institutioner. I det andra fallet organiseras tänkandet om samhälle, demokrati och medborgarskap kring *tillblivelse*, varvid demokratin inte endast kan upprätthållas via upprättandet av institutioner och utbytet mellan skyldigheter och rättigheter: Medborgarskapet tänks alltså som *formande/omformande* där samhälle och demokrati oavbrutet måste skapas genom individernas aktivitet som medborgare.

I detta första kapitel, *Medborgerlig offentlighet och bildning I: Bildning, offentlighet samt två konfigurationer för det museala*, introduceras problematiken och fokus ligger främst vid den första serien av förskjutningar, vissa referenser görs dock även till de två sistnämnda serierna. I kapitlets första avsnitt, *I. Bildning, Borgerlig- och Medborgerlig offentlighet*, jämförs den borgerliga offentlighet Habermas undersöker med den medborgerliga offentlighet Världskulturmuseet innebär. Habermas arbete utgör här en oriente-



Figur 6a. Bildning som det andra lagret och sidan i Världskulturmuseet förstått som en medborgerlig offentlighet, samt den högra sidan i den kub vilken utgör hela det sammanhang varigenom museet är möjligt

ringspunkt för den fortsatta analysen då den anger ett sätt att problematisera medborgarskap och offentlighet som nått stort genomslag i tänkandet kring möjligheten att nyttja den liberala demokratis grundläggande fri- och rättighet att yttra sig över sakernas tillstånd. *Borgerlig offentlighet* skall alltså inte ses som ett teoretiskt schema som övertas för att beskriva en verklighet, utan som ett exempel på ett tänkande om demokrati och medborgarskap som utgör en diskret referenspunkt för det sammanhang vilket möjliggör Världskulturmuseets etablerande. Den medborgerliga offentlighet vi finner genom Världskulturmuseets etablerande är inte identisk med den borgerliga offentligheten i Habermas analys, varför det är rimligt att ställa frågan huruvida relationerna mellan kulturgrenen *bildning* och en estetisk samt en antropologisk (etnografisk) kulturgren är konstanta eller om de förskjuts.

Kapitlets andra avsnitt, II. *Den bildande konversationen – konst – humanvetenskap*, finner sin utgångspunkt i denna fråga och uppförandet av den medborgerliga offentligheten som ett slags svar på den problematik Habermas reser beträffande den borgerliga offentlighetens refeodalisering genom en revitalisering av serien *offentlighet – kritiskt resonemang – bildning* vilken försvagats genom refeodaliseringen av den borgerliga offentligheten, enligt Habermas. Avsnittets första sektion (A) ger en kort översikt över bildningsbegreppet utifrån tre vanliga distinktioner av begreppet. I dess andra sektion, B) *Bildning och dess relation till vetande och vetenskaplig kunskap*, undersöks relationen mellan konst – bildning – humanvetenskap, en konstellation som inte bara är tydlig på en akademisk-teoretisk nivå, exempelvis i Habermas tänkande, utan även i debatterna om Världskulturmuseets institutionella etablerande: debatterna om museibygnadens placering i Göteborg tydliggör detta. Inom det museala område museiprojektet rör upp och finner sin plats i, återfinns två övergripande strategier att konfigurera museer: 1800-talets konfiguration bestående av serien *bildning–humanvetenskap/museer–konst* och 2000-talets konfiguration med serien *bildning–humanvetenskap/museer–levnadsmönster*. Avsnittets avslutande sektion, C) *1800-tals konfigurationen: Bildning, humanvetenskap, konst*, inleder undersökningen av Världskulturmuseets förhållande till dessa båda alternativa strategier att konfigurera museer. De två museikonfigurationerna relaterar således till och avgörs av i vilken mån densiteten i serien *konst – bildning – humanvetenskap* är intakt. Sammansättningen *konst – bildning – humanvetenskap* undersöks därför närmare. Hans-Georg Gadamer används som orienteringspunkt för analysen, då han på ett mycket tydligt sätt knyter samman konst och bildning med ”humanvetenskapens” sanningsanspråk.

Kapitlets avslutade avsnitt, III. *Viljan att veta och oviljan att vara exkluderande*, fördjupar analysen av denna strid mellan de två museikonfigurationerna där konstens prioriterade position förskjuts till förmån för levnadsmönster. Utgångspunkten för analysen är de debatter som förts angående önskvärdheten eller till och med möjligheten att blanda konst och etnografika i dels samma museum, dels inom samma museala institution eller myndighet. I debatterna ställs således en estetisk kulturgren mot en antropologisk kulturgren. I nästa kapitel, 7. *Medborgerlig offentlighet och bildning II: Ett museums samhällsfunktion; att minnas eller att resonera?*, fördjupas analysen av den övergång från 1800-talets museikonfiguration till förmån för 2000-talets museikonfiguration världskulturmuseiprojektet innebär, med tyngdpunkt på de två sistnämnda serierna av förskjutningar.

## **I. BILDNING, BORGERLIG- OCH MEDBORGERLIG OFFENTLIGHET**

I kapitel fyra (avsn. II:sektion C, D) berördes hur bildning intar en prioriterad position i det sammanhang som möjliggör Världskulturmuseet och dess frågande om samtiden. Bildning är oundgänglig för detta sammanhang i en dubbel bemärkelse. Dels som en del av ett vidare *bildningssystem*, dels som ett villkor för ett kritiskt *resonemang*. Förutom museer ingår övriga lärandeinstitutioner i bildningssystemet såsom grund- och gymnasieskolan, folkbildningsorganisationer (folkhögskolor, bildningsförbund etc.) och högskola/universitet. Museernas roll i bildningssystemet framhålls främst av *Minne och bildning* och utredningen understryker att museernas bildningsfunktion är den

uppgift som sammanfattar de uppdrag museerna tilldelas genom de kulturpolitiska målen. Bildningsuppdraget innehåller två moment: kollektivt minne och kritik:

Det är genom att sprida kunskap om vad som kan hända när yttrandefrihet saknas som museerna kan medverka till att försvara rätten att yttra sig fritt. Det är genom att sprida kunskap om äldre tiders kultur som museerna kan verka för att den bevaras och levandegörs (SOU 1994:51 s. 23).

Principen om det kollektiva minnet tydliggörs i den sista delen av uttalandet från museiutredningen, medan principen om kritiken återfinns i den första delen. Principen om kritiken handlar både om möjligheten till att föra ett kritiskt resonemang genom yttrandefriheten och om praktiserandet av en kritisk reflektion utifrån yttrandefrihetens ”skörhet”: den är inte något som skall tas för givet utan, tvärtom, den är satt under press och möter stora utmaningar. Kritiken utgör också en primär princip för det andra fallet där bildning framhålls som oundgänglig; som en funktion för ett kritiskt resonemang. När Jürgen Habermas beskriver den borgerliga offentlighetens idealsituation under 1700- och 1800-talen är det just det kritiska resonemanget i de litterära och politiska offentligheterna som utmärker dessa offentliga samtal. Det är i och med masshället, massdemokratien och dess massmedier som offentligheten refeodaliseras varvid det offentliga samtalet stannar vid representation, konsumtion och propaganda istället för deltagande i ett kritiskt resonemang. Även om ägande av egendom var en minst lika viktig faktor som förfogande över bildning för inträde i den borgerliga offentlighetens samtal, eftersom en stor del av diskussionerna rörde handels- och egendomsfrågor relaterade till förhållandena mellan privat ägande och statlig intervention, utgör dock bildningen själva infrastrukturen för det kritiska resonemangets möjlighet (jfr Habermas 1962/1998).

Habermas offentlighet korrelerar främst mot världskulturmuseets genom att båda förstår offentligheten som en mötesplats där mötet och en resonerande kritik anses viktigt. Men att Världskulturmuseets mötesplats har likheter med den borgerliga offentligheten innebär inte att den är identisk med den. Ätminstone två moment av upprepning – skillnad mellan en medborgerlig och borgerlig offentliga är möjliga att avgränsa. För det första en fråga om vilka som skall omfattas av mötet. I Världskulturmuseet finns en vilja att få till ett möte över generations-, etnicitets och klassgränser, det ”vill vara en plats för diskussion och reflektion där många röster kommer till tals och där kontroversiella och konfliktfyllda ämnen kan tas upp - en arena där människor kan känna sig hemma över gränser” ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)). Den borgerliga offentligheten bygger istället sin verksamhet på exklusivitet, bildning och egendom kan här relateras till ett visst skikt i samhället (jfr Habermas 1962/1998). En liknande tanke om en medborgerlig offentlighet avtecknar sig även i diskussionen kring folkbildningen och dess organisationer i anslutning till att folkbildningspropositionen läggs under 1997-års riksmöte:

Det handlar om att främja medborgaranda och samhällssolidaritet [...] När stora politiska beslut ska fattas är det viktigt att frågorna först kan debatteras, stötas och blötas, av många människor. Studieförbunden erbjuder arenor för en politisk dialog både på bredden - man når många människor - och på djupet - frågorna blir inte snuttifierade utan tid ges till eftertanke och reflektion (1997/98: Kr602)

Exemplet är hämtat ur folkpartisterna Eva Erikssons och Karin Pilsåters motion angående folkbildningspolitiken, men är signifikativt för hur den stora majoriteten av riksdagspartierna förhåller sig till folkbildningen: moderata samlingspartier utgör här ett undantag.

För det andra innebär inte Världskulturmuseets offentlighet för samhällets alla medborgare – den medborgerliga offentligheten – att distinktionerna mellan offentligt och privat återupprättas

och därigenom möjliggör en välfungerande borgerlig offentlighet. Habermas analys och konception av den borgerliga offentligheten grundar sig nämligen på en distinkt åtskillnad mellan privatsfär och offentlig sfär. Kategorierna *privat* och *offentligt* används på två nivåer av Habermas. För det första förstås *offentlighet* som konstituerat av två sfärer; *Staten* (statsförvaltningen, myndigheter etc.) och *Hovet* (det adliga samhället), vilka tillsammans benämns *Den offentliga maktens sfärer*. Offentligheten i den här bemärkelsen står i en motsatsställning till *Privatområdets två sfärer*. *Borgerligt samhälle*, det civila samhället i allmän mening och marknaden, samt *kärnfamiljens intimitet* (även benämnd *privatsfär*). För det andra förstås *offentlighet* i betydelsen *borgerlig offentlighet*. Habermas talar här främst om de litterära (pressen, klubbar etc.) och politiska offentligheterna, men hit räknas även kulturmarknaden och stadsrummet som sådant. Den borgerliga offentligheten uppstår i spänningsfältet mellan *Den offentliga maktens sfärer* och *privatområdets sfärer* och det är när dessa båda sfärer vävs in i varandra som den borgerliga offentligheten *refeodaliseras*. Refeodaliseringen upplöser spänningsfältet där den borgerliga offentligheten möjliggörs. *Privatsfären* ges också en vidare mening i Habermas analys och omfattar då "*borgerligt samhälle*", "*kärnfamiljens intimitet*" och "*den borgerliga offentligheten*". Dessa tre områden står samtliga i motsats till den offentliga maktens sfärer. Det är alltså detta skifte i hur kategorierna *privat* och *offentligt* används och förstås som förändrar möjligheterna för det offentliga samtalet i Jürgen Habermas analys.<sup>279</sup> Av allt att döma är dessa båda kategorier fortsatt sammanblandade i Världskulturmuseets medborgerliga offentlighet, om vi håller på Habermas strikta åtskillnad.

En medborgerlig offentlighet som i viss mån dubblar en borgerlig offentlighets ideala tillstånd torde också innebära att bildning formeras på ett annat sätt. I Habermas tänkande kring den borgerliga offentligheten förbinds den med en viss form av bildning samtida med utvecklingen av den ideala situationen för en borgerlig offentlighet – en "klassisk borgerlig bildning". Bildning kan ses som en av flera möjliga *kulturgenrer*, det vill säga olika sätta att tala om och förstå kultur på (jfr kap. 3), som den relaterar till. Med utgångspunkt från debatterna om Världskulturmuseets institutionella etablerande mellan åren 1996 till 1999 förstås kultur omväxlande som *konst*, *livsmönster* och *bildning*. I det följande skall alltså en sådan reorganisering av relationerna mellan kulturgenren *bildning* och en estetisk samt en *antropologisk* eller *etnografisk* kulturgenre med bland annat Habermas tänkande kring borgerlig offentlighet som orienteringspunkt undersökas.

## II. DEN BILDANDE KONVERSATIONEN – KONST – HUMANVETENSKAP

En orientering kring vad bildning kan innebära är nu nödvändig för att det skall vara möjligt att spåra de ovan antydda förändringarna i förhållandet mellan kulturgenrerna som utgör ett möjlighetsvillkor för VKM och dess vetanden om samtiden. Innebörden av bildning kommer naturligtvis att skifta beroende på hur den anknyter till en estetisk eller antropologisk kulturgenre. Vad kan bildning innebära och hur knyter kulturgenren an till diskussionerna om VKM:s etablerande och kommande verksamhet, är alltså den fråga som organiserar följande avsnitt. Frågan besvaras genom tre sektioner: först ges en kort orientering kring bildningsbegreppet (sektion A. *Bildning: ett odlade av själen samt tre distinktioner*); sedan behandlas bildningens förhållande till vetandets respektive vetenskapens nivåer (sektion B. *Bildning och dess relation till vetande och vetenskaplig kunskap*); avsnittet avslutas med ett exempel på hur 1800-tals konfigurationen av bildning – konst – museer/humanvetenskap gestaltar sig för att på så sätt ange en referenspunkt för de förskjutningar som sker genom Världskulturmuseets 2000-tals konfiguration (sektion C. *1800-tals konfigurationen: Bildning, humanvetenskap, konst.*).

### A. BILDNING: ETT ODLANDE AV SJÄLEN/SAMT TRE DISTINKTIONER

Orden *kultur* och *bildning* kan förbindas med en gemensam etymologi. De relaterar båda till odling och åtminstone det första förs tillbaka till latinets ord för jordbrukets odling (Eagleton 2001, Young 2002). Bildningens odling riktas mot själen eller självet – ett självutvecklande. En andlig odling

med en lång historia. Det antika Greklands *epimeleia heatou* och Roms *cura soi* är båda uttryck för vikten om att visa en omsorg om sig och praktisera ett odlande av självet (Foucault 1982/2005). En variation av detta grek-romerska tänkande kring omsorgen om sig, utan att det för den skull innebära en total upprepning eller kontinuerlig utveckling, är när bildning under 1800-talet börjar förstås som ett förfinat levnadssätt där detta förfinade levnadssätt är själva målet för en andlig odling (Frykman, Löfgren 1979, Eagleton 2001). Idéhistorikern Björn Olsson ger en liknande definition av bildning i avhandlingen *Den bildade borgaren. Bildningssträvan och folkbildning i en norrländsk småstad*: "den process av påverkan och självpåverkan som gör att en människas personlighet och hennes uppfattning om världen formas, samt resultatet av denna process" (Olsson 1994 s. 21). I riksdagsdebatterna görs ingen distinkt skillnad mellan kultur som konst, livsmönster eller bildning: kultur kan betyda lite vad som helst. Samtidigt är det inte särskilt ovanligt att kultur relateras till en andlig odling i den parlamentarisk-politiska sfären. Charlotta L Bjälkebring ger ett tydligt exempel på detta: "Kultur är främst den andliga odlingen och bildningen men innefattar också allt det som människan har, gör och tänker" (prot.1998/99:31 anf.3).<sup>280</sup> Att odla sig är således den primära principen för att tänka och praktisera bildning. Detta prioriterade modus kan kombineras med tre distinktioner varigenom kulturgenren bildning ges varierande bestämda innebörder: 1) forma-avbilda, 2) bildning-folkbildning 3) formellt-informellt lärande.

1) Bildningstermen delas vanligen in i två huvudbetydelser: att "forma" eller att "avbilda". Dessa båda betydelser ställs ofta i ett motsatsförhållande till varandra. I det första fallet utgår bildning från den egna, subjektiva, motivationen och intresset av att lära. Kunskapen är här helt personlig förankrad och har karaktären av en livslång process. Du blir aldrig färdigbildad, utan mer bildad. Därigenom är bildning något som måste underhållas, om du inte försörjer den riskerar du att till slut bli obildad (jfr Liedman 2002). I det andra fallet är individens lärande satt i en relation till något som skall uppnås, en förebild. Bildning ses här i relation med den kristna mystiken där Gud är avbilden att efterlikna (Gustavsson 1991 s. 30 ff). Bildningsbegreppet som en avbild blir i viss mån en motsägelse till bildning i betydelsen det egna forandets oändliga process eftersom avbildningen föreskriver en slutpunkt vilken är svår att jämka samman med en livslång process (Gustavsson 1991 s. 30 ff.).

2) I bildningsbegreppets historia är det möjligt att göra en åtskillnad mellan bildning och folkbildning. Det första förstås ofta som något förbehållet en elit, inriktat mot "boklärdhet" där orientering i konst och litteratur anses viktigt, emedan det andra främst är tänkt för bonden och kretsar kring utvecklandet av etik, moral och andra praktiska kunskaper. Vissa folkbildare organiserade bildningsarbetet efter en tanke om att bonden stod för det naturliga, folksjälen. En själ som ännu inte var "korrumpad" av en samhällsutveckling som gick mot industrialiseringens snabbare tider med urbanisering, migrationer, rotlöshet och upplösning (jfr Durkheim 1897/2001).<sup>281</sup> Den teoretiska kunskapen riskerade enligt ett sådant folkbildningstänkande att förstöra den folkliga karaktären hos bondens själ. De egendomslösa ansågs obildbara och var varken mål för bildning eller folkbildning. Att inrikta folkbildningsinsatser mot den självägande bonden motiverades i en sådan folkbildningstanke med att bonden i sin tur skulle föra sedligt leverne vidare – en moralitet vilken bonden alltså uppnått via folkbildningen – till andra grupper som den stod nära såsom arbetaren vilken sågs som företräd av bonden via det gamla ståndssamhället (Gustavsson 1991 s. 55 ff). I den allmänkulturpolitiska debatten kring kulturutskottets betänkanden i riksdagen används dock bildning och folkbildning synonymt, varför även jag finner det lämpligt att göra detta (jfr prot: 1996/1997:49, 1997/98:43, 1998/99:31).

3) Det är även möjligt att göra en distinktion mellan utbildning och bildning (folkbildning). Utbildningen hänvisar framför allt till en formaliserad kunskapskontroll, utan att ett andligt odlande ges någon prioritet. Bildning förknippas å sin sida med ett självförverkligande; ett odlande av sig själv

genom ett lärande som inte strävar mot en formaliserad kunskapskontroll. Motsättningen mellan utbildning och (folk)bildning är tydlig i regeringens folkbildningsproposition. En explicit distinktion görs i propositionen mellan ett formellt och informellt lärande när regeringen motsätter sig betygsättning i och genom de aktiviteter som utförs inom folkbildningens organisationer. Habermas hänvisar till en liknande distinktion i *Borgerlig offentlighet. Minne och Bildning* saknar dock en dylik indelning där museerna inrangeras i ett vittomfattande bildningssystem som även innefattar skolor och dess formella lärande (jfr prop. 1997/98:115, Habermas 1962/1998, SOU 1994:51).

Riksdagspartiernas syn på bildning rymmer dock bildningsbegreppets båda moment om att "forma" och "avbilda". Tanken om en livslång process är central i tanken om det livslånga lärandet vilken intar en viktig plats i både 1994 års läroplan<sup>282</sup> och i anvisningarna för de (folk)bildande institutionerna såsom studieförbund och museer. Avbilden, eller idealet, den bildande människan skall uppnå utgörs av individens identitet som medborgare, det vill säga den punkt där människan inte enbart ser till sina individuella identiteter utan även riktar uppmärksamheten mot att uppfylla en kollektiv identitet. Identiteten som medborgare är kollektiv eftersom den handlar om individens roll i samhället med utgångspunkt från en viss uppsättning rättigheter och skyldigheter gentemot "samhället" och andra medborgare (jfr Dahlgren 1995, SOU 2000:1). Medborgaren skall, i detta sammanhang, vara aktiv, demokratisk och ansvarstagande. Detta uttrycks i en majoritet av utsagorna i såväl den allmänna kulturpolitiska debatten, som när bildningsfrågor berörs specifikt: vikten av bildning sammanbinds med demokratins vitalitet (jfr prop. 1997/98:115).<sup>283</sup>

## B. BILDNING OCH DESS RELATION TILL VETANDE OCH VETENSKAPLIG KUNSKAP

Den klassiska borgerliga bildningen, så som den beskrivs av Frykman och Lövgren (1979), eller Habermas (1962) utgör ännu vid tiden för Världskulturmuseets institutionella etablerande sinnebilden för kulturgenren bildning. Kulturgenren ingår här i en konfiguration där den förbinds med en estetisk kulturgenre. Kunskaper om och färdigheter i att utöva konstarter ges här en primär prioritet för att bildningen skall uppfattas som god.<sup>284</sup> Konstens prioritet för att bildningsgenren skall uppfattas som intakt och därigenom vara möjlig uttrycks klart i debatten om världskulturmuseiprojektets vara eller inte vara. Ett framstående exempel på detta är när motståndaren till museiprojektet, redaktören för Svenska dagbladets kultursida, fil.dr. Peter Luthersson meddelar att han hellre söker kunskap om människan i världen genom den "stora" litteraturen såsom Dostojevskij, än förlitar sig på professor Århems socialantropologiska utsagor (Luthersson, SvD 19970904: Kultur s. 14). Konstellationen av de två kulturgenrerna ("konst" och "bildning"), varigenom en antropologisk kulturgenre framställs som i det närmaste oväsentlig, veckas i debatterna om Världskulturmuseiprojektet samman med ytterligare ett element: humanvetenskap. Sammansättningen konst – bildning – humanvetenskap aktualiseras i flera av de debatter vilka omgärdar det institutionella etablerandet av SMVK/VKM och exemplifieras i det följande av museibygnadens placering i Göteborg under åren 1997 till och med 1999.

## I. NÅGRA ALLMÄNNA DRAG I DEBATTEN OM MUSEIBYGGNADENS PLACERING I GÖTEBORG

Debatterna om museibygnadens placering i Göteborg utspelar sig främst i Göteborg, via GP:s (Göteborgs-Posten) och GT:s (Göteborgs-Tidningen) debattsidor. Debatten har många bottnar, där allt från det göteborgska partipolitiska livets procedurer, till det kommande museets kunskapsliga legitimitet binds samman i en debatt om själva placeringen av museibygnaden. Debatten kan delas in i åtminstone tre lager. För det första en fråga om hur det gick till när Korsvägen valdes som placeringsort: vem ville dit? För det andra en debatt för och emot Korsvägsplaceringen där argumentationen i huvudsak samlas kring tre typer av "miljöargument": Argument som rör byggnadens inverkan på stadsmiljön, trafik/naturmiljön och kulturmiljön. För det tredje en debatt om i vilken mån bygg-



nadens placering vid Korsvägen inverkar negativt på museets legitimitet i allmänhet och som kunskapsinstitution i synnerhet. I det närmaste berörs de två förstnämnda lagren (§§1-3), emedan det tredje lagret undersöks i nästkommande moment (II).

§1) Debattens första lager: Hur valdes Korsvägen som lokaliseringssort: samverkansskäl eller viljan till evenemangsstråk?

Det vilar ett bedrägligt lugn över den strikt kronologiska redogörelsen över hur Korsvägen till sist väljs av organisationskommittén som platsen för den nya museibygnaden i slutbetänkandet *Statens museer för världskultur* (jfr SOU 1998:125). En tydlig startpunkt för processen anges; lokaliseringsprocessen inleds den andra juni 1997 med en förfrågan från organisationskommittén till Göteborgs kommun om lämpliga och möjliga alternativ för museibygnadens placering. Efter ett i det närmaste deduktivt schema reduceras sedan de av kommunen fem föreslagna alternativen till två jämbördiga förslag av organisationskommittén: ett ombyggnadsalternativ vid Lindholmspiren, samt ett nybyggnadsalternativ vid Korsvägen. Processen når sedan sitt slut i oktober 1998 i och med att slutbetänkandet *Statens museer för världskultur* presenteras där Korsvägen förevisas som tävlingsområde för den utlysta arkitektävlingen om ett Världskulturmuseum i Göteborg (jfr SOU 1998:125, appendix VI.).

Valet av Korsvägen motiveras med att *samverkan* underlättas; dels en samverkan mellan museet och Göteborgs universitets humanistiska- och samhällsvetenskapliga fakulteter, dels mellan universitetet, det planerade vetenskapscentret Universeum och museet. Alternativ Korsvägen anses underlätta en samverkan med de båda universitetsfakulteterna ur ett logistiskt hänseende; den humanistiska fakulteten är granne med Korsvägen och den infrastrukturella satsningen "kringen" innebär att Korsvägen blir en knutpunkt i kollektivtrafiken, vilket underlättar för resande från samhällsvetenskaplig fakultet.<sup>285</sup> Samverkan med det planerade vetenskapscentret Universeum framstår som ett något mer avgörande motiv för den valda lokaliseringen. Etablerandet av vetenskapscentret sker mot bakgrund av att allt färre ungdomar tycks intressera sig för naturvetenskap och teknik vid 1990-talets början. Ett led i att motverka detta är alltså *Projekt Korsvägen*: uppförandet av ett vetenskapscentrum vid Liseberg där unga kan komma i kontakt med naturvetenskap och teknik genom experimentverkstäder och ett stort akvarium med vattenlevande djur från världens alla hörn. Bakom projektet står näringslivet i Västsverige, Göteborgsregionens kommunförbund, Chalmers tekniska högskola samt Göteborgs universitet. I och med att KK-stiftelsen tillstyrker 35 miljoner till *Projekt Korsvägen* i november 1997 kan projekteringen fortsätta med sikte på invigning av verksamheten 2001 (jfr [www.kks.se](http://www.kks.se) [pressmeddelande 19971124]). Samtidigt är i praktiken Världskulturmuseets placering avgjord. Samarbetet mellan Världskulturmuseet, Universeum och Göteborgs universitet framhålls nämligen som mycket viktigt och Göteborgs universitet betonar det redan i planeringsarbetet med Museion (Prot.#41 199805 26: bil. A63870/96). Samverkansskälet skall även ses mot bakgrund av de resonemang *Kulturpolitikens inriktning* för om vikten att öka de teknik- och naturvetenskapliga inslagen i de kulturvetenskapliga museerna genom olika tvärvetenskapliga samarbeten mellan museer och andra institutioner. Betydelsen av att förbättra en samverkan mellan naturvetenskap och kulturvetenskap är förövrigt något som regeringens forskningspropositioner uppmärksammat sedan slutet av 1980-talet (jfr SOU 1995:84, prop: 1986/87:80, 1989/90:90, 1992/93:170, 1996/97:5).

Lugnet i den kronologiska berättelsen där slutsatsen om ökande samverkansmöjligheter ger förslaget om Korsvägen en prioritet framför alternativ Lindholmen är dock bedräglig. Debatten om byggnadens placering förs visserligen främst under några intensiva månader från december 1998, i samband med organisationskommitténs slutbetänkande offentliggörs, till april 1999. Men den inleds redan ett och ett halvt år tidigare i en interpellation ställd av kommunfullmäktigeledamoten Arne Pineus (fp) till kommunstyrelsens ordförande Göran Johansson (s). Pineus ställer sin fråga

med anledning av ett uttalande av Johansson i GP den 23 februari 1997 där han meddelar både att arbetet med Världskulturmuseet fortgår och, lite hemlighetsfullt, att han har en bestämd uppfattning var någonstans i Göteborg byggnaden bör lokaliseras. Pineus avkräver Johansson ett tydligt svar om vilken plats han förespråkar, men får till svar att han tillsvidare håller det för sig själv (jfr Kristiansson, GP 970223, GP 970325 s. 9). I Pineus interpellation finns en irritation över att kommunstyrelsens ordförande verkar agera helt på egen hand utan att tillfråga vare sig förtroendevalda eller göteborgaren i allmänhet om vart museet skall förläggas. Dynamiken i debatten rör i detta lager ett växande missnöje bland åtminstone oppositionspartierna i kommunfullmäktige om hur beslut fattas i kommunen. Det talas bland annat om demokratiskt underskott och brister i hur frågor bereds (jfr Ahlström, GP 19990327 s. 58).

Flera debattörer som vänder sig mot placeringen av museibygnaden vid Korsvägen av "stads- miljö-skäl" refererar till Länsstyrelsens sakkunniga i byggnadsfrågor som anser att beredningen inte uppfyller Plan- och bygglagens (PBL) krav på medborgarinflytande (Reinholdsson, GP 19990821 s. 4). Känslan av att det råder ett demokratiskt underskott i det politiska livet innebär på så sätt att det framstår som avgörande om det är kommunen som fattat beslutet, eller hårdast har drivit frågan om Korsvägsplaceringen eller om det är staten. Kommunen som aktör förknippas här främst med kommunstyrelsens ordförande, Göran Johansson, och inte kommunen som helhet. Med staten avses främst organisationskommittén, men ibland förknippas staten med själva regeringen eller riksdagen (Sydvin, GP 19990318 s. 8).<sup>286</sup> Oron över att det är kommunen som drivit igenom korsvägsplaceringen vilar i en misstänksamhet mot att Göran Johansson egentligen försöker att trumfa igenom skapandet av ett evenemangsstråk längs Skånegaten med Ullevi i norr och Korsvägen i söder som utgångspunkter för stråkets axel. Samverkansskälet framstår ur det här hänseendet snarare som en rökridå för att kunna föra en effektiv, och odemokratisk, lokalpolitik (Sundström, GP 19980406 s. 4). Kritikerna refererar bland annat till ett uttalande från organisationskommitténs sekreterare Leif Gidlöf i GP där Göteborgs kommun framstår som drivande i Korsvägsplaceringen (Brandt GP, 19980813 s. 55). Gidlöfs uttalande bestrids dock av kollegor inom organisationskommittén: I en intervju i GP stödjer kommunalrådet Solveig Lindström (s) Göran Johanssons syn på saken (Sydvin, GP 199903 26 s. 14) och kommitténs ordförande Christina Rogestam gör det samma i flera debattartiklar, där hon både framhåller att möjligheten till samverkan var det främsta skälet och kommenterar kritiken om demokratiskt underskott:

Uppgörelsen har sedermera godkänts av både regering och kommunfullmäktige. GP och andra media har regelbundet rapporterat om hur arbetet har fortskridit – så nog har det funnits möjligheter att både diskutera och påverka (Rogestam, GP 19981227 s. 4).

Statens fastighetsverks representant i organisationskommittén arkitekt Cajsa Rydén förordar visserligen alternativ Lindholmspiran och är starkt kritiskt mot att lokalisera museet till Korsvägen; men hennes kritik riktar sig inte mot Göteborgs kommun utan mot organisationskommittén i dess helhet för att den lider av en korsvägsfixering (Rydén, SvD 19980515 s.14, Arnborg, SvD 1998 0514 s.2).<sup>287</sup> I slutbetänkandet understryker också organisationskommittén att Lindholmspiran är ett mycket mindre attraktivt läge för Göteborgs universitet eftersom det omöjliggör ett samarbete med Projekt Korsvägen (SOU 1998:125 s. 72). Universitets del i lokaliseringen av museet till Korsvägen skall inte underskattas. I en debattartikel om Göteborgs universitets roll för en positiv utveckling av den förändring Göteborg som stad genomgår av Bo Samuelsson (rektor för GU) och Lars Nordström (universitetsråd) i GP den 3:e februari 1998 betonas både universitets roll i Världskulturmuseet och att Korsvägen kommer att manifesteras bilden av Göteborg som kunskapsstad genom Projekt Korsvägens realiserande. Beskrivningen i *Statens museer för Världskultur* där universitets vilja att

samlokalisera museibygnaden med vetenskapscentret vid Korsvägen understryks finner på så sätt stöd i debattartikeln (SOU 1998:125, Samuelsson, Nordström, GP 19980203 s. 40).

## §2) Debattens andra lager: byggnadens inverkan på stads- trafik- och naturmiljö

Vid sidan av kritiken mot hur den demokratiska processen fungerar i stadsbyggnadsfrågor samlas argumenten för och emot en korsvägsplacering kring funktionalitet, skönhet och värdighet (Wirstin 19981227, GP s. 4, Reinholdsson, Leissner, GP 19981219 s. 4). Problemet med etablerandet av Världskulturmuseet ur ett funktionalitets och i viss mån skönhetsperspektiv är att det inte är den enda anläggningen som tillförs området. Samtidigt byggs Svenska mässan ut, Universeum uppförs och Hotell Gothia får ett nytt hotelltorn om 18-24 våningar. Detta kommer att medföra att fler människor rör sig i området med trafikkaos som följd eftersom Korsvägen helt enkelt inte är avpassat för tusentals människor i samtidig rörelse. Trafikkaoset är även vådligt för naturmiljön, med en mängd bilar på tomgångskörning i bilköer. Så kan argumenten mot Korsvägsplaceringen gällande trafik/naturmiljön sammanfattas (Kristiansson, Leykauff, GP 199811 29 s. 10). Trafik- och naturmiljöargumenten besvaras med att Göteborgsöverenskommelsen med delprojekt såsom Göta-tunneln och framför allt spårvagnsprojektet "Kringen" innebär att biltrafik styrs ut mot trafiklederna runt staden och att fler kommer att välja kollektiva färdmedel inom stadens centrala delar (Eskilsson, GP 19940404 s. 4).

För stadsmiljöns del är det främst Hotell Gothias planerade torn och Svenska mässans utformning som kritiseras: det förstnämnda skär av och förtätar rummet genom tornets markant högre höjd; det andra är allmänt oestetiskt och jämförs med en betongbunker. Tillsammans med Universeum kommer Världskulturmuseet bidra till att rummet uppfattas än trängre och utan några begripliga linjer, enligt kritikerna (Reinholdsson, Leissner, GP 19981219 s. 4, Wirstin, GP 19981227 s. 4, Reinholdsson, GP 19990821 s. 4, Ahlström, GP 19990327 s. 58). Det vore därför bättre att placera Världskulturmuseet på Packhuskajen vid den södra älvstranden och granne till operan:

att flytta Världskulturmuseet till ett bättre läge och en värdigare tomt [...] på Packhuskajen men glöm inte att ta med Kringen ut på kajen (Izikowitz, Karlberg, GP 19981207 s. 4)

Arkitekterna Izikowitz och Karlberg är inte ensamma om att anse att Packhuskajen eller dess när-område är ett bättre och inte minst ett *värdigare* läge för ett Världskulturmuseum (Blomqvist, GT 19981208 s. 17). Intressant nog förbinds museet placering i staden med värdet på den kunskap som uttryck i och genom det kommande museet. En harmoni mellan å ena sidan platsens skönhet och å andra sidan digniteten på museets utsagor framstår som särskilt viktigt. Diskussionen organiseras kring en slags *centrum – periferi logik* som i viss mån korrelerar mot den argumentation Jenny Beckman (1999) förevisar i avhandlingen *Naturens palats – nybyggnad, vetenskap och utställning vid Naturhistoriska riksmuseet 1866-1925*, där förespråkare av en flytt från Drottninggatan till Norra djurgården menar att den innebär ett mer centralt vetenskapligt läge. "Vetenskapligt centrum" kan här både innebära att vetenskap placeras centralt i staden eller i nationen och att platsen är central inom den vetenskapliga världen (jfr Beckman 1999 s. 105).<sup>288</sup> En betydande skillnad finns dock mellan Beckmans exempel och det vi har för handen. Om utgångspunkten i förhållandet mellan Naturhistoriska Riksmuseet och frågan om "vetenskapligt centrum" utgick från vetenskapens placering i rummet, utgår debatten om Världskulturmuseets placering och förhållandet till dess kunskaps legitimitet, det vill säga om kunskapen placeras sig centralt eller perifert relaterat till den legitima vetenskapliga kunskapen, från stadsrummets centrum. I de fall Korsvägen ses som en ovärdig plats för ett kulturvetenskapligt museum framhålls platsen som ett "fiktivt" centrum. En placering av museet där innebär att (kultur)vetenskapens plats i staden försämrans genom att den pressas ut i periferin istället för att lokaliseras till de "verkligt" – och historiskt – centrala och värdiga delarna av staden:

vid älvens strand. Även om förespråkarna för Korsvägsalternativet via samverkansskälet framhåller att Världskulturmuseet i och med placeringen kommer att befinna sig i ett vetenskapligt centrum omgivet av såväl naturvetenskap (Universeum) som humaniora (den humanistiska fakulteten vid GU) understryker ändå Statens fastighetsverk (1997) att Korsvägen innebär en position i stadens centrum. Det räcker alltså inte med att det kulturvetenskapliga museet är stationerat i ett vetenskapligt centrum utan det krävs att även kulturvetenskapen sätts i Göteborgs ”verkliga” rumsliga centrum (jfr Hansson, GP 19990107 s. 4, Izikowitz, Karlberg, GP 19981207 s. 4, Statens Fastighetsverk 1997).

Koncentrationen av anläggningar vid Korsvägen motiveras även de med ett samverkansskäl: en samverkan mellan *ekonomi* och *lärande/bildning*. Genom att vara del av ett kommersiellt evenemangsentrum både hjälper och hjälps kunskapsinstitutionerna Universeum och Världskulturmuseet (och i viss mån även mässan) av de nya basnäringarna turism och evenemang (Archenholtz, GP 1997 1125 s. 10, Tunbäck-Hansson, GP 19980403 s. 51, Brandt, GT 199909 s. 17, Mankert, GP 199909 s. 15, Eskilsson, GP 19990404 s. 4). Förespråkarna för korsvägsplaceringen argumenterar vidare mot en lokalisering vid södra älvstranden med resonemanget att *Götatunneln* beräknas vara klar först 2004 emedan projekteringen av museibygnaden skall påbörjas 1999 och helst stå klart 2002. Detta innebär att platsen fortfarande kommer vara upptagen av den trafikled som senare skall ledas genom *Götatunneln* (Eskilsson, GP 19940404 s. 4). Även förespråkarna för Korsvägsplaceringen anför estetiska argument angående stadsmiljön som skäl för att museum, vetenskapsentrum och ett utbyggt hotell är en god plan för området kring Korsvägen: det uppfattas nämligen som i det närmaste förslummat med fallfärdiga trävillor längs Södra vägen (jfr Kristiansson, GP 19980926 s. 10, GT ledare 19990118 s. 2).

### S3) Debattens tredje lager: byggnadens inverkan på kulturmiljön.

Ett tydligt tema i de kulturmiljöargument som ges *visavi* placeringen vid korsvägen är att museets legitimitet som kulturvetenskapligt museum kan ifrågasättas då uppförandet av byggnaden vid den valda platsen får till följd att en hel kulturmiljö bestående av trähus kommer att rivas. Istället för att bevara och levandegöra kulturarv förintar alltså museet genom sin tillblivelse ett befintligt kulturarv (Heyman, GP 19971009 s. 9, Ekstrand, GP 19981209 s. 4, Klingberg, GP 19991114. 4).<sup>289</sup> Detta tema om museets legitimitet som kunskapsinstitution varierar och ges ett nytt innehåll när placeringen vid Korsvägen relateras till närheten till evenemangsstråkets massarrangemang samt spektaklets och nöjets Liseberg.<sup>290</sup> Det kulturvetenskapliga museets kunskapsmässiga trovärdighet naggas, enligt kritikerna, i kanten av en alltför svag gräns gentemot nöjet och spektaklet: inte nog med att museet aviserat en satsning på upplevelsebaserade medieringsformer, vilka alltså uppfattas som suspekta och oseriösa, utan även den geografiska positionen förstärker detta icke-vetenskapliga leklands intryck av museiprojektet (jfr Nordin, GP 19980513 s. 44, Åsell, Arnborg, SvD 1999 0226 s. 13).<sup>291</sup>

Det är en liknande, men än mer diffus gräns mellan en *vetandenivå* och *vetenskaplig nivå* som påträffades i föregående kapitel om tvärvetenskapen, som konstellationen mellan kulturgenrerna bildning och konst, och humanvetenskap (kulturvetenskap) relateras till i placeringsdebatten. En tröskel upprättas inom vetandenivån där *populärkultur*, *evenemang* och *upplevelser* lokaliseras på *nedsidan* (den negativa sidan) av gränsen, medan sammansättningen av *bildning* och *konst* placeras på dess uppsida (den positiva sidan). Liksom i fallet med tvärvetenskapen är det avståndet till en tänkt vetenskaplig nivå som avgör om företeelsen hamnar på den positiva eller negativa sidan av tröskeln inom vetandenivån. Konstellationen av kulturgenrerna bildning/konst uppfattas som något positivt då dess avstånd till en vetenskaplig nivå förkortas genom att den anses vara intimt förbunden med en humanvetenskaplig kunskapsbildning.

## II. NÄRHET OCH DISTANS OCH DET KULTURVETENSKAPLIGA MUSEETS LEGITIMITET

Ett sådant förhållande tydliggörs i placeringsdebatten. Närhet och distans utgör två viktiga moment i taktikerna för och emot korsvägsplaceringen. Lokaliseringen motiveras med att närheten mellan Universeum, VKM, Svenska mässan och Skandinavien största hotell påverkar bildningssituationen positivt. Med alla dessa arrangemang är det mycket folk i rörelse, inte minst ungdomar och barnfamiljer. Genom det korta avståndet mellan varje attraktion är också chansen större att ett museibesök planeras in efter det att besöket på nöjesparken är avklarat.<sup>292</sup>

Tillsammans med det planerade Världskulturmuseet kommer Korsvägen att länka historia med framtid. – De här två projekten [...] är ju helt unika för Göteborg. Här kan vi koppla gammalt med nytt och få in barnen i ett naturvetenskapligt tänkande, sa Göran Johansson (Brandt, GT 19990901 s. 17).

Detta är ett resonemang som inte ligger alltför långt ifrån 1800-talets Storbritannien och dess samhällsreformatorers syn på museet. Genom att museerna, framför allt konst- och naturvetenskapliga museer, var familjeangelägenheter så skulle dessa hålla husfadern borta från arbetarens farliga förströelseform, öllhallen, och en god socialisering av hela familjen, genom husfaderns skötsamma leverne skulle härigenom uppnås (jfr Bennet 1995). I motsats till detta understryks vikten av att upprätta en distans till både massarrangemangets miljö och ”nya” medieringsformer vilka kan minna om nöjesparkens skärmar i arkadspelshallen för att Världskulturmuseets trovärdighet som ett kulturvetenskapligt museum skall hållas intakt:

somliga uppfattar Världskulturmuseet som en avancerad multikulturell fritidsgård för barn och ungdom, andra som ett kulturhistoriskt museum präglad av folkbildning och forskning. Närheten till Liseberg och Svenska mässan – en lokalisering som legat göteborgspolitikerna varmt om hjärtat – antyder förhoppningar om publikknipande och inkomstbringande spektakel (Nordin, GP 19980513 s. 44).

Det är i fallet Världskulturmuseet tydligt att det framför allt är humanvetenskaplig kunskap och bildning som befinner sig alltför nära gränsen till en icke-vetenskaplig nivå och inte en naturvetenskaplig kunskap. Vetenskapscentrets (Universeum) trovärdighet som naturvetenskaplig kunskapsinstitution ifrågasätts nämligen inte trots dess intima lokaliseringsrelation med Liseberg och användande av upplevelsebaserade medieringsformer. Tvärtom, de ses snarast som positiva; allt fler barn och ungdomar som ändå befinner sig i området kan här stifta bekantskap med kunskap på en vetenskaplig nivå – naturvetenskap. För Världskulturmuseets del innebär bristen på distans i den geografiska placeringen och val av medieringsformer att närheten till Göteborgs universitet blir viktig för att det skall kunna hävda sig som en legitim kunskapsinstitution: ”den centrala roll som Göteborgs universitet spelar i projektet, kommer säkerligen att fungera som korrektiv mot jipposering och överdriven anpassning till upplevelseindustrins locktoner” (Nordin, GP 19980513 s. 44). En närhet till Göteborgs universitets humanistiska fakultet och centralbibliotek som även lyfts fram som ett argument för placeringen vid Korsvägen: för att på så sätt underlätta ett flöde av universitetsfolk till museet (SOU 1998:125, Samuelsson, Nordström, GP 19980203 s. 40).

Distansen till massarrangemanget framhålls även av Jürgen Habermas när han diskuterar den borgerliga offentlighetens förfall. Men i Habermas diskussion återfinns en kvalitativ skillnad i på vad för sätt något är ett skadligt massarrangemang. Pocketboksupplagan av den litterära klassikern med sitt specifika uttryck är en god massupplaga då den inte, enligt Habermas, enbart leder till förströelse. Pocketboken innebär att ”en högkvalificerad litteratur [blir] tillgänglig för ett förhållandevis litet skikt av bildade och bildningstörstande läsare [...] en litteratur som deras köpkraft inte skulle räcka till för att införskaffa i normal utgåva” (Habermas 1962/1998 s. 145). Mot detta ställer

Habermas uppkomsten av bokklubbarna; ”med bokklubbsböckerna framträder däremot det förgängliga i varaktighetens dräkt: halvfranska band med guldtryck” (Habermas 1962/1998 s. 145). Problemet med bokklubbens böcker är att den utgår från det som Habermas kallar för massans smak, de lägre utbildade läsarnas smak. Klubbarna har, vidare, ett smalt utbud av böcker vilket innebär att läsarnas litterära valmöjligheter begränsas, härigenom förstärks problemet med massans smak. Detta identifierar Habermas som ett problem eftersom:

De snarare sänker de psykologiska ”inträdesvillkoren” så pass att litteraturen själv måste tillskäras efter den bekvämlighet och behaglighet som motsvarar dessa skiktets sämre förutsättningar och de svagare följer deras kontakt med litteratur har (Habermas 1962/ 1998 s. 145).

Det är alltså möjligt att se en uppdelning mellan å ena sidan en populärkulturell utsaga, förknippad med nöjet, multimedia-presentationer och ”hands on” aktiviteter i det kulturvetenskapliga museet, och en kulturell utsaga uppfattad som konstnärlig. Och det är den sistnämnda som intimt förbinds med bildningen, medan den förstnämnda rent av ses som skadlig för bildningen. Det verkar med andra ord finnas en gradskillnad mellan å ena sidan *vetande* och *vetande* som framstår som knivskarp och å andra sidan en gradskillnad mellan *vetande* och *vetenskaplig kunskap* vars gräns är mycket mer flytande. Om vi exempelvis ser på den massiva kritik riktad mot populärkultur, och masskultur i allmänhet, i Horkheimer och Adornos *Upplysningens dialektik* anses inte en icke-vetenskaplig kunskap förkastlig *per se*, utan den klassiska musiken har exempelvis i sig något av ett sanningsvärde. De texter en västerländsk kanon betraktar som den stora litteraturen (och därigenom en del av bildningen) såsom Homeros Odysseen tilldelas även de ett sanningsvärde. Horkheimer och Adornos inleder exempelvis den första exkursen i *Upplysningens dialektik* med en tydlig referens till Odysseen: ”Liksom berättelsen om sirenerna visar hur myt och rationellt arbete griper in i varandra, är Odysseen i sin helhet ett vittnesbörd om upplysningens dialektik” (Horkheimer, Adorno 1947/1997 s. 59). Homeros verk anses med andra ord ha ett tillräckligt sanningsvärde för att undersökningen om den förtvivlade mystifieringen av upplysningen kan ta avstamp från den. En liknande hållning till klassikerna och deras innehåll av ett ”evigt” sanningsvärde om vad det innebär att vara människa finner vi i Hans-Georg Gadamer's vetenskapsteoretiska arbete *Sanning och metod* (jfr Gadamer 1960/1997 s. 112).

### C. 1800-TALSKONFIGURATIONEN: BILDNING, HUMANVETENSKAP, KONST

Frågan om konstens sanningsvärde och dess förhållande till *vetande* och *vetenskap* i och genom en bildande konversation är det ledande momentet i Hans-Georg Gadamer's förståelse av vad *humanvetenskap* innebär. Gadamer är ett instruerande exempel på hur den klassiska borgerliga bildningen hänger samman och är integrerad med *humanvetenskapen* och *konsten*. Det är möjligt att tala om en 1800-talets museikonfiguration av *bildning – humanvetenskap/museer – konst* som i och genom Världskulturmuseiprojektet ställs mot en 2000-talets konfiguration, där konstens prioritet förändras radikalt. Att ”*humanvetenskap*” och ”*museer*” visas som om de vore sammansatta med varandra beror på att *humanvetenskapens*, eller kanske hellre ”*kulturvetenskapens*”, närvaro manifesteras i museets benämning. I föregående kapitel berördes hur museernas inriktning vanligen bestäms genom närheten till en särskild vetenskaplig ämnesdisciplin: *konsthistoria* (eller *konstvetenskap*), *historia*, *arkeologi* eller *etnologi*. I fallet med Världskulturmuseet vars orientering är tematisk-tvärvetenskaplig associeras museets verksamhet till ett större område: ”*kulturvetenskapen*”. I forskningspropositionerna talas det exempelvis sedan mitten av 1980-talet om ”*kulturvetenskap*” som ett samlingsnamn för  *samhällsvetenskap*, *teologi*, *juridik* och *humaniora* (jfr prop: 1983/84:107, 1986/87:80, 1989/90:90, 1992/93:170, 1996/97:5). ”*Kulturvetenskap*” kan på så sätt vara en term att

föredra då den även rymmer den mångtydighet vi finner i kulturbegreppet. Här ryms både olika kulturgenrer (estetisk och etnografisk kulturgenre) och att inriktningen på verksamheten (vetenskapens eller museets) rör ett odlade av självet: kulturgenren bildning. En genre vars betydelse är stor för både de ämnesdiscipliner som benämns bildningsämnen och museet i dess funktion som bildningsinstitution.

Det som i dagligt musealt tal kallas för "det moderna museet" refererar till ett ordnande av museer med upprinnelse i 1800-talet genom utbildande av det moderna museet och dess intima relation till en borgerlig offentlighet, bildning och konsten. Ett ordnande som fortfarande gör sig gällande under det institutionella etablerande av Världskulturmuseet. I föregående kapitel manifesterades, exempelvis, 1800-talskonfigurationen för museet i en vilja att organisera museer efter modellen *specialmuseet*. I kapitel 7 ges ytterligare ett exempel på denna konfiguration när en minnesfunktion prioriteras före en kritiskt resonerande samhällsfunktion. Gadamer ger således en orienteringspunkt för ett sådant tänkande där bildningsprocessen förbinds med konst i sanningssägandet.

## I. VETANDE OCH VETENSKAPLIG KUNSKAP: HUMANVETENSKAP OCH BILDNING

*Sanning* och *metod* räknas som Gadamers avgörande vetenskapsteoretiska arbete och utkom i original 1960. Som titeln låter antyda handlar arbetet om förhållandet mellan sanning och metod inom humanvetenskapen. Under 1800-talets gång organiserades de olika humanvetenskapliga disciplinerna i allt högre grad kring olika metodologiska program som hämtade sin inspiration från ett naturvetenskapligt ideal (jfr Comte 1844/1979, Durkheim 1895/1978). Detta försätter humanvetenskaperna i ett konstlat trångmål som snarare leder bort från än garanterar sanning, säger Gadamer (1960/1997). En sådan metodinriktad humanvetenskap missar det väsentliga draget för en humanvetenskaplig aktivitet, nämligen att tolka. Detta är Gadamers huvudfråga, vad gör vi när vi tolkar? *Bildning* utgör här själva spelplatsen där humanvetenskapens tolkningsarbete görs möjligt.

I ett första steg måste vi belysa hur Gadamers diskussion förhåller sig till vetenskap. Hos Gadamer finns en viss parallell till hur Foucault karakteriserar den vetenskapliga nivån. I båda fallen återfinns en förståelse av vetenskapen som en högst institutionaliserad verksamhet med en tydlig systematik medelst upprättandet av strikt reglerande procedurer, till exempel Durkheims metodregler för sociologin (jfr Durkheim 1895/1978). Liksom Foucault, som även han misskänner sina studier som vetenskapliga efter en sådan karakterisering av vetenskapen såsom en hårt reglerad procedurisk verksamhet och istället hänför sitt arbetssätt till vetandenivåns mellanrum (jfr Foucault 1969/2001), förflyttar Gadamer sina studier från ett sådant område. Vi kan här påminna oss om det inflytande Foucault tillerkänner författaren Raymond Roussels litterära arbetssätt för sitt eget filosofiska tänkande kring subjektet, dubblören och veckningar (jfr Foucault, Ruas 1984/1987), eller Maurice Blanchots användning av språket som ett tänkande från utsidan, där gränserna mellan "romanen", "narrativ" och "kritiken" blir flytande och snarare utgörs av accentueringar än självständiga väl markerade områden (jfr Foucault 1966b/1987).

Bildning intar här, på sätt och vis, den plats vetande har i Foucaults arbeten. I Gadamers fall är dock anspråken något högre än hos Foucault då han avkräver att varje studie som skall kalla sig humanvetenskaplig skall frångå en tanke om ett proceduriskt arbetssätt. För Gadamer handlar det således om att etablera ett annat vetenskapsbegrepp. En betydelsefull bakgrund till detta är Gadamers förhållande till Kants arkitektoniska filosofiska system. Medan Foucault låter "*sanningen*" etableras genom sanningsspel i upprättandet av vetanden som inbegriper såväl vetenskapliga procedurer, som praktiker vilka kan uppfattas som icke-vetenskapliga (bestraffning, konstnärliga, filosofiska<sup>293</sup> etc.), så förhåller sig Gadamer till Kants placering av kunskapsomdömet inom ramen för det teoretiska – det vetenskapliga. Gadamer likställer här sanning med att avge ett kunskapsomdöme. I Foucaults teoretiska schema återfinns således inte samma prestige för att vara vetenskaplig som för Gadamer.

En stor del av Gadamer's argumentation angående konstens prioritet inom humanvetenskapen – via bildningen – och dess eminenta sanningsvärde görs visavi Kant. Även om Gadamer hämtar referenser hos Vico, Hegel, Helmholtz, Aristoteles och Platon så framstår ändå Kant som den främste dialogpartnern för Gadamer i hans bilda(n)de samtal angående konstens prioritet för det tolkande arbetet. I moment III återkommer vi därför till en kort resumé av Kants kritiska projekt.

Med detta sagt är det ändå viktigt att framhålla att Gadamer är notoriskt oklar över gränsen mellan det vetenskapliga och det icke-vetenskapliga. Å ena sidan understryker han att den hermeneutiska erfarenhet som behandlas i *Sanning och metod* är den process som alltid sker när vi tolkar, å andra sidan framhåller han att det ändå finns något sådant som humanvetenskap – baserat på denna erfarenhet – som i sin tur borde skilja sig från något icke-vetenskapligt. Var i ligger exempelvis skillnaden mellan det konstnärliga och dess tolkningsarbete om Varat och humanvetenskapens dito? Här återkommer likheten med Foucaults *vetandeterm*, som ett något oklart område mellan det vetenskapliga och det icke-vetenskapliga.

## II. BILDNING, HUMANVETENSKAP OCH VARATS TILLBLIVELSE

Snarare gäller det att göra klart för sig att också för de historiska humanvetenskaper, som distanserar sig från Hegel, förblir idén om den fulländade bildningen ett nödvändigt ideal. Ty bildning är det element, i vilket de rör sig (Gadamer 1960/1997 s. 29).

Gadamer upprättar alltså bildning som det rum där humanvetenskapens tolkningsarbete möjliggörs och utspelas. Bildning är ett begrepp som Gadamer leder tillbaka till en västkristen medeltida mystik och det når sin slutliga bestämning under 1800-talet genom Hegels arbeten – via Friedrich Gottlieb Klopstocks *Messias* (1755) genomslag inom tysk kultur samt Herders och Kants arbeten (Gadamer 1960/1997). Ett av de viktigaste momenten i bildningsbegreppet är ett sinne för det allmänna, gemensamma. Vi har hittills sett hur förbindelsen mellan den västkristna mystiken och bildningen kommer till uttryck i en något allmän bestämning av bildning förstått som en avbild, något att uppnå. Men vad innebär då det moment som varierar från den västkristna medeltida mystiken till den bildning som enligt Gadamer når sin slutgiltiga form hos Hegel? Gadamer är själv något sparsam med detaljerna i denna koppling och nöjer sig med att konstatera att det handlar om "att bygga upp den gudsbild hon bär i sin själ och som hon är skapad i enlighet med" (Gadamer 1960/1997 s. 24).

I mystikens uppgift om att odla själen understryks vikten av ett sinne för det *gemensamma* och det *allmänna*. I den kristna mystik vi finner hos dominikanen Mäster Eckhart, en centralgestalt inom medeltida västkristen mystik – verksam under 1200- och 1300-talen – kretsade mystiken kring att närma sig och bli ett med det enda Varat, Guds vara.<sup>294</sup> Eckhart ger oss ett, kanhända, radikalt exempel på hur den kristna mystiken efterfrågar ett sinne för det allmänna och gemensamma som innebär att vi går från det partikulära till något som är mer universellt:

Så långt människan förnekar sig själv för Guds skull och blir förenad med Gud, så långt är hon mer Gud än skapad varelse. När människan fullkomligt har givit avkall på sig själv för Guds skull och hon inte tillhör någon mer än Gud allena och inte lever för något annat än endast för Gud (Eckhart 1987 s. 98).

Eckharts predikan föreslår att ett totalt uppgivande av det egna, partikulära, krävs för att gå upp i det önskade, Gudomen, det allmänna. Förbindelsen mellan medeltida kristen mystik och bildningsbegreppet blir här tydlig, om vi följer Gadamer användning av bildningsgenren. Detta eftersom bildning enligt Gadamer vare sig handlar om ett förfaringssätt eller om ett förhållningssätt, utan om ett tillblivet Vara. Liksom hos mystiken är detta en process, dock med den stora skillnaden



att individen här såväl besitter ett eget vara, som att den har ödet i sina egna händer, i samspel med traditionen. Därtill rör det sig snarare om en ständig process än en väg till ett slutgiltigt mål – ”det absoluta varat”. När bildning förstås som ett förfinat levnadssätt ses ofta konsten som något vilket eleverar varat mot det allmänna, från det partikulära (jfr Palmqvist 2005 s. 98 ff. Bennet 1995 s. 21 ff., Frykman, Löfgren). Ett liknande moment kan skönjas i Gadamers användning av bildning som grunden för det humanvetenskapliga arbetet när han förklarar spelbegreppet som centralt för konstens sanningsmoment (Gadamer 1960/1997).

### III. TOLKNINGEN OCH KONSTENS REFLEKTERANDE OMDÖMESKRAFT

För att förstå detta moment av sanning Gadamer tilldelar konsten – och på vad för sätt den är grundläggande för att vi skall förstå humanvetenskapens tolkningsarbete och sanningsanspråk, enligt honom – måste vi inse att Gadamer förbinder Bildning (Bildung) med *Sensus communis*, omdömesförmåga och smak i ett tätt knippe. De tre sistnämnda begreppen har åtminstone sedan Immanuel Kant på olika sätt förknippats med konsten. Kants arbete om estetiken, *Kritik av omdömeskraften* (1790/2001), intar en viktig plats i Gadamers utläggning om konstens prioritet inom humanvetenskapen och bildning (jfr Gadamer 1960/1997). Konsten förstadd som subjektiv, en upplevelse samt moralitetens undanskymda plats däri är tre sammanhängande moment i Kants estetiska filosofi som Gadamer vänder sig emot. Gadamer finner Kants reflekterande omdömesförmåga som subjektiv då dess anspråk på universalitet endast utgörs av en anmodan riktad mot *sensus communis* att hålla med om omdömet.<sup>295</sup> Mot denna uppfattade subjektivitet i Kants reflekterande omdömesförmåga ställer Gadamer den reflekterande omdömeskraften som något mer objektivt och universellt än Kants formulering ”som om alla andra skulle hålla med” genom att förbinda konsten med Vicos formulering av *sensus communis*. Via Vico (1688-1744), verksam någon generation före Kant bemöter Gadamer även de övriga två problemen med Kants tänkande kring den reflekterande omdömeskraften. Vico understryker i sitt tänkande kring *sensus communis* en moralisk dimension vilken innefattar ett sinne för det gemensamma. Genom att framhålla den moraliska dimensionen i *sensus communis* förbinder Vico det med bildandet av ett Vara. Kant förlägger däremot ett sådant bildande och moralisk plikt att inte låta sina talanger förfaras inom området för det praktiska.<sup>296</sup>

Det mest uppenbara brottet med Kants filosofiska arkitektur är Gadamers motstånd mot det estetiska reflekterande omdömet subjektiva karaktär. Här bryter Gadamer upp den teoretiska domänen och gör det reflekterande omdömet till ett objektivt universellt omdöme med ett legitimt sanningsanspråk såsom ett kunskapsomdöme. Istället för att se konsten som en upplevelse av lust eller olust, måste vi istället betrakta konsten som en erfarenhet. Det är när vi erfar konsten som dess sanningsmoment ger sig till känna. Vi befinner oss då indragna i ett spel med hela den tradition som konstverket är inbäddat i, där vi sätter vårt Vara på spel och låter det förändras i vårt möte med konsten. Därav innebär bildning, bildningsprocessen och i förlängningen den humanvetenskapliga praktiken (hermeneutiska erfarenheten) en bildande konversation, ett samtal där ett Vara formas. Erfarenhet står således för omvandling, förvandling. Gadamer låter litteraturen stå som modell för konsterefarenheten och understryker att tolkningsprocessen och den hermeneutiska erfarenheten sker i språkets mitt. Det är i språkets mitt där uttolkarens horisont smälter samman med traditionens, det uttolkades, horisont som erfarenheten sker. Men det rör sig inte om någon slutgiltig sanning om det uttolkade då erfarenhetens själva Vara även innebär att vi blir varse om det som vi inte vet. Härigenom formulerar vi hela tiden nya frågor. Denna, Gadamers, syn på erfarenhet påvisar två saker. För det första att frågandet har en prioritet före själva svaret: att inse att det finns fler och fler frågor att ställa, det är den ödmjuka och etiska grundhållning vi måste inta. Ett etiskt moment som hos Gadamer blir tydligt i framhållandet av tolkningen förstadd som en dialog. Att lyssna på den andre. För det

andra visar den tanken om bildning som en ständig process. Vi blir aldrig färdigbildade, utan nya frågor finns hela tiden att ställa, nya erfarenheter finns hela tiden att göra. Vårt vara, odlande av självet, är något som hela tiden fortgår, och som hela tiden måste fortgå, då det prioriterade momentet är att ställa frågan framför att finna (det slutgiltiga) svaret (Gadamer 1960/1997).

#### IV. GADAMERS SAMMANSÄTTNING AV BILDNING – KONST – HUMANVETENSKAP

Samtidigt som Gadamer lyfter fram variationsrikedomen i tolkningar från en tid till en annan genom att varje tid har sin specifika smak om vilka ramar den goda tolkningen måste röra sig inom, finns det ändå ett moment av en given sanning i vissa typer av konstnärliga verk som gör sig påmind även om den värld där verket nu tolkas är en helt annan värld än den där konstverket en gång skapades: "Likaså bevisar översättningslitteraturens existens, att sådana verk framställer något, som alltid är sant och giltigt för alla" (Gadamer 1960/1990 s. 112). Gadamer använder världslitteraturen som ett exempel på att litteraturen och därigenom konsten i stort skall ses som erfarenhet och inte som upplevelse. Sanningsanspråket grundas på så sätt i traditionen. Det finns något i den kanoniserade litteratur vilken tillhör världslitteraturen som har något att säga oss än i dag. Ett sådant förhållande till världslitteraturen ser vi även hos Adorno och Horkheimer när de knyter an till Homeros i *Upplysningens dialektiks* första exkurs (jfr sektion B). Gadamers exempel med världslitteraturen synliggör även den annars något svårutredda sammansättning där konsten träder in och länkar samman humanvetenskap och bildning i det som här benämns "1800-tals konfigurationen". Gadamer förstår alltså humanvetenskapen som ett bildande samtal. Ett bildande samtal som förutsätter en kombination av *sensus communis*, *omdömesförmåga* och *smak* vilka återfinns inom kulturgrenen konst. 1800-tals konfigurationen utgörs alltså av tre huvudmoment, bildning – konst – humanvetenskap; tre modus inveckade i varandra. För att det skall vara möjligt att tänka humanvetenskap måste samtidigt både bildning och konst tänkas. Modus konst möjliggörs i sin tur av ytterligare tre riktningar för tänkandet: *omdöme/sensus communis/smak*. Dessa tre modus utgör knutpunkter mellan bildning, konst och humanvetenskap då de både veckas in i varandra – där de utgör en interiör struktur för modus konst – och i modus bildning samt humanvetenskap. Schemat kan visualiseras enligt följande:

bildning {konst; omdöme/sensus communis/smak} humanvetenskap

Sammansättningen kan sammanfattas med följande fem modus i paragrafform:

Modus	Förhållande
1 Bildning och humanvetenskap	<b>B</b> ildningen är det rum där humanvetenskapen utspelar sig. Humanvetenskapen är intimt sammanbunden med bildningen och innebär en praktik där ett Vara blir till. Detta är en logik som vi känner igen från den estetiska reflekterande omdömesförmågan.
2 Konstens närvaro i humanvetenskapen när det förstås som ett bilda(n)de samtal	<b>K</b> onstens ständiga närvaro i det bilda(n)de samtalet – ett samtal som både leder till bildning och som kräver ett visst mått av initial bildning – tydliggörs genom omdömet form: en form där omdömet inte subsumerar under begrepp, vilket är Kants kunskapsomdöme
3 Omdömesförmågans form	<b>O</b> mdömesförmågan formuleras i opposition mot Kants kunskapsomdöme där omdömet subsumerar under begrepp. Omdömet tar istället formen av ett spel mellan det som undersöks och den tradition (sammanhang) det är inbäddat i. Kunskapsförmågan – det vill säga omdömet anspråk på att vara en legitim ”sanning” – vilar på så sätt på erfarenheten. Det är alltså en erfarenhet som görs i en dialog med <i>sensus communis</i> .
4 Sensus communis roll	<b>S</b> ensus communis innebär både ett historiskt och ett samtida sammanhang. Det förstnämnda utgörs av den aktuella traditionen, emedan det sistnämnda är den givna offentlighet (forskarkollektiv) uttolkaren är knuten till. <i>Sensus communis</i> implicerar härigenom ett sinne för det gemensamma: att i dialog med andra frigöra sig från det partikulära (självcenterade) och istället hänge sig åt det gemensamma. I en hermeneutisk erfarenhet finns således en moralisk/etisk dimension inbyggd.
5 Smakens funktion	<b>S</b> maken visar på det föränderliga och variationsrikedom i tolkningarna av traditionens verk. Varje tid har sina ramar för vad en goda tolkning är. Sanningen kan alltså inte fixeras utan är föränderlig över tid. Det kanske viktigaste momentet i erfarenheten är frågans prioritet. Det är nämligen genom erfarenheten, när vi inser att vi inte vet, som vi också formulerar nya frågor och på så sätt rör vi oss mot nya variationer.

Tabell 6.A. Gadamer's modusschema i paragrafform

Som ett exempel på 1800-tals konfigurationen av bildning – humanvetenskap/museer – konst skall alltså Gadamer uppmärksammas genom den prioritet han ger konsten i dess förhållande till bildning, och bildningens avgörande moment för humanvetenskapen. Även om de utsagor om museer som här hänförs till 1800-tals konfigurationen inte nödvändigtvis förstår konstens prioritet på det sätt som Gadamer främst gör – som en estetiskt reflekterande omdömeskraft – så prioriterar de ändå en estetisk kulturgegenre framför en antropologisk. Det kan här röra sig om en uppfattning av konsten som något vilket förmår museibesökaren att häva sig upp från det partikulära till det gemensamma genom att konsten slår an en viss klang hos betraktaren (jfr Bennet 1995, Palmqvist 2005). Det är även vanligt med en liknande hänvisning till den konstnärliga klassikerns eminens, som Gadamer gör angående världslitteraturen: konsten bär på en sanning som fortfarande är giltigt vart än i världen eller i vilken tid vi befinner oss. Vad som sker genom Världskulturmuseiprojektets etablerande är alltså att konstens prioriterade position förskjuts till förmån för en antropologisk kulturgegenre. Detta skall undersökas närmare i de avsnitt som nu följer.

### III. VIJLAN ATT VETA OCH OVILJAN ATT VARA EXKLUDERANDE

I det fjärde kapitlet<sup>297</sup> berördes hur en majoritet av riksdagspartierna motiverade behovet av och satsningar på folkbildning genom en omfattande social förändring. I ljuset av denna överväldigande parlamentarisk-politiska konsensus kring (folk)bildningens väsentliga roll för en vital demokrati är det något märkligt att motståndet mot projektet fortsätter trots att det står klart att både museets centrala kulturpolitiska uppgift är att vara en bildningsinstitution med inriktning mot det främmande föränderliga 2000-talet; och att det står klart att förslaget inte kommer innebära någon fysisk flytt av tre Stockholmsmuseer till Göteborg (bet. 1996/97: ku25, prot: 1996/97:114, 1998/99:31, anf.29).<sup>298</sup> Genom motståndet prioriteras således inte uppbyggandet av en bildningsinstitution tänkt att undsätta och vitalisera en utsatt och matt demokrati. Istället för att mötas i en samsyn genom den gemensamma analysen av samtidens beskaffenhet och demokratins belägenhet intensifieras polemiken ytterligare kring frågan om det verkligen är görligt och önskvärt att föra samman "konst" med "etnografika" i ett och samma museum. Kontroversen utgör den primära debatten fram till den slutgiltiga överläggningen i riksdagen 1998.<sup>299</sup>

Debattens interiöra struktur har beröringspunkter med hur tvärvetenskapen, och med den organisationsprincipen om det tematiskt-tvärvetenskapliga museet, av motståndarna till projektet anses hota vedertagna autonomier genom dess princip om *transition* – mellanrummet, mutationen eller övergången mellan olika vetenskapliga stilarter (jfr kap. 5). Motsättningen rör ett sanningsspel mellan en estetisk och en antropologisk kulturgenre: vem är berättigad att ha kunskap och därmed säga sanningen om vad för slags artefakt? Sanningsspelet berör på djupet en tredje kulturgenre *bildning*. Debatten organiserar kring frågan om i vilken mån en estetisk eller antropologisk kulturgenre skall – och kan – prioriteras i ett sant bildningsarbete. Kommer konsten fortfarande uppta den prioritet i kulturgenrens bildning som den haft sedan åtminstone 1800-talet, och Habermas borgerliga bildning (Habermas 1962/1998), Gadammers bildningsbegrepp (Gadamer 1960/1997) och Horkheimer och Adornos humanvetenskapliga arbeten (Horkheimer, Adorno 1945/1997) är exempel på? Ett givet vetande om bildningens ordning sätts härmed på spel. I analysens första steg undersöks hur kulturgenrerna konst och antropologi tilldelas en *inkluderande* eller *exkluderande* roll beroende på vilken taktik som anläggs (sektion A). Därefter analyseras hur *modus autonomi*, oberoende, ordnar kulturgenren konst i debatten och hur den undermineras genom sanningsspelet om vem som får tala sant om det estetiska föremålet (det vill säga både som *artefakt* och *händelse/ företeelse*): inte minst *modus transition* uppfattas här som ett hot mot utbildandet av en "sann" kunskap (sektion B).

#### A. SANNINGSSPEL MELLAN KONST OCH ETNOGRAFIKA: SANNINGSSÄGANDE OCH INKLUDERANDE

Den etablerade konfigurationen mellan kulturgenrerna bildning och konst samt det moderna specialmuseet utgör i viss mån ett hinder för Världskulturmuseets och i förlängningen dess vetanden om samtidens etablerande. En motståndsstrategi mot världskulturmuseiprojektet är att hävda att endast en estetisk kulturgenre – kultur som konst – förmår att utvinna det sanna talet – kunskapen – om ett föremål som någon gång har klassificerats som konst. En motsatt strategi formeras genom förespråkarnas gemmälen: en antropologisk kulturgenre kan även veta om ett konstföremål (både artefakt och händelse/företeelse). På så sätt uppstår ett sanningsspel om vem som kan tillåtas sanningssägande om konstens föremål: kan även en antropologisk kulturgenre tillåtas hävda ett sant vetande om dessa föremål, eller har en estetisk kulturgenre den exklusiva rätten till ett sådant sanningssägande. Två operationsmönster utbildas inom respektive strategi: 1) en estetisk kulturgenre är *inkluderande* till skillnad mot den *exkluderande* antropologin; 2) en antropologisk kulturgenre intensifierar

inkluderandet. Det första operationsmönstret återfinns naturligtvis i den första övergripande strategin – endast en estetisk kulturgenre förmår att utvinna en sann kunskap ur konstföremålet – emedan det andra låter strategin om antropologins möjligheter till sanningssägande om konstföremålet verka. Med utgångspunkt från operationsmönstren innebär sanningsspelet mellan konst och etnografiska att försöka vinna företräde för den egna kulturgenren genom att påvisa att en inkluderande praktik uppvärderas framför en exkluderande praktik som vägledande princip för tänkandet. Detta är ett mycket komplicerat spel vilket innefattar två olika typer av inkluderande och exkluderande. I ett första lager förbinds modus inkludera och exkludera med ett tredje och i den här konstellationen primärt modus: mångfald. Båda operationsmönstren uppvärderar mångfald i betydelsen att alla människor är lika värda och att "kultur" därigenom kan återfinnas i alla delar av världen. I ett andra lager blir det dock tydligt att de opererar efter två helt skilda taktiker. I det första fallet anläggs *avskiljandets* taktik. I debatten anför exempelvis motståndarna till museiprojektet förbinds den estetiska kulturgenren med exkluderande som ett prioriterat modus varvid "konst" (eller "högkultur") avskiljs från "icke-konst" (eller "lågkultur"). Genom taktiken relateras den etnografiska kulturgenren till ett exkluderande modus i förhållande till mångfald där antropologin associeras till ett tänkande organiserat efter den utomeuropeiske "vilden" som representerar det ickeciviliserade, lågkulturella och till och med icke-mänskliga. På så sätt kan en antropologisk kulturgenre avskrivas eftersom den exkluderar vissa människor genom dess kulturbegrepp. *Avskiljandets* taktik rör sig mellan de två lagren; å ena sidan uppvärderas det inkluderande modus mångfald kräver, å andra sidan är inkluderandets praktik endast möjligt om ett visst exkluderande utförs; inte av människor per se, utan av praktiker: konst och icke-konst. *Avskiljandet* är således en taktik i ett större operationsmönster om att inkludera. I det andra fallet verkar operationsmönstret genom *inbegripandets* taktik: varvid inkluderandets praktik intensifieras medan exkludering i det närmaste fördöms. Debatten drivs främst av uppfattningen att en estetisk kulturgenre är hotat av världskulturmuseiprojektet. Initialt framställs därför en estetisk kulturgenre organiserad kring *avskiljandets* taktik som det mest inkluderande förfarings sättet i sanningsspelet mellan konst och etnografika.

I debatten ordnas tänkandet om en estetisk kulturgenres praktik efter att etablera urval över vad som är konst, utesluta det icke-estetiska, och bedöma föremålets (som *artefakt och händelse/företeelse*) estetiska kvalitet. Det bedrägliga i att blanda konst och etnografika utgår från en sådan uppdelning mellan högkultur (*konsten*) och lågkultur (*icke-konst*). Först förevisas denna *avskiljandets* taktik (moment I.). Därefter demonstreras hur denna kritik mot en antropologisk kulturgenre bemöts med *inbegripandets* taktik varvid den samtida antropologin uppges intensifiera en inkluderande praktik i jämförelse med den estetiska kulturgenren och hur den är möjlig att förbinda med strategier i ett vidare demokratiskt sammanhang (moment II). Problematiseringen av första lagrets exkludering relateras i båda fallen med oönskade dominansförhållanden; varför det är av intresse att slutligen undersöka hur detta uppvärderande av en inkluderande praktik förhåller sig till maktrelationerna (moment III.).

## I. DEN EXKLUDERANDE ETNOGRAFIN OCH DEN INKLUDERANDE KONSTENS FÖRETRÄDE

Motståndarnas övergripande strategi om att stoppa museiprojektet genom att förevisa hur konst och etnografika inte kan blandas i ett och samma museum får sitt tydligaste exempel i fem debattartiklar publicerade i oktober 1996 och november till december 1998. Exempelen från 1996 är båda publicerade 2.a oktober i SvD och är författade av Charlotte Scheffer, docent och prefekt vid Institutionen för antikens kultur- och samhällsliv, Stockholms universitet, och Göran Malmqvist, professor emeritus i sinologi och ledamot av Svenska Akademin (stol nr 5). Docent Scheffers artikel "Mastodontmuseum försvårar kontakter utåt" rör det problematiska med att sammanföra Medelhavsmuseet med två etnografiska museer och framhåller de svårigheter antikinstitutionerna vid

Stockholms- och Uppsala universitet ställs inför genom denna nyordning. Bekymren stannar dock inte vid logistiska och forskningsmässiga frågor, utan den tänkta föreningen av museerna innebär att:

Konstföremål från kulturer som utgör en av de viktigaste grundstenarna för vår västerländska civilisation skall reduceras till ett antal etnografiska objekt av utomsvensk härkomst (Scheffer, SvD 19961002 s. 38).

Scheffers artikel kompletteras med prof. em. Malmqvists debattinlägg, "Ministerns populistiska museiförslag riskabelt - Propositionen hotar radera viktig forskningstradition", där villkoren för Östasiatiska museet står i blickfånget. Tematiken är i det närmaste identisk med Scheffers inlägg; problemen ligger inte enbart vid att forskning och logistik får stryka på foten: "Kulturministerns tilltag att klassificera öm:s internationellt ryktbara samlingar av konst och arkeologi som etnografiska har av många betraktats som ett uttryck för främlingsförakt" (Malmqvist, SvD 19961002 s. 38). Malmqvist återkommer med ett inlägg i frågan på SvD:s kultursida, 6:e december 1998, två dagar innan slutdebatten i riksdagen: "Östasiatiska och Världskulturen: Mastodontmuseum gagnar ingen" (Malmqvist, SvD 19981206). Temat känns igen från den tidigare artikeln: museiprojektet innebär i praktiken att Östasiatiska museet skall läggas ned vilket medför svåra konsekvenser för den östasiatiska forskningen vid Stockholms universitet, samt att konst inte skall sammanblandas med etnografika (SvD, Malmqvist 19981206 s.14). En dag senare publicerar DN följande debattinlägg med rubriken "Plocka upp konsten ur lårarna. Skilj på konstskatter och etnografi":

Folkens museum- Etnografiska [...] utomeuropeiska konstsamlingar består inte av folklöre, vilket man lätt får intrycket av. Tvärtom består de till stor del av utomeuropeiska kulturreliters konst och konsthantverk, vilka i kvalitet och betydelse är fullt jämförbara med de nationalskatter som finns på Nationalmuseum. [...] Fortfarande låter man arkeologer, socialantropologer och etnografer styra över de "dolda konstskatterna" i de etnografiska samlingarna. Men denna konst borde nu definitivt skiljas från etnografika och placeras i ett nytt musealt sammanhang där dess kulturella status jämföras med våra inhemska konstskatter. [...] Samla all etnografika i ett museum där civilisationskritik och migrationsfrågor kan belysas. Men låt de utomeuropeiska konstskatterna - som fortfarande ligger dolda i de etnografiska museernas magasin - bilda ett eget konstmuseum i parisisk anda (Berglund, DN 19981207 s. B02)

Debattören, Lars Berglund docent i konstvetenskap med utomeuropeiska kulturer som specialitet, skriver in sig i samma strategi som Scheffer och Malmqvist. Ett gemensamt operationsmönster utkristalliserar sig: att återbörda konsten till dess rätta sammanhang och rädda den från framför allt socialantropologer, etnologer och andra etnografer som exkluderar utomsvensk konst från det konstnärliga området och därigenom nedvärderar den. Föremålet blir till folklöre, ett lågkulturellt uttryck, istället för konst, ett högkulturellt uttryck. Olle Granaths debattartikel på SvD:s kultursida en knapp månad tidigare (19981119), "Världskulturmuseet. Konst och arkeologi på fel museum", ger uttryck för samma skepsis mot socialantropologins möjlighet att uttala sig om konstföremålet på ett riktigt sätt och att det per automatik exkluderar utomsvensk konst från konstens sfär: den omfattas inte längre av en estetisk kulturgenre:

Till de ovan framförda synpunkterna bör läggas att Sverige, som alltid velat framstå som exemplariskt i sitt umgänge med den s k tredje världen, nu demonstrerar en förfärande och kränkande okunnighet när det gäller högkulturer som i flera fall är äldre än den klassiska Medelhavskulturen (Granath, SvD 19981119, Kultur s. 12).

Samma operationssätt i alla fem artiklarna. Operationssättet verkar genom samma taktik i samtliga fall: *avskiljandet*. Föremålet blir till folklore – ett lågkulturellt uttryck – istället för konst – ett högkulturellt uttryck. Visserligen exkluderas olika artefakter som icke estetiskt godtagbara, men konsten regler anses, vilket är tydligt i alla fem exemplen, universella och demarkationsprocessen exkluderar därmed inte på till exempel könsmässig eller etnisk grund. Det är alltså en åtskillnad mellan en viss mänsklig estetisk färdighet och andra mänskliga färdigheter, inte mellan olika människor (jfr Williams 1958 s. xvi). Därigenom är konsten förmer än etnografikan: den är universell och är sålunda inte inblandat i något dominansförhållande där andra människor marginaliseras, förminskas och konstitueras som ”den andre”. Den estetiska kulturgenren är därmed inkluderande: alla esteter oavsett ursprung, kön eller aktuell geografisk lokalisering är välkomna. På så sätt motsvarar den mångfald som en vägledande princip för tänkandet och handlandet. Etnografikan är däremot belastat med ett rasistiskt dominansförhållande genom att konstituera vissa människor som ”den andre” och misslyckas därigenom att leva upp till mångfalds-modusets principer. Intrigen klarar: kritiker-na relaterar Världskulturmuseet till de gamla etnografiska museerna varvid projektets legitimitet som kunskapsinstitution ifrågasätts genom att den antropologiska kulturgenren används som ett belastat begrepp vilket inte lever upp till kraven om att uppvärdera mångfald som ett prioriterat modus.

## II. DEN INKLUDERANDE ANTROPOLOGINS FÖRETRÄDE OCH DEN EXKLUDERANDE KONSTEN

När museets legitimitet som kunskapsinstitution ifrågasätts i det här fallet är det en något annorlunda form av kritik än den vi såg i kapitel fyra. Kritiken formuleras här i termer om en *forsknings-etisk* kritik. Att kritiken är forsknings-etisk innebär att själva tänkandet som omger forskningsprocessen prövas gentemot en viss etisk princip där mångfald prioriteras. Kritiken gentemot antropologin rör alltså hur den *inte* inkluderar utan istället utesluter utomsvenska och utomeuropeiska kulturellers arbeten från konstens område och därigenom motarbetar mångfalden. Kritiken uppfattas som allvarsam av museiprojektets förespråkare och deras genmälen tar formen av försvarstal för den samtida antropologin, tvärvetenskap och möjligheten att blanda konst och etnografika i ett och samma museum. Ett led i strategin om att en antropologisk kulturgenre även kan veta om konstföremål utan att det leder till ett sådant *forsknings-etiskt* dilemma är att placera en exkluderande, marginaliserande och förtryckande antropologi vilken leder till explicita dominansförhållanden i en svunnen tid som den nutida<sup>300</sup> antropologin medvetet har lämnat sedan 1960-talet och medvetet reflekterar kring (jfr Århem, SvD 1996:1929 s. 38).<sup>301</sup> Motståndsstrategin där endast en estetisk kulturgenre anses förmå att utvinna ett sant vetande ur konstföremålet riktar alltså ett samfällt fördömande mot antropologi, transdisciplinär tvärvetenskap och dess roll i etablerandet av såväl Världskulturmuseet och Museion. Försvaret av denna konstellation och i synnerhet antropologin står främst professorn i socialantropologin vid Göteborgs universitet Kaj Århem för. Århem är som bekant även ledamot av Museions planeringsgrupp och för debatten på två fronter: under 1997 replicherar han fil.dr. Peter Lutherasons offensiv emedan uppmärksamheten främst riktas mot docent Scheffer, professor Jan Wirgin, prof. em. Malmqvist i en debattartikel i SvD oktober 1996:

Vad värre är: i kören av kritiska röster framskymtar en överlägsen och nedlåtande hållning till etnografien och de kulturtraditioner i de stora civilisationernas utkanter som varit etnografins speciella kunskapsfält. Den affekterade debatten rör upp gammalt damm som gömt sig i museernas och forskningsbibliotekens skrymslen och vår - tankestoff och föreställningar som inte hör hemma i vår tid [...] Ett klagörande är uppenbarligen på sin plats. Etnografien - eller socialantropologin, som ämnet numera heter - utforskar det mänskliga samhället i alla dess upptäckliga former och varianter - enkla och komplexa, nära och fjärran, nutida och historiska, ”moderna” och ”traditionella”. Tonvikten har tidigare legat vid

studiet av utomeuropeiska lokalsamhällen och ursprungsfolk men idag ägnar sig antropologer i lika hög grad åt studiet av vårt eget samhälle [...] Det är perspektivet och metoderna snarare än fältet som definierar antropologin som ämne. Socialantropologin söker generell kunskap om människan som kulturbyggare och samhällsvarelse. Ämnet är holistiskt och akademiskt gränsöverskridande; det integrerar aspekter av mänskligt liv som de akademiska konventionerna splittrar upp mellan skilda discipliner - ekonomi, politik, religion, konst osv. (Århem, SvD 19961029 s. 38).

Replikens strategi är tydlig: en antropologisk kulturgegenre kan även veta om konstföremål (både artefakt och händelse/företeelse) utan att det innebär att dessa föremål och de kontexter där de påträffas utsätts för ett dominansförhållande genom marginaliserande och exkluderande praktiker. I båda strategierna kombineras en vilja att veta med en vilja att vara den exkluderande. I Scheffer, Malmqvist, Berglund och Granaths inlägg uppvisas samma vilja: den estetiska kulturgegenre vill veta om konsten i alla dess aspekter och detta utan att exkludera utomeuropeisk konst. Båda strategiernas operationsmönster och taktiker försöker på så sätt att beslå den andra med exkluderande kvalitéer, medan det egna tänkandet förestår ett inkluderande och tolerant förhållningssätt. Strategin i Århem anförande verkar därför genom ett operationsmönster där en antropologisk kulturgegenre intensifierar inkluderandet. För att undvika en "överlägsen och nedlåtande hållning till etnografin och de kulturtraditioner i de stora civilisationernas utkanter" (Århem, SvD 19961029 s. 38) grundas den antropologiska kulturgegenre praktiker på att inkludera istället för att utforma och ombesörja demarkationskriterier varvid vissa föremål exkluderas som konst, eller anges som exempel på dålig konst. Viljan att inkludera intensifieras också genom viljan att veta; i princip allt kan ses som kultur och ett möjligt ämne att studera, till exempel teater, skateboard-åkning, hur vi lever i olika sammanhang – i hemmet, på arbetsplatsen, på semestern – och inte minst kunskap: allt som "rör människan som samhällsvarelse och kulturbyggare" (Århem, SvD 19961029 s. 38). En taktik för museiprojektets genomförande avtecknar sig tydligt; vikten av att inbegripa så mycket som möjligt. Den antropologiska blicken där levnadsvillkoren står i undersökningarnas förgrund jämnar enligt denna taktik ut den tidigare uppdelningen i antropologins historia mellan något primitivt (det mindre värda, oönskade) och utvecklat samhälle eller kulturform (det önskvärda, värdefulla) varvid mångfald/pluralism uppvärderas som modus.

Varför denna ovilja att exkludera? Mångfaldens prioritet som önskat modus måste ses mot bakgrund av ett visst rådande politiskt ideal. I idealet för en öppen liberal demokrati där bland annat allas deltagande och lika värde ses som fundamentala utgångspunkter uppvärderas nämligen inkluderande praktiker där vikten av mångfald/pluralism understryks, framför exkluderande praktiker (jfr SOU 2000:1).<sup>302</sup> Idealet begränsas inte till Sverige utan den öppna liberala demokratin kan ses som ett övergripande dispositiv. En konfiguration bestående av en mängd olika entiteter (institutioner, grupperingar, funktioner etc.) och all de förfaringssätt dessa entiteter är förbundna med, som lokalt kan ta lite olika former (jfr kap. 7, 9). I debatterna framträder vikten av att inkludera som en övergripande strategi inom dispositivet. Dispositivet och dess övergripande strategi utgör ett möjlighetsvillkor för båda lägrens taktiker, avskiljandets taktik och inbegripandets taktik, då dessa finner stöd i och utvecklar argumenten kring vikten av att inkludera genom en uttrycklig ovilja att exkludera. Samtidigt utgör taktikerna en infrastruktur för dispositivets möjlighet genom att de praktiseras. Relaterat till det politiska idealet finner en antropologisk kulturgegenre genom den intensifiering av inkludering inbegripandets taktik medför, lättare en prioritet framför en estetisk kulturgegenre vars avskiljande taktik ändå understryker vikten av att, vid något tillfälle, exkludera. En antropologisk kulturgegenre är helt enkelt lättare att identifiera med en inbjudan till alla att delta i samhället – allas aktiviteter är viktiga och intressanta att ta på allvar genom att studera dem, de inbegrips i det kulturteoretiska fältet – än en estetisk kulturgegenre, som istället riskerar att förskjutas till att utgöra en angelä-



genhet för några få särskilt "inbjudna". Inriktad mot exklusivitet då den främst identifieras med en serie av uteslutningar: något måste alltid i någon mån avskiljas som icke-konst, sämre konst, bättre eller sämre uttolkare av konst osv. Detta, liksom hur det berör relationen till kulturgehren bildning, blir än tydligare när förskjutningen i museernas samhällsfunktion, från att vara en institution för "minnesmärken" till en infrastruktur för "ett kritiskt resonerande", beaktas (jfr kap. 7 avsnitt II).

## II. ATT INKLUDERA OCH EXKLUDERA: TVÅ FORMER FÖR MAKTUTÖVANDE

Det kan tyckas självklart att inkludera är en god praktik vilken bryter tvärt och inte har några gemensamma nämnare med en exkluderande praktik. Den sammansättning kulturgehren konst får i det här fallet med en viss typ av exkluderande där ett inkluderande möjliggörs vittnar dock om någonting annat. En punkt där både en antropologisk kulturgehren och en estetisk kulturgehren möts är att båda har en vilja att veta om ting och händelser. Båda kulturgehren uppvisar en obändig vilja till att upprätta ett verksamhetsfält vari deras kunskapsanspråk rymms. Viljan att inkludera associeras till en fråga om det felaktiga med att dominera, undertrycka eller förtrycka andra: att utöva makt över andra. Den etiska logiken i debatten, på båda sidor, om att vara minst förtryckande genom att vara mest inkluderande är inte helt självklar när den studeras med utgångspunkt från makt-vetande relationerna. Analysen av makt-vetande relationerna förknippas främst med att kartlägga de olika förfarandesätten (strategier, taktiker och tekniker) för att kunna fastställa en viss övergripande konfiguration: ett dispositiv (jfr Foucault 1973-74/2006, 1983/2010 och, kap. 3). I föreliggande fall ligger dock fokus för kartläggningen av dessa relationer vid att bedöma hur vidsträckt verksamhetsfältet för de båda kulturgehrens kunskapsanspråk är genom att mäta hur långt en inkluderande och en exkluderande praktiks maktutövning sträcker sig. Maktrelationen är i Foucaults tänkande både repressiv och produktiv och utgörs av kraft-på-kraft relationer. Att de är repressiva skall snarare förstås som att de är hämmande än rent förtryckande. Förhållandet mellan krafterna är inte jämlika, utan någon eller något, måste stå tillbaka, underordna sig den andra kraftpunkten; på så sätt är relationen både hämmande som producerande: någonting har möjlighet att uppstå, exempelvis vetande. I det kraft-på-kraft förhållande maktrelationen innebär finns alltså hela tiden ett moment av en vilja till behärskan och en vilja till motstånd mot att vara behärskad (jfr kap 3).

När någon av dessa kulturgehren sätts i rörelse för att bilda en specifik kunskap innebär detta samtidigt att en serie maktutövningar sker. Liksom avskiljandets taktik innebär inbegripandets taktik ett spel mellan behärskning (repression) och motstånd (genom objektets tidigare identiteter och den tomhet som ännu inte har identifierats; givits någon identitet), för att en kunskap skall åstadkommas. Men den skiljer sig naturligtvis något från avskiljandets taktik. Två olika typer av maktrelationer anläggs genom de båda kulturgehren. Den estetiska kulturgehren är förbunden med en exkluderandets maktrelation och den nutida antropologin befördrar en inkluderandets maktrelation. Exkluderandets maktrelation innebär att det finns ett system eller ett vetande om vad som är att anse som konst, vem som producerar konst, hur vi skall se på konst, vad som är god eller dålig konst. Sociologen Pierre Bourdieu beskriver detta system på följande sätt:

Given that the work of art exists as such (namely as a symbolic object endowed with meaning and value) only if it is apprehended by spectators possessing the disposition and the aesthetic competence which are tacitly required, one could then say that it is the aesthete's eye which constitutes the work of art as the work of art. But, one must also remember immediately that this is possible only to the extent that the aesthete himself is the product of a long exposure to artworks (Bourdieu 1987 s. 203).

Bourdieu's utgångspunkt för att ett konstverk skall existera som ett sådant är att det finns experter, konstkännare, esteter som med sin blick kan konstituera, och därmed legitimerar ett objekt som

konst (Bourdieu 1987, 1992/2000). En artefakt kan därmed endast omfattas av en estetiskt kulturgenre genom att någon utföra en exkluderande praktik. För att denne någon skall kunna göra detta krävs att personen har de rätta "tysta" färdigheterna, erfarenheterna. Detsamma gäller även för konstnären själv (jfr även Williams 1958 s. xv-xvi). När Bourdieu talar om dispositioner innebär det de "egenskaper" en individ behöver för att passa in i ett visst socialt sammanhang. En specifik uppsättning dispositioner innebär en specifik "smak" för olika kulturella aktiviteter.<sup>303</sup> Vad som helst kan alltså inte passera som konst; föremålet – det vill säga både som ting och händelse – måste alltid passera de konventioner som inrättats för betraktaren och artisten för att identifieras som konst, eller sorteras ut och exkluderas ur det konstnärliga området. Till skillnad mot detta inkluderas det mesta i den nutida antropologiska kulturgenren – och genom att inkludera det mesta, blir det mesta också kultur.

Bourdieus beskrivning av konstens vetande haltar dock betänkligt om den jämförs med hur den estetiska kulturgenren i debatterna främst lägger den konstnärliga kvalitén i själva föremålet och inte genom ett utifrån påfört system av konventioner. Poängen med att använda Bourdieu som ett exempel är dels att han framhåller ett exkluderande som centralt i den estetiska kulturgenren som även återfinns i debattörernas argumentation om varför det inte är möjligt att blanda konst med etnografika; dels för att jämförelsen just haltar. Liksom Århem rör sig nämligen Bourdieu inom en antropologisk kulturgenre och är således ett exempel på *inkluderandets maktförhållande*: konsten undersöks, men inte som en estetisk kvalitet inneboende i själva föremålet utan som ett av många livsmönster med sina särskilda sociala och kulturella värden och andra praktiker. Den antropologiska kulturgenren kan således inkludera allt i sitt undersökningsområde. Allt kan bli föremål för det undersökande antropologiska ögat. Där den estetiska kulturgenrens exkluderande praktik gör en paus i sitt vetande och inte säger sig veta någonting om det icke-estetiska breddar antropologen synfältet och gör varje mänsklig och på senare tid även icke-mänsklig yttring till ett objekt för kunskap, ett objekt att behärska.<sup>304</sup>

I den svenska etnologiska klassikern *Den kultiverade människan* (Frykman, Löfgren 1979), blir det inkluderande förhållningssättets vida verksamhetsområde än tydligare:

När vi möter de kultiverade människorna vid ingången av vårt århundrade, så kan vi se hur den "finkultur" de tillägnat sig och odlat, blott är en del av en hel livsstil, där det råder konsonans mellan många lager av erfarenheter: från konsten till det dagliga umgänget, från litteraturen till hemlivet och barnafstrandet. Det som således nu har vuxit sig starkt är en ny kultur (Frykman, Löfgren 1979 s. 222).

Exemplet är talande då det låter alla tre kulturgenrerna representeras. Den estetiska kulturgenren är den mest uppenbara då den företräds av orden "finkultur" och litteraturen. Kulturgenren bildnings närvaro är uppenbar när de "kultiverade människorna" relateras till "den finkultur de tillägnat sig och odlat". Människorna bildas främst i och genom "finkulturen" som i sig utgörs av en konfiguration mellan kulturgenrerna bildning och konst. Ordet "livsstil" och det avslutande "en ny kultur" visar på att det finns ytterligare en kulturgenre som rymmer de övriga två: den antropologiska kulturgenren. Etnografiska kulturgenren är den administrerande av de tre kulturgenrerna. Den talar om att det finns en hel härva av delkulturer som den borgerliga livsstilen omfattar och att odlandet (bildning) samt kultur som konst litteratur och annan finkultur endast är två av flera underlydande delkulturer: begreppet kultur är således något övergripande och markerar var de vetande – etnologerna – befinner sig, simultant mitt i och ovanför behärskar de livsstilens alla lager och lägger kulturen framför våra underställda ögon.

I debatten om konst och etnografika står således den estetiska kulturgenrens och dess uttolkares status som expertsystem – deras rätt att bilda ett privilegierat vetande om en specifik typ av föremål

– på spel. Antropologer, eller snarare varje forskare som skriver in sig i en etnografisk kulturgenre, får här tillgång till ett sanningsägande tidigare förbehållet estetens sanningsanspråk genom att tilldela det en specifik antropologisk identitet. Härigenom utmanas den estetiska kulturgenrens exklusivitet som sanningsägare av en specifik typ av föremål i sanningsspelet mellan konst och etnografika. Bourdieu samt Frykman och Löfgrens texter visar att *inkluderandets* maktrelation mycket väl kan inrymma de sköna konsterna som en specifik kulturform, emedan *exkluderandets* maktrelation utaromas ju fler element som det identifieras med, då det bygger på en viss typ av exklusivitet.

## B. SANNINGSSPEL MELLAN KONST OCH ETNOGRAFIKA: AUTONOMINS EXKLUDERANDE OCH TRANSITIONENS INKLUDERANDE PRAKTIKER

Ett primärt villkor för sanningsägandets möjlighet om konstföremålen (ting/företeelse) utgörs av en vilja att *inkludera*. Vikten av att inkludera förbinds med modus *mångfald* och den funktion denna princip för tänkandet och handlandet har inom demokratins område. Museiprojektets förespråkare befordrar en övergripande strategi om att den antropologiska kulturgenren även kan veta om konstföremål, via ett operationsmönster där kulturgenren intensifierar *inkluderandet* genom att arbeta med *inbegripandets* taktik. Viljan att veta utan att exkludera ges även en primär prioritet i argumentationens textur hos museiföretagets motståndare: en övergripande strategi om att endast en estetik kulturgenre förmår att utvinna den sanna kunskapen om ett konstföremål vars operationsmönster där en estetik kulturgenre är *inkluderande* till skillnad mot den *exkluderande* antropologin, främst verkar genom *avskiljandets* taktik. Den etiska problematiseringen av projektet, genom modusen inkludera och mångfalds funktion inom demokratins dispositiv, aktualiseras i debatten av motståndarna till museiprojektet när de hävdar att det är oönskat, ogörligt eller åtminstone bedrägligt att antingen blanda konst och etnografika inom samma museum, eller låta ett etnografiskt museum i en myndighetsroll styra över konstföremål med argumentet att en sådan praktik är ett uttryck för rasism och främlingsfientlighet (jfr Scheffer, SvD 19961002 s. 38, Malmqvist, 19961002 s. 38, Malmqvist, Björnsell, SvD 19981206 s. 14, Berglund, DN 19981207 s. B02, Granath, SvD 19981119 s. 12).

Detta behov av att vilja inkludera för att kunna manifesteras det sanna om konsten medför även ett problem för det vetande den estetiska kulturgenren utgör. En spänning mellan viljan att inkludera och avskiljandets taktik uppstår när en estetik kulturgenre av det här slaget placeras in i den öppna liberala demokratins dispositiv. Kulturgenrens interiöra textur organiseras efter en logik mellan det "partikulära" – eller det lägre stående – i lågkulturen och det "allmänna" i högkulturen. Logiken korrelerar med andra ord mot hur 1800-tals konfigurationen av kulturgenren bildning organiseras. Den estetiska kulturgenre som framträder i debatten försöker att bevara både sin interiöra textur och samband med kulturgenren bildning, i dess 1800-tals konfiguration, genom att prioritera ett modus särskilt. I nästa kapitel analyseras hur kulturgenren bildning kan behålla sin aktualitet i världskulturmuseiprojektet genom att till viss del omformas under trycket av bland annat *inkluderandets* och *mångfaldens* praktiker inom den öppna liberala demokratins dispositiv. I det närmaste ligger dock fokus på den dimension av det komplicerade sanningsspelet mellan konst och etnografika där *autonomins* behov av en klar gräns, ett *exkluderande* ifrågasätts. *Autonomins* eller *oberoendets* prioritet som primärt modus för konstföremålets möjlighet försvaras alltså av motståndarna till museiprojektet genom strategin om att endast en estetik kulturgenre förmår att utvinna den sanna kunskapen om ett konstföremål. Detta modus framstår allt tydligare som den punkt där motståndet mot det tematiskt-tvåvetenskapliga museet och skyddandet av en estetik kulturgenre både rörande dess kunskapsobjekt och dess relation till kulturgenren bildning löper samman. Tvåvetenskapens uppvärdering och med den tanken om ett tematiskt-tvåvetenskapligt museum uppfattades bland annat av fil. dr. Luthersson i förra kapitlet som tecken på en tilltagande politisering och ideologisering av vetenskapens område. Viljan till transition, upprättandet av mellanrum

som inte fullt ut kan räknas till det ena eller det andra sågs som hot mot en gedigen vetenskaplig kunskaps möjlighet, eftersom den anses kräva oberoende domäner vars gränser är klara – för att dylika överträdelser skall upptäckas och kunna stoppas.<sup>305</sup> Överintendenten för Statens konstmuseer Olle Granath gav ett än tydligare exempel på hur autonomi och transition ställs mot varandra: ”det handlar om skillnader när det gäller metod, analys och upplevelse där ingendera mår väl av att sammanblandas med den andra” (Granath, SvD 19981119 Kultur s. 12). Vikten av autenticitet befordrad av exempelvis Granath utvecklas i sanningsspelet mellan konst och etnografika till ett parallellt operationsmönster vid sidan av att en estetisk kulturgenre är inkluderande till skillnad mot den exkluderande antropologin. Dessa båda operationsmönster understödjer och förlitar sig i viss mån på varandra. Autenticitet verkar genom två samfälliga taktiker: den estetiska substansens taktik och taktiken om konstens universalitet. I det följande kommer först de båda taktikerna presenteras (moment I.), för att sedan användas som en referenspunkt mellan den estetiska kulturgenrens interiöra textur och 1800-tals konfigurationen av bildning.

### **I. TAKTIKER: KONSTVERKETS ”ESTETISKA SUBSTANS” OCH DESS ”UNIVERSALISM”**

I flertalet av de utsagor som menar att förslaget är rasistiskt anses det konstnärliga föremålet skilja sig essentiellt från etnografikan; ”jag hade aldrig kunnat drömma om att våra konstföremål skulle reduceras till etnografi” (SvD C Edman 19960920 s.40), utbrister exempelvis en intendent vid Östasiatiska museet och får medhåll i sin indignation av Hans Furuhausen, som även han ser något speciellt i den estetiska kulturgenren som saknas i en antropologisk kulturgenre:<sup>306</sup>

kineserna [...]en avancerad stadscivilisation, och de kan inte förstå varför vi tänker nedvärdera den så att vi tänker bunta ihop Kina med diverse folk kulturer från Afrika och Latinamerika i en etnografisk pyttipanna. (SvD H Furuhausen 19980614 s. 14).

En artefakts eller företeelses konstnärliga status framstår här som immanent. Ett föremåls konstnärlighet tänks som inneboende i själva föremålet (tinget eller företeelsen), varför det inte kan uppfattas ur flera olika dimensioner. Föremålets identitet är orubblig och kan således identifieras endera som konst eller etnografika. Att betrakta ett föremål antaget som etnografika ur en estetisk kulturgenre, eller att tvärtom se ett konstföremål ur en antropologisk kulturgenre, går mot föremålets rätta ”natur” – autenticitet. Frågan om tingets eller företeelsens immanenta äkthet eller ursprung befordras genom en taktik där föremålet förses med en estetisk substans: ett icke reducerbart ”väsen”, eller väsentlig egenskap, som i sig gör den till konst. Taktiken gör ett tydligt avtryck i rubriken för docent Lars Berglunds debattartikel i DN: ”Plocka upp konsten ur lärarna. Skilj på konstskatter och etnografi” (Berglund, DN 19981207 s. B02). Taktiken går även som en röd tråd genom argumentationen. Den estetiska substansens taktik utgör ett försvar för den estetiska kulturgenrens autonomi, eftersom den motsätter sig att en artefakt eller företeelse kan överskrida gränserna mellan olika kulturgenrer.<sup>307</sup> Taktiken underlättar även när en estetisk kulturgenre skall tillskrivas en universalitet: ”Dessa höga kulturer hör inte hemma på ett etnografiskt museum” (Edman, SvD 19960920 s. 40), säger exempelvis chefen för Östasiatiska museet, professor Jan Wirgin i en intervju 1996. Taktiken om konstens universalitet, eller den universella estetiska kulturgenren, innebär alltså en riktning för tänkandet och handlandet där konstens regler anses gälla överallt och därför skall inkludera allt och behandla det som konst, om det stämmer överens med konstens premisser (det vill säga han den estetiska substansen), oavsett varifrån det kommer och vem som är artisten (oavsett kön, etnicitet, geografisk placering och person). Taktiken om en universell estetisk kulturgenre underlättar å sin sida taktiken om den estetiska substansen då samma mått – det vill säga ett europeiskt tänkande kring skönhet och kvalitet – anses tillämpligt överallt i världen.<sup>308</sup>

## II. DEN ESTETISKA OCH BILDNINGSGENRENS KORRELERADE LOGIKER: FRÅN DET PARTIKULÄRA TILL DET ALLMÄNNA

Furuhagens distinktion mellan höga och låga kulturer åskådliggör tre förhållanden. För det första hur autenticitetens operationsmönster binds samman med operationsmönstret om att en estetisk kulturgenre är inkluderande till skillnad mot den exkluderande antropologin genom avskiljandets taktik. Den estetiska substansens taktik är både beroende av och understödjer avskiljandets taktik eftersom den kräver och motiverar att något exkluderas ur konstens domän. För det andra erbjuds en förklaring av den logik varigenom ett etnografiskt vetande om konstföremål är att anse som en rasistisk degradering, medan kulturgenrens uppdelning mellan hög- och lågkultur i sig inte bedöms vara rasistisk. Autenticitetens operationsmönster möjliggör logiken genom ett samspel mellan dess båda taktiker om konstens estetiska substans och universalitet. När föremålet betraktas genom etnografins vetande är detta en degradering eftersom dess estetiska substans inte tas i beaktande. Det är vidare en rasistisk operation då den drabbar icke-svenska eller utomeuropeiska föremål: allt icke-svenskt blandas samman i "en etnografisk pyttipanna" (Furuhagen, SvD 19980614 s. 14). Uppdelningen mellan hög- och lågkultur där lågkulturen avskiljs och exkluderas från konsten är inte rasistisk eftersom konstens högkulturella uttryck liksom lågkulturens icke-konstnärliga praktiker är möjliga att påträffa oavsett plats eller tid: den estetiska kulturgenren är universell. Med utgångspunkt i taktikerna om den estetiska substansen och den estetiska kulturgenrens universalitet uppfattas uppdelningen istället som en "objektiv" klassificering av kulturella artefakter och händelser. Att då tala om det för alla gemensamma högkulturella i termer av det partikulära lågkulturella, vilket hör etnografins område till, framstår enligt denna logik som ett på rasistiska grunder nedvärderande förfarande. För det tredje visar distinktionen mellan hög- och lågkultur förbindelsepunkten mellan kulturgenrerna konst och bildning. Bildningens 1800-tals konfiguration kan exemplifieras med den preussiske filosofen och universitetskanslern Wilhelm von Humboldts bildningsprogram under 1800-talet där konsten framhävs som viktig för individens bildande mot en upplyst medborgare. Humboldt framhåller museernas betydelse för bildningen just med hänvisning till den "medryckande" kraft som bor i museets konstsamlingar (jfr Palmqvist 2005 s. 99 och avsnitt II ovan).<sup>309</sup>

En liknande vertikal vandring återfinns i 1800-talskonfigurationen av bildning-humanvetenskap-konst. Att röra sig mot det allmänna och avlägsna sig från det partikulära är till exempel centralt i Gadamers analys av bildningsbegreppet och dess förhållande till humanvetenskapen med Vico samt Hegel som de främsta referenspunkterna. Än tydligare blir rörelsen från något lägre till en högre grund i den medeltida mystik till vilken bildningsbegreppet relaterar (jfr sektion C, moment I-IV). Konstens prioritet vilar på ett antagande om att den relaterar till något högre för oss alla gemensamt, vilket inspirerar betraktaren till en "själslig" vandring från det partikulära, obildade, till det gemensamma och högre, bildade, tillståndet. I Habermas kritik mot övergången från en kulturresonerande publik till en kulturkonsumerande dito intar konsten en liknande funktion för en resa från det partikulära till det gemensamma: "Umgänge med kultur innebär ett uppövande, medan konsumtionen av masskultur inte lämnar något spår efter sig – den förmedlar ett slag av erfarenhet som inte är kumulativ utan regressiv" (Habermas 1962/1998 s. 145). För Habermas utgör umgänget med kvalitetslitteraturen det som lockar och till och med kräver av läsaren att kritiskt resonera och därigenom odla sig själv, växa och höja sig över massans smak, medan den populära litteraturen degenererar läsaren och sänker dennes "psykologiska inträdesvillkor" (Habermas 1962/1998 s. 145) ned till massans smak genom konsumtionens manipulativa publicitet.

När det tematiskt-tvärvetenskapliga museets tänkande och dess modus om transition vinner företräde framför modus autonomi (oberoende) utmanas de distinkta, fasta, gränser vilka markerar ett oberoende område som är avgörande för konstföremålets exklusivitet och med den sedan länge givna konventioner om förhållandet mellan bildning och den estetiska kulturgenren. Det självklara

samband som erbjuds en estetisk kulturgenre och kulturgenrens bildning genom att de båda delar en distinktion mellan det högre (högkultur, konst, ett högre "medvetande") och det lägre (lågkultur, allmogekultur, ett lägre "medvetande") förlorar sin aktualitet när inkluderandets praktik intensifieras och en uppdelning mellan högkultur och lågkultur inte längre anses vara nödvändig för sanningssägandet om konst. Det är alltså detta som inträffar när den antropologiska (etnografiska) kulturgenren vinner företräde framför den estetiska kulturgenren. De gränser för ett specifikt vetande som "sensus communis" avger genom att avgränsa en given tradition som utgångspunkt för omdömesförmågan (takten) sätts här i gungning, då konventionerna för bildningen förändras: dels omarbetas den interna ekonomin om vad bildningens nivåskifte innebär, dels avtar den estetiska kulturgenrens prioritet för bildningens verksamhet.

Den interna ekonomins omdaning innebär att det positiva värdet av en sådan fördelning mellan det höga (högkulturella) och det låga (det lågkulturella) devalveras till något negativt: den ses inte längre som en illustration av bildningens nivåskifte i sin helhet. Fördelningen ses istället som ett uttryck för en typ av det partikulära; där vi utesluter vissa istället för att inkludera dem på samma nivå. Visserligen återfinns en slags vandring från det partikulära till det allmänna i själva innebörden av kulturgenrens bildning även i 2000-talets konfiguration, men här rör det sig snarare om att medvetandegöra eller synliggöra partikulära praktiker för medborgaren så att denne genom att bland annat arbeta med sig själv kan röra sig från dessa mot ett visst gemensamt mål: ett visst sätt att vara. Den interna ekonomin för 2000-talets konfiguration låter sig dock avtecknas tydligare först i Världskulturmuseets verksamhet, varför vi får återkomma till detta i kapitel 8 och 9. Förändringen av den interna ekonomin som övergången till det tematiskt-tvåvetenskapliga museet där *transition* och *mångfald* prioriteras som modus, inte minst genom att mångfald eller pluralism uppvärderas i den öppna liberala demokratins dispositiv och med dem intensifieras viljan till att inkludera, medför alltså att den estetiska kulturgenren förskjuts till förmån för en etnografisk kulturgenre i relationen med kulturgenrens bildning. Förskjutningen inbegriper även en omformulering av museernas samhällsuppdrag. Två samhällsuppdrag för museerna ställs mot varandra i debatterna. Å ena sidan en sedan länge etablerad samhällsfunktion där museerna främst skall visa och levandegöra kulturarvet: museerna utgör en institution för minnet. Å andra sidan tilldelas museerna en samhällsfunktion där de skall utgöra en infrastruktur för ett kritiskt resonemang i och genom det bilda(n)de samtalet: museet innebär en institution för bildning. I debatterna om världskulturmuseets etablerande aktualiseras alltså en motsättning mellan de två huvudfunktioner 1994-års museiutredning anvisar museerna: museet som kollektivt minne med huvuduppgiften att vara en bildande institution. Detta kommer att undersökas närmare i nästa kapitel.

#### IV. KONKLUSION

I och med uppförandet av den medborgerliga offentligheten sker en serie förskjutningar som relaterar till varandra, om än något lösligt. En serie av förskjutningar vilken inbegriper: 1) en reorganisering av relationerna mellan kulturgenrens bildning och en estetisk samt en antropologisk eller etnografisk kulturgenre. 2) En förskjutning i uppfattningen om vad för slags institution museet primärt skall vara, från att minnas till att kritiskt resonera. 3) En förändring i synen på vad medborgarskap, och att vara medborgare, innebär: från att primärt ha prioriterat demokratiformen *representativ demokrati* till att prioritera demokratiformen "*dialogisk demokrati*". I det första fallet tänks ett samhällskontrakt vars medborgarskap organiseras kring *distribuerade rättigheter* och skyldigheter som garanteras och distribueras till den enskilde medborgaren, och omvänt, genom "*samhällskontraktet*" via institutioner. I det andra fallet organiseras tänkandet om samhälle, demokrati och medborgarskap kring *tillblivelse*, varvid demokratin inte endast kan upprätthållas via institutioners instiftande och utbytet

mellan skyldigheter och rättigheter: Medborgarskapet tänks alltså som *formande/omformande* där samhälle och demokrati oavbrutet måste skapas genom individernas aktivitet som medborgare.

Det sammanhang som möjliggör Världskulturmuseets nuvarande verksamhet och dess vetanden om samtiden är intimt sammanbundet med denna serie av förskjutningar. Den förstnämnda förskjutningen löper genom hela kapitlet. I kapitlets första avsnitt, *I. Bildning, Borgerlig- och Medborgerlig offentlighet*, jämförs den borgerliga offentlighet Habermas undersöker med den medborgerliga offentlighet Världskulturmuseet utgör. I avsnittet berörs hur en serie om offentlighet – kritik – bildning är viktigt för både Habermas ideala situation för den borgerliga offentligheten och Världskulturmuseet förstått som en medborgerlig offentlighet. Den medborgerliga offentligheten kan här ses som ett sätt att revitalisera nämnda serie vilken innebär att människor i egenskap av medborgare genom deltagande i offentliga kritiska resonemang med varandra *bildas* till exempelvis *estetiska subjekt* (genom diskussionerna om konsten), *politiska subjekt* (genom att diskutera dagsaktuella händelser) och *akademisk-teoretiska subjekt* (genom cirklar om aktuella filosofiska, teoretiska resonemang). I Habermas analys förfaller alltså detta genom *refeodaliseringen* av den borgerliga offentligheten. Då den medborgerliga offentlighet vi finner genom Världskulturmuseets etablerande vare sig är identisk med Habermas ideala situation eller den efterföljande, *refeodaliserade*, situationen är det rimligt att ställa frågan om det inte sker en förskjutning i relationerna mellan kulturgenren *bildning* och en *estetisk* samt en *antropologisk* eller *etnografisk* kulturgenre.

Kapitlets andra avsnitt *II. Den bildande konversationen – konst – humanvetenskap* tar sitt avstamp i denna fråga och uppförandet av den medborgerliga offentligheten som en revitalisering av serien *offentlighet–kritiskt resonemang–bildning*, vilken försvagats genom *refeodaliseringen* av den Borgerliga offentligheten, enligt Habermas. Först ges en översikt över bildningsbegreppet där det bland annat är tydligt att bildning handlar om ett *odlande av självet* och att en än mer specificerad indelning av vad bildning innebär framför allt organiseras efter tre möjliga distinktioner: *forma–avbilda*, *bildning–folkbildning*, *utbildning–(folk)bildning* (Sektion A). I tänkandet kring det odlande av självet bildning innebär förbinds detta ofta med kulturgenren *konst*. De båda kulturgenrerna *bildning* och *konst* bildar en tät konstellation, där frånvaron av det sistnämnda innebär att det förstnämnda omöjliggörs, samt att konsten i sig antas leda till ett odlande av självet (själen). Konstellationen av kulturgenrerna *bildning–konst* vävs även samman med en viss form av *humanvetenskap*: där *bildning–konst* ses som viktigt både för den humanvetenskapliga analysen och i sig även möjliggör eller bidrar till ett odlande av självet.

Relationen till humanvetenskap, och den vetenskapliga nivån, innebär att konstellationen *bildning–konsts* uttalanden får en viss dignitet vilken gränsar till eller tangerar en vetenskaplig nivå, trots att de kanske antas befinna sig på en något mer otydlig ickevetenskaplig nivå. Avståndet till en vetenskaplig nivå avgör alltså, åtminstone i det här fallet, en utsagas dignitet och legitimitet. När vi undersöker debatterna om museibygnadens placering i Göteborg tydliggörs att den *avståndsbestämning* som avgör utsagans eller någon annan händelses dignitet och legitimitet organiseras efter ett spel mellan *konstnärlighet/finkultur* – *bildning* och *populärkultur/låggkultur* – *förströelse*. En liknande fördelning ser vi i Habermas tänkande om den Borgerliga offentligheten och dess *refeodalisering* (Sektion B). För att få ett bättre grepp om vad sammansättningen *konst – bildning – humanvetenskap* innebär riktas ett visst fokus mot hur Hans-Georg Gadamer uttryckligen förbinder humanvetenskapens ”sanningsanspråk”, dess dignitet och legitimitet, med konstellationen *konst–bildning*. Det är nu möjligt att förstå varför Världskulturmuseiprojektet fortfarande väcker ett sådant starkt motstånd som det gör: Världskulturmuseet drabbar nämligen tidigare vedertagna sätt att ordna tänkandet, även inom ett akademiskt-teoretiskt område där vi först kanske inte tänker oss motsättningar. Med utgångspunkt från museerna och sammansättningen *konst – bildning – humanvetenskap* är det således möjligt att tala om två sätt att konfigurera museer: 1800-talets museikonfiguration av *bildning – hu-*

manvetenskap/museer – konst och 2000-talets museikonfiguration av bildning – humanvetenskap/museer – levnadsmönster (Sektion C).

Nästföljande avsnitt, III. *Viljan att veta och oviljan att vara exkluderande*, fördjupar analysen av denna strid mellan de båda museikonfigurationerna där konstens prioriterade position förskjuts till förmån för levnadsmönster. Utgångspunkten för analysen är de debatter som förts angående önskvärdheten eller möjligheten och det icke önskvärda eller omöjligheten att blanda konst och etnografika i samma museum eller museal institution/myndighet. I debatterna ställs alltså en estetisk kulturgegenre mot en antropologisk kulturgegenre. Här återfinns en variation av hur en utsagas/händelse/föremåls dignitet avgörs via en *avståndsbestämning* genom spelet mellan *bildande konst* (finkultur) – *förströelsen populärkultur*, vi mötte i debatten om museibygnadens placering i Göteborg. I föreliggande fall ställs visserligen inte en "finkultur" mot en "populärkultur", utan en *högkultur* (konst) mot en *lågkultur* (etnografika): men i båda fallen återfinns en argumentation om å ena sidan den *bildande konsten* och å andra sidan *det icke-bildande "uttrycket"*. En vilja till att veta och en ovilja att vara exkluderande går även som en röd tråd genom debatterna. Debatterna drivs av motståndare till museiprojektet vilka hävdar att det är oönskat och till och med omöjligt att blanda konst (högkultur) med etnografika (lågkultur). En strategi som anläggs är att hävda att nyordningen i museivärlden innebär att konstens unika särart devalveras varigenom utomeuropeiska kulturer förlorar möjligheten att vara *högkulturer*: de exkluderas från konstens arena och projektet är därigenom rasistiskt. Att tänka genom en *estetisk kulturgegenre* innebär därmed ett mer inkluderande sätt än att tänka genom en *antropologisk kulturgegenre*. Förespråkarna för museiprojektet besvarar kritiken genom att hävda den *antropologiska kulturgegenre* såsom än mer inkluderande än den form en *estetisk kulturgegenre* tar i museimotståndarnas debattartiklar. Härigenom är det möjligt att blanda konst och etnografika i ett och samma museum. I debatten framträder även, än tydligare än i föregående kapitel, att det förekommer två olika sätt att förstå, erfara, gränser på: å ena sidan via *transition* som prioriterat modus, å andra sidan *autonomi*. En viss förskjutning sker i relation till det modusschema vi såg för tvärvetenskapen; här koncentreras schemana till *autonomi*, *enhetlighet*, *entydighet*, samt *transition*, *mångfald* och *accentuering* (*schattering*).

I nästa kapitel, 7. *Bildning och medborgerlig offentlighet II: Ett museums samhällsfunktion: att minnas eller att resonera?* avtecknar sig 2000-talets museikonfiguration allt tydligare. Tillsammans med den omvandling av hur museerna bör förändras, från *specialmuseet* till det *tvärssektoriella museet*, vi mötte i föregående kapitel (5) är en förskjutning i museernas samhällsuppdrag, från att vara en institution för minnesmärken till att vara en infrastruktur för ett kritiskt resonerande kring aktualiteten, ett av de tydligare tecknen på en sådan övergång från 1800-talets museikonfiguration. Förändringen av museernas samhällsuppdrag möjliggör, och möjliggörs genom, en viss förskjutning av ett tänkande kring medborgarskapets och medborgarens innebörd inom såväl politikens som samtidsdiagnostikens akademisk-teoretiska områden där olika dialogiska demokratimodeller prioriteras. "Medborgaren" är här synonymt med en ständigt aktiv, resonerande och i det gemensamma deltagande individ. Världskulturmuseet kan, genom att det nya samhällsuppdraget skrivs in i dess institutionella grund, besätta den tomma platsen som en arena för ett kritiskt resonemang där individerna kan konstitueras sig såsom "politiska subjekt", medborgare. Världskulturmuseet vävs än tätare samman med dialogiska demokratimodeller och dess krav på arenor för kritiska resonemang, samt ett akademiskt-teoretiskt samtidsdiagnostiskt fält i allmänhet, genom det världskulturbegrepp som lanseras i och genom Världskulturmuseet under den senare delen av det institutionella etablerandet. Genom dessa täta förbindelser är det nu möjligt att även utkristallisera hur två serier av modus bildar två motstående scheman för tänkandet – tankescheman – vilka även i hög grad organiserar strategierna för och emot Världskulturmuseets etablerande. Detta kommer alltså att undersökas i nästa del av relationerna mellan bildning och världskulturmuseet som en medborgerlig offentlighets möjlighet.

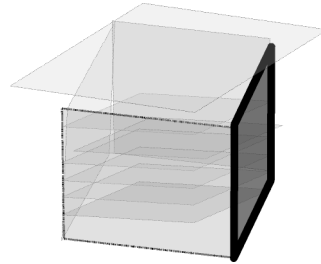


## 7.

### MEDBORGERLIG OFFENTLIGHET OCH BILDNING II: ETT MUSEUMS SAMHÄLLSFUNKTION: ATT MINNAS ELLER RESONERA?

Undersökningens tyngdpunkt förflyttas i detta kapitel från den första serien av förskjutningar och dess reorganisering av relationerna mellan kultorgenren bildning och en estetisk samt en antropologisk (etnografisk) kultorgenre, till att fördelas jämt mellan den andra seriens förskjutning i uppfattningen om vad för slags institution museet primärt skall vara (från att minnas till att kritiskt resonera) och den tredje serien med en förändring i synen på vad medborgarskap, och att vara medborgare, innebär: från att primärt prioriterat demokratiformen *representativ demokrati* till att prioritera demokratiformen "*dialogisk demokrati*". Den första serien av förskjutningar löper dock som en röd tråd även genom detta kapitel, och det är fortfarande det andra lagret och sidan i Världskulturmuseet förstått som en medborgerlig offentlighet, samt den högra sidan i den kub vilken utgör hela det sammanhang varigenom museet är möjligt som avses.

Med titeln *Minne och bildning* vill 1994 års museiutredning framhålla museerna som samhällets kollektiva minne, ett minne som är viktigt för museernas främsta uppdrag i samhället: att vara en institution för medborgarnas bildning. I förra kapitlets inledning berördes hur bildningsuppdraget för museerna i *Minne och bildning* kretsade kring två moment. Det första momentet innebär att museet genom sitt bildningsuppdrag skall vara en plats för ett kritiskt resonerande kring frågor om exempelvis vikten av yttrandefrihet. Det andra momentet innebär att museerna skall vara ett kollektivt minne där medborgarna kan lära sig att minnas det som hänt i Sverige under tidigare generationer. För utredningskommittén ses dessa båda funktioner som intimt sammanknutna: Att minnas hjälper oss att kritiskt resonera. I debatterna som omgärdar Världskulturmuseets etablerande framträder dock konflikter mellan dessa båda funktioner. I kapitlets första avsnittet (I.) följer vi hur Världskulturmuseiprojektet innebär en förskjutning i hur museernas samhällsuppdrag artikuleras. En förskjutning från en sammansättning till en annan, vilken även innebär ett villkor för att Världskulturmuseet skall vara möjligt. Förändringen i tyngdpunkt av samhällsuppdraget i riktningen mot att vara en arena för ett kritiskt resonemang där individerna kan konstituera sig såsom politiska subjekt, medborgare, är även förbundet med en intensifiering av synen på medborgarskapet som en fortgående ak-



Figur 7.a. Bildning som det andra lagret och sidan i Världskulturmuseet förstått som en medborgerlig offentlighet, samt den högra sidan i den kub vilken utgör hela det sammanhang varigenom museet är möjligt

tivitet befordrat av ständigt aktiva, deltagande och resonerande individer: medborgare. I kapitlets andra avsnittet (II.) undersöks hur denna intensifiering av medborgarskapet kommer till uttryck inom den till världskulturmuseet samtida demokratiutredningen (SOU 2000:1), det akademisk-teoretiska samtidsdiagnostiska fältet och genom det världskulturbegrepp museet presenterar 2002; samt hur det genom dessa förflytningar är möjligt att se ett mönster framträda: två serier av modus formar varsitt schema kring vilket stridigheterna om Världskulturmuseiprojektets vara eller icke vara organiseras.

## **I. FÖRSKJUTNINGAR: FRÅN KULTURARVS-TILL BILDNINGSinSTITUTION**

Världskulturmuseets etablerandeprocess innebär inte att ett nytt samhällsuppdrag (samhällsfunktion) formuleras explicit från ett parlamentariskt-politiskt håll, utan förändringen sker på praktikkens något oklara nivå och innebär snarare en *förskjutning* inom det vida museipolitiska området än att en sedan länge etablerad samhällsfunktion för den museala verksamheten helt avlägsnas och ersätts med en ny. *Minne och bildning* är ett tydligt exempel på detta. Museernas samhällsfunktion utgörs av att etablera samt underhålla både ett kollektivt minne och en infrastruktur för bildningens kritiska resonemang. Debatterna synliggör emellertid att etablerandeprocessen splittrar 1994-års museiutrednings försök till ett samfällt samhällsuppdrag om *minne* och *bildning* till två rivaliserande samhällsfunktioner som primärt prioriterar vikten av att *minnas* eller att *kritiskt resonera*. Att minnas eller kritiskt resonera utgör varsin övergripande strategi för att främja eller stoppa museiprojektet. En skir vattenstämpel som skymtar långt ned i den interiöra strukturen för att stoppa eller främja. En vattenstämpel som samtidigt ger strukturen för de båda interiöra texturerna genom att ange motivet för dess särskilda operationsmönster: museet som *kulturarvsinstitution* vilket befrämjar museiprojektets motståndare och museet som *bildningsinstitution* där företaget främjas. Termerna *kulturarvsinstitution* och *bildningsinstitution* skall alltså förstås på ett specifikt analytiskt sätt och stämmer inte nödvändigtvis överens med ett vardagligt bruk av dem: två operationsmönster befordrade genom varsitt knippe om fyra tätt invecklade taktiker: 1) taktiken om *museets primära funktion*; 2) taktiken om *prioriteringen av en särskild kunskapsform*; 3) taktiken om *en privilegierad lärandeform*; samt 4) taktiken om *tillämpningen av en viss yttrandetyp*, den relation mellan museet och besökaren som upprättas genom det museala arbetet. I det här fallet rör det sig om två sådana relationer: en monolog utsägersrelation, och en dialog utsägersrelation. *Kulturarvsinstitutionens* operationsmönster premierar museet som en plats för att minnas och att lära sig minnas ett specifikt kulturarv, medan *bildningsinstitutionens* operationsmönster prioriterar museets funktion som en infrastruktur för ett kritiskt resonemang kring sakernas tillstånd, en plats för *aktualitetens ontologi*. Operationsmönstren och de taktiker de verkar och etableras genom kan sammanfattas enligt tabell 7. A., nedan. Varje taktik förbinds med ett särskilt prioriterat modus och varierar beroende på vilket operationsmönster det ingår i och understödjer. Taktiken om museets primära funktion organiseras i operationsmönstret om museet som *kulturarvsinstitution* kring en princip för tänkandet och handlandet där ett upprättande, vidmakthållande och besökarens tillägnelse av ett visst kollektivt minne prioriteras. I operationsmönstret om museet som *bildningsinstitution* varierar moduset mot att prioritera att en infrastruktur för samtids- och samtidskritiken upprättas och vidmakthålls. På samma sätt skiftar övriga taktiker sin riktning beroende på vilken miljö de ingår i, (jfr tabell 7.A.).

Kulturarvs- och bildningsinstitutionernas olika sammansättningar		
Taktik	Museet som kulturarvsinstitution: Primärt modus	Museet som bildningsinstitution: Primärt modus
1) Museets primära funktion	Att upprätta, vidmakthålla och besökarens tillägnande av ett kollektivt minne.	Att upprätta och vidmakthålla en infrastruktur för framtids- och samtidskritiken: dvs. att möjliggöra och/eller driva ett kritiskt resonemang kring sakens tillstånd för en samtidsdiagnos och angivande av möjliga framtider, ofta med en referens till en given historicitet.
2) Prioriterad kunskapsform	En fokus på sakkunskapens nivå [« Connaissance »].	En fokus på vetandets nivå [« Savoir »].
3) Privilegerad lärandeform	Utbildning: dvs. en fokus på besökarens tillägnande av ett visst pensum av "minnesmärken".	Bildning: dvs. en fokus på besökarens odlande av självet, förstått både som antingen en process eller förebild att uppnå och en möjlig blandning av process/mål (avbild).
4) Tillämpad yttrandetyper	En monolog utsägelserelation med riktning mot lektionen med monologens tilltal: att tala till besökaren.	En dialog utsägelserelation vilken riktar sig mot mötet med dialogens tilltal: en uppmuntran att tala med varandra.

Tabell 7.A. Kulturarvs- och bildningsinstitutionernas olika sammansättningar.

Att taktikerna förändras på det här sättet beror på att de är implicerade i varandra genom det operationsmönster de delar, bygger upp och själva möjliggörs av. De både ges av och ger varandra i en ömsesidig samtidighet. Texturen för kulturarvsinstitutionens operationsmönster samlas på så sätt genom att taktiken om den primära funktionen vars modus stipulerar att besökaren skall tillägna sig ett visst kollektivt minne, vilket skall upprättas och vidmakthållas genom museet, förstärks av och förstärker behovet av en kunskap på sakkunskapens nivå; taktiken om en prioriterad kunskapsform med en fokus på sakkunskapens nivå både aktualiserar och aktualiseras av utbildningen som läroform. Utbildning som lärandeform vilar på att sakkunskap skall förmedlas, snarare än reflekteras över och ifrågasättas. Kunskapsinnehållet introduceras, vidare, som en del i ett omistligt sakkunskapligt pensum besökaren bör tillägna sig. Thomas Kuhn ger ett liknande, vetenskapshistoriskt, exempel när han visar hur läroboken alltid knyter an till normalvetenskapen inom ett visst paradig. En kunskap som inte ifrågasätts förrän ett nytt paradig bildats och det tidigare paradigmet förklarats obsolet. Strider inom och mellan olika forskarkollektiv behöver på så sätt inte påverka en viss boks giltighet som förmedlare av sakkunskap förrän en genomgripande förändring i paradigmet har skett varvid en teori eller förfarandesätt förklaras ogiltigt (jfr Kuhn 1970/1997). Relationen mellan utbildningen som läroform och sakkunskapens prioritet underlättar således att besökaren tillägnar sig det kollektiva minnet. Samtidig understryker det även behovet av en institution vilken upprättar och vidmakthåller ett sådant kollektivt minne som sedan kan läras ut. Den tillämpade yttrandetyper med inriktning mot en monolog utsägelserelation är här en effektivt arbetande taktik: museet talar till besökaren och vare sig eftersöker eller förväntar sig något genmäle, vilket minimerar riskerna för att den delgivna sakkunskapen om det kollektiva minne som skall spridas och bevaras ifrågasätts eller avvisas. Chansen att det tillägnas ökar. Operationsmönstret och taktikerna ges och ger således varandra i en ömsesidig samtidighet. Texturen är den samma om än med helt andra modus i bildningsinstitutionens operationsmönster.

Kraften i den rörelse som driver taktikerna och operationsmönstren att implicera varandra ges bland annat av de skira vattenstämplarna i texturerna för att antingen stoppa eller främja Världskulturmuseets tillblivelse; å ena sidan det motiv den övergripande strategin om att minnas expedierar: förmedlandet av ett pensum av minnesmärken utifrån vilka besökaren skall konstituera en viss kulturell identitet som avgränsas till ett givet geografiskt område (museet som kulturarvsinstitution); å andra sidan motivet befordrat genom den övergripande strategin om att kritiskt resonera: att möjliggöra ett fortgående kritiskt resonemang varigenom besökaren kan konstituera sig som politiskt subjekt i en föränderlig värld (museet som bildningsinstitution). Valet av samhällsfunktion för museerna påverkar om vad och hur ett museum kan ha kunskap om ett specifikt område. Det avtryck strategin om vikten av att minnas ger genom sitt motiv i museet som kulturarvsinstitution, innebär exempelvis att tillträdet till "sanning" via det Foucault benämner det *Cartesienska momentet* aktualiseras, förstärks och prioriteras: Subjektet tänks i individens konkreta existens och sanningens åtkomst går endast via sakkunskapens nivå. Den kunskapsinhämtande individen behöver då inte förändra sitt sätt att vara som subjekt för att få tillgång till sanningen om sin kulturella identitet. Det är främst en substans som redan finns och återupptäcks genom museibesöket. Strategin om vikten av att resonera avger en annan skir men kraftfull vattenstämpel i museet som bildningsinstitution: en återanknytning till en slags omsorg om sig själv där en politikens spiritualitet prioriteras. Vägen till sanningssägande kännetecknas av det förhållande Foucault betecknar ett spirituellt tillträde till "sanning". Den sakkunskapliga nivån i museet är fortfarande viktig, men fokus ligger vid den transformation ett subjekt behöver för att få tillgång till "sanning". Varje individ behöver utföra ett arbete på sig själva och därigenom konstituera sig som ett politiskt subjekt i och genom den medborgerliga offentlighetens kritiska resonemang (jfr Foucault 1982/2005 s. 17, Foucault et al. 1977/1991 s. 82).

I de följande två sektionerna undersöks alltså den förskjutning av museets samhällsfunktion som både utgör ett av Världskulturmuseets möjlighetsvillkor och en av de punkter där motståndet mot museiprojektet fäster sig vid. Motsättningarna mellan de båda samhällsuppdragen avtecknar sig främst i hur museets offentlighet, dess funktion, förstås. I första sektionen (A.) ges en bild av och de empiriska argumenten för operationsmönstret museet som en kulturarvsinstitution. Avsnittets andra sektion (B.) inleds med en redogörelse över museets som en bildningsinstitution och fortsätter sedan med att förevisa skillnaderna mellan de båda museala "institutionstyperna" utifrån hur funktionen för museets offentliga rum förstås.<sup>310</sup>

## A. ATT MINNAS – MUSEET SOM KULTURARVSINSTITUTION

Museet som en kulturarvsinstitution innebär alltså att dess huvudsakliga uppgift är att visa och levandegöra kulturarvet. Dess samhällsfunktion utgörs därför främst av att administrera det kollektiva minnet. Att förstå museet på det här sättet, som en institution för det kollektiva minnet, minnesmärket, där kulturarvet administreras – väljs ut, gallras, visas upp, bevaras och traderas – kan betecknas som det sedvanliga eller etablerade sättet att karaktärisera vad för slags institution museet är. Det är åtminstone en sådan samhällsfunktion och museal institutionstyp "museet" tillskrivs i en lång rad av utredningar och skrifter angående museiområdets organisering. 1994-års museiutredning konstaterar exempelvis att museerna är en del av Sveriges kollektiva minne, ett minne som skall vara en resurs medborgarens bildning (SOU 1994:51). I Hofrén et. al. stridsskrift, visavi 1965 års museiutrednings fokus på museet som en utställningsinstitution, jämföras museets samhällsuppdrag med arkivens vilket medför att det skall vara ett "bevarande och förvaltande organ" (Hofrén et. al. 1970 s. 11). 1913 års Fomminnesutredning ger ett tydligt exempel på vad museet som en kulturarvsinstitution med dess bevarande, upprättande och uppvisande av "minnesmärken" innebär och om vad och hur ett sådant museum kan veta:

Det är ur insikten om minnesmärkenas nu antydda stora betydelse för det allmänna, som minnesvärden uppstått, d.v.s. den verksamhet, som har till syftemål att tillvarata de föremål från äldre tider, som här och var kunna finnas kvar, att bereda möjlighet för fortsatt bevarande av dessa föremål samt att genom undersökning av dem och de omgivningarna uti vilka de påträffats, tillgodogöra forskningen det kunskapsmaterial, som i dem finnes förborgat (SOU 1922:11 s. 1).<sup>311</sup>

Minnesmärken innebär alltså sådant som, av en eller annan anledning, är värt att minnas. Det rör sig om en funktion där museerna sätts att förvalta ett institutionaliserat kulturarv, eller att institutionalisera ett visst utvalt kulturstoff att ingå i ett kulturarv. I fornminnesutredningen finns en spänning mellan å ena sidan ett önskat och ett oönskat kulturarv.<sup>312</sup> Utredningskommittén vill exempelvis sörja för att etnografikans artefakter såsom profanarkitektur och allmogens konsthantverk i fortsättningen skall vara lika eftersträvsamma att bevara som föremål hörande till en estetisk kulturgegenre: "Vad våra förfäder tänkt och utfört bäst i skrift, i toner, målning eller skulptur, det bevara vi som våra dyrbaraste skatter, men vad de utfört som bäst inom profanarkitekturen och konsthantverket, det lämna vi utan något som helst skydd, och dock äro just dessa minnesmärken framför allt utsatt för fara att förstöras genom deras ständiga kontakt med det praktiska livets krav" (SOU 1922:11 s. 91). Det är dock viktigt med ett förtydligande om det önskade kulturarvet. Det behöver inte innebära att ett kulturstoff är positivt laddat, utan kulturstoffet kan ingå i det önskade kulturarvet som ett sätt att lära ett samtida samhälle en läxa. Ett exempel på detta är de minnesmärken som bevaras från andra världskrigets utrotningspolitik.

I ett museihänseende vilar minnesmärket på det materiella kulturarvet. I fornminnesutredningens uttalande är det tydligt varför det materiella föremålet är så viktigt: det är i tinget som kunskapen finns förborgad. Tänkandet om att artefakten bär på kunskapen i sig, en kunskap som museet extraherar är även tydlig i senare skrifter om det museala, där museet företrädesvis förstås som en institution för minnesmärken (SOU 1922:11, Hofrén et. al 1970, Kulturrådet 1986:3). Museerna kan alltså veta om ett specifikt kulturarv, eller snarare om en del av ett kulturarv, som avgränsas av de materiella föremål museets samling består av. Museet vet om ett specifikt kulturarv – ett väl avgränsat rumsligt och temporalt område – utifrån en specifik uppsättning materiella artefakter. Den temporala dimensionen anger även att museets som minnesmärke hanterar något tidsligt avlagset och avslutat. Det är kulturstoff från tidigare traditioner, ett stoff som inte längre är aktuellt. Detta uttrycks inte minst genom att museerna framförallt är historiska institutioner; det rör sig om konsthistoria, kulturhistoria osv. och inte om konstvetenskap eller kulturvetenskap. Det avlägsna eller avslutade märks även i museer som inte är historiska, utan etnografiska; vetandet organiseras kring hur avlägsna kulturer uppvisar något som är avslutat i en svensk kultur:

att visa på likheter rörande basekonomi och teknologi mellan utvecklingsländerna och Sverige under den icke alltför avlägsna tid, då vi också var ett utvecklingsland. Det bör vara möjligt att visa på gemensamma mönster i olika kulturkretsar (Statens kulturråd 1986:3 s. 120).

Så säger exempelvis Staten kulturråd 1986 när det föreslår olika utvecklingsprojekt för den museala verksamheten där etnografiska museerna kan ingå med sin specifika kompetens. Genom att minnas den svåra tid Sverige genomgick under 1700- och 1800-talen med emigration till Amerika som följd, odlar vi en god självidentitet tycks kulturrådet resonera.

Det sedvanliga moderna museet kan alltså veta om någonting genom minnesmärket, det vill säga de materiella artefakterna, varför de materiella föremålen är i fokus för verksamheten. Museet kan, vidare, veta genom att vara en del av det institutionella kulturarvet. Minnesmärkena kan jämföras med fyrbåkar vilka visar vägen för den bildande konversationen; museet är tänkt att vara en plats för.

De gränser som dessa minnesmärken drar upp för museets vetanden och dess bildande konversation är väl avgränsade. Museet som en kulturavsinstitution ligger väl i linje med tanken om specialmuseets väldefinierade område: den bestämda regionen – temporalt eller rumsligt – och, eller, den avgränsade akademiska disciplinen. Museet antar formen av en läroanstalt och besökaren tilldelas i det närmaste ett elevskap vars uppgift är att lära sig en viss uppsättning av minnesmärken som kulturavdispositivet – bestående av exempelvis det enskilda museet, kulturpolitik, experter och lekman-na konnässörer – anser viktiga att kunna. Museet är främst inriktat mot att visa samlingarna för en publik. En sådan relation mellan museum och besökare som organiseras i och genom kulturavsinstitutionens operationsmönster återkommer både i *Formminnesutredningen* (SOU 1922:11) och i en till utredningen samtida föreläsning av Max Weber; *Vetenskap som yrke*:

Det enda man kan kräva, är att han ska ha den intellektuella hederligheten att inse, att det är en sak att fastställa fakta, att bestämma matematiska och logiska sakförhållanden eller kulturella fenomenens inre struktur, men det är en helt annan sak att besvara frågan om kulturens eller enskilda kulturella fenomenens värde, liksom frågan om hur man ska handla inom den kulturella gemenskapen och inom politiska sammanslutningar. Detta är två helt olikartade problem. Om han så frågar varför han inte ska ta upp dessa problem i föreläsningssalen, blir svaret: därför att profeten och demagogen inte hör hemma i talarstolen i en föreläsningssal. Till profeten och demagogen säger man: "Gå ut på gatorna och tala offentligt" – alltså, där kritiken har en möjlighet att göra sig hörd. Men i föreläsningssalen står läraren och talar inför åhörare som måste tåga. Och jag anser det oansvarigt att utnyttja detta förhållande, att studenterna måste besöka en lärares föreläsning för att trygga sina fortsatta karriärer, och att det inte finns någon närvarande som kritiskt kan bemöta honom (Weber 1919/1977 s. 28, kursivering i original).

Museet är sålunda ingen plats för det kritiska resonemanget, utan snarare ett rum för utbildning av medborgaren om vad som är lämpligt att minnas. Samtidigt privilegieras en kunskapsform som vetter åt vetenskapens sakkunskapligen nivå [*Connaissance*]. En nivå dit endast vissa legitimerade personer har tillträde. I Webers fall besitter inte studenten en sådan legitimation, utan han måste tåga still och insupa lärarens lärdomar.<sup>313</sup> På ett liknande sätt arbetar museet som en kulturavsinstitution då frågan om vad som skall bevaras, antas som kulturav och vilken del av detta myller av kulturstoff som sedan skall ställas ut bestäms och ibland debatteras av bemyndigade experter såsom arkeologer, historiker, konstvetare, antikvarier, arkivarier, intendenten och andra museitjänstemän. Om dessa viktiga minnesmärken informeras sedan besökaren genom det kulturav som presenteras i utställningen via museets visa funktion. Exemplet med Weber är visserligen hämtat från en tid med ett utpräglat auktoritärt samhälle och världen har förändrats en hel del sedan dess, såsom en allmän rösträtt, där även kvinnor inkluderas, och tillträdet till universitet och högskolor inte längre är en institutionell klass- eller könsfråga. Museimannen Sten Rentzhog menar dock i sitt bidrag till antologin *Kulturav, vet, museerna och forskningen* (Alzén, Hillström red. 1999) att museerna vid ingången till 2000-talet, problematiskt nog, fortfarande arbetar efter kulturavsinstitutionens operationsmönster och att relationen mellan den talande läraren (museet) och den tyst lyssnande eleven (besökaren) består:

Det vi fortfarande arbetar med är det tidiga 1900-talets museum. Museianställda gör utställningar, publiken kommer, beundrar och tar intryck. Kanske är det en museiform som tillhör tiden innan alla hade jämlik utbildning. Fortsätter vi att arbeta med ett ovanifrån perspektiv – och det gör vi, även om uttrycksformerna är många fler än tidigare – så kan museerna komma att bli helt ointressanta i framtiden. Den nuvarande rollfördelningen, där museimannen är aktiv och museipublik är passiv och mottagande, gör att vi riskerar att förlora terräng gentemot andra kulturyttringar där man får större utlopp för egna initiativ och egen kreativitet (Rentzhog 1999 s. 123).

Museets offentliga rum tar här karaktären av ett publikt rum vars funktion och organisering kan särskiljas från ett musealt offentligt rum vars funktion och organisering utgår från mötesplatsen. Det publika offentliga rummet skall här inte blandas samman med Habermas användning av termen i *Borgerlig offentlighet* (Habermas 1962/1998).<sup>314</sup> Det publika rummets främsta funktion är att avgränsa det museala rummet från det privata rummet. Till skillnad mot det privata rummet har alla i princip tillträde till ett publikt rum. Att det är öppet för alla i princip innebär att vissa regler, såsom krav på att inträdesavgift, kan arbeta som uteslutningsmekanismer eftersom sämre bemedlade kanske inte har råd med avgiften. Offentligheten är då partiell: öppen för den som har råd och stängd för dem som inte har ekonomi nog. Distinktionen mellan privat och offentligt rum utgör därför en viktig funktion för det museala publika rummets möjlighet: genom detta markeras att det rör sig om ett museum och inte en icke-offentlig privat samling.<sup>315</sup> En av de primära organiseringsprinciperna för det museala publika offentliga rummet är att föremålen, eller ett visst vetande om dessa, *förewisas*; vilket underlättar för förhållandet mellan museum och besökare efter schemat *den talande läraren* (museet) och *den tyst lyssnande eleven* (besökaren).

I mars 1993 invigde Hans Majestät Konungen Karl XVI Gustaf "Den Svenska historien", en av 1990-talets största utställningsprojekt där länsmuseumerna, Historiska museet samt Nordiska museet deltog. I förordet till publikationen *En vandring genom den svenska historien* (Lindqvist, Historiska museet, Nordiska museet 1993) som ges ut i anslutning till det omfattande projektet anknäver projektledaren länsantikvarie Sten Rentzhog till den känsla av vilshenhet i det svenska samhället vi möter i 1994-års museiutredning (SOU 1994:51) och 1995-års kulturutredning (SOU 1995:84). Rentzhog identifierar vilshenheten med att vi har tappat bort våra minnesmärken varifrån vi även kan navigera oss genom dagens samhälle: "Vi är i samma situation som en vandrare som gått vilse i skogen, därför han inte har hållit reda på hur han har gått" (Rentzhog 1993 s. 4). Vi måste alltså återfinna oss själva. Här tilldelas såväl historieämnet som museerna en viktig roll i det samtida "förändringsbenägna" samhället. "Den svenska historien" ger inte bara ett belysande exempel på minnesmärket, och i förlängningen museet, som fyrbåk för vår navigation i det svenska samhället, utan också att kulturarvsinstitutionen museet, med uppgiften att administrera minnesmärken för bevarande och inlärande av kulturarv, är en realitet även vid 1990-talets ingång:

Det andra sättet att göra historien tillgänglig är att låta händelserna tala för sig själva, att låta människorna upptäcka vad som faktiskt har hänt, istället för att ständigt kräva att de i första hand ska koncentrera sig på förklaringar och analyser i en kedja av tolkningar som ändå ständigt förändras i takt med vår samhällssyn. Vi måste inse att en historia som alla kan ta till sig, måste vara en kravlös historia. Först när man har kunskapen om händelserna i sig kan man alls intressera sig för tolkningen (Rentzhog 1993 s. 4)

Museet är den plats där sakkunskapen och inlärandet av dess fakta prioriteras. Det är en sakkunskap som vetter åt den faktapositivism med fokus på insamling, katalogisering och överblick Göran Rosander (1994) menar kännetecknar museernas "vetenskapliga" verksamhet vid mitten av 1990-talet i sin delstudie till *Minne och bildning* (SOU 1994:54).<sup>316</sup> Liksom i fornminnesutredningen (SOU 1922:11) och den faktapositivism Rosander (1994) presenterar i delstudien, "Från datafångst till forskning", extraherar museerna en kunskap förborgad i föremålet, vilket ligger utanför själva tolkningen, förklaringen och analysen av föremålet. Fakta så att säga föreligger i föremålet och det är rumsligt och tidligt konstant. Det är med andra ord en helt annan typ av "fakta" än den vi påträffar i Flecks undersökning om syfilis (Fleck 1935/1997). Vi måste alltså först få reda på fakta, "kunskaperna om händelserna" (Rentzhog 1993 s.4), innan vi kan börja att tolka. Museet är platsen för en sådan "första gradens fakta" som vi först måste tillägna oss innan vi kan påbörja denna aktivitet. Detta innebär samtidigt att museet intar rollen som en lärare vilken talar inför tyst lyssnande adep-

ter. Liksom Webers studenter inte kunde gå i svaromål gentemot läraren på grund av en inskriven auktoritetsrelation, kan inte vi opponera oss mot museet förrän vi insupit dess presentation av fakta: "Inte bara specialister i historia måste återfå den överblicken, utan vi alla tillsammans som bor här i landet, oavsett förkunskaper" (Rentzhog 1993 s. 4). Här eftersöks snarare individens kulturella identitet som en *substans* vilken skall (åter)upptäckas till skillnad mot strategin om att kritiskt resonera vars motiv riktas mot att besökaren skall konstitueras som politiskt subjekt, som bland annat medför en identitetspolitik där människors kulturella identitet fastställs i ständigt pågående identitetspolitiska spel (jfr Benhabib 2002/2004).

Det är således ett gammalt eller åtminstone väl inarbetat schema motståndarna till museiprojektet befinner sig inom när strategin om att museernas samhällsfunktion främst är att minnas genom att förmedla ett pensum av minnesmärken ges fritt spelutrymme. Visserligen har endast några svaga konturlinjer dragits upp för det klassisk-moderna, eller sedvanligt-moderna museet med rötter i 1800-talet, men kulturarvsinstitutionens operationsmönster för museernas samhällsuppdrags befordrande är ändå dominerande vid 1990-talets början i ett svenskt museipolitiskt tänkande. Tankandet är vidare inte begränsat till museiområdet utan återfinns även i en akademiskt-teoretisk problematisering av vetenskapens gränser genom gemensamma taktiker. Det är främst taktikerna om den prioriterade kunskapsformen (en fokus på *sakkunskapens nivå*, « *Connaissance* ») och den privilegierade lärandeform (utbildning av besökaren i ett visst pensum av minnesmärken), samt tillämpning av en viss yttrandetyp (en *monolog utsägelse*relation med riktning mot lektionens "monologa" tilltal: att tala till besökaren) som är gemensam mellan de båda områdena. Den fjärde taktiken är naturligtvis inte särskilt intressant eller gångbar i ett mer allmänt akademiskt-teoretiskt hänseende, eftersom den riktar sig mot att bestämma museets primära funktion; att upprätta och vidmakthålla ett kollektivt minne och befordra besökarens tillägnelse av detta. Knippet av implicerade taktiker – och med dem operationsmönstret samt den övergripande strategin – är med andra ord intakt åtminstone till 1900-talets första decennier i en museiform bäst beskriven som det sedvanligt-moderna eller klassisk-moderna museet.

## B. ATT KRITISKT RESONERA – MUSEET SOM BILDNINGSinSTITUTION

Mot denna klassisk-moderna förståelse av vad ett museum och dess kunskapsformer innebär bryter alltså Världskulturmuseet: "Statens museer för världskultur skall skapa något nytt i museivärlden, något som ännu inte existerar" (SOU 1998:125 s. 27), säger exempelvis organisationskommittén för ett Världskulturmuseum i sitt slutbetänkande. Kulturminister Ulvskog avger liknande utsagor i debatten (jfr prot. 1996/97:45). Världskulturmuseet passas här in i *bildningsinstitutionens operationsmönster* där museets huvudsakliga uppgift förstås som en infrastruktur för det kritiska resonemanget i och genom det bilda(n)de samtalet. Operationsmönstret uppstår inte helt plötsligt en dag i september 1996, utan skall ses mot bakgrund av en längre process. Redan 10 år tidigare kan en rörelse mot museet som en bildningsinstitution där det kritiska resonemanget prioriteras skönjas i kulturutredningens rapport *Museiförslag*. Rapporten artikulerar uttryckligen ett samhällsuppdrag för museerna där de genom sitt arbete med kulturarvet skall ge orienteringspunkter för handlande i såväl samtid som framtid (Kulturrådet 1986:3).<sup>317</sup> Vikten av att mötas är liksom i världskulturmuseiprojektet i stort centralt även i kulturrådets förslag om ett samhällsengagerat och -engagerande museum. Villkoren för tvärvetenskapens prioritet i projektet utgår till exempel från att tvärvetenskapen anses befrämja möten mellan akademiska ämnesdiscipliner, teorier, universitet och andra institutioner (jfr kap. 5). Mötets betydelsefullhet utgör även en vital legitimeringspunkt för Museions etablerande; i Göteborgs universitets kontakter med regeringskansliet hänvisar universitetet bland annat till det antika Alexandrias Museion och dess funktion som en mötesplats för olika synsätt på världen; på ett liknande sätt kommer den nya Museion i Göteborg var en plats där det tidigare åt-



skilda kan träffas för att ge en mer helhetlig bild över sakernas tillstånd (prot. A215/13/97).<sup>318</sup> Mötets prioritet avspeglar sig också i hur Världskulturmuseets offentliga rum karaktäriseras som en mötesplats i slutbetänkandet *Statens museer för världskultur*:

Museets arbete skall präglas av största möjliga öppenhet och tillgänglighet mot publiken (SOU 1998:125 s. 28). Som öppen mötesplats för intressen representerande olika kulturer verkar museet för att överbrygga generations- kultur- och kunskapsgränser och skapar ett forum för debatt kring kulturmöten och människans villkor (SOU 1998:125 s. 128).

Organisationskommittén och VKM ser i mellanmänniska möten och vikten av att upprätta en plats för möten i och genom museet som en grundsats för museets verksamhet; att underlätta för möten och engagera besökaren är egenskaper som tilldelas programverksamheten, seminarier och andra aktiviteter i anslutning till utställningarna i både slutbetänkandet och VKM:s presentation över verksamheten (SOU 1998:125, [www.varldskulturmuseet.se/\[programaktiviteter\]](http://www.varldskulturmuseet.se/[programaktiviteter])). Karaktäristiken på det önskade offentliga rummet skiljer sig markant från den "publika" typen. Dels omfattar det offentliga rummet mer än att vara en avgränsning gentemot det icke-museala privata rummet; dels innebär offentligheten att museet inte enbart talar till museibesökaren, utan den museala verksamheten inbjuder även individerna att utöva sin politiska identitet genom att såväl institution och medborgare, som medborgare och medborgare talar med varandra. Om dessa åsiktsutbyten sker under besöket eller annorstädes är i sig inte det väsentliga, utan det viktiga är att museet verkar som en infrastruktur vilken initierar till detta aktiva, deltagande medborgarskap. I Annika Alzén och Magdalena Hillströms introduktionskapitel till antologin *Kulturarvet, museerna och forskningen: Rapport från en konferens 13-14 november 1997* omtalas en sådan övergång från museet som minnesmärke till kritiskt resonerande:

I museikritikens kölvatten formuleras och uttrycks nya visioner om musei- och utställningsverksamheten. Nya utställningar produceras som lämnar större utrymme för berättandet av historier snarare än historia, utställningar som låter många röster höras och som tar vara på lokala erfarenheter och kunskaper. Styrkan i dessa förändringstendenser skall emellertid inte överdrivas. Även om man på vissa håll kan se en spirande självreflexion inom professionen och en inbrytning av exempelvis post-koloniala perspektiv så är i många fall museiverksamheten präglad av tradition och gamla vanor, av sin egen logik (Alzén, Hillström 1999 s. 12).<sup>319</sup>

Även om en sådan övergång antagligen inte skall uppfattas som allmänt genomförd inom det museala området så är ändå Världskulturmuseiprojektet ett exempel på ett steg i den riktningen. Forskjutningen innebär att museets uppgift att utgöra ett offentligt rum framhålls som det primära för museets samhällsfunktion (jfr kap 4). Museets praktiker tar därmed en annan riktning än i minnesmärket. Om det i *kulturarvsinstitutionen* främst handlade om att visa ett institutionaliserat kulturarv och därigenom hjälpa till att institutionalisera det ytterligare, fokuserar *bildningsinstitutionens operationsmönster*, där museet verkar som en infrastruktur för det kritiska resonemanget, på samtiden och hur vi kan navigera oss genom den. Museet utgör på så sätt en infrastruktur för hanterandet av vår aktualitet.

Samtidsinriktningens fokus lämnar även ett avtryck i benämningen av det akademisk-teoretiska område Världskulturmuseet förbinds med. Det rör sig inte längre om kulturhistoria utan om *kulturvetenskap*. I slutbetänkandet *Statens museer för Världskultur* används beteckningen främst genom en referens till hur Museion tänker sig kunna bidra till museiprojektet (SOU 1998:125 s. 51). Benämningen får dock fäste och när Världskulturmuseet påbörjar sin verksamhet får Göteborgsenheten följande presentation av myndigheten Statens museer för världskultur: "Världskulturmuseet vill vara ett kulturvetenskapligt museum vars ämne är människan och hennes skapelser i vidaste mening, avseende

uttrycksformer, tid och rum” (www.smvk.se [Världskulturmuseet]). Kulturvetenskap har sedan 1980-talets början använts som en samlingsbeteckning för juridisk, teologisk, samhällsvetenskaplig och humanistisk fakultet i regeringens forskningspropositioner. I 1996-års forskningsproposition får kulturvetenskap ytterligare en betydelse och markerar ett framväxande forskningsområde som är tvärvetenskapligt i sin karaktär, men som ännu inte konsoliderats som ämne. Propositionen går här tillbaka på och stödjer 1995-års kulturutrednings uppfattning om fältets framväxt och vikten av att satsa på forskning inom detta tvärvetenskapliga område (prop: 1996/97:5). Relaterat till Museion och Världskulturmuseet skall kulturvetenskap förstås som ett tvärvetenskapligt forskningsområde. Museets vetande breddas sålunda från en fokus på en avlägsen historia, vars minnesmärken vi bör lära oss till en påtaglig samtid. Om minnesmärket antydde att kulturarvet innebar något avslutat, essentiella delar av tidigare generationers traditioner som vi bör minnas, så framhåller bildningsinstitutionen de önskade och oönskade kulturarvens, tidigare generationers göranden och låtanden, del i en pågående process, med ett kritiskt samtal utifrån en princip av det mångfaldiga: mångkultur med flera minnen och kulturarv än ett givet kulturarv som skall säga oss vilka vi är och därigenom lära oss den rätta kulturella identiteten.<sup>320</sup>

Problematiseringen av samtiden och framtidens möjlighet kan jämföras med ett frågande om aktualitetens ontologi Foucault menar Kant är den förste att bereda den filosofiska reflektionen, genom essän *Svaret på frågan: Vad är upplysning* från 1784. Foucault kommenterar texten i introduktionsföreläsningen till 1982/83 års kurs vid Collège de France om *Styrandet av sig själv och andra* den 5:e januari 1983 med att detta innebär: ”frågan om nuet, frågan om aktualiteten: Vad är det som händer idag? Vad är det som pågår just nu? och vad är detta ”nu” inom vilket vi alla befinner oss och som bestämmer det moment då jag skriver?” (Foucault 1984/1989 s. 40 kursivering i original, jfr även Foucault 1983/2010). Världskulturmuseets användning av ögonvittnesskildringen i sina utställningar korrelerar väl mot en sådan problematisering kring aktualitetens ontologi (jfr kap. 9). Om vad och hur museet kan veta styrs sålunda inte ett institutionaliserat kulturarv, eller ett stoff som borde ingå i ett senare institutionaliserat kulturarv, utan tillfälliga individuella utsagor om aktualiteten premieras snarare. Ett sådant frågande kan även ses som ett problematiseringsområde inom det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fältet. I jämförelse med museet som kulturarvsinstitution förändras även relationen till den materiella artefakten i museet som bildningsinstitution. Den materiella artefakten är inte längre den självklara utgångspunkten för hur och om vad museet kan veta i bildningsinstitutionens operationsmönster. I kulturarvsinstitutionen ansågs exempelvis kunskapen vara förborgad i den materiella artefakten, medan bildningsinstitutionen snarare låter det materiella föremålet verka som en konkretion av ett visst livsmönster med alla de materiella och immateriella föremål, praktiker, detta omfattar; det vill säga människans ”skapelser i vidaste mening, avseende uttrycksformer, tid och rum” (www.smvk.se [Världskulturmuseet]), VKM tar som sitt ämne enligt SMVK. Att de immateriella föremålen får ett visst företräde framför de materiella, relaterat till situationen i kulturarvsinstitutionen, kritiserar bland annat den internationella expertgrupp organisationskommittén anlitar för att utvärdera både de museierheter som skall ingå i myndigheten och själva projektet att sammanföra dessa museer i en myndighet: ”Vad gäller samarbetet med universitetet välkomnas det även om rapporten påpekar att institutionen för antropologi är mer intresserad av socialantropologi än av föremål, som ett museum alltid måste bygga sin verksamhet på” (Arnborg, SvD 19971004 kultur s. 17).

En förskjutning sker därmed från kulturarvsinstitutionens operationsmönster och dess taktiker (att kollektivt minnas via sakkunskapens nivå, *Connaissance*; utbildning; lektionens, monologens, tala till) till bildningsinstitutionens operationsmönster och taktikerna till att kritiskt resonera via *vetandets nivå* (*Savoir*); bildning; mötet, *dialogens, tala med*. Vetande-nivåns företräde framför den vetenskapliga nivån framhävs inte minst genom att problematiseringen via aktualitetens ontologi inte begränsas till en grupp av

legitimerade experter som förmedlar ett visst sant kunskapsstoff, utan något som vi alla i egenskap av medborgare skall ägna oss åt. Experterna är ingalunda överflödiga, utan de får en funktion som kan liknas vid moderatorerna, de har tid och erfarenhet av att kritiskt resonera kring en viss typ av frågor. Samtalen modererade av experter ligger på så sätt snarare på än en vetande-nivå än en vetenskaplig nivå. Gränsen mellan de båda kunskapsformerna framstår som något diffusa i Världskulturmuseets sammanhang. Det är återigen möjligt att finna paralleller mellan världskulturmuseiprojektet och rapporten *Kunskap som kraft* (Ds 1996:74). I motsats till den internationella expertgruppen understryker förste antikvarie Lundström och antikvarie Pilvesmaa vid Historiska museet i rapporten att:

Hur människan som social varelse har levt och förstått sin tillvaro, har endast i en liten omfattning intresserat museitjänstemän och utställare. De möjligheter som ligger i det immateriella kulturarvet, i tankars utveckling, har föga beaktats, och betraktas fortfarande i liten grad. Inom detta arv ryms stor levnadsvisdom och insikter som skulle kunna bidra till individens utvidgade förståelse av sig själva som människor. En aspekt av detta är mänsklighetens idéhistoriska utveckling, ett ämne på vilket arbetets museum bygger hela sin verksamhet. Det aktuella temat är de mänskliga rättigheterna (Ds. 1996:74 s. 40).

Tanken om en moderator-roll för experten i ett pågående bildande samtal med besökaren är påtaglig i rapporten. Utredarna föreslår bland annat att museerna skall införa en utställningskritik, där besökaren tillsammans med experten för ett kritiskt samtal kring själva utställningen i fråga. Det är bland annat utifrån vikten av en sådan utställningskritik i ett museum vars samhällsuppdrag är att vara en infrastruktur för ett kritiskt samtal kring samtiden, med exempelvis ett civilisationskritiskt anslag, utredarna framhåller att museitjänstemannautbildningen måste förnyas och breddas med en tvärvetenskaplig inriktning, för att tjänstemannen skall våga gå in i sådana samtala och även vägleda besökaren i och genom en sådan kritisk diskussion (jfr Ds. 1996:74 s. 49, 52 f). Samtalet och expertens roll som en moderator framför en tidigare funktion om att förmedla det sanna till en tyst lyssnande publik uppvärderas alltså i rapporten, då museitjänstemannen: "som medmänniska mot medmänniska för en dialog med besökaren" (Ds 1996:74 s.49).

Motsättningen mellan bildning och utbildning aktualiseras i kampen mellan de båda operationssätten. Skiljelinjen sammanfaller i hög grad med den Habermas tecknar i *Borgerlig offentlighet*: "Den gamla motsättningen fortsätter än idag i striden om en personlig bildning å ena sidan och en utbildning som förmedlar blotta färdigheter å den andra" (Habermas 1962/1998 s. 44). Kulturarvsinstitutionens operationsmönster premierar tillägnet av färdigheten att minnas rätt, även om någon formell examination aldrig äger rum, och besökaren får utbildning i gränserna för en viss bildande konversation genom att markera ut vad och hur vi bör minnas. Bildningsinstitutionens operationsmönster prioriterar å sin sida ett odlade av självet. Genom att understryka vikten av mötet och kritiken fokuserar operationsmönstret på att det bilda(n)de samtalet kommer till stånd överhuvudtaget.<sup>321</sup> Operationsmönstret om att prioritera museets funktion som en infrastruktur för ett kritiskt resonemang kring samtiden, och därmed en plats för aktualitetens ontologi, ligger således i linje med och förstärker den övergripande strategin om att kritiskt resonera och dess motiv att möjliggöra ett fortgående kritiskt resonemang varigenom besökaren kan konstituera sig som politiskt subjekt i en föränderlig värld.

Motivet är förövrigt den punkt där operationsmönstret och dess fyra, i varandra implicerade, taktiker veckas samman. Museets primära funktion som en infrastruktur för ett kritiskt resonemangs möjlighet förstärks av *vetandets* mellanrum där "politik" (icke-vetenskap) och "sakkunskap" (vetenskap) spelar med varandra om än i något oklara konstellationer. Bildningens fokus på odlandet av självet och dess korrelationer med ett spirituellt tillträde till sanningen (jfr kap 2., Foucault 1982/2005) un-

derstryker att detta rör sig om ett livslångt arbete av förvandlingar även om en viss målbild för bildningen ändå finns. Den tillämpande yttrandetypen om dialogen förstärker även den museets primära funktion genom att framhålla vikten av en ömsesidig dialog. På ett liknande sätt förstärker den tillämpade yttrandetypen möjligheten för bildning som privilegierad lärandeform och för taktiken om den prioriterade kunskapsformen vetande genom att mötet framhävs. Bildningen aktualiserar i sin tur den tillämpade yttrandetypens prioritet genom att efterfråga en viss typ av dialog: det kan här röra sig om den självreflektion ett odlande av självet innefattar i ljuset av bildandet av ett politiskt subjekt för en föränderlig värld. Även vetande aktualiseras, dels genom spelet mellan en befintlig sakkunskap och det icke-vetenskapliga (jfr kap. 5), dels genom dess närhet till ett spirituellt tillträde till "sanningen" som en omvandling av subjektet, subjektivering i Foucaults termer, eller ett tillblivet vara om utgångspunkten tas från Gadamer (jfr kap. 6).

Den prioriterade kunskapsformen, vetande, utgör i sin tur ett lika ömsesidigt möjlighetsvillkor för bildningen: de samlas båda kring den omvandling Foucault karakteriserar som det spirituella tillträdet till sanning; medan sakkunskap och utbildning snarare premierar en vetenskapligt, eller filosofiskt, tillträde till sanningen (jfr Foucault 1982/2005). Vetandets prioritet som kunskapsform förstärker även den tillämpande yttrandetypens möjlighet: vetandet innebär ett mellanrum mellan erfarenhet och vetenskap, vilket i sig är ett slags dialogiskt förhållande. Även om erfarenheten och vetenskapen anses tillhöra två olika nivåer sätts de ändå i samband med varandra genom vetandet som kunskapsform. På så sätt framhålls vikten av att tänka i termer av dialog mellan element på olika nivåer: både när det gäller relationen erfarenhet och vetenskap (sakkunskap), och förhållandet mellan museum och medborgare (besökare). Museets primära funktion aktualiserar till sist övriga taktiker genom att det uppfattas som prioriterat: Vi är behov av, säger samhället, ett museum vars funktion är att upprätta och vidmakthålla och även i viss mån driva offentliga samtal kring sakernas tillstånd.<sup>322</sup> En plats bereds härmed för yttrandetypen om dialogen (vi skall diskutera sakernas tillstånd), lärandeformen bildning (vi skall odla oss själva i en ständig process) och kunskapsformen vetande – dessa bildande samtal där vi konstituerar oss som politiska subjekt sker i ett mellanrum mellan det vetenskapliga och det icke-vetenskapliga.

I kapitel fem berördes hur museet som politisk teknologi premierades i rapporten *Kunskap som kraft* (DS 1996:74) och hur det är möjligt att urskilja åtminstone två variationer: museet som disciplinerande och museet som producerande eller möjliggörande. De båda samhällsuppdragen uppvärderar var sin del av den politiska teknologin: kulturarvsinstitutionens operationsmönster framhäver disciplinen, fostran, medan bildningsinstitutionens operationsmönster framhäver möjligheten och en producerande aspekt genom problematiseringen av aktualitetens ontologi och konstituerandet av individen som politiskt subjekt. Detta förhållande tydliggörs genom den form problematiseringen tar, vilket vi återkommer till i kapitel nio.

## II. FÖRSKJUTNINGAR: EN BILDNING MED FOKUS PÅ "VÄRLDSMEDBORGARSKAP"

Förändringen av samhällsuppdragets tyngdpunkt i riktningen mot att vara en arena för ett kritiskt resonemang där individerna kan konstituera sig som politiska subjekt, medborgare, är förbundet med en intensifiering av synen på medborgarskapet och medborgaren som en ständigt aktiv, deltagande och resonerande individ. En parallell förskjutning sker alltså i hur medborgarskapet primärt skall förstås. Samtidigt med det institutionella etablerandet av Världskulturmuseet problematiseras nämligen demokrati och medborgarskap genom en filosofisk-sociologisk diskussion inom det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fältet. Analysen inleds med att visa hur Världskulturmuseiprojektet ingår i ett sammanhang där en aktivt deltagande individ skattas högt i förståelsen av vad medborgarskapet och att vara en medborgare innebär: både demokratiutredningen (1997-2000) och forskare inom det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fältet, såsom Jürgen Habermas, ger ett uttryck för detta under museets institutionella etablerande (sektion A.). Habermas deliberativa de-

mokrati-teori är en av de mest uppmärksammade av dessa, till den representativa demokratin alternativa eller snarare kompletterande "dialogiska" demokratiformerna, inte minst av den statliga demokratiutredningen. Med Habermas som referenspunkt ges sedan olika exempel på vad dessa "dialogiska" demokratiformer kan innebära (sektion B.). Avsnittets sista sektion (C.) handlar i sin tur om hur vissa gemensamma drag i de olika dialogiska demokratimodellerna impliceras i det världskulturbegrepp, presenterat av Jette Sandahl 2002 vid Nordisk Museum festival, som den kommande verksamheten vid VKM är tänkt att organiseras efter. Till sist är det möjligt att formulera ett tankeschema ur en serie återkommande prioriterade modus som löper genom det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fältet, vilket världskulturbegreppet och i hög grad även de olika dialogiska demokratiteorierna knyter an till. Tankeschemat är både implicerat i de strategier som anläggs av museiprojektets förespråkare under det institutionella etablerandet (1996-2003) och utgör i sig en övergripande strategi mot ett sedan länge accepterat och prioriterat schema av vägledande principer för hur vi skall ordna vårt tänkande och handlande.

#### A. DEMOKRATIFRÅGAN OCH DET SAMTIDSDIAGNOSTISKA FÄLTET

I demokratiutredningen (SOU 2000:1) grundas tänkandet kring medborgarskapet i en aktiv medborgare som konstituerar sig som politiskt subjekt genom ett kritiskt resonemang om aktualitetens ontologi. Parallellerna är tydliga mellan utredningen och det offentliga rum som tecknas för Världskulturmuseet: en plats för initierande av offentliga, politiska samtal där individerna kan konstitueras sig som aktiva deltagande medborgare. De är även samtida; demokratiutredningen påbörjade sitt arbete 1997 och lämnade sitt slutbetänkande år 2000. Utredningens slutbetänkande, *En utställning om demokrati! – Politik för folkstyrelse på 2000-talet*, framhåller betydelsen av att kombinera den representativa liberala demokratin med dialogiska demokratimodeller som vi till exempel finner hos Jürgen Habermas och Anthony Giddens (1994): "Det är dock en deltagardemokrati med deliberativa kvaliteter som vi kommer att argumentera för i det följande. Detta utesluter inte att det finns värden i andra teorier som är viktiga, t.ex. i den mångkulturella demokratiteorin" (SOU 2000:1 s. 23). I demokratiutredningen ingår även tretton forskarvolym. I den andra volymen *Demokrati och medborgarskap* (SOU 1999:77) belyses sådana dialogiska demokratimodeller i två delstudier: "På väg mot en ekologisk demokrati? Demokratiteoretiska responser på den ekologiska utmaningen" (Lidskog, Elander 1999) och "Feministiska perspektiver på demokrati och medborgarskap" (Siim 1999). Båda studierna refererar till teoretiker verksamma inom ett tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält. Lidskogs och Elanders rapport (1999) har Ulrich Beck som främsta teoretiska referensram. Tillsammans med Beck är Giddens, Scott Lash och Zygmunt Bauman viktiga teoretiska referenser för Siims (1999) studie. Museet kan på så sätt ses som en stödjepunkt för ett bildande samtal i en sådan till den representativa liberala demokratin kompletterande dialogisk demokrati som exempelvis Giddens talar om i *Beyond Right and Left*; vars dialog "encourages the democratizing of democracy within the sphere of the liberal democratic polity" (Giddens 1994/1998 s. 113).

Museibesökaren antas över lag besitta en tillräcklig grad av initial bildning för att något så när känna gränserna för ett slags "sensus communis" och på så sätt kunna delta i ett sådant kritiskt resonemang. Några hållpunkter för dessa antaganden är Sten Rentzhogs inlaga om att en påtaglig omvandling av utbildningsnivån och samhället i helhet under 1990-talet kräver att museernas verksamhetsformer övergår till att vara mer aktiva och aktiverande; redan 1986 noterar Statens Kulturråd i *Museiförslag* en sådan förändring i utbildningsnivån och att detta kommer att innebära nya krav på museernas arbetssätt (Statens Kulturråd 1986:3); en explicit strävan i den Socialdemokratiska utbildningspolitiken vid tiden för etablerandet av Världskulturmuseet (1996-2003) är att majoriteten av befolkningen skall ha minst en godkänd treårig gymnasieutbildning och en stor del av befolkningen skall ha genomgått någon form av högskoleutbildning (dir. 1994:148, SOU 1996:90,

prop 1995/96:222, 1996/97:5, 1999/2000:10). Medborgarskapet som skall praktiseras och det politiska subjektet som därigenom skall konstitueras i Världskulturmuseets tänkta verksamhet låter sig inte avgränsas av de nationella gränser tänkandet kring medborgarskap vanligen räknas till. Museets namn, Världskulturmuseet, indikerar naturligtvis detta, även om det ensamt är ett alltför lättviktigt tecken på att medborgarskapet utgår från att vi alla är en del av den stora vida världen och det som händer i såväl den mer nära som avlägsna omvärlden är minst lika viktigt att behandla i de bildande samtalen. Förbindelsen mellan tvärvetenskap och Museions världskulturbegrepp där globalitet eller globalisering framhävs när samtiden skall beskrivas ger dock en mer substantiell indikation på en sådan medborgarskapstanke som vetter åt världsmedborgaren och ett medborgarskap på en "kosmopolitisk" nivå (jfr kap 5.). Museions världskulturbegrepp sammanfaller visserligen inte exakt med den innebörd begreppet får av VKM:s första chef, Jette Sandahl, 2002 vilket löper genom verksamheten från 2003 till 2008, men avvikelserna är små och det är främst Museions definition som avses till och med 2002 (jfr sektion C.). Medborgarbegreppets förskjutning från det nationellt baserade till det kosmopolitiskt agerande finner både en fästpunkt i och genom VKM för sitt praktiserande och utgör ett möjlighetsvillkor för museets tillblivelse. Den understöds och utgår i viss mån från det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fältets analyser som förbinds med museiprojektet indirekt via parametrarna för Museions etablerande och mer direkt genom den närhet som redan finns med ett samtidsdiagnostiskt fält när förslaget formuleras (jfr DS 1986:74).

Ett ledande tema för dessa redogörelser under 1990-talet är att det samtida samhället står under en omvälvande förändring. Problematiseringen av samtiden ger ett djupt avtryck inom den parlamentarisk-politiska området, där exempelvis 1994-års museiutredning *Minne och bildning* samt 1995-års kulturutredning, *Kulturpolitikens inriktning*, relaterar kulturpolitikens uppdrag och i synnerhet museernas samhällsfunktion med att utveckla verktyg för hantering av en utmanande social förändring (jfr kap. 4). Ulrich Beck och Håkan Thörn är naturligtvis inte de enda inom samtidsdiagnosens tvärvetenskapliga fält vars forskning inriktas mot en problematisering av en sådan samhällstransformation (jfr kap. 5). Zygmunt Bauman, Anthony Giddens, Scott Lash, Peter Dahlgren och Richard Sennet är några exempel som är värda att uppmärksamma. Bauman är en central teoretisk referenspunkt för Birte Siims delrapport till *Demokrati och medborgarskap* (SOU 1999:77). Bauman diskuterar demokratiifrågan både med en direkt referens till medborgarskapet som ett aktivt deltagande i en "dialogisk" process och i ett mer indirekt hänseende med hänvisning till möjligheten för människan att praktisera friheten att delta i samhället över huvud taget. I boken *Arbete konsumtion och den nya fattigdomen* säger exempelvis Bauman att:

Det är en sak att vara fattig i ett samhälle av producenter och allmän sysselsättning; det är en helt annan sak att vara fattig i ett samhälle av konsumenter, där livsprojektet byggs kring konsumtionsval och inte kring arbete, yrkesfärdigheter eller sysselsättning (Bauman 1998/1999 s. 9)

Problematiseringen av ett nytt sätt att ordna livsprojektet rör frågan om hur den fattiges legitimitet som samhällsmedlem förändras och försämrans genom att det samtida västerländska samhället har gått från att vara ett produktionsamhälle till ett konsumtionsamhälle. Produktionsamhället grundas i en arbetetik där en individs legitimitet som samhällsmedlem främst grundas i ett produktions-tänkande. Etiken inriktas mot att disciplinera in individen i ett tänkande om vikten av att producera och legitimiteten som samhällsmedlem vilar då på att arbeta eller "göra rätt för sig". Att arbeta är det moraliskt rätta, eftersom det möjliggör en viss konsumtion.<sup>323</sup>

Konsumtionsamhället samlas istället kring en konsumtionsetetik och medför en annan slags konsumtion än den vi finner i produktionsamhället; en konsumtion för att placera och manifesteras sig i det sociala rummet. Estetiken syftar dels på att det handlar om att manifesteras sig själv, att uppleva

genom en valfrihet mellan konsumtionsobjekt; dels på konsumtion som något tillfälligt, föränderligt som i sig kräver av individen att vara flexibel och så att säga konsumera såväl varor, levnadssätt, kunskap och yrken. Vikten av att konsumera utgör således grunden för individens legitimitet som samhällsmedlem; det är detta som gör det så mycket svårare att vara fattig i ett konsumtionssamhälle organiserat efter konsumtionsetetiken, kan du inte konsumera spelar det inte någon roll hur mycket du arbetar. Bauman knyter även an problematiseringen till en direkt fråga om medborgarskap, där införandet av medborgarlön bland annat framhålls som ett steg på vägen mot en lösning. Problematiken med konsumtionssamhällets konsumtionsetetiska princip utgör en referensram för flera arbeten av Bauman där ett dialogiskt medborgarskaps möjlighet explicit diskuteras.

I *På spaning efter politiken* (1999/2000), följer exempelvis Bauman upp anmodan från *Arbete konsumtion och den nya fattigdomen* om att införa en medborgarlön för att på så sätt kunna dels restaurera *agoran* – en plats där individerna verkligen kan konstituera sig politiska subjekt, medborgare, genom offentliga samtal; dels upphäva en rådande existentiell osäkerhet för människor i allmänhet och fattiga sådana i synnerhet. Att kunna vara aktivt deltagande får en central plats i analysen. Samtidens demokrati står inför ett stort problem idag, eftersom samspelet mellan individuella identiteter och göromål och kollektiva dito i hög grad saknas. Det offentliga, platsen för kollektiva identiteters formerande, utgörs främst av medie företagen och de konsumtionsobjekt de erbjuder individerna att välja mellan, medan den parlamentariska politiken agerar mer och mer på ett liknande sätt: olika budskap för väljaren som politisk konsument att välja mellan. Det *privata*, den individuella identiteten har å sin sida utvecklats till att bli alltmer privat; olika bekymmer ses mer och mer som ett privat, individuellt problem och lyfts därför inte till en offentlig diskussion för att på så sätt finna ett gemensamt sätt att hantera problemet, trots att frågan har inverkan på såväl kollektiva som individuella relationer. Bauman arbetar här med idén om *agoran* som ett mellanrum där individuella och kollektiva spörsmål kan mötas och ett aktivt deltagande medborgarskap kan utbildas. *Agoran* är således ett svar på problemet med att de västerländska – konsumtionsetetiska – samhällena har slutat att utfråga sig själva (Bauman 1999/2000). Bauman understryker vikten av att en aktualitetens ontologi praktiseras för att ett samhälles demokrati skall kunna fungera; *agoran* är för Bauman platsen för en sådan praktik. *Agoran* är ett sätt att bemöta de två typiska konsumtionsetetiska livsstilar Bauman tecknar några år tidigare i *Postmodern etik*: turisten och vagabonden. Essensen i turisten och vagabondens liv är, enligt Bauman, att vara fysiskt nära och andligt avlägsen, att i jakt på ständigt nya upplevelser träffas utan att mötas där människor runt omkring fungerar som statister (Bauman 1993/1996). Att mötas och aktivt delta i ett dialogiskt samtal där aktualitetens ontologi problematiseras, med referenser i individuella erfarenheter, är således grundläggande för medborgaren skall kunna bildas i Baumans tänkande.

Sociologen Richard Sennets (1998/2000) studie *När karaktären krackelerar* undersöker människans situation i ett samhälle präglad av "den nya ekonomin" i 1990-talets USA. Flera likheter finns mellan Sennets informanter vars liv präglas av en ständig flexibilitet med avseende på att behöva byta jobb, flytta eller kompetensutveckla sig och Baumans porträtt av vagabondens belägenhet i *Postmodern etik* (Bauman 1993/1996). Sennet visar även att det är en livspolitik som påbjuds av samhället, då flexibilitet och kompetensutveckling är några av honnörsorden på arbetsmarknaden. Kompetensutvecklingen är ett exempel på Baumans konsumtionsetetik; kunskap är inget evigt utan något som används och måste förnyas (jfr Bauman 1993/1996, Sennet 2000). Sennets studie är särskilt intressant i sin svenska upplagan eftersom dess förord av Gunnar Aronsson, professor i psykologi vid Arbetslivsinstitutet, visar en uppfattning om att en liknande social förändring, med medföljande problematik, har skett i Sverige under 1990-talets början. En gemensam tematik för Sennet, Bauman och det parlamentarisk-politiska samtalet vid tiden för Världskulturmuseets etablerande är att det västerländska samhället präglas av en tid i omvandling, med rotlöshet och indivi-

dualisering som följd. Bauman och Sennets kritiska anslag visavi samhällsförändringen där möjligheten till ett substantiellt kritiskt resonemang minst sagt utmanas har beröringspunkter med Peter Dahlgrens kritik gentemot televisionen och dess offentliga sfär. Dahlgrens arbete *Television and the Public Sphere* från 1995 ger en inblick i hur frågor kring demokrati och medborgarskap diskuterades inom de media- och kommunikationsstudier planeringsgruppen för Museion förordade i samband med äskandet av anslag hos regeringen för projektets genomförande. Flera paralleller till Baumans analyser återfinns i Dahlgrens arbete såsom att konsumtionslivsstilar baseras på och främjar individuella identiteter vilka undergräver kollektiva identiteter såsom medborgaren: individens identitet som en politisk varelse. Baumans och Dahlgrens lösning på dilemmat har även den gemensamma drag. Mellanrummet mellan det privata och kollektiva agoran utgör, motsvaras i Dahlgrens tänkande av en offentlighet uppdelad i två sfärer; en ordinär domän bestående av dagens olika etablerade medieinstitutioner och en befrämjande domän där olika elektroniska debattrum, skrifter och andra icke etablerade informationsblad, magasin, radiostationer osv. arbetar för att berika den ordinära domänen med kritiska röster samt utveckla gruppidentiteter. Den befrämjande domänen är enligt Dahlgren mer en möjlighet än ett fullbordat reellt faktum vid 1990-talets mitt.

Beck är den främsta teoretiska referenspunkten i Rolf Lidskog och Ingemar Elanders delstudie i demokratiutredningens delvolym *Demokrati och medborgarskap* (SOU 1999:77), och utgör jämte Bauman, Giddens och Lash, Birte Siims teoretiska ram för rapporten i samma delvolym. Beck Giddens och Lash tänkande framstår därför som minst lika intressanta att uppmärksamma som Bauman. Jag kommer dock att diskutera dessa tre teoretiker något mer ingående i kapitel 9, då de är bra exempel på ett av tre prioriterade problematiseringsområden inom världskulturmuseets vetanden om samtiden. Det kan dock nämnas att Beck, Giddens och Lash förstår, med lite olika innebörder sinsemellan, samhällsomvandlingen som en reflexiv modernisering. En reflexiv modernisering innebär både påfrestningar för demokrati och medborgarskap och nya möjligheter för att vitalisera en gammal ordning (jfr Beck, Giddens, Lash 1994). Liksom Bauman, Dahlgren och Sennet knyter dessa arbeten an till och lyfter fram tanken om den aktive, deltagande individen som centralt för den tid vi lever i under Världskulturmuseets etablerande. Tänkandet kring ett aktivt medborgarskap som i det här fallet befordrar en dialogisk medborgarskapsmodell.

## B. DIALOGISKA DEMOKRATIMODELLER: EXEMPLET HABERMAS

Den kanske mest uppmärksammade modellen av ett dialogiskt slag av medborgarskap är Jürgen Habermas deliberativa, "rådslående", demokrati. Habermas utvecklar modellen inom ramen för diskursteorin vid ingången till 1990-talet utifrån de filosofiska arbetena kring det kommunikativa handlandet. "Diskurs" innebär här en diskussion, debatt om ett specifikt spörsmål, där målet är att uppnå konsensus kring ett handlingsalternativ. Habermas har som utgångspunkt två grundläggande och till varandra motstående tänkanden om hur den politiska processen skall utföras i ett demokratiskt system: en *liberal* modell ställs mot samt en *republikansk*.

Den *liberala* modellen griper framför allt tillbaka på den engelske filosofen Locke. Medborgarskapet utgörs av ett organisationsmedlemskap med en viss juridisk status; genom att tillhöra en viss nationalstat berättigas du ett specifikt medborgarskap (jfr Habermas 1992/1997). En åtskillnad upprättas även mellan *stat* och *civilt samhälle*. Politiska processer relateras främst till staten; platsen för både regering (administration) och parlament. Politiken organiseras på så sätt kring en princip om representation; nationalstatens styrelse väljs av medborgarna. Givet principerna om organisationstillhörighet och representation innebär valakten medborgarnas legitimering av makten (jfr Habermas 1992/1997, 1994/1997). Den *republikanska* modellen utgår från en Aristotelisk rättstradition sedd genom ett kommunitaristisk-etiskt raster. Den politiska processen innebär en etisk självförståelseprocess vilken konstituerar samhället genom konsensus; samhället förstås som en helhet. I den delibe-



rativa utarbetningen av dessa båda modeller behåller Habermas den liberala uppdelningen mellan stat och civilt samhälle samt dess idé om politikens institutionalisering. Men, den republikanska modellen får i viss mån en större genomslagskraft, då Habermas framhåller att det politiska – medborgarliga – skeendet skall vara konstituerande genom en etisk självförståelseprocess vilken syftar till konsensusbeslut (jfr Habermas 1992/1997, 1994/1997). Habermas modell är som nämndes inte den enda av det dialogiska slaget. I *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics* kritiserar Anthony Giddens (1994/1998) Habermas deliberativa modell; bland annat för dess utgångspunkt om att konsensus eftersträvas *per se* i ett samhälleligt samtal. De kanske mest avgörande skillnaderna mellan Habermas och Giddens modeller är dock att Habermas dels utgår från en diskursiv teori om själva talaktens utförande, dels siktar mot att rekonstruera den formella politikens domän (den parlamentariska partipolitiken) genom att införa en etisk självförståelseprocess; Giddens dialogiska demokrati utgår istället från samhällsteorierna om livspolitik och reflexiv modernisering. Giddens understryker att en dialogisk demokrati vare sig innebär ett komplement till den liberala demokratin eller en förlängning av den samma. Den dialogiska demokratin siktar istället mot den sociala reflexivitet som uppstår via globalisering och de västerländska samhällenas fordran om individens livspolitik. En dialogisk demokrati kan på så sätt sägas vara en institutionell reflexivitet vilken drabbar den liberala demokratis samhällsform. Giddens dialogiska demokrati innebär alltså inte – till skillnad från Habermas deliberativa demokrati – att en dialog i betydelsen utförandet av en talakt måste föreligga. *Dialog* hänvisar snarare till ett visst sätt att vara; ett visst förhållningssätt för medborgarna att leva med sin nästa, där vi liksom i samtalet måste uppvisa en tillit och tolerans för att en dialog skall vara möjlig. Giddens dialogiska demokrati handlar på så sätt främst om deltagande, aktivitet och ger en riktning för livspolitikens utförande (jfr Giddens 1991/1999, 1994/1998).

Liksom Beck, Giddens, Lash, Bauman, Dahlgren och Sennet (jfr sektion A.) noterar även Habermas vid tiden för Världskulturmuseets etablerande att globaliseringen innebär utmaningar för demokratin. Vi har, säger Habermas, rört oss från en *nationell konstellation* till en *postnationell konstellation* där den liberala medborgarskapsmodellens organisering kring nationalstaten som gränserna för medborgarskapets aktiva (politiska) räckvidd är obsolet i praktiken. Habermas menar, likt Ulrich Beck, att bilder av ett politiskt stillestånd genereras där en politisk aktivitet i det närmaste tappar sin aktualitet genom att politiker och medborgare ses som hjälplösa inför en urkraft, en ekonomisk globalisering vilken vägrar att låta sig tämjas (jfr Habermas 1998a/2000, Beck 1986/2000, 1993/1997, jfr kap. 4 i detta arbete). Habermas anser att ett medborgarskaps möjlighet vilar på att ett samhälles individer känner en solidaritet inför den andre: en solidaritet som gör att vi kan avstå vissa saker för att exempelvis trygga en välfärd åt våra med-inneväpnare. I den nationella konstellationen är det just nationen som har arbetat som en sådan *abstrakt solidaritet*.<sup>324</sup> Kittet för medborgarskapet i en nationalstatlig ordning utgörs av en idé om det gemensamma ursprunget. Globaliseringen innebär dock att vi har förflyttat oss till en postnationell konstellation där till exempel ökad migration leder till mångkulturella samhällen och masskonsumtionen – eller konsumtionsestetiken som Bauman (1998/1999) uttrycker det – erbjuder livsstilar som inte baseras på det nationella. Den postnationella konstellationen innebär således att vi befinner oss i ett världssamhälle (jfr kap. 5). Härigenom omöjliggörs det nationella som utgångspunkt för den abstrakta solidariteten; det gemensamma ursprunget är inte längre möjligt att hävda som ett kitt för medborgarskapet genom det mångkulturella samhället – det genererar snarare en exkluderande främlingsfientlighet, än ett inkluderande i en medborgarlig gemenskap. Habermas föreslår istället en tanke om en *författingspatriotism* som grunden för en abstrakt solidaritet vilken möjliggör ett aktivt medborgarskap där det framhålls att vi alla är en del av världssamhället. Vi är sålunda alla världsmedborgare varför såväl avlägsna som lokala händelser berör oss. Världsmedborgaren skall alltså vara patriotisk – solidarisk – mot författningen och inte den partikulära nationen. Mänskliga rättigheter lanseras som en möjlig

allmängiltigt komponent att bygga en sådan världsmedborgerlig abstrakt solidaritet kring (jfr Habermas 1998a/2000, 1998b/2000).

Vid sidan av Giddens (1994) något kritiska genmäle kan Habermas inflytande på diskussionen om demokratis tillstånd under 1990-talet exemplifieras med filosofen och statsvetaren Seyla Benhabibs diagnoser av den samtida demokratis tillstånd i arbeten som *Autonomi och gemenskap: kommunikativ etik, feminism och postmodernism* (Benhabib 1992/1994) och *Jämlikhet och mångfald. Demokrati och medborgarskap i en global tidsålder* (Benhabib 2002/2004). Liksom Ulrich Becks begrepp *reflexiv modernisering* och *kosmopolitisering* (Beck 2004/2005) i flera hänseenden löper parallellt med Habermas koncept om den postnationella konstellationen (Habermas 1996/1998, 1998/2001) utgår Benhabibs samtidsdiagnostik utifrån en sådan samhällsförändring där nationalstaternas tidigare fasta gränser förbyts mot konstellationer vars gränser blir alltmer "flytande": "den nya globala civilisation som håller på att sprida sig över hela världen" (Benhabib 2002/2004 s. 7). I Benhabibs diagnostisering av samtiden intar pluralitet (mångfald) och individualitet – rätten till självbestämmande – en viktig plats då den angivna samhällsförändringen ger upphov till konkurrerande bestämningar av identitet: idkandet av en identitetspolitik är kännetecknet för det samtida samhället. I *Autonomi och gemenskap* (Benhabib 1992/1994) ligger fokus vid könsfrågor emedan *Jämlikhet och mångfald* (2002/2004) organiserar kring mångkulturella frågor. Beröringspunkterna med Habermas är flera, dels utgår Benhabib från Habermas diskursetiska deliberativa demokratimodell, dels från kritisk teori. Den kritiska teorin kombineras även med en feministisk teoribildning. Den feministiska teoribildningen är något mer framträdande i *Autonomi och gemenskap* (Benhabib 1992/1994), men den tydliggörs även i det fjärde kapitlet av *Jämlikhet och mångfald. Demokrati och medborgarskap i en global tidsålder*. Benhabib delar som sagt de grundläggande premisserna för en deliberativ demokratis procedur med Habermas: Den omgärdas av en diskursetik där den aktuella diskursens normer eller institutionella arrangemang endast är giltiga om konsensus råder om dem bland dem som berörs av diskursen. I de praktiska diskurserna, det vill säga själva proceduren, måste det alltså råda en universell respekt där alla har rätt att delta i det moraliska samtalet och en egalitär ömsesidighet, vilket innebär att samtliga deltagare i diskursen har rätt att uttrycka sin mening, ta upp nya ämnen, ifrågasätta gällande regler för dagordningens fastställande eller att kräva att samtals förutsättningar rättfärdigas (Benhabib 2002/2004 s. 143 ff). Benhabib lägger till ytterligare två villkor: 1) *Frivillig självutskrivning* och 2) *frihet att träda ur och ansluta sig till grupper*. Det första villkoret innebär att varje individ själv skall få välja om hon eller han vill vara del av en viss grupp, det vill säga att inte per automatik bli identifierad med en viss grupp. Det andra villkoret medför att varje individ har rätt att träda ur och ansluta sig till vilken grupp han eller hon vill eller att röra sig mellan flera grupper.

### C. DIALOGISKA DEMOKRATIMODELLER, VÄRLDSKULTURBEGREPPET & TVÅ TANKESCHEMAN

Det är först i slutet av perioden för Världskulturmuseets institutionella etablerande som en definition av hur världskulturbegreppet skall förstås inom museienheten Världskulturmuseet (VKM) ges. Det är en formulering som både skiljer sig från den definition Museion ger termen vid periodens början och som knyter den och VKM närmare Museions tänkande. Världskulturbegreppet preciseras under den nordiska museifestivalen i Stavanger 2002 av chefen för VKM Jette Sandahl.<sup>325</sup> VKM:s världskulturbegrepp skiljer sig från Museions definition genom att det delas in i två delar; en pre-skriptiv och en deskriptiv del. Den deskriptiva delen av världskulturtermen sammanfaller i stort med Museions formulering av densamma. I talet säger Sandahl bland annat att:

Jag använder begreppet världskultur som ett flertydligt eller mångtydligt begrepp, ett öppet och dynamiskt begrepp. Det handlar om på den ena sidan om tendensen att världens kulturer i stigande grad blir sammanhängande, gemensamma och helhetliga, och på den andra sidan om tendensen att denna utveckling också alltid utspelar sig eller tar form genom lo-

kala, regionala, etniska, könsmässiga olikheter. Dessa är sen igen på sin sida tillsammans med att definiera det gemensamma. Så världskulturbegreppet handlar om utväxling, ömsesidighet, inbördes avhängighet, gemenskap och helhet, men också om heterogenitet, skillnad, olikhet, och om den enskildes värld alltid är specifik, konkret och enastående (Sandahl 2002/2004, s. 21).

De båda horisonter världskulturbegreppet samlas kring i Museions version återfinns således i VKM:s förståelse av "världskultur". Världen består visserligen av en mängd olika kulturer, den första horisonten, världskultur som *Världens kulturer*, men en ekonomisk, politisk och kulturell globalisering har gjort världen mer sammanhängande vilket innebär ett ökat ömsesidigt beroende kulturerna emellan; världskulturbegreppets andra horisont, som ett *samhällsfenomen* (Sandahl 2002/ 2004, prot. #41 19980526: bil. A63870/96).<sup>326</sup>

Den preskriptiva (föreskrivande) delen innebär att Världskulturmuseet har en vision om hur världssamfundet borde vara beskaffat och markerar därmed museets och begreppets politiska dimensioner (Sandahl 2004 s. 21 ff.). Den föreskrivande delen av världskulturbegreppet intar en central plats för museet då den anger grunden för museets verksamhet. Jette Sandahl sammanfattar dessa fundamentala förutsättningar för Världskulturmuseets verksamhet i fem punkter:

- \* Att kulturell mångfald är en tillgång i mänsklighetens arv och att kulturell pluralism är en förutsättning för fred, harmoni och kulturell stabilitet i världen.
- \* Att olika kulturer och deras uttrycksformer är värdefulla i en kulturdemokratisk värld och att kulturell harmoni handlar om en utveckling baserad på integration, inte på assimilation.
- \* Att kulturell integration inte är en konfliktfri eller motsättningsfri process.
- \* Att kulturell frihet, mångfald skall ses som en rikedom, inte som en undergrävande av en viss given kulturs eller ett visst givet kulturarvs normsystem. Museer har ett särskilt ansvar för att medverka till att upplösa den motsättning som ofta råder mellan strävan att bevara ett levande kulturarv och att få till stånd en dynamisk kulturell utveckling.
- \* Att allmänhetens delaktighet i museets kortsiktiga och långsiktiga planering är en förutsättning för att museet skall kunna spela en aktiv och levande roll i samhällsdebatten (Sandahl 2002/2004 s. 21).

Den preskriptiva delen av VKM:s världskulturbegrepp korrelerar väl mot det långsiktiga mål som anges för Museion i planeringsdokumenten. I en skrivelse till utbildningsdepartementet hösten 1996, där Göteborgs universitet ansöker om anslag till Museionprojektet, motiveras såväl Museion som Världskulturmuseiprojektet med att: "Ett nytt världskulturmuseum i Göteborg kan bli ett viktigt led i strävan att förändra förlegade föreställningar om främmande folk och ifrågasätta förstelnade gränsdragningar mellan discipliner och forskningsfält" (prot.#5 19970221: bil. A636 93/96 s. 3). För att lyckas med detta måste museer, universitet och skolor samarbeta enligt Museions planeringsgrupp. I detta uppkomna mellanrum finner Museion på så sätt sin plats i museiprojektet: som en yta där universitet, museum, skolor och medborgare kan mötas och utföra detta arbete. Strävan efter att förändra denna oönskade ordning om förlegade föreställningar och förstelnade gränsdragningar formuleras i ett långsiktigt mål för Museions verksamhet:

Det långsiktiga målet är ingenting mindre än en ny kulturell världsbild – en bild av världen där vi känner delaktighet i ett större sammanhang som omfattar alla världens samhällen, nära och fjärran, moderna och traditionella, nutida och historiska. Skolor, museer och universitet måste förena sina krafter i arbetet för detta mål (prot.#5 19970221: bil. A636 93/96 s. 3).

Även om den variant av världskulturbegreppet som vi möter hos Museion saknar en sådan föreskrivande del och snarare är att betrakta som ett beskrivande av "världen" utifrån två horisonter, knyter ändå Världskulturmuseets variation av begreppet de båda institutionerna närmare varandra genom att det aktualiserar Museions målformulering. Båda kunskapsinstitutionerna ger under det institutionella etablerandet en prioritet åt en preskriptiv inriktning av de kommande verksamheterna.

Tillsammans med de propåer om vikten av att det kommande Världskulturmuseet skall vara en mötesplats, ett offentligt rum för dialog (jfr SOU 1998:125),<sup>327</sup> aktualiserar världskulturbegreppets båda horisonter en dialogisk karaktär av medborgarskapet. Det är även tydligt att ett sådant dialogiskt medborgarskap länkas samman med en tanke om ett "kosmopolitiskt" världsmedborgarskap som kan spåras i exempelvis Becks (1986/2000, 1993/1996, 1997/1998) och Habermas (1990/1997, 1994/1997, 1998a/2000, 1998b/2000) arbeten.<sup>328</sup> Men även en sådan dialogisk-demokratisk syn på medborgarskapet som vetter mot en kosmopolitisk "världsmedborgare" där en kollektiv identitet skall möjliggöras bland den mängd av individualistiska konsumtionsinriktade livsstilar vilka dominerar de samtida fragmenterande livsprojekten, kanske genom att som Habermas upprätta en ny abstrakt solidaritet via de mänskliga rättigheterna (Habermas 1990/1997, 1998a/2000, 1998b/2000),<sup>329</sup> blir till föremål för debatt: "Delaktighetsfundamentalisten blir, måste bli, en svuren fiende till de traditionella och mer blygsamma målen för studiet av främmande kulturer, att vinna kunskap om dem, att i detalj lära känna deras respektive förtjänster och brister" (Luthersson, SvD 19970904: Kultur s. 14)<sup>330</sup> säger exempelvis redaktören för Svenska dagbladets kultursida fil. dr. Peter Luthersson i en kritisk kommentar till det långsiktiga mål som uppsätts för Museions verksamhet. Ett uttalande som på många sätt kan sägas sammanfatta det omfattande motstånd som finns mot museiprojektet. Ett motstånd som framför allt rör ett ändrat förhållande i relationen mellan vetande [*savoir*] och sakkunskap [*connaissance*]; mellan kulturgenrerna konst, antropologi och bildning; mellan en sedan länge etablerad förståelse av var gränserna för medborgarskapet går – den liberala modellen – och en annan förståelse av var gränserna för medborgarskapet går – en dialogisk modell. Att motståndet mot Världskulturmuseiprojektet och en etikettering av det som ett dubiöst projekt går djupare än att regeringens förslag i de breda lagren förstods som en fysisk flytt eller nedläggning av tre statliga museer baserade i Stockholm blir här tydligt. Samtidigt går dessa förflyttningar och forskjutning varit nödvändiga för att generera den ekologi, det sammanhang, ur vilken museet som en medborgerlig offentlighet kan springa.

Konturerna av de två tankescheman bestående av å en sidan *oberoende (autonomi)* och å den andra sidan *transition* avtecknar sig nu allt tydligare och det är möjligt att fastställa hur två serier av modus ställs mot varandra. Lutherssons utsägelse ovan om de traditionella och blygsamma målen för vetenskapen är ett mycket talande exempel på ett tankeschema som vi sedan länge har vant oss att organisera vårt tänkande kring som önskvärda principer för vårt tänkande. Lutherssons står med andra ord långt ifrån ensam i sitt sätt att tänka. Samma schema för tänkandet går igen i exemplet med Max Webers föreläsning om vikten att hålla klara gränser mellan vetenskap och politik. Om vi analyserar Webers sociologiska klassiker *Protestantismen och kapitalismens anda* (Weber [1904/1905]1934/1978) kommer vi även där finna samma schema för tänkandet. Detta märks inte minst i Webers kritik mot marxismen (jfr Weber [1904/1905]1934/1978)<sup>331</sup> och på det sätt som de centrala begreppen för analysen, *ekonomi*,<sup>332</sup> *religionen*,<sup>333</sup> och *moraliteten*<sup>334</sup> organiseras. Det råder skarpa gränser mellan ekonomi och religion, mellan ekonomi och moralitet, medan gränserna mellan moralitet och religion är något svagare, men ändå intakta (jfr Weber [1904/1905]1934/1978). Analysen handlar visserligen om hur dessa *enheter* förhåller sig till varandra, men dessa enheter framstår såväl som *entydiga* och *oberoende* gentemot varandra. Den serie av modus som detta första schema består av är *enhet/enhetlighet*, *entydighet* och *autonomi (oberoende)*. Detta tankeschema kan benämnas "koherensens tankeschema" eftersom koherens går som en röd tråd genom schemat. Det är

viktigt med sammanhängande, samstämmiga och enhetliga resonemang. Detta markeras alltså genom strategierna om väl avgränsade enheter, som skall vara så entydiga som möjligt, för att på så sätt trygga olika områdens (begrepp, stater/nationer, ämnesdiscipliner etc.) autonomi (oberoende).

Överhuvudtaget är den "klassiska" sociologin ett tydligt exempel på detta tankeschema. Vi finner det i Durkheims metodregler för sociologin (Durkheim 1895/1978), i August Comtes positivistiska program (Comte 1844/1979), och i andra vetenskapsteoretiska sammanhang som Karl R. Poppers kritiska rationalism. Det är naturligtvis så att dessa olika program ser olika ut sinsemellan och till och med kritiserar varandra. De utgör dock fortfarande variationer av samma grundschema för tänkandet: de eftersträvar koherens via enhet, entydighet och autonomi som vägledande principer för tänkandet. Det skulle exempelvis vara intressant att se hur Weber skulle ställa sig till Poppers program om socialt ingenjörsskap-bit-för-bit, där den kritiska rationalismen skall genomsyra de "politiska" beslutsfattandena för att det öppna samhället skall kunna bestå (jfr Weber 1919/1977, Popper 1945/1981, 1957/2002). Vi möter samma schema i organisationsprincipen för specialmuseet och museets samhällsfunktion som en kulturarvsinstitution. I fallet med specialmuseet kan detta exemplifieras med att varje museum organiseras efter akademiska ämnesdiscipliner vilka avgränsar museets verksamhetsfält. Museet som kulturarvsinstitution arbetar visserligen med kulturarv på flera nivåer: ett nationellt kulturarv, ett regionalt kulturarv, ett lokalt kulturarv och försöker att formulera ett "europeiskt" kulturarv för de stater som ingår i EU. Men dessa nivåer hanteras som enhetliga enheter avgränsade från varandra. Det förekommer visserligen en interaktion mellan de olika nivåerna, men inte någon transition, där de möts och även står i konflikt med varandra. Skillnaden göms medan likheten framhålls för att enheten och koherensen skall bestå.

Det världskulturbegrepp Jette Sandahl formulerar ovan fångar i stora stycken den utopiska önskan Stefan Jonsson (1993) avslutar *De andra*. Amerikanska kulturkrig och Europeisk rasism med:

Kan vi föreställa oss ett samhälle där man tänker spektralt och handlar globalt? Kan vi tänka oss en värld där etnocentrism och eurocentrism upphävs av en geocentrism? (Jonsson 1993 s. 292).

I Jonssons samtidsdiagnostiska kulturkritik visavi rasismen och dess upprättande av "de andra" återfinns ett implicit avståndstagande från ett tänkande organiserat kring *enhet, entydighet och autonomi*. Vikten av att tänka spektralt – ett uttryck Jonsson lånar av Gayatri Chakravorty Spivak, en av den postkoloniala teorins förgrundsgestalter (jfr Jonsson 1993 s. 235) – och handla globalt vetter istället mot ett schema där vi låter *transition, mångfald* och *accentuering* vara vägledande principer för tänkandet och handlandet. Att tänka *spektralt* och *handla globalt* efter en konfiguration av modusen *transition, mångfald* och *accentuering* innebär bland annat att inse att "kultur" och "identitet": "är tillfälliga abstraktioner uppflyfta ur ett flöde av möten, konfrontationer och kriser" (Jonsson 1993 s. 225). "Kultur" och "identitet" organiseras här efter modus *transition* i två betydelser, dels som *transit/transport*, dels som en *övergång mellan stilarter* och det mellanrum det ger upphov till. Jonsson låter sig bland annat inspireras av Foucault i sitt samtidsdiagnostiska arbete vilket bland annat synliggörs av hur han uppmärksammar mellanrummen och dess ständigt pågående omvandlingsprocesser där exempelvis "kulturer" hela tiden bildas och ombildas i möten med varandra: kulturen x kan utgå från en tillfällig definierad "stilart", men i mötet med andra "stilarter" börjar stilarten x att omedelbart omvandlas till någonting annat. Den befinner sig i ett ständigt mellanrum mellan en sedan tidigare definierad stilart samtidigt som den genom inflytande från andra riktningar sig mot en annan "stilart" vars form den aldrig kommer att anta; den växlar ju hela tiden form. Samtidigt innebär detta att vi uppmärksammar *transiten*: det vill säga hur olika företeelser rör sig från en lokalitet till en annan.

Modus mångfald är, i det sammanhang citatet ovan formuleras inom, en vägledande princip för tänkandet och handlandet ur åtminstone två hänseenden: pluralitet och möjligheten till en samtida förekomst av en mängd olika "identiteter" och "kulturer". Dessa båda delar hänger samman då angivandet av att det faktiskt är möjligt med en mängd olika "identiteter" och "kulturer" samtidigt – att en person samtidigt kan röra sig mellan ett flertal olika identiteter eller att flera kulturer kan samexistera – även implicerar ett etiskt-moraliskt antagande om att pluralitet både är möjligt och eftersträvsamt. Schattering/Accentuering organiserar "identitet" och "kultur" i det angivna citatet genom det förhållningssätt till gränser som anges: de olika områden världen består av, där vi både kan känna oss hemmastadda och främmande går in i varandra, påverkas av varandra och gränserna kan alltså inte alltid tydligt definieras. Det är således ett helt annat förhållningssätt än att tänka "kultur" och "identitet" med fasta och väldefinierade gränser inom vilken en essentiell princip regerar oberoende (autonomt). Anledningen till att vi inte enbart skall tänka spektralt utan även handla globalt är att rasismen av idag är ett fenomen med politiska och ekonomiska orsaker genom den kapitalistiska globaliseringen.

Genom transition, mångfald och schattering/accentuering som vägledande principer för tänkandet och handlandet är det således omöjligt för Jonsson att avgränsa problematiken till en lokalitet: den rasistiska diskursens ojämlikhetsförhållanden innebär att händelser i en lokalitet transporterar problematiska villkor till en annan lokalitet; förhållanden som sedan ständigt omformas och omfördelas (transition), detta innebär att det finns en mängd komplexa processer vilka utmanar möjligheten till alla människors rätt att leva sitt liv (mångfald/pluralitet). Rasismens problematik förhåller sig alltså till gränser såsom schatteringar eller accentueringar; de uttrycks och förändras på olika sätt inom olika lokaliteter, samtidigt som de hänger samman: grad- eller nyansskillnader vilka till slut är tillräckligt stora för att vi skall uppfatta dem som en annan lokalitet. Det är dessa tre vägledande principer för tänkandet och handlandet som gör det nödvändigt att både handla globalt och att visa hur Los Angeles "kulturkrig", Sjöbos motstånd mot att ta emot flyktingar samt biståndspolitik och postmodernism hänger samman med varandra för Jonsson (1993) i *De Andra*.

Ett än tydligare motstånd mot att tänka efter koherensens tanke-schema i ett akademiskt-teoretiskt sammanhang finner vi i Ulrich Becks arbeten. I de studier vilka är samtida med den första perioden av Världskulturmuseets institutionella etablerande syns detta kanske tydligast genom hur Beck förstår "världssamhället" som "en mångfald utan enhet" (Beck 1997/1998 s. 25). Beck framhåller att det rör sig om ett samhälle där vi måste tänka både mångfald och skillnad: ett samhälle med en ickeintegrering (Beck 1997/1998 s. 25). Det tanke-schema begreppet om "världssamhället" samlas kring utgörs på så sätt av transition; det är en värld som både står under en ständig omvandling och innebär ett gränsöverskridande, transit, mellan olika "lokaliteter". Det prioriterar också mångfald och schattering/accentuering: gränserna är inte fasta och de olika "elementen", lokaliteterna, är inte integrerade i varandra utan utgör områden inneslutna i varandra, samtidigt som de betonar skillnad och ibland till och med rivalitet gentemot varandra. Detta sätt att tänka och förhålla sig till gränser är även möjligt att finna i Becks teoretiserande kring reflexiv modernisering i allmänhet och i användningen av begrepp såsom risksamhälle (Beck 1986/2000), subpolitik (1993/1996) och containerteori (1997/1998, 2004/2005).

Beck fortsätter under 2000-talet, i den senare perioden av Världskulturmuseets institutionella etablerande, att arbeta med detta schema där han i en serie av böcker menar vi måste tänka efter en annan verklighet än den bland annat sociologin etablerar under 1800-talet och vidmakthåller än i dag. Vi måste anamma en kosmopolitisk blick och inse att världen av idag är kosmopolitisk, säger Ulrich Beck (jfr Beck 2005/2006, Grande, Beck 2006/2007). Beck framhåller alltså det som jag här formulerar i termer om ett tanke-schema som ett empiriskt argument. "Världen" har förändrats, alltså måste även analysen av "världen" förändras argumenterar Beck. I denna "nya" värld är det därför

viktigt att tänka både-och istället för antingen/eller. Becks medförfattare till antologin *Reflexive modernization*, Scott Lash arbetar även han med en sådan serie av modus i det omfattande arbete som presenteras 1999 i *Another Modernity. A Different Rationality*. Det mest uppenbara exemplet från Lash arbete är studiens huvudbegrepp, den *grundlösa grunden*. Med detta koncept vill Lash återinföra ett tänkande om grunden, vilket han menar saknas i dagens samhälls- och kulturteori. Den *grundlösa grunden* korrelerar i sin sammansättning väl mot den konfiguration Becks "världssamhälle" tar. *Transition* framträder som ett självklart prioriterat modus då den *grundlösa grunden* spelar mellan en samtidig dekonstruering av grunden och ett återfinnande av den samma. Det både-och tänkande Beck så gärna framhäver är sålunda påtagligt närvarande i konceptet om den *grundlösa grunden*. Grunden blir här till ett *mångfaldigt* begrepp, vilket bryter mot ett tänkande där grund förstås som något enhetligt, entydigt. Det är, vidare, tydligt att grunden hos Lash i formen av en grundlös grund även prioriterar *schatterring/accentuering* som en vägledande princip för tänkandet framför oberoende, autonomi. Det rör sig snarare om en slags dubblör vilken vi känner igen från Foucaults tänkande. En utsida och en insida vilken veckas in, *impliceras*, i varandra och därför kan vara svåra att urskilja, även om en skillnad naturligtvis föreligger, då de ej är *en-och-den-samma*.

Även Giddens applicerar ett sådant schema när han vill finna ett sätt att tänka demokrati och politik bortom en höger-vänster skala i *Beyond Left and Right* (Giddens 1994/1998). Den dialogiska demokratimodell Giddens talar om är något som sker i mellanrummet mellan den representativa demokratin och andra praktiker i samhället (Giddens 1994/1998). Överhuvudtaget aktualiserar tänkandet om samtiden genom en reflexiv modernisering en annan serie av modus än den vi finner inom exempelvis klassisk sociologi, organisationsprincipen av museer efter *specialmuseet* eller museets samhällsfunktion som en "opolitisk" kulturarvsinstitution, en serie bestående av: *transition, mångfald* och *schatterring/accentuering*. Seyla Benhabibs samtidsdiagnostik av hur den samtida "kulturen" gestaltar sig i *Jämlikhet och mångfald* (Benhabib 2002/2004) avger ett liknande empiriskt argument som Beck anger för att analysen skall organiseras kring samma serie av modus:

Filosofiskt tror jag inte på kulturers renhet eller ens möjligheten att identifiera dem som meningsfulla diskreta helheter. Jag betraktar kulturer som komplexa former av mänsklig praxis – av betydelseskapande och representation, av organisering och tillskrivning – vilka internt splittas av motstridiga berättelser. Kulturer formas genom komplexa dialoger med andra kulturer. I de flesta kulturer som har uppnått en viss grad av differentiering är dialogen med andra något inre snarare än yttre för kulturen själv. Om vi accepterar att kulturer är komplexa och möjliga att ifrågasätta, förtjänar den kamp för erkännande som vidgar den demokratiska dialogen genom att kritisera rådande kulturella arrangemangs exklusiva och hierarkiska karaktär vårt stöd (Benhabib 2002/2004 s. 9-10).

*Schatterring/Accentuering* kan exemplifieras med att dialogen med andra kulturer snarare ses som något inre än yttre för den aktuella kulturen. Det är med andra ord ett förhållningssätt som liknar det Foucault uppvisar i användningen av dubblörens veckningar; ett yttres insida och vice versa. *Transitionen* kan exemplifieras med den första raden där kulturer som rena, väl avgränsade enheter tillbakavisas. Kulturer är snarare något som fortgående bildas och ombildas i en ständig rörelse; det är motsättningar och överenskommelser – en övergångens aktivitet i mellanrummen. *Mångfald* är kanske den mest uppenbara vägledande principen för hur vi skall tänka och agera "kultur": samhällsförändringen innebär både att våra samhällen blir mångkulturella och att en sådan pluralitet, blandning mellan olika människor och kulturer i sig är något gott, det är en del av en ofrånkomlig verklighet.

Benhabib är i sammanhanget ett mycket intressant exempel då hennes förståelse av hur den samtida kulturen gestaltar sig korrelerar väl mot det världskulturbegrepp Jette Sandahl presenterar 2002 vid Nordisk Museifestival. Benhabibs arbete (2002/2004) utgår från omarbetningar av före-

läsningar och artiklar hon hållit under 1990-talets senare del och publiceras alltså i bokform samma år som Sandhals anförande. Det världskulturbegrepp Världskulturmuseet presenterar är i sin tur ett mycket tydligt exempel på hur denna serie av modus arbetar som vägledande principer för tänkandets och handlandets strategier för den än så länge hypotetiska verksamheten vid museet och de vetanden om samtiden som där skall konfigureras.

## I. TRANSITION

Transition lyfts fram som en önskvärd vägledande princip för tänkandet och handlandet i världskulturbegreppet. Även här innebär transition ett mellanrum, en övergång mellan "stilarter", en mutation, rörelse, flöde eller utväxling. *Flöde* är en term som betonar en ständig rörelse, där tillblivelse snarare betonas än ett färdigt fixt resultat. I världskulturbegreppet märks detta dels genom betoningen på att det är ett dynamiskt begrepp, dels den starka anknytningen till dialogiska demokratiformer där världen är något som hela tiden skapas genom medborgarnas deltagande, vilket kräver ett aktivt medborgarskap. *Utväxling* innebär att det snarare sker ett utbyte mellan urskiljbara områden, där de olika områdena, lokaliteterna, etc. lånar och överför "logiker" av och till varandra, än att de invaderar, koloniserar och intervenerar: ett utbyte behöver dock inte vara positivt. Transition skall på så sätt förstås som ett slags övergångsområde, själva rörelsen i övergången mellan två "stilarter" där vi är på väg att lämna den ena men ännu inte har nått den andra stilartern. Men det är inte säkert att vi någonsin når den andra stilartern, utan vi befinner oss i ett mellanrum där möjligheten finns för något annat – en mutation – att uppstå än de enheter som för tillfället hakar i varandra. Ulrich Beck knyter an till detta när han framhåller vikten av att tänka *både-och*, vilket även innebär att ytterligare ett alternativ bildas än de två inblandade elementen (jfr Beck 2004/2005). I kapitel 5 såg vi hur även tvärvetenskapen organiseras kring ett modus om transition: en övergång mellan två stilarter där tvärvetenskapen bildas i övergången mellan de vetenskapliga ämnesdiscipliner ("vetenskapliga stilarter") som är inblandade i projektet. På så sätt kan tvärvetenskapen uppfattas som ett mellanrum, det spänningsfält som uppstår mellan de ingående vetenskapliga stilarna som möts.

Rörelsen är alltså en gemensam nämnare för de olika benämningssätten eller variationerna av transition vi möter i världskulturbegreppet: flöde, utväxling eller mellanrummet/övergångsområdet mellan "stilarter". Transition kan till viss del beskrivas som en intensifiering av närbesläktade termer såsom transit eller transport. Världskulturbegreppet förknippas kanske lättast med transitionen som transit eller transport då den rör frågor om migration eller att en specifik händelse inte låter sig avgränsas till den lokala plats där den så att säga utspelar sig, utan den och dess konsekvenser transporteras till andra lokaliteter långt ifrån själva "spelplatsen". Här finns en tydlig parallell till det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fältet och dess diskussioner om "världssamhälle", "globalisering", och "globalitet" (jfr Beck 1993/1997, 1997/1998, 2004/2005, Giddens 1991/1997, Jonsson 1993, Thörn 2002). Beck framhåller exempelvis användbarheten av konceptet "transnationell" i analysen av samtiden, ett begrepp han lånar från migrationsforskningen som bygger på det som här benämns för transition (jfr Beck 2004/2005). I förhållandet till gränsen innebär även transition implicit vikten av att mötas för att därigenom skapa någonting. Detta är tydligt i både världskulturbegreppet och i museets samhällsfunktion som en bildningsinstitution och i den museala institutionstypen det tvärssektoriella museet.

## II. MÅNGFALD

Mångfald som en önskad vägledande princip för handlandet och tänkandet uttrycks klart i de grundläggande fem punkter Sandahl listar i världskulturbegreppets föreskrivande del. Pluralitet, ett samhälle med plats för många olika människor och kulturer är den mest framträdande typen av



mångfald i dessa punkter. En sådan mångfald har världskulturbegreppet gemensamt med de olika dialogiska demokratimodellerna som berörts ovan. Men det är även viktigt att notera att världskulturbegreppet uppvärderar *skillnaden* mellan människor, kulturer osv. som en akt av mångfald och inte enbart ser mångfald som ett uttryck för en "egentlig" likhet. Det är inte genom att söka likheten och det konfliktfria utan istället vara medvetna om att antagonism kan uppstå i en värld av skillnader som vi skall arbeta med världskulturbegreppet för att kunna hantera dessa motsägelsefulla motståndningar. Mångfald är på så sätt ett uttryck för skillnad framför en allmänmänsklig "kulturell" likhet. I detta hänseende lutar världskulturbegreppet snarare mot Giddens (1994/1999) dialogiska demokratimodell, där konsensus inte förutsätts, framför Habermas (jfr Habermas 1992/1998, 1995/1997, 1996/1998, 1998/2001), deliberativa demokratimodell eller Benhabibs (2002/2004) mångkulturella demokratiteori. En liknande betoning på att uppvärdera *skillnaden* och *motstridigheten* framför likheten och det *samtämmiga* finner vi även i Becks diskussion om den kosmopolitiska blicken (Beck 2004/2005).

I fallet med tvärvetenskapen såg vi att även där framträdde mångfald som en önskad och oönskad vägledande princip för tänkandet och handlandet (jfr kap. 5). Den framträdde som önskad där många olika teoretiska och vetenskapliga tillvägagångssätt gavs plats och en möjlighet att lösa eller bättre förstå en komplex, global och ibland till och med fragmenterad samtid. Det är i det sistnämnda fallet mångfald framstår som något oönskat, men ändå viktigt att organisera tänkandet och handlandet kring för att på så sätt kunna hantera denna oönskade mångfald. Det är en sådan mångfald tvärvetenskapen anses kunna råda bot på och som därigenom gör den till ett önskvärt sätt att organisera en ny typ av museiinstitution kring: det tvärsektoriella museet. Den rådande mångfalden kan på så sätt ses som ett möjlighetsvillkor för tvärvetenskapens prioriterade ställning i Världskulturmuseet.

### III. SCHATTERING/ACCENTUERING

*Schattering/accentuering* är den vägledande princip för tänkandet och handlandet som tydligast artikulerar vilket förhållande vi skall ha till gränser av de tre förekommande modusen. Schattering/accentuering löper som en röd tråd genom de två tidigare nämnda modusen och förstärker dessa. Den vägledande principen innebär skiftningar, nyanser, där övergången mellan olika logiker, områden, snarare handlar om skillnader i betoning än klart definierade gränser och gränsöverträdelser. Moduset skall på så sätt förstås som en accentuering, *betoning*, i dess relation till schattering: nyans på nyans, skuggningar, skiftningar och avtoningar. I Världskulturmuseets världskulturbegrepp ser vi hur världen blir mer sammanhängande, lokaliteter blir mer beroende av varandra: de olika områdena kännetecknas av "inbördes avhängighet gemensamhet och helhet" (Sandahl 2002/2004, s. 21). Områdena är invävd, implicerade, i och ömsesidigt beroende av varandra då de i viss mån simultant så att säga etablerar varandra. Men samtidigt är områdena urskiljbara, omöjliga att reducera till varandra då de drivs av olika logiker, specifika för vart och ett område: "men också om heterogenitet, skillnad, olikhet, och om den enskildes värld alltid är specifik, konkret och enastående" (Sandahl 2002/2004, s. 21). Accentuering/schattering innebär alltså ett spel mellan ömsesidighet och antagonism, där gränserna är luddiga och istället skall förstås som betoningar, accentueringar i skillnader mellan områdena istället för entydiga gränser som ger oberoende enheter. Det rör sig om grader av intensifieringar i vilken mån de olika områdenas specifika logiker gör sig påminda: hur de understödjer eller motverkar ett annat område, eller understödjer ett annat område i relation till ett tredje eller fjärde, och omvänt: schatteringens skiftningar.

Även tvärvetenskapen organiseras kring ett modus om accentuering/schattering. De olika teoretiska och vetenskapliga tillvägagångssätten kan både förstärka varandra på vissa punkter, medan andra skapar friktion eller till och med konfrontation. Attityden till gränser som betoningar, inten-

sifieringar av olika logiker framför attityden om gränsen som ett tecken på upprätthållandet av ett oberoende är även den tydlig i tvärvetenskapens organisering. Detta gäller åtminstone för en transdisciplinär tvärvetenskap. I en interdisciplinär tvärvetenskap finns en möjlighet till att anlägga ett annat förhållningssätt till gränser anläggs, där ämnesdisciplinens självständighet uppvärderas (mångvetenskap).

### III. KONKLUSION

När Världskulturmuseets institutionella etablerande undersöks utifrån relationen medborgerlig offentlighet och bildning, kan vi med all önskvärd tydlighet börja ana vilket vittomfattande sammanhang som möjliggör museet och dess vetanden om samtidens tillblivelse. Politiska, museala, akademisk-teoretiska, demokratiska är bara några av de verksamhetsområden som gett sig till känna i föreliggande undersökning. Att det sammanhang som möjliggör Världskulturmuseets institutionella etablerande är så omfattningsrikt innebär också att ett vidsträckt nät av motståndspunkter sätts i rörelse. Motståndet och kampen har bland annat rört ett ändrat förhållande i relationen mellan vetande [*savoir*] och sakkunskap [*connaissance*]; och hur en sedan lång tid tillbaka, ända från de moderna museerna började bildas under 1800-talet, giltig konstellation mellan kulturgenrerna konst, antropologi och bildning förändrats och förskjutits. Det är inte bara museernas 1800-talskonfiguration som påverkas, utan även en mer klassisk humanvetenskap kan även den komma att drabbas av förskjutningarna (jfr kap. 6). En tredje förändring gäller uppkomsten av en *annan* förståelse av var gränserna för medborgarskapet går än den klassiskt liberala modellen: en dialogisk modell av medborgarskapet med flera olika variationer har utbildats. Dessa tre förskjutningar har alltså varit nödvändiga för att det institutionella etablerandet av världskulturmuseet skall vara möjligt och de visar också på att motståndet mot museiprojektet som ett dubiöst projekt går djupare än både flytt eller nedläggningsmärket förslaget fick hösten 1996.

I debatterna om Världskulturmuseets vara eller icke vara under det institutionella etablerande följer sig nämligen en kontrovers mellan två serier av modus vilka bildar varsitt schema för tänkandet: å ena sidan *koherensens* tankeschema med modus *enhetlighet*, *entydighet* och *oberoende* (autonomi) som framför allt återfinns hos motståndarna till projektet, å den andra sidan *gränsområdets* tankeschema bestående av modus *transition*, *mångfald* och *accentuering* (*schattering*). Dessa båda tankescheman ger två helt olika möjligheter till alternativa tolkningar. Detta är inte minst tydligt när möjligheten till ett begrepp om världskultur diskuteras. När världskultur framhålls som ett omöjligt begrepp är det just *enhetlighet*, *entydighet* och *oberoende* (autonomi) som är de vägledande principerna för hur vi skall tänka och därigenom agera världen: Världskultur förstås här som en homogen och stabil enhet, utan några lokala skillnader eller motsättningar (jfr kap. 5). Såväl Museions som Världskulturmuseets användningar av världskulturbegreppet är designat för att komma runt en sådan problematik genom att framhäva att det rör sig om ett sammanhängande dynamiskt system med utväxlingar, motstånd, rivalitet och ibland diffusa gränser. Vad som dock är viktigt att minnas är att upptäckten rör *konturerna* av två tankescheman. Att dessa båda scheman existerar och att de består av nämnda serier av prioriterade modus råder det ingen tvekan om när vi håller oss till Världskulturmuseets sammanhang. Det är även tydligt att tankeschemana sträcker sig utanför själva museets institutionella etablerande och likaså återfinns som vägledande principer inom vetenskapligt och ickevetenskapligt tänkande och handlande. Men det behövs naturligtvis utforskas mer ingående om hur dessa scheman varierar internt och hur de båda serierna eventuellt går in i varandra och får nya variationer. Ett sådant tydligt exempel är Habermas tänkande som tvivelsutan använder sig av såväl, *enhet*, *entydighet* och *transition*. I *Borgerlig offentlighet* (1962/1998) ser vi till exempel hur den borgerliga offentligheten uppstår i spänningsfältet mellan det *privata* och det *offentliga*; likaså uppfattar Habermas *lagen* i *Between Facts and Norms* (Habermas 1992/1998) som något vilket uppstår i spänningsfältet mel-

lan fakticitet och validitet. Lagen är det som integrerar samhället enligt Habermas och detta spänningsfält möjliggör för lagen att fullfölja sin integrerande uppgift.

Det hypotetiska svaret om vilket tankeschema som här är det styrande blir ändå *koherensens tankeschema*. Detta eftersom Habermas likväl söker efter oberoendet hos de olika enheterna. Detta är visserligen tydligare i Habermas tidigare arbete (1962/1998) *Borgerlig offentlighet* än i det senare arbetet *Between Facts and Norms* (1992/1998). De båda tankeschemana handlar i hög grad om hur vi förhåller oss till gränser vilket medför att *koherensens tankeschema* är mer tillämpligt än *gränsområdets tankeschema* eftersom Habermas inte tycks använda sig av *accentuering/schattering* som en vägledande princip för tänkandet, utan oberoende, autonomi. Det är med andra ord främst *schattering/accentuering* och autonomi som artikulerar en viss attityd om hur vi skall uppfatta gränser och gränsöverskridandet. En liknande blandning av de två tankeschemana möter vi hos Benhabib. Det verkar finnas en spänning mellan å ena sidan framhållandet av pluralitet (mångfald) och å andra sidan individualitet (oberoende). I *Jämlikhet och mångfald* (Benhabib 2002/2004) är *gränsområdets tankeschema* prioriterat i den empiriska analysen över samtidens beskaffenhet, vilket tydliggörs i den utformning "kultur" får. I själva argumentationen gentemot andra sätt att förstå världen på såsom Lyotard och Charles Taylor prioriteras dock *koherensens tankeschema* samt i arbetet som helhet får ändå *koherensens tankeschema* en prioritet över *gränsområdets tankeschema*, då detta snarare utgör ett undantag i och genom kulturbegreppets organisering.

Men detta skall alltså främst ses som hypoteser för framtida arbete vilket ligger utanför avhandlingens räckvidd. Den fråga vi nu istället skall koncentrera oss på är i vilken mån dessa båda tankescheman stannar som konturer i skuggorna under det institutionella etablerandet av museet, eller om serien för *gränsområdets tankeschema* – *transition, mångfald, accentuering* – även gör sig gällande i Världskulturmuseets verksamhet.



## DEL III.

### VÄRLDSKULTURMUSEETS VETANDEN OM SAMTIDEN.

#### INLEDNING DEL III.

Karteringen av det sammanhang som möjliggör Världskulturmuseets institutionella etablerande har hittills synliggjort konturerna av två tankescheman, löpande genom såväl vetenskapliga som icke-vetenskapliga spörsmål, där å ena sidan *modus enhetlighet, entydighet och autonomi (koherensens tankeschema)* och å den andra sidan *transition, mångfald och schattering/accentuering (gränsområdets tankeschema)* prioriteras. Undersökningen förflyttas nu från vetandeorigamins exteriöra delar till interiöra. Först uppmärksammas interiörens textur, det vill säga hur museets enskilda vetanden om samtiden är uppbyggda genom en viss origamisk struktur (kapitel 8). Därefter vänds blicken mot hur denna struktur förbinds med en *reflektionsform* samt ett *problematiseringsområde* vilka är särskilt prioriterade i Världskulturmuseets vetanden om samtiden som helhet (kapitel 9). I det sista kapitlet rör vi oss visserligen mellan origamins insida och dess utsida när det särskilt prioriterade problematiseringsområdet fastställs, men fokus ligger ändå snarare vid interiöra framför exteriöra spörsmål (såsom exempelvis museers samhällsuppdrag).

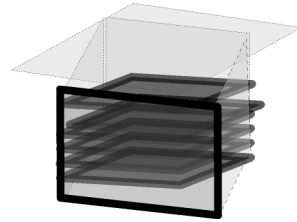
Det förslag som studien hittills ger är att Världskulturmuseets kommande verksamhet skall konfigurera sina vetanden om samtiden kring *transition, mångfald och schattering/accentuering* som prioriterad serie av modus; om den exteriöra uppsättningen av prioriterade modus förlängs in i de interiöra, vill säga. För den vidare undersökningen av det interiöra är det nu motiverat att flankera den för studien övergripande frågan om hur Världskulturmuseets konfiguration av vetanden om samtiden ser ut med ytterligare fyra frågor: För det första, knyter VKM fortfarande an till transitionens tankeschema och dess tre prioriterade modus i sina utställningar? För det andra, tar VKM:s konfiguration av vetanden om samtiden en särskild form som inte nödvändigtvis delas av andra vetanden som an knyter till transitionens tankeschema? För det tredje, hur gestaltar sig den fullständiga serien av prioriterade modus som konfigurerar vetandena om samtiden i och genom VKM? För det fjärde, finns det någon "allmän" konfiguration för vetandena om samtiden i och genom världskulturmuseet, eller har varje utställning och det vetande om samtiden som där konfigureras sin egen specifika serie av modus?



## 8.

### VÄRLDSKULTURMUSEET OCH TRANSITIONENS TANKESHEMA

Vi befinner oss nu vid kubens framsida i den origami som utgör det sammanhang vilket möjliggör Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden. Framsidan är uppbyggd av sex lager vilka sträcker sig i djupled, horisontellt och vertikalt. Lagren är på så sätt en förbindelsepunkt mellan de fyra sidor, eller lager, som tillsammans bildar Världskulturmuseet förstått som en del i ett demokratiprojekt, genom upprättandet av en medborgerlig offentlighet (jfr fig. 8a.). Varje lager i figuren representerar en serie av utställningar organiserad efter ett temporalt kriterium: ett första lager bestående av interimsutställningarna i "Kuben" (Bom in Europe, 2003), följda av de fem första generationerna av ordinarie utställningar; det andra



Figur 8.a.  
Världskulturmuseets vetanden om samtiden som det tredje lagret och sidan i Världskulturmuseet förstått som en medborgerlig offentlighet och den främre sidan i den kub vilken utgör hela det sammanhang varigenom museet är möjligt

lagret omfattar då den första generationens utställningar (2004-12-27 – 2007-10-28); det tredje lagret den andra generationens utställningar (2006-06-01 – 2008-03-24), det fjärde lagret den tredje generationens utställningar (2007-06-20 – 2008-05-12), det femte lagret den fjärde generationens utställningar (2008-01 – 2009-04-19); och slutligen det sjätte lagret utgörs av den femte generationens utställningar (2009-01-18 – 2010). Analysen av interiörens struktur innebär att beskrivningen av Världskulturmuseets vetanden om samtiden utifrån origamins veckande av antingen ett eller flera pappersark till en flerdimensionell figur intensifieras. Fördelen med att tänka i termer om origamin är att det tydliggör hur Världskulturmuseets utställningar och därigenom dess vetanden om samtiden är uppbyggda genom lager av en viss uppsättning av vägledande principer för tänkandet: hur dessa är inskjutna i varandra och därigenom ömsesidigt beroende. Likt den japanske papperskonstnären veckar sitt eller sina pappersark i olika lager till origamins tredimensionella figur, veckar alltså Världskulturmuseet sina figurer av samtidens beskaffenhet i en tänkandet om samtidens origami. Det är alltså interiören som nu skall undersökas: den serie eller de serier av modus som organiserar dessa veckade lager vilka utgör texturen för vetandena om samtidens insida.

För att kunna svara på fråga ett (knyter VKM fortfarande an till transitionens tankeschema och dess tre prioriterade modus i sina utställningar?), två (tar VKM:s konfiguration av vetanden om samtiden en särskild form som inte nödvändigtvis delas av andra vetanden som anknyter till transitionens tankeschema?), fyra (finns det någon "allmän" konfiguration för vetandena om samtiden i och genom världskulturmuseet, eller har varje utställning och det vetande om samtiden som där konfigureras sin egen specifika serie av modus?) och lägga en grund för att kunna besvara den tredje

frågan vid ett senare tillfälle (hur gestaltar sig den fullständiga serien av prioriterade modus som konfigurerar vetandena om samtiden i och genom VKM?), kommer jag först att ta ut en referenspunkt för analysen av interiörens textur genom en mer detaljerad studie av forskaren Stefan Helgessons (2004) artikel "Slavery and universalism" i antologin *Horizons Perspectives on a Global Africa*. I kapitlets andra avsnitt fortsätter undersökningen på en något mer allmän nivå där de olika utställningarna inom en viss generation jämförs med varandra och andra generationer med texturen på Helgessons studie som jämförelsepunkt. Detta innebär naturligtvis även att varje utställning, med avseende på interiörens struktur, samtidigt även jämförs med varandra. När det gäller de olika utsagor som utgör dessa utställningar, intervjuer, korta textutdrag, konstinstallationer etc., är dessa i många fall alltför kortfattade, belysande skärvor i en större samtidsdiagnostik, för att kunna innehålla alla de lager en längre resonerande vetenskapligt artikel av det slag Helgesson erbjuder. Men tillsammans med andra skärvor är det ändå möjligt att se hur de tillsammans bygger upp en viss struktur över hur ett vetande om samtiden organiseras genom att de alla prioriterar något modus i sitt specifika nanovetande om samtidens beskaffenhet. Frågan är dock i vilken mån det finns en gemensam struktur för samtliga vetanden om samtiden i och genom Världskulturmuseets verksamhet.

### I. "SLAVERY AND UNIVERSALISM" SOM REFERENSPUNKT FÖR VETANDETS ORIGAMI

Stefan Helgessons (2005) artikel "Slavery and universalism" är ur flera hänseenden en bra utgångspunkt som ett första steg i analysen. För det första låter den oss se hur forskningsantologiernas texter är direkt länkade till själva utställningen: relationen mellan en akademisk-teoretisk sakkunskap och en vidare vetandenivå i museet som en bildningsinstitution tydliggörs. Artikeln ingår i antologin *Horizons Perspectives on a Global Africa* och är liksom övriga artiklar i antologin specialskriven<sup>335</sup> för det sammanhang som omger utställningen *Horisonter: Röster från ett globalt Afrika*, en av första generationens utställningar. Utställningen *Horisonter* organiseras efter sex "röster", tematiker, om och från Afrika. Dessa röster delges genom informationskiosker, konstnärliga installationer, mindre textskyltar i anslutning till glasmontrar med föremål, samt större textskyltar där olika citat ges en mer framträdande plats än tidigare nämnda medium. Ett av de första av dessa prioriterade citat som möter besökaren i utställningen är en excerpt, översatt från engelska, från Helgessons artikel "Slavery and universalism":

Upplysningens intellektuella arv är klivet i två delar. Å ena sidan åberopas människans universella rättigheter, å andra sidan definieras människan genom hans olikhet med icke-människor såsom afrikaner, indianer, asiater eller, för den delen, kvinnor. Stefan Helgesson, forskare och författare, 2004 ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se) [Utställningar/horisonter/röster från förr]).<sup>336</sup>

Att Helgessons artikel är en bra utgångspunkt för analysen förstärks av att citatet även intar en prioriterad position i utställningens tematik om *Röster från Förr* och att det flankeras av lika prioriterade citat från exempelvis Mary Price, en nu framliden frigiven slav. Spelet mellan en vetenskaplig nivå (Helgessons vetenskapliga artikel) och en ickevetenskaplig nivå (Mary Price utsägelse om slaveriets avhumaniserande praktiker) som utgör utställningens något oklara vetandenivå, blir här uppenbart.

En andra anledning är att "Slavery and universalism" ger oss ett tydligt exempel på att Världskulturmuseet i sin ordinarie verksamhet är inbäddad i det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fält som annonserades under det institutionella etablerandet, via exempelvis hur begreppet världskultur bildas genom att knyta samman globaliseringsteori och tvärvetenskap, eller på det sätt kultur- och genusteori angavs som prioriterade områden för Museions verksamhet (jfr kap 4,5,6,7). Det samtidsdiagnostiska draget i Helgessons studie uttrycks bland annat genom att analysen kan placeras i



ett större sammanhang av en modernitets- och en rationalitetskritik som är återkommande inom detta vida fält. Vi har tidigare sett hur både rapporten *Kunskap som kraft. Handlingsprogram för hur museerna med sitt arbete kan motverka främlingsfientlighet och rasism* (DS 1996:74) och forskaren Stefan Jonsson (1993) knyter an till en sådan kritik. Helgessons analys korrelerar, vidare, väl mot den civilisationskritik vi möter i sociologen Zygmunt Baumans nu klassiska studie *Auschwitz och det moderna samhället*:

Den antyder att Förintelsen var lika mycket den moderna civilisationens produkt som dess misslyckande. Likt allting annat som utförs på ett modernt – rationellt, planerat, vetenskapligt präglad, fackmannamässigt effektivt styrt, samordnat – sätt, överträffade Förintelsen alla händelser som man menade var dess premoderna motsvarighet, ställde dem i skuggan och avslöjade dem som primitiva, oekonomiska och ineffektiva i jämförelse (Bauman 1989/1991 s. 127-128, jfr spec. kap. 4).

Ett liknande resonemang återfinns hos Helgesson:

This is not to imply that the “middle passage”, as this infamous route is known today, was somehow human, but it does alert us to the fact that the slave trade was rational in its adherence to the principle of exchange value and the reification of human beings as units in economic calculation (Helgesson 2004 s. 76).

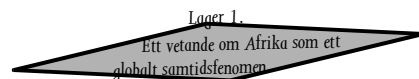
Det är inte frånvaron av rationalitet och modernitet som kännetecknar den Atlantiska slavhandeln utan snarare dess närvaro. En ekonomisk rationalitet om skapandet av mervärde överförs på den svarte människan och transformerar denne till ett objekt, en vara att tjäna pengar på.

Dessa två punkter, artikelns prioriterade placering i utställningen *Horisonter* och dess tydliga referenser till ett tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält, är alltså två goda anledningar att ta “Slavery and universalism” som en orienteringspunkt i analysen av den interiöra strukturen hos Världskulturmuseets olika vetanden om samtiden. Dess centrala plats i utställningen gör det rimligt att tro att den uppvisar ett visst allmänt schema för tänkandet inom Världskulturmuseets vetanden om samtiden. Analysen av texten gör det möjligt att avgöra kontinuitet och diskontinuitet mellan “Slavery and Universalism”, och övriga vetanden om samtiden och därigenom fastställa på vad för sätt det finns en genomgående struktur för Världskulturmuseets vetanden om samtiden: om det finns en återkommande serie av modus, vilka utgör en viss allmän konfiguration för vetandena om samtiden i Världskulturmuseets praktiker. Helgessons artikel utgör med andra ord en orienteringspunkt på samma sätt som Artemidoros *Oneirokrikita* gör för Foucault i studien om *Omsorgen om sig* (Foucault 1984/2002c).

Origamins struktur består av fyra lager som veckas in i varandra genom en serie av återkommande modus som gör ett signifikativt avtryck i texten.

#### A. LAGER 1: ETT VETANDE OM ”AFRIKA”

Det första lagret i en origamisk figur är alltid det mest uppenbara. I föreliggande fall rör det sig om det sammanhang Helgessons artikel “Slavery and Universalism” är satt att kommentera: Afrika som ett globalt samtidsfenomen (jfr figur 8b). Det första lagret är således ytan, den polerade text läsaren först möts av. Vid ett första påseende kan det dock te sig något långsökt att betrakta Afrika som ett samtidsfenomen i Helgessons artikel. Rör inte studien historiska förhållanden? Författarens motivering för undersökningens relevans fokuse-



Figur 8b. Lager 1 Ett vetande om ett globalt Afrika

rar dock på allt annat än ett klagörande av ett visst historiskt förhållande rörande en universalismproblematik i det förgångna skapat genom slaveriets praktiker. Anledningen till att denna problematik kring relationen mellan universalism och slaveri uppmärksammas och ett försök till att lösa densamma utförs, är att den plågar oss än idag. Den medför ett reellt problem för den samtida öppna liberala demokratin (jfr Helgesson s. 77). På så sätt är det inte bara artikelns placering i ett sammanhang om en vetenskaplig antologi (*Horizons*) och en utställning (*Horisoner* och dess tema om röster från förr) om ett samtida globalt "Afrika" som gör att origamin, och därmed dess första lager, manifesterar "ett vetande om "Afrika" som ett globalt samtidsfenomen".

## B. LAGER 2: SLAVERI

Vid en första anblick ter sig inte origamins visuella figur av "Afrika" som ett globalt samtidsfenomen särskilt komplicerad. Den origamiska strukturen tycks innebära veckningar där ett första lager



Figur 8. c. Lager 2. Slaveri och relationen mellan lager 1 och lager 2

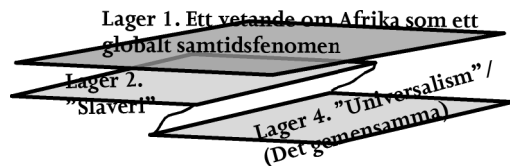
Helgessons resonemang är uppbyggt kring konstellationen *slaveri/universalism*. En kartering av detta andra lager (slaveri) kräver dock att det relateras till ett tredje och fjärde lager. Origamins komplexitet ger sig här till känna då det inte rör sig om någon enklare kontextualisering där lagren följer ordnat efter varandra, utan *slaveri/universalism* är i undersökningen så tätt sammanlänkade att de bör ses som en dubblör. Dubblören innebär som bekant (jfr kap. 3) två företeelser som är varandras variationer: ett spel mellan det/den "samme" och den/det "andre" organiserat kring *negation*. I det här fallet är särskilt två av de varianter av dubblören vi finner i Foucaults tänkande tillämpliga (jfr Foucault 1963b/2004, 1966b/1987). För det första *negation* i betydelsen det fotografiska negativet och dess spegelvända bild av det framkallade positiva, det sätt fotografiets negativ låter oss skymta den framkallade, positiva, bildens utseende. I arbetet om Raymond Roussel visar Foucault hur Roussel i *Parmi les noirs* låter bokens inledande eponyma mening "les lettres du blanc sur les bandes vieux billard" (de vita bokstäverna på biljardbordets vallar) arbeta som ett fotografiskt negativ till den avslutande meningen. Orden som skrivs huller om buller på det gamla biljardbordets vallar utgör nämligen en rebus, ett kryptogram, som bildar den avslutande meningen: "les lettres du blanc sur les bandes du vieux pillard" (den vite mannens brev om den gamle plundrarens horder). Genom att röra sig i en cirkel runt bordet kommer alltså gästerna (rebuslösarna) – om de löser rebusen – se hur hela berättelsen handlar om en rebus, baserad på de brev den uppdiktade vita mannen skrivit om en afrikansk plundrares horder (jfr Foucault 1963b/ 2004, Roussel 1935/ 1995 s. 3 ff). Ett än mer komplext spel mellan dubblören som "fotografiskt" negativ möts vi av i *Impressions d'Afrique*. Roussel använder här samma eponyma meningar ("les lettres du blanc sur les bandes vieux billard" [de vita bokstäverna på biljardbordets vallar] och "les lettres du blanc sur les bandes du vieux pillard" [den vite mannens brev om den gamle plundrarens horder]), men den första meningen återfinns aldrig i den polerade texten, utan kan endast uppfattas genom (som ett negativ till) den andra, avslutande, meningen som i sin tur endast återfinns som en vag vattenstämpel i den polerade texten (jfr Foucault 1963b/2004).

Den andra varianten av dubblör som är tillämplig i det här fallet rör frågan om relationen eller spelet mellan imitören, och det imiterade och den negation en imitation innebär i bristfälligheten av att inte vara autentisk med det imiterade. Relationen innebär alltid ett spel mellan två som är *den andre* inför varandra och aldrig *densamme* (det är den som uppfattar sig som kopierad som är den som dubbleras, och alltså upptäcker sig som *den andre* genom den brist på likhet med en själv kopian uppvisar i sitt framträdande). Spelet mellan *den andre* och *densamme* finns naturligtvis i flera olika grader; allt från att den imiterade förnimmer själva bristen på "autenticitet" hos den som imiterar, via den möjliga fara dubbleringen innebär, då den eller det som dubbleras kan dölja det som dubbleras och att ta dennes plats; till att förklara *den andre* som icke önskvärd och till och med något ont. Det sistnämnda är en intensifiering av faran för att dubblören skall ta den dubbleras plats. Spelet rör här en fråga om *det sanna* (*densamme*) och *det falska* (*den andre*). I den sista graden av intensitet relateras *densamme* på så sätt till det sanna, positiva, goda, önskvärda etc. medan *den andre* förbinds med det falska, negativa, onda, icke önskvärda etc. Foucault spårar åtminstone de två förstnämnda variationerna genom Raymond Roussells arbeten (jfr Foucault 1963b/2004) och åtminstone i viss mån den sista intensiteten i Maurice Blanchots tänkande kring den objudna färdkamraten (Foucault 1966b/1987). I Övervakning och straff beskriver Foucault denna sista grad av intensitet genom att konungens kropp upprepas samtidigt som det utgör en skillnad i och genom den dömdes kropp (Foucault 1974/2001 s. 39). Konungakroppens dubblering i den dömdes kropp utgör *negationen av en skillnad i position*: ett spel i och genom makrelationer varvid konungakroppen utgör den positiva positionen av något önskvärt/upphöjt/gott medan den dömdes kropp tilldelas negativets position såsom något oönskat/degraderat/ont.

Analysen i "Slavery and universalism" utgår från ett liknande schema och uppmärksammar hur vissa människor upprättas som *den andre* i ett positionsspel där de minst sagt ses som det negativa till *densamme* och därmed något degraderat.

Detta medför ytterligare en dubblering i "Slavery and universalism" då universalism och dess upprättande av den "samme" över hela världen ges positionen som det positiva emedan slaveriet intar positionen som det negativa, eftersom den "andre" upprättas genom en asymmetrisk fördelning av de mänskliga rättigheterna. Det är således genom det negativa – slaveriet – som ett problem för det positiva – det universella – uppdragas. Dubblören kan visualiseras enligt figur 8d. Av figuren framgår att det negativa, slaveri, och det positiva, universalism, befinner sig på två olika nivåer och att det rör sig om en rejäl nivåförskjutning mellan det andra lagret (*slaveri*) och det fjärde lagret (*universalism*). I mellanrummet mellan det andra och fjärde lagret ryms alltså ytterligare ett lager. Liksom i fallet med Roussells litterära teknik uppdragas det dubblerade först efter en serie omständliga förskjutningar. Origamins lager skall här alltså förstås på det sätt som Foucault förstår sina arkeologiska lager för vetande. De är diskontinuerligt ordnade och kan böja sig och fortsätta på en annan nivå. Abrupt avslutas för att sedan fortsätta. Skjuta upp eller ned genom andra lager. Veckas.

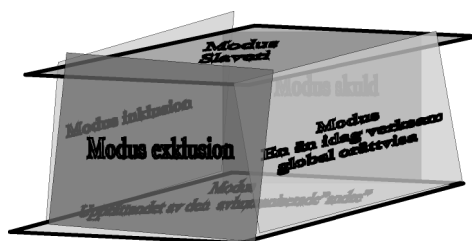
På ett liknande sätt skjuter det tredje lagret, "den öppna liberala demokratins dispositiv", som en kil in i och veckar dubblören universalism/slaveri och förskjuter komponenten universalism till det fjärde lagret. *Universalism*, det fjärde lagret, är i sig dock inte någon självklar positiv praktik i det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fältet, då bland annat postkoloniala teoribildningar snarare framhäver



Figur 8.d. Dubblören Slaveri/ universalism och dess relation till lager 1.

det universella som något negativt i relation till det positiva lokala – det mångfaldiga (jfr Bouquet et.al. 2001). *Universalism* kan med detta i åtanke endast förstås om det sätts i samband med det tredje lagret och dess spel med *modus bildning* som är en av de prioriterade önskade praktiker som organiserar det fjärde lagret (*universalism*). I detta spel framhålls nämligen den inkluderande praktik *universalismen* innebär som något önskat. Parallellt kan här dras till föregående kapitel och den vilja till att inkludera och ovilja till att exkludera som kom till uttryck där. Kulturgrenen konst använder just *universalismens* inkluderande egenskaper som något positivt. Via spelet mellan dessa lager kan Helgessons artikel sägas handla om relationen mellan ett vetande genom den öppna liberala demokratin som siktar mot ett världsmedborgarskap med en *global allmänningslik solidaritet* som mål, och bildning förstådd både som en bild att efterlikna – den solidariska världsmedborgaren – och som en process; att reflektera över hur vi förhåller oss till en sådan *global allmänningslik solidaritet*.

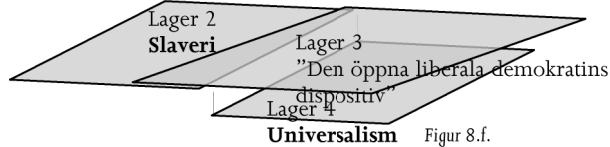
För att uppfatta vad det *andra lagret* (slaveri) är negativt till måste vi alltså relatera detta till det *fjärde lagret* (*universalism*), via det *tredje lagret* (den öppna liberala demokratin) som skymmer det *fjärde lagret* (*universalism*) vilket dubblar det *andra lagret* (slaveri). På samma sätt är det endast möjligt att förstå varför det tredje och fjärde lagret är positiva, eller på vad sätt Helgessons undersökning i sig är aktuell, om de relateras till det andra lagret, slaveriet: det negativa, problemet. Det första som fångar ögat på den andra nivån är ett spel mellan *inklusion/exklusion* och *skuld* genom dess anknytning till slaveri (slavery). Det första ledet rör frågor om vem som innesluts och utesluts i såväl samhället som mänskligheten, varvid den svarte afrikanen exempelvis exkluderas ur mänsklighetens skara. Det andra ledet, *skuld*, följer på det första och markerar Europa och européns skuld genom denna exploatering av den svarta afrikanen. Spelet mellan *inklusion/exklusion* och *skuld* aktualiserar *modus bildning* och behovet av en viss form av (kritisk) reflektion. Det andra lagret i Helgessons analys organiserar sex *modus*. Den första och självklara principen för tänkandet är naturligtvis *slaveri*. Det är själva slaveriet som händelse och de djupa negativa avtryck den lämnat i moderniteten genom inte minst den acceleration som industrialiseringen av slavhandeln under 1600- och 1700-talen innebar som driver analysen. Det kanske främsta avtrycket består i praktiken av upprättandet av den *avhumaniserade andre*, ett andra *modus* för hur vi kan tänka slaveriet som ett problem. Men slaveriet med dess praktiker där människor upprättas som den *avhumaniserade andre* är ännu inte avslutat, utan det lever kvar som en *än idag verksam global orättvisa*. Detta tredje *modus* ger sig bland annat till känna genom svåränkta sår kopplade till identitetsfrågor och mer genomgripande ekonomiska, sociala och kulturella angelägenheter. *Modus en än idag verksam global orättvisa* är på så sätt intimt förbundet med det tidigare nämnda spelet mellan inkluderande och exkluderande av både individer grupper, kulturer och till och med samhällen. *Inkluderande* och *exkluderande* utgör det fjärde och femte *moduset* i det andra lagret. Det sjätte och sista *moduset*, *skuld*, följer således på detta exkluderings – inkluderingspel, och är naturligtvis även intimt förbundet med svunna och samtida praktiker där människor upprättas som den andre. Samtidigt både aktualiserar och aktualiseras *modus skuld* av den idag ännu verksam globala orättvisa vars utgångspunkter återfinns i slaveriets händelser. Det andra lagret, *slaveri*, kan genom dessa *modus* visualiseras enligt figur 8e.



Figur 8. e. Lager 2 Slaveri organiserat kring sex prioriterade *modus*

### C. LAGER 3: DEN ÖPPNA LIBERALA DEMOKRATIN

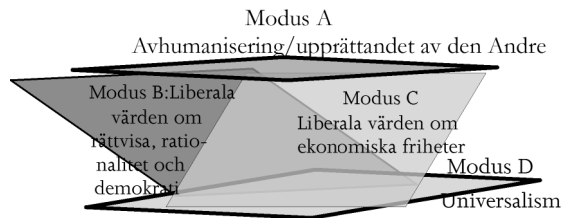
Det tredje lagret, den öppna liberala demokratin (eller den öppna liberala demokratin), skjuter alltså in som en kil mellan dubblörens komponenter, slaveri och universalism. Förhållandet mellan dessa tre lager förstådda som invecklade i varandra visualiserar i figur 8f.



Figur 8.f.  
Förhållandet mellan lagren 2, 3 och 4

Vid en närmare genomlysning innebär det tredje lagret (den öppna liberala demokratin) en sammansättning av fyra i varandra invecklade modus: A) avhumanisering/upprättandet av den andre; B) Liberala värden om rättvisa, rationalitet och demokrati: mänskliga och individuella fri- och rättigheter; C) Liberala värden om ekonomiska friheter: ekonomisk rationalitet; och D) Universalism (jfr figur 8 g.).

Dispositivet den öppna liberala demokratin består naturligtvis inte enbart av dessa modus i sin helhet, utan det är dessa fyra riktningar för tänkandet och handlandet som prioriteras i och genom studien "Slavery and Universalism". De båda modusen om de liberala värdena torde dock vara primära i dispositivet som helhet. Även universalism borde inta en viktig plats med tanke på att just denna form av demokrati



Figur 8.g.  
Lager 3 förstått som ett lager organiserat kring fyra modus

är underförstådd när regimer störtas med införandet av demokrati som främsta argument för våldshandlingarna. Den anses med andra ord vara applicerbar världen över och utgör en måttstock för det goda tänkandet och handlandet i våra relationer till varandra. Upprättandet av den andre och dess risk för avhumanisering är ett exempel på hur ett modus även kan markera en viss oönskad praktik. I det här fallet bereds detta modus en plats i dispositivet genom att utgöra ett varnande exempel på hur vi inte skall handla. Upprättandet av den andre är i sig ett uttryck för en exkluderande praktik och innebär på så sätt en dubblering av det modus inkludera vi mötte i kapitel fem i en övergripande strategi, till vilken både motståndare och förespråkare för museiprojektet anslöt sig, om än genom två skilda taktiker.

I Helgessons framställning intar den tyske filosofen Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) en framträdande roll som både den vilken initierar universalismens problematik och den som erbjuder en lösning på den samma. Hegel veckas här till en dubblör vars filosoferande inrymmer såväl det negativa som det positiva för en global allmänmänsklig solidaritet. Dubblören Hegel

är nämligen den, enligt Helgesson, som upprättar en asymmetrisk tilldelning av mänskliga fri- och rättigheter där afrikanen utgör *den andre*:

For Hegel Africans simply “had nothing consonant with humanity” and although he declared that slavery was “unjust in and for itself” he maintained that “the African must first mature before he can be free” and slavery in this respect helped Africans to become human (Helgesson 2004 s. 78).<sup>337</sup>

Den svarte afrikanen tilldelas alltså positionen *den andre*. I det här fallet är positioneringen extrem och går utöver den marginaliserades eller undertrycktes subjektposition. Den svarte afrikanen avhumaniseras och tilldelas en objektposition vilken närmast kan beskrivas som *den avhumaniserade andre*. En placering så extrem att den utgör det *negativa* till positionen människa. Genom att studera den svarte afrikanen kan vi negativt bestämma vad människan är. Människan är allt det den svarte afrikanen inte är. Det är så spelet mellan det negativa och det positiva arbetar i den Hegelianska dubblören mellan det mänskliga och det omänskliga. Den svarte afrikanen anvisas den avhumaniserade andres position och exkluderas därmed från subjektets lagar. I Helgessons analys är slaveriets avhumaniserande praktik varigenom positionen som *den andre* möjliggörs ett avgörande moment för den moderna demokratin. Genom detta modus kan den öppna liberala demokratis själva grunder ifrågasättas. Helgesson avger den hårda domen att den moderna demokratin är fördärvad vid sin källa (Helgesson 2004 s. 78).<sup>338</sup> Upprättandet av *den andre* är således både en väl integrerad del i den öppna liberala demokratin och en oönskad praktik att organisera ett vetande kring, då den utmanar legitimiteten för vetandets universella giltighet.

Vad aktualiserar då upprättandet av *den andre* som en oönskad praktik för detta liberala tänkande, oavsett om det handlar om undertryckande subjektpositioner via exkludering, marginalisering, stigmatisering eller det extrema inrättandet av objektpositioner genom avhumaniserande praktiker? I ”Slavery and universalism” är det tydligt att *modus A*, upprättandet av den avhumaniserade andre, inte är aktuellt eller ens möjligt om det skiljs från de tre andra modus det är inveckat i. Det är exempelvis svårt att se vilken funktion *den andre* skulle ha som modus för ett vetande om en öppen liberal demokrati om inte ett tänkande kring mänskliga fri- och rättigheter hade varit en av dess grundstenar. Genom *modus upprättandet av den avhumaniserade andre* – som en oönskad praktik för dispositivets vetande – framstår inte de mänskliga fri- och rättigheterna som något enhetligt och entydigt positivt modus, utan veckas i det här sammanhanget till två sammanhängande delar vilka dubblerar varandra: *Modus B*, ”*Liberala värden om rättvisa, rationalitet och demokrati*” (mänskliga & individuella fri- och rättigheter) och *Modus C*, ”*Liberala värden om Ekonomiska friheter*” (ekonomisk rationalitet). Dubblören mänskliga rättigheter och dess relation till den avhumaniserade andre framträder klart när Helgesson konstaterar dels, att samtidigt som företrädare för de amerikanska och franska revolutionerna förkunnade att alla människor föds och förblir fria och jämlika i rättigheter pågick kommodifiering av den svarte afrikanen, dels att:

This is one of the most jarring contradictions to be found in history, and it forces us to re-think the universal value of human rights not as “self-evident truth”, but in tandem with its radical negation in slavery (Helgesson 2005 s. 77).

Slaveriet är således en punkt varigenom de ekonomiska rättigheterna blir till den negativa sidan av de positiva värdena om frihet och jämlikhet. Det är ett sådant tillstånd där de ekonomiska friheterna kränker ”liberala värden om rättvisa, rationalitet och demokrati” Helgesson kritiserar och menar är ett av skälen till att vetandets legitimitet som universellt gällande anfräts. Men lösningen tycks inte vara att utesluta de ekonomiska fri- och rättigheterna, utan snarare att prioritera *modus B* före *modus C*; för även om de ekonomiska friheterna i hög grad kränker de liberala värdena om rättvi-

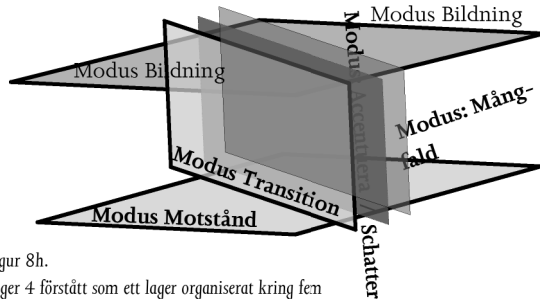
sa, rationalitet och demokrati är de samtidigt omöjliga att förkasta då de även veckas in i den första uppsättningen av värden såsom en del i de liberala värdena om mänskliga och individuella fri- och rättigheter. Ett exempel på detta, som visserligen inte berörs i Helgessons artikel, är artiklarna 17 och 23 i FN:s deklaration om mänskliga rättigheter som berör ekonomiska friheter (FN 1948 art. 17, 23 se även SÖ 1971:41).

#### D. LAGER 4

Det tredje lagrets uppbyggnad av de fyra prioriterade modusen upprättandet av den avhumaniserade andre, Liberala värden om rättvisa, rationalitet och demokrati (mänskliga & individuella fri- och rättigheter), Liberala värden om Ekonomiska friheter (ekonomisk rationalitet) och Universalism är ett tydligt exempel på hur olika lager veckas in i varandra och inte är helt skilda och strikt ordnade

från varandra. I sektionen om det andra lagret berördes hur lager två (slaveri) och fyra (universalism) tar formen av en dubblör. I lager tre, den öppna liberala demokratin, ser vi hur de möts som två modus; upprättandet av den andre (en oönskad praktik) och universalism (en önskad praktik). Universalism som ett önskat modus ger sig alltså till känna i lager tre genom att de mänskliga rättigheterna och med dem en öppen liberal demokrati skall vara universellt giltiga. Men universalism kan även ses som ett fjärde lager, den sista nivån i origamin om "Afrika" som ett globalt samtidsfenomen i och genom Helgessons artikel "Slavery and universalism".

När analysen når det fjärde lagret av den origamiska figuren framträder den drivande frågan för Helgessons undersökning allt tydligare: Om en mänsklig rättighet inte gäller alla människor hur kan det då vara en mänsklig rättighet? Nej, en mänsklig rättighet måste vara "sant" universell och inkludera alla människor, är det svar som ges. Det fjärde lagret formeras alltså av en serie prioriterade modus som möjliggör och ger universalism dess privilegierade position när denna drivande fråga besvaras. Serien består av fyra modus – bildning, transition, mångfald och motstånd – tätt invecklade i varandra. Tätheten i serien innebär att modusen förutsätter varandra och kan därför inte stå för sig själva. Dessa tre modus är genom sin sammansättning intimt förbundna med ett femte modus: accentuera eller schattera. Övergångarna mellan de olika modusen är inte helt självklara, eller markanta; det är exempelvis genom nyanser på nyanser modus mångfald och transition är möjliga att urskilja; eller på det sätt slaveriet utgör en temporal transition – visserligen existerar inte detta slaveri längre, men dess effekter plågar oss ännu – gränserna mellan det förflutna, nuet och framtiden är på så sätt inte särskilt distinkta; eller hur modus bildning till viss del ligger i gränsområdet mellan detta lager (universalism) och det tredje lagret (den öppna liberala demokratin) och hur detta modus också genom att understryka vikten av reflektion rör sig från en sedvanlig distinkt uppdelning mellan offer och förövare till ett mer skuggliknande förhållande: i relation till slaveriet är inte den svarte afrikanen per se ett offer, utan det fanns även de som drog nytta av och bidrog till slaveriets fortgående. Modus schattering eller accentuering framträder därför främst i det fjärde lagrets konstruktion, en vattenstämpel i och genom de övriga fyra modusens markanta framträdande i texten. Utifrån detta



Figur 8h.  
Lager 4 förstått som ett lager organiserat kring fem modus, där modus accentuera löper genom övriga fyra modus

är det möjligt att visualisera lager fyra, universalism, enligt figur 8h (se föregående sida), där alltså modus *accentuering/schattering* löper genom hela figuren och övriga fyra modus: *bildning*, *transition*, *motstånd* och *mångfald*. Frågan om universalismen och de universellt gällande mänskliga rättigheterna, vilka i förlängningen legitimerar den öppna liberala demokratin som organiseringsform av samhället applicerbarhet världen över, är den punkt där modus *bildning* länkas samman med det tredje lagret. Bildningens mål, den bild att efterlikna, är som redan nämnts den solidariska världsmedborgaren. Det gemensamma – en allmänmänsklig solidaritet – är på så sätt det universella som utmanas av slaveriet. Men det rör sig inte enbart om en historisk ansättning, utan slaveriet är ”a unfinished business that keeps disturbing the identities and ethical agreements that constitutes today’s world” (Helgesson 2005 s. 90).

Detta uttalande framhäver både den drivande frågans samtida aktualitet (och undersökningens) och modus *transition*. I sin relation till modus *bildning* skall *transition* här förstås i termer om rörelse: vi befinner oss fortfarande i övergången mellan slaveriets härjningar och läkandet av dess sår. Slaveriet är med andra ord inte något avslutat, utan det fortsätter att plåga oss och framförallt kräver det att vi tänker om hur universalitet sätts samman om vi skall kunna parera dessa fortsatta utmaningar mot de mänskliga rättigheterna. Citatet ovan där Helgesson menar att slaveriet är en oavslutad affär, ges i slutet av artikeln och kan förbindas med ett sammanhang där Helgesson lyfter fram vikten av att även se och uppmärksamma ”Afrikas” del i slavhandeln, för att kunna uppnå en riktig universalism som kan hjälpa oss att komma till rätta med de oavslutade affärerna. Att upprätta en ensidig linje av förövre (Europa och Nordamerika) och offer (Afrika) är, enligt Helgesson, improduktivt med avseende på hur de mänskliga fri- och rättigheterna fördelas och befäster snarare än motverkar en rasifierad värld. I detta sammanhang är det med andra ord möjligt att se hur *mångfald* veckas in som ett önskat modus i den sammansättning som utgör universalism. Mångfald och universalism kan uppfattas som ett något omaka par. Innebär inte universalism en uteslutning av det mångfaldiga och presentationen av något som absolut, entydigt och enhetligt? Med utgångspunkt i en analys av hur abolitioniströrelsen under 1800-talet komponerades utarbetar Helgesson ett sätt att sammanfoga universalism med mångfaldsmodus, vilken även leder oss ur den problematik slaveriet försätter den öppna liberala demokratin universella legitimitet i. Det är här dubblören Hegel framträder i sin positiva sida genom bland annat den syn på frihet, identitetsskapande och samliv som framträder i Hegels *herre – slav* dialektik.

I den användning av *herre – slav* relationen för självmedvetandet Helgesson hänvisar till innebär detta avsnitt i *Andens fenomenologi* ett filosofiskt svar på den för Hegel samtida händelsen om slavupproret på den franska kolonin S:t Domingo. En revolution som innebar att den självständiga republiken Haiti utropades 1803. Förhållningssättet har en viss parallellitet med hur Foucault kontextualiserar Immanuel Kants uppsats ”Svar på frågan: Vad är upplysning?” (jfr Kant 1784/ 1989, Foucault 1984/1989, 1983/2010) som en samtidskommentar snarare än en abstrakt inomfilosofisk reflektion över under- och överordning (jfr Helgesson 2005 s. 85). Helgessons utgångspunkt i Hegel är dennes resonemang om att en individs identitet, självmedvetande, är relationell på så sätt att en människas identitet uppstår genom att individen situeras i rum och tid och veckas in i andra människors existens. Ur detta formulerar Helgesson det dialektiska paret ”ingripande” (”interference”) och ”översättning” (”translation”), som han menar är nödvändiga för att en universalism skall vara möjlig. *Motstånd* är det mest framträdande moduset att organisera tänkandet efter när abolitionismen används som exempel. När detta modus relateras till det dialektiska paret ingripande/översättning behöver det dock inte framstå som entydigt positivt. Den viktigaste lärdomen Helgesson framhåller i sin analys av motståndet mot slaveriet är att det varken var entydigt eller motsättningsfritt: abolitioniströrelsen bestod av en motsägelsefull samling, från kväkare i New England och hantverkare i Leeds till plantageägare på Jamaica. Mångfalden av röster positionerar här motståndet som en prak-



tik vilken i sig inte behöver ha, så att säga, goda avsikter, utan den kan lika gärna vila på rasistiska motiv. Det dialektiken ingripande/översättning understryker är vikten av att tänka mångfalden, för att vi skall kunna tänka och leva universalism:

Rather the crucial lesson to be drawn from the history of abolition is its polyphony, the multiple voices of public opinion and the potential of heterogeneous public sphere to assist progressive social change (Helgesson 2005 s. 85). [...] One could go so far as to suggest that only when translatability is mobilized can moments of universality erupt (Helgesson 2005 s. 86).

Argumentet är att om vi förstår universalism som en röst, eller en entydig innebörd, det är då dess yrkanden och anspråk på universalism undermineras som fallet är med de liberala anspråken på fri- och rättigheter (egalitarismen). Om vi däremot ser universalismen som en mångfald av röster med en mångtydig betydelse av det som yrkas, där de enskilda betydelserna ändå hänger samman, om än lösligt, så motverkas detta. Översättningsbarheten skall ses som en slags metafor enligt Helgesson och syftar på att mångfalden av röster beror på att abolitionismens moraliska argument översattes till olika socialt disparata sfärer. På så sätt växte sig abolitionismen stark som rörelse trots att det fanns moment av ingripande (störning) i orsakerna för att stoppa slaveriet såsom rasistiska motiv visavi antirasistiska motiv. Vi ser alltså hur modusen *mångfald* och *transition* ömsesidigt förstärker och möjliggör varandra när de båda hakar in i varandra. Det mellanrum transitionen innebär, genom sin övergång mellan stilarter, medför upprättandet av ett rum där mångfaldiga och mångtydiga utgångspunkter för abolitionismen är möjlig.

Ur ett vetenskapsteoretiskt hänseende är det intressant att notera en parallellitet med Susan Leigh Star och James R. Griesemer (1989) koncept gränsobjekt (boundary object). Ett gränsobjekt arbetar som ett gränssnitt vilket möjliggör kommunikation och samarbete mellan olika sociala världar. På en "global" nivå är bestämningen av vad gränsobjektet innebär vag: vilket möjliggör en mångfald bestämningar av – inom rimliga gränser – vad det innebär. På en "lokal" nivå finns dock mer restriktiva ramar om vad objektets bestämning är. Ett gränsobjekt kan således ses som det mellanrum transitionen möjliggör genom sin övergång mellan stilarter – det vill säga olika lokala sätt att förstå ett visst objekt, fenomen på.

Transition återfinns även i en tredje variant. Vi har tidigare sett hur transition kan förstås i termer om ett *temporalt mellanrum*, slaveriet är en händelse som fortfarande jagar oss och ställer till problem för den öppna liberala demokratins trovärdighet som universell, eller i termer om ett *mellanrum* där ett *samarbete* möjliggörs, en slags parallell till Leigh Star och Griesemers vetenskapsteoretiska begrepp gränsobjekt. Även i den tredje variationen rör det sig om ett mellanrum. Mellanrummet får alltså en tredje riktning när modus *motstånd* betonas i en konfiguration med modus *transition* och *mångfald*. I konfigurationen där samarbete möjliggjordes (konstituerandet av en något lösligt sammanhängande abolitioniströrelse) utgjordes motståndet främst av andra än slavarna själva. Det var en intern praktik mellan väletablerade medborgare i Västeuropa och USA, det som brukar kallas för "väst" i exempelvis den postkoloniala litteraturen, där den svarte afrikanen sällan själv gavs möjlighet att delta. Vad som händer i och med ett av de mer manifesta och materiella uttrycken för motstånd, slavupproret i S:t Domingo, är att de svarta afrikanerna genom dialektiken ingripande/översättning såväl översätter den franska revolutionens och upplysningens ideal om de mänskliga rättigheterna till att även gälla dem, som *ingriper* i dem och omformulerar dess reella sammanhang. Genom att uttrycka sig genom samma form av rationalitet som de europeiska filosofer vilka grundlagt upplysningstänkandet, kunde inte längre kolonialmakterna negligera den svarte afrikanens krav på att bli inkluderad, att bli hörd och tagen på allvar. Än viktigare är att ingripandet innebar att relationen mellan människa – ickemänniska inte längre kunde dras mellan vit europé och svart afrikan

utan att ifrågasättas. Genom upproret gjorde den svarte afrikanen anspråk på att vara ett subjekt och inte ett objekt: att vara *densamme* och inte *den andre*; att inte längre vara den negativa sidan av en dubblör som speglar den positiva sidan. Det reella sammanhanget om vad det innebär att vara människa förskjuts således. De svarta afrikanerna gjorde ett strategiskt bruk av den *tredje rymden*, säger Helgesson och knyter explicit an till den postkoloniala teoretikern Homi K Bhabas begrepp *third space*, det vill säga:

the hybrid space of enunciation that cannot be reduced to any discrete or abstract tradition but must be understood as a specific *performance*, a transitory claiming of rights that will have to be claimed anew from yet another unforeseen site of enunciation as history moves on (Helgesson 2005 s. 88 kursivering i original)

Utifrån förbindelsen till Bhabas tredje rum förstärks universalismens karaktär av ett mellanrum. I båda fallen rör det sig om ett mellanrum som växer fram genom konfliktens dynamik, vilket innebär att vi sätter vår egen existens på spel. Det är just en sådan syn på frihet såsom något dynamiskt, relationellt, föränderligt, och inte statiskt eller externt vi finner hos Hegel och den antikoloniale filosofen Franz Fanon säger Helgesson. Mellanrummet, transitionen, innebär alltså att vi befinner oss i någonting, i en ständigt pågående process. Genom att förstå universalism utifrån Bhabas tredje rum, Hegels och Fanons syn på frihet är det också möjligt att förklara varför rasismen kunde finnas i abolitioniströrelsen och hur den till och med kunde öka under 1800-talet i och genom de olika koloniala projekten, trots abolitionismens polyfoni. Då universalism endast kan uppstå i mellanrummet, i en dynamisk process, och inte kan påföras utifrån kunde inte abolitioniströrelsen förhindra rasismen eftersom den, bortsett från slavupproret på Haiti, endast var en inomvit, europeisk angelägenhet. Den konfiguration om samarbetets möjlighet som beskrevs ovan är således endast ett mellanrum för en exklusiv skara och inte reellt universell om vi följer Helgessons argumentation (Helgesson 2005).

Mellanrummets tänkande som återfinns i Helgessons syn på det universellas möjlighet korrelerar väl med de olika dialogiska demokratimodeller Världskulturmuseets offentlighet förstådd som en medborgerlig offentlighet understöds av (jfr kap. 4, 7, 9 i detta arbete). I Peter Dahlgrens (1995) syn på medborgarskap, som utarbetas via Michael Walzer, är det exempelvis tydligt hur demokrati är något som ständigt måste upprättas och hela tiden står på spel. Demokratin är inte någonting externt, utan något vilket upprättas simultant i relationer medborgare emellan, emellan institutioner och mellan medborgare och institution. Mellanrummet och den relationella karaktären återfinns likaså i Habermas deliberativa demokrati även om det kan ifrågasättas om viljan till konsensus i modellen rimmar med det motsättningsfulla och risktagande vi ser hos Bhaba, Fanon och Hegel (jfr Habermas 1992/1998, och föregående kapitel). Helgessons syn på universalism sammanfaller i det närmaste med det Världskulturbegrepp VKM arbetar med i båda dess dimensioner. Den deskriptiva delen lyfter fram det ömsesidiga beroendet mellan världens kontinenter, länder och medborgare: samtidsfenomenet världskultur är liksom universalism ett mellanrum. I de fem punkter museichef Sandahl flankerar den preskriptiva dimensionen av världskultur med, framhävs det konfliktfyllda och motsättningsfulla sida vid sida med det mångfaldiga.<sup>339</sup> Det är vidare möjligt att se en korrelation mellan den relationella och dynamiska process Helgesson ger Bhaba, Fanon och Hegels syn på frihet och Michel Foucaults tänkande genom maktrelationer. I båda fallen är det möjligt att utläsa ett förhållande om kraft-på-kraft och en frihet som så att säga bor i mellanrummet, i den *möjlighet* som ges när något sätts på spel.

Kontentan av Helgesson tänkande kring universalism är att den är något vilket ständigt måste upprättas, återupprättas och förhandlas relationellt; universalism är således varken konstant eller ned räckt från ovan. För att upprätta en sådan universalism kring de värden om fri- och rättigheter

som vetandet om en öppen liberal demokrati ankrar i och göra upp med slaveriet, är det alltså angeläget att även hålla de svarta afrikaner som deltog i slavhandeln som skyldiga. Det är vid den här punkten där Helgesson avviker från det sedvanliga sättet att närma sig slaveriet efter en entydig linje av offer (svart afrikan) och förövare (vit europé) som modus *bildning* i dess andra dimension framträder som tydligast. Betydelsen av att reflektera över sina egna handlingars rättfärdighet kommer till uttryck både när Helgesson framhåller vikten av att vi gör motstånd mot exkluderande praktiker och understryker att abolitionism visserligen innebar ett motstånd mot slaveriet, men: "slavery was not addressed in its own time, in the West, as a moral problem in its own right" (Helgesson 2005 s. 82). Utöver det problematiska i att människor inte reflekterade över det moraliskt felaktiga i en rasism visar excerpten att det finns en moralisk underton som verkar vara viktig för den reflekterande sidan av bildningsprocessen. Det är även tydligt att reflektionen inte bara skall begränsas till enskilda individer utan att systemet ständigt reflekterar över sig självt.

Även här finns en parallell till Bauman. Liksom i fallet med Helgesson dubblas de mänskliga fri- och rättigheterna hos Bauman. I *Europa ett oavslutat äventyr* upprepar Bauman rationalitetens centrala ställning för moderniteten som han anför i *Auschwitz och det moderna samhället* (Bauman 1989/1991), och rationaliteten blir här, via Tveztan Todorov, ett av de grundläggande värden som Europa identifierar sig med (Bauman 2004/2005). Poängen är inte att Europa på något sätt skulle vara mer rationellt än andra, utan att Europas självvidentitet ställer krav på ett uppvisande av rationalitet. Förintelsen som Bauman avhandlar i *Auschwitz och det moderna samhället* (Bauman 1989/1991) är ett exempel på en händelse som inte skulle klara av en rannsakan i en förnuftets domstol. Men Bauman vägrar att klassa Förintelsen som något irrationellt moment i modernitetens historia. Rationaliteten formuleras istället som en dubblör. Det modernas rationalitet såsom effektivitet, planlagdhet, ökandet av ekonomiskt mervärde, behöver inte leda till det positiva, det förnuftiga i termer av rättvisa och individuella fri- och rättigheter; utan kan istället vara dess negativa spegelbild, eller ovälkomna färdkamrat. Detta återkommande misslyckande av att leva upp till det rationella momentet av självbildningen är ändå produktivt enligt Bauman. Det är detta misslyckande som ger grunden för en ständigt återkommande överindividuell självkritik. Ett systemets kritiska reflektion över sig självt i vilken mån det verkligen är rationellt (Bauman 2004/2005). Som en del i ett större sammanhang om ett tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiska fält där forskaren med sin specifika studie innebär en kommunikativ akt, ett samhälle i samtal med sig självt,<sup>340</sup> är det alltså möjligt att se *Slavery and universalism* som ett exempel på en sådan överindividuell självkritik. En självkritik över universalismens, och därigenom de mänskliga fri- och rättigheter som ett vetande om en öppen liberal demokrati ankrar i, legitimitet och möjlighet i och för vår samtid.

Genom analysen av "Slavery and universalism" är det möjligt att avge svar på de två första frågorna: 1) Knyter VKM fortfarande an till transitionens tankeschema och dess tre prioriterade modus i sina utställningar? Ja, om vi håller oss till Helgessons studie knyter museet an till transitionens tankeschema. 2) Tar VKM:s konfiguration av vetanden om samtiden en särskild form som inte nödvändigtvis delas av andra vetanden som anknyter till *transitionens tankeschema*? Ja, den serie av primära modus som förekommer i "Slavery and universalism" behöver inte återkomma i andra vetanden som stödjer sig på transitionens tankeschema. Det finns till exempel ingenting som säger att vi alltid måste tänka *motstånd*, samtidigt som vi anlägger *transition*, *mångfald* och *accentuering* som ledstjärnor för vårt tänkande. De två sista frågorna som formulerades inledningsvis kräver att de olika utställningarna jämförs med varandra och kan naturligtvis inte besvaras genom en analys av Helgessons artikel. En riktning för den vidare analysen av *Horisonter* i sin helhet och övriga utställningar kan ändå anges: undersökningen av "Slavery and universalism" föreslår följande serie av prioriterade modus för Världskulturmuseets vetanden om samtiden: *transition*, *mångfald*, *motstånd*, *upprättandet av den andre*, *bildning*, *mänskliga fri- och rättigheter*, *accentuering* (*schattering*).

## II. VÄRLDSKULTURMUSEETS ORIGAMI: VETANDEN OM SAMTIDEN 2003–2008

Utgångspunkten för den fortsatta analysen är i vilken mån det är möjligt att fastställa en allmän serie av modus och ett allmänt mönster för den interiöra strukturen för samtliga av Världskulturmuseets vetanden om samtiden relaterat till den serie om sju prioriterade modus och en textur bestående av fyra i varandra implicerade lager som referens- eller orienteringspunkten "Slavery and universalism" ger. Helgessons artikel är alltså en orienteringspunkt, något att ta fäste vid i en mer omfattande analys bestående av 12 av Världskulturmuseets vetanden om samtiden mellan åren 2003 och 2008; där varje utställning i sig utgör ett vetande. Det är även möjligt att avskilja ytterligare en nivå för VKM:s vetanden om samtiden där de olika utställningarna grupperas generationsvis. Detta innebär att en viss generation kan uppvisa samma konfiguration för sina vetanden om samtiden – att de prioriterar samma serie av modus och fördelar sin struktur eller textur över samma lager – och att den kan skilja sig från en annan generation av vetanden om samtiden. Varje enskilt vetande om samtiden inom en generation kan på samma sätt skilja sig från övriga vetanden om samtiden inom en viss generation genom att prioritera andra modus och bestå av andra lager. Ett *övergripande mönster* är alltså möjligt att isolera i den mån ett flertal av de sex generationernas enskilda konfigurationer överensstämmer med varandra; utifrån ett sådant mönster är det sedan möjligt att dels ange vilka generationer, eller enskilda utställningar, som avviker från detta övergripande mönster, dels beskriva hur de skiljer sig från ett sådant övergripande mönster för vetandena om samtidens konfiguration. Ett *allmänt schema* över Världskulturmuseets vetanden om samtiden är dock endast möjligt att upprätta om en och samma konfiguration är genomgripande i varje vetande om samtiden i och genom Världskulturmuseets utställningar: det vill säga att samtliga tolv utställningar prioriterar samma modus och lager i respektive interiöra textur.

Då ett visst avstånd föreligger mellan den polerade text som följer och den analysprocess vilken ligger till grund för den, vill jag först klargöra hur denna process ter sig. Att undersökningen sker generationsvis innebär alltså att jag först analyserar hur den enskilda utställningen, t.ex. *Horisonter* svarar mot referensexemplet; om och hur det avviker eller överensstämmer med såväl ett visst modusschema, som den övergripande tematik ett visst lager förestår; exempelvis en öppen liberal demokratis dispositiv; samt hur det övergripande mönstret för origamin ter sig; finns det fler lager i utställningen, eller kanske färre? Därefter jämförs de enskilda vetandenas (utställningarna) interiöra struktur inom en viss generation med varandra, för att sedan relateras generationsvis inom ett visst lager. Den egentliga analysen genomförs med andra ord i ett sicksackmönster inom en viss utställning (och inom denna en jämförelse av de olika *underavdelningar* de består av, t.ex. "Röster från förr" i *Horisonter*) där dess vetandes olika lager med prioriterade modus fastställs (alltid i relation till orienteringspunkten); sedan *mellan utställningarna inom en viss generation* för att kunna bestämma den övergripande interiöra strukturen hos en viss generations samlade vetanden – det är då möjligt att temporalt isolera vissa förskjutningar av en övergripande interiör struktur – detta upprepas till dess att samtliga utställningar är analyserade generationsvis, därefter är det möjligt att ge en bild av hur den interiöra strukturen hos Världskulturmuseets vetanden om samtiden konfigureras i sin helhet. Att analysen *inte* innebär en fullständig förteckning av alla förekommande modus i en utställning och dess eventuella forskningsantologi i en generation, varje utsaga (textslok, konstnärlig installation osv.) har sina förklaringar. En viktig anledning till detta är inte minst framställningstekniska skäl. En text vari alla möjliga modus bereds en väl synlig plats kommer att bli ogenomtränglig. Modus på modus utan prioriteringsordning, eftersom alla anses lika viktiga och får samma ljus. En sådan allomfattande förteckning av riktningar för tänkandet är, vidare, knappt någon analys över huvud taget, eftersom analysen kräver att någon form av urskiljning görs. Liksom i tidigare kapitel är ett steg i analysprocessen att bland det myller av riktningar för tänkandet som förbinds med en och

samma praktik, text, föremål etc. urskilja de specifika modus vilka intar en särskild ställning i relation till ett mer övergripande sammanhang; de vägledande principer för tänkandet och handlandet som prioriteras och inte minst, bland dessa prioriterade modus försöka bestämma vilka som dessutom är primära. I den polerade texten kommer därför de prioriterade modus som i sig eller i relation till andra modus bildar ett visst lager att uppmärksammas; de modus som prioriteras inom ett visst vetanden om samtiden (det vill säga en avgränsad utställning), relaterar till en viss uppsättning av vetanden om samtiden avgränsad av generationens temporala gränser; och sedan relaterat till andra generationer, genom att jämföra om samma lager är relevanta i övriga generationer (och därigenom även i enskilda utställningar). Analysprocessen i sin helhet är således inte helt klart framträdande i den polerade texten; utan kan snarast skyntas likt en vag vattenstämpel. Referensexemplet fyller på så sätt ytterligare en funktion utöver att tjäna som en orienteringspunkt för den fortsatta analysen; den visar på en mer detaljerad nivå hur själva analysen genomförs. Detta innebär alltså att det är fullt möjligt att "Slavery and universalism" är ensam om att visa upp just den interiöra strukturen om fyra lager och sju prioriterade modus, men den möjliggör en jämförelsepunkt för övriga vetanden om samtiden.

#### A. LAGER 1: ETT VETANDE OM X SOM SAMTIDSFENOMEN

Det första lagret visar alltså vilket övergripande tema eller inriktning ett visst vetande har. En ytlig nivå som visserligen demonstrerar hur och varför ett visst ämne är ett viktigt samtidsfenomen att belysa; men det lämnar samtidigt alltför stora lakuner för att uppfatta hur det aktuella vetandet om x som samtidsfenomen ordnar världen i sin fulla volym. I referensexemplet fick vi, exempelvis, veta att frågan om slaveri och universalism inte bara är en historisk händelse utan att dess relation påverkar oss än idag. Det första lagret kvalificerar på så sätt ett visst vetande som ett aktuellt samtidsfenomen, samtidigt som det även ger en glimt, en snabb ljusreflex, till ett mer komplext sammanhang uppenbart först när övriga lager avtäckts. Relationen mellan slaveri och universalism har, likt den andra process hos Roussels *Impressions d'Afrique* och *Locus Solus* Foucault förevisar (Foucault 1963b/2004), även ett djup vid sidan av ytans två dimensioner. I referensexemplet uppenbarades vetandeorigamins fulla volym genom ett komplicerat spel mellan slaveri, universalism och ett tänkande om en öppen liberal demokrati; en fråga om globala orättvisor och global solidaritet i och genom fördelningen av mänskliga fri- och rättigheter och dess spel mellan ekonomiska fri- och rättigheter och andra sociala, kulturella och medborgerliga rättigheter. Förutom att ange ett visst vetandes övergripande tema eller inriktning och hur detta kan kvalificeras som just ett vetande om samtiden kommer beskrivningen av det första lagret även omfatta ett klarläggande av vetandets manifesta materialitet.

En viss förskjutning sker alltså i förhållande till analysen av referensexemplet. "Slavery and universalism" relaterades visserligen både till vilken plats den tilldelades i utställningen *Horisonter* som sådan, såsom en integrerad del i avdelningen "Röster från förr", och till andra textslok samt föremål, men detta gjordes före själva analysen av det första lagret som ett sätt att kvalificera Helgessons arbete som en orienteringspunkt för analysen av vetandenas interiöra struktur. I fortsättningen preciseras utställningarnas fysiska utformning i analysen av det yligaste lagret. Anledningen är enkel. När vi träder in i en utställning, såsom besökare eller analytiker, är en av de mest omedelbara delarna av det specifika vetandet just dess manifesta fysiska utformning.

I interimutställningen *Born in Europe* ("Kuben" maj 2003 – september 2003) formeras ett vetande om samtiden utifrån tematikerna "födelse" och "föräldraskap" vilka kopplas till frågor om råds- lor, förhoppningar relaterat till samtidens tillstånd. Utställningen är en vandringsutställning<sup>341</sup> och presenteras som en konstutställning. Utställningen är visserligen uppbyggd kring fotografier i A2-format på antingen blivande eller nyblivna mödrar, fäder, syskon och nyfödda barn, men det är

snarare de till fotografierna flankerande texterna som prioriteras och utgör den viktiga delen i uttrycket. Informanterna som avbildas på fotografierna och uttalar sig i textsjoken är utomeuropeiska immigranter bosatta i Berlin, Lissabon, Århus, Köpenhamn och Göteborg. Vetandet om samtiden omfattar även frågor kring ett växande EU och i utställningen är det oklart om kontinenten Europa eller den politiska sammansättningen EU är det som avses för födelseplatsen. Bland annat placeras Ukraina utanför Europa.

I den första generationens utställningar är även där samtidsanknytningen uppenbar.<sup>342</sup> *Horisonter röster från ett globalt Afrika* (27 dec. 2004 – 14 juni. 2007) organiseras efter sex rum eller sektioner, *Röster från förr*, *Motståndets röster*, *Maktens och överlevnadens röster*, *Röster om kvinnligt och manligt*, *Cityröster* samt *Röster från Afrikas horn i Sverige*.<sup>343</sup> Som nämndes i avsnittet om Helgessons artikel delges dessa röster genom informationskiosker, konstnärliga installationer, mindre textskyltar i anslutning till glasmontrar med föremål, samt större textskyltar där olika citat ges en mer framträdande plats än tidigare nämnda medium. Utställningen bär både drag från en klassisk museiutställning – med föremål i montrar och korta beskrivande texter om typ av föremål, dess hemvist etc. – och museet som kritiskt resonering där föremålen framför allt arbetar som en konkretion av ett visst livsmönster utställningen vill framhäva. Det finns här paralleller till hur fotografierna används i *Born in Europe*. Vetandet rör alltså "Afrika" som ett globalt samtidsfenomen och i termer av en tänkandets origami är det möjligt att säga att Världskulturmuseet här vill vecka om "Afrikas" klassiska figur som tar formen av någon enhetligt, historiskt och ruralt för att istället lyfta fram "Afrika" som något heterogent, samtida och urbant (jfr [www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se) [utställningar: *Horisonter*], Abiri, Thörn red. 2005).

Det vetande som avtecknar sig i och genom *No Name Fever. Aids in the Age of Globalization* (27 dec. 2004 – 18 juni 2006) har en än tydligare samtidskoppling än *Horisonter*. En bärande idé i utställningen, och i bidragen till den vetenskapliga antologin *No Name Fever Aids in the Age of Globalization* (Follér, Thörn eds. 2005), är att HIV/aids är mer än ett medicinskt fenomen, mer än en virologisk infektion. Det är ett globalt fenomen som har fått en stor inverkan på samtidens levnadsmönster då det exempelvis inkorporerar sociala och ekonomiska faktorer. Utställningen disponeras efter sju emotioner; *Ilksa*, *Förnekelse*, *Rädsla*, *Lust/åtrå*, *Förtvivlan*, *Sorg* och *Hopp*. Liksom i fallet med *Horisonter* delges dessa emotioner genom informationskiosker, konstnärliga installationer, mindre textskyltar i anslutning till glasmontrar med föremål, samt större textskyltar där olika citat ges en mer framträdande plats än tidigare nämnda medium. I jämförelse med *Horisonter* är det dock endast ett fåtal fysiska föremål som tar plats i utställningen. De förekommande föremålen är främst olika konstverk. Härigenom intar multimedia-stationerna en central plats i utställningen, vilket även markerar VKM:s inriktning mot ett museum som bildningsinstitution: utställningen uppmanar nämligen till ett ofentligt samtal om HIV/aids, sexualitet och hur vi relaterar till våra medmänniskor i och genom dessa frågor.

Utställningen *Site unseen: Dwellings of the Demons* (27 dec. 2004 – 28 okt. 2007) signerad den New York baserade konstnären Fred Wilson kan ses som en inledning och ett slags bruksanvisning till VKM:s utställningar under såväl den första, som de följande generationerna. Utställningen, eller kanske snarare installationen, knyter an till en bredare fråga om hur och om vad ett samtida antropologiskt museum kan veta. Det som framför allt står i fokus för utställningen är det "klassiskt" moderna etnografiska museet och de insamlingsexpeditioner dessa institutioner initierade och understödde. Expeditionernas problematik omfattar stöld, plundring, mord, samt upprättande och vidmakthållande av förtryck i de fjärran länder som besöktes för att inkassera de önskade föremålen. Wilson använder museiföremål, katalogiseringskort, fotografier etcetera från det gamla Göteborgska etnografiska museet, som utgör basen för VKM:s samlingar, och placerar dessa i nya sammanhang. Han låter exempelvis den annars exotiska infödingen vara upptäckaren, den som upp-

täcker den vite europeiska etnografen. Den omveckning av relationerna och innebörderna av det etnografiska materialet Wilson utför kopplas sedan till museernas status idag, deras funktion som formgivare av kulturell identitet. Här rör det sig således om en installation som en samtidsdiagnostik.

Den andra generationens utställningar innebär även de formerande av vetanden om samtiden. I de två exempel jag knyter an till här; *Gender Blender* och *Trafficking* utgör sexualitet ett framträdande tema. Det finns vissa kopplingar till föregående generation av utställningar och då främst *Horisonter* och *No Name Fever*. Liksom *No Name Fever* knyter *Gender Blender* (1 juni 2006 – 20 dec. 2007) an till rätten om en egen vald sexuell- och könsidentitet. Utställningen är en mindre vandringsutställning organiserad kring ögonvittnesskildringar kring villkoren för transpersoner (foto, film och textskyltar).

*Trafficking* (6 sept. 2006 – 24 mars 2008) ger något olika besked beroende på om vi tar del av webbutställningen eller utställningen i museibygnaden. I det sistnämnda fallet ges en något vidare bild av *Trafficking* som ett samtidsfenomen än i det förra fallet. Här omfattar vetandet om *Trafficking* narkotikasmuggling, illegal handel (stöld, plundring) av konstföremål eller andra kulturarvsartefakter, människosmuggling samt tvångsprostitution. Tyngdpunkten i utställningen ligger dock på människosmuggling och dess kopplingar till tvångsprostitution. I webbutställningen begränsas *Trafficking* till att omfatta människohandelns kopplingar till tvångsprostitution, sexslaveri. *Trafficking* förstått som tvångsprostitution länkar explicit till *Horisonter* då människohandeln och inte minst tvångsprostitutionen benämns "vår tids slaveri" (jfr [www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se) [utställningar: *Trafficking*]). Även här används föremål, fotografier, ögonvittnesskildringar, ljud, video och andra typer av konstnärliga installationer. Med dessa grepp förstärks bilden av Världskulturmuseet som ett museum för ett kritiskt resonemang.

Den tredje generationens utställningar är visserligen mindre omfattande än första generationens utställningar och *Trafficking*-utställningen men dess vetanden behandlar i allra högsta grad samtidsfenomen. I vandringsutställningen *Hard Rain* (20 jun. 2007 – 18 okt. 2007) behandlas de globala miljöförändringarnas komplikationer för samtiden. Utställningen utgörs av dokumentärfotografen Mark Edwards fotografier speglade mot Bob Dylans sångtext *A Hard Rain's A Gonna Fall*. I *Fair Fashion?* (sept. 2007 – 12 maj 2008) står kläddindustrin i fokus. Utställningen problematiserar modeindustrin utifrån samtidsrelaterade frågor om hållbar utveckling. I anslutning till utställningen gavs bland annat en modeshow.

Den fjärde generationens utställningar samlas kring frågan "Hur vill du förändra världen?". Dess utställningar exemplifieras här med vandringsutställningen *Kongospår* (jan. 2008 – 17 okt. 2008) och *"Take Action! 83 Ways to Change the World"* (17 jan. 2008 – 19 apr. 2009). *Kongospår* är en samproduktion mellan Etnografiska museet i Stockholm (SMVK), Riksutställningar, Nationalmuseet i Köpenhamn, Kulturernas museum i Helsingfors och kulturhistoriska museet i Oslo. Det finns många likheter med *Horisonter* och då speciellt sektionen om "Maktens och överlevnadens röster" som i hög grad är uppbyggd kring kolonialtidens Kongo. I *Kongospår* finns dock specifikt fokus på relationen mellan Norden och Kongo; där *Kongospår* skall förstås som ännu levande spår i vår samtid. Utställningen understryker på så sätt hur Sverige och Kongo än i dag är sammanvävda med varandra via deltagande under kolonialtiden, FN-insatser, kristet missionsarbete och en kongolesisk diaspora.

I *"Take Action! 83 Ways to Change the World"* framhålls såväl grundfrågan för fjärde generationens utställningar – hur vill du förändra världen? – som museets riktning mot det kritiskt resonerande museet (museet som bildningsinstitution). Vetandet om samtiden formeras här kring demokratin som en pågående process och att det genom en mängd olika aktiviteter är möjligt att faktiskt påverka och förändra vår värld i en mer demokratisk och rättvis riktning. Utställningen understryker alltså vikten av att engagera sig. Ett tema i utställningen är underjorden. Här handlar det exempelvis om

papperslösa flyktingar som lever gömda i Sverige då de klassificeras som illegala invandrare och hotas av utvisning från landet. I anslutning till utställningen genomfördes ett heterogent forskningsprojekt kring detta tema genom Museions försorg. Projekt *Undergrounds* sju artiklar framstår dock som något aparta till utställningens tematik i jämförelse med hur väl integrerade de tidigare forskningsprojekten i Museions regi som resulterade i antologierna *Horizons. Perspectives on a Global Africa* (Abiri, Thörn eds. 2005) och *No Name Fever Aids in the Age of Globalization* (Follér, Thörn eds. 2005) är i de tematiker, eller sektioner, som utgör utställningarna *Horisonter* och *No Name Fever*. I utställningen finns det dock texter och installationer utförda av forskare som inte redovisas i en särskild vetenskaplig volym. Liksom i tidigare generationers utställningar finns en blandning av föremål, texter och konstinstallationer (väggprojektioner, video och ljud).

Den femte generationens utställningar omfattas av *Pushing the Limits* (sept. 2008 – 16 mars 2009) och *En stulen värld* (18 sept. 2008 – 2010).<sup>344</sup> Jag kommer här främst att referera till den sistnämnda då *Pushing the Limits* är en variation av "Take Action 83! Ways to Change the World". Innehållet är naturligtvis inte detsamma, men grundtematiken ligger mycket nära; varför båda utställningarna omfattas av samma serie av modus. *En stulen värld* är en intressant utställning då den tydligare än någon annan tidigare utställning intar ett så ambivalent förhållande till de båda museityper som skisserades i föregående kapitel. Å ena sidan är det en mycket traditionell utställning som för tankarna till museet som en kulturarvsinstitution. Här visas Paracas-textilierna upp för oss besökare och vi informeras om hur viktiga de är i sitt utsökta hantverk. De ställs ut i klassiska montrar, utan överflödiga kommentarer. Å andra sidan är museet som bildningsinstitution i högsta grad närvarande. Utställningens titel sätter tonen. Det rör sig om en stulen värld. Museet som en arena för ett kritiskt resonemang gör sig återigen påmint. Det finns flera likheter med både första generationens utställning *Site unseen: Dwellings of the Demons* och den tredje generationens utställning om *Trafficking*. I det första fallet finns en gemensam problematisering om hur ett antropologiskt museum kan eller skall förhålla sig till sina gamla samlingar som tillkommit på ett i dagens mått mätt tvivelaktigt sätt. I det andra fallet finns en likhet i den valda tematiken mellan de båda utställningarna: traffickingen av konstföremål. Där trafficking av konstföremål och kulturarv fick en undanskymd roll i den tredje generationens utställning blir den här dock till en primär tematik. Vetandet om samtiden berör på så sätt både hur museerna och vi som dess brukare skall förhålla oss till en sådan "stöldpolitik" och hur förbindelsen mellan Peru, där det geografiska området Paracas varifrån textilierna stammar återfinns, och Sverige formeras genom dessa textiliers förflyttning, på ett sätt liknande hur förbindelsen mellan Kongo och Sverige är ett samtida och än levande *Kongospår*. Utställningen består av originalföremål i klassiska museala montrar, informationskiosker med ögonvittnesskildringar, golvprojektioner, ljudinstallationer och en sju minuter lång film.

Världskulturbegreppets första dimension om att världen blir alltmer sammanhängande tydliggörs i det första lagret av Världskulturmuseets vetanden om samtiden: utställningarna knyter an till såväl samtiden som en tilltagande globalisering.

## B. LAGER 2: GLOBAL ORÄTTVISA

Liksom i referensexemplet är det andra lagret en dubblör, den negativa sidan av det positiva. En negativ sida både i bemärkelsen om positioneringen (här i bemärkelsen det onda/problematiska) och fotografiet, negativet som låter skymta det positiva. Det andra lagret är liksom i "Slavery and universalism" endast möjligt att upptäcka om det sätts i relation till övriga lager och i synnerhet det fjärde lager det dubblerar.

Inte något av Världskulturmuseets vetanden om samtiden förflyter efter ett stilla förlopp. Det finns något som stör. En vrede, indignation eller sorg möter den medborgare som tar del av utställningen. Detta något som kan uppfattas stötande, politiserande eller affektivt, eller få en axelryckning



eller en instämmande nick till svar av den besökande medborgaren. Detta något som gör att samtidsfenomenet för handen Afrika, HIV/aids, det antropologiska museet, sexualitet och könsidentitet, kulturarv, naturmiljö eller den öppna demokratin, måste veckas om och identifieras på ett annat sätt än vad som är fallet i en "allmän" uppfattning idag. Det råder en orättvisa. En orättvisa som måste sättas in i ett globalt sammanhang: föras upp från det partikulära, den isolerade enskildheten, till det gemensamma, det som bryr oss alla. Det finns således en global orättvisa som rör oss alla i egenskap av världsmedborgare, en orättvisa som vi kanske till och med alla ständigt deltar i att upprätthålla.

Några mindre förskjutningar har dock skett mellan hur det andra lagret gestaltar sig på detalj-analysens nivå och nuvarande övergripande nivå. För det första är den primära inriktningen för lagret en fråga om global orättvisa framför en problematik med utgångspunkt från slaveriets verkningar. Förskjutningen får dock ses som marginell dels, då global orättvisa även ingick som ett prioriterat modus i Helgessons artikel, dels då slaveriet bara är en av flera möjliga praktiker som möjliggör globala orättvisor. Den plats modus slaveri intar är på så sätt variabel och kan bytas ut mot andra riktningar för tänkandet och handlandet varigenom en global orättvisa impliceras. "Slaveri" är en av flera möjliga variationer av detta störande moment som kan länkas till en global orättvisa. För det andra är det inte säkert att just skuld artikuleras såsom ett prioriterat modus. Skulden är liksom slaveriet variabel och byts framför allt ut mot en fråga om ansvar. Det rör sig om ett ansvar som följer på ett rådande spel mellan modus inkludera och exkludera varigenom olika förfördelade positioner för den andre upprättas. I och med att inkludera framställs som en önskad princip för tänkandet och handlandet distribueras ett gemensamt ansvar för den innevarande globala, och därigenom gemensamma, orättvisan som förbinds med de exkluderande praktiker (t.ex. via marginalisering, stigmatisering eller stereotypisering) varvid upprättandet av den andre både möjliggörs och möjliggör de negativa praktikerna.

Konfigurationen av det andra lagret på en övergripande nivå är således en repetition av samma modusschema, samtidigt som det till viss del är variabelt. Den exakta praktiken som på något sätt är störande behöver inte innebära slaveri, utan den kan utgöras av vilken annan praktik som helst som på något sätt är störande som är intimt förbundet med viss serie av modus inom lagret och modus i andra lager. Praktiken definieras alltså genom den fasta serien av modus och i relation till andra modus i andra lager. Detsamma gäller för principen om skuld vars terminologi skiftar inom ramen för en princip om ett gemensamt ansvar. Principen behöver inte vara lika explicit negativt formulerad som referensexemplet skuld, men tyngdpunkten ligger ändå vid viss förpliktelse att stå till svars för den värld vi lever i. Principen om ansvar är liksom principen om skuld i referensexemplet inbegripet i ett spel med modus inkludera och exkludera, varigenom modus bildning aktualiseras i ett djupare lager. Med utgångspunkt från modus bildning och det lager där det befinner sig, så bestäms det i sin tur i relation till det andra lagret och förhållandet mellan modus ansvar (skuld), inkludera och exkludera.

För det tredje finns en viss förskjutning i det andra lagrets textur mellan den tredje generationens utställningar (*Hard Rain* och *Fair fashion?*) och övriga generationers utställningar. Schematiskt kan det gängse mönstret för det andra lagrets uppbyggnad beskrivas i termer om hur modus exkludera och de marginaliserings, stigmatiserings och/eller stereotypiseringspraktiker detta ger upphov till, varvid positionen den andre upprättas och upprätthålls, innebär en global orättvisa som måste uppmärksammas eftersom exklusionen spelar mot en önskad praktik om att inkludera. I *Hard Rain* och *Fair fashion?* varierar konfigurationen på så sätt att det inte är stereotypiserings-, marginaliserings- eller stigmatiseringspraktiker som främst förbinds med den oönskade exkluderande praktiken, utan de miljö- och klimatproblematiker som främst befolkningen i de fattiga delarna av världen drabbas av genom att de exkluderas ur beräkningen av kostnaden för hur den rika delen av världen lever och konsumerar. Att detta är en global orättvisa som måste uppmärksammas är även

här länkat till spelet mellan inkludera och exkludera. De modus som repeteras och utgör ett schema för det andra lagret i samtliga av världskulturmuseets vetanden om samtiden, såväl på den mer avgränsade nivån av den enskilda utställningen, och den vidare generationsnivån, som den övergripande allmänna nivån, är således: praktiken som på något sätt är störande (jfr slaveri i referensexemplet), inkludera, exkludera, upprättandet av den andre, ett gemensamt ansvar (jfr skuld i referensexemplet), en verksam global orättvisa.

Frågan om den globala orättvisan utgör även en viktig del av den särskilt prioriterade reflektionsform som utbildas i och genom VKM:s vetanden om samtiden och indirekt ges således en mer omfattande bild av denna problematisering i nästföljande kapitel (jfr kap. 9).

### C. LAGER 3: DEN ÖPPNA LIBERALA DEMOKRATINS DISPOSITIV

Den öppna liberala demokratin skjuter alltså in som en kil och veckar den ovanstående dubblören och förskjuter dem till två lager. Ett annat sätt att betrakta förskjutningen är att det tredje lagret, den öppna liberala demokratin, är omsluten av lager två och fyra. Figuren av önskade och/eller oönskade praktiker för tänkandet kring det tredje lagret som gestaltades i referensexemplet är även möjlig att spåra i de övriga vetandena om samtiden i Världskulturmuseet. Ett problem med den globala orättvisan är just dess förmåga att få oss att tänka den andre. Det kan röra sig om stereotypiseringar, marginaliseringar som upprättas i våra relationer till "Afrika", "afrikanen" i historia och samtid (*Horisonter*), eller till invandring och invandrare (*Born in Europe*); till den HIV-smittade eller aidsjuka och hur infektionen förknippas med vissa sexuella läggningar (*No Name Fever*), eller i vår syn på passande levnadsmönster (*Gender blender, No Name Fever, Take Action!*); eller exploateringen av människor, dess identiteter och kulturarv som gränsar till ett avhumaniserande av människan (*Horisonter, No Name Fever, Trafficking, Take Action!, En stulen Värld*). Ett tydligt exempel på detta uppfattade problem med att tänka den andre återfinns i mottot "alla lika, alla olika" (*Born in Europe* s. 9) som delges som en grund för utställningen *Born in Europe*.

Även här arbetar det fjärde lagret som ett konstituerande modus för det tredje lagret genom sin dubblerande relation till modus *den andre* och dess anknnytning till det andra lagret, global orättvisa. Men lagrets primärt prioriterade modus är dubblören *liberala värden om mänskliga fri och rättigheter*, då problemet med upprättandet av *den andre* blir ett problem genom relationen till detta modus och dess relation till det fjärde lagret. Låt oss därför se lite närmare på detta modus.

#### MODUS: DUBBLÖREN MÄNSKLIGA FRI- OCH RÄTTIGHETER

Som modus innebär mänskliga fri- och rättigheter praktiserandet av de samma i och genom den öppna liberala demokratin. Mänskliga fri- och rättigheter är en del i ett större maskineri som utgör den öppna liberala demokratis dispositiv. Ett dispositiv som museiprojektet varit inbäddat i sedan det började ta form under det institutionella etablerandet (jfr kap. 4, 5). Beteckningen *liberal* skall här förstås i relation till en viss samhällsform, eller styrelseskick, som exempelvis Habermas ställer emot en "republikansk" styrelseform (jfr Habermas 1995/1997, kap. 7). Anthony Giddens ger en bra sammanfattning av vad detta innebär:

Liberal democracy, I shall accept, with Weber and Bobbio, is essentially a system of representation. It is a form of government characterized by regular elections, universal suffrage, freedom of conscience, and universal right to stand for office or to form political associations. Defined in such way, democracy is normally understood in relation to pluralism and the expression of diverse interest (Giddens 1994/1998 s.112).

Detta är en formulering som stämmer väl överens med hur Sveriges riksdag formulerar den svenska konstitutionen (jfr [www.riksdagen.se](http://www.riksdagen.se)). Att demokratin är *öppen* refererar till ett sedan tidigt

1990-tal pågående samtal om att ett ökat utanförskap, växande rasistiska rörelser etc., hotar möjligheten att utöva dessa friheter och därigenom demokratin som helhet (jfr SOU 1995:84). Omfattningen av dispositivet är visserligen enormt; hela FN strukturen vilar exempelvis på det, men det innebär inte att det har en enhetlig konfiguration. En av de fördelar Foucault ville uppnå med dispositivbegreppet var just att motverka exempelvis institutionsbegrepps statiskhet. Detta innebär att dispositivets konfiguration kan variera lokalt, med utgångspunkt från ett grundschema. I föregående kapitel såg vi exempelvis hur debattörerna knöt an till en gemensam övergripande strategi om att inkludera, men utifrån två skilda taktiker. "Inkludera" behöver dock inte vara ett prioriterat modus över hela den värld där detta dispositiv är verksamt. Frågan om HBT-personers rätt att inkluderas i samhällslivet är exempelvis mycket omstritt då endast 66 av FN:s medlemsländer ställer sig bakom HBT-deklarationen (FN 2008, jfr kap. 9). Samtidigt är det ändå tydligt att "inkludera" blir ett alltmer viktigt modus inom museivärlden, då museer i allt högre grad ses som viktiga instrument för social inklusion från och med slutet av 1990-talet. FN och Världskulturmuseet som sådant är bara ett exempel på alla de olika institutioner och grupper som ingår i och utgör detta dispositiv. Upprättandet av deklarationer, deltagandet i demonstrationer, manifestationer, olika ekonomiska transaktioner eller juridiska akter av olika digniteter, är några exempel av de förfaringsätt, förutom de vi möter i VKM:s vetanden i samtiden, som upprättar och upprätthåller detta dispositiv. Världskulturmuseet är genom sina vetanden om samtiden både en infrastruktur för detta dispositiv, en av alla de punkter som gör detta dispositiv möjligt genom sina olika praktiker,<sup>345</sup> och finner ett möjlighetsvillkor för sina vetanden om samtiden i dispositivet genom den prioriterade plats modus *mänskliga rättigheter* intar i den interiöra strukturen av dessa vetanden. Ett modus vars prioritet i detta dispositiv alltså inte skall underskattas; den liberala beteckningen på demokratin skall därför inte sammanblandas med en partipolitisk liberal hållning, den vare sig utesluter eller står i motsättning till exempelvis konservativa eller socialistiska värderingar *per se*, utan det rör sig snarare om en uppvärdering av upplysningstidens formulering av *droits de l'homme* i tänkandet och handlandet.

De mänskliga fri- och rättigheterna framställs således ofta som den praktik vilken driver den öppna liberala demokratin framåt och ger den dess legitimitet. När Zygmunt Bauman (2004/2005) i Europa ett oavslutat äventyr via Tveztan Todorov listar *rationalitet*, *rättvisa* och *demokrati* som de grundläggande värden vilka Europa identifierar sig med kretsar samtliga kring hur vi förhåller oss till de mänskliga rättigheterna. I Världskulturmuseets vetanden om samtiden är det framför allt frågor om rättvisa och demokrati som knyts an till mänskliga fri- och rättigheter, emedan talet om rationalitet skjuts i bakgrunden. Det grundläggande draget i de olika vetandena om samtiden är att de mänskliga fri- och rättigheterna inte fördelas rättvist; vissa människor blir förfördelade och detta innebär ett hot mot demokratin. Hotet mot demokratin kan uttryckas i mer allmänna termer om att det leder till ett utanförskap, där människor inte tillåts inträda i sin identitet som medborgare. Människor som inte känner sig delaktiga riskerar att vända demokratin ryggen och därmed inte delta i samhällsarbetet överhuvudtaget. Det är exempelvis så som 1995 års kulturutredning uttrycker saken när demokratin diagnostiseras vid 1990-talets början (jfr SOU 1995:84). Det är möjligt att ana ett sådant skäl i Världskulturmuseets arbete som en del i ett mer omfattande kulturpolitiskt instrument. Orättvisans och det medföljande utanförskapets problem för demokratin är att demokratin inte lyckas leva upp till sina egna regler och distribuera de mänskliga fri- och rättigheterna på ett rättvist sätt. Den problematik Helgesson lyfter fram i "Slavery and universalism" är på så sätt mycket instruktiv för att förstå relationen mellan demokrati, rättvisa/orättvisa och mänskliga fri- och rättigheter.

Det är påfallande ofta som de ekonomiska friheterna ställs mot andra mänskliga fri- och rättigheter. Men det råder inte ett så enkelt förhållande att de liberala ekonomiska friheterna som upprätthåller tanken om en marknadsekonomi förkastas i Världskulturmuseets olika vetanden om sam-

tiden. Å ena sidan tas dessa friheter och det marknadsekonomiska system de understödjer snarare för givet, såsom en verklig given ordning, än som en anomali; å andra sidan måste detta system förändras och göras mer rättvist. Förskjutningar inom systemet framför ett totalt vederläggande av detsamma. I *No Name Fever* framhålls, exempelvis, orimligheten med rådande patentsystem där den fattiga delen av världen inte har råd att köpa mediciner för att läkemedelsföretagen vill maximera sina vinster. Parallellimport eller Brasiliens program för att tillverka egna "piratkopior" av medicinerna ses härmed inte som problematiskt (jfr General Ideas' skulpturgrupp "Red (cadmium) Pla©e", Kanada 1991, Barnett 2005, Follér 2005). I *Horisonter* lyfts exempelvis ett förhållande benämnt nykolonialism fram som bekymmersamt då afrikanska länders naturtillgångar och industrier ägs av utländska aktörer vars intressen ligger vid vinstmaximering framför återinvesteringar i det berörda landets samhällsstruktur. En handel där Afrikanska länder och företag kan delta i skördandet av frukterna, framhålls däremot som något positivt, fjärran från något motstånd mot marknadsekonomiska praktiker (jfr Turner 2005). Ett liknande mönster återfinns i *Trafficking*. Handeln i sig ifrågasätts inte, utan vad som är en giltig handelsvara: att handla med människor eller att delta i en illegal handel med föremål förkastas utan pardon. Kritiken mot ett marknadsekonomiskt system vilar här på en inneboende fara med det, där dess principer om hur efterfrågan kvalificerar tillgång dragna till sin spets riskerar att beröva människor sitt människovärde eller kulturarv och i förlängningen en del av sin kulturella identitet (jfr även *En stulen värld*). *Fair Fashion?* följer samma tema. Marknadsekonomiskt tänkande är oproblemiskt om det organiseras kring en rättvis handel. En rättvis handel där såväl klimat- som arbetsförhållandena för dem som tillverkar kläderna är god. "Take Action 83! *Ways to Change the World*" ger kanske det tydligaste exemplet på att ekonomiska friheter ändå är centralt i världskulturmuseets vetanden om samtiden. Där handlar det snarare om att "hacka" kapitalismen och förändra dess form, än att förkasta den *per se*. Ett sådant exempel som lyfts fram i utställningen är Gramen Bank i Indien där dess grundare Muhammad Yunus vill förändra kapitalismen inifrån genom att omskapa innebörden och omfattningen av begreppet entreprenör (jfr "Take Action 83! *Ways to Change the World*").

Relationen mellan demokrati, rättvisa och mänskliga fri- och rättigheter avtecknar sig också i frågor om individens rätt till religion, sexuell läggning eller att själv definiera sitt kön. Detta är den vanligaste fördelningsproblematiken i de vetanden om samtiden som konfigureras i och genom VKM:s utställningar (inklusive antologierna) och den anknyter ofta till upprättandet av positionen *den andre*.

Kort sagt tjänstgör den öppna liberala demokratin som en fond mot vilken de övriga prioriterade modusen framträder och veckas in i varandra. Mänskliga fri- och rättigheter framstår här som ett prioriterat modus dels för att detta är något som kränks via det andra lagrets globala orättvisa, dels för att det är mänskliga fri- och rättigheter förstätt som modus vilket förbinder det tredje lagret med det första.<sup>346</sup> Dispositivet och dess primära modus, *dubblören mänskliga fri och rättigheter*, enorma räckvidd världen över är det främsta exemplet på hur intimt förknippat det är med en princip för tänkandet och handlandet om universalism. Modus universalism är i sin tur även tätt knutet till och ett möjlighetsvillkor för det fjärde lagret; en global allmänmänsklig solidaritet.

#### D. LAGER 4: GLOBAL ALLMÄNMÄNSKLIG SOLIDARITET (DET GEMENSAMMA)

Liksom i orienteringspunkten för analysen av den interiöra strukturen hos Världskulturmuseets olika vetanden om samtiden, "Slavery and universalism", byggs det fjärde lagret upp av en serie om fyra modus bestående av *bildning, transition, mångfald* och *motstånd* som är tätt inveckade i varandra. Även här förekommer schattering eller accentuering som ett femte modus likt en vattenstämpel. Tätheten i sammansättningen mellan de övriga fyra modusen innebär att de förutsätter varandra och därför inte kan stå helt för sig själva. Detta modus är dock ännu klarare än i Helgessons artikel

eftersom lagret nu fokuserar på en global allmänmännisklig solidaritet och på så sätt än tydligare aktualiserar det världskulturbegrepp museichef Sandahl presenterar 2002, vilket alltså inte går att tänka utan modus accentuering eller schattering: Det handlar inte om en uppfunnen gränslöshet, utan snarare hur gränser tänks på ett annat sätt; nyanser på nyanser, skilda intensiteter i betoningar osv. Det fjärde lagret utgör även här det andra lagrets, *Global orättvisa*, dubblör (och omvänt). Redan i negativet, det andra lagret, är det möjligt att gissa sig till positivet, det fjärde lagret (*Global allmänmännisklig solidaritet*). Den allmänmänniskliga solidariteten som den globala orättvisan utmanar, något för oss alla gemensamt och eftersträvsamt.

En viss förskjutning sker alltså i konfigurationen av det fjärde lagret i jämförelse med "Slavery and universalism". I Helgessons artikel ligger tyngdpunkten på *universalism* och möjligheten att tänka denna för att på så sätt möjliggöra en *global allmänmännisklig solidaritet*. I sin helhet organiseras den inre strukturen av vetandena om samtiden med ett fjärde lager som betonar en *global allmänmännisklig solidaritet*. Lagret innebär naturligtvis i sig ett modus om universalitet i och med att det pekar mot det gemensamma; ett gemensamt ansvar för vår värld och en gemensam rättighet att delta i den. För Helgesson är således den primära frågan att instifta en praktik som återigen möjliggör en "sann" *universalism* där det är möjligt för den öppna liberala demokratis dispositiv att realisera ett världsmedborgarskap med en *global allmänmännisklig solidaritet* som mål, och bildning förstådd dels, som en bild att efterlikna – den solidariska världsmedborgaren – dels, som en process; att reflektera över hur vi förhåller oss till en sådan *global allmänmännisklig solidaritet*. Med detta sagt kan förekomsten av modus *universalism* på den aktuella mer övergripande nivån, det vill säga varje utställning förstått som ett vetande som omfattar föremål, texter i utställningar och de till utställningarna hörande antologiernas vetenskapliga artiklar, jämföras med hur meningen "les lettres du blanc sur les bandes du vieux pillard" (den vite mannens brev om den gamle plundrarens horder) i *Impressions d'Afrique* snarare gör sig gällande som en vattenstämpel än manifest i den polerade texten (jfr Foucault 1963b/2004, samt kap. 3).

Låt oss nu se hur dessa modus (*bildning, transition, mångfald* och *motstånd*) framträder i och genom Världskulturmuseets olika vetanden om samtiden.

## I. MODUS: TRANSITION

*Transition* är ett modus vilket framträder i flera olika variationer. Det framstår både som något positivt och negativt. *Transition* innebär alltså ett mellanrum; en övergång mellan stilarter eller för att använda ett av Foucaults favoritord när mellanrummet skall beskrivas: en mutation (jfr Foucault 1966/2002). Det är minotauren; hälften människa, hälften tjur, varelsen på tröskeln mellan det mänskliga/ickemänskliga i boken om Raymond Roussel (jfr Foucault 1963b/2004). Det är ett både-och om vi använder Becks terminologi (jfr Beck 1997/1998, 2004/2005). *Transition* innebär på så sätt rörelse, flöde och ligger därigenom termerna transit, eller transport nära. Genom att samtiden förstås som global eller som en framväxande världskultur positioneras *transition* som ett prioriterat modus i samtliga av Världskulturmuseets vetanden om samtiden. I *Fair Fashion?* och *Hard Rain* kommer detta bland annat till uttryck genom att vårt konsumtionsmönster påverkar andra människors levnadsvillkor på andra sidan jordklotet. Det finns således en tydlig parallell till kapitel fem och sex där världssamhället och Becks globaliseringsteori berördes (jfr kap 5:III:D:II, kap 6:IV:B:III).

*Transition* som en övergång mellan stilarter får sitt mest markanta uttryck i utställningen *Gender Blenders* tema om transpersoner som varken identifierar sig som kvinnor eller män, utan som något annat; ett mellanrum mellan dessa båda kategorier. *Gender Blender* är här särskilt intressant då den anknyter till vetenskapliga begrepp inom genus- feminism- och queerteori och framhäver hur begreppen inom dessa teoribildningar – och då särskilt den sistnämnda – i hög grad opererar efter

modus transition (jfr [www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se) [utställningar Gender Blender]). Liksom i referenspunkten "Slavery and universalism" är transitionen förstått som ett temporalt mellanrum vanligt förekommande i Världskulturmuseets vetanden om samtiden. I *Horisonter, No Name Fever, Site Unseen: Dwelling the Demons, Kongospår* samt *En stulen Värld* kopplas samtiden samman med en historisk händelse som ger återverkningar än i dag. Återverkningarna är i högsta grad förknippade med en skuld. I *Horisonter, Kongospår* och *No Name Fever* är den temporala transitionen framför allt förknippad med kolonialismen. I *Kongospår* återfinns dock även en positiv sida av den temporala transitionen. I fallen med *Site Unseen: Dwelling the Demons* och *En stulen Värld* rör det sig om en problematik om de antropologiska museernas gamla insamlingsmetoder av utomeuropeiska föremål som till stor del utgör dess samlingar i dag. Här ställs frågor som: hur skall vi förhålla oss till detta arv i dag?

Mellanrummet kan också vara en skrämmande plats att befinna sig i. I *Take Action! 83 Ways to Change the World* finns flera exempel på transitionen som en skräckens plats när den kopplas samman med flykten eller flyktingen. Bilder från flyktingläger delges oss. I en videoinstallation får vi följa flyktingar gömda i Sverige som hotas av avvisning till ett land där tortyr med stor sannolikhet väntar. I *Born in Europe* återfinns mellanrummet som något oönskat genom dilemmat att inte känna sig hemma någonstans. När transitionen här lyfts fram som något oönskat är det viktigt att minnas att transition som modus innebär att dess funktion står i fokus. Även om mellanrummet uttrycks som något oönskat, liksom praktiken att upprätta någon som den andre inom ett vetande om en öppen liberal demokrati, arbetar den ändå som en prioriterad princip vi ordnar vårt tänkande och handlande efter. Genom att tänka och fysiskt agera mellanrum främjar vi den också som ett prioriterat modus för vårt vetande om samtiden.

## II. MODUS: MÅNGFALD

Mångfald är ett modus som även det återfinns i många olika variationer. Det kan bland annat röra sig om att vi uppmanas att tänka positivt kring mångkulturella frågor. En sådan intim relation mellan modus mångfald och modus mänskliga fri- och rättigheter är möjligt att återfinna i samtliga av Världskulturmuseets vetanden om samtiden. I Helgessons analys är det exempelvis möjligt att spåra den retoriska frågan om mänskliga fri- och rättigheter verkligen är möjliga om de inte knyter an till mångfald (jfr Helgesson 2005). Det är en av huvudpunkterna i *Born in Europe*: konstellationen mellan mänskliga rättigheter och mångfald konstituerar nämligen den för utställningen centrala sentensen "alla lika, alla olika" (*Born in Europe* s. 9). Ett liv levtt efter de mänskliga rättigheterna måste alltså levas efter en princip om pluralitet (mångfald). Ett annat belysande exempel återfinns i *Take Action 83! Ways to Change the World*, där mångfalden av engagemang lyfts fram som något positivt för en vital demokrati och en förhöjd rättvisa. På ett liknande sätt bygger Wilson upp sin kritik mot det klassiska kulturvetenskapliga museet som etno- och eurocentriskt i *Site Unseen: Dwelling the Demons*.

*Mångfald* (pluralitet) kombineras även i hög grad med *transition*. Transitionens mellanrum är i sig en plats för det mångfaldiga. I övergången mellan de båda stilarterna uppstår en diversitet; en sammansättning som varken är det ena eller det andra. Skärningspunkten mellan dessa båda riktningar för tänkandet ger upphov till ett mellanrum varvid modus *accentuera* både möjliggörs och samtidigt möjliggör *transition* och *mångfald*. Principen är den samma som vi såg i förra kapitlet rörande VKM:s världskulturbegrepp. Det innebär både en inbördes avhängighet, gemensamhet, samt helhet, och heterogenitet, skillnad samt, olikhet (jfr kap. 6, Sandahl 2002/2004 s. 21). I och med att det är både och så är det mångfaldigt, samtidigt som ett visst särdrag kan urskiljas – accentueras – från ett annat särdrag. Accentuering kan som modus sägas definiera gränsens "kvalitet"; att den är lucker (porös) varigenom ett tänkande kring gränsområden möjliggörs. I dessa områden är själva gränsövergångarna, och därigenom gränserna själva, snarare att beteckna som vaga än fasta, tydliga och svårpenetrerade. En gränsernas gråskala. Små intensitetsskillnader som gradvis synliggörs en ny nyans; att vi plötsligt

befinner oss i ett annat område, organiserat efter andra logiker. Modus accentuering markerar på så sätt att *transition* och *mångfald* skall tänkas som förfaringssätt på *gränsområdets* spelplan. Både *transition* och *mångfald* är ju annars möjliga att tänkas på ett helt annat sätt; som en enkel transportsträcka mellan två väldefinierade enheter varvid fokus ligger vid den exakta punkt där överträdelsen av den fasta gränsen sker (*transition*), eller en mångfald av väldefinierade enheter helt avskurna från varandra. Modus mångfald, eller pluralitet/pluralism, framträder alltid i Världskulturmuseets vetanden om samtiden via entiteter relaterade till och på något sätt förbundna med varandra.

Relationen mellan *mångfald*, *transition* och *accentuering* uttrycks i Världskulturmuseets vetanden om samtiden framförallt genom dess anknytning till det världskulturella, globala sammanhanget. I *Kongospår* kan vi se hur *mångfald*, *transition*, *accentuering* även relateras till ett modus om *motstånd*: samtidigt som vissa nordbor var motståndare till de brutala övergreppen gentemot Kongoleserna hjälpte de till att upprätta det koloniala systemet och försvarade oftast även dess nödvändighet, efter en evolutionistisk övertygelse vi även finner i Hegels bildningsbegrepp. En liknande förbindelse är möjlig att spåra i *En stulen värld*. Då Paracasområdet under de senaste århundradena har utsatts för en omfattande plundring, eftersom dess textilier (vilka utgör olika gravsvepningar) är mycket eftertraktade av museer och privatsamlare, har en viktig del av Perus kulturarv skingrats. Kulturarvs förskingringen kan liknas vid en mänsklig diaspora. Peru och Sverige har här upprättat ett liknande samband som Kongo och Sverige genom Världskulturmuseets omfattande samling av Paracas textilierna. Sverige kan härigenom bidra med bevarandet av en del av Perus kulturarv och upprätta samarbetsprojekt med Peruanska forskare. Detta är åtminstone en förhoppning museibesökaren delges av en Peruansk arkeolog i en av utställningarnas videoinstallationer. Även i *Gender Blender* återkommer en sådan konstellation mellan *mångfald*, *transition* och *accentuering*. Transpersoner befinner sig i ett mellanrum där kön har en mångtydig betydelse, det är vare sig manligt eller kvinnligt, utan det handlar snarare om att vissa särdrag accentueras vilket möjliggör transpersonens *transition*.

Mångfalden utgör även ett skäl för museet att vecka om ett fenomen från en redan given betydelse till en annan. I *Horisonter* understryker såväl forskningsantologin (Abiri, Thörn eds. 2005) som utställningen att "Afrika" måste förstås som något mångfaldigt. Därav är det viktigt med att en mängd av röster ges utrymme att delge sin version av "Afrika". I *No Name Fever* är även där utgångspunkten att HIV/aids är ett mångfaldigt och mångtydigt fenomen som kräver en mångfald av lösningar. Det kan alltså inte enbart ses som ett medicinskt, virologiskt problem, utan HIV/aids måste även placeras i ett vidare sammanhang av ekonomiska, religiösa, sexuella och könsrelaterade praktiker. *Fair Fashion?* söker vecka om vårt förhållande till mode genom att lyfta fram de många möjligheter som finns till återvinning av redan producerade kläder, genom att exempelvis sy om gamla plagg. Men mångfald framställs även som ett hot: ju mer vi konsumerar desto större påfrestningar får planeten jorden utstå. I *Gender Blender* är det fenomenet kön som veckas om från den givna betydelsen om två entydiga, enhetliga och självständiga kön, manligt och kvinnligt, till att omfatta mångfald, *transition* och *accentuering*. Modus *mångfalds* prioritet i Världskulturmuseets vetanden om samtiden avtecknar sig tydligt i museets användning av "ögonvittnet". Varje utställning är uppbyggd av berättelser från nu levande eller döda informanter och även föremålen i utställningarna tilldelas en position som ligger närmare subjektets än objektets (jfr även kap. 9). Ytterligare ett exempel på detta är *Trafficking* där det i utställningen igenom framhålls att prostitution är något felaktigt vilket bryter mot de mänskliga fri- och rättigheterna. Samtidigt känner sig dock museet nödgat att i lärandematerialet ändå hålla dörren öppen för andra synsätt på sexköp. Dessa öppningar är visserligen inte särskilt intensivt markerade, då frågorna i lärandematerialet är mycket ledande i sin karaktär och den tillfrågade förväntas ändå att förhålla sig till sexköp som något förkastligt, men deras existens visar ändå att *mångfald* och *mångtydighet* är ett så pass prioriterat modus i museets vetanden om samtiden att öppningen ändå måste ges.

### III. MODUS: MOTSTÅND

Den vägledande principen för tänkandet och handlandet om motstånd uppfattas främst som något gott och önskvärt. Modus motstånd knyter i hög grad an till modus mänskliga fri- och rättigheter. Förbindelsen tydliggörs inte minst genom att motstånd i Världskulturmuseets vetanden om samtiden främst ställs i ett motsatsförhållande till förtryck. *Take Action ! 83 Ways to Change the World* är naturligtvis det självklara exemplet på detta. Hela utställningen organiseras efter olika sätt att göra motstånd mot ett förtryck, oavsett om det utgörs av marknadsekonomin nuvarande utformning, avsaknaden av rösträtt, en överväldigande ockupation eller mer subtila normaliseringsprocesser i det svenska samhället. Liknande motståndsmönster återfinns i *No Name Fever* (t.ex. mot normaliseringsprocesser; rättigheten att vara homosexuell; mot marknadsekonomin vinstmaximering), *Horisonter* (t ex. medborgerliga rättigheter utifrån t.ex. etnicitet och kön), *Hard Rain* (klimatproblem som exempelvis leder till stridigheter om vatten), *Fair Fashion?* (mot fabriksarbetares usla levnadsvillkor), *En stulen värld* och *Site Unseen: Dwelling of the Demons* (förtryck genom berövandet av människors kulturarv), *Gender Blender* (mot förtrycket att tvingas in i ett av två möjliga kön), *Trafficking* (mot förtrycket att tvingas sälja sin kropp).

Förtrycket förknippas ofta med makt. Makt blir till ett objekt som kan innehas och skiljer sig på så sätt från Foucaults användning av ordet makt som en kortform för maktrelationer; där kraft ställs mot kraft varvid makt och motstånd förutsätter varandra. En situation där motstånd är omöjligt är den sällsynta situation då ett fixerat dominansförhållande råder, exempelvis när inte ens självmordet som motståndsstrategi längre är möjligt, långt i från maktrelationernas spel mellan krafter, eftersom den ena punktens kraft till slut har ebbat ut (jfr Foucault 1976/2002, kap. 3 i detta arbete). Världskulturmuseets vetanden om samtiden uppvisar dock en något ambivalent hållning till frågan om makten bara är repressiv eller om den även skall förstås som produktiv. I och med att makt främst förstås som ett objekt vilket vi kan tävla eller strida om, är frågan om maktens eventuella produktivitet knuten till en fråga om legitimitet. Beroende på vem som "innehär" makten ges den formen som antingen god (icke förtryckande) med skapandets möjlighet eller ond (repressiv) med raserande egenskaper. Frågan om makten knyter med andra ord snarare an till en mer klassisk uppfattning om den, utifrån juridiken eller ekonomin, än till Foucaults maktrelationer (jfr Foucault 1976/2008). I och med att det rör sig om en fråga om legitimitet, och inte en beräkning av det faktiska förhållandet mellan två punkter, kan också motståndet klassificeras som något negativt såsom ett konserverande av givna dominansförhållanden: eller en vilja att omstörta en given "god" ordning. En annan möjlighet är att makt här förstås som att det alltid har en korrupperande sida och motståndet är dess motsats och därmed alltid är produktivt. Utställningarna och de vetenskapliga artiklarna ger dock inte tillräckligt med ledtrådar för att det skall vara möjligt att utreda detta närmare. Vad som däremot är tydligt är att motstånd främst lyfts fram som något positivt och att "makt" främst förstås utifrån ett ekonomiskt-juridiskt raster.

Modus motstånd arbetar som ett verktyg för att återupprätta den förtryckte genom att framhäva denne som visserligen tilldelad positionen "den andre", men utan att vara ett hjälplöst offer. Den potenta aktive individen är en figur som är särskilt tydlig i *Horisonter*; där understryks att plantageägarna bävade för möjligheten till slavuppror. Modus motstånd förevisar här på ett föredömligt sätt det nära bandet mellan VKM:s vetanden om samtiden och den dialogiska demokratitanken. Samtliga utställningar framhåller nämligen hur viktigt det är att vi är aktiva, att vi alla har ett ansvar och kan påverka. I *Trafficking* heter det till exempel att:

Världskulturmuseet vill med utställningen trafficking göra människor medvetna om denna handel, att den förekommer mitt bland oss här och nu och att vi med vårt eget agerande faktiskt kan påverka ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se) [utställningar/trafficking]).



Trafficking är särskilt intressant då den även avviker från de övriga utställningarna. Här framställs de som tvingas till prostitution som hjälplösa offer och inte som potenta individer vilka själva kan och gör ett motstånd. Motståndet kommer istället utifrån. Från poliser och människor involverade i olika rörelser.

Modus motstånd kan även sättas i relation till modus transition. I *Born in Europe* uttrycker exempelvis en av informanterna lyckan över att hennes barn kommer att vara en del av två kulturer. Härigenom har barnet en möjlighet att alltid kunna röra sig, finna en utväg och inte vara fångad. Här tydliggörs även hur prioriterat möjligheten till rörelse är. Att kunna bege sig och bli den man själv vill bli. Möjligheten att kunna accentuera antingen ett svenskt, iranskt, eller något annat särdrag innebär på så sätt ett skydd, ett motstånd mot eventuella kommande problem.

#### IV. MODUS: BILDNING

Bildning förstått som ett modus innebär en vägledande princip där praktiken att *odla sig själv* framhålls som något önskvärt. I föregående kapitel berördes hur bildningsbegreppet ofta delas in i två motsatta betydelser; avbilden som skall efterliknas med historiska referenspunkter i en kristen mystik, eller som en fri process utan slut. Men som också nämndes i kapitel sex är det även möjligt att se att båda dessa betydelser ibland kombineras med varandra (jfr kap 6). I Helgessons artikel som här har använts som en orienteringspunkt återfinns båda dessa moment i *modus bildning*: å ena sidan en bild att efterlikna, ett mål att uppnå, och å andra sidan ett fritt forfarande av själen eller självet: att via reflektion ständigt forma och omforma sig själv.<sup>347</sup> Detsamma gäller den helhet av utsagor som utgör *Horisonter* vetanden om samtiden och övriga av Världskulturmuseets vetanden om samtiden. Den bild att efterlikna som anges är den *solidariska världsmedborgaren*. Bildning i det här avseendet pekar på så sätt tydligt ut vad som är det gemensamma vi bör sträva efter: en *global allmänmänsklig solidaritet*, vilket är själva tematiken för det fjärde och sista lagret. I *Born in Europe* formeras den kring föräldraskapet. De känslor som är förknippade med föräldraskapet framhålls som allmänmänskliga och går att finna överallt. I *Born in Europe* är det möjligt att spåra något som kan liknas vid Habermas tanke om en global solidaritet som kittet för ett världsmedborgarskap (jfr kap. 7) i den underliggande argumentationen för utställningen. På så sätt anses föräldraskapet, genom sin allmänmänsklighet, knyta samman dig som infödd med såväl immigranten som andra människor i världen, varför du bör känna frändskap istället för fiendskap, även om personen i fråga kommer från en avlägsen kultur. Citatet från *Trafficking* när modus motstånd avhandlades ovan, är även ett utmärkt exempel på hur bildning som en önskad vägledande princip för tänkandet och handlandet opererar i Världskulturmuseet vetanden om samtiden: med utställningen vill museet medvetandegöra fenomenets förekomst, att det angår oss alla och att det är något vi bör reflektera över; en reflektion kring vårt förhållande till fenomenet och till oss själva och andra genom fenomenets förekomst. Vi får här veta att vi alla kan och bör visa vår solidaritet med dessa offer: det finns en orättvisa av global karaktär vilken även är högst påtaglig i vår egen lokalitet. I samtliga av Världskulturmuseets vetanden om samtiden går mönstret igen: utställningen är ett medvetandegörande för en reflektion som skall leda oss till att inta positionen medborgare. En solidarisk världsmedborgare som aktivt tar del i att avhjälpa den *orättvisa* som framträder genom det andra lagret och blockerar vägen till det fjärde lagret, det för oss alla gemensamma, en *global allmänmänsklig solidaritet*, vilket möjliggör en fungerande öppen liberal demokrati i ett världskulturellt samhälle.

Denna medvetandegörande funktion markerar även vikten av *reflektion* för modus bildning. I samtliga av Världskulturmuseets vetanden om samtiden är det en specifik form av reflektion som besökaren anmodas göra. Reflektionen kan både ses som en del i bildningsarbetet då den markerar den oändliga processen i odlandet av självet vilket innebär att vi alltid kan "förbättra" vårt uppträdande som "solidariska världsmedborgare" och som ett eget önskat modus vilket veckas in i mo-

du bildning. Hur denna reflektionsform gestaltar sig och dess grad av prioritet i förhållande till de övriga modus som utgör den primära serien för Världskulturmuseets vetanden om samtiden kommer att undersökas i det kapitel som följer.

### III. KONKLUSION

Det är tydligt att Världskulturmuseet är en annan typ av museum än det "klassiskt" moderna kulturvetenskapliga museet. I de vetanden om samtiden Världskulturmuseet bildar under interimstiden och de fem första generationerna är det ett annat kulturvetenskapligt museum som framträder: ett museum vars arbetssätt utgår från en tematisk-tvåvetenskaplig organisering där tvåvetenskap förstås utifrån transdisciplinära villkor. Vi möts aldrig av utsagor där det framhålls att det som sägs kommer från ett visst akademiskt-disciplinärt håll, såsom fallet är i mer interdisciplinärt hållna projekt. Det som istället hålls i fokus är möjligheten till en civilisationskritik som exempelvis efterfrågas i rapporten *Kunskap som kraft* (DS 1996:74) eller av Stefan Jonsson i *De andra* (Jonsson 1993). Världskulturmuseet är alltså ett museum där det "nya" samhällsuppdraget för museerna såsom en infrastruktur för det kritiska resonemanget ges en materialitet. Vikten av att kunna röra sig över gränser, vara i och förstå *transition* understryks. Detsamma gäller även *mångfalden*, eller pluraliteten. Världskulturmuseet som en bildningsinstitution ger även tanken om det kulturvetenskapliga museet en något fördjupad och förändrad innebörd. Kulturgenrens *bildning* innebär ju även en uppmaning om odlandet av självet. I den origami som framträder är det möjligt att se hur ett mål eller en bild att efterlikna avges: den solidariska världsmedborgaren där vi strävar efter en allmän en global allmänmänsklig solidaritet. Kravet på att vara en infrastruktur för ett kritiskt resonemang innebär även att en plats bereds för en reflektion varigenom vi i en fortgående process kan forma och omforma oss själva. Som kulturvetenskapligt museum kan alltså Världskulturmuseet också förstås som ett rum för bildning, förstått som ett odlande av självet i och genom samtal med omvärlden via de vetanden som formeras i och genom utställningarna. I dessa bildningssträvanden är det bland annat önskat att vi skall göra ett *motstånd* mot olika förtryckande former som leder till att vi tänker och handlar på sätt där vi upprättar någon som *den andre*.

Liksom världskulturbegreppet redan aviserade i föregående kapitel möter vi alltså inte en platt och endimensionell yta där museet jämför olika levnadsmönster med varandra och dess avstånd, när vi träder in i Världskulturmuseets vetanden om samtiden. Den sakkunskapliga akten varvid sanningen nås via inläring av en uppsättning av fakta om exempelvis levnadssätt i "Afrika", vad HIV/aids eller Trafficking "är" prioriteras inte primärt. Det tilldelade samhällsuppdraget och organisationsprincipen efter det tvärsaktoriella museet innebär en annan riktning varvid den spirituella vägen till sanning vars sanningssägande kräver att subjektet alterneras, att självet odlas, ges ett visst företräde. Istället för en plan yta med distribution eller cirkulation av sakkunskap beskrivs alltså Världskulturmuseets vetanden om samtiden bäst som en flerdimensionell origamisk struktur där lager både skymmer och förespår varandra. Genom en detaljstudie av Stefan Helgessons bidrag (2005), "Slavery and universalism" till forskningsantologin *Horizons: Perspective on a Global Africa* (Abiri, Thörn ed. 2005) urskiljdes fyra lager: 1) Ett *vetande om "Afrika"* som *samtidsfenomen*, 2) *slaveri*, 3) en *öppen liberal demokratis dispositiv* och 4) *universalism*. Samtliga av de undersökta vetandena om samtiden är uppbyggda efter detta mönster; först angivandet av en allmän tematik för vetandet om samtiden; sedan ett andra lager där det uppdragas att vi står inför en *global orättvisa* vilket blir ett problem då vi säger oss leva efter och inom ett vetande om en *öppen liberal demokrati*, origamins tredje lager; vilket aktualiserar det fjärde lagret: en strävan efter upprättandet och upprätthållandet av en *global allmänmänsklig solidaritet*, som innebär att den globala orättvisa vi står inför, enligt museet, är än mer akut och viktig att uppmärksamma. Från referensexemplens detaljerade nivå till vetandenas övergripande nivå sker det dock några smärre förskjutningar. Det första lagret är i sitt innehåll naturligtvis varia-

belt: det kan handla om "Afrika", om HIV/aids, om Trafficking eller något annat (lager 1: Ett vetande om  $x$  som samtidsfenomen, t.ex. "Afrika"). Konfigurationen av det andra lagret innebär på en övergripande nivå en repetition av referensexempels modusschema, samtidigt som det till viss del är variabelt. Modus *slaveri* som angav riktningen för det andra lagret i detaljstudien är variabel och är utbytbar mot andra praktiker som på något sätt är störande, då de aktualiserar en *verksam global orättvisa*. På ett liknande sätt är referensexempels modus skuld variabelt mot andra termer där en viss förpliktelse att stå till svars för den värld vi lever i manifesteras. Förpliktelsen aktualiseras även den av att en *verksam global orättvisa* antas föreligga. *Global orättvisa* är således temat för det andra lagret på en övergripande nivå (lager 2: *Global orättvisa*). Det tredje lagret innebär en exakt repetition (lager 3: en *öppen liberal demokratis dispositiv*). Liksom det andra lagret innebär konfigurationen av det fjärde lagret på en övergripande nivå att referensexempels modusschema repeteras samtidigt som det till viss del är variabelt. Frågan om det universella är visserligen fortfarande aktuellt men det repeteras snarare implicit än explicit genom att en *global allmänmänsklig solidaritet* just riktar sig mot det gemensamma på en global nivå; ett gemensamt ansvar för vår värld och en gemensam rättighet att delta i den. I referensexemplet, "Slavery and Universalism", framhävs alltså en problematik kring universalism, men frågans prioritet aktualiseras samtidigt, implicit, av en *global allmänmänsklig solidaritet* som mål. Temat för det fjärde lagret på en övergripande nivå är således en *global allmänmänsklig solidaritet* (lager 4: en *global allmänmänsklig solidaritet*).

I kapitlets inledning ställdes fyra vägledande frågor för analysen av hur Världskulturmuseets vetanden om samtiden konfigureras: 1) Knyter VKM fortfarande an till transitionens tankeschema och dess tre prioriterade modus i sina utställningar? 2) Tar VKM:s konfiguration av vetanden om samtiden en särskild form, som inte nödvändigtvis delas av andra vetanden som anknyter till *transitionens tankeschema*? 3) Hur gestaltar sig den fullständiga serien av prioriterade modus som konfigurerar vetandena om samtiden i och genom VKM? 4) Finns det någon "allmän" konfiguration för vetandena om samtiden i och genom världskulturmuseet, eller har varje utställning och det vetande om samtiden som där konfigureras sin egen specifika serie av modus? Även här överensstämmer den detaljerade analysen av artikeln "Slavery and Universalism" som referenspunkt med undersökningen av de övriga utsagorna i de studerade utställningarna och antologibidragen som delgavs på en mer övergripande eller allmän nivå. Svaret på den fjärde frågan är alltså att det finns en allmän interiör konfiguration för Världskulturmuseets vetandena om samtiden, med en viss serie av återkommande modus.

Det finns två huvudsakliga skäl till att det för tillfället inte är möjligt att fullt ut svara på den tredje frågan om hur den fullständiga serien av prioriterade modus gestaltar sig. För det första är det ännu oklart hur *reflektionens värde*, både som en del av modus bildning och i egenskap av ett eget särskilt avgränsat modus, verkligen gestaltar sig i Världskulturmuseets vetanden om samtiden: alltså vilken särskild form för reflektionen som premieras i dessa vetanden. För det andra, och som konsekvens av det första, är det ännu inte möjligt att fullt ut ange vilket eller vilka modus som är mest primära i föreliggande konfiguration. Liksom i det första fallet kommer detta att kunna fastställas först när det är klarlagt vilken *reflektionsform* som primärt prioriteras i museets vetanden om samtiden. Den serie av modus som ändå är möjlig att fastställa, med reservation för den exakta formuleringen av reflektionens form, utgörs av följande vägledande principer för tänkandet och handlandet: *transition, mångfald, accentuering/schattering, mänskliga fri- och rättigheter, den andre, motstånd och bildning* (samt *reflektion*). Detta innebär att svaret på den andra frågan är att, ja, Världskulturmuseets vetanden om samtiden varierar *transitionens tankeschema* och dess tre grundläggande modus (*transition, mångfald och accentuering/schattering*). Att *transitionens tankeschema* fortfarande utgör prioriterade modus, tillsammans med de övriga fyra (eller fem modus, beroende på om vi räknar reflektion som ett specifikt modus eller en del av modus bildning), framgår tydligt vilket innebär att det även

är möjligt att svara ja på den första frågan. Möjlighetsvillkoren som uppställdes för det institutionella etablerandet av världskulturmuseiprojektet förlängs in i och förblir på så sätt centrala för Världskulturmuseets i dess operativa verksamhet.

Ett tydligt tecken på bildningens kunskapsform är dels på det sätt högst personliga *erfarenheter* får, minst, samma värde som uttalat vetenskapliga utsagor i utställningarna; dels hur de båda vetenskapliga antologierna, tvärvetenskapliga i sin karaktär, i det närmaste utgör parallella vetanden till utställningarnas dito: de ingår endast med något undantag (Helgesson 2005) inte i utställningarna, men de arbetar dock som en avlägsen referens till utställningarnas vetanden om samtiden, eftersom de lätt kan passas in i utställningarnas tematiker ("röster" och "emotioner") och med sin vetenskapliga sakkunskap understödjer utställningarnas icke-vetenskapliga utsagor. Samtidigt ges de alltså inte någon prioriterad ställning, utan utgör endast ett underlag, ett hjälpmedel, för att möjliggöra den prioriterade praktiken att odlas sig – omvandla sitt subjekt för att nå tillträde till "sanningen".

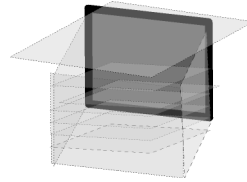
## 9.

### REFLEKTIONSFORM OCH

I föreliggande kapitel undersöks dels vilken reflektionsform, dels vilket problematiseringsområde som prioriteras i och genom världskulturmuseets vetanden om samtiden. Reflektionsform innebär här en viss förordad teknik om hur vi skall arbeta med oss själva i bildningsprocessen. Problematiseringsområde betyder i sin tur ett visst verksamhetsfält som samlas kring en gemensam typ av problematisering. Problematiseringen begagnar i sin tur en eller en uppsättning av tekniker för hur reflektionen

skall organiseras. Genom att analysera de modus som sammantaget bildar ett visst problematiseringsområde är det på så sätt möjligt att definiera vilken teknik, eller vilka uppsättningar för tekniker för reflektionen som premieras och prioriteras; eller omvänt, genom att fastställa de prioriterade och premierade reflektionsformerna är det möjligt att bestämma vad för slags problematiseringsområde som prioriteras i ett visst vetande om samtiden. Kapitlet utgörs av tre avsnitt: I. Vikten av att reflektera, II. Världskulturmuseet och det samtidsdiagnostiska fältet, samt III. Världen som moraliskt problem. Det inledande avsnittet, I. Vikten av att reflektera, ger en sammanfattning över hur museets framhållande av vikten av att reflektera stämmer väl överens med hur demokratiutredningen förordar en "deltagar-demokrati"; vilket i sin tur innebär en förlängning in i en akademisk-teoretisk diskussion om "dialogiska demokratimodeller" såsom Habermas deliberativa mönster. Att det anses viktigt att reflektera aktualiserar även frågan om hur den prioriterade reflektionsformen i och genom Världskulturmuseets vetanden om samtiden gestaltar sig.

Kapitlets andra avsnitt, II. Världskulturmuseet och det samtidsdiagnostiska fältet, tar avstamp i den fråga som aktualiseras i föregående avsnitt och inriktar sig mot de beröringspunkter VKM:s vetanden om samtiden har till ett tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält genom gemensamma problematiseringsområden. Fokus ligger här vid de prioriterade men ändå sekundära problematiseringsområdena i VKM:s vetanden om samtiden: *Levnadsmönstret som problematiseringsområde* och *aktualiteten som problematiseringsområde*. Avsnittets första sektion behandlar det förstnämnda problematiseringsområdet och dess förhållande till samtidsdiagnostiken (Sektion A). I den andra sektionen undersöks relationen mellan samtidsdiagnostik och aktualiteten som *problematiseringsområde*. Analysen av dessa båda problematiseringsområden förbinder de modus och teman som framträder i utställningarna med olika akademisk-teoretiska arbeten som inte har någon direkt koppling till utställningarna, men som arbetar som referenspunkter för tänkandet. Detta är särskilt tydligt i Sektion B. Kapitlets tredje avsnitt, III. *Världen som moraliskt problem*, organiseras kring två huvudsakliga frågor. För det första hur reflektionsformen *bekännelse* synliggör problematiseringsområdet *Världen som moraliskt problems* prioritet, och hur



Figur 9.a. Reflektionsform och problematiseringsområde som det fjärde lagret och sidan i Världskulturmuseet förstått som en medborgerlig offentlighet, samt den bakre sidan i den kub vilken utgör hela det sammanhang varigenom museet är möjligt.

problematiseringsområdet lyfter fram den specifika reflektionsform som får företräde när vetandena som samtiden konfigureras i och genom VKM. Detta behandlas i den första sektionen, A. Bekännelsen som primär reflektionsform, bestående av två moment I. Bekännelse som självrannsakan och II. Bekännelse som konfession. De båda momenten undersöker vad självrannsakan respektive konfession innebär i sammanhanget som en sammantagen reflektionsform och det sätt varpå det framträder i Världskulturmuseets vetanden om samtiden. Den andra sektionen, B. Världen: Gränserna för Världskulturmuseets vetanden om samtiden, undersöker genom den händelse nedtagandet av tavlan *Scene d'Amour* inom utställningen *No Name Fever* utgör, hur gränserna ser ut för den värld vi som världsmedborgare skall problematisera ur ett etiskt-moraliskt hänseende, via bekännelsens båda moment om självrannsakan och konfession. Först ges en orientering om själva händelsen (moment I), sedan berörs hur museet är inbegripet i ett ständigt sannings- och marginaliseringsspel (moment II. Sannings- och marginaliseringsspel). Därefter analyseras hur Världskulturmuseet i sina praktiker förhåller sig olika till en "kristen" och en "islamsk" helighet (moment III. Två förhållningssätt till "helighet"). Kapitlet avslutas med att belysa dels hur museet simultant anlägger två vitt skilda förhållningssätt till gränser; dels var och vart gränsen för den "vetbara världen" går för Världskulturmuseet (moment IV. Två förhållningssätt till gränser: *Den oönskade färdkamraten eller den "externa" andre*).

## I. VIKTEN AV ATT REFLEKTERA

Redan i museiprojektets begynnelse framhålls vikten av museet som en plats för medborgaren att reflektera. I den skiss till en övergripande verksamhetsidé för SMVK ("Upplevelse, delaktighet och insikt") organisationskommittén tecknar i sitt slutbetänkande är en av huvudpunkterna för den kommande verksamheten vid samtliga av myndighetens museienheter att besökaren skall ges tillfälle att reflektera över frågor kring kulturell identitet (jfr SOU 1998:125 s. 27). Av de fyra museienheterna är det endast VKM som lyfter fram museet som en plats där reflektion ses som primärt för medborgaren.<sup>348</sup> Reflektionens framskjutna position i VKM:s verksamhet framhävs inte minst på museets hemsida där följande text är det första som möter besökaren:

Världskulturmuseet vill vara en arena för diskussion och reflektion där många och olika röster kommer till tals, där kontroversiella och konfliktfyllda ämnen kan tas upp, samt en plats där människor kan känna sig hemma över gränser ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

Att reflektionen och viljan till samtal som framhävs av Världskulturmuseet stärker hypotesen om Världskulturmuseet som en medborgerlig offentlighet vars samhällsuppdrag är att vara en infrastruktur för ett kritiskt resonemang om sakernas tillstånd (museet förstått som bildningsinstitution) är inte särskilt förvånande när museet knyts an till bildning och dialogiska demokratiformer. Demokratiutredningen presenterar exempelvis "deltagardemokratin" som en offentlighet, där vi bör "garanteras deltagande i den gemensamma politiska praktiken för att tolka och omtolka vad som är rätt och gott" (SOU 2000:1 s. 22). En sådan arena innebär naturligtvis att många röster måste kunna komma till tals och Världskulturmuseets ambition om att vara en plats där människor känner sig hemma över gränser kan även den anas i demokratiutredningens karaktärisering av deltagardemokratin. Liksom demokratiutredningen framhåller Världskulturmuseet ett deltagande i den medborgerliga offentlighetens reflekterande samtal som något av en plikt. Det är här möjligt att se den tredje möjlighet att förstå museet som en politisk teknologi på, som berördes i kapitel fem (jfr kap. 5 avsnitt II, sektion B). Plikten av att deltaga i den medborgerliga offentligheten samt att framhålla en strävan efter något gemensamt kan ses som en disciplinerande praktik där individen anmodas att vara på ett visst sätt. I det här fallet är det tydligt att det rör sig om att vara en aktivt deltagande demokratiskt sinnad individ, villig och intresserad av att lyssna på sina medmänniskor i en reflekterande diskussion, där de deltagande parterna inte nödvändigtvis behöver hålla med var-

andra. Samtidigt kan museet ses som en politisk teknologi för individen att utföra sitt medborgarskap med. Det är inte hugget i sten vad som är gott eller ont, utan detta kan – och skall – tolkas och omtolkas i en ständig demokratisk process. Även det konfliktfyllda och kontroversiella skall tas upp till diskussion och det skall vara en plats där många kan göra sin röst hörd, säger ju Världskulturmuseet i citatet ovan. Önskan om att vara en sådan arena för diskussion finner även ett stöd i den ”deliberativa” demokratimodell demokratiutredningen gärna ser i kombination med framför allt deltagardemokratin: ”Politik kopplas till diskussion. Demokratin är därför i behov av offentliga arenor där opinioner kan bildas, debatteras och ifrågasättas” (SOU 2000:1 s. 22-23).<sup>349</sup>

Den konstellation av dialogisk demokrati där deltagardemokratin prioriteras är även intimt förbunden med bildningstanken. För det är först när vi deltar i dessa sammanhang med en tillit till våra medmänniskor grundade i någon form av gemensamma intressen som människan har möjlighet att utveckla sin potential (SOU 2001 s. 23). Demokratiutredningens argumentation känns igen från Gadamers förståelse av bildning: ett tillblivet *Vara* vilket kräver ett gemensamt sinne där vi vänder oss till ett *sensus communis* (jfr kap 6, avsnitt II, sektion C). Utgångspunkten för Demokratiutredningens resonemang om människan som en social varelse, korrelerar även med ett tänkande inom det samtidsdiagnostiska fältet om motsättningen mellan individuella och kollektiva identiteter. Där vi inte enbart kan bygga ett samhälle på individuella identiteter, eftersom individens identitet som medborgare är en kollektiv identitet med någon form av strävan mot något gemensamt (jfr Dahlgren 1995, Bauman 1999/2000). En fråga infinner sig dock. Tar reflektionen samma form som den vi, exempelvis, finner i Gadamers bildande samtal? Rör det sig om en horisontsammansmältning, där vi ger frågan och frågandet en prioritet framför svaret? Är det en reflektion som spelar med en sedan given tradition och finner ”sanningen” i och genom en given uppsättning klassiker? (jfr Gadamer 1960/1997) Eller är det den reflektionsform vi finner hos Michel Foucault? En specifik historisk-filosofisk reflektionsform där ett asketiskt-estetiskt drag lyfts fram. Där det rör sig om att både omforma sig själv och det sammanhang vi lever i. En asketisk övning då vi anmodas att ställa den fråga Kant bland annat ställer i uppsatsen *Svaret på frågan: Vad är upplysning?*, hur är det möjligt att tänka på ett annat sätt än vi redan tänker och i vilken utsträckning är det möjligt att tänka annorlunda? (jfr Foucault 1978/2007, 1983/2010, 1984a/2002b, Kant 1784/1989). Att omforma sig knyter naturligtvis an till det estetiska draget om att alltid vara i transition. Att inte förbli förnöjd med det vi en gång har varit, tänkt eller med de sanningar vi upprättat, utan att hela tiden tänka ”nytt”: att uppfylla det asketiska draget. Men det handlar också om en analys som siktar mot att försvaga de givna dominansförhållanden som finns i vår samtid. Vecka om det som redan är givet: vansinnet, brottet, straffet och fängelset, sexualiteten etc. och undergräv på så sätt en redan given sannings manifesta tyngd. I Foucaults kritiska reflektion skulle det här även vara möjligt att framhäva en tredje axel; ett etiskt drag om solidaritet genom en omsorg om sig själv och andra (Foucault 1984a/2002b, 1984d/2007, 1981/2007).

Frågan om hur reflektionens form gestaltar sig är intimt relaterad till hur Världskulturmuseet problematiseringsområde är utformat. Formen för reflektionen och problematiseringsområdet avpassas efter varandra då de utgör varandras funktioner: för att vi skall kunna problematisera något på ett visst sätt måste vi även reflektera på ett särskilt sätt. Relationen mellan det prioriterade problematiseringsområdet och reflektionsformen kan formuleras genom följande fråga: Vad är det som framför allt skall problematiseras i och genom den reflektion som är en del av vårt bildande samtal? Ett första steg i analysen av problematiseringsområde och reflektionsform är således att kartera ut möjliga prioriterade problematiseringsområden för Världskulturmuseets vetanden om samtiden.

## II. VÄRLDSKULTURMUSEET OCH DET SAMTIDSDIAGNOSTISKA FÄLTET

Världskulturmuseets relationer till ett tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält har hittills främst berörts utifrån världskulturbegreppets förbindelser med globaliseringsteorier och tvärvetenskap, samt hur tänkandet kring dialogiska demokratimodeller är förankrat i en diagnostisering av samtiden. Den sistnämnda relationen har i viss mån berört den fråga som kommer att behandlas i föreliggande avsnitt; VKM:s vetanden om samtidens beröringspunkter till ett tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält genom gemensamma problematiseringsområden. I Världskulturmuseets sammanhang är det tre typer av problematiseringar av samtiden som framstår som prioriterade: *levnadsmönster*, *aktualiteten och världen som etiskt-moraliskt problem*. Gränserna mellan dessa tre områden är inte nödvändigtvis helt skarpa; utan de kan ses som fluktuerande intensifieringar av varandra; där framför allt problematiseringen av aktualiteten knyter an till en analys av levnadsmönster och ibland även tar sig an moraliska frågor. Skillnaden handlar här således främst av nyanser, betoningar, där olika problematiseringar (frågor) accentueras inom de olika problematiseringsområdena.

### A. SAMTIDSDIAGNOSTIK OCH LEVNADSMÖNSTRET SOM PROBLEMATISERINGSOMRÅDE

Antropologiska kulturgenrens företrädare i det bildande samtal Världskulturmuseet är tänkt att vara en infrastruktur för, indikerar att Världskulturmuseet problematiserar levnadsmönster. Det rör sig här om klassiska antropologiska frågor som: vad är människan? Hur ser levnadsmönstret ut vid en viss plats, tid, för en viss grupp och hur skiljer sig och sammanfaller det undersökta områdets levnadsmönster mot andra undersökningsområden? Ett exempel på detta är hur föremålen i stor utsträckning fungerar som kommentarer på ett levnadsmönster:

”Tyi Wara, en gudomlig varelse, till hälften människa och till hälften djur, som lärde bamanafolket att bruka jorden.” [...] Vid skördetiden utförs danser med sådana huvudbonader för att hedra Tyi Wara [...] Med bamanasamhällets respekt för föreningen mellan man och kvinna som grund lyfter danserna fram hur könen kompletterar varandra. Den manliga Tyi Wara representerar den sol som gör marken – den kvinnliga Tyi Wara – fruktbar. Denna koppling utgör modell för förhållandet mellan mannen och hustrun ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se))

Textutdraget återfinns i *Horisoners* sektion *Röster om manligt och kvinnligt* och den kommenterar könsrollerna i Västafrikanska Mali via några Tyi Wara huvudprydnader som återfinns i en monter i utställningen. Att det är levnadsmönstret och inte en estetisk upplevelse av föremålet som prioriteras i museet understryks av textskyltens rubrik *”dualismen i konsten”*. På ett liknande sätt som vi kan se en dualism i konsten kan vi också se en dualism i förhållandet mellan man och kvinna som inte nödvändigtvis är applicerbart i ett Västerländskt sätt att organisera familjelivet.<sup>350</sup> Än tydligare exempel på konstens kommenterande funktion av levnadsmönster – snarare än en estetisk upplevelse – är de konstnärliga videoinstallationer som förekommer i de flesta av Världskulturmuseets utställningar.

När vi närmar oss levnadsmönster som ett problematiseringsområde är det dock viktigt att uppmärksamma att den här typen av problematisering kan varieras och få helt olika konsekvenser för vetandets form. I kapitel 7 såg vi exempelvis hur Statens Kulturrådet knöt an till en problematisering av levnadsmönster i sitt förslag om att jämföra samtida levnadsmönster från ”utvecklingsländer” med levnadsmönster i Sveriges historia, för att på så sätt visa på likheter mellan ett förindustriellt Sverige och ett fattigt utvecklingsland. Kulturrådet tänker sig här snarare ett museum med ett samhällsuppdrag om att minnas istället för att kritiskt resonera (Statens kulturråd 1986:3). Problematismen av levnadsmönstret liknar, vidare, snarare en klassisk jämförande antropologi än den typen av vetande vi stöter på i Världskulturmuseet. Detta märks även i förhållande till vilket tanke-schema som anläggs. I Kulturrådets rapport är det snarare *koherensens tankeschema* med dess väl av-



gränsade rum som ges ett företräde, än gränsområdets tankechema. Även om "jämförelsen" kan uppfattas som en rörelse över en gräns, likt transitionen, från ett avlägset Sverige till ett avlägset men nutida "utvecklingsland" så rör det sig ändå inte om en transition. Sverige och "utvecklingslandet" återfinns nämligen på helt skilda nivåer och "möts" därför inte: Sveriges reella nutid är helt skild från det lands reella nutid som det jämförs med. De är varandras dubblörer. I den transition vi möter i Världskulturmuseets vetanden om samtiden ligger Sveriges samtid på samma nivå som det levnadsmönster det jämförs med.

Världskulturmuseet bjuder alltså på en variation av detta klassiska antropologiska tema i sina vetanden. Det handlar inte om att visa på utvecklingsmönster mellan ett avlägset historiskt Sverige och ett nutida "utvecklingsland", utan jämförelsen handlar snarare om att visa på vissa grundläggande mänskliga livsmönster som återfinns "överallt" i världen. Utställningen *Born in Europe* kan tjäna som ett exempel på detta. I *Born in Europe* avtecknar sig även en av tre återkommande typer av examinationsobjekt som formeras genom Världskulturmuseets vetanden. Det som här benämns för examinationsobjekt hämtar sin teoretiska kraft från Foucaults syn på vad ett objekt är, alltså något eller någon det utvinns en kunskap om som "behärskas" eller "manipuleras" (Foucault 1969/2002, jfr kap 3), och den dubbelbetydelse han lyfter fram i franskans ord för examination (*examen*) (Foucault 1974/2001, jfr kap 3.). Examination kan här betyda såväl en kunskapsprövning som en underökning. I avsnitt B, sektion II nedan utvecklas resonemanget kring examinationsobjekt där de övriga två typerna av examinationsobjekt även undersöks. Föräldraskapet är det tydligast framträdande examinationsobjektet i *Born in Europe*. Utställningens fokus rör tankar och erfarenheter kring föräldraskap; om hur livsmönstret kring att födseln, uppfostran ser ut i olika delar av världen, hur ett specifikt utomeuropeiskt livsmönster skiljer sig från ett europeiskt.<sup>351</sup> Det jämförande perspektiv som framträder handlar om att visa gemensamheter om drömmar, farhågor, glädje rörande föräldraskapet och de villkor barnen omges av i sitt kommande liv. I *Born in Europe* uttrycks detta bland annat genom frågor om migration, anpassning till och förändrade livsmönster och den utsatthet, det utanförskap, men även framtidstro migrationen innebär, speciellt för den kommande generationen (jfr *Born in Europe*).

I den mån vetandet om samtiden knyter an till levnadsmönstrets eller aktualitetens problematiseringsområden bildas examinationsobjekt av den här typen i samtliga av de vetanden om samtiden som konfigureras genom VKM. Vi lär oss hela tiden något om både de informanter som delger oss sina utsagor, genom dessa utsagor, och om det samtidsfenomen det specifika vetandet handlar om. Den samtidsdiagnostik om hur vi lever idag, får nog ändå ses som en svagare variant än den samtidsdiagnostik vi stött på tidigare i kapitel, fyra, fem, sex och sju. Men det är ändå möjligt att tala om en sorts samtidsdiagnostik när problematiseringar av samtida levnadsmönster görs på det här sättet. Två bidrag till forskningsantologin *No Name fever Aids in the Age of Globalization* (Follér, Thörn red. 2005) som visserligen är svåra att klassificera som antingen tillhörande levnadsmönstret eller aktualitetens problematiseringsområde är Bertil Egerös (2005) studie "HIV/AIDS- globalization and polarization" och Michael Blackwells (2005) undersökning "HIV/AIDS in Romania". Artiklarna ligger i gränsområdet mellan de båda problematiseringsområdena, dock med en något starkare betoning på levnadsmönstrets problematiseringsområde. Båda undersökningarna organiseras kring den negativa inverkan HIV/AIDS-epidemin får på ekonomin, en påverkan vilken leder till en än ökad förtvivlan hos dem som drabbas av epidemin, såväl infekterade, som ickeinfekterade, samt hur den förda nationella och internationella ekonomiska politiken bidrar till epidemin förvärras. HIV/AIDS och dess relation till enskilda individers och ett helt samhälles ekonomi framställs som en nedåtgående spiral i de båda artiklarna.<sup>352</sup>

## B. SAMTIDSDIAGNOSTIK OCH AKTUALITETEN SOM PROBLEMATISERINGSOMRÅDE

Tanken om Världskulturmuseet som en medborgerlig offentlighet under projektets institutionella etablerande förlängs in i den pågående verksamheten. Korrelationerna mellan världskulturmuseiprojektet och diskussionerna om vikten av att utarbota andra demokratiformer än den representativa liberala demokratin inom ett samtidsdiagnostiskt fält under etablerandefasen, framträder allt tydligare när relationen mellan *aktualitetens problematiseringsområde* och samtidsdiagnostiken uppmärksammas. Relationen visar också att det vore felaktigt att *per se* förklara Världskulturmuseet som icke-modern, anti-modern eller postmodern museum. Liksom Foucault placerar sitt tänkande i en modern kritisk filosofisk reflektion vars etablerande han tillskriver Kant är det möjligt att lokalisera museet i ett sådant filosofiskt frågande om vår egen aktualitet, en aktualitetens ontologi. Precis som Foucault veckar om Kants frågande, det rör sig om upprepning och skillnad där exempelvis Nietzsche, Weber, Frankfurtskolan och Habermas upprepar och förskjuter Kants problematisering, bedriver både museet och teoretiker inom ett tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält olika sätt att förstå och bedriva "kritik" på (Foucault 1979/2008, 1982a/1988). I "What is Enlightenment" (Foucault 1984/2007) tar exempelvis Foucault avstånd från det han kallar utpressningen av upplysningen vilket innebär att det i de kritiska kommentarerna om upplysningen finns en tendens att förkasta allt som kan förbindas med "upplysningen", då detta tänkande har lett till svåra makteffekter. Det finns trots allt, säger Foucault, punkter i upplysningstänkandet som vi kan ta vara på och revitalisera istället för att förkasta dem *per se*.

Modernitetens uppfinning om de mänskliga fri- och rättigheterna och ett särskilt demokratiskt tänkande är exempelvis viktigt i såväl museets, som många av de akademisk-teoretiska samtidsdiagnostiska arbetena. Inom det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fältet knyter exempelvis Judith Butler och Scott Lash an till Foucaults omveckning av Kants problematisering av aktualiteten. Butler framhäver hur Foucaults föreläsning "What is Critique" (Foucault 1978/2007) utvecklas i "What is Enlightenment" (1984/2007) och hur dessa båda texter omformulerar Kants reflekterande omdömeskraft (jfr Butler 2000/2004). Scott Lash framhåller än tydligare relationen mellan Kant och Foucault och särskilt hur den senares tänkande relaterar till den förres reflekterande omdömeskraft i uppsatsen "What is Enlightenment" (jfr Lash 1999).

I *A Another Modernity A different Rationality* (Lash 1999) gör Lash en poäng av skillnaden mellan upplysning och Upplysningen. I nämnda bok vill alltså Lash utforska en annan modernitet vilken organiseras efter en annan rationalitet; två moderniteter ordnade efter två rationaliteter. En första modernitet vars rationalitet baseras på logiska kategorier och är intimt förbunden med Upplysningen; Kants *rena förnuft* i första kritiken, *Kritik av det rena förnuftet*, är ett exempel på detta. Mot denna modernitet vill alltså Lash istället utforska och framhålla en annan modernitet och dess relation till frågan om upplysning vilken omfattar frågan om aktualitetens ontologi. Rationaliteten ordnas inte efter logiska kategorier utan från *reflexivitet* och dess estetiska reflekterande omdömeskraft, avhandlad av Kant i tredje kritiken (*Kritik av omdömeskraften*). En reflekterande omdömeskraft används exempelvis vid det kritiska resonemanget om konsten i en litterär offentlighet (Kant 1784/1989, 1790/ 2003, Habermas 1962/1998, Lash 1999). På så sätt menar Lash (1999) att Foucault förekom den reflexiva vändningen inom sociologi och kulturteori i sina senare arbeten såsom "What is Enlightenment" (Foucault 1984/1997). Foucault understryker i nämnda text vikten av att se filosofin som en attityd, ett ethos. Filosofin är ett liv, ett levnadssätt där kritiken på en och samma gång är: "the historical analysis of the limits that are imposed on us and an experiment with the possibility of going beyond them" (Foucault 1984/2007 s. 118).

Reflektionen, eller reflexivitet, är en viktig praktik i både Foucault-Kants aktualitetens ontologi och Lashes tänkande kring den *andra moderniteten*.<sup>353</sup> Lash (1999) låter Kants begrepp från tredje kritiken om den *reflekterande omdömeskraften* bli synonymt med *reflexiv omdömesförmåga*, eller *reflexivitet*.<sup>354</sup> Aktualiteten som problematiseringsområde, eller aktualitetens ontologi, prioriterar alltså reflexiviteten enligt Foucaults introduktionsföreläsningen till 1983 års kurs vid Collège de France (*Styrandet av sig själv och andra*):

Vilken är då min aktualitet? Vad är meningen med denna aktualitet? Och vad gör jag egentligen när jag uttalar mig om den? Håri består, enligt mitt förmenande, detta nya sätt att fråga efter moderniteten (Foucault 1983/1989 s. 43).

Reflexivitet innebär här en oupphörlig *självkonfrontation* där vi ständigt måste välja mellan hur vi skall vara och agera. Dessa val gör vi utifrån den information vi får om vad som händer omkring oss; vilka eventuella handlingar kan andra, människor, institutioner, natur etc., ånkas utföra?; vilket är det bästa sättet att bemöta detta? Reflexiviteten som självkonfrontation kan även innebära en reflex: tidigare institutionaliserade handlingar ger nu (sido)effekter som måste bemötas (Beck, Giddens, Lash 1994).<sup>355</sup> I det samtidsdiagnostiska fältet uttrycks detta bland annat genom koncepten om *reflexiv modernisering* som vi finner hos Lash (1994, 1999), Beck (Beck 1986/2000, 1993/1996, 1994, 1997/1998, 2004/2005) samt Giddens (Giddens 1991/1997, 1992/1997, 1994, 1994/1998) och konceptet om "mode 2" inom forskningspolitiska studier, ett område som även det kan ha bäring inom ett samtidsdiagnostiskt fält.<sup>356</sup> Ett uppenbart exempel på hur aktualitetens ontologi utgör ett prioriterat problematiseringsområde för Världskulturmuseets vetanden om samtiden är utställningen *Take Action! 83 Ways To Change the World*:

Vilka driver ett samhälle framåt? Varför revolterar människor? Är de hjältar eller vandaler? Idag bygger människor i allt större utsträckning själva nya, alternativa lösningar i samhället, istället för att lita på experter och politiker. Andra konfronterar rådande system för att bryta ner dem. [...] Besökaren inspireras att formulera sitt eget förhållningssätt och fråga sig: Vem bestämmer hur världen ska se ut? Vilken position vill jag ha? ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se) [utställningar/Take action])

Världskulturmuseets frågeschema i inledningen till *Take action! 83 Ways To Change the World* korrelerar väl mot det problematiseringsschema Foucault menar att Kant ställer upp för upplysningen, revolutionen och framstegets möjlighet i introduktionsföreläsningen till *Styrandet av sig själv och andra* (Foucault 1983/1989 s. 43, 1983/2010). Omdaning, eller förändring (*förändringsbenägenhet*), ligger i hjärtat av reflexivitet som en prioriterad praktik i problematiserandet av aktualiteten. För Kant handlar frågan om upplysningen om möjligheten till framsteg, en omdaning mot något bättre; hos Foucault handlar det om en möjlighet att tänka och vara på ett annat sätt än redan givna. På det sätt reflexivitet tänks här prioriteras *gränsområdets tankschema* före *koherensens tankschema*. Reflexivitet framstår som ett mellanrum, en ständigt pågående transition genom de upprepade självkonfrontationerna. Reflexiviteten innebär även en mångfald; världen som tänks är inte enhetlig utan uppsplittrad, fylld med val, möjligheter, skillnader och även risker. Reflexivitet är, till sist, ett mycket tydligt exempel på schattering/accentuering; i de ständiga uppbrott reflexiviteten utgör finns inte något egentligt oberoende, utan snarare betoningar, nyansskillnader med gradvisa intensifieringar av vissa moment.

En, om än ibland indirekt, förbindelsepunkt mellan Världskulturmuseets problematiseringar kring aktualiteten i utställningarna och det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fältet är en konstellation där reflexiviteten (*självkonfrontationen* och dess anmodan om *förändringsbenägenhet*) veckas in med frågor om *samtiden*, *livet* och *politiken*. I arbeten av analytiker som Bauman, Beck, Butler,

Featherstone, Foucault, Giddens, Lash, Sennet och Ziehe är en sådan konstellation uppenbar. En gemensam utgångspunkt i dessa akademisk-teoretiska samtidsdiagnoser är att västvärldens samhällen är satta i en markant social förändring under de senaste tre-fyra decennierna. Problematiseringen av samtiden, livet och politiken samlas bland annat kring en samfällid fråga om hur samhällsförändringen medför konsekvenser för människors identitetsskapande (Butler 2004, 2007, Beck 1986/2000, Bauman 1993/1996, 1998/1999, 1999/2000, Giddens 1992/1999, Sennet 1998/2000, Ziehe 1982/1992). Baumans arbeten ställer sig visserligen främst kritiska till den förändring i moderniteten som sker och understryker, likt Richard Sennet, hur de modus som utgör grunden för gränssrådets tankeschema (*transition, mångfald och schattering/accentuering*) medför negativa praktiker – omvandlingens effekter av utanförskap, rotlöshet etc.– och att de måste hanteras; men också hur moderniteten i sig har möjliga svar på samma utmaningar den ställer samtiden inför rörande människors utsikter till ett gott liv. *Europa ett oavslutat äventyr* (Bauman 2004/2005), är ett exempel på hur Bauman arbetar med en upprepning/skillnad i moderniteten för att finna ett sätt att hantera en social förändrings utmaningar; frågan om medborgarskap och att uppvärdera kollektiva identiteter framför individualistiska, är ett annat. Det handlar inte om att vrida tillbaka klockan och återgå till en "gyllene tidsålder", utan om att återanvända och återanpassa riktningar för tänkandet och handlandet i moderniteten för ett samtida liv (Bauman 2004/2005).

Inte minst Baumans (1993/1996, 1998/1999, 1999/2000) problematiseringar av konsumtionsetikens livsprojekt där valfriheten mellan konsumtionsobjekt prioriteras ligger i linje med Anthony Giddens teoretiseringar kring det "senmoderna" samhällets beskaffenhet i början av 1990-talet. Giddens talar här om en livspolitik. Konceptet om livspolitik rör en politik om val, livsstilar och inte minst självförverkligande. Giddens menar att livspolitiken är ett resultat av den reflexiva moderniseringens avtraditionalisering av samhället (Giddens 1991/1997, 1992/1997). Liksom de analyser vi finner i och genom Världskulturmuseet om världens beskaffenhet där aktualiteten problematiseras, är Giddens livspolitik intimt förknippat med globalisering: "livspolitik handlar om de politiska frågor som uppstår ur de självförverkligande processerna i posttraditionella kontexter, där globala influenser tränger djupt in i självet's reflexiva projekt och där de självförverkligande processerna omvänt påverkar globala strategier" (Giddens 1991/1997 s. 253), säger Giddens när han avser att ge en formell definition av livspolitik i *Modernitet och självidentitet. Självet och samhälle i den senmoderna epoken*.

Liknande analyser återfinns i Mike Featherstones (1991) *Consumer Culture and Postmodernism* där övergången till ett samhälle präglad av en konsumtionskultur leder till en särskild livsstil, konsumtionslivsstil, hos en medelklass och framför allt en specifik grupp inom denna medelklass Featherstone kallar för *kulturformidlarna*: konstnärer, reklamfolk, journalisten, "kändisen" etc. Även här återkommer en politik om val och med den en sammanhängande reflexivitet: en självkonfrontation om stilens smakfullhet respektive smaklöshet.<sup>357</sup> I och med att individens livsprojekt ses som centralt av Bauman, Giddens, Featherstone med flera i samtidens konsumtionsetetiska sociala rum (och därmed i var och ens liv), blir den individ som inte underhåller sitt projekt ifrågasatt som person. Den goda individen är den aktiva individen, den som tar sitt medborgarskap på allvar. I Världskulturmuseets vetanden om samtiden uppvärderas en sådan hållning om den aktiva individen; deltagande, aktivitet och potens, framhålls genomgående som något positivt i museets utställningar: *Take Action! 83 Ways To Change the World* är det tydligaste exemplet genom sin fråga om hur du vill förändra världen; men den är minst lika närvarande i *Trafficking*-utställningen där den *andre*, det vill säga den tvångsprostituerade kvinnan, framställs som ett totalt offer utan någon som helst motståndspotens, då vetandet understryker att det därför är så viktigt att alla vi andra i egenskap av medborgare agerar mot trafficking. I övriga utställningar tilldelas alltid den *andre* en motståndspotens av museet, som ett sätt att visa att de må vara förtryckta, men inte knäckta, utan krafter att räkna

med: den svarte Afrikanska slaven i utställningen *Horisonter* ger ett extremt tydligt exempel på detta (se kap 8). Redan i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet noterar ungdomsforskaren Thomas Ziehe framväxten av en slags reflexiv livspolitik hos den Västtyska ungdomen. Ziehe menar bland annat att en pågående social förändring med varukonsumtionen i centrum innebär att ungdomars identitetsskapande ställs inför nya villkor där individen inte längre är lika bunden till tidigare traditioner med en kulturell friställning som följd.<sup>358</sup>

I Ziehes analyser är det möjligt att se ett embryo till övergången från ett samhälle präglad av en arbetsetik till det samhälle organiserat efter en konsumtionsetetik Zygmunt Bauman framhåller under 1990-talet i exempelvis *Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen* (Bauman 1998/1999). Detta med att hela tiden behöva utprova och omformulera sin identitet som Ziehe finner hos den västtyska ungdomen ligger nära den form Foucaults skisser på en ny etik under samma tidsperiod tar. Även om Foucaults utkast framför allt tar sin utgångspunkt i den etik han möter i arbetet med sexualitetens historia återfinns intressanta paralleller med de iakttagelser Ziehe gör bland ungdomar i Västtyskland under 1970-talets slut, Featherstone gör bland "kulturförmedlarna" och Giddens med sin livspolitik under 1980-talets slut.<sup>359</sup> För tydlighetens skull bör det dock understrykas att det rör sig om paralleller mellan dessa olika exempel och inte direkta och entydiga överensstämmelser i alla avseenden. Beröringspunkterna mellan Foucaults senare tänkande och reflexivitetstemat hos Giddens och de andra är alltså särskilt tydliga i den "levnadsestetik" (Foucault 1984a/2002b) eller "odlandet av självet" (Foucault 1984b/2002c) Foucault möter i de antika problematiseringarna av sexualiteten och de utkast han gör mot en annan slags etik, grundad i en estetisk-asketisk livshållning med utgångspunkt i en omsorg om den andre (jfr kap 3).<sup>360</sup> Både museets förankring i ett tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält och att dess samhällsfunktion utgörs av att befordra en medborgerlig offentlighet är alltså evidenta när avtrycken av *aktualitetens problematiseringsområde* i Världskulturmuseets vetanden om samtiden spåras.

Liksom det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fältet arbetar museets vetanden om samtiden efter aktualiteter, händelser i nuet i en prövning av vår tillvaro. Interimsutställningen *Born in Europe* prövar den del av vår tillvaro det mångkulturella samhället och migration utgör genom att uppmärksamma föräldraskapet och födelsen; hur vi kan och bör förhålla oss till migration och framför allt invandring till Europa. Födelsen används dels i sin konkreta form; ett nytt liv tar sin början och erfarenheten av föräldraskapet befordrar gemensamma referenspunkter i en heterogen mångkulturell värld; dels förstås födelsen, händelsen att födas i Europa, uttryckligen som en metafor för pånyttfödelse (*Born in Europe* s. 12). Migrationen till Europa, eller snarare till EU-området, associeras med ett hopp om en ny, ljusare och bättre framtid för barnet och de vuxna "utomeuropeiska" immigranterna; en chans till ett nytt bättre, gott, liv är alltså pånyttfödelsen i ett metaforiskt hänseende. Utställningen jämför viljan till pånyttfödelse genom att migrera till Europa (EU) med de fattiga européer vid 1900-talets ingång som sökte pånyttfödelse i att emigrera till Amerikas Förenta Stater. Jämförelsen är en strategisk punkt för att både legitimeras invandring till Europa, det vill säga EU, och ett heterogent mångkulturellt samhälle eftersom migrationer för att uppnå ett bättre liv snarare betraktas som naturligt och ett normalt tillstånd, än samhälleligt onaturligt och ett avvikande förfaringssätt. I och med att folkförflyttning är världens normala tillstånd uppstår ett demokratiskt problem vilket måste uppmärksammas; immigranterna riskerar att marginaliseras och känna utanförskap för det samhälle de bor i: de förvägras att fullt ut delta i det samhälle de flyttat till (jfr Jonsson 1993).

I första generationens utställningar *Horisonter*, *No Name Fever*, samt *Site unseen: Dwellings of the Demons* samlas prövningen av vår tillvaro främst kring frågan om hur vi tänker och avgränsar vissa fenomen. I *Horisonter* rör frågandet genom aktualitetens problematiseringsområde vad "Afrika" är, kan innebära, om en sådan entitet överhuvudtaget existerar och dess inverkan på våra liv här i Europa och

omvänt. *No Name fever* ställer liknande frågor rörande HIV/AIDS; hur fenomenet kan tänkas, dess inverkan på mänskligt liv och att uttalanden eller de sätt vi bemöter HIV/AIDS riskerar att konstituera olika förtryckande praktiker. Prövningen av vår tillvaro genom samtidsfenomen, händelserna, "Afrika" och HIV/AIDS understryker att gränsområdets tankeschema måste prioriteras om dessa båda fenomen skall kunna tänkas och avgränsas på ett lämpligt sätt. "Afrika" måste förstås, enligt den del av museets vetanden som problematiserar aktualiteten, i sin mångtydighet – det utgör nämligen mer än en viss given bestämd geografisk placering; "Afrika" skall vidare, logiskt understött av detta, uppfattas i sin fortlöpande transition: ett mellanrum med ett virrvarr av (motstridiga) övergångar, "Afrika" är själva övergången mellan olika stilarter; som en mångfald statt i en ständig transition kan dess avgränsning endast förstås som *schatteringar*: olika sidor av dess möjligheter betonas i olika intensiteter.

Världskulturmuseets vetanden om samtiden korrelerar här väl mot ansatsen om transnationella rum inom migrationsforskningen Beck lyfter fram i *Vad innebär globaliseringen?* (Beck 1997/1998 s. 47) och Becks egna begrepp om den kosmopolitiska blicken (Beck, 2004/2005, Beck, Grande 2004/2006). Schemat för HIV/AIDS byggs upp på ett liknande sätt med utgångspunkt i att det är ett mångtydigt fenomen, det är exempelvis mer än en virologisk infektion, och kan därför bara uppfattas i flykten av dess oavbrutna transitioner och HIV/AIDS avgränsning kan därför endast uppfattas i sina olika *schatteringar*. Installationen *Site unseen: Dwellings of the Demons* riktar visserligen frågandet explicit mot det kulturvetenskapliga museet självt om legitimiteten och vart gränserna kan gå för vad och hur vi kan veta innan museet förtrycker det som den ställer ut om. Men frågandet kan även ses som riktat mot ett västerländskt samhälle som ett kollektiv; vart går gränsen innan vi upprättar någon som den andre, vad gör jag egentligen när jag uttalar mig om detta? Problematiseringen återkommer i den femte generationens utställning *En stulen Värld*.<sup>361</sup> På liknande sätt utfrågar museets vetanden om samtiden händelser i nuet i en prövning av vår tillvaro rörande gränserna för möjligheten att uttrycka eller omforma sig själv i termer om kön, sexualitet och kroppslighet (*Gender Blender*);<sup>362</sup> fenomenet traffickings innebörd och verkan (*Trafficking*);<sup>363</sup> konsumtionskulturens påverkan på miljö och levnadsvillkor utanför den rika delen av världen (*Hard Rain* och *Fair Fashion?*);<sup>364</sup> eller hur vill du förändra världen, det vill säga att vår tillvaro behöver förändras (*Kongospår*, "Take Action! 83 Ways to Change the World", *Pushing the limits*).

Problematiseringstekniken aktualitetens ontologi låter sig väl integreras i en samhällsfunktion där en medborgerlig offentlighet skall befordras. Världskulturmuseet utgör både en arena för att problematisera aktualiteten: en självkonfrontation genom en prövning av vår tillvaro där villkoren för hur vi skall vara och agera synas, och bemöta de reflexer eller sidoeffekter tidigare institutionaliserade handlingar ger upphov till; den självkonfrontation samtidens intensifierade förändringsbenägenhet bereder oss. Riktningen för tänkandet är den samma inom de akademisk-teoretiska problematiseringarna av aktualiteten som i Världskulturmuseets vetanden om samtiden. Samhällsförändringen innebär negativa verkningar i form av exempelvis en övergång till en konsumtionsetetik (Bauman), kulturell friställning (Ziëhe) eller reflexiv modernisering (Beck, Giddens, Lash); VKM försöker å sin sida att bemöta oönskade verkningar i kölvattnet av en individualiserande livspolitik genom den medborgerliga offentlighetens funktion. VKM uppmärksammar den problematik akademisk-teoretiska samtidsdiagnostiker anförde under det institutionella etablerandet, att individualiseringen underminerar medborgarskapets och i förlängningen demokratisens möjlighet eftersom kollektiva identiteter nedvärderas, genom att bland annat understryka vikten av att vara aktiv, delta i samhället och uppvisa solidaritet mot sin medmänniska (jfr kap 6,7,8). Aktualitetens problematiseringsområde, eller problematiseringsteknik, utgör en punkt i VKM:s vetanden om samtiden som möjliggör vetandenas funktion att vara en referenspunkt mot vilket vi skall justera vår livshållning gentemot. Vi skall aktivt delta i samhället genom att diskutera det, vara medvetna konsumenter och handla på

ett visst sätt visavi våra medmänniskor. Att vara medborgare innebär på så sätt både en kollektiv och en individuell identitet förbundna med ett ansvar för medmänniskan. Medborgaridentiteten vetter här snarare mot en livspolitik, eller levnadsetetik ordnad efter Habermas författningspatriotism (se Habermas 1990/1997, 1998a/2000, 1998b/2000) eller Becks kosmopolitiska blick (Beck 2004/2005, Beck, Grande 2004/2006), där mänskliga rättigheter är den prioriterade principen för ett världsmedborgarskaps utbildande, än Foucaults asketisk-estetiska-levnadsetetik. Aktualitetens ontologi är visserligen ett problematiseringsområde vars prioritet är omisskänneligt i konfigurationen av Världskulturmuseets vetanden om samtiden; det är antagligen mer prioriterat än livsmönstrets problematiserings teknik, men det är fortfarande sekundärt i förhållandet till en problematisering av världen som ett moraliskt-etiskt problem.

Skillnaderna mellan de tre i olika grader prioriterade problematiseringsområdena är något vag. Alla tre kan naturligtvis sägas behandla levnadsmönster. Levnadsmönstrets problematiseringsområde söker dock svar på hur ett visst sätt att leva är ordnat; vilka ritualer, regler etc. särskiljer ett visst levnadsmönster från ett annat?; vilka gemensamma nämnare finns mellan två eller flera levnadsmönster: hur lever människan vid vissa tider, på vissa platser, under särskilda villkor? Sådana frågor ordnas i en beskrivning av det avgränsade område vilket utgör ett levnadsmönster. Aktualitetens problematiseringsområde ordnar sin analys kring reflexiviteten i två ömsesidigt beroende huvudformer: självkonfrontationens (det aktiva valet, och reflexen) och förändringsbenägenheten. Undersökningen sker inte främst på det utnejade levnadsmönstrets nivå, en entitet möjlig att jämföra med andra entiteter på samma nivå (det vill säga andra levnadsmönster), utan samlas kring en fråga om vad det är som bestämmer ett visst moment; vad innebär aktualiteten, hur kan den begripas; vad innebär det att överhuvudtaget uttala sig om den?; analysen innebär samtidigt ett deltagande i den aktualitet som studeras: det är således i strikt mening svårt att hävda att det rör sig om en beskrivning. Varje uttalande riskerar nämligen att reflekteras som en institutionaliserad sidoeffekt, en effekt som inte var avsedd, eftersom aktualiteten också kommer att förändras genom den handling utfrågandet av aktualiteten innebär. Avståndet mellan aktualitetens ontologi och världskulturmuseets primärt prioriterade problematiseringsområde är i flera hänseenden minimal; här är det i allra högsta grad lämpligt att tala om schatteringens nyansskillnader. En första nyansskillnad rör en särskild fokus på en speciell fråga: *Världen som etiskt-moraliskt problem*. Reflexivitetens båda huvudformer inom aktualitetens ontologi kan dock även arbeta inom problematiseringsområdet om *Världen som moraliskt problem* och etisk-moraliska frågeställningar kan i sin tur även anläggas inom aktualitetens ontologi. En andra skillnad, antagligen större än en förskjutning i nyanser, är att problematiseringsområdet är förbundet med en särskild form för reflektionen som inte är gängse i de akademisk-teoretiska arbeten Foucault nämner i introduktionsföreläsningen till *Styrandet av sig själv och andra*, eller Bauman, Beck, Butler, Featherstone, Foucault, Giddens, Lash, Sennet eller Ziehe utför.

### III. VÄRLDEN SOM ETT MORALISKT PROBLEM

Redan i undersökningen av vetandena om samtidens interiöra textur fanns påtagliga avtryck av ett etisk-moralisk problematiseringsområdes primära prioritet. Origamins andra lager vill uppmärksamma oss på att det råder en global orättvisa och att den dubblar en önskad global allmänmänsklig solidaritet, nu förskjuten till origamins fjärde och sista lager; de etisk-moraliska frågeställningarna är uppenbara och med dem ett särskilt område för vetandenas problematisering: *Världen som ett moraliskt problem*. Problematiseringsområdet kan isoleras som ett sådant, separerat från levnadsmönster och aktualitetens ontologi, genom den specifika reflektionsform det befordrar. Reflektionsformen finner sin plats, kraft och möjlighet som en funktion eller infrastruktur för ett etiskt-moraliskt utfrågande av världen. Problematiseringen är inte på något sätt skild från ett akademiskt-teoretiskt frågande om samtiden, utan de löper tätt implicerade i alla de vetanden konfigurationen av Världskul-

turmuseets vetanden om samtiden utgör. Reflektionsformen återkommer nämligen i majoriteten av de akademisk-teoretiska arbetena forskningsantologierna *No Name Fever: Aids in the Age of Globalization* (Follér, Thörn red. 2005) och *Horizons. Perspectives on a Global Africa* (Abiri, Thörn red. 2005) utgörs av.

#### A. BEKÄNNELSEN SOM PRIMÄR REFLEKTIONSFORM

Vad innebär det att reflektera? En återkommande princip för reflektionens praktik är att avge en positionsangivelse. Förfaringssätten för hur positionsangivelsen ges i reflektionen varierar; principen om positionsangivelsen förutsätter inte någon enhetlig, gemensam metod. Gadamers hermeneutiska reflektion ordnas kring positionsförhållanden mellan nya och gamla horisonter; hur skall jag positionera mig inför detta nya, hur förhåller det sig till det tidigare (traditionen) (Gadamer 1961/1997). Foucault befördrar samma princip; i vilken mån det är möjligt att förändra positionen: hur tänker vi och i vilken utsträckning är det möjligt att tänka det som tänks på ett annat sätt (Foucault 1969/2002, 1984d/1997, 1984a/2002b). Reflexivitetensbegreppet i Giddens, Lash och Becks olika variationer understryker positionsangivelsen som primär princip: självkonfrontationens självövervakande medför försök att mäta ut avståndet till andra människor, institutioner och händelser i vår omvärld. Självkonfrontationens reflex innebär även den en positionsangivelse då en tidigare position oväntat förskjuts med problematiska följdverkningar. Positionsangivelsen bildas av olika frågor där riktningen för ett tänkt handlande ges; från ett frågande om vilken den givna positionen är, till ett frågande om och hur vi bör förflytta oss: *Var är vi? Hur har vi gått? Hur kan vi gå? Vilka är möjligheterna och handlingsalternativen?*, osv. Kants nyhet i filosofins reflektion över sig självt understryker vikten av samma princip, att *bestämma sitt läge*: ”alltså filosofin som en problematisering av en aktualitet samt filosofens sökande efter den aktualitet han ingår i och i förhållande till vilken han måste bestämma sitt läge” (Foucault 1983/1989 s. 42).

Kant är vare sig sist, Foucault kommer långt senare, eller först att framhäva denna princip, utan den spelar en viktig roll långt bak i den reflekterande praktikens historia. Positionsangivelsen är nämligen framträdande i den samling reflektioner kyrkofadern Augustinus förmedlar i *Bekännelser*. Skriften färdigställdes omkring år 397 och räknas i dag till de kanoniska verken inom en västkristen kultursfär.<sup>365</sup> *Bekännelser* består av en dominerande självbiografisk del (bok 1 – 10) och en avslutande mindre del med Augustinus utläggningar kring första Mosebok (bok 11 – 13). *Bekännelser* är ett innehållsrikt arbete med många bottnar, poetiska för sitt språks skull, kunskapssteoretiska genom frågor om människans relation till Gud<sup>366</sup> och reflekterande där en viss form för reflektionen anges: *Bekännelsen*. För att understryka att ett primärt prioriterat gemensamt modus för olika reflektionsformer vare sig innebär att de automatiskt reflekterar på samma sätt, om samma saker, efter samma regler, eller att de ens behöver ligga nära varandra kan Augustinus reflektionsform jämföras med Kants filosofiska reflektion över moderniteten.

Kants reflektionsform riktar mot en problematisering av filosofens förhållande till nuet, aktualiteten och modernitetens möjligheter, begränsningar och faror. Augustinus har å sin sida varken något begrepp om moderniteten, eller intresse av ett sådant nu, aktualiteten, utan sträcker sig snarare ut mot ett frågande om evighet i den sanna relationen till Gud genom en etisk-moralisk problematisering befördrad genom *bekännelsen som en reflektionsform*. I *Bekännelser* ordnas reflektionsformen bekännelse kring två moment, *självrannsakan* och *konfession* (att bekänna sig till). Andra konfigurationer mellan dessa båda moment är naturligtvis möjliga. I föreläsningen ”Christianity and confession” (Foucault 1980/2007) arbetar exempelvis Foucault med de två momenten som separata reflektionsformer; å ena sidan reflektionsformen *självrannsakan*, å andra sidan *konfession*, en reflektionsform synonym med bekännelse.<sup>367</sup> Relaterat till Världskulturmuseets vetanden om samtiden är dock Augustinus konfiguration om två moment – *självrannsakan* och *konfession* – att föredra när den primära reflektionsformen och problematiseringsområdet skall analyseras. Det rör sig naturligtvis



om en dubbling av Augustinus tänkande; en *uppräpning* av funktionerna om behovet av en själv-rannsakan relaterat till att bekänna sig till något visst fastlagt för att reflektionen skall uppfyllas, men samtidigt en enorm skillnad; det är ljusår mellan vad och hur Augustinus och Världskulturmuseet relaterar till i respektive etisk-moraliska problematiseringar. Framställningen som följer börjar med en analys av det första momentet, självrannsakan, och det sätt varpå det framträder i Världskulturmuseets vetanden och fortsätter sedan med en liknande undersökning av bekvännelsens andra moment: konfessionen.

### **I. VÄRLDSKULTURMUSEETS PRIMÄRA REFLEKTIONSFORM: BEKÄNNELSE SOM SJÄLVRRANSKAN**

Självrannsakan är bekvännelsens första dimension eller moment och samlas kring positionsbestämmande frågor av typen: Var är jag?; vart skall jag?; vart bör jag gå? Frågorna liknar de vi ställer när en kompassriktning skall tas ut, om än av etisk-moralisk art. Dessa frågor och självrannsakens plats i bekvännelsearbetet hos Augustinus är tydliga i följande avsnitt ur den åttonde boken i *Bekännelser*:

Men du, Herre, vände mig vid hans ord tillbaka till mig själv, du drog mig fram ur det gömställe bakom min egen rygg dit jag flytt när jag inte ville se mig själv; du ställde mig mitt inför ögonen på mig själv, för att jag skulle se hur gemen jag var, hur skändlig och förvriden, täckt av bölder och skorv. Jag såg och blev förfärad, och hade ingenstans att fly bort från mig själv. Om jag försökte vända bort min blick från mig själv berättade han mera, och du ställde mig åter inför mig själv; du tvingade mina ögon att se på mig, för att jag skulle upptäcka min missgärning och hata den. Jag kände den, men jag förnekade den, jag värjde mig för den, jag glömde bort den (Augustinus 397/2003 Bok 8:VII:16 s. 193-194).

Men när min djupa begrundan dragit fram hela mitt elände ur det gömsle där det varit förborgat, och hopat det inför mina ögon, då bröt en häftig känslostorm ut och förde med sig ett ymnigt regn av tårar (Augustinus 397/2003:Bok 8:XII:28 s. 202).

Att genom en djup begrundan dra fram hela sitt elände ur de antropologiska samlingarnas gömslen och hopa dessa framför sina, mina och dina ögon – ett vetande om omvärlden baserat på stöld, plundring och mord; detta gör Världskulturmuseet när de ombeder den New York baserade konstnären Fred Wilson uppföra installationen/utställningen *Site Unseen: Dwellings of the Demons*:

utställningens mångbottnade titel; *Site Unseen – The Dwellings of The Demons*; *Osedd Plats – Demonernas boningar*. Det handlar om platser vi aldrig tidigare sett; demonernas hus, platsen där museets egna demoner bor och utställningsgalleriet där installationen görs. Formen på utställningen blir som en arkeologisk utgrävningsplats, på engelska kallat *site*. Ytterligare en *osedd plats*, något vi inte har några referenser till och som därför kommer att överraska ([www.varldskulturmuseet.se/ utställningar/ bakgrundsinformation/ Site Unseen: The Dwellings of The Demons](http://www.varldskulturmuseet.se/utstallningar/bakgrundsinformation/SiteUnseen:TheDwellingsofTheDemons)).

Wilson's installation är en slags inledning och bruksanvisning till VKM:s utställningar. Utställningen utgör nämligen ett viktigt moment i första generationens vetanden om samtiden; Wilson framhåller vikten av *bekvännelse*, en akt av självrannsakan. Institutionen VKM föregår med gott exempel och genomför en sådan bekvännelseakt genom bikt-fader Wilsons försorg; museet omvandlar sig till ett objekt inför sig själv och rannsakar de etnografiska museernas brott mot de angivet goda värdena i en skändlig historia av stigmatisering, marginalisering och andra praktiker varvid människor konstitueras som *den Andre* i alla de utställningar där exempelvis "vilden" visades upp. Funktionen som introduktion och bruksanvisning för Världskulturmuseets utställningar förstärks av att utställningen även låter – och uppmanar – besökaren att närma sig själv; problematiseringen av museernas gamla praktiker begränsas inte bara till museet, utan de kan överföras till en vidare samtida samhällelig

kontext av medborgarens relation till sin nästa: "Den Bronx-födde installationskonstnären Fred Wilson [...] har jämförts med en dokumentärfotograf som visar oss det vi inte lagt märke till, men har också kallats en "anthropologist of the blackness" "(www.varldskulturmuseet.se). I presentationen tilldelas Wilson funktionen att hjälpa oss finna något fördolt vi borde känna till om oss själva i våra relationer till andra. När vi på det här sättet anmodas att närma oss själva konstituerar vi oss samtidigt som ett examinationsobjekt. I Världskulturmuseets utställningar återkommer tre typer av examinationsobjekt 1) det själva tema som undersöks; ovan exemplifierades detta med föräldraskapet i *Born in Europe* (jfr avsn. II., sektion B), 2) informanterna själva, 3) besökaren som examinationsobjekt inför sig själv och andra.

Museer är i hög grad visuella institutioner, en uppvisningsplats av såväl utställda föremål, som en offentlighet där vi visar upp oss själva: oavsett om vi vill eller inte. Världskulturmuseet och andra museer kan på så sätt ses som platser för en ständig och förlängd observation: ett rum organiserat efter ett panoptiskt visibelt schema där vi observerar och manipulerar varandra i en ständig rotation av rörelsemönster; placeringar av kroppar och abstrakta tankemönster i rummet och tiden (jfr Foucault 1973-74/2006, 1974/2001). Ett visst mått av disciplinära maktrelationer verkar även i ett musealt panoptiskt rum; när vi träder in i rummet får vi en viss kroppshållning, kommunicerar på ett visst sätt och relaterar till ett helt system av bildning – allt från allmänkulturella referenser till mer specialiserade kunskaper av antropologi, naturvetenskap, teknik, konst – i en skriande tysthet. Ständiga utövningar av mikromakt riktar vi mot andra och oss själva (Foucault 1974/2001, 1976/2002a, 1984a/2002b, 1984b/2002c). Museets panoptiska schema skiljer sig naturligtvis markant från psykiatriens och fängelsets Foucault förevisar i *Den psykiatriska makten* (Foucault 1973-74/2006) och *Övervakning och straff* (Foucault 1974/2001). Det finns ingen instans där besökaren individualiseras för att kunna samla in kunskap om hen och effektivisera dressyren. Dressyren förutsätts redan vara avklarad även om den rekapituleras genom förbudsskyltar, övervakningskameror, ronderande väktare eller museipersonal med pedagogiska och övervakande funktioner. Mikromaktens kraft-på-kraft relationer riktar vi således mot andra och oss själva i en sällsam koreografi genom det museala rummet; den insattes alla poser exekveras, med blandat resultat, för att säkra sin position i både det fysiska och sociala rummet. Foucaults panoptiska schema och då särskilt dess moment om *examen*, eller *examination* hjälper oss att belysa relationerna mellan (folk)bildningspraktiken och examinationsobjekten i och genom museernas utställningar. Foucault spelar med två betydelser av *examination*; kunskapsprövning och (läkar)undersökning (Foucault 1974/2001 s. 216).

Det är på så sätt möjligt att tala om en dubbel *examination* där båda examinationsformerna ingår och en *enkel examination* när endast en av examinationsformerna anläggs. I förhållande till utbildningens *formella* lärande i grund-, gymnasie- och högskola, innebär folkbildningens *fria* lärandeform en *enkel examination*.<sup>368</sup> Den är enkel på så sätt att den utelämnar kunskapsprövningen i *examinationen* och endast hänger sig åt att undersöka och bedöma beteendet. Utbildningen som vi känner den från det formella skolväsendet arbetar simultant med båda dessa moment. *Kunskapsprövningens examination* innefattar en observationen av individens behärskande av ett kunskapsobjekt. I den andra *examinationsformen* ((*läkar*)undersökningen) *examineras*, *undersöks* och *konstitueras* individen i sig som ett kunskapsobjekt. Här är det exempelvis inte så intressant om eleven behärskar ett visst pensum utan fokus ligger vid hur individen uppför sig. Hur ser närvaron ut? Hur aktiv är eleven? Hur fungerar eleven i den övriga gruppen? Detta är några exempel på frågor som kan ställas i en sådan undersökning av eleven som ett objekt för kunskap. I den dubbla *examinationens* spel mellan de båda *examinationsformerna* kan ett visst manöverutrymme ges till dem som *examineras*, vilket inte uppträder i en *enkel examination*. Det kanske tydligaste exemplet på detta är konceptet om "geniet"; genom att behärska ett kunskapsobjekt på ett upphöjt mästerligt sätt, tillåts personen i

fråga att bryta mot olika sociala konventioner. "Genialiteten" kopplas i dylika fall ofta till ett beteende som klassas som avvikande.<sup>369</sup>

I en enkel examination inbegrips alltså endast det senare, individen som kunskapsobjekt. Disciplineringen är samtidigt både mer subtil och direkt i en enkel examination än i det formella lärandets dubbla examination: det fria lärandet är vare sig friare i sin relation till disciplineringen, eller friare från disciplinerings effekter (jfr not 368). Undersökningsakten sker här i *offentlighetens skugga*. Själva disciplineringspraktiken ligger i offentlighetens skugga eftersom undersökningsakten inte är särskilt synlig eller uppenbar. Den fortgår i ett offentligt sammanhang men saknar en viss ceremoni med rangens tydliga positionsmarkeringar: dialogens form skymmer på så sätt de timida men effektiva disciplineringspraktikerna. Folkbildningens enkla informella examination arbetar likt ett pannotikon, där positionen hela tiden växlar från en examinerande position till den examinerades: från den som träder in i rummet och får oss övriga närvarande i salen att nogsamt betrakta bilderna, texterna och föremålen; med minspel, nickanden och hummanden visar vi att vi förstår dem eller åtminstone försöker förstå dem och gör allt som vittnar om att vi är medvetna, intellektuellt vakna medborgare; till den som nervöst och med snabba steg lämnar rummet, för en plats med en mer behaglig atmosfär.<sup>370</sup> Ljuset faller alltid på den som undersöks, medan kontrollanten, dressören, befinner sig i skuggsidan (jfr Foucault 1974/2001).

Tre typer av examinationsobjekt förekommer alltså parallellt med varandra i Världskulturmuseets vetanden om samtiden: 1) *det föremål som undersöks*, 2) *informanterna själva* och 3) *besökaren som examinationsobjekt inför sig själv och andra*. Det själva tema som undersöks uppfattas i regel som synonymt med vetande, eller kunskap, eftersom detta examinationsobjekt markerar att och om vad museet upprättar och upprätthåller en kunskap. *Informanterna, "ögonvittnena"*, själva är en variation av det första examinationsobjektet. De sammanfaller inte eftersom vetandet om informanterna, eller ögonvittnena, själva är en sidoeffekt av det museet egentligen vill veta om, själva temat som undersöks. Informanterna är ur ett strikt hänseende en infrastruktur, en förmedlingspunkt, för det studieobjekt museet vill veta om, till exempel "Afrika" som ett samtidsfenomen; men museet har naturligtvis inte tunnelseende utan etablerar ett vidare vetande om själva informanten i sig. Ur ett analytiskt hänseende spåras inte informanterna som examinationsobjekt utifrån kriterier om i vilken utsträckning texterna består av direkta transkriptioner där ögonvittnet framstår som ett agerande subjekt eller om texten är uppbyggd kring en berättarröst, talande till oss från ingenstans:

I gengäld ligger inte makten hos den talande (för det är han som är i en tvångssituation) utan hos den som lyssnar och tiger. Inte hos den som vet och har svar, utan den som frågar och hålls för ovetande (Foucault 1976/2002a s.79)

Den andra typen av examinationsobjekt handlar alltså om någon eller något som avger information om sig till någon annan som lyssnar, läser, observerar och på sin höjd med ett tyst hummande nickar instämmande. I egenskap av ögonvittnen utsätter sig alltså informanterna för två par examinerande ögon: den väletablerade museitjänstemannen de samspråkar med och som sammanställer informationen om dem eller om föremålen; och museibesökarens ögon. Genom att de berättar om sig själva undersöks de även mångfald: hur väl passar de in i samhället, på vad för sätt avviker de; i vilken mån uppfyller eller bryter de mot tilldelade lojaliteter i olika identitetsgrupper de sorteras in i? Även om Världskulturmuseet understryker att dess informanter inte skall ses som representanter för några grupper utan att utsägelserna är informanternas egna personliga erfarenheter – de agerar som ögonvittnen för den samtid vi alla lever i, eller för en historisk händelse med bäring än i dag – kan de av observatören ändå kategoriseras och fördelas in i olika grupper till vilka de tilldelas lojalitetsband, om än mot sin vilja. Det tredje examinationsobjektet, *besökaren som examinationsobjekt inför sig själv och andra*, har i viss mån redan berörts men då främst som ett examinationsobjekt inför andra.

Där andra examinatorer arbetar som ett korrektiv för mina handlingar i museets offentliga rum. Självvransakans-momentet i bekännelsen som en reflektionsform behöver naturligtvis inte offentliggöras eller delges en andra part, utan det centrala är att besökaren konstituerar sig som ett examinationsobjekt inför sig själv, där den anmodade självvransakan möjliggörs. Liksom Wilson med sin installation tjänstgör som Världskulturmuseets bikt-fader, där museet kan hoppa alla de oförrätter som dess etnografiska samlingar bär på framför sina egna och resten av världens ögon, utgör utställningarnas texter, föremål, konstverk och vetenskapliga antologiartiklar en funktion för besökarens självvransakan. Denna funktion som en slags bikt-fader – eller ännu hellre examinator – skall alltså inte förstås som ett lyssnande och tigande subjekt utvinnande en kunskap för egen del om besökaren som ett examinationsobjekt, utan snarare den yttring vilken oupphörigen ställer frågor genom sin strida ström av utsägelser. Frågorna är provisoriska: de är inte nödvändigtvis tydligt artikulerade, utan varje möte med samma serie av utsägelser kan resultera i andra frågor och de kan lika gärna utvinnas ur påståendet; den subtila och nästan omärkbara passusen, som i den direkt formulerade frågan. Men frågorna innebär snarare att besökaren konstituerar sig som ett examinationsobjekt inför sig själv, där provisoriska svar avges om hur du själv positionerar dig i sådana frågor om medmännisklighet, solidaritet, inkluderande och uteslutning, än ett subjekt vilket ”upptäcker” sig självt och sitt ”sanna” jag.

Funktionen som en döv och frågegenererande examinator tydliggörs i hur konstverket används i Världskulturmuseets vetanden om samtiden. Samtliga konstverk – och även föremål – används som kommentatorer av en viss händelse. Museet är inte särskilt intresserat av konstverkets som en estetisk händelse. Debatten om den algeriska konstnären Louzla Darabis tavla Scene d’Amour vara eller icke vara i *No Name Fever* understryker detta förhållande. Tavlan plockas ned med motiveringen att den estetiska formen – där en versrad ur Koranen anges i anslutning till ett figurativt motiv, vilket strider mot rådande normer inom islam – inte är bärande för utställningens innehåll. I och med den kontroversiella blandningen av text och bild riskerar tavlan att leda bort medborgarnas uppmärksamhet från att kritiskt resonera kring de marginaliserings- och stigmatiseringspraktiker hiv-smittade, aids sjuka och andra som associeras med viruset (t.ex. missbrukare, prostituerade och homosexuella) utsätts för.

Att ersätta Scene d’Amour med en annan tavla av samma konstnär, ur samma serie av målningar, uppfattas alltså inte som problematiskt av museet utan anses tvärtom stärka museets vetanden om HIV/AIDS som ett globalt samtidsfenomen. Båda tavlorna är således i grunden lika bra kommentarer på de negativa praktiker ”majoritetssamhället” omgärdar samtidsfenomenet HIV/AIDS med; då ersättningstavlan inte inbjuder till en motsättning med en viss grupps religiositet är den ett bättre alternativ eftersom det är en kommentar som har en större möjlighet att leda till den eftersökta reflektionen hos den besökande medborgaren: *bekännelsens självvransakan*. Vi ser här den omorganisation av relationerna mellan kulturgenrerna bildning, konst och antropologi vi mötte i kapitlen sex och sju. Den estetiska kulturgenren förskjuts i sin relation till kulturgenren bildning: den ses inte i sig själv som uppbygglig för själen och därmed primär för individens bildningsarbete i riktning mot den solidariska världsmedborgaren. Konstens samtids- och samhällskommenterande funktion aktualiserar däremot konstens plats i Världskulturmuseets vetanden om samtiden. Funktionen ligger dock närmare en etnografisk kulturgenres frågande om livsmönster eller i en kombination med aktualitetens ontologi: vad innebär HIV/AIDS för de människor som drabbas och för mellanmänniskliga relationer? Konstens kommentar kan liknas vid den utökade vidd antropologin får i presentationen av Wilson: ”anthropologist of the blackness” ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)). Antropologin rör problematiseringar av människans relationer till sig själv, andra och en vidare omvärld; frågan om livsmönstret löper då i praktiken parallellt med aktualitetens problematiseringsområde. Antropologins kulturgenre blir än mer prioriterad framför den estetiska, då den i högre utsträckning lämnar

rum för och uppmanar till en *självrannsakan*: ett moment i bildningsarbetets strävan mot bilden av en solidarisk världsmedborgare som aldrig låter bildningen som process att avstanna; eftersom den ständigt tvingar oss att ställa frågor om vår nuvarande position och det rättfärdiga med den positionen. I utställningen *En stulen värld* ser vi dock ett undantag i förskjutningen mellan kulturgenrerna där halva utställningen ägnas åt paracastextilierna som rent estetiska uttryck och besökarna anmodas att slås av det konstnärliga hantverkets utsökthet.

Att betrakta besökaren utifrån examinationsobjektets tredje funktion, inför sig själv och andra, innebär en förskjutning av gränsen mellan subjekt och objekt. Från att uppfatta dem som substanser, där subjektet och objektet kopplas till ett visst givet innehåll, till att se dem som föränderliga former. I det första fallet förknippas subjektet med människan; endast det mänskliga handlar och behärskar medan objektet är synonymt med tinget, det icke mänskliga, passiva, döda och behärskade. Med utgångspunkt i Foucaults tänkande om subjekt och objekt ordnas dess gränser istället kring en fråga om form, vilken utgörs av kraft-på-kraft relationer. Objekten är inte synonyma med ting, utan är snarare objekt för kunskap; det vill säga föremålet, människa eller icke-människa, vi bildar ett vetande om (jfr Foucault 1969/2002, 1974/2001). Den mänskliga besökaren kan i relation till andra krafter omvandla sig till ett examinationsobjekt inför sig själv. Besökaren utgör naturligtvis en av åtminstone tre krafter som spelat mot varandra; samtidskommentaren (eller ögonvittnet) är en andra kraft, förbunden med den tredje: en anmodan om att konstituera sig som ett moraliskt själv-rannsakande subjekt. Om besökaren följer anmodan, det vill säga underordnar sig den tredje kraften, bland annat befordrad genom den andra kraften, sker omvandlingen till examinationsobjektet inför sig själv. I detta själv-rannsakande ögonblick intar alltså den besökande medborgaren samma typ av position som Tyi-wara huvudbonaderna, tavlan *Scene d'Amour*, den observerade informanten, ögonvittnet eller HIV/AIDS som ett globalt samtidsfenomen får när dessa undersöks och utfrågas: *examinationsobjektets*.

Hur frekvent och på vilka sätt framträder reflektionsformen bekännelses moment om själv-rannsakan i Världskulturmuseets vetanden om samtiden? Ett visst schema är möjligt att fastställa för den första generationens utställningar och den främsta anledningen till att utställningen *Site unseen: Dwelling of the Demons* utgör en så effektiv introduktion och bruksanvisning är att detta schema befordras på ett ytterst påtagligt sätt. Genom att ålägga Världskulturmuseet en *självrannsakan* över dess förbindelser med de etnografiska museernas historia av blodigt tillgripande av föremål och museala vetandepraktiker där utomeuropeiska kulturer marginaliseras, stereotypiseras och i vissa fall även stigmatiseras, varigenom det utomeuropeiske föremålet (människa och ting) konstitueras som den *andre* etableras en återkommande serie: *marginalisering, stereotypisering, stigmatisering, den andre och bekännelse—självrannsakan*. Världskulturmuseets och de etnografiska museernas samfälliga historia ses inte som något helt avslutat, vilket vi kan lämna bakom oss, utan vittnar istället om en påtaglig risk; både museerna och även människor i gemen måste vara på sin vakt mot att dessa praktiker återupprepas: behovet av en oavbruten själv-rannsakan över våra handlingar är uppenbar. I utställningen *Horisonters* historiska moment aktualiseras dessa marginaliserings- och stigmatiseringspraktiker bland annat genom att museet vill vecka om en svensk och skandinavisk självbild som oklanderliga när det kommer till kolonialismens förtryck:

Samtidigt som fröet till de mänskliga rättigheterna grodde för européerna, blev människor från Afrika handelsvaror utan namn och rättigheter. Europas ekonomi blomstrade. Det var makterna i Västeuropa, däribland Sverige, som med större eller mindre framgång handlade med afrikanska slavar över Atlanten ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

Självrannsakan inriktas mot hur "afrikanen" och "Afrika" tilldelas och kvarhålls i den *andres* position via olika marginaliserings-, stigmatiserings- och inte minst stereotypiseringspraktiker. Schemat är

allt annat än sporadiskt applicerat genom utställningens sex övergripande tematiker, röster: *Röster från förr*, *Motståndets röster*, *Maktens och överlevnadens röster*, *Röster om kvinnligt och manligt*, *Cityröster* och *Röster från Afrikas horn i Sverige*. I *Röster från förr* vill museet bland annat få oss att begrunda den stereotypa bild av Afrika som fattigt: det var inte minst de enorma rikedomar kontinenten besitter som kolonialmakterna var ute efter att plundra. Philippe Thomarels (2002) hyllning till Franz Fanons *Svart hud, vita masker*, "Histoire parallèles" – ett montage med svarta och vita plastdockor – vill "förmå besökare att begrunda på vilket sätt hudfärg påverkar deras relationer med andra människor" ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

Tematiken *Motståndets röster* söker bland annat en uppgörelse med bilden av den svarta afrikanska slaven som ett passivt offer och lyfter istället fram dem som aktiva, potenta och fulla med motståndslusta. Vi skall här göra upp med ett tänkande där den svarte afrikanens motståndskraft marginaliseras; tänkandet innebär även att den förslavade upprättas och vidmakthålls som *den andre*, någon utan det positivas potens. Utställningen understryker detta genom att bland annat citera C.L.R James, författaren till boken *Black Jacobins*. Vikten av *självrannsakan* framhålls också genom att återge Bob Marleys text *War*. Anmodan om *självrannsakan* ges även en mer allmän och samtida karaktär. Michèle Magemas videoinstallation "Oyé Oyé" (Kongo 2001) är ett exempel på detta i *Motståndets röster*. Installationen "avslöjar en okritisk patriotism och maktens hybris" ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)): vi bör alltså rannsaka oss själva över hur vi förhåller oss till andra och oss själva. Ett belysande exempel över hur serien stigmatisering, marginalisering, stereotypisering, *den andres* etablerande och *självrannsakan* återkommer i tematiken *röster om kvinnligt och manligt* är de frågor och den kommentar Världskulturmuseet förbinder Bernie Searles (Sydafrika) *Colour Me* med:

Hur kan färg prägla identitet och självbild på kroppen? Hur upprätthålls rassystemet? [...] ofta avslöjar och returnerar hon i sina verk den kontrollerande eller stigmatiserande blicken på den "andre" ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

Lika uppenbara exempel finns i tematikerna *Maktens och överlevnadens röster*,<sup>371</sup> *Cityröster*,<sup>372</sup> och *Röster från Afrikas horn i Sverige*.<sup>373</sup>

Serien löper även som en röd tråd genom utställningen *No Name Fevers* sju övergripande tematiker om HIV/AIDS: emotionerna *Rädsla*, *Fömekelse*, *Ilska*, *Förtvivlan*, *Sorg*, *Hopp* och *Lust/Åtrå*. Anmodan om *självrannsakan* expedieras i huvudsak genom frågor om hur vi konstituerar medmänniskor som *den andre* genom att förbinda HIV-infektionen och AIDS-sjukdomen med stigma och marginalens stereotypa figurer; detta drabbar både hivsmittade eller aidssjuka och andra människor genom att associera dem med infektionen och sjukdomen: exempelvis homosexuella, missbrukare eller prostituerade. Emotionen *rädsla* ger ett mycket tydligt exempel på detta i Röda korsets video "Stigma Kills":

Den stigmatisering som hänger samman med HIV och AIDS är ett av de största hindren när det gäller att hejda sjukdomen eftersom det innebär att vi alla måste ändra våra uppfattningar, attityder och beteenden ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

Att HIV/AIDS är så intimt förknippat med stigmatiserande praktiker innebär en dubbel fara; dels de vedermödor den infekterade får utstå genom att tilldelas *den andres* position och att detta medför att olika praktiker för att minska smittspridning, finna vaccin etc. motarbetas; dels att relationen i sig förhindrar att en *självrannsakan* kring hur vi förhåller oss till infektionen, sjukdomen samt de drabbade eller kanske drabbade försvåras. Det är därför viktigt att vi börjar med en sådan *självrannsakan* över hur vi förhåller oss till detta. Tematiken om *rädsla* ger oss många punkter där en *självrannsakan* hos besökaren efterfrågas.<sup>374</sup> I emotionen *Fömekelse* vill museet adressera hur en förnekelse av HIV/AIDS existens och effekter är minst lika bekymmersamt som att uttryckligen ange infek-

tionen och sjukdomen som ett stigma. Vi måste frångå och akta oss för en sådan förnekelse och ägna oss åt en självvransakan över våra egna eventuella bestridanden. Behovet av självvransakan be-lyses i hur utställningen kombinerar en affisch från Aids Coalition to Unleash Power (ACT UP) USA med ett textavsnitt ur Michael Bronskis artikel "The truth about Reagan and AIDS" i *Z Magazine Online* (2004). Affischen med texten *Silence= Death* porträtterar USA:s president under 1980-talet (1981-1989), Ronald Reagan, och dess budskap om Reagans förnekelse av HIV/AIDS-problemet och de fatala följer detta fått understryks av Bronskis artikel:

Trots att AIDS omnämndes i medicinsk fackpress och i populärpress redan 1981 dröjde det ända till oktober 1987 innan president Reagan uttalade sig offentligt om epidemin. [...] En betydande del av hans makthas utgjordes av nyfrälsta kristna konservativa republikaner som anammade en bakåtsträvande social dagordning, i vilken det ingick en hätsk och svartmålade homofobi ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

President Reagan utgör en viktig funktion för den anmodade självvransakens genomförande, ett föremål för vårt tänkande. Reagan är det dåliga exemplet som skall undvikas. Vi måste nogsam- ta fråga ut oss själva i vilken mån expresidentens fotspår följs. Kombinationen av affischen och Bronskis text anger en viss övning för tänkandet tänkt att manifesteras i kommande handgripligt handlande: stereotypens negativa verkningar. Reagans alltför senfärdiga och vaga handlande mot epidemin grundas i stereotypens tänkande. HIV/AIDS negligeras eftersom det endast ses som en angelägen- het för en liten del av befolkningen: homosexuella män. Övningen är dock inte möjlig utan en re- dan etablerad relation till en sedan tidigare befintlig *andre*; homosexualitet i allmänhet och homo- sexuella män i synnerhet. De är figurer i marginalen och utgör därför ett marginellt problem. Hela serien aktiveras: en självvransakan krävs över hur vi relaterar till HIV/AIDS och homosexualitet, el- ler en än vidare läxa att lära; om vi inte uppmärksammar de marginaliseringsspel vi själva deltar i riskerar vi att fördjupa sedan tidigare etablerade stereotyper och stigmatiseringspraktiker som kvar- håller andra människor i *den andres* marginalexistenser.

Emotionen *Ilkska* fortsätter på samma tema med en rad affischer från olika aktivistgrupper. *Gran Fury* är mycket explicita i sitt krav på en självvransakan: "Do You Resent people with Aids?/Do you trust HIV- negatives?/Have you given up hope for some cure?/When was the last time you cried?" ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).<sup>375</sup> *Ilkska* varierar även riktningen av en efterfrågad självvransakan kring hur besökaren förhåller sig till sina medmänniskor och i vilken utsträckning vi inlåter oss i marginaliserings- och stigmatiseringsspel med en fokus på ekonomiska frågor. Vikten av självvransakan aktualiseras av den roll vi alla spelar i en viss rådande ekonomisk ordning där rätten till pa- tent och ekonomisk vinstmaximering går före rätten till liv. Museet manifesterar detta i, bland an- nat, en skulpturgrupp föreställande medicinkapslar av General Idea (Kanada 1991) "*Red (cadmium) Pla©e*".<sup>376</sup> Att självvransakan är en primärt prioriterad praktik och att den förbinds med bekymmer kring /stigmatisering, stereotypisering, marginalisering och upprättandet av *den andre*/ i Världskulturmuseets ve- tande om samtidsfenomenet HIV/AIDS är uppenbart då även emotionerna *förtvivlan*<sup>377</sup>, *sorg*<sup>378</sup>, *hopp*<sup>379</sup> och även *lust/åtrå*<sup>380</sup> anmodar oss till en sådan reflekterande praktik. *Lust/åtrå* upprepar inte bara detta schema, utan ger också ett belysande exempel på hur den efterfrågade självvransakan in- går i ett bildningsarbete. Vissa riktlinjer för livshållningen skall iakttas i detta odlade av självet. På grund av den risk HIV/AIDS-pandemin utgör måste vi uppmärksamma vårt sexuella beteende. Sex- ualiteten och åtrån skall dock inte inskränkas, utan vissa bestämda försiktighetsmått skall antas: praktisera "säker sex" och använd kondom eller femidom (en kondom för kvinnor). Reflektionen organiseras dock fortfarande kring en självvransakan om ett ansvarstagande ålagt oss som goda so- lidariska världsmedborgare.

Detta bildningsarbete blir än tydligare i bidragen till de båda vetenskapliga antologierna vilka ingår som en del i den första generationens utställningar. Reflektionsformen bekännelse och dess moment om en anmodad självrannsakan organiserar även de akademisk-teoretiska texterna i de båda antologierna ges ut i samarbete mellan VKM och Museion vid Göteborgs universitet med artiklar av disputerade forskare eller doktorander. Bidragen i *Horizons: Perspectives on A Global Africa* (Abiri, Thörn red. 2005) och *No Name Fever HIV/AIDS in the Age of Globalization* (Follér, Thörn red. 2005) relaterar till en eller flera av utställningens tematiser (röster eller *emotions*) och den primärt prioriterade reflektionsformen bekännelses dimension om att efterfråga en akt av självrannsakans hos läsaren av bidraget befordras antingen explicit eller implicit i texten. Självrannsakan är på så sätt inte en reflektionsform som ligger utanför ett vetenskapligt vetande; den uppstår inte när den akademisk-teoretiska texten tvingas in i ett musealt icke-vetenskapligt, "politiskt", vetande utan den prioriteras i det vetenskapliga tänkandet från allra första början.

I *Horizons: Perspectives on A Global Africa* (Abiri, Thörn red. 2005) följer de olika bidragen samma mönster som utställningen: det handlar om uppmaningar om att vi skall rannsaka oss själva om vilken del vi har i historiska och samtida marginaliserings-, stereotypiserings- och stigmatiseringsspel där vi upprättar våra medmänniskor som den andre. De historiska stigmatiseringsspelen har fortfarande bäring i vår samtida situation genom en temporal transition. Helgessons artikel "Slavery and Universalism" är liksom Krister Malms (2005) bidrag "A round trip to the west Indies: music and African diaspora in the Caribbean"<sup>381</sup> och Hauwa Mahdis (2005) arbete "Ethnicity, Islam and the British: Social gendering among the Hausa in the first half of twentieth century" tydliga exempel på hur den *temporal transitionen* utgör en grund för en självrannsakan över vår egen del i de orättvisa förhållandena. Mahdi uppmanar till exempel läsaren att rannsaka sig över hur vi ser på och närmar oss Islam (jfr Mahdi 2005 s. 142). Författaren argumenterar i artikeln för att den marginalisering och underordning vi i dag kan se i det islamska Hausa-samhället snarare är en produkt av ett Brittiskt kolonialstyre än ett inflytande från Islam.<sup>382</sup>

Ett motstånd mot stereotypa uppfattningar om "Afrika" och en fordran riktad mot läsaren att idka en självrannsakan återfinns hos både Uodelul Chelati Dirars och Jan-Erik Lundströms bidrag. Utgångspunkten för Dirar (2005) i "Migration in the horn: Colonial and postcolonial perspectives" är att ett etablerat tänkande kring migration och diaspora konstituerar "afrikanen" som *den andre*: en människa utan land, tvingad till ett ständigt smärtsamt uttåg. Vi skall alltså rannsaka oss själva över hur vi tänker migration och diaspora och vinnlägga oss om att inte använda stereotypen om en ständigt, vandrande, vilsen och icke välkommen afrikan. Dirar ser konceptet *transnationalitet* som en möjlig lösning. Lundström (2005) inleder artikeln "What, where, how is Africa? Engaging/negotiating contemporary African Art" med att ställa frågan om vad det innebär att tala om "Afrika", det "afrikanska", såsom "afrikansk" konst. Slutsatsen som dras är att: "Speaking of Africa, we speak to and from within power, to and from within hierarchies, to and from within received ideas" (Lundström 2005 s. 260). Den stereotypa uppfattning av "Afrika" Lundström vill göra upp med är den uppfattat marginaliserade positionen av den mottagande, den impotenta; Lundström framhåller istället vikten av att tänka "Afrika" både som bidragande och potent.<sup>383</sup> Vikten av att framhålla "afrikanen" som potent och handlingskraftig möter vi även i Johan Wedels (2005) "Santería, Palo Monte and Abakuá: Three Afro-Cuban religious traditions". Uppmaningen om att vi skall konstituera oss som examinationsobjekt inför oss själva gäller framförallt spörsmål om hur vi umgås med det annorlunda. Det handlar här om hur de riter vi finner inom de tre Afro-Kubanska religiösa traditionerna Santería, Palo Monte och Abakuá bemöts med motstånd och utslutning: "But when the remains of sacrificial animals and religious objects are found on rivers on railway tracks [...], the American press has not been slow to report "bizarre" happenings and black



magic” (Wedel 2005 s. 250). Vi skall här alltså fråga oss hur vi själva marginaliserar, stigmatiserar eller stereotypiserar vår nästa.

I flera av artiklarna finns, liksom i utställningstexterna, en något mer allmänt hållen anmodan om självvranssakan om vad det är för samhälle vi som enskilda individer och kollektiv upprätthåller. Andreas Jacobsson (2005) visar i artikeln ”African Film? Themes and Aesthetics in sub-Saharan film” att afrikansk film står i ett beroendeförhållande till väst gällande dels, produktionsvillkor där filmare kan behöva vända sig till USA eller Europa för att få tillgång till viss utrustning; dels att ”afrikansk” film utarmas då biljettpiserna dumpas för nordamerikansk och europeisk film i Afrika, varför afrikanska filmare har svårt att nå ut med sina filmer. I ”Could You be loved? Bob Marley, anti-politics and universal sufferation” undersöker Paul Gilroy (2005) musikens användning i kampen mot orättvisor. Gilroy framför även han kritik mot ett ekonomiskt och konsumtionsinriktat system och texten andas frågor a typen: vilken är min roll i detta samhälle och hur kan jag förändra den?; en uppmaning till läsaren löper genomgående i arbetet om att idka en självvranssakan över vad det är för samhälle som vi är med och upprätthåller. Tom Turners (2005) artikel ”Colonialism and Neo-colonialism” handlar om Kongos koloniala förflutna och den nykolonialism Kongo av idag ställs inför. Undersökningen utgör, även den, en infrastruktur för bekännelsens självvranssakan riktad till den rika världens inneväpnare vars stater och företag i jakt på ökade vinster och vidmakthållande av en egen nationell välfärd, för en nykolonialism där utsatta länder in den fattiga delen av världen utnyttjas.<sup>384</sup> Med exempel från Nairobi i Kenya, Lusaka i Zambia samt Harare i Zimbabwe undersöker Ann Schlyter (2005) den fysiska och sociokulturella stads- och samhällsplaneringens inverkan på hur medborgarna organiserar sina hem och liv. Här återfinns en självvranssakan riktad till individen som en världsmedborgare:

Still, the same global tendency of widening class differences is evident in both African and European cities. African urban everyday life, the face of class discrimination is very similar to the face of the previous race discrimination (Schlyter 2005 s. 224).

Artikeln uppvisar även ett motstånd mot den stereotypa bilden av Afrika som allt-i-genom ruralt. Den stereotypa bilden styr bland annat Sverige och andra staters biståndsprogram vilka är styrda mot landsbygden därigenom fördelar stadsborns möjligheter till ett drägligt liv.<sup>385</sup>

I ”Epidemic times. A brief history of HIV/AIDS in Sweden” sammanfattar David Thorsén på ett kärnfullt sätt den huvudinriktning de olika bidragen i antologin *No Name Fever HIV/AIDS in the Age of Globalization* (Follér, Thörn red. 2005) anmodar läsaren självvranssaka sig på: ”it is in other words, possible in the case of AIDS to talk about to whom the disease is attributed and dedicated” (Thorsén 2005 s.324, kursivering i original). När vi frågar oss hur vi själva attribuerar och dedicerar HIV/AIDS innebär det samtidigt att vi granskar i vilken grad vi deltar i de marginaliserings- och stigmatiseringsspel där HIV-infekterade, AIDS-sjuka, prostituerade, narkomaner, homosexuella etc. upprättas som *den andre*. Liksom i utställningarna och *Horizons* understryker antologin *No Name Fever* att sådana spel är farliga, viktiga att uppmärksamma och göra upp med. Självvranssakan är ett ypperligt redskap för detta på en individuell nivå. Leon K Chan och Raymond Donovan (2005) ansluter sig till och understryker detta i ”South-East Asian HIV/ADS. Dangerous Bodies and public moralities”. I artikeln analyseras hur informationsmaterial om HIV/AIDS i Sydostasien främst samlas kring en skrämselfs pedagogik. Materialets strategi är att informationssökanden skall skrämmas av de effekter HIV/AIDS och förändra eller undvika ett ”riskfyllt” sexuellt beteende. Strategin kritiserar av Chan och Donovan: ”Effective HIV intervention and prevention messages need to be concerned with the dissemination of relevant information and contextualizing the circumstances without stigmatizing the target audience” (Chan, Donovan 2005 s. 120). Stigmatiseringen förbinds med marginalisering, stereotypisering och att dessa praktiker i förlängningen leder till konstituerandet

av den andre: strategin är därför kontraproduktiv eftersom rädslan för att utsättas för dessa praktiker och riskera uteslutas ur samhället, uppfattad som farlig och abnorm, gör att många undviker att testa sig överhuvudtaget. Tillsammans med en etisk-moralisk argumentation, snarare implicit likt en vattenstämpel än klart markerad i texten, utgör detta ett exempel på varför det är så viktigt att arbeta med sig själv i en självvransakan över i vilken mån vi låter dessa praktiker få spelutrymme.

Problematiseringen och vikten av självvransakan varierar i artiklarna "Perilous Silence and discriminating visibility. On absent and present representation of HIV-positive Individuals in South African Press 1998 – 2003" (Charlotte Ek 2005);<sup>386</sup> "AIDS activism and state policies in the United States" (Steven Epsteins 2005);<sup>387</sup> och "Love is as strong as death. Of death and burial among gays in the wake of AIDS" av Ingeborg Svensson (2005). Svensson inleder artikeln med ett rättframt krav på att vi skall idka en självvransakan över hur vi bemöter dem vi attribuerar och dedicerar HIV/AIDS till: "I shall begin with by exemplifying the majority of society's shameful suppressing and hiding of homosexuality and HIV/AIDS" (Svensson 2005 s. 344). Ann Marie Ørbø Kirkegaard (2005) varierar tematiken om bekymren med hur HIV/AIDS attribueras och dediceras med frågan om temporal transition. Samma grundschema följs dock; serien av stigmatisering, stereotypisering, marginalisering och dess upprättande av *den andre* kräver en allmän självvransakan hos medborgarna om hur vi förhåller oss till detta.<sup>388</sup>

Liksom i antologin Horizons: Perspectives on A Global Africa (Abiri, Thörn red. 2005) vävs självvransakan om hur vi konstituerar den andre genom stigmatiserande, marginaliserande och stereotypiserande praktiker samman med en något mer allmän hållen anmodan om självvransakan om vad det är för samhälle vi som enskilda individer och kollektiv vidmakthåller. En fordran om självvransakan som även här främst organiseras kring en kritik av det rådande ekonomiska system vi alla är en del av och upprätthåller. Bertil Egerös artikel "HIV/AIDS – globalization and polarization" är ett betydande exempel på en sådan begäran riktad mot läsaren:

Thus AIDS- victims can be met with social exclusion, stigma, even a request to leave the community. If they are widow household they might lose the land of the deceased husband. Exploitation might even include sex, i.e. behaviour likely further the spread of the virus in the community. Overall these changes weaken the social capital of the community to the extent, where poverty is shared by all, it might end up in semi-permanent dependence on life-support from outside (Egerö 2005 s. 86).

I studien belyses hur HIV/AIDS är förbundet med negativa inverknings på ekonomin vilken leder till en ökande misär av de som drabbas av epidemin, såväl infekterade, som ickeinfekterade, samt hur en undfallande ekonomisk politik, ur både ett nationellt och ett internationellt hänseende, bidrar till att pandemin förvärras. Egerö använder ekonomiska argument för att framhäva de ekonomiska värdenas underordning i relation till andra mänskliga fri- och rättigheter, vilka hotas i och genom HIV/AIDS epidemin.<sup>389</sup> Egerös analys är ett bra exempel på hur de mänskliga fri- och rättigheterna utgörs av en dubblör med två både repellerande och attraherande element som spelar mot varandra: *Liberala värden om rättvisa, rationalitet och demokrati* (mänskliga & individuella fri- och rättigheter) och *Liberala värden om ekonomiska friheter* (ekonomisk rationalitet). I likhet med hur dessa båda modus, framträdde i föregående kapitel om vetandenas interiöra textur framhåller Egerö vikten av att den första uppsättningen av fri- och rättigheter uppvärderas och att vi utför en självvransakan om hur vi prioriterar dessa båda modus.

Problematiseringen av detta samhällssystem med en marknadsekonomisk inriktning som ett etiskt-moraliskt dilemma varvid vi föranleds att rannsaka oss själva, organiserar även Tony Barnetts artikel "HIV/AIDS is not just about HIV/AIDS".<sup>390</sup> Kritiken mot en förd marknadsekonomisk politik återkommer i Michael Blackwells (2005) studie "HIV/AIDS in Romania". Problematiseringen

organiseras dock på ett något annorlunda sätt i Blackwells undersökning i jämförelse med andra artiklar där ekonomiska frågor berörs. I båda fallen tas visserligen en marknadsekonomisk organisering av ekonomin för given såsom en empirisk verklighet vi måste förhålla oss till och att det idag råder orättvisor där vi låter ackumuleringen av ekonomiskt mervärde gå före människors väl och ve i HIV/AIDS-pandemins kölvatten (jfr Barnett 2005, Egerö 2005, Follér 2005, Blackwell 2005). Men där de andra artiklarna vare sig tar ställning för ett marknadsekonomiskt organiseringssätt eller framför ett alternativt organiseringssätt understryker Blackwell (2005) att ett marknadsekonomiskt organiseringssätt är den nödvändiga vägen att gå för att lösa en viss HIV/AIDS problematik. Argumentationen sker också utifrån en ekonomisk rationalitet: "The benefits of prevention may well outweigh the potential costs" (Blackwell 2005 s. 253).

Med detta explicita cost-benefit resonemang visar Blackwell en än tydligare inriktning mot en argumentation visavi liberala värden om ekonomisk frihet genom en ekonomisk argumentation. Liksom övriga bidrag frammanar artikeln dock en självrannsakan om konstituerandet av den andre genom marginalisering och stigmatisering.<sup>391</sup> Begäran om en självrannsakan utifrån det ekonomiska system vi idag befinner oss inom över hur detta leder till hur människor förfördelas, stigmatiseras, marginaliseras och i en del fall även utesluts ur samhället sker alltså inte utifrån en utpräglad politisk höger-vänster skala, där Världskulturmuseets vetanden om samtiden enbart skulle expediera ett "vänsterinriktat" vetande. Museets vetanden om samtiden samlas snarare kring denna fordran om en självrannsakan om var och ens roll i upprätthållandet av detta system och dess negativa effekter i förhållande till mer övergripande värden om rättvisa, rationalitet och demokrati som är liberala i funktionen som en teknik relaterat till totalitära tendenser.

Maj-Lis Follérs artikel "Civil Society and HIV/AIDS in Brazil. The Emergence of an Aids policy" visar på både de tidigare nämnda tematikerna för en etisk-moralisk självrannsakan hos läsaren och ytterligare en dimension:

Free access to antiretroviral drugs for all patients with AIDS was not the way WB wanted to address the epidemic. There was a articulated ideological difference with the Brazilian viewpoint of seeing health as a universal right which it is the duty of the state to guarantee. WB proposed that the individual should be responsible for contributing with resources for the right to health service (Follér 2005 s. 214).

Världsbanken (WB) motsätter sig Brasiliens sätt att tackla pandemin – genom att dela ut egenproducerade bromsmediciner till befolkningen utan krav på att medborgaren egenfinansierar medicinerna – eftersom detta utmanar givna patentlagar och ett marknadsekonomiskt tänkande där individen skall ta ansvaret och inte staten via offentliga skattemedel. Follér understryker ytterligare en dimension i HIV/AIDS problematiken vilket föranleder en uppmaning till självrannsakan: HIV/AIDS innebär ett demokratiskt problem; och det är ett problem som rör oss alla i egenskap av medborgare i ett världssamhälle:

The aim of this article has been to make visible the intricate relationship between global agents, governmental response and the role and influence of parts of civil society to create a public space for actions against the AIDS epidemic [...] The public space could evolve thanks to the particular situation [...] in world society (Follér 2005 s. 221-222).

Den självrannsakan vi bör ålägga oss om vad det är för slags samhälle vi är med och skapar skall alltså inte begränsas till den lokalitet där vi själva bor: utan vi är alla med och påverkar världen, även i ett globalt hänseende. Ett liknande resonemang om uppbyggnaden av ett civilt samhälle med en världsmedborgare med ett solidariskt ansvar gentemot medmänniskan, oavsett vad denne bor återfinns i Tony Barnetts (2005) artikel "HIV/AIDS is not just about HIV/AIDS".<sup>392</sup> Barnett åter-

kommer till den demokratiska "världssamhälleliga" dimensionen tillsammans med Suneetha Kadiyala i artikeln India's HIV/AIDS epidemic Questions of responsibility". Kadiyala och Barnett understryker att det sätt varpå HIV/AIDS bemöts i världen i allmänhet och i Indien i synnerhet innebär ett allvarligt demokratiskt problem: "As the world's largest democracy it is reasonable to expect that India should show the way forward in Asia's response to this epidemic based on a sound framework of ethics, human and legal rights" (Kadiyala, Barnett 2005 s.160). Vi känner igen problematiken i Kadiyala och Barnetts artikel från Chan och Donovans (2005) arbete: "The traditional norm of virginity for unmarried girls may paradoxically increase young women's risk of infection because it prevents them from seeking information regarding protection out of fear that they will be thought to be sexually active" (Kadiyala, Barnett 2005 s. 154-155). En sådan rädsla för represallier om en antingen uppfattas som sexuellt aktiv eller HIV-smittad flankeras av ytterligare ett riskmoment; ett förnekande av sjukdomens existens.

Det finns flera moment i texten där vi uppmanas att konstituera oss som examinationsobjekt inför oss själva och anlägga en etisk-moralisk reflektion. Här kan nämnas en önskad självrensning över hur användandet av begrepp såsom riskgrupper innebär stigmatiserande praktiker vilka kan få långtgående konsekvenser för de drabbade och vår roll som deltagare i ett världssamhälle, världsmedborgare:

While politicians and the government have a critical role to play this is not all the responsibility of the Government of India. Individuals, households, communities and private sector all have responsibilities and a role to play. Within the bounds of their unequal access to education, rights, material and cultural goods people must be active agents of change, reflecting on lived realities. To be active agents of change requires that people have capacity and spaces to talk things over (Kadiyala, Barnett 2005 s. 160).

Det är således inte enbart våra folkvalda politiker världen över som har ett ansvar och måste ta tag i frågan, utan även du som enskild individ är tvungen att ingå i din kollektiva politiska identitet såsom världsmedborgare och ställa dig frågan: vad gör du åt situationen?

Dennis Altman's (2005) bidrag "Aids and the globalization of sexuality" knyter an till samtliga av de teman en anmodad självrensning riktar sig mot: en temporal transition där förtryckande praktiker gentemot homosexuella och andra som HIV/AIDS attribueras och dedicerats till i länder såsom Indien och Malaysia är en kvarleva från kolonialismen;<sup>393</sup> det är ett ekonomiskt och socialt problem vilket hotar hela samhällsstrukturer och det leder till marginaliserande och stigmatiserande praktiker;<sup>394</sup> HIV/AIDS är ett exempel på att vi lever i ett världssamhälle där vi alla måste ta ett gemensamt ansvar och verka som "världsmedborgare": "Aids is both a product and cause of globalization, which I understand to encompass the whole gamut of economic, social, political and epistemological ways in which more and more of the world is brought within similar systems of governance, consumption and imagination" (Altman 2005 s. 93). Altman tar även avstånd från en sexualmoral vilken kan beskrivas som "konservativ": "Yet in many parts of the world, especially where conservative Catholicism and Islam are dominant, there is a huge pressure against the open advertisement and dissemination against the sort of sex education for teenagers which might enable them to protect themselves against infection" (Altman 2005 s. 102).

I relation till denna "konservativa" moral kan den sexualmoral Altman förespråkar beskrivas som "liberal" (jfr även Altman 2005 s. 101). En sådan "liberal" sexualmoral kan spåras i flera av antologibidragen och i utställningen *No Name Fever* som helhet. "Aids and the globalization of sexuality" är dock den vetenskapliga utsaga i Världskulturmuseets vetanden om HIV/AIDS som ett samtidsfenomen vilken tydligast knyter an till den förespråkade livshållning vi mötte i utställningens emotion lust/åtrå. Där vi måste uppmärksamma vårt sexuella beteende genom att både bejaka oss

som sexuellt begärande varelser och anta vissa försiktighetsmått och praktisera "säker sex". När sexualiteten ställs i förgrunden för en självvransakande etisk-moralisk reflektion kan kompositionen av den bild vi är tänkta att uppnå i bildningsarbetet som utgör den solidariska världsmedborgaren urskiljas på ett skarpare sätt. Uppmaningen till att ställa sig frågan om den sexuella praktiken – utan att ge avkall på begäret eller uppfatta det som något ont – visar en livshållning vilken organiseras efter ett spel mellan omsorgen om sig och omsorgen om andra. Det handlar om att vare sig själv bli smittad (ditt ansvar gentemot dig själv) eller att riskera att smitta andra (ditt ansvar gentemot andra). En sådan uppmaning till en livshållning organiserad kring omsorgen om sig och andra är genomgående i samtliga av den första generationens vetanden om samtiden. Vi kommer att återkomma till denna komponent i bildningsarbetet förstätt som en bild individen skall uppnå och efterlikna i och genom processen om att vara en solidarisk världsmedborgare i konfessionens moment av bekännelsen som reflektionsform; då själva rannsaksakten och dess möjlighet, eller önskvärdhet, i sig är intimt förknippad med en specifik konfession.

Tyngdpunkten i alla de uppmaningar om självvransakan som ges i första generationens vetanden om samtiden läggs framför allt i en fråga om hur utställningsbesökaren eller läsaren av antologibidragen praktiserar en omsorg om sin medmänniska såsom en god världsmedborgare; hur vi tar del i arbetet att upprätta och vidmakthålla ett solidariskt världssamhälle: något vi alla, enligt denna logik, har ett gemensamt ansvar för. Detta understryks och är särskilt tydligt i Världskulturmuseets vetande om samtidsfenomenet HIV/AIDS när tematiken om lust och åtrå problematiseras i såväl utställningen, som forskningsantologin; en anmodan om självvransakan kring en omsorg om sig själv och det ansvar för och inför sig själv detta innebär. Att självvransakan är särskilt tydlig i dessa fall innebär inte att den inte finns i övriga emotioner, eller i vetandena om samtidsfenomenet "Afrika" och det kulturvetenskapliga museet; tvärtom ligger den som en vattenstämpel i samtliga tre vetanden om samtiden som knyter dem samman både i utställningarna och de uttalat akademisk-teoretiska utsagorna i *No Name Fever HIV/AIDS in the age of globalization* (Follér, Thörn 2005 red.) och *Horizons: Perspectives on a global Africa* (Abiri, Thörn 2005 red.). I den andra generationens utställningar *Gender Blender* och *Trafficking* ser vi ett liknande mönster om en självvransakan där frågan om omsorgen om andra står i centrum.

Finns det riktiga kvinnor? Finns det riktiga män? Kan man tala om "motsatta" kön? Hur är det att välja något som hela tiden måste förklaras för alla andra? Hur mycket måste vi veta att vi är kvinna eller man för att veta vem vi är? [...] Människor som på olika sätt identifierat sig med något annat kön än det som är allmänt accepterat i samhället har funnits i alla tider och kulturer. Sättet att se på kön har också varierat. Att det är något absolut, bestående av en uppdelning i enbart man och kvinna är ett sentida påfund ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

Detta utdrag ur presentationen av utställningen *Gender Blender* visar på en sådan uppmaning till självvransakan. En självvransakan om hur vi förhåller oss till det annorlunda. Den stereotypisering vi här skall föra en etisk-moralisk reflektion kring rör hur vi uppfattar könet: vad gör vi, när vi delar in människor efter antingen man eller kvinna och dessutom i hög grad identifierar personen i fråga med detta kön? En självvransakan om hur vi upprättar och upprätthåller det stereotypa och utesluter skillnad och istället prioriterar likheten som det goda. Minst lika tydliga exempel på att vi har ett gemensamt ansvar för varandra och skyldighet att rannsaka oss själva över hur vi faktiskt praktiserar en omsorg om andra, våra med-världsmedborgare, finns i *Trafficking*.<sup>395</sup>

Tredje generationens utställningar *Hard Rain* och *Fair Fashion?* understryker även de vikten av en självvransakan kring vår omsorg om andra. Vi skall här inta positionen som examinationsobjekt inför oss själva över hur vårt dagliga handlande i den rika delen av världen påverkar livsvillkoren ne-

gativt för vår med-världsmedborgare i de fattigare delarna av världen. I utställningen *Hard Rain* är det främst naturmiljöpåverkan och klimatproblematiken som berörs. I *Fair fashion* utgörs föremålet för viljan till självrannsakan av den miljöpåverkan en konsumtionsinriktad livshållning såsom klämodet innebär:

Utställningen *Fair Fashion?* visar att det inte är bara catwalken det trampas på i modeindustrin. [...] Den globala kläindustrin är gigantisk, bara i Sverige köper vi kläder för 68 miljarder kronor per år. Maximerade ekonomiska vinster, ständiga förändringar i modet och ökad efterfrågan utsätter miljö och människor för allt starkare påfrestningar. Men måste vi sluta handla? Eller kan vi fortsätta så länge vi bara handlar schyssta produkter? ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se) [utställningar/Fairfashion]).

Att det är viktigt att visa omsorg om andra och att vi bör rannsaka oss själva över hur väl vi genomför detta är även tydligt i den fjärde generationens utställningar. I *Kongospår* återfinns en liknande temporal transition som i *Horisonter*, där svenskar och skandinaver i allmänhet uppmanas till en självrannsakan om självbilden såsom neutrala och oklanderliga när det kommer till förtryck i allmänhet och i den händelse kolonialismen utgör i synnerhet.<sup>396</sup>

I *Take Action! 83 Ways to Change the World* märks en sådan anmodan om en självrannsakan kring omsorgen om andra något mer implicit och är intimt sammanbunden med ett annat tema i besökarens etisk-moraliska utfrågande av sig själv:

Med drygt 200 foton, konst, personliga berättelser, musik och föremål lyfter utställningen fram 83 mer eller mindre lagliga, konstruktiva och kreativa exempel på människors strategier i kampen för att nå ökad demokrati, frihet eller rättvisa. Besökaren inspireras att formulera sitt eget förhållningssätt och fråga sig: Vem bestämmer hur världen ska se ut? Vilken position vill jag ha? ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

Frågeschemat känns i viss mån igen från *Fair Fashion?* och rör en uppmaning om att fråga sig i vilken mån besökaren tar sin roll som en aktiv, deltagande och ansvarstagande världsmedborgare på allvar; att inta positionen som den aktiva världsmedborgaren formuleras i det närmaste som en plikt och är i allra högsta grad en etisk-moralisk fråga: att visa omsorg om andra genom att delta i "kampen för att nå ökad demokrati, frihet eller rättvisa" ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)). *Pushing the Limits* i femte generationens utställningar ger ett än tydligare exempel på detta med sin direkta fråga till medborgaren: "Vad gör du för att förändra?" ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)). Frågan siktar uttryckligen mot en problematisering av hur aktiva vi är i ett världsmedborgarskap då den förbinds med hälsningar från aktivister från andra delar av världen som kämpar för en världsmedborgerlig solidaritet.<sup>397</sup>

En stulen värld liknar i hög grad Wilsons installation under den första generationens utställningar och är något av en fördjupning av *Trafficking* utställningen i den andra generationen, men framhåller än tydligare de skadeverkningar trafficking av kulturföremål får och att det är något som berör oss alla som världsmedborgare: även här påtalar vetandet om samtiden att vi som svenskar, via de antropologiska museerna, inte är oklanderliga. Den efterfrågade självrannsakan är dock så intimt sammanbunden och samtidigt med ett krav på en viss *konfession*, varför det är omöjligt att ge exempel på detta utan att först reda ut vad momentet om *konfession* i bekännelsens reflektionsform innebär. Av exemplen att döma är den primärt prioriterade dimensionen av medborgarens reflektion över samtiden i och genom Världskulturmuseets verksamheter av en etisk-moralisk art: det är en reflektion som med Augustinus ord drar fram hela ditt elände ur det gömsle det har varit förborgat och hopar det framför dina ögon.

## II. VÄRLDSKULTURMUSEETS PRIMÄRA REFLEKTIONSFORM: BEKÄNNELSE SOM KONFESSION

Bekännelsen som en etisk-moralisk reflektionsform innebär att momenten *självrannsakan* och *konfession* veckas eller vävs in i varandra: de förutsätter och förutsätts av varandra trots att de delvis opererar efter skilda logiker. Augustinus bekännelsearbete är ett tydligt exempel på denna "samtidighet" eller ömsesidiga beroende mellan de båda momenten veckningen innebär. Augustinus *självrannsakan* aktualiseras genom att den förbinds med en i förväg given vägbeskrivning: en viss kristen doktrin. Simultant med de *självrannsakan* står Augustinus uppvisar formuleras ytterligare en serie positionsangivelser, en serie av svar: Här är jag! Hit skall jag gå! Så skall jag gå! I slutet av den åttonde boken skriver Augustinus

Du vände mig nämligen till dig, så att jag inte längre traktade efter någon maka eller någon annan av denna världens förhoppningar. Jag stod nu på det trons rättesnöre du så många år tidigare i en dröm visat henne; mycket frikostigare än hon hade önskat vände du hennes klagan till fröjd, en fröjd långt kyskare och kärare än den hon sökt i de barnbarn jag kunnat ge henne genom mitt kött (Augustinus 397/2003 Bok 8:XII:30 s.204).

Den vägbeskrivning Augustinus bekänner sig till är en asketisk kristen doktrin där jungfrulighet skattas högt. Jungfrulighet är alltså en önskvärd vägledande princip för handlandet och tänkandet för att uppnå det rätta förhållandet till Gud, i den doktrin vilken Augustinus konfession utgör. Vid det här tillfället i *Bekännelser* anger alltså Augustinus följande tre positioner: Här är jag: "jag har brutit med mitt tidigare okristliga leverne hos manikeismen"; hit skall jag gå: "till Gud, gudfruktigheten"; och så skall jag gå: "den smalare jungfruliga vägen utan frilla och fästmö". *Konfessionsmomentet* i bekännelsen som en etisk-moralisk reflektionsform innebär det någon bekänner sig till, eller uppmanas att bekänna sig till i en utsaga eller annan praktik. I fallet med Världskulturmuseets vetanden om samtiden rör naturligtvis den önskade konfessionen någonting annat än en asketisk kristen doktrin där jungfrulighet skattas högt. Det tydligaste exemplet på detta är när lust/åtra avhandlas i *No Name Fever*.

En konsekvens av relationen mellan *självrannsakan* och *konfession* där deras operationssätts logiker impliceras i varandra är att det är svårt att helt isolera *självrannsakan*s specifika logik från *konfessionens* dito i analysen: att klart och tydligt avgöra var det ena börjar och det andra slutar. I bekännelsen som reflektionsform aktualiseras själva rannsakanmomentet – som riktas mot en själv – som en slags avståndsbedömning till en given norm eller normalitet, det någon förväntas att efterleva, svara emot eller bekänna sig till: konfession. *Självrannsakan* arbetar, kort sagt, som ett korrigeringsinstrument relaterat till något, ett visst levnads- eller förhållningssätt, som skall uppfyllas: en bekännelse till, en konfession. I bekännelsen som reflektionsform ingjuts simultant både en *begränsning* av den förändringsbenägenhet reflexiviteten eller reflektionen innebär i ett odlande av självet genom konfessionen, och ett *genererande* av reflektion (reflexivitet), en *självrannsakan* som i sin tur (åter)aktualiserar ett givet ämne att bekänna sig till. Genom att prioritera bekännelsen, i båda dess aspekter, som reflektionsform både stabiliserar och genererar problematiseringsområdet "världen som etiskt-moraliskt problem" den reflexivitet, eller reflektion, som prioriteras i problematiseringen av aktualiteten. *Självrannsakan* och konfessionen hänger på så sätt samman och innebär en förstärkning och förutsättning av varandra. I och genom flertalet av de anmodanden om en *självrannsakan* förutsätter på så sätt argumentationen en konfession till mänskliga fri- och rättigheter. Ett mycket tydligt exempel på denna samtidighet finner vi i den femte generationens utställningar och dess utställning *En stulen värld*:

## Världens tredje största illegala handel

I utställningen "En stulen värld" finns beskrivningar och bilder från flertalet länder som just nu är utsatta för plundring. Plundring av arkeologiska platser förorsakar oreparkerbar skada för det bestulna landet och vårt gemensamma, internationella kulturarv. Ju mer ett land plundrats, desto mindre vet man om dess historia. Även om det är svårt att fastslå omfattningen av den illegala handeln av föremål, omnämns den ofta som den tredje största illegala handeln i världen, efter vapen och droger. I museets samlingar finns andra plundrade föremål, som samlades in under 1950-1970 talen. Av korrespondens framgår att man var medveten om att det handlar om illegala förvärv ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

För att vi skall finna en riktning för vår självrannsakan och för att det överhuvudtaget skall vara intressant att konstituera oss som examinationsobjekt inför oss själva över hur vi behandlar allas vårt (världs)kulturarv, såsom världsmedborgare i ett världssamhälle, behövs alltså en i redan på förväg given doktrin om vikten av kulturarvens bevarande. Trafficking av kulturföremål är förkastlig och en etisk-moralisk reflektion är nödvändig över denna, enligt *En stulen värld*, eftersom bevarandet helst skall ske i den lokala kultur- och naturmiljö där den har skapats, då föremålen dels är en del av ett lokalt kulturarv vilket är ett viktigt moment för lokalbefolkningens möjlighet att formera sin särskilda, specifika och unika kulturella identitet; dels utgör en unik del, både som process och ting, av en större övergripande världskultur och världsmedborgaren går på så sätt miste om en chans att förstå denna unicitet vi alla förbinds med i och genom världskulturen om föremålen förflyttas från sin lokalitet till exempelvis Göteborgs etnografiska museum och i förlängningen VKM.

Med utgångspunkt i det världskulturbegrepp Jette Sandahl formulerar 2002 (jfr kap. 7) torde det inte komma som någon större överraskning att Världskulturmuseets presentation av "världens tredje största illegala handel" finner sig väl tillrätta inom UNESCO:s allmänna förklaring om kulturell mångfald. FN-organet stipulerar i mångfalds-deklarationens fjärde artikel:

Att skydda den kulturella mångfalden blir en tvingande etisk skyldighet lika väl som respekt för människovärdet. Det förutsätter ett engagemang för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter, särskilt rättigheterna hos människor som tillhör minoriteter och ursprungsbefolkningarnas rättigheter (UNESCO 2001 s. 3).

Världskulturbegreppets preskriptiva del understryker vikten av kulturell pluralism för att en kultur-demokratisk värld skall vara möjlig. Liknande uttryck finner vi i den regelsamling UNESCO:s allmänna förklaring om kulturell mångfald utgör. Regelsamlingen om kulturell mångfald kan även placeras inom ramen för en mer övergripande och något löslig doktrin om de mänskliga fri- och rättigheterna. Detta tydliggörs genom deklarationens femte artikel:

Kulturella rättigheter är en grundläggande del av de mänskliga rättigheterna, som är allmängiltiga, odelbara och beroende av varandra. För att den skapande mångfalden skall utvecklas krävs att kulturella rättigheter, såsom dessa definieras i artikel 27 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna och artiklarna 13 och 15 i Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, förverkligas till fullo. Alla människor har därför rätt att uttrycka sig och att skapa och sprida sina verk på det språk som de själva vill, särskilt på sitt modersmål. Alla har rätt till en god utbildning som till fullo respekterar deras kulturella identitet, och alla har rätt att delta i det kulturliv som de själva väljer och att utöva sin kultur under förutsättning att de respekterar de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (UNESCO 2001 s. 3).

Förutom FN:s *Allmänna deklaration om de mänskliga fri- och rättigheterna* (FN 1948) och FN:s *internationella konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter* (SÖ 1971:41) är det i Världskulturmuseets kontext



även relevant att inkludera FN:s internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter (SÖ 1971:42) och FN:s HBT-deklaration (FN 2008). Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europarådet 1950), vilket är en variation av (FN 1948), där de juridiska åtagandena förstärks är även den relevant för sammanhanget.

Deklarationerna förstås ofta som juridiska texter på folkrättens område men dess funktion, kraft och applicerbarhet som sådana är både begränsande och omstridda. Visserligen rör de mänskliga fri- och rättigheterna relationen mellan individer och stat och framför allt de förstnämnda friheter och rättigheter i förhållande till och inom den sistnämnda entiteten, men redan FN-stadgans första artikel (tredje punkten) framhåller att medlemsländerna skall *sträva efter och främja* efterlevnaden av de mänskliga fri- och rättigheterna. I stadgans 55.e och 56.e artikel stärks intrycket av att arbetet med mänskliga fri- och rättigheter är något som hör framtiden till, vilket vi framför allt hoppas på att uppnå, snarare än rättsligt bindande traktat (jfr FN-stadgan och Malanczuk 1997). En svårighet för de mänskliga fri- och rättigheternas juridiska räckvidd, kraft och funktion är att de tillhör folkrättens område. Detta innebär att rättsordningen i hög grad utgörs av sedvanerätt och överenskomelser mellan två eller flera nationalstater: på så sätt finns det inte någon högre auktoritet som kan framtvunga att de mänskliga fri- och rättigheterna efterlevs. Här utgör Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna ett undantag då det kräver av de stater som ratificerar avtalet att de underkastar sig Europadomstolen för de mänskliga rättigheternas jurisdiktion (jfr Europarådet, Malanczuk 1997). Att de mänskliga fri- och rättigheterna vare sig är någon enhetlig eller oomstridd doktrin tydliggörs även genom HBT-deklarationens (FN 2008) ställning internationellt. Endast 66 av FN:s medlemsländer ställer sig 2008 bakom HBT-deklarationen om homo-, bi- och transpersoners rättigheter. Förespråkarna för en allmänt gällande HBT-deklaration ser den som ett fördjupande eller snarare ett förtydligande av artikel 26 (SÖ. 1971:42) och artikel 2 i (SÖ 1971:41).

HBT-deklarationen visar att de mänskliga fri- och rättigheterna befinner sig i ett mellanrum där dess "universalitet" endast aktualiseras punktvis: trots att FN:s kommitté för mänskliga rättigheter delar denna syn och till och med har fastslagit att HBT-personer skall åtnjuta beskydd enligt dessa båda artiklar finns ändå ett starkt motstånd mot HBT-deklarationen ([www.ohcr.org](http://www.ohcr.org)). I Världskulturmuseets vetanden om samtiden är det dock denna vida doktrin som efterföljs och framhålls som något alla och envar bör bekänna sig till. En uppfordran om konfession, vilket alltså leder till anmodanden om självrannsakan över hur denna konfession efterlevs. Detta är inte minst tydligt i den andra generationens utställning *Gender Blender*. Museichef Margareta Alin motiverar utställningen med att:

Utgångspunkten för människors lika värde är inte att visa att vi är likadana. Världen förändras snabbt och det är vi människor som förändrar den genom att välja hur vi vill leva våra liv. Därför gör Världskulturmuseet utställningen. Margareta Alin, chef för Världskulturmuseet sedan januari 2007 ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

En sådan samtidighet mellan en självrannsakan över vårt handlande, eller vår frånvaro av handling, vilken förutsätter en konfession till en något heterogen doktrin om mänskliga fri- och rättigheter förekommer i samtliga av Världskulturmuseets vetanden om samtiden. I *Trafficking* utställningen rymmer den anbefallda självrannsakan om vad du som medborgare gör för att förhindra trafficking bland annat till en konfession om förbudet mot människohandel inom doktrinen för de mänskliga fri- och rättigheter ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)); tredje generationens utställningar, *Fair Fashion?* och *Hard Rain*, samlas kring en självrannsakan över rättvisa levnadsvillkor, vilken förutsätter en konfession till de mänskliga fri- och rättigheterna såsom rättvisa arbetsförhållanden eller rättigheten till mat och boplatz;<sup>398</sup> det är uppenbart att det etisk-moraliska utfrågande av sig själv besökaren anmodas till i den fjärde generationens utställning *Take Action! 83 Ways to Change the World* förutsätter

att vi först bekänner oss till en doktrin om de mänskliga fri och rättigheterna för att denna självrannsakan överhuvudtaget skall vara aktuell.<sup>399</sup>

*Pushing the Limits* i den femte generationens utställningar aktualiserar de moment inom de mänskliga fri och rättigheterna där diskriminering utgör ett prioriterat element (jfr SÖ 1971:41, SÖ 1971:42) genom dess anmodanden om självrannsakan över hur vi förhåller oss till kvinnor, kvinnors förhållande till sig själva, sin kropp och sexualitet;<sup>400</sup> i utställningen *Horisoners* tematik motståndets röster är konfessionen till mänskliga fri- och rättigheter, samt att det krävs att vi rannsakar oss själva över hur vi praktiserar dessa i vår vardag uppenbar när museet återger Bob Marleys text *War*: "Tills de mänskliga rättigheterna/är lika självklara för alla/utan hänsyn till ras/är det krig" (www.varldskulturmuseet.se); lika belysande exempel finns i antologin *Horizons. Perspectives on a global Africa* där exempelvis Turner (2005)<sup>401</sup> explicit bekänner sig till de mänskliga rättigheterna och Dirar (2005)<sup>402</sup> praktiserar en implicit konfession genom att anmoda läsaren om att självrannsaka sig själv över hur vi lever upp till nämnda konfession; utställningstexten *Kampanjen 46664* påvisar både en efterfrågad självrannsakens samtidighet med en bekännelse till mänskliga fri- och rättigheter och att konfessionen uttryckligen rör de mänskliga fri- och rättigheterna i *No Name Fever*: "AIDS är inte längre bara en sjukdom. Det är en fråga om mänskliga rättigheter" (www.varldskulturmuseet.se).<sup>403</sup>

VKM:s vetande om HIV/AIDS som ett samtidsfenomen organiseras även kring implicita konfessioner till de mänskliga fri- och rättigheterna. De dubbleras i texten på två sätt; å ena sidan är de möjliga att utläsa likt metagrammen i Roussels skrivprocess genom en tydligt anmodad självrannsakan, å andra sidan, och som en effekt av självrannsakan, ett negativt synligt i mellanrummen mellan de vita bokstäverna på Raymond Roussels något malätta biljardbord; David Thorséns (2005) artikel är bara ett exempel på detta i antologin *No Name Fever. Aids in the Age of Globalization* (Follér, Thörn 2005). Thorsén befördrar i sitt bidrag en stark önskan om en självrannsakan hos läsaren om hur vi förhåller oss till hivsmittade och aids sjuka som förutsätter en konfession till de mänskliga fri- och rättigheterna, där vi antas ha en rätt till en god hälsa (jfr SÖ 1971:41 art. 12.).<sup>404</sup> Texterna nämner på så sätt inte de mänskliga fri- och rättigheterna explicit, men argumentationen förutsätter att vi bekänner oss till dessa värden för att vi skall begripa att det anförda bekymret är problematiskt. Användningen av begreppen *stigmatisering*, *marginalisering*, *stereotypisering* eller "*den andre*" i Världskulturmuseets vetanden om samtiden förutsätter exempelvis en sådan konfession för att dessa praktiker skall begripas som bekymmersamma. Inledningskapiteln till forskningsantologierna: "Global Africa: an introduction" (Abiri, Thörn 2005) och "AIDS in the age of globalization – an introduction" (Follér, Thörn 2005) ger belysande exempel på detta.

Framför allt två punkter aktualiseras i konfessionens regelsamling om de mänskliga fri och rättigheterna: principerna om *rätten till en individualitet och friheten till självbestämmande*. I sin mest intensiva form tillskrivs principerna både människor och ting. I *Site unseen: Dwellings of the Demons* utgår Wilsons teknik från dessa båda punkter när han dubblerar ett givet innehåll i en kombination av antropologiska bilder och till dem hörande kategoriseringskort. I originalkonfigurationen tilldelas endast antropologen på bilden en egen identitet och till den kopplad historicitet; antropologen har ett namn och ingår i ett, eller snarare flera, kollektiv där han (det är främst män) tilldelas en unik individualitet och historiciteten förbinds med individens levnadsbana karakteriserad av en mängd egna val, *självbestämmande*, vilka är en del av berättelsen om den store antropologen på bilden. Det antropologiska föremålet på bilden kan utgöras av ett ting eller en människa och individualiseras visserligen i och genom en historicitet; men att den individualiseras innebär dock att den tilldelas en status som ett specifikt föremål, vilket kan urskiljas från andra föremål, den bär således inte på en sådan individualitet doktrinen om de mänskliga fri- och rättigheterna avser; dess historicitet är, vidare, anvisad av antropologen: Föremålet utgör ett specimen ur en viss kulturhistoria och bär däri-

genom inte ett spår av det självbestämmande berättelsen om antropologen uppvisar. Wilson dubblar detta och förskjuter den för besökaren välkända antropologen till att stå för det negativa. I gengäld förbinds bildens antropologiska föremål med en individualitet och historicitet med det agerande subjektets självbestämmande; antropologen ges föremålets – eller kunskapsobjektets – status.

Dubblingens syfte är naturligtvis något högre än att leka med identiteter; Wilsons teknik svarar mot en taktik om att uppnå en effekt där vi, besökarna, skall rannsaka oss över hur vi fördelar dessa mänskliga fri- och rättigheterna genom att visa hur den västerländska antropologen, vilken besökaren antas identifiera sig mest med, upprättar människor, ting, och företeelser som *den andre* och bryter mot konfessionen om de mänskliga fri- och rättigheterna: samtidigt med en genomförd själv-rannsakan bekänner vi oss också till dem eftersom vi erkänner dess prioritet. Dubblingen åskådliggör både vikten av en sådan själv-rannsakan och möjligheten att faktiskt tänka annorlunda. Rätten och friheten till en individualitet och självbestämmande gäller såväl enskilda personer som grupper. Att rätten till en individualitet och friheten till självbestämmande även innefattar grupper är inte minst tydligt i *En stulen värld* vars vetande bland annat ordnas kring frågor om rätten till ett eget kulturarv och självbestämmande över detta, för att på så sätt kunna bilda lokala kulturella identiteter. Schemat är genomgående i samtliga av Världskulturmuseets vetanden om samtiden; dels problematiseras hur olika individer, "afrikaner", HIV/AIDS attribuerade och deducerade, "traffickerade", kvinnor, homo-, bi-, och transpersoners, immigranter, minoriteters etc., rätt och frihet att förverkliga sig själva, att själva bestämma hur de skall leva, i förhållande till ett majoritetssamhälles normalitet undertrycks, dels hur en viss grupp förvägras detta i förhållande till större kollektiv såsom den rika västerländska konsumtionssamhället inverkan på den fattiga världen.<sup>405</sup>

Den förespråkade rätten till individualitet och friheten till självbestämmande i Världskulturmuseets vetanden om samtiden under sex generationer är dock inte oproblematisk. Bekymret med de båda element vi skall bekänna oss till inom de mänskliga fri- och rättigheterna är att de kan och ofta leder till en *egoism*. En frånvändhet från kollektiva spörsmål där vi helt inriktar oss på vårt eget projekt och hur vi skall uppnå det så effektivt som möjligt. Bilden av ett samhälle hotat av en egocentrisk "livspolitik" från tiden för det institutionella etablerandet förlängs in i Världskulturmuseets verksamheter. Under det institutionella etablerandet uppmärksammas bland annat att livet i en antagen fragmenterad värld hotar människors upplevelse av att vara en del av det svenska samhället; utanförskapet riskerar att vi hänger oss åt att odla vissa egoistiska förhållningssätt som att framhärda den egna (etniska) gruppens företrädare framför andra grupper, eller att helt sonika vända sig från samhället och inte delta i det såsom medborgare.

I olika dokument på partipolitikens område är dessa farhågor särskilt tydliga; *Minne och bildning* (SOU 1994:51), *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:84) och *folkbildningspropositionen* (1996/97:5) varnar alla för dessa tendenser. Problematiseringen begränsas dock inte till ett partipolitiskt fält, utan återkommer i akademisk-teoretiska samtidsdiagnoser; både Zygmunt Baumann och Peter Dahlgrens varnar för hur individualistiska identiteter undergräver medborgarskapets kollektiva identiteter (jfr Dahlgren 1995, Bauman 1999/2000). I Världskulturmuseets vetanden om samtiden finns ett lika starkt engagemang mot en uppfattad fara om *egoism*. Interimsutställningen *Born in Europe* uppstår i en övergripande strategi om att bekämpa den groende *egoismen* som kommer till uttryck i främlingsfientlighet och en icke-solidarisk hållning där människor i nöd förvägras hjälp på grund av att de är "icke europeer".<sup>406</sup> Vetandena om samtiden dubblar därför *egoismen* med ett krav på att uppvisa en solidaritet med sin globala nästa. Dubblingen manifesteras inte minst genom det allmänna schema vilket löper genom samtliga av Världskulturmuseets vetanden om samtiden under de första sex generationernas utställningar; faran med praktikerna att stereotypisera, marginalisera och stigmatisera där *den andre* upprättas och vidmakthålls associeras med en brist på en solidaritet med sin globala

nästa genom en egoism där fullbordandet av egna aspirationer når excessens måttlösa proportioner. Schemat löper parallellt och impliceras i andra dubblingsscheman.<sup>407</sup>

Bekännelsearbetets kanske viktigaste punkt är att vi skall inta en icke-egoistisk hållning och uppvisa en omsorg inför varandra. Problemet är alltså inte att vi är individualistiska och att envar strävar efter ett självbestämmande och att uppfylla dessa för varje individ specifika logiker om hur livet skall levas. Detta är inte minst tydligt i *Take Action! 83 Ways to Change the World* och *Pushing the Limits* där vi i den anmodande bekännelseakten uppmanas att tänka efter och ta till vara våra egna positioner. Men hur passar *Take Action! 83 Ways to Change the World* och *Pushing the Limits* in i mönstret? Dessa båda utställningar, och framför allt den förstnämnda, är tydliga exempel på att vi anses leva i värld där vi skall leva efter och ta ansvar för ett eget livsprojekt. Dessa båda vetanden om samtiden korrelerar här explicit med tänkandet i de dialogiska demokratimodeller världskulturmuseiprojektet prioriterar: Vi måste alla delta och vårt deltagande, handlande kommer aldrig att avslutas eftersom demokratin och det demokratiska samhället är ett liv i transition, det måste hela tiden förnyas, förändras för att den demokratiska processen i sig skall kunna fortgå. Det är ett arbete som är evigt och som åvilar varje individ, i ett dialogiskt-demokratiskt tänkande. Leder inte detta obönhörligen till en egoism, en tävlan mot andra individer där solidariteten endast stannar vid ett vackert tal? En läpparnas bekännelse kontra den krassa levnadspolitikens strategiska manövrer för att tillskanska sig den mest effektiva av positioner?

Bildningens funktion som en vägledande princip för tänkandet och handlandet i Världskulturmuseets vetanden om samtiden spelar en viktig roll i detta sammanhang. Dels genom bildning förstådd som en oändlig process, där bekännelsen som reflektionsform arbetar, dels via bildning förstådd som en bild att uppnå, den solidariska världsmedborgaren. Båda dessa, annars motstridiga, former av bildning möts genom att bilden av den solidariska världsmedborgaren organiseras kring principen *omsorgen om sig och andra*. I förhållande till egoismen utgör *omsorgen om sig och andra* ett korrektiv. Korrektivet verkar efter två riktningar: dels som en "social" verksamhet där möjligheten till individualitet och självbestämmande går genom en *omsorg om andra*; dels efter en "negativt" formulerad frihet. Den första riktningen innebär att bilden att efterlikna, den solidariska världsmedborgaren, är implicerad i ett tänkande kring den dialogiska demokratiformen. I en dialog är vi alltid beroende av en eller flera samtalspartners. För att en dialog skall kunna fortgå måste vi alltså understödja en miljö där flera olika logiker kan verka samtidigt. Detta behöver inte innebära att de instämmer med varandra eller någonsin kommer att instämma med varandra. Däremot är det avgörande att vi kan hantera och även eftersträvar ett tänkande om *skillnad* vilket leder mot ett (världs)samhälle av mångfalder där pluralitet uppvärderas. Ett sammanhang där många olika individualiteter kan komma till uttryck samtidigt. Vi ser detta i hur Världskulturbegreppet formuleras av museet 2002 (jfr Sandahl 2002/2004); konflikter mellan dessa olika förekommande individualiteter kommer alltid att finnas. Genom att vi visar en *omsorg om andra*, i tillerkännandet av dennes rätt till individualitet och frihet till självbestämmande möjliggör vi att det finns en tillräcklig infrastruktur för att ett sådant dialogiskt världsmedborgarskap är möjligt. På så sätt visar vi också en *omsorg om oss själva*, vi tar hand om våra egna intressen för att kunna följa vår livsplan.

Den andra riktningen innebär att frihet eller "aktivitet" är negativt formulerat i Världskulturmuseets vetanden om samtiden och dess konstituerande av individen som den solidariska världsmedborgaren. Det är negativt formulerat i så måtto att det till skillnad mot det frihetsbegrepp vi möter i antikens agonistiska Grekland inte uppnås i behärskaudet av andra och sig. Friheten till självbestämmande – och den därav följande rätten till individualitet – organiseras istället utifrån *motstånd* som vägledande princip för tänkandet, istället för tävlingens *erövrande* vi finner i Foucaults redogörelse av den grekiska friheten (jfr Foucault 1984a/2002b). I det antika romersk-grekiska tänkandet är *passivitet* en negativ egenskap tillhörande kvinnan, slaven, gossen, medan *aktivitet* tillskrivs den frie man-

nen och anses positiv då den handlar om behärskande och erövrande. I Världskulturmuseet återfinns ett annat spel mellan aktivitet och passivitet. Aktivitet framhålls visserligen i de olika vetandena om samtiden som något positivt: det är viktigt att vi deltar i samhället och även den förslavade svarte afrikanen tillskrivs en aktiv, potent hållning för att på så sätt uppvärdera dennes motstånd mot sitt påtvingade tillstånd.

Det handlar om en aktivitet för att freda och möjliggöra ett befordrande av individens egna logiker, sin egen unicitet och möjlighet att utveckla, bilda eller odla sig själv. Men till skillnad mot en grekisk-romersk aktivitet byggd på en ren aktivitet och behärskande av sin omgivning, uppfattas behärskandet och dess dominansförhållande som något icke önskvärt: att behärska någon annan innebär att dess möjlighet till att formera sig själv och uttrycka, leva efter sina egna unika logiker överträds. Här finns alltså ett annat spel mellan aktivitet och passivitet: Aktiviteten skall inte riktas mot att dominera andra för att på så sätt uppnå en frihet – möjlighet att leva sitt liv efter egna logiker – utan för att göra motstånd mot tänkta (eller reella) överträdelser från ett tänkt (eller reellt) utifrån av möjligheten att utöva mänskliga fri- och rättigheter och påbuden om att göra sig själv. Aktiviteten är dock inte enbart ett egeninriktat försvar, motstånd, mot överträdelser, utan motståndet skall även riktas mot tänkta (eller reella) överträdelser av andras möjligheter att praktisera mänskliga fri- och rättigheter och påbuden om att göra, bilda eller odla sig själv. Passivitet skall samtidigt intas gentemot våra medmänniskor och låta dem forma sig efter sina egna logiker: åtminstone så länge som dessa inte innebär en egoism där olika fri- och rättigheter utmanas.

Via omsorgen om sig och andra förbinds alltså de annars motstridiga formerna av bildning som en bild och en process. Bilden lovar nämligen inte ett uttalat Utopia, eller en stilla oföränderlig gudom som vi kan hitta hem till. Den solidariska världsmedborgaren är nämligen en bild vilken inte låter sig fixeras: det är snarare en oavbruten serie av bilder vilka avlöser varandra. I och med att museet skall vara en mötesplats för dialog där gamla "sanningar" ständigt skall kunna diskuteras och omförhandlas, så kan inte heller bilden slutgiltigt fixeras; eller mer exakt formulerat: att nå fram till bilden av den solidariska världsmedborgaren innebär att vi vet – och accepterar – att vi lever i en värld av ständig förändring, en värld där vi oavbrutet måste vara med och delta, handla, i. Demokrati och en demokratisk, solidarisk, värld är aldrig slutgiltigt fixerad utan måste hela tiden revitaliseras. Vi måste hela tiden arbeta med och för den. Arbetet innebär bekännelsens reflektionsform: en ständig självransakan om hur vi lever upp till den ålagda rollen som den solidariska världsmedborgaren, hur vi fördelar de mänskliga fri- och rättigheterna. En rannsakan över konfessionen som både innebär en konfirmation och förskjutning av den: nya områden kan tas in, områden kan om-prioriteras etc.

Genom omsorgen om sig och andra ser vi även hur de mänskliga fri- och rättigheterna förskjuts från juridikens område och folkrättens arena till ett etiskt-moraliskt-politiskt område. Förflyttningen innebär en intensifiering av dessa fri- och rättigheters aktualitet och genomslag. Från att ha varit en fråga om en juridisk förhandling där nationalstater är de juridiska subjekten, eller i vissa fall nyckelpersoner från en nationalstats administration, blir nu frågorna om de mänskliga fri- och rättigheternas tillämpande en angelägenhet för varje individ som skall odla sig själv och ingå i den politiska identiteten om den solidariska världsmedborgaren. Hur effektivt Världskulturmuseets vetanden om samtiden verkar på varje besökare är naturligtvis svårt att avgöra, men det står ändå klart att museet kan jämföras med Sokrates mission om att få medborgarna att bry sig om det viktigaste av allt: odlandet av sig själva som moraliskt-etiska subjekt (jfr Foucault 1982/2005). Att bilda sig till den solidariska världsmedborgaren innebär alltså att underkasta sig transitionens tanke-schema: transitionen, den ständiga förändringen, att vara något särskilt, men ändå vara på väg att bli någonting annat, mångfald, vikten av att tänka skillnad och pluralitet före likhet och enhet; accentuering/schatterring, oklara gränsövergångar där områden ger sig till känna genom intensifieringar av logiker, vilka både

är ömsesidigt beroende och varandras antagonister; samt modusen *motstånd*, (mot exempelvis överträdelser mot möjligheten att odla sig själv); *bildning*, genom dess odling av självet, *praktiserandet av mänskliga fri- och rättigheter*, och inte minst *bekännelse* som aktualiserar tidigare nämnda prioriterade modus för besökaren genom att anmoda individen att konstituera sig både som ett etiskt-moraliskt-politiskt subjekt och ett examinationsobjekt inför sig själv.

Det är nu möjligt att bättre förstå varför det samtidsdiagnostiska fältet och dess problematiseringar om levnadsmönstret och aktualiteten är så viktiga för Världskulturmuseets vetanden om samtiden. Det primära problematiseringsområdet om världen som ett etisk-moraliskt problem låter sig lätt veckas in i de båda andra problematiseringsområdena. Jämförelsen mellan olika levnadsmönster underlättar för en etisk-moralisk diskussion som faller tillbaka på *skillnadens* prioritet. Men det rör sig inte om den prioritet skillnaden exempelvis får i den jämförelse Kulturrådet (1986:3) eftersöker mellan ett nutida "utvecklingsland" och ett historiskt Sverige. En sådan prioritering av skillnaden bygger på relationen *skillnad – densamme*. En variation av *skillnad* som antingen söker framhålla hur någonting skiljer sig från en viss normalitet och därför bör avskiljas och uteslutas, eller att för att visa att skillnaden egentligen är *falsk*: de två jämförda elementen är "egentligen" lika. I Kulturrådets (1986:3) exempel är det enda som skiljer Sverige från "utvecklingslandet" att det senare ännu inte, av olika orsaker, har nått dessa materiella framsteg som 1980-tals Sverige har gjort.

I Världskulturmuseets vetanden om samtiden prioriteras *skillnaden* i en relation med *pluralitet*. Det kanske tydligaste exemplet på detta är museichef Margareta Alins presentation av utställningen *Gender Blender* där hon slår fast just att människors lika värde inte är beroende av att människorna i grunden är lika varandra, utan att varje människas rätt till en individualitet och frihet till självbestämmande innebär att vi måste lära oss handskas med pluralitet, mångfald. En sådan prioritet av relationen *skillnad – pluralitet* är påtaglig i den Queerteori utställningen i hög grad bygger på i sin samtidsdiagnostik över hur vi förhåller oss till varandra utifrån frågor om "kön" och sexualitet. Interimsutställningen *Born in Europe* är dock möjlig att knyta an till båda dessa strategier att tänka *skillnad (skillnad–densamme/likhet och skillnad – pluralitet/mångfald)*. Ett etiskt-moraliskt problematiseringsområde är i än högre grad implicerat i aktualitets *problematiseringsområde*, eftersom det senare alltid angränsar till en etisk-moralisk diskussion. När vi problematiserar aktualiteten innebär det att vi alltid måste "bestämma vårt läge" (jfr Foucault 1983/1989 s. 43). En positionsbestämmelse vilken ofta innebär att olika etisk-moraliska spörsmål blir en del av reflektionen. Men dessa moment av etisk-moraliska spörsmål behöver vare sig ha den intensitet eller bekännelsens form på reflektionen som det moralisk-etiska problematiseringsområdet i Världskulturmuseets vetanden om samtiden tar.

Det etisk-moraliska problematiseringsområde vi finner i VKM:s vetanden om samtiden innebär punktvis endast intensifieringar av den etisk-moraliska diskussionen i jämförelse med den akademisk-teoretiska problematiseringen av aktualiteten. På andra punkter ligger dock museets vetanden på en annan nivå där en etisk-moralisk dimension utifrån de mänskliga fri och rättigheterna prioriteras utan någon som helst problematisering av dessa fri- och rättigheter och dess "tillstånd", som vi exempelvis finner i Helgessons artikel (Helgesson 2005). Närheten till det samtidsdiagnostiska fältet gör sig även påmint genom det sätt som *skillnaden*, rättigheten till *individualitet* och friheten till *självbestämmande* samt *transitionens tankeschema* framhålls i Världskulturmuseets vetanden om samtiden. Det mest direkta exemplet är Seyla Benhabibs mångkulturella demokratiteori, där författaren framhåller vikten av att människor själva tillåts bestämma vilken kultur de vill vara en del av och möjligheten att så att säga fritt vandra mellan olika kulturella sammanhang (Benhabib 2002). Ett annat exempel är Becks teoretiserande kring en värld i reell kosmopolitiserad värld vilket kräver en kosmopolitisk blick för att hantera. Även här intar de mänskliga fri- och rättigheterna en fundamental utgångspunkt för hur vi bör förhålla oss till varandra i en sådan kosmopolitiserad värld (Beck 2004/2005). Överhuvud återfinns ett tema om vikten att vidmakthålla en självkritik som ett kor-

rektiv mot "orättvisan" och för att möjliggöra en pluralism i Becks (2004/2005), Habermas (1992/1998, 1996/1998, 1995/1997, 1998/2001) och Baumans (2004/2005) arbeten om "västs" tänkande.

Att bilda sig till den solidariska världsmedborgaren innebär alltså att underkasta sig transitionens tankeschema: transitionen, den ständiga förändringen, att vara något särskilt, men ändå vara på väg att bli någonting annat, mångfald, vikten av att tänka skillnad och pluralitet före likhet och enhet; accentuering/schattering, oklara gränsövergångar där områden ger sig till känna genom intensifieringar av logiker, skiftningar, vilka både är ömsesidigt beroende och varandras antagonister, samt modus motstånd (istället för att behärska, dominera), bildning, genom dess odling av självet, praktiserandet av mänskliga fri- och rättigheter, och inte minst bekännelse som aktualiserar tidigare nämnda prioriterade modus för besökaren eftersom det befördrar individens utbildande av sig som ett etiskt-moraliskt-politiskt subjekt genom att dels utgöra ett examinationsobjekt inför sig själv, dels aktualisera konfessionen till mänskliga fri- och rättigheter.

## B. VÄRLDEN: GRÄNSERNA FÖR VÄRLDSKULTURMUSEETS VETANDEN OM SAMTIDEN

Hur ser gränserna ut för den värld vilken vi som världsmedborgare skall problematisera såsom ett etiskt-moraliskt problem genom bekvännelsens båda moment om självrannsakan och konfession? Finns det överhuvudtaget en gräns om vi utgår från hur världskulturbegreppet konstrueras såsom en värld av visserligen urskiljbara lokaliteter med sina specifika unika logiker men ändå sammanhängande i ett ömsesidigt beroende där de både möjliggör och motsätter sig varandra? Alltså: vilken räckvidd har Världskulturmuseets vetanden om samtiden, vilka organiseras runt en bekännelse till mänskliga fri- och rättigheter uppfattade som universellt gällande och föranleder museet att såväl rannsaka sig självt och anmoda besökaren, förstådd som en världsmedborgare, till en självrannsakan? Det är naturligtvis frestande att ta fasta på det universella draget vetandena om samtiden får genom världskulturbegreppets utformning och den position de mänskliga fri- och rättigheterna intar i dessa vetanden. En gräns existerar dock. En gräns för vilken värld det är som skall etiskt-moraliskt problematiseras och en värld som åtminstone delvis ligger utanför denna värld. En skiljelinje mellan ett *innanför* och ett *utanför* vars skillnad inte utgörs av ett *externt* och ett *internt*, den uppdelning där ett tänkande efter axeln *intern* – *extern* möjliggörs och det *externas*, och dess *interna*, angelägenhet inte skall beröras, då den ligger utanför vårt ansvarsområde. Gränserna för Världskulturmuseets vetanden om samtiden och dess anmodan om bekännelse till och praktiserandet av de mänskliga fri- och rättigheterna, förstås bäst om vi går vägen via Foucaults tänkande kring relationen mellan det *inre* och det *yttre*; ett *yttre* som veckas in i ett *inre* och vice versa: ett tänkande från det *yttre* där kraft-på-kraft förhållanden aktualiseras, en kraft på det *yttre* som påverkar oss; en spridning i rummet. Det kanske tydligaste exemplet på var och hur gränserna för Världskulturmuseets vetanden om samtiden går är nedtagandet av tavlan *Scene d'Amour* i utställningen *No Name Fever* under januari 2005 och på det sätt nedtagandet motiveras av Världskulturmuseet.

### I. NEDTAGANDET AV TAVLAN *SCENE D'AMOUR*

Under de första månaderna av 2005 vållar beslutet att avlägsna tavlan en intensiv debatt. En stor del av kritiken mot museets agerande kretsar kring att Världskulturmuseet genom sitt agerande viker för hot och sviker grundläggande demokratiska värden såsom de mänskliga fri- och rättigheterna om yttrandefrihet, vilka museet framhåller som viktiga att försvara. Göteborgs Tidning (GT) tar i månadsskiftet januari/februari 2005 del av de ca 600 brev museet mottagit i ärendet och framhåller i sin rapportering de mer eller mindre förtäckta hot i försändelserna om vad som kommer att inträffa om tavlan inte tas bort (Lilja, GT 20050203 s. 8). Ärendet för följande analys är att markera var och hur gränserna för museets vetanden om samtiden och dess etisk-moraliska problematisering

ring av världen går, varför en mer ingående undersökning av debatten för att försöka utröna om museets agerande var riktigt eller inte lämnas åt sidan. En gräns för Världskulturmuseets problematiseringar där museet inte längre känner att det är möjligt att leva upp till en av de främsta uppgifterna för museet som en medborgerlig offentlighet: att vara en arena "där kontroversiella och konfliktfyllda ämnen kan tas upp" ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).<sup>408</sup>

I den "fysiska" utställningen ersattes Scene d'Amour med ett annat konstverk ur samma serie målningar av den algeriska konstnärinnan Louzla Darabi. En indikation på att avlägsnandet av Scene d'Amour uppfattas som ett kontroversiellt beslut är att museet än idag (2009) prioriterar att visa följande uttalande istället för en bild på ersättningstavlan i webbutställningen *No Name Fever*:

Ett stort antal medborgare har gjort museet uppmärksamt på att tavlan Scene d'Amour i utställningen upplevs som kränkande för deras tro eftersom den är en kombination av en figurativ bild och verser ur Koranen. Efter långa och svåra överväganden har museet beslutat att ersätta tavlan med ett annat arbete av samma konstnär. Detta för att den kontroversiella kombinationen av bild och text inte i sig är bärande för utställningens innehåll. Många av diskussionerna runt Scene d'Amour är mycket intressanta, men museet upplever nu att de förskjuter fokus och leder uppmärksamheten bort från utställningens verkliga fokus, nämligen de mänskliga tragedierna runt HIV/AIDS ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

Det är alltså detta fokus på de mänskliga tragedierna runt HIV/AIDS som är en anledning till att *No Name Fever* understryker att vi måste förstå det som ett mångfaldigt fenomen utöver medicinens och naturvetenskapens verksamhetsområden där det bestäms som en virologisk infektion. HIV/AIDS handlar om mer än HIV/AIDS och en av dessa andra dimensioner av de mänskliga lidandena är den specifika virologiska infektionen som lyfts fram i *No Name Fever* är sexualiteten.<sup>409</sup> Utställningen framhåller en etisk-moralisk problematik associerad till sexualiteten och dess förhållande till HIV/AIDS. Det handlar om ett klassiskt tema om än i en "inverterad" form: sexualiteten och förbudet mot att leva ut dess åtrå, lust och begär. Problematiken är inverterad i så måtto att den rör hur HIV/AIDS-pandemin kombineras med redan existerande och nya sätt att verkställa förbud mot utlevande av sexualiteten, vilket strider mot de mänskliga rättigheterna om sexuellt självbestämmande vi enligt museets vetanden om samtiden skall bekänna oss till. I museets etisk-moraliska problematisering av dessa förbuds verkställande gentemot den sexuella lusten, det vill säga de mänskliga tragedierna på sexualitetens område de rådande förhållandena samtidsfenomenet HIV/AIDS utgör, intar kritiken av religionen och i synnerhet av kristenhet en framträdande roll. När Louzla Darabi på en fråga från journalisten Mats Lilja på GT ger sin syn på vad hennes tavla föreställer säger hon: Den kan ses som ett svar på det hyckleri som kännetecknar den muslimska kulturen med avseende på sexualiteten, framförallt kvinnans sexualitet. Mitt verkliga mål var att ärligt uttrycka min innersta känsla av att kärlek leder till andlighet och därför till Gud. [...] Jag ville inte förolämpa någon utan framhålla sambandet mellan kärleken och Gud, här symboliserad av Koranens heliga skrift (GT Mats Lilja 20050203 s.8).

Om vi jämför Darabis förklaring med det allmänna mönster som framträder i utställningen *No Name Fever*, där tavlan ingår, förklaras samma praktiker som oönskade i båda fallen: stigmatisering, marginalisering och stereotypisering då de medför att en individ eller en grupp, i Darabis fall kvinnor, konstitueras som *den andre* och föranleder museet att anmoda besökaren att formera sig till ett examinationsobjekt inför sig själv i en självvranssakan över hur han eller hon själv fördelar de mänskliga fri- och rättigheterna i sina relationer till medmänniskorna. Temat om hyckleriet över sexualiteten framhålls exempelvis i Dennis Altmans vetenskapliga redogörelse som ett skäl för läsaren av antologibidraget att rannsaka sig själv (jfr Altman 2005 s. 100 och avsn. III, sektion B. moment I.).



## II. SANNINGS- OCH MARGINALISERINGSSPEL

I den händelse nedtagandet av Scene d'Amour utgör konfronterats Världskulturmuseet med ett marginaliseringsspel som det deltar i för att leva upp till konfessionen om de mänskliga fri- och rättigheterna. Rasisten, den skrupelfrie kapitalisten, homofoben och den konservativa kristna är några som marginaliseras, stigmatiseras och konstitueras som *den andre* vilken vi alla borde ta avstånd ifrån. Men detta innebär samtidigt att museet sätter ett sanningsspel i rörelse; i vilken mån medför detta marginaliseringsspel där VKM trots allt ägnar sig åt de oönskade praktikerna om att marginalisera, stigmatisera och konstituera andra människor som *den andre*, att de mänskliga fri- och rättigheternas "sanning" degraderas till hyckleriets "falskhet"? Detta problem uppstår naturligtvis inte för första gången i den öppna liberala demokratins historia i och med att vetanden om samtiden bildas genom Världskulturmuseet försorg, utan det aktualiseras varje gång detta vetande behöver förhålla sig till sina fiender: diskriminering, antidemokrati, förtryck. I 1979 års kurs vid Collège de France, *Biopolitikens födelse*, berör Foucault frågan när han karaktäriserar "liberalismen" förstådd som en praktik, en styrandekunst om minsta möjliga styrande (Foucault 1979/2008). Varje ansats till styrandet av andra föder risken att styra för mycket, till ett alltför högt pris och på ett oönskat sätt för den som praktiken riktar sig emot (jfr Foucault 1979/2008, Foucault 1978/2007). Jürgen Habermas reflektioner om olika handlingars legitimitet är ett exempel på en sådan filosofisk praktik (jfr Habermas 1992/1998). I det följande ges inte någon lösning på detta långvariga bekymmer för det öppna liberala demokratiska vetande där mänskliga fri- och rättigheter utgör principer för ett önskat handlande. Däremot ges en förklaring till hur detta marginaliseringsspel är möjligt, givet ett visst sätt att förhålla sig till *gränsen*, där gränsen är flytande och den marginaliserade därigenom inte förskjuts till ett absolut utanför: det *externa*. I *No Name Fever* utgör främst de som anses förfäta en "konservativ" sexualmoral föremålet för detta marginaliseringsspel. Samtidigt är det intressant att notera hur olika religioners "helighet" ger helt skilda förutsättningar för att undgå kritik och sätts in i ett explicit marginaliseringsspel genom att de bryter mot de vägledande principer de mänskliga fri- och rättigheterna innebär.

## III. TVÅ FÖRHÅLLNINGSSÄTT TILL "HELIGHET"

När en vers ur Koranen blandas med en figurativ bild på det sätt Darabi gör i sin målning är det naturligtvis möjligt att se att ett heligt påbud kränks. Ordet möjligt är här ett mycket medvetet ordval, då tänkandet kring det "rätta" förhållandet till bilden inom Islam även det har en historia och att dess sammanhang är mycket komplexa. Ett bildförbud är exempelvis svårt att spåra i Koranen samtidigt som olika hadithsamlingar ger mycket stränga förhållningsorder gällande framställandet och användning av bilder. Det sanna förhållandet till bilden kan exempelvis förstås som ett *absolut* förbud där skapandet av bilder innebär en tävlan med Guds skapande kraft. Med ett sådant *absolut* förbud vore det alltså omöjligt för Världskulturmuseet att använda några bilder överhuvudtaget: vare sig bildkonst, video eller multimedia presentationer. Men det sanna förhållandet till bilden kan även förstås i termer om ett förbud mot bilder där avsikten är avgudadyrkan. I det sistnämnda fallet är det då möjligt att *både* argumentera för att kompositionen av en mycket viktig vers i Koranen tillsammans med ett figurativt motiv leder till en avgudadyrkan och att såsom Darabi gör, argumentera för att det inte rör sig om en avsikt till avgudadyrkan. Min avsikt är inte på något sätt att försöka fastslå vilket av de möjliga sanna förhållandena till bilden museet borde inta, utan att dels visa hur komplext det sammanhang kring bildens status inom "Islam" är (det vill säga att det sanna förhållandet till bilden i sig har en historia och att denna sanning inte är slutgiltigt fixerad utan förvandlas och förskjuts i ett ständigt sanningsspel), dels att oavsett vilken sanning om förhållandet till bilden vi intar bemöts den muslimska "heligheten" på ett annat sätt än den kristna i *No Name Fever*.

Världskulturmuseet tar den grupp av medborgare vilka uppfattar tavlan som en kränkning av det heliga på alla största allvar. De eventuella vinster av "medvetandegörande" av det hyckleri ögonvittnet Darabi menar tänks i tysthet i Algeriet varvid kvinnors sexualitet marginaliseras och stigmatiseras, kvitteras mot risken att Världskulturmuseet marginaliserar och stigmatiserar den påtalade heligheten. *Vinsten*, att via reflektionen få besökaren att tänka högt om de marginaliseringsspel vi deltar i gällande exempelvis kvinnors sexualitet och därigenom generera reflektionsformen bekännelsens spel mellan självvranssakan och konfession i världsmedborgarens bildningsakt; förbyts alltså mot förlusten av att antingen utestänga en minoritet i det svenska samhället eller föranleda denna grupp att själva fjärma sig från såväl samhället som världsmedborgarens bildningsakt och därigenom ett helt avståndstagande från den önskade reflektionsformen. På så sätt ses förlusten som större än vinsten om tavlan hänger kvar. Utifrån dessa premisser är det rimligt att anta att även helighet inom kristenhet tas på lika stort allvar. Påvlige bud och den helighet dessa har inom katolicismen – och framför allt har haft historiskt – eller förbuden mot syndfulla praktiker såsom homosexualitet eller erotiska utsvävningar utanför äktenskaplig bädd vars funktion är att upprätthålla ett heligt leverne går som en röd tråd genom olika kristna trosinriktningar och sträcker sig liksom frågan om det sanna förhållandet till bilden inom Islam långt bak i tiden.

Utifrån samma premisser vore det alltså omöjligt för Världskulturmuseet att stödja exempelvis utställningen *Ecce Homo*, där Jesus bland annat associeras med homosexualitet. En syndfull Jesus, tömd på heligt innehåll. Men, som vi kan se i *No Name Fever* tas inte kristen helighet i beaktande; tvärtom så beskrivs försvararna av sådana värden som konservativa, där konservativ står för något obsolet och onormalt, och något som egentligen inte hör det svenska samhället till, utan främst återfinns i en annan lokalitet: en amerikansk kristen konservativ höger. I *No Name Fever* problematiseras främst kristna förhållningssätt till sexualiteten. Det kristna livet och dess dekret om det goda, sanna, förhållandet till sexualiteten relateras med mycket få undantag med något negativt och förtryckande i vetandet om samtidsfenomenet HIV/AIDS. Ett undantag är Follérs (2005) antologibidrag men i övrigt negligeras moment av en kristen helighet. I fallet med Darabi är situationen något mer komplicerad då hon framhåller att målningen understryker det positiva med en relationen till Gud där kärleken och sexualiteten är en del av detta andliga liv. Med tavlan vill hon uppenbara ett problem: kärleken, och därigenom det sexuella livet, är en del av det andliga livet där människan finner en möjlighet att upprätta den livsviktiga relationen till Gud; men i en viss situation förnekas den ena parten i kärleksakten, kvinnan, att fullt ut delta i detta andliga liv eftersom hennes sexualitet marginaliseras. Darabis komposition av tavlan där Guds närvaro i kärleksakten (den figurativa illustrationen av ett älskande par) markeras genom en versrad från Koranen istället för en avbild av Gud eller en helig profet, intar på så sätt en helt annan hållning till religionens helighet än vad den stora majoriteten av utsägelser om kristendomens förhållande till sexualiteten gör i *No Name Fever*: något som skall negeras, dubbleras. Det är tydligt att två olika strategier för hur gränser skall uppfattas anläggs samtidigt i Världskulturmuseets tänkande: å ena sidan ett tänkande via dubb-lörens veckningar där en utsida veckas in i en insida och omvänt, å andra sidan ett vidmakthållande av ett tänkande efter den klassiska axeln *intern – extern*.

#### **IV. TVÅ FÖRHÅLLNINGSSÄTT TILL GRÄNSER: ÖNSKADE FÄRDKAMRATEN OCH *EXTERNA ANDRE***

I juni 2006 publicerar Cajsa Lagerkvist artikeln "Empowerment and anger: Learning how to share ownership of the museum" i den museologiska tidskriften *Museum and Society*. Lagerkvist, MA i museum studies, arbetar som kurator vid Världskulturmuseet och var bland annat involverad i arbetet med utställningen *Horisonter*. I artikeln både försvarar och reflekterar Lagerkvist över museets handlande. Hennes slutsats är bland annat att museets genom sitt agerande:

listened to and prioritized – or one could say *handed over the power to* – new stakeholders; a minority community of Muslims who in the post 9/11 environment are looked upon with increased suspicion and fear. This was obviously seen as a challenge to the position of Swedish national institutions as places where freedom of expression will never be compromised, and possibly to majority society itself (Lagerkvist 2006 s. 65 kursivering i original).

Att möjligheten till *deltagande* framhålls som något nödvändigt i reflektionen över och försvaret av nedtagandet av tavlan är i sig föga överraskande. Genomgående i Världskulturmuseets vetanden om samtiden framhålls aktiviteten, den aktive och potenta individen som något eftersträvsamt. Men möjligheten till denna aktiva individ som deltar i samhället och utövar sin prioriterade rätt till individualitet och frihet till självbestämmande förbinds med ett tänkande om gränsen organiserad efter axeln *intern* – *extern*. Gränserna erfars som väl definierade territorier av ett ”absolut” *internt* och ett ”absolut” *extert*. Risken med att låta tavlan hänga kvar är således att en viss grupp *alieneras*, Lagerkvist använder termen *själv*, och placeras i ett absolut *externt* tillstånd. Oavsett om tillståndet är reellt eller om det rör sig om en känsla att så är fallet, så är detta lika illa då de förvägras rätten och friheten till en individualitet och självbestämmande. I fallet med den protesterande gruppen handlar det om rätten och friheten till att inta ett specifikt förhållande till en komplex relation mellan manlig och kvinnlig sexualitet och kärlek i ett heterosexuellt tillstånd och dess relation till Gud och gudfruktighet samt möjligheten till att uttrycka en sådan relation.<sup>410</sup>

När museet ”ger kraften till nya intressenter” (jfr Lagerkvist 2006 s. 65) skapas ett nytt territorium med sina väl definierade absoluta gränser av *internt* och *extert* som skiljer sig från det territorium – av absolut *internt* och *extert* – museet oinskränkt härskar över. Att museet härskar oinskränkt över detta territorium markeras av att museet är en agens vilken överlämnar en kraft till en viss grupp som tidigare inte haft eller vid någon tidpunkt har berövats en sedan tidigare erhållen kraft. Men även ett nytt territorium upprättas där museet inte ser sig ha någon jurisdiktion. Ett andra territorium som i förhållande till Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden framstår som något absolut *externt* där museet inte äger någon legitim kraft att påverka. Detta nya territorium med sitt *absoluta interna* med sina särskilda regler om vad som tillåts sägas och göras, får utan museets inverkan avgöra hur Darabi i egenskap av ett av Världskulturmuseets många ögonvittnen om att HIV/AIDS handlar om mer än HIV/AIDS skall bemötas. Med strategin om det *interna-externa* är det möjligt att se hur Världskulturmuseet gör en andra förflyttning av de mänskliga fri- och rättigheterna: från det mobila (globala) etisk-moraliska-politiska området till ett juridiskt-politiskt område där folkrätten befinner sig.

Lika användbar som denna strategi är för att försvara museets handlande, det är exempelvis möjligt att knyta an argumentationen till de problematiseringar vi möter i Habermas diskursetik om allas möjlighet i att delta i praktiska diskurser om vilka regler som skall gälla i det deliberativa samtalet (jfr Lagerkvist s. 65, Habermas 1992/1998, 1996/1998), lika lite stämmer den överens med de strategier museet använder i vetandena om samtidens konfigurationer. I världskulturbegreppets tänkande finns det nämligen inga sådana absoluta punkter av det *externa*. Världskulturbegreppet möjliggörs genom att det tänks genom transitionens tanke-schema, där världens olika lokaliteter knyts samman – eller veckas in i varandra – via otydliga gränsövergångar (*schatteringar/accntueringar*); detta innebär både att de blir beroende av varandra och att världen fortfarande är heterogen, den är pluralistisk (*mångfald*), samtidigt omformas såväl ”helheten” som de olika lokaliteterna ständigt via olika associationer med andra logiker, eller förändringar inom en viss lokalitets logik (*transition*). Anledningen till att vi som besökare anmodas att odla oss själva (bilda oss) i riktning mot den *solidariska världsmedborgaren* är att ”världen” härigenom skapar en miljö där vi inte är avlögset, absolut *externa* inför varandra, utan att vi tvärtom genom en mängd komplexa förhållanden är as-

socierade med varandra. Ett sådant stråk av förbindelsen mellan differenta lokaliteter är de mänskliga fri- och rättigheterna och framför allt rätten till en *individualitet*, för såväl grupper som enskilda personer, och *friheten till självbestämmande*. Enligt den logik vi finner i världskulturbegreppets textur sammanfaller dock inte självbestämmande med självständighet eftersom vi samtidigt är ömsesidigt beroende av varandra i en föränderlig omvärld.

Världskulturbegreppet innebär alltså ett varande i en *immanens* vilken både möjliggör och är ett villkor för att bildningsarbetet i riktning mot en solidarisk världsmedborgare, mänskliga fri- och rättigheters prioritet samt museet som en medborgerlig offentlighet, där ett sådant bildningsarbete kan äga rum, skall vara nödvändigt. Denna andra strategi (om *immanens*) faller tillbaka på ett helt annat förhållningssätt till gränser – baserat på transitionens tankeschema – och den framträder även i inledningen av artikeln "Empowerment and anger: Learning how to share ownership of the museum":

A growing number of museums are taking on the task of creating a more inclusive institution [...] This has been a particular challenge for museums in western societies since they have a specific legacy of colonialism. This legacy involves, among other things, the unequal power relation between majority society and ethnic minority groups, a relation affected by colonial history, western domination of non-westerners and by the discourse of 'Self' and 'Other' in European philosophy and media – including the media of museum display. The work to increase equality in representation demands scrutinization of the power structures inherent in museum history and tradition, as well as the power structures of society at large (Lagerkvist 2006 s. 53).

Det är tydligt att de västerländska museerna och "väst" i allmänhet har en *oönskad färdkamrat* med sig på sitt livs resa. Den *oönskade färdkamraten*, eller *färdkamraten*, är ett begrepp Michel Foucault finner i Maurice Blanchots arbeten. *Färdkamraten* överensstämmer i hög grad med tänkandet kring *dubblören* Foucault hämtar från Roussel.

The empty outside of attraction is perhaps identical to the nearby outside of the double. That would make the companion attraction at the height of its dissimulation: it is dissimulated because it presents itself as a pure, close, stubborn, redundant presence, as one figure too many; and because it repels more than it attracts, because one must keep it at distance, because there is always the danger that one will be absorbed by it and compromised by it in boundless confusion. This means that the companion acts both as a demand to which one is never equal and a weight of which one would like to rid oneself. One is irretrievably bound to the companion with a familiarity that is hard to bear; yet one must draw still closer to him and create a bond with him different from absence of ties that attaches one to him through the faceless form of absence (Foucault 1966b/1987 s. 47-49)

Demokratin är förorenad vid sin källa, genom att upplysnings intellektuella arv både innebär ett hävdande av mänskliga fri- och rättigheter och det faktum att den stora delen av världens människor i praktiken undanhålls dessa fri- och rättigheter, säger Stefan Helgesson (2005 jfr s. 78-79) i sitt bidrag till *Horizons. Perspectives on a Global Africa*. Ett liknande problem för "Västerlandets" vara och tänkande i stort, och därigenom även för Världskulturmuseet i egenskap av kulturmuseum djupt rotat i detta sätt att vara, ser alltså museet självt. En utgångspunkt för tänkandet med följden att figurer såsom den sekulariserade homofoben, rasisten, den skrupelfria kapitalisten är *oönskade färdkamrater*. Det är något som ständigt finns med oss, något vi oavbrutet måste vara uppmärksamma emot och hålla på avstånd för att inte själva dras ut ur vårt goda sätt att vara; att inte vår röst och handlande skall ersättas av detta riskfyllda plågoris. Att kristenhetens och då främst katolicismens *helighet* inte tas i beaktande på samma sätt som en "islamsk" helighet beror på att det förstnämnda i

sig bär fröet till att uppta positionen som den oönskade färdkamraten. Upplysningstänkandets påbud om möjligheten till en religionsfrihet är framför allt riktat mot kristendomen som en institution i det västerländska samhället och dess relation till andra religioner, frikyrkliga initiativ eller möjligheten att stå utanför det religiösa livet. När Världskulturmuseet på så sätt förskjuter eller till och med marginaliserar nämnda "figurer", placeras de inte i ett *absolut extert*, utan de fortsätter att oroa i den öppna liberala demokratis utkanter, som dess oönskade färdkamrater. De kommer aldrig att helt kunna placeras i en absolut externalitet, eftersom de mänskliga fri- och rättigheterna även innefattar tankefrihet och samvetsfrihet (jfr SÖ 1971:42 art 18).

I argumentationen för nedtagandet av tavlan, från museets sida, anses alltså inte det "muslimska samhället" ingå i den värld som skall behandlas av Världskulturmuseet eftersom de i sig själva inte utgör eller bär på någon passage till den oönskade färdkamraten. Motståndet mot tavlans närvaro kan härigenom ses på åtminstone två sätt. Å ena sidan som en vilja från något i förhållande till museet *extert* att bibehålla sin särart; sin rätt till gruppmissig individualitet och självbestämmande, där klagan – och sedermera museets handlande – gäller en yttre kraft vilken försöker att suga ur dem från deras egen interioritet och låta en annan röst ljuda i dess ställe. Världskulturmuseet träder in och sätter stopp för detta utifrån logiken om *det absoluta externa* och *interna*. Å andra sidan kan motståndet ses som en vilja till att bibehålla ett annat sätt att tänka, en vilja utan kravet på bekännelsen och dess två moment, att inte konfrontera en motbudande objuden färdkamrat. Ett sätt att finna en utväg ur den "världskultur" vi annars är invävd i. Ett sätt att leva vid sidan av Världskulturmuseet och dess medborgerliga offentlighet.

I det första fallet framhävs Världskulturmuseet, genom sitt djupt rotade deltagande i "västerlandets" vara, som kraften framför andra vilken hotar att dominera andra territorier. Världskulturmuseet blir till sin egen oönskade färdkamrat. En punkt uppstår där de två olikartade förhållningssätten till gränser (som *absolut interna/absolut externa* och som *immanens*) veckas in i varandra och möjliggörs samtidigt. Ett förhållande som tvingar museet till en ständig bekännelseakt: detta för att kunna förbli det man bekänner sig till att vara. På så sätt är det tydligt att gränsen för Världskulturmuseets vetanden om samtiden – var gränserna för den vetbara världen går – är den liberala öppna demokratin, förstådd som själen och livet för den världskultur vi antas leva. På samma sätt är det även tydligt att den primära, den högst prioriterade av alla vägledande principer för tänkandet och handlandet i och genom museets vetanden om samtiden är reflektionsformen bekännelsens båda moment. Bekännelsen är det modus vilket driver det (bekännelse)maskineri Världskulturmuseet som medborgerlig offentlighet utgör: resonera så mycket ni vill, men bekänn!

#### IV. KONKLUSION

Världskulturmuseets propäer om vikten att reflektera finner ett avsevärt stöd i de dialogiska demokratimodeller som demokratiutredningen förespråkar. De reflektionsformer som prioriteras i och genom Världskulturmuseets vetanden om samtiden är tätt förbundna med ett särskilt problematiseringsområde. Tre problematiseringsområden prioriteras framför andra: *Levnadsmönstret* som *problematiseringsområde*, *aktualiteten* som *problematiseringsområde*, samt *världen* som *moraliskt problem*. *Levnadsmönstrets* problematiseringsområde ledsagas av en reflektionsform ordnad kring den antropologiska jämförelsen av levnadsmönster. Aktualitetens problematiseringsområde organiseras kring en reflektionsform ordnad efter reflexivitet; dels en oupphörlig självkonfrontation där vi ständigt måste välja mellan hur vi skall vara och agera, dels en reflex: tidigare institutionaliserade handlingar ger nu (*sido*)effekter vilka måste bemötas. Världskulturmuseets problematiseringar kring aktualiteten knyter på ett tydligt sätt an till ett tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält, med akademisk-teoretiska referenspunkter i exempelvis Bauman, Beck, Butler, Featherstone, Foucault, Giddens, Lash, Sennet och Ziehe, genom en konstellation där reflexiviteten (självkonfrontationen och dess anmodan om för-

ändringsbenägenhet) veckas in med frågor om samtiden, livet och politiken. Världen som moraliskt problem är dock det problematiseringsområde som prioriteras primärt i Världskulturmuseets vetanden om samtiden.

Det tredje problematiseringsområdet särskilda ställning avtecknar sig redan i föregående kapitel genom den dubblör lager två och fyra utgör i tänkandets origami: det andra lagret som en global orättvisa vilken bryter mot den i fjärde lagret stipulerade globala allmänmännsliga solidariteten, detta lager aktualiserar i sin tur en bild att efterlikna för en bildning som en vägledande princip för tänkandet och handlandet, den solidariske världsmedborgaren. Att det är världen som moraliskt problem som skall problematiseras i den reflektion som är en del av Världskulturmuseets bildande samtal framstår som än mer säkert när reflektionsformen fastställs och följs genom Världskulturmuseets vetanden om samtiden. Bekännelsen är alltså denna särskilda reflektionsform och den består av två moment. För det första en självvranssakan vilket medför att museibesökaren anmodas att konstituera sig till ett examinationsobjekt inför sig själv. För det andra som en konfession varvid museibesökaren bekänner sig till en viss doktrin eller uppföranderegler. I museets utställningar, liksom i de vetenskapliga antologierna *No Name Fever Aids in the Age of Globalization* (Follér, Thörn red. 2005) och *Horizons Perspectives on a Global Africa* (Abiri, Thörn red. 2005) sker bekännelsens båda moment framför allt simultant. Självvranssakan rör främst i vilken mån vi lever upp till en viss konfession: en ålagd roll som den solidariska världsmedborgaren och hur vi fördelar de mänskliga fri- och rättigheterna.

Genom konfessionen veckas modus bekännelse in i de mänskliga fri- och rättigheterna, både som en doktrin och en praktik och därigenom ett modus, det vill säga själva praktiserandet av de mänskliga fri- och rättigheterna. Det är här främst två aspekter av dessa fri och rättigheter som anläggs: Rätten till en individualitet och friheten till självbestämmande. Dessa understryks inte minst genom museets utställningar och dess förbindelser med dialogiska demokratiformer där en uppmaning till medborgaren om att leva efter och ta ansvar för ett eget livsprojekt ges. Men detta innebär även en risk för att ett egoistiskt handlande anläggs vilket strider mot idealet om den solidariska världsmedborgaren.

I VKM:s vetanden samtiden balanseras önskan om den aktiva individen involverad i ett ständigt pågående livsprojekt, där det finns rum för den solidariska världsmedborgaren, med risken för egoism genom en komplicerad manipulering av bildningsmoduset varvid bildning som ett fastställt mål (bilden av världsmedborgaren) och en ständigt pågående process (den del av bildningen reflektionen är en del av) samverkar istället för att motverka varandra. Bildning som en bild som skall uppnås (den solidariska världsmedborgaren) förbinds med komponenten *omsorgen om sig och andra* vilken arbetar som ett korrektiv visavi egoismen genom två taktiker. 1) Det sociala dialogiska momentet betonas: vi har ett utbyte med våra medmänniskor där vi i kommunikationsprocessen visar *en omsorg om andra*, genom tillerkännandet av dennes rätt till individualitet och frihet till självbestämmande. Härigenom möjliggör vi att det finns en tillräcklig infrastruktur för att ett dialogiskt världsmedborgarskap skall vara möjligt. På så sätt visar vi också *en omsorg om oss själva*, vi tar hand om våra egna intressen för att kunna följa vår livsplan. 2) Taktiken om den negativa friheten. Aktiviteten skall inte riktas mot att dominera andra för att på så sätt uppnå en frihet – möjlighet att leva sitt liv efter egna logiker – utan för att göra *motstånd* mot tänkta (eller reella) överträdelse från ett tänkt (eller reellt) utifrån mot möjligheten att utöva mänskliga fri- och rättigheter och påbuden om att göra sig själv. Rätten till motstånd föreligger även om det gäller att bistå någon annan som är utsatt för överträdelse av tredje part. *Pussivitet* skall samtidigt intas gentemot våra medmänniskor och låta dem forma sig efter sina egna logiker: åtminstone så länge dessa inte innebär en egoism där olika fri- och rättigheter utmanas. Att bilda sig till den solidariska världsmedborgaren innebär dels, att underkasta sig transitionens tanke-schema, dels att modifiera detta schema med ytterligare en serie modus: *motstånd, bildning*, (genom dess odling av självet), *praktiserandet av mänskliga fri- och rättigheter*, och

inte minst *bekännelse* som aktualiserar tidigare nämnda prioriterade modus för besökaren via att anmoda individen att konstituera sig såsom ett etiskt-moraliskt-politiskt subjekt, genom att bli ett examinationsobjekt inför sig själv.

Med utgångspunkt från den händelse nedtagandet av tavlan Scene d'Amour i utställningen *No Name Fever* utgör är det möjligt att mäta ut vart gränserna för Världskulturmuseets vetanden om samtiden går. Gränserna för den vetbara världen omgärdar den öppna liberala demokratin. Världskulturen som undersöks utgörs av ett ständigt utfrågande och diagnostiserande av denna liberala demokratis status. Och det är en status som avgörs av hur vi som världsmedborgare fördelar de mänskliga fri- och rättigheterna. Det blir här än tydligare hur centralt bekännelsen som en konfession till dessa mänskliga fri- och rättigheter, och självvransakan över hur denna konfession efterlevs i praktikerna, är för Världskulturmuseets vetanden om samtiden. I den pågående bekännelsepraktiken som utvinnandet av vetanden om samtiden utgör är det också tydligt att Världskulturmuseet simultant förhåller sig till vad en gräns är på två motsatta sätt. Å ena sidan en gränserfarenhet som organiseras efter axeln ett *absolut internt* – *absolut externt*, där koherensens tankeschema prioriteras och gränsernas fasthet, entydighet med ett självklart utanför och innanför ordnar tänkandet; å andra sidan en gränserfarenhet strukturerad efter dubblörens *immanens*, en önskad färdkamrat som aldrig går att utesluta eller slita sig loss i från helt. Ett tänkande organiserat efter transitionens tankeschema.





# 10.

## AVSLUTNING

Syftet med studien är att undersöka och formulera det sammanhang som möjliggör Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden. Om jag skall ange några referenspunkter för detta vida sammanhang, så kan Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden sägas uppstå genom förbindelser mellan *museala praktiker* (strategier, tekniker, taktiker och manövrer rörande hur föremål, konst, konstinstallationer och informanter används i skapandet av vetanden, dess sammansättning etc.), ett omfattande *samtidsdiagnostiskt fält*, som sträcker sig genom både akademisk-teoretiska och icke-vetenskapliga redogörelser för världens beskaffenhet, ett *offentligt rum*, till viss är implicerat med det samtidsdiagnostiska fältet, kännetecknat av kulturdebatt, myndigheter, olika politikområden, skolor, läroplaner, osv., ett *demokratiområde* där offentlighet, medborgarskap etc. problematiseras; det är med andra ord implicerat i de övriga områdena, på samma sätt som de museala praktikerna är implicerade, inveckade, i ett *samtidsdiagnostiskt fält*, ett *offentligt rum*, samt ett *demokrati område*. Dessa är alltså några av alla de punkter som möjliggör Världskulturmuseet och dess vetanden om samtiden och de viktigaste förbindelserna har, i analysen, utgjorts av spår från olika *modus* (vägledande principer för tänkandet och handlandet) som satts i rörelse.

När det sista lagret i den tänkandets origami som utgör Världskulturmuseet är nått framträder en figur där museet innebär ett bekännelsemaskineri. Den avslutande meningen i föregående kapitlet "resonera så mycket ni vill, men bekänn!" är visserligen en parafra på Immanuel Kants (1784/1989) sista rader i essän "Svar på frågan: vad är upplysning?", men likheten mellan Världskulturmuseet och Kejsar Fredriks propå om att "resonera så mycket ni vill, men lyd" skall inte överskattas. Båda syftar visserligen tillbaka på att en viss doktrin skall åtydas men deras praktiker är av helt vitt skilda slag. Att *bekänna* medför inte per automatik ett lydnadsförhållande. Det *primära* *modus* som organiserar Världskulturmuseets vetanden om samtiden är alltså *bekännelse*, en form för reflektionen vilken utgörs av två moment; dels en *självrannsakan*, där vi konstituerar oss som ett examinationsobjekt inför oss själva och dels en *konfession*, det vi bekänner oss till. Skillnaden mellan lydnads-påbudet och bekännelsen som reflektionsform i fallet med Världskulturmuseet kan illustreras med att den framhåller vikten av motstånd. Ett enkelt lydnadsförhållande föreligger alltså inte. Världskulturmuseets bekännelsebaserade reflektionsform understryker att det primärt prioriterade problematiseringsområdet utgörs av en etisk-moralisk problematisering av världen och innebär att en *självrannsakan* sker simultant med konfirmationen och upptäckandet av en viss *konfession*, en bekännelse till de mänskliga fri- och rättigheterna. Självrannsakan rör här hur och i vilken mån vi lever upp till denna konfession. Bekännelsen verkar dock inte ensam utan stöds, understödjer och aktualiserar en hel serie av *modus*: *transition*, *mångfald*, *accentuering*, *mänskliga fri- och rättigheter*, *den andre*, *motstånd* och *bildning*. Detta är alltså svaret på den tredje frågan om hur konfigurationen av Världskulturmuseets vetanden om samtiden ser ut.

Svaret på den första frågan, om vad Världskulturmuseet innebär (vad det är för slags projekt), är att det rör sig om att etablera en medborgerlig offentlighet. Världskulturmuseiprojektet kan här ses

som ett unikt svar på en fråga ställd av Jürgen Habermas för ett drygt halvt sekel sedan: hur skall vi komma till rätta med en offentlighet som inte längre tycks fungera? I Världskulturmuseets fall är svaret med stor sannolikhet inte knutet till Habermas problematik i egentlig mening, utan problematiseringen aktualiserades, antagligen, först trettio år senare än Habermas problematisering, vid ingången till 1990-talets början och en uppfattad problematik om fragmentering, utanförskap och andra gissel som innebär att det offentligheten inte längre arbetar problemfritt (jfr, kap 4,5,6, 7, 9).

Hur drabbar Världskulturmuseet sin omgivning? För det första innebär Världskulturmuseiprojektet att nya organiseringsformer av museet som förskjuter etablerade sätt att bilda vetanden efter autonoma museala ämnesdiscipliner eller ett visst väl avgränsat geografiskt område, eller en viss typ av utställningsobjekt. Det tvärsektoriella museet ses exempelvis som ett hot mot "reella" konstskatter vilka hotas att degraderas till etnografika och vara mindre betydelsefulla än konstföremålet anser vissa debattörer (jfr kap. 6). En variation av denna ommöblering utgör det förändrade samhällsuppdraget för museet: Världskulturmuseet skall verka som en *bildningsinstitution* vars främsta uppdrag är att utgöra en infrastruktur för det kritiska resonemanget istället för ett etablerat samhällsuppdrag, *kulturarvsinstitutionen*, vars främsta uppgift är att vara en infrastruktur för hanterandet av minnesmärken (jfr. kap 7.). Ett tredje exempel på hur Världskulturmuseet genom sin tillblivelse drabbar sin omgivning är att dess ekologi, uppförandet av den medborgerliga offentligheten, medför en serie förskjutningar, något lösligt relaterade till varandra. Förskjutningarna inbegriper en reorganisering av relationerna mellan kulturgrenen *bildning* och en estetisk samt en antropologisk (*etnografisk*) kulturgren; en förskjutning i uppfattningen om vad för slags institution museet primärt skall vara, från att minnas till att kritiskt resonera; en förändring i synen på vad medborgarskap och att vara medborgare innebär: från att primärt ha prioriterat demokratiformen *representativ demokrati* till att prioritera demokratiformen "*dialogisk demokrati*" (jfr. kap 6, 7).

Den intressantaste inverkan är dock att museet ansluter till och aktualiserar ett särskilt tankeschema; *transitionens*, eller *gränsområdets tankeschema*. Schemat består av följande tre modus: *Transition*, *mångfald*, *accentuering* (*schattering*). Genom att isolera detta schema är det möjligt att samtidigt markera ut ytterligare ett schema över hur vi bör forma vårt tänkande; *koherensens tankeschema* och dess tre modus *enhetlighet*, *entydighet* och *autonomi* (*oberoende*). Jag tror att räckvidden för dessa båda begrepp kan sträcka sig längre än som en förklaringsmodell om möjlighetsvillkoren för Världskulturmuseets vetanden om samtiden. En möjlighet är att de förskjuter relationerna mellan rationalism och relativism, eftersom det inte är självklart att det förstnämnda kan placeras in i koherensens tankeschema och det sistnämnda i gränsområdets, transitionens, tankeschema. Det är exempelvis helt tänkbart att relativismen kanske framför allt är ett uttryck för att koherensens tankeschema nått en punkt där det börjar uppfatta sig självt som problematiskt och alltför rigid. Omflyttningar måste göras inom schemat, men det behöver inte innebära att vikten av *enhetlighet*, *entydighet* och *oberoende* (autonomi) avskrivs, utan omformas i termer om metodologisk relativism eller relativ autonomi. I den mån en vetenskaplig kontrovers kan spåras genom Världskulturmuseets etablerande och verksamhet ligger den på just den här nivån. Men kontroversen vare sig startar eller sluts genom museets etablerande. VKM:s och SMVK:s samfälliga historia är en punkt där den tillåts bli synlig, men den både föregår och fortsätter utan förbehåll efter det att myndigheten samt museet etablerats, konsoliderats, och utanför museets verksamhetsområde. En av fördelarna med att tala i termer om tankescheman eller modusscheman istället för Foucaults mer invanda begrepp, episteme, diskurs eller dispositiv osv., är att det är lättare att uppfatta att det inte rör sig om helt låsta och fixerade konfigurationer. Diskurs och episteme bibringar kanske detta problem i högre grad än dispositiv; ett episteme som så att säga "styr" en viss epok; en diskurs som "styr" ett visst område osv. Tankeschemat, eller den mer lokala varianten modusschemat, visar tydligare på möjligheten till att kombinationer vid lokala

punkter; tankschemat innebär visserligen en mycket stabil konfiguration, men den kan alterneras i och genom skilda modusscheman. Ett tankschema kan naturligtvis också tillföras modus och vara längre än exempelvis koherensens tankschema; kanske är det så att detta schema egentligen består av några fler modus vilka inte är möjliga att identifiera genom att studera världskulturmuseet och dess vetanden om samtidigt. Men för att det skall röra sig om ett tankschema, och inte en variant på modusschemats nivå, krävs att konfigurationen är så stabil att den når en räckvidd utanför en viss avgränsad lokalitet. Serierna av modus, vilka bildar dessa scheman, tydliggör också att det snarare handlar om punkter vilka vi förhåller oss till i vårt tänkande; det är principer för tänkandet och handlandet vi måste underordna oss om vi vill tänka eller handla på ett visst sätt. "Vill tänka och handla på ett visst sätt", skall dock inte främst uppfattas som att modus är en uppsättning principer vi medvetet väljer mellan, utan vi kan lika gärna underkasta oss dem omedvetet. De styr oss alltså inte.

De innebär inte att det är omöjligt och tänka och handla på ett annat sätt, efter andra principer; utan det är de riktningar för tänkandet och handlandet vi underkastar oss när vi befinner oss inom ett visst schema, vilket vi alltid måste göra om vi vill tänka och handla på ett visst sätt. I vilken mån det är möjligt att så att säga bryta sig ut och tänka på ett annat sätt än ett visst schema, beror naturligtvis på den kraft ett visst schema har vid en viss tid, plats och i relation till andra schemata och möjliga modus; de rådande exterioritetsförhållandena, där det blir möjligt att börja problematisera något, att tänka något på ett annat sätt och haka av från etablerade makt-vetande relationer. Det är vissa förhållanden som gör det möjligt för Ulrich Beck att vid just den tidpunkten börja tänka sociologin och samhället på ett annat sätt; att tänka ett både-och framför antingen-eller genom ett empiriskt argument; globaliseringen innebär ständig utväxling mellan instabila enheter, alltmer beroende av varandras existens för att själva kunna existera. Det finns såväl en antagonism som symbios mellan olika entiteter. Det tänkande Beck förestår organiseras på så sätt efter instabiliteten, rörelsen, ett både-och framför ett antingen-eller. Ett tänkande som återkommer i Världskulturmuseets förståelse av världskulturbegreppet där kulturell integration både lyfts fram som grunden för en värld i harmoni och som en process full med konflikter och motsättningar. Gränsområdets tankschema i sig spelar en viktig roll i hur Foucault opererar i sitt tänkande och kanske är det mer lovande att relatera hans historisk-filosofiska arbeten med det tänkande som omgärdar kvantmekanik. Hur som helst är det ett schema som väcker både mycket frågor och öppnar olika vägar för nya underökningar.



## SLUTNOTER

### NOTER KAPITEL 1.

<sup>1</sup> Allmänheten skall här förstås på ett problematiserat sätt där även forskare vilka inte ingår i det specifika tankekollektiv som åstadkommit den specifika kunskapen är att anse som allmänhet (Wynne 1989, 1991). Detta innebär att forskare per automatik inte är en del av expertisen när det gäller vetenskapliga utsagor eller teknik.

<sup>2</sup> "Mannen på gatan" skall här inte förstås som ett nedsättande uttryck, utan på det sätt som exempelvis kunskapsociologerna Peter L Berger och Thomas Luckmann använder detta för att beskriva vardagsmänniskans användning av en kunskap som inte räknas till vetenskapen eller expertisen. Det kan exempelvis röra sig om sådana saker som att använda sig av ett visst kollektivtrafiksystem (jfr Berger och Luckmann 1966/1998).

<sup>3</sup> I uppsatsen "Om mening och betydelse" exemplifierar Frege skillnaden mellan mening och betydelse med den meningsskillnad som finns mellan "morgonstjärnan" och "aftonstjärnan". Båda är tecken där samma sak betecknas; planeten Venus. Således betyder "morgonstjärnan" och "aftonstjärnan" samma sak. Men de har inte samma mening eftersom en "sann" utsägelse om dem – dess mening – är kopplat till vilken tid på dygnet vi ser dem. För att påståendesatsen "jag ser morgonstjärnan" skall vara "sann", så måste vi göra uttalandet på morgonen och inte på aftenen (jfr Frege 1892/1995).

<sup>4</sup> Den kompletterande avhandlingen om 475 maskinskrivna sidor, varav 347 sidor utgör översättningen av "Antropologin" och resterande 128 sidor består av Foucaults introduktion, framlades vid Sorbonne den 20:e maj 1961. Den kompletterande avhandlingen publiceras vanligtvis inte, men på inrådan av Georges Canguilhem handledaren den primära doktorsavhandlingen och medlem av betygskommittén för den kompletterande doktorsavhandlingen (vilken Jean Hyppolite handledde) vänder sig Foucault 1964 till Vrin, det förlag som gav ut hans primära doktorsavhandling om icke-förnuft och vansinne 1961. Den senaste tryckningen av Foucaults översättning av *Anthropologie in pragmatischer Hinsicht (Anthropologie du point de vue pragmatique)* gjordes 2002. I den utgivna versionen återfinns endast sex sidor som en historisk not av det ursprungliga 128 sidor långa manuset *Introduction à l' "Anthropologie" de Kant* utgör. Anledningen till detta är att Foucault av betygsnämnden fick rådet att dels omarbeta föreliggande introduktion till en "ren" och kortare historisk introduktion till det översatta manuset, utan nuvarande analys av relationen mellan Kants kritiska och antropologiska projekt, dels att fördjupa och förlänga den studie som görs i introduktionen. Även detta gör Foucault och 1966 publiceras *Les mots et les Choses (Orden och tingen: Order of Things)* vars utgångspunkt alltså är det manus som publiceras på såväl franska som engelska först 2008: *Introduction à l' "Anthropologie" de Kant*; dessförinnan har det fört en smått mytisk tillvaro i Sorbonnes universitetsbiblioteks arkiv (jfr Defert, Ewald, Gros 2007, Briggs, Nigro 2008, Nigro 2008).

<sup>5</sup> Att Foucault befinner sig i sin undersökning vid en mellanrummets mellersta region även i arbetet med Raymond Roussel, såsom i *Orden och tingen*, tydliggörs i följande passage: "a machine to show the reproduction of things, inserted within an instrument for language" (Foucault 1963b/2004 s. 117).

<sup>6</sup> Det vill säga, praktiker för organiserandet av tänkandet vilka uppfattas som önskade och/eller oönskade. Jag återkommer med en närmare bestämning av vad modus innebär och hur en sådan analys förhåller sig till Michel Foucaults arbetssätt i det tredje kapitlet: *Analytiskt maskineri: Mot ett tänkandets origami*.

---

## NOTER KAPITEL 2.

<sup>7</sup> Det finns flera olika definitioner av vad vetenskapsstudier innebär. En möjlighet är exempelvis att skilja mellan teknikstudier och vetenskapsstudier; eller att poängtera att undersökningen rör förhållandet mellan naturvetenskap, teknik och samhälle som vi finner i förkortningen ST&S (Science, Technology and Society). Jag följer Martin Kusch användning av "science studies" i avhandlingen *Foucault's Strata and Fields* där såväl teknikstudier, vetenskapsstudier och studier av förhållandet mellan vetenskap, teknik, samhälle, kultur etc. ryms (jfr Kusch 1991 s. xi). Här används alltså översättningen "vetenskapsstudier" eller "teknik- och vetenskapsstudier" som motsvarighet till Kusch användning av termen "science studies".

<sup>8</sup> Jag talar här om vetenskapsteori förstått som ett fristående akademiskt-disciplinärt ämne och inte som en del av den teoretiska filosofin. Detta är framförallt en inom-institutionell betraktelse över den institution jag tillhör, då vetenskapsteori annars ses som en gren av den teoretiska filosofin och då får en något annorlunda riktning. Under 2000-talet har en sådan inriktning på vetenskapsteorin varit dominerande om vi utgår från de avhandlingar som arbetats fram vid ämnet. Tillsammans med i föregående kapitel redan nämnda avhandling av Gustaf Nelhans (2013), *Citeringspraktiker: det vetenskapliga publicerandet som teori, metod och forskningspolitik*, är detta tydligt i följande avhandlingar: *Vetenskap, media och allmänhet: en konstruktivistisk studie av forskningsöversikten som ämne och resurs* (Dick Kasperowski 2001); *Finitism and symmetry: an inquiry into the basic notions of the Strong programme* (Jonas Larsson 2003); *Praktiserad reflexivitet. En vetenskapsteoretisk studie av forskningspolitisk forskning och vetenskapssociologi* (Fredrik Bragesjö 2004); *Pluripotent Circulations. Analyzing Articulations of Stem cells In the USA Prior to 2001* (Morten Sager 2005); *Att afrikansera vetenskaplig kunskap – MIM och malariaforskningen i postkolonialt dilemma* (Gunilla Priebe 2010), samt *The Quantification of Society. A study of a Swedish Research Institute and Survey-based Social Science* (Christopher Kullenberg 2012).

Dessa avhandlingar är samtliga exempel på hur vetenskapsstudier används som teoretisk-metodologisk vägledning och ett kommunikationsrum för det vetenskapsteoretiska tänkandet. Dick Kasperowski (2001) opererar med ett brett spektra av begrepp och problematiseringar inom STS; frågor om reflexivitet, symmetri (inom både SSK och ANT), översättning av intressen inom ANT och de multipla översättningar begreppet gränsobjekt (*boundary object*) kräver samt de diskussioner vi finner inom PUS (Public Understanding of Science) genom dess problematiseringar av människors förmåga att förstå och nyttja vetenskaplig kunskap (vetenskaplig förståelse: literacy). Jonas Larssons (2003) undersökning är av en något annorlunda karaktär; det är den avhandling som mest renodlat knyter an till vetenskapsstudier som ett *undersökningsobjekt*, varvid principerna för symmetri samt finitism och dess konsekvenser för tänkandet inom SSK's starka program studeras. Fredrik Bragesjös avhandling *Praktiserad reflexivitet* är något av en hybrid av de två förhållningssätt som här uppmärksammas. Dels opererar Bragesjö genom två riktningar inom vetenskapsstudier som teoretisk-metodologisk vägledning för att undersöka *forskningspolitiska studier* (som även det är ett kommunikationsrum för vetenskapsteorin som akademisk disciplin); dels används de två parallella undersökningarna av forskningspolitiska studier för att undersöka det tema om reflexivitet som återfinns inom vetenskapsstudier; vilka konsekvenser får ett praktiserande av en viss typ av reflexivitet för kunskapsbildningen?

Morten Sagers (2005) analys är en mer renodlad ANT-studie än exempelvis Kasperowskis dito. Liksom Catharina Landströms vetenskapsteoretiska avhandling från 1998 (*Everyday Actor-Network: Stories About Locals and Globals in Molecular Biology*) baseras undersökningen på fältarbete i ett laboratorium. Sager drar även metateoretiska poänger och utforskar själva ANT-analysens möjligheter i och genom själva undersökningen. Gunilla Priebe (2010) utgår även hon i hög grad från ANT i undersökningen av relationen mellan vetenskapen och andra samhällseliga institutioner genom dels en studie över aktör-nätverket MIM (*The Multilateral Initiative on Malaria*), en internationell forskningsallians för främjandet av både forskning om malaria och forskningsmiljöer i Afrika; dels att analysera begreppet afrikansering i relation till MIM. ANT flankeras här av postkolonial och feministisk teoribildning. Priebe menar även att ANT bidrar med alltför begränsade verktyg för att kunna analysera "afrikansering" och vänder sig därför särskilt till Jacques Derridas tänkande.

---

Christopher Kullenberg (2012) undersöker i sin avhandling, *The Quantification of Society. A study of a Swedish Research Institute and Survey-based Social Science*, kvantifieringen av Sverige genom att studera relationerna mellan SOM-institutet, enkätbaserad samhällsvetenskap, andra samhällsinstitutioner och de sociala och epistemologiska konsekvenser detta får. Kullenberg utgår främst från Bruno Latours klassiska ANT och det *assemblage*-begrepp Manuel Delanda utvecklar utifrån Deleuze och Guattari (1980/2007), men han knyter även an till Foucault via begreppen *episteme*, *biopolitik* och *dispositiv*. Den Foucault vi finner här är dock rejält förskjutet och får rätta sig efter en kombination av Latour, Delanda och Deleuze tänkanden. Förskjutningar som kräver en lite mer ingående kommentar än föregående avhandlingar.

Kullenberg uppmärksammar själv att det föreligger drastiska filosofiska skillnader mellan Foucault och Latour:

This could have been another way of describing what Latour calls the modern constitution, if it were not for the drastic philosophical differences between Latour and Foucault. Latour argues that the purification of the modern constitution is an ongoing, tedious process. If it is not maintained, it breaks down, and we realize that all we have is “savage hybrids”. The modern episteme, as described in the *Order of Things*, on the contrary, would postulate that the qualitative reconfiguration that took place towards the end of the 18th century, made thought possible in only one particular way (Kullenberg 2012 s. 68).

The concepts of *dispositifs* and *assemblages* are closely related in their collectivity, positivity, and also in the sense that they are actualist concepts. They configure and enable a collectivity of human and non-human agency to express knowledge in specific ways.[...]. Thus it is not the biopolitical side of Foucault that is the problem for Latour. Instead, the problem is the model of *epistemes* (Kullenberg 2012 s. 69).

However, the introduction of hybrids and a-modern networks, which when multiplied, fold together heterogeneous elements through moments of utterly concrete translation, there can be no prior historical rupture as Foucault argues in *The Order of Things*: no void emerges simultaneous in all of the sciences. To put in another way; Linnaeus and Darwin, even though the former belonged to the Classical episteme and the latter in the Modern, would according to Latour have done *some primary things*: collapsed the inside/outside division by bringing samples of minerals [...] Neither Linnaeus nor Darwin were ever modern [...] Foucault's *dispositifs* are diagrams, shapes of visibility that are repeated throughout several institutions [...] (Kullenberg 2012 s. 70, kursivering i original)

Kullenberg gör här helt rätt i att avskilja *episteme* från undersökningen. De filosofiska spänningarna kvarstår dock mellan det valda undersökningssättet utifrån det anförda begreppet *assemblage* och Foucaults begrepp *dispositif* (*dispositiv*) och *biopolitik* (*biomakt*), eftersom de utgår från olika, vad Foucault skulle kallat för, epistemologiska eller filosofiska operatorer (Foucault 1970-71/2013). Begreppens möjlighet utgår med andra ord från helt olika metodologiska och teoretiska förhållningssätt. Begreppet *assemblage* består här av tre eller fyra olika begrepp, om vi även räknar in *dispositiv* som en till detta synonym term. Deleuze franska begrepp *agencement*, Latours engelska *assembly* begrepp, Delandas begrepp *assemblage*, som tar sin utgångspunkt i Deleuze och Latour, samt Foucaults franska begrepp *dispositif*. *Agencement* utgår från verbet *agencer* (att sätta samman, organisera, ordna, ”planlägga” – exempelvis en bostads planlösning) och används för att beskriva en mängd heterogena processer, från hur en mening konstrueras, en roman organiseras, till hur element organiseras, en samling arrangeras eller en bostads planlösning. *Assembly* (*montage*, *samling*, *hopsättning*; att samlas till ett ställe för ett gemensamt syfte) är i det närmaste synonymt med ordet *assemblage*: ett *montage*; flera ting eller människor som ansamlats; processen att samla, sätta samman, eller tillståndet att vara ihopsatt, monterad, ansamlad. Franskans *dispositif* återfinns i svenskan som lånordet *dispositiv* ([*lag*]bestämmelse, *anordning*, *uppställning*) och utgår från verbet *disponera*, vilket motsvaras av franskans *disposer*; *anordna*, *fördela*, *gruppera* (*trupper*), *duka* etc. I franskan används det i allmänhet för att beskriva en mekanisk apparat, en *anordning* och mer specifikt i

---

ett militärt hänseende såsom att beskriva en militär handlingsplan: krigsplanen; försvarssystemen och dess stridsgrupper. De fyra termerna är således inte inte väsensskilda. Samtidigt är inte *agencement*, *dispositif* och *assemblage* synonyma; och detta gäller framför allt i dess funktion som teoretiska begrepp. En fingervisning om detta är att engelskans *assemblage* (vilket är i det närmaste synonymt med *assembly*) har sin exakta motsvarighet i franskans *assemblage* och att Gilles Deleuze och Félix Guattari (1980/2007) väljer att använda ordet *agencement*, för att beteckna det betecknade i sin filosofiska analys. Att *agencement* sedan översätts med *assemblage* på engelska – vilket alltså förskjuter det teoretiska resonemanget något, relaterat till samma ord på franska – beror på att det förstnämnda inte har någon egentlig motsvarighet på engelska (jfr Deleuze, Guattari 1980/2007). Daniel W. Smith, översättaren av en annan av Deleuze texter (“Desire and Pleasure”, Deleuze 1994/1997), om just förhållandet mellan Foucaults begrepp *dispositif* och begreppet *agencement* väljer å sin sidan att lämna båda begreppen oöversatta då han anser att engelskan inte har någon likvärdig motsvarighet till någon av dem. Foucaults begrepp översätts vanligen med *apparatus* på engelska. Ett undantag finns i den engelska översättningen av Deleuze arbete om Foucault, där *dispositif* förvirrande nog har översatts med just *assemblage* (jfr följande engelska upplaga: Deleuze Gilles (1988/2000) *Foucault*, Minneapolis: Univ. of Minnesota Press).

Semantiskt kan alltså *agencement* knyta an till såväl *assemblage* genom att båda relaterar till ”montering” och ”sammansättning”, som *dispositif*, då båda rör ”anordningen”, ”inrättningen”, ”arrangemanget”. *Dispositif* och *assemblage* står här mycket längre ifrån varandra. Detsamma kan sägas när vi betraktar dem som begrepp utifrån ett teoretiskt-metodologiskt hänseende, även om avståndet mellan *assemblage* och *dispositif* då är än större. Deleuze fungerar här som ett medium mellan begreppen *assemblage* och *dispositif*. Dels genom att tillsammans med Félix Guattari formulera *agencement* som teoretiskt begrepp 1980 – där Foucaults tänkande utgör en viktig referenspunkt (jfr Deleuze, Guattari 1980/2007) – dels genom texter om Foucaults tänkande i allmänhet och *dispositif* i synnerhet. I monografin *Foucault* (Deleuze 1988/1990) är det möjligt att få uppfattningen av att begreppen ändå ligger väldigt nära varandra. Deleuze förklarar exempelvis Foucaults Övervakning och straff – där *dispositif* är ett centralt begrepp – genom att använda lingvisten Hjelmslevs termer uttryck och innehåll. Samma två termer som är så centrala för att förklara *agencement* och dess dubbla artikulation (Deleuze, Guattari 1980/2007, Deleuze 1988/1990). Deleuze ger dock inte någon regelrätt beskrivning av Foucaults tänkande här, utan det är Foucault iklädd Deleuze kläder. Deleuze förlänger här Foucaults tänkande något; Deleuze böjer i viss mån Foucaults tänkande åt sitt eget håll. Han tänker med Foucault och förskjuter på så sätt Foucaults tänkande något. Med Foucault kan vi säga att Deleuze dubblar Foucault i nämnda monografi.

Detta är en av de utmaningar vi möter när vi läser om Foucault i Deleuze bok. Vi kommer tveklöst att lära oss mycket om Foucault och hans tänkande, men samtidigt måste vi minnas att det är Deleuzes Foucault. Det är hans vokabulär. Hans tänkande. Ur detta måste vi sedan destillera fram vår egen Foucault. Sätta in Foucault i vår egna vokabulär, som i sin tur alltså kommer att skilja sig från såväl Foucault själv, som Deleuze. Det finns alltså ett avstånd mellan *agencement* och *dispositif* ur ett teoretiskt-metodologiskt hänseende. Gilles Deleuze framhåller dessa skillnader vid några senare tillfällen. I texten *What is a Dispositif?*, vilket är en skriftlig version av Deleuze anförande – och med en sammanfattning av kommentarerna av anförandet – vid en konferens 1988 på temat Michel Foucault, filosofen, ger Deleuze en redogörelse över grunddragen av begreppet utan att dra in det i sin egen filosofiska sfär präglad av *agencement*. Att det här rör sig om två distinkta begrepp vilka siktar mot att beteckna, säga, något skilda saker blir här tydligt (Deleuze 1989/1992). I en något mer karaktäristiskt deleuziansk text från 1994, *Desire and Pleasure*, är Deleuze än tydligare med skillnaderna mellan de båda begreppen genom instick såsom: “Here I come to my first difference with Michel. If I speak, with Félix, of the *agencement* of desire, it is because I am not sure if that micro-*dispositif* can be described in terms of Power” (Deleuze 1994/1997 s. 185, kursivering i original); eller: “In D and P, Michel says that they [*dispositif*] normalize and discipline; I would say that they recode and reterritorialize (I suppose that, here again, there is more than a distinction in words)” (Deleuze 1994/1997 s. 186 kursivering i original; min anmärkning i hakparentes); eller: “small detail: the way Michel makes use of Lawrence at the end of H.S. is the opposite of the way I make use of him” (Deleuze 1994/1997 s. 190). Titeln på texten refererar till att Foucault avskydde ordet *begär* vilket han associerade med brist och därför föredrog ordet *njutning* istället; emedan Deleuze föredrog ordet *begär* framför *njutning*, då han relaterade det sistnämnda till just brist. Att gå via



---

Deleuze, och *agencement*, ger således inte någon reell teoretisk-metodologisk relation mellan dispositif och assemblage.

Förhållandet mellan *agencement* och *assemblage* är däremot annorlunda då dels teoretiker, såsom Delanda, har arbetat direkt med *agencement*-begreppet och vidtagit aktiva förskjutningar från Deleuze och Guattaris analys. *Assemblage* har här det förra begreppet som en utgångspunkt, likt Deleuze har dispositif och Foucaults tänkan- de som en utgångspunkt, när de formulerar sitt begrepp – fast i en än högre grad i första fallet. Dels har såväl *assemblage* som *agencement* en tydlig ”kollektivism”: båda ställer frågor om relationen mellan den enskilda och kollektivet; fast än de ändå i slutändan ger helt olika svar. I båda fallen är det dock möjligt att se hur enskilda element *dras in* i denna kollektiva sammansättning. Detta är särskilt tydligt i hur *assemblage* relaterar till Latours *assembly* begrepp och hur aktör-nätverken är möjliga genom att vecka “together heterogeneous elements through moments of utterly concrete translation” (Kullenberg 2012 s. 70), som Kullenberg uttrycker det och ekar Latour i *Pandoras Hope* (jfr Latour 1999a s. 190). Även Foucaults dispositivbegrepp består av en heterogen ensemble av element, såväl det sagda som det osagda såsom administrativa åtgärder, institutioner, lagar, arkitektoniska former, beslut osv: “The apparatus itself is the system of relations that can be established between these elements” (Foucault, Grosrichard, Wajeman et.al. 1977/1980 s. 196), säger exempelvis Foucault 1977 vid ett seminarium på temat ”köttets bekännelser”. Både *assemblage* och dispositiv består, som Kullenberg så riktigt påpekar, av en samling av heterogena element.

Men det finns en stor skillnad hur dessa analyseras och vilken status själva begreppet får. I fallet med dispositiv är det tydligt att Foucault anser att begreppet är ett analytiskt redskap; det är ett system av relationer som vi, analytiker, upprättar mellan en viss uppsättning av heterogena element, vilka vi finner i vår insamlade empiri. Ett dispositiv är inte något som så att säga föreligger och attraherar olika element att ansluta sig till detta. Begreppet har inte den pragmatiska tyngdpunkt som *assemblage* har; entiteter med det handlande subjektets egenskaper som förmås ansluta till ett visst aktör-nätverk (eller *assemblage*). Ett *assemblage*: “They configure and enable a collectivity of human and non-human agency to express knowledge in specific ways” (Kullenberg 2012 s. 69). Ett dispositiv gör och består inte av detta. Foucault vare sig avvisar eller ger den typen av kollektivistiska förklaringar. Foucault framhåller att vad han “trying to identify in this apparatus is precisely the nature of the connection that can exist between these heterogeneous elements” (Foucault, Grosrichard, Wajeman et.al. 1977/1980 s. 196). Det rör sig alltså inte om heterogena element inveckade i ett dispositiv genom ytterst konkreta översättningar som i fallet med *assemblage*. Dessa kopplingar är alltså inte givna, som i faller med *assemblage* och dess översättningar av intressen. Det som jag i föreliggande avhandling kallar för modus är alltså ett sätt att försöka artikulera sådana kopplingar och på så sätt ge själva analysen lite tydligare konturer. De tydligaste anvisningarna för analysen av dispositiv som Foucault annars ger rör dess dimension av strategier:

I said that the apparatus is essentially of a *strategic* nature, which means assuming that it is a matter of a certain manipulation of relations of forces, either developing them in a particular direction, blocking them, stabilising them, utilising them etc. This is what the apparatus consists in: strategies of relations of forces supporting, and supported by, types of knowledge (Foucault, Grosrichard, Wajeman et.al. 1977/1980 s. 197).

Vi mäter ut relationerna och avstånden mellan punkter. När Foucault talar om att analysera förfaringsätten så understryker han samtidigt att det inte rör sig om att beskriva *beteendena*; vilken entitet möter vilken, hur förmås den ena entiteten att förskjuta sitt mål, sina intressen, så att de stödjer ett visst företag (jfr Foucault 1979/2009, 1983/2010, 1984a/2002b). Vare sig *episteme* eller *dispositiv* begreppen kommer således i närheten av att beskriva hur aktörer får en tänkt (eller i det här fallet ett påstått ontologiskt oföränderligt a historiskt faktum) uppdelning mellan en in och utsida att kollapsa. Det är en pragmatik som är alldeles för stark för att finna något stöd i hur dispositiv (eller *episteme*) som metodologiskt-teoretiskt begrepp är konstruerat. *Episteme* är alltså inte i sitt analysätt väsensskilt från ett dispositiv:

In Seeking in *The order of things* to write the history of *episteme*, I was still caught in an impasse. What I should like to do now is to try and show that what I call an apparatus is a much more general case of the *episteme*; or rather that the *episteme* is a specifically discursive

---

apparatus, whereas the apparatus its general form is both discursive and non discursive, its elements being much more heterogeneous (Foucault, Grosrichard, Wajeman et.al. 1977/1980 s. 196-197).

Det rör sig alltså snarare om justeringar på ett mer finstilt metodologiskt-teoretiskt plan än anläggandet av en helt ny – "sociologisk-pragmatisk" – inriktning. Om episteme begreppet i *Orden och ting* (1966/2002), och i än högre grad i *Vetandets arkeologi* (Foucault 1969/2002), var ett svar på en metodologisk-teoretisk problematik han inte tyckte sig komma till rätt med i analysen av synligheterna (det visibla) i *Klinikens födelse* (1963a/1994), genom en renodling av en analys på utsagans nivå, så är dispositiv ett sätt att vrida tillbaka detta överslag och finna en balans i analysen mellan det synliga (ljus) och det sagda (diskurs). Assemblage och dispositiv utgår således från helt skilda filosofiska operatörer.

Med filosofisk operator avser Foucault: "elements internal to the system, and entirely interpretable on the basis of the system, it concerns the possibility and justifications of the whole system, its origin and necessary birth; and beyond the system itself, it concerns and acts on the status of philosophical discourse in general" (Foucault 1970-71/2013 s. 5-6). *Assemblage* och *assembly* begreppen samlas här kring upprättandet av en universal, en konstant: vi, såväl människor som icke-människor, har alltid gjort samma primära saker och kollapsat uppdelningen mellan *utsida* och *insida*, det vill säga mellan *människa-icke människa*, *natur-samhälle*, *politik-vetenskap*, osv. Denna filosofiska operator kan också formuleras, så att säga, negativt: vi har aldrig varit moderna. Analysen är, eller skall vara *a modern*. Foucaults samtliga begrepp, dispositiv och episteme inbegripet, intar en i det närmaste motsatt hållning; utgå från att konstanter inte existerar, utan att allt har en historicitet; sanning, vetande, vetenskap. Foucault undersöker således hur denna universal (konstant) som vi, åtminstone metodologiskt, antar inte existerar bereds en plats och får en möjlighet att träda in i vår värld och börja existera (jfr Foucault 1979/2009, 1983/2010). Foucault uppfattar sig aldrig som *a modern* – det vore utifrån hans teoretisk-metodologiska förutsättningar en omöjlighet, eftersom han då skulle ha funnit en plats utanför det arkiv han själv är en del av; och på så sätt uttalat de alla första filosofiska orden; hela hans tänkande finner sina möjlighetsvillkor i ett västerländskt, modernt filosofiskt tänkande – eller *antimodern*. Foucault levererar därmed en modernitetskritik. När Foucault talar om det moderna, den moderna "epoken", är alltså detta ett utslag av att människor faktiskt har – och fortfarande – uppfattar sig som detta och problematiserar sig och en, åtminstone tänkt, modernitet. Latour förser ju exempelvis inte sin text "We have never been Modern" med undertiteln: "Business as usual", utan det framgår tydligt att det har funnits och att det vid den tidpunkt då texten skrevs fanns människor som uppfattade sig och sin omvärld som modern. Att vi inte undkommer uttrycket det moderna genom dispositiv-begreppet är tydligt även i Kullenbergs text då han, via detta begrepp, talar om den moderna vetenskapen (jfr Kullenberg s. 71).

Vad innebär då detta för Kullenbergs analys? Skall vi glömma allt han sagt med hänvisning till en omöjlig analys? Inte alls. Kullenberg använder nämligen konsekvent *assemblage* istället för *dispositiv* i den undersökning som följer. Med utgångspunkt i Latour och Delanda är det således en fullt funktionell och intressant analys. Vilken funktion har då Foucault i Kullenbergs avhandling, om dispositiv i realiteten aldrig operationaliseras? Svaret på den frågan får vi genom att se på hur Foucaults term biopolitik används på sidan 66. Kullenberg tar sin utgångspunkt i termen, men han skalar bort det mesta Foucault avser med begreppet med motiveringen att han ej avser att göra en studie i biopolitik. Biopolitik framstår här främst som en ingång till en problematik om hur statistiken används i ett samhälles organiserande av livet. Foucaults funktion är således främst som en introduktör av en problematik, vilken Kullenberg vill kasta ett annat ljus över. Och varför inte ge problematiken ett klassiskt ANT sken? Viljan att *vetu* (Foucault 1976/2002a), "*Samhället måste försvaras*" (Foucault 1976/2008), *Säkerhet, territorium, population* (Foucault 1978/2006), samt *Biopolitikens födelse* (1979/2008) är ju trots allt redan skrivna. Men begreppet biopolitik och det med detta tätt relaterade dispositivbegreppet ger även en teoretisk-metodologisk barlast författaren måste förhålla sig till. Det är tydligt att magkänslan säger att det finns en diskrepans mellan Foucault och Latour. Denna avvikelser får alltså begreppet episteme stå för, som helt riktigt, utifrån dessa metodologisk-teoretiska förutsättningar, förkastas. Det finns, som sagt, likheter mellan begreppen dispositiv och assemblage. I en passage som Kullenberg citerar öppnar Latour själv dörren på glänt mot förstnämnda begrepp i *Pandoras Hope* (Latour 1999a s. 192), när han, dock mest i förbigående, nämner dispositiv. Begreppet har här mest funktionen av en fiktiv garanti, för att kunna relatera till intensio-

nellt handlande och andra frågor rörande subjekt-objekts förhållanden. Latours vokabulär i *Pandoras Hope* där han talar om labyrinter och veckningar är också förvillande snarlik Foucaults (jag återkommer till denna passage senare i detta kapitel).

<sup>9</sup> Didier Eribon ger en tydlig bild över det lagarbete mellan Foucault och Vuillemin som ligger bakom Foucaults inträde i Collège de France. Den 30 november 1969 anges först inriktningen på lärostolen. Till detta tillfälle har Vuillemin sammanställt en rapport om sju sidor tillsänt professorskollegerna och håller där till ett anförande om en lärostol i filosofi med inriktningen "Tanke-systemens historia". Såväl rapporten som anförandet utgår från vad Foucault hittills har gjort och vad han tänker sig att hans framtida forskning skall inriktas mot. Ett drygt halvår senare, 12 april 1970, hålls den andra omröstningen om vem som skall besätta lärostolen. Till detta tillfälle har Foucault insänt en kandidatpresentation (jfr Foucault 1969b/1997) och Vuillemin har sammanställt ytterligare en rapport; den här gången om själva kandidaten, Michel Foucault. *Académie des sciences morales et politiques* lämnar sedan ett rådgivande utlåtande om beslutet till ministeriet som slutligen utser vem som blir professor vid Collège de France. Akademin avråder ministeriet att tillsätta professuren i tanke-systemens historia. Ministeriet tillstyrker dock Collège de France beslut och Michel Foucault installeras som professor i filosofi med inriktning mot tanke-systemens historia vid Collège de France den andra december 1970 (jfr Eribon 1989/1991 s. 406-418).

<sup>10</sup> Frågan om tänkande begränsar sig inte till filosofin i Frankrike. Ett samtida exempel till Foucault på det är antropologen Claude Lévi-Strauss som med sina analyser vill blottlägga tänkandets möjlighetsvillkor apriori (jfr Schmidt 2008).

<sup>11</sup> Texten i *Dictionnaire des philosophes* (1984 s. 942-944) är en omarbetad version av en tillbakablick Foucault skrev till ett första förord av *Njutningarnas bruk*. Det är dock något svårt att tidsmässigt placera texten, då Foucault skrev tre manus till det som senare blev *Njutningarnas bruk*. Ett första som var färdigt vid 1980-talets ingång; ett andra omkring 1982 och sedan ett tredje som slutligen publicerades 1984 (jfr "On the Genealogy of Ethics. A Work in Progress"). Texten kan också ursprungligen vara en del av det korta förord till *Njutningarnas bruk* Foucault byter mot ett längre i boken, och istället publicerades i *The Foucault Reader* 1984 med titeln "Preface to The History of Sexuality, Volume Two" (jfr Foucault 1984c/1997 med Foucault "Preface to The History of Sexuality, Volume Two" i Paul Rabinow (ed. 1984) *The Foucault Reader*, New York: Pantheon Books). Francois Ewald assisterade Foucault med omarbetningen av texten till uppslagsbokens version.

<sup>12</sup> I inledningsföreläsning till 1983/1984 års kurs vid Collège de France på temat om styrandet av andra utifrån en analys av grekiskans parrēsia (sanningssägande, frankhet, frispråkighet), sammanfattar Foucault vad hans studier går ut på:

And by "thought" I meant an analysis of what could be called focal points of experience in which forms of a possible knowledge (savoir), normative frameworks of behaviour for individuals, and potential modes of existence for possible subjects are linked together. These three elements – forms of possible knowledge, normative frameworks of behaviour, and potential modes of existence for possible subjects – these three things, or rather their joint articulation, can be called, I think, "Focal point of experience" (Foucault 1983/2010 föreläsning 1 s. 3, kursivering i original).

Dessa brännpunkter kallas även för matriser i föreläsningen (jfr Foucault 1983/2010 s. 41). Innebär denna formulering om erfarenhetens brännpunkter att Foucault tar sina analyser i en helt ny riktning? Det är naturligtvis möjligt att se detta som en förändring i valet av tematik de framtida studierna är tänkta att fokusera på: potentiella existerande modus för möjliga subjekt, dvs. relationen till sig själv och andra. Här är det då möjligt att de övriga två "elementen" för analysen, vetande- eller problematiseringsformerna och maktrelationerna (de normativa beteendematriserna), skjuts i bakgrunden. Temat för undersökningarna förändras således i relation till de tidigare uttalat arkeologiskt inriktade arbetena under 1960-talet och 1970-talets genealogiska studier. Det rör sig alltså om förskjutningar på tematikens nivå; analysättet dock är intakt.

I avhandlingen *Vansinnets historia* (1961a/2006) utgör erfarenhet ett nyckelbegrepp för analysen. Foucault ger dock inte termen samma prioritet för undersökningarna under 1960- och 70-talen eftersom han ansåg att

begreppet i alltför hög grad var förknippat med fenomenologins och en klassisk transcendental subjektuppfattning. Citatet ovan, från inledningsföreläsningen till 1983/84-års kurs vid Collège de France, är snarast ett exempel på hur Foucault vid 1980-talets början har funnit ett sätt att uttrycka en innebörd av begreppet "erfarenhet" som inte riskerar att motsäga den typ av undersökning han hittills och fortsättningsvis vill genomföra. Vi finner, nämligen, i såväl *Njutningarnas Bruk* (1984a/2002b) som "Preface to The History of Sexuality, Volume Two" (Foucault 1984c/1997), en överensstämmande definition av och plats i analysen för "erfarenhet". Erfarenhet blir återigen ett nyckelbegrepp för analysen och Foucault flankerar nu denna analys med ytterligare två begrepp *problematiseringsformer* och *förfaringsätt*. Analysen av det första utgörs av den arkeologiska analysen av vetandena (jämför vetandets former, eller formerandet av vetande), emedan det andra utgörs av genealogin. Genealogin innebär i *Njutningarnas bruk* och *Omsorgen om sig* dock i praktiken två analyser: 1) undersökningen av koordinatsystemets andra dimension (maktrelationerna) och 2) koordinatsystemets tredje dimension (styrandet av sig själv och andra: subjektivering).

Alltså: en sammansatt analys i tre dimensioner där varje dimension har sin specifika tematik, vilket i praktiken har inneburit att varje decennium har givit en viss dimension med sin särskilda tematik ett visst företräde framför de övriga två dimensionerna och tematikerna; 1960-talet med fokus på vetandets former och begrepp såsom *episteme* ställs i förgrunden (jfr *Klinikens födelse* (1963a/1994), *Raymond Roussel* (1963b/2004), *Orden och Tingen* (1966/2002), *Vetandets Arkeologi* (1969/2002)); 1970-talets fokus på maktrelationernas olika former och dess förfaringsätt via analytiska begrepp såsom *dispositiv* (jfr *Övervakning och straff* (1974/2001), *Viljan att veta* (1976/2002a), samt föreläsningsserierna vid Collège de France: 1973-74/2006 2003/2005, 1976/2008, 1978/2006, 1979/2008); 1980-talet med fokus på relationen till sig själv och andra med *subjektivering* som främsta analytiska begrepp (jfr *Njutningarnas bruk* (1984a/2002b), *Omsorgen om sig* (1984b/2002c.); föreläsningarna: 1980a/2007a, 1980b/2007b, 1982a/1988, 1982b/1988; och särskilt föreläsningsserierna vid Collège de France: 1982/2005, 1983/2010).

Det finns med andra ord en risk i att vi hamnar något fel om vi beskriver Foucaults sätt att analysera som en distinkt succession av analyser: en *arkeologisk analys* som efterträds av en *genealogisk*, vilket i sin tur efterträds av en annan typ av analys, av låt säga, *problematiseringsformer*. I kapitlet om ett "Politiskt medvetande" och "Det fria fältet" är det exempelvis tydligt hur frågan om maktrelationerna redan är infällda, eller så säga förutsätts, i *Klinikens födelse*; trots att det kommer att dröja drygt tio år innan Foucault tydligt och distinkt artikulerar denna fråga och börjar att ge ramarna för en sådan analys. På ett liknade sätt finns de vaga avtrycken av frågan om självrelationerna redan innan Foucault artikulerar denna frågas prioritet drygt tjugo år senare i exempelvis *Njutningarnas bruk*. Frågan om självrelationerna finns således redan infälld i, exempelvis, *Klinikens födelse* genom Foucaults sätt att förstå subjektet som form och inte som en substans; en viss individualitet utbildas i och med att den nya kliniken föds – och därmed även en ny uppsättning punkter för självet formerande (som "patient", som "doktor" osv.).

<sup>13</sup> Maj 1984, en dryg månad före det att Foucault avlider, intervjuas Foucault av Paul Rabinow för att klargöra några av de frågetecken Rabinows studenter upplever med Foucaults analysprojekt. I analysen framhåller Foucault bland annat denna relation mellan vetande och tänkande, där tänkandet är frihet i relation till vetande:

Thought is not what inhabits a certain conduct and gives it its meaning; rather, it is what allows one to step back from this way of acting or reacting, to present it to oneself as an object of thought and to question it as to its meaning, its conditions and its goals. Thought is freedom in relation to what one does, the motion by which one detaches oneself from it, establishes it as an object, and reflect on it as a problem (Foucault, Rabinow 1984 [maj]/1997 s. 117 ).

Tänkandet som en praktik i sig och därigenom en frihet varigenom ett motstånd mot rådande förhållanden möjliggörs är ett utpräglat element i Foucaults tänkande under 1980-talet. Men redan 1978 hänvisar Foucault explicit till tänkandet som en plats för motstånd i ett föredrag om den "kritiska attityden" han finner hos Kant (Foucault 1978/2007). Foucaults användning av den kritiska attityden har naturligtvis inte exakt samma innebörd som hos Kant. Kant gör exempelvis en åtskillnad mellan kritik och Upplysning

---

(Aufklärung), där den kritiska attityden Foucault spårar upp hos Kant är ett uttryck för det sistnämnda (jfr Foucault et.al. 1978/2007). Den kritiska attityden är återkommande i flera av de föreläsningar Foucault ägnar åt Kant eller upplysningen (moderniteten) såsom "What Is Enlightenment" (Foucault 1984d/2007), "What Our Present is" (Foucault, Berten 1981/2007), eller i inledningsföreläsningen till 1982/1983 års kurs vid Collège de France, Styrandet av sig själv och andra, där Foucault förbinder Kants tänkande kring upplysningen (eller den kritiska attityden) med det klassiska grekiska konceptet om parrēsia (jfr Foucault 1983/2010). Det är antagligen betoningen på detta element i analysen, eller kanske snarare den filosofiska verksamheten överhuvud, som leder flera kommentatorer att hävda att Foucault återgår till en klassisk subjektuppfattning (jfr Magnus Hörnqvist 1996).

<sup>14</sup> Detta är framförallt tydligt i fullängdsversionen av Foucaults primära avhandling från 1961, som ännu ej finns översatt på svenska. Den svenska översättningen *Vansinnets historia under den klassiska epoken* (1964/2001) är en avsevärt förkortad version, där mycket av finesserna av den ursprungliga avhandlingen går förlorad; särskilt med avseende på teoretiskt-metodologiska spörsmål. I föreliggande avhandling avser jag därför, om inte något annat särskilt anges, fullängdsversionen (i den första engelska översättningen från 2006) när titeln *Vansinnets historia* nämns i texten. Här är det således viktigt att vara uppmärksam på de årtal för publiceringen som anges i referensen; 1961a/2006 syftar på fullängdsversionen (*History of Madness*), medan 1964/2001 syftar på den förkortade svenska översättningen: *Vansinnets historia under den klassiska epoken*.

<sup>15</sup> Det är framför allt begreppet positivitet Comte använder: "Denna långa följd av nödvändiga förstadier leder så värt förnuft som gradvis frigjorts, till dess slutfas av rationell positivitet som här skall ges en mer ingående granskning än de två föregående" (Comte 1844/1991 s. 16). Men ett tänkande i termer om trösklar som måste överskridas för att ett visst tänkande skall vara möjligt är även det tydligt: först en teologisk tröskel, sedan en metafysisk tröskel och till sist kan en positivistisk tröskel överträdas.

<sup>16</sup> Även *Orden och tingen* (Foucault 1966/1994) innebär en kritik mot positivismen, vilken i förstone kan uppfattas som implicit. Kritiken mot positivismen blir dock uppenbar när vi jämför följande citat från Comte med den kritik Foucault utsätter humanvetenskapen för, bland annat genom dess subjektuppfattning med utgångspunkt i en substans ("människan"), i *Orden och tingen*:

I detta fall behöver man då bara erkänna en enda vetenskap, humanvetenskapen eller snarare samhällsvetenskapen, för vilken vår existens utgör både princip och målsättning, och i vilken det rationella studiet av yttrevärlden på ett naturligt sätt kan ingå, både som nödvändigt element och grundläggande inkörspart, oumbärlig både vad beträffar metod och doktrin [...] Med andra ord bör vi uppfatta allt vårt tänkande som produkter av vårt förnuft med målet att tillfredsställa våra skilda grundbehov och inte avlägsna oss från människan (Comte 1844/1991 s. 25) Vi inser nu hur det avgörande begreppet mänsklighet under det positiva stadiet med nödvändighet ger upphov till en fullständigt mental systematisering som i alla hänseenden är jämförbar med den teologiska tidsålderns föreställning om Gud, vilken under den metafysiska övergångsperioden ersattes med en diffus föreställning om naturen (Comte 1844/1991 s. 26).

<sup>17</sup> Trösklarnas kontinuerliga kontinuitet tydliggörs hos Comte när han anger de två grundregler vilka gör hans positiva system legitimt: regeln om hierarki och lagen om evolution, vilka båda förutsätter varandra. Den första regeln innebär dels en hierarkisering av de tre stadierna; där det positiva stadiet är det högsta, följt av det metafysiska stadiet (en genomgångsperiod) och det teologiska stadiet är det ursprungliga och lägsta stadiet i det mänskliga tänkandet. En liknande hierarkisering ser vi av de sex grundvetenskaperna matematik, astronomi, fysik, kemi, biologi och sociologi. Här kan de sex vetenskaperna grupperas i tre par; där varje vetenskap i paret på något sätt hör ihop. De mest ursprungliga, och lägst i hierarkin, är matematik-astronomi, därefter kommer kemi-fysik och sist det högsta paret biologi-sociologi, som vid den här tidpunkten i hög grad delade olika organiska och evolutionistiska utgångspunkter.

Lagen om evolution legitimerar en sådan hierarkisering, menar Comte, eftersom det i all vetenskap är möjligt att finna element från matematiken, emedan den positiva vetenskapen strävar mot att fullfölja socio-

login. Sociologin innebär här humanvetenskapen, det vill säga det som studerar människan, och tar människan som utgångspunkt för sina studier. Hierarkin med matematiken som grund, där astronomi, kemi, fysik och biologi är mellanvetenskaper, och sociologin som det främsta av studium motiveras med att "då allt hänför sig till mänskligheten såsom det enda fullt ut universella begreppet" (Comte 1844/1991 s. 80). Den evolutionära synen genomsyrar även hierarkin mellan de tre stadierna: det mänskliga ursprungsstadiet är det teologiska, vilket följs av ett upphävande till ett metafysiskt tillstånd och sedan ett positivt tillstånd. I Comtes filosofi är även framstegstanken stark och han parar detta med en viss evolutionistisk syn, där det är viktigt att sprida den positivistiska läran bland proletariatet så att dessa skall kunna svinga sig upp till ett positivt tillstånd och utvecklas till en ny "vetenskaplig" människa. Vi ser här, förövrigt, likheter med senare försök till att skapa en ny människa genom funktionalismens "nya anda" vid världsutställningen i Paris och dess "nya människa" 1925 och senare en social ingenjörskonst.

<sup>18</sup> Det vill säga att vi sluter oss till det generella via en uppsättning av enskilda fall; varje hävdande av fakta måste härigenom kunna spåras tillbaka till ett specifikt fall: "varje utsaga som inte strikt kan återföras till en enkel framställning av ett enskilt eller allmänt faktum, inte kan erbjuda oss någon verklig eller begriplig mening (Comte 1844/1979 s. 17).

<sup>19</sup> Vikten av verifikation tydliggörs i följande citat: "Och antingen man väljer en rationell och experimentell väg för att upptäcka dem, beror alltid deras vetenskapliga hållbarhet på deras direkta eller indirekta överensstämmelse med de iaktagna före företeelserna" (Comte 1844/1979 s. 17). Om det rör sig om ett hållbart vetenskapligt fakta eller inte bestäms alltså genom att det sagda verifieras mot det observerade.

<sup>20</sup> De två tidigare reglerna implicerar denna tredje metodregel eftersom det först genom att vi ger observationen, eller iakttagelsen, företräde som vi når det (positiva) logiska tillståndet: "Den rena inbillningen förlorar härmed obönhörligen sitt tidigare herravälde och måste underordna sig iakttagelsen, varigenom ett fullt normalt logiskt tillstånd inträder" (Comte 1844/1979 s. 17). Det är tydligt hur Comte här kommenterar och lösgör sig från Kants tänkande, där den sistnämnde både försöker grunda metafysiken vetenskapligt genom att finna dess vetenskapliga principer *a priori* och tilldelar "inbillningskraften" en central uppgift i såväl kunskapsakten och omdömesförmågan vars "kunskapsakt" ger en central uppgift för "inbillningskraften" (jfr Kant (1781/1787/2004) *Kritik av det rena förnuftet* och Kant (1790/2003) *Kritik av Omdömeskraften*).

<sup>21</sup> Comte säger följande om vikten av relativitet och avvisandet av en absolut kunskap:

Den omvälvning som ligger bakom vårt förnufts nya manlighet består med ett ord i att överallt ersätta dunkla orsaksbestämningar med sökandet efter *lagar*, det vill säga varaktiga relationer som råder mellan iaktagna företeelser. Det må gälla den mest oansenliga eller den mest chockartade verkan, tanke eller moralitet – vi kan egentligen bara lära känna de olika ömsesidiga förbindelselänkar som förenar dem, utan att någonsin kunna nå fram till den gåtfulla grunden för deras existens" (Comte 1844/1979 s. 17 Kursivering i original).

<sup>22</sup> För Comte innebär sålunda inte vetenskapen en helt igenom rationell individuell och icke-social verksamhet:

För att tillräckligt karaktärisera denna nödvändiga relativitet hos all vår verkliga kunskap, måste vi dessutom inse att om våra föreställningar själva bör betraktas som lika många företeelser, så är dessa företeelser inte bara individuella utan också, och framför allt, samhällseliga, eftersom de är resultatet av en kollektiv och ständigt pågående utveckling, vars element och faser i allt väsentligt står i förbindelse med varandra. Om man alltså å ena sidan måste erkänna att vårt tänkande alltid är beroende av en rad väsentliga betingelser för vår individuella existens, måste man å andra sidan också tillstå att de lika mycket är underkastade det sociala framåtskridandet i dess helhet och därmed aldrig äger den absoluta oföränderlighet som metafysikerna förutsatte.

Den allmänna lagen för mänsklighetens grundläggande rörelse innebär i detta avseende att våra teorier alltmör exakt söker framställa de yttre föremålen för våra ständiga forskning, utan att vi därför till fullo kan förstå deras sanna natur, ty den vetenskapliga full-

---

ändningen kan endast närma sig denna gräns alltefter våra faktiska behov (Comte 1844/1979 s. 18).

Att den även beror och begränsas av det sociala är dock främst kopplat till ett tänkande utifrån evolutionen snarare än att den vetenskapliga verksamheten bestäms av vissa tankekollektiv vilka odlar särskilda tankestilar som är tvingande på den enskilda forskaren, som exempelvis Ludvik Fleck (1935/1997) framför i sin kritik av positivismen. I Comtes positivism är det fortfarande den universella vetenskapliga metoden som ger den dess vetenskaplighet, men den vetenskapliga metoden kan dels endast appliceras förs när ett samhälle har nått en viss mognad och inträtt i det positiva tillståndet, dels kan det endast dra nytta av de "fakta" som samhället vid tidpunkten har faktiska behov av. Vetenskapen skall därför även användas som ett instrument för att förutse vilka förändringar som kommer att ske i framtiden.

<sup>23</sup> I Mertons fall rör det sig dock om en svagare variation av "sambällsnytta". I punkten om *kommunism*, det vill säga ett gemensamt ägande för samhället av de vetenskapliga rönen där alla skall kunna använda sig av dem finns ett implicit hävdande av sambällsnytta. Samtidigt innebär punkten om *öpartiskhet* att det lämnas lite utrymme för forskaren att delta i ett sådant program för omdaning av proletärerna som Comte avsåg (jfr Merton 1942/1973)

<sup>24</sup> Fenomenalism, innebär att att vi inte skall göra någon distinktion mellan fenomen och essens; det är verkligheten vi ser och inte någon manifestation av den (jfr Comte 1844/1979, Neurath 1936/2008, Kolakowski 1972).

<sup>25</sup> Regeln om nominalism innebär att varje insikt som formulerats i allmänna termer bara kan inneha en referens till verkligheten (naturen) genom studiet av enstaka konkreta objekt (jfr Comte 1844/1979, Neurath 1936, Kolakowski 1972).

<sup>26</sup> Otto Neurath framhåller exempelvis fysikens privilegierade position i förhållande till andra vetenskaper genom dess tidiga integration med logiken (Neurath 1936). Att sociologin inte längre intar en privilegierad position tydliggörs i Neuraths arbete med att systematisera en empirisk sociologi med utgångspunkten att det egentligen inte föreligger någon skillnad i metod mellan naturvetenskap och samhällsvetenskap. Liksom naturvetenskapen riktas även samhällsvetenskapen åt *beteenden* i organismer, i det sistnämnda fallet mänskliga, och inte sådant som mänskliga *erfarenheter*. Härigenom är även en enhetsvetenskap möjlig (Kolakowski 1972).

<sup>27</sup> Både Comte (1844/1979) och Neurath (1936) understryker exempelvis vikten av att finna kriterier för en duglig kunskap skild från metafysikens alltför bombastiska spekulerande. Ett exempel på hur Popper avsluter sig till den här typen av kritik är när han förklarar att han har:

"en heroisk och romantisk bild av vetenskapen och dess arbetare: människor som ödmjukt hängav sig åt sökande efter sanningen, åt vår kunskaps tillväxt; människor vars liv bestod i ett äventyr av djärva idéer. [...] som var lika hängivna sökandet efter sanning – stor sanning. [...] Detta är alltså vad vetenskap innebär för mig" (Popper 1999 s. 127-128).

<sup>28</sup> I en bearbetning av passagen i introduktionsföreläsningen vid 1983 års kurs vid Collège de France med det övergripande temat *Stryandet av sig själv och andra* (jfr Foucault 1983/2010 s. 6-21), publicerad på franska i *Magazine Littéraire* i maj 1984 och översatt på svenska för första gången 1989, säger Foucault att:

vi kan ta ställning *endera* för en kritisk filosofi som framträder som en analys av sanningen i allmänhet, eller också för en kritisk tanketradition som tar formen av vår egen ontologi, en aktualitetens ontologi. Det är denna senare filosofi som från Hegel fram till Frankfurtskolan, via Nietzsche och Max Weber, har lagt grunden till en form av reflektion inom vilken jag har sökt att arbeta vidare (Foucault 1983/1989 s. 55).

<sup>29</sup> Här innebär "form" att analysen av vetanden både avskriver ett sökande efter vetandets *substans* dvs. en fast, oföränderlig och dold inre kärna som måste avtäckas. Foucault understryker detta bland annat genom att framhålla diskursens, och därigenom vetandets, karaktär av *spridning* och *exterioritet*; och att den avser vetandens *formerande*, bildande eller den formation de utgör (jfr Foucault 1969/2002, 1970/1993, 1984a/2002b).

<sup>30</sup> I *Njutningarnas bruk och Omsorgen om sig* finns en viss förskjutning i jämförelse med tidigare analyser då själva formerandet av vetanden skjuts i bakgrunden till förmån för en analys av hur "människodjuret" själv förmås att konstitueras sig som ett moraliskt subjekt i förhållande till sexualiteten, begäret: det vill säga att problematisera det sexuella livet (beteendet) i förhållande till ett tänkande om den goda etiskt levda livet som möjliggör för någon att inta positionen av ett sanningssägande subjekt. Detta innebär dock inte att självrelationen är skild från vetande, eller makt/vetande relationer, utan att Foucault i dessa båda volymer väljer att fokusera på en viss aspekt i analysen. I avhandlingen *Vansinnets historia* och i *Klinikens födelse* är det visserligen möjligt att skönja frågan om självrelationen i analysen emedan den är i det närmaste spårlost försvunnen i exempelvis *Orden och tingen* och *Övervakning och straff*. I *Övervakning och straff* ligger istället fokus på makt/vetande relationerna medan *Orden och tingen* fokuserar på vetandena och dess sanningsspel (jfr Foucault 1980a/2007, 1980b/2007, 1983/2010, Foucault, Ewald 1984/1998).

<sup>31</sup> Foucault opererar ofta efter en avgränsning mellan vetande, filosofi och vetenskap. *Orden och Tingen* är ett exempel på detta. Att Foucault gör detta kan bero på att han använder sig av ett vetenskapsbegrepp där vetenskap främst förknippas med naturvetenskap och viss samhällsvetenskap; det vill säga att vetenskap här motsvaras av engelskans science. På så sätt ligger filosofi utanför vetenskapen (jfr, Foucault 1966/1994). I föreläsningsserien "Samhället måste försvaras" specificerar Foucault filosofi som ett kommunikationsrum mellan olika vetanden. Det är möjligt att det även är ett sådant kommunikationsrum för olika vetanden som avses i *Orden och Tingen* (jfr Foucault 1966/1994, 1976/2008).

<sup>32</sup> Den närmaste översättning vi kommer i engelskan av svenskans bildning, eller tyskans Bildung, är "self-formation".

<sup>33</sup> I artikeln "Some Elements of a Sociology of Translation: Domestication of the Scallops and the Fishermen of St. Brieuc Bay" understryker även Michel Callon att intressen är något som ligger mellan en aktör/aktant och dennes mål (Callon 1986 s. 208).

<sup>34</sup> Latour ger oss vare sig någon utförligare beskrivning av förhållandet mellan dispositivbegreppet och sin egen analys, eller ens några referenser till Foucaults arbeten där den senare använder dispositiv som analytiskt begrepp. Det framgår dock av den argumentation som omger Latours hänvisning till begreppet att dispositiv kommer att innebära någonting helt annat än i Foucaults analys. En första glidning rör förhållandet mellan begreppen institution och dispositiv. För Latour är dessa båda begrepp synonyma ("They are properties of institutions, of apparatuses, of what Foucault called *dispositifs*" (Latour 1999a s. 192 kursivering i original)). Foucault formulerar dock dispositiv som ett sätt att undvika institutionsbegreppet, för att kunna säga någonting annat i analyserna än det invanda institutionsbegreppet tvingar oss till. En institution kan dock vara ett av flera element som utgör ett dispositiv, samtidigt som det möjliggörs av ett visst dispositiv (jfr Foucault 1973-74/2006, Foucault, Grosrichard, Wajeman et.al. 1977/1980). En andra glidning rör frågan om *egenskap* och *ägande* (properties). I Foucaults analys utgör inte dispositiv något som existerar i egentlig mening: det är ett begrepp konstruerat för att beskriva en uppsättning existerande relationer mellan olika punkter (människor, materia, sociala institutioner etc.). Det finns således inga dispositiv att "upptäcka" där ute. På så sätt är det inte helt riktigt att som Latour tilldela ett dispositiv *egenskapen*, eller *ägandet* av något sådant som meningsfullt, intentionellt handlande. Ett dispositiv kan utgöra *infrastrukturen* för att något sådant, som vi vid en särskild temporal-spatial punkt kallar för meningsfullt, intentionellt handlande (jfr Foucault 1982c/1983, Foucault, Brochier 1975/1980, Foucault, Grosrichard, Wajeman et.al. 1977/1980).

En tredje glidning rör frågan om objekt och subjekt. Av *Science in Action* och *Pandoras Hope* framgår att en central del i Latours modernitetkritik tar sin utgångspunkt i ett tänkande kring subjekt och objekt som substanser. Ett subjekt kan således bara vara en människa, emedan objektet är detsamma som *tinget*. Anledningen till att vi skall följa Daidalos, ingenjören *par excellence* i Latours framställning, är att han upphäver en sådan gräns mellan människa och ting som modernitetens tänkande om subjekt och objekt som oföränderliga substanser (det förre är alltid en människa, det senare är alltid ett ting) befördrar. Genom att följa Daidalos, eller någon annan ingenjör "in action", så att säga, kan vi bryta upp den *moderna uppgörelsens*, enligt Latour, felaktiga bild av det vetenskapliga-tekniska arbetet med en människa som inbäddad i sitt *samhälle* blickar ut mot tingen, lika inbäddade i sin *natur*, och istället se de kollektiv av människor och icke människor som upprättas i ett gemen-



---

samt arbete i upprättandet av teknik och vetenskap; samhälle och natur är bara (bi)effekten av en reningsprocess där det ena utesluts ur det andra (tingen, eller icke-människorna placeras i naturen, medan människorna placeras i samhället) vilket döljer verklighetens kollektiv av människor och icke-människor (aktör-nätverk). Foucault opererar å sin sida utifrån ett tänkande där *subjekt* och *objekt* förstås som *former* istället för substanser. Vare sig subjekt eller objekt är knutet till egenskapen att vara *människa*, respektive *ting*. Foucault använder främst termen *objekt* i betydelsen *kunskapsobjekt*, dvs. det som någon vet någonting om; det som det utvinns en sanning om; den som blicken, eller tekniken riktas mot för att uppnå ett visst resultat. Om detta objekt är en "människa" eller ett "ting" spelar inte någon roll. Foucaults modernitetskritik inriktas således mot ett vidare spektra över hur vi kan tänka, erfara, gränser. Det är själva förhållandet till hur gränsen kan problematiseras som är utgångspunkten för Foucaults modernitetskritik. Han rör sig därför bort från modernitetens tänkande om subjekt och objekt som substanser och de relaterade frågorna om vikten av likhet – detsamma, densammes filosofi – mot olikhetens prioritet och alltså objekt – subjekt distinktionen utifrån en fråga om form. Latour har alltså samma utgångspunkt för hur subjekt och objekt kan förstås – de har sina oföränderliga substanser – som den modernitet han vill göra upp med. Hans slutsats blir alltså att vi vare sig kan eller skall använda dessa både begrepp. Hänvisningen till Foucault och *dispositiv* gör det således möjligt för Latour att förklara, hänvisa till, avföra, men samtidigt ha kvar sådana begrepp som meningsfullt intentionellt handlande. Å ena sidan möjliggör detta för Latour att överhuvudtaget kunna skriva filosofi; en stor del av hans språk förutsätter att det finns etablerade begrepp vilka relaterar till frågor om intentionell meningsfullt handlande, som egentligen går tvärt emot det han vill säga; intressen, mål är alla begrepp vilka han böjer till. Å andra sidan tillåts Latour att vidhålla sin analys integritet genom att låta intention och meningsfull handling vara irrelevanta för den analys han tecknar (jfr Foucault, Fontana, Pasquale 1976/1980, Foucault, Grosrichard, Wajeman et.al. 1977/1980, Foucault, Boncenne 1978, Latour 1987/2002, Latour 1999a, Callon, Latour 1992).

*Dispositiv* arbetar på så sätt främst som en slags fiktiv garanti, likt hur fortplantningsbiologin enligt Foucault utgör en fiktiv garanti för könsläkarvetenskapen i monografin *Viljan att veta* (jfr Foucault 1976/2002a s. 73). Detta då Foucault och Latours tänkanden organiseras efter helt skilda epistemologiska eller filosofiska operatörer, de element som rör ett helt systems möjlighet, rättfärdigande, existens och är möjliga att förklara utifrån själva systemet, samt rör och agerar inom ett vidare filosofiskt fält (jfr Foucault 1970-71/2013 s. 5-6). *Veckningar* hos Latour associeras med hur en aktör, människa eller icke-människa, skjuts in i en annan aktörs väg och antingen understödjer eller raserar ett nätverk genom *översättningsprocessen* (översättning av intressen). Labyrinten är i Latours fall främst ett uttryck för hur *Daidalos*, dvs aktörerna (entiteten), rör sig i ett *sicksack* mönster mellan *teknogram* – *sociogram*, *natur* – *samhälle*, *laboratorium* – *omvärld*, *människa* – *ickemänniska*. Allt detta vilar i en filosofisk operator om att vi skall tänka världen, verkligheten, inte bara vetenskapen, som ett kollektiv mellan människor och icke-människor, vilket etableras, omformas, och vidmakthålls genom dessa entiteters pragmatiska aktiviteter (främst uttryckt i termer om översättning av intressen); negativt formulerat: *vi har aldrig varit moderna, utan verkligheten består, och har alltid bestått, av sådana kollektiv*. I Foucaults tänkande är istället *veckningar* och *labyrinter* relaterat till olika dimensioner av *dubblören*. Den filosofiska operatören i Foucaults tänkande om *historicitet* märks i fallet med *dubblingen* i historia förstätt som *upprepning* – *skillnad*. *Passagen*. Någotning har redan hänt, men detta förskjuts, omformas: en relation mellan *originalet* och *kopian*. Foucaults tänkande kring historia är således inte dialektiskt; en tredje punkt som finner sina möjlighetsvillkor genom förhållandet mellan två andra tidigare punkter. Det är alltså inte relationen mellan *originalet* och *kopian* som ger en tredje position hos Foucault, utan snarare relationen mellan *någotning* nytt (*kopian*) i förhållande till ett original, *någotning* som redan har hänt. I *Orden och tingen* (Foucault 1966/2002) ser vi exempelvis att språkets prioritet visserligen återvänder i moderniteten, efter att ha försvunnit under den klassiska epoken, men att den innebär *någotning* helt annat än den gjorde under renässansen. Detta sätt att tänka historia är kanske tydligast i Foucaults begrepp *historisk apriori*, men även begrepp såsom *dispositiv* utgår från samma grundförutsättning. Analysen tar alltid sin utgångspunkt i brottet, eller passagen, mellan två händelser. Det relaterar alltid till exterioritetsförhållanden. *Dubblingen*, och detta sätt att förstå historia på är också tydligt när Foucault diskuterar relationen mellan *kontinuitet* och *diskontinuitet*, där han tillbakavisar att han själv skulle ställa sig bakom epitetet *diskontinuitets filosof* (jfr Foucault, Bellour 1966/1998, Foucault, Bellour

1967a/1998, Foucault Fontana, Pasquale 1976/1980, Foucault Michel, Boncenne Pierre 1978/1990). En skillnad mellan ANT, Latour, och Foucault är, alltså, just denna historiska dimension, där ett aktör-nätverk betraktas ur ett ständigt pågående "nu" (nätverksbyggandet i realtid) emedan Foucault istället refererar till passagera mellan (tid)punkter.

<sup>35</sup> Reflexiviteten innebär i det här fallet en medvetenhet hos etnografen om villkoren för den egna kunskapsbildningen. Latour och Woolgar framhåller att detta dels innebär att den etnografiska observatörens metoder liknar dem som de observerar, dels att vara medveten om vissa metodologiska problem som möter vetenskapsantropologen vid konstruktionen och presentationen av analysen (jfr Latour, Woolgar 1979/1986). Reflexiviteten är dock inte lika prioriterat inom ANT:s operationssätt som de övriga etnografiska elementen (jfr Callon, Law 1982, Callon, Latour 1992, Callon 1986, Latour 1987/2002, 1999a, 1999b).

<sup>36</sup> Etnografins ansats om att finna en balans mellan närheten till det objekt som studeras för att på så sätt överhuvudtaget kunna förstå vad som sker i den miljö som undersöks och samtidigt inta nykomlingens distans och därigenom upptäcka de vardagliga regler som annars uppfattas som naturliga understryks även de av Latour och Woolgar (1979/1986 jfr särskilt kap 1-2). Ett exempel inom Aktör-nätverksteorin på relationen mellan närhet och distans är dels att analytikern följer de undersökta aktörerna tätt (närhet), dels att analytikern tänker naturvetenskaplig kunskap och teknik som en möjlig utkomst från ett stabiliserat aktör-nätverk (distans) (jfr Callon, Law 1982, Callon, Latour 1992, Callon 1986, Latour 1987/2002, 1999a).

<sup>37</sup> Robert K Merton får ofta stå som en representant för vetenskapsociologin emedan SSK främst förknippas med det starka programmets Barry Barnes och David Bloor (jfr Latour 1999a).

<sup>38</sup> Woolgar svarar Barnes och Mackenzie i ytterligare en artikel (Woolgar 1981b).

<sup>39</sup> I sina två bidrag till antologin, "The Idiom of Co-production" och "Ordering Knowledge, Ordering Society" företar sig exempelvis Sheila Jasanoff en viss förskjutning av samproduktionsbegreppet varvid det tar en mer "social" eller "sociologisk" riktning än Latours (1987/2002, 1999a, 1999b) och Callons (Callon 1986, Callon & Latour 1992) användning av begreppet.

<sup>40</sup> I fallet med samproduktion är detta inte minst tydligt i titeln som anger temat för antologin: produktionen av vetenskap och social ordning. Detta innebär en förskjutning jämfört med exempelvis Callons och Latours gemäle visavi Collins och Yearly där det framhålls att det är "natur" och "samhälle", eller "det naturliga" och "det sociala" som samproduceras (jfr Callon, Latour 1992). I det första fallet är det med andra ord vetenskap och social ordning som samproduceras.

<sup>41</sup> Att Foucault fjärmar sig från ett *socialt axiöm*, och sociologin, blir ännu tydligare i ett längre avsnitt där Foucault understryker att hans analys bland annat försöker definiera specifika artikulationsformer, det vill säga hur den diskursiva formationen och de bildningsregler den är beroende av och som samtidigt definierar dess positivitet, även är förbundet med icke-diskursiva praktiker:

En orsaksanalys däremot skulle bestå i att söka ta reda på i vad mån de politiska förändringarna eller de ekonomiska processerna kunnat determinera forskarnas medvetande – horisonten för deras intresse och dess inriktning, deras värdesystem, deras sätt att förnimma tingen, den stil deras rationalitet anlagt. Vid en tidpunkt då den industriella kapitalismen började räkna igenom sina behov av arbetskraft fick sjukdomen sålunda en social dimension: bevarandet av hälsan, botandet, biståndet åt de fattiga, letandet efter de patogena orsakerna och härdarna blev en kollektiv uppgift som samhället delvis måste ta på sig och i viss mån övervaka. Därav följer en uppvärdering av kroppen som arbetsverktyg, önskan att rationalisera medicinen enligt de andra vetenskapernas modell, ansträngningarna för att bevara en befolknings hälsolivå, omsorgen om terapin, om bevarandet av dess verkningar, om inregistreringen av varaktiga företeelser. Arkeologin placerar sin analys på en annan nivå: [...](Foucault 1969/2002 s. 195-196).

<sup>42</sup> Även om detta exempel från Goffman inte gör de mest explicita kopplingarna mellan förtroende och social ordning, går detta att utläsa i undertexten av *Jaget och maskerna*, där en kommunikatör, bland annat, är mån om att framstå som trovärdig i sin själv-presentation, dvs. att åtnjuta den andres förtroende för henne eller

honom (jfr Goffman 1959/1995).

<sup>43</sup> Luhmann skiljer sig från många sociologer då han även menar att misstroende också är en funktion för upprättandet av social ordning. Men ett samhälle organiserat kring förtroende är ändå att föredra menar Luhmann eftersom misstroendet innebär att handlingsalternativen alltid blir färre genom att vi inte litar på den andre (jfr Luhmann 1968/2005).

<sup>44</sup> Detta sammanfattas väl i den avslutande delen av intervjun där Foucault talar om en ny roll för de intellektuella, en ny sorts intellektuell:

The intellectual can operate and struggle at the general level of a régime of truth which is so essential to the structure and functioning of our society. There is a 'battle for truth' or at least 'around truth' – being understood once again that by truth I do not mean 'the ensemble of truths which are to be discovered and accepted' but rather 'the ensemble of rules according to which the true and false are separated and specific effects of power attached to the true', it being understood also that it's not a matter of a battle on behalf of the truth, but of a battle about the status of truth and economic and political role it plays. It is necessary to think of the political problems of intellectuals not in terms of 'science' and 'ideology', but in terms of 'truth' and 'power' (Foucault, Fontana, Pasquino 1976/1980 s. 132).

<sup>45</sup> Jag använder här Andrew Pickering's benämning *pragmatiska vetenskapsstudier* istället för *sociala världar* (social worlds) som Leigh Star och Griesemers arbete även benämns. Anledning till detta är att social värld är något av ett allmänt begrepp inom sociologin (jfr Callon 1986, Callon, Law 1982, Collins 1992) och alltså inte behöver leda tillbaka till Anselm Strauss (1978) användning av begreppet som Leigh Star och Griesemer utgår från (jfr Leigh Star, Griesemer 1989). Förutom Leigh Star och Griesemer inordnar Pickering även Joan Fujimura inom *pragmatiska vetenskapsstudier* (jfr Pickering 1993, Fujimura 1992). Det pragmatiska spåret leder alltså till Chicagoskolan och de interaktionistiska rötter Anselm Strauss arbetar utifrån. Både Leigh Star och Fujimura är före detta studenter till Strauss och har vidareutvecklat hans arbeten om "social värld" och "arena". I en tillbakablickande artikel om sitt teoretiska arv skriver Strauss:

There is in fact some exciting research using and developing these twin concepts of social world and arena, thus feeding back into the underlying action scheme. I note here [...] and three of my former students: Leigh Star (1983,1989,1990) [...] and Joan Fujimura (1987,1988; also Fujimura, Star, and Gerson, 1987) (A Strauss 1990 s. 27).

Strauss framhåller de pragmatiska rötterna från Mead och i synnerhet Dewey i och genom pragmatikens handlingsteori som innehåller såväl agerande som interagerande och där "transformation through interaction – of lines of action, objects, environment, self, the world – is central to this theory of action" (A Strauss 1990 s.11). Möjligheten att kombinera pragmatiska vetenskapsstudier med aktör-nätverksteorin är med andra ord uppenbara.

<sup>46</sup> Magasin kan t.ex. vara ett bibliotek eller ett museum där olika världar kan användas eller låna föremål ifrån (Leigh Star, Griesemer 1989).

<sup>47</sup> Idealtyper kan bestå av diagram eller atlas, vilka fungerar som kommunikationsmedel då de inte är alltför detaljerade, de är tillräckligt goda symboliska medel för alla inblandade (Leigh Star, Griesemer 1989).

<sup>48</sup> Leigh Star och Griesemer exemplifierar sammanfallande gränser med hur staten Kalifornien skapas som ett gränsobjekt för de som arbetar med museet. Denna typ av gränsobjekt har alltså samma gränser, men med olika innehåll, olika betydelser för medlemmar av olika sociala världar (Leigh Star Griesemer 1989).

<sup>49</sup> Ett belysande exempel på att Foucault inte utför en analys utifrån problemet mellan kollektiv och individ är när han i *Viljan att veta* förklarar att maktrelationerna vare sig skall förstås som en struktur, eller institution, utan som en sammansatt strategisk situation i ett specifikt samhälle och att analysen inte skall organiseras kring en Machiavellisk furste som spinner sitt nät. Foucault avhåller sig med andra ord både från en analys där en individs påverkan av en social struktur studeras och hur enskilda aktörer eller grupper sluter sig sam-

---

man och upprättar ett visst kollektiv (jfr Foucault 1976/2002a s. 103 ff).

<sup>50</sup> På det hela taget är gränserna mellan museistudier/museologi och PUS mycket vaga när science centers och naturvetenskapliga museer undersöks. Inom museistudier är följande antologier exempel på publikationer som även är intressanta utifrån PUS frågeställningar: *Exploring science in museums* (Susan Pearce 1996 ed.), *The Politics of Display: Museums, Science, Culture* (Sharon Macdonald ed. 1998), samt Sharon Macdonalds (2001) bidrag "Behind the scenes at the Science museum, London. Knowing making and using" i antologin *Academic Anthropology and the museum, back to the future* (Mary Bouquet 2001 ed.).

Sharon Macdonald medverkar även i en antologi inom Public Understanding of Science området: *Misunderstanding science? The public reconstruction of science and technology* (Irwin, Wynne eds. 1996/2003). Macdonalds bidrag "Authorising science: public understanding of science in museums" sammanfaller med frågor som lyfts upp inom museologi kretsar (jfr Pearce 1996 ed, Macdonald ed. 1998, Macdonald 2001).

<sup>51</sup> Detta är inte minst tydligt i Edward P Alexanders klassiska lärobok (1979) *Museums in Motion. An Introduction to the History and Functions of Museums* inleder med kapitlet "What is a museum?" och monografin fortsätter med att introducera vad museets olika praktiker innebär, utifrån olika funktioner. Även Eileen Hooper-Greenhills (1992) nu klassiska monografi *Museums and the Shaping of knowledge*, inleder med ett kapitel betitlat "What is a museum?". Frågan om vad ett museum och dess praktiker innebär lyfts även fram i Hooper-Greenhills sammanfattning av studiens kluster av frågeställningar med följande rad "And, perhaps the question that subsumes all the others, how are museums constructed as objects? Or, what counts as a museum" (Hooper-Greenhill 1992 s. 3). John H Falk, Lynn Dierkings *The museum Experience* är en bok vilken "seeks to understand museums from a visitor's perspective" (Falk, Dierking 1992 s. 1). Jämför även med Michelle Henning *Museums, Media and Cultural Theory* (2006 s. 4), Suzanne Keene (1998) *Digital Collections. Museums and the Information Age*. Antologin *Theorizing Museums* redigerad av Sharon Macdonald och Gordon Fyfe (1996) med sina tio artiklar är ytterligare ett exempel där frågan om vad ett museum och dess praktiker innebär (hur bör de belysas, är även det en central en fråga). Denna fråga är även ett genomgående tema i de 45 artiklar som utgör antologin *Museum Provision and Professionalism* (Gaynor Kavanagh ed. 1994).

<sup>52</sup> I *Museums studies An anthology of contexts* har båda upplagorna två innehållslistor eller "taxonomier". De tre huvudsakliga problematiseringarna är lättast att upptäcka i Carbonells "alternativa taxonomi": problematiseringar om det konstituerade museet återfinns i delarna "Museum History", "Museums in Theory" och "Museum Poetics"; Museernas och samlingarnas förvaltning samt museipedagogik återfinns i delen "Museum Practices" (jfr Carbonell ed. 2004 och 2012).

Andra exempel på omfattande antologier inom museologin där dessa problematiseringar och deras anknytning till frågan om vad ett museum och dess praktiker är, eller innebär, *Museum Provision and Professionalism*, redigerad av Gaynor Kavanagh (1994) och den något mindre antologin *Heritage, Museums and Galleries*, redigerad av Gerard Corsane (2005) återfinns artiklar som anknyter till samtliga tre inriktningar i antologins fyra delar. I den förstnämnda antologin behandlas den första inriktningen (det konstituerade museet) främst i delarna 1-3, samt 7; den andra inriktningen (Museernas och samlingarnas förvaltning) i del 3, 4 och 7; samt den tredje inriktningen (museipedagogik) förekommer främst i del 5, 6 och 7.

<sup>53</sup> Avsnittet om museistudier och museologi avser alltså inte att ge någon heltäckande bild av detta fält. Avsikten är snarare att ge en fingervisning om bredden i detta fält och att visa hur en museologisk undersökning både skiljer sig från den typ av undersökning som företas här och vilka överensstämmelser som finns. Jag har därför valt att lägga fokus på antologier inom museologin/museistudier i och med att dessa genom sina bidrag ger en översikt över vad som är intressanta frågeställningar, teoribildningar etc vid en viss period. Vissa monografier har också använts eftersom de möjliggör en djupare diskussion om museet, och framför allt om undersökandet av museet, som står i blickfånget här.

<sup>54</sup> För Ågren är museologi en tvärvetenskaplig disciplin. Det är ett akademiskt ämne som studerar förhållandet mellan människan och dennes omgivningar och historia. Museologins undersökningsområde avgränsas således inte av museet som studieobjekt, utan av det materiella arvet. En avgränsning Ågren leder tillbaka till speciella historiska förhållanden där bevarandet av fornminnet har varit särskilt starkt. I detta kulturella materiella arv som forn lämningarna utgör har sedermera naturens – materiella – arv börjat ingå. Museerna är på

---

så sätt en del i området kultur- och naturmiljövård. Ett område som alltså museologin omfattar. I Ågrens definition av museologi är redan den första frågan besvarad: ett museum är en institution för det gripbara och det synliga. Det är en institution för det insamlade materiella och på så sätt står *samlingen* i fokus. Utifrån detta grundsvaret inriktar sig museologin mot den andra delen i frågeställningen, vad innebär den museala praktiken? Här återfinns, för Ågren, två uppgifter för museologin, dels en teoretisk uppgift, dels en tillämpande uppgift. Den teoretiska uppgiften innebär att museologin studerar de museala praktikerna utifrån frågor som: hur samlar vi in, varför samlar vi in och bevarar, varför har vi ställt ut och bevarat i andra tider, varför ställer vi ut, varför har vi ställt ut i andra tider? Genom den tillämpande uppgiften inriktas museologin mot utvecklandet av metoder för insamlande, bevarande, utställande och medierande: hur når vi besökaren, vilka utställningsmetoder fungerar bäst?, kan här ses som tentativa frågor för museologins tillämpande uppgift (jfr Ågren 1988). Detta tycks vara en typisk svensk definition av museologi. När Stefan Bohman drygt tio år senare, 1997, svarar på frågan vad museivetenskap – som Bohman likställer med museologi – innebär, så avges ett liknande svar som hos Ågren 1988. Även här står det materiella arvet i fokus, och studiet av museet är på så sätt inte begränsat till institutionen museet:

Museivetenskap kan alltså definieras som kunskapen samhällets urval, bevarande, förmedlande och användande av historia, natur- och kulturarv (Bohman 1997 s.11). Museivetenskap är alltså inte alltid knuten till museer som institutioner. Museivetenskap handlar därför om arbete och föreställningar relaterat till historia och kulturarv även utanför museet. [...] Museivetenskap behandlar därför inte bara frågor som berör museer som institutioner, utan *museiverksamhet* i samhället i stort. Det handlar om forskning om museiverksamhet och inte forskning *vid* museer (utom när den handlar om museiverksamhet) (Bohman 1997 s.12, kursivering i original).

En liknande förståelse av museologin finns även internationellt, men den är inte särskilt frekvent förekommande. Antologin *Heritage, Museums and Galleries* (Corsanes ed. 2005) är ett sådant sällsynt exempel. I antologins inledningskapitel, "Issues in heritage, museums and galleries" understryker volymens redaktör Gerard Corsanes (2005) att vi i större utsträckning måste se arv, museer och utställningar som en sammansatt område, som ett problemkomplex vilket innesluter kulturarvsfrågor, museer och utställningar och inte behandla dem var för sig inom skilda discipliner.

Gaynor Kavanagh vänder sig i viss mån mot detta i sitt anförande, där museologitermen förkastas helt och istället förs *museum studies* (museistudier) fram som en lämpligare benämning. Ett första problem Kavanagh ser med termen museologi är att den ofta uppfattas som en väl samlad disciplin, emedan museet måste studeras utifrån en mängd olika intellektuella positioner. Museistudier är således att betrakta som ett tvärvetenskapligt fält, med många olika ingångar. Liksom Ågren, och de flesta andra kommentatorerna på museiområdet, återfinns dock grundföreställningen om museet som vilande på en samling av materiella föremål även hos Kavanagh. Att museet är en företeelse vilken vilar på en samling av materiella objekt är en föreställning som knyter samman såväl en "gammal" museologi med en "ny" (jfr Alexander 1979, Bjurström 1992, Beckman 1999, Hooper-Greenhill 1992, Pearce 1992). Men det är en utgångspunkt som får en position i marginalen i svaret på frågan om vad ett museum och museala praktiker innebär. Den primära utgångspunkten för undersökningen av museet är snarare att det är en produkt av olika kombinationer av politiska, kulturella och ekonomiska förhållanden: härigenom kan svaret på frågan om vad ett museum och en museal praktik är skilja sig från museum till museum, från en tid till en annan; och ett museum är inte per automatik något "gott", utan det kan även medföra förtryckande praktiker. Detta innebär bland annat att museistudier, till skillnad mot den av Ågren definierade museologin, kretsar kring studiet av museet. Detta medför dock inte att andra inrättningar såsom kulturarv, naturarv, kulturpolitik, universitet, domstolar och samhällsreformatörer etc. inte tas i beaktande; men de ses i relation till hur de inverkar på och påverkas av relationen till museet och dess praktiker.

<sup>55</sup> I det här sammanhanget finns två överhängande faror med att använda termen kritik. För det första finns det en risk att den "kritiska" varianten av museologi skulle utgöra en enhetlig "kritisk teori" som, i förlängningen skulle leda till en sammanblandning med de teoretiker som relateras till "Frankfurtskolan"; Theodor

W. Adorno, Walter Benjamin, Erich Fromm, Max Horkheimer, Leo Löwenthal, Herbert Marcuse, Franz Neuman, Jürgen Habermas i spetsen (jfr Burill red. 1987). För det andra är det svårt att finna en väl avvägd term som är dess skillnad. Om en studie inte utgår från någon av de nämnda teoretikerna eller teorikomplexen, är den då att betrakta som "okritisk", "normal" eller rent av "naiv"? Sedan de olika programmen för en "ny museologi" etablerades i början av 1990-talet är en stor del av studierna av detta ikonoklastiska slag varför det är svårt att hävda inriktningen som ett undantag från en typ av studie som skulle vara "normal" och "ickekritisk". En indikation på detta är Andrea Witcombs monografi *Re- Imagining the Museum. Beyond the Mausoleum* från 2003, där hennes huvudsyfte med boken är att "develop an argument about the need to reassess the dominant understanding of museums as institutions that always reinforce existing power relations" (Witcomb 2003 s. 4). Witcomb framhåller museistudier utförda av eller inspirerade av Foucault, Pierre Bourdieu och Frankfurtskolan som onyanserade och något som vi helst inte skall syssla med. Undertiteln *Beyond the Mausoleum* är direkt riktad mot studier utförda och inspirerade av Frankfurtskolan där museet ofrånkomligen, enligt Witcomb, ses som mausoleer för reaktionära krafter där en viss dominerande elits värden och intressen konserveras.

<sup>56</sup> I *Museum Mission Statements: Building a Distinct Identity*, behandlas frågan om vad ett museum är utifrån ett sammanhang där museer befinner sig på en marknad och är konkurrensutsatta av både andra aktiviteter och andra museer som kulturkonsumenten har att välja mellan. För museernas vidkommande har det därför blivit livsviktigt att utforma tydliga målformuleringar ("mission statements"). Genom tydliga målformuleringar kan det enskilda museet kommunicera sin specifika profil effektivare och på så sätt locka till sig såväl besökare som donatorer, menar författarna. Men, svaret på frågan om vad ett museum innebär kommer att skifta beroende på vilken målformulering som anläggs för verksamheten. Vilka konsekvenser detta kan få på svaret av den nämnda frågan diskuteras i bokens första kapitel, emedan övriga ägnas åt mer praktiska frågor om hur mål kan och bör formuleras på bästa sätt. *Museum Mission Statements: Building a Distinct Identity*, omfattar på så sätt museistudien/museologins båda aspekter om den teoretiska studien och det tillämpliga förslaget. I termer om ikonodul och ikonoklast museologi, så rör det sig här om den förstnämnda varianten av museistudie (jfr Anderson ed. 1998).

<sup>57</sup> Det ökade trycket på museer alltsedan början av 1990-talet om att dra till sig nya publik i en konkurrensutsatt värld där olika aktörer drar i kulturkonsumenten tecknar även bakgrunden till Sherene Suchy's (2003) *Leading with passion*. Suchy tonar dock ned den i *Museum Mission Statements: Building a Distinct Identity* (Gail Anderson ed. 1998) drivande marknadsekonomiska ordlistan där museerna är spelare på en kulturmarknad och besökarna är dess presumtiva och otrogna konsument. Museet ses här som ett kulturadministrativt problem, där museichefer av idag ställs inför en värld som är snar i sin förändring. En förändringsbenägenhet vilken ställer krav på följsamhet hos museet och därigenom även chefen. Genom några fallstudier där den primära utgångspunkten är museidirektörer för konstmuseer undersöks hur museichefsrollen såväl har förändrats sedan 1990-talets början, som hur dess föränderliga karaktär gestaltar sig. Ur dessa erfarenheter som informanterna delar med sig av artikulerar sedan Suchy några principer för den praktiska ledningen av museet. En ledande hållning för dessa principer är att ha en passion för det du gör; led med passion! Liksom den av Gail Anderson (1998) redigerade volymen återfinns både en teoretisk diskussion och en tanke om en tillämpbarhet hos praktiker på museifältet. Studien är vidare ikonodul i sin museologiska karaktär.

<sup>58</sup> I *Exhibition Enterprising: Six cases of realisation from idea to institution* undersöker Katja Lindqvists konstmuseets, eller mer exakt utställandet av konst i allmänhet. Museet ses här främst som en utställningsinstitution och huvudfrågan är, vad innebär det att ställa ut, att realisera en utställning? Lindqvist undersöker denna huvudfråga genom sex fallstudier och med en utgångspunkt från att utställandet är en process, vilken inbegriper en mängd förhandlingar: förhandlingar mellan olika aktörer; förhandlingar mellan redan etablerade synsätt på vad en utställning är och hur vi skall gå tillväga för att nå dit. Även här finns det en ambition om tillämpbarhet av studien hos konstutställare, på museer, gallerier eller annorstädes och liksom de tidigare exemplen är den ikonodul i sitt förhållningssätt till museet, utställningen, ses som något "gott" och oproblemiskt (jfr Lindqvist 2003).

<sup>59</sup> Lineariteten, kontinuiteten och ett ikonodul förhållningssätt märks även i Katarina Årres (1998) populärvetenskapligt hållna artikel "Svenska museer" i Svenska institutets *Sveriges Kulturarv. Att förvalta det förlutna*:

---

Det tidigare museisamlandet tycks ha motiverats av känslor som vördnad, fascination och ofta en portion av skräckblandad förtjusning inför tillvarons rikedom och mysterier. 1700-talets koppling mellan samlande och systematik knöt i stället samlandet till lärdomssamhället (Årre 1998 s.130).

Andra internationella exempel, förutom EP Alexanders *Museums in motion* (Alexander 1979/1985) är de bidrag i den av Cabonell Messias redigerade (2004) antologin *Museum Studies* som behandlar museets uppkomsthistoria.

<sup>60</sup> Det första rummet, riket, handlar om hur Naturhistoriska museet är ett hela rikets museum. En plats där den naturalhistoriska nationalsamlingen befinner sig. Här återfinns en konkurrens om exempelvis administrativa och ekonomiska resurser mellan å ena sidan folkbildningsuppdraget och det akademiska forskningsuppdraget. En konkurrenssituation vilken innebär en ständig förhandling om verksamheten med finansären och huvudmannen staten. Den kanske tydligaste frågan i avhandlingens andra del, *Staden*, är var någonstans i Stockholm som den nya byggnaden skall placeras. Skall byggnaden vara centralt belägen i förhållande till Stockholms centrum och därigenom ligga nära till hands för besökaren, eller skall byggnaden vara centralt belägen i förhållande till vetenskapen, det vill säga där flertalet andra naturvetenskapliga institutioner är eller är tänkta att placeras, i vetenskapsstaden (Frescati), är ett exempel på en brinnande fråga Beckman lyfter fram, där museet som utställningsinstitution ställs mot museet som forskningsinstitution. Huset, det sista rummet behandlar museet inre liv, där konkurrensen mellan utställning och forskning bland annat kommer i uttryck i frågor om hur museets fysiska rum skall utformas, tillgänglighet för besökaren eller avskildhet och arbetsro för forskaren (jfr Beckman 1999).

<sup>61</sup> Trots att samlingen fortfarande anses vara central för museet innebär digitaliseringen av densamma att dess praktiker och även innebörden av vad ett museum är kommer att förändras. Keene lyfter bland annat fram att digitaliseringen ger nya möjligheter i form av tillgänglighet; genom Internet är det inte längre nödvändigt att förflytta sig själv fysiskt till museet, utan det kan antingen ske från hemmet, eller vid knutpunkter med tillgång till Internet som ligger nära hemmet. Men en varning utfärdas också: Det är inte säkert att en digitalisering innebär en kostnadsänkning i driften av museer, som många bedömare menar (Keene 1998).

<sup>62</sup> Här är aktualiserat inte enbart frågor om vad ett museum och dess praktiker innebär analyserade utifrån hur museerna både konstitueras och hur de konstituerar exempelvis kulturell identitet, utan även hur vi skall problematisera, teoretisera kring museer. En utgångspunkt för de olika bidragen är att museistudier behöver sociologiska och antropologiska undersökningar och teoretiseringar av museet. Samtidigt betonas dock att museer också är väldigt speciella som studieobjekt, ett studieobjekt som befintliga teoretiseringar inom antropologi, sociologi eller kulturstudier inte helt lyckas fånga. Antologins artiklar är således tänkta som steg i riktningen mot en sådan "museitrogen" teoretisering.

<sup>63</sup> Antologin *Colonialism and the object. Empire, Material Culture and the Museum* (Barringer, Flynn 1998 eds.) är ett exempel där museet sätts på spel genom, i huvudsak, anläggandet av postkolonial teori. Antologins fjorton artiklar rör sig kring frågor om hur insamlandet av objekt till museerna är intimt sammanknutet med förtryckande praktiker såsom imperialism, stöld och mord; om hur objektet får olika innebörder i sina olika sammanhang och hur föremålen, genom det sätt som de ställs ut på, agerar som en förtryckare på distans genom att upprätta och upprätthålla bilden av den koloniserade som den Andre etc. I den mån Michel Foucault används som en teoretisk inspirationskälla i artiklarna är detta genom anläggandet av makt/vetande och då framför allt hur objekt – föremål, fotografier etc. – har använts i disciplinerings syften och ingår i ett system av inneslutning och uteslutning, av överordning och underordning. Det är således snarast den repressiva sidan av makt-vetandesystemet som accentueras än den produktiva funktionen som Foucault själv väljer att framhålla (jfr Barringer, Flynn 1998, Barringer 1998, Mirzoeff 1998, Foucault, Fontana, Pasquino 1976/1980).

<sup>64</sup> "This book is concerned with thinking about museums as a means of thinking about our experiential world" (Henning 2006 s.4), så beskriver Michelle Henning syftet med sin monografi *Museums, Media and Cultural Theory*. En beskrivning vilken även anger vad ett museum och dess praktiker innebär; de är medel genom vilka vi tänker och lever våra liv. Bokens ikonoklastiska anslag märks i dess postkoloniala kritik av

---

museet och här lyfts den franske sociologen och filosofen Pierre Bourdieu, den italienske filosofen Antonio Gramsci samt Foucault fram som viktiga teoretiker för kritiken om hur museer fungerar som infrastrukturer för social differentiering, reglering och administrering av människors vardagsliv, en kritik som Henning alltså anknyter till.

<sup>65</sup> För att kunna avgränsa hur mitt vetenskapsteoretiska undersökningsområde skiljer sig från museologins är det här särskilt intressant att uppmärksamma några prominenta exempel på hur Foucault används inom museistudier. För att på så sätt visa att referenser till samma teoretiker inte behöver betyda att undersökningarna sammanfaller. Det finns naturligtvis flera variabler; en sådan är vilken grundläggande fråga som prioriteras – t.ex. vad ett museum och dess praktiker innebär – en annan hur vi förhåller oss till och förstår Foucaults tänkande. Naturligtvis finns det även en mängd andra typer av ikonoklastiska studier, där andra teoretiker ges ett företräde. De trettio artiklarna i antologin *Theorizing Digital Cultural Heritage. A Critical Discourse*, redigerad av Fiona Cameron och Sarah Kenderdine (2007) är ytterligare exempel på en ikonoklastisk museologi där frågor om det konstituerade museet är i centrum. I de olika artiklarna tas det ett grepp om förhållandet mellan å ena sidan museer och andra kulturarvsinstitutioner och å den andra sidan det digitala kulturarvet. Här är det främst andra ikonoklastiska teoretiker än Foucault som används.

<sup>66</sup> Det finns naturligtvis andra Foucault-inspirerade studier inom museiområdet. Anledningen till att jag berör Hooper-Greenhill, Bennet och Lukes är att de två förstnämnda intar en särställning inom museologin genom att de räknas som de främsta introduktörerna av Foucault inom museistudiefältet. Lukes utgör ett exempel på hur Foucault används i studier om samtidsmuseer; de två tidigare rör historiska undersökningar. Inom museologin är det möjligt med en indelning i tre huvudsakliga användningstyper av Foucault:

1) *Foucaults "praktikhistoria"*. Benämningen hämtar jag från Hooper-Greenhill (1989, 1992). Andra exempel är Susan A Cranes (2006) artikel "The Conundrum of Ephemerality: Time, Memory and Museums"; 2) *Det disciplinerande museet*; knyter an till Foucaults arbeten om makt/vetande och regerandekonst (governmentality), t.ex. Bennet (1995) Lukes (2002) och Robert W Rydell artikel (2006) "World fairs and Museums."; 3) *Diskursbegreppet*. Här är det vanligt att diskurs kopplas till Foucault men att begreppet innebär används mycket lösligt, det vill säga utan någon vidare definition. Lukes (2002) kan ses som ett exempel på den tredje användningstypen, där diskursbegreppet används lösligt, utan någon närmare definition.

<sup>67</sup> Där exempelvis kuriosakabinetten framställs som oordnade, och irrationellt slumpmässiga till skillnad mot de museer som uppstår under 1700- och 1800-talet vars grad av ordning och rationell systematisering ökar med tiden. På så sätt är museerna under 1800-talet mer ordnade än 1700-talets museer.

<sup>68</sup> I förhållande till frågan om moderniteten är det möjligt att se hur Foucault på ett liknande sätt växlar mellan längre och kortare serier. Foucault talar exempelvis om hur tänkandet börjar anta sin "moderna" form via det "Cartesianska momentet" – vars "uppkomst" kan spåras både till tiden före Descartes och ändå inte omfattar en senare filosof som Spinoza – och hur det "moderna" når en särskild intensifiering vid 1700-talets slut, inte minst via Kant, där det är möjligt att tala om det modernas "ålder" eller "epok" (jfr Foucault 1982/2005, 1961/2006).

<sup>69</sup> *Renässans*epokens former för vetande innebar exempelvis att tingen bar på hemliga kunskaper om den magiska, ockulta fixerade, centripetala och hierarkiska världen renässansmänniskan levde i. Dessa kunskaper nåddes genom att tolka de märken eller signaturer, av nämnda värld, som var inpräntade på objekten. Analogi; likhet, släktskap och samhörighet mellan olika enheter i världen, var här den grundläggande principen för tolkningen. Att veta var här detsamma som att kunna tolka dessa signaturer. Museer var platser där sådana tolkningar kunde äga rum, samtidigt som de placerade subjektet, uttolkaren, (fursten, den lärde eller besökaren) i centrum. Den cirkulära harmonin av samhörighet var här viktig. Francesco Medicis' studiolo utformades, exempelvis, så att han, fursten, befann sig i mitten utblickande över samlingen, en symbol för världsdominans (jfr Hooper-Greenhill 1992).

<sup>70</sup> *Den klassiska epoken* (ungefärligen 1600- och 1700-talen) former för vetande bryter mot denna magiska fixerade hierarkiska ordning som endast kan förstås genom uttolkningen av signaturerna inskrivna i objekt. Tolkningen förskjuts till förmån för jämförandet. Antingen ett jämförande mellan objekt genom att de mäts, eller genom att de ordnas genom att serier av föremål upprättades. Till skillnad mot renässansens harmoni är



---

urskiljandet och separationen av objekt från varandra den viktiga principen under den klassiska epoken. Jämförandet genom mätningen eller ordnandet syftar till att upprätta taxonomier, vilket innebär att även museernas praktiker kretsar kring att jämföra föremålen och därigenom upprätta taxonomier (jfr Hooper-Greenhill 1992).

<sup>71</sup> I det *modernas épistémè* blir det exempelvis viktigt med autenticitet, där varje föremål i samlingen skall representera en svunnen tid. En regel om autenticitet som också, enligt Hooper-Greenhill, möjliggör upprättandet av en ny subjektsposition i museernas historia; konservatorn. Konservatorn var före det moderna epistemet en okänd figur. Men i och med att frågan om äkthet och den äkta representationen framställs som viktig, blir subjektspositionen "konservatorn" såväl möjlig, som privilegierad, viktig, i museivärlden (jfr Hooper-Greenhill 1992).

<sup>72</sup> En liknande kritik som den Bennet levererar gentemot Hooper-Greenhill skulle även kunna riktas mot Bennet själv, då han enbart rör sig i det *moderna*, det vill säga internt i förhållande till det disciplinära museet, emedan Hooper-Greenhill undersöker hur museiformationen förändras från en tid till en annan och där det disciplinerande museet endast är ett av flera svar på frågan om vad ett museum och dess praktiker innebär. I Hooper-Greenhills studie tydliggörs det att museet och dess praktikers innebörd förändras från en tid till en annan och att dess bildningsregler – hur museet såväl konstitueras, som konstituerar social ordning – därigenom även ser ut på olika sätt, vilket inte lyfts fram i Bennets studie.

<sup>73</sup> Detta Foucaultianska anslag är visserligen genomgående i monografins alla tre delar, men det är som tydligast i den första delen. Pierre Bourdieu förekommer även han som teoretisk inspiration, främst i den andra delens avsnitt om konstmuseer. Bennet kombinerar även Foucault med Antonio Gramsci, men vid motsättningar mellan de bådas angreppssätt har här Foucault ett teoretiskt företräde.

<sup>74</sup> En liknande inriktning kan märkas i Tony Bennets monografi (2004), *Pasts Beyond Memory. Evolution, Museums, Colonialism*, där "evolutionsmuseerna" står i blickfånget, det vill säga de museer som vid 1900-talets ingång anammade ett evolutionärt schema i sitt ordnande av föremålen, forskningen kring dem och utställningarna. Men även en breddning av de teoretiska referenserna märks genom en användning av vetenskapsforskaren Bruno Latours teoretiska arbeten. Bennets bok behandlar således den typ av museer – och i förlängningen den antropologi och etnografi – som världskulturmuseiprojektet vänder sig emot med anläggandet av, exempelvis, ett postkolonialt teoretiskt schema. 'Evolutionsmuseerna' och dess primära element evolutionsteori återfinns dock i bakgrunden eller snarare i centrum för den debatt om världskulturmuseiprojektet som rör frågan om möjligheten att låta konstföremål samsas om utrymmet med etnografiska föremål i ett kulturvetenskapligt, antropologiskt, museum. I debatten ställs bland annat konstföremålet upp som något högre, ett kulturstoff från en utvecklad civilisation, än etnografikan, ett föremål från en icke lika utvecklad civilisation, ett bruksföremål; att blanda dessa båda typer av föremål skulle på så sätt devalvera konstföremålet (jfr kapitel 6 och 7 i föreliggande arbete).

<sup>75</sup> Lukes verkar begränsa diskurs till att enbart omfatta det symboliska. I introduktionen till boken säger Lukes exempelvis att: "My study focuses on symbolic politics, but such an analysis should not be dismissed because it deals with symbols. The politics of symbols are quite powerful, because, they invoke ideals, recast realities, and manufacture meanings" (Luke 2002 s. xiv).

<sup>76</sup> Det är även svårt för läsaren att greppa hur Lukes "regerandekunst" förstås i förhållande till Foucaults användning av begreppet.

<sup>77</sup> "Estetisk" kan naturligtvis innebära flera olika saker. Men två referenspunkter som ligger i linje med Lukes "underhållningsmenatlitet" är dels det "estetiska" som en förmåga att gripa tag i den det riktas mot vilket är ett återkommande tema när konstens uppbyggliga kraft diskuteras inom exempelvis tänkandet kring bildning (jfr kap 5 och Wilhelm von Humboldts bildningsprogram); dels Immanuel Kants definition av smakomdöme som även det kan sägas arbeta efter en logik om hur den estetiska tilldragelsen *griper tag* i dess betraktare. Kant talar om den känsla av lust eller olust som väcks hos den som står inför en estetisk tilldragelse. Smakomdömet, eller den reflekterande omdömeskraften, utgår alltså från denna känsla av lust och olust som väcks hos oss när vi står inför en estetisk tilldragelse som exempelvis ett museibesök. Smakomdömet är, vidare, inte privat i den meningen att det som museibesökaren känner inför utställningen enbart relateras till vad

besökaren själv uppfattar som antingen lust- eller olustfyllt, utan i utställningen (om vi utgår från Kants teori om den estetiska omdömesförmågan) relateras besökarens omdöme till ett redan angivet omdöme om vad majoriteten av befolkningen (*sensus communis* i Kants terminologi) anser är den rätta omdömet om det som presenteras i utställningen. Museet anger på så sätt, mer eller mindre tydligt, en anvisning om en känsla av lust (rätt, "sant") eller olust ("fel", "falskt") är det rätta förhållningssättet till det som presenteras (visas och berättas) i utställningen. Museet kan med utgångspunkt från en sådan logik ses som en representant eller medieringspunkt för "majoritetssamhället" och därigenom ett uttryck för vad *sensus communis* anser, det vill säga vad den "normala" ståndpunkten är i frågan (jfr Kant 1790/2003).

<sup>78</sup> Durkheims undersökningar av det moderna samhället riktas exempelvis mot de problem denna sociala förändring medför. Ett annat exempel är den motsättning det sociologiska begreppspar *Gemeinschaft* och *Gesellschaft* gestaltar, formulerat av Ferdinand Tönnies 1887 och helt samtida med Nordiska museet och Skansen. *Gemeinschaft* kan här ses som det organiska vilket kan jämföras med det borttytande bondesamhället hos Hazelius emedan *Gesellschaft* kan ses som det mekaniska, konstgjorda, vilket kan jämföras med det framväxande industrisamhället hos Hazelius. Tönnies begreppspar är dock något svårtolkade då de inte helt lätt låter sig att översättas språkligt till andra ord som engelska och svenska (jfr Asplund 1991).

<sup>79</sup> Jag väljer att översätta *gouvernementalité* med *regerandekunst* eller än noggrannare *regerandekunstens rationalitet*, för att understryka att det rör sig om en viss systematisering av *regerandekunsten*; en viss rationalitet kring sättet att regera på har bildats, eftersom Foucault framhåller att det rör sig om en konst att regera; ett "styrande över uppförande" (jfr Foucault 1978/1991, Gordon 1991). I de engelska artiklarna "Governmental rationality: an introduction" (Gordon 1991) och "Governmentality" (Foucault 1978/1991) förklarar både Colin Gordon och Michel Foucault innebörden av den franska originaltermen *gouvernementalité*, med att det dels, rör sig om en konst (det vill säga en praktik) att regera, dels att det är ett 'styrande över uppförande'; "conduct over conduct" (jfr speciellt Gordon 1991 s. 8 ff, Foucault 1978/1991 s.87 ff). Lukes verkar här främst ta fasta på det sista ledet i Foucaults nybildning mellan *gouvernement* och *mentalité* med en fokus på att det råder en slags regim, "mentalitet", och missar därför det väsentliga, att det handlar om styrande, styrning.

<sup>80</sup> *Informellt lärande* förknippas i ett svenskt sammanhang med bildning – ett "själv-odlande" – medan det *formella lärandet* förläggs i skolväsendet som utbildning där såväl fastställda kurs- och läroplaner, som examinationer och betygssättningar är nödvändiga för att aktiviteten skall ses som ett lärande. Jag återkommer till detta om formellt och informellt lärande i en Världskulturmuseikontext i kapitel 6.

<sup>81</sup> John H Falk och Lynn D. Dierkings monografi (1992) *The museum experience* rör främst en museipedagogisk problematisering eftersom utgångspunkten tas i en definition av museet som lärandeinstitution, snarare än att råden om hur den interaktiva erfarenhetsmodellen kan appliceras svarar mot en administrativ problematisering av museet. Museet ses alltså här som en bildningsinstitution; lärandeformen måste beskrivas utifrån både det *informella lärandet*, och dess aspekter av ett självodlande hos besökaren, och att museet samlas kring en materiell samling som visas; de utställda fysiska föremålen siktar mot ett *formellt lärande* och dess befordrande av sakkunskap. Det kan här röra sig om allt från konstmuseet till ett zoo, som ställer ut sin samling av djur, där vi får lära oss sakkunskap kring konstföremålet eller djuret. Monografien prioriterar dock frågan om vad ett museums praktiker innebär utifrån relationen mellan museet och dess besökare och i vilken grad besökaren erfar samma erfarenhet om det utställda ämnet som museet vill förmedla: "This is a book about experience, the total experience, from the moment the thought occurs to someone to go to a museum, through the remembrance of the museum visit, days weeks, and years later. Why do people go to museums? What do they do once they are at the museum? What do they remember afterwards?" (Falk, Dierking 1992 s. 1).

Falk och Dierking söker här att utgå från besökarens horisont i sin undersökning om museet. Detta gör de genom att lansera konceptet "den interaktiva erfarenhetsmodellen" ("The Interactive Experience Model"). En modell där den museala erfarenheten uppstår genom en interaktion mellan tre kontexter; den *personliga kontexten* (besökarens personliga förkunskaper, preferenser etc.), den *sociala kontexten* (de olika kollektiv besökaren och museet ingår i) samt den *fysiska, materiella kontexten* (rullstolsburna besökare, museets arkitektur, museets föremål etc.) och således i en interaktion mellan museum och besökare. I monografins tre första delar utarbetas konceptet genom en undersökning där bland annat museibesökare har intervjuats i hur de har erfarit utställningen, vilket sedan jämförs med vad för erfarenheter museet ville förmedla med utställningen. I den

fjärde och sista delen i *The museum experience* ger författarna sedan tillämpliga råd för hur museimannen skall kunna använda den interaktiva erfarenhetsmodellen i sin museala praktik, för att på så sätt uppnå önskat resultat med verksamheten. Falk och Dierkings arbete från 1992 är visserligen ikonodul i sitt förhållningssätt till museets samhällsfunktion, men här framstår inte gränsen lika skarp mellan den teoretisk-empiriska akademiska undersökningen och den tillämpliga metodgenererande studien som i Vergos (1989) tänkande kring den "nya museologin", där ett alstrande av metoder för den kuratoriska praktiken hänförs till en gammal, obsolet museologi som förskjuts till förmån för den teoretisk-empiriska akademiska undersökningen som utgör den nya museologin. *The museum experience* ligger här, även om den framstår som ikonodul, närmare Sharon Macdonalds (2006) uppfattning om museistudier som ett samspel mellan en tillämpande och en undersökande teoretisk museologi, där den undersökande teoretiska studien är central för bättre tillämpningar i den kuratoriska praktiken.

<sup>82</sup> Huvudargumentet i Lisa R Roberts monografi (1997) *From Knowledge to Narrative. Educators and the Changing Museum* är att sedan museipedagogens intåg på den museala arenan sedan, framför allt, 1980-talet och den allt starkare ställning pedagogerna fått på museet och i samhället i övrigt under 1990-talet så har även förutsättningarna för museet förändrats. Frågan om vad ett museum innebär är således intimt förknippat med den pedagogiska praktiken på museet. Titeln anspelar här på ett skifte från en tid där objektet och kunskapen om objektet var privilegierade i museet och där pedagogens roll var att distribuera och värna denna kunskap gentemot besökaren. Museet sågs här alltså som en källa för och distributör av kunskap. Roberts likställer här kunskap med akademisk vetenskaplig kunskap om objektet; en kunskap vars status beskrivs som objektiv, verifierbar och som den enda legitima sanningen om ett specifikt objekt. Genom museipedagogens intåg på den museala arenan luckras dock med tiden såväl objektets, som kunskapens privilegierade ställning i museet upp då museipedagogen bidrar med alternativa tolkningar baserade på andra kriterier än nyssnämnda kunskap. Det sker här en förskjutning där narrativ och då framförallt skapandet av narrativ ställs alltmer i fokus i museet. Till skillnad mot kunskapen innebär narrativ en produktion av mening som vare sig är objektiv, verifierbar och som snarare kretsar kring sanningsenlighet – förankrad i en viss sedvänja – än en enda legitim sanning om föremålet; här understryks mångfalden av mening vilken kan omgärda ett objekt. Dessa förändringar innebär således att den pedagogiska praktiken måste förändras. För, resonerar Roberts, om nu inte objektet, och med det den akademiska vetenskapliga kunskapen, längre intar en särställning i den museala praktiken utan den istället består i produktion och distribution av narrativ så kan inte museipedagogens uppgift formeras kring distribution av vetenskaplig kunskap till besökaren. Museipedagogen skall i stället ta sig an rollen av "utvärderare" av narrativ, där narrativ konstruerade av besökarna och museet jämförs med och problematiseras i förhållande till rådande sedvänjor i samhället. Museipedagogen blir på så sätt både en uttolkare av objektet och en dechifferare av tolkningar som omgärdar dessa objekt.

<sup>83</sup> De olika bidragen i antologin *Museum Ethics*, med Gary Edson som redaktör (1997), tar sig både an frågor om det konstituera(n)de museet med ett ikonoklastiskt manér och ger förslag på hur den museala kuratoriska praktiken kan förbättras. Även flera artiklar i antologin *Museum Studies An Anthology of Contexts* (red. Messias Carbonell 2004) tar sig an dessa båda frågekomplex. Ett exempel på detta är Mary Bouquets artikel "Thinking and doing Otherwise. Anthropological theory in Exhibitionary Practice". Med utgångspunkt från en diskussion om att museerna är platser för konstituerandet av "världen" – och att museerna själva konstitueras genom sin relation till denna värld – undersöker Bouquet hur "antropologisk teori" från den akademiska antropologin kan bidra till museernas konstituera(n)de verksamhet (utställningarna) och argumenterar för varför detta är viktigt. Bouquet menar att det inte enbart handlar om att skapa redogörelser för hur världen är beskaffad i utställningar, utan hon framhåller etnografens kompetens i att upplösa eller mjuka upp etablerade meningar om världens beskaffenhet, genom sin kritiska blick (Bouquet 2000/2004). I det inledande kapitlet till antologin *Heritage, Museums and Galleries* motiverar redaktören Gerard Corsane (2005) antologins struktur med att de olika artiklarna på så sätt hjälper till att klargöra en modell för hur museerna i sitt pedagogiska uppdrag skall kunna verka för en demokratisk ordning genom att låta olika intressenter vara med under hela utställningsprocessen, som Corsane ställer sig bakom. Andrew Newmans (2004/2005) artikel "Social exclusion Zone and the feel good factor" är ett konkret exempel på detta. Utifrån en undersökning om museet som konstituerande av kulturell identitet ses museet som en viktig plats i den öppna liberala

---

demokratin såsom ett rum, instrument, för socialt inkluderande. Newman frågar sig här hur det är möjligt att avgöra i vilken grad museerna lyckas med detta inkluderande uppdrag och resonerar kring hur adekvata mätverktyg – för analys av i vilken grad museernas verksamhet leder till socialt inkluderande – kan utvecklas, för att på så sätt uppnå en demokratisering av museer och (kultur)arv. Susan Pearce monografi (1992) *Museums Objects and Collections* har förutom ett skärskådande öga gentemot det konstituerade museet också dragen av en handbok för museikuratoren; genom sin ikonoklastiska studie vill Pearce komma med förslag på hur de museala praktikerna kan göras bättre och mer effektiva (här gränsar vi mot management). En liknande tågordning återfinns i antologin *Museum Provision and Professionalism* (Kavanagh 1994), där ett av syftena med antologin är att förbättra och ringa in vad museiprofessionen innebär genom att undersöka hur museer konstitueras och vad de konstituerar.

### NOTER KAPITEL 3.

<sup>84</sup> Intervjun utfördes 29 januari 1984.

<sup>85</sup> Foucault och hans arbetssätt ger inte något stöd för en argumentation om att *sanning* inte existerar och att det därför är möjligt att påstå att vissa historiska händelser, såsom Förintelsen, aldrig har ägt rum. Foucault tar sig an frågan om *sanning* såsom dels ett historiskt begrepp, dels hur vi relaterar till frågan om sanning i praktiker i termer om *sanningssägande*. Att sanning är ett historiskt begrepp innebär att vad sanning är – vad den omfattar; "fakta", "det sanna levernet" osv. – varierar över tid. Det är ju en fråga som under lång tid har engagerat många filosofer. Mer specifikt tar således Foucault sin utgångspunkt just i detta filosofiska engagemang. Tänkandets historia, eller för att vara mer exakt: det västerländska tänkandets historia, som är Foucaults undersökningsområde är ju i hög grad organiserad kring en fråga om sanning, sanningssägande, och plikten att förhålla sig till detta tänkta sanna. Foucault ger således inte något svar på om någon särskild händelse har eller inte har inträffat, utan hur den har problematiserats och hur vi genom denna problematisering också har relaterat till en fråga om sanning och sanningssägande. Sanning är något som existerar, eftersom det är något som vi aldrig upphör att hänvisa till. Dess existens föreligger dock ej i sig, så att säga, utan det är något som bereds en plats i vår existens genom våra problematiseringar om den. Sanning skall här alltså inte relateras till ett filosofiskt sökande efter möjligheten att säga det sanna, per se, utan hur något har problematiserat i termer om sant och falskt och de effekter detta har givit (jfr Foucault 1961a/2006, Foucault 1969/2002, 1970-71/2013, 1983/2010, Foucault, Ewald 1984 maj/1990, Foucault, Becker, Fornet-Betancourt, Gomez-Müller 1984/1997).

Jag återkommer till dessa frågor och framför allt subjektets plats i Foucaults tänkande i avsnitt IV.

<sup>86</sup> I Universitetens tilldelningssystem för grundutbildningen utgår de styrande "måttén" för tilldelning, helårsstudent och helårsprestation, från principerna om produktivitet och tiden som bristvara. Högskoleverket argumenterar, exempelvis, i sitt remissvar till Utbildningsdepartementet angående SOU 2007:81 *Resurser för kvalitet* för att systemet med helårsprestationer och helårsstudenter skall behållas då det behövs som ett "incitament för att stimulera till prestation och genomströmning" (HSV remissvar 13-58-08 s. 9). Detsamma gäller för studiemedelsystemet. Under de senaste 20 åren har de olika studiemedelsreformerna explicit handlat om att minska varje students tid inom utbildningssystemet. I såväl 1989-års studiemedelsreform (prop 1987/88:116) och proposition Ett reformerat studiestödssystem (prop. 1999/2000:10) som följer på utredningen *Sammanhållet studiestöd* (SOU:1996:90) och implementeras från och med höstterminen 2001 framförs två huvudsakliga skäl till förändringarna: 1) att en begränsad rätt till studiemedel leder till en minskad skuldbörda för såväl den enskilde medborgaren som staten. En lägre initial skuld innebär både att den enskilde kommer att ha större möjlighet att betala tillbaka skulden (relativt snabbt) och att statens utlägg och risk blir mindre. 2) Om studenterna utexamineras skyndsamt kommer de även att bidra till en "reell" ekonomisk produktion snabbare. Det sistnämnda skälet är tydligt i båda reformerna och kan exemplifieras med följande uttalande i prop.

Kostnaderna för utbildning och studiestöd kan ses som en samhällelig investering som ger avkastning i ett senare skede i form av ökad ekonomisk tillväxt och social och kulturell utveckling. Stora resurser tas i anspråk dels i form av direkta kostnader i samband med undervisningen, dels i form av utebliven produktion under utbildningstiden. Effektiviteten och kvaliteten inom samtliga delar av utbildningssystemet är således av stor vikt” (prop. 1999/2000:10 s. 65).

Studiemedelssystemet understöds och understöder det tredje systemet, *projektsystemet*, vilket innebär det tryck universitetssystemet utsätts för via en heterogen samling av tänkande utifrån projekt. Ett tänkande där dels frågor om effektiv tidsanvändning för att uppnå önskad produktivitet inom själva utbildningen – att lära sig det som behövs i ”verkligheten” och inte ”onödiga” teorier – ; dels ett tänkande om att uppfylla en del av den enskildes ”livsprojekt”, det vill säga att börja säkra den karriär som möjliggör en skörd av de ekonomiska och sociala frukter som leder till fullbordandet av detta livsprojekt – eller kanske snarare delprojekt. Det är tydligt i båda reformerna att staten avser att uppmärksamma studenten på att redan under studietiden börja planera sitt liv för en efterkommande situation.

I 1988/99 års proposition Om studiemedel hoppas regeringen på att: ”Ur individens synpunkt kan begränsningen av antalet tillåtna studietimer ge anledning till en bättre studieplanering. Långa studietider, som inte leder till examina eller yrken som efterfrågas på arbetsmarknaden, kan bli en tung kostnadsbörda både för den enskilde och samhället” (prop. 1988/89:116 s. 38). De tre systemen sammanstrålar i en punkt som utgörs av ett tänkande om *genomströmning*. Logiken om genomströmning uttrycks i samtliga fall genom att det understryks hur viktigt det är att studenten, eller studierna, eller återbetalningen av studieskulderna, flyter genom systemen utan några hinder på vägen. Ett hinder innebär en fördröjning vilken förstås som något negativt: en omväg. I *universitetets tilldelningssystem* skall studenter flöda igenom utan omvägar, för att en fördröjning av planerade intäkter inte skall uppstå. I *studiemedelssystemet* är genomströmningen viktig av åtminstone två skäl: Dels för att utan fördröjning säkerställa kadern av skattebetalande medborgare som finansierar statens verksamhet i allmänhet; dels för att förkorta återbetalningstiden på studielånen vilket anses gynna såväl den enskildes som statens finansiella ekonomi. *Projektsystemet* prioriterar logiken om genomströmning för att motverka en fördröjning av att nå ett visst mål. Detta tredje system som löper genom de två förstnämnda materialiserar sambandet mellan produktivitet och tiden som *bristvara*: projektet utgår nämligen från en fråga om hur tidsanvändningen kan effektiviseras länkad till en verkningsfull resursanvändning. Det är således viktigt för samtliga tre system med en *effektiv genomströmning*.

<sup>87</sup> Handboken fyller en trippel av funktioner: Den främjar författarens position i forskarvärlden och dess ordnande efter såväl antal publikationer, som citeringstillfällen. En högt skattad handbok inbjuder andra artikel-författare som inte är så insatta i ämnet, exempelvis om Foucault, att ändå göra vissa standardiserade uttalanden vilket ”inte” kräver ett studium av filosofens egna studier. Ur ett lärarhänseende fyller den funktionen att studentens tidsanvändning för att ”förstå” och ”kunna” Foucault komprimeras, vilket både bidrar till att studenten kan lämna studiesystemet så snabbt som möjligt för att sedan delta i en ”reell” produktion av (ekonomiskt och akademiskt) mervärde och understödjer en tidsmässig (och därigenom ekonomisk) effektivitet av lärartimmar. Tids- och personalkrävande seminarier kring Foucaults originaltexter undviks således. Men den kommentar en handbok utgör kan även innebära en strategi för att bemöta en överhängande tidsbrist hos den akademiske författaren. Den teoretiker kommentaren redogör för i sin begreppsliga matris är författaren nämligen ofta redan insatt i genom tidigare forskningsprojekt. Frigörandet av tid för senare projekt genom att omarbeta sedan tidigare texter, utkast eller fragment om teoretikern, utgör således den tredje funktionen.

<sup>88</sup> Det kanske mest berömda tillfället är passagen i *Vetandets arkeologi* (1969/2002 s. 32) där Foucault uppfordrande kräver av oss att inte mantalsskriva honom. Än tydligare formuleringar återfinns exempelvis i inledningen till *Njutningarnas bruk* (Foucault 1984a/2002b), och i intervjun ”The Concern for Truth” (Foucault, Ewald 1984/1990). I det första fallet motiverar Foucault hela den omarbetning av analysgången och den mångåriga försening av utgivningen som detta innebar med att filosofins uppgift innebär en askes: en självövning i tänkande (jfr Foucault 1984a/2002b s.12). I det andra fallet berättar Foucault för François Ewald

vad det intellektuella arbetet med en tänkandets kritiska historia innebär för honom: "But, for me to work is to try to think something other than what one thought before" (Foucault, Ewald 1984/1990 s. 256).

<sup>89</sup> Två problem uppenbarade sig här för Foucault, å ena sidan utelämnas den för honom viktiga dimensionen att sätta sig själv på spel i företaget genom att riskera att inte lyckas (jfr Foucault, Fontana 1984/1990 s. 47-48); å andra sidan att han de facto hade givit upp eftersom hans arbetssätt handlar om att försöka tänka på ett sätt som ingen annan tidigare har tänkt, där ett moment om att även omforma sig själv, sitt tänkande, är själva nerven i forskningsarbetet (Foucault, Ewald 1984/1990 s. 256). I intervjun "The Concern for Truth" blir Foucaults motstånd mot ett användande av begreppsliga matriser tydligt, när han förklarar sitt initiala misslyckande med tecknandet av en sexualitetens historia:

Out of Laziness. I dreamt that the day would come when I would know in advance what I would want to say and all I had to do would be to say it. It was a symptom of the ageing process. I imagined that I had at last reached the age when all one has to do is to unroll what is in one's head. It was at the same time a kind of presumption and a way of giving up. But, for me, to work is to try to think something other than what one thought before (Foucault, Ewald 1984/1990 s. 255-256).

<sup>90</sup> En sådan slutsats drar exempelvis Magnus Hörnqvist i boken *Foucaults Maktanalys* (1996 s. 20-21) som citeras ovan. Hörnqvist bortser dock från att Foucault hela tiden tänker subjektet som *form* och inte som en *substans* vilket, exempelvis, traditionella liberala tänkare gör (jfr Foucault 1961a/2006, 1966/2002, 1966b/1987, Foucault 1979/2008, Foucault, Fontana, Pasquale 1976/1980, Foucault, Ewald 1984/1990).

<sup>91</sup> De praktiska tillvägagångssätten och teoretiska element som bär hans studier är i stor utsträckning invända i och samtidiga med själva analysen av det empiriska materialet: de formuleras både som utgångspunkter för studien och ges genom själva utförandet av studien. Den trevande och negativt uppbyggda förklaringen av det arkeologiska förhållningssättet i *Vetandets arkeologi* (Foucault 1968/2002) indikerar hur varje analys från *Vansinnets historia* (1961/2006) till och med *Orden och tingen* (1966/1994) är intimt förbunden med de speciella problem varje empiriskt material ställer: ibland ligger fokus vid begreppsbildningen, andra gånger vid objektsbildningen eller utsägelsemodaliteterna: vid något enstaka och rörigt tillfälle vid strategibildningen (jfr 1969/2002). Än tydligare blir detta förhållande i de arbeten som avhandlar maktrelationerna. Med utgångspunkt från Foucault är det även svårt att ange en slutgiltig och definitiv definition av en tänkare om vi tänker med teoretikern. Att nå vägs ände med en teoretiker innebär inte den punkt där det är möjligt att koncist – eller i en längre text – kunna ge det definitiva, allomfattande och slutgiltiga porträttet av tänkaren. När vägs ände nås med någon vi tänker med är det istället ett resultat av att vi ger upp den relation det innebär att tänka med honom eller henne. Att tänka med någon innebär nämligen en fortgående process där nya frågor ständigt väcks: nya förskjutningar korsas med gamla repetitioner (jfr Foucault, Barbadette, Scala 1984 /1990, Foucault, Riggins 1983/1990, Foucault, Fontana 1984 25/1990, Foucault 1984/2002a).

"Man blir aldrig färdig med Foucault" (Sunesson 1987/2001 s. ), som Bengt Olle Bengtsson säger i sitt förord till *Vetandets arkeologi* (s.7)

<sup>92</sup> Den vikt Foucault lägger vid den här typen av arbetssätt kan illustreras av följande passage från installationsföreläsningen: "Vi är många som står i oändlig tacksamhetsskuld till Jean Hyppolite. Då det utan tvivel är av honom jag har lånat både meningen hos och möjligheten av det jag gör och eftersom han så ofta har skänkt mig ljus när jag har famlat i mörkret, har jag velat avsluta presentationen av mina projekt i hans tecken och erinra om honom" (Foucault 1970/1993 s. 55).

<sup>93</sup> Foucault lägger stor vikt vid att ha en uppsättning av filosofer att tänka med vilka han avhåller sig från att kommentera. Kommentaren är visserligen ett pedagogiskt instrument han själv använt sig av i filosofiundervisningen i rollen som universitetslärare. Men samma funktion som gör kommentaren åtråvärd i den ämnesdisciplinära pedagogiska situationen innebär även dess omöjlighet för Foucault i ett historisk-filosofiska arbete: viljan att fastställa en definitiv sanning om den filosof som kommenteras, varigenom användningsområdena läses fast (jfr Foucault, Brochier 1975/1980). Möjligheten till en fortgående process där nya frågor ständigt väcks omöjliggörs genom kommentarens stelnade "sanna" form. Spelet mellan nya förskjutningar

som korsas med gamla repetitioner förbyts mot monotona, identiska, repetitioner. Visst kan Foucault tänka sig att någon gång skriva en utförligare kommentar om Nietzsche, Heidegger eller någon annan för honom viktig filosof, men de kommer då "no longer be instruments of thought for me" (Foucault, Barbadette, Scala 1984/1990 s. 250). Motviljan att kommentera de filosofer han tänker med och hur dessa verkar i hans arbete är en bidragande orsak till svårigheten att ge en balanserad bild av hur han förhåller sig till existentialism, fenomenologi etc. Foucault har dock publicerat en kortare text om Nietzsche; ett hommage till Jean Hyppolite åra: "Nietzsche, Historia, Genealogi". Det är exempelvis omöjligt att utesluta Mearleau-Pontys tänkande från Foucaults, även om det rör sig om en variation, skillnad mellan dem (jfr Mearleau-Ponty 1964/1998, Deleuze 1988a/1990): eller att motståndet mot existentialismen är så kompakt att Foucault inte låter sig tänka genom Kierkegaard. "Foucault was a great reader of Kierkegaard, although he ever mentions this author, who nonetheless had for him an importance as secret as it was decisive" (jfr Foucault 1982/2005 s. 23 not 46). Uttalandet görs i en av de kommenterande noter som följer den publicerade editionen av Foucaults kurs *The Hermeneutics of the subject* vid Collège de France vintern/våren 1982. Den publicerade upplagan baseras på både ljudupptagning och Foucaults skrivna manus. De kommenterande noterna används för att sätta in vissa uttalanden i föreläsningarna i ett sammanhang; exempelvis andra texter av Foucault där samma tema tas upp. I det här fallet rör det sig om hur Foucaults uttalande: "Like a sort of challenge and defiance, a desire for radical ethical change, a sort of moral dandyism, the assertion-challenge of a fixed aesthetic and individual stage" (Foucault 1982/2005 s.12) både refererar till Baudelaire och anspelar på Kierkegaards tänkande.

<sup>94</sup>Liksom Kusch försöker han förlänga det tänkande som han undersöker och i viss mån väva in det i sitt; vilket innebär att det tänkande som undersöks utsätts för vissa förskjutningar. Förskjutningarna är inte så stora att de direkt kan avvisas som icke relevanta uttrycksätt om filosofen. Men samtidigt öppnar de för kritiken och frågan om det "verkliga" är Nietzsche och Nietzsches filosofi vi möter i boken *Nietzsche och filosofin* (Deleuze 1963/2003); är det inte ett uttryck för Deleuze eget (önske)tänkande? (jfr översättaren Johannes Flinks förord till Deleuzes *Nietzsche och filosofin*). Attityden eller tekniken att tänka med är alltså närvarande i det Deleuze kallar för sin "dramatiseringsmetod". Vi möter den i arbetet om Leibniz i *Vecket: Leibniz & barocken* (Deleuze 1988b/2004), där vecket och veckningar blir det tema som han förlänger i sin redogörelse över Leibniz tänkande och dess relation till barocken. Ytterligare ett exempel är arbetet *Tusen plåtar* tillsammans med Félix Guattari där bland annat Hjelmsteds lingvistik används på ett sätt som lingvisten kanske inte hade tänkt sig (jfr Deleuze, Guattari 1980/2007). Trots att Foucault och Deleuze möts på många punkter i respektive filosoferande innebär ändå den sistnämndes arbete Foucault (Deleuze 1988a/1990) vissa förskjutningar från Foucaults tänkande; Deleuze prioriterar vissa teman annorlunda än Foucault. Vecket är både titeln och huvudtemat, och med det förknippade praktiker såsom explicera (vecka eller veckla ut) och implicera (vecka eller veckla in), för det arbete om Leibniz Deleuze färdigställer samtidigt med boken om Foucault. Kanske är Deleuze vid den här tidpunkten besatt av vad vecket kan tillföra det filosofiska tänkandet? En besatthet som gör att han ser det överallt och även framhåller ett tema om dubblören i Foucaults tänkande, vilket i sig innebär att vi uppmärksammar just veckningar? Vecket (att vecka, veckla in, veckla ut, utveckla, inveckla etc.) är dock ett fortgående tema i Deleuze tänkande. Redan 1968 är latinets två ord *explicare* och *implicare* (explicera och implicera i ordens alla betydelser) ledande analysbegrepp i den sekundära doktorsavhandlingen *Expressionism in Philosophy: Spinoza*. I Deleuzes Foucault förbinds Dubblören även med ett moment av upprepning/skillnad: är detta ett uttryck för Deleuze öga för problematiken kring upprepning/skillnad han utvecklar redan i den primära doktorsavhandlingen *Difference and repetition* (Deleuze 1968a/1994)? Upprepning/skillnad som tema för Foucaults tänkande går nämligen som en röd tråd genom Deleuze arbete om filosofen (Deleuze 1988a/1990). Slutligen, är inte det ledmotiv om kraftförhållandena (kraft-på-kraft, taften från utsidan etc.) i Foucault (Deleuze 1988a/1990) ett uttryck för en Deluziansk vitalism funnen i *Tusen plåtar* snarare än i de maktrelationer Foucault talar om? Deleuze förstärker och förskjuter antagligen i viss mån Foucaults tänkande; men samtliga teman Deleuze hänger sig åt under olika perioder varierar också av Foucault: en viss form av vitalism återfinns i analysen av Bichat (1963, *Klinikens födelse*) och den grekisk-romerska livsstilistiken (1984, *Njutningarnas bruk och Omsorgen om sig*), upprepning/skillnad är grundläggande i Foucaults tänkande kring identiteten, eller förhållandet till olikheten 1969 i *Vetandets arkeologi*, eller tidigare i arbetena om Blanchot och Rousset; även där implicerar dubblörens veckningar (explicera, implicera) upprepning och skillnad.

Hur jag förhåller mig till detta återkommer jag till om en liten stund. Men ett drag som jag finner mycket tilltalande i både Foucaults och Deleuze tekniker att tänka *med* andra är att de undviker en polemisk ton: de identifierar de punkter de tycker är intressanta i ett visst tänkande och utvecklar dessa. De skall användas för att bidra med något i ett visst sammanhang, som Kusch (1991) uttrycker det.

<sup>95</sup>Avhandlingen, som jag inte kommer att redogöra för i detalj här, består av två delar. I den första delen avhandlas Foucaults "arkeologi" och då främst arbetet *Vetandets arkeologi* (Foucault 1969/2002). Den andra delen berör "genealogin" och i huvudsak "makt", eller Foucaults teori om makten som Kusch uttrycker saken, dess förhållande till "vetande" samt hur "makt/vetande" kan relateras till vetenskapsstudier. Avståndet mellan övriga nämnda exempel på arbeten som tänker *med* (och om) Foucault och Kusch variation beror i hög grad på Kusch uttalande vilja att distansera sig från Foucault och inlemma den senare i en rationalistisk rekonstruktion:

Instead, I seek to formulate what I take to be the central theses of the book in a language that is as clear and precise as the inherent difficulty of the very topic allows for. Rational reconstruction also implies a criterion of selection. I do not attempt to provide a full commentary on all aspects of the book, nor do I engage the book in a debate over those concepts and ideas that are less important for my present concerns or that I regard as obscure; to add yet another deconstruction of the notoriously opaque notions like episteme or archive to the criticism already found in the literature seems superfluous (Kusch 1991 s. 4).

<sup>96</sup> Kusch använder exempelvis följande två formler när han skall beskriva hur Foucault förstår makten:

Thus Foucault does not confine himself to conceptualizing the power relation (R) as an act issuing from the power exerciser (a) to the power subject (B):

$$\begin{array}{c} R \\ a \rightarrow b \end{array}$$

[...] but he rather proposes that the power relation be conceptualized 'inside-out'. In other words, the mechanisms necessarily involved in relation of power are taken as determining a and b i.e. as shaping a and b in different ways. This implies that we must attend not only to a and b, but also to their respective relations (R', R'') to the mechanism (m) involved in R:

$$\begin{array}{c} R' R'' \\ a \leftarrow m \rightarrow b \\ R(a, b) \end{array} \quad (\text{Kusch 1991 s. 131-132}).$$

<sup>97</sup> Positivitetens simultana karaktär markeras av att den både är ett historiskt *apriori* (genom upprepning av vissa tidigare givna element, diskurser) som både formas av de nya element som tillförs en viss diskursiv formation och anger reglerna för diskursen. Positivitetens decentrerade karaktär innebär att den inte kan återfinnas i något som diskursens centrum (den kan inte lokaliseras till en viss punkt), varifrån allt styrs, utan att den återfinns i spridningen.

<sup>98</sup> I en intervju med Raymond Bellour för tidskriften *Les lettres Françaises* säger Foucault 1967 att:

Yes for my object is not language but the archive, that is to say the accumulated existence of discourse. Archaeology, such as I intend it, is kin neither to geology (as analysis of sub-soil) nor genealogy (as description of beginnings and sequences); it's the analysis of discourse in its modality of archive (Foucault, Bellour 1967/1989 s. 25 kursivering i original)

Två år senare, 1969, i en intervju med Jean-Michel Palmier för *Le Monde* upprepar Foucault arkivets centrala roll i den arkeologiska analysen:



---

Q: Could You clarify this concept of archaeology which is essential to your undertaking?  
MF: I have used it as a play on words to designate something that would be the description of the archive and not at all the discovery of a beginning or the bringing to light of the bones of the past. By the archives, I intend first the mass of things spoken in a culture, conserved, valorized, re-used, repeated and transformed” (Foucault, Palmier 1969/1989 s. 58 kursivering i original).

<sup>99</sup> Kusch uppfattar ändå, i det stora hela, dessa möjlighetsvillkor för Foucaults operationsätt intuitivt, även om han inte förmår, med sina orienteringspunkter för tänkandet, att uttrycka dessa regler klart eller precis och därför också känner sig tvungen att lämna frågan om arkivet därhän. I en diskussion om hur Foucault förhåller sig till vetenskapers kontinuitet och diskontinuitet understryker Kusch att dels förändringen sker gradvis (alltså inte genom revolutioner), dels att Foucaults projekt vare sig delar Kuhns revolutionära, cykliska, förlopp eller att frågan om inkommensurabilitet egentligen inte är relevant i Foucaults arkeologiska analys. Även om det inte utsågs klart och precis i texten uppfattar Kusch det moment av upprepning/skillnad som Foucault arbetar med i tänkandets förändringar: En upprepning av ett tidigare tänkande, men med en förskjutning vilket ger det en annan innebörd. I *Klinikens födelse* tydliggörs hur Foucault tänker i termer om upprepning/skillnad, när Bichat går via en medicin som anses vara utdaterad och knyter an den till Pinels samtida och godtagna medicin:

“But for Bichat, the re-reading of Morgagni did not involve a break with the clinical experience that had just been acquired. On the contrary, fidelity to the method of the clinicians and, even beyond that method, the anxiety, which he shared with Pinel, to provide a basis of nosological classification, remained essential. Paradoxically, the return to the questions of *De Sedibus* was made on the basis of the problem in the grouping of symptoms and in the ordering of diseases” (Foucault 1963/1994 s. 127 kursiv stil i original).

Därför handlar det inte, som Kusch påpekar, om en fråga om en kommensurabilitet eller inkommensurabilitet mellan två tänkanden, utan om att vi inte har ett direkt tillträde till ett tidigare tänkande (jfr Kusch 1991 s. 99 Foucault 1963 s. 127 ff., 1966/1994 s. 304).

Förutom en rationalistisk rekonstruktion med utgångspunkt i ett visst klarhetsideal riktas Kuschs tänkande med Foucault genom en angloamerikansk vetenskapsociologi. Sistnämnda riktpunkt tydliggörs dels genom att Kusch relaterar Foucault till, exempelvis, Thomas S. Kuhn och Larry Laudan, dels genom avhandlingens undertitel: *An investigation into Archaeological and Genealogical Science Studies*. Foucaults undersökningar inlemmas på så sätt i vetenskapsstudier. En sådan placering är inte helt främmande med tanke på att Foucaults studier ändå berör psykiatri i *Vansinnets historia* (1961/2006), den kliniska medicinen (kliniken som både undervisningssjukhus och en plats för behandlande av patienter) i *Klinikens födelse* (1963/1994), humanvetenskaperna i *Orden och tingen* (1966/1994), psykologi, kriminologi och pedagogik i *Övervakning och straff* (1974/2001). Med positioneringen i vetenskapsstudier sker dock ytterligare en serie förskjutningar som innebär att *vetande* som en distinkt analysnivå grumlas, eller kanske till och med omöjliggörs. Kuschs förhållningssätt innebär för det första att *tanke*systemens historia sätts inom parentes. Studieobjektet rör inte de vetanden som möjliggörs och interagerar, konfronterar och transformerar varandra i ett givet tanke-system. Analysen riktas mot den *naturvetenskapliga kunskapen*. För det andra, innebär detta en tendens till att skillnaden och spelet mellan *Savoir* och *Connaissance* kollapsar när fokus riktas mot en analys av den vetenskapliga kunskapen. *Vetande* är ju ett mellanrum mellan erfarenheten (opinion) och den vetenskapliga kunskapen, vilket medför att den också är ett villkor för det vetenskapliga, samtidigt som den arbetar på en annan nivå än den ”rena” erfarenheten (opinionen) och vetenskapen (jfr Foucault 1969/2002, Foucault, Bellour 1966/1998, Foucault, Ewald 1984/1998, Foucault, Rabinow 1984/1997).

För det tredje anpassas språkbruket – och därigenom även själva riktningen i Foucaults tänkande – till en typ av vetenskaps- och teknikstudier, där ”det sociala” utgör en viktig orienteringspunkt för de språkliga prestationerna. Istället för att markera en skillnad samt ett spel mellan vetenskap och icke-vetenskaplig (erfarenhet, opinion) och därigenom även möjliggöra vetandet som analysnivå inkorporeras det icke-vetenskapliga i en otidlig domän om det ”sociala” (jfr föregående kapitel om skillnaderna mellan det sociala axiomat inom

STS och Foucaults tänkande).

Foucaults tänkande omvandlas till en "sociologi". Det tydligaste exemplet är Kuschs förskjutning av Foucaults tänkande kring makten till att omfatta en "social makt". Språkbruket ligger närmare Barry Barnes, en av grundarna av det starka programmet inom SSK, det vill säga en sociologi riktat mot den naturvetenskapliga kunskapen. Foucault undviker i så hög grad som möjligt att ge en definition av makten, att skriva in den i en maktteori. Det närmsta en definition vi kommer är att "makt" i Foucaults användning alltid syftar på maktrelationer vilka tas för öppna strategier (kraft-på-kraft förhållanden). Uttrycket "social makt" innebär på så sätt både något mer och mindre än maktrelationer. Det betyder mer eftersom det kan syfta på allt som inte är individuellt. Det betyder *mindre* eftersom det inte kan inkludera sådant som inte kan inkvarteras under "det sociala". I Kuschs arbete med Barnes och Foucaults användningar av "makt" finns ytterligare en viss diskrepans. Barnes talar visserligen om "makt" som kapacitet vilket implicerar ett utövande. Även Foucault understryker maktrelationernas utövande karaktär. Kusch mixtur av Barnes och Foucaults användning av maktermen innebär dock en viktig – och stor – förändring: i Barnes tänkande kring makten är detta något som innehålls av vissa. En princip Foucault avvisar dels genom att tala om makt-motståndsförhållanden eller kraft-på-kraft förhållanden, dels genom att göra en distinktion mellan dominansförhållanden och maktrelationer. En fjärde förskjutning kan tilläggas. Barnes analys är inriktad mot relationen mellan social makt och naturvetenskap. Kusch övertar den utgångspunkten för analysen, varigenom Foucaults konstellation *makt/vetande* byts mot (*social*)*makt/naturvetenskap* (jfr Kusch 1991).

<sup>100</sup> McNay relaterar bland annat Foucaults tänkande med Jürgen Habermas och Seyla Benhabib och deras respektive tänkande kring en deliberativ demokrati. Liksom Paras (2006) och O'Leary (2002) framhåller McNay att Foucault här rör sig med ett subjekt med autonomi. Ett subjekt vars autonomi är prioriterat att försvara. McNay ser inga problem i detta utan använder det som en strategi för att kunna föra en befriande politik.

<sup>101</sup> Eric Paras (2006) menar att i de tidiga arbetena (i viss mån *Vansinnets historia* och i allra högsta grad studierna *dessförinnan*) är det möjligt med en (autonom) subjektivitet emedan de mellersta arbetena gör upp med ett sådant subjekt; i de sista arbetena om etiken är sedan pendeln tillbaka på ursprungspositionen. Paras hållning innebär en viss misstanke *visövi* Foucault när den sistnämnde trots allt försöker hävda en viss kontinuitet mellan de tidigare och de senare arbetena: det rör sig snarare om efterhandskonstruktioner för att få de olika heterogena delarna att passa in i Foucaults historia om sanningen, eller tankeystemen, än reella förekomster, menar Paras.

Med de studier som föregår den primära doktorsavhandlingen om *vansinnets historia* syftar Paras (2006) på texter såsom boken *Mentalsjukdom och psykologi (Maladie Mentale et Psychologie/Mental Illness and Psychology)* och introduktionen till den schweiziske psykiatrikern Ludwig Binswangers *Dröm och existens*, båda publicerade 1954. Texten om Binswangers existentiellistiska psykiatri skrevs 1953 i samband med att Foucault tillsammans med Jacquelin Verdeaux översatte Binswangers korta text *Traum und Existenz* till franska (*Le rêve et l'existence*, 1954). Ombedd av Anne Foucault, Michels mor, tar Jacquelin Michel till sin skyddsling när han flyttar från Poitiers till Paris. Jacqueline är en av familjen Foucaults äldsta vänner och arbetade som narkosköterska hos fadern fram till tyskarnas intåg i staden, då hon flyttade till Paris. När Michel Foucault flyttar till Paris har Jacqueline omskolat sig inom psykologin och arbetar tillsammans med sin man Georges Verdeaux. Via den schweiziske psykiatrikern Roland Kuhn kommer Jacqueline i kontakt med Ludwig Binswanger och dennes "existentianalys". Binswanger ser gärna den korta texten *Traum und Existenz* utgiven på franska. Jacquelin Verdeaux accepterar och tar Michel Foucault till sin hjälp med översättningen, inte minst på grund av de många och komplexa filosofiska termer Binswangers text innehåller då han främst utgår från Martin Heidegger i formulerandet av existentiellanalysen (jfr Eribon 1991). Foucaults introduktion blir ungefär dubbelt så lång som Binswangers text (jfr Foucault 1954/1993 med Binswanger 1954/1993).

<sup>102</sup> Timothy O'Leary ger ett mycket tydligt exempel på vad det innebär att tänka med någon:

My approach - which focuses on the emergence of an aesthetic ethics from Foucault's engagement with ancient philosophy - is intended to complement and extend the kind of positive, creative reception of Foucault's thought that Bernauer, Rajchman, Flynn and

---

Patton exemplify. While pursuing important criticism of Foucault's late work, the work ultimately gives a positive appraisal of the creative power of this thought and offer interpretation that is both critical and affirmative (O'Leary 2002 s.10).

Den filosofiska uppgiften ligger således inte vid att finna fel i och vederlägga ett visst arbete, utan i stället att utveckla det; att finna punkter som går att förlänga och i viss mån förvränga utan att avståndet till det ursprungliga tänkandet blir allt för långt. Timothy O'Leary (2002) noterar liksom, McNay, Paras och O'Leary, en viss skevhet i förhållandet mellan subjektet som självrelation och det "decentraliserade" subjektet i de tidigare arbetena och hur det förnämnda även innebär en återgång till ett subjekt med autonomi, i sin undersökning om vad Foucaults livsstilistik – som ett etiskt-asketiskt-estetiskt projekt – innebär och hur den kan tänkas utvecklas. Jag kommer att återvända till frågorna om en eventuell förändrad syn på subjektet och återinförandet av en autonomi för subjektet i de senare arbetena i avsnitt (IV). Mitt svar på hur relationen mellan subjektet i arbetena om etiken och i de som föregår dessa ser ut kommer dock att avvika jämfört med McNay, Paras och O'Leary: det finns nämligen en möjlig förskjutning i hur Foucault operationaliserar termen "autonomi" vilket återspeglas i hur erfår, eller anser att vi skall erfara, gränser, vilket är en viktig fråga för själva analysen i det här arbetet.

<sup>103</sup> Artikeln "Subjection, Resistance, Resignification: Between Freud and Foucault" (1995/2007) ur *The Psychic Life of Power* är ett exempel på detta. Artikeln tar sin utgångspunkt i Foucaults uttalande i *Övervakning och straff* om att "kroppen är själens fängelse". Hur kommer det sig, frågar Butler, att denna själ kan ta kontroll över kroppen och därigenom individens identitet, utan att individerna gör motstånd. Var finns möjligheten till motstånd mot dessa makttekniker? En del i Butlers svar på denna problematik är att vända sig till psykoanalysen, och särskilt Lacan, och införa "psyket" i analysen. "Psyket" eller närmare bestämt det undermedvetna är nämligen en möjlig plats till ett sådant totalt dominerande som hon upplever att uttalandet om att "själen är kroppens fängelse". Butler tänker alltså här både med Foucault och olika psykoanalytiska riktningar: där Foucault ifrågasätts och omformuleras via psykoanalysen och vice versa (Butler 1995/2007). Butler säger bland annat att:

In what sense is this soul much more profound than the prisoner himself? Does this mean that the soul pre-exists the body that animates it? How are we to understand such a claim in the context of Foucault's theory of Power? Rather than answer that question directly one might for the purposes of clarification counter-pose the "soul", which Foucault articulates as an imprisoning frame, to the psyche in the psychoanalytical sense (Butler 1995/2007 s.86).

Jag finner dock vissa problem med några av Butlers utgångspunkter om "själen" och hur "makten" artikuleras i undersökningen. Det finns en viktig passage i det här sammanhanget som Butler förbiser:

Mably har en gång för alla formulerat principen: "Mätte straffet, om jag så får uttrycka mig, drabba själen snarare än kroppen" (Foucault 1974/2001 s. 24).

Att själen får en central plats i Foucaults studie utgår från en iakttagelse av det empiriska materialet. I övergången från de brutala kroppsstraffen till det milda "humana" fängelset sker en förflyttning från en fokus på kroppen till "själen". Genom att denna själ så att säga uppträder ges en yta för pedagogik, psykologi och psykiatri att fästa sig på och göra sitt intåg på bestraffningens fält. Varje bestraffning motiveras av att det egentligen rör sig om en förbättringsteknik, den är till för allas bästa och inte ett straff i egentlig mening. Men Foucault vill med sin studie understryka att kroppen inte alls undantas eller undslipper bestraffningens (förbättringsteknikens) fokus. Straffet och kroppen införs nämligen in i ett sammanhang av en framväxande kapitalism där ackumuleringen av mervärde prioriteras. Härigenom blir det inte längre intressant att stympa kroppen, utan att istället se till att dess krafter och de utkomster vi kan få från kroppens arbete maximeras: kroppen måste "tämjas". Disciplinering av själen och kroppen i olika sammanhang blir därför allt viktigare. Och det är detta Foucault framför allt beskriver i hur den disciplinära makten är något som är gemensamt för armén, fängelset, skolan, fabriken och att den fortfarande gör sig gällande i fängelset. Det är på så sätt ingen

studie av beteendena vid en viss plats och en viss tidpunkt. Butler framhäver en makt som är tvingande, vilket naturligtvis även är mycket tydlig i *Övervakning och straff*, men där finns också makten förstådd som ett kraft-på-kraft förhållande: kropparnas krafter som den disciplinära makttekniken försöker tämja. Ett kraft-på-kraft förhållande som i sig låter ett motstånd tala om sig, även om Foucault inte uttalar det särskilt explicit i nämnda bok.

<sup>104</sup> Artikeln "What is Critique?" (Butler 2000/2004) från *The Judith Butler Reader*, är ytterligare ett exempel på detta. Här tar Butler sin utgångspunkt i Foucaults föreläsning vid Franska filosofisällskapet den 27 maj 1978 med just titeln "What is Critique?". Temat för texten är alltså vad det kan innebära att erbjuda en kritik om något och hur vi eventuellt kan förstå "kritikens" innebörd på ett annat sätt än vad som vanligen görs. Foucault används här som ett sätt att uttrycka det som både Raymond Williams och Theodor Adorno siktar mot i det de kallar för "kriticism". Foucaults föreläsning flankeras med de senare arbetena "What is Enlightenment?" och framför allt *Njutningarnas bruk* för att formulera ett svar på den inledande frågan om vad en kritik kan innebära. Judith Butler framhåller här hur Foucault formulerar den "kritiska attityden" som en slags dygd i och med att den innebär ett ifrågasättande av makt-vetande relationerna som försöker att upprätta ett allena rådande dominansförhållande, men också att detta ifrågasättande innebär att vi sätter oss själva, som subjekt, på spel. Butler åskådliggör här hur den foucaultianska kritiken både är beroende av de tre axlarna vetande, makt och subjektivering (självrelationen) och att vi måste tänka om gränsen mellan insida och utsida för att förstå hur Foucault använder begrepp som vilja och intentionella val av vissa regler för uppförandet (Butler 2000/2004). I jämförelse med den förra texten av Butler skriven 1995 och den senare, skriven 2000 och omarbetad till 2004, finns ett något annorlunda svar på problematiken om möjligheten till både motstånd mot påtvingade sätt att vara och möjligheten att forma ett eget sätt att vara. I det första fallet går Butler via psykoanalysen och införandet av "psyket" i det andra fallet uppmärksammar hon en viktig passage i den senare Foucaults tänkande angående ett annat sätt att förstå insidan och utsidan på. I det första fallet stannar Butler vid texter där Foucault ännu inte har artikulerat frågan om självrelationen särskilt tydligt. Nedslagen görs främst i *Övervakning och straff* och *Viljan att veta* (jfr Butler 1995/2007 och Butler 2000/2004).

<sup>105</sup> Martin Kusch uttrycker detta förhållande inom tekniken att tänka med Foucault väl i sin avhandling:

In other words my overriding concern is not to determine what Foucault really meant or said – even though I obviously cannot ignore such questions completely – but rather to use his ideas for the purpose of contributing to the debates in the philosophy and sociology of science (Kusch 1991 s. xiii).

Precis som Kusch påpekar kommer vi alltid att i viss mån försöka fastställa vad Foucault har sagt och vad han ville säga med ett visst uttalande. När vi gör sådana bestämningar innebär naturligtvis den befintliga texten – det som Foucault säger i ett visst sammanhang, om ett visst spörsmål; ett begrepp som används på ett särskilt sätt etc. – en begränsning om vad som är möjligt att påstå om Foucaults arbetssätt. Tyngdpunkten ligger dock på den omvandlande aspekten: att låta Foucault bidra till att forma vårt tänkande för ett visst ändamål. I Kusch fall rör det sig om att kunna bidra till att stärka och utveckla vetenskapssociologins ställning; framförallt för att visa hur Foucaults sätt att förstå "makten", eller snarare maktrelationerna, är möjlig att kombinera med och stärka Barry Barnes maktbegrepp. Det finns även ett mål att implementera Foucault i ett filosofiskt tänkande som annars domineras av en "analytisk" riktning (jfr Kusch 1991).

<sup>106</sup> I en kommentar för att sätta Foucaults föreläsningsserie vid Collège de France på temat "Samhället måste försvaras" utgår Alessandro Fontana och Mauro Bertani från ett sådant förhållningssätt till Foucaults labyrintiska tänkande med ständiga upprepningar, skillnader och dubbleringar av det tidigare tänkta:

Eftersom problematiken berikas under trycket av deras olika händelser och inre utveckling vore det lönlöst att till varje pris försöka skriva in dem i en fullständig samstämmighet eller en obruten, linjär kontinuitet. Tvärtom handlar det varje gång om en återvändande rörelse: så länge han levde slutade Foucault aldrig att "läsa om", omformulera och omtolka sina tidigare verk i ljuset av de senaste, i det oavbrutna omarbetande som är så kännetecknande för honom. Det är just därför som han alltid försvarade sig mot idén om att han skulle ha

---

lagt fram en "allmän teori" om makten, en idé som många tycks ha haft, till exempel vad gäller "panoptismen". Angående sanning/makt och vetande/makt sa han 1977: " [...] Jag har ingen allmän teori, och jag har inte heller något säkert verktyg" (DE, III, 216:404) (Fontana, Bertani 1997/2008 s. 248-249).

<sup>107</sup> Jag använder här de svenska titlarna på föreläsningsserierna så som de anges i den svenska översättningen av 1976 års kurs "Samhället måste försvaras" (Foucault 1976/2008). Kursernas datering utgår från det år föreläsningarna gavs, det vill säga under Collège de France vårtermin mellan januari/februari och mars/april. Föreläsningsserien *Den psykiatriska makten* avviker dock från det allmänna schemat då den ges från den 7:e november 1973 till och med den 6:e februari 1974.

<sup>108</sup> Roussels bok *Impressions, d' Afrique* konstrueras efter det metagram *Parmi les Noirs* börjar och slutar med: "les lettres du blanc sur les bandes vieux billard", samt "les lettres du blanc sur les bandes du vieux pillard". Även om den första meningen aldrig förekommer i den polerade texten, så styr den hela berättelsens konstruktion genom att arbeta som en initial sats utifrån vilken Roussel sedan broderar ut språket. Den ligger således tyst i den text som läses och den senare tvingas hela tiden att återvända till den, eftersom den är grunden för de nödvändiga förskjutningarna. Den andra satsen är exempelvis beroende av den första, genom att Roussel har den som utgångspunkt för att sedan leta efter ett annat avslutande ord som i uttal och rytm liknar den första satsens avslutande ord. Den andra satsen är inte heller den klart urskiljbar i den polerade text vilken utgör *Impressions, d' Afrique*, men den är ändå närvarande som en slags vattenstämpel; synlig när vi väl dels förstått själva tillvägagångssättet, dels vet att meningen används som en del i ett metagram (jfr Roussel 1932/1995, Foucault 1963/2004).

<sup>109</sup> *Chresis afrodision* är förbundet med begreppen *afrodisia*, *chresis*, *enkretia*, *sofosyne*; medan *Epimeleia heautu/Cura sui* i knyts an till *epimeleia/cura*, *mia chora*, *askes*, *epistrophe eis heauton*. Istället för en regelrätt begreppsanalys sätter Foucault samman dessa i ett visst schema, eller konstellation. När Foucault anger konturerna för de moraliska problematiseringarna av njutningarna i *Njutningarnas bruk* ser vi en konstellation bildas av att *Afrodisia*, (de handlingar, gester och beröringar som ger ett slags njutning), *Chresis*, (njutningssätt), *Enkrateia*, (självbehärskning och den ansträngning den kräver), samt, *frihet och sanning* (den fria mannens möjlighet att konstituera sig som detta – subjekt – i det grekisk-romerska samhället: att vara herre och inte slav) veckas in i och förstärker varandra (jfr Foucault 1984/2002b).

Det handlar således om en moralisk problematisering som ingår i en livshållning snarare är en samling av förbud med frågor om hur någon skall handla för att uppnå den fria mannens status; en *levnadskonst* med etiska och estetiska dimensioner. De tidigare analytiska begreppen framhålls inte explicit i dessa undersökningar, likväl opererar de ändå i bakgrunden när konstellationen av *afrodisia*, *chresis*, *enkretia*, *sofosyne* som utgör *Chresis afrodision* (njutningarnas bruk) veckas in i en övergripande tematik där det ingår som ett element i dem: den sexuella renlevnaden utgör en form av njutning kopplat till teman om dietiken (kroppens liv), ekonomiken (äktenskapsinstitutionen), erotiken (särskilt relationen mellan män), den sanna kärleken (visshetens existens). Makt/vetande, dispositiv, styrande- och regerandekonst, maktens mikrofysik osv. är alla närvarande i analysen.

<sup>110</sup> Dessa modus är: *Den etiska substansen* (ontologi) och samlas kring begreppet *epimeleia* i Grekland och *cura* i det latintalande Rom, vilket betyder *omsorg*. Den vägledande principen för tänkandet och handlandet formuleras som *Det mödosamma behovet av att ta hand om sig (vårda) i och genom en "andlig tjänst"*: Kämpa mot de krafter *afrodisia*, och annan njutning innebär, behärska dem och sök skydd mot den. Detta genom en "andlig tjänst" i ett socialt utbyte med andra. En förskjutning finns alltså här i förhållande till 200-talet f.v.t. Där *afrodisia* visserligen förstods som en kraft från det yttre men där man inte sågs som sårbar, utan inbegripen i en tävlan. *Underkastelsesättet* (deontologi) förbinds med begreppet "*Mia chora*" (ett och samma verksamhetsområde): Vilket är en sammansättning av filosofi-läkekonst-moral varigenom dessa tre bildar ett gemensamt fält varvid det inte upprättas någon skillnad mellan "själens" eller "kroppens" åkommor. Den vägledande principen för tänkandet och handlandet samlas kring att du skall upptäcka att du är i ett behövande tillstånd, dvs att du är sjuk eller hotad av sjukdom (*potos* på grekiska, *affectus* på latin), via *Mia Chora*. *Formen för utarbetandet av självet* (asketik) utgörs av begreppet *askes*, det vill säga självövningar som förbinds med vägledande principen för tänkandet och

handlandet om självkänedom och självbehärskning. Det moraliska subjektets teleologi organiseras kring begreppet *Epistrophe eis heauton*: ”omvändelse mot en själv” vars primära vägledande principer för tänkandet och handlandet är ”att vila och glädjas i sig själv”. De två sistnämnda principerna för tänkandet och handlandet, och därigenom även subjektiveringsformerna, är ett belysande exempel på hur de olika ”elementen” förstärker och bygger på varandra; hur de veckas in i varandra då den sistnämnda subjektiveringsformens vägledande princip i sig kräver bland annat självkänedom och självbehärskning.

<sup>111</sup> Foucault talar här om diskursens utestängningssystem; de inre processerna för diskursernas gallring; och systemet för gallring bland de talande subjekten. Diskursens utestängningssystem bildas av det förbjudna ordet, avskiljandet av vansinnet och viljan till sanning. Dessa utestängningssystem verkar så att säga från utsidan (Foucault 1970/1993). Kommentaren, författarprincipen, disciplinerna är de främsta processerna för den inre gallringen av diskursen (Foucault 1970/1993). De talande subjekten gallras i huvudsak genom tre områden: *diskursamfunden, lärogrupperna, social tillägnelse* (Foucault 1970/1993).

<sup>112</sup> Hur denna analys utövas, vad den innebär och hur den skiljer sig från ett arkeologiskt arbetssätt är alltså inte särskilt uttalat och de fyra reglerande principer för analysen, *händelse, serie, regelbundenhet* och *möjlighetsvillkor* organiserar båda undersökningssätten. Reglerna används av Foucault som ett sätt att hålla analyser där vi söker efter en *originalitet, skapelse, enhet* och betydelse på avstånd, snarare än att markera en undersökning som helt bryter med den vi finner i *Vetandets arkeologi* (Foucault 1970/1993). En viss förskjutning sker dock genom att frågan om förfaringssätten (handling-på-handling) ges en viss prioritet. Detta är dock inte uppenbart.

<sup>113</sup> Arkeologins analysen handlar främst om att fastställa hur ett visst vetande eller problematisering får sin form; hur det fixeras och får en viss fasthet där en viss typ av sanningssägande möjliggörs och sanktioneras, medan den genealogiska analysen av förfaringssätten tar sig an rörelseschemat.

<sup>114</sup> Foucault menar att avhandlingens undersökning i alltför hög grad organiserades utifrån en kärna av representationer av vansinne vilket innebär en risk i att hamna inom en mentalitetens historia. För att undvika en sådan problematik bör vi istället hänge oss åt en maktens analytik och utgå från makt/vetande dispositiv, istället för en kärna av representationer. Inriktningen för föreläsningsserien *Den psykiatriska makten* är alltså att undersöka vansinnet och psykiatrin utifrån makt/vetande dispositiv och hur denna spridning och utnyttjande av maktrelationer som detta innebär, med sina *makttaktiker* och *maktstrategier* framkallar och föranleder ett visst *sanningsspel* (exempelvis hävdanden, förhandlingar, experiment och teorier). En utgångspunkt för etablerandet av dispositivbegreppet är att det är ett sätt att kringgå problematiken om att tänka i termer av institution som något enhetligt, fastlagt och stelnat; dispositiv är en *anordning* som sträcker sig utanför en viss institution, det psykiatriska dispositivet i den *Psykiatriska makten*, eller det militära dispositivet i *Säkerhet, territorium, befolkning* är en sammansättning av element från flera olika institutioner, individer, strategier, taktiker, tekniker osv. Att dispositivet är en *anordning* (en viss sammansättning) och en ständig pågående *föränderlighet* kan jämföras med det juridiska området där dispositiv är ett verksamt begrepp: den *dispositiva rätten* som till skillnad mot den *tvingande rätten* möjliggör att avtala bort vissa lagars giltighet. I förhållande till den tvingande, eller *indispositiva*, rätten som fastställs av lagstiftaren (riksdagen) är den *dispositiva rätten* i en ständig rörelse, eftersom olika lagelement är möjliga att avtala bort, den utgörs vid varje enskilt tillfälle av en specifik *anordning*, eller sammansättning, av gällande regler. *Köplagen* är exempelvis en sådan lag som i realiteten kan skifta beroende på hur avtalet mellan köparen och säljaren ser ut, emedan *Konsumentköplagens* regler inte kan avtalas bort och således inte kan skifta från tillfälle till tillfälle; den är fastlagd, gällande för alla och envar och kan endast förändras genom att hela lagstiftningsproceduren återigen genomförs (utredning-remiss-lagrådsremiss-proposition-riksdagens utskottsbetänkanden-behandling i riksdagen-publicering i SFS). Relaterat till arkeologins *épistémè* med dess tröga sediment understryker dispositivbegreppet alltså rörelsen, tillfälligheten och sammansättningen av såväl språkets som ljusets olika faktorer (även i *épistémè* finns en rörlighet, även om den är av en trögare karaktär än dispositivet). Foucault understryker ju, exempelvis, vid ett seminarium 1977 att *épistémè* är ett specialfall av dispositiv; ett särskilt diskursivt sådant (jfr Foucault Michel, Grosrichard Alain, Wajeman Gerard et.al. 1977/1980).

Foucault gör en distinktion mellan å ena sidan *dispositif* och *appareil* där det sistnämnda kan översättas med apparat såsom i Althusserns begrepp om statsapparat vilket Foucault vill komma förbi genom att introducera just begreppet dispositiv. I den svenska översättningen av *Övervakning och straff* är det svårt att urskilja om det är

dispositif (dispositiv) eller appareil (apparat) som avses, då det svenska ordet apparatur tycks användas för båda termerna. Ett exempel där dock dispositif avses med apparatur i den svenska översättningen av *Övervakning och straff* är sidan 345. Det skall också tilläggas att Foucault inte alltid håller strikt på skillnaden i betydelse av appareil och dispositif, där det förstämde ibland används med liknande innebörd som det sistnämnda. För en kort diskussion på detta tema se "Translators Note" i *Psychiatric Power* (Foucault 1973-74/2006).

Relaterat till vetandenas och épistémès positiviteter såsom historiskt *apriori* ser vi alltså även här ett moment av att både vara en *anordning* vilken ger en viss "identitet", riktning på ett givet element som kommer i dess väg och i sig en själv en *föränderlig mängd* (jfr kap 2. och Foucault 1969/2002).

<sup>115</sup> En andra förflyttning visavi avhandlingen rör alltså "institutionen". Faran med institutionsbegreppet är att det, enligt Foucault, i det närmaste förutsätter att vi talar om individer och gruppen och att vi därigenom tar individen, gruppen och de regler som styr dem (och institutionen) för givna och således redan befinner oss i de psykologiska och sociologiska tänkanden vi undersöker via psykiatrin. Istället för den interna regulariteten hos institutionen skall undersökningen fokusera på obalansen i de maktrelationer som både stör ordningen, regulariteten i exempelvis asylen, och som samtidigt får den att fungera. Istället för att inrikta analysen mot institutionen skall vi uppmärksamma kraftrelationerna i de taktiker, eller taktiska *arrangemang* som genomsyrar institutionen. Taktik innebär alltså i en allmän bestämning ett visst planmässigt tillvägagångssätt anpassat efter situationens krav:

the practical dispositions of power, the characteristic networks, currents, relays, points of support and differences of potential that characterize a form of power, which are, I think constitutive of precisely, both the individual and the group (Foucault 1973-74/2006 s. 15).

Att taktiken – eller den handling i och genom en maktrelation denna innebär – föregår individen och gruppen måste alltså förstås i relation till de tänkanden om gruppen och individen som vi i hög grad rean är inbäddade i genom olika psyko- och sociologier. Maktrelationerna och då framför allt den typ av disciplinära makt som den psykiatriska makten utgörs av är *individualiserande*, dvs. de skapar individer. På så sätt är individer (och gruppen) en makteffekt. Individen är ett relä för makten, en punkt varigenom maktrelationerna både möjliggörs och gör själva "individen" möjlig, säger exempelvis Foucault i 1976 års kurs vid Collège de France, "Samhället måste försvaras", när han sammanfattar och fördjupar hur han ser på analysen av maktrelationerna.

<sup>116</sup> *Strategin* är en tredje förflyttning Foucault gör gentemot undersökningen om vansinnet i avhandlingen, där familjen användes som modellen för asylen och dess psykiatriska praktik. Foucault menar här att han gjorde ett misstag att placera införandet av familjestrukturen som en modell för den psykiatriska praktiken vid 1840-talets asyl, utan det var något som kom mycket senare i 1900-talets moderna psykiatri. Det rör sig inte heller om ett införande av statskontroll via en statsapparats försorg. De mer övergripande tematikerna som styr psykiatrin skall hellre förstås som anläggandet av *strategier*. I en allmän formulering motsvarar genealogins *strategi* arkeologins dvs. ett övergripande tema eller modell: Långsiktig övergripande tillvägagångssätt. Det förekommer dock även andra formuleringar av strategi. I efterordet "The subject and Power" till Dreyfus och Rabinows *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics* (Foucault 1982/1983 s. 224-225) ger Foucault strategi tre betydelse där det är svårt att upprätthålla någon skarp distinktion mellan *strategi* och *taktik*. Taktiken är en mer lokal företeelse än *strategin*.

<sup>117</sup> En sista förflyttning rör användningen av termen *våld* i avhandlingen. Foucault ser två problem med begreppet *våld*. En första risk är att termen förmanar oss att tänka makten som en ohämmad oreglerad makt inriktad mot kroppen, samtidigt som det skulle finnas en god makt, eller en i motsats till *våld* ofysisk makt. En sådan distinktion går dock inte att göra eftersom alla maktrelationer är kroppsliga, fysiska och att det finns en direkt koppling mellan kroppen och politisk makt. Men detta innebär alltså inte att all makt är våldsam, eller innebär ett våldsutövande. Även om det förekommer. En andra risk rör uppfattningen om *våld* som en obalanserad kraft vilken inte är del av ett rationellt, kalkylerat och kontrollerat spel i maktens utövande. Men våldet ingår som en del i psykiatris strategier och taktiker under den här tiden och de är i allra högsta grad noggrant uträknade. Det är därför bättre att tala om en *kroppnas*, eller *maktens mikrofysik* än om *våld*. Redan i *Psykiatrin*

trins makt utarbetar alltså Foucault signaturen för den disciplinära makten: dess anatomisk-politiska makt som inriktar sig mot den individuella och individualiserade kroppen via normaliserings- (eller normerings-) tekniker (teknik, tekniker, teknologi, se följande not).

<sup>118</sup> *Teknik, eller teknologi* är ett begrepp som förekommer lite mer i bakgrunden i undersökningen. En teknik eller teknologi innebär ett visst praktiskt tillvägagångssätt. Det kan röra sig om mer enstaka och lokala tekniker eller en hel uppsättning av tekniker, taktiker, strategier, dispositiv som formerar en större teknologi. Den disciplinära tekniken kan exempelvis i vissa fall förstås som en hel sådan uppsättning, medan den i andra fall åsyftar en visst lokalt praktiskt, uträknat tillvägagångssätt där en disciplin används.

<sup>119</sup> Ett tydligt exempel på detta allmänna analyschema för de genealogiska studierna, i den mån det är möjligt att upprätta ett sådant, är den sjunde föreläsningen på temat psykiatrisk makt och en analys av hur François Leurets psykiatriska praktik utgörs av fyra huvudsakliga strategier: *Strategi 1* att skapa en obalans i maktrelationerna, *Strategi 2*: språkets återanvändande, *Strategi 3*: att administrera eller organisera behov och *Strategi 4*: Sanningens uttalande. Särskilt tydligt är detta i den tredje strategin där Foucault talar om både om strategier och taktiker vilka bildar en sammansättning. Samma struktur för analysen återkommer i de övriga strategierna även om begreppen taktik och teknik utelämnas i dessa.

I den psykiatriska praktiken under 1800-talet var inte den viktigaste funktionen att frambringa sanningen hos den mentalsjuka, utan att få denna att "återvända" till verkligheten. Överläkaren var den som förkroppsligade verkligheten i Asylen. Ett av de viktigaste momenten är ett bryta ned den intagnes vilja och påföra läkarens vilja: att byta ut patientens vilja mot en främmande vilja, en vilja som till skillnad mot den vansinnige visste vad verkligheten verkligen innebar. Detta är genomgående i all fyra manövrer, eller strategier, Foucault menar organiserar Leurets terapi. Den tredje strategin om att administrera eller organisera behov syftar också till att säkerställa att verkligheten framställs. I det här fallet handlar det om att framställa, upprätthålla och förnya behov. Genom att de intagna förses med behov blir de samtidigt lättare att styra. Patienten Dupré vägrar till exempel att arbeta eftersom han inte ser något värde i pengar, han har nämligen inget behov av dem. Leuret och personalen skapar ett behov av pengar bland annat genom att först straffa Dupré med att han inte får någon mat. Men senare på kvällen kommer en sköterska, på uppdrag av läkaren, och låtsas vilja bryta mot matförbudet om Dupré kan tänka sig att muta henne. På så sätt får Dupré ett behov av pengar – och att arbeta. Ytterligare en teknik är att se till att behovstillfredsställen hålls vid ett minimum. Behoven skall alltså aldrig stillas utan ligga precis under en normalnivå. För detta använder sig Leuret av fyra taktiker.

*Klädtaktiken* innebär att de intagna kläs i likadana kläder som är enkla, robusta men ändå inte förödmjukande. Riktningen för tänkandet och handlandet bakom den här taktiken är att de vansinniga ofta är stolta och barnsligt fåfånga: att skilja dem från deras fina kläder innebär både att de intagna skiljs från sitt tidigare liv och att deras delirium inte triggas genom överdrivet fina kläder – som inte passar deras nuvarande tillstånd – eller märkliga utstyrlar. Denna riktning för tänkandet och handlandet understödjer också huvudriktningen om berövande och att sätta den intagna i ett tillstånd av deprivation. Kläderna de får är de enklast tänkbara. Följande serie av modus organiserar således klädtaktiken 1) de vansinniga är ofta stolta och barnsligt fåfånga, 2) att skilja dem från deras fina kläder innebär att de intagna skiljs från sitt tidigare liv (vilket underlättar behandlingen) 3) att deras delirium inte skall triggas genom överdrivet fina kläder, 4) modus berövande, dvs sätt den intagna i ett tillstånd av deprivation.

*Mattaktiken* Maten skall vara enkel, lika för alla och ges ut i ransoner som ligger så mycket under en normalportion som möjligt: riktningen för tänkandet och handlandet är berövandet.

Taktiken att sätta i arbete har flera riktningar för tänkandet och handlandet, dels säkra ordning, disciplin, regelföljande, dels och framförallt: belöning och gottgörelse. Arbetet görs inte gratis utan det ger en, om än påver, lön. Belöningen/gottgörelsen både tillfredsställer de behov som skapas genom det ständiga tillståndet av deprivation, och innebär fortfarande att den ligger under det normala.

*Taktiken om frihetsberövande* organiseras kring två riktningar för tänkandet och handlandet, dels isolering det vill säga för att skydda familjen, dels och framför alltför att skapa ett behov av frihet.

Samtliga av dessa taktiker knyter alltså an till skapandet av deprivation, ett påvert tillstånd, och de förstärks och byggs upp av fyra önskade effekter som alla samlas kring en grundläggande riktning för tänkandet



och handlandet: att den intagne genom dessa berövande skall erfara verkligheten. Den första effekten rör en erfarenhet av verkligheten genom ett spel av behov: Dupré får plötsligt ett behov av pengar som alla andra i det franska samhället har. Den andra effekten rör erfarenheten av verkligheten genom en yttre värld som tidigare var avskuren från den intagna: genom bristen på allt uppstår en yttre värld på två sätt, å ena sidan som en värld utanför asylen där brist inte råder; alltså en åtråvärd verkligheten som kan nås genom tillfrisknandet. Å den andra sidan som ett sätt att lära sig reagera över sina egna behovsbrister. För det tredje den intagnes erfarenhet av sin sjukdom som verklighet: Genom att spåra sitt depraverade tillstånd till sjukdomen skall den intagne lära sig att han eller hon måste betala för sin sjukdom eftersom den verkligen existerar. För det fjärde lär sig den intagne den fjärde erfarenheten av verkligheten att inte ligga till last: han eller hon måste själv sörja för sina behov så att inte samhället måste betala för den. Även i dessa effekter är det möjligt att bena ut flera olika underliggande riktningar för tänkandet och handlandet.

<sup>120</sup> Temat om de fogliga kropparna beskrivs som uppbyggd kring fyra taktiker: tablån, den naturliga kroppen, den genetiska organisationen samt kombinationen av krafter.

Taktik: tablån

Den första taktiken organiseras efter en riktning för tänkandet och handlandet om tablån. Det handlar här om fördela kroppar i rummet, att kontrollera och begagna en samling element genom att bilda celler. Fyra tekniker eller särskilda utförandesätt konstituerar taktiken genom att förbinda, förstärka och bygga på varandra: 1) tekniken om en sluten miljö vars riktning för tänkandet och handlandet innebär skapandet av en specifik plats som inte har något samband med andra platser och som är sluten om sig själv, för att undgå störande moment. 2) tekniken om inrutning med en riktning för tänkandet om att: För varje plats finns en individ, för varje individ finns en plats. 3) tekniken om de funktionella placeringarna med riktningen för tänkandet att: Upprätta en kod för användningen av ett rum som i grunden kan nyttjas på mångahanda sätt. 4) tekniken om att rangordna "den plats man intar i en klassifikation" med en riktning för tänkandet och handlandet där alla är utbytbara i och med att var och en erhåller sin definition genom den plats som intas i en viss serie.

Taktik: Den naturliga kroppen

Taktiken om den naturliga kroppen inriktar sig mot en kontroll av verksamheten. Fem tekniker utgör taktiken om den naturliga kroppen som vägleds av en övergripande riktning för tänkandet och handlandet om att individualiteten är organisk och inte bara mikrofysiskt cellbildande. Det är här tydligt att analysen förutsätter att den andra taktiken bygger på understöds och understöder den första taktiken. 1) tekniken om tidsschemat ordnas efter en riktning för tänkandet och handlandet som stipulerar att: inför tidsrytmer, obligatoriska arbetsuppgifter och regelbundet återkommande förlopp. 2) tekniken om handlingens utformning i tiden och dess riktning för tänkandet och handlandet om att: upprätta ett program som bestämmer hur själva handlingen skall utformas varigenom handlingens förlopp och olika faser kontrolleras inifrån. 3) Tekniken om upprättandet av en korrelation mellan kroppen och rörelsen som kopplas till en riktning för tänkandet och handlandet som säger att en effektiv rörelse vilar på en disciplinerad kropp; rätt rörelseschema möjliggör att rätt tidsschema följs, och att ingen del av kroppen lämnas sysslolös eller onyttig; varigenom allt måste mobiliseras för att lägga grunden till den önskade handlingen. 4) Tekniken om artikulationen kropp-föremål. Riktning för tänkandet och handlandet: Definiera var och en av de relationer kroppen bör äga till det föremål den hanterar: åstadkom en syntes, kropp-redskap. 5) Tekniken om det uttömmande utnyttjandet som vägleds av följande riktning för tänkandet och handlandet: öka utnyttjandet av tiden.

Taktik: Den genetiska organisationen

Organiseras kring en övergripande riktning för tänkandet och handlandet om utveckling: Individualiteten är evolutionär och utvecklas genom olika stadier; därav vikten av att dela in i tänka efter utvecklingsstadier, som följer på varandra. Detta implicerar fyra tekniker: 1) Tekniken om en indelning av tiden i skilda och sinsemellan anpassade led, vilket bygger på en riktning för tänkandet och handlandet om att dela upp tiden i successiva eller parallella segment som utmynnar i ett specifikt resultat. 2) Tekniken om att upprättandet av ett analytiskt schema, och dess riktning för tänkandet och handlandet: organisera den i skilda och sinsemellan anpassade led indelade tiden, i

---

ett analytiskt schema i en följd av så enkla element som möjligt, vilka kombineras efter alltmer invecklade mönster. 3) Tekniken om de avgränsade tidssegmenten förses med ett mål. Vars riktning för tänkandet och handlandet innebär att kontrollera att vederbörande har uppnått den fastställda nivån, att utbildningen överensstämmer med övrigas och den enskilda individens förmåga. 4) Tekniken om att upprätta serier av serier med en riktning för tänkandet och handlandet om att upprätta serier för att lägga tiden under sig och på så sätt få möjlighet till en detaljerad kontroll och punktinsatser för att differentiera, rätta, bestraffa, eliminera vid varje tidsmoment och att karaktärisera begagna individerna efter omständigheterna (den nivå och tidsserie de omfattas av).

#### Taktik: Kombinationen av krafter

Kombinationen handlar om en sammansättning av styrkorna och rör taktik förstådd som en placering av en uppsättning kroppar i rummet. Den övergripande riktningen för tänkandet och handlandet innebär att taktiken skall medföra att de olika krafterna ökas medelst en genomtänkt kombination av kropparna. Taktiken utgörs av tre tekniker. 1) Tekniken om utformandet av kroppen som en del av en maskin bestående av flera segment. Riktning för tänkandet och handlandet: Den enskilda kroppen är ett element som kan placeras, sättas i rörelse och kombineras med andra element. 2) Tekniken om bildandet av en sammansatt tid av de delar de olika kronologiska serierna utgör. Riktning för tänkandet och handlandet: Anpassa den enes tid med den andres så att ett maximum av kraft kan utvinns av såväl var och en, som att de kan kombineras till ett optimalt resultat. 3) Tekniken om ett exakt ordergivningssystem. Riktning för tänkandet och handlandet: Placera kropparna i en avgränsad värld av signaler som var och en utlöser ett obligatoriskt och enda svar.

<sup>121</sup> I Foucaults första kurs vid Collège de France, *Viljan att veta*, undersöks mått i relation till upprättandet av den antika grekiska stads-staten. Mått används som ett medel för att upprätta eller återställa ordning, den rätta ordningen i striden mellan människor eller element, samtidigt utgör det även en matris för matematisk och fysisk (fysikens) kunskap. Måttet intar även en maktfunktion inom ett politiskt område både som effekt och som ett instrument där den bistår med en funktion om ordning (mått) (jfr Foucault 1970-71/2013). Njutningarnas bruk, *Omsorgen om sig* och de sista föreläsningsserierna vid Collège de France, *Subjektet hermeneutik* (1981-1982), *Styrandet av sig själv och andra* (1982-1983), *Styrandet av sig själv och andra: Sanningens mod* (1982-1983), är således inte Foucaults första studier av det grekiska tänkandet. I *Övervakning och straff* är detta modus frekvent återkommande, inte minst genom de kalkyleringar av brottet genom en "bestraffningens ekonomi" och i relation till ett ekonomiskt tänkande om kapitalackumulation under reformatorens 1700-tal och det moderna fängelset, varigenom kroppen ses som ett instrument för alstrande av mervärde vilken snarare behöver effektiviseras än lemlästas.

<sup>122</sup> Mellan 1970-71 års kurs och 1972 års kurs *Straffrättens teorier och institutioner* tycks en viss förskjutning av det "allmänna" projektet ha skett. Den utgivna föreläsningsserien *Viljan att veta* är något svårtolkad jämfört med de senare föreläsningsserierna som är utgivna, då det dels saknas ljudupptagningar från själva föreläsningstillfället, dels Foucaults manus från vissa föreläsningar saknas. Redaktörerna har här sammanställt de av Foucaults manus som finns kvar, samt lagt till några andra föreläsningar, på samma tema som de saknade manus, och konsulterat föreläsningssanteckningar från föreläsningarnas åhörare. Fokus i föreläsningsserien ligger vid relationen mellan sanning och vetande (kunskap), men här kommer även Foucault in på frågan om måttet (jfr noten ovan). I kurssammanfattningen av *Viljan att veta*, framhåller dock inte Foucault tematiken om måttet, utan att kursen framför allt handlar om åt att undersöka distinktionen mellan vetande (*savoir*) och sakkunskap (*connaissance*), skillnaden mellan å ena sidan en vilja att veta och en vilja till sanning genom en jämförelse mellan Aristoteles och Nietzsche utifrån denna "vilja till sanning". Foucault nämner även att en tredje del av kursen har behandlat förhållandet mellan makt – vetande utifrån hur rätten/rättvisan [justice] förbinds med vetande och sanningssägande i det antika Grekland under 700-500-talet fvt. (Foucault 1970-71/2013).

1971-1972 års kurs *Straffrättens teorier och institutioner* finns ännu ej utgiven i sin helhet. I den utgivna sammanfattningen av kursen *Straffrättens teorier och institutioner* lanserar Foucault det projekt som kommer att mynna ut i *Övervakning och straff*. Kursen presenteras som en förberedelse för detta projekt: "This years course was meant to serve as a historical preliminary to the study of penal institutions (more generally, of social controls and punitive institutions)" (Foucault 1972/1997 s. 17). Temat för denna kurs kommer att vara undersökningen

eller utfrågandet, och hur det är knutet till den medeltida staten emedan nästföljande kurs organiseras kring *examinationen* förbundet till kontroll, exkluderande, och straffsystem i de moderna samhällena. Två teman som tillsammans med mått framstår som viktigt för de makt/vetande relationer vilka möjliggör de bestraffande "institutionerna". Foucault förtydligar att förra årets kurs (*Viljan att veta*) studerade detta (mått) som en form av makt/vetande knuten till formerandet av den Grekiska stads-staten. *Undersökning* innebär ett medel för att upprätta eller återställa fakta, händelser, handlingar, förmågenheter, rättigheter och utgör även en matris för empirisk kunskap och naturvetenskap. *Undersökningen* används även den inom ett politiskt fält, både som effekt och som ett instrument, såsom en funktion för centralisering (Foucault 1972/1997). I *Övervakning straff* möter vi *undersökningen* utifrån två mycket olika förfaranden. Dels upprättande av sanning om brottet genom tortyrens "bevisföring", vilken ligger långt från den matris för bevisföringen empirisk kunskap och naturvetenskap utgör; dels den förändring som sker av bevisförandet genom reformatorernas 1700-tal (och det moderna vetandet) där den tidigare ordningen med tortyr och beräkning av olika bevis typer förkastas till förmån för en "förnuftig" bevisföring som vi finner inom empirisk kunskap och naturvetenskap (jfr Foucault 1974/2001). *Examination* definieras som ett medel för att inrätta eller återinsätta (återställa) en viss standard, regel, distribution, kvalificering eller exkluderande; kort sagt en normalisering. *Examinationen* är på så sätt en matris för alla psykologier, sociologier, psykiatrier ("humanvetenskaperna") och den utgör även en funktion för selektion och uteslutning i en politisk makt som den både är en effekt och instrument för (jfr Foucault 1972/1997). *Examinationen* görs till något av grundprincip för det moderna disciplinära samhället och är därigenom det mest framhävda av de tre tematikerna i *Övervakning och straff*. Kursen är indelad i två delar. Där första delen alltså handlar om *undersökningen* och dess utveckling under medeltiden, med särskilt fokus på dess framväxt inom de bestraffande praktikerna. Det utvecklas en juridisk modell för *undersökningen* som vilar på ett helt system av maktrelationer; det är detta system som definierar vad som måste konstitueras som kunskap. Från 1300-talet börjar modellen omformas, förskjutas och är en av de faktorer som konstituerar de empiriska vetenskaperna även om dessa snart täckte över detta släktskap och tog avstånd från det. Kursens andra del omfattar en inledning till nästföljande kurs och handlar om framväxten av nya former av social kontroll i Frankrike under 1500-talet; ett nytt slags makt-vetande form; *examinationen*.

Foucault ger även en förtydligad formulering av förhållandet av makt/vetande och utnämner detta till ett huvudsakligt undersökningsområde, även om han menar att detta även var utgångspunkten för den första kursen vid Collège de France. Detta stämmer åtminstone till viss del då det är möjligt att utläsa ett makt/vetande förhållande i den koppling som görs mellan politisk-juridiska området och vetande i 1970-1971 års kurs. Men där sker det mer implicit och det är inte något som framhålls i kurssammanfattningen. 1972 ges alltså makt/vetande en mer programmatisk formulering.

<sup>123</sup> Som aviserats föregående år organiseras 1973 års kurs *Det bestraffande samhället*, enligt kurssammanfattningen, kring frågan om *examinationen* som medel för maktutövande och samtidigt regler för etablerandet av kunskap i det moderna samhället. Parallellerna mellan kursen och *Övervakning och straff* är många: till exempel att vi måste se bestraffningens historia vid 1800-talets ingång som en del av kroppens historien fråga om fysik; en problematisering av kroppar och materia; genom förändringar i produktionsapparaten, ställs nya krav på "individen" som börjar förstås som produktivkraft. Detta innebär bland annat att: A) Bestraffningen skall inte längre märka kroppen som i den moraliska perceptionen, utan den skall tränas och återtränas; dess tid skall mätas och användas till fullt; dess krafter måste kontinuerligt appliceras på arbete: Fängelseformen av bestraffning korresponderar mot lönearbetets form. B) Medicinen som en vetenskap om kropparnas normalitet finner en plats vid den bestraffande praktikens centrum: bestraffningen måste ha läkandet som sitt mål. Detta kan jämföras med *Övervakning och straff* där Foucault understryker att det moderna – och 1700-tals reformatorernas – fängelse systemet alltid framhäver att det utdömda straffet inte har bestraffning som mål, utan till tillfrisknande, botande, förändring av den dömda. Härigenom knyter även den juridiska dömande instansen an till andra områden, som den måste inlemma i själva rättsförandet; olika humanvetenskapliga redogörelser, andra sociala och kulturella värden (jfr Foucault 1974/2001, se särskilt om hur domarna hänvisar till att straffet inte har bestraffning som mål, utan till tillfrisknande, botande, förändring av den dömda).

Bestraffningens omvandlingar hör inte enbart till en kropparnas historia, utan till en historia om relationerna mellan politisk makt och kroppar (de insätts i ett politiskt kraftfält som Foucault uttrycker det i *Över*

vakning och straff). Detta innebär tre saker: A) En ny optik: ett organ för generaliserad och konstant övervakning: allt måste övervakas, ses, vidarebefordras (polis, system för register): en panoptism. B) En ny mekanik: Isoleering och omgruppering av individer, lokalisera kroppar: en hel disciplinering av livet, tiden, energier; C) En ny fysiologi: definition av standarder och exkludering samt avvisande av allt som inte möter dessa: en mekanism för återupprättandet av dessa genom korrigeringsinterventioner som är oklart, tvetydigt terapeutiska och bestraffande (jfr Foucault 1973/1997). Brottslingarna intar en viktig roll i den ekonomi som här skapas. Fängelserna skapar snarare kriminella än gör sig av med dem genom att dessa ständigt återförs till institutio- nerna. I *Övervakning och straff* är detta tema inte lika framträdande som i kursen (jfr Foucault 1974/2001).

<sup>124</sup> *Monografen Viljan att veta* och *"Samhället måste försvaras"* liknar i hög grad varandra. Båda inleds med en fördjupad översikt över hur makten förstås som maktrelationer och hur den bör analyseras, som sedan åtföljs av en analys som går via blodet, blodet som arv, som risken för degeneration och annan blodssymbolik mynnar ut i införandet av biopolitiken. Biopolitiken innebär olika reglerande metoder för att kontrollera och modifiera livsprocesserna: det handlar om att avpassa människoackumuleringen till kapitalackumulering. Att hålla befolkningen vid en god vigör är alltså av största vikt för "samhällets" hälsa. Det är snarare statistikens uppskattningar, mätningar och rangordningar än disciplineringens individualiserande makttekniker som riktar sig mot den enskildas kropp som sätts under en ständig övervakning och dokumentation; från en anatomisk-politisk disciplinär makt riktad mot den enskilda kroppen, till en biopolitisk statistisk makt riktad mot befolkningen. Arv förbundet med blod utgör två prioriterade modus i såväl den *abnorme* (avvikaren) som *Viljan att veta* och *"Samhället måste försvaras"*.

I *"Samhället måste försvaras"* är ett genomgående tema kampen, undertryckande som inleds med de teoretisk-metodologiska diskussionerna om maktrelationerna förstådda som kamp och fortsätter via frågan om de historisk-politiska vetandena där arvet, blodet, aktualiseras i kampen om vem som har rätten till att regera. Föreläsningsserien tar framför allt fäste på rasismen och hur dess utmynnande i naziregimen leder till en slags biopolitisk "kannibalism" i sin säkerhetsiver där förvaltningen och förbättringen till livet istället leder till en dödsplikt som inte bara gäller utrotningen av dem som uppfattas som avvikande och därigenom degenererande och degenererande för samhället, utan även för dem som är satta att försvara detta samhälle. En plikt som medför att samhällets förintelse genom kravet på självmord när striderna är förlorade (biopolitikens dispositiv utgörs således av följande prioriterade modus: *arv – blod – avvikande/degenerering/den farlige individen – kannibalism*). Nazismen som tema förekommer även lite i marginalerna i *Viljan att veta*. Men här handlar det framförallt om hur sexualiteten i viss mån avlöser eller åtminstone överlappar med en tidigare blodssymbolik i olika maktaktiker och strategier. Sexualiteten har dock i sig även en viss anknytning till ett liknande tänkande om blodet, blodssymboliken som vi möter i *"Samhället måste försvaras"* genom att sexualiteten i hög grad förknippas med frågor om den *abnorme*, avvikande. En figur som ligger nära risken med det degenererande arvet (biopolitikens dispositiv rörande sexualiteten byggs upp av följande serie av primärt prioriterade modus: *arv – blod – avvikande/degenerering/den farlige individen – sexualitet*). *"Samhället måste försvaras"* och inte minst *Viljan att veta* ligger här nära 1975 års föreläsningsserie och dess undersökningar om hur koncepten om den *abnorme* (avvikaren) kopplas samman med ett tänkande om den "farlige individen", en individ som inte är exakt sjuk och inte i strikta ordalag kriminell, och därigenom möjliggör för den moderna psykiatrin att slutligen skriva in sig i ett vetenskapligt-medicinskt område där arv och degenereringen tas som centrala frågeställningar. Genom att förbinda den *abnorme* med den "farlige individen" upprättas ett helt nät av medicinsk-juridiska tekniker inriktade mot "faran" och perversionen – sexualiteten. Tre huvudfigurer som kombinerar denna fara/perversion formeras genom detta psykiatriska arbete: *det stora monstret*, *den lille onanisten* (barns masturbation) och *det motsträviga (bångstyriga) barnet* (det sistnämnda utelämnas i en detaljerad analys och Foucault återkommer till detta objekt i stora drag i den sista föreläsningen). Barnet och framför allt barndomen blir här till den främsta punkt de psykiatriska teknikerna riktar in sig på: den vuxne som utfrågas om sin barndom, eller barnet som ständigt utfrågas om sina förehavanden för att på så sätt uppfatta det avvikande.

Arv och degenerering blir här till centrala frågor för psykiatrin när den inte längre främst tar sig an sinnessjukdomen utan det avvikande beteendet. Det är nämligen i abnormiteten som "vansinnet" dväls. Den farliga individen är således en central knutpunkt mellan *De abnorma* och *monografen Viljan att veta*, samt *"Samhället måste försvaras"*. I det första fallet genom betonandet av sexualiteten och inte minst barns sexualitet. I det

andra fallet faran med det degenererade arvet blodet och rasismen: i den avslutande föreläsningen 1975 talar exempelvis Foucault om den "rasism" psykiatrin ger upphov till problematiseringen av den abnormala, arvet och degenereringen. Monografin *Viljan att veta* är egentligen i än högre grad parallell med *De abnormala*: temat om bekännelsen i kapitlet om *scientia sexualis* i *Viljan att veta* utarbetas redan på många punkter när bekännelsen undersöks genom den pastorala makten i *De abnormala*. Med alla dessa likheter är det kanske inte så märkligt att den biopolitik vi möter i *Viljan att veta* och "*Samhället måste försvaras*" analyseras i sin skärningspunkt med den disciplinära makten, eller att undersökningen struktureras på samma sätt som i *Övervakning och straff* samt *Den psykiatriska makten* där framför allt den sistnämnda introducerar teman som utvecklas i *De abnormala*; den farliga individen, den abnormala och inte minst hur psykiatrin används som expertutlåtanden vid rättsfall som är själva utgångspunkten för 1975 års föreläsningsserie: *den farliga individen* – {*faran* – *perversionen* – *sexualiteten*} – *barn/barn-dom* – {*arv* – *degenerering*} – *det avvikande beteendet* (jfr. Foucault 1973-74/2006, 1974/2001, 1975/2003, 1976/2008, 1976/2002a).

<sup>125</sup> Den fjärde föreläsningen inleds med en inventering av vad "styrande" kan innebära. Foucault konstaterar att det under femtonhundratalet blommar upp en mängd problematiseringar kring konsten att styra. Det rör sig här om en reaktualisering av det antika stoiska temat om konsten att styra sig själv, konsten att styra själar och uppförande inom de kyrkliga pastorala ordningarna, eller framväxten av pedagogiken och dess problem kring styrandet av barnen och ett nytt frågande kring konsten att styra staten. Styrande innebär således någonting annat än de klassiska, eller Machiavellis, råd till prinsen (Foucault 1978/2008).

<sup>126</sup> En version baserad på en inspelning av föreläsningen gavs ut på italienska 1978 utgiven i tidskriften *Aut-Aut*. Denna italienska versionen översattes sedan till engelska 1979 och publicerades återigen 1991 i en reviderad översättning av Colin Gordon med titeln "Governmentality" i Graham Burchell, Colin Gordon, Peter Miller (eds.) *The Foucault Effect. Studies in Governmentality*. En svensk översättning av Jan Sjunnesson Rao med utgångspunkt i *Aut-Aut* versionen återfinns i antologin *Diskursernas kamp* med titeln "Regementalitet". Jan Sjunnesson Rao översätter alltså « *gouvernementalité* » med "regementalitet". Anledningen till att jag inte använder denna svenska översättning av begreppet är att ordet *regemente* riskerar att leda tankarna i riktningen mot något stramt och hårt reglerat, när detta inte behöver vara fallet. Jag föredrar istället att tala om *regerandekonstens* rationalitet, eller kort och gott *regerandekunst* (på samma sätt som Foucault alltid avser *maktrelationer*, när han använder ordet *makt*), då det framför allt är en viss form av rationalitet, snarare än mentalitet, som avses när Foucault ger en allmän definition av begreppet i tre punkter (jfr Foucault 1978/2008 s. 108-109).

<sup>127</sup> Foucault definierar tre innebörder av hur han vill använda *regerandekonstens* rationalitet: *Regerandekonsten* är: 1) en ensemble av institutioner, procedurer, taktiker, analyser, beräkningar som möjliggör en viss komplex typ av *maktrelationer* med befolkningen som mål, den politiska ekonomin som sin prioriterade kunskapsform, och säkerhetsdispositiv som främsta tekniska instrument. 2) Den kraftlinje eller rörelse som sedan en lång tid tillbaka i väst har givit "styrande" som formen för *maktrelationerna* ett företräde framför andra former av *maktrelationer* (suveränitet, disciplin, herdemakt etc.) och även möjliggjort utvecklingen av å ena sidan en serie av specifika "regerandeapparater" och å andra sidan en serie av vetanden (dvs. *regerandekonstens* rationalitet är invävt i och möjliggör en hel uppsättning av *makt/vetanden* dispositiv). 3) Den process som innebar att medeltidens juridiska rättsstat, utvecklades till den administrativa staten under 1400- och 1500-talen och gradvis utbildar en *regerandekonstens* rationalitet (jfr Foucault 1978/2008 s. 108-109).

<sup>128</sup> I den inledande föreläsningen undersöker exempelvis Foucault hur tre scheman för säkerhetsdispositivet förhåller sig till att tänka och bemöta relationen mellan *avvikelse* – *åtgärd*, samt *mångfald* – *cirkulation*; den *juridisk-legala mekanismen* (och dess *suveräna makt*); den *disciplinära mekanismen* (och dess *disciplinära makt*) samt *säkerhetsmekanismen* som förbinds med biomakten. *Säkerhetsmekanismen* ersätter inte de två tidigare, utan förlänger dem snarare. I det första fallet problematiseras tänkandet kring *avvikelse* – *åtgärd* utifrån en binär kod mellan det tillåtna – förbjudna varvid den förbjudna handling kopplad till ett visst typ av straff: hängning, fördrivning, böter. I det andra fallet rör sig missdådarkoden både inom och utanför den binära koden. Missdådarkoden kan både dömas genom det juridiska systemet (ett brott som innebär ett visst straff), men den kommer också att befinna sig i närliggande områden av övervakning, diagnostisering, och möjlig omdaning av individen. Lagen utarbetas alltså inom ramen för övervaknings- och korrektionstekniker. I det tredje fallet, *säkerhet*, förlängs och

förskjuts de disciplinära mekanismerna. För det första infogas företeelsen (tex. stöld) i en serie av sannolika händelser. För det andra infogas reaktionen, de makttekniker som stölden skall bemötas med, i en kostnads-kalkyl: vad är kostnaden att bestraffa relaterat till kostnaden att låta bli? För det tredje ersätts den binära uppdelningen mellan det tillåtna och det förbjudna med en fördelning mellan ett upprättat medelvärde för det optimala resultatet och ett frekvensområde för avvikelser som inte får överträdas. Säkerhetsmekanismen ersätter alltså inte de andra två mekanismerna utan kombineras istället på olika sätt med dessa; en ny serie av modus upprättas vilket ger ett annat, eller nytt, tankeschema kring frågan om avvikelse – åtgärd (jfr Foucault 1978/2008).

Alla tre inriktar sig även på mångfalder om än på vitt skilda sätt vilket får effekter för hur dessa mångfalder organiseras eller relateras till rummet. Den *suveräna mekanismen*, oavsett om det rör sig om en person eller ett kollektiv, utgår från vikten av att vara suverän över ett territorium. Mångfalden uppfattas här som undersåtar eller ett folk. I Alexander Le Maître text om stadsplanering från mitten av 1600-talet, *La Métropolitée*, kretsar frågan kring var huvudstaden skall vara placerad och hur den skall utformas för att en suveränitet över territoriet skall kunna utövas mest effektivt. Huvudstaden skall på så sätt vara både ett säte för suveräniteten och den centrala punkten för politisk och kommersiell cirkulation. Le Maître tar sin utgångspunkt i en princip för tänkandet och handlandet om att en god suverän är någon som är välplacerad inom ett territorium och ett territorium som är väl behärskat (styrt) i termer om dess lydnad till suveränen, är det territorium som har en god rumslig planering. *La Métropolitée*, handlar således om att "kapitalisera" ett territorium.

Disciplinen är i sin tur en metod för individualisering av en mångfald. *Individen* är alltså sättet att dela upp och sortera ut mångfalden (genom hierarkisering, inrutning etc.). I förhållandet till rummet innebär disciplineringen en strukturering av det som svarar mot en problematik om en funktionell och hierarkisk distribution av element. Staden Richelieu anlagd under 1600-talet med ett rutnätsmönster bestående av kvadratiska och rektangulära moduler, som underlättar övervakning och hierarkisering av rummet, efter det romerska härslägrets modell, *castrum*, är ett tydligt exempel på detta. I kontrast till disciplinen ser istället säkerhetsmekanismen *individen* som ett råmaterial för uppbyggnaden av en viss mångfald och den skapar på så sätt en byggnad av multipla element där *individerna* är både hållpunkten och det som bearbetas utifrån att först och främst vara individer. Säkerhetsmekanismen inriktar sig på så sätt mot miljön, där problematiken främst rör cirkulation och kausalitet. Säkerhetsmekanismen söker på så sätt att planera en miljö i termer om händelser eller möjliga händelser, *element*. 1700-talsstaden Nantes är ett exempel på ett försök att uppnå den perfekta cirkulationen och att samtidigt förmå att svara mot negativa händelser, såsom en cirkulation som befrämjar hygien och minskar faran för sjukdomar genom exempelvis ventilation, säkerställa handeln och en fri rörlighet av gods utan att göra avkall på tullkontroller, säkerställa en övervakning av cirkulationen av flytande populationer av tiggare, vagabonder, tjuvar etc. utifrån, när stadsmurarna avskaffas av ekonomiska skäl. Genom att förbinda frågan om mångfald och cirkulation med miljön aktualiserar Foucault ytterligare två primärt prioriterade modus: *händelsen* (och *osäkerheten*, vilka lyser med sin frånvaro i det tänkande som organiseras genom juridisk-legala mekanismer (och dess *suveräna makt*); den *disciplinära mekanismen* (och dess disciplinära makt). Det är med andra ord mycket tydligt att Foucault studerar förändring genom att upprätta sådana här scheman av riktning-*ar* för tänkandet och handlandet.

<sup>129</sup> Det vill säga Östasiatiska museet, Medelhavsmuseet, Etnografiska museet i Stockholm, och Göteborgs etnografiska museet. Samtliga av dessa museer ingår nu i SMVK.

<sup>130</sup> Det är snarare regel än undantag att diskurs skrivs in i allmän språk teori varigenom den förknippas med "strukturellistisk" och "poststrukturellistisk" meningsteori (jfr Williams 1999, Mills 2002, 2006). En huvudsaklig skillnad mellan "strukturellism" och "poststrukturellism" är i vilken mån relationerna mellan tecknen är fixerade. I Ferdinand de Saussures strukturellism ses ett teckens mening, betydelse, som fix och oföränderlig och liknas ofta vid knutarna i ett fisknät. "Strukturellismens" koncept om fixerade tecken har dock svårt att förklara hur förändringar i språklig betydelse kan ske. "Poststrukturellismen" kritiserar bland annat detta och framför i stället ett koncept där tecknen fortfarande får sin mening genom sin relation till andra tecken, men ett teckens betydelse är aldrig slutgiltigt fixerat. Tecknet kan hela tiden sättas i relation med ett nytt tecken och därmed inneha en helt annorlunda betydelse. Därmed blir också språklig förändring och språkformer som "slang" lättare att förklara (jfr Williams 1999, Norris 1999).

---

Diskurs förstås här främst som språkanvändning varigenom "världen" får sin betydelse genom tecknanvändning, där ett tecken får sin specifika betydelse genom sin (motsatta) relation till andra tecken (jfr Williams 1999, Norris 1999). Tecken, mening, performativitet är således tre viktiga element i en sådan allmän språk teori. Semiotiken rör ett spel av skillnader. Inom semiotiken består ett tecken av tre skilda delar som står i relation till varandra. Vi har det betecknande, det betecknade och tecknet. Tecknet är det som sammanbinder de övriga två delarna, det är det som är ett uttrycks **mening**. Roland Barthes klassiska exempel om en röd ros är ett tydligt exempel på dessa relationer och spelet mellan skillnader. En röd ros som i det här sammanhanget skall stå för den passion som givaren känner för den som rosen är tillägnad. Själva rosen är här den betecknande, det är den som uttrycker passionen – det betecknade, men det är först när dessa båda "instanser" sammanförs i tecknet som dess mening, betydelse uttrycks; jag känner en passion för dig (jfr Barthes 1969/1970 s. 207 ff). Det är det betecknande som är det materiella (tal, skrift, bild, det som kan ses, röras höras etc.) i tecknet, emedan det betecknade är det som skall utsägas. Ett tecken kan naturligtvis inneha skilda betydelse i skilda sammanhang, en röd ros kan även betyda Socialdemokratiska arbetarepartiet. Det är detta, spelet av skillnader, som möjliggör betydelse, mening inom semiotik, "strukturalism" och "poststrukturalism". Som vi redan sett är själva tecknets existens betingat av skillnad, det betecknade kan inte sammanfalla med det betecknande och tecknet kan inte sammanfalla med det betecknande, då det sistnämnda är tomt, emedan det förra är fullt av mening

Skillnad är visserligen ett centralt tema även för Foucault, men inte utifrån ett spel mellan skillnader. Det som exempelvis dubblören innebär är ett tänkande efter olikhet. Det är inte själva upprepnigen hos dubblören, det vill säga likheten, uppmärksamheten fästs vid, utan den själva störande olikheten vilket innebär att den som erfar sig dubblerad inser att hon eller han inte är identisk. Den som erfar sig dubblerad drabbas av en störande eller skrämmande exterioritet; ett yttre som hotar att överta den dubblerades plats. Olikheten, ett yttre, ett exterioritetsörhållande, ett tänkande från utsidan, är även tydligt i *Vetandets arkeologi*: "Så uppfattad gör inte diagnosen upp en förteckning av vår identitet genom skillnadernas spel. Den fastslår att vi är olikhet, att vårt förnuft är skillnaden mellan diskurserna, att vår historia är skillnaderna mellan tidpunkterna, att vårt jag är skillnaden mellan maskerna. Att skillnaden inte är ett bortglömt och dolt ursprung utan den skingring vi är och åstadkommer" (Foucault 1969/2002 s. 160-161).

<sup>131</sup> I en mer utarbetad teoretisk version av diskurstermen på denna allmänna nivå kan den även förbindas med en viss meningsteori som tar avstånd från exempelvis Freges analys. Någotting händer när vi talar. Det innebär en performativ akt. Ett exempel på detta är Evelyn Fox-Kellers användning av diskurs i *Refiguring Life Metaphors of Twentieth-century Biology*: "To capture both its rhetorical and conceptual force will call this way of talking the "discourse of gene action"" (Fox-Keller 1995 s.10). Fox-Kellers utgångspunkt är att det sätt som vetenskapare talar om sina teorier och data också påverkar deras arbete med dem. I det här fallet handlar det om genen som aktiv. Denna performativa syn på språket tar hon via Austins talakts teori (Fox-Keller 1995 s. x-xix). En variation av denna allmänna betydelse av språkets performativa art återfinns i analyser av den typ av språk som används vid olika sociala sammanhang (Fairclough 1992 s. 3). Den sista betydelsen av diskurs gränsar både till Austins talakts teori, och, kanske framförallt, till den ryske språk- och litteraturteoretikern Michail Bachtins teori om talgenerer:

Många människor, som utmärkt väl behärskar språket, känner sig ofta helt hjälplösa inom vissa kommunikationssfärer just därför de i praktiken inte behärskar de givna sfärernas genre former. Det händer ofta att en person som utmärkt väl behärskar talet inom olika kulturella kommunikationssfärer, som kan hålla föredrag och föra en vetenskaplig diskussion och som gör utmärkta inlägg i den offentliga debatten, tiger och framstår mycket tuff i en konversation i sällskapslivet. Här handlar det varken om ett fattigt ordförråd eller om stil i abstrakt mening; här handlar det oförmågan att behärska repertoaren av genrer i en konversation i sällskapslivet. Här saknas ett tillräckligt förråd av de föreställningar om hela yttrandet, vilka hjälper oss att snabbt och obesvärat gjuta vårt tal i vissa kompositionellt stilistiska former, här handlar det om oförmågan att i rätt tid ta ordet, att börja och sluta på rätt sätt (Bachtin 1979 s. 223).

Även här är det möjligt att se paralleller till Foucaults användning av diskursbegreppet. Men Foucault understryker i *Vetandets arkeologi* att hans analys inte befinner sig på talaktens nivå. Det rör sig inte heller om den praktiska eller faktiska språkanvändningen inom ett viss socialt sammanhang som Bachtins analys är ett exempel på.

<sup>132</sup> Både Barthes och Lévi-Strauss tillbakavisar dock att de skulle ingå i någon allmän strukturalistisk rörelse.

<sup>133</sup> Analysen formeras här kring en samspel av talad dialog och diskursanalysen kan här särskiljas från en mer "klassisk" lingvistisk analys där analysen begränsades till enstaka meningar eller satsar av talat eller skrivet språk. Den språkliga analysen förflyttas härigenom till de högre nivåerna i den språkliga strukturen såsom tur-tagning eller strukturen hos en konversations öppnande eller avslutande (Fairclough 1992 s. 3, Pomerantz, Fehr 1999 s. 66). Den språkliga strukturen delas inom lingvistikens vanligen in i högre och lägre nivåer. De lägre nivåerna innebär formen, de enklare strukturerna tex. *förem* (språkljud), eller ord och frasstruktur; *grammatiken*. De högre nivåerna behandlar innehållet och är mer övergripande med mer och komplicerade sammanhang: *Semantiken*; språklig betydelse, som inte (nödvändigtvis) är kopplat till språkanvändarens syfte med uttalandet och *pragmatiken*; den praktiska användningen av språket, språkanvändning för att uppnå något med uttalandet (jfr Dahlöf 1999 s. 12).

<sup>134</sup> FDA är en förkortning för French Discourse Analysis. Även om Michel Foucault både är fransman och in-tar en plats som inspiratör genom sina teoretiska arbeten i utarbetandet av FDA, så sammanfaller inte Foucaults analys med denna inriktning. Till skillnad mot Foucaults angreppssätt är FDA inbegripet i en textanalys och en av hörnstenarna är här utsägelse lingvistikens (enonciative linguistics). Anknytningen till Foucault arbetar främst som ett argument mot en mer klassisk lingvistisk diskursanalys. Ytterligare en skillnad mot Foucaults principer är att FDA, via den franska marxistiska filosofen Lois Althusser, anlägger en ideologikritik i sina undersökningar (jfr Williams 1999, Fairclough 1992). Foucault förkastar ideologibegreppet med argumentet att eftersom varje diskurs själv konstituerar vad som är sant respektive falskt (ideologiskt) inom dess domän blir ett ideologibegrepp överflödigt; det handlar istället om en kamp mellan olika diskursers sanningsanspråk (jfr Foucault, Fontana, Pasquino 1976/1980 s. 130 ff). CDA står för Critical Discourse Analysis och jag återkommer till detta nedan.

<sup>135</sup> Det finns en mängd olika semantiska teorier och undersökningar i olika discipliner som sociologi, lingvistik, grammatik eller språkfilosofi. Teun van Dijks *semantiska diskursanalys* får här stå som ett exempel på detta. Van Dijk menar att en diskurs semantiska betydelse nås genom att undersöka hur språkanvändare använder det naturliga språket (vardagsspråk). En semantisk diskursanalys pendlar mellan en mer abstrakt, strukturell, semantik där lokala och globala sammanhang ligger i fokus, och en mer språkanvändar inriktad analys av strategierna (van Dijk 1985b s.103-136). I allmänhet innebär semantik undersökningar om vilken betydelse ord, satsar, meningar, stycken har. De *lokala sammanhangen*, i van Dijks analys, innebär att analytikern rör sig på en mikronivå och studerar relationer mellan olika meningar, mellan påståenden, mellan fraser, det vill säga hur dessa olika "enheter" hänger samman och ger varandra betydelse. Relationerna kan vara av typerna villkorade (beroenderelationer mellan enheterna) eller funktionella (relationen mellan den avgivna informationen och tidigare avgiven information). I analysen av de *globala sammanhangen* förflyttar sig analytikern till makronivå och frågar rörande uttalanden om betydelsen hos större fragment av en diskurs, eller diskursen i sin helhet. Genom att undersöka relationer mellan större enheter som mellan stycken och mellan helheter vill en semantisk diskursanalys rekonstruera diskursens "ämne" eller "tema" och förklara vad som är den viktigaste, relevantaste eller mest framstående semantiska informationen om diskursen som helhet. I analysen av de *semantiska strategierna* är språkanvändarnas strategier för att på effektivaste sätt tolka det sagda i fokus; såsom hur individerna använder sig av kognitiva (minne, kunskaper), kontextuella (Sociala relationer mellan språkanvändarna) och textuella resurser i sitt språkanvändande (van Dijk 1985b s.103-136).

<sup>136</sup> Konversationsanalysen, eller CA formerades under 1960-talet i interaktion med den fenomenologiskt och mikrosociologiskt orienterade etnometodologiska riktningen inom sociologin. Det är inte helt okontroversiellt att placera konversationsanalysen inom ett diskursanalytiskt fält. Debatten rör om CA är att betrakta som en diskursanalys eller en sociologisk teoribildning/metodologi och således bör placeras utanför diskursanalysens domäner (jfr Potter, Wetherell 1987 s. 7).



Liksom etnometodologin är det vardagen och dess språk som står i centrum för undersökningen. CA-undersökningen söker att tydliggöra de delade metoder som interaktanter använder för att producera och känna igen sina egna och andra människors uppförande. Konversationsanalysens fokus ligger således vid människors uppträdanden i vardagen (Pomerantz, Fehr 1999). Detta implicerar tre utgångspunkter om att vardagslivets uppförande är 1) förståeligt och 2) fullt med betydelse, och 3) att det är producerat att vara så. Vidare, är "meningsfullt" uppförande producerat och igenkännt genom delade procedurer. Analysen kan delas in i två moment. **A)** I det första momentet behandlar analysen frågor om handlingars och interaktioners temporala organiserings. Varje uppförande som har producerats och tolkats är visserligen en omedelbar, lokal och tillfällig interaktion. Men det som en interaktant bidrar med är också format genom vad som har sagts, gjorts eller förstås i relation till föregående interaktioner. Kontexten förändras kontinuerligt över en interaktions förlopp och varje bidrag, interaktion, förser nästa interaktion med en ny kontext.

**B)** I ett andra moment studeras kontexten genom att analytikern försöker att fastställa vem som interagerar med vem, när var och hur, samt vilken typ av tillfälle interaktionen rör. CA undersöker i lite mer tekniska termer hur sammanhängande diskurser konstrueras med hjälp av en begränsad uppsättning av tur tagnings regler och hur deltagare utför specifika akter inom regelsystemets begränsningar (Pomerantz, Fehr 1999).

<sup>137</sup> 1984 presenterar Nigel G Gilbert och Michael Mulkey ett diskursanalytiskt program för studiet av vetenskapen i monografin *Opening Pandora's Box*. Med utgångspunkt från en brittiska sociolinguist som Roger Fowler och Malcolm Coulthard arbetar de med en datanära studie. Gilbert och Mulkey lägger dock mindre kraft på interaktion och transition mellan talarna. De när även ett intresse om att utforska och utveckla ett alternativ till traditionella sociologiska forskningsmetoder om forskning på socialt handlande och försäntållanden. De menar bland annat att betydelsen av någons handlande är varierande och kontextberoende, därmed kan inte sociologen skilja mellan bra och dåliga redogörelser av handlande och försäntållanden. Den traditionelle sociologen menar däremot att den kan göra just detta genom de tysta hantverkskunskaper de har uppnått (Gilbert, Mulkey 1984). Det är främst en diskursanalys av det här slaget som avses och debatteras inom vetenskapsstudier (jfr Collins, Yearly 1992).

Det är detta grundantagande hos Gilbert & Mulkey som bland annat föranleder Collins och Yearly (1992) att inleda den andra debattvägen om diskursanalys inom teknik- och vetenskapsstudiefältet. Collins bygger nämligen sin teori om metalternering på, det av Gilbert och Mulkey kritiserade, antagandet om sociologens speciellt förvärvade tysta kunskaper (Collins 1985/1992 s. 187 ff). Denna motsättning får Collins och Yearly (1992) att förklara diskursanalyser av vetenskap som ett slöseri med tid.

<sup>138</sup> Gilberts och Mulkeys variation av diskursanalysen har även inspirerat Jonathan Potter och Margaret Wetherell i deras formulerande av ett diskurspsykologiskt program. Potter och Margaret Wetherell anger i sitt huvudarbete *Discourse and Social Psychology* (1987) explicit Gilbert och Mulkeys arbete som en källa för en inspiration. Motivet med detta diskurspsykologiska program är att visa språkanvändningens betydelse för socialpsykologi. Det kan handla om de subtila sätt som språket ordnar våra perceptioner och får saker att hända och därigenom visa hur språk kan användas för att konstruera och skapa social interaktion och skilda sociala världar (Potter, Wetherell 1987). Potter och Wetherell menar i sitt huvudverk (1987) *Discourse and Social Psychology* att de klassiska och mer radikala teoriernas försummelse av att integrera diskurs i sina analyser skadar deras teoretiska och empiriska relevans. För om en stor del av den socialpsykologiska praktiken utgår från en interaktion som i betydande grad består av språkliga element, och dessa element inte analyseras, vad grundar sig teorierna och resultaten sig på då? Liksom CA finns det referenspunkter till etnometodologi, talakts teori och semiologi. Dessa tre teoribildningar fungerar dock mest som inspiration (Potter, Wetherell 1987).

<sup>139</sup> Majoriteten av de olika program som berörs i de av Teun van Dijk redigerade antologierna (1985 a, b, c, 1999 a, b) utgår från "diskurs" i denna andra betydelse. En del program gränsar dock mot diskurs i den första betydelsen *diskurs som språkanvändning*. Dessa fyra exempel har inte ambitionen av att vara heltäckande utan är snarare till för att ge en uppfattning om det vida fält där ett text-lingvistiskt orienterat diskursbegrepp appliceras.

<sup>140</sup> "Diskursteori" är den benämning Marianne Whinter Jørgensen och Louise Phillips (2000 s. 31) ger Ernesto Laclau och Chantal Mouffes diskursanalytiska program, en benämning som även jag kommer att använda här.

<sup>141</sup> *Systemic Functional Linguistics*. Lingvistikens form svarar mot språkets funktioner, språkets form svarar mot språkanvändningen och att språket har liksom lingvistikens olika funktioner, olika jobb, att utföra. Lingvistikens form svarar mot formen av funktionen. Här ingår också en ideologikritik (jfr Fowler 1996).

<sup>142</sup> Norman Fairclough inleder (1992) med att dela in olika "diskursanalyser" i kritiska respektive okritiska diskursanalyser. Utifrån CDA kan CA och diskurspsykologin ses som okritiska medan CL och Michel Pecheux program (inom FDA, jfr ovan) ses som kritiska diskursanalyser (Fairclough 1992 s. 12-36). Norman Fairclough menar att de olika programmen inom CDA över lag är alltför obalanserade: CL är alltför lingvistiskt orienterat med följd att den samhällsteoretiska analysen försvinner, emedan Pecheux ses som alltför svag i sin text-lingvistiska orienterade analys (Fairclough 1992).

<sup>143</sup> Analysen av den kommunikativa händelsen är uppbyggd kring tre dimensioner text, diskursiv praktik och sociokulturell praktik (ickediskursiv struktur). I textanalysen anläggs ett utökat text-lingvistiskt orienterat angreppssätt där såväl bilder, symboler som text och tal ingår. Texten är således själva den kommunikativa händelsen. Genom den multifunktionella användning av text lyfter även Fairclough fram att subjekten har ett visst handlingsutrymme, om än begränsat, då textanvändning antingen reproducerar och vidmakthåller (konventionell konstitution) eller transformerar (kreativ konstitution) sociala identiteter, kunskapssystem och sociala relationer (Fairclough 1995). Detta är dock såväl beroende av den sociokulturella praktikens stabilitet, som en kollektiv angelägenhet; det är alltså inte möjligt för en ensam textanvändare att förändra diskursen.

Den diskursiva praktiken rör frågor om produktion och konsumtion av text och förbinder därigenom den diskursiva praktiken samman text och sociokulturell praktik. På så sätt länkar den diskursiva praktiken samman text och sociokulturell praktik vilket medför att den sociokulturella praktikens egenskaper formar texter, eftersom det är den sociokulturella praktiken som formar ramarna för det sätt som texter är producerade och konsumerade. Av den anledningen står produktion och konsumtion av text i fokus vid analys av den diskursiva praktiken. Med en referens till Foucault framhåller Fairclough att en text aldrig är isolerad utan att den alltid utgår från och transformerar andra samtida och historiskt tidigare texter; att analysera intertextualiteten är således viktigt när den diskursiva praktiken studeras (jfr Fairclough 1992, 1995). Fairclough arbetar efter en dialektisk modell mellan det diskursiva och det ickediskursiva, där diskursen både är socialt formad/konstituerad och socialt formande/konstituerande (Fairclough 1992, 1995). Det finns här en social struktur som inte är diskursiv. Fairclough menar exempelvis att ekonomi, politik (frågor om makt och ideologi) och "det kulturella" (frågor om värderingar och identitet) är några brett differentierade sociokulturella praktiker som vi kommer i kontakt med i vår analys (Fairclough 1995). Den dialektiska modellen är mest framträdande i analysen av den sociokulturella praktiken; dvs. de praktiker vilka arbetar efter andra logiker än diskursiva. Sociokulturell praktik innebär sociala och kulturella strukturer vilka fungerar efter andra logiker än diskursiva (Fairclough 1992, 1995).

<sup>144</sup> Diskursordningen består av en uppsättning diskurstyper. Med diskurstyper avses främst de relativt stabila konfigurationer mellan text-lingvistiskt orienterade genrer (språkanvändning associerad med och som konstituerar en del av en specifik social praktik, en särskild typ av språkbruk, jfr not ovan om Bachtin) och diskurser (diskurs i en samhällsteoretisk mening: ett system vilket strukturerar, ordnar, kunskapsområden och sociala praktiker) inom en diskursordning. Eftersom diskurstyperna uppträder i speciella kombinationer med varandra, så är en specifik genre förutsägbart artikulera med en specifik diskurs (Fairclough 1992, 1995, 2003, Bachtin 1952-1953/1979/1997). Genren är något mer autonom än diskursen eftersom ett språkbruk i och om en specifik diskurs nödvändigtvis sker utifrån specifika genrer (jfr Fairclough 2003). Genom att undersöka både intertextualitet och interdiskursivitet söker analysen utröna relationerna mellan diskurstyperna diskursordningen utgörs av. Diskursen är på så sätt inte något slutet system utan binder och släpper från sig element från och till andra diskurser (Chouliaraki, Fairclough 1999). Interdiskursivitet innebär att en diskurs/diskursordning binder element från andra diskurser/diskursordningar till sitt egna nätverk av betydelse. Även tanken om interdiskursivitet arbetar Fairclough fram utifrån Foucault. Liksom hos Foucault (jfr Foucault 1969/2002) och Laclau och Mouffe (1985/2004) är inte "diskursen" något slutet system. Vilka element som en diskurs knyter till sig beror på interna (mellan genrer och diskurser) och externa (mellan olika diskursordningar) val och kedjerelationer, vilka är beroende av sociala förhållanden (Fairclough 1992, 1995). Vilka genrer och diskurser som kan kombineras beror på de tillgängliga diskursiva praktikernas hegemoni. Hegemoni förstås här utifrån Gramsci och innebär en temporär dominans genom ett instabilt jämviktsläge. Kampen om hegemoni

– genom att spräcka, vidmakthålla och upprätta allianser – är ideologiskt investerad, menar Fairclough. Då en diskursiv praktik alltid är en aspekt av den hegemoniska kampen, sätts även alltid en diskursordning på spel; samtidigt som diskursordningen också konstituerar hegemonin, genom sitt dialektiska förhållande till den kommunikativa händelsen. Genom en ideologikritik önskar Fairclough att inte bara studera social förändring utan också bidra till en. Fairclough säger å ena sidan att det går att tala om ideologi utan att blanda in frågor om sant eller falskt, å andra sidan understryker dock Fairclough att det finns falska ideologier och att vi som analytiker inte får blunda för dessa (Fairclough 1992 s. 60, 1995 s.15). Ett uttalande som enligt min mening är problematiskt om vi tar den grundläggande idén om diskursens kontextbundenhet på allvar. Såväl Laclau och Mouffe (1985/2004), som Foucault distanserar sig på grund av detta från ideologibegreppet (Foucault, Fontana, Pasquino 1976/1980 s. 132 ff).

<sup>145</sup> Det vill säga oavsett hur de fysiska verkligheten är beskaffad är det genom språket som vi ger de olika naturhändelserna en viss betydelse; om det rör sig om en jordbävning eller om det är ett uttryck för Guds straff.

<sup>146</sup> Liksom Foucault avvisar Laclau och Mouffe ett marxistiskt ideologibegrepp, då de anser att ett samhälle utan en hegemoni eller "ledande" ideologi inte är möjligt, varför Laclau och Mouffe bestämt avvisar en marxistisk ideologikritik om ett falskt medvetande som skymmer ett sant medvetande (Laclau, Mouffe 1985/2004, Whinter Jørgensen, Phillips 2000 s. 50 ff). En ståndpunkt som löper parallellt med Foucaults uttalande om att ideologi är ett ointressant begrepp för honom, eftersom det inte finns någon sannare sanning bortom diskursen, utan alla yttranden får sin identitet som sant respektive falskt genom de diskursiva utslutningsprinciperna (Foucault, Fontana, Pasquino 1976/1980 s. 132 ff)

<sup>147</sup> Laclau och Mouffe använder politik i en bredare betydelse än vad som vanligen görs. Politik inkluderar både partipolitik i regering, riksdag, myndigheter etc. och som en "allmän" praktik; all den interaktion mellan individer, mellan individer och institutioner, samt mellan institutioner. Således avskiljs tex. ekonomi inte från det politiska, utan ses som något vilket inverkar i konstituerandet av och interaktionen i det sociala, kulturella och hur vi uppfattar det materiella (Laclau, Mouffe 1985/2004).

<sup>148</sup> Analysen är alltså uppbyggd kring dessa tio termer: politik, hegemoni, antagonism, artikulation, diskurs, nod, moment, element, det konstitutiva yttre/diskursiva fältet. En hegemoni innebär att en diskurs lyckats upplösa de andra diskurser som också försöker att dominera fältet, en diskurs utvidgar alltså sin identitet till att vara den dominerande över ett helt fält (Laclau, Mouffe 1985/2004 s. 134-1145). Laclau och Mouffe framhåller dock att trots denna strävan eter att stänga sig – och fixera en universell, hegemonisk, identitet – uppnås aldrig en absolut stängning med en totalt fixerad identitet. Hegemonin befinner sig snarare mellan objektivitetens oemotsagda självklarhet och politikens helt öppna betydelsefält. Objektivitet: innebär att en eller flera diskurser har blivit naturaliserade. Vi uppfattar dem inte längre ser som politiskt konstruerade, utan att de bara är. Diskursen ses som självklar och får därigenom stå oemotsagd. Om den överhuvudtaget ifrågasätts marginaliseras kritikerna snabbt (Laclau, Mouffe 1985 s. 122 ff, Whinter Jørgensen, Phillips 2000 s. 55). Objektivitetsbegreppet visar på en vilja till avslöjande i den diskursteoretiska analysen: ett studium av diskursens (förtryckande) hemlighet; politik eller det politiska kan ses som en motsats till objektivitet. Här ligger hela fältet öppet och förhandlingar, omförhandlingar, kamper pågår kring att artikulera elementen och ge tecknen sin, om än tillfälliga, identitet (jfr Laclau, Mouffe 1985/2004). Det finns alltid en plats och risk för antagonism om herraväldet över terrängen mellan konkurrerande diskurser, eftersom diskurserna omgärdas av ett diskursivt fält ("det konstitutiva yttre") innehållande konkurrerande diskurser samt element vilka inte är diskursivt artikulerade än.

Antagonism innebär att två eller flera diskurser kämpar om herraväldet över ett fält, eller om identiteten hos specifika element (Laclau, Mouffe 1985 s. 122-134). Laclau och Mouffe framhållande av att en diskurs aldrig uppnår en absolut stängning, utan att en ständig kamp pågår om diskursens innebörd, om än med skiftande intensitet är ett exempel på en poststrukturalistisk logik, där tecknen står i ett ständigt spel med varandra och dess innebörder skiftar beroende på de specifika relationerna för tillfället. Ett spel som märks i Laclau och Mouffes begrepp antagonism. Inom diskursteorin handlar diskursen på så sätt i hög grad om hur den är resultatet av en artikulationsprocess av identitetslösa element till identitetsbärande moment och hur dessa moment – de artikulera elementen – ordnas av diskursen genom noder. Artikulation innebär varje praktik där relationer mellan element etableras varigenom deras identitet modifieras som ett resultat av denna praktik. Laclau och

Mouffe menar att "artikulationspraktiken består i att konstruera noder vilket delvis fixerar mening" (Laclau, Mouffe 1985/2004 s. 113). Diskursen är alltså resultatet av en artikulationsprocess av element. Element innebär att tecknen är "tomma", dvs. att de inte har fått någon fixerad identitet. Diskursens artikulationsprocess handlar således om att transformera element till identitetsbärande moment. Momentens fixerade betydelse är, efter den poststrukturella logiken, bara tillfällig och uppbar sin identitet genom sin opposition till andra tecken i och utanför diskursen. Det är genom *noderna* som en diskurs ordnar momenten, de övriga tecknen. Noden är alltså det privilegierade tecken i diskursen vilken ger momenten dess specifika innebörd genom ekvivalenskedjor diskursens olika moment sin specifika innebörd. Återigen tydliggörs den poststrukturella förståelsen av semiotik, då noden själv inte har någon absolut innebörd utan den skiftar beroende på vilket moment som skall ordnas (Laclau, Mouffe 1985 s. 112-114). Whinter Jørgensen och Phillips (2000 s. 33) exemplifierar noden och dess förhållande till momenten med en medicinsk diskurs. Där kroppen ses som en nod vilken ger moment som vävnad och symtom sin specifika medicinska innebörd, genom att de relateras till kroppen på olika sätt. Samtidigt är kroppen som tecken tillräckligt tom för att den också skall kunna relateras till och få en identitet genom att ses som vävnad, utsatt för eller utgivande av ett symptom etc.

<sup>149</sup> När Foucault behandlar frågan om skillnaden mellan en *utsägelse* och en *utsaga* blir olikheten mellan den arkeologiska analysen, och dess diskursbegrepp, och andra diskursanalyser med fokus på språkanalysen än tydligare. En utsaga kan, i ett första skede, beskrivas som en "existensfunktion" för en specifik serie av tecken, där utsagan besvarar frågan om vad dessa tecken är tecken för, det vill säga vilken betydelse de har. Utsagan definierar, vidare, vilken handling det är som utförs genom en formulering, utsagens materialitet. En utsaga överensstämmer dock inte med en *proposition*; eftersom två olika meningar kan ha samma proposition (ur en filosofisk mening), emedan de båda meningarna kan innebära två olika utsagor då de utsägs från olika positioner och därigenom har skilda utsägelsekaraktärer. En utsaga är inte heller detsamma som en *språklig sats*, eftersom en utsaga kan uttrycka mening, betydelse, utan att det rör sig om en godtagbar eller utbytbar sats som exempelvis diagram, kurva, klassificeringstabeller, algebraiska formler etcetera. En utsaga skall heller inte förväxlas med en *talakt*, Foucault menar att en talakt snarare skall ses som en serie av utsagor eftersom om talakten (den illokutionära handlingen) såsom dopet, löftet, uppmaningen etcetera är beroende av samtidigtheten hos en serie av utsagor för att fylla sin funktion. En *utsägelse* kan alltså beskrivas som ett språkligt element vilket som helst; ett specifikt system av tecken, det vill säga att något är skrivet, sagt, uttryckt i grafik osv. För att en *utsaga* skall antas som en utsaga i Foucaults mening krävs det mer än att det rör sig om ett sådant specifikt system av tecken. Möjligheten för en utsaga att utövas är förbundet med en uppsättning av *utsägelsefunktioner*.

<sup>150</sup> Dessa referenser utgör ett koordinatsystem vilket:

"bildar platsen, villkoret, emergensfältet, differentieringsinstansen för individer eller objekt, tingens tillstånd och de relationer som sätts i gång av själva utsagan; det bestämmer möjligheten för att det som ger satsen dess innebörd, propositionen dess sanningsvärde skall uppträda och avgränsas" (Foucault 1969/2002 s. 115).

<sup>151</sup> Subjekt förstås här som en form uttryckt i olika positioner som måste intas av någon för att denna skall tas som utsagens subjekt. Det handlar alltså inte om att analysera förhållandet mellan en upphovsman och det som denna upphovsman har sagt:

Det är en bestämd och en tom plats som faktiskt kan intas av olika individer. Men denna plats är inte definierad en gång för alla, den förblir inte densamma en hel text, en hel bok, eller ett helt verk igenom, den skiftar – eller rättare sagt, den är tillräckligt skiftande för att antingen kunna förbli bestående, identisk med sig själv, flera satser igenom, eller förändra sig med var och en av dem (Foucault 1969/2002 s. 119).

<sup>152</sup> Repeterbarheten innebär att denna materialitet måste kunna upprepas. Det är alltså själva utsagan som skall kunna upprepas i sin materialitet. Detta innebär att en nytryckning av en bok inte behöver innebära att en viss utsaga upprepas. Om, exempelvis, tillägg har gjorts i en ny upplaga innebär inte detta att utsagan

---

upprepas eftersom nya moment har tillkommit. Frågan om en utsagas repeterbara materialitet förbinder Foucault med en utsagas identitet: "Utsagan definieras inte med ett stycke materia, men dess identitet skiftar med en sammansatt regim av materiella institutioner" (Foucault 1969/2002 s. 128). I vilken mån som något repeteras kan uppfattas som samma utsaga eller ej beror dels på det stabiliseringsfält som genom scheman och regler anger hur utsagan kan användas, i vilka sammanhang som den kan få någon effekt och hur hög dess verkningsförmåga är – "satsen 'drömmarna förverkligar våra önskningar' kan upprepas seklerna igenom, den är inte samma utsaga hos Platon och hos Freud" (Foucault 1969/2002 s. 129) –, dels genom det användningsområde som en utsaga placeras.

<sup>153</sup> Så här säger Foucault om analysen av utsägelsemodaliteternas bildning i *Vetandets Arkeologi*:

I den föreslagna analysen hänvisar de olika utsägelsemodaliteterna inte till ett subjekts syn-tes eller enande funktion, utan vittnar om dess skingring. De hänvisar till skiftande status, till de olika platser och positioner subjektet kan inta eller erhålla då det utövar diskurs. Till de diskontinuerliga plan från vilka det talar (Foucault 1969/2002 s.73).

I analysen av spridningssystemets utsägelsemodaliteter blir subjektet förstätt som form uppenbar. Subjektet hänvisar inte till någon enande substans utan återfinns i spridning, genom olikheten eller skillnaden till andra möjliga positioner, en position som anges via exterioritetsförhållanden i ett nätverk av skilda platser som kan intas av olika individer. Utsägelsemodaliteten är alltså inte reserverad för en specifik individ, utan samma individ kan hänvisas till olika positioner – som sanningsägande eller helt negligerad placeras i marginalen – vid olika tidpunkter eller i olika regimer för det sagda. En och samma individ är splittrad, uppsplittrad på en mängd olika subjekspositioner och vid vissa tillfällen även ett objekt, föremål för kunskap. Undersökningen av subjekspositioner innebär på så sätt inte att försöka utrona en viss mentalitets förändring eller utveckling i förhållande till exempelvis hur läkarnas intressen har förändrats sig, utan vilka regler som gäller för att dessa punkter i koordinatsystemet utifrån det är möjligt eller omöjligt att vara sanningsägande skall bildas.

Foucault sammanfattar tillvägagångssättet för att utrona dess regelbundenheter genom tre serier av frågor: Den första serien av frågor rör vem det är som talar: Vem är detta subjekt? Vem är det som får uttala dessa typer av ord? Vem utesluts och får inte utsäga dessa ord eller utföra en viss praktik? Vilken status väntar den som får uttrycka sig och handla på detta specifika sätt? Foucault exemplifierar med hur läkaren ges en särskild rätt att utsäga vissa saker, såsom en diagnos, och utföra vissa typer av praktiker vilka kännetecknar en medicinsk undersökning. Den andra serien av frågor riktar sig mot de institutionella platser ett visst subjekt måste befinna sig på för att göra dessa särskilda uttalanden och vilka institutionella platser som legitimerar subjektet att göra dessa utsägelser. Den tredje serien av frågor berör subjektets relationer till de olika grupperna eller områdena av objekt som det förhåller sig till. Hur ser exempelvis mönstren ut för utfrågandet eller manipulationen av objekten?

I föreliggande studie av världskulturmuseets vetanden om samtiden an knyter analysen till frågorna om utsägelsemodaliteten främst genom debatten om det är önskvärt eller ens möjligt att blanda "etnografika" och "konst" i ett och samma museum. Det är en tydlig strid mellan vilka institutionella platser som skall vara giltiga för att kunna uttala sig om "konst" och därigenom vilket förhållande till objekten någon måste inta för att kunna vara sanningsägande om "konsten", vilket i förlängningen alltså påverkar vem som anses vara berättigad att tala om konst och vilka särskilda privilegier detta skall medföra (jfr kap. 4,5,6, 7). I kapitel nio återkommer en variation av detta tema då nedtagandet av tavlan *Scene D'amour* i utställningen *No Name Fever* berörs. Frågan om vem som är berättigad att kritisera kvinnans möjlighet att uttrycka sin sexualitet i Algeriets muslimska samhälle och framför allt hur denna kritik får utformas, hanteras här främst som en gräns, eller gränsdragningsproblematik. Min analys lämnar den uppsättning av frågor Foucault ställer upp för bestämmandet av utsägelsemodalitetens bildning och fokuserar på hur museets istället samtidigt använder sig av två olika strategier att förhålla sig till gränser för att försvara nedtagandet av tavlan och förskjuta den algeriska konstnären från en sanningsägande subjeksposition till en position i marginalen.

<sup>154</sup> Foucault presenterar analysen av begreppsbildningen i *Vetandets Arkeologi* på följande sätt:

---

Skulle man inte kunna finna en lag som redogör för det successiva eller samtidiga framträdandet av disparata begrepp? Skulle man inte kunna finna dem emellan ett system av tillfälligheter som inte vore en logisk systematik? Hellre än att vilja återinföra begreppen i en virtuell deduktiv byggnad borde man beskriva organisationen hos de fält av utsagor inom vilket de uppträder och cirkulerar (Foucault 1969/2002 s. 74).

Begreppsanalysens betoning på att vi skall undersöka hur begrepp bildas och sprids mellan olika utsagor i en specifik diskursiv formation innebär även att analytikern skall arbeta med både långa och korta serier. Foucault understryker att undersökningen av begreppen inte består i att göra någon direkt beskrivning av dem, utan analysen går ut på att utreda efter vilka scheman dessa begrepp cirkulerar inom ett visst fält av utsagor (inom och mellan A) successionsformerna, B) samexistensformerna och C) procedurer för ingripande).

A.) Successionsformerna innebär att utrona hur de olika formerna följer på varandra. Foucault (1969/2002) beskriver tre olika successionsformer i *Vetandets arkeologi*: 1) som ordnandet i olika utsägelseserier. Det kan här till exempel röra sig om relationen mellan slutledning, implikationer och övertygande resonemang eller hur berättelser ordnas genom en särskild temporal fördelning av händelserna i den. 2) *Beroendetyper*, det vill säga det sätt som två termer står i en beroendeställning till varandra, till exempel av typen hypotes – verifiering. 3) De olika retoriska scheman som utgör en texts arkitektur där grupper av utsagor kombineras på ett visst sätt, exempelvis hur deduktioner och definitioner länkas samman med beskrivningar (Foucault 1969/2002).

B.) Samexistensformerna. De olika formerna av samexistens av begrepp utgör tre områden: 1) *Närvarofältet*, 2) *Samtidighetsfältet* samt 3) *minnesdomänen*. 1) *Närvarofältet*. I den diskursiva formationens närvarofält återfinns de utsagor som, formulerade någon annanstans, *accepteras*, *diskuterats* eller *utsluts* i den aktuella diskursiva formationen. Detta innebär att det endast är begrepp av den första typen som är direkt verksamma i diskursen då de återupptas "som en vedertagen sanning, som en exakt beskrivning, som ett grundat resonemang eller som något grundat förutsatt" (Foucault 1969/2002 s. 75). De övriga två typerna cirkulerar på diskursens skuggsida; antingen som helt avvisade (oönskade begrepp vilka vi ej bör ta in i analysen) eller som diskuterade (inte nödvändigtvis i kritiska ordalag) men ändå något alltför avlägsna för att helt fullt ut accepteras som nödvändiga. 2) *Samtidighetsfältet* innehåller begrepp vilka är direkt verksamma i den diskursiva formationen, trots att de behandlar ett helt annat område än det aktuella. I *Vetandets Arkeologi* exemplifierar Foucault med hur Linnés och Buffons samtidighetsfält som naturhistoriker bland annat innefattad relationer mellan kosmologi, filosofi, bibelexegetik och matematik. Samtidighetsfältets begrepp är bland annat direkt verksamma som "analogisk bekräftelse eller som generell princip och accepterade premisser för resonemang, eller tjänar som modeller som man kan överföra till andra innehåll" (Foucault 1969/2002 s. 76). 3) *Minnesdomänen* innebär de obsoleta begrepp den diskursiva formationen ändå relaterar till genom att förklara dem som exempelvis ett ursprung eller att de används för att markera en historisk kontinuitet eller diskontinuitet. *Minnesdomänen* kan enligt Foucault i vissa fall sammanfalla med närvarofältet (jfr Foucault 1969/2002).

C) *Procedurer för ingripande* rör frågan hur begreppens "innehörd" eller "värde" legitimt kan varieras mellan olika diskursiva formationer. Foucault exemplifierar med *omskrivningstekniker*, *metoder för transkription* av utsagorna, sätt att *översätta* kvantitativa utsagor till kvalitativa dito, *medel för att göra utsagorna mer exakta* (öka dess approximation), *avgränsningar av områden för utsagornas giltighet*, *förfarandet varvid en typ av utsaga överförs från ett tillämpningsfält till ett annat*, och *olika metoder att systematisera* sedan tidigare existerande satsar eller det sätt olika utsagor redan är förbundna med varandra, genom om att omfördela dessa förbindelsers, som sådana procedurer för ingripande som kan tillämpas på utsagorna (jfr Foucault 1969/2002).

Undersökningen av Världskulturmuseets vetanden om samtiden knyter även den an till en analys över hur "begreppen" cirkulerar. Spridningssystemet utgörs här av det tvärvetenskapliga *samtidsdiagnostiska fält* museets vetanden om samtiden gränsar till. *Successionsformerna* kan exemplifieras med hur begreppen världskultur, världssamhälle, världssystem, världsmedborgare och globalisering, globalitet, ingår i en serie av beroenden, de förutsätter varandra.

Det föreligger även en samstämmighet i de *retoriska scheman* mellan olika utsagor inom det *samtidsdiagnostiska fältet* och Världskulturmuseets vetanden om samtiden varigenom omvärlden beskrivs som stadd i en pågående samhällsförändring där världen blir alltmer sammanhängande varvid annars avlägsna problem också blir våra aktuella problem, vi bör därför motarbeta en fragmentering för att se helhetsproblemen samt

---

även tänka mer i termer av både-och än antingen-eller. *Samexistensformerna* uppmärksammas även de, genom att bland annat beskriva hur väl museets världskulturbegrepp stämmer av mot begreppet världssamhälle inom sociologin (sociologin som ett *närvarofält* för museets vetanden om samtiden), eller hur diskussionen om dialogiska demokratiformer inom det tvärvetenskapliga samtidsdiagnostiska fältet blir till ett samtidighetsfält då samma frågor blir centrala för den museala praktiken. Det är även möjligt att se hur en viss omskrivningsteknik används där skilda begrepp som "världskultur", "världssamhälle", "världssystem", "kosmopolitisk blick" varierar ett tema om att världen har blivit alltmer sammanhängande och att den därigenom kräver att vi exempelvis tänker demokrati på ett visst sätt varigenom en slags "världsmedborgare" möjliggörs (jfr kap 4, 5, 6, 7, 9).

<sup>155</sup> I den här formen av analys är det vare sig intressant att söka ursprunget hos ett objekt eller söka ett för objektet gemensam utgångspunkt för spridningen:

Vi vill med andra ord verkligen klara oss utan "tingen" [...] Definiera dessa objekt utan att referera till *tingens djupaste sanning* genom att förbinda dem med den mängd regler som gör det möjligt att forma dem som diskursiva objekt och som sålunda utgör villkoren för deras historiska uppträdande. Skriv en de diskursiva objektens historia som inte trycker ner dem i en ursprungsmarks gemensamma djup utan utvecklar det nätverk av regelbundenheter som styr deras spridning (Foucault 1969/2002 s.65, kursivering i original).

Analysen skall, alltså, i stället utgå från tre frågor; 1) vart uppträder objektet?; 2) vem/vilka avgränsar något som ett visst objekt?; 3) hur specificeras objektet? Den första frågan innebär att lokalisera objektets *emergensytor*, det vill säga den plats där ett objekt eller en serie av objekt kan framträda, "att avgränsa sitt område, att definiera det som den talar om och ge det en position som objekt – och alltså att tillåta det att framträda, göra det möjligt att namnge och beskriva det" (Foucault 1969/2002 s. 58). Den andra frågan rör *de avgränsande instanserna*, det vill säga vilka instanser, institutioner, som intar rollen som avgränsande auktoriteter och därigenom urskiljer och nämner något och därigenom gör detta något till ett objekt. Den tredje frågan berör *specificeringsramarna* för objektet. En analys av specificeringsramarna innebär att urskilja olika variationer av ett specifikt objekt. Vansinne är exempelvis ett objekt som kan ha olika varierande betydelser och en analys av vansinnets specificeringsramar innebär bland annat att jämföra dem med varandra, vilka gemensamma och olika drag har de; kort sagt att gruppera de olika typerna av "vansinne" som vi stöter på i undersökningen. Men det räcker inte med att utreda dessa frågor var för sig för att vi skall finna de regler som reglerar objektbildningen inom en viss diskursiv formation, utan vi måste även utröna förbindelsen mellan *emergensyta*, *specificeringsram* och *avgränsande instanser*. Det är detta invecklade knippe av relationer som de lagfasta villkor som möjliggör objektbildningen, säger Foucault (jfr Foucault 1969/2002). I den analys vi har för handen kan frågan om *emergensytor* exemplifieras med hur "världskultur" finner en plats att framträda inom en viss typ av samtidsdiagnostik inom ett akademiskt-teoretiskt fält och hos dem som ställer sig positiva till världskultur-museiförslaget under det institutionella etablerandet av museet. När motståndarna till museiprojektet tar till orda på kultursidor och i riksdagssammanhang omöjliggörs en sådan yta där världskultur som ett undersökningsobjekt kan framträda (jfr kap 4, 5, 6, 7).

**De avgränsande instanserna** kan exemplifieras med hur ett objekt varierar som ett konst- respektive etnografiskt föremål beroende på vilken debattör som talar. Hos motståndarna till museiprojektet är det exempelvis vanligt att avgränsa ett konstföremål från ett etnografiskt föremål genom att tillskriva dem väsensskilda *substanser*. Museiprojektets förespråkare avgränsar istället de båda typerna av objekt från varandra genom en antropologisk bestämning: både konst och etnografika kan ses som "antropologiska" uttryck och är därmed möjliga att undersökas på många olika sätt, emedan den första gruppen menar att konst enbart kan betraktas som konst ur ett visst estetiskt hänseende. De avgränsande instanserna utgörs alltså i det här fallet av debattörer – forskare, museifolk, kulturdebattörer – på dags- och kvällspressens debattsidor (jfr kap. 4, 5, 6, 7). *Specificeringsramarna* kan i sin tur exemplifieras med hur objektet "kulturs" innebörd varierar och förändras beroende på vilken "kulturgenre" som anläggs och hur dessa "kulturgenrer" kombineras sinsemellan (jfr Kap 6, 7).

<sup>156</sup> Så här förklarar Foucault svårigheten med att beskriva analysen av hur de strategiska valen formeras:

---

Det är ganska svårt för mig att gå in på detaljer i analysen av dessa strategier. Anledningen är enkel: inom de olika diskursiva områden som jag – på förvisso alltför trevande sätt och, framför allt i början, utan tillräcklig metodisk kontroll – har inventerat rör de det sig varje gång om att beskriva den diskursiva formationen i alla dess dimensioner och enligt dess egna karakteristika: det var alltså nödvändigt att varje gång definiera de regler enligt vilka objekten, utsägelsemodaliteterna, begreppen och de teoretiska valen bildades” (Foucault 1969/2002 s. 83-84).

Den första instansen utgörs av tre typer av diffraktionspunkter: 1) Oförenlighetspunkter där två begrepp (eller objekt eller utsagor) är oförenliga med varandra varigenom en motsägelse eller inkonsekvens uppstår i diskursen om de uppträder samtidigt. 2) Ekvivalenspunkter innebär även de punkter där två utsagor (eller begrepp eller objekt) är oförenliga med varandra, men med en skillnaden att dessa båda arbetar som alternativ till varandra. 3) Punkter där en systematisering kan krockas på. Diffraktionspunkterna har alltså samtidigt egenskapen av att vara ekvivalenta och oförenliga, genom punkterna där en systematisering kan krockas på möjliggörs en sammanhängande serie av objekt begrepp etc. När exempelvis analysen av rikedomen undersöks efter den första instansen av strategibildningen beskrivs den som ”en fördelningsenhet som öppnar ett fält av möjliga alternativ och tillåter olika och varandra uteslutande arkitekturer att uppträda sida vid sida eller i tur och ordning” (Foucault 1969/2002 s. 85).

Det föreligger alltså en mängd olika val som kan göras beträffande vilka strategier, eller teman, eller teorier, som skall väljas. Genom att ange vilka beslutsinstanserna är och vilka regler de organiseras efter redogör analysen för de val som verkligen träffats. Beskrivningen av beslutsinstanserna utgår från strukturen hos den diskursiva konstellation som det undersökta spridningssystemet tillhör, varigenom den undersökta diskursen förhållande till omgivande diskurser studeras, exempelvis hur olika diskurser ömsesidigt avgränsar sig mot varandra. ”Hela detta spel av förhållanden utgör en determineringsprincip som inom en given diskurs tillåter eller utesluter ett visst antal utsagor: det finns en begreppssystematiseringar, utsägelsekedjor, grupper och organisationer av objekt som hade varit möjliga” (Foucault 1969/2002 s. 86).

Den tredje instansen är något svår att samla under en samlande beteckning, men har enligt Foucault tre karaktäristiska delmoment: 1) Diskursens funktion i en icke-diskursiv praktik. Foucault exemplifierar här med hur den allmänna grammatiken har intagit en funktion inom en pedagogisk praktik eller hur analysen av rikedomen utgjort en mängd olika funktioner i såväl kapitalismens dagliga praktiker, som i de politiska och sociala striderna under den fransk-klassiska epoken. 2) Den regim och de processer genom vilka man tillägnar sig diskursen vilket innebär de regler varigenom en viss diskurs förbehålls en viss grupp av individer och de facto kan ses som en egendom för denna specifika grupp. Det vill säga den regularitet som möjliggör för någon att få tillgång till att vara en viss diskurs subjekt. 3) De positioner begäret kan inta till diskursen är ett moment där de strategiska valens formering rör: ”en fantasmatiske regi, den kan vara symboliserings-element, en form av förbud, ett verktyg för härledd tillfredsställelse (och denna möjlighet att stå i förhållande till begäret är inte bara en effekt av diskursens utövad som poesi, roman, eller fantasiprodukt: diskurserna om rikedomen, språket, naturen, vansinnet, livet och döden och många andra kanske, som är mycket mera abstrakta, kan i förhållande till begäret inta mycket bestämda positioner)” (Foucault 1969/2002 s. 88).

<sup>157</sup> När kunskapssociologerna Peter L Berger och Thomas Luckmann definierar hur de ser på den sociala verkligheten och understryker att den skall uppfattas som lika ”verklig” och svårforcerad som något naturligt fenomen, exempelvis urberget, och alltså inte kan tänkas bort så innebär inte detta att ”det sociala” alltid är materiellt. Dessa svårforcerade hinder kan lika gärna vara av immateriell art. I Berger och Luckmanns arbete står det dock klart att den sociala verkligheten även vävs samman med materiella tekniker (jfr Berger, Luckmann 1966/1998). Jag skulle istället, med utgångspunkt i Foucault, säga att olika ”sociala” praktiker är materiella eftersom de förbinds med en okroppslig materialitet. Det som sägs, görs och tänks är förbundet med, inveckat i, och understöds av olika materiella tekniker: exempelvis ekonomiska system som ger en riktning för hur vi handlar, tänker och talar. Det är alltså inte språkets sociala karaktär i sig som innebär dess materialitet. Laclau och Mouffe (1985/2004) knyter exempelvis an till den språketeori Ludwig Wittgenstein utvecklar i *Filosofiska undersökningar* (jfr Wittgenstein 1952/1992). Språkets sociala karaktär uttrycks tydligt av Wittgenstein när han understryker att det inte finns något sådant som ett privat språk. Wittgenstein är likale-



des tydlig med att språket är förbundet med andra handlingar och att förhållandet dem emellan är underförstått i termen språkspel. Att språkspellet, som Laclau och Mouffe explicit refererar till, innebär att språket är invävt i andra typer av handlingar (materiella och immateriella) är alltså enligt mitt sätt att se snarare ett uttryck för hur språket hela tiden spelar med – attraherar och repellerar – ljuset och dess okroppsliga materialism. Risken är alltså uppenbar att diskursbegreppet skymmer ljusets närvaro i Foucaults tänkande och att själva materialiteten riskerar att uppfattas som något dunkelt, mystiskt svårartikulerat som hänförs till den sociala praktikens slasktratt.

<sup>158</sup> Så här säger Foucault om Bichats "vitalism" och hur dödens ljus formar vad livet innebär:

There is much that might be said about Bichat's 'vitalism'. It is true that in trying to circumscribe the special character of the living phenomenon Bichat linked to its specificity the risk of disease: a simple physical body cannot deviate from its natural type. But this does not alter the fact that the analysis of the disease can be carried out only from the point of view of death – of death which life, by definition, resists. Bichat relativized the concept of death, bringing it down from that absolute in which it appeared as an indivisible, decisive, irrecoverable event: he volatilized it, distributed it throughout life in the form of separate, partial, progressive deaths, deaths that are so slow in occurring that they extend even beyond death itself (Foucault 1963a/1994 s. 144).

Det är även här tydligt hur Foucault analyserar genom kraft-på-kraft förhållanden redan innan han formulerar genealogin och dess maktrelationer.

<sup>159</sup> Detta är exempelvis fallet i Pommés anatomiska undersökningar om vansinnet och dess orsak. Utgångspunkten för Pomme är alltså att orsaken till vansinnet är synligt på vissa organ:

Perceptive and linear structures was now beginning to carry the day. Qualitative communication was no longer sought [...] The immediate cause of madness had to be a visible alteration in the organ closest to the soul i.e. the nervous system, and in so far it was possible the brain itself. The proximity of the cause was no longer required in a unity of meaning, or a qualitative analogy, but in the most rigorously possible anatomical proximity. The cause would be found when it was possible to assign, situate and perceive the anatomical and or physiological disturbance – regardless of its nature, form or manner in which it affected the nervous system (Foucault 1961a/2006 s. 217)

Vansinnet lämnar alltså, så att säga, spår på organen.

<sup>160</sup> Synlighetens formgivande av existensen är tydlig i följande avsnitt ur avhandlingen:

More useful still than work was the gaze of others, which Tuke termed the 'desire of esteem' [...] The gaze that Tuke instituted as one of the primary components of life in the asylums was at once more profound and less reciprocal. It was to track the least perceptible indications of madness in patients, hunting for the point where madness was secretly attached to reason, and barely began to drift apart from it; and it was a gaze that madman could never return in any form, for he was only ever observed; he was like a newcomer, the last settler in the world of reason. There were English-style evenings, where everyone was to observe the minutiae of social conduct in the strictest possible terms, and where the only object in circulation was an inquisitorial gaze on the lookout for any infringement of the codes, any disorder, incongruity or ineptness that betrayed a sign of madness. The directors and the keepers at the Retreat would regularly invite some of the patients to tea-parties" (Foucault 1961a/2006 s. 486).

<sup>161</sup> Panoptikon, diagram, dispositiv och examination är bara fyra exempel på hur Foucault tänker ljuset som linjer vilka skapar strukturer. I relation till examen talar exempelvis Foucault om de omvända siktlinjerna varvid "subjekten" organiseras till "objekt" från en blick utan centrum. Det rör sig här om ett omvänt förhållan-

de mellan den som ser och den som syns i disciplinens maktrelationer jämfört med suveränens. I det senare fallet är det suveränens, den oinskränkta härskarens privilegierade position som syns och därigenom tillerkänns status av undersåtarna. I det förra fallet är det de som disciplineras, examineras, som syns varigenom de formeras till objekt istället för ett suveränt subjekt (den som ser):

Disciplinen har sin egen typ av ceremoni. Det är inte triumftåget, det är mönstringen och "paraden" – dvs en praktfull form för examen. De underlydande "subjekten" företes här som subjekt där som "objekt" iakttagna av en makt som endast yttrar sig genom sin blick. De uppstår inte direkt den suveräna maktens bild; de manifesterar enbart dess verkningar – så att säga "negativt" – genom sina absolut genomskådliga och lydiga kroppar (Foucault 1974/2001 s. 220).

<sup>162</sup> I det inledande kapitlet till *Vetandets arkeologi* är denna närhet till Roussells arbetssätt tydligt närvarande:

Tja ni inbillar er väl inte att jag skulle göra mig en sådan möda och finna en sådan tillfredsställelse i att skriva, ni tror väl inte att jag skulle nöja mig med att huka mig ner och framhärda så som jag gör, om jag inte – något febrilt – förberedde en labyrint där jag kan bege mig in i på upptäcktsfärd, där jag kan förskjuta mitt syfte, gräva underjordiska gångar och tvinga mitt ärende långt bortom det självt, finna utsiktspunkter i stånd att sammanfatta eller förändra dess väg, så att jag kan tappa bort mig och slutligen dyka upp inför blickar som jag aldrig mer behöver möta (Foucault 1969/2002 s. 32).

Ett viktigt tema i Foucaults bok om Roussel är just hur han upprättar labyrinter av upprepningar, förskjutningar vilket gör att han dyker upp någon annan stans. I den engelska upplagan framhävs detta tema då boken får titeln *Death and the Labyrinth (The world of Raymond Roussel)*.

<sup>163</sup> I den psykiatriska makten använder Foucault ett sjätte begrepp som hjälper oss förstå hur maktrelationerna relaterar till det levande: *Somatisk singularitet, eller kroppslig singularitet*: En isolerad punkt. En fysisk kropp som inte är en och densamma som omgivningen, utan som ändå kan urskiljas som en unik punkt, en avskildhet, utan att detta innebär att vi från första början tillskriver den ett helt batteri med grundläggande egenskaper. En möjlighet att handla som inte minst möjliggörs genom att den specifika somatiska singulariteten tillskrivs en individualitet och en roll som subjekt: alltså både underkastad en viss positionering, men samtidigt vara berättigad till sanningsägande eller handla på något annat sätt. Den somatiska singulariteten innebär också att vi bättre kan förstå hur Foucault förstår subjektet som en självrelation och den veckning detta innebär på det yttes linje (liv/död). Singularitet kan här i det närmaste förstås antingen som astronomins svarta hål, eller matematikens dubbelpunkt, eller spets, som liksom den isolerade punkten uppvisar en veckad kurva, linje. På så sätt är det inte främst individen, aktören, gruppen eller kollektivet som är intressant i undersökningen av makt/vetanderelationerna, utan de spår av reella handlanden, taktiker, strategier och tekniker, som anlagts. Inte vem, utan hur. Detta eftersom möjligheten till att handla bestäms av hur en viss eller viss serie av somatiska singulariteter förbinds med ett makt/vetande nätverk – alltså inte ett nätverk av aktörer och hur aktörer förmås att ansluta sig till detta nätverk – där vissa positioner premieras och andra marginaliseras, eller hur en eller en serie av singulariteter förbinds med vissa motståndspunkter, kalkylerat eller mindre planmässigt. Det finns alltid en möjlighet till motstånd i en maktrelation (jfr Foucault 1973-74/2006).

<sup>164</sup> Foucault beskriver detta på följande sätt:

These words are homonymous to the initial words, but heterogeneous among them selves. They are discrete segments without semantic communication, with no relationship other than a complicated zigzag that attaches them individually to the original core: detention (level 2) refers to the glue (level 1) on the white chalk (1) which produces the white man Carmichael (2); from this we descend further into white (1) which recalls the markings on the cushions (1);

---

these cushions produces hordes (2) where we plunge again toward the edges of the billiard table (1) this billiard which gives birth to the savage plunderer (2) etc. (Foucault 1963b/2004 s. 37)

<sup>165</sup> I *Vetandets Arkeologi* återfinns ett tydligt exempel på detta och om ett annat förhållande till frågan om kontinuitet och diskontinuitet:

Att säga att en diskursiv formation ersätter en annan innebär inte att man säger att en hel värld av absolut nya objekt, utsägelser, begrepp, teoretiska val dyker upp fix färdig och organiserad i en text som skulle installera den en gång för alla; det innebär att det har skett en allmän förvandling av förhållandena, men denna förändrar inte nödvändigtvis alla element; det innebär att utsagorna lyder under nya bildningsregler, det innebär inte att man säger att alla objekt eller begrepp, alla utsägelser eller teoretiska val försvinner. Tvärtom kan man utifrån dessa nya regler beskriva och analysera kontinuitetens, tillbakagångens och upprepningarnas fenomen: man får nämligen inte glömma att en bildningsregel varken bestämmer ett objekt eller karaktäriserar en typ av utsägelse, att den inte utgör ett begrepps form och innehåll, utan att det är principen för dess spridning. Ett av dessa element – eller flera av dem – kan förbli identiskt (bevara samma avgränsning, samma egenskaper, samma strukturer) men tillhöra olika spridningssystem och lyda under olika bildningslagar (Foucault 1969/2002 s. 207).

<sup>166</sup> Deleuze formulerar detta förhållande på ett elegant och koncist sätt: "Det är aldrig den andre som är en dubbelgångare i fördubblingen, eftersom det är jag som ser mig som den andres dubbelgångare: jag påträffar aldrig mig själv utanför mig själv, jag finner den andre i mig" (Deleuze 1988/1990 s. 141).

<sup>167</sup> Detta tänkande hos Blanchot och Roussel om faran med dubblören är mycket framträdande när Foucault framhåller hur författarprincipen är kommentarens motsats i *Diskursens ordning*: "Kommentaren begränsade diskursens godtycklighet genom spelet hos en identitet som skulle ha formen *repetition* och *summa*. Författarprincipen begränsar samma slumpmässighet genom spelet hos en identitet i form av en individualitet och *själv*" (Foucault 1970/1993 s.21 kursivering i original).

<sup>168</sup> Foucault beskriver bland annat denna fara som utsidan eller den oönskade färdkamraten, med dess vådliga dragningskraft, på följande sätt:

The empty outside of attraction is perhaps identical to the nearby outside of the double. That would make the companion attraction at the height of its dissimulation: it is dissimulated because it presents itself as a pure, close, stubborn, redundant presence, as one figure to many; and because it repels more than it attracts, because one must keep it at distance, because there is always the danger that one will be absorbed by it and compromised by it in boundless confusion (Foucault 1966b/1987 s. 47-48).

<sup>169</sup> Exempel på hur vansinnet och den vansinnige arbetar som ett metagram, ett negativ till den positiva upplösningen och även som en stand-in: "The paradox of 'positive' psychology in the nineteenth century was to have only been possible from the moment of negativity: the psychology of the personality through an analysis of its splitting, the psychology of memory by amnesia, of language by aphasia, of intelligence by mental deficiency. (Foucault 1961/2006 s. 526).

<sup>170</sup> Att vi måste gå genom den vansinnige människan för att nå vår egen sanna sanning, som samtidigt riskerar att ta sanningens plats och låta det försvinna för evigt är följande excerpt ett belysande exempel på: "The truth of man was only spoken during the moment of its disappearance: it only showed itself when it had already become something other than itself" (Foucault 1961/2006 s. 526)

<sup>171</sup> En analys av *modus* utifrån en *karaktärsekivalens* innebär att vi urskiljer ett *modus* från ett icke-*modus* utifrån en specifik uppsättning av *egenskaper* som tillerkänns något för att den skall anses vara ett *modus*. Det kan röra

sig om olika typer av egenskaper såsom *normativa*: ett modus skulle antingen tilldelas egenskapen som *sann*, *önskad*, *god* eller dess motsats *falsk*, *oönskad*, *ond* för ett visst kollektiv (kultur, samhälle osv) eller individ: ett modus skulle då inte kunna inta båda rollerna i ett visst tänkande eller handlande; *konstitutiva*: ett modus skulle här ha egenskapen att vara sammanbindande för ett spridningssystem som bildar ett visst vetande; ett icke-modus skulle då inte ha en sådan sammanbindande egenskap; eller *frekvens* där dess förekomst i materialet skulle göra det till ett modus, antingen utifrån dess unicitet, eller dess mångfald.

Till skillnad mot detta utgår alltså jag från en funktionsekvivalens. Det är dess funktion som angivandet av en viss princip för tänkandet och handlandet som gör ett visst element till ett modus. Denna princip för tänkandet och handlandet kan både uppfattas som *önskad* (sann, god) eller *oönskad* (falsk, ond) av individerna och kollektiven som utgör materialet; dess *frekvens* är ett sätt att mäta ut dess prioritet, men den anger inte dess konstitutiva roll, utan detta avgörs av relationerna mellan olika modus. Det finns således modus med en blygsam, om ens någon konstitutiv roll för ett visst vetande, men de är fortfarande modus då de anger en viss riktning för tänkandet och handlandet. I analysen lyfts dock endast modus med en viss prioriteringsgrad fram i texten då det annars vore omöjligt att urskilja några scheman överhuvudtaget.

Detta resonemang om *funktions-* kontra *karaktärsekvivalens* kan jämföras med Niklas Luhmanns argumentation visavi Talcott Parsons strukturfunktionalistiska systemteori i monografin *Förtroende en mekanism för reduktion av social komplexitet* (Luhmann 1968/2000). Luhmann använder i sin analys *förtroende* och *mistroende* som funktionsekvivalenta där båda elementen fungerar komplexitetsreducerande och alltså både upprättar och upprätthåller social ordning. Han vänder sig här emot den klassiska sociologins syn på social ordning i allmänhet, och Parsons i synnerhet, där elementen måste vara av samma *karaktär* för att kunna upprätta och upprätthålla social ordning. Förtroende anses här upprätta, upprätthålla social ordning, medan mistroende raserar densamma. I Parsons analys finns således en tilldelad *normativ* egenskap inbyggt i själva analysen som även kombineras med en tilldelad *konstitutiv* egenskap (den goda, eftersträvsamma egenskapen förtroende mellan människor för att social ordning överhuvudtaget skall vara möjligt; den onda oönskade egenskapen mistroende som raserar social ordning).

#### NOTER KAPITEL 4.

<sup>172</sup> I Kristdemokraternas partimotion, Kr13, Fanny Ritzell m. fl. (19961003) angående kulturpropositionen behandlas världskulturmuseifrågan i punkt 4.8.1:

##### 4.8.1 Folkens museum – etnografiska, Medelhavsmuseum och Östasiatiska museet

Regeringens förslag att flytta huvudmannskapet för Folkens museum, Medelhavsmuseum och Östasiatiska museet till Göteborg har mött stor förvåning. Det har ingen förankring i de utredningar som har gjorts. Dessutom finns en stor oklarhet över vad omorganisationen kommer att kosta. Befintliga, fungerande lokaler måste utrymmas, nya finnas och iordningställas. Den nuvarande personalen ställs utan arbete eller tvingas flytta. En omorganisation är ett stort och kostsamt företag. Medlen kan användas betydligt mer effektivt. Vi säger nej till denna modell. Vi föreslår därför att Etnografiska museet i Göteborg och Folkens museum sammanförs till en gemensam myndighet. De båda museerna ska dock förbli i Göteborg respektive Stockholm (Motion 1996/97Kr13).

Det är alltså främst ekonomiska och beredningsmässiga skäl KD framför mot förslaget. Partiet ser dock inte några problem med att låta de båda etnografiska museerna ingå i samma myndighet. Om myndigheten skall vara förlagd till Stockholm eller Göteborg är dock oklart i motionen.

<sup>173</sup> Folkpartiets partimotion, 1996/97: kr 17 Lars Leijonborg m. fl., uppfattar även den förslaget som ett flyttförslag, men ser samtidigt positivt på att staten övertar huvudmannskapet för det etnografiska museet i

Göteborg. Folkpartiet är dock inte lika positivt inställda till att de båda etnografiska museerna skall ingå i en gemensam myndighet som, exempelvis, kristdemokraterna i partimotion kr13:

11.2 etnografiska museet. Regeringen föreslår dels statligt huvudmannaskap för etnografiska museet i Göteborg, dels att samtliga etnografiska och ostasiatiska samlingar samlas i Göteborg och att därför Folkens museum, Medelhavsmuseet och Östasiatiska museet flyttas från Stockholm till Göteborg. Vi har i princip inget att erinra mot att staten övertar huvudmannaskapet för etnografiska museet i Göteborg och att museet blir ett ansvarsmuseum. Samlingarna i Göteborg är mycket omfattande och den kompetens som finns där är omvittnad. Detta leder inte nödvändigtvis till att tre fungerande museer i Stockholm ska läggas ner och att samlingarna - med stora kostnader och betydande risker - ska flyttas till Göteborg. Regeringen verkar vara beredd att satsa betydande medel på förändringen. För att maximera utdelningen av resurserna borde de dock användas mer effektivt på redan fungerande verksamhet istället för att bygga upp helt ny. Dessutom kan värdet av en centralisering av fungerande verksamheter till en enda plats ifrågasättas [...] Regeringen bör låta utreda hur Etnografiska museets i Göteborg övertagande av huvudmannaskapet skall genomföras och hur samarbetet mellan museerna skall kunna utvecklas utan att några museer läggs ner. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna (motion 1996/97: kr 17).

<sup>174</sup> Miljöpartiets partimotion, 1996/97: kr 257 (Marianne Samuelsson, Birger Schlaug, Ewa Larsson, och Per Lager), tar helt avstånd från förslaget:

Folkens museum - Etnografiska, Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet.

Miljöpartiet de gröna motsätter sig att föremålen på Folkens museum - Etnografiska, Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet flyttas från Stockholm till Göteborg. Statliga medel bör inte utgå till detta ändamål. Istället vill vi satsa på en rörlig utställningsverksamhet, där föremål från de tre berörda museerna i spännande vandringsutställningar kan turnera över hela landet. [...] hemställan 9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att medel inte skall utgå till att flytta föremål från Folkens museum- Etnografiska, Östasiatiska museet eller Medelhavsmuseet i Stockholm till Göteborg vare sig under 1997, 1998, eller 1999 (motion 1996/97: kr 257).

Det är dock oklart om partiet motsätter sig punkten om ett statligt övertagande av huvudmannaskapet för museet.

<sup>175</sup> Även Centerpartiet ansluter sig i sin partimotion angående kulturpolitiken 1996/97: Kr 283 (Olof Johansson m. fl.) till att förslaget innebär en flytt, vilket partiet är kritiskt till av främst ekonomiska skäl. Samtidigt är de, till skillnad mot miljöpartiet, positiva till att såväl staten övertar huvudmannaskapet för Göteborgs etnografiska museet, som att de båda etnografiska museerna samlas i en gemensam myndighet vars säte med fördel kan placeras i Göteborg:

En samlad etnografisk museimyndighet. Kulturpropositionen innehåller ett förslag om att verksamheten vid Folkens museum - etnografiska, Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet läggs ned och samlingarna flyttas till Etnografiska museet i Göteborg med sistnämnda institution som huvudman. Centerpartiet välkomnar att Etnografiska museet i Göteborg får den erkänsla och det starka stöd som detta museum så länge saknat. Museet har stort behov av statligt stöd för att bygga upp sina samlingar och utveckla sin verksamhet. Vi anser dock att förslaget om att flytta ovannämnda museer från Stockholm till Göteborg varken är genomarbetat eller väl motiverat. [...] Centerpartiet anser att det istället bör satsas resurser för att utveckla dels de befintliga verksamheter som finns på museerna, dels att understödja nya idéer, detta såväl i Göteborg, Stockholm som på andra orter. Detta vore betydligt mer framsynt än att offra mångmiljonbelopp på att slå sönder väl fungerande mu-

---

seiverksamhet [...]. Det finns emellertid några angelägna områden där göteborgarna länge kämpat för att få del av statligt stöd. Göteborgsoperan, Göteborgsmusiken och Göteborgssymfoniker [...] Centerpartiet anser att förslaget om flyttning av museerna inte bör genomföras. Däremot kan myndighetsdelen av museerna flyttas till Göteborg och Etnografiska museet där bör stärkas så att man kan ordna sina samlingar, förstärka kompetensen, förbättra förutsättningarna för forskningssamarbete och utvidga synen på etnologin.[...] Det handlar om att se på människan, se sammanhangen, förstå likheter och olikheter. Hittills har man saknat instrumentet för att göra detta. Dessutom bör alla museer få ett tydligt uppdrag att arbeta mer med publikarbete, för mångkultur och mot främlingsfientlighet och rasism. Större del av verksamheten bör ske i samarbete med museer, organisationer och institutioner i hela landet. Detta bör ges regeringen till känna [...]" (motion 1996/97: kr 283).

<sup>176</sup> Vänsterpartiets partimotion 1996/97: Kr 20, Gudrun Schyman m. fl., liknar i hög grad miljöpartiets:

Etnografiskt centralmuseum. Däremot avvisar vi förslaget att flytta Folkens museum, Medelhavsmuseet och Östasiatiska museet från Stockholm till Göteborg. Vi gör det inte av regionalpolitiska skäl – där det kan ligga en hel del i principen att flytta ut Stockholmsbaserad verksamhet till andra delar av landet. Vi gör det inte heller av någon tveksamhet att kopplingen med forskning på områdena skulle omöjliggöra en flyttning. Våra skäl är rent ekonomiska. Vänsterpartiet anser det inte försvarligt att överge det nyligen byggda Folkens museum som är byggt för museets behov och krav och för deras speciella samlingar. Vi motsätter oss att det på nytt skall göras stora investeringar i en ny museibygnad i Göteborg. Rent kulturpolitiskt anser vi att dessa medel kan användas betydligt bättre och effektivare på andra musei- eller kulturområden, exempelvis i Göteborg. Intentionerna och målsättningarna att skapa en bättre samordning av resurserna och att ge stöd till Etnografiska museet i Göteborg är bra. [...] 18. hemställan [...] 12. att riksdagen avslår regeringens förslag om att flytta Folkens museum – etnografiska Medelhavsmuseet och Östasiatiska museet flyttas från Stockholm till Göteborg (1996/97: kr 20).

Vänsterpartiet är inte helt tydliga om de stödjer att staten skall överta huvudmannskapet, eller om de menar att ett uppräknat stöd till Göteborgs etnografiska museum skall utgå. Dess klarare är beskedet att vänsterpartiet inte anser att de båda etnografiska museerna skall ingå i en gemensam myndighet.

<sup>177</sup> Detta är tydligt i reservation 42 som rör moment 82 i kulturpropositionen, dvs fastställandet av uppdraget för en organisationskommitté och med den sammanhängande frågor. Under förutsättning att reservation 39 eller 41 bifalles av kulturutskottet anser moderaternas, centerpartiets, folkpartiets och kristdemokraternas ledamöter i kulturutskottet att:

Den del av utskottets yttrande som under rubriken 12.5.9 Ett samlat etnografiskt centralmuseum i Göteborg börjar med Regeringen avser och slutar med lokaler m.m. bort ha följande lydelse: En organisationskommitté bör förbereda sammanförandet av de två etnografiska museerna till en myndighet. En förutsättning för kommitténs arbete skall vara att verksamheten vid Folkens museum - etnografiska även i fortsättningen skall vara kvar i Stockholm. Härför talar bl.a. ekonomiska skäl och inte minst samarbetet med forskarvärlden" (bet. Kru1: res. 42).

När det samlade etnografiska museet avser en myndighet bestående av de två etnografiska museerna förstås alltså detta som en övergripande administrativ funktion för samordning av den etnografiska verksamheten: en myndighetsnivå skild från museienheternas nivå. Av reservation 42 framgår också att samma ledamöter förordar att myndighetens säte skall förläggas till Göteborg. När myndighetsnivån avser att även inordna Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet i konstellationen blir det dock genast problematiskt; här förutsätter reservationsförfattarna att detta skulle innebära att dessa museer kommer att fysiskt flyttas till Göteborg (jfr

bet. Kru1: res. 39, 41, 42).

<sup>178</sup> Detta är tydligt när motståndarna i riksdagen till museiprojektet reserverar sig mot kulturutskottets förslag, vilket följer regeringens proposition. I reservation 39 anser kulturutskottsledamöterna från moderaterna, centerpartiet och folkpartiet att:

39. Statligt övertagande av huvudmannskapet för Etnografiska museet i Göteborg och inrättande av en samlad etnografisk museimyndighet förlagd till Göteborg innefattande även Folkens museum - etnografiska, Medelhavsmuseet och Östasiatiska museet (mom. 86). Den del av utskottets yttrande under rubriken 12.5.9 Ett samlat etnografiskt centralmuseum i Göteborg [...] bort ha följande lydelse: Utskottet anser att det är angeläget att förbättra samordningen nämligen Folkens museum – etnografiska, som är beläget i Stockholm, och Etnografiska museet i Göteborg. Utskottet har därför i sina överväganden – i enlighet med vad som anförs i motionerna Kr13 (kd) [...]Kr258 (kd) [...] Kr 283 (c) [...] – kommit fram till att de båda museerna bör sammanföras till gemensam myndighet. Det anförda innebär att Etnografiska museet i Göteborg efter förhandlingar kan få statligt huvudmannskap från den 1 januari 1999. Den nya myndigheten för de två museerna bör ha sitt säte i Göteborg. Regeringens förslag att samtidigt föra samman Medelhavsmuseet och Östasiatiska museet med de två etnografiska museerna måste avisas av riksdagen. Enligt utskottet skulle ett genomförande av förslaget bl.a. att två väl fungerande museiorganisationer, nämligen Statens historiska museer respektive Statens konstmuseer, slås sönder, vilket skulle innebära ett stort slöseri både när det gäller ekonomiska resurser och kompetens. Likaså skulle den upparbetade samverkan med närbelägna universitetsinstitutioner inom berörda ämnesområden omintetgöras. [...] Vad utskottet sålunda anfört bör riksdagen med bifall till motionerna Kr 13 (kd) yrkande 12 i här aktuell del, Kr258 (kd) yrkande 8 i här aktuell del och Kr 283 (c) yrkande 36 samt med anledning av regeringens förslag som sin mening ge regeringen till känna (1996/97:Kru1 res.39).

Reservisterna ser här inget problem i att sammanföra de båda etnografiska museerna i en gemensam myndighet och att den förläggs i Göteborg. Däremot anser de att Medelhavsmuseet och Östasiatiska museet inte hör hemma i en sådan myndighet, då det skulle innebära att redan fungerande organisationer skulle upplösas och att det är att vänta en negativ verkan på nu befintliga samordningsvinster. Världskulturmuseet som vi känner det idag skulle på så sätt fortfarande vara möjligt även om reservationen skulle ha röstats igenom.

<sup>179</sup> Ewa Larssons (mp) reservation, 40, mot kulturutskottets förslag har än en fränare ton än reservation 41 och 42. Men här är det återigen frågan om möjligheten för en gemensam myndighet reservationen gäller; vare sig en gemensam myndighet för två etnografiska museer, eller fyra museer:

Ewa Larsson (mp) anser dels att den del av utskottets yttrande under rubriken 12.5.9 Ett samlat etnografiskt centralmuseum i Göteborg [...] bort ha följande lydelse: regeringens förslag att föra samman tre museer i Stockholm, nämligen Folkens museum – etnografiska, Medelhavsmuseet och Östasiatiska museet samt ett museum i Göteborg, nämligen Etnografiska museet, till ett samlat etnografiskt centralmuseum med myndigheten förlagd i Göteborg har enligt utskottets uppfattning inte förberetts tillräckligt. Utskottet avstyrker därför förslaget. Utskottet kan inte heller tillstyrka förslag som framförts motionsvägen att de två etnografiska museerna skall sammanföras till en gemensam myndighet och att en sådan myndighet skall ha sitt säte i Göteborg. [...] Det sagda innebär att regeringens förslag avstyrks i sin helhet liksom motionerna Kr 13 (kd) yrkande 12 i motsvarande del, Kr258 (kd) yrkande 8 i motsvarande del och Kr 283 (c) yrkande 36” (1996/97:kru1, res.40)

I reservationen är det svårt att uttyda i vilken grad miljöpartiet motsätter sig ett statligt övertagande av huvudmannskapet för Göteborgs etnografiska museum. Ett bärande argument mot museiprojektet är att det inte har beretts och utretts på ett riktigt sätt. Detta är även tydligt i Larssons reservation gentemot inrättandet

---

av en organisationskommitté:

43. Uppdrag för en organisationskommitté och därmed sammanhängande frågor(mom. 87)[...] Som en konsekvens av utskottets ställningstagande i det föregående (res.40) anser utskottet att det inte finns behov av en sådan organisationskommitté som angivits i kulturpropositionen, nämligen en kommitté med uppgift att föra samman de fyra museerna i en myndighet med säte i Göteborg. Däremot bör regeringen låta utreda frågan om inrättande av ett världskulturmuseum i Göteborg. Utredningsarbetet bör vara förutsättningslöst. Utskottet anser att idén om ett världskulturmuseum i Göteborg är spännande och kan främja både förnyelse och utveckling. Utskottet vänder sig dock starkt mot hanteringen av denna idé (1996/97:kru1, res.43).

Larson anför således inte något principiellt motstånd mot VKM och dess inriktning i sig, utan snarare hur frågan har beretts. Om detta innebär ett samtidigt förkastande av statligt övertagandet av huvudmannskapet är dock fortfarande oklart.

<sup>180</sup> I en till reservation 39 närmast identisk skrivning reserverar sig även kristdemokraten i kulturutskottet, Fanny Ritzell, mot utskottets hemställan. Ritzell är dock inte lika övertygad om att den gemensamma myndigheten för de båda etnografiska museerna bör ligga i Göteborg, utan att "beslutet om var myndigheten för de två museerna skall ha sitt säte bör fattas sedan en organisationskommitté redovisat sitt uppdrag" (1996/97:Kru1, res. 41). Även här är det alltså inget som tyder på att VKM skulle omöjliggöras om reservationen skulle följts.

<sup>181</sup> Vänsterpartiet omvärderar alltså propositionens innehåll någon gång mellan den tredje oktober 1996, då partimotionen som motsätter sig förslaget avgavs (jfr motion 1996/97: kr 20) och den tionde oktober 1996 varvid vänsterpartiets ledamot i kulturutskottet Charlotta L. Bjälkebring försvarar propositionen i en allmän frågestund i kammaren genom att bland annat understryka att hon fått det klarlagt av kulturministern att det inte rör sig om någon flytt (prot.1996/97: 13: anf 45).

<sup>182</sup> Signifikant för detta misstroende är att utfärdandet av direktivet för Organisationskommittén för ett Världskulturmuseums arbete vars skrivningar tydliggör att de tre Stockholmsmuseerna vare sig skall flyttas till Göteborg eller läggas ned inte tas emot särskilt väl (dir 1996:110). Istället för att lugna ned situationen blir den än värre. Världskulturmuseets motståndare menar att regeringen har försökt mörka direktivets existens, eftersom riksdagsledamöterna ej fått sig direktivet tillsänt från regeringen (prot.1996/97:49). Kulturministern svarar att det brukliga inom departementen är att sända ut en presselease utan att bifoga själva direktivet (prot.1996/97:49). Frågan om mörkning är intimt förbundet med flyttemat och det finns med redan från början. I den första delen av kulturpropositionen saknas nämligen de sidor där förslaget om etablerandet av ett etnografiskt centralmuseum skall stå beskrivet. Kulturdepartementets förklaring är att första upplagan hade ett feltryck där ett annat förslag om statens sjöhistoriska museer förekom två gånger istället för Världskulturmuseiförslaget. Departementet valde då att riva ut de felaktiga sidorna – men världskulturmuseiförslaget fanns alltså inte med i den första upplagan. Denna första "mörkning" är ett tema som åtföljer flyttematiken under tidig höst och får förnyad styrka under riksdagsdebatten den 19:e december, genom direktivet och den första delen av kulturpropositionen. Stämningen blir inte bättre av att Kulturministern villkorar det parlamentariska deltagandet i organisationskommitténs arbete; endast de politiska partier som är positiva till grundidén om ett världskulturmuseum är välkomna, vilket även det bidrar till en höjd debatteratur, speciellt bland de moderata riksdagsledamöterna (prot. 1996/97:49).

<sup>183</sup> I denna "kanske kategori" är tre av fyra artiklar neutrala, och den fjärde negativ till museiprojektet.

<sup>184</sup> Detta bekräftas av Ulvskog i riksdagsdebatten den 19 december:

Vi har haft bråttom i museifrågan, för den har varit ett svårbearbetat område de senaste 25-30 åren. Det har varit nästan omöjligt att komma fram med några förändringar. Vi ser att det påverkar museilivet mycket illa, och därför måste vi göra något radikalt. Det förklarar något också den brådska vi har haft. Just därför har det varit så viktigt för oss att redan i propositionen markera att den organisationskommitté som vi föreslog skulle



---

komma tillbaka till riksdagen i flera omgångar (Prot. 1996/97:49 anf. 51).

<sup>185</sup> De mest dubbeltydiga uttalande är av naturliga skäl svårtolkade, här kan det även röra sig om en fysisk flytt. Ulvskogs ambivalens kan även vara förstärkt av journalistiska vinklar. I rapporteringen kring Ulvskogs presentation av programmet för "Kultur i hela landet" inför kulturhuvudstadsåret 1998 finner vi två helt skilda versioner om världskulturmuseiprojektet. I GP kan vi läsa att "det i princip innebär att Etnografiska museet, Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet i Stockholm med tillsammans ett 80-tal anställda flyttas till Göteborg med sina samlingar" (Öinert, GP 19960924 s.10). Emedan Ulvskog enligt SvD menar att "det är inte fråga om att flytta de tre museerna till Göteborg utan att skapa något helt nytt" (Artsman, SvD 19960924 s. 45). Men att påstå att Ulvskogs blandade hållning är en alltigenom tidningskonstruktion är nog att gå steget för långt, eftersom en liknande otydlighet från Ulvskog är närvarande under den allmänna frågestunden i riksdagen den 10 oktober.

<sup>186</sup> I en kulturartikel i SvD uttalar sig chefen för Statens historiska museer, Jane Cederqvist:

När besparingskraven blir högre på museerna 1999, då resurser skall på det nya världskulturmuseet, måste kulturdepartementet bestämma sig för vilket eller vilka museer som skall läggas ned. Att fortsätta utarma redan utarmade museer är inte längre hållbart (Arnborg, SvD 19971217 Kultur s. 17).

<sup>187</sup> En oro som museerna delar med den miljöpartistiske ledamoten i kulturutskottet Ewa Larsson. I en debattartikel publicerad i SvD skriver Larsson bland annat att:

varifrån man ska få uppskattningsvis en halv miljard kronor till ett nytt jättelikt världskulturmuseum i Göteborg [...] Idag finns knappt medel att förvalta existerande museer" (SvD E Larsson 19961219 s.4). Hos Larsson märks även ett motstånd mot en symbolisk statusflytt: "Men kulturministern vill gå längre och göra Göteborgs etnografiska museum till ett ansvarsmuseum. Vilket innebär att Folkens museum- Etnografiska i Stockholm upphör att vara ansvarsmuseum, för två sådana lär det inte bli i Sverige (E Larsson, SvD 19961219 s. 4).

<sup>188</sup> Kanske något förvånande, ses Världskulturmuseet i något högre grad som en resurstärkande gökunge för det göteborgska kulturlivet (9 förekomster), än för Stockholmsmuseerna (8 förekomster).

<sup>189</sup> Under hela 1997 publicerades endast 84 artiklar om världskulturmuseet, vilket kan jämföras med 100 stycken under ca tre månader hösten 1996. Det finns 110 förekomster av de 8 olika ledmotiven och museiflytten är det största av dem med 37 förekomster. Museiflyttstemat förekommer främst i anslutning till KU:s behandling av beredningsfrågorna. SvD avviker här lite grann och har sina artiklar mer jämt utspridda över hela året.

<sup>190</sup> Kristianssons uttalande kan även ses som en i viss mån mediekritisk kommentar. En kritik som kan anas i excerptens sista mening; har kanske press, radio och tv varit ensidiga i sin rapportering om världskulturmuseet och på så sätt brutit i sitt samhälleliga uppdrag som en infrastruktur för det fria och öppna offentliga samtalet? En sådan reflexivitet är dock sällsynt i materialet (GP Kristiansson, GP 19970223 s. 10).

<sup>191</sup> **Minne** och bildnings förslag innebär att Östasiatiska museet och Medelhavsmuseets status förändras från att vara utpräglade konst- och arkeologimuseer till en mer tvärvetenskaplig och tvärsektorieell indelning om kulturhistoria; vilket ligger närmare de etnografiska museerna, även om dessa placeras in i en kategori med fokus på samtid. Följande argumentation ligger till grund för utredningens förslag:

Är Östasiatiska museet ett konstmuseum eller ett historiskt museum? Samlingarna består mest av konstföremål, men den utåtriktade verksamheten – och publikens förväntningar – kanske mera har med kulturmötet att göra?

Medelhavsmuseet kanske kan beskrivas som ett arkeologiskt museum, men en stor del av fyndmaterialet på både Östasiatiska och historiska museet har också kommit fram vid

---

utgrävningar. Ibland är det konst och ibland blir det kulturhistoria och frågan är närmast vilken som är den minsta gemensamma nämnaren (SOU 1994:51 s. 63).

<sup>192</sup> Fanny Rizell replikerar Ulvskog och menar att utredningskommittén inte vill kännas vid någon som helst koppling mellan sina förslag och kulturpropositionens förslag om etablerandet av ett etnografisk centralmuseum:

I Museiutredningen vill man inte alls kännas vid att det skulle vara den som ligger som grund till detta museiförslag. Jag har talat med flera, och detta är helt obekant för dem - tvärtom värjer de sig mot det. Det är då litet underligt att Marita Ulvskog påstår att det är Museiutredningen som ligger bakom. När det gäller den utredning som vi inte fick är det beklagligt att vi skall säga ja till någonting som vi inte har fått se innan vi beslutar om det (prot 1996/97:49 anf. 46).

Ulvskog menar i sin tur att så visst är fallet och hänvisar partikamraten och riksdagsledamoten Björn Kaaling som representerade socialdemokraterna i museiutredningen (prot 1996/97:49 anf. 47). Senare i riksdagsdebatten när museiförslaget diskuteras under specialområdet för just museer och kulturmiljövård, lyfter vänsterpartiets Charlotta L. Bjälkebring återigen det eventuella sambandet mellan propositionen och *Minne och bildnings* förslag om storenheter varvid Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet klassificeras som kulturhistoriska museer istället för konst- och arkeologimuseer (prot 1996/97:49 anf. 186). Något senare knyter Björn Kaaling an till Bjälkebrings beskrivning av relationen mellan museiprojektet och museiutredning. I anförandet vänder han sig särskilt till moderat riksdagsledamoten Jan Backman, som även han ingick i utredningskommittén för *Minne och bildning*:

Också jag vill påminna om den statliga museiutredningen. I den ingick för övrigt Jan Backman. Där lade vi fram förslaget att organisera om det statliga museiväsendet till fyra myndigheter på det sätt som Charlotta Bjälkebring har beskrivit.[...] Jag vill också påminna Jan Backman om det vi skrev på s. 63 i museiutredningen om att det inte är alldeles självklart med de gränser vi har i dag. Där ställde vi frågan: Är Östasiatiska museet ett konstmuseum eller ett kulturhistoriskt museum? (prot 1996/97:49 anf. 191).

Jan Backman replikerar: "Det finns numera tecken på att Östasiatiska museet har ett större inslag av konstvetenskap än av etnografi, vilket jag inte var riktigt medveten om tidigare" (prot 1996/97:49 anf. 198).

<sup>193</sup> Även frågan om experterna leder till ett replikskifte med Rizell. Rizell ifrågasätter experternas legitimitet och menar att andra experter har en helt annan syn på förslaget än de av Ulvskog refererade museimännen.

Det som inte har kommit fram riktigt och som jag inte har fått svar på gäller personalen vid museerna, att all expertis på museiområdet är så överkörd. Är det så vi skall använda våra experter, våra sakkunniga på olika områden, att vi totalt struntar i vad de säger? (prot. 1996/97:49:anf. 48).

Ulvskog svarar: "När det gäller expertisen försökte jag citera bl.a. några av våra duktigaste museimän i mitt lilla inledningsanförande. Expertisen har delad uppfattning. Det finns många som känner mycket starkt för det nya världskulturmuseet i Göteborg" (prot.1996/97:49:anf. 49).

<sup>194</sup> I frågan om att propositionen är så undermåligt beredd att den utgör ett hot mot de demokratiska principerna i riksdagen och snarare är ett utslag av ett försök till regerande efter "den starkes rätt" anför Fanny Rizell bland annat att:

Kulturministern sade att förslaget om museerna var en maktfördelning. Jag tycker snarare att det har liknat, som många också har sagt, en makt demonstration. Det är mycket beklagligt att vi saknar underlag för beslut. Det är helt fel - så skall beslutsprocessen inte gå till i Sveriges riksdag (prot. 1996/97:49 anf. 48).

<sup>195</sup> Mörkningstemat går som en röd tråd genom beredningsproblematiken. Liksom i riksdagsdebatten den 19:e december sammanfattas detta tema i Ewa Larssons anmälan 6:e november 1996 med följande förhållanden: Förslaget har varken utretts, remissbehandlats, eller förhandlats om med personalen vid de berörda museerna; chefer och fackligt förtroendevald personal informerades en knapp timme före presskonferensen där propositionen presenterades, vilket är alldeles för sent, och de som hade lyckats få tillgång till propositionen, via den externa delningen, hade dock en upplaga där de två sidor som förslaget var tecknat på saknades. Allt detta pekar, enligt anmälaren, på att förslaget saknar en korrekt beredning och är således ett fall för konstitutionsutskottet:

En fråga som skall behandlas av riksdagen skall föregås av beredning. Jag önskar att konstitutionsutskottet granskar regeringens sätt att informera personalen på Östasiatiska museet, Medelhavsmuseet och Folkens museum – etnografiska i Stockholm. Dels önskar jag att Konstitutionsutskottet granskar om regeringen har skyldighet att först informera personal om organisationsförändringar innan dessa kommer allmänheten till känna. Dels önskar jag att konstitutionsutskottet granskar om det är juridiskt riktigt att riva ur sidor i en proposition innan den går på delning till de fackliga organisationerna. [...] Ewa Larsson (MP)” (Betänkande 1996/97: KU: 25 s. 370).

<sup>196</sup> Den andra anmälan till konstitutionsutskottet visövi Marita Ulvskogs agerande som kulturminister lyder:

[...] granskning av kulturministerns beredning av förslaget att flytta museer från Stockholm till Göteborg. Regeringsformen §7:2 har följande ordalydelse vid beredning av regeringsärenden skall behövliga upplysningar och yttranden inhämtas från berörda myndigheter. I den omfattning som behövs skall tillfälle lämnas sammanslutningar och enskilda att yttra sig. Med hänvisning till regeringsformen §7:2 anhåller undertecknade ledamöter av kulturutskottet att konstitutionsutskottet granskar och prövar huruvida kulturminister Marita Ulvskogs beredning av förslaget att flytta Östasiatiska museet, Medelhavsmuseet och Folkens museum – etnografiska i till Göteborg har skett i enlighet med regeringsformens krav” (Betänkande 1996/97 :KU: 25 s. 371 kursivering i original).

Den senare anmälan är visserligen inte lika tydlig i sina tematiker om exempelvis mörkning som Ewa Larssons anmälan, utan håller sig till en stramare hänvisning till regeringsformen; men andemeningen är den samma vilket tydliggörs både i riksdagsdebatten 19:e december (prot. 1996/97:49), i den offentliga utfrågningen av Ulvskog i konstitutionsutskottet 25:e april 1997 (Bet. KU: 25: bil. 1), samt i riksdagsdebatten och voteringen kring konstitutionsutskottets betänkande 4:e juni 1997 (prot. 1996/97:114 §6).

<sup>197</sup> Meningsutbytet kan sammanfattas enligt följande:

Inger René: Ja, jag inser att statsrådet menar det, men just museiflytten har inte behandlats i propositionen.

Marita Ulvskog: Museiflytten - ja, i så måtto att det handlar om att lägga samman och skapa en ny museimyndighet där man flyttar, i en myndighetsmening, museer som i dag tillhör Statens konstmuseer och Historiska museet till en ny museimyndighet som ibland går under arbetsnamnet Världskulturmuseet i Göteborg. Det kommer sannolikt att heta något helt annat när det väl är klart. Det är naturligtvis en flyttning. Man flyttar ut dem från de organisationsstrukturer inom vilka de i dag vilar och skapar en ny som vi menar mera slagkraftig museistruktur på detta område. Det är museiflytten. Det handlar inte om att flytta människor eller föremål (bet. Ku:25: bil.1). Inger René: Jaha, men statsrådet sade själv i en debatt i kammaren att viss verksamhet kommer att finnas kvar i Stockholm och att det finns ca 60 museer i Stockholm, så om man flyttar tre borde det inte vara hela världen. Det tyder ju ändå på att det inte bara är organisatoriska eller institutionella frågor som skall flyttas från Stockholm, utan också rent fysiska föremål (bet. 1996/97: Ku: 25: bil.1).

---

<sup>198</sup> Det är mycket svårt att avgöra vad som har förhandlats fram och inte när betänkandena och protokollen undersöks. Om vi börjar med utskottsförhøret och Birgit Friggebos referens till Charlotta L Bjälkebring (v) och Björn Kaaling (s) debattartikel (bet. 1996/97: Ku25: bil.1) blir det inte mycket klarare. I artikeln säger Bjälkebring och Kaaling att:

Debatten om ett nytt världskulturmuseum går vidare. På Brännpunkt den 18/11 ger miljöpartisten Ewa Larsson sitt bidrag. Vi vill kommentera det avsnitt i hennes artikel som berör hanteringen i kulturutskottet [...] I överenskommelsen slår vi fast att det inte rör sig om att flytta Folkens museum - Etnografiska, Medelhavsmuseet och Östasiatiska museet från Stockholm till Göteborg. De tre museerna ska ha kvar sin publika verksamhet i Stockholm. Likväl hävdar Ewa Larsson att det kan bli aktuellt att flytta två museer (Bjälkebring, Kaaling, SvD 19961127 s. 17).

I en tidigare nyhetsartikel från TT, återgiven i Helsingborgs Dagblad 8:e november, kommenterar Kaaling den nyligen uppgjorda kompromissen med vänsterpartiet: "Socialdemokraterna och vänsterpartiet enades på torsdagen om en kompromiss i den infekterade museifrågan. - De tre aktuella museerna blir kvar i Stockholm, men en ny myndighet inrättas för såväl dessa museer som Etnografiska museet i Göteborg, sade Björn Kaaling" (HD, TT 19961108 s. 31).

I de båda tidningsartiklarna finns det inget som vare sig motsäger eller bekräftar Ulvskogs svar till Kenneth Kvist i konstitutionsutskottets utfrågning den 25:e april 1997:

Marita Ulvskog: Nej, någon utflyttning av museer har inte varit aktuell. Men eftersom jag, som jag sade tidigare, vill att det nya museet verkligen skall ha en högkvalitativ verksamhet, tror jag inte att det räcker med de 29 miljoner som vi har avsatt från den 1 januari 1999 för verksamheten. Vi får se vad organisationskommittén kommer med, men jag tror att det måste ske omfördelningar från befintliga Stockholmsmuseer till Göteborg. Kompromissen med Kenneth Kvists parti innebar att perspektivet vidgades. Det var inte så att man med nödvändighet skulle behöva lägga bördan, och därmed eventuella neddragningar i verksamheten bara på de tre museer som var berörda av omstruktureringen. Det finns en mening i direktiven som handlar om att man kan fördela bördan på hela museiområdet. Dessutom har vi fört in eventuella inkomster från annat håll för att stötta verksamheten. Därför finns det också en mycket tydlig formulering om att betydande delar av den befintliga verksamheten kommer att kunna bli kvar i Stockholm. Det handlar alltså inte om någon förändring i grunden, utan det handlar om att Vänsterpartiets medverkan gjorde att perspektivet breddades. Det blev mer "lagom".

Kenneth Kvist: Om jag tolkar ministrarnas uttalande rätt, betyder det att det inte med nödvändighet är så att Stockholmsmuseerna kommer att få stå för kostnaderna, men det kan bli så (bet. 1996/97: Ku25: bil.1).

Under riksdagsdebatten om kulturpolitiken 19:e december 1996 bekräftar i viss mån vänsterpartiets Charlotta L Bjälkebring Ulvskogs version om kompromissen under utfrågningen i konstitutionsutskottet:

Den uppgörelse som Vänsterpartiet och socialdemokraterna har gjort angående ett världskulturmuseum i Göteborg innebär inte någon flyttning av de tre museienheter som finns i Stockholm. Den debatten kan vi stryka ett streck över. [...] Vår överenskommelse bygger på att det blir en nysatsning och att man i 1999 års budget kommer att anslå mer pengar till den här myndigheten (prot 1996/97:49: anf. 7).

Bjälkebring understryker här att överenskommelsen bygger på en finansieringsfråga; kanske är det just detta kompromissen handlar om, att socialdemokraterna går med på att skjuta till mer pengar till museisektorn. Det är dock oklart om Bjälkebring anser att uppgörelsen även innebar en förskjutning i propositionens ursprungliga syfte: från en genomgripande fysisk flytt till att inte flytta museer; eller att det under förhandlingarna mellan

---

de båda partierna klarlades att propositionen inte syftade till något sådant (jfr första raden i citatet från anförande 7). Vad som däremot är helt säkert är att det aldrig har lagts mer än en proposition. Vad denna proposition sedan exakt innebär är alltså i sig en tvistefråga som förs parallellt i och genom debatten om en genomgripande fysisk flytt.

<sup>199</sup> Resanderemisserna innebär att kulturdepartementet har haft samtal med människor ute i landet som har fått delge sin syn på saken (jfr bet. 1996/97: KU25 bil.1, prot. 1996/97:114).

<sup>200</sup> Frågan om mörkning genom att två sidor revs ut i en av de första upplagorna förklarar Ulvskog så här i konstitutionsutskottets utfrågning:

Marita Ulvskog: Ja, och detta har jag redogjort för i kammaren. Vid den stora delningen av huvudparten av kulturpropositionen upptäcktes det att det avsnitt som behandlade Sjöhistoriska museet i Stockholm var en gammal version. Det var helt enkelt någon som hade tryckt på fel knapp på sin dator och därmed fått ut den gamla versionen, som sedan hade kopierats och fanns med i den stora bingen av papper. I stället för att makulera upplagan valde vi att manuellt riva ur dessa sidor. När sidorna om Etnografiska museet skulle infogas i propositionen råkade de olyckligt nog få en paginering som överensstämde med de utrivna sidornas, vilket har gett underlag för diverse konspirationsteorier. De sidor som var utrivna handlade alltså om Sjöhistoriska museet. Det var ett inaktuellt förslag. Den rätta versionen delades på annat sätt något senare" (bet. 1996/97: Ku25: bil.1).

<sup>201</sup> Debatten i kammaren 4.e juni 1997 följer samma mönster som den offentliga utfrågningen. Med samma huvudsakliga tematiker rörande beredningsfrågor varvid kritikerna försöket att binda propositionen till en sanning om att det i grunden avser en genomgripande fysisk flytt av tre Stockholmsmuseer. Detta tillbakavisas av (S) och (C) ledamöterna. Alliansen mellan Centerpartiet och Socialdemokraterna innebär alltså att de bildar majoritet i såväl konstitutionsutskott som riksdag. Utskottets hemställan lyder, "beredningen av propositionen skett i den i regeringsformen föreskrivna ordningen" (Betänkande 1996/97: KU25). Utskottsledamöterna från MP, FP, M och V, bestrider detta och formulerar reservation 9. Kristdemokraterna (KD) har under denna mandatid som föreliggande ärende behandlas i KU endast en suppleantplats i konstitutionsutskottet och medverkar därför inte under utfrågningen eller i utskottets ställningstagande. Men som riksdagsparti är KD med under debatt och beslut i riksdagen och får där säga sin mening i ärendet.

<sup>202</sup> Birgit Friggebo ger ett tydligt exempel på detta:

Centerpartisten i kulturutskottet har ju varit med på anmälan till konstitutionsutskottet. Har samarbetet med regeringen i ekonomiska frågor så till den milda grad förvridit huvudena på centerpartister att de inte längre kan tänka själva, eller är det, ännu värre, så att de inte tänker alls? (prot. 1996/97:114 anf. 62)

<sup>203</sup> Detta är tydligt i texten när regeringen menar att marinmuseum i Karlskrona bör få en central plats i den ombildade myndigheten för Statens Sjöhistoriska museer "Marinmuseum i Karlskrona bör [...] inom myndigheten ges största möjliga ansvar för insatserna inom sitt område" (prop.1996/97:3 s. 140). Myndighetskansliet förlägs senare till Karlskrona.

<sup>204</sup> Dessa arrangemang kan genomföras, ledas, av ett brett spektra av människor; ibland rör det sig om forskare som talar utifrån stöd i ett forskningsprojekt; ibland av människor med ett djupt intresse för en viss företeelse såsom debattörer, kulturpersonligheter eller medborgare i egenskap av eldsjälarna, aktivisten osv. Ett slags vardagslivets experter.

<sup>205</sup> Studien bygger på intervjuer med ungdomar och personal vid landets museer samt besök vid museer i Stockholm och Danmark och utredarnas egna tankar kring drömmuseet (Haage, Ohlson, Petré 1994 s. 31).

<sup>206</sup> Jämför citatet ovan med tanken om aktuella ämnen, vilket även innebär att museerna inte längre kan hålla sig med basutställningar som står i årtal och ibland i årtionden, utan utställningarna måste bytas ut oftare. Här finns en likhet med VKMs policy om utställningar som ett slags färskvara. Drömmuseets utställningsform kan alltså inte vara av karaktären basutställningar, utan endast röra sig om tillfälliga utställningar. Liksom

---

Världskulturmuseet.

<sup>207</sup> De två övre planen utgörs av kontorsutrymmen för VKM, Museion och SMVK.

<sup>208</sup> Världskulturmuseet (VKM) hade fri entré från och med dess öppnande, 29 december 2004. Övriga statliga museer fick fritt inträde tre dagar senare, första januari 2005. Att tillgänglighetsfrågan är prioriterad för VKM framhävs av att den extra tilldelningen används för att återinföra den fria entrén till museet.

<sup>209</sup> De fria skolformerna innebär en skolgång som ligger utanför skolpliktens nioåriga grundskola; t.ex. gymnasier, Komvux, folkhögskolor. I läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) är det bl.a. skolans uppgift att:

[...] till eleverna överföra värden, förmedla kunskaper och förbereda dem för att arbeta och verka i samhället. Skolan skall förmedla sådana mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensram som alla i samhället behöver. Eleverna skall också kunna orientera sig i en komplex verklighet med stort informationsflöde och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna skall träna sig att tänka kritiskt, att granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett alltmer vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. Inom gymnasiesärskolan och särsvux skall eleverna tillägna sig ett alltmer undersökande sätt att tänka och arbeta.

Genom studierna skall eleverna skaffa sig en grund för livslångt lärande. Förändringar i arbetslivet, ny teknologi, internationaliseringen och miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. Eleverna skall i skolan få utveckla sin förmåga att ta initiativ och ansvar och att arbeta och lösa problem både självständigt och tillsammans med andra. Skolan skall utveckla elevernas kommunikativa och sociala kompetens samt uppmärksamma hälso- och livsstilsfrågor (SKOLFS 1994:2 s. 2).

Läroplanen utfärdades 17 februari 1994 och har reviderats 2003, 2006 och 2009. 2009 års revidering av förordning SKOLFS 1994:2, utfärdades mars 2009 och trädde i kraft 1 september 2009. Ordalydelsen om skolans uppgifter under punkt 1.2 överensstämmer dock med den citerade texten från Lpf 94, SKOLFS 1994:2 (jfr SKOLFS 2009:18 s. 3 - 4).

<sup>210</sup> I det här fallet rör det sig om offentliga utredningar SUFO 96 (SOU 1996:159), kulturpropositionen (prop 1996/97:3), folkbildningspropositionen (prop 1997/98:115) och den allmänkulturpolitiska riksdagsdebatten om kulturutskottets betänkanden rörande propositionerna (jfr prot: 1996/1997:49, 1997/98:43, 1998/99:31). *Minne och bildning* (SOU 1994:51) och *kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:84) utgör något av undantag när de explicit förbinder bildningsfrågan med museerna. Detta skall dock främst ses som ett uttryck för att *folkbildning* i sig utgör ett eget område inom kulturpolitiken, skilt från museerna. Detta innebär dock ej att museerna inte ses som bildande eller folkbildande i sin verksamhet (jfr SOU 1994:51 s. 30). Termerna bildning och folkbildning har hittills använts synonymt. Begreppshistoriskt är det möjligt att finna en skillnad och spänning mellan *bildning* och *folkbildning*. I kapitel 6 återkommer jag i viss mån till skillnaden och spänningen mellan bildning och folkbildning. I det närmaste kommer dock termerna att användas synonymt, om inte annat anges, då de parlamentarisk-politiska texterna inte gör någon explicit uppdelning mellan bildning och folkbildning.

<sup>211</sup> Propositionen rör kulturpolitiken i allmänhet och inte folkbildning som enskilt avgränsat område. Propositionen visar dock att även kristdemokraterna delar en grundsyn om en social förändring som splittrar vår värld. Kulturen, i allmänhet och kultur som bildning i synnerhet, intar här en viktig funktion för att överkomma dessa problem. motionen använder inte uttryckligen termen bildning, men den avses implicit: "Det är därför oerhört angeläget att kulturen finns där människorna finns och ger möjligheter till självinsikt och personlighetsutveckling" (motion 1997/98: kr 306). Självinsikt och personlighetsutveckling svarar väl mot bildningens odlade av självet genom reflektion. Kulturgenrens bildning uttrycks ofta på detta implicita sätt inom det parlamentarisk-politiska området.

<sup>212</sup> Kulturutredningen är något speciell i sin partipolitiska representation då dess arbete sträcker sig över två mandatperioder. Från det att utredningen bemyndigades av regeringen 25 februari 1993 fram till 9 december 1994 intar nämligen Ny demokrati (nd) en av platserna i utredningskommittén. Men detta parti byts ut mot Miljöpartiet (mp) från och med den 15 december 1994. Anledningen till detta är utgången av 1994 års riksdagsval, där (mp) återinträder i riksdagen emedan (nd) förlorar sina mandat. Utredningen har dock under hela utredningstiden representation av samtliga sju riksdagspartier.

<sup>213</sup> Den mest betydande skillnaden i synsätt på museerna mellan de båda utredningarna ligger i organiseringsfrågan, där kulturutredningen vill se flera mindre museienheter än de större, och färre, koncerner museiutredningen föreslår. I förslaget om etablerandet av museimyndigheten Statens museer för Världskultur, går Ulvskog tillbaka på museiutredningens organiseringsförslag (jfr SOU 1994:51, SOU 1995:84, prop. 1996/97:3, prot. 1998/99:31 anf. 29)

<sup>214</sup> Med utgångspunkt från de motioner som relaterar till kulturpolitikens folkbildningsområde är det svårt att fastställa hur moderaterna upplever samtiden, i och med att de inte avger några sådana omdömen i motionen (motion 1998/99: kr 21). Moderaterna ingår dock även i utredningskommittén för 1995-års kulturutredning, där liknande skrivelser om samtidens beskaffenhet finns (SOU 1995:84).

<sup>215</sup> Det vill säga såväl etablerande av en museimyndighet Statens museer för Världskultur (SMVK) och en museienhet Världskulturmuseet (VKM)

<sup>216</sup> Museet som ett offentligt rum intar en viktig ställning i ICOMs museidefinition:

2. **Museum** A museum is a non-profit making, permanent institution in the service of society and of its development, and open to the public, which acquires, conserves, researches, communicates and exhibits, for purposes of study, education and enjoyment, material evidence of people and their environment (<http://icom.museum/statutes.html> [fetsstil i original]). Detta är en definition som det svenska museiväsendet följer (jfr SOU 1994:51, SOU 1995:84).

ICOMs inflytande på den svenska museipolitiken tydliggörs även genom de fyra grundläggande verksamheter som museet antas innefatta: 1) förvärvs- och insamlingsfunktioner, 2) bevarande och vård, 3) bearbetning och forskning, samt 4) utåtriktat eller publikt arbete. (SOU 1973:5). Dessa kan jämföras med ICOMs museidefinition från 1961:

ICOM shall recognise as a museum any permanent institution which conserves and displays, for purposes of a study, education and enjoyment, collections of objects of cultural or scientific significance ([http://icom.museum/hist\\_def\\_eng.html](http://icom.museum/hist_def_eng.html)).

Fyra praktiker för ett museums verksamheter som varit vägledande i den svenska museipolitiken sedan åtminstone Mus 65 digra nioåriga utredning (1965-1974) – om det svenska museiväsendet och kulturminnesvården, publicerad i tre band: SOU 1972:45 Kulturminnesvård, SOU 1973:5 Museerna, 1974:43 Utställningar – och fortfarande har sin aktualitet vid VKM/SMVK tillkomst (jfr SOU 1994:51, SOU 1995:84).

<sup>217</sup> Refeodalisering innebär här att gränsen mellan offentligt och privat blir oklar samtidigt som den kritiska offentliga kommunikationen kommodifieras via framväxten av massmedierna. Massmedierna växer fram som ett svar på de krav massdemokratin ställer på en mediering som kan nå en större massa än den tidigare fåtaligare exklusiva skaran i salongerna, kaffehuset osv. vars kommunikation baseras på ett samtal öga mot öga. Kommodifieringen innebär stora problem för det kritiska offentliga öga - mot - öga samtalet som härigenom döljs av PR, annonser och nöjen (Habermas 1962/1998). Jag återkommer till Habermas koncept kring borgerlig offentlig i kapitel 6 och 7.

<sup>218</sup> Detta går att utläsa i den tredje punkten i citatet nedan om publikens principiella öppenhet. En betydelsefull kritik mot Habermas ideala "tillstånd" är att den borgerliga offentligheten byggde på ett exkluderande samhälle, där till exempel rösträtt endast tillföll män som hade en viss minimiinkomst (se exempelvis P Dahlgren, 1995 och M. Nilsson, 2001).

<sup>219</sup> Missionsbeskrivningen lyder:

---

Världskulturmuseet vill i dialog med sin omvärld vara en mötesplats som genom känslomässiga och intellektuella upplevelser verkar för att människor känner sig hemma över gränser, litar på och tar ansvar för en gemensam global framtid i en värld i ständig förändring” (www.varldskulturmuseet.se 20041228).

Missionsbeskrivningen förutsätter således en medborgare som är aktiv, deltagande och ansvarstagande.

<sup>220</sup> Demokratiutredningen tillsattes 1997 och arbetade fram till 2000. Demokratiutredningens arbete löper i det stora hela parallellt med Världskulturmuseets institutionella etablerande. Jag återkommer till demokratiutredningens syn på medborgarskapet i kap. 7 och 9.

<sup>221</sup> I monografien *Mellan deltagande och uteslutning Det lokala medborgarskapets dilemma*, problematiserar dock idéhistorikern Mats Andrén förhållandet mellan medborgarskapet som enbart en kollektiv identitet som står i motsats till individuella identiteter per se (Andrén 2005).

<sup>222</sup> Ulrich Beck fortsätter på det spår han inleder 1986 i *Risksamhället*. På väg mot en annan modernitet om den reflexiva moderniseringen och dess inverkan på och hur vi bör organisera vårt tänkande kring samtiden i senare arbeten under 1990-talet (tex 1993/1996, 1994, 1997/1998) och 2000-talet (t.ex. 2004/2005 och tillsammans med Edgar Grande, 2005/2006).

<sup>223</sup> Förordet i pocketupplagan av *De andra* som Ulvskog använder sig av i förordet till *Kunskap som kraft* (Ds 1996:74 s. 5) skiljer sig något från originalutgåvans förord. Jag använder det sistnämnda förordet då det på ett något tydligare sätt låter oss få en bild av det samtidsdiagnostiska fältet. Ulvskog förmedlar följande citat:

I de sista raderna av förordet till pocketutgåvan av *De andra* summerar Stefan Jonsson sin syn på vårt samhälles mest angelägna frågor. 'Hur går det till när vi utifrån vår förståelse av våra hem och våra identiteter försöker kartlägga andra människor och kulturer? Vilka är vi?, Vilka är de andra? Av vilka skäl drar vi gränser mellan här och där? Är det för att finna en mötespunkt? Eller för att skilja oss från dem? Vad betyder det att tillhöra en kultur – äger man då ett hem? Allt fler journalister, kritiker och humanistiska forskare sysslar med att återupprätta, befästa och värna om den egna kulturella gemenskapen. Kulturkritik värd namnet borde handla om att istället lösa upp sådana konstruktioner något kunde förändras' (Ds. 1996:74 s. 5).

<sup>224</sup> Ett annat möjligt samlingsnamn för dessa teoribildningar är *den postmoderna kulturens sociologi*, där teoretiker såsom Baudrillard, Deleuze, Derrida, Foucault, Lyotard, – en fransk samhällsteori (Social Theory) vilken ofta knyter an till den tyske filosofen och filologen Friedrich Nietzsches arbeten – framhålls som centrala (jfr Featherstone 1986, Featherstone 1991 se särskilt kap. 3 och not 2 s. 49). Men ett "tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält" är en benämning att föredra av åtminstone två anledningar. För det första för att inte reducera allt tänkande till att vara sociologiskt och följa sociologins särskilda regler om den "goda" undersökningen. För det andra utesluter inte benämningen "tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält" studier som utgår från att moderniteten ännu inte är något som är överspelat, såsom Beck, Giddens och Lash arbeten om reflexiv modernisering, eller Baumans arbeten om den flytande moderniteten ("liquid modernity").

<sup>225</sup> TCS startades som en tidskrift 1982 av Mike Featherstone och kompletterades 1990 av en bokserie och 1996 inrättades *Theory, Culture and Society Centre* som ett stöd för att utveckla aktivitetsprogram för journalen och bokserien. Samlande ämnen för förekommande arbeten inom TCS är bland annat: Konsumtion, reflexivitet, globalitet, kosmopolitism, etiska spörsmål frågor såsom erkännande och skillnad och andra frågor kopplade till modernitetens öde. En fingervisning om såväl bredden som inriktningen på TCS akademisk-teoretiska verksamhet är bland annat följande personer anges som nyckelfigurer för det fält TCS verkar inom:

Theodor Adorno, Arjun Appadurai, Jean Baudrillard, Zygmunt Bauman, Ulrich Beck, Walter Benjamin, Pierre Bourdieu, Judith Butler, Gilles Deleuze, Jacques Derrida, Norbert Elias, Michel Foucault, Hans-Georg Gadamer, Anthony Giddens, Erving Goffman, Jack Goody, Jürgen Habermas, Donna Haraway, Michael Hardt, N. Katherine Hayles, Friedrich Kittler, Niklas Luhmann, Jean-François Lyotard, Antonio Negri, Paul Ricoeur, Georg Simmel, Bernard Stiegler, Paul Virilio, Immanuel Wallerstein, Max Weber, Alfred North Whitehead (jfr [http://www.ntu.ac.uk/hum/centres/ccm/theory\\_culture\\_society.html](http://www.ntu.ac.uk/hum/centres/ccm/theory_culture_society.html)).



---

Den "kulturteori" som tillsammans med "genusteori" lyfts fram som prioriterade teoretiska områden för den kommande verksamheten vid Museion i planeringsdokumenten korrelerar mot detta. Även den föreslagna genusteorin kan i vissa fall ses som en del i ett sådant tvärvetenskapligt samtidsdiagnostiskt fält.

## NOTER KAPITEL 5.

<sup>226</sup> Intrycket av att det kontroversiella med projektet går utöver förslaget förstått som ett flyttningsföretag förstärks av kulturutskottets betänkande i frågan, avgivet 19961203, där utskottet understryker att museer inte skall flyttas från Stockholm till Göteborg.

<sup>227</sup> E.P. Alexander menar i sin lärobok om museer att museer som en plats för forskning och vetenskaplig kunskap är en utlöpare från samlandet, eftersom forskningen på samlingarna i museets ungdom var en del av klassificeringen av föremålen (Alexander EP 1985 s. 10).

<sup>228</sup> Museerna som en plats för lärdom och forskning ifrågasätts alltså såväl av socialdemokratiska som borgerliga regeringar. Uppdraget för utredningen *Minne och bildning* (1994:51) formuleras via den borgerliga regeringens forskningsproposition *Forskning för Kunskap och framsteg* (prop.1992/93:170) och kulturutskottets betänkande (bet.1992/93: KrU29). Här framhålls att museerna som en plats för vetenskaplig kunskap och inte minst som forskningsinstitution är alltför diffust och splittrad (jfr dir.1993:26). I den socialdemokratiska forskningspropositionen (1996/97:5), *Forskning och samhälle*, som citeras ovan återfinns alltså en liknande hållning till museerna och dess relation till forskning och vetenskaplig kunskap.

<sup>229</sup> *Mus 65* som startpunkt motiveras av att den är den första stora utredningen på museiområdet i Sverige: en utredning om tre band där ett helhetsgrepp tas på kulturmiljövården och som har efterfrågats av kultursektorn sedan 1917 (jfr SOU 1972:45)

<sup>230</sup> Detta kan jämföras med den bild av museerna och deras relation till forskningen som uppvisas i 1983 års forskningsproposition *Om forskning*. Här framhåller regeringen att museerna har en historia som tillhörande de lärda verken med en stor vetenskaplig kompetens och att ett flertal av museernas uppgifter: "kan idag karaktäriseras som forskningsuppgifter. Museernas utställningsverksamhet är exempelvis i många avseenden frukten av forskningsarbeten samtidigt som den fungerar som en forskningsinformation, dvs. förmedlar kunskaper till en större allmänhet" (prop. 1983/84:107 s.156). En av dessa kritiska röster som hörs i *Museiperspektiv* tillhör Göran Rosander, senare expertutredare i 1994-års museiutredning (jfr Statens kulturråd 1986 och Rosander 1994).

<sup>231</sup> En liknande inställning till museernas relation till forskningen finns i viss mån redan i 1990-års forskningsproposition *Om forskning*:

Museerna är i grunden inriktade på att bygga upp och förmedla kunskaper och insikter. Museernas forskning bör ha som sin främsta uppgift att utveckla den information de bedriver genom främst insamling och vård av samlingar, genom dokumentationsarbete, materialpublikationer och utställningar (SOU1989/90:90 s. 58).

Den forskning museerna skall ägna sig åt, enligt propositionen, kan närmast liknas vid en slags museologisk forskning. Museologi etableras visserligen som ett akademiskt ämne i Sverige vid tidpunkten för propositionen (jfr kap. 2); men propositionens fokus ligger främst vid praktiska förbättringar inom områdena för insamlande, vård av samlingarna, visande av samlingarna och dokumentationsarbete. Museernas forskning berör på så sätt inte en forskning som arbetar i och genom teorier (som utgångspunkt för arbetet, som förändras genom arbetet etc.) utan med utvecklandet av praktiska tillämpningar och en dokumenterandepraktik. Uppdelningen mellan forskning och dokumentation är vidare utgångspunkten för det sjätte legitimitetsproblemet för de statliga kulturvetenskapliga museerna som kunskapsinstitutioner (jfr sektion F).

<sup>232</sup> Hur dessa "reella" forskningsprojekt skiljer sig från "icke reella" klagörs dessvärre inte i Minne och bildning (SOU 1994:51).

<sup>233</sup> I Göran Rosanders delstudie till 1994 års museiutredningen, "Från datafångst till forskning" går det att utläsa att 19 personer vid de statliga central- och ansvarsmuseerna innehar licentiatexamen eller motsvarande. Siffran är ännu högre för disputerade doktorer, vid samma institutioner, 64 stycken. Av dessa ansågs 26 docentkompetenta och 7 kompetenta för professurer enligt 1994 års bestämmelser (Rosander 1994 s. 75 ff).

<sup>234</sup> Projektledaren för ett av 1990-talets största museala utställningsprojekt, utställningen *Den Svenska historien*, länsantikvarien Sten Rentzhog framhåller exempelvis att den museala kunskapen måste avhålla sig från teoretiseringar och problematiseringar och istället låta händelserna tala för sig själva, genom de utställda föremålen (jfr Rentzhog 1993 s. 4). Vi återkommer till detta i kap. 7 avsnitt I Sektion A.

<sup>235</sup> Lundström och Pelvesmaa säger i rapporten bland annat att:

museiarbetet i sin förmedlingsdel är i grunden tvärfackligt och samhällsförpliktigande. Dagens museitjänstemän däremot är ämnesspecialiserade. För att de skall kunna uppfylla sin roll som kulturförmedlare utan tillkortakommanden i tankeutbyten och diskussioner fodras en trygg yrkesidentitet (Ds 1996:74 s. 52).

Det kan här nämnas att Arbetets museum i Norrköping även här lyfts fram som ett exempel på det "goda" museet.

<sup>236</sup> En referenspunkt i *Minne och bildning* (SOU 1994:51) och *Kunskap som kraft* (DS. 1996:74) för det tvärvetenskapliga – tematiska (eller tvärsektoriella) museet är *Arbetets museum i Norrköping*, som samlas kring den tvärsektoriella tematiken "arbete". Museet vill med sina utställningar vara en katalysator för debatt och reflektion över samtiden. I utställningen *Brytningstider våren 1999* förbinds exempelvis tematiken arbete med en "maktkritik" där olika maktrelationer i anställningsintervjuer bland annat belyses. Arbetet sätts på så sätt in i en vidare ram av tvärsektorialitet och tvärvetenskap än en avgränsad beskrivning av ett visst arbete.

<sup>237</sup> Kommittén sammanfattar sitt 22 månader långa uppdrag på följande sätt:

Kommittén har i första hand inte varit utredande utan en organisationskommitté med uppdraget enligt direktiven (bil. 1) att förbereda inrättandet av den nya myndigheten den 1 januari 1999 och skapa bästa möjliga villkor för denna att komma igång inom de ramar statsmakterna angivit. Den praktiska uppgiften har varit att ge de allmänpolitiska riktlinjerna en i utgångsläget tillräckligt operativ utformning vad avser verksamhetens innehåll, organisation, ekonomi, personal, lokaler m.m. Kommittén har haft att företräda den blivande myndigheten med förhandlingar, förslag till regeringen och verkställighetsbeslut i den omfattning som behövts (SOU 1998:125 s. 15).

<sup>238</sup> Museernas förhållande till forskning intar en central plats i Världskulturmuseets etablerande (SMVK och VKM). Tvärvetenskap och dess relation till mötet arbetar som en väsentlig förbindelsepunkt mellan museer och vetenskaplig kunskap. *Minne och bildning* (SOU 1994:51) och *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:84) intentioner om hur de statliga kulturvetenskapliga museernas verksamhet skall kunna forskningsanknytas infri- as visserligen inte av staten (jfr prop.1996/97:1, 1996/97:3, 1996/97:5), men utredningarnas tänkande kring vikten av gränsöverskridande, samarbete och möten i och genom tvärvetenskap stöds av 1996-års forskningsproposition, *Forskning och samhälle*. Propositionen understryker, exempelvis, betydelsen av att utveckla tvärvetenskapliga samarbeten inom kultursektorn i allmänhet och mellan teknik, naturvetenskap och humanvetenskap i synnerhet. Tvärvetenskap och dess relation till mötet används, vidare, som en strategi för att legitimeras etablerandet av museet och dess lokalisering vid Korsvägen i Göteborg. Kulturminister Ulvskog argumenterar exempelvis för förläggningsorten Göteborg med att det där finns en upparbetad tradition att arbeta både tvärvetenskapligt, vilket är något av ett rekvisit för det nya museets verksamhet (jfr prop. 1996/97:3 Dir. 1996, SOU 1998:125), och att samarbeta mellan universitetet och de lokala och regionala museerna (jfr Söderberg, Aftonbladet 19961009).

Organisationskommittén återkommer till detta i sitt slutbetänkande och understryker hur viktigt det är att museets verksamhet organiseras utifrån ett samarbete med Göteborgs universitet (SOU 1998:125). GU:s "Museionidé" löper som en vattenstämpel genom utredningens slutbetänkande och dess roll för att ge projektet legitimitet skall alltså inte underskattas. Detta klargörs inte minst i ett anförande 2002 vid Nordisk Museifestival av dåvarande chefen för VKM, Jette Sandahl, där samarbetet mellan VKM och GU utgör grunden för att museet skall uppfattas som legitim kunskapsinstitution om samtidens beskaftenhet (jfr Sandahl 2002/2004).

<sup>239</sup> Den museala störenheten, och myndigheten, för *De sköna konsterna* organiseras utifrån museer som behandlar "konsten". Det är värt att notera att både Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet ej ingår i denna "konstkoncern". Följande enheter är tänkta att ingå: konsvetenskapliga, Musikmuseet, Thielska galleriet, Dansmuseet, Waldemarsudde, Drottningholms teatermuseum, Millesgården, Moderna museet, Arkitekturmuseet, Skissernas museum, Nationalmuseum, Röhsska museet, Roseum, Strindbergmuseet, Bildmuseet i Umeå, Musikbiblioteket (jfr figur 3.6 i SOU 1994:51 s. 37).

<sup>240</sup> Den kulturhistoriska museikoncernen *Fokus människan och historien* är tänkt att rymma följande museienheter: Medelhavsmuseet, Historiska museet, Östasiatiska museet, Myntkabinettet, Nordiska museet, Kulturarvet, Institutionen för konservering (RIK), Livrustkammaren, Vasamuseet, Skokloster, Föremålsvården, Julita magasin. Det är värt att notera att såväl Medelhavsmuseet och Östasiatiska museet placeras in i denna koncern (jfr figur 3.6 i SOU 1994:51 s. 37).

<sup>241</sup> Den kulturhistoriska museikoncernen *Fokus människan i världen* är tänkt att rymma följande museienheter: Skansen, Folkens museum, Julita museum, Sjöhistoriska museet, Invandrar museet, Judiska museet, Ajtte Svenskt Fjäll och samemuseum, Arbetets museum, Tekniska museet (jfr figur 3.6, i SOU 1994:51 s. 37).

<sup>242</sup> *Natur och ekologi* skiljer sig från övriga museikoncerner då den endast består av en museienhet; Naturhistoriska riksmuseet (jfr figur 3.6, SOU 1994:51 s. 37).

<sup>243</sup> Ett exempel på detta är folkbildningspropositionen (prop. 1997/98:115) och de motioner som väcktes i anslutning till den: motion: 1997/98: Kr21, Kr22, Kr24, Kr28, Kr29. Jämför även med kapitel 4 i detta arbete.

<sup>244</sup> Det rör sig här om minst fyra teoretiska inriktningar, då de etnografiska museerna ingående i SMVK kan omfatta både etnologi och olika antropologiska inriktningar, samtidigt som Östasiatiska museet bidrar med ett konsvetenskapligt perspektiv och Medelhavsmuseet medvetenskapligt perspektiv.

<sup>245</sup> Detta gäller exempelvis utsagor såsom organisationskommitténs slutbetänkande, Statens fastighetsverks program för arkitekturtävlingen kring den nya byggnaden i Göteborg, eller planeringsdokumenten kring Museion.

<sup>246</sup> Sandahls uttalande kan även ses som ett bemötande av den kritik som levererats av museiutredningen (SOU 1994:51) och 1996 års forskningsproposition angående forskningen vid museerna. "Det är betydelsefullt att forskning förbehålls problematiserade vetenskapliga arbeten och inte ges en alltför allmän innebörd. Gränsdragningen mellan vad som är insamlings-, dokumentations-, utrednings- och publiceringsverksamhet och vad som i strikt mening kan beskrivas som forskning bör förtydligas, särskilt vad gäller museerna" (prop 1996/97:5 s. 91).

<sup>247</sup> Detta är framför allt tydligt i Lutherssons utsagor.

<sup>248</sup> Detta undersöks närmare i kapitel 6 och 7.

<sup>249</sup> Ett exempel på detta är den så kallade "Sagan effekten". Sagan, en astronom från USA, ägnade en stor del av sin tid att popularisera astronomin, hans populariseringar mottogs med stort intresse av allmänheten utanför det astronomiska forskarsamhället och bidrog till stor del för ett ökat intresse för astronomin i folklagren. Men samma populariseringar innebar ett hinder för Sagan i hans karriär som forskare, då han inte ansågs som en seriös forskare i och med att han ägnade sig åt att popularisera astronomin (jfr Shermer 2002).

<sup>250</sup> En sådan hållning uttrycks även när Världskulturmuseet har startat sin verksamhet. Ett tydligt exempel på detta är presentationen av VKM:s avdelning för utbildning, forskning och kunskapsuppbyggnad på hemsidan under 2004:

---

Det är en del av museets mål och skyldigheter att traditionella vetenskapliga kunskaper och metoder också kopplas samman med det vetande och den expertis som den personliga tillhörigheten till en given kultur eller given problemställning ger. Därför görs extra insatser för att skapa länkar till grupper eller individer som har en specifik relation till samlingarna eller museets problemområden ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

<sup>251</sup> I Foucaults introduktion till Kants antropologi är det tydligt att Kant föreställer sig antropologin som ett bildningsämne vilket åstadkoms i skärningspunkten mellan vetenskaplig och icke-vetenskaplig kunskap:

This opposition takes form in anthropological teaching – which, after all, amounts to a kind of schooling – thus giving rise to a fundamental tension: the progress of culture, in which the history of the world is summarised, constitutes a school which leads from itself to the knowledge and practice of the world. [...] It teaches man to recognise, within his own culture, what the world teaches him. It has a kinship with *Wilhelm Meister*, to the extent that here, to we find that the World is a school. Yet what in Goethe's novel, and in all of the *Bildungsromane*, is repeated over the length of a whole story, in the *Anthropology* is repeatedly given in the imperious, present, and forever renewed form of daily application (1961b/2008 s. 53-54 kursivering i original).

Att antropologin för Kant rör våra relationer till oss själva, varandra och omvärlden och på så sätt vetter mot ett politiskt fält understryks av att Kant förbinder antropologins möjlighet med världsmedborgaren och dess offentliga diskussioner som bland annat återfinns vid middagsbjudningarna (jfr Foucault 1961b/2008 s. 101).

<sup>252</sup> En teoretisk systematik och uppsättning av tekniker för godkända tillvägagångssätt utgör således ett grundläggande sammanhang för sanningsanspråkets giltighet. Den exakta konfigurationen för sammanhanget skiftar naturligtvis från ämnesdisciplin till ämnesdisciplin. Ett sätt att uttrycka hur denna konfiguration bestämmer en utsagas giltighet, dess sanningsanspråk, är att den framför allt fastställs inom ett kollektiv som avgränsas till ämnesdisciplinens forskningsamfund (jfr Fleck 1934/1997, Collins 1985/1992). Försvagningen av sanningsanspråket innebär alltså att tvärvetenskapen ligger utanför den specifika kontext en ämnesdisciplin upprättar som "sitt" verksamhetsområde vilket behandlas utifrån de särskilda "tekniker" ett ämnes forskarsamhälle antar. Men denna transition som tvärvetenskapen innebär, ett mellanrum, mellan en eller flera discipliner medför även att den kan verka pragmatiskt och se det problem som är satt för ögonen på ett nytt och okonventionellt sätt.

<sup>253</sup> Bildningens närvaro som en vattenstämpel i citatet från *Forskning och samhälle* är uppenbart om 1990-talets båda folkbildningspropositioner tas i beaktande. I 1990/91-års folkbildningsproposition anges målen med statsbidraget för folkbildning att bland annat: "stödja en verksamhet som syftar till att göra det möjligt för människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang all delta i samhällsutvecklingen genom t.ex. politiskt, fackligt eller kulturellt arbete" (SOU 1990/91:82. s. 12.) Detta motiverar regeringen med skäl som liknar dem som anförs fem år senare rörande vikten av att satsa på tvärvetenskap:

Kommittén vill se studieförbund och folkhögskolor som förenade krafter i vad den kallar det fria bildningsarbetet. Folkhögskolekommittén beskriver folkbildningens ställning i förhållande till annan utbildning i samhället genom att beskriva den som en fri och självständig kraft vid sidan av den av samhället anordnade grund- och yrkesutbildningen. [...] Uppgifterna för det fria bildningsarbetet i framtiden är enligt kommitténs mening att ge utrymme åt studier som växer fram ur deltagarnas egna intressen och behov, att främja ett studiearbete som uppmuntrar till ställningstagande och beslutsfattande, att förmedla kunskap och stimulera debatt om ideologier och livsåskådningar samt att bredda kultur-intresset och skapa förutsättning för en folklig kultur" (prop. 1990/91:82 s. 12).

En liknande argumentation återfinns i 1997/98-års folkbildningsproposition (jfr prop. 1997/98:115 s. 20). Exemplet rör visserligen folkbildning och då främst studieförbund och folkhögskolor och inte museer; men

det är värt att notera att *Minne och bildning* uttryckligen utgår från en förbindelse mellan museerna som bildningsinstitutioner och folkbildningens särart att generera ett engagemang för den värld vi lever i genom de insikter och kunskaper dess process ger när bildning som ett bärande tema för utredningen (och därigenom museernas verksamhet) skall motiveras (jfr kap. 4, SOU 1994:51 s. 106).

<sup>254</sup> **Bildning** framstår inom det parlamentarisk-politiska området som namnet på en särskild form för kunskapen som kan särskiljas från den formella utbildningen (jfr ovan), medan folkbildning är en särskild teknik för att kunna uppnå bildningens kunskapsform vilken påträffas inom studieförbund (studiecirklar) och folkhögskolor: "Regeringens satsning på kunskapslyftet bör kompletteras med ett lyft för kultur och bildning i bred bemärkelse genom den fria och frivilliga folkbildningen" (prop. 1997/98:115 s. 2).

Termen *bildning* används med andra ord sparsamt och oftast i kombination med *folkbildning* inom det parlamentarisk-politiska samtalet. Någon gång mellan 1990/91 års folkbildningsproposition och 1997/98 års folkbildningsproposition börjar termen "livslångt lärande" användas som till viss del tangerar *bildning*, som fortfarande endast används sporadiskt.

<sup>255</sup> **Relationen** mellan bildning och en vetenskaplig kunskapsform där en formell behörighet uppvärderas, uppfattas inte som särskilt viktig vid 1990-talets början (jfr prop. 1990/91:82), medan 1997/98 års folkbildningsproposition understryker vikten av dessa båda kunskapsformer spelar mot varandra:

Regeringen ser det som värdefullt att denna samverkan kan utvecklas ytterligare till gagn för högskolan och för folkbildningen. Både folkbildningen och högskolan behöver sträva efter att hitta och utnyttja mötesplatser för utbyte av erfarenheter. En öppen dialog mellan företrädare för vetenskap och andra medborgare är i hög grad en demokratifråga. Att gemensamt diskutera problem som är angelägna för arbetet i t.ex. en folkrörelse kan vara ett sätt att utveckla sådana mötesplatser. Det är också viktigt att folkbildningen, liksom hittills, använder forskare och forskningsresultat i sin verksamhet. Vetenskap bör komma till användning i folkbildningens vardag så att det kan komma många till del vad som rör sig på högskoleområdet och i forskningsvärlden. Det är också viktigt att universiteten och högskolorna i sin verksamhet drar nytta av kontakter med folkbildningen. Nyligen har t.ex. Göteborgs universitet samarbetat med Nordens Folkliga Akademi och Göteborgs folkhögskola kring folkbildningsdagar som ägde rum i anslutning till bokmässan i Göteborg. Universitetet har också startat Grundtvig Institutet vid Göteborgs universitet – ett nätverk för kunskapsutveckling och kunskapspridning (prop. 1997/98:115 s. 31-32).

Propositionens skrivning om att forskarna och andra medborgare skall mötas i en öppen dialog visar att maktrelationerna är självklara; den privilegierade positionen tillfaller inte per automatik vetenskapens företrädare, utan ett jämt skifte av positioner förutsätts: olika medborgare, ibland forskaren, ibland någon annan, modererar omväxlande vetandet. I propositionen anger även regeringen ett nytt syfte med statsbidraget för folkbildningen: att stärka och utveckla demokratin (jfr prop. 1997/98:115 s. 20). Relationen mellan folkbildning och demokratin är dock inte någon nyhet; den gängse argumentationen sedan 1990-talets början för folkbildningens nödvändighet eller legitimitet är att den anses vara ett möjlighetsvillkor för att demokratin kunde växa fram i Sverige under 1800-talet (jfr prop. 1990/91:82). En liknande argumentation återkommer i 2005/06 års folkbildningsproposition, *Lära, växa förändra* (prop. 2005/06:192).

<sup>256</sup> **Så här** säger propositionen i avsnittet om forskningsinformation och samverkan mellan kulturinstitutioner: "Regeringen instämmer med Kulturutredningen, som i sitt betänkande Kulturpolitikens inriktning (SOU 1995:84) efterlyser en aktivare samverkan mellan bibliotek, museer, folkbildning, organisationer och universitet och högskolor. Detta synsätt är också i samstämmighet med den politik som lanseras för dessa områden i regeringens proposition 1996/97:3 om kulturpolitik" (prop. 1996/97:5 s. 248)

<sup>257</sup> **Här** handlar det alltså om offentliga samtal om museer i allmänhet – eller främst kulturvetenskapliga museer – och dess roll som bildnings- och kunskapsinstitutioner. I dessa offentliga samtal är det sällan som distinktioner eller förtydliganden görs om vad "tvärvetenskap" innebär. Det kan alltså röra sig om allt från mångvetenskapliga samarbeten till en "strikt" tvärvetenskap där akademiska ämnesgränser upplöses och sam-

arbetet organiseras kring ett visst tema. Digitalisering av samlingarna ses här som ett led i ett arbete för att tillgängliggöra museet (eller arkivet och biblioteket) och dess samlingar för medborgarna. I och med att de statliga kulturvetenskapliga museerna i hög grad är samlade till Stockholm har den stora delen av befolkningen svårt att möta, använda sig av, museernas samlingar och museernas kunskap. Genom att museernas samlingar digitaliseras skall alltså medborgarna på distans kunna ta del av museernas föremål och kunskap om dessa i ett bildningsarbete. På så sätt får en bredare publik tillgång till museernas föremål och kunskap där-om. En sådan argumentation för digitalisering är exempelvis tydlig i både *Minne och bildning* (SOU 1994:51) och *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:84).

<sup>258</sup> Vad som avses med termen "kulturhus" är något oklart i debatten. När distinktionen mellan "museet" och "kulturhuset" görs i debatten är det möjligt att förstå "kulturhus" som en plats för kulturella aktiviteter i allmänhet. Ett hus för möten med och genom kulturella aktiviteter såsom poesiaftnar, dansföreställningar, teaterverkstäder, diskussionskvällar etc. Kulturhuset kan här jämföras med försöksverksamheten *Forum för Världskultur* som utreddes och utvärderades i SOU 2000:15. "Museet" förstås, i kontrast till detta, som ett utställningsrum, där utställningen talar till museibesökaren. I de olika debatterna kring världskulturmuseiprojektet blandas detta projekt ofta samman med projektet om inrättandet av och försöksverksamheten med *Forum för Världskultur*.

<sup>259</sup> Sociologen Ulrich Beck säger exempelvis följande om termen: "'Globaliseringen' har säkert varit det mest brukade och missbrukade, mest sällan definierade, förmodligen mest missuppfattade, luddiga och politiskt verkningsfulla slagordet på senare år" (Beck 1997/1998 s. 36). Några debatter som rör globaliseringskonceptet är: 1) *Är globaliseringen verklig eller ej?* En kritik mot globaliseringens existens som vanligen utgår från en kritik mot det nyliberala vetandet, där globalisering förstådd som en av sig själv uppkommen och ostoppar process som bl.a. kräver en ökad ekonomisk avreglering, legitimerar det nyliberala vetandet om hur världens samhällen bör organiseras. 2) *Hur skall den förstås; är den ekonomisk, kulturell eller politisk, eller innehar den samtliga dimensioner; eller leder den till homogenisering, heterogenisering eller både och?* (jfr Beck 1997/1998, Thörn 2002). 3) *Är 'globalisering' en antonym till nationalstaten?* Dvs. innebär globaliseringen att nationalstaten är ett minne blott, eller kräver globaliseringen att det även i fortsättningen finns nationalstater (jfr Thörn 2002).

<sup>260</sup> Här kan Luthersson dock ses som ett undantag, där en kritik även mot en term som Globalisering kan urskiljas.

<sup>261</sup> I en tidigare debattartikel på SvD:s kultursida den 9:e februari 1998 för docent Berglund ett liknande resonemang om världskulturtermens omöjlighet. Artikeln är mycket från i tonen mot såväl museiprojektet som kulturminister Ulvskog:

Marita Ulvskogs mål är att skapa ett nytt mångkulturellt samhälle och för att genomdriva detta skyr hon inga medel. [...] Vi är alla offer för den socialdemokratiska kulturrevolutionen. Den är helt inriktad på utvecklingen av ett mångkulturellt samhälle, ett samhälle av kolonial typ som majoriteten svenskar inte vill ha. Alla opinionsundersökningar talar sitt tydliga språk. Ändå fortsätter man att införa detta storvulna experiment, som med ett fint ord också kallas "världskultur". I stället för att understödja befintliga institutioner har man därför bestämt sig för att inrätta ett nytt världskulturcentrum i Stockholm och ett världskulturmuseum i Göteborg. Socialdemokratin hoppas på att denna kulturpolitik skall ge Sveriges konkurrensfördelar i den globala ekonomin. I dess drömmar om en överlägsen världskultur, som skall skapas i Sverige med hjälp av invandrade folk, finns det tydligen ingen särskild plats varken för vår eller för andra kulturers kvalitativa särdrag (Berglund, SvD 19980209 Kultur s. 12).

<sup>262</sup> I debatten förekommer det att Världskulturmuseet och Världskulturhuset förväxlas med varandra och ses som samma sak. *Forum för Världskultur*, som 'Världskulturhuset' kom att kallas i administrativt, var en försöksverksamhet som inrättades hösten 1998 och pågick till år 2000. Stockholms stad och Stockholms läns landsting delade huvudmannskapet för 'Världskulturhuset' med staten. I Lars Enqvists förberedande utredning anges det bland annat att:

---

”Världskulturhuset skall fungera som en nationell kulturinstitution och som en inspirationskälla för hela det svenska kulturlivet. [...] En scen för teater, dans och musik skall inrymmas och film skall kunna visas. Även poesi och litteratur skall rymmas. Världskulturhuset skall vara öppet för alla och inrymma aktivitetslokaler och en rad olika verkstadsaktiviteter skall kunna genomföras” (SOU 1997:95 s.13).

Försöksverksamheten bedrevs inom kommittén för Forum för Världskultur (Ku 1998:01), som avlade ett delbetänkande i februari 2000 (SOU 2000:15). När budgetpropositionen läggs i september 2000, står det dock klart att varken Stockholms stad eller Stockholms läns landsting kan garantera en fortsatt medfinansiering av Forum för världskultur, varmed regering beslutar att avveckla ’Världskulturhuset’ (prop.2000/2001:1). I propositionen föreslås Statens kulturråd få den administrerande rollen i det fortsatta arbetet med ”att lyfta fram andra länders kultur i det svenska kulturlivet” (prop.2000/2001:1 s. 31); regeringen avser dock att återkomma med förslag om hur arbetet skall organiseras i detalj efter det att utredningskommittén presenterar sitt slutbetänkande under december 2000. I slutbetänkandet lyfts det bland annat fram att det behövs regionala ’världskulturkonsulenter’ som kan assistera Statens kulturråd att ”driva vidare de världskulturella frågorna” (SOU 2000:118 s. 12).

<sup>263</sup> Ett bibliotek med titlar från alla världsdelar, på ett hundratals språk Världsbiblioteket [www.solidaritetshuset.nu](http://www.solidaritetshuset.nu)

<sup>264</sup> Beck gör här en distinktion mellan globalitet och globalisering, där det sistnämnda ”syftar [...] på de processer som vi transnationella aktörer undergräver och på tvären förbinder nationalstaterna och deras suveränitet, makt, orienteringar, identiteter och nätverk” (Beck 1997/1998 s.25). I Museions presentation av världskulturbegreppet tycks både ’globalitet’ och ’globalisering’ ingå.

<sup>265</sup> Närheten mellan världskulturbegreppet och världssamhällets funktion för att begripliggöra, eller till och med förklara samtidens beskaffenhet blir ännu tydligare något senare i Becks argumentation:

De olika ekonomiska, kulturella och politiska formerna stängas mot varandra, och alla självklarheter, inklusive de som gäller den måste prövas och ges en ny motivering. [...] Här spelar världssamhällets (nationellt och massmedialt inscenerade) medvetenhet om sig självt en nyckelroll, så att världssamhället (i snäv mening) – för att föreslå ett (också politiskt relevant) operationellt kriterium – är ett varseblivet, reflexivt sådant” (Beck 1997/1998 s. 24).

<sup>266</sup> Håkan Thörn var vid den här tidpunkten, i brytningen mellan det senare skedet av det institutionella etablerandet av Världskulturmuseet och den ordinarie verksamheten, docent i sociologi och chef för VKM:s avdelning för innehåll och utveckling samt ledamot av Museions styrgrupp, där han tillsammans med museichef Jette Sandahl representerade VKM med ett förordnande mellan 20030101 – 20060228 (jfr Rektorssammanträde prot. 2003:6)

<sup>267</sup> Även om den sociala förändringen, i nämnda dokument, inte uttryckligen ses som synonymt med ”globaliseringen”, så anses det globala åtminstone var en del i den föränderliga karaktären hos det samtida samhället; ”och på effekterna av en ökad global rörlighet genom invandring, resande och kommunikation via medier” (SOU 1995:84 s. 53).

<sup>268</sup> Under den första perioden av Världskulturmuseets institutionella etablerande var Immanuel Wallerstein ordförande för den internationella sociologi associationen, ISA (1994-1998) och professor i sociologi vid Yale. Under samma tidsperiod var Ulrich Beck bland annat professor i sociologi och föreståndare för sociologiska institutionen vid Ludvig-Maximilians Universitæt München (sedan 1992), Distinguished Research professor vid University of Cardiff (1995-1998), samt innehavare av British Journal of Sociology professuren vid LSE (London School of Economics and Political Sciences).

<sup>269</sup> Dubblingen som ett återberättat skådespel används ofta som en medveten strategi av antropologer för att undergräva ett tänkande om den absoluta sanningen genom att tala om ”berättelser”: undersökningen i sig och informanternas redogörelser vi möter där är en uppsättning av flera möjliga alternativa berättelser.

---

Denna och dubblingen om nykomlingen som dubblar den infödde är tydlig i följande resonemang ur *Laboratory Life the Constructions of Scientific Facts*:

What are these peoples doing? What are they talking about? What is the purpose of these partitions or these walls? (Latour & Woolgar 1979/1986 s. 43). Perhaps the individuals spending hours discussing scribbled notes and figures are lawyers. Are the heated debates in front of the blackboard part of some gambling contest? Perhaps the occupants of the laboratory are hunters of some kind, who, after patiently lying in wait by a spectrograph for several hours, suddenly freeze like a gun dog fixed on a scent (Latour, Woolgar 1979/1986 s. 44).

Dubblingen av informanten som det *ordinarie* undersökningsobjektets vikarie är svårare att placera in i det valda exemplet, men är desto tydligare när Latour och Woolgar motiverar laboratoriet och dess naturvetenskapliga kunskap som undersökningsområde genom att det är en central del i vår civilisation. Vetenskapen och forskarna utgör ett viktigt möjlighetsvillkor för den värld vi lever i och dess göranden och låtanden kommer att påverka det liv vi, Latour och Woolgar lever: och det är alltså detta *vetande* om som är det primära undersökningsobjektet, vilket legitimerar det egentligt sekundära: "forskarstammen".

<sup>270</sup> I 1981-82 års forskningsproposition refererar regeringen till humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningsrådets anförande om att forskning kring informationssamhället, likställt med massmedie- eller masskommunikationsforskning, är ett av flera tvärvetenskapliga områden angelägna att satsa på (jfr prop 1981/82:106 s. 39). Tvärvetenskapliga forskningsinsatser inom detta område har alltså genomförts långt innan det utvecklas till ett enskilt ämne under 1990-talet.

<sup>271</sup> I antropologins fall är det naturligtvis "aspekter av mänskligt liv" (Århem, SvD 19961029 s. 38) och inte aspekter av medie- och kommunikationsvetenskap som avses.

<sup>272</sup> Samma princip återfinns i tvärvetenskapens två huvudsakliga former: interdisciplinär- och transdisciplinär tvärvetenskap. I första fallet tänks bidragen utifrån ämnesdisciplinerna som helhet: exempelvis kan ett konstvetenskapligt vetande om ett visst fenomen, jämföras med ett historiskt vetande om samma fenomen, varvid ett tvärvetenskapligt vetande uppstår. I det andra fallet sätts snarare element (teoretiska och praktiska) lösgjorda ur olika områden (t.ex. akademiska ämnesdiscipliner) samman till en ny helhet varifrån ett nytt tvärvetenskapligt vetande bildas (jfr avsnitt ovan).

<sup>273</sup> Samma beroendetyyp förlängs in i villkoren för världskulturmuseets vetanden om samtiden under perioden för det institutionella etablerandet. I slutbetänkandet *Statens museer för världskultur* knyter organisationskommittén an till Museion och den relation mellan tvärvetenskap och världskultur som upprättas där. I ett tal vid 2002 års Museumfestival i Stavanger gör den nytillträdde chefen för VKM en liknande koppling, om än med en viss förskjutning av vad världskulturbegreppet innebär. Andra knutpunkter är Stefan Jonssons (1991) *De andra*. I förordet till rapporten *Kunskap som kraft*, signerat kulturminister Marita Ulvskog, ges rapporten en aktualitet genom att relateras till *De andra* och dess tal om en samtid kännetecknad av globalisering och världskultur. Senare i boken förbinder Jonsson studiet av denna samtid – och världskultur – med tvärvetenskap. Jonssons plats i rapporten öppnar inte bara *Kunskap som kraft* mot ett samtidsdiagnostiskt fält, utan även världskulturmuseiprojektet, inte minst genom att flera av de temata Lundström och Pilvesmaa anser viktiga att utveckla vid museerna förverkligas i och genom världskulturmuseets etablerande. Än tydligare blir beroendetypen i och med att docenten i sociologi Håkan Thörn knyts till VKM vid slutet av det institutionella etablerandet, vars tänkande även det förordar ett tvärvetenskapligt tänkande i ett studium av världssamhälle, globalitet och världskultur.

<sup>274</sup> Av fem planerade programområden initierades fyra under 1998. Dessa är 1) Materiell kultur och estetik, 2) Makt, moral och kunskap, 3) Globalisering, migration och identitet, samt 4) Kultur, miljö och utveckling (prot.41 19980626.bil. A63870/96).

<sup>275</sup> Detta är inte minst tydligt i de arbeten som refererar till teoretiker såsom Appadurai, Baudrillard, Bauman, Bourdieu, Butler, Deleuze, Derrida, Foucault, Haraway, Wallerstein (jfr kap 4, Mason 2006).



---

<sup>276</sup> Om övergången från en första, "enkel" modernitet till en andra, "reflexiv" modernitet se även Beck (1986/2000). Det nya med globaliseringen under den andra moderniteten är:

inte bara att vardagligt liv och handlande sträcker sig över nationsgränser, i täta nätverk med stora ömsesidiga beroenden och förpliktelser; nytt är att denna transnationalitet varseblir sig själv (i massmedierna, i konsumtionen, i turismen); nytt är att gemenskap, arbete och kapital blivit "ortslösa"; nytt är också det globala medvetandet om ekologiska faror och nya de motsvarande handlingsarenorna; ny är den gränslösa varseblivningen av transkulturella Andra i det egna livet; [...] ny är slutligen den ekonomiska koncentrationens omfattning, som dock bromsas av den nya gränsöverskridande konkurrensen på världsmarknaderna (Beck 1997/1998 s. 27).

<sup>277</sup> Inom samhällsvetenskapen (statsvetenskap, sociologi, nationalekonomi etc.) utgör det Beck benämner containerteorin om samhället det gängse schemat för tänkandet om samhället; här ett exempel från området internationell politik:

Enligt folkrättslig praxis existerar en "stat" om följande villkor är fyllda 1) Organisationen skall vara den högsta auktoriteten inom sitt territorium och skall ha maktbefogenheter över individerna inom territoriet. 2) Regeringen skall effektivt behärska detta territorium och existerande statsapparat. 3) Organisationen måste ha nått en utvecklingsnivå så att den har kapacitet att upprätthålla diplomatiska förbindelser med andra stater (Jönsson, Elgström, Jerneck 1992 s. 19).

<sup>278</sup> Ulrich Beck fortsätter på detta tema om vikten av att låta transition vara en vägledande princip för vårt tänkande kring samtiden i senare arbeten under 2000-talet, där han främst diskuterar möjligheten till ett demokratiskt samhälle i ett Europa som karaktäriseras av "globalisering" och EU (jfr Beck 2004/2005). Jag återkommer till detta i kapitel 7 där medborgerlig offentlighet och det samtidsdiagnostiska fältet bland annat diskuteras.

## NOTER KAPITEL 6

<sup>279</sup> Det är intressant att notera att den tyske 1700-tals filosofen Immanuel Kant som både verkade under den tid då den ideala situationen för den borgerliga offentligheten enligt Habermas förelåg och vars kritiska filosofi Habermas anknyter till i sitt sociologisk-filosofiska arbete, via Frankfurtskolans kritiska teori (jfr Habermas 1962/1998, 1984/1988, Horkheimer, Adorno 1945/1997, Foucault 1983/1988), använder kategorierna offentligt och privat på ett nästan motsatt sätt jämfört med Habermas. Detta är tydligt i Kants berömda essä Svaret på frågan: Vad är upplysning:

Det offentliga bruket av ens förnuft måste alltid vara fritt, och endast det kan åstadkomma upplysning bland människorna, däremot kan det privata bruket av detsamma ofta begränsas mycket hårt utan att för den skull i nämnvärd grad förhindra upplysningens framåtskridande (Kant 1784/1989 s. 29).

I en jämförelse med Habermas förlägger Kant kategorin privat till det som Habermas benämner 'Den offentliga maktens sfärer'; dvs. utövandet av ämbeten. Kategorin offentlig skiftar alltså plats i Kants framställning och omfattar det Habermas benämner 'Privatområde' (varumarknad; kärnfamilj; politisk offentlighet; litterär offentlighet; staden). Kant säger alltså; om du utövar ett ämbete så skall du ej framföra dina egna åsikter, som tex. står i opposition mot det ämbete du företräder; om du däremot rör dig i det offentliga rummet och därigenom företräder dig själv; då är det fritt fram att opponera sig.

<sup>280</sup> I samband med de allmänna inledande anförandena om kulturpolitiken i riksdagen framhålls det ofta hur vitalt "kulturen" är för såväl samhället som den enskilde individen. I dessa anföranden glider talarna ofta

---

mellan de olika kulturgenrererna (jfr prot. 1996/1997:49, 1997/98:43, 1998/99:31).

<sup>281</sup> I Durkheims klassiska sociologiska studie om självmordet från 1897 (*Le Suicide*) används vid sidan av äktenskapet, den omfattande sociala förändringen som industrialiseringen medför som främsta exempel på *anomiskt självmord*. För Durkheim innebär den sociala förändringen ett stort problem då den upplöser samhällets jämvikt. Vi får ett anomiskt samhälle. Ett samhälle där gamla regler och normer snabbt blir obsoleta och utan regler och normer strävar vi efter saker som vi inte kan uppnå. I denna strävan blir människor således så olyckliga att de inte ser någon annan väg än att begå självmord. Ett anomiskt samhälle är på så sätt ett patologiskt samhälle och Durkheim ser därigenom ett stort problem i att hans samtida samhälle i det närmaste har uppfört anomi – regel- och normlösheten, där ”allt” är möjligt – som rådande norm (jfr Durkheim 1897/2001; särskilt Del 2, kap.5). Det är här värt att notera att för Durkheim intar moralen en prioriterad plats i analysen av samhället. Det är samhället som ett moraliskt samhälle som undersöks (jfr även Durkheim 1912/1995). På ett liknande sätt ser vi alltså att vissa folkbildare propagerade för att ”bromsa” en för samhället skadlig utveckling som industrialiseringen innebar. I båda fallen via en argumentation om moralens vikt för upprätthållandet av samhället; om vi inte beaktar tidigare generationers normer och regler i vårt samtida levnadssätt kommer samhället att upplösas. Här bör det dock understrykas att Durkheim inte förkastar samhällsförändring *per se* och viljan att förbättra sina levnadsvillkor, utan det rör sig snarare om förändringstaktens hastighet. Men båda exemplen visar ett uppfattat hot som omgärdar uppkomsten av (folk)bildningsarbetande organisationer och institutioner såsom museer under mitten och slutet av 1800-talet.

<sup>282</sup> Museiutredningen talar här i termer av ”bildningssystem”. Ett system där det inte görs någon skillnad mellan utbildning och bildning (SOU 1994:51). Detta kan jämföras med hur folkbildningspropositionen (1997/98:115) poängterar att utbildning bygger på ett *formellt lärande* med betygssättning, kvalitetssäkring genom kursplaner, utvärdering etc. som grundläggande moment, medan (folk)bildning bygger på ett *informellt lärande* som snarare bygger på frivilligheten, den personliga utveckling – ett ”odlande av självet” – än examination av förvärvade ”kunskaper”. Tanken om det livslånga lärandet tycks innehålla båda dessa aspekter om utbildning och bildning, även om tonvikten verkar ligga på det sistnämnda.

<sup>283</sup> Inom den kulturpolitiska debatten under åren 1996-1999 finns en distinkt skiljelinje mellan Moderata samlingspartiet och övriga riksdagspartier. När övriga partier formulerar sina kulturpolitiska motioner – och den socialdemokratiska regeringen sina propositioner – kring bildningens (”kulturens”) vikt för såväl den enskilda människans utveckling som det demokratiska samhällets fortbestånd, formulerar istället Moderata samlingspartiet sina motioner kring kulturen som en utgiftspost i statsbudgeten vilken bör begränsas och därigenom möjliggöra skattesänkningar. Ett tydligt exempel på denna skiljelinje är replikskiftet mellan Carl-Johan Wilson, folkpartiets representant i riksdagens kulturutskott och moderaternas representant i kulturutskottet Elisabeth Fleetwood under 1997 års riksdagsdebatt om kulturpolitiken (prot. 1997/97:98; anf. 3-4).

<sup>284</sup> **Konst** innebär här oftast en viss typ av litteratur, musik, bildkonst samt skulptur och teater, (jfr Williams 1958 s. xvi, Hartley 2002 s. 52)

<sup>285</sup> **Projekt Kringen** ingår i Göteborgsöverenskommelsen, en nationell satsning på transportinfrastrukturen i Göteborg och Stockholm, där staten bland annat står för en upprustning och effektivisering av Göteborgs kollektivtrafik. Redan 1991 nåddes en principuppgörelse mellan stat och de regionala parterna och en proposition läggs 1993 (jfr prop. 1993/94:169). Det dröjer dock till 1997 innan ett slutgiltigt beslut tas i riksdagen (jfr rskr 1997/98:104, rskr 1997/98:317).

<sup>286</sup> Ett exempel på det sistnämnda, att regeringen eller riksdagen har ett finger med i spelet är kommunstyrelsens ordförande, Göran Johanssons, uttalande om att hela museiprojektet är i fara om principöverenskommelsen med staten bryts av kommunen (jfr Sydviik, GP 19990318 s. 8).

<sup>287</sup> Cajsa Rydén är starkt kritisk till att Lindholmen ratas till förmån för Korsvägen och ställer till och med sin plats till förfogande om kommittén inte tänker om. Majoriteten i organisationskommittén förordar ändå Korsvägen vid ett möte 19980527 och Rydén avgår som organisationskommitténs fastighetsexpert och fastighetsverkets representant i kommittén.

<sup>288</sup> Beckman tar sin utgångspunkt i de museitjänstemäns vars argumentation för en flytt från Drottninggatan i centrala Stockholm till nuvarande lokalisering vid Frescati på Norra djurgården var att var att museet där

skulle få ett vetenskapligt centralt läge. Under en period betecknades även stadsdelen för "vetenskapsstaden". Det centrala läget i betydelsen "central plats för vetenskapen i staden eller nationen" (Beckman 1999 s. 105), som t.ex. Kungl. Biblioteket uppnådde genom stadens utbredning, där Humlegården även inneslöt, gick visserligen om intet när det visade sig att Riksmarskalksämberet satte stopp för en vidare bostadsexploatering av (kungliga) Norra Djurgården. Men Naturhistoriska riksmuseet kunde trots det hävda ett slags centralt vetenskapligt läge i och med att ett flertal av de naturvetenskapliga, främst biologiska, institutionerna som var av intresse för museets vetenskapliga verksamhet: det var "en plats som är central i den vetenskapliga världen" (Beckman 1999 s. 105).

<sup>289</sup> Det som gör platsen där Världskulturmuseet skall byggas till en bevarandevärd kultur- och naturmiljö är bland annat att den rymmer Landshövdingehuset som är de sista i sitt slag, den första planlagda villastaden i Göteborg och infarterna till Göteborg har alltid sett ut på det här viset:

med stora trävillor längs bergsryggar inbäddade med grönska[...] därför känns det inte alls för självklart att riva i så stor utsträckning som man nu ämnar göra (Izikowitz, Karlberg, GP 19981207 s. 4).

I debatten förbinds den aktuella kulturmiljön som ett önskat eller önskat kulturarv med en generationsfråga. De som vill riva uppfattar miljön som ett önskat kulturarv tillhör en 1930- och 40-tals generation och påminns om misär och klasskamp emedan de som ser byggnaderna som charmiga och del i ett önskat kulturarv snarare är uppväxta i miljonprogrammen. Att sedan PBL tolkas så att dessa byggnader rivs i Göteborg beror på att den förstnämnda gruppen befinner sig på de strategiskt viktiga positionerna när beslut tas (jfr Ekstrand, GP 19981209 s. 4).

Motsättningen mellan ett önskat och önskat kulturarv tar sig också i uttryck i en kamp om vilket vetande som skall prioriteras: Antingen ett bevarande av ett levande lokalt kulturarv eller ett förstörande av detta för att ge plats åt det globala, världskulturella. En etisk-moralisk dimension förbinds med frågan om kunskapens legitimitet, när en del utsagor gör gällande att VKM endast kan vara trovärdigt i sin gärning om åtminstone något av den gamla bebyggelsen bevaras som en del i den nya museibygnaden (jfr Heyman, GP 19971009 s. 9, Ekstrand, GP 19981209 s. 4, Klingberg, GP 19991114. 4). Rivningarna av kultur- och naturmiljön försvaras med att den nuvarande miljön är allt för förfallen och ruffig samt samverkansskälet mellan Universeum, Världskulturmuseet och universitetet. (jfr GP Ledare 9760929).

För en antologi som behandlar dessa frågor om önskat och önskat kulturarv se exempelvis Anshelm Jonas (red.) (1993) *Modernisering och kulturarv. Essäer och uppsatser* Stockholm Stehag: Brutus Östlings förlag: Symposium <sup>290</sup> "Evenemangsstråket" går längs Skånegatan, från de båda Ullevi-arenorna i norr, via Scandinavium och Svenska mässan till Korsvägen i söder, med Liseberg, Universeum och Världskulturmuseet som attraktioner.

<sup>291</sup> Världskulturmuseets placering vid den södra änden av evenemangsstråket anses även som *ovärdig* utifrån en centrum – periferi logik. Argumentet lyder att en byggnad av Världskulturmuseets dignitet bör ligga i stadens hjärta. Korsvägen anses här vara en perifer plats i staden och något av Göteborgs bakgård. Älvstranden utgör i detta argument Göteborgs verkliga centrum och särskilt området kring Packhuskajen som tillgängliggörs genom att trafiklederna grävs ned genom uppförandet av Götatunneln (jfr Hansson, GP 19990107 s. 4, Izikowitz, Karlberg, GP 19981207 s. 4).

Korsvägsplaceringen försvaras med att samlingen av tre attraktioner vid den södra änden av evenemangsstråket, Liseberg, Vetenskapscentrum (Universeum), och Världskulturmuseet, skapar ett attraktivt område vilket underlättar för Göteborgs två nya basnäringar turism och evenemang genom att rikta sig till barn och ungdomar med nöje, nyfikenhet och kunskapsinhämtning. Inte minst tillgängligheten är viktig och därmed även det nybyggda hotellet (jfr Archenholtz, GP 19971125 s. 10, Tunbäck-Hansson, GP 19980403 s. 51, Brandt, GT 199909 s. 17, Mankert, GP 199909 s. 15, Eskilsson, GP 19990404 s. 4).

<sup>292</sup> Jämför noten ovan om motiveringen till att samla dessa tre attraktioner, samt det utbyggda hotellet vid samma ställe.

<sup>293</sup> Foucault behandlar oftast filosofin som ett område vilket ligger utanför vetenskapen. Ett exempel på detta är när han visualiserar humanvetenskapens möjlighet i *Orden och tingen* som ett tredimensionellt rum bestående

av filosofi, matematik, ekonomi och lingvistik. Humanvetenskapen uppstår i mellanrummet mellan dessa tre "dimensioner" (jfr Foucault 1966/1994). Men det skulle naturligtvis vara möjligt att förlägga Freges begreppsskrift, och den analytiska filosofin som knyter an till ett sådant tänkande via Russel, den tidiga Wittgenstein, med sitt proceduriska strikta systematiska tillvägagångssätt till vetenskapen.

<sup>294</sup> I sin introduktion till *Mäster Eckharts medeltida mystik, Mäster Eckharts andliga undervisning*, skriver jesuiten och teologie doktorn Erwin Bischofberger att "hans intresse var inte att undervisa i teologi utan snarare att visa människorna vägen till Gud (Bischofberger 1994 s. 19)". Ett citat som indikerar den spänning som rådde inom det (väst) kristna intellektuella och själsliga livet under medeltiden. En spänning som kan spåras tillbaka till den antika grekiska filosofin och motsättningarna mellan Aristoteles och Platons syn på själen. Teologen Eckhart är trogen det under medeltiden rådande skolastiska rättesnöret. Ett av skolastikens främsta namn är Eckharts ordensbroder Thomas av Aquino. Thomas är i hög grad inspirerad av Aristoteles, vilket bl.a. märks i att Aristoteles syn på själen som den levande kroppens form och att allt levande därigenom har själ dock med varierande kvalitet – en kvalitetskillnad av själsliga förmågenheter som bildar en hierarki med växterna i botten som de minst utvecklade och med människan i toppen som den mest utvecklade – i huvudsak övertas av Thomas. Thomas, thomismen, formulerar detta genom analogitanken där allt levande är av samma beskaffenhet, att vara. Den skolastiska analogins hierarki skiljer sig dock något från Aristoteles. Här intar Gud den främsta platsen, i egenskap av att vara det rena och fullkomliga Varat, emedan människan finner sig i mitten av hierarkin med änglarna ovanför och övriga skapelsens djur och växter etc. nedanför. Mystikern Eckhart, vänder sig, liksom flera av de tidigare kyrkofäderna som Augustinus, däremot åt ett platoniskt håll. I den kristna versionen av Platons idévärld och sinnevärld föregår allt som skapats av Gud av en urbild av det som skall skapas. Det som sedan skapas är en avbild av denna urbild. Eckhart framhäver här att det bara finns ett Vara, ett oskapat, – som återfinns i gudomen, helheten som ligger bortom uppdelningen av de tre gestalterna, fadern, sonen och den helige ande – vilket innebär att allt skapat, dvs allt utom Gud, inte besitter något eget Vara. Det här skiljer sig radikalt från den aristoteliskt inspirerade thomismen där allt skapat äger ett Vara, vilket de fått utportionerat i olika mängder av Gud i och med skapelsen. Hos Eckharts Platon-inspirerade mystik har det skapade endast Varat till låns.

Det är därför som Eckhart uppmanar mystikern att till skillnad från den teologiske skolastikern, som söker Gudserfarenheten utåt mot skapelsens alla ting, söka sig inåt mot sin egen själgrund. För att därigenom upprätta den latenta förbindelse som finns mellan avbild (människans själ) och urbild (Gud). Det yttersta målet med den återupprätaede kontakten med Guds vara är att förenas med Guds vara, Gudomen. Men detta är en mödosam pilgrimsfärd inåt och det innebär att jaget, själen måste ges upp, förintas. Du är ju nu ett med Varat, och det yttersta provet innebär att bortse från sig själv i det allra mest smärtsamma fallet, att ge upp allt du har levt för; att ge upp Gud för Guds skull (jfr Bischofberger 1994, jfr även Gustavsson 1991 s. 28 om Platonism, bildning och konst).

<sup>295</sup> Utgångspunkten för Kants arbete med den tredje kritiken – *Kritik av omdömeskraften* – är att han med tiden blev varse om ett problem med *enheten* i det arkitektoniska filosofiska system han byggt via de första två kritikerna *Kritik av det rena förnuftet* och *Kritik av det praktiska förnuftet*. Systemet bygger på att en rigorös åtskillnad upprättas mellan den *teoretiska* domänen av filosofin som behandlar *kunskapsförmågan* (naturvetenskap) och den *praktiska* domänen av filosofin som behandlar *begärsförmågan* (sedlighet och politik). Men de två autonoma domänerna riskerade alltså snarare att splittra den systematiska byggnaden än att föra samman dem till en *enhet*. Den tredje kritiken är således ett sätt att överbrygga denna överskådliga klyfta mellan den teoretiska och den praktiska domänen. Med *enhetligheten* som en prioriterad princip för tänkandet måste således de tre områdena såväl avskiljas från varandra med var sin egen *entydig* apriorisk princip, som hänga samman på ett *enhetligt, koherent* sätt. På så sätt tilldelas den estetiska reflekterande omdömeskraften den aprioriska principen *ändamålsenlighet*. Det är denna *ändamålsenlighet* i den reflekterande omdömeskraften som binder samman det teoretiska med det praktiska genom att den estetiska reflekterande omdömeskraften föreställer sig en *ändamålsenlighet* även i naturen. En *ändamålsenlighet* vilken bland annat kommer i uttryck i att det finns naturlagar och att de begrepp som tillpassas ett specifikt material genom syntesen och den efterföljande schematiseringen är *ändamålsenliga* i förhållande till dessa lagar. På så sätt möjliggörs *enheten* av det översinnliga: där principen apriori för det praktiska är *slutgiltiga ändamål*, som uttrycks genom det absolut goda, finner ett uttryck i den än-

---

damålsenliga naturen:

Eftersom nu begreppet om ett objekt, som samtidigt innehåller grunden för detta objekts verklighet, kallas *ändamål* och ett tings överensstämmelse med de beskaffenheter hos tinget som bara är möjliga enligt ändamål, kallas dess forms *ändamålsenlighet*, så är omdömeskraftens princip med avseende på formen hos naturens ting enligt empiriska lagar överhuvudtaget *ändamålsenligheten hos naturen* i dess mångfald – det vill säga att naturen genom detta begrepp föreställs som om ett förstånd skulle innehålla grunden till enhetens i dess empiriska lagars mångfald. Naturens ändamålsenlighet är alltså ett särskilt begrepp apriori, som helt och fullt har sitt ursprung i den reflekterande omdömeskraften. Ty man kan inte tillskriva naturprodukterna något sådant som naturens relation i dem till ändamål, utan endast bruka detta begrepp för att reflektera över dem med avseende på förknippandet av de framträdelser som är givna enligt empiriska lagar. Detta begrepp är också helt skilt från den praktiska ändamålsenligheten (i de mänskliga konsterna och sederna), även om de tänks i analogi med dem. (Kant 1790/2003; 'Inledning IV' s. 33 Kursiv stil i original)

Den estetiska omdömeskraften används alltså enligt Kant på konstens fält. Omdömet behandlar smaken, varför den reflekterande omdömeskraften även benämns smakomdöme. Här bedöms den känsla av lust eller olust som en föreställning om ett (konst) objekt frammanan. Kant understryker att det som bedöms är en föreställning om ett objekt, och alltså att objektet i sig inte bedöms som skönt eller oskönt. Distinktionen Kant gör mellan att bedöma själva objektet och att, som i fallet med det estetiska omdömet, bedöma en föreställning om lust och olust inför objektet går tillbaka på den skillnad Kant ställer upp mellan ett strikt kunskapsomdöme och ett smakomdöme. Det förstnämnda innebär att vi schematiserar; vi bestämmer vad för slags objekt det rör sig om: vi konstituerar en kunskap om föremålet. I det sistnämnda fallet rör vi oss utanför det teoretiska där förståndet lagstiftar: vi reflekterar över föremålet, vi konstituerar dock inte någon kunskap om den i en strikt mening. Men detta förhindrar inte att vi när ett smakomdöme fällt, talar som om det gällde själva föremålet och inte själva känslan av lust eller olust den frambringar, säger Kant. Så här säger Kant om relationen mellan den estetiska reflektionsförmågan och kunskapsägandet i §1:

Detta ligger till grund för en helt särskild förmåga att urskilja och bedöma, som inte tillfogar till kunskapen, utan bara jämför den givna föreställningen i subjektet med föreställningsförmågan i dess helhet, vilket sinnet blir medvetet om när den har en känsla av sitt tillstånd (Kant 1790/2003§1 s. 58).

Likaledes framstår omdömet som logiskt, trots att det är estetiskt och snarare analogiskt; men detta beror på att omdömena liknar varandra utan att för den skull sammanfalla (Kant 1790/2003). Den sinnesförmåga som står i fokus för det estetiska reflekterande omdömet är således *känslan av lust och olust* och söker därigenom ett svar på om något är skönt; om något är skönt bringar det en känsla av lust och om det är oskönt bringar det en känsla av olust (jfr Kant 1790/2003). Detta kan jämföras med kunskapsförmågan som en sinnesförmåga, vilken står i centrum för det teoretiska, emedan begärsförmågan är den sinnesförmåga som hanteras i det praktiska. Termen "skön" har en speciell innebörd hos Kant. Den handlar vare sig om något är *gott* – eftersom frågan om någonting är *gott*, det *goda*, förbinds med begärsförmågan vilket är en del av det praktiska och hanteras därför av förnuftet – eller *angämnt*; det *angäma* anspelar på den individuella privata känslan av lust och olust, vilket innebär ett omdöme som vi inte anser att alla andra borde hålla med om, till skillnad mot smakomdömet som vi hävdar, enligt Kant, att alla *borde* hålla med om, även om det är subjektivt.

Smakomdömet är vidare subjektivt. Detta är en nyckelterm för Kant och den är helt avgörande att komma underfund med för att vi skall förstå hur det är möjligt att den estetiska omdömeskraften både är ett förbindelseelement mellan det *teoretiska* och *praktiska* och utgör ett eget autonomt område – utan att vara lagstiftande. Termen samlas kring tre moment. För det första innebär det att det är *ändamålsenligt utan ändamål*. Detta medför att det estetiska inte har något ändamål förutom sig självt, vilket möjliggör att det inte är lagstiftande Till skillnad mot *begreppet* som måste svara ändamålsenligt mot ett material, enligt naturlagarna, har inte det reflekterande omdömet något annat ändamål än att vara ett reflekterande omdöme, härigenom står det fritt

från det lagstiftande förnuftet och det lagstiftande förståndet. En frihet vilken möjliggör det spontana upptäckande av ännu inte uppfattade lagar av den reflekterande omdömeskraften när den verkar i de teoretiska och praktiska domänerna. Detta uttrycker Kant bland annat i termer av det fria spelet mellan inbillningsförmåga och förstånd, vilket är absolut nödvändigt för kunskapsprocessen enligt syntesen och schematiseringen (Kant 1790/2003 s. 29). För det andra är smakomdömet subjektivt i förhållande till termen objektivitet. Det reflekterande omdömet är inte objektivt i betydelsen att det inte är en kunskap i strikt mening. Endast den kunskap vi får genom naturvetenskapens syntes och schematisering är universell och objektiv enligt Kant (det teoretiska). Även de frihetsbegrepp som går tillbaka på de kategoriska imperativen och den goda viljan, vilka avhandlas inom det praktiska, ser Kant som objektiva och universella. För det tredje är smakomdömet inte heller privat; utan det riktar sig alltid till en allmänhet, en offentlighet. Därigenom måste det alltid vara allmänt kommunicerbart, säger Kant. Premissen om att det riktar sig mot en allmänhet och att det därigenom måste vara allmänt kommunicerbart är också förklaringen till att det estetiska omdömet gärna uppfattas som både logiskt och att det handlar om själva föremålet när det egentligen är analogiskt och handlar om den känsla av lust och olust som föreställningen om föremålet frambringar:

Alltså kan det heller inte finnas någon regel som skulle tvinga någon att erkänna att något är skönt [...] men när man kallar föremålet skönt tror man ändå att man ger uttryck för en allmän uppfattning; och man gör anspråk på var och ens instämmande [...] Smakomdömet självt postulerar inte vars och ens instämmande [...]; det endast manar var och en att instämma, som ett fall av en regel som inte ska bekräftas genom begrepp utan genom andras bifall (Kant 1790/2003, §7, §§70-71).

Att det reflekterande kunskapsomdömet grundas genom *sensus communis* och att det i egentlig mening endast rör sig om en anmodan om att alla andra borde hålla med tydliggörs i *Kritiken om omdömeskraftens* §6:

och alltså måste han anse att det grundas på något som han också kan förutsätta hos andra; och alltså måste han tro sig ha anledning att tillskriva var och en ett liknande välbehag. Därför kommer han att tala om det sköna som om skönheten vore en beskaffenhet hos föremålet, och som om omdömet vore logiskt [...] detta beror på att det estetiska omdömet har en likhet med det logiska och att man kan förutsätta att det är giltigt för var och en [...] det vill säga att det måste vara förbundet med ett anspråk på subjektiv allmängiltighet (Kant 1790/2003, §6 s. 66).

Det estetiska reflekterande omdömet gör således anspråk på en universalitet via *sensus communis*. Men det är endast en anmodan och inte ett absolut anspråk, eftersom vi endast kan mana andra att följa vårt smakomdöme. Likväl är det utifrån Kants systematik en nödvändig fordran även om det rör sig om en anmodan till ett *sensus communis* eftersom det annars skulle röra sig om ett privat omdöme vilket skulle kullkasta möjligheten att länka mellan och på så sätt sammanföra den teoretiska och praktiska domänen. Kant gör alltså en åtskillnad mellan ett omdöme som är privat, det vill säga personligt och ett subjektivt omdöme vilket vänder sig mot och får sin kraft från en offentlighet (jfr Kant 1784/1989, Höffe 2000/2004).

<sup>296</sup> Kant använder visserligen inte begreppet bildning för ett odlande av självet (jfr Gadamer 1960/1997 s. 24), men en liknande process återfinns i åtminstone en av de betydelsefulla han ger "Upplysning" (jfr Foucault 1978/2007). Vikten av att odla sig själv och det egna ansvaret för denna "självomsorg" är exempelvis tydligt i det valspråk Kant tillskriver upplysningen i essän "Svaret på frågan: Vad är upplysning?": "Sapere Aude! Hav mod att göra bruk av ditt eget förstånd!" (Kant 1784/1989 s. 27, kursivering i original.). Den fråga Kant reser i essän knyter visserligen an till den offentlighet *sensus communis* rymms inom då reflektionen berör i vilken mån vi törs argumentera offentligt: eller i vilken mån det är legitimt att komma med vissa kritiska resonemang. Men ur det kantianska arkitektoniska systemets hänseende är det en fråga om sedlighet, en fråga för den praktiska filosofin och inte ett omdöme om konst: smak.

<sup>297</sup> Huvudlinjen i argumentationen om den sociala förändringen är att vi sedan början, mitten, av 1990-talet befinner oss i en lika omvälvande period som vid sekelskiftet 1800-1900, när det gamla bondesamhället lämnades till förmån för det nya industrisamhället. En process där de framväxande folkrörelsernas, och sär-

skilt studieförbundens, folkbildningssträvanden ses som centrala för demokratiseringen av Sverige. Under den pågående samhällsförändring som regerings- och riksdagspartierna refererar till sätts den liberala demokratin på spel av såväl olika antidemokratiska strömningar, som en växande känsla av utanförskap hos en allt större del av medborgarna (jfr SOU 1995:84) och även här anses folkbildningen inneha en central roll för en vitalisering av den svenska demokratin (jfr även 1996:159). Se även kapitel 4 i detta arbete.

<sup>298</sup> Detta märks även i bildningsmålet, ett av de övergripande kulturpolitiska mål riksdagen antar i voteringen efter den kulturpolitiska debatten den 12 december 1996 (prot. 1996/97:49).

<sup>299</sup> I slutdebatten kombineras problematiseringen av museiföretagen med frågor om en fysisk flytt eller nedläggning av tre Stockholmsmuseer likt hösten 1996. 1998 är det dock flyttematiken som används för att stödja huvudargumentet där konst ställs mot etnografika (jfr kap. 4).

<sup>300</sup> Jag använder termen nutida i stället för modern, då ordet modern även kan anspela på en diskussion om "det moderna" eller "modernitet" och ur detta hänseende skulle även en antropologi förknippad med en rasistisk evolutionsteori kunna karaktäriseras som "modern". Jämför även med nästföljande not.

<sup>301</sup> Antropologin och dess koppling till ett rasistiskt tänkande föranleder exempelvis franska socialantropologer såsom Claude Lévi-Strauss att under 1920-talet istället börja benämna sina civilisationskritiska arbeten för etnologi (jfr Schmidt 2007). Ett exempel på en sådan antropologi som här framhålls som exkluderande och rasistisk är J. G. Frazer 1800-tals antropologi och hans användning av "vilden". För en avhandling om Frazers antropologi och i synnerhet användningen av "vilden" se Lorenzoni (2006), speciellt del I och del II.

<sup>302</sup> Liberal demokrati skall här förstås som en viss demokratiform där medborgarskapet utgör ett organisationsmedlemskap (en viss nationalstat) med en viss juridisk status (som även omfattar olika mänskliga fri- och rättigheter). Den är representativ i sin karaktär: medborgarna röstar fram representanter som skall ansvara för styrandet av organisationen (regering och riksdag som styr riket) och en åtskillnad mellan stat och civilt samhälle görs. (jfr Habermas 1995/1997, 1996/1998, 1998/200, Giddens 1994/1998). Att den prioriterade demokratiformen är en liberal demokrati och att modus inkludera samt mångfald/pluralism har en privilegierad ställning i en svensk kontext, utöver demokratiutredningen (SOU 2000:1), är tydligt i en parlamentarisk-politisk praxis i såväl **propositioner** (jfr Budget prop: 1996/97:1, 1998/99:1; Fo. prop: 1992/93:170, 1996/97:5; Folkbildn. prop.1998/99:115; Kulturprop 1996/97:3); **motioner** (jfr motionerna nedan om folkbildning, i avsnittet om kultur som bildning); och **betänkanden**, som **offentliga utredningar** (jfr SOU 1994:51, Minne och bildning, SOU 1995:84, Kulturpolitikens inriktning).

<sup>303</sup> I och med att Bourdieu anlägger ett antropologiskt kulturbegrepp kan kultur här med fördel förstås i ett brett avseende, där i stort alla mänskliga göranden sker i en specifik kulturell ram. Om detta med tillägnet av en specifik smak, dispositioner och habitus, se Bourdieus Distinktionen – en kritik av det rena omdömet av smak. Ett utdrag av denna finns i svensk översättning i urval av Donald Broady, Mikael Palme, Pierre Bourdieu Kultursociologiska texter. I sin helhet i engelsk översättning Bourdieu Pierre (1984) *Distinction: a social critic of the judgement of taste*, samt i original, Pierre Bourdieu (1979) *La distinction: Critique sociale du jugement*. Den kanske mest genomgripande analysen och förklaringen av vad fält, habitus, dispositioner, kapital och socialt rum innebär utarbetar Bourdieu i monografin  *Konstens regler* (Bourdieu 1992/2000). I antologin *Kulturens fält* (Broady red. 2000) ges en rad exempel på hur Bourdieus analys av fält används i ett svenskt sammanhang. I antologins introduktionskapitel av ger Donald Broady även en bra översikt över Bourdieus analys och begreppsarsenal.

<sup>304</sup> Detta är särskilt tydligt i de vetenskaps- och teknikstudier som knyter an till ANT (jfr Callon 1986, Latour 1987/2002, Callon, Latour 1992) och som inte sällan tar sin utgångspunkt ur antropologiskt tänkande med Latour och Woolgars (1979/1986) *Laboratory Life: The Social Construction of Scientific Facts*, som inspirerande antropologisk förlaga.

<sup>305</sup> I riksdagsdebatten förekommer en kritik mot världskulturmuseiprojektet som går ut på att förslaget blandar samman museets funktion med kulturhusets; där det förstnämnda förknippas med ett vetenskapligt och "objektivt" visande av världen medan det sistnämnda förstås som ett allaktivitetshus med plats för politisk diskussion. Kritiken blir framför allt tydlig när SMVK/VKM anhängare framhåller tanken om museet som mötesplats (jfr prot: 1996/97:49, 1997/98:45, 1998/99:31).

<sup>306</sup> Andra exempel är: Scheffer, SvD 19961002 s. 38, Malmqvist, SvD 19961002 s. 38, Malmqvist, Björnell, SvD 19981206 s. 14, Berglund, DN 19981207 s. B02, Granath, SvD 19981119 s. 12.

<sup>307</sup> Den franske curatören och konstnären Marcel Duchamps "Ready Mades" kan ses som ett motstånd mot ett sådant vetande om det "konstnärliga". Där den estetiska kulturgrenen snarare ses som ett betraktelsesätt anlagt på ett visst föremål än att ett föremål är konstnärligt i sig. Även ett bruksföremål kan på så sätt ses som estetiskt.

<sup>308</sup> Även den estetiska kulturgrenen som universell ifrågasätts inom det estetiska vetandet. Detta tydliggörs exempelvis i ett samtal om Afrikansk dans mellan Horace Engdahl och Birgitta Åkesson, koreograf och dansforskare:

HE: Det finns alltså inget mimiskt förhållande? BÅ: Å nej! Men dansen är lövet på vattnet.  
[...] Vårt europeiska begrepp om dans har ingenting med detta att göra. I Afrika är dansen, sången, språket, trummorna upphov till en dialog (Åkesson, Engdahl 1984 s.58).

<sup>309</sup> Konstens "förfinande" av själen uttrycks även av brittiska samhällsreformatorer under 1800-talet där museet, tillsammans med andra institutioner såsom kyrkan, ses som en viktig faktor i civiliserandet av den arbetande husfadern; "The museum will certainly lead him to wisdom and gentleness, and to Heaven, whilst the latter will lead him to brutality and perdition", säger exempelvis den brittiske samhällsreformatorn Sir Henry Cole under 1880-talet (citerad i Bennet 1995 s. 21).

## NOTER KAPITEL 7

<sup>310</sup> Min avsikt med denna indelning av museerna som en kulturavsnittsinstitution eller en bildningsinstitution är inte att förklara museer som kan föras in under kategorin kulturavsnittsinstitutioner som falska bildningsinstitutioner; att exempelvis *Minne och bildning* (SOU 1994:51) har förstått bildningsbegreppet "fel" och de museer som där behandlas inte är några "riktiga" bildningsinstitutioner. Utan jag låter här tanken om det "kritiska resonemang-et" som ofta lyfts fram som något primärt för bildning och den bildande konversationen (jfr kap. 6), vara vägledande i utformandet av dessa båda typer av museer. Det är alltså bildning som en kritisk resonerande verksamhet som understryks i uttrycket "museet som bildningsinstitution" och inte om museet är att anse som ingående i ett bildningssystem eller inte. Museet som kulturavsnittsinstitution är i detta sammanhang inte att betrakta som en bildningsinstitution, då det inte framhåller museet som en kritiskt resonerande offentlighet som något primärt för verksamheten; utan att minnas vissa utvalda händelser eller ting uttrycks istället som det grundläggande för ett museums verksamhet.

<sup>311</sup> 1913 års *Formminnesutredning* var en sedan länge efterfrågad utredning om museiområdet och dess organisering. Den gedigna utredningen presenterades nära på tio år senare, 1922, men det var få av dess förslag som verkligen genomfördes; vilket har föranlett till vidare utredningar såsom *Mus 65'* tre volymer (SOU 1972:45, SOU 1973:5, SOU 1974:43) – liksom *Formminnesutredningen* realiserades endast ett fåtal av de tre delutredningarnas förslag – och 1994 års museiutredning *Minne och bildning* (SOU 1994:51), som även den ledde till få förändringar på museiområdet. Världskulturmuseets etablerande, både SMVK och VKM, är den största förändringen som kan spåras tillbaka till *Minne och bildning* innehåll och förslag om att bryta upp en uppfattad statisk organisering av det museala området. I båda fallen placeras Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet i en större enhet av kulturhistoriska museer – och ses inte längre som renodlade konst- respektive arkeologiska museer – tillsammans med etnografiska museer; och att de statliga kulturmuseernas verksamhet i allt högre grad skall förläggas till andra orter än Stockholm, samt en fokus på museets offentlighet som en mötesplats, är några exempel på tänkande om hur det museala området skall organiseras i *Minne och bildning* som realiserades genom VKM och SMVK:s etablerande. Debatterna kring Världskulturmuseets etablerande visar dock att förverkligandet av museiutredningens förslag är kontroversiellt i en stor del av kulturområdet.



<sup>312</sup> Om önskat och oönskat kulturarv se Sten O Karlssons artikel "Det oönskade kulturarvet" i antologin *Modernisering och kulturarv*. Se även övriga bidrag i nämnda antologi för en diskussion kring kulturarvsfrågor, speciellt Anshelms "Inledning" för en introduktion om kulturarvet. Se även antologin *Kulturarvets natur* (Alzén, Hedrén red. 1998).

<sup>313</sup> *Han* är ett medvetet ordval då det vid tidpunkten för Webers föreläsning (1919) och formminnesutredningens arbete (1913-1922) främst var män som var studenter.

<sup>314</sup> Vi har tidigare stiftat bekantskap med Habermas användning av termen "publikt". I det här fallet används dock "publikt" på ett något annorlunda sätt än vad Habermas gör. I Habermas användning är det möjligt att associera det publika med den *allmänna opinionen* (Habermas 1962/1998 s. 79ff). Den *allmänna opinionen* innebär en interaktion mellan medborgarna som bl.a. syftar till ett kritiskt resonerande. Den *allmänna opinionen* korrelerar på så sätt med det som jag kallar för "mötesplatsen". "Publikt rum" i min användning kan däremot inte associeras till innebörden i Habermas *allmänna opinion*. Det publika rummet (i min användning) utgörs visserligen av en allmän plats men utan att en *medborgerlig* interaktion utförs. Ett publikt rum innebär alltså en allmän plats där medborgaren *talas till* (tilltalas) genom exempelvis det budskap en reklamplacering vill förmedla, utan att för den skull kunna gå i svaromål (eller att förväntas att göra detta) emedan en mötesplats medför såväl ett tilltal som ett möjligt svaromål.

<sup>315</sup> Som tidigare nämnts är det just offentliggörandet av samlingar det som skiljer ett museum från en *privat samling* (jfr Bjuvström 1992, ICOM <http://icom.museum/statutes.html#2> 20051018), jämför med kapitel 4 avsnitt II, sektion D i föreliggande arbete.

<sup>316</sup> Rosander ifrågasätter om museernas verksamhet här verkligen utgörs av forskning, eller om det snarare rör sig om icke-vetenskaplig utveckling och dokumentation (Rosander 1994); av denna anledning sätts därför vetenskap här inom citattecken ("vetenskap").

<sup>317</sup> Även om Kulturrådets rapport i huvudsak avser museet som minnesmärke i sina förslag varierar och återkommer flera av dess förslag, t.ex. att införa det samhällsengagerade museet, i både *Minne och Bildning* (SOU 1994:51) samt *Kulturpolitikens inriktning* (SOU 1995:81).

<sup>318</sup> Att mötet och vikten av att upprätta platser vilka underlättar mötet även är centralt för Museions etablerande framgår tydligt i Göteborgs universitets skrivelse till utbildningsdepartementet den 18 april 1997:

Vi vill i sammanhanget hänvisa till antikens Alexandria och ansluta oss till de tankar som tidigare presenterats av museirådet för Etnografiska museet och benämna projektet "museionidén" (sic). Grundläggande är att det handlar om musernas konst, om ett kunskapsens ständiga samtal med företrädare för olika synsätt på världen. I Göteborg finns ett sådant samspel mellan vetenskaplig verksamhet, museer och bibliotek (A21513/97).

Mötets prioritet uttrycks även i en tidigare skrivelse till regeringskansliet: "den övergripande målsättningen [är] att museion skall vara en mötesplats där kunskaper från olika discipliner sammanförs på ett nytt sätt" (A63870/96 s. 6).

<sup>319</sup> Värt att notera är att det i citatet tydliggörs att det inte längre, främst, rör sig om att "åskådliggöra" historia utan att berätta olika historier, dvs något som ännu inte har, eller kanske någonsin kommer att bli en del av den institutionaliserade, etablerade *historien*, *kulturarvet*, för ett visst territorium och kollektiv. Utifrån excerpten är det också möjligt att förstå de debatter som Världskulturmuseiprojektet, förstätt som ett museum för tecken i tiden, vällar, då exemplet visar att övergången från Minnesmärke till tecken i tiden under 1990-talets slut är en tendens och inte något helt vedtaget.

<sup>320</sup> I Alzén och Hillströms introduktionskapitel av uttrycks ett liknande "motstånd" mot ett institutionaliserat kulturarv:

Den tilltagande kulturella mångfalden i samhället medför ett ifrågasättande av auktoriserade tolkningar av kulturarvets mening och värde. Begrepp som "minne", "tradition" och "historia" får alltmer sammansatta och omstridda innebörder.

---

I framtiden väntar troligen en utveckling mot ökad politisk och kulturell laddning av kulturarvsbruken (Alzén, Hillström 1999 s. 22).

<sup>321</sup> Museet som kulturarvsinstitution kan naturligtvis inte helt placeras utanför den bilda(n)de praktiken, utan det rör sig om vad som primärt prioriteras. Kulturarvsinstitutionens strävan efter att utbilda besökaren (som elev) att minnas "rätt" minnesmärken kan utgöra en del av bildningsprocessen som vetter åt skolning. Varje kritiskt resonemang om sakernas tillstånd sker naturligtvis mot bakgrund av att den resonerande har en viss skolning; den takt vilken möjliggör resonandet i sig. I museet som kulturarvsinstitution prioriteras dock inte det kritiska resonemanget primärt, utan museet som offentligt rum är en bisak till förmån för förmedlandet av färdigheten att minnas rätt. I museet som bildningsinstitution är naturligtvis även ett visst mått av skolning i och genom museets verksamhet viktigt, men inte primärt för att lära sig minnas rätt, utan för att möjliggöra ett kritiskt resonemang: primärt prioriteras museet som en infrastruktur för en medborgerlig offentlighet.

<sup>322</sup> Att det behövs arenor för att diskutera samtidens beskaffenhet och att museerna kan vara en möjlig plats för detta är tydligt i *Minne och bildning* och 1995 års *kulturutredning*. Debatterna om Världskulturmuseets etablerande aktualiserar dock frågan i vilken mån museernas samhällsfunktion som en kulturarvsinstitution skall överges för att en sådan arena skall upprättas. Med vilken intensitet avser "samhället" att en sådan diskussion skall kunna utbildas: utifrån de inlärdas minnesmärkenas tunga sanning eller med utgångspunkt från att ett kritiskt resonemang uppvärderas framför tillägnet och repetitionen av givna "tunga" sanningar.

<sup>323</sup> Arbetsetiken intog en central roll för en samhälllig socialisering i allmänhet i riktning mot ett "modernt" ideal om samhället och människan. Individens identitetsskapande och placering i det sociala rummet utgick till stor del från arbetet, från såväl vilken syssla som arbetsgivare arbetaren hade (Bauman 1998/1999). Arbetsetikens lyckosamma genomgripande socialisering av samhället kan hänföras till en kombination av att den största delen av arbetarens vardag tillbringades i den disciplinerande fabriken (jfr Foucault 1974/2001) och en patriarkal samhällsordning – där hufvudern innehade motsvarande disciplineringsfunktion gentemot familjen. *Arbetaren* var här oftast synonymt med en man och tillika familjeförsörjare (Bauman 1998/1999 s. 31–33). Arbetsetiken motiverades av produktionsssamhällets uttalade mål om att skapa en materiell rikedom vilken skulle skapa lycka åt envar (Bauman 1998/1999). Ett tecken på arbetsetikens genomgripande socialiseringsfunktion är att arbetarrörelsen själva tog upp etiken som en norm för att vara en god medlem av arbetarkollektivet (jfr Horgby 1986, Ambjörnsson 1998).

<sup>324</sup> Habermas begrepp abstrakt solidaritet, så som det används i de anförda artiklarna, liknar Benedict Andersons "föreställda gemenskap". Anderson arbetade fram detta begrepp 1983 i boken *Imagined Communities*. Den svenska översättningen från 1993 baseras på 1991 års reviderade upplaga med betydande tillägg.

<sup>325</sup> Jette Sandahl tillträdde som chef för Världskulturmuseet ett drygt år tidigare, den första mars 2001 (jfr [www.smvk.se](http://www.smvk.se) [pressrum/pressreleaser/2001]).

<sup>326</sup> Ett exempel på hur VKM:s deskriptiva del av världskulturbegreppet sammanfaller med Museions användning av begreppet är följande skrivning ur Göteborgs universitets planeringsunderlag för Museions etablerande:

I kulturellt perspektiv innebär globalisering en tilltagande sammanflätning – möten och sammanflöden – av skilda kulturella traditioner och uttrycksformer som tillsammans bildar en dynamisk mångfald, ett sammanhängande kulturellt världssystem – en världskultur. [...] Dessa två kunskapsplaner – världskulturen som samtidsfenomen och världens kulturer som historiska, regionala och transnationella traditioner – ringar in Museions verksamhetsfält (prot. #41 19980526: bil. A63870/96 s. 2).

<sup>327</sup> Detta är exempelvis tydligt i den skiss till en verksamhetsidé som organisationskommittén presenterar i utredningen.

<sup>328</sup> Habermas och Beck använder termen "kosmopolitism", "kosmopolitisk" på olika sätt, där Habermas snarare intar en kritisk hållning till begreppet och fjärrmar sig från det, medan Beck gör det till sitt huvudbe-

---

grepp i början av 2000-talet. Kosmopolitiskt skall här förstås som *nationsöverskridande*, dvs ett världsmedborgarskap som inte knyts an till nationen eller mellanstatliga relationer: hos Habermas kan vi se ett sådant uttryck genom en önskan om förändringen av den abstrakta solidariteten i riktning mot mänskliga rättigheter. Hos Beck ser vi detta i användningen av konceptet *kosmopolitisk blick* (jfr Habermas 1996/1998, 1998/2001, Beck 1997/1998, 2004/2005).

<sup>329</sup> Detta återkommer vi till i kapitel 9 när museets problematiseringsområde och reflektionsform för vetandena om samtiden diskuteras.

<sup>330</sup> Luthersson refererar visserligen till en senare version av planeringsunderlaget till uppförandet av Museion vid Göteborgs universitet, än den ovan citerade versionen. Men innebörden i den senare – och av Luthersson kritiserade – versionen är dock den samma: "Det långsiktiga målet bör vara en ny syn på människan i världen, där vi känner delaktighet i alla världens samhällen, nära och fjärran, moderna och traditionella, nutida och historiska. I det målet ligger en vision om en bättre värld" (A21513/97 s. 1).

<sup>331</sup> Weber faller följande hårda omdöme:

Då kunde med rätta dessa ord sägas om de sista människorna i denna kulturutveckling:  
"Specialist utan ande, njutningsmänniska utan hjärta och denna nolla inbillar sig ha nått ett aldrig uppnått stadium i mänsklighetens historia (Weber [1904/1905]1934/1978 s. 85).

Ett omdöme som Weber tar tillbaka i raden efter, då det helt enkelt strider mot ett gott vetenskapligt tänkande. Uttalandet saknar den strikthet som ett tänkande väglett efter principerna om *mhet*, *entydighet* och *autonomi* kräver.

<sup>332</sup> Enheten ekonomi innebär kapitalismen och dess skapande av mervärde.

<sup>333</sup> Enheten religion med sina religiösa etiska mål där själens frälsning är dess strävan och därigenom står i centrum för religionen.

<sup>334</sup> Enheten moralitet behandlar den rätta eller orätta livshållningen, etik (levnadsregler), organiseras.

## NOTER KAPITEL 8.

<sup>335</sup> Antologin *Horizons. Perspectives on a Global Africa* (Abiri, Thörn eds. 2005) är liksom antologin *No Name Fever. Aids in the Age of Globalization* (Follér, Thörn eds. 2005) en samproduktion mellan Världskulturmuseet och Museion. Båda antologierna är med sina tematiker väl integrerade i respektive utställning: *Horisonter* och *No Name Fever*. Det föreligger dock ett visst referenshanteringsproblem, då antologierna i realiteten är utgivna i slutet av 2004 (då jag köpte mina exemplar), men det angivna utgivningsåret i dessa är 2005.

<sup>336</sup> Den engelska originaltexten återfinns på sidan 79 i antologin *Horizons: Perspectives on a Global Africa* och lyder:

In sum, the intellectual heritage of Enlightenment is split down the middle. On the one hand, it makes claims for the universal rights of "man" on the other hand it defines "man" thorough his difference from non men of Africans, Amerindians, Asians or, for that matter, women (Helgesson 2005 s.79).

<sup>337</sup> Jämför även med citaten från Helgesson ovan.

<sup>338</sup> Detta är tydligt i följande uttalande av Helgesson i "Slavery and Universalism": "modern democracy tainted at its sources" (Helgesson 2005 s. 78).

<sup>339</sup> Detta innebär även att Helgessons syn på universalism ligger nära både Museions definition av "världskultur" och de långsiktiga mål planeringsgruppen för Museions etablerande arbetar fram i planeringsunderlaget (jfr kap. 5, 6, 7).

<sup>340</sup> Detta är en parafras av Peter Dahlgrens karaktärisering av det offentliga rummet: "Offentligheten handlar om kommunikation, om samhället i samtal med sig själv" (Dahlgren 1999 s. 25).

<sup>341</sup> *Born in Europe* är ett samarbetsprojekt mellan sex europeiska museer från fem länder: Museum Neukölln i Berlin, Tyskland, EPAL Agua Museum i Lissabon, Portugal, Det österrikiska museet för Folkliv och Folkkonst i Wien, Danmarks National museum, Köpenhamn, Kvinnomuseet i Århus, Danmark, samt Världskulturmuseet i Göteborg, Sverige. Utställningskatalogen, som min textanalys utgår ifrån, består av bidrag från samtliga museer förutom Det österrikiska museet för Folkliv och Folkkonst.

<sup>342</sup> I föreliggande framställning refererar jag inte explicit till utställningarna *Drömmens syster Orinocco* och *390m3 Andlighet*. I det första fallet då den utställningen framför allt vänder sig till barn och barnfamiljer, även om det också är möjligt att se samma mönster som övriga utställningar under den första generationen. I det andra fallet är inte samtidsanknytningen tillräckligt explicit.

<sup>343</sup> Antologibidragen som utgör *Horizons Perspectives on a Global Africa* (Abiri, Thörn eds. 2005) är möjliga att placera in i ett eller flera av dessa rum.

<sup>344</sup> Min analys av den femte generationens utställningar avgränsas till själva utställningarna, eftersom jag avslutade insamlandet av empiri under 2008. Jag kommer här alltså inte diskutera, eller beröra, hur utställningen *En stulen Värld* i förlängningen innebar att VKM/SMVK, Göteborgs Kommun, lämnade tillbaka samlingen av textilierna till Peru. Avhandlingen handlar således om VKM mellan åren 1996 – 2008.

<sup>345</sup> Att den öppna liberala demokratins dispositiv är en passande benämning motiveras inte minst av att Världskulturmuseet som en statlig myndighet omfattas av styrmedel utifrån ett New public management tänkande (NPM). Ett tänkande grundat i en marknadsliberalism. NPM:s genomslagskraft begränsas dock inte bara till myndighetsnivån, SMVK, utan VKM:s vetanden om samtiden utvärderas exempelvis utifrån en ekonomisk revisionsmodell av revisionsfirman KPMG på uppdrag av den borgerliga regeringen. Revisorerna begränsar dock inte sitt uppdrag till de rent ekonomisk-organisatoriska frågeställningarna utan avger även omdömen om kvalitén på Världskulturmuseets vetanden om samtiden. Uppdragsgivarna prioriterar på så sätt en revisionsanalys – och därigenom ett marknadsekonomiskt tänkande – framför en fullödig kunskapsteoretisk analys av museets vetanden om samtiden (jfr KPMG 2008). Ytterligare en motivering för benämningen är att VKM snarare tar en marknadsekonomisk organisering av världen som given – vi lever i ett sådant system – än att förespråka eller framföra en alternativ ordning. Det handlar alltså snarare om att parera de svårigheter de liberala värdena om ekonomiska fri- och rättigheter försätter andra mänskliga fri och rättigheter i och på så sätt möjliggöra förskjutningar inom ett marknadsekonomiskt system, än att per se bekämpa idén om marknadsekonomi och förfäta en annan organisering av samhällena och ekonomin.

<sup>346</sup> De mänskliga fri- och rättigheterna är även intimt sammanbundna med den särskilda reflektionsform som prioriteras i och genom Världskulturmuseets vetanden om samtiden. Reflektionsformen utgör också ett prioriterat modus vilket organiserar museets vetanden om samtiden. I nästföljande kapitel återkommer vi till reflektionsformen och vad de mänskliga fri- och rättigheterna innebär i förhållande till denna prioriterade reflektionsform.

<sup>347</sup> En sådan motsättning mellan ett mål som skall uppnås och ett odlande av självet i en ständig och frivillig process kan även uttryckas i termer om en distinktion mellan utbildning och dess inriktning mot ett formellt lärande och bildning vilket i kontrast mot utbildning då förstås som ett informellt lärande baserat på frivillighet, utan betygssättning och med betoning på självutvecklande. Jag återkommer till detta i nästföljande kapitel när två typer av examinationsförfaranden diskuteras.

## NOTER KAPITEL 9

<sup>348</sup> De övriga museienheterna inleder sina hemsidor med länkar till den pågående verksamheten. Medelhavsmuseet är det museum som kommer närmast en tanke om museet som en medborgerlig offentlighet när det under avdelningen "Om museet" presenterar sig som:

---

En mötesplats, där epoker, platser, religioner och kulturer flyter samman och möts i ständigt nya konstellationer; en plats som sätter besökarens föreställningsvärld på prov” (www.medelhavsmuseet.se [Om museet]).

Vare sig Etnografiska museet eller Östasiatiska museet formulerar sin presentation i respektive Om Museet avdelning på ett sådant sätt (jfr www.etnografiska.se [Om museet], www.ostasiatiska.se [Om museet]).

<sup>349</sup> Liknande uttalanden om vikten av arenor för en offentlig diskussion finns i en rad utredningar på kulturområdet under 1990-talet. Ett tydligt exempel på detta är *Minne och Bildning*, SOU 1994:51 s. 106 (se även SOU 1995:84, SOU 1996:159 samt folkbildningspropositionen prop. 1997/98: 115, jfr även kap 4 i detta arbete).

<sup>350</sup> Detta är ett ledande tema i sektionen *Röster om manligt och kvinnligt* i utställningen *Horisonter*. Sektionen behandlar förhållandet mellan man och kvinna, det ”manliga” och det ”kvinnliga” med röster från Mali. I museets introduktion till sektionen säger bland annat museet att: ”Den västerländska synen på makt och vanmakt och på över- och underordning utifrån kön, går inte att applicera rakt av på det maliska samhället för att förstå könsordningen” (www.varldskulturmuseet.se).

<sup>351</sup> Som nämndes i kapitel 8 organiseras utställningen efter ett tema om *födelse och föräldraskap* vilka kopplas till frågor om rädslor, förhoppningar relaterat till samtidens tillstånd.

<sup>352</sup> Ett exempel på detta i Egerös artikel är följande excerpt:

Thus AIDS- victims can be met with social exclusion, stigma, even a request to leave the community. If they are widow household, they might lose the land of the deceased husband. Exploitation might even include sex, i.e. behaviour likely further the spread of the virus in the community. Overall these changes weaken the social capital of the community to the extent, where poverty is shared by all, it might end up in semi-permanent dependence on life-support from outside (Egerö 2005 s. 86).

Egerö lyfter bland annat fram hur positionen *den Andre* formeras genom en sådan politik.

<sup>353</sup> En stor del av de sociologiska och kulturteoretiska arbeten som på ett eller annat sätt kritiserar ”det moderna”, här förstått som en första modernitet, gör detta genom att förkasta tanken om ”grunden”. Lash ärende i *Another Modernity. A Different Rationality* är framförallt att återfinna ”grunden”. Men det rör sig här om en annan slags grund än den som återfinns i den första modernitetens tänkande; en *grundlös grund*. Moderniteten förstås här som *både* ett evigt dekonstruerande av ”grunden” och ett evigt återfinnande av grunden. Det är här tydligt att Lash formerar sitt tänkande kring konceptet om en *grundlös grund* via transitionens tankeschema.

<sup>354</sup> Så här säger Lash: ”But Kant also spoke of enlightenment. Enlightenment is based not on determinate judgement but on ‘reflective judgement’. If determinate judgement meant that a given case has to be subsumed under a already given, a determinate rule, then reflective, or for our purposes ‘reflexive’, judgement means that the rule had to be found” (Lash 1999 s. 2).

<sup>355</sup> Foucault lyfter fram en sådan reflexivitet i och genom revolutionen – en revolution som alltid även ger upphov till en mängd oönskade resultat vilka måste hanteras – som anledningen till att Kant inte ser själva revolutionen i sig, utan *entusiasmen* för revolutionen som det vilket driver eller möjliggör upplysningen och framstegets möjlighet (Foucault 1983/1989). I Kants uppsats om *Svaret på frågan: Vad är upplysning?* från 1784 finns spår som går i denna riktning:

En revolution kan möjligen åstadkomma ett undanröjande av personlig despoti och vinningslystet förtryck, men aldrig en sann reform att tänka; istället kommer nya fördomar att på samma sätt som de gamla tjäna som den stora, tanklösa hopens ledband (Kant 1784/1989 s. 29).

En revolution kommer sålunda alltid innebära att nya problem skapas, som i sig inte leder till upplysning och framsteg. Det bör här nämnas att Foucault sätter in Kants uppsats i ett sammanhang med flera texter där Kant behandlar frågan om revolutionen, upplysning och framsteg; här ges även arbetet om *Fakultetstriden* från 1798

---

en stor plats (Foucault 1983/1989).

<sup>356</sup> Ett liknande vetande om sakernas tillstånd återfinns inom forskningspolitiska studier och det koncept som betecknas "mode 2":

This is expressed partly in terms of the need for greater social accountability, but it also means that individuals themselves cannot function effectively without reflecting – trying to operate from the standpoint of – all the actors involved (Gibbons et al. 1994/2002 s.7).

Kortfattat innebär denna teoribildning att vi har rört oss från en belägenhet där kunskap primärt har producerats inom universitetet/högskolan, efter ett ämnesdisciplinärt schema, med en klar avgränsning mot det omgivande ickeakademiska samhället, till läge 2 ("mode 2"); där tvärvetenskap, reflexivitet och ickehierarkiska, mer lösliga och nätverksliknande konstellationer är framträdande drag för den nya situationen. Denna rörelse innebär även att kunskapens legitimitet i allt högre grad ifrågasätts genom sin närhet till "samhället" (Gibbons et al. 1994/2002). I den forskningspolitiska diskussionen kring mode 2 är det på så sätt möjligt att se en liknande vandring från en vetenskaplig nivå till en vetandenivå som tvärvetenskapen gav uttryck för i kapitel fem.

<sup>357</sup> Merparten av texterna i *Consumer Culture and Postmodernism* (Featherstone 1991) återfinns i den svenska samlingsvolymen *Kultur, kropp och konsumtion* (Miegel, Johansson red. 1993). Även om Featherstone framför allt går tillbaka på Pierre Bourdieus analyser med begrepp såsom fält, kapital etc. och där kulturförmedlarna ses som de nya intellektuella i kontrast till Bourdieus tanke om den intellektuelle i Zolas mening (jfr Bourdieu 1992; spec. efterskrift), ligger hans analys väl i linje med Giddens konception om 'livspolitik':

Snarare än ett oreflekterat traditions- eller vanemässigt anammande av livsstilar, gör konsumtionskulturens hjältar livsstil till ett livsprojekt och visar upp sin individualitet och känsla för stil i den särpräglade sammansättning av varor, kläder, praktiker, upplevelser, utseende och kroppspositioner som de designar till en livsstil. I konsumtionskulturen har den moderna individen gjorts medveten om att han inte bara talar genom sina kläder, utan också genom sitt hem, sina möbler, sin inredning, bil och andra aktiviteter i termer om smak och smaklöshet (Featherstone 1991/1994 s. 71).

Här avtecknar sig alltså en politik om val och med den en sammanhängande reflexivitet, en självkonfrontation om stilens smakfullhet respektive smaklöshet.

<sup>358</sup> Om denna kulturella friställning säger Ziehe bland annat att:

Den möjliggör nya, delvis subtila, exproprieringsmekanismer, den ökar inte sällan pressen på den enskilde att välja och att riskera att misslyckas – men likväl en principiell förutsättning för kulturell frihet. Nu måste den enskilda skissera, utprova och omformulera sin identitet, och mot den bakgrund av ett enormt ökat samhälleligt vetande och enormt stegrade individuella anspråk (Ziehe 1982/1992 s. 38).

Ziehe utgår i sina tidiga arbeten under 1970- och 1980-talen från, framför allt, psykoanalys, marxistisk socialiseringsteori samt socialpsykologiska arbeten förknippade med Frankfurtskolan. Sedan slutet av 1980-talet har Ziehe starkt knutit an till Habermas modernitetens arbeten.

<sup>359</sup> Det kan tyckas lite märkligt att ställa Giddens arbete kring livspolitik och Foucaults analyser vid sidan av varandra. I *Intimitetens omvandlingar. Sexualitet kärlek och erotik i det moderna samhället* (Giddens 1992/1997) ägnar Anthony Giddens ett kapitel åt Foucaults angreppssätt, och i synnerhet Foucaults senare arbeten om *Sexualitetens historia band I. Viljan att veta*, vilket han finner mycket problematiska. Det är möjligt att formulera Giddens kritik gentemot Foucault utifrån ett skilt synsätt på vad ett subjekt innebär och relationen mellan makt och frihet; samt att det finns en del missförstånd rörande de likheter mellan t.ex. bekännelse och psykoanalys Foucault uppställer i *Viljan att veta* (Foucault 1976/2002a). Trots de brister Giddens beskriv Foucaults tänkande med, som bygger på både förbiseenden av hur Foucault faktiskt analyserar förhållandet mellan makt-frihet, samt bekännelse – psykoanalys, och grundläggande skillnad i att förstå subjektet pekar Foucaults och

Giddens analyser åt samma håll när Giddens talar om livspolitik och dess generativa makt; makt som förändringskapacitet (jfr kap. 2, 3).

<sup>360</sup> Detta är särskilt tydligt i inledningen till *Njutningarnas Bruk*:

Därmed bör man förstå hur de genomtänkta och frivilliga förfaringssätt genom vilka människorna inte bara fastställer uppföranderegler för sig utan också söker att omvandla sig själva, att modifiera sig individuellt och att göra sitt liv till ett verk, alltså hur dessa förfaringssätt är bärare av vissa estetiska värden och uppfyller vissa krav på stil (Foucault 1984a/2002b s.13).

Och nu skulle jag vilja visa hur sexuell aktivitet och njutning under antiken problematiseras genom iakttagelse av det egna beteendet och med tillämpande av kriterierna hos en "levnadsetetik" (Foucault 1984a/2002b s.15).

<sup>361</sup> I utställningen *En stulen värld* återfinns liknande problematiseringar om aktualiteten som i *Site unseen: Dwelling the Demons* och i *Trafficking*. Det rör sig bland annat om hur de kulturvetenskapliga museerna genom sina insamlade praktiker berövar andra länder på sina kulturella identiteter. Vad innebär det att upprätta ett kulturvetenskapligt museum med andra länders kulturarv? Vilken rätt har vi att använda oss av andras kulturarv för att producera vetande kring världen? Detta är några av de frågor som kan uttydas i utställningen. En stulen värld belyser även trafficking av kulturföremål som ett stort aktuellt problem. En fråga som här framhålls är: Vad innebär detta för dem som drabbas av traffickingen av deras kulturarv?

<sup>362</sup> Frågorna i *Gender Blender* rör kroppen, sexualiteten samt kön och hur dessa relateras till identitet, uppfattningar om normalt och avvikande: Vilka gränser finns för möjligheten att uttrycka eller omforma sig själv i termer om kön, sexualitet och kroppslighet?

<sup>363</sup> Jämte *Gender Blender* utgör *Trafficking* andra generationens utställningen. *Trafficking* arbetar i hög grad som ett instrument för att formulera fenomenet trafficking som en aktualitet vilken är viktig att uppmärksamma och att problematisera. Trafficking med all utnyttjandets tragik är något som pågår här och nu, även i de delar av samhället vi annars uppfattar som välordnade: i kvarteret intill, på dansstället och till och med din egen trappuppgång kan vara hemvist för trafficking. Men du, medborgare, kan faktiskt vara med och motverka detta fenomenets påtaglighet, öppna ögonen och upptäck alla de mellanrum dessa grå existenser rör sig inom eller mellan, är ett budskap som ges genom utställningen.

<sup>364</sup> Tredje generationens utställningar, *Hard Rain* och *Fair Fashion?*, samlas kring en gemensam problematisering, prövning av vår tillvaro, utifrån möjligheten och villkoren för hållbar utveckling relaterat till hur miljö och levnadsvillkor påverkas i andra delar av världen genom det levnadssätt en konsumtionskultur innebär. *Fair Fashion?* inleds exempelvis med följande frågor:

"Hur påverkar det du har på dig världen? Hur kan du kombinera din shopping med en hållbar utveckling? Utställningen *Fair Fashion?* visar att det inte är bara catwalken det trampas på i modeindustrin" ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se) [utställningar/Fairfashion?]).

I *Hard Rain* är det främst miljöpåverkan genom global uppvärmning som är den aktualitet vilken problematiseras. Hur lever vi nu och hur kan vi leva istället, för att bromsa dessa effekter är några av de frågor som ställs i utställningen.

<sup>365</sup> *Bekännelsers* kanoniska position i en väst-kristen tradition tydliggörs inte minst av dess användning som en slags "inspirationskälla" inom filosofiska utredningar vars ärende i första hand inte rör moralfilosofiska spörsmål. Ett belysande exempel på detta är Ludvig Wittgensteins arbete *Filosofiska undersökningar*. I den första anmärkningen inleder Wittgenstein med en omfattande excerpt från *Bekännelsers* första bok. I utdraget berättar Augustinus hur han lärde sig att använda språket som barn genom att observera de vuxnas tal, minspel och annat kroppsspråk etc. "Augustinus beskriver, kunde man säga, ett kommunikationssystem; det är bara så att inte allt som vi kallar språk är detta system" (Wittgenstein 1953/1992 s.12), fortsätter Wittgenstein i sin tredje anmärkning. Augustinus används här av Wittgenstein för att leda oss in i hans egna språkfilosofiska ar-

---

bete. På ett liknande sätt används Augustinus här; det är inte en exegetisk utläggning om vad Augustinus "egentligen" menar med sina bekännelser, utan snarare ett sätt att tänka med Augustinus och på det sätt bekännelse framträder med en dubbel funktion: dels som en självrannsakan – "bikt" – dels som en konfession, en bekännelse till något. Det första momentet, självrannsakan, innebär en kontrollfunktion som sedan konstituerar, konfirmerar eller modifierar en viss konfession, bekännelse till något, ett visst sätt att vara. Bekännelse kan ur detta hänseende ses som en slags positionsbestämmelse och att det rör sig om en vägbeskrivning tydliggör Augustinus själv: "Men i mitt tidliga liv var allting otruggt, och mitt hjärta måste rensas från den gamla surdegen. Vägen, som är frälsarens själv, lockade mig, men den var alltför smal att gå" (Augustinus 397/2003 Bok 8:I:1 s. 181).

<sup>366</sup> Den här typen av frågor märks främst i *Bekännelsens* tre sista böcker. Ett exempel på detta från den 13:e boken är följande

Den ene får ju genom Anden gåvan att – som det större ljuset – meddela vishet till gagn för dem som gläder sig åt den klara sanningens ljus, liksom dagen gläds åt det ljus som råder över den; den andre kan med samme Andes hjälp meddela kunskap, som det mindre ljuset (Augustinus 397/2003 bok 13:XI:12 s. 352).

Kunskapsökandet rör alltså frågor om i vilken människan är Guds avbild, ställs i förgrunden. Liksom Guds treenighet återkommer även hos människan en treenighet; "Jag menar följande tre, att vara, att veta att vilja (Augustinus 397/2003 bok 13:XVIII:23 s. 345).

<sup>367</sup> I 1975 års föreläsningsserie vid Collège de France *De abnorma* är dock biktens, den självrannsakande praktiken, roll i den kristna botgörelsen invävd i ett konfessionellt ramverk (jfr föreläsning 7, 19 februari 1975 i Foucault 1975/2003).

<sup>368</sup> Vikten av att upprätthålla en sådan skillnad mellan formellt lärande, utbildning, och folkbildningens informella lärande uttrycks explicit i folkbildningspropositionen:

Folkhögskolorna och studieförbunden bidrar verksamt till det livslånga lärandet. Genom att delta i folkbildning skaffar sig kvinnor och män ofta kunskaper, som skulle kunna erövas även inom ramen för det offentliga skolväsendet eller högskolan, men i folkbildningen sker det i andra former och med annorlunda arbetssätt utan centralt fastställda kursplaner, studieplaner eller liknande. Till skillnad från folkbildningsverksamheten är utbildningen som erbjuds av det offentliga skolväsendet och av högskolan bunden av kursplaner. De studerande får betyg efter varje kurs. [...] Önskemål har dock i olika sammanhang förts fram om att öppna möjligheter för studieförbunden att utfärda kompetensbevis. Enligt regeringens mening har folkbildningen en stor och viktig uppgift inom det livslånga lärandet som bör värderas högt, men folkbildningens uppgift bör skilja sig från den uppgift som ligger på det offentliga skolväsendet och högskolan" (prop. 1997/98:115 s. 25), heter det i propositionen. Anledningen till att regeringen inte förordar användandet av kursplaner är att folkbildningen då även underkastas kvalitetssäkringsmoment varvid examinationsrätten måste kontrolleras genom centralprov och mer explicita kvalitetssäkringsanalyser såsom högskoleverkets utvärderingar av lärosätena och deras utbildningar; och en sådan "detaljreglering och styrning står i bjärt kontrast till önskemålet om en fri och frivillig folkbildning" (prop. 1997/98:115 s. 29).

<sup>369</sup> Förmågan att avvika från ett "majoritetstänkande" är exempelvis centralt i det koncept om "geniet" Kant anger i *Kritiken av omdömeskraften*. "Geniet" återfinns i den här variationen endast inom konstens område och det är just geniets förmåga att avvika från normen som möjliggör ett nyskapande (jfr Kant 1790/2003).

<sup>370</sup> Det informella livslånga lärandet, med syfte att upprätthålla en given ordning som definieras som god eller sann, är med andra ord inte en oavbruten observation enkom "uppfifrån", utan den kommer även från alla andra tänkbara vinklar, vrår och håll (jfr Foucault 1974/2001, Foucault, Brochier 1975/1980, Foucault, Fontana, Pasquino 1976/1980). Du kan alltid vara övervakad. Folkbildning blir på så sätt en eftersträvsam lä-



randeform för upprättande och upprätthållande av ordning när en idé om den enskildes frihet blir alltmer fundamental. I de 25 berättelser *Born in Europe* delger oss är en sådan grundläggande idé om individuell frihet tydlig.

<sup>371</sup> *Maktens* och *överlevnadens* röster dubblar en skandinavisk-svensk självbild av ett oklanderligt förhållande till Afrika, utan någon roll i kolonialismens exploatering av naturresurser och befolkning. Tematiken påvisar en negativ sida om hur svenskar och andra skandinaver genom olika handlingar utgjorde en infrastruktur för att exploateringen skulle kunna äga rum. En självvranssakan efterfrågas på så sätt explicit.

<sup>372</sup> *Cityröster* avviker i viss mån från de övriga rösterna då anmodan om självvranssakan främst ges implicit, där tematiken vill vara en motvikt till en stereotyp bild av "Afrika" som perifert, ruralt och "premodernt". Med hjälp av röster från Nairobi ges en presentation av ett "modern" urbant "Afrika" där influenser från hela världen möts: "I Nairobi blandas trender och musik från andra delar av världen med inhemska kulturer" (www.varldskulturmuseet.se). Här problematiseras marginaliserings- och stigmatiseringspraktiker rörande klass- och könsfrågor belysta genom fattigdom, slumområden och vikten av kvinnors frigörelse. Teman vars aktualitet är brännande även i samtida västerländska samhällen och är lätta att relatera till i en självvranssakan över vilka orättvisor vi är med och skapar och vidmakthåller i vår egen vardag.

<sup>373</sup> Liksom temat om *Cityröster* inriktas *Röster från Afrikas hem i Sverige* mot en problematisering av samtiden. En självvranssakan hos besökaren efterfrågas explicit; hur bemöter vi det främmande; "och hur är det att leva i ett Sverige som fortfarande är oförmöget att integrera och ta tillvara kompetens och erfarenhet utifrån?" (www.varldskulturmuseet.se).

<sup>374</sup> En sådan anmodan om självvranssakan är till exempel evident i Pep Bonets verk (2003) "AIDS-test", Penny Siopis (2003) serie om sex målningar "Shame paintings", Zoe Leonards film "East River Park" (USA, 1992), samt den Sydafrikanska samlingen av kortfilmer "Scenarios from Sahel Young People against AIDS" (jfr www.varldskulturmuseet.se).

<sup>375</sup> Liknande på en anmodan om självvranssakan finns i affischer från ACT UP Paris, ACT UP New York

<sup>376</sup> En sådan anmodan om självvranssakan kring vårt upprätthållande av ett sådant ekonomiskt system förtydligas i texterna under rubrikerna "TAC i Sydafrika", "Cowboy på mars", "Det globala handelssystemet", i emotionen *Ilka*.

<sup>377</sup> I emotionen *Förtvivlan* kan samma serie observeras i elvaåriga ögonvittnet Nkosi Johnsons berättelse ur Morten Hvaals fotoserie *Röster från föräldralösa barn* (Norge 2001):

Jag föddes HIV-positiv. När jag var två år bodde jag på ett vårdhem för HIV/AIDS-smittade. Min mamma var förstas också smittad och hade inte råd att ha mig hemma eftersom hon var jätterädd för att området hon bodde i skulle få reda på att vi båda två var smittade och jaga bort oss" (www.varldskulturmuseet.se).

<sup>378</sup> Följande ögonvittnesskildring ur "Min väns begravning" (Indien) är ett betydande exempel på seriens emins i emotionen *Sorg*:

På kremeringsplatsen kom inte släktingarna fram för att hjälpa till, och den dödes svärfar ville inte ens komma i närheten av kroppen. Hustrun och hennes son var några av de få släktingarna som rörde vid honom.[...] Hari, HIV positiv, Indien (www.varldskulturmuseet.se).

Andra, lika tydliga, exempel i emotionen *sorg* är James Wentzy's (USA) filmserie *Political Funerals*, Kgomotso Matsunyans (Sydafrika) dokumentärfilm "Heavy Traffic", Gideon Mendels fotoserie *A Broken Landscape* (Sydafrika 2001).

<sup>379</sup> Inte ens när museet vill framhålla att det trots alla bekymmer med HIV/AIDS-pandemin finns hopp vill dess vetande om samtiden upphöra med att begära en självvranssakan av besökaren rörande hur vi själva utväxlar stigmatisering, stereotypisering, marginalisering med upprättande av *den andre* som följd i vår samvaro med andra. Ett betydande exempel på detta är en intervju med Ilia Lagutenko sångare i den ryska rockgrup-

---

pen Mumyn Troll, vars musikvideo *Eta po ljubvi* (*Because of love*) också återfinns i utställningen:

Dessutom, troligen utan att vilja det, förstärker pressen ofta myten om att AIDS är ett problem som bara drabbar bögar, prostituerade och narkomaner ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

<sup>380</sup> I emotionen Lust/åtrå kan detta exemplifieras med en intervju med Namonje Nakayika, verksam på den Zambiska ungdomstidning *Trendsetters*: "De menade att ungdomar påverkades att gå ut och ha sex. De kallade personalen vid *Trendsetters* för djävulsdyrkare. De kallades oss allt möjligt reaktionen var ganska hemsk" ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

<sup>381</sup> Ett exempel på en sådan anmodan om självrannsakan är:

The majority of slaves were brought to the Caribbean became plantation workers. Different parts of the Caribbean were colonized at different times by different colonial powers, mainly Spain, Great Britain (England), France and the Netherlands, but Scandinavian countries such as Denmark and Sweden also had colonies in the Caribbean" (Malm 2005 s. 322).

<sup>382</sup> Mahdi presenterar studiens inriktning på följande sätt:

The spotlight is on some gender contradictions in the Hausa society, and the role of individual practice in social reproduction. To obviate these contradictions, I will situate the actors in the idea of being Hausa, a Muslim, and man or a woman in the colonial situation. The emphasis is on the understandings and practices relating to these identities (Mahdi 2005 s. 123).

Det är alltså den koloniala situationen som är det stora problemet för kvinnornas situation idag.

<sup>383</sup> Detta är tydligt när Lundström placerar uppkomsten av modernismens bildkonst i ett utbyte mellan Afrika och Europa:

As such, the whole of the modernist movement in the visual arts has its origin in this exchange between "Africa" and "Europe" (Lundström 2005 s. 263).

Det är dock värt att notera att det artikeln igenom finns en betoning på "Afrika" som något mer autentiskt, ursprungligt för den visuella modernismen än Picasso och Europa.

<sup>384</sup> Att nykolonialism är en negativ praktik som kräver att vi rannsakar oss själva över hur vi deltar i den genom att vara på den sida av den internationella marknaden som drar de ekonomiska fördelarna, emedan de som utsätts för denna praktik endast får dras med de negativa effekterna, kan illustreras av hur Turner förklarar innebörden av nykolonialism och Kongos president Joseph Kabilas förhållande till denna:

Neo-colonialism, as understood here, 'involves the uninterrupted exploitation of the country's resources, but this time in collaboration with national ruling classes. The primary mission of the latter [...] is to maintain the order, stability and labour discipline required for meeting the country's obligations to the international market'; Joseph Kabila seemed to be promising the Belgians a neo-colonial policy, if only their businesses would return to the Congo (Turner 2005 s.104-105).

I artikelns sista rad på sidan 105 finns det ett förebrående anslag i Turners text gentemot president Kabila: kommer han att välja den felaktiga vägen och "sälja ut och förråda Kongo" genom att stödja Belgisk nykolonialism i landet?

<sup>385</sup> I sitt antologibidrag, "Everyday life in the city: On Urban policies and the shaping of African urban cultures", ger Ann Schlyter en tydlig anmodan till en sådan självrannsakan:

---

Sweden's and many other countries' development aid has been directed towards rural areas and rooted in anti-urban theories. The structural adjustment policies which were imposed by international organizations during the last decades of the last century, brought a final blow to city governments capability to plan, develop and maintain even necessary urban services (Schlyter 2005 s. 222).

<sup>386</sup> Charlotte Ek undersöker både HIV/AIDS situationen i Sydafrika och medias rapportering om den. Studiens fokus är mediekritiskt och en uppfordran om en etisk-moralisk självreflektion förbinds med ett argument om att vi idag lever i ett globalt mediesamhälle, där såväl journalister och medieföretag som enskilda individer är med och upprättar samt vidmakthåller den svarte afrikanen som den andre genom att producera eller konsumera en viss typ av medieutsagor: "To a large extent our daily lives are shaped by both the media and globalization" (Ek 2005 s. 283).

<sup>387</sup> Steven Epsteins (2005) artikel "AIDS activism and state policies in the United States" rör främst hur HIV/AIDS -infektionen och risken för att bli infekterad påverkar homosexuella mäns identitet som just homosexuella män. Men studien framhåller även problematiken kring hur vi dedicerar och attribuerar HIV/AIDS medelst exkluderande praktiker som något väl värt att rannsaka sig själv över:

Public opinion surveys indicated that many Americans were not only shunning people with AIDS but were seeking to limit contact with anyone they suspected might be gay (Epstein 2005 s. 170).

<sup>388</sup> Ann Marie Ørbø Kirkegaard (2005) organiserar studien "Devastating imagery? Connecting Colonial history to contemporary images and realities of HIV/AIDS in Zimbabwe" kring en temporal transition liknande de vi finner i *Horisonter*. Här kopplas den koloniala tidens marginalisering och stigmatisering av den koloniserade svarte afrikanske mannen med hur vi idag stigmatiserar, marginaliserar och upprättar den svarte afrikanske mannen som den andre genom att tillskriva honom en viss form av sexualitet:

Hence contemporary images of AIDS in the North are not of young white people but of the "other" i.e. of people living on the other side of the political economic divide created by colonialism. It is incarnated in the promiscuous and uncaring African man who infects his wife and girlfriends, sentencing himself and them to death" (Ørbø Kirkegaard 2005 s. 262).

Det är således nödvändigt att vi som läsare av Ann Marie Ørbø Kirkegaards studie formerar oss som examinationsobjekt inför oss själva i en självrannsakan över våra egna marginaliserande praktiker så att denna reinkarnation kan upphöra.

<sup>389</sup> Detta kan belysas med följande citat:

Sweden has now stated its intention to reduce contradictions between its foreign policies in different sectors. However EU's protectionism, the WTO regulations, the World Bank/IMF conditionalities, indeed a whole system that keeps poor states where they are, remains to be brought into that general mobilization that is implied in the call for a successful "war on AIDS" (Egerö 2005 s. 87).

<sup>390</sup> Barnetts sammanfattar sitt argument i studiens sista stycke:

Today a person is dying of AIDS. Ten years from now their child will die of AIDS. Let us ponder for a moment the politics and world view of the orphaned grandchild who knows that in 2005 their grandparent and their parent died because a life saving medications was not available and that it was not available because (a) big companies valued profit more than lives, (b) big governments put patents before lives. Our grandchildren and the grandchild will share the same world not so long in the future. That is why HIV/AIDS is not solely about HIV/AIDS! (Barnett 2005 s.58).

---

Från citatet är det möjligt att göra åtminstone två analytiska poänger: dels understryker Barnett att det är viktigt att vi rannsakar oss själva över vad för samhälle vi upprättar och vidmakthåller; dels att Bennets tänkande ligger väl i linje med Världskulturmuseets mission om att vi alla:

skall känna oss hemma över gränser litat på och tar ansvar för en gemensam global framtid i en värld i ständig förändring” (www.varldskulturmuseet.se).

<sup>391</sup> Ett exempel på detta marginaliserings- och stigmatiseringsspel som kräver att vi rannsakar oss själva över det samhälle vi är med och skapar är när Blackwell (2005), liksom Chan, Donovan (2005) m.fl., framhåller det farliga med stigmatiseringen då den leder till att människor vare sig söker information, hjälp eller testar sig för infektionen, vilket ökar risken för smitta och minskad välfärd:

The people involved are discriminated against and marginalized by the wider society and this tend to be reluctant to go to medical facilities for testing or for treatment. They are perhaps even less likely to welcome social researchers wishing to question them about their involvement in activities that are illegal or about which they might feel ashamed. Understanding the behaviour and dynamics of these high-risk groups is essential though for crafting strategies to minimize HIV transmission (Blackwell 2005 s. 239).

<sup>392</sup> Att en orättvis fördelning av resurserna där människor dör i de fattiga delarna av världen är något som rör oss alla framgår av följande citat:

The great danger is that it will not and the orphans of today's AIDS orphans will look back and ask why their parents died for need of medications that were available in the rich world. Thoughts like that can have long term and threatening political reverberations (Barnett 2005 s. 46-47).

I och med att det också rör oss alla, bör vi alla även rannsaka oss själva över hur och varför vi vidmakthåller ett sådant samhälle och hur vi kan göra det mer rättvist.

<sup>393</sup> Ett exempel på en temporal transition är följande uttalande: ”states like India Zimbabwe and Malaysia defend the retention of anti homosexual laws that are in fact legacies of colonialism” (Altman 2005 s.105).

<sup>394</sup> En sådan uppmaning till läsaren att rannsaka sig själv om hur hon eller han är med och upprättar eller vidmakthåller sina medmänniskor som *den andre* via stigmatiserande och marginaliserande förfaringsätt återfinns både något implicit:

mass death and illness will trigger a set of irrational responses involving anger, denial and scapegoating (Altman 2005 s. 97)

Och mer uttryckligen:

In matters of sexuality all societies are hypocritical, but they are not hypocritical in the same way. The United States preaches the universality of human rights but not until 2003 did its supreme court extend these rights to include private consensual relations between people with same gender (Altman 2005 s. 100).

I och med att alla samhällen hycklar om när sexualitet, handlar det om att upptäcka sitt eget specifika hyckleri vilket leder till upprättandet av *den andre*.

<sup>395</sup> Ett sådant tydligt exempel är följande avsnitt ur *Trafficking*:

Trafficking, illegal handel med människor, är en form av modern slavhandel. Trafficking hänger nära samman med fattigdom och ekonomiska ojämlikheter i världen. Människohandel rör också vid frågor om hur vi ser på varandra: vår syn på makt, mänskliga rättigheter, jämlikhet och sex [...] Att vara medveten om den globala människohandeln och att den förekommer mitt ibland oss, här och nu gör att vi med vårt eget agerande faktiskt

---

kan påverka situationen ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

Trafficking är alltså något vi alla måste hjälpas åt att stoppa, ett etiskt-moraliskt problem som hänger samman med orättvisor och förtryck. Det är, vidare, något vi måste vara medvetna om och vi måste därför rannsaka oss själva över hur vi själva agerar; deltar vi i kampen eller bryr vi oss inte? Problemet med trafficking och de olika orättvisorna, förtryck, osv. är också tecken på globala, världskulturella, problem vi alla har ett ansvar för att motverka.

<sup>396</sup> Utställningen framhåller således att svenskar och andra skandinaver i allra högsta grad var med och möjliggjorde och även vidmakthöll det koloniala förtrycket. Härigenom bär även skandinaverna liksom övriga "västs" stora kolonialmakter på en etisk-moralisk skuld gentemot de tidigare koloniserade.

<sup>397</sup> Detta är tydligt i följande hälsning ur utställningen:

Vad gör du för att förändra? I denna del av utställningen visas filmade hälsningar från aktivister i Georgien, Israel och Palestina. De berättar om vad de kämpar för och frågar besökaren: vad gör du för att förändra? Hälsningsfilmerna går även att se och skicka vidare på utställningens hemsida [www.pushingthelimits.se](http://www.pushingthelimits.se). ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

Vikten att vara aktiv är påtaglig i utställningens interaktivitet; du skall inte bara rannsaka dig själv över hur du ställer dig till olika former av förtryck i världen, hur du motverkar eller underlättar dess praktiker, utan du uppmanas även att delta i kampen genom att skicka en uppmanande hälsning.

<sup>398</sup> *I Fair Fashion?* kan samtidigheten exemplifieras med utsagan: "visar att det inte är bara catwalken det trampas på i modeindustrin" ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)). I *Hard Rain* ser vi en liknande anmodan om självrannsakan över den globala uppvärmningen vilken förutsätter konfessionen till mänskliga fri- och rättigheter, där klimatförändringarna förbinds med att människor i östra Pakistan tvingas till svält, död och landsflykt (jfr *Hard Rain* s. 106). Klimatförändringarna innebär att människor förvägras rättigheten till mat och boplat, medan modeindustrin bland annat nekar människor godtagbara arbetsförhållanden, enligt konventionerna.

<sup>399</sup> Redan i den inledande presentationen av utställningen framhävs vikten av frihet, rättvisa och demokrati; den handlar ju om: "exempel på människors strategier i kampen för att nå ökad demokrati, frihet eller rättvisa" ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

<sup>400</sup> Följande resonemang från *Pushing the Limits* visar dels anmodan till självrannsakan, dels att en sådan anmodan är helt beroende av att vi först erkänner att diskriminering är problematiskt och skall bekämpas:

Orsaken till kvinnors begränsade makt över kroppen förklaras ofta ligga i kulturer eller traditioner. Det är en bortförklaring för att osynliggöra diskriminering av kvinnor ([www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)).

<sup>401</sup> Paul Tiayambe Zelezas (2005) artikel "Africa the changing meaning of "African" culture and identity" är ett belysande exempel på hur argumentationen rymmer en implicit – och förutsättande – konfession till mänskliga rättigheter. Zeleza argumenterar starkt för att vi måste förstå "Afrika" utifrån transitionens tankechema vilket bland annat sammanfattas i att "Afrikas" gränser är porösa: "Afrika" är mångfaldigt (mångfald) där olika logiker om det "afrikanska" ideligen sätts i spel med varandra med fluktuerande intensitet (accentuering), vilket innebär att "Afrika" "är" samtidigt som det står under en oavbruten tillblivelse (transition, mellanrummet).

Who among us, has the right to divine who belongs or not belongs to its porous boundaries and the histories and memories etched on and eked out of its variegated landscapes? To paraphrase the celebrated words of the South African Freedom Charter adopted in 1955 by the anti-apartheid movements at the height of the insanity of racial Tyranny in that beloved country, Africa belongs to all those who live or are from it regardless of colour, creed or cultural orientation (Zeleza 2005 s. 61-62).

---

Om vi förstår "Afrika" på ett annat sätt än genom transitionens tankeschema riskerar vi alltså att utesluta vissa grupperns rätt att vara en del av den "Afrikanska" kulturen, vilket strider mot de mänskliga rättigheterna om att få ta del av det samhälle där vi bor. Transitionens tankeschema arbetar här som en motståndstrategi gentemot sådana utestängande praktiker och Zelezas text anmodar på så sätt om en självrannsakan över hur vi förstår "Afrika" vilken även förutsätter en konfession till "de mänskliga fri- och rättigheterna". I de mer implicita fallen sker alltså konfessionen helt genom anmodandena om självrannsakan i texterna (jfr Mahdi 2005 s.136, 137, Lundström 2005, s 273 Malm 2005 s.322, Jacobsson 2005 s. 293).

<sup>402</sup> Tom Turners (2005) "Colonialism and Neo Colonialism in Democratic Congo" artikel organiseras kring en explicit etisk-moralisk reflektionsform där mänskliga fri- och rättigheter utgör konfessionen:

These includes organizations dedicated to defending human rights, women's rights and the rights of journalists and the media [...] Congolese do not have much experience of democracy, but the strong associative life should be of value as they try to develop democratic institutions" (Turner 2005 s. 113)

Läsaren av antologibidraget förstår här att mänskliga fri- och rättigheter, och med dem den tätt anknytta demokratin, är värden som vi bör bekänna oss till och praktisera; andra sådana explicita bekännelser till de mänskliga rättigheterna finns i Helgesson (2005 s. 79), Dirar (2005 s. 154), Schlyter (2005 s. 222), Wedel (2005 s. 250), Gilroy (2005 s. 348).

<sup>403</sup> Utställningstexten *Kampanjen 46664* citerar ett anförande av Nelson Mandela och ger ett tydligt exempel på ett explicit band till en konfession om de mänskliga fri- och rättigheterna via en uppmaning om att vi skall rannsaka oss själva:

AIDS är inte längre bara en sjukdom. Det är en fråga om mänskliga rättigheter. Sjukdomen påverkar människor i alla åldrar, men i synnerhet ungdomar. Ungdomar i Afrika. För alla deras skull måste vi agera och agera nu. 46664 var mitt fängnummer. Under de arton år jag satt i fängelse på Robben Island var jag bara ett nummer. I dag är miljontals människor som drabbats av aids inget annat än det, ett nummer" (www. varldskulturmuseet. se).

Fången och fängnumret arbetar med en stor retorisk kraft. Liksom det inhumana i att låsa in någon och reducera denne till ett själlöst, avhumaniserat, nummer låter vi infektionen och sjukdomen fångsla människor i marginalen genom att behandla dem som ett nummer för att på så sätt hålla fångens (i fångelset eller i infektionen, sjukdomen) mänsklighet på avstånd. Det mänskliga lidandet omvandlas till ett administrativt besvär. Vi bör alltså noggsamt rannsaka oss över hur vi förhåller oss till dem som drabbas av hiv/aids världen över: möter vi dem som blödande medmänniskor eller ett administrativt problem? Den stora retoriska kraft fången och fängnumret arbetar med i Mandelas anförande bygger på en antagen konfession till de mänskliga fri- och rättigheterna i ett dubbelt hänseende. Mandela understryker att aids är något som utmanar de mänskliga fri- och rättigheterna. Men talet om fången och fängnumret anspelar även på det brott den Sydafrikanska regeringen begick gentemot principerna om mänskliga fri- och rättigheter när Mandela fängslades 1962.

<sup>404</sup> Följande avsnitt i David Thorséns (2005) antologibidrag "Epidemic times. A brief history of HIV/AIDS in Sweden" är ett belysande exempel på detta.

Our current global HIV/AIDS epidemic is to a large degree an epidemic among the marginalized and vulnerable. In this slow catastrophe, many affected lack a strong voice. Some societies' dealings with HIV/AIDS can unfortunately still be characterized as denial (Thorsén 2005 s. 326).

Momentet av självrannsakan markeras av det riskfyllda i att förneka HIV/AIDS effekter bland de svaga och sårbara. Detta föranleder också att vi som läsare även rannsakar oss själva; lever vi i förnekelse? Konfessionen till de mänskliga fri- och rättigheternas krav på att medborgarnas rätt till god hälsa dubblas i textavsnittet; det är negativet vilket saknas men som Thorsén ändå refererar till. I antologin är ett sådant implicit band till en konfessionen om mänskliga fri och rättigheter via "rätten till hälsa" i en anmodan till självrannsakan åter-

kommande i artiklarna (jfr Follér 2005, Barnett 2005, Egerö 2005, Blackwell 2005).

<sup>405</sup> I utställningen *Horisonter* är detta mycket tydligt i det genomgående tematiken om hur den svarte "afrikanen" och "Afrika" i stort förvägras en sådan rätt individualitet eller frihet självbestämmande. Detta är klart markerat i slaveriets problematik. Antologin *Horizons. Perspectives on a global Africa* varierar schemat ytterligare: Wedel lyfter dilemmat med hur religionsfriheten kränks när möjligheten att utöva religionen Santeira begränsas relaterat till majoritetssamhällets kristna religionsutövande (Wedels 2005); eller Mahdi studie (2005) där svårigheterna för Hausa-kvinnorna att utöva en individuell identitet samt självbestämmande och dess ursprung i Storbritanniens kolonialvälde i Östafrika snarare än i dagens islam, står i blickfånget.

Inom vetandet om HIV/AIDS som ett globalt samtidsfenomen är ett återkommande tema som principerna om rätten till en individualitet och friheten till självbestämmande förbinds med sexualitet; att på sexualitetens område ha såväl rätten att uttrycka en individuell identitet i förhållande till ett majoritetssamhälles normalitet, som friheten till självbestämmande rörande sexuella praktiker (jfr Svensson 2005, Epstein 2005, Altman 2005). Nelson Mandelas tal i utställningstexten *Kampanjen 46664* visar ytterligare en riktning för rätten till en individualitet och friheten till ett självbestämmande vid sidan av sexualiteten: fången som metafor i anförandet understryker både en förvägran av en individualitet – 46664 är fångnumret varigenom Mandela reduceras från en människa med rättigheter till en anonym avgränsad entitet – och ett självbestämmande; det är andra som avgör vad, när och hur du skall vara och agera. *Gender Blender* handlar om möjligheten för människor att själva definiera vilka de är utan att reduceras till en förutbestämd ordning av bipolaritet, att antingen vara man eller kvinna, och att definiera sexualiteten därefter. I *Trafficking* är det de "traffickerades" rätt till en individualitet, att ses som personer och inte en handelsvara, vilket även innebär att friheten att själv bestämma över sitt sexualliv kränks, som problematiseras.

I den tredje generationens utställningar (*Hard Rain* och *Fair Fashion?*) återfinns liknande problematiseringar där miljöförstöring och kläindustrin drabbar andra människors möjlighet att förverkliga sig själva. Det genomgående temat i *Take Action! 83 Ways To Change the World* rör både varje människas rätt/frihet till individualitet samt självbestämmande och inte minst plikten att handla: att ta vara på dessa rättigheter och friheter och på så sätt delta i samhället. I *Kongospår* möter vi ett tema som även återfinns i *Horisonter*; hur Sverige och övriga skandinaviska länder bidrog till att beröva kongoleser deras rätt till självbestämmande och individualitet, genom förslavande och förtingligande av dem. *Pushing the limits* rör i hög grad hur kvinnors möjlighet till att nyttja dessa båda fri- och rättigheter. Utställningen berör exempelvis ett tema om kvinnans makt över sin egen kropp. En stulen värld är ett belysande exempel på hur rätten till en individualitet och friheten till självbestämmande även innefattar grupper, rätten till ett eget kulturarv och självbestämmande över det för att på så sätt kunna bilda lokala kulturella identiteter. Interimsutställningen *Born in Europe* är även den intimt sammanbunden med dessa båda komponenters prioritet. Rätten till att invandra till Europa motiveras med att även dessa människor har sina drömmar och förhoppningar, att uppfylla sin livsplan. Det är även en sådan strävan som gör dem så lika "europén": vi strävar alla efter en rätt till individualitet och friheten till självbestämmande.

<sup>406</sup> Andra belysande exempel på problematiseringen av *egoismen* finner vi inom vetandet om "Afrika" som ett globalt samtids fenomen. Uoldelul Chelati Dirar (2005) framhåller hur migrationsbegreppet har använts i syften att marginalisera vissa grupper för att på så sätt stärka en egen position i regionen. Dirar argumenterar för att vi måste förstå migration och diaspora efter det som här benämns transitionens tankeschema för att komma tillrätta med sådana dilemman (Dirar 2005). I *No Name Fever* är problematiken med *egoismen* särskilt tydlig där ekonomiska intressen ställs mot människors rätt till vård och medicin (jfr Barnett 2005). Men den återfinns även i formen av ett majoritetssamhälles förvägran att acceptera en samkönad sexualitet för att på så sätt bibehålla en viss levnadshållning intakt (jfr Svensson 2005, Altman 2005, Kadiyala, Barnett 2005, "The truth about Reagan and AIDS" [[www.varldskulturmuseet.se](http://www.varldskulturmuseet.se)]).

<sup>407</sup> Åtminstone ytterligare tre scheman över hur Världskulturmuseets vetanden om samtiden uppmärksammar faran med *egoismen* och vikten av att bekämpa densamma är möjliga att utkristallisera: En solidaritet mot sin globala nästa om att: 1) motverka den egoistiska handling ett sexköp innebär eller att stå fast vid en hållning där människan endast kan delas upp i den bipolära ordningen man – kvinna vilket utesluter transsexuella identiteter (jfr *Trafficking*, *Gender Blender*); 2) att konsumera på ett icke-egoistiskt sätt där andra personer inte drabbas negativt genom svåra arbetsförhållanden, eller klimatförhållanden där människor tvingas på

---

flykt på grund av risken att exempelvis hungra ihjäl (*Hard Rain, Fair Fashion*); 3) eller att motverka den egoistiska handling det innebär att röva kulturarv från andra lokaliteter för att kunna tillgodose en vilja att behärska världen via en vetenskaplig (etnografisk) ordning av den samma (jfr *En stulen Värld, Site Unseen: Dwellings of the Demons*).

<sup>408</sup> Att museet uppfattar detta som en primär del av verksamheten understryks av att den även ingår i en av de fyra punkter i Världskulturmuseets förståelse av den deskriptiva delen av världskulturbegreppet: "Att kulturell integration inte är en konfliktfri eller motsättningsfri process" (jfr Sandahl 2002/2005 s. 21, kap. 7)

<sup>409</sup> Formuleringen används ordagrant vid flera tillfällen i Världskulturmuseets vetande om samtidsfenomenet HIV/AIDS, både i utställningen och antologin *No Name Fever: Aids in the Age of Globalization* (Follér, Thörn 2005); Tony Barnetts (2005) bidrag använder exempelvis uttrycket i titeln; de mänskliga tragedierna rör hur ett marknadsekonomiskt system gör att smittade och sjuka inte får den medicin och behandling de behöver, vilket påverkar samhället, lokalt och även globalt, negativt i flera olika hänseenden.

<sup>410</sup> I de exempel Lagerkvist ger på protesterna mot tavlan återfinns en förbindelse mellan det osedliga i att visa upp nakna kroppar involverade i en sexualakt överhuvudtaget och i synnerhet i samband med verser ur Koranen. I protesterna handlar det alltså om mer än en fråga om ett bildförbud (jfr Lagerkvist 2006). Även Darabis framhåller att hennes tavla handlar om en sådan relation (jfr ovan och Lilja, GT 20050203 s.8)



# SUMMARY

The main objective for this doctoral dissertation in the theory of science is to explore, investigate and formulate the contexture for the conditions that make a certain type of “knowing” in and through the Swedish Museum of World Culture (MWC) possible. This certain type of knowing amounts to a specific form of knowledge; *bildning* in Swedish. *Bildning* as a form of knowledge is best understood and analysed through the French philosopher Michel Foucault’s notion *Savoir*. Neither *bildning* nor *savoir* have any direct counterparts in English. The Swedish and the French original words will therefore be used in the present text. I will explain the meaning and analytical effects of both terms further below. The study at hand investigates, in other words, the contexture needed for these *savoirs* constitution during 2003-2008.

The task of the summary is to summarize some highlights of a dissertation that contains three parts in all, where Part I Prologue, is introductory and presents a register of problems, its “problematique” as it were, and indicates how the present study is situated in relation to a broader field that includes both social studies of science and technologies, museum studies and a couple of other relevant special takes on the topic at hand. Additionally, I introduce my use and understanding of Michel Foucault’s analytical modus operandi (cf. ch. 1-3). Part II, *The Museum of World Culture’s institutional establishment*, describes through four chapters the comprehensive range of empirical materials utilised in the study and based on this interrogates the issues of the Museum of World Culture’s institutional establishment (cf. ch. 4-7). Part III, *The Museum of World Culture’s savoirs on our time*, and its two chapters, address questions about the museum’s *savoirs* in its operational stage during 2003-2008, regarding the *savoir’s* interior texture (cf. ch. 8) and its primary forms of reflection and territory, or ambit, of the problematizations (cf. ch. 9). The dissertation ends with chapter 10, *Concluding remarks*, forming a final section of its own that is taken up last.

## PART I. PROLOGUE

The Museum of World Culture (MWC) is located at Korsvägen 54 in Gothenburg. *Korsvägen* (The cross Road) is an important hub in the city’s transportation system. It is where several roads, now streets, cross and join; thence the name. The dissertation’s title, *Museet vid korsvägen, The museum at the Cross Road*, alludes not only to the museum’s address, but also to its, and other museums of cultural history alike, certain form of knowledge: *bildning*. Similar to the cross roads, the institution of *bildning* here studied comprises an intersection, a room-in-between or interstice, bustling but also a place for pause and reflection. It is a transitional space where it is *inappropriate* to classify the knowledge and the way of knowing as distinctly scientific or specifically non-scientific. It is a bit of both. The museum’s topographic point is in the crossing between certified scientific formal knowledge and non-scientific

knowledge, “experience” or “opinion”. Such is the knowledge-form of *bildning*. From the vantage point of history it is possible to overlook *bildning* and the special form of knowledge it represents. This type of museums involved, ethnographic or museums of cultural history, actually emerged in tandem with the formation of an academic-theoretical discipline of anthropology, the museums filled an important function for the anthropology of the day in its quest to constitute comparative taxonomies of cultural evolution through vast collections of material artefacts from all parts of the world.

In the early days of ethnographic museums and anthropological sciences there was, thus, a direct connection between these two endeavours. Museums were undoubtedly a place for science and an important one at that. The collections of the museums were, as a whole, important points of departure in academic anthropological research efforts, and the public part of the collection, the public “exhibition”, was also ordered in line with current scientific ideals. The reigning ideal of science at the time entailed a certain systematisation of a large amount of cultural material, by an inventory of material stemming from lands near and far. However, since the latter part of the 20<sup>th</sup> century, at least in Sweden, this direct connection ceased to exist, both with respect to the research conducted at the museums and in the scientific imprint on exhibitions. The museums of cultural history are, today, by virtue of their collections primarily repositories for a possible production of scientific knowledge if, by chance, an academical researcher that holds a position at a university or university college wants to use these resources in their own research. Research should, according to the reigning national science policy doctrine, as a rule primarily be conducted at universities and related colleges. A museum official that holds a PhD and wishes to conduct research on the museum’s collection needs, in effect, to be affiliated with some university institution to come in question for necessary research council funding.

The earlier direct connection between research and the museum exhibition has also ceased. Certainly, exhibitions are still based on the process of increasing, producing, knowledge. But this practice of “knowledge increasing” tends, in effect, to be documental in style, comparable to good journalistic work, rather than a scientific practice in its strict sense. The existing deficit of scientific competence at museums of cultural history in Sweden has been the foremost argument behind the move after the turn of the millennium to launch a national graduate school for research training at the Nordiska Museet in Stockholm during 2002-2010. The reference to science appearing in the name of one or another museum - as in the case of ethnographic or historical museums - is, thus, only a fictive guarantee of a regular science connection. It works instead as an organisational function. As an administrative filiation used to indicate the ambit of explorations for the museum and what kind of academic competence that finds its relevance in the museum: traditionally the competence through archaeological or ethnographic training in the case of the museums of cultural history, while a cross-sectorial, cross-disciplinary, portfolio sits well with the Museum of World Culture and opens up for entirely new academic orientations. The fact that the personnel roster counts many academics should not be viewed as a strong indication of scientific or scholarly work being pursued at museums or in connection with exhibitions. It only means that a basic undergraduate degree like the B.A. (fil. kand. and fil. mag.) in the case of professionals in the museum sector like in the areas of courts of law, social work services, journalism, certain public officials etc. is a prerequisite for employment.

Focusing instead on the Museum of World Culture’s character as an institution of *bildning* allows us to draw attention to its present day indirect bonds with scientific knowledge as evidenced in the museum official’s higher educational background(s). Such a focus also challenges us to think in terms of a theory of science related to *bildning*. So what does this for the Anglophone reader rather mysterious word *Bildning* cover or imply? It has its counter part to and originates from the German

notion of *Bildung*, but finding an exact match in English is difficult and usually gives rise to much discussion. I will, because of this, continue to use the Swedish word *bildning*, throughout the text. The notions of *bildning* and *Bildung* refer both to a perpetual process of self-formation and the picture, ideal, pattern, role model etc. to emulate to (to model oneself on) or strive for (from the German word "Bild", with a reference to Christianity and the idea of man as the image of God). This practice of forming the self is thus a process of self-cultivation with reference to an exemplar to strive for. Compared to the Anglophone concept science, *Bildning* probably falls outside the scope of that descriptor while at the same time it has a place in the Swedish notion *vetenskap* or German *Wissenschaft*, both of which are broader than science in as far as they also include the humanities (e.g., *qua Geisteswissenschaft*). This is the case not least for Hans-Georg Gadamer who sees *Bildung* as a key precondition for the possibility of knowledge in the human sciences. Even in the early history of anthropology one can find references to this interplay between formal, certified knowledge (*Science, vetenskap*) and non-scientifically proven experience or opinion that affords *bildning* its hybrid character, when the German Philosopher Immanuel Kant formulates his anthropology from a pragmatic point of view during the 18<sup>th</sup> century and suggest that it finds its place (and possibility) between schooling (the school's formal certified knowledge) and the non formal, non scientific, experience based "knowledge of the world" (the *Weltkenntnis*). It is this hybrid character of *bildning* as a form of knowledge that coincides with Foucault's notion of *savoir*, and motivates the use of the latter concept as a point of departure in the present study.

The area of inquiry of the dissertation may be called meta-theory of *bildning* (*bildningsämnetts vetenskapsteori*). This terminology implies more than just refurbishing a vocabulary. It brings with it a shift from what today for the theory of science is the central field, *science and technology studies (STS)*, in the direction of studies of conditions pertaining to the humanities as processes of *bildning*, and thus with particular reference to the concept of *savoir*. This concerns in part a change of the level of the study by a differentiation. It is *savoir* and not *science* proper, that is studied here. This differentiation between *savoir* and *science* implies an analysis that does not study the relation between something possible to isolate as *science* and something else, a non scientific "influence" possible to isolate as e.g. politics. The question of science is instead analysed indirectly, through its oblique "functions" in a wider territory of *savoir*. This alteration due to empirical matters. It is not possible in sufficient degree to isolate something as explicitly scientific in the material; hence the use of *bildning* as the primary form of knowledge of the study.

In part it is a modification of focus due to Foucault's analytical *modus operandi* that follows from my use of his notion of *savoir*. Foucault does not primarily analyse how individual actors are compelled to enter into a specific collective, whereby technology and natural scientific knowledge are produced, which is the customary approach in science and technology studies. His mode of analysis may rather be captured by a description in terms of a coordinate system consisting of three axes. The vertical analysis of the forms of *problematization* (*archéologie du savoir, archaeology of knowledge*) constitutes the Y axis. A horizontal analysis of *power relations* forms the X-axis: the force-on-force relations between *savoir* and *connaissance* (science, formal knowledge) as *symbiosis* between different elements of science and non-science moulds together to form an apparatus (*dispositif*) of power/knowledge (*pouvoir-savoir*); or an analysis of the *disciplined and subordinated savoirs*: the interplay between *savoir* and formal knowledge by which the latter one is claimed as the only true, or valid, knowledge. That is, the procedure by which science rejects and subordinates other forms of knowledge, *savoirs*, declared as non-scientific and in effect not valid.

Finally, the deep coordinate at the Z-axis concerns conditions of possibility for the self-relations. Thought is here understood as an in-between, whereby freedom *vis a vis* the stratified rules of the *savoir* is made possible through reflection. Foucault develops this last analysis, which in fact implic-

ates the other two axes, towards an analysis of a third set of relationships between *savoir* and science, and this is of particular interest here: two alternative conditions for the subjects' possibility to access and tell the truth; the question of the possibility of veridiction (cf. *véridiction* in French). Foucault distinguishes a *philosophical* condition from a *spiritual* one. In the first case the subject does not need to alternate, transform or transmute in order to tell the truth. In the latter case the subject must be altered, and in some way be transformed, if the truth should be attained and hence truth-telling be conceivable. To know, access the truth, and tell the truth, thus calls for a particular price to be paid through a certain work on yourself, a self-formation, in the realm of the *spiritual* condition. The *philosophical* condition does not state such a price to be paid, because science and its *formal knowledge* adhere to certain institutionalized, precise and fixed premise's that qualify a formal knowledge, science, as such. The *philosophical* condition is thus connected to *formal learning*, or *schooling*. The *spiritual* condition relates instead to the practices of *informal learning*, *bildning*: modes and modifications of existence, a cultivation or formation of the self. *Bildning* is thus connected to the *spiritual* condition for the access to truth, they share the properties of being the space between *schooling* and *savoir*, by which formal knowledge is secondary and first and foremost a means in service, and possibility, of the act of self-formation that *bildning* attends to. This also becomes evident when we investigate the Museum of World Culture and its *savoirs* on our time, where democracy and the exercise of citizenship is directed towards informal processes in the public sphere and its *reasoning citizens*. In STS, by comparison, it is democracy's formalized dimensions that tend to get highlighted, the role of the "voting citizen". This is evident when museums are studied in the sub-field of Public Understanding of Science (PUS). PUS-studies focus, in this respect, mainly on how science centres and natural science museums mediate natural science and technology. Museums are in effect understood as *mediating institutions* rather than *knowledge institutions*. I prefer instead to understand the Museum of World Culture as a knowledge institution in its own right, and not make comments on the truthfulness of the knowledge, just as the laboratory studies approach in the field of STS does (cf. ch. 1-2).

#### **ANALYTICAL MACHINERY: ORIGAMI OF THOUGHT**

Two regular uses of Foucault's thought, not least in the field of museology or museum studies, are as *theoretical model* and to apply his concepts as *semantic entities*, rather than analytical and historical concepts. The risks and analytical costs these approaches bids us are acute. It is obvious that the procedure of *concepts as semantic entities* may lead to conceptual ornamentation by which neither the notion at hand finds any actual function in the analysis, nor explains the procedures and processes of the analysis. That is, to do something else than we said that we should, or intended, to do. The use of Foucault as a *theoretical model*, via an *archaeological* or a *genealogical model*, as universally applicable packages, actualises two major dangers. First, is it really possible to transfer a model formed through certain circumstances (time, space, object of study etc.) to other sets of conditions? What happens with the concepts, the theories and the new set of empirical circumstances the model is transported to? Is it really possible to maintain the credibility of the notion of *disciplinary power*, that Foucault developed through the study of certain psychiatric practices to other settings, such as the conditions for the pupils in Sweden today? Foucault, himself, tries to help us to avoid this trouble when he states that he has no theory of power. Power, that is to say power relations (force-on-force, conduct-over conduct etc.), will always change its character according to the conditions where it is to be found. It will take the form of a *disciplinary power* in certain settings, and other forms in other settings. This leads us to the second problem with this use of Foucault; the risk that one approaches the subject-matter in an inquiry in hap-hazard fashion, as if we already from the outset anticipated what our study will demonstrate: a set of political technologies that excludes

certain groups; groups that are pre-defined such as the oppressed and the oppressor through the design of the inquiry. It becomes, then, difficult to say anything new regarding the object studied.

In contrast to this, rests my interest in Foucault in his way of analysing, his way of *reading* as Althusser puts it in the introduction to the second edition of *Reading Capital*, when he hails Foucault as a present day Master in the art of reading. Foucault himself does not provide many clear guidelines on how we should proceed when we analyse, or “read”. However, if we take the time and read Foucault’s texts, it is nevertheless possible to see a systematics, a pattern in how he moves through his material, what it is – so to say – he is looking for, or around what he organises his analysis.

I formulate my reading, my thinking with Foucault, as an *origami of thought*. The theoretical-methodological expression *Origami of Thought* is meant to move our associative paths in at least two directions. First, to draw attention to the Museum of World Culture as a place for both light and language with a certain accent on the former, where the visible, figurative and material in particular gets focused. The Museum of world Culture may, through its practices and the process its institutional establishment comprises, be compared to the practice of the Japanese paper artist who folds the sheets of paper in different layers into three-dimensional figures; the museum *folds* its figures on the state of our time through an origami of thought on these matters. Secondly, the use of the expression *origami of thought* also aims to establish a certain distance *visa vis* a standardized Foucault, thus to evade the traps for our thought that the use of concepts in a rut fashion and the customary conclusions that follows from it, prepares for us. *Origami* is thus a variation of the Foucaultian theme of *Doubling*, which is so central in his thought, in both its theoretical and methodological aspects. This theme has two theoretical-methodological dimensions: *Doubling* associated with the tailor’s craft of lining, and *doubling* associated with the question of the copy.

In the first case it is, thus, the process of *folding*: its twists and turns whereby two sets of cloth are folded together as the lining. *Origami* poses same kind of process wherein several sheets of paper are folded together; they are, by twist and turns, *implicated* (in its meaning of folded into each other, cf. *implicare* in Latin) together, by which an absolute internal-external divide is impossible. The outside is simultaneously an inside and *vice versa*. The sheets are in *dispersion* both in relation to itself (they are folded into another sheet, thus is not a distinct *internal* possible) and in relation to the other sheets, because they neither become a part of the other sheets, nor form a new third unity. They do not form any synthesis. They, thus, find themselves in an *exteriority* to the other sheets (each sheet is single in relation to the others, they are not one and the same sheet), without, for that matter, forming an absolute distinct *external* to the other: *savoir* is folded into the *power relations* (*pouvoir*, in French), they are, thus, not external to each other in Foucault’s *pouvoir-savoir* constellation; but, they do not incorporate each other either – *savoir* is not power, just as little as power is *savoir* – they both exist in a state of *dispersion* and *exteriority* to themselves and each other. Doubling in this first instance makes it easier to understand that Foucault does not take his point of departure in any kind of dialectics in his analysis.

The second dimension of the theme of doubling and the process of folding refers to the matter of the *copy*, the *duplicating/duplicate*, that takes its point of departure in, or is an effect of, the first process. The *Origami*’s figure here duplicates a given form, a bird, a flower, etc. It consists of a play between the *original* and the *copy* – the understudy that replaces the ordinary actor, the print or copy of the photographic negative (*the original*) that serves as the basis of the photograph’s positive (*the copy*). The *metagram* Foucault displays in his study on Raymond Roussel is perhaps the best explanation of what this implies. The eponym sentence that is repeated, displaced, twisted, to form an entirely different phrase – from “les lettres du blanc sur les bandes vieux billard”, to “les lettres du blanc sur les bandes du vieux pillard”. The eponymic sentence is not even necessarily named in the

polished text version of the published book. One finds a continual recurrence of this kind of pattern in the operations Foucault undertakes in his analyses, as in the labyrinth-like layers and how, for example, Bichat moves in a zig-zag pattern and doubles both as Pinel and Morgagni in *The Birth of the Clinic*; how language returns in the Modern episteme through a doubling of the Renaissance principle of the relationship between language and “things” in *The Order of Things*; or how the condemned man’s body doubles the King’s body through an agonizing execution in *Discipline and Punish: The birth of the prison*. Furthermore, there is the way madness and the madman act as a metagram for the 19<sup>th</sup> Century’s positive psychology, a theme in the primary doctoral dissertation on the *History of Madness*, further informing his whole concept of history.

Foucault’s way of thinking history rests on that something already has occurred, and that this, that has already happened, is varied displaced, twisted, distorted, mutated. Foucault likes, as we all know, to speak in of terms of mutations; for anything to mutate, something must already be there, otherwise it is a matter of a totally new (original) creation (event). The concept *historical a priori* is a lucid example regarding this take on history; it implies both the difference of change, discontinuity, and repetition, continuity. In an often quoted passage from the interview “Prison Talks” Foucault stresses that he prefers to utilize the thinkers he likes, such as Nietzsche, instead of producing the common philosophical commentary about them; it is a matter of deforming the thought at hand, to make it groan and protest, it is the practice of the doublet, in both its senses: Foucault’s thought folded into Nietzsche (and vice versa), Foucault as the understudy that takes Nietzsche’s place, replaces him, and in turn, when we read Nietzsche through Foucault, it is always a danger that Nietzsche doubles Foucault, takes his place, with the effect that Foucault’s thought disappears, concealed in the words of Nietzsche, it appears to be just one philosopher in the room. The step from the tailor’s folding to the Japanese paper artist’s, implies, of course, a certain shift in the immediateness of the *Double*, the *Doppelgänger*. Foucault however, nicely, without much fretting, fits the description of a virtual origami-virtuoso. As in origami that represents a particular figure Foucault twists and folds his figures of the event/action that is investigated; in the first volume of the history of sexuality, *La Volonté de Savoir*, Foucault underlines that it is wrong to suppose that the discourse on sex, sexuality and flesh, that is to say to speak of these matters, during the 19<sup>th</sup> century was suppressed (the repression hypothesis of the Victorian bourgeois society on sexual matters); on the contrary, the interest of speaking of these matters was multiplied through all kinds of confessional practices, continually instigated by priests, doctors and psychologists, etc.

A decisive notion for the study at hand is the *modus*, since it is these *modi* that are searched for, compared and related to each other in different constellations, series, chains and layers throughout the empirical material. It is always a moment in all of Foucault’s studies – from his two doctoral dissertations (cf. *History of Madness*, *Introduction to Kant’s anthropology*), throughout the 1960’s (cf. *Birth of the Clinic*, *Death and the Labyrinth: the World of Raymond Rousel*, *The Order of Things*), the 1970’s (cf. *Discipline and Punish*, *History of sexuality vol.1*), via the lectures at the Collège de France, to his two last volumes on the history of sexuality in 1984 – where the analysis consists in detecting traces of *directions of thought and conduct*, by which a certain procedure is held, in the analysed material, as desired or undesired to organise one’s thought or conduct. All of Foucault’s famous notions (*episteme*, *dispositif/apparatus*, *stylization of life or art of existence* etc.) are thus constructed on the basis of such schemata of *directions of thought and conduct*, or guiding principles for thought and conduct if you like, and theirs interrelations. I, thus, designate these directions or guiding principles *modus of thought and conduct*, or in short, just, *modus*. *Modus* as a term originates from Latin and is the word for measure, way, or way of doing things. The analytical practice may, thus, be described in terms of detecting *modus*, that is, to determine the specific direction (or guiding principle) which is associated with a certain practice (how one should or should not *conduct* and think about things) in the empirical material (text or

another practice); the detected *modi* will then be compared and related to each other in order to decide if they form a certain configuration, a certain *scheme*. Two types of schemata appears in this study; *scheme of modi* and *scheme of thought*. Both consist, of course, of series of *modi*. However, the latter one is more stable, unfluctuating, in its configuration, which makes it possible to run through various activities and it may extend over long distances as well; the first type of scheme, the *scheme of modi* (or *modi scheme*) is more local, fluctuating, and hence, not as stable as the *thought scheme*. It may also be derived from a certain thought scheme, but diverging from it by adding other *modi*. These two types of schemata are deployed through a certain *savoir* and are at the same time part of the configuration of it. In effect, the *savoir* is in itself a configuration of *modi*; it consists in labyrinthine layers of *modi* that organises it. The analysis of *savoir* is thus in large extent a matter of detection of *modi* and to clarify the interrelations between them. In similar manner are the analyses of the form of reflection and the primary ambit of problematization conducted.

Let us turn to the notion of *savoir* and examine it in a greater detail. As already pointed out *savoir* may be described as a borderland between science and non-scientific experience, a sort of in-between of formal, certified knowledge and experience, opinion; properties that make it very usable in an analysis of bildning and its intersection of schooling and cultivating, formation, of the Self. Apart from this Foucault's notion also implies an interplay between light and language, between the visible, material, non-discursive, and the linguistic, discursive. These relations take place through two levels. 1) By the two forms of *savoir* composed by the visible (the luminous, that which exists, the non-discursive) and the spoken, (the said, the oral and written word, the discourse); 2) by the relationship between *savoir* and *pouvoir* (power), where the luminous "materialism of the incorporeal" consists in the force-on-force relations of the power relations. When I refer to the Museum of World Culture's *savoirs* of our time, these should be understood primarily within the framework of the constellation *pouvoir/savoir*, however, my focus is not on the *pouvoir/savoir* effects of the museum, since that take on museums are quite usual.

The notion *dispositif* (apparatus) is primarily used as a way to describe the comprehensive appliance, or disposition, and varying quantity, that open Liberal democracy poses today throughout our world. The Museum of World Culture relates, in this respect, to the play in this *dispositif* between two series of Liberal values, that comprises the schema of thought on the universal human rights and freedoms. One series that accentuate Liberal values regarding equality/justice, rationality and democracy; a second series promoting Liberal values regarding economic freedoms. The notion of *genre* is used in the analysis to sort out the different ways the notion of "culture" is conceived in the empirical material. Three types of culture *genres* are possible to distinguish here: culture as bildning (cultivating of the self), culture as art (an aesthetic culture genre), culture as modes of life (an anthropological or ethnographic culture genre).

Foucault's *modus operandi* implies a vast set of empirical material to manage the explorations of, for instance, the conditions of exteriority and dispersion which characterise such theoretical notions as *dispositif* and *savoir* as a part of the archaeological territories. A broad set of empirical material is, thus, used in this inquiry – daily and evening paper media (ca 500 articles), parliamentary-political texts (e.g. governmental propositions, governmental committee reports), academic-theoretical texts, and the Museum of World Culture's exhibitions (during 2003-2008) – to accomplish the formulation, investigation and exploration of the contexture that conveys the conditions of possibility of the Museum of World Culture and its *savoirs* on our age.

## PART II: THE INSTITUTIONAL ESTABLISHMENT OF THE MUSEUM OF WORLD CULTURE 1996-2002

What kind of project is the Museum of World Culture, actually? This is the first question we are compelled to ask, if we want to study the conditions of possibility of the Museum of world Culture

and its *savoirs* on our contemporary times. This is neither easy to answer, nor self-evident. We are, in fact, forced to unfold an already inscribed identification of the museum's emergence, which is still today an integral part of the museum's identity. When the Museum of World Culture tells us its autobiography, we find it is a description that hinges largely on a theme of a dubious matter of relocation. In an inquiry like this, given its purpose to inquire into and formulate the contexture that makes the Museum of World Culture and its *savoirs* on our time possible, it is not the intention to, *per se*, reject the received historical account given to us by, for instance, the museum's self-image as fallacious. Instead, it is a matter of adding a dimension of the museum project that tends to be overlooked in the contest at hand. Two dimensions, understood as layers folded into each other, are thus possible to unravel from my chosen point of view. A first dimension comprised of a governmental proposition to physically relocate, and in effect close down, three museums located in Stockholm (the Museum of Far Eastern Antiquities, the National Museum of Mediterranean and Near Eastern Antiquities, and the National Museum of Ethnography) to Gothenburg and merge them together with Gothenburg's ethnographic museum – the project understood as a matter of relocation (the debates on relocation issues). A second dimension of the history of the Museum of World Culture is one where it is understood as a project to *enhancing the democracy* (the museum as a democracy project), whereby the debates are organised, rather, through a resistance against the formation and deployment of a new kind of museum: the museum as a citizenry public sphere.

The museum was, thus, soon regarded as a controversial dubious proposal. This imprint as a dubious prestige-project is associated with its undertakings as late as 2008 in an auditory report. It is therefore not surprising that the Museum of World Culture through its autobiography, given to us in December 2004 concurrently with the opening of the museum, refers its origin to another, second, sensible governmental proposal without any thoughts on relocation of museums. This strategy used in the autobiography by the museum, whereby the dubious relocation project is delimited to a certain period of the institutional establishment of the museum, is not a particular reliable one. This, because of two cohesive reasons. First of all, no other governmental proposition is to be found. It does not exist. In effect, the government has not withdrawn a first prestige-laden dubious governmental proposition on the relocation of museums and formulated and replaced it with another one. Only one text exists. To state this odd genealogy brings about the problem of the impossibility to find, and explain, any parallel purpose of the museum-project that does not invoke a focus on the relocation of museums. This leads us to the second reason. Thence, the impossibility to account for the direction of the museum's real existing activities during 2003-2008 and its conditions of possibility. What remains is a history that gives the present – the Museum of World Culture's practices – project the imprint of the dubious, without any particular direction. It gives us, in effect, a present without any history. A one-eyed focus on this first dimension of the Museum of World Culture, as a matter of relocation, makes it thus impossible to grasp, explain and find the conditions of possibility of the museum and its real practices. In order to somewhat adjust the proportions I therefore focus on another dimension – the Museum of World Culture as a Democracy-project. It is a dimension that runs parallel with that of the museum as a relocation-project. As a consequence of this, the genealogy of the museum should not be understood as a series of successive projects through which a later successor project replaces an earlier one, like the autobiography of the museum suggests, but rather as two projects that run parallel to each other.

Two dimensions are thus the key to an understanding of the period that concludes the institutional establishment of the museum, and even a major part of the questionings of the practices during its operational stage. Chapter 4, *The Museum as a Project of Relocation or Democracy?: Some Introductory Remarks*, explores these two dimensions. The first section of the chapter, entitled I. *The Museum of World Culture as an enterprise of relocation*, explores the relocation debate and gives an outline of the six



main strategies that organises the first layer: *The museum as dubious enterprise of relocation*. One important trait of the *relocation debate* is that two levels of *The Museum of World Culture* are continuously confused throughout the debate. The first level consists of the matter, or issue, that is actually debated: the creation of a new central museum constituted of the *Museum of Far Eastern Antiquities*, the *National Museum of Mediterranean and Near Eastern Antiquities*, the *National Museum of Ethnography* and the *Ethnographic museum of Gothenburg*, and what consequences this implies; is it a matter of a physical relocation of the Stockholm based collections to a new, grandiose, museum building in Gothenburg and, thus, in effect, a closing down of these museums?; or is it a matter of a democratisation of the cultural life and politics through a *relocation* of money, status and power from the metropolis, the centre of the national administration, to the province (Gothenburg) and its citizens? That is, to establish an administrative body managed from Gothenburg comprised of three museums still located in Stockholm (*Museum of Far Eastern Antiquities*, the *National Museum of Mediterranean and Near Eastern Antiquities*, the *National Museum of Ethnography*) and one museum placed in Gothenburg at the centre of administrative power. Whatever the original intentions are (to physical relocate and close down, or to relocate means and symbols), it soon turns out that the ministry requests the parliament to endorse a common administrative body for the four museums, to be seated in Gothenburg.

The second level consists of one museum entity of these four: the *Ethnographic museum of Gothenburg*. This museum was originally the city of Gothenburg's municipal ethnographic museum. The city council of Gothenburg put forward a request to the cultural ministry of Sweden to nationalize the city's ethnographic museum due to unresolvable financial difficulties. The government accepts this request and formulates thus the governmental proposition on the creation of a new central museum. The matter of nationalizing the ethnographic museum in Gothenburg is never an issue of debate. All political parties in the Riksdag (the Swedish parliament) agree on the importance of this. Through the process of the events the ethnographic museum is rebranded as *The Museum of World Culture* (MWC). Its existence as a singular museum entity, and future direction, has in fact never been debated or explicitly questioned during its institutional establishment; despite this the MWC, as already mentioned, is associated with the mark of a *dubious prestige-project*, unlike the other singular museum entities (*Museum of Far Eastern Antiquities*, the *National Museum of Mediterranean and Near Eastern Antiquities*, the *National Museum of Ethnography*) that also comprise the national administrative body, *The National Museums of World Culture* (NMWC), which never has carried this stigmata. This is why it is not feasible to analyse the institutional establishment of the *Museum of World Culture*, MWC, as a historical contextualisation of the *savoirs* on our time through the methodological and theoretical framework of controversy studies, that STS provides us. The analytical object for this dissertation, MWC and its *savoirs* on our contemporary times, is thus never dependent on the outcome of the debates that constitute the first layer in order to exist and the direction the *savoirs* of the operational stage take. It is first, at the end of the first part of the period of the institutional establishment, in 1998 this confusion between the levels disappears, when the organisational commission on the establishment of the governing body presents its final report in the Swedish Government Official Reports series (SOU 1998:125): *The Swedish National Museums of World Culture*, and hence simultaneously names the administrative body as *The National Museums of World Culture* (NMWC) and reserves the name *The Museum of World Culture* (MWC) for the singular museum entity in Gothenburg.

This first layer does, however, indicate another, wider, contexture that assures us a better way to understand the conditions of possibility of the MWC and its *savoirs* on our age. Indications that consists in both implicit and explicit references to different kinds of official reports on the field of cultural policy, such as *Swedish Government Official Reports series* (SOU) and the *Ministry Reports Series* (DS, *Departements serien*); the issues of relocation of means and symbols associated with the debates on the establishment of the administrative body is also, in itself, an indication of this. The second section

of chapter 4, II. *The Museum of World Culture as a democracy project*, provides both a motive to conduct an inquiry into this wider contexture, the MWC as a citizenry public sphere, and a first glance of it.

The museum as a citizenry public sphere is, thus, the organising modus, and designating term, for the second layer. Its contexture is at large composed through the foldings of four main themes or conditions of possibility for the museum and its savours on our contemporary world: *The inside texture of the savours, the ambit of problematization and its related form of reflection, transdisciplinarity, and Bildning*. The first condition of possibility finds its place in this contexture due to structural reasons and is only possible to analyse during the actual operations of the museum, when its certain savours are “configured” (2003-2008). The same could, in a way, be said of the second condition; it is only possible to analyse in an explicit manner in relation to these “configurations” of the savours through the texture of the inside. However, it also connects to and finds its place in the whole of the contexture by the four major themes of the institutional establishment of the museum (1996-2002). The analysis of the institutional establishment of the museum is thus chiefly focused on the third and fourth main conditions of possibility, because they are much more explicit during this first period than the other two. *Transdisciplinarity* and *Bildning* are, thus, fully revealed through the four major themes, or modi, of the museum as a means to enhance the Swedish democracy: 1.) *The need to attach the museums to a diagnostics of our time*, 2.) *Assign the Swedish museums a new societal commission*, 3.) *To develop the trans-sectoral museum (transdisciplinarity)*, and 4.) *The importance of Bildning as self formation and its relations to democracy and our modes of existence*.

But, in which way is it possible to find support for this second vague layer in the material? By departure in the sixth general strategy of the first layer, the museum as a dubious enterprise of relocation, makes it possible to see how the governmental report *Memory and Bildning* is one of the occasions through which the two labyrinthine layers connect. A comparison of the SOU 1994:51, *Memory and Bildning*, with the actual operations of the museum, suggests that this second layer, whereby the museum enterprise implies to enhance the Swedish democracy by establishing a citizenry public sphere through the Museum of World Culture, is not just a mere mirage. An evident example of the museum’s aspirations to form a citizenry public sphere, is the exhibition “Take Action!": *83 Ways to Change the World*, opened in 2008, and the ways it resembles the requirements on the future museums in Sweden put forward by the supplementary study “The Museum of Our Dreams” (“Drömmuseet”) of *Memory and Bildning*. The supplementary study urges the significance of creating a new kind of museum: as a site for the visitors to reason about the state of our time, as citizens. This supplementary study is not a marginal one, but it is, on the contrary, a central piece for the line of the argument in the main committee report of the SOU 1994:51, *Memory and Bildning*, according to the importance to modify the organisation of the museums; of its commissioned societal function; and to develop transsectoral and transdisciplinary museums etc. It is apparent that this second layer does not contain the first layer’s void between the history of the institutional establishment of the museum (1996-2002) and the actual operations of the museum, which justifies the analysis’ focus on this second layer before the first one (cf. ch. 4).

The study continues with an inquiry of the relations between “cross-disciplinarity” and the MWC as a citizenry public sphere during the institutional establishment of it. The notion of cross-disciplinarity is used as the general term to describe the practices of scientific work that cross the line of a single academical discipline. *Interdisciplinarity*, the proper term in the English language for the general description of these kinds of super-disciplinary workings, is not used, because of analytical reasons. It is, in fact, possible to discern two different kinds of super-disciplinary work in the empirical material. One, that assumes cross-disciplinarity as a co-operation between different academical disciplines (such as biology and history), whereby each single discipline is sustained; it is a matter of inter-disciplinary work. Hence, the term *interdisciplinarity*, or *inter-disciplinarity*, is dedicated to de-

scribe these circumstances. Another one, that pursues cross-disciplinary work through transitions of different academical disciplines (such as history, sociology, anthropology); it is a matter of transcending, transgressing, the limits of the “proper”, or rather the usual, use of notions and practices inside a certain academical discipline, that also forms its borders against other academical disciplines. This kind of *transdisciplinarity* is, thus, often understood as transgression, in all of its negative connotations of the latter word. *Inter-disciplinarity* and *transdisciplinarity* are, in other words, two special cases of the broader field of *cross-disciplinary* work.

Chapter 5, *Citizenry Public Sphere and Cross-disciplinarity*, traces three general strategies that allows cross-disciplinary science to establish itself as a primary condition of possibility for the institutional establishment of the MWC as a citizenry public sphere: 1) *The strategy of the problematization of the legitimacy of the museum of cultural history as knowledge and societal institutions*, 2) *The double strategy of transdisciplinarity as threat and salvage*, and, 3) *The strategy of transdisciplinarity as stimuli for other domains*. The first general strategy works as a *negative* condition of possibility for cross-disciplinarity to take its place as a (positive) condition of possibility for the MWC to emerge. It is a *negative* condition of possibility due to the fact that the museums of cultural history no longer are regarded as reliable and sterling institutions of knowledge in the beginning of the 1990's. This issue of the legitimacy as knowledge institutions is folded into a wider problematization concerning the museums' (of cultural history) role as societal institutions at large. The citizens, in general, do not find any relevance for this type of knowledge, its scope of explorations and the museum practices in general, in their lives, or modes of existence. The central question for the intersecting fields of the museums of cultural history practitioners and that of cultural politics, is thus how to make these museums relevant and attractive for the next generation of visitors. This question is at the heart of somewhat of a rescue plan for the museums of cultural history to once again attain its proper knowledge and societal functions; to meet the demands of the museum as a place that harbours and nurtures an ongoing reasoning about the state of our contemporary world and a life long learning, to comprise the museum as the *citizenry sphere*, that the youth of the early 1990's calls for. Cross-disciplinarity finds its place in the museum-project as a part of this “rescue plane” for the museums of cultural history. It is, in part, seen as a salvage through its possibilities to analyse and find answers to the quandaries, such as a growing fragmentation of the contemporary society, an ongoing social transformation recognised in the early 1990's brings; and not least because of the close connection between cross-disciplinarity and applied sectorial research in the context of Swedish research policy.

This leads us to the second general strategy: *the double strategy of transdisciplinarity as threat and salvage*. The salvage plane brings, through the establishment of MWC, a new organizational principle regarding museums on the table: the *thematic-transdisciplinary museum*. The emergence of the new organizational principle occurs at the cost and *threat* of a, since a long time, established organizational principle: the *specialized museum* (the *special museum*). These two modes of organization rest on completely different and colliding modi, thence is cross-disciplinarity seen not only as something positive, that leads to the *salvage* of the museums of cultural history, but also as a *threat* which will lead to harm. They, cross-disciplinarity as salvage and as a threat, thus double each other in this strategy. A doublet that implies objections towards cross-disciplinarity and applied sectorial research through their mutual relationship, by which cross-disciplinarity, at least, is located closer to the non-scientific sphere of *savoir*, a kind of experience, than the academical (mono)disciplinary science. The strategy is, thence, organized along different limit-experiences, on different ways to understand boundaries (e.g. what a boundary and its limits are), or the importance of upholding boundaries between different academic fields and particularly between science and politics. Cross-disciplinarity is primarily seen as a threat when it takes a *transdisciplinary* turn, whence previously given discipline logics, boundaries, are obliterated; but an *inter-disciplinary* direction operates

through an ensemble of different marked out disciplinary perspectives on a shared subject of study, and will, thus, be accepted, since disciplinary logics are maintained intact by virtue of providing a certain academic discipline's perspective on the subject matter at hand.

This meeting between logics, where boundaries are erased, which come about in the transdisciplinary course of cross-disciplinarity, is also acknowledged as something positive in the third general strategy: *The strategy of transdisciplinarity as stimuli for other domains*. This strategy is evident in the way *Museion* understands the notion of *världskultur*, world culture, during the institutional establishment of the museum-project. *Museion* is a cross-disciplinary oriented department at the University of Gothenburg during 1996-2008, created by the university to meet the demands of a cross-disciplinary milieu connected to MWC, that the governmental proposition on the establishment of a new central museum of ethnography in Gothenburg anticipates in 1996. This notion of world culture is found in an academical theoretical field, cross-disciplinary in character, that may be named *diagnostics of the present-day* (or on our time). It, and other concepts alike, such as *world society*, in this field, is tightly knitted together with the notion of *globality* (or the *global*) and cross-disciplinarity (with emphasis on *transdisciplinarity*). Cross-disciplinarity, and in this case especially transdisciplinary, is here understood as the only way to fully understand and analyse the contemporary society characterized as an emerging *global world culture* (e.g. the issues of "glocality", local events with global effects and global responsibilities, which starts with local and individual engagement, such as environmental issues). The analysis in chapter 5 suggests, as far as it concerns cross-disciplinarity as a condition of possibility in itself, and for the institutional establishment of MWC, that two prioritized modi become manifest: *autonomy* (independence through compartment) and *transition* (borderland, transitional space; the changing from one state or condition to another; transit, change). Two modi schemata are furthermore possible to sketch; one scheme with *autonomy* as primary modus, flanked with the modi of *unit* (such as: *unity/uniformity*), *univocality* (such as: *unambiguousness*), and *authenticity*; another scheme with *transition* as primary modus folded into the modi of *shading* (a matter of *gradual displacement*, *difference through nuance*, *hue, tone: accentuating*, *empathising*, in this respect), *multitude* (such as: *plurality, diversity*), and *the meeting*. The analyses of the academical-theoretical field of *diagnostics of the present-day*, such as the sociologist Ulrich Beck's critique of the "traditional" sociology and its container theory of society which it is tightly bound up with, indicates that these both modi schemata may be part of two more thorough going, stable, schemata of thought that run through scientific as well as non-scientific thought and conduct (cf. ch. 5).

*Bildning* is a comprehensive condition of possibility and is therefore treated in the course of two joint chapters (6 and 7). Here one finds an evident point of conjuncture between the first layer of the museum as *dubious enterprise of relocation*, and the second layer of the museum as *an enterprise of democracy*; when the theme of relocation is folded, and thus extended, into the theme of the Museum of World Culture as an enterprise of democracy, through the reconfiguration of a local tactic of the relocation debate, to become the overarching theme of the debates that follow during the institutional establishment of the museum 1997-1999. Just like the local tactic of the relocation debate, are the arguments through the overarching theme composed by the modi of the *undesirability* and even the *impossibility* of combining *objects of art* (objects of an aesthetic genre of culture), with *ethnographical objects* (material of an anthropological genre of culture) in the realms of the same museum. The questions of possible and desirable combinations of material once stated as belonging to an aesthetic or an anthropological (ethnographical) genre of culture are, thus, both the main subject of controversy and the primary tactic of resistance against the museum project from the last months of 1996, to the end of 1998. The fact that the modus *bildning* is a primary condition of possibility for the museum's existence is underlined by its position in the centre of a bundle of tangled series of displacements and shifts. It is chiefly a bundle consisting in three different dis-

placements that occur as a consequence of the institutional establishment of the museum as a citizenry public sphere: 1.) The relations between the culture genres of *Bildning*, the aesthetic (culture as art) and the anthropological (culture as lifestyle, modes of life, the patterns of modes of life); 2.) The understanding about the museums primary societal, civic, commission is dislocated from the quest of remembrance to the pursuit of the critical reasoning; 3.) An alteration of what citizenship and the mode of the citizen implies. The privileged position of bildning as a modus is obvious in the first case, but the second and the third cases adhere also to the importance of bildning, especially in its dimension as self-formation and its relations to democracy and our modes of existence.

Chapter 6, *The Citizenry Public Sphere and Bildning I.: Bildning, Publicity and Two Configurations of Museum Practice*, introduces the prolemaque and the focus is first and foremost on the first series of displacements, even if the other two displacements are also apostrophized. The citizenry public sphere may here be seen as a way of revitalizing the series of the interlinked notions of publicity – critical reasoning – *Bildning*, which implies that people as citizens are cultured (*bildning* in its act as self-formation), as aesthetic subjects (through the reasoning on art), political subjects (through the reasoning on the matters of our day) and academical-theoretical subjects (through reasoning in circles on topical “theoretical” matters), by participating in public critical reasoning with each other. However, two configurations for the proper conduct of museum practices are counterposed: The 19<sup>th</sup> century configuration where *bildning*, museums (and the humanities) and Art (an aesthetic genre of culture) connect to and make each other possible, opposes the 21<sup>st</sup> century configuration constituted by the foldings of *bildning*, museums (and the humanities) and an ethnographical cultural genre with its focus on modes of life, tightly knitted together. *Bildning* is, thus, connected with both practices of the museums of cultural history and of the humanities in general, and in particular the academical disciplines of the humanities designated as the “museum disciplines” (e.g. history of art, archaeology, ethnology), or a broader field of cultural science (both disciplinary and cross-disciplinary science in character) in the case of MWC. The proper conduct of *bildning* is in turn dependent on which genre of culture, an aesthetic or an ethnographic, prevails in the configuration. This also applies for the museum (and the humanities, cultural sciences) on the proper way of knowing, as far as they are connected to *bildning*. For instance, the 19<sup>th</sup> century configuration submits to an aesthetic genre of culture, by which the museum’s exhibitions virtues are understood through the sensations, aesthesis, they invoke and thus leads to the cultivation of the self. *Bildning* is, by the same token, seen as possible through the acquisition of knowledge about art, to perform art and not the least to communicate with art (literature, sculpture, painting, music, dance etc.). This communication with art, as a means for the cultivation of the self, is also evident in the humanities and the kind of disciplines often referred to as academical disciplines of *bildning*. An ethnographic genre of culture with its focus on describing lifestyles or patterns of life will, of course, convey totally different directions of thought and conduct concerning *bildning*, the museum and the humanities (or cultural science).

The Museum of World Culture, thus, afflicts and challenges earlier accepted ways of ordering thought, things and conduct, even in an academical-theoretical space in which we at first glance maybe do not recognise any particular divergence. However, these conflicts are made manifest when the contest between these two possible museum configurations is analysed through the waged debates on the possibility and desirability to combine objects of art with ethnographical objects, and their ordering genres of culture (an aesthetic vs an anthropological genre of culture), in the realms of a single museum (the Museum of World Culture, MWC) or administrative body (The National Museums of World Culture, NMWC). The genre of Art is losing its privileged position on the behalf of the ethnographic genre. The adversaries of the museum project use a strategy that states this new order of the museum practices as a racist move; when the uniqueness of Art is devalued, non-European cultures lose the possibility to be seen as High Cultures: they are excluded from the

arena of Art and thus the museum project is a racist one. To use an *aesthetic genre* as vantage point on these matters, is in fact a more inclusive one, than the use of an *anthropological genre*, bids this strategy. A counter strategy is formed by the advocates of the museum project, that declares an *ethnographic genre* as even more inclusive, than the *aesthetic genre* the museum adversaries put forward in their statements. By this strategy of the “super-inclusive” ethnographic genre, the advocates of the museum find a way to combine *objects of art* with *ethnographical material* in the realm of the same museum, and to state that such combinations are desirable and necessary. The analyses of the debates brings also forth the matter of two different ways on understanding, and experience, boundaries and their limits, in a clearer and more manifest manner, than the analysis of cross-disciplinarity and its relations to the citizenry public sphere pursued in the previous chapter did. As in the previous case the two primary modi are *autonomy* and *transition*. There are, however, some modifications of the two schemata the modi forms in relation to the case of cross-disciplinarity. *Transition* forms a modi scheme with *shading* and *multitude* as co-prioritized modi. *Autonomy* constitutes its scheme together with *unit/unity* and *univocality* (cf. ch. 6).

Chapter 7, *The Citizenry Public Sphere and Bildung II. The Civic Function of Museums: A Site for Remembrance or Reasoning?*, focuses, as mentioned earlier, on the two latter sets of displacements: 2.) The understanding about the museums primary societal commission is dislocated from the quest of *remembrance* to the pursuit of the *critical reasoning*; 3.) An alteration of what citizenship and the mode of the citizen implies. The museum configuration of the 21<sup>st</sup> century becomes more manifest. The alleged transformation of how the museums should be organised, from the ideal of the *museum of speciality* to the ideal of the *cross-sectorial* (and transdisciplinary) *museum*, announces this shift from the 19<sup>th</sup> century configuration of museums towards another one, and becomes even clearer through the analysis of an alteration in the museums’ societal commission, its civic functions. This modification of the societal commission suggests a shift from an institution assigned to curate our collective memorabilia in order to accomplish the museum as a site for remembrance, to an institution appointed to harbour an infrastructure for the possibility and maintenance of a critical reasoning on our actuality.

The modifications of the societal commission for the museums are made possible because of an alteration in the thought on what citizenship and the act of being a citizen implies, in both the political field and the academical-theoretical field of *diagnostics of the present-day*. Both fields encourage, namely, the practices of dialogical forms of democracy. The “citizen” is in this context understood as an endless active, reasoning individual who attends to the course of the common. The fact that this new societal commission for the museums is inscribed in the constitutional foundation of the Museum of World Culture (MWC), makes it possible for the museum to occupy, fill and enclose this empty space, void and hollowness, created in the course of action by the same societal commission and its couplings to its contemporary thought on dialogical forms of democracy, as an arena (agora), pursuing the critical reasoning, through which the individuals are constituted as political subjects, that is citizens. The MWC is therewith more tightly folded into the realm of different models of dialogical democracy, because of the latter’s need for this kind of arena to pursue a critical reasoning that the museum provides; and into the academical-theoretical field of *diagnostics of the present-day* in general, by the connection the launch of the notion of *world culture* in the course of the MWC brings.

The institutional establishment of the Museum of World Culture would, thus, not be possible without these three series of alterations. The analysis also shows that the resistance against the museum project goes further and deeper than the initial debates of the first layer (*the museum as a dubious enterprise of relocation*) suggests. A perpetual controversy between two schemata of thought is to be found in the depths of the history of the institutional establishment of the museum, deployed by

its debates on the museum's right to exist. Two series of *modi* constitute each scheme of thought. First, the scheme of *coherence*, comprised of the *modi* of *uniformity*, *autonomy*, and *univocality*. Second the scheme of *borderlands* (or transitional space), composed by the *modi* of *multitude*, *transition* and *shading*. The scheme of *coherence* is first and foremost conveyed by the adversaries of the museum-project. The thought of the advocates of the museum-project bear the mark of the scheme of *borderlands*. Two schemata of thought that bring about two completely different alternative lines of interpretations. This is evident in the debate about the possibility of a such thing as *world culture*. The adversaries of the term, and of the museum-project as well, stress that it is an impossible notion. *World culture* is seen through the light of *uniformity*, *autonomy*, and *univocality*; and thence, it is characterised as a homogeneous stable unit, without any local differences and contradictions. In contrast to this, *Museion* and the *Museum of World Culture* uses a notion of *world culture* designed to avoid problems like that, through a description of the world as a comprehensive dynamic system characterised by exchange, resistance, rivalry, reciprocity, porous, diffused, and blurred borders. In this line of thinking it is the thought scheme of the *borderlands* that prevails. We have just seen the contours of two mutually opposed schemata of thought. The question that now cries for an answer is if they are extended into the practices of the *Museum of World Culture* during its operational stage.

### PART III. THE SAVOIRS OF THE MUSEUM OF WORLD CULTURE 2003 – 2008

The third and last part of the dissertation, *The savoirs of The Museum of World Culture*, examines, in relation to the configurations of *modi* that was possible to record during the institutional establishment of the museum, the configuration of the *savoirs on our time* in the operational stage of MWC during 2003 – 2008. The analysed exhibitions are *Born in Europe*, used as an example of the museum's operations of the *interim period* (prior to July of 2003), before the actual museum building is built and opened for the public in the end of 2004 (December, 27); *Horizons: Voices from a global Africa*, *No Name Fever. Aids in the Age of Globalization*, and *Site unseen: Dwellings of the Demons* compose the first generation of the MWC's exhibitions (12/27/2004 – 10/28/2007); *Gender Blender* and *Trafficking* of the second generation of exhibitions (1/6/2006 – 24/3/2008); *Hard Rain* and *Fair Fashion?* of the third generation of exhibitions (6/20/2007 – 5/12/2008); *Kongospår* ("Traces of Congo") and "Take Action!: 83 Ways to Change the World" of the fourth generation of exhibitions (17/1/2008 – 19/4/2009); *Pushing the Limits* and *En stulen värld* ("A stolen World") of the fifth generation of exhibitions (18/9/2008 – 2010). Each exhibition comprises one distinct *savoir*, with its certain configuration of *modi*, which is compared with the other exhibitions, and their individual configurations of *modi*, of the particular generation. This comparison, then, makes it possible to determine if it is possible to discern a general configuration of *modi* of the particular generation of exhibitions at hand. That is, if it is possible to determine a *general savoir on our age* for that single generation. Each single *general configuration of modi*, which in turn constitute a *general savoir on our age* of a *single generation* of exhibitions, is similarly compared with each other, in order to find out to what extent it is possible to speak of, determine, a *comprehensive general savoir on our age* (a general comprehensive configuration, schema, of *modi*) for MWC during 2003-2008; and thus determine the general configuration of *modi*, the scheme of *modi* that constitutes the MWC's *savoirs on our age*.

Two scientific anthologies *Horizons: Perspective on a Global Africa* (Abiri, Thörn eds. 2005), *No Name Fever: Aids in the Age of Globalisation* (Thörn, Follèr eds. 2005) relates to the exhibitions with the same name and they are analysed in the same manner. The both scientific anthologies, and their single articles, are well fitted in to an academical-theoretical field, transdisciplinary in character, which pursue a *diagnostics of our time*. The scientific articles of the anthologies share the same themes which organises the two exhibitions, designated as *voices* in the exhibition *Horizons* (such as *voices from the past*), and as *emotions* in the exhibition *No Name Fever* (such as *the emotion of fear*, *the emotion of denial*), but

they are rarely used, cited, in the exhibitions in any distinct way, such as quotations. Only one article is, in fact, quoted. They are, thus, *related* to the exhibition and not directly a part of it; yet, they are a part of the exhibition's *savoir on our age*, if it is possible to determine a general schema of modi, article by article, which corresponds with the exhibition's general configuration, schema, of modi. This third part consists, then, of two chapters: 8 and 9. Chapter 8, *The Museum of World Culture and the borderlands' schema of thought*, investigates the interior texture of the museum's series of the *savoirs on our time*. Chapter 9, *The form of the reflection and the territory for the problematization*, addresses the two last themes; the questions of *the form of the reflection* and of *the territory for the problematization*.

If we investigate the interior texture of the museum's *Savoirs on our age*, the evidence grows of the Museum of World culture as another sort of museum, than the one found in the museum configuration of the 19<sup>th</sup> century. Through these *savoirs*, during 2003-2008, another kind of museum appears with reference to the cultural scientific field. It pursues a general critique on our civilizations, as requested by Stefan Jonsson (1993) in *The Others: American Culture Wars and European Racism*, a diagnostic on our time, and the Lundström and Pilvesmaa report (DS 1996: 74), through the guiding principle of the transsectoral museum organised by the thought of transdisciplinarity, without the interdisciplinary references to particular academical-theoretical disciplines. The Museum of World Culture thus gives the proposed new societal commission for the museums its materiality and operates as an infrastructure for a critical reasoning on our actuality. The importance of the ability to move across borders and limits, to understand and dwell in *transition* and the *plurality, multitude*, is underlined as well. The museum also deepens and alter the implications of *Bildning* for the museum with references to the cultural scientific field. The cultural genre of *Bildning* asserts the cultivation of the self through the practice of a critical reasoning. In this origami of thought that constitutes the *savoirs* on the contemporary world, it is also possible to record a certain picture for the visitor as a citizen to *emulate to* (to model oneself on); the *solidary world citizen* that strives for *global solidarity*. It is evident that the Museum of World Culture is a space for the acts of *Bildning*, in and through the encounters of the *savoirs*. One recurrent trait of these requested acts of *Bildning* is a call upon *resistance* against different practices of domination and oppression that constitute peoples as the Other, whereby their possible modes of existence are circumscribed.

Already announced through the particular use of the notion of *world culture* during the institutional establishment of the Museum of World Culture, the *savoirs on our age* are not composed of a one-dimensional flat surface. Nevertheless, the first impression of the knowledge of the MWC may give the illusion of this, and not the three-dimensional and multi-layered origami of thought it in reality is. The first layer consists of just one practice that directs our thought and conduct, a request to pay attention to the knowledge of a certain theme. This first layer gives us the introduction to the general theme of the certain *savoir* at hand, the particular exhibition and in the case of the inaugural exhibitions *Horizons* and *No Name Fever* its related scientific anthology: *Horizons: Perspective on a Global Africa* (Abiri, Thörn eds. 2005) and *No Name Fever: Aids in the Age of Globalisation* (Thörn, Follér eds. 2005). Yet, is not the level of *connaissance* (the certified, formal knowledge) and its philosophical condition for the access to truth prioritized, whereby the visitors are urged to learn certain formal facts of different lifestyles in *Africa* or the formal meaning of *trafficking*, or *HIV* as an infection, etc. The first layer and its possible illusion of the *connaissance* and its calm cold education of facts on the particular phenomenon at hand, whereby the visitor's subject needs no alteration for the access to the truth-telling, is a very thin one. Its surface breaks almost immediately and the passage to the second layer is given to us by the sense of a nervous trembling disturbance in the air. The citizen who enters the particular *savoir*, through an exhibition or one of the scientific articles of the *No Name fever: Aids in the Age of Globalisation* and *Horizons: Perspectives On a Global Africa*, soon encounters a wrath, indignation or sadness about something. It is this "something" that demands a *re-folding* of the



common understandings of the subject matter at hand; Africa, HIV/aids, the museums of ethnography, sexuality and the identity of gender and sex, cultural heritage, natural environment, the open democracy, and thus give them another implications.

This something points at the reign of an injustice. An injustice that has to be presented in the contexture of the global. It must be elevated from the particular locality as a common matter; something that concerns each and one of us. It must be understood as a *global injustice*. This second layer thus comprises the exhibitions and the two scientific anthologies as a *global injustice*. It is constituted by five modi: *inclusion*, *exclusion*, *the constitution of the other*, *mutual responsibility*, and *an active global injustice*. The spiritual condition and its demand of an alteration of the subject, if access to the truth and telling this truth should be possible, thus, prevails over the philosophical condition and the level of *connaissance*. The modus of an *active global injustice* is, thus, that disturbing something. In the different statements of the *savoirs* on our age is this modus marked by different designating terms, e.g. as *slavery*. The certain *global injustice* is problematic because of the *constitution of the other* it brings, through the interplay by the modi of *inclusion* and *exclusion*. This interplay refers in an indirect manner to the third layer of the *dispositif of the open liberal democracy*, whereby the modus of *inclusion* is a desired practice and the practices of *exclusion* is an unwanted one. The *position of the other*, thus, implies that someone's modes of existence as citizen, or in general terms as a valid human, is circumscribed, whereby cultural, social and economical exclusions may occur. Because of the global and common character of the injustice we are all counted as accountable for the emerged injustice and hence a *mutual responsibility* for its effects and to lessen them. It is important to notice that it is an *active global injustice*. This implies that historical events still may emit their effects of *exclusion* and *constitutions of the other*, and thence a *mutual responsibility* to fight them still is present for all of us as citizens of the world.

The *dispositif* of the open liberal democracy constitutes the third main layer and makes a labyrinthine twist that splits *global injustice* and *global solidarity* (on the universal common) in two layers (2 and 4), whereby they form a double. The third layer is a condition of possibility for the second and fourth layers, and the relation of the double they pose to each other, because the *global injustice* is a present problem – which calls for the fourth layer of a *global solidarity* (on the universal common) – in relation to the *dispositif* of the open liberal democracy. This layer is composed by three main modi: *The constitution of the other*, *universalism/the common*, and the *liberal double* on the human rights and freedoms. The liberal double comprises two sub modi: *Liberal Values on Justice/equality, Democracy Rationality* (Civil, Political, Cultural and Social rights and Freedoms) and *Liberal Values on Economical rights and freedoms; Economical Rationality* (Economical Rights and Freedoms). One profound trait in the different *savoirs* on our age is the problematization of an unfair, unequal, allocation of the human rights and freedoms. Some humans are treated unfairly whereby their human rights are violated. The modus of the *constitution of the other*, thus, connects the third layer to the second, because of the ability of the *global injustice* has on us to constitute our fellow humans to the position of the Other. This modus is, in turn, actualised by the modus of the *liberal double on the human rights and freedoms*. The *liberal double* appears in this *dispositif*, through the *savoirs* on our age, when the exhibitions and the scientific articles of the two anthologies acknowledge the negative side effects of the economical rights on other civil, political, cultural and social rights and freedoms. The *savoirs* do not reject market economy as such, but they support different thought on how to change this system from within and, thus, make it more just. It is strikingly often that the economical rights and freedoms are put against the civil, political, cultural and social rights and freedoms. The modus *universalism/the common* alludes to the assumed universality of both the open liberal democracy as such, and the values of the human rights and freedoms. This modus connects, thus, the third layer to the fourth, a *global solidarity*.

The theme of *global solidarity* thence presuppose a modus of *universality* because of its adherence to the matters of the *universal common*, and our, common, accountability and responsibility for its

prosperity; that is, for the well-being of humankind and all its environments. This fourth layer is, as mentioned earlier, the double of the second layer; the complaints regarding the *global injustice* makes it possible to perceive this layer of the *global solidarity* as a photographic negative or vague watermark in the depths of the Museum of World Cultures origami of thought. The fourth layer of the interior texture of the museum's *savoirs* on our present consists of four modi: *bildning*, *the manifold*, *transition*, *shading* and *resistance*. The modus of the manifold is often combined with the modus of *transition* and underlines that the transition (transit, and change, becoming) is a space for the manifold. It is also manifested when the *savoirs* stress the importance to understand a certain phenomenon of inquiry, such as HIV/aids, in its plurality. It is quite often that transition is used as a modus of *historical transition*; events that happened in the past, such as slavery, still affect our contemporary societies, albeit in changed forms, and we are all responsible to subdue its effects. It is obvious that the *savoirs* function to make us aware of certain unjust and daring events of our present day and advance us to critical reasoning on them. This function correlates to the modus of *bildning*, and to the perpetual process of *self-formation* through this critical reasoning. It is also evident, that this act of *bildning* implies a certain role, ideal and pattern to *emulate to*; the role and ideal of the *solidary world citizen*, and a certain ideal and pattern to strive for: a *global solidarity* regarding the well-being of humanity and all its environments. Through all these modi runs the modus of *shading*. It appears as the imprint of the watermark and is actualised by the fact that all the other modi are dependent on it. These modi and the certain theme of the layer, the need for a *global solidarity* which manages and is managed by the notion of world culture, does not abolish limits and borders; they just make them more porous. Borders and limits are through these modi, thus, practised in a different manner; not as something distinct that contain and restrain one unit from another, or as a limitless whole whereby anything goes, but as *shadings*, *nuances*, *hues*, *tones*, a matter of *gradual displacement*, in brief: a *borderland*.

The analysis of the interior texture records a general configuration of modi for the Museum of World Culture's *savoirs* on the contemporary world. A figure constituted through four layers: The first layer introduces the general theme of the certain *savoir* at hand; the second announces the workings of a *global injustice*; the third visualises the dispositif of the open liberal democracy; and the fourth layer stresses the importance of *global solidarity* (on the universal common). The texture also shows that the *savoirs* are connected to the *Borderlands' schema of thought* (the modi of: *Transition*, *the manifold*, *shading*). This scheme of thought is varied and forms a, for the MWC's *savoirs* on our age, specific modi scheme: *Transition*, *the manifold*, *shading*, *the practice of human rights and freedoms* (e.g. *the workings of the liberal double*), *the constitution of the other* (including the interplay of inclusion, exclusion), *resistance* and *Bildning*. What now remains, is to determine the form of the modus *reflection* (the *savoirs* general form of reflection), its value in relation to the other modi in this the series; and through this decide the primary general ambit of the problematization (cf. ch. 8).

The Museum of World Cultures' bid on the importance of reflection, to exercise a critical reasoning upon our contemporary world finds a solid support in the *dialogical forms of democracy* proposed by the SOU 2000:1 on the issues of maintaining a durable democracy. In addition to the interior texture of the *savoirs* this is an elucidative example of the ways the institutional establishment's conditions of possibility are prolonged and folded into the executive state of the Museum of World Culture. The museum's *savoirs* on the contemporary world favours and are possible through a certain primary ambit of *problematization*. It is possible to record three such ambits of *problematizations*; *modes of life* (lifestyle) as ambit of the *problematization*, the *actuality* as the ambit of *problematization*, and the *world as an ethical-moral matter* as the ambit of *problematization*. The first ambit of *problematization* is pursued by an anthropological form of *reflection*, whereby the inquiry and comparison of lifestyles, *modes of life*, is the organisational principle. The *actuality as ambit of problematization* poses what our present is, and it is executed through *reflexivity* as the form of reflection. The MWC's *problematization* on the actuality connects in

a lucid manner to the transdisciplinary field of a *diagnostics of our time* through a constellation of reflexivity folded into issues on *what our present is, life, and politics* (cf. researches such as those of Zygmunt Bauman, Ulrich Beck, Judith Butler, Mike Featherstone, Michel Foucault, Anthony Giddens, Scott Lash).

The third ambit of problematization poses our contemporary world as primarily an ethical-moral matter and it is the primary one for the Museum of World Culture. Its primacy is shown in the interior texture of the *savoirs origami* as well. The second layer, the *workings of a global injustice*, doubles the fourth layer on the *importance of global solidarity*, which in turn actualises the exemplar to model oneself on, through the modus of *bildning*, the *solidary world citizen*, (and its ideal to strive for: a *global solidarity*). This kind of problematization is in the case of the MWC's *savoirs* pursued through a reflection that takes the form of a *confession*. It is a confession in the double sense of the notion. The visitor is, as a citizen of the world, urged to commit the practice of confession as a *self-examination*, whereby one is constituted as an object of examination before oneself, and in part others; this need for *self-examination* is accompanied with a certain *confession of (faith)*, the doctrine of the principles or code of conduct someone confesses to, and its presupposed practice of *confessing to*. Through the museum's *savoirs* on the contemporary world, which includes the exhibitions as well as the scientific anthologies *No Name Fever* and *Horizons*, the two parts of the confession as a form of reflection are mainly executed simultaneously. The worries of the *savoirs* that urge the visitor to this *self-examination* concerns the issues of to what extent one fulfils a certain *confession* as a doctrine of principles or code of conduct. It measures in what degree we adhere to the prescribed political subject-form of the *solidary world citizen*, through our allocation of the human rights and freedoms. By the confession as a code of conduct the modus of *confession* is folded into the modus of *human rights and freedoms*. The latter thus comprises the doctrine of principles which we are apprised, ought, to confess to. But, the confession, as this code of conduct, also actualises the *human rights and freedoms* as something more than abstract principles; it is something that ought to be practised and thence incorporated in our practical mode of existence. There are foremost two principles of these human rights and freedoms that are applied: The *right* to an individuality and the *freedom* of self-determination. These principles are stressed by the exhibitions' affiliations to the dialogical forms of democracy and its appeal to the citizen to live through the mode of existence of the *life project*, and care for it. However, this appeal to the mode of existence as a life project, and its attendance, also risks to fall in to egocentrism, that threatens the possibility of the ideal of the *solidary citizen* of the world. By the museum's *savoirs* this danger balanced is through a complex manipulation of the modus of *Bildning*.

The two parts of the practice of *Bildning*, as a *picture to emulate to* (the ideal of the citizen of the world) and as a *perpetual process* (the self-formation through reflection) is managed to work together by the general strategy of *the care for others*. This general strategy operates through two main tactics. 1.) The social dialogical moment is stressed: we have an exchange with our fellow humans and, thus, attest to a care for the other in the process of communication as we grant the other its *right* to an individuality and the *freedom* of self-determination. Thereby a sufficient degree of infrastructure is enabled for the possibility of the practice of a dialogical citizenship of the world. This also implies a *care for oneself*, since we also attend to our own interests of pursuing the plan of our own life. 2.) The tactics of the negative freedom. Our activity shall not be directed towards the domination and oppression of others, as means to acquire or secure our own freedom (that is, the possibility to live our life according to our own logics), but as a means to pursue *resistance* against possible or virtual transgressions or violation from a possible or virtual *outside* that threatens or inclines the possibility to exercise these human rights and freedoms. The right to resist is also valid as assistance to our fellow citizens, in their struggle against these kinds of threats. This implies that we should

conduct ourself *passive* towards our fellow humans in their quest of forming their modes of existence according to their plan of life; as long as those aspirations do not include an egocentrism that threatens the human rights and freedoms.

The cultivation of the self, as an act of *bildning*, in alignment to the ideal of the solitary citizen of the world, thus, implies to subject oneself to the borderlands' schema of thought and to modify this scheme with the modi of *resistance*, *Bildning* (through the cultivation of the self), *the practice of the human rights and freedoms*, and not the least *confession*, because it actualises the visitor to acknowledge the just mentioned series of modi, since it bids the visitor to constitute oneself as an ethical-political subject through the self-examinations.

The *savoirs* of the *Museum of World Culture* does not operate in a limitless world. The controversial event of the deposition of the painting *Scene d'Amour*, a part of the exhibition on the matters of HIV/aids (*No Name fever*), as vantage point makes it possible to determine the limits and boundaries of the knowable world through the museum's *savoirs on our age*. The boundaries and limits of the knowable world consists of the *open liberal democracy*. The examined world culture thus consists of a perpetual interrogation and diagnostics of the status of this open liberal democracy. The state of this world culture, or open liberal democracy, is determined and measured by the allocation of the human rights and freedoms; that is, to what extent we as citizens of the world truly practise them. Thence, the importance of the *confession* to the human rights and freedoms as a code of conduct and a *confession on* (as self-examination) our virtual compliance to this code of conduct in the *MWC's savoirs on the contemporary world*. Through this practice of the *confession*, which the museum's obtaining of the *savoirs on our contemporary world* implies, is the limit simultaneously experienced in two different and in effect opposite ways.

On the one hand, a limit-experience organised by the axis of the *absolute internal* – the *absolute external*, whereby the *coherence's scheme of thought* and its focus on the distinctiveness, solidity of the limit and boundary, that makes it is possible to uphold the *autonomous* (through independence) *unequivocal unity*, and thence state a natural and obvious inside – outside divide. This limit-experience is used in the argument for the rightness to deposit the painting, by asserting that certain groups are exempt from the responsibility and accountability of the confessional practice on the individual's rights and freedoms to a sexual identity and religiosity, since they are, in this certain moment, located as absolutely external to this world culture. On the other hand, a limit-experience organised through the principles of the "immanence" of the double. The foldings of the double implies an experience of inherence; the *outside* is the *inside* and conversely (the *outside of the inside* and vice versa). The relation between *the same* and *the other*, regardless if *the same* is the individual self or the particular group we associate ourself with, and *the other* is our own shortcomings or the particular group we disassociate ourself from, is always the *outside of the inside*; something that we cannot get rid of, because we are a constituent part of it. It is of course possible to put *the other* in the margins of our mode of existence (thought and life); nevertheless, it will be there, just like an unwanted companion sharing the same coupé. This is why we have to attend to these confessional practices in the *Museum of World Culture*: the *local* and the *global*, the *historical event* and the *present effects*, the *other* and the *same* are bounded, folded, together. The *Borderlands' schema of thought*, thus prevails in this second limit-experience (cf. ch. 9).

## CONCLUDING REMARKS

A machinery of *confession*. That is the most accurate description of the figure that appears when the last layers of the *Museum of World Culture's* origami of thought finally are reached and explored. *Confession* is, thus, the primary modus for the ordering of the *savoirs on our contemporary world*. It is a form of reflection comprising the two practices of the *confession to the human rights and*

freedoms as a code of conduct and a *confession* on (as *self-examination*) our virtual compliance to this code of conduct. However, the modus of confession does not imply the notion of obedience, it is a form of reflection and it is possible to resist against it at different points. Confession is the primary modus, but it is not an absolute ruler and is, thus, dependent on the other modi. The full series of prioritized modi that make up the general, comprehensive, configuration of the MWC *savoirs* is: *Transition, the manifold, shading, the practice of human rights and freedoms, The constitution of the other, resistance and Bildning*. The answer to the dissertation's third overarching question is, thus, that the general configuration of the *savoirs* are these eight modi, and *confession* is the primary one of the operations of the Museum of World Culture.

It is also evident that the primary problematization of the contemporary world is an ethical-moral one. Anthropological questions on the world about the patterns of life and other questions on what our present is, are of course important for the possibility of the *savoirs* on our age. The answers given by the Museum of World Culture on such issues are combined, and in a sense, the foundation of the ethical-moral problematizations on the contemporary world. The latter ambit of problematization is yet the primary one. Confession is its form of reflection, and confession is also, as already mentioned, the primary modus in the museums general configuration. Thence, the dominant line of problematization is one of a ethical-moral order.

The primacy of the ethical-moral problematization and the confession as the form of reflection relates to the answer of the first general question of the dissertation, what does the MWC imply and involve? The answer to the first part of this question is, that it implies to establish a *citizenry public sphere* as a means of vitalizing the practices of democracy and the museums as institutions of *Bildning* as well. Let us turn to the second part of this question. This enterprise of establishing a *citizenry public sphere* imposes and inflicts on its surroundings in four ways. 1.) It establishes a new organisational principle for museums: the *transdisciplinary transectoral* museum. This undermines a traditional way of organising museum, the accepted ideal since the 19<sup>th</sup> century and its organisational principle of the *museum of speciality*. This specialised museum has *autonomy* (independence through compartment) as its vital modus, which is undermined by the modus of *transition* of the transectoral museum. 2.) It implies a new primary societal commission for the museum as an infrastructure for the pursuit of the *critical reasoning*, which erodes the classical one as primary an infrastructure for a quest of *remembrance*. 3.) This also actualise a change in the understanding of the notions of the citizen and the citizenship; from a focus on the representative form of democracy and its *voting citizen*, to acknowledge and appreciate the dialogical form of democracy and its *reasoning citizen*. 4.) Another important aspect of the MWC's infliction on its surroundings is a displacement of the culture genre of art (aesthetics) in its relation to the culture genre of *Bildning*, in favour for an anthropological, ethnographic, genre of culture.

The most striking implication is, however, the museum's attachment to, and actualisation of, a certain schema of thought: the *borderlands' scheme of thought*. The schema consists of three modi: *transition, multitude* and *shading*. This scheme once isolated, in the course of the analysis, makes it also possible to single out another scheme of thought: The *coherence's schema of thought*. Its sequence of modi are: *autonomy, uniformity/unity, and univocality*. It is possible that the two schemata reach further than the contexture that makes the Museum of world Culture and its *savoirs* on the contemporary world possible. One possibility it brings is a different understanding of the relations between the notions of *realism* and *relativism*. It is not evident that *relativism* belongs to the realm of the *borderlands' scheme of thought*, and realism is a part of the domains of the *coherence's schema of thought*. It is, for instance, possible that the use of *relativism*, as a notion, marks the time when the *coherence's schema of thought* begins to reflect upon itself as all too rigid and, thus, in some parts problematic. The scheme, then, consider the need for some displacements, as an effect

of this reflection. These displacements do not necessarily imply that the *modi of autonomy, uniformity/unity, and unequivocalness* are written off, but transformed in terms of *methodological relativism and relative autonomy*. To the extent that it is possible to record a scientific controversy (in the sense that STS grasps it) in the course of the establishment of MWC and NMWC this is the proper level for it, in the clash between the two schemata of thought. However, this controversy does neither start nor end with the museum's consolidation. The history of the MWC and NMWC joint establishment is just one of many possible coordinates which enable this "controversy" to manifest itself; but it is prior and continues to rage after the establishment ends. It is, as a scientific controversy in STS style, never stabilised through the museum enterprise.

One of the advantages of reasoning through the notions *schemata of thought* and *modi schemata* instead of the usual, common, Foucaultian notions, such as *episteme, discourse* and *dispositif*, is the opportunity it brings to grasp the fact that these notions do not imply fixed and locked configurations. The *episteme* is, for instance, often characterised as reigning and commanding a whole epoch, *discourse* rules over what is possible to say and do in a certain area, both in an absolute deterministic fashion. *Dispositif* ("apparatus") is often, in this common, usual, use seen as a way to, in part, alleviate these problems; but, it is still often seen as something that comes from nowhere and imposes its will on us. The *scheme of thought*, or the *modi scheme*, exhibits in a lucid fashion that the analyses concerns configurations. *Dispositifs* (apparatus), *epistemes* and *discourses* are all a matter of configurations over a certain space (understood both as time and space), they show a certain system, how it works, rather than the deterministic power of the imposing (*state*) *apparatus*. The *scheme of thought*, or the *modi scheme*, thus, shows in a clearer manner the possibility of different combinations at different local coordinates; a *schema of thought* is, indeed, a stable and rigid, configuration, but it may always be altered and varied through different *modi schemata*. We are not compelled or forced to think and act in a certain manner. But, we have always to submit to the principles of a certain scheme, if we want to think, act and gain support for our conduct through it. It is a matter of guiding principles for our thought and conduct; not deterministic. I think that this also is the general principle for Foucault's line of thinking and that it runs through all of his concepts. The possibility to do otherwise.

## APPENDIX

Appendix över debatterna i dags- och kvällspress under museets institutionella etablerande 1996-1999, samt Organisationskommitténs kronologi över museibyggnadens lokaliseringsprocess i Göteborg. Följande appendix består av tre huvuddelar: 1) artiklar inom kvälls- och dagspress som rör flyttdebatten (appendix I – III., artiklar om museet förstätt som ett flyttförslag), 2) artiklar inom kvälls- och dagspress rörande debatten om museets möjliga innehåll och inriktning via frågan om kulturgenrer (appendix IV), 3) artiklar inom kvälls- och dagspress angående debatten om museibyggnadens placering i Göteborg, samt den kronologi Organisationskommittén för etablerandet av ett Världskulturmuseum menar att lokaliseringsprocessen för museibyggnadens placering i Göteborg följer (appendix V – VI, Museibyggnadens placering i Göteborg).

### APPENDIX I – III. ARTIKLAR OM MUSEET SOM ETT FLYTTFÖRSLAG

I de tidningsartiklar där världskulturmuseiprojektet debatteras utifrån om det innebär en flytt (en fysisk flytt av samlingar, av symbolisk status, resurser osv.) eller inte, är det möjligt att kategorisera artiklarna efter tre huvudsakliga, övergripande, strategier: 1) att förslaget innebär en fysisk flytt eller nedläggning av tre Stockholmsbaserade museer (I., I.a. - I.c.), 2) att museet inte innebär vare sig någon fysisk flytt eller nedläggning av tre Stockholmsbaserade museer (II., II.a – II.c), 3, två sanningsspel om hur förslaget skall tolkas: innebär det en flytt eller inte? (I.C.).

#### I. FÖRSLAGET INNEBÄR EN FYSISK FLYTT ELLER NEDLÄGGNING AV MUSEER

I en första kategorisering av artiklarna i dags- och kvällspressen ges en generell översikt över de artiklar där museiprojektet framhålls som en förestående fysisk flytt eller till och med nedläggning av de tre Stockholmsmuseerna (Östasiatiska museet, Medelhavsmuseet, Folkens museum – Etnografiska). Dessa artiklar är såväl neutralt rapporterande, som negativa eller positiva i sin karaktär.

**1996:** 2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 13, 14, 17, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 125

**1997:** 126, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 136, 149, 165, 166, 167, 171, 181, 190, 192, 196, 203, 204, 207, 208

**1998:** 210, 212, 215, 221, 228, 230, 234, 237, 266, 290, 291, 296, 302, 306, 338, 341, 342, 351, 352, 353, 357, 359, 362, 363, 364, 366, 367, 368, 369, 376

**1999:** 377, 381, 492, 493

#### I.A. DEN EKONOMISKA TAKTIKEN MOT EN FYSISK FLYTT AV MUSEER

I pressen är denna taktik den mest framträdande av alla taktiker under hösten 1996. Taktiken innebär ekonomiska invändningar av typen att en flytt är ett alltför stort projekt och därigenom alldeles för dyrt. I takt med att frågan om museer skall fysiskt flyttas eller läggas ned avklarar under 1997 och 1998 blir även den ekonomiska taktiken mer sällsynt.

**1996:** 22, 25, 50, 57, 61, 66, 72, 75, 86, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 108, 109, 115, 117, 118, 119, 120,

**1997:** 126, 136, 168, 169, 192, 198,

**1998:** 342,

**1999:** Inga artiklar med denna taktik detta år.

### **I. B. DEN FORSKNINGSPOLITISKA TAKTIKEN MOT EN FLYTT AV MUSEER**

Den forskningspolitiska taktiken mot en flytt av museer förekommer dels i argumentationer om att forskningsmiljöer försämrats om de tre Stockholms museerna fysiskt flyttas eller läggs ned, dels att museernas föremål riskeras att skadas vid en sådan flytt vilket även äventyrar möjligheten att utföra forskning på dessa artefakter. En variation av denna taktik förekommer i relation till att förslaget förstås som en organisatorisk, symbolisk resursmässig flytt (jfr. appendix II.c.).

**1996:** 7, 8, 25, 27, 55, 57, 80, 88, 115, 119, 121,

**1997:** Inga artiklar med denna taktik detta år.

**1998:** 228, 359, 362, 363, 364, 366, 367, 368, 369,

**1999:** Inga artiklar med denna taktik detta år.

### **I.C. TAKTIKEN OM KONSTENS OCH ETNOGRAFIKANS OFÖRENLIGHET MOT EN FYSISK FLYTT AV MUSEER**

Relaterat till utgångspunkten i debatten om att förslaget innebär en fysisk flytt och/eller en nedläggning av tre Stockholmsmuseer förekommer ett argument om att museiprojektet inte är önskvärt eftersom det inte är möjligt att blanda konst och etnografika i samma museum eller myndighet. Detta argument arbetar således som en taktik mot en fysisk flytt av museer från Stockholm till Göteborg. Senare får den här typen av argumentation ett eget liv och arbetar istället som den huvudsakliga strategin mot museiprojektet, helt oberoende av strategin om museet som ett flyttförslag (jfr. appendix IV.). Denna taktik är således enbart operativ under hösten 1996.

**1996:** 7, 8, 42, 45, 53, 61, 72, 77, 87, 89, 100, 117, 119, 121.

**1997:** Inga artiklar med denna taktik detta år.

**1998:** Inga artiklar med denna taktik detta år.

**1999:** Inga artiklar med denna taktik detta år.

## **II. MUSEET INNEBÄR INTE EN FYSISK FLYTT ELLER NEDLÄGGNING AV MUSEER**

Den andra övergripande strategin inom flyttdebatten rör de artiklar som artikulerar förslaget som att det inte innebär en fysisk flytt eller nedläggning av de tre Stockholmsmuseerna. Denna övergripande strategi understöds och opererar genom tre taktiker; 1) att det aldrig har rört sig om något slags flytt (II.a.), taktiken om ambivalens (II.b.) och taktiken om resurs och status (II.c.).

### **II.A. TAKTIKEN OM ATT DET *INTE* RÖR SIG OM NÅGON FLYTT ÖVERHUVUDTAGET**

Denna taktik hävdar med emfas dels att det aldrig har rört sig om någon fysisk flytt eller nedläggning av museer överhuvudtaget, dels att förslaget entydigt skall förstås som en icke flytt överhuvudtaget.

**1996:** 1, 3, 16, 32, 33, 38, 39, 51, 67, 68, 69, 70, 74, 76, 78, 79, 80, 82, 89, 92, 93, 94, 124, 190

**1997:** 128, 156, 159, 168, 171, 173, 175, 180, 192, 198.

**1998:** 214, 221, 224, 257, 262, 269, 273, 297, 298, 306, 322, 325, 331, 336, 345, 347, 357, 360, 362, 374,

**1999:** Inga artiklar med denna taktik detta år

### **II.B. TAKTIKEN OM AMBIVALENS**

Taktiken om ambivalens ger dock inte något sådant entydigt svar som föregående taktik. Här framställs istället projektets förhållande till en fråga om flytt som något ambivalent. De ambivalenta artiklarna rör alltså frågan om förslaget innebär en flytt och om det nu gör det, vad är det då som skall flyttas. Dels i fall där det entydigt fastslår både att museiförslaget avser att fysiskt flytta museerna



och att det inte gör det; dels mer resonerande artiklar där det inte slås entydigt fast att propositionen avser att fysiskt flytta museer eller inte, utan artikelförfattarna är något mer svävande på slutmålet.

**1996:** 6, 8, 15, 28, 42, 62, 66,

**1997:** 127, 134, 174, 190, 192

**1998:** 219, 221, 239,

**1999:** Inga artiklar med denna taktik detta år

## **II.C. TAKTIKEN OM RESURS OCH STATUS**

I de artiklar där det framhålls att museiförslaget visserligen avser att flytta något, men att detta vare sig innebär att museer skall fysiskt flytta eller läggas ned, är det alltså främst omfördelningar av symbolisk status och resurser som artikuleras. Denna taktik tar sig uttryck i två riktningar 1) En förskjutning av huvudstadens legitimitet som ett centrum för kulturella och forskningsmässiga frågor och 2) Förslaget innebär förlorade samordningsvinster samt ökade kostnader.

*En förskjutning av huvudstadens legitimitet som ett centrum för kulturella och forskningsmässiga frågor*

I det förstnämnda fallet rör debatten om de positiva och negativa konsekvenser en förskjutning av huvudstadens position som ett centrum för kulturella och forskningsmässiga frågor får, i och med genomförandet av Världskulturmuseets institutionella etablerande. Dessa frågor om centrum och periferi relateras ofta till ekonomiska och forskningsmässiga frågor.

**1996:** 6, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 25, 26, 27, 33, 40, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 51, 57, 58, 62, 64, 65, 71, 75, 80, 82, 86, 87, 99, 100, 103, 108, 110, 113, 114, 119, 120, 123, 124, 125

**1997:** 135, 136, 137, 140, 141, 142, 143, 144, 146, 157, 165, 168, 169, 171, 175, 180, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 194, 195, 198, 207,

**1998:** 210, 215, 218, 224, 228, 230, 233, 236, 237, 238, 239, 245, 251, 254, 257, 259, 262, 266, 273, 274, 275, 281, 282, 283, 286, 288, 290, 292, 294, 298, 299, 314, 315, 317, 318, 321, 333, 336, 339, 341, 350, 352, 360, 362, 363, 373, 374, 376

**1999:** 388, 393, 394, 412, 416, 419, 427, 431, 439, 479, 480, 482, 484, 485, 491, 492

*Förslaget innebär förlorade samordningsvinster samt ökade kostnader*

I det sistnämnda fallet handlar debatten om de förlorade samordningsvinster och ökade kostnader som förslaget genererar. Här förstås således förslaget endast som något med negativa konsekvenser och som ett argument mot museets etablerande. Kritiken kan bland annat handla om att museiområdet redan är alltför underfinansierat av staten och att ett nytt statligt museum därigenom kommer att urholka resurserna än mer.

**1996:** 29, 50, 51, 55, 59, 72, 75, 85, 86, 87, 88, 98, 108, 110, 111

**1997:** 136, 179, 180, 181, 190, 191, 192, 196, 197, 198,

**1998:** 210, 211, 218, 228, 247, 258, 274, 276, 290, 292, 295, 298, 316, 344, 347, 348,

**1999:** 391, 411, 419, 481, 482, 490,

## **III. FLYTT ELLER INTE? SANNINGSSPEL I PRESS OCH RIKSDAG**

Världskulturmuseets identifikation som ett flyttprojekt (eller inte) relaterar till vilket av de båda sanningsspelen som lyfts fram: det vill säga taktiken om "sanningens" plasticitet eller taktiken om "sanningens" juridiska form.

### **III.A SANNINGSSPEL I. OCH TAKTIKEN OM SANNINGENS PLASTICITET**

Taktiken om sanningens plasticitet är den främsta av de båda taktikerna om sanningens form som anläggs genom sanningsspelen i dags- och kvällspressen. Här kan det exempelvis handla om att förslaget en gång har handlat om en fysisk flytt och nedläggning av museer, men att det nu så inte

är fallet. Denna plastiska form av sanning gör det också möjligt att fortfarande hävda att förslaget avsåg att flytta museer även om det sanningsspel som avgörs i och genom taktiken om sanningens juridiska form hävdar att beredningen har gått rätt till och att inga museer således har avsetts att flyttas.

**1996:** 12, 24, 123,

**1997:** 190, 1992,

**1998:** Inga artiklar med denna taktik detta år

**1999:** Inga artiklar med denna taktik detta år

### **III.B SANNINGSSPEL II. OCH TAKTIKEN OM SANNINGENS JURIDISKA FORM I OCH GENOM BEREDNINGSFÖRFRÅGAN**

Taktiken om sanningens juridiska form relaterar i dags- och kvällspressen till en fråga om frågan ha beretts på rätt sätt. Själva taktiken operationaliseras visserligen endast i riksdagens konstitutionsutskott, genom att kulturministern antingen prickas eller fälls där, och därigenom får den juridiska formen av att vara antingen sant eller falskt (antingen avser det en flytt eller inte, och då är det antingen tillräckligt berett eller inte), men denna form av sanning återoppar ändå i artiklarna.

**1996:** 5, 11, 23, 27, 37, 39, 61, 66, 75, 80, 85, 86, 90, 95, 109,

**1997:** 129, 130, 131, 132, 134, 164, 166, 168, 169, 173, 174, 206

**1998:** Inga artiklar med denna taktik detta år

**1999:** Inga artiklar med denna taktik detta år

### **APPENDIX IV. DEBATTEN OM MUSEETS MÖJLIGA INNEHÅLL OCH INRIKTNING**

Dessa frågor om vilken möjlig inriktning och innehåll det kommande museet kan ha berörs endast indirekt i debatterna och de samlas kring en fråga om relationerna mellan konst, etnografika som kulturgenrer.

#### **IV. KULTURGENRER: RELATIONEN MELLAN KONST OCH ETNOGRAFIKA**

Ett av de främsta möjlighetsvillkoren för inriktningen av de kommande vetanden om samtiden vid Världskulturmuseet som anges under det institutionella etablerandet av museet är frågan om dels relationen mellan kulturgenrerna konst och etnografika, i vilken mån de är förenliga med varandra i och genom ett vetande; dels i relation till en tredje kulturgenre; bildning. Motståndarna till museiprojektet utvecklar från och med slutet av hösten 1996 taktiken mot museet förstått som en fysisk flytt och nedläggning av de tre Stockholmsmuseerna genom att hävda konstens oförenlighet med etnografika till den huvudsakliga motståndsstrategin: Oavsett om Östasiatiska museet och Medelhavsmuseet blir kvar i Stockholm så kan de aldrig ingå i samma organisation och vetande som två etnografiska museer. Museiprojektets förespråkare hamnar här i en försvarsställning där de hävdar att det visst är möjligt att blanda dessa båda kulturgenrer och i förlängningen att såväl tvärvetenskap som ett etnografiskt studium av konststartefakter är möjligt. Detta relateras således till frågan om möjligheten att relatera en etnografisk kulturgenre med kulturgenren bildning, en kulturgenre ofta förknippad med en estetisk kulturgenre. Denna strategi växer alltså fram som den främsta motståndsstrategin mot museiprojektet.

**1996:** 35, 36, 47, 58, 61, 62, 100, 121, 122, 125

**1997:** 147, 148, 150, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 205

**1998:** 213, 219, 220, 221, 235, 252, 262, 279, 295, 298, 321, 329, 330, 332, 333, 334, 335, 336, 338, 342, 343, 347, 352, 353, 354, 356, 357, 358, 359, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 375

**1999:** 491

## APPENDIX V – VI. MUSEIBYGGNADENS PLACERING I GÖTEBORG

Parallellt med debatten om det institutionella etablerandet av Världskulturmuseet överhuvud tar en ibland hätsk debatt vid i Göteborg om vart någonstans i Göteborg den nya byggnaden skall lokaliseras. Debatten sker bland annat i relation till den kronologi över beslutsprocessen som såväl organisationskommittén som andra förespråkare för Korsvägsalternativet hävdar.

### V. DEBATTARTIKLAR OM MUSEIBYGGNADENS PLACERING I GÖTEBORG

I debatten kritiserats inte bara valet av Korsvägen och den process som lett till just detta val, utan även hur beslutsfrågor överhuvudtaget bereds i Göteborgs kommun. I debattartiklarna förs andra förslag fram och dessa förslag understöds av olika taktiker såsom kultur- och naturmiljöargument, en fråga om centrum och periferi i relation till såväl stadsrummet, som i ett akademiskt-teoretiskt hänseende.

**1996:** 114

**1997:** 138, 145, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 158, 160, 162, 163, 170, 177, 178, 181, 183, 189, 196, 197, 198, 199,

**1998:** 218, 219, 226, 227, 231, 232, 237, 239, 240, 241, 242, 243, 246, 248, 249, 250, 254, 255, 256, 257, 260, 263, 264, 265, 267, 269, 270, 277, 278, 280, 284, 285, 287, 289, 291, 293, 297, 298, 301, 303, 305, 306, 307, 309, 311, 312, 313, 314, 319, 323, 324, 326, 327, 344, 347, 354, 360, 361, 370, 371, 372,

**1999:** 377, 381, 382, 383, 385, 386, 387, 389, 390, 392, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 410, 413, 414, 415, 417, 418, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 428, 429, 430, 431, 433, 434, 435, 436, 437, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 479, 483, 486, 491, 492,

### VI. KRONOLOGI ÖVER LOKALISERINGSPROCESSEN

Följande kronologi över lokaliseringsprocessen används bland annat av förespråkarna för en placering av museibygnaden vid korsvägen som en taktik för att framhålla sakligheten i valet av lokalisering. Kronologin tar sin utgångspunkt i Organisationskommittén för ett Världskulturmuseums återgivande av händelseförloppet (SOU 1998:125).

Ur ett kronologiskt perspektiv kan alltså processen organiseras utifrån följande 10 händelser:

**19970602:** förfrågan från Organisationskommittén till kommunen om möjliga lokaliseringsplatser för museibygnaden; **19970924:** Göteborgs kommunstyrelse återkommer till kommittén med fem alternativ: Göteborgs stadskansli förordade tre alternativ 1) tomten mellan Ullevi och polishuset vid Norra änden av "evenemangsstråket"; 2) Sociala huset inom vallgraven; 3) Lindholmspiren norra älvstranden (Hisingen); vid fullmäktiges nomineringsmöte lades ytterligare två alternativ till listan: av socialdemokraterna, respektive folkpartiet: 4) Korsvägen vid södra änden av "evenemangsstråket" (s), och 5) Amerikahuset vid södra älvstranden (fp); **19971002:** remisstiden avslutas (jfr SOU 1998:125, DN TT 970925 s. B04); **19971106:** Organisationskommittén beslutar att en lokalisering vid Lindholmspiren och Korsvägen är två jämbördiga och de mest intressanta alternativen (jfr SOU 1998:125); **19971123:** Står det klart att projektgruppen för etablerandet av ett vetenskapscentrum har säkrat sin finansiering; 199803: En arkitektävling utlyses för ett Vetenskapscenter vid Korsvägen och Korsvägen lyfts nu av samlokaliseringens skäl fram som det främsta alternativet för museet (SOU 1998:125, GP I Archenholtz 971125); **19980510:** Publiceras den kritiska debattartikel där Cajsa Rydén, arkitekt och ledamot av organisationskommittén, aviserar sin avgång på grund av en uppfattad "Korsvägsfixering" hos en majoritet av organisationskommitténs ledamöter; **19980525:** Fattas en principöverenskommelse mellan Göteborgs kommun och organisationskommittén om Korsvägen som lokaliseringsplats; **19980623:** Organisationskommittén och kommunen undertecknar ett avtal, där

kommunen ställer en avröjd tomt vid Korsvägen till Fastighetsverkets förfogande under förutsättning att principöverenskommelsen ratificeras under den fortsatta beredningsprocessen; **199810:** fastställs så Korsvägen som Världskulturmuseets placering av ett enhälligt beslut i kommunfullmäktige (jfr K-O Eskilsson, GP 19990404 s. 4, SOU 1998:125).

## REFERENSER

### UTSTÄLLNINGAR

- Born in Europe* ("Kuben" maj 2003 – september 2003) (även utställningskatalog)
- Horisonter röster från ett globalt Afrika* (27 dec. 2004 – 14 juni. 2007) (även utställningskatalog, webbutställning)
- No Name Fever. Aids in the Age of Globalization* (27 dec. 2004 – 18 juni 2006) (även webbutställning)
- Site unseen: Dwellings of the Demons*: (27 dec. 2004 – 28 okt. 2007) (även webbutställning)
- Gender Blender* (1 juni 2006 – 20 dec. 2007) (även webbutställning)
- Trafficking* (6 sept. 2006 – 24 mars 2008) (även utställningskatalog/utbildningsmaterial, webbutställning)
- Hard Rain* (20 juni 2007 – 18 okt. 2007) (även utställningskatalog, webbutställning)
- Fair Fashion?* (sept. 2007 – 12 maj 2008)
- Kongospår* (jan. 2008 – 17 okt. 2008) (även webbutställning)
- "Take Action! 83 Ways to Change the World"* (17 jan. 2008 – 19 april 2009) (även webbutställning)
- Pushing the Limits* (sept. 2008 – 16 mars 2009) (även webbutställning)
- En stulen värld* (18 sept. 2008 – 2010) (även utställningskatalog, webbutställning)

### INTERNET

- ICOM (20050520): [http://icom.museum/hist\\_def\\_eng.html](http://icom.museum/hist_def_eng.html)
- Riksantikvarieämbetet (20060320): <http://www.raa.se>
- Unesco (20060320): <http://whc.unesco.org/en/about/>
- Vetenskapsrådet: Forskning och medicin #4 2007, ledare:  
<http://forskningochmedicin.vr.se/knappar/tidigarenummer/innehallnr42007/ledaregrundforskning-kanintestyras.4.20a9b749116aab4d1368000845.html>
- Världsbiblioteket (20060320): <http://www.solidaritetshuset.nu>
- Världskulturmuseet <http://www.varldskulturmuseet.se>
- TCS Centre: [http://www.ntu.ac.uk/hum/centres/ccm/theory\\_culture\\_society.html](http://www.ntu.ac.uk/hum/centres/ccm/theory_culture_society.html)

### RIKSDAGSTRYCK

#### PROTOKOLL

- Protokoll 1996/97:13
- Protokoll 1996/97:49
- Protokoll 1996/97:114
- Protokoll 1997/98:40
- Protokoll 1997/98:43
- Protokoll 1998/99:31
- Protokoll 1998/99:32

## **PROPOSITIONER**

Forskningsproposition Om Forskning 1981/82:106  
Forskningsproposition Om Forskning 1983/84:107  
Forskningsproposition Om Forskning 1986/87:80  
Studiemedelsproposition Om studiemedel 1987/88:166  
Forskningsproposition Om Forskning 1989/90:90  
Folkbildningsproposition Folkbildning 1990/91:82  
Forskningsproposition Forskning för kunskap och framsteg 1992/93:170  
Proposition Överenskommelse om investeringar i trafikens infrastruktur i Göteborg 1993/94:169  
Proposition 1995/96:222 Vissa åtgärder för att halvera arbetslösheten till år 2000, ändrade anslag för budgetåret 1995/96, finansiering m.m.  
Budgetproposition för år 1997, utgiftsområde 17, 1996/97:1  
Kulturproposition, 1996/97:3  
Forskningsproposition Forskning och samhälle 1996/97:5  
Budgetproposition för år 1998, utgiftsområde 17, 1997/98:1  
1998 års ekonomiska vårproposition, 1997/98:150  
Folkbildningsproposition, 1997/98:115  
Budgetproposition för år 1999, utgiftsområde 17, 1998/99:1  
Forskningsproposition Vissa forskningsfrågor 1998/99:94  
Studiestödsproposition Ett reformerat studiestödssystem 1999/00:10  
Budgetproposition för år 2001, 2000/01:1  
Folkbildningsproposition, Lära, växa förändra Regeringens folkbildningsproposition 2005/06:192

## **MOTIONER**

Motion 1996/97: Kr 13  
Motion 1996/97: Kr 17  
Motion 1996/97: Kr 20  
Motion 1996/97: Kr 21  
Motion 1996/97: Kr 257  
Motion 1996/97: Kr 283  
Motion 1997/98: Fi 31  
Motion 1997/98: Fi 56  
Motion 1997/98: Kr 21 med anledning av prop. 1997/98:115 Folkbildning  
Motion 1997/98: Kr 22 med anledning av prop. 1997/98:115 Folkbildning  
Motion 1997/98: Kr 24 med anledning av prop. 1997/98:115 Folkbildning  
Motion 1997/98: Kr 28 med anledning av prop. 1997/98:115 Folkbildning  
Motion 1997/98: Kr 29 med anledning av prop. 1997/98:115 Folkbildning  
Motion 1997/98: Kr 213 Kulturpolitiken  
Motion 1997/98: Kr 270  
Motion 1997/98: Kr 305  
Motion 1997/98: Kr 306 Kulturpolitik  
Motion 1997/98: Kr 602 Folkbildning  
Motion 1998/99: kr 254  
Motion 1998/99: Kr 255  
Motion 1998/99: Kr 272

Motion 1998/99: Kr 273

Motion 1998/99: Kr 274

## **UTSKOTTSBETÄNKANDEN**

### **Kulturutskottet**

1992/93:KrU29

1996/97:KrU1

1997/98:KrU1

1997/98:KrU17

1998/99:KrU1

### **Konstitutionsutskottet**

1996/97:KU25

## **DIREKTIV**

1993:26 Översyn av mål- och strukturfrågor m.m. inom det statliga och statsunderstödda museiväsendet

1994:148 Översyn av studiestödssystem

1996:110 Organisationskommitté för etablerande av ett Världskulturmuseum i Göteborg

1997:101 Utredning om folkstyret i Sverige inför 2000-talet

## **FÖRORDNINGAR: SKOLVERKETS FÖRFATTNINGSSAMLING (SKOLFS)**

SKOLFS 1994:2 Förordning om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna

SKOLFS 2009:18 Förordning om ändring i förordning (1994:2) om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna Museerna relation till det övriga bildnings- och utbildningssystemet

## **DEPARTEMENTSSERIEN (DS)**

DS 1996:74 (1996) Kunskap som kraft. Handlingsprogram för hur museerna med sitt arbete kan motverka främlingsfientlighet och rasism (av Lundström Inga, Pilvesmaa Marja-Leena), Stockholm: Fritzes

## **STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR (SOU)**

SOU:1922:11 (1922) Betänkande med förslag till lag angående kulturminnesvård samt organisation av kulturminnesvården. I, Historik, memorial angående minnesvårdens nuvarande ståndpunkt, utländsk lagstiftning samt bilagor, Stockholm: SOU

SOU: 1922:12 (1922) Betänkande med förslag till lag angående kulturminnesvård, samt organisation av kulturminnesvården: II Förslag och motiv, Stockholm: Centraltryckeriet

SOU 1924:26 Ett systematiskt utforskande av den Svenska allmogekulturen. I. Huvudbetänkande och förslag, Stockholm: Victor Pettersons bokindustriaktiebolag

SOU:1972:45 (1972) Kulturminnesvård. Betänkande avgivet av 1965 års musei- och utställningssakkunniga, Stockholm: Allmänna förlaget

SOU:1973:5 (1973) Museerna. Betänkande avgivet av 1965 års musei- och utställningssakkunniga, Stockholm: Allmänna förlaget

SOU:1974:43 (1974) Utställningar. Betänkande avgivet av 1965 års musei- och utställningssakkunniga, Stockholm: Allmänna förlaget

SOU:1981:30 (1980) Forskarutbildningens meritvärde. Betänkande av utredningen om forskningen och forskarutbildningens situation i nya högskolan, Stockholm: Allmänna förlaget

SOU:1994:51 (1994) Minne och bildning Museernas uppdrag och organisation, Stockholm: Fritzes

SOU: 1994:51b (1994b) Minne och bildning Museernas uppdrag och organisation. Bilagedel, Stockholm: Fritzes

Haage Sanna, Ohlson Magdalena, Petré Lisa (1994) "Drömmuseet – en framtidsvision" bilaga 2 i Bilagedel. Minne och bildning. Museernas uppdrag och organisation SOU 1994:51b, Stockholm: Fritzes

Rosander Göran (1994) "Från datafångst till forskning" bilaga 3 i Bilagedel. Minne och bildning. Museernas uppdrag och organisation SOU 1994:51, Stockholm: Fritzes

SOU:1995:84 (1995) Kulturpolitikens inriktning, Stockholm: Fritzes

SOU:1995:85 (1995) Tjugo års kulturpolitik, Stockholm: Fritzes

SOU:1996:90 (1996) Sammanhållet studiestöd, Stockholm: Fritzes

SOU: 1996:159 (1996) Folkbildningen - En utvärdering, Stockholm: Fritzes

SOU:1997:95 (1997) Forum för världskultur: en rapport om ett rikare kulturliv: betänkande av Utredningen om inrättandet av ett världskulturhus i Stockholm, Stockholm: Fritzes

SOU:1998:125 (1998) Statens museer för världskultur, Stockholm: Fritzes

SOU:1999:77 (1999) Demokrati och medborgarskap, Stockholm: Fritzes

Siim Birte (1999) "Feministiska perspektiver på demokrati och medborgarskap" i Demokrati och medborgarskap SOU:1999:77, Stockholm: Fritzes

Lidskog Rolf, Elander Ingemar (1999) "På väg mot en ekologisk demokrati? Demokratiteoretiska responsen på den ekologiska utmaningen" i Demokrati och medborgarskap SOU:1999:77, Stockholm: Fritzes

SOU:2000:1 (2000) En uthållig demokrati! – Politik för folkstyrelse på 2000-talet, Stockholm: Fritzes

SOU:2000:15 (2000) Forum för världskultur : delbetänkande från Forum för världskultur, Stockholm: Fritzes

SOU:2000:118 (2000) Ja jag vill leva jag vill dö i Norden: slutbetänkande av Kommittén Forum för världskultur, Stockholm: Fritzes

## REVISIONSRAPPORTER

KPMG (2008) Kulturdepartementet. Översyn – Världskulturmuseet

## REMISSVAR – UTBILDNINGSDEPARTEMENTET: U2007/7008/UH

Högskoleverket reg. nr. 13-58-08 (2008-03-19) Högskoleverkets yttrande över Resursutredningens slutbetänkande: Resurser för Kvalitet (SOU:2007:81)

## STATENS ÖVERENSKOMMELSER MED FRÄMMANDE MAKTER (SÖ)

FN (1948) FN:s Allmänna deklaration om de mänskliga fri- och rättigheterna

Europarådet (1950 4. nov. Rom) Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna

SÖ 1971: 41 (1971) Internationell konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter Stockholm: Utrikesdepartementet

SÖ 1971: 42 (1971) Internationell konvention om medborgerliga och politiska rättigheter Stockholm: Utrikesdepartementet

UNESCO (2001) UNESCO:s allmänna förklaring om kulturell mångfald

FN:s kommitté för mänskliga rättigheter (2008) FN:s HBT deklaration om homo-, bi- och transpersoners rättigheter.

## SKRIVELSER OCH PROTOKOLL – GÖTEBORGS UNIVERSITET

### PROTOKOLL MED BILAGOR

Prot. nr 5 19970221: bil. A63693/96

Prot. nr. 41 19980526: bil. A63870/96 (Plan för verksamhet och organisation. Rapport från Museions planeringsgrupp)

### SKRIVELSER

Riksdagens skrivelser rskr 1997/98:104,

Riksdagens skrivelser rskr 1997/98:317

Ställd till utbildningsdepartementet 19970418 A2 1513/97 (En ämnesöverskrivande, utåtriktad verksamhet för förverkligandet av en "Museionidé")



## TRYCKSAKER

Brodin Louise (red.) (1997) Folder: Statens museer för världskultur Öckerö: Almqvist AB  
Statens fastighetsverk (1997) Program för arkitektutbildning om ett Världskulturmuseum i Göteborg  
Världskulturmuseet (2003) Born in Europe (utställningskatalog)  
Världskulturmuseet(2004) Horisonter Röster från ett globalt Afrika (utställningskatalog)  
Världskulturmuseet(2004) Bakgrundsinformation Fred Wilson Sites unseen: Dwellings of the Demons (utställningskatalog)  
Edwards Mark (2006) Hard Rain(utställningskatalog)

## TIDNINGSARTIKLAR

(artiklarna är sorterade efter år, tidning i alfabetisk ordning, datum i fallande ordning)

### 1996

#### Aftonbladet

1. Osignerad 1996-12-20 Kulturdag i riksdagen Artikeltyp: Ledare Sida: 2
2. Osignerad 1996-12-07 Teaterdirektör Ulvskog Artikeltyp: Ledare Avdelning: Ledare Sida: 2
3. Osignerad 1996-11-15 Bråket om museiflytten Bråket med Astrachefen Artikeltyp: Fakta Avdelning: Nyheter Sida: 17
4. Svenning Olle 1996-11-15 Stig Ramel ser sig om i vrede Artikeltyp: Debatt Avdelning: Ledare Sida: 2
5. TT 1996-11-07 Museiflytt KU-anmäld Artikeltyp: Notis Avdelning: Nyheter Sida
6. Brundin Olof 1996-10-26 Göteborgare är också människor Artikeltyp: Intervju Avdelning: Sida: 12
7. Beck Ingamaj 1996-10-20 Tänk om Ulvskog har lite, lite rätt . Artikeltyp: Recension Avdelning: Kultur Sida: 4
8. Söderberg Lars 1996-10-09 Ett ögonblick. Marita Ulvskog Artikeltyp: Intervju Avdelning: nyheter Sida: 19

#### DN

9. Ekdahl Åke 1996-12-29 Avgörande intryck från året som gått Avdelning Sön. Artikeltyp Kommentar
10. Ljungberg Dick 1996-12-23 Fördel Persson. Regeringens ställning stärkt. Misstroendestämning och nya budgetregler bakslag för oppositionen Avdelning: POL Sida: A12 (A6)
11. Käll 1996-11-21 Avdelning Yrhättor och Virrhättor Artikeltyp Kåseri Sida A23
12. Ljungberg Dick 1996-11-19 Rosenbad måndag: Statsrådets huvudverk Avdelning: POL Sida: A12 (A4)
13. Karlsson Börje 1996-11-11 Vind i seglen: Vänstern på gång i facket. Partisekreterare Lars Ohly gläds över intrång i LO - men inte åt förluster för Avdelning: POL Sida: A12
14. Osignerad 1996-11-08 Läsarnas DN: Spridning av museer är en rättvisefråga Avdelning: INS Sida: C06 (A4)
15. TT 1996-11-06 Museiflytt till Göteborg blir inte av Avdelning: KUL Sida: B01 (A4)
16. Bojs Karin 1996-11-08 S och v eniga om museer Avdelning: TEA Sida: B04 (A4)
17. Wallberg Peter Melstedt Lillemor TT 1996-11-05 Protester mot museiflytt Avdelning: INL Sida: A05 (A4)
18. Aschan Per 1996-11-03 "Rör inte våra museer" Avdelning: INL Sida: A05 (A4)
19. Osignerad 1996-10-19 Källa: Läsarnas DN: Museiflytt bara ett steg på vägen Avdelning: INS Sida: C07 (A4)
20. Sundblad Rolf/TT 1996-10-17 Cypern kan återkräva kulturskatt Avdelning: TEA Sida: B05 (A4)
21. Hellner Jan 1996-10-DN Debatt: "Så kan flytten stoppas". Givare kan ta tillbaka samlingarna om museiflytten genomförs, skriver professor Artikeltyp: Debatt Avdelning: Debatt Sida: A04 (A4)
22. Osignerad 1996-10-13 Veckan som gick: Veckan som gick Sida: D04 (A4) Avdelning: SÖN

23. Osignerad 1996-10-11 Museiflytt stöter på patrull Avdelning: POL Sida: A11 (A4)
24. Bojs Karin 1996-10-09 Museiflytt: Kulturministern ger inte upp. Marita Ulvskog vill få partierna att förstå hennes förslag Avdelning: TEA Sida: B03 (A4)
25. Jönsson Per 1996-09-25 Protester mot Kulturministern: "Forskarna klarar sig inte utan museerna". Utredare och universitetsfolk förkastar Ulvskogs flyttplaner Avdelning Kul sida B01 (A4)
26. Osignerad 1996-09-20 Kritik mot museiflytt Avdelning: KOM Sida: C04 (A4)
27. Osignerad 1996-09-20 Museiflyttningen politiskt hugskott. Verksamheten i Stockholm behöver inte rivas för att Göteborg ska få Folkens museum Artikeltyp: Ledare Ämnesord: Avdelning: Ledare Sida: A02 (A4)

#### Expressen

28. Osignerad 1996-12-20 Visionär makt Avdelning KUL Sida: 04 (S1) Storlek: N Illustration:
29. Haglund Mats 1996-10-21 Salome – och hör sen! Magnus Haglund frågar sig och andra om Göteborgs operan har någon framtid Avdelning Kultur, sida 04
30. Lundberg Börje 1996-10- 09 TV i går: Renée bättre än vulgära Ricki Lake Avdelning: TVE Artikeltyp: TV-recension Sida: 46

#### Göteborgs posten

31. Osignerad 1996-12-24 Tomtar på loftet? Avdelning: Nöje Sida: 50
32. Kristiansson Thomas, Leykauff Thore 1996-11-26 Nä, nu får det väl ändå räcka! Med den fallna granen föll stans självkänsla ännu ett snäpp Artikeltyp: Krönika Avdelning: Göteborg Sid. 11
33. Hjörne Peter 1996-11-24 Välstånd dödar lågkonjunkturen? Artikeltyp: Ledare/Krönika Avdelning: Ledare Sida: 2
34. Olenfeldt Lars 1996-11-20 Insändare Artikeltyp: Insändare Avdelning: Fria ord Sida: 4
35. Osignerad 1996-11-08 Museiflytten inställd Artikeltyp: Ettapuff Avdelning: Ettan Sida: 1
36. TT, Melstedt Lillemor 1996-11-08 Stockholm behåller museerna: Avdelning: Politik Sida: 28
37. TT 1996-11-07 Museiflytt blir fråga för KU Avdelning: Politik Sida: 34
38. Osignerad 1996-11-06 Stora museiflytten är avskriven Avdelning: Politik Sida: 32
39. Osignerad 1996-11-06 Försök igen! Kulturminister Marita Ulvskog får inte svika löftet till göteborgarna om ett nytt museum Artikeltyp: Ledare Avdelning: Ledare Sida: 2
40. Collsiöö Jan 1996-11-05 Demonstration mot museiflytt Avdelning: Allmänt Sida: 6
41. Osignerad 1996-11-04 Debatten gynnar Etnografiska Avdelning: Göteborg Sida: 8
42. Molin Jan 1996-11-04 Trist döma ut museiflytt Artikeltyp: Insändare Avdelning: Fria ord Sida: 4
43. Osignerad 1996-10-29 V splittrat i museifråga Avdelning: Politik Sida: 30
44. TT 1996-10-29 Flytten splittrar vänstern Avdelning: Göteborg Sida: 11
45. Osignerad 1996-10-19 "Museiflytten borde handla om visioner" Etnografiska uppvaktade riksdagens kulturutskott Avdelning: Göteborg Sida: 9
46. Osignerad 1996-10-17 Cyriot varnar för museikrav Avdelning: Allmänt Sida: 7
47. Osignerad 1996-10-17 Mångkulturellt museum kan lösa spänningar Artikeltyp: Insändare Avdelning: Fria Ord Sida:4
48. TT 1996-10-15 Årkebiskop kritiserar museiflytt Avdelning: Politik Sida: 30
49. Osignerad 1996-10-13 Tjurogat Avdelning: Nöje Sida: 49
50. Nordin Torgny 1996-10-12 Etnografiska bör få en ärlig chans Avdelning: Kultur Sida: 45
51. Persson Alvar, SvD 1996-10-11 C och Etnografiska Artikeltyp: Ledare Avdelning: Ledare Sida: 2
52. TT 1996-10-11 .och Ulvskog ger inte upp flytt Avdelning: Göteborg Sida: 10
53. Ekström Frisk Eleonor 1996-10-10 Museichef tror på flytt "Det går, det har vi redan bevisat i Göteborg" Avdelning:

Göteborg Sida: 8

54. Osignerad 1996-10-09 Museiflytten helt utan stöd Inte ens göteborgarna säger ja Artikeltyp: Ettapuff Sida: 1
55. Skoog Gunilla 1996-10-09 Ingen stöder museiflytten Göteborgs riksdagsledamöter tveksamma till förslaget Avdelning: Göteborg Sida: 8
56. Osignerad 1996-10-08 Center-nej till museiflytt Artikeltyp: Ettapuff Avdelning: Ettan Sida: 1
57. Osignerad 1996-10-06 Moderaternas fel Artikeltyp: Ledare Avdelning: Ledare Sida: 2
58. Edwards Folke 1996-10-08 Ett ramaskri för ett museum Avdelning: Kultur Sida: 40
59. Carlsson Sture, Hallberg Dag, Hallgren Kent 1996-10-03 Staten inte med på noterna Artikeltyp: Debatt Avdelning: Debatt Sida: 4
60. Osignerad 1996-10-01 Museiflytt - vision i det blå? Artikeltyp: Ettapuff Avdelning: Ettan Sida: 1
61. Haglund Magnus 1996-10-01 Myten om det nya museet Visioner i det blå Avdelning: Kultur Sida: 43
62. Öinert Benny 1996-09-24 Etnografiska ska bli världskulturmuseum Avdelning: Göteborg Sida: 10
63. Nordin Torgny 1996-09- Från mylodonfeber till malaria Sympatiskt porträtt av Erland Nordenskiöld 22 Artikeltyp: Recension Avdelning: Kultur Sida: 54
64. Torell Kristina, Zsiga Istvan 1996-09-19 "Ingen hämnd på 08:orna" Marita Ulvskog skakar liv i den regionala kulturen Avdelning: Kultur Sida: 49

#### Helsingborgs dagblad

65. Osignerad 1996-12-29 Det minns jag av året Avdelning: Söndag Sid.23
66. TT 1996-12-20 Debatt om museiflytt i riksdagen Avdelning: Inrikes- Sida: 31
67. Osignerad 1996-12-16 Namn för dagen Avdelning: Familjenytt- Sida: 17
68. TT 1996-11-08 Ingen museiflytt från Stockholm Avdelning: Inrikes- Sida: 31
69. TT 1996-11-06 Ulvskogs flytt blir inte av Avdelning: Inrikes- Sida: 12
70. TT 1996-11-01 Lokalstationer i TV4 slocknar på nyåret ?Avdelning: Allmänt Sida: 38
71. TT Sundblad Rolf 1996-10-17 Museiflytt kan leda till återkrav av föremål Avdelning: Inrikes- Sida: 31

#### Nya Dagen

72. Furingsten Agne 1996-10-30 Rubrik saknas Sida: 1

#### Svenska Dagbladet

73. Conner Tom 1996-12-30 Biblioteksråttor mister sin boning Avdelning: Kultur Sida: 19
74. Lidén Erik 1996-12-20 Hetsig timme i riksdagens kulturdebatt Avdelning: Kultur Sida: 27
75. Larsson Ewa 1996-12-19 Vänsterpartiet bör tänka om i museifrågan Artikeltyp: Debatt Avdelning: Brännpunkt Sida: 4
76. SvD: 1996-12-17 Demonstration mot museiflytt i dag Avdelning: Kultur Sida: 25
77. Ingelman- Sundberg Catharina 1996-12-15 Ett borgarråd gör sitt bokslut Artikeltyp: Intervju Avdelning: Stockholm Sida: 42
78. SvD 1996-12-13 Bengt K Å Johansson museiutredare Avdelning: Kultur Sida: 27
79. Lidén Erik 1996-11-29 Protest mot Per Kåks i kommitté Avdelning: Kultur Sida: 46
80. SvD 1996-11-28 20 000 protesterar mot museiflytt Avdelning: Kultur Sida: 38
81. Hallerby Lena 1996-11-28 Rädsla för "attacker" mot huvudstaden i kulturdebatt Avdelning: Stockholm Sida: 40
82. Bjälkebring Charlotta, Kaaling Björn 1996-11-27 Museifrågan inte nog förberedd Artikeltyp: Debatt Avdelning: Brännpunkt Sid. 4

83. SvD 1996-11-22 Seriekrypto 978 Avdelning: Tävlingar Sida: 20
84. SvD 1996-11-22 Stabilit i Blaharepubliken Avdelning: Ledare Sida: 2
85. Ramel Stig 1996-11-19 Museikritik inte led i klasskampen Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 42
86. Larsson Ewa 1996-11-18 Ulvskog visar förakt för demokratin Artikeltyp: Debatt Avdelning: Brännpunkt Sida: 4
87. Bjurström Per 1996-11-14 Något lurtt med kulturministerns världsbild Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 50
88. Lidén Erik 1996-11-09 Pessimism trots stoppad museiflytt Avdelning: Kultur Sida: 33
89. TT 1996-11-08 Kompromiss om museiflytt Avdelning: Politik Sida: 13
90. TT 1996-11-07 Museiflytt blir fråga för KU Avdelning: Politik Sida: 11
91. Goliath Erik 1996-11-07 Fatta pannen Artikeltyp: Debatt Avdelning: Brev till redaktören Sida: 4
92. SvD 1996-11-06 Ulvskog backar om museiflytt Avdelning: ETTAN Sida: 1
93. SvD 1996-11-06 Halv reträtt angående flytten av museerna Avdelning: Kultur Sida: 43
94. SvD 1996-11-06 Inställt museispektakel Avdelning: Ledare Sida: 2
95. Lidén Erik 1996-11-05 Kulturministern till hearing efter bordlagt flyttförslag Avdelning: Kultur Sida: 39
96. SvD, TT, Dan Hansson 1996-11-05 400 tågade mot museiflyttning Avdelning: Stockholm Sida: 11
97. Lidén Erik 1996-10-31 Flyttpengar saknas enligt statligt verk Avdelning: Kultur Sida: 7
98. SvD 1996-10-30 Operans och Dramatens kris Avdelning: Ledare Sida: 2
99. Rystedt Eva 1996-10-29 Låt Stockholms museer ligga där de ligger Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 38
100. Århem Kaj 1996-10-29 Världskulturmuseum absolut nödvändigt Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 38
101. ROLLE 1996-10-27 Humle & Dumle Avdelning: Marginalen Sida: 15
102. Holzer Jurek 1996-10-21 Protestlista mot museiflytt Avdelning: Inrikes Sida: 9
103. SvD 1996-10-20 Museitåg till Göteborg Avdelning: Söndag Sida: 50
104. Johansson Stig, Skoog Martin 1996-10-19 Snitslat spår genom den svenska konsten Artikeltyp: Recension Avdelning: Kultur Sida: 34
105. Osignerad 1996-10-18 Ord i rätten tid Avdelning: MARGINALEN Sida: 17
106. Lidén Erik 1996-10-18 Museichef medger inblandning i flyttplaner Avdelning: Kultur Sida: 25
107. Artsman Margareta 1996-10-17 Museiflytt på tapeten även förr Avdelning: Kultur Sida: 49
108. Wall Åsa 1996-10-11 Hett i Studio Ett när Ulvskog stod till svars Artikeltyp: Recension Avdelning: Kultur Sida: 25
109. Hallert Kerstin 1996-10-10 För Ulvskog är egna fasoner rätt Artikeltyp: Recension Avdelning: Kultur Sida: 52
110. Hammargren Bitte, Pehrson Lars 1996-10-10 Flyttning försvårar islamisk satsning Artikeltyp: Intervju Avdelning: Kultur Sida: 52
111. Lidén Erik: 1996-10-09 Marita Ulvskog ger inte upp sin idé Avdelning: Kultur Sida: 46
112. Osignerad 1996-10-09 Pressdebatt Avdelning: Ledare Sida: 2
113. Sylvén Sune 1996-10-09 Hade Ulvskog flyttat Blåvitt till Stockholm? Avdelning: SPORT Sida: 49
114. Lönnroth Lars 1996-10-09 Göteborg rätt plats för Ulvskogs världsmuseum Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sid.44
115. Osignerad 1996-10-08 Motstånd kan stoppa museiflytt Avdelning: ETTAN Sida: 1
116. SvD, TT 1996-10-08 Bara s är för museiflytten Avdelning: Kultur Sida: 41
117. Lidén Erik, Karmhed Ingvar 1996-10-08 Ulvskog pressad i debatten om museiflytt Artikeltyp: Intervju Avdelning: Kultur Sida: 41
118. TT, SvD Pressens Bild 1996-10-08 Riksdagen kan stoppa museiflytt Avdelning: Politik Sida: 11
119. Wagner, Ulla 1996-10-08 Museiflytt igen - ett sisyfosarbete Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 40

120. Av: Albinsson Bruhner Göran, Larsson Ask Björn:1996-10-04 Det gives inget utrymme för excentriker i modern politik Avdelning: Ledare Sida: 2
121. Malmqvist Göran, Engström Guje 1996-10-02 Ministerns populistiska museiförslag riskabelt Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 38
122. Scheffer Charlotte 1996-10-02 Mastodontmuseum försvarar kontakten utåt Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 38
123. Wall Åsa 1996-09-27 Museichefer dolde berättigt ursinne Artikeltyp: Recension Avdelning: Kultur Sida: 29
124. Artsman Margareta 1996-09-24 Ulvskog lugnar inte kritikerna Avdelning: Kultur Sida: 45
125. Lidén Erik 1996-09-22 Alternativ till museiflytt utreds Artikeltyp: Intervju Avdelning: Kultur Sida: 37

## 1997

### Aftonbladet

126. Öqvist Per Journalist 1997-03-30 - Jag vill inte dö än Per Öqvist möter Peter Harryson Artikeltyp: Intervju Avdelning: Söndag Sida: 45

### DN

127. Samec Ann-Charlotte 1997-08-15 Ulvskog önskar lägre bokmoms. Ministern mötte väljarna. "Skatt på litteratur bör inte vara högre än på mat" Avdelning: POL Sida: A10 (A6)
128. Bratt Peter 1997-07-22 Människan i ministern: "Maktlös vill jag inte vara". Marita Ulvskog: Det är viktigt för den som har ett politiskt uppdrag att fortsätta vara något av en opinionsbildare : Artikeltyp: intervju Avdelning: POL Sida: A09 (A6)
129. Eneberg Kaa 1997-05-16 KU: Enigt utskott prickar Thage G Peterson. Ulvskog frias för museiflytt. Persons uttalande om "politisk teater" upprör ledamöter Avdelning: POL Sida: A10 (A6)
130. Kjellander Claes Göran 1997-05-16 Signerat/Claes Göran Kjellander: Mogen kritik av moget statsråd Avdelning: Ledare, Artikeltyp Kommentar Sida: A02
131. Eneberg Kaa Datum: 1997-05-15 KU: Enigt kritik mot justitieministern, Freivalds informerade inte EU nämnd Avdelning: POL Sida: A13 (A6)
132. TT 1997-05-14 Museiflytt kan slippa KU-kritik Avdelning: POL Sida: A10 (A6)
133. Jönsson Per 1997-04-29 Moderna öppnar med "sår". Kulturhuvudstadsåret. Minst åtta utställningar i Stockholm 1998 Avdelning: TEA Sida: B07 (A6)
134. Lund Cian 19970426 Ulvskog pressad om museiflytt. Kallad till förhör. Kulturministern fick förklara sig inför konstitutionsutskottet. Avdelning: TEA Sida: B07 (A6)
135. Jigneus Pär-Arne 19970131 DN debatt: "Tidningarna får vara partiska" Korrekt nyhetsförmedling kan mycket väl kombineras med en kamp för bygdens intressen, skriver PO. Artikeltyp: Debatt Avdelning: Deb. Sida: A04 (A6)
136. Söderlund Mikael 19971117 Stockholm Debatt: Borgarråd välkomnar utarmning av kulturlivet" avd. INS artikeltyp Debatt Sida C06
137. Göransson Mattias 19971030 Omöjligt uppdrag i Göteborg Avdelning. Kultur artikeltyp Översikt sid. B01
138. TT 19970925 Här kan ett museum placeras Avdelning TEA sid B04
139. Jonsson Stefan 19970923 I dagens värld är vi alla i minoritet. Forum för Världskultur. Avdelning kul B02
140. Osignerad 19970920 Kultur/Budgeten Avdelning. TEA Sid. B06
141. Löfgren Mikael 970920 Allt är bra och skall så förbli Avdelning Kultur artikeltyp Krönika sid. B01
142. Jönsson Per 19970822 Dansen och bildkonsten från tolv länskonstnärer. Kvalitetssatsning. Fler tjänster inrättas nästan år. Avdelning TEA sid B05
143. Jönsson Per 970822 Gärna Kultur – men först en rejäl byråkrat Avdelning TEA sid B05

## Göteborgs posten

144. Lysander Per 1997-12-11 En kris för staden och dess styrande Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 64
145. Archenholtz Ingmar Klardecken för satsning vid Korsvägen 1997-11-25 Avdelning: Göteborg Sida: 10
146. Archenholtz Ingmar 1997-11-11 "Jämlikt universitet inom sex år" Nye rektorn vill öka samarbetet med skola och näringsliv Artikeltyp: Intervju Avdelning: Göteborg Sida: 11
147. Elam Ingrid 1997-11-06 Artikeltyp: "Lilla Ingrid" såg längre än så Debatt Avdelning: Kultur Sida: 52
148. Amnehäll Jan, Dahlbring Magnus, Isacsson Sven-Erik, Slavik Jan 1997-11-06 Elam bollar med ord och fakta Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 52
149. Byström Gabriel, Dahlstrand Melker 1997-10-30 "Det ska storma" Marita Ulvskog lyfter gärna fram konfliktfrågorna Artikeltyp: Intervju Avdelning: Gränslöst Sida: 55
150. Elam Ingrid 1997-10-19 Världskultur och fina fodal Avdelning: Kultur Sida: 51
151. Osignerad 997-10-13 Nedräkning för nya museet Avdelning: Göteborg Sida: 7
152. Heyman Eva 1997-10-09 Världen får anpassa sig till Korsvägen Avdelning: Göteborg Sida: 9
153. Osignerad 1997-10-03 Världskulturmuseum på ingång Avdelning: Göteborg Sida: 9
154. Osignerad 1997-09-29 Korsvägens framtid Finns det plats för både Kunskapens Hus och det nya Världskulturmuseet vid Korsvägen? Artikeltyp: Ledare Avdelning: Ledare Sida: 2
155. Osignerad 1997-09-28 Artikeltyp: Ledare Krönika Avdelning: Ledare Sida: 2
156. Elam Ingrid 1997-09-20 På kulturfronten intet nytt Avdelning: Kultur Sida: 50
157. Lindström Solveig, Nilsson Vivi-Ann 1997-09-05 Vårt mål är att garantera dramatisk teater Avdelning: Debatt Artikeltyp: Debatt Sida: 4
158. TT Forsman Björn 1997-08-23 Museet kan hamna vid Ullevi Avdelning: Göteborg Sida: 8
159. Osignerad 1997-08-15 Avdelning: Samlat etnografiskt museum Namn Sida: 22
160. Osignerad 1997-07-11 Namntävling för nya museet Avdelning: Göteborg Sida: 7
161. Osignerad 1997-07-06 Avdelning: Förordnad till expert Namn Sida: 20
162. Sahlberg Anders, Thanner Lisa 1997-06-24 Äldsta trävillan kan få stå kvar Avdelning: Göteborg Sida: 8
163. Sahlberg Anders, Lindor Richard 1997-06-12 Korsvägen kan få nya museet Avdelning: Göteborg Sida: 9
164. Osignerad 1997-06-05 Mild men enig kritik mot Thage G Peterson Avdelning: Politik Sida: 35
165. Osignerad 1997-05-23 Pressröster Luddigt om museer Artikeltyp: Ledare Avdelning: Ledare Sida: 2
166. Osignerad 1997-05-20 Sanningskommission Avdelning: Ledare Sida: 2
167. Osignerad 1997-05-14 Ulvskog slipper prickning i KU? Avdelning: Politik Sida: 30
168. Osignerad : 1997-04-26 Låxan av Etnografiska Marita Ulvskog har ett medansvar för den förvirrade debatt som utbröt kring "museiflytten" till Göteborg Artikeltyp: Ledare Avdelning: Ledare Sida: 2
169. Idling Lillemor 1997-04-26 Marita Ulvskog KU-utfrågad om museiflytt Avdelning: Politik Sida: 42
170. Osignerad 1997-03-27 Pineus vill ha svar om museum Avdelning: Göteborg Sida: 6
171. Kristiansson Thomas 1997-02-23 Museiplanerna lever kvar Artikeltyp: Krönika Avdelning: Göteborg Sida: 10
172. Osignerad 1997-02-04 Leder riksantikvarieämbetet Avdelning: Namn Sida: 22

## Helsingborgs Dagblad

173. TT Melsted Lillemor 1997-06-05 Mild kritik mot Thage G Riksdagen var enig om Arbogaaffären Avdelning: Inrikes Sida: 34
174. TT Nilsson Owe 1997-05-16 "En sensationell enighet" Så beskriver Friggebo kritiken mot Peterson Avdelning: Inrikes Sida: 15
175. TT Idling Lillemor 1997-04-26 Avdelning: Ulvskog förnekade planer på museiflytt Inrikes- Sida: 37
176. Osignerad 1997-01-31 Namn för dagen Avdelning: Familjenytt Sida: 19

## Nerikes allehanda

- 177. Osignerad 1997-11-07 Liseberg blir granne med nya Världskulturmuseet Avdelning: Familjenheter Sida: 36
- 178. Osignerad 1997-08-23 Nytt museum kan hamna i klassiska fotbollskarver Avdelning: Radio/TV Sida: 58

## Svenska Dagbladet

- 179. Arnborg Beata 1997-12-17 Chefen för statens historiska museer: "Heller nedläggning än utarmning" Avdelning: Kultur Sida: 15
- 180. Lidén Erik 1997-11-06 Världskulturmuseum tidigast år 2002 Avdelning: Kultur Sida: 15
- 181. SvD 1997-10-06 M som i magnet Avdelning: Ledare Sida: 2
- 182. Arnborg Beata 1997-10-04 Internationell expertis kritiserar förslag om världskulturmuseum Avdelning: Kultur Sida: 17
- 183. Lidén Erik : 1997-10-02 Världskulturmuseet. Fem byggplatser föreslås Avdelning: Kultur Sida: 19
- 184. Erik Lidén, 1997-09-20 Kulturpropositionen 20 miljoner kronor mer 1998 Avdelning: Kultur Sida: 13
- 185. Århem, Kaj Hallgren Sören 1997-09-16 Replik från Kaj Århem. Mästrande om "Världskultur" Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 14
- 186. Luthersson Peter: 1997-09-16 Antropologi jordnära form av schamanism? Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 14
- 187. Luthersson Peter 1997-09-04 Världsmuseum. Detaljer inget för djupa andar Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 14
- 188. Luthersson Peter: 1997-08-27 "Förkastlig, rentav farlig" Avdelning: Kultur Sida: 17
- 189. Artsman Margareta 1997-08-22 Fyra lokalförslag till Världskulturmuseum Avdelning: Kultur Sida: 17
- 190. SvD 1997-08-22 Kulturgigantomani Avdelning: Ledare Sida: 2
- 191. Lidén Erik 1997-08-20 Kulturbudgeten i Göteborg Stadsteatern kan inte räkna med hela anslaget 1998 Avdelning: Kultur Sida: 19
- 192. Arnborg Beata: 1997-08-20 Världskultur behöver sponsorer Avdelning: Kultur Sida: 17
- 193. Arnborg Beata: 1997-08-20 Enastående, inskränkt eller amerikanskt? Avdelning: Kultur Sida: 17
- 194. Westman-Tullus Barbro: 1997-08-20 "Spännande plattform för forskare" Avdelning: Kultur Sida: 17
- 195. Lidén Erik 1997-08-15 Minister gav snabba svar Avdelning: Kultur Sida: 21
- 196. Johan Hakelius 1997-08-15 Fredag 15 augusti Avdelning: Ledare Sida: 2
- 197. Lidén Erik 1997-08-14 A Beslut om museers anslag skjuts upp Avdelning: Kultur Sida: 21
- 198. Westman Tullus Barbro: 1997-08-12 Ett stort och dyrt bygge Avdelning: Kultur Sida: 15
- 199. Artsman Margareta: 1997-08-11 Nybygge kan bli aktuellt Avdelning: Kultur Sida: 15
- 200. SvD 1997-07-14 Rapport om nytt museum Avdelning: Kultur Sida: 13
- 201. Flores Jair Gabriel: 1997-07-07 När får vi del i helheten? Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 12
- 202. SvD 1997-07-05 Bo Samuelsson museiexpert Avdelning: Kultur Sida: 17
- 203. TT 1997-05-14 Ulvskog kan slippa KU-kritik Avdelning: Politik Sida: 15
- 204. Löfvendahl Bo 1997-03-15 Ett gladiatorspel Artikeltyp: Recension Avdelning: Kultur Sida: 35
- 205. Arnborg Beata, Lundberg Malin: 1997-03-12 Världskulturhus blev het potatis Avdelning: Kultur Sida: 43
- 206. Lidén Erik 1997-02-22 Museiutredning utan oppositionens röster Avdelning: Kultur Sida: 45
- 207. Lédel Ralph 1997-02-11 Lumpen politikerupp att bryta Dennispaketet Artikeltyp: Debatt Avdelning: Stockholm Sida: 37
- 208. Svegfors Mats 1997-01-25 Gå på antikvariat, Arbetet Artikeltyp: Debatt Avdelning: Ledare Sida: 2
- 209. SvD 1997-01-31 Rogestam ersätter Johansson Avdelning: Kultur Sida: 23

## 1998

### Aftonbladet

- 210. Peterson Mikael 1998-10-21 Fritt fram Rädde Östasiatiska museet Artikeltyp: Debatt Avdelning: Nyheter Sida: 16
- 211. Andersson Gunder Journalist 1998-10-14 Marita går på i ulVstrumpoma Artikeltyp: Rec. Avdelning: Kultur Sida: 4
- 212. Mattsson Åsa Journalist 1998-09-23 Åsas termometer Artikeltyp: Nyhet Avdelning: kvinna Sida: 2
- 213. Olsson Lena Journalist 1998-09-14 Här ska Göteborgs nya kulturmuseum byggas Artikeltyp: Nyhet Avdelning: Nyheter Sida: 17

### DN

- 214. Lenas Sverker 1998-10-21 Konst från Fjärran stannar i Stockholm Avdelning. TEA sid. B04
- 215. Grandien Bo, Montgomery Henry 1998-08-22 Till Minne Avdelning. Fam. Sid. B072
- 216. Sandberg Peter 1998-12-24 Jag försöker att verka som global historiker Avdelning TEA sid. B04
- 217. Tarschys Rebecca 1998-12-23 Världskulturmuseets chef klar Avdelning. TEA B05
- 218. Tarschys Rebecca 1998-12-19 Sex förslag kvar till nytt Världskulturmuseum. Världskulturmuseet i Göteborg. I Mars bestämmer sig juryn, år 2002 skall det invigas Avdelning. TEA B05
- 219. Rubin Birgitta, Al- Shadidi Saad 1998-12-08 Världens kulturer splittrar Sverige. Riksdagsbeslut idag. Strider in i det sista om statens museer för Världskultur i Göteborg Avdelning kul sid. B01
- 220. Berglund Lars 1998-12-07 Plocka upp konsten ur lärarna. Skilj på konstskatter och etnografi Avdelning kul, artikeltyp debatt sid. B02
- 221. TT 981126 I korthet regeringen Avdelning. POL sid. A11
- 222. Rubin Birgitta 19981111 När det finaste kom från Kina. Ostindiska kompaniet 1731- 1831 Östasiatiska museet visar rokokotidens lyximport Avdelning. KUL sid. B01
- 223. Lenas Sverker 19981021 Bokmässan: Mässa för böcker och några författare. De stora förlagen är tillbaka, men de utländska författarna uteblir från mässan Avdelning. KUL sid. B02
- 224. Rubin Birgitta 19981014 Budgeten: Konstnärer får något större stöd Avdelning. TEA sid. B05
- 225. Persson Göran 19981007 Statsminister Göran Perssons regeringsförklaring Avdelning. POL sid. A10
- 226. Tarschys Rebecka 19980920 Göteborgare vann museitävling Avdelning. TEA sid. B04
- 227. TT 19980911 Klart för Världskulturmuseum Avdelning. TEA sid. B04
- 228. Osignerad 19980729 Göteborgs Avdelning. Ledare artikeltyp Ledare sid. A02
- 229. Sandberg Peter 19980605 Barn tema på årets bokmässa Avdelning. TEA sid. B04
- 230. Ramel Claes 19980510 Repliken: "Nästan oslagbar flummighet" Avdelning. DEB artikeltyp debatt sid. A04
- 231. Tarschys Rebecka 19980407 Göteborg får ett världskulturmuseum Avdelning. TEA sid. B04
- 232. Sandberg Peter 199800311 Universitets- och högskoleguiden: Göteborgs universitet: Allt samlat i centrum Avdelning. TEM sid. A22

### Expressen

- 233. Schottenius Maria 19981027 Kulturens budget på diet Avdelning. KUL sid. 04
- 234. Nilsson Peter O 19981008 Baxa böckerna ända dit. Peter O Nilsson möter (inte) den kulturminister som bråkar med Bonniers och vill flytta museer Avdelning. KUL, artikeltyp intervju sid. 04
- 235. Wilson Carl-Johan, Wigzell Olivia 19980915 Kulturextremisterna Avdelning. KUL, artikeltyp Debatt sid.04
- 236. Osignerad 980912 Dagens... Avdelning. KUL, sid.04



237. Söderlund Mikael 19980915 Allt är sossarnas fel *Avdelning*. KUL, artikeltyp Debatt sid.04  
 238. Vogel Viveka 19980516 Runkar sumpen *Avdelning*. KUL, sid.04

#### GT/Expressen

239. Blomqvist Lise 19981215 Göteborg, tisdag. Ett Museum mitt i Smeten *Avdelning* Nyh, sid. 12  
 240. Osignerad 19981213 Korskulturellt *Avdelning* Ledare artikeltyp Ledare  
 241. Osignerad 19981209 Göteborg vann striden om museet *Avdelning*. Nyh., sid. 06  
 242. Blomqvist Lise 19981208 Göteborg, tisdag. Satsa på Göteborgs verkliga Hjärta *Avdelning*. Nyh., Artikeltyp Krönika, sid. 17  
 243. Nilsson Ingemar 19981119 För dyrt rädda trähuset *Avdelning*. Nyh. sid. 27  
 244. Lindberg Carina 19981119 Göteborg, torsdag. Behöver Göteborg fler ingenjörer? *Avdelning*. Nyh.. artikeltyp krönika sid. 25  
 245. Sax Karl Henrik 19981028 Varför så rädda, stockholmare? *Avdelning*. Ledare sid. 02  
 246. Nylander Ola 19981027 Kultur. Göteborgska hus sticker ut *Avdelning*. KUL sid. 04  
 247. Sax Karl - Henrik 19981012 Satsa på datormuseum *Avdelning*. Ledare sid.02

#### Göteborgs posten

248. Sundström Paula 1998-12-27 Lägg Världskulturmuseet i Rosenlund Artikeltyp: Insändare *Avdelning*: Fria ord Sida:4  
 249. Rogestam Christina 1998-12-27 Korsvägen bästa platsen för världskulturmuseum *Avdelning*: Debatt Sida: 4  
 250. Wirsin Ingrid 1998-12-27 Göteborg behöver en stadsbyggnadsdebatt Artikeltyp: Insändare *Avdelning*: Fria ord Sida: 4  
 251. Bergendahl Berit, Claesson Peter 1998-12-24 Sverige behöver världen Artikeltyp: Profil, Bakgrund, Intervju *avdelning*: Gränslöst Sida: 51  
 252. Byström Gabriel 1998-12-23 Museets styrelse utsedd *avdelning*: Gränslöst Sida: 33  
 253. Osignerad 1998-12-22 Svensson blir chef för nya museet Artikeltyp: Ettapuff *Avdelning*: Ettan Sida: 1  
 254. Byström Gabriel 1998-12-22 Världskulturmuseets chef klar *avdelning*: Gränslöst Sida: 39  
 255. Sahlberg Anders 1998-12-19 Museiförslag ställs ut. Sex förslag återstår i arkitekttävlingen om Världskulturmuseet *avdelning*: Göteborg Sida: 15  
 256. Reinholdsson Ronny, Leissner Jacky 1998-12-19 Omvandling utan diskussion Artikeltyp: Debatt *delning*: Debatt Sida: 4  
 257. Testart Catarina, Hallgren Kent 1998-12-17 Erfaren administratör bygger upp ny myndighet Artikeltyp: Intervju *Avdelning*: Gränslöst Sida: 59  
 258. Osignerad 1998-12-10 Humanister kritiserar Museion *Avdelning*: Göteborg Sida: 8  
 259. Osignerad 1998-12-10 Chef för ny museimyndighet *Avdelning*: Göteborg Sida: 8  
 260. Osignerad 1998-12-10 Plats för museet Dess placering vid Korsvägen är bra både för museet självt och för området. Artikeltyp: Ledare *Avdelning*: Ledare Sida: 2  
 261. Osignerad 1998-12-09 Förresten *avdelning*: Gränslöst Sida: 47  
 262. TT 1998-12-09 Hetsig debatt om världskulturmuseet *Avdelning*: Gränslöst Sida: 47  
 263. Ekstrand Karina, Lindkvist Jonas 1998-12-09 Nu är rivningarna i gång igen Artikeltyp: Debatt Sida: 4  
 264. Karlberg Bo, Flt Pica 1998-12-07 Lägg Världskulturmuseet vid kajen *Avdelning*: Debatt Sida: 4  
 265. Kristiansson Thomas, Leykauff Thore 1998-11-29 Knökat på stan Mycket att välja på en vanlig torsdagkväll Artikeltyp: Krönika *delning*: Göteborg Sida: 10  
 266. TT 1998-11-26 Museers särrart ska tas tillvara *Avdelning*: Gränslöst Sida: 65  
 267. Osignerad 1998-11-25 Två hus rivs på Södra vägen *Avdelning*: Göteborg Sida: 7

268. Samuelsson Helge, Thanner Lisa 1998-11-22 *Senatorn bakom Biskopsgården* Artikeltyp: Familj, Profil Avdelning: Namn Sida: 28
269. Testart Catarina 1998-11-11 *Jakten på museichef trappas upp* Artikeltyp: Intervju delning: Gränslöst Sida: 45
270. Kanmert Johan, Fiala Mike 1998-10-28 *Byggjobbarna saknas i Göteborg* Artikeltyp: Debatt delning: Debatt Sida: 4
271. Ulvskog Marita 1998-10-26 Artikeltyp: Minnenas skatt bevaras Debatt Avdelning: Debatt Sida: 4
272. Johansson Karin, Thanner Lisa 1998-10-24 *Ett glas Kultur, tack* Artikeltyp: Recension Avdelning: Allmänt Sida: 49
273. Torell Kristina 1998-10-21 *Inga museiföremål flyttas till Göteborg* Avdelning: Gränslöst Sida: 49
274. Testart Catarina 1998-10-15 *Röhsska går på knäna "Kommunen täcker inte upp våra behov i sin budget", säger museichefen* Avdelning: Gränslöst Sida: 55
275. Bergendahl Berit 1998-10-07 *Kulturen växer med Messing* Avdelning: Gränslöst Sida: 45
276. Reis Mikael Van 1998-10-07 *Sanning och inkonsekvens* Artikeltyp: Krönika delning: Kultur Sida: 43
277. Olofsson Petter 1998-10-06 *Ny Kultur för arkitektur* Artikeltyp: Ledare, Krönika avdelning: Ledare Sida: 2
278. Kristiansson Thomas 1998-10-06 *Göran brukar tycka att hösten är tung* Avdelning: Göteborg Sida: 7
279. Tunbäck Hanson Monika 1998-10-03 *Ting om Kultur - och ting* Avdelning: Kultur Sida: 50
280. Kristiansson Thomas, Hallgren Kent 1998-09-26 *Liseberg förnyar Stora scenen - och på Södra vägen väntar nya grannar med storstilade planer* Avdelning: Göteborg Sida: 10
281. Brandt Eva, Johansson David 1998-09-18 *Mp kämpar för lokal Kultur* Artikeltyp: Intervju Avdelning: Gränslöst Sida: 45
282. Brandt Eva, Johansson David 1998-09-16 *V vill ge konstnärer bättre villkor* Artikeltyp: Intervju, Bakgrund, Profil Avdelning: Gränslöst Sida: 51
283. Brandt Eva, Johansson David 1998-09-14 *C vill slåss för masskulturen* Artikeltyp: Intervju, Bakgrund, Profil Avdelning: Gränslöst Sida: 37
284. Sahlberg Anders, 1998-09-12 *Wingårdhs vision vann Så här ska Vetenskapscentrum vid Korsvägen se ut* Avdelning: Göteborg Sida: 11
285. Osignerad 1998-09-11 *Regeringsbeslut om nya museet* Avdelning: Göteborg Sida: 7
286. Byström Gabriel, Johansson David 1998-09-11 *Kd sätter baren i centrum* Artikeltyp: Intervju Avdelning: Gränslöst Sida: 45
287. Caldenby Claes 1998-09-09 *Korsvägen utan linje* Artikeltyp: Krönika delning: Kultur Sida: 43
288. Brandt Eva, Johansson David 1998-09-08 *Levande museer hjärtefråga för fp* Artikeltyp: Intervju, Profil delning: Gränslöst Sida: 45
289. Osignerad 1998-09-05 *Byggen för 8 miljarder i stan* Avdelning: Göteborg Sida: 7
290. Byström Gabriel, Håkansson Bo 1998-09-03 *Institutionerna viktigast för m* Avdelning: Gränslöst Sida: 61
291. Berggren Maria, Olsson Björn : 1998-09-02 *Kritik mot trängseln vid Korsvägen* Avdelning: Göteborg Sida: 12
292. Byström Gabriel, Johansson David 1998-09-01 *S vill satsa på de unga* Artikeltyp: Bakgrund, Intervju, Profil Avdelning: Gränslöst Sida: 49
293. Osignerad 1998-08-31 *Husvärn protesterar mot rivning* Avdelning: Göteborg Sida: 8
294. Lomfors Ingrid, Carlberg Anders 1998-08-30 *Svenska medborgare mördades i förintelselägren* Artikeltyp: Debatt delning: Debatt Sida: 4
295. Byström Gabriel 1998-08-27 *"Det finns inget koncept" Kulturchefen bryter tystnaden om Världskulturmuseet* Avdelning: Gränslöst Sida: 63
296. Montgomery Henry, Grandien Bo 1998-08-23 *Philip von Schantz* Artikeltyp: Familj Avdelning: Namn Sida: 28
297. Osignerad 1998-08-13 *Plats för museum - utan innehåll?* Artikeltyp: Ettapuff delning: Ettan Sida: 1
298. Brandt Eva, Sveningsson Ulf 1998-08-13 *Än finns bara ett skelett Om fyra år ska det nya Världskulturmuseet stå klart i Göteborg* Avdelning: Gränslöst Sida: 55
299. Carlberg Anders, Lomfors Ingrid 1998-07-27 *Ge Göteborg ett museum om förintelsen* Artikeltyp: Debatt Av-

- delning: Debatt Sida: 4
300. Kristiansson Thomas, Leykauff Thore 1998-07-27 Ende centerpartisten i kommunfullmäktige är trött på att kämpa ensam Artikeltyp: Profil Avdelning: Göteborg Sida: 7
301. Brandt Eva: 1998-07-22 Tävlning utlyst om nya museet Om Biskopsvillan kan ligga kvar beror på tävlingsförslagen Avdelning: Göteborg Sida: 6
302. Wendt Höjer Maria, Jonson Cicci 1998-07-17 I en röd-blå-grön röra. Folkpartiets visioner ekar allmänt humanistiska toner Avdelning: Kultur Sida: 40
303. Kristiansson Thomas 1998-06-17 Jodå, Härlanda blev Johanssons - för 10 miljoner Artikeltyp: Krönika delning: Göteborg Sida: 13
304. Hermansson Kristina 1998-06-05 Förlagsjättarna återvänder - Bokmässan fortsätter växa Avdelning: Gränslöst Sida: 49
305. Osignerad 1998-05-13 Biskopsvillan flyttas söderut Avdelning: Göteborg Sida: 8
306. Nordin Torgny 1998-05-13 Skall Göteborg bära upp världens Kultur? Artikeltyp: Debattdelning: Kultur Sida: 44
307. Honner Eva : 1998-05-10 Hallå. Avdelning: Namn Sida: 33
308. Nordin Torgny 1998-05-07 Mångkultur är mer än chorizo och kebab Avdelning: Kultur Sida: 61
309. Hansson Torsten 1998-04-28 Här borde världskulturmuseet ligga Artikeltyp: Debatt delning: Debatt Sida: 04
310. Osignerad 1998-04-18 Dessutom Avdelning: Guiden Sida: 52
311. Bergendahl Berit : 1998-04-07 Tävlning om museum vid Korsvägen Avdelning: Gränslöst Sida: 53
312. Osignerad 1998-04-06 delning: "Satsa på Vetenskapscentrum" Göteborg Sida: 9
313. Sundström Bo: 1998-04-06 En kulturell korsbefrukning? Artikeltyp: Insändare delning: Fria ord Sida: 4
314. Tunbäck Hanson Monika 1998-04-03 Flytta debatten från Korsvägen Avdelning: Kultur Sida: 51
315. Osignerad 1998-03-30 5 miljoner till museum Avdelning: Göteborg Sida: 7
316. Edwards Folke : 1998-03-17 Anders Clason blir bra Artikeltyp: Insändare delning: Fria ord Sida: 4
317. Osignerad 1998-03-14 Dessutom Avdelning: Guiden Sida: 48
318. Samuelsson Bo, Nordström Lars 1998-02-03 Läkkötet är gott Förvandlingen - eller krisen - är Göteborgs naturliga tillstånd Artikeltyp: Debattdelning: Kultur Sida: 40
319. Domellöf Maria, Clausson Malin, Sveningson Ulf, Johanson Ulf 1998-01-04 Nöjesstaden alltid på G Avdelning: Nöje Sida: 45

#### Helsingborgs Dagblad

320. Osignerad 1998-12-10 Hoppas på löfte om Lettland Kabelbolag vill ha betalt Regionalpolitik motarbetad Avdelning: Allmänt Sida: 41
321. TT 1998-12-09 Ny debattstrid om världskulturmuseet Avdelning: Sista sidan Del 2- Sida: 40
322. Rosdahl Björn Jönsson Lars-Eric 1998-10-24 Mot ondskan finns inget vaccin Världskulturmuseum trots allt Avdelning: Kultur- Sida: 31
323. Hermansson Olle 1998-09-25 Rubrik saknas Avdelning: Opinion Sida: 2
324. Osignerad 1998-04-15 Regeringen lättar på penningpungen IT. Avdelning: Inrikes- Sida: 9

#### Nerikes allehanda

325. Osignerad 1998-12-10 Klart för Världskulturmuseum Avdelning: Allmänt Sida: 18
326. Tenor Carina 1998-12-10 Etnografiska firade med tårta Avdelning: Allmänt Sida: 18
327. Tenor Carina 1998-12-10 Unik Nora-samling flyttar till Göteborg Avdelning: Allmänt Sida: 18
328. FLT 1998-04-24 "Flyktingar ska aldrig få stanna för gott" Avdelning: Sverige Sida: 6

329. Arnborg Beata 1998-12-27 Kulturpolitik 98 Kulturell jämställdhet kom på skam 1998 Avdelning: Kultur Sida: 25
330. Anna Lena Persson 1998-12-23 Asienkännare chef för världskulturmuseet i Göteborg Avdelning: Kultur Sida: 13
331. TT, SvD 1998-12-10 Fyra museer skall ingå i Världskulturmuseet Avdelning: Kultur Sida: 19
332. Arnborg Beata 1998-12-09 Världskulturmuseet. Ny bundsförvant fick beröm av kulturministern Avdelning: Kultur Sida: 13
333. Björnsell Jan Malmqvist Göran 1998-12-06 Östasiatiska och världskulturen. Mastodontmuseum gagnar ingen Avdelning: Kultur Sida: 14
334. SvD 1998-12-04 Konstakademien vädjar Avdelning: Kultur Sida: 15
335. Granath Olle 1998-11-19 Världskulturmuseet. Konst och arkeologi på fel museum Avdelning: Kultur Sida: 12
336. Lidén Erik, Arnborg Beata 1998-11-18 Museer upprörda över mp:s svek Avdelning: Kultur Sida: 13
337. Ullnert Marie, Artsman Margareta 1998-11-12 "Det råder ingen kulturkris i Göteborg" Avdelning: Kultur Sida: 15
338. Arnborg Beata, Hansson Dan 1998-11-10 Praktshow chefs sked Avdelning: Kultur Sida: 13
339. Lidén Erik 1998-10-29 Mp pressas i museifrågan Avdelning: Kultur Sida: 21
340. Hakelius Johan 1998-10-28 Onsdag 28 oktober! Avdelning: Ledare Sida: 2
341. Lidén Erik 1998-10-28 Museiförslag föll i god jord Avdelning: Kultur Sida: 15
342. Lidén Erik, Arnborg Beata 1998-10-27 Ny allians vill stoppa världskulturmuseet Avdelning: Kultur Sida: 15
343. Arnborg Beata 1998-10-24 Världskultur på bokmässan. Bröllop och hus ämnen för museum Avdelning: Kultur Sida: 17
344. Arnborg Beata 1998-10-23 Museimässan. Störst inte bäst Avdelning: Kultur Sida: 13
345. Artsman Margareta 1998-10-22 Sju damer ansvarar för mesta mäsorna någonsin Avdelning: Kultur Sida: 15
346. Arnborg Beata 1998-10-21 Världskulturmuseet. Omlokalisering men ingen flytt Avdelning: Kultur Sida: 9
347. Arnborg Beata: 1998-10-14 Världskulturprojekt höjer museianslaget Avdelning: Kultur Sida: 13
348. Persson Göran 1998-10-07 Regeringsförklaringen Avdelning: Politik Sida: 9
349. Arnborg Beata Lidén Erik, Samuelsson Marielouise, Engström Guje 1998-09-16 Vilket parti vill göra kulturrevolution? Avdelning: Kultur Sida: 15
350. Henry Montgomery, Bo Grandien 1998-08-26 Dödsfall Philip von Schantz Artikeltyp: Nekrolog Avdelning: Familj Sida: 21
351. Kristina Arnesson 1998-08-17 Värna Östasiatiska museet Artikeltyp: Debatt Avdelning: Brev till redaktören Sida: 14
352. Hans Furuhausen 1998-06-14 replik Vårslös museipolitik kan äventyra Sveriges trovärdighet Avdelning: Kultur Sida: 14
353. Arnborg Beata 1998-06-12 Världsmuseet. Mer kul än Kultur Avdelning: Kultur Sida: 13
354. Artsman Margareta 1998-06-05 I år är alla bokförlag med Avdelning: Kultur Sida: 15
355. Luthersson Peter 1998-05-26 Alla hörde fel Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 14
356. Wegräus, Erik Östasiatiska museet 1998-05-26 Världskulturmuseet Inkorrekta påståenden hade lätt kunnat kontrolleras Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 14
357. Malmqvist Göran 1998-05-26 Större öppenhet i högsta grad önskvärd Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 14
358. Cornelius Erik, Malmqvist Göran 1998-05-18 Den svenska "kulturavssumpen" Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 12
359. Rydén Cajs, Selin Lars-Erik 1998-05-15 Stockholmarna måste äälska sina museer Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 14
360. Arnborg Beata 1998-05-14 Striden fortsätter om Världsmuseets placering Avdelning: Kultur Sida: 21
361. Ulvskog, Marita, SvD 1998-05-04 Kulturpolitik. Detta är sanning detta är lögn Artikeltyp: debatt Avdelning: Ledare Sida: 2

362. SvD 1998-04-29 Megafonmuseet tar form Avdelning: Ledare Sida: 2
363. Cederqvist Nicklas 1998-04-28 Floskler och vansinniga påståenden Avdelning: Kultur Sida: 14
364. Myrdal Jan 1998-04-28 Byråkraterna i Beijing liberalare än Luthersson Avdelning: Kultur Sida: 14
365. Luthersson Peter 1998-04-26 Multikultimuseimyndigheten Vad som helst, bara det är nytt Avdelning: Kultur Sida: 16
366. Lidén Erik 1998-04-23 Museistriden i Göteborg hårdnar Avdelning: Kultur Sida: 15
367. SvD 1998-04-22 Ny chef får tvinga museer att samarbeta Avdelning: Ettan Sida: 1
368. Arnborg Beata 1998-04-22 Nytt förslag tvingar museer att samarbeta Avdelning: Kultur Sida: 15
369. Arnborg Beata 1998-04-15 Vårbudget Regeringen hjälper museer att komma ut på nätet Avdelning: Kultur Sida: 15
370. SvD, Björknäs Peter 1998-04-15 Vårbudget Det betyder budgeten Artikeltyp: Översikt Avdelning Inrikes Sida:6
371. Artsman Margareta 1998-04-08 Världskulturmuseet blir granne med Liseberg Avdelning: Kultur Sida: 19
372. Arnborg Beata Marie Louise Samuelsson, Jurek Holzer 1998-04-03 Ideologisk styrning och olydig Kultur Artikeltyp: Intervju Avdelning: Kultur Sida: 13
373. Rydén Cajsas 1998-02-15 Apropå/Stockholm futurum Museerna borde vara centra för kunskapsutveckling Avdelning: Kultur Sida: 18
374. Berglund Lars 1998-02-09 Marita Ulvskogs Confidencen kulturrevolution Artikeltyp: Debatt Avdelning: Kultur Sida: 12

#### Västerbottens kuriren

375. Larsson Leif, Landfors Per 1998-12-17 Landsortens röst Avdelning: Kultur Sida: 5

## 1999

#### Aftonbladet

376. Söderberg Lars 1999-05-28 Så blir det nya kulturmuseet Artikeltyp: Nyhet Avdelning: Nyheter Sida: 19
377. Beck Ingamaj 1999-02-06 Nu ska museerna återlämna stöldgodset Artikeltyp: Nyhet Avdelning: Kultur Sida: 5

#### Borås Tidning

378. Jakobsson Göran 1999-10-22 Livet vänder för museichefen Sida:24
379. TT 1999-09-21 Gasklockan hotas av rivning Sida:7
380. Karin Wettre (TT) 1999-05-28 Liseberg blir granne med "iskub" Sida: 8
381. Osignerad 1999-04-21 Stort intresse för nya museet Sida: 20
382. TT 1999-03-18 Göteborg Nytt museum vällar debatt Sida: 6

#### Dagens Nyheter

383. Söderling Fredrik 1999-12-10 Världsmusik i skymundan Avdelning Kul Sida: B04
384. Alton Peder 19990604 Arkitektur: En kub för världskulturen. Göteborg får ett nytt museum ritat av arkitekterna Brisac och Gonzales Avdelning Kul Sida: B03
385. Sandberg Peter 1999-05-28 Istämning i Göteborg Avdelning Kul Sida: B02
386. Sandberg Peter 1999-04-16 Ja till rivning avvärjer kris Avdelning Politik Sida: A10
387. Broberg Rolf 1999-04-11 I väntan på Världskulturmuseet Avdelning Non. Sida: A18

388. TT 1999-03-18 Världskulturmuseet i ny debatt Avdelning TEA Sida: B04  
 389. Rubin Birgitta 1999-03-13 Ska Göteborg slå Europa rekord i rivningar Avdelning Kul artikeltyp krönika Sida: B01

#### Expressen

390. Larsson Lisbeth 1999-02-15 Museimani Avdelning Kul Sida: 04

#### GT/Expressen

391. Wångersjö Mats 1999-12-22 Så blir nya korsvägen Avdelning Nyh.. Sida: 10  
 392. Hentschel Camilla 1999-12-17 Hatten av för årets Göteborgare Avdelning Nyh.. Artikeltyp Intervju Sida: 28  
 393. Sax Karl-Henrik 1999-12-10 Göteborg bortglömt igen Avdelning Ledare. artikeltyp Ledare Sida: 02  
 394. Brandt Hans-Jörgen 1999-09-01 Kors, vad det small på korsvägen Avdelning Nyh. Sida: 17  
 395. Lindberg Carina 1999-07-01 Göteborg, torsdag Avdelning Nyh.. artikeltyp krönika Sida: 17  
 396. Wångersjö Mats 1999-05-28 Tunnelbana eller brevkorg. Delade meningar bland Göteborgarna om utseendet på Världskulturmuseet Avdelning Nyh.. Sida: 10  
 397. Bogestad Agneta 1999-05-14 Debatt: var i all världen läggs museet Avdelning Ledare. artikeltyp Debatt Sida: 02  
 398. Wångersjö Mats 1999-04-1-6 Tillplattad. Roxberg och miljöpartiet vek sig direkt när Göran Johansson satte hårt mot hårt Avdelning Nyh.. Sida: 08  
 399. Wångersjö Mats 1999-04-15 Rucklet om kan fälla Göran. Strid mellan S och mp hotar majoriteten Avdelning Nyh.. Sida: 14  
 400. Ekstrand Karin 1999-04-05 Debatt: Ni bestämmer om korsvägen Avdelning Ledare. artikeltyp Debatt Sida: 02  
 401. Wångersjö Mats 1999-03-25 Kommunens förslag bäst! GT:s läsare var helt eniga om hur hamnen skall se ut Avdelning Nyh.. Sida: 25  
 402. Wångersjö Mats 1999-03-25 Få Svar om det nya museet Avdelning Nyh.. Sida: 22  
 403. Sax Karl-Henrik 1999-03-24 Göteborg - en bombad stad? Avdelning Ledare. artikeltyp Ledare Sida:02  
 404. Wångersjö Mats 1999-03-23 Göteborgs nya ansikte. Så vill arkitekter föra ned stadens liv ända till vattnet Avdelning Nyh.. Sida: 20  
 405. Blomqvist Lise 1999-03-02 Skyll inte på parkeringsproblemen Avdelning Nyh.. Artikeltyp krönika Sid.14  
 406. Lindberg Carina 1999-01-28 Göteborg, torsdag. Så kan det gå i vårt Grönköping Avdelning Nyh.. Artikeltyp krönika Sida: 19  
 407. Osignerad 1999-01-18 Ingen rubrik Avdelning Ledare. artikeltyp Ledare sid.02  
 408. Norrman Ingrid 1999-01-18 Månadens föremål. Han avstår från nirvana av medkänsla med oss Avdelning KUL. Sida:04

#### Göteborgs Posten

409. GP 1999-12-24 Knäck politikens alla nötter Vad kommer ni ihåg av det politiska året 1999 Avdelning: Kultur Sida: 2  
 410. Hallberg Jan, Priwin-Palmé Fleur, Thanner Lisa 1999-12-18 Visst få Kultur kosta! Avdelning: Debatt Sida:4  
 411. Ahlstedt Ulf, Reis Mikael Van: 1999-12-18 GPs bild missvisande Artikeltyp Debatt Avdelning: Debatt Sida:4  
 412. Osignerad 1999-11-23 Rivning på gång vid korsvägen Avdelning: Göteborg Sida:53  
 413. Osignerad 1999-11-14 Rivning på gång vid korsvägen Avdelning: Göteborg Sida:53  
 414. Kinberg Ola 1999-11-14 Inte för sent att rädda villorna Artikeltyp insändare Avdelning: Fria ord Sida:4  
 415. Osignerad 1999-11-12 Fem frågor till Thommy Svensson Artikeltyp intervju Avdelning: Gränslöst Sida:49  
 416. Öhlander Bengt 19991111 Nubbens fru fick smaka först avdelning världens gång Sida: 26

417. Osignerad 1999-11-09 Museimark för 25 miljoner avdelning Göteborg Sida: 8
418. Selimovic Jasenko Roos Joakim 1999-10-20 Kulturfientligheten är en myt Artikeltyp debatt avdelning debatt/fria ord Sida:8
419. Osignerad 1999-10-07 Protester mot nya Korsvägen avdelning Göteborg Sida: 8
420. Reinholdsson Ronny 1999-10-06 Hotell förbereds utan program Artikeltyp debatt, avdelning debatt Sida: 4
421. Osignerad 1999-09-29 Oklar flytt av Biskopsvillan avdelning Göteborg Sida: 9
422. Moberger Henrik 1999-09-27 Belastningen vid korsvägen ökar drastiskt Artikeltyp debatt, avdelning debatt Sida: 4
423. Archenholtz Ingmar 1999-09-24 Liseberg drabbas av höjdskräcken Artikeltyp statistik, avdelning Göteborg Sida: 11
424. Wettre Karin 1999-09-21 Rivning väntar gasklockan avdelning Göteborg sid.7
425. Mankert Lennart 1999-09-15 Storhotell främjar miljön avdelning debatt, Artikeltyp debatt sid. 4
426. Osignerad 1999-08-26 Göteborg kan få forum för tolerans Avdelning: Gränslöst Sida:53
427. Reinholdsson Ronny 1999-08-21 Tyst om stadsbyggnadsfrågorna Artikeltyp insändare Avdelning: Fria ord Sida: 4
428. Ledare 1999-08-18 Fler P-platser Artikeltyp Ledare Avdelning: Ledare Sida:2
429. Dahl Jenny, Leykauff Thore 1999-08-18 Fler P-platser i centrum Avdelning: Göteborg Sida:6
430. Brandt Eva, Ekstedt Laila 1999-08-10 Göteborg kan få forum för tolerans Artikeltyp Intervju, Bakgrund Avdelning: Sommar/Gränslöst Sida:23
431. Axelsson-Lindh Lisbeth, Johansson Roger, Wockatz Kerstin, Pedersen Lars Erik 1999-07-02 Katrin Tryggö Avdelning: Namn Artikeltyp Familj Sida:20
432. Tyko 1999-06-02 Vem smälter iskuben? Avdelning: Ledare Artikeltyp Käseri Sida:48
433. Ahlström Crispin 1999-05-29 En mjuk iskub som smälter in Avdelning: Kultur Sida: 8
434. Ahlgren Peter 1999-05-28 Kosmopolitisk trio får skapa världsmuseet Avdelning: Göteborg Sida: 9
435. Osignerad 1999-05-23 Klart men hemligt om museet Avdelning: Göteborg Sida: 6
436. Janson Mikael 1999-05-06 Förena historia och framtid vid Korsvägen Artikeltyp: Insändare Avdelning: Fria Ord Sida:4
437. Osignerad 1999-04-29 Paracus stiftelse kvar ett tag till Avdelning: Göteborg Sida: 9
438. Källström Anders 1999-04-28 Kulturen ett lyft för Korsvägen Artikeltyp: Insändare Avdelning: Fria Ord Sida: 4
439. Kristiansson Thomas 1999-04-16 Rollen som skulle få Johansson att rysa Avdelning: Göteborg Sida: 6
440. Reinholdsson Ronny 1999-04-14 Stadsbilden offras för turism Artikeltyp: Debatt Avdelning: Debatt Sida: 4
441. Björklund Margita, Lindahl Erik 1999-04-09 Den öppna debatten försvann Artikeltyp: Debatt Avdelning: Debatt: Sida:4
442. Gustafsson Agneta 1999-04-07 Låt turisterna upptäcka stan Artikeltyp: Insändare Avdelning: Fria ord: Sida:4
443. Eskilsson Kjell-Ove, Hillinge P G 1999-04-04 Så blir det runt nya Korsvägen Artikeltyp: Debatt Avdelning: Debatt: Sida: 4
444. Tjäder Monica 1999-04-03 Hela Göteborg måste leva Artikeltyp: Insändare Avdelning: Fria Ord:Sida: 4
445. Ahlström Crispin 1999-03-27 Varför så tyst om stadens rum? Avdelning: Kultur: Sida: 58
446. Sydsvik Per 1999-03-26 Museet valde platsen Avdelning: Göteborg:Sida:14
447. Grahn Hinnfors Gunilla 1999-03-24 Öppna museet för sakletarna Avdelning: Kultur: Sida: 45
448. Tunbäck Hanson Monika 1999-03-20 Spelet för gallerierna fortgår Avdelning: Kultur: Sida: 48
449. Hebrand Sofie 1999-03-19 Brådska avgjorde placeringen Världskulturmuseet skulle ligga bredvid Vetenskapscentrum Avdelning: Göteborg: Sida: 12
450. Ahlström Crispin 1999-03-19 Framtidens museum en tom låda? Avdelning: Kultur: Sida: 47
451. Osignerad 1999-03-18 Öppna kort är att föredra Artikeltyp: Ledare Avdelning: Ledare: Sida:2
452. Sydsvik Per 1999-03-18 Förvirring om bygget av världskulturmuseet Avdelning: Göteborg:Sida:8

453. Osignerad 1999-03-09 Kd vill flytta nytt museum Avdelning: Göteborg: Sida: 7
454. Osignerad 1999-03-04 Tvångsinlösen på Södra vägen Avdelning: Göteborg: Sida: 6
455. Sköld Jenny, Ihse Adam 1999-03-04 Aktörer på tvärs mot xxx institutionerna Avdelning: Gränslöst: Sida: 45
456. Bengtsson Monica 1999-03-02 Stormig debatt om museets placering Avdelning: Göteborg: Sida: 7
457. Hjalmarsson Marie 1999-03-01 Tyck till om hotellet Artikeltyp: Insändare Avdelning: Fria ord: Sida: 4
458. Holmdahl Birgitta, Sundberg Magnus, Hallgren Kent, Friberg Anette 1999-02-27 Stråk där människor möts Avdelning: Kultur: Sida: 52
459. Ledare 1999-02-26 Trafikcirkus vid Korsvägen? Artikeltyp: Ledare Avdelning: Ledare: Sida: 2
460. Sahlberg Anders 1999-02-25 Kaos befaras vid Korsvägen Avdelning: Göteborg: Sida: 9
461. Svärdskog Karl Eric, Lindvall Henrik 1999-02-11 Riv inte Södra vägen 52 Avdelning: Fria ord Sida: 4
462. Kylén Katarina, Johansson Robert 1999-02-08 Trafikkaos på Korsvägen Artikeltyp: Debatt Avdelning: Debatt: Sida: 4
463. Osignerad 1999-02-06 Göteborg riskerar få Grävsropa Avdelning: Göteborg Sida: 7
464. Sahlberg Anders, Leykauff Thore 1999-02-05 Inredning stjäls när huset töms Avdelning: Göteborg: Sida: 9
465. Rogestam Christina 1999-01-29 Hansson slår rullarsvingar mot fel håll Artikeltyp: Debatt Avdelning: Debatt: Sida: 4
466. Hellekant Birgitta 1999-01-22 Vem kan gestalta det sköna? Artikeltyp: Insändare: Avdelning: Fria ord: Sida: 4
467. Westin Olle 1999-01-14 Hisingen passar bra för världskulturmuseum Artikeltyp: Insändare Avdelning: Fria Ord Sida: 4
468. Björklund Margita 1999-01-13 Göteborg behöver diskuteras Avdelning: Debatt: Sida: 4
469. Kristiansson Thomas, Alvenby Elisabeth 1999-01-13 Med rum för musik Artikeltyp: Intervju: Avdelning: Göteborg: Sida: 7
470. Osignerad 1999-01-08 Misslyckad arkitektävling Artikeltyp: Insändare: Avdelning: Fria ord Sida: 4
471. Olsson Barbro, Lindkvist Peter 1999-01-07 Med Hisingen i fokus Artikeltyp: Insändare Avdelning: Fria Ord Sida: 4
472. Hansson Torsten 1999-01-07 Rogestams version oriktig Artikeltyp: Debatt: Avdelning: Debatt Sida: 4

#### Helsingborgs Dagblad

473. Wettre Karin (TT) 1999-05-28 Världskulturens hus har tagit form Avdelning: Allmänt: Sida: 41
474. (TT) 1999-03-18 Ny debatt om världskulturmuseet Avdelning: Sista sidan: Del 2: Sida: 40
475. Osignerad 1999-03-05 Vad ska det nya museet heta? Många synpunkter på Museion Avdelning: Helsingborg: Sida: 6
476. Nilsson Christer Tegner Gunnar 1999-02-06 Nya museet borde få Henry Dunkers namn Avdelning: Opinion: Sida: 2
477. Osignerad 1999-01-31 Namnet Museion upptaget Avdelning: Fri Talan: Sida: 3

#### Svenska Dagbladet

478. Hansson Riber 1999-12-21 Nu ere Lucköppning 21/Marita Ulvskog Avdelning: Ledare: Sida: 2
479. Arnborg Beata 1999-10-13 Ett slags museum. Levande tolerans Avdelning: Kultur: Sida: 11
480. Arnborg Beata, Engström Guje 1999-08 -24 Museerna. Är det synd om museibesökarna? Avdelning: Kultur Sida: 11
481. SVD 1999-08 -18 Toleransforum" istället för Förintelsemuseum Avdelning: Kultur Sida: 13
482. Artsman Margareta, Lund Pelle 1999-05-28 Världskulturmuseet. Londonpar vann med iskub Avdelning: Kultur Sida: 19
483. Ångström Anna, Wanhatalo Björn 1999-05-27 Dansens historia får skyltönster i bankpalats Avdelning: Kultur



Sida: 19

484. Osignerad 1999-04-30 Per Käks slutar på Folkens museum Avdelning: Kultur Sida: 25
485. Lidén Erik 1999-03-24 Nytt kulturmagasin ersätter Nike och Centrum Avdelning: Kultur: Sida: 15
486. Artsman Margareta 1999-03-22 Slutstrid om museets plats Avdelning: Kultur: Sida :13
487. Arnborg Beata, Åhlin Christer 1999-03-18 En uppläkt värld i wax Avdelning: Kultur: Sida: 15
488. Myrsten Johan, 1999-03-12 Västsverige väcker intresse i Kina Avdelning: Näringsliv Sida: 29
489. Ludvigsson Bo 1999-02-26 Kritiserad rivstart i Asien Avdelning: Kultur Sida: 13
490. Åsell Yvonne, Arnborg Beata 1999-02-26 Nu behöver vi marknadsföring Avdelning: Kultur: Sida: 13
491. Artsman Margareta 1999-01-11 Museet välkommet - bara inte till Korsvägen Avdelning: Kultur: Sida: 13
492. Gür Thomas 1999-01-22 Fredag 22 januari Avdelning: Ledare: Sida: 2
493. Hallerby Lena 1999-01-21 S-regeringen spökar för nya majoriteten Avdelning: Stockholm: Sida: 8

## LITTERATUR & TIDSKRIFTER

- Abiri Elisabeth, Thörn Håkan (2005), "Global Africa: an introduction" in (red.) Abiri Elisabeth, Thörn Håkan (2005) *Horizons Perspectives on a Global Africa*, Lund: Studentlitteratur
- Adams Ruth (2012) "The V&A, The Destruction of the Country House and the Creation of 'English Heritage'" in *Museum and Society*, Vol. 11 No. 1 March 2013: 1-18
- Adorno Theodor W (1961/1976) "On the Logic of the Social Sciences" in *The Positivist Dispute in German Sociology*, London: Heinemann
- Althusser Louis (1968/1970) "Inledning" i Louis Althusser och Étienne Balibar (1968/1970) *Att läsa kapitalet 1*, Stockholm: Bo Cavefors Bokförlag
- Althusser Louis (1965/1968/1970) "Från Kapitalet till Marx' filosofi" i Louis Althusser och Étienne Balibar (1968/1970) *Att läsa kapitalet 1*, Stockholm: Bo Cavefors Bokförlag
- Altman Dennis (2005) "Aids and the Globalization of Sexuality" in Föllér Maj-Lis, Thörn Håkan (red. 2005) *No Name fever Aids in the Age of Globalization*, Lund: Studentlitteratur
- Anker Leif, Litzell Gunilla, Lundberg Bengt A. (2002) *Världsarv i Sverige*, Stockholm: Riksantikvarieämbetets förl.
- Albano Caterina (2014) "Narrating place: the sense of visiting" in *Museum and Society*, Vol. 12 No. 1 March 2014: 1-13
- Alberti Samuel J.M.M. (2008) "Constructing nature behind glass" in *Museum and Society*, Vol. 6 No. 2 July 2008: 73-97
- Al Moubayed, Samer, (2012) *Bringing the avatar to life: Studies and developments in facial communication for virtual agents and robots*, Stockholm: KTH
- Almgren, Nina (2006) *Kvinnorörelsen och efterkrigsplaneringen: statsfeminism i svensk arbetsmarknadspolitik under och kort efter andra världskriget*, Umeå: Institutionen för historiska studier, Umeå universitet
- Alnebratt Kerstin (2009) *Meningen med genusforskning så som den framträder i forskningspolitiska texter 1970-2000*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis
- Alzén Annika, Hedrén Johan (red.) (1998) *Kulturarvets natur*, Stockholm/Stehag: B. Östlings bokförl. Symposion
- Alzén Annika, Hillström Magdalena (1999) "Inledning" i Alzén Annika, Hillström Magdalena (red. 1999) *Kulturarvet, museerna och forskningen. Rapport från en konferens 13-14 november 1997*, Stockholm: Gidlunds förlag:
- Anderson Benedict (1991/1993) *Den föreställda gemenskapen: reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*, Göteborg: Daidalos
- Anderson Gail (ed. 1998) *Museum Mission Statements: Building a Distinct Identity*, Washington D.C.: American Association of Museums
- Anderson David, Gosselin Viviane (2008) "Private and public memories of Expo 67: a case study of recollections of Montreal's World's Fair, 40 years after the event" in *Museum and Society*, Vol. 6 No. 1 March 2008: 1-16
- Andrén Mats (2005) *Mellan deltagande och uteslutning Det lokala medborgarskapets dilemma*, Hedemora: Gidlunds
- Anshelm Jonas (red.) (1993) *Modernisering och kulturarv: essäer och uppsatser*, Stockholm/Stehag: B. Östlings bokförl.

## Symposion

- Alexander Edward P (1979/1985) *Museums in Motion. An Introduction to the History and Functions of Museums*, Nashville Tennessee USA: American Association for State and Local History
- Arcadius Kerstin (1997) *Museum på Svenska. Länsmuseumerna och Kulturhistorien*, Stockholm: Nordiska Museets förlag
- Armbrecht John (2012) *The Value of Cultural Institutions-Measurement and Description*, Göteborg: Centrum för turism, Företagsekonomiska institutionen, Marknadsföring, Göteborgs universitet
- Augustinus Aurelius (397/2003) *Bekännelser*, Skellefteå: Artos
- Aure Venke (2011) *Kampen om blikket: En longitudinell studie der formidling av kunst til barn og unge danner utgangspunkt for kunstdidaktiske diskursanalyser*, Stockholm: Institutionen för didaktik och pedagogiskt arbete, Stockholms universitet
- Axelsson Bodil (2014) "The Poetics and Politics of the Swedish Model for Contemporary Collecting" in *Museum and Society*, Vol. 12 No. 1 March 2014: 14-28
- Axelsson Cecilia (2009) *En Meningsfull Historia?: Didaktiska perspektiv på historieförmedlande museiutställningar om migration och kulturmöten*, Växjö: Växjö University Press
- Bachtin Michail (1997) "Frågan om Talgenrer" i Haettner Aurelius Eva, Görseius Thomas (red) *Genreteori*, Lund: Studentlitteratur
- Bagnall Gaynor (2003) "Performance and performativity at heritage sites" in *Museum and Society*, Vol. 1 No. 2 July 2003: 87-103
- Baker Janice (2013) "Arcadian modernism and national identity: The 'Murdoch press' and the 1939 Australian Herald 'Exhibition of French and British Contemporary Art'" in *Museum and Society*, Vol. 11 No. 3 November 2013: 219-228
- Baldock Janine (1995) "Science is... at the Birmingham Museum of Science and Industry" in *Public Understanding of Science*, July 1995; vol. 4, 3: pp. 285-298, London: Sage
- Barnes Barry (1981) "On the 'Hows' and 'Whys' of Cultural Change (response to Woolgar)" in *Social Studies of Science* (1981) Vol. 11 No. 4 (nov. 1981) pp 481-498, Sage publications
- Barnett Tony (2005) "HIV/AIDS is not just about HIV/AIDS" in Follér Maj-Lis, Thörn Håkan (eds.) (2005) *No Name fever Aids in the Age of Globalization*, Lund: Studentlitteratur
- Barringer Tim (1998) "The South Kensington Museum and the colonial project" in Tim Barringer, Tom Flynn (eds. 1998) *Colonialism and the Object. Empire, Material Culture and the Museum*, New York: Routledge
- Barringer Tim, Flynn Tom (1998) "Introduction" in Tim Barringer, Tom Flynn (eds. 1998) *Colonialism and the Object. Empire, Material Culture and the Museum*, New York: Routledge
- Barthes Roland (1969/1970) *Mytologier*, Staffanstorps: Bo Cavefors förlag
- Bauman Zygmunt (1989/1991) *Auschwitz och det moderna samhället*, Göteborg: Daidalos
- Bauman Zygmunt (1993/1996) *Postmodern etik*, Göteborg: Daidalos
- Bauman Zygmunt (1998/1999) *Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen*, Göteborg: Daidalos
- Bauman Zygmunt (1999/2000) *På spaning efter politiken*, Göteborg: Daidalos
- Bauman Zygmunt (2004/2005) *Europa – ett oavslutat äventyr*, Göteborg: Daidalos
- Beetlestone John G, Johnson Colin H, Quin Melanie, White Harry (1998) "The Science Center Movement: contexts, practice, next challenges" in *Public Understanding of Science*, January 1998; vol. 7, 1: pp. 5-22, London: Sage
- Beck Ulrich (1986/2000) *Risksamhället. På väg mot en annan modernitet*, Göteborg: Daidalos
- Beck Ulrich (1993/1996) *Att uppfinna det politiska: bidrag till en teori om reflexiv modernisering*, Göteborg: Daidalos
- Beck Ulrich (1997/1998) *Vad innebär globaliseringen?*, Göteborg: Daidalos
- Beck Ulrich (2004/2005) *Den kosmopolitiska blicken. Eller krig är fred*, Göteborg: Daidalos
- Beck Ulrich, Giddens Anthony, Lash Scott (1994) *Reflexive modernization. Politics, tradition and aesthetics in the modern social order*, Cambridge: Polity Press
- Beckman Jenny (1999) *Naturens palats. Nybyggnad, Vetenskap och utställning vid Naturhistoriska riksmuseet*, Stockholm: Atlantis
- Bencard Adam (2014) "Presence in the Museum On metonymies, discontinuity and history without stories"

in *Museum and Society*, Vol. 12 No. 1 March 2014: 29-43

Bengtson, Peter (2014) *The Street Art World* Lund: Almqvist & Wikander Press

Bengtsson, Staffan (2005) *Varför får jag icke följa med dit fram?: Medborgarskapet och den offentliga debatten om dövstumma och blinda 1860–1914*, Linköping: Institutionen för beteendevetenskap, Institutet för handikappvetenskap, Linköpings Universitet

Benhabib Seyla (1992/1994) *Autonomi och gemenskap: Kommunikativ etik, feminism och postmodernism*, Göteborg: Daidalos

Benhabib Seyla (2002/2004) *Jämlikhet och mångfald: Demokrati och medborgarskap i en global tidsålder*, Göteborg: Daidalos

Bennet Tony (1995) *The Birth of the Museum. History, Theory, Politics*, London: Routledge

Bennet Tony (2004) *Pasts Beyond Memory. Evolution, Museums, Colonialism*, London: Routledge

Berger Peter L, Luckmann Thomas (1966/1998) *Kunskapssociologi: hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*, Stockholm: Wahlström & Widstrand,

Berger Peter L (1963/2003) *Invitation till sociologi : ett humanistiskt perspektiv*, Stockholm: Prisma

Bergman, Johan (2010) *Kulturfolk eller folkkultur? : 1968, kulturarbetarna och demokratin*, Umeå: Boréa, 2

Beresford James (2014) "Mind the Gap: Prediction and Performance in Respect to Visitor Numbers at the New Acropolis Museum" in *Museum and Society*, Vol. 12 No. 3 November 2014: 171-190

Berounius Mats (1986) *Den disciplinära maktens organisering: om makt och arbetsorganisation*, Lund: Arkiv

Bersbo, Zara (2011) "Rätt för kvinnan att bli en människa - fullt och helt.": Svenska kvinnors ekonomiska medborgarskap 1921-1971, Växjö, Kalmar: Linnaeus University Press

Binswanger Ludwig (1954/1993) "Dream and Existence" in Kieth Hoeller (ed. 1993) *Dream and Existence* Michel Foucault and Ludwig Binswanger, Humanities Press International: New Jersey

Biricik, Alp (2014) *A Walk on Istiklal Street: Dissident Sexual Geographies, Politics and Citizenship in Istanbul* Linköping: Inst. för Tema Genus, Linköpings universitet

Bischofberger Erwin (1994) *Mäster Eckharts andliga undervisning*, Uppsala: Katolska bokförlaget

Bjurström Per (1992) *Nationalmuseum 1792-1992* Höganäs: Bra Böcker

Blackwell Michael (2005) "HIV/AIDS in Romania" in Follér Maj-Lis, Thörn Håkan (red. 2005) *No Name fever Aids in the Age of Globalization*, Lund: Studentlitteratur

Blanchot Maurice (1986/1987) "Foucault as I Imagine Him" i Michel Foucault, Maurice Blanchot (1987) *Foucault/Blanchot*, New York: Zone

Blanton Robin (2012) *Johann Andreas Stein's 1781 Clavichord and the Construction of Art in Eighteenth-Century Augsburg*, Göteborg: Institutionen för Kultur, estetik och medier, Göteborgs universitet

Bloor, David (1976/1991) *Knowledge and Social Imagery*, Chicago: The University of Chicago Press

Bloor David (1999) "Anti-Latour" (Bloor 1999) in *Studies in History and Philosophy of Science* Vol. 30, No. 1, pp. 81-112, Pergamon-Elsevier

Bohman, Stefan (1997) *Historia, museer och nationalism*, Stockholm: Carlsson

Bolhofner Katelyn L (2013) "Defining and Redefining American Indian Identity: an Examination of the Role of the Museum in Contemporary Ethnogenesis in the United States" in *Museum and Society*, Vol. 11 No. 3 November 2013: 229-241

Bouquet Mary (2000/2004) "Thinking and doing Otherwise. Anthropological theory in Exhibitionary Practice" in Bettina Messias Carbonell (ed. 2004) *Museum Studies. An Anthology of Contexts*, Oxford: Blackwell Publishing

Bourdieu, Pierre (1987) "The historical Genesis of a Pure Aesthetic" in *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Oxford: Blackwell Publishing

Bourdieu Pierre and Wacquant Loïc J. D. (1992) *An invitation to Reflexive sociology*, Chicago: University of Chicago press

Bourdieu Pierre i urval av Broady Donald /Palme Mikael (1993) *Kultursociologiska texter* Stockholm/Stehag: B. Östlings bokförl. Symposion

Bragesjö Fredrik (2004) *Praktiserad reflexivitet. En vetenskapsteoretisk studie av forskningspolitisk forskning och vetenskapssociologi*, Akademisk avhandling i vetenskapsteori Göteborg: Institutionen för Idéhistoria och vetenskapsteori

- Briggs Kate, Nigro Roberto (2008) "Note on the text and translation" in Michel Foucault (1961b/2008) *Introduction to Kant's Anthropology*, Los Angeles: Semiotext(e)
- Brissman Henrik (2010) *Mellan nation och omvärld: debatt i Sverige om vetenskapens organisering och finansiering samt dess internationella och nationella aspekter under 1900-talets första hälft*, Lund: Lunds universitet
- Bud Robert (1995) "Science, meaning and myth in the museum" in *Public Understanding of Science*, January 1995; vol. 4, 1: pp. 1-16, London: Sage
- Burill John, (red. 1987) *Kritisk teori*, Göteborg: Daidalos
- Butler Judith (1995) "Subjection, Resistance, Resignification: Between Freud and Foucault" in Judith Butler (1997) *The psychic Life of Power*, Stanford CA, USA: Stanford University Press
- Butler Judith (1997) "Introduction", in Judith Butler *The psychic Life of Power*, Stanford CA, USA: Stanford University Press
- Butler Judith (2001) "What is Critique? An Essay on Foucault's Virtue" in Sara Salih & Judith Butler (eds. 2004) *The Judith Butler Reader*, Oxford: Blackwell Publishing
- Butler Judith (1987) "Variations on Sex and Gender: Beauvoir, Wittig, Foucault" in Sara Salih & Judith Butler (eds. 2004) *The Judith Butler Reader* Oxford: Blackwell Publishing
- Bydler, Charlotte (2004,) *The Global Art World, Inc.: On the globalization of contemporary art* Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis,
- Bäckström Mattias (2012) *Hjärtats härdar: folkliv, folkmuseer och minnesmärken i Skandinavien, 1808-1907*, Möklinta: Gidlund
- Caldas-Coulthard Carmen, Coulthard Malcolm (1996) "Preface" in Carmen Caldas-Coulthard, Malcolm Coulthard (eds. 1993) *Texts and Practices. Readings In Critical Discourse Analysis* London: Routledge
- Callon, Michel (1986) "Some elements of a Sociology of Translation: Domestication of the Scallops and the Fishermen of St. Brieuc Bay" in Biagioli Mario(ed. 1999) *The Science Studies Reader*, New York: Routledge
- Callon Michel, Law John (1982) "On Interests and Their Transformation: Enrolment and Counter-Enrolment" in *Social Studies of Science*, Vol. 12 #4 (1982)
- Callon Michel, Latour Bruno (1992) "Don't Throw the Baby Out With the Bath School!" in Andrew Pickering (ed. 1992) *Science as Practice and Culture*, Chicago: University of Chicago press
- Cameron Fiona, Kenderdine Sarah (eds. 2007) *Theorizing digital cultural heritage: A critical discourse*, Cambridge, Mass.: MIT Press
- Carbonell Messias Bettina (ed. 2004) *Museum Studies. An Anthology of Contexts*, Oxford: Blackwell Publishing
- Carbonell Messias Bettina (ed. 2012) *Museum Studies. An Anthology of Contexts*, Chichester: Wiley-Blackwell Publishing
- Carlbaum, Sara (2012) *Blir du anställningsbar lille/a vän? : Diskursiva konstruktioner av framtida medborgare i gymnasier reformer 1971-2011*, Umeå: Umeå universitet
- Carlsson, Carl Henrik (2004) *Medborgarskap och diskriminering: Östjudar och andra invandrare i Sverige 1860-1920*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis
- Carlsson, Hanna (2013) *Den nya stadens bibliotek: om teknik, förnuft och känsla i gestaltningen av kunskaps- och upplevelsestadens folkbibliotek*, Lund: Lunds Universitet
- Carlsson, Kristina, (2007) *Var går gränsen?: arkeologiska uttryck för religiösa och politiska aktörer i nuvarande Västsverige under perioden 1000-1300*, Uddevalla : Bohusläns museums förlag
- Carlsson, Lena, (2006) *Medborgarskap som demokratins praktiska uttryck i skolan: diskursiva konstruktioner av gymnasieskolans elever som medborgare*, Växjö: Växjö University Press
- Cassel Monica (2001) *Museipädagogik Konsten att visa en utställning*, Lund: Studentlitteratur
- Chametzky Peter (2008) "Not what we expected: the Jewish Museum Berlin in practice" in *Museum and Society*, Vol. 6 No. 3 November 2008 216-245
- Chan Leon K., Donovan Raymond (2005) "South-East Asian HIV/AIDS. Dangerous Bodies and public moralities" in Follér Maj-Lis, Thörn Håkan (red. 2005) *No Name fever Aids in the Age of Globalization*, Lund: Studentlitteratur
- Chaplin Simon (2008) "Nature dissected, or dissection naturalized? The case of John Hunter's museum" in *Museum and Society*, Vol. 6 No. 2 July 2008: 135-151
- Chouliaraki Lilie, Fairclough Norman (1999) *Discourse in late modernity: rethinking critical discourse analysis*,

Edinburgh: Edinburgh Univ. Press

Collins Harry M (1983) *An Empirical Relativist Programme in the Sociology of Scientific Knowledge* in Karin Knorr-Cetina, Michael Mulkey (eds 1983) *Science Observed*, Beverly Hills: Sage

Collins Harry M (1985/1992) *Changing Order. Replication and Induction in Scientific practice*, Chicago: University of Chicago press

Collins Harry M, Yearly Steven (1992) "Epistemological Chicken" in Andrew Pickering (ed. 1992) *Science as practice and culture*, Chicago: University of Chicago press

Collins Harry M (1995) "Science studies and Machine Intelligence" in S. Jasanoff et al. (eds.), *Handbook of Science and Technology*, Studies Thousand Oaks, Calif. Sage

Collins Harry M (1998) "Socialness and the Undersocialized Conception of Society" in *Science, Technology, & Human Values* Vol. 23 No. 4 Autumn 1998: 294-516: Sage Publications

Comte Auguste (1844/1979) *Om Positivismen*, Göteborg: Korpen

Corsanes Gerard (2005) "Issues in heritage, museums and galleries" in Gerard Corsane (ed. 2005) *Heritage Museums and Galleries. An Introductory Reader*, London: Routledge

Cossons Neil (1991) "Class, Culture and Collections" i Kavanagh Gaynor (ed.) *The museums Profession: Internal and External Relations*, Leicester: Leicester University Press

Crawford, David, (2009) *Art and the Real-time Archive: Relocation, Remix, Response*, Göteborg: Högskolan för fotografi, Göteborgs universitet

Creutz, Kristina (2003) *Tension and tradition : a study of late Iron Age spearheads around the Baltic Sea*, Stockholm: Stockholms universitet

Dahlgren Peter (1995) *Television and the public sphere. Citizenship, Democracy and the media*, London: Sage

Dahlöf Mats (1999) *Språklig betydelse. En introduktion till semantik och pragmatik*, Lund: Studentlitteratur

Danielsson Eva (2008) *Different images of science - a study of how science is constituted in exhibitions*, Malmö: Malmö Högskola, Lärarhögskolan

Dankl Kathrina, Mimica Tena, Nieradzki Lukasz, Schneider Karin, Timm Elisabeth (2013) "Fault lines of participation: An ethnography translated into an exhibition on family and kinship" in *Museum and Society*, Vol. 11 No. 1 March 2013: 82-99

de Uriarte John, Biggs Melissa (2013) "Wag(er)ing Histories, Staking Territories: Exhibiting Sovereignty in Native America" in *Museum and Society*, Vol. 11 No. 2 July 2013: 122-157

Defert Daniel, Ewald Francois, Gros Frédéric (2007) "Introduction" in Michel Foucault (1961b/2008) *Introduction to Kant's Anthropology*, Los Angeles: Semiotext(e)

Deleuze Gilles (1962/2003) *Nietzsche och filosofin*, Göteborg: Daidalos

Deleuze Gilles (1963/2003) *Kant's critical philosophy: the doctrine of the faculties*, Minneapolis: University of Minnesota press

Deleuze Gilles (1968a/1994) *Difference and repetition*, London: Athlone

Deleuze Gilles (1968b/1990) *Expressionism in Philosophy: Spinoza*, New York: Zone Books

Deleuze Gilles (1988a/1990) *Foucault*, Stockholm/Stehag: B. Östlings bokförl. Symposion

Deleuze Gilles (1988b/2004) *Vacket: Leibniz & barocken*, Göteborg: Glänta

Deleuze Gilles (1989/1992) "What is a dispositif" in Francois Ewald (ed. 1989/1992) *Michel Foucault: Philosopher*, London: Routledge

Deleuze Gilles (1994b/1997) "Desire and Pleasure", in Arnold I. Davidson (ed. 1997) *Foucault and His Interlocutors*, Chicago: The University of Chicago Press

Deleuze Gilles, Guattari Félix (1980/2007) *A Thousand Plateaus*, London: Continuum

Delicado Ana (2009) "Scientific controversies in museums: notes from a semi-peripheral country" in *Public Understanding of Science*, November 2009; vol. 18, 6: pp. 759-767, London: Sage

den Tex, Robert-Jan (2011) *Patterns and Processes of Evolution in Sundaland*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis

Derrida Jacques (1966/1986) "Structure, Sign and Play in the Discourse Of the Human Science" in *Critical Theory Since 1965*, Hazard Adams, Leroy Searle (eds), Tallahassee: Florida State University Press

Dicks Bella (2003) "Heritage, Governance and Marketization: a Case-study from Wales" in *Museum and Society*, Vol. 1 No. 1 march 2003: 30-44

- Dijk van, Teun A, (1985a) "Introduction: Discourse Analysis as a New Cross- Discipline" in Teun A van Dijk ( ed. 1985a) *Handbook of Discourse Analysis. Volume 1 Disciplines of Discourse* Orlando (Florida USA): Academic Press
- Dijk van, Teun A, (1985b) "Semantic Discourse Analysis" in Teun A van Dijk (ed. 1985b) *Handbook of Discourse Analysis. Volume 2 Disciplines of Discourse*, Orlando (Florida USA): Academic Press
- Dijk van, Teun A, (1985c) "Introduction: The role of Discourse Analysis in society" in Teun A, van Dijk (ed. 1985C), *Handbook of Discourse Analysis. Volume 4 Discourse Analysis in Society*, Orlando (Florida USA): Academic Press
- Dijk van, Teun A, (1999a) "The Study of Discourse" in Teun A van Dijk (ed. 1999a) *Discourse As structure And Process. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Volume 1*, London: Sage
- Dijk van, Teun A, (1999b) "Discourse as Interaction" in Society" in Teun A, van Dijk (ed. 1999b) *Discourse As Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Volume 2*, pp1-37, London: Sage
- Dirar Uoldelul Chelati (2005) "Migration in the horn: Colonial and postcolonial perspectives" in Abiri Elisabeth ,Thörn Håkan (red. 2005) *Horizons Perspectives on a Global Africa*, Lund: Studentlitteratur
- Dokoohaki, Nima (2013) *Trust-Based User Profiling*, Stockholm: KTH
- Droppe Daniel (2010) *Konstitueringen av ett vetenskapligt objekt: Exemplet - det manliga klimakteriet*, Umeå: Umeå universitet
- Durkheim Émile (1895/1978) *Sociologins metodregler*, Göteborg: Korpen
- Durkheim Émile (1897/2001) *Självmordet*, Lund: Argos
- Durkheim Émile (1912/1995) *The Elementary forms of Religious Life*, New York: Free Press
- Eagleton Terry (2000/2001) *En Essä om kultur*, Göteborg: Daidalos
- Eckhart Mäster (12-1300-tal/1987) *Medeltida mystik, Skellefteå*: Artos
- Edberg Rune (2005) *Vikingaskeppet Ormen Friskes undergång: Ett drama i det kalla krigets skugga*, Huddinge: Rune Edberg
- Edson Gary(ed. 1997) *Museum Ethics*, London: Routledge
- Edwards Elizabeth, Mead Matt (2008) "Absent Histories and Absent Images: Photographs, Museums and the Colonial Past" in *Museum and Society*, Vol. 11 No. 1 March 2013: 19-38
- Ehn Billy, Löfgren Orvar (1996) *Vardagslivets Etnologi Reflektioner kring en kulturvetenskap* Stockholm: Natur och kultur
- Egerö Bertil (2005) "HIV/AIDS – globalization and polarization" in Maj-Lis Follér, Håkan Thörn (red. 2005) *No Name fever Aids in the Age of Globalization*, Lund: Studentlitteratur
- Eklund Magnus (2007) *Adoption of the Innovation System Concept in Sweden*, Uppsala: Uppsala universitet
- Ekström Anders (1994) *Den utställda världen: Stockholmsutställningen 1897 och 1800-talets världsutställningar*, Stockholm: Nordiska museet
- Ekström Anders (2006) "Det vertikala arkivet. Om översiktsmedier och historiska svindelkänslor" i Anders Ekström, Solveig Jülich, Pelle Snickars (red. 2006) *1897: Mediehistorier kring Stockholmsutställningen*, Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv
- Ekström Anders (2008) "Kulturhistorisk medieforskning: Fyra spår" i Solveig Jülich, Patrik Lundell, Pelle Snickars (red. 2008) *Mediernas Kulturhistoria*, Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv
- Ekström Anders, Jülich Solveig, Snickars Pelle (2006) "Inledning: I mediearkivet" i Anders Ekström, Solveig Jülich, Pelle Snickars (red. 2006) *1897: Mediehistorier kring Stockholmsutställningen*, Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv
- Ellis Rebecca (2008) "Rethinking the value of biological specimens: laboratories, museums and the Barcoding of Life Initiative in in *Museum and Society*, Vol. 6 No. 2 July 2008: 172-191
- Elovaara, Pirjo, (2004) *Angels in unstable sociomaterial relations: stories of information technology*, Karlskrona: Division of Technoscience Studies, Blekinge Institute of Technology
- Elzinga Aant (1988) "Bernalism, Comitern and the Science of Science: Critical Science Movements Then and Now" in Andrew Jamison (1988 ed.) *From Research to Social Intelligence. Essays For Stevan Dedjer*, London: The Macmillan Press Ltd.
- Elzinga Aant (1997) "The science-society contract in historical transformations: With special reference to "epistemic" drift" in *Social Science Information* 1997 36(3) pp. 411-445, London: Sage Publications
- Endersby Jim (1997) "The evolving museum" in *Public Understanding of Science*, April 1997; vol. 6, 2: pp. 185-206, London: Sage
- Ek Ann-Charlotte (2005) "Perilous Silence and discriminating visibility. On absent and present representation

- of HIV-positive Individuals in South African Press 1998 – 2003” in Follér Maj-Lis Follér, Håkan Thörn (red. 2005) *No Name fever Aids in the Age of Globalization*, Lund: Studentlitteratur
- Epstein Steven (2005) ”AIDS activism and state policies in the United States” in Maj-Lis Follér, Håkan Thörn (red. 2005) *No Name fever Aids in the Age of Globalization*, Lund: Studentlitteratur
- Erixon Sigurd (1938) *Svenskt folkliv. Några kapitel svensk folklivsforskning med belysning av dess arbetsuppgifter och metoder*, Uppsala: J. A. Lindblads Förlag
- Falchetti Elisabetta, Caravita Silvia, Sperduti Alessandra (2007) ”What do laypersons want to know from scientists? An analysis of a dialogue between scientists and laypersons on the web site Scienzaonline” in *Public Understanding of Science*, October 2007; vol. 16, 4: pp. 489-506, London: Sage
- Falk John H., Dierking Lynn (1992) *The museum Experience*, Washington: Whalesback Books
- Faubion James D. (1998) ”Introduction” in James D. Faubion (ed. 1998) *Essential works of Michel Foucault 1954 – 1984*, vol. 2: *Aesthetics, Method and Epistemology*, New York: The New Press
- Faubion James D. (2004) ”General Introduction” in in Michel Foucault (1963b/2004) *Death and the Labyrinth The World of Raymond Roussel*, London: Continuum
- Fairclough Norman (1992) *Discourse and social change*, Cambridge: Polity
- Fairclough Norman (1995) *Media Discourse*, London: Edward Arnold
- Fairclough Norman (2003) *Analysing Discourse. Textual analysis for social research*, London: Routledge
- Fernández, Christian (2005) *Medborgarskap efter nationalstaten? Ett konstruktivt förslag.* Lund: Lund Political Studies
- Fitzgerald Lawrence, Webb Pauline ”Vivent les differences: identifying audiences for a museum exhibition” (1994) in *Public Understanding of Science*, July 1994; vol. 3, 3: pp. 277-290, London: Sage
- Fleck Ludwig (1935/1997) *Uppkomsten och utvecklingen av ett vetenskapligt Faktum. Inledningen till läran om tankestil och tankekollektiv*, Stockholm/Stehag: Symposium
- Fleischer, Rasmus (2012) *Musikens politiska ekonomi : lagstiftningen, ljudmedierna och försvaret av den levande musiken, 1925-2000* Stockholm: Ink bokförlag
- Follér Maj-Lis (2005) ”Civil Society and HIV/AIDS in Brazil. The Emergence of an Aids policy” i Maj-Lis Follér, Håkan Thörn (red. 2005) *No Name fever Aids in the Age of Globalization*, Lund: Studentlitteratur
- Follér Maj-Lis, Thörn Håkan (2005) ”AIDS in the age of globalization – an introduction” i Maj-Lis Follér, Håkan Thörn (red. 2005) *No Name fever Aids in the Age of Globalization*, Lund: Studentlitteratur
- Fontana Alessandro, Bertani Mauro (1997/2008) ”Föreläsningarna satta i sitt sammanhang” i Michel Foucault (1976/2008) *”Samhället måste försvaras” Collège de France 1975/1976 (jan-mars 1976)*, Hägersten: Tankekraft Förlag
- Fosmo Talleraas Lise Emilie (2009) *Et uregjerlig mangfold?: Lokale og regionale museer som saksfelt i norsk kulturpolitikk 1900 – cirka 1970*, Umeå: Umeå universitet
- Foucault Michel (1954/1993) ”Dream, Imagination and Existence” in Kieth Hoeller (ed. 1993) *Dream and Existence Michel Foucault and Ludwig Binswanger*, Humanities Press International: New Jersey
- Foucault Michel (1961a[1972]/2006) *History of Madness*, London: Routledge
- Foucault Michel (1961b/2008) *Introduction to Kant's Anthropology*, Los Angeles: Semiotext(e)
- Foucault Michel (1963a/1994) *The Birth of the Clinic. An archaeology of Medical Perception*, New York: Vintage Books
- Foucault Michel (1963b/2004) *Death and the Labyrinth The World of Raymond Roussel*, London: Continuum
- Foucault Michel (1964/2001) *Vansinnets historia under den klassiska epoken*, Lund: Arkiv (en svensk översättning av en avsevärt förkortad version av avhandlingen (jfr 1961a/2006) från 1964).
- Foucault Michel (1966/2002) *The Order of Things. An Archaeology of the Human Sciences*, New York: Vintage Books
- Foucault Michel (1966b/1987) ”Maurice Blanchot The Thought From the Outside” in Foucault Michel, Maurice Blanchot (1987) *Foucault/Blanchot*, New York: Zone
- Foucault Michel (1969/2002) *Vetandets arkeologi*, Lund: Arkiv
- Foucault Michel 1969b/1997 ”Candidacy Presentation: College de France, 1969” in Paul Rabinow (ed. 1997) *Essential works of Michel Foucault 1954 – 1984*, vol. 1: *Ethics Subjectivity and Truth*, New York: The New Press
- Foucault Michel (1971/1993) *Diskursens ordning*, Stockholm/Stehag: Symposium
- Foucault Michel (1970-71/2013) *The Will to Know: Lectures at Collège de France 1970/1971 (december 1970.– mars 1971)*, New York: Palgrave Macmillan

- Foucault Michel (1973-74/2006) *Psychiatric Power: Lectures at Collège de France 1973/1974* (november 1973.– februari 1974), New York: Palgrave Macmillan
- Foucault Michel (1974/2001) *Övervakning och straff*, Lund: Arkiv
- Foucault Michel (1975/2003) *Abnormal: Lectures at Collège de France 1974/1975* (jan. - mars 1975), London Verso
- Foucault Michel (1976/2008) "Samhället måste försvaras" *Collège de France 1975/1976* (jan-mars 1976), Hägersten: Tankekraft Förlag
- Foucault, Michel (1976/2002a) *Viljan att veta. Sexualitetens historia band 1*, Göteborg: Daidalos
- Foucault Michel (1978/2006) *Security, Territory, Population: Lectures at Collège de France 1977/1978* (jan. - april 1978), New York: Palgrave Macmillan
- Foucault Michel (1979/2008) *Birth of Biopolitics: Lectures at Collège de France 1978/1979* (jan. - april 1979), New York: Palgrave Macmillan
- Foucault Michel (1980/1997) "On the Government of the Living: Course summary Collège de France 1979/1980" in Paul Rabinow (ed. 1997) *Essential works of Michel Foucault 1954 – 1984*, vol. 1: *Ethics Subjectivity and Truth*, New York: The New Press
- Foucault Michel (1980a/2007a) "Subjectivity and Truth" (Lecture at Dartmouth College Nov. 24 1980) in Sylvère Lotringer (ed. 2007) *The Politics of Truth: Michel Foucault*, Los Angeles: Semiotext(e)
- Foucault Michel (1980b/2007b) "Christianity and Confession" (Lecture at Dartmouth College Nov. 17 1980) in Sylvère Lotringer (ed. 2007) *The Politics of Truth: Michel Foucault*, Los Angeles: Semiotext(e)
- Foucault Michel (1981/1997) "On Subjectivity and Truth: Course Summary Collège de France 1980/1981" in Paul Rabinow (ed. 1997) *Essential works of Michel Foucault 1954 – 1984*, vol. 1: *Ethics Subjectivity and Truth*, New York: The New Press
- Foucault Michel (1982/2005) *Hermeneutics of the subject: Lectures at Collège de France 1981/1982* (jan.– mars 1982), New York: Palgrave Macmillan
- Foucault, Michel (1982a/1988) "Technologies of the Self" in Luther H Martin, Huck Gutman, Patrick H. Hutton (eds. 1988) *Technologies of the self. A seminar with Michel Foucault*, Amherst USA: The University of Massachusetts Press
- Foucault, Michel (1982b/1988) "The political Technology of individuals" in Luther H Martin, Huck Gutman, Patrick H. Hutton (eds. 1988) *Technologies of the self. A seminar with Michel Foucault*, Amherst USA: The University of Massachusetts Press
- Foucault, Michel (1982c/1983) "Afterword by Michel Foucault: The Subject and Power" in Hubert L. Dreyfus, Paul Rabinow (eds. 1983) *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*, Chicago: The University of Chicago Press
- Foucault Michel (1983/2010) *The Government of self and others: Lectures at Collège de France 1982/1983* (jan.– mars 1983), New York: Palgrave Macmillan
- Foucault, Michel (1983a) "Afterword (1983): On the Genealogy of Ethics: An Overview of Work in Progress" in Hubert L. Dreyfus, Paul Rabinow (eds. 1983) *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*, Chicago: The University of Chicago Press
- Foucault Michel (1984/1989) "Upplysningen, revolutionen och framstegets möjlighet" i Brutus Östling (red. 1989) *Vad är upplysning? Kant, Foucault Habermas Mendelsshon Heidegren, Stockholm/Stehag: Symposion*
- Foucault, Michel (1984a/2002b) *Njutningarnas bruk. Sexualitetens historia band 2*, Göteborg: Daidalos
- Foucault, Michel (1984b/2002c) *Omsorgen om sig. Sexualitetens historia band 3*, Göteborg: Daidalos
- Foucault, Michel (1984c/1997) "Preface to The History of Sexuality, Volume Two" in Paul Rabinow (ed. 1997) *Essential works of Michel Foucault 1954 – 1984*, vol. 1: *Ethics Subjectivity and Truth*, New York: The New Press
- Foucault Michel (1984d/2007) "What is Enlightenment?" in Sylvère Lotringer (ed. 2007) *The Politics of Truth: Michel Foucault*, Los Angeles: Semiotext(e)
- Foucault Michel, Bellour Raymond (1966/1998) "The Order of Things" in James D. Faubion (ed. 1998) *Essential Works of Michel Foucault 1954 – 1984*, vol. 2: *Aesthetics, Method and Epistemology*, New York: The New Press
- Foucault Michel, Bellour Raymond (1967/1989) "The Discourse of History" in Sylvère Lotringer (ed. 1989) *Foucault Live*, Los Angeles: Semiotext(e)
- Foucault Michel, Bellour Raymond (1967a/1998) "On the ways of Writing History" in James D. Faubion (ed. 1998) *Essential Works of Michel Foucault 1954 – 1984*, vol. 2: *Aesthetics, Method and Epistemology*, New York: The



New Press

- Foucault Michel, Palmier Jean-Michel (1969/1989) "The Birth of A World" i Sylvere Lotringer (ed. 1989) *Foucault Live*, Los Angeles: Semiotext(e)
- Foucault, Michel, Brochier J.J. (1975/1980) "Prison Talks" i Colin Gordon (ed. 1980) *Power/knowledge. Selected Interviews & Other Writings 1972-1977* By Michel Foucault, New York: Pantheon
- Foucault, Michel, Fontana Alessandro, Pasquino Pasquale (1976/1980) "Truth and Power" in Colin Gordon (ed. 1980) *Power/knowledge. Selected Interviews & Other Writings 1972-1977* By Michel Foucault, New York: Pantheon
- Foucault Michel, Grosrichard Alain, Wajeman Gerard et.al.(1977/1980) "The Confession of the Flesh" in Colin Gordon (ed. 1980) *Power/knowledge. Selected Interviews & Other Writings 1972-1977* By Michel Foucault, New York: Pantheon
- Foucault Michel et. al. (1977/1991) "Questions of Method", in Graham Burchell, Colin Gordon, Peter Miller (eds. 1991) *The Foucault Effect. Studies in Governmentality*, Chicago: The University of Chicago Press
- Foucault Michel, Boncenne Pierre (1978/1990) "On Power" in Lawrence D Kritzman (ed. 1988/1990) *Michel Foucault Politics Philosophy Culture*, London: Routledge
- Foucault Michel et.al. (1978/2007) "What is Critique?" in Sylvere Lotringer (ed. 2007) *The Politics of Truth: Michel Foucault*, Los Angeles: Semiotext(e)
- Foucault Michel, Berten André (1981/2007) "What Our Present is" in Sylvere Lotringer (ed. 2007), *The Politics of Truth: Michel Foucault*, Los Angeles: Semiotext(e)
- Foucault, Michel, Martin Rux (1982/1988) "Truth Power Self: An interview with Michel Foucault October 25, 1982" in Luther H Martin, Huck Gutman, Patrick H. Hutton (eds. 1988) *Technologies of the self. A seminar with Michel Foucault*, Amherst USA: The University of Massachusetts Press
- Foucault, Michel, Riggins Steven (1983/1990) "The Minimalist Self" in Lawrence D Kritzman (ed. 1988/1990) *Michel Foucault Politics Philosophy Culture*, London: Routledge
- Foucault, Michel, Ruas Charles (1983a/2004) "An Interview with Michel Foucault" in Michel Foucault (1963b/2004) *Death and the Labyrinth The World of Raymond Roussel*, London: Continuum
- Foucault Michel, Becker H, Fornet-Betancourt R, Gomez-Müller A (1984, 20 jan./1997) "The Ethics of the Concern of the Self as a Practice of Freedom" in Paul Rabinow (ed. 1997) *Essential works of Michel Foucault 1954 – 1984*, vol. 1: *Ethics Subjectivity and Truth*, New York: The New Press
- Foucault, Michel, Ewald Françoise (1984 maj/1990) "The Concern For Truth" in Lawrence D Kritzman (ed. 1988/1990) *Michel Foucault Politics Philosophy Culture* London: Routledge
- Foucault Michel, Rabinow Paul (1984, maj/1997) "Polemics, Politics and Problematizations: An Interview with Michel Foucault" in Paul Rabinow (ed. 1997) *Essential works of Michel Foucault 1954 – 1984*, vol. 1: *Ethics Subjectivity and Truth* New York: The New Press
- Foucault, Michel, Barbadette, Scala André (1984 d jun./1990) "The Return To Morality" in Lawrence D Kritzman (ed. 1988/1990) *Michel Foucault Politics Philosophy Culture*, London: Routledge
- Foucault Michel, Ewald Francois (1984/1998) "Maurice Florence: Foucault" in James D. Faubion (ed. 1998) *Essential works of Michel Foucault 1954 – 1984*, vol. 2: *Aesthetics, Method and Epistemology*, New York: The New Press
- Foucault, Michel, Fontana Alessandro (1984 25 april/1990) "An Aesthetics of Existence" in Lawrence D Kritzman (ed. 1988/1990) *Michel Foucault Politics Philosophy Culture*, London: Routledge
- Fowler Roger (1996) "On critical linguistics" in Carmen Caldas-Coulthard, Malcolm Coulthard (eds.1996) *Texts and Practices. Readings In Critical Discourse Analysis*, London: Routledge
- Fox Keller, Evelyn (1995) *Refiguring Life. Metaphors of Twentieth – Century Biology*, New York: Columbia University Press
- Fransson Jonas (2014) *Navigation, findability and the usage of cultural heritage on the web: an exploratory study*, Köpenhamn: Royal School of Library and Information Science, University of Copenhagen
- Franzén Anders (2008) *Skiftenas skede: laga skiftets handlingar som källmaterial för byggnadshistoriska studier med exempel från Småland 1828-1927*, Jönköping: Jönköpings läns museum
- Frege Gottlob (1892/1995) "Om mening och betydelse" i Gottlob Frege. *Skrifter i urval* (1995), Stockholm Thales
- Frege Gottlob (1897/1995) "Logik" i Gottlob Frege. *Skrifter i urval* (1995), Stockholm Thales
- Frege Gottlob (1918a/1995) "Tanken" i Gottlob Frege. *Skrifter i urval* (1995), Stockholm Thales

- Frege Gottlob (1918b/1995) "Negationen" i Gottlob Frege. Skrifter i urval (1995), Stockholm Thales
- Fridholm, Tobias (2010) *Working Together: Exploring Relational Tensions in Swedish Academia*, Uppsala: Uppsala universitet
- Frihammar Mattias (2010) *Ur svenska hjärtans djup: Reproduktion av samtida monarki*, Stockholm: Carlssons
- Frykman Jonas, Löfgren Orvar (1979) *Den kultiverade människan*, Malmö: Gleerups Förlag
- Fujimura Joan H (1992) "Crafting Science Standardized Packages, Boundary Objects, and 'Translations'" in Andrew Pickering (ed. 1992) *Science as Practice and Culture*, Chicago: The University of Chicago Press
- Gadamer Hans-Georg (1960/1997) "Konst och sanning" i *Sanning och Metod*, Göteborg: Daidalos
- Galani Areti, Moschovi Alexandra (2013) "Other People's Stories: Bringing Public-Generated Photography into the Contemporary Art Museum" in *Museum and Society*, Vol. 11 No. 2 July 2013: 172-184
- Geijer Mia (2007) *Makten över monumenten: restaurering av Vasaslott 1850-2000*, Stockholm: Nordiska museets förlag
- Gerster Robin (2013) "The Bomb in the Museum: Nuclear Technology and the Human Element" in *Museum and Society*, Vol. 11 No. 3 November 2013: 207-218
- Gibbons Michael, Limoges Camille, Nowotny Helga, Schwartzman, Simon, Scott Peter, Trow Martin (1994/2002) *The new production of Knowledge. The dynamics of science and research in contemporary societies*, London: Sage
- Giddens Anthony (1990/1996) *Modernitetens följder*, Lund: Studentlitteratur,
- Giddens Anthony (1991/1999) *Modernitet och självidentitet. Självet och samhället i den senmoderna epoken*, Göteborg: Daidalos
- Giddens Anthony (1992/1995) *Intimitetens omvandling. Sexualitet, kärlek och erotik i det moderna samhället*, Nora: Nya Doxa
- Giddens Anthony (1994/1998) *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*, California: Stanford
- Gilbert Nigel G Mulkay Michael (1984) *Opening Pandora's Box. A sociological analysis of scientists' discourse*, Cambridge (GBR): Cambridge University Press
- Gilroy Paul (2005) "Could You be loved? Bob Marley, anti-politics and universal sufferation" Elisabeth Abiri, Håkan Thörn (red. 2005) *Horizons Perspectives on a Global Africa*, Lund: Studentlitteratur
- Goffman Erving (1959/1995) *Jaget och maskerna: en studie i vardagslivets dramatik*, Stockholm: Rabén Prisma,
- Gordon Colin (2000) "Introduction" in James D. Faubion (ed. 2000) *Essential works of Michel Foucault 1954 – 1984*, vol. 3: *Power*, New York: The New Press
- Graham Helen, Mason Rhiannon, Nayling Nigel (2013) "The Personal is still Political: Museums, Participation and Copyright" in *Museum and Society*, Vol. 11 No. 2 July 2013: 105-121
- Grahn, Wera (2006) "Känn dig själv": genus, historiekonstruktion och kulturhistoriska museirepresentationer, Linköping: Institutionen för tema, Tema Genus, Linköpings universitet
- Grande Edgar, Beck Ulrich (2005/2006) *Det Kosmopolitiska Europa: Samhälle och politik under den andra moderniteten*, Göteborg: Daidalos
- Grannäs, Jan (2011) *Framtidens demokratiska medborgare: Om ungdomar, medborgarskap och demokratifostran i svensk skola*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis
- Gregory Jane (2003) "The popularization and excommunication of Fred Hoyle's "life-from-space" theory" in *Public Understanding of Science*, January 2003; vol. 12, 1: pp. 25-46, London: Sage
- Grincheva Natalia (2013) "Cultural Diplomacy 2.0: Challenges and Opportunities in Museum International Practices" in *Museum and Society*, Vol. 11 No. 1 March 2013: 39-49
- Gustafsson Karl (2011) *Narratives and Bilateral Relations: Rethinking the "History Issue" in Sino-Japanese Relations*, Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet
- Gustavsson Bernt (1991) *Bildningens väg: tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1880-1930*, Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Gustavsson Eva (2007) *Grassland plant diversity in relation to historical and current land use*, Uppsala: Acta Universitatis agriculturae
- Gustavsson, Karin (2014) *Expeditioner i det förflutna: etnologiska fältarbeten och försvinnande allmogekultur under 1900-talets början*, Stockholm: Nordiska Museets Förlag
- Guyer (2005) "Introduction" in Guyer (ed. 2005) *Kant's system of nature and freedom: selected essays*, Oxford: Clarendon

- Habermas Jürgen (1962/1998) *Borgerlig offentlighet. Kategorierna "privat" och "offentligt" i det moderna samhället*, Lund: Arkiv
- Habermas Jürgen (1992/1998) *Between Facts and Norms: contributions to a discourse theory of law and democracy*, Cambridge Mass. USA: MIT
- Habermas Jürgen (1995/1997) *Diskurs, rätt och demokrati*, Göteborg: Daidalos
- Habermas Jürgen (1996/1998) *The Inclusion of the Other: Studies in political theory*, Cambridge Mass. USA: MIT Press
- Habermas Jürgen (1998/2001) *Den postnationella konstellationen*, Göteborg: Daidalos
- Hallberg Margareta (1992) *Kunskap och kön*, Daidalos: Göteborg
- Hallonsten Olof (2009) *Small science on big machines: politics and practices of synchrotron radiation laboratories*, Lund: Lunds universitet
- Hamlyn D.W. (1987/1994) *Filosofins historia*, Stockholm: Mån-pocket
- Hansson Johan (2010) *Historieintresse och historieundervisning: Elevers och lärares uppfattning om historieämnet*, Umeå: Umeå universitet
- Haraway Donna (1989) *Primate Visions Gender, Race, and Nature in the World of modern Science*, London: Routledge
- Harding, Tobias (2007) *Nationalising culture : the reorganisation of national culture in Swedish cultural policy 1970-2002*, Linköping: Linköpings universitet
- Hartley John (2002) *Communication, Cultural and Media Studies. The Key Concepts*, London: Routledge
- Harrison Julia (1993) "Ideas of museums in the 1990's" in Gerard Corsane (ed. 2005) *Heritage Museums and Galleries. An Introductory Reader*, London: Routledge
- Heath Christian, Vom Lehn Dirk, Osborne Jonathan (2005) "Interaction and interactives: collaboration and participation with computer-based exhibits" in *Public Understanding of Science*, January 2005; vol. 14, 1: pp. 91-101, London: Sage
- Hedqvist Erik (2009) *Varats och utvecklingens kedja: en naturhistorisk museiutställning i Göteborg 1923-1968* Umeå: Umeå universitet
- Henning Michelle (2006) *Museums, Media and Cultural Theory*, Maidenhead: Open University Press
- Henriksen Ellen K., Frøyland Merethe (2000) "The contribution of museums to scientific literacy: views from audience and museum professionals" in *Public Understanding of Science*, October 2000; vol. 9, 4: pp. 393-415, London: Sage
- Helgesson Stefan (2005) "Slavery and universalism" in Elisabeth Abiri, Håkan Thörn (red. 2005) *Horizons Perspectives on a Global Africa*, Lund: Studentlitteratur
- Herjulfsson Andersson Ritwa (2008) *Jungfru Maria möter ormen - om formlers tolkningar*, Göteborg: Etnologiska institutionen, Göteborgs universitet
- Hetherington Kevin (2003) "Accountability and disposal: visual impairment and the museumin" in *Museum and Society*, Vol. 1 No. 2 July 2003: 104-115
- Heuman, Johannes (2014) *The Quest for Recognition: The Holocaust and French Historical Culture, 1945-65* Stockholm: Stockholms universitet
- Hillström, Magdalena (2006) *Ansvaret för kulturarvet : studier i det kulturhistoriska museiväsendets formering med särskild inriktning på Nordiska museets etablering 1872-1919*, Linköping: Linköpings Universitet
- Hodder Peter (2009) "Out of the laboratory and into the knowledge economy: A context for the evolution of New Zealand science centres" in *Public Understanding of Science*, May 2010; vol. 19, 3: pp. 335-354, London: Sage
- Hofrén Erik, Hvarfner Harald, Rentzhog Sten, Zachrisson Sune (1970) *70-talets museum. Samspel Kontakt, Kommunikation*, Stockholm: Lts förlag
- Holgersson Helena (2011) *Icke-melborgarskapets urbana geografi Göteborg: Glänta*
- Holmberg, Daniel 2012 *Vem formar den strategiska forskningen?: institutionell dynamik och anslagspolitisk utveckling i KK-stiftelsen*, Lund: Lunds universitet
- Holst Kjaer, Sarah (2009) *Sådan er det at elske. En kulturanalyse af parforhold*, Köpenhamn: Museum Tusulanums Press
- Hoogland, Rikard (2005) *Spellet om teaterpolitiken: Det svenska regionteatersystemet – från statligt initiativ till lokal realitet*, Stockholm: Teatertidningen

- Hooper-Greenhill Eileen (1989) "The Museums in the Disciplinary Society" in Susan Pearce (ed. 1989), *Museum studies in material culture* Leicester: Leicester University Press
- Hooper-Greenhill Eileen (1992) *Museums and the Shaping of Knowledge*, London: Routledge
- Horkheimer Max, Adorno W Theodor (1944/1997) *Upplysningens dialektik*, Göteborg: Daidalos
- Houltz, Anders (2003) *A Temple of Technology: Modernity and Industrial Heritage at the Gothenburg Exhibition of 1923*, Stockholm: Industriell ekonomi och organisation, KTH
- HSV (2005) *Utvärdering av grund och forskarutbildningarna inom filosofi ämnet vid svenska universitet och högskolor*, Stockholm: Högskoleverkets rapportserie (2005:16 R)
- HSV (2006) *Högre utbildning och forskning 1945–2005 – en översikt*, Stockholm: Högskoleverkets rapportserie (2006:3 R)
- Hylland Eriksen Thomas (2003/2005) *Vad är socialantropologi?*, Stockholm: Natur och Kultur
- Hällén Nicklas (2011) *Travelling objects: modernity and materiality in British Colonial travel literature about Africa*, Umeå: Umeå University. Department of Language Studies
- Höffe Otfried (2000/2004) *Immanuel Kant* Stockholm: Thales
- Högberg Anders (2009) *Lithics in the Scandinavian Late Bronze Age: Sociotechnical Change and Persistence*, Oxford: Archaeopress,
- Hörnqvist Magnus (1996) *Foucaults Maktanalys* Stockholm: Carlssons bokförlag
- Ighe Ann (2007) *I faderns ställe: genus, ekonomisk förändring och den svenska förmyndarinstitutionen ca 1700-1860*, Göteborg: Ekonomisk-historiska institutionen vid Göteborgs universitet
- Ingemark Milos Anna (2010) *Stockholms stadsbibliotek och Moderna museet: en analys av arkitekturkritik i svensk press*, Lund: Sekel
- Insulander Eva (2010) *Tinget, rummet, besökaren: om meningskapande på museum* Stockholm: Institutionen för didaktik och pedagogiskt arbete, Stockholms universitet
- Irwin Alan (2001) "Constructing the scientific citizen: Science and democracy in the biosciences" in *Public Understanding of Science* (2001) vol. 10: no 1 London: Sage Publications
- Isaksson Emma (2007) *Kvinnokamp: Synen på underordning och motstånd i den nya kvinnorörelsen* Stockholm: Atlas förlag
- Ivanov, Gunnela (2004) *Vackrare vardagsvara – design för alla?: Gregor Paulsson och Svenska Slöjdföreningen 1915–1925*, Umeå: Institutionen för Historiska studier, Umeå universitet
- Jasanoff Sheila (2004a) "The Idiom of Co-Production" in Sheila Jasanoff (ed. 2004) *States of Knowledge: the Production of Science and Social Order*, London: Routledge
- Jasanoff Sheila (2004b) "Ordering Knowledge, Ordering Society" in Sheila Jasanoff (ed. 2004) *States of Knowledge: the Production of Science and Social Order*, London: Routledge
- Jacobi Daniel, Bergeron André, Malvesy Thierry (1996) "The popularization of plate tectonics: presenting the concepts of dynamics and time" in *Public Understanding of Science*, April 1996; vol. 5, 2: pp. 75-100, London: Sage
- Jacobsson Andreas (2005) "African Film? Themes and Aesthetics in sub-saharan film" i Elisabeth Abiri, Håkan Thörn (red. 2005) *Horizons Perspectives on a Global Africa*, Lund: Studentlitteratur
- Johannisson, Jenny (2006) *Det lokala möter världen: kulturpolitiskt förändringsarbete i 1990-talets Göteborg, Borås: Valfrid, Högskolan i Borås*
- Johansson Anders (2003) *Offentlig kultur i omvandling?: om prestationsfinansiering och konkurrensutsättning av offentlig serviceverksamhet*, Örebro: Örebro universitet
- Johnsson Barbro (2009) *Tyskar i Kalmartrakten: En etnologisk studie av berättelser om historia, identitet och tillhörighet*, Kalmar: Kalmar läns museum
- Johansson, Birgitta M. (2005) *Molluscs, Environment and Man - A Bioarchaeological Approach in Sweden*, Stockholm: Institutionen för arkeologi och antikens kultur
- Johansson, Erika (2008) *House Master School: Career Model for Education and Training in Integrated and Sustainable Conservation of Built Environments*, Göteborg: Chalmers Tekniska Högskola
- Johansson Kaj (2003) *Den torgförda biologin: studier i populärvetenskapens problem och tematik*, Akademisk avhandling, Göteborg: Göteborgs universitet
- Jonsson Annika (2009) *A Nice Place*, Karlstad: Karlstads universitet

- Jonsson Kristina (2009) *Practices for the Living and the Dead: Medieval and Post-Reformation Burials in Scandinavia*, Stockholm: Department of Archaeology and Classical Studies, Stockholm University
- Jonsson Stefan (1993) *De andra. Amerikanska kulturkrig och Europeisk rasism*, Stockholm Norstedts
- Jülich Solveig, Lundell Patrik, Snickars Pelle (2008), "Inledning" i Solveig Jülich, Patrik Lundell, Pelle Snickars (red. 2008) *Mediernas Kulturhistoria*, Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv
- Jörnsten, Anders (2008) *Forskningens nytta : Om ambivalens i forskningspolitik och vardag*, Uppsala: Uppsala universitet
- Jönsson Christer, Elgström Ole, Jerneck Magnus (1992) *Internationell politik*, Lund: Studentlitteratur
- Kadiyala Suneetha, Barnett Tony (2005) "India's HIV/AIDS epidemic Questions of responsibility" i Maj-Lis Follér, Håkan Thörn (red. 2005) *No Name fever Aids in the Age of Globalization* ,Lund: Studentlitteratur
- Kalinina, Ekaterina (2014) *Mediated Post-Soviet Nostalgia*, Huddinge: Södertörns högskola
- Kamolpattana Supara, (et.al. 2014) "Thai visitors' expectations and experiences of explainer interaction within a science museum context" in *Public Understanding of Science, January 2015; vol. 24, 1: pp. 69-85*, London: Sage
- Kant Immanuel (1781/1787/2004) *Kritik av det rena förnuftet*, Stockholm: Thales
- Kant Immanuel (1790/2003) *Kritik av omdömeskraften*, Stockholm: Thales
- Kant Immanuel (1784/1989) "Svar på frågan: vad är upplysning?" i Brutus Östling (red. 1989) *Vad är upplysning? Kant, Foucault Habermas Mendelssohn Heidegren*, Stockholm/Steinbock: Symposium
- Karlsson David (2003) *En chimär av endrökt: ideologiska dimensioner i kommunal kulturpolitik*, Göteborg: Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet
- Karlsson Johan, (2008) *Democrats without borders : a critique of transnational democracy* , Göteborg: Göteborgs universitet
- Kayumba, Christopher (2010) *Threatening & appropriate bodies in nation-building: paths to world's first female parliamentary majority in post-genocide Rwanda*, Göteborg, Globala studier, Göteborgs universitet
- Kasperowski Dick (2001) *Vetenskap, media och allmänhet Akademisk avhandling*, Göteborg: Göteborgs universitet
- Kavanagh Gaynor (1988) "Current research in museum studies in Britain and future research needs" i (1988) *What is Museology?*, Umeå: Umeå universitet
- Kavanagh Gaynor (ed. 1994) *Museum Provision and Professionalism*, London: Routledge
- Keene Suzanne (1998) *Digital Collections. Museums and the Information Age*, Oxford: Butterworth-Heinemann
- Kirkegaard Ørbø Ann Marie (2005): "Devastating imagery? Connecting Colonial history to contemporary images and realities of HIV/AIDS in Zimbabwe" i Maj-Lis Follér, Håkan Thörn (red. 2005) *No Name fever Aids in the Age of Globalization*, Lund: Studentlitteratur
- Kjærboe Rasmus (2014) *Embodied discourse in the bourgeois museum: performative spaces at the Ørdrupgaard collection* . in *Museum and Society*, Vol. 12 No. 2 July 2014: 65-87
- Klockar Linder My (2014) *Kulturpolitik: formeringen av en modern kategori*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis
- Knell Simon J. (2003) "The shape of things to come: museums in the technological landscape" in *Museum and Society*, Vol. 1 No. 3 November 2003: 132-146
- Kolakowsky Leszek (1972) *Positivist Philosophy. From Hume to the Vienna Circle*, Harmondsworth: Pelican Books
- Kress Gunther (1996) "Representational resources and the production of subjectivity: Questions for the theoretical development of Critical Discourse Analysis in a multicultural society" in Carmen, Caldas-Coulthard, Malcolm Coulthard (eds. 1996) *Texts and Practices. Readings In Critical Discourse Analysis*, London: Routledge
- Kruma Kristine (2012) *An ongoing challenge: EU citizenship, migrant status and nationality: focus on Latvia*, Lund: Juridiska fakulteten, Lunds universitet
- Kuhn Thomas S. (1970/1997) *De vetenskapliga revolutionernas struktur*, Stockholm: Thales
- Kullenberg Christopher (2012) *The Quantification of Society. A study of a Swedish Research Institute and Survey-based Social Science*, Akademisk avhandling i vetenskapsteori Göteborg: Institutionen för Filosofi, Lingvistik och Vetenskapsteori
- Kusch, Martin (1991) *Foucault's Strata and Fields. An Investigation into Archaeological and genealogical Science Studies*, Dordrecht (NL): Kluwer academic publishers
- Kusch, Martin (1995) *Psychologism : a case study in the sociology of philosophical knowledge*, London: Routledge

- Laclau Ernesto, Mouffe Chantal (1985/2001) *Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politics*, London: Verso
- Lampi, Elina, (2008) *Individual Preferences, Choices, and Risk Perceptions - survey based evidence*, Göteborg: Handelshögskolan, Institutionen för nationalekonomi med statistik, Göteborgs universitet
- Landström Catharina (1998) *Everyday Actor-Network: Stories About Locals and Globals in Molecular Biology*, Akademisk avhandling, Göteborg: Göteborgs universitet
- Larsson, Anders (2011) *Att vara – tillsammans: Människosyn och medborgarskapsideal i den politiska idéhistorien Sundsvall*: Mittuniversitetet
- Larsson Bo (2008) *De glömda verkstäderna: En studie av två familjeföretag på den uppländska landsbygden ca 1930 - 2000* Uppsala: Upplands fornminnesförening och hembygdsförbund
- Larsson Jesper (2009) *Fäbodväsendet 1550-1920: ett centralt element i Nordsveriges jordbrukssystem*, Östersund: Jamtli Förlag
- Larsson Jonas (2003) *Finitism and symmetry : an inquiry into the basic notions of the Strong programme*, Akademisk avhandling, Göteborg: Göteborgs universitet
- Larsson, Marianne (2008) *Uniformella förhandlingar: hierarkier och genusrelationer i Postens kläder 1636-2008*, Stockholm: Nordiska museets förlag
- Lash Scott (1999) *Another modernity, a different rationality: space, society, experience, judgement, objects*, Oxford: Blackwell
- Latour Bruno (1987/2002) *Science in Action* Cambridge, MA USA: Harvard University Press
- Latour Bruno (1992). "Where Are the Missing Masses? The Sociology of a Few Mundane Artifacts". In W. E. Bijker, J. Law (eds. 1992), *Shaping Technology/Building Society: Studies in Sociotechnical Change*, Cambridge, Mass.: The MIT Press
- Latour Bruno (1999a) *Pandora's Hope : Essays On the Reality of Science Studies*, MA USA: Harvard University Press
- Latour Bruno (1999b) "For David Bloor... and Beyond in *Studies in History and Philosophy of Science* Vol. 30, No. 1, pp. 113 – 129, Pergamon-Elsevier
- Latour Bruno, Woolgar Steve (1979/1986) *Laboratory Life. the Construction of Scientific Facts*, Princeton New Jersey: Princeton University press
- Laudan Larry (1996) "The Demise of the Demarcation Problem" in *Beyond Positivism and relativism*, Boulder Colorado: Westview Press
- Lawley Ian (2003) "Local authority museums and the modernizing government agenda in England" in *Museum and Society*, Vol. 1 No. 2 July 2003: 75-86
- Lembring Maria (2013) *Application of Mitochondrial DNA Analysis in Contemporary and Historical Samples*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis
- Liedman Sven-Eric (2002) *Ett oändligt äventyr: om människans kunskaper*, Stockholm: Bonnier
- Liedman Sven-Eric (1997) *I skuggan av framtiden: modernitetens idéhistoria*, Stockholm: Bonnier Alba
- Liliequist Bengt (2003) *Ludwik Flecks jämförande kunskapsteori*, Akademisk avhandling, Umeå: Umeå universitet, Institutionen för filosofi och lingvistik
- Lindh, Kristina (2011) *Reciprocal Engagement: A grounded theory of an interactive process of actions to establish, maintain, and develop an enterprise*, Stockholm: Företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet
- Lindberg Malin (2010) *Samverkansnätverk för innovation: en interaktiv och genusvetenskaplig utmaning av innovationspolitik och innovationsforskning*, Luleå: Luleå tekniska universitet
- Lindqvists Katja (2003) *Exhibition Enterprising: Six cases of realisation from idea to institution*, Stockholm: Stockholms universitet
- Lindsköld Linnéa (2013) *Betydelsen av kvalitet: en studie av diskursen om statens stöd till ny, svensk skönlitteratur 1975-2009*, Borås: Valfrid, Högskolan i Borås
- Ljung Berit (2009) *Museipedagogik och erfärande*, Stockholm: Institutionen för utbildningsvetenskap med inriktning mot humaniora och samhällsvetenskap Stockholms universitet
- Ljungström Olof (2002/2004) *Oscariansk antropologi: Exotism, förhistoria och rasforskning som vetenskaplig människosyn*, Hedemora: Gidlunds
- Lokrantz Bernitz, Hedvig (2004) *Medborgarskapet i Sverige och Europa Räckvidd och rättigheter*, Uppsala: Iustus Förlag AB
- Lougheed, Bryan (2013) *Testing palaeomagnetic and 14C based geochronological methods in the Baltic Sea*, Lund:

Institutionen för geologi, Lunds universitet

Luhmann Niklas (1968/2005) *Förtroende : en mekanism för reduktion av social komplexitet*, Göteborg: Daidalos

Lukes Timothy W (2002) *Museum Politics. Power Plays at the Exhibition*, Minneapolis: University of Minnesota Press

Lund Johan (2001) *Offentligt rum och Vardagens politik. Social förändring: Demokratins förändrade villkor i konsumtionsetikens offentliga rum*, Norrköping: Magisteruppsats, programmet för Samhälls- och kulturanalys, Campus Norrköping, Linköpings Universitet

Lundgren Frans (2003) *Den isolerade medborgaren. Liberalt styre och uppkomsten av det sociala vid 1800-talets mitt Hedemora*: Gidlunds Förlag

Lundgren Frans (2006) "Social samling: Att ställa ut samhället kring 1900" i Anders Ekström, Solveig Jülich, Pelle Snickars (red. 2006) *1897: mediehistorier kring Stockholmsutställningen*, Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv

Lundström Jan-Erik (2005) "What, where, how is Africa? Engaging/negotiating contemporary African Art" i Elisabeth Abiri, Håkan Thörn (red. 2005) *Horizons Perspectives on a Global Africa*, Lund: Studentlitteratur

Läppäkoski Markku (2004) "Kant i vår tid – i teoretisk filosofi" i *Filosofisk tidskrift* Nr. 4/2004, Stockholm: Thales

Löfgren Orvar (1997) "Sakletarna. Om det materiellas betydelse i etnologin" i Åke Daun (red 1997) *Ting Kultur Mening*, Stockholm: Nordiska museets Förlag

Macdonald Sharon (1996/2003) "Authorising science: public understanding of science in museums" in Alan Irwin, Brian Wynne (eds. 1996/2003) *Misunderstanding science? The public reconstruction of science and technology*, Cambridge: Cambridge University Press

Macdonald Sharon (ed. 1998) *The Politics of Display: Museums, Science, Culture*, London: Routledge

Macdonalds Sharon (2001) "Behind the scenes at the Science museum, London. Knowing making and using" in Mary Bouquet (ed. 2001) *Academic Anthropology and the museum, back to the future*, New York: Berghahn Books

Macdonald Sharon J. (2003) "Museums, national, postnational and transcultural identities" in *Museum and Society*, Vol. 1 No. 1 march 2003: 1-16

Macdonald Sharon (2006) "Expanding museum studies: an introduction" in Sharon Macdonald (ed. 2006) *A Companion to Museum Studies*, Malden, Mass.: Blackwell

Macdonald Sharon (ed. 2011) *A Companion to Museum Studies*, Malden, Mass.: Wiley-Blackwell

Macdonald Sharon, Fyfe Gordon (eds. 1996) *Theorizing Museums*, Oxford: Blackwell

Macdonald Sharon and Silverstone Roger (1992) "Science on display: the representation of scientific controversy in museum exhibitions" in *Public Understanding of Science*, January 1992; vol. 1, 1: pp. 69-87, London: Sage

MacDonald Teresa, Bean Alice (2010) *Adventures in the subatomic universe: An exploratory study of a scientist–museum physics education project in Public Understanding of Science*, November 2011; vol. 20, 6: pp. 846-862, London: Sage

MacKenzie Donald (1981) "History and Positivism" in *Social Studies of Science* (1981) Vol. 11 No. 4 (nov. 1981) pp 481-498, London: Sage Publications

Machin Rebecca (2008) "Gender representation in the natural history galleries at the Manchester Museum" in *Museum and Society*, Vol. 6 No. 1 March 2008: 54-67

Mahdi Hauwa (2005) "Ethnicity, Islam and the British: Social gendering among the Hausa in the first half of twentieth century" i Elisabeth Abiri, Håkan Thörn (red. 2005) *Horizons Perspectives on a Global Africa*, Lund: Studentlitteratur

Mahdi, Hauwa (2006) *Gender and citizenship : Hausa women's political identity from the caliphate to the protectorate*, Göteborg: Inst. för Historia, Göteborgs Universitet

Malm Krister (2005) "A round trip to the west Indies: music and African diaspora in the Caribbean" in (eds.) i Elisabeth Abiri, Håkan Thörn (red. 2005) *Horizons Perspectives on a Global Africa*, Lund: Studentlitteratur

Mason Rhiannon (2006) "Cultural Theory and Museum Studies" in Sharon Macdonald (ed. 2006) *A Companion to Museum Studies*, Malden, Mass.: Blackwell

Masterton Malin (2010) *Duties to Past Persons: Moral Standing and Posthumous Interests of Old Human Remains*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis

McNay Lois (1992) *Foucault and feminism: Power, Gender and the Self*, Cambridge: Polity Press

- McNay Lois (1994/2001) *Foucault: A Critical Introduction*, Cambridge: Polity Press
- Melander, Fredrik (2006) *Lokal forskningspolitik : institutionell dynamik och organisatorisk omvandling vid Lunds universitet 1980-2005*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet
- Mellander, Cathrine (2008) *Arkitektoniska visioner under statligt förmynderskap: en studie av Överintendentsåmbetets verksamhet och organisation 1818-1917*, Stockholm: Nordiska Museet
- Merleau-Ponty Maurice (1945/1997) *Kroppens fenomenologi*, Göteborg:Daidalos
- Merleau-Ponty Maurice (1964/1998) *The Visible and the Invisible*, Evanston: Northwestern University Press
- Merton Robert K (1942) "Science and Social Order" in Norman W. Storer (ed.) (1973) *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*, Chicago: Chicago University Press
- Merton Robert K (1945) "Sociological Theory" in *American Journal of Sociology* Vol. 450 Issue 6 (May 1945) pp. 462-473, Chicago: Chicago University Press
- Meyer Morgan (2008) "On the boundaries and partial connections between amateurs and professionals" in *Museum and Society*, Vol. 6 No. 1 March 2008: 38-53
- Mills Sara (2006) *Michel Foucault*, London: Routledge
- Mills Sara (2004) *Discourse*, London: Routledge
- Mirzoeff Nicholas (1998) "Photograph at the hart of the darkness: Herbert Lang's Congo photographs (1909-15)" in Tim Barringer, Tom Flynn (eds. 1998) *Colonialism and the Object. Empire, Material Culture and the Museum*, New York: Routledge
- Morgan Jennie (2013) "Examining the 'flexible museum': exhibition process, a project approach, and the creative element" in *Museum and Society*, Vol. 11 No. 2 July 2013: 158-171
- Morris Andy (2003) "Redrawing the boundaries: questioning the geographies of Britishness at Tate-Britain" in *Museum and Society*, Vol. 1 No. 3 November 2003: 147-169
- Mouffe Chantal (ed. 1992) *Dimensions of radical democracy: pluralism, citizenship, community*, London: Verso
- Mouffe Chantal (1993/2005) *The Return of the Political* London: Verso
- Muñoz, Adriana (2011) *From curiosa to world culture: the history of the Latin American collections at the Museum of World Culture in Sweden*, Göteborg: Inst. för Historiska studier, Göteborgs universitet
- Munro Ealasaid (2014) "Doing emotion work in museums: reconceptualising the role of community engagement practitioners" in *Museum and Society*, Vol. 12 No. 1 March 2014: 44-60
- Murriello Sandra (2014) "The palaeontological exhibition: A venue for dialogue" *Public Understanding of Science*, January 2015; vol. 24, 1: pp. 86-95. London: Sage
- Nagel Erik (2012) *I dialog med muntliga och skriftliga berättartraditioner: En undersökning av svenska sjömäns levnadsberättelser*, Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis,
- Neidenmark Thomas (2011) *Pedagogiska imperativ och sociala nätverk i svensk medborgarbildning 1812–1828*, Stockholm: Institutionen för pedagogik och didaktik, Stockholms universitet
- Nelhans Gustaf (2013) *Citeringens praktiker : det vetenskapliga publicerandet som teori, metod och forskningspolitik*, Göteborg: Göteborgs universitet
- Nigro Roberto (2008) "From Kant's Anthropology to the critique of the Anthropological question: Foucault's Introduction in Context" in Michel Foucault (1961b/2008) *Introduction to Kant's Anthropology*, Los Angeles: Semiotext(e)
- Nikolic Dragan (2012) *Tre städer, två broar och ett museum: minne, politik och världsarv i Bosnien och Hercegovina*, Lund: Avdelningen för etnologi, Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet
- Nilsson Malin (2001) "Politikens medialisering. Massmedier som aktör och arena för politisk kommunikation." i Hans Bengtsson (red.) *Politisk kommunikation och demokrati*, Lund: Studentlitteratur
- Nilsson Rangnar (2009) *God vetenskap. Hur forskares vetenskapsuppfattningar uttryckta i sakkunnigutlåtanden förändras i tre skilda discipliner*, Göteborg: Göteborgs universitet
- Nolin Jan (1995) *Ozonskiktet och vetenskapen Akademisk avhandling*, Göteborg: Göteborgs universitet
- Nordström Katarina (2007) *De odödliga. Förhistoriska individer i vetenskap och media*, Lund: Nordic Academic Press
- Norén Mikael (2008) *Designing for democracy: end-user participation in the construction of political ICTs*, Örebro: Örebro universitet
- Norling Sofia (2014) *Mot "väst": vetenskap, politik och transformation i Polen 1989-2011*, Huddinge: Södertörns



högskola

- Norris Christopher (1999) *Deconstruction. Theory and Practice* London: Routledge
- Neurath Otto (1936) "Den logiska positivismen och Wienkretsen" i *Theoria* vol 2 nr 1-2 april 1936 s. 72-82
- Newman Andrew (2004/2005) "Social exclusion Zone and the feel good factor" in Gerard Corsane (ed. 2005) *Heritage Museums and Galleries. An Introductory Reader* London: Routledge
- Nyberg, Eva (2011) *Folkbildning för demokrati: Colombianska kvinnors perspektiv på kunskap som förändringskraft*, Göteborg: Acta universitatis Gothoburgensis
- Nyström Veronica (2010) *Studies of declining populations - temporal genetic analyses of two arctic mammals*, Stockholm: Department of Zoology, Stockholm University
- Näsman Olof (Olle) (2014) *Samhällsmuseum efterlyses: Svensk museiutveckling och museidebatt 1965-1990*, Umeå: Umeå universitet
- Olausson, Ulrika (2005) *Medborgarskap och globalisering: den diskursiva konstruktionen av politisk identitet*, Örebro: Örebro universitet
- O'Leary Timothy (2002) *Foucault: The Art of Ethics*, London: Continuum
- Olson, Maria (2008) *Från nationsbyggare till global marknadsomad : Om medborgarskap i svensk utbildningspolitik under 1990-talet*, Linköping: Linköpings Universitet
- Olsson Björn (1994) *Den bildade borgaren. Bildningssträvan och folkbildning i en norrländsk småstad*, Stockholm: Carlssons
- Olsson Patrik (2012) *Ömse sidor om vägen; Allén och landskapet i Skåne 1700-1900*, Stockholm: Kungliga Skogs- och Lantbruks Akademin
- Olsson, Åsa (2013) *Barns levda medborgarskap: en studie av barns vardagskunskaper om olycksrisker och säkerhet*, Karlstad: Karlstads universitet
- O'Reilly Chiara, Lawrenson Anna (2014) "Revenue, relevance and reflecting community: Blockbusters at the Art Galley of NSW" in *Museum and Society*, Vol. 12 No. 3 November 2014: 157-170
- Palmqvist Lennart (1997) "Den internationella museologin: en översikt" i Lennart Palmqvist, Stefan Bohman (red 1997) *Museer och kulturarv: en museivetenskaplig antologi*, Stockholm: Carlsson
- Palmqvist Lennart (2005) *Utställningsrum Saltsjöbaden*, Akantus
- Palmsköld, Anneli (2007) *Textila tolkningar: om hängkläden, dräftar, lister och takdukar*, Stockholm: Nordiska museets förlag
- Paras Eric (2006) *Foucault 2.0: Beyond Power and Knowledge* New York: Other Press
- Patchett Merle, Foster Kate (2008) "Repair work: surfacing the geographies of dead animals" in *Museum and Society*, Vol. 6 No. 2 July 2008: 73-97
- Phipps Molly, Rowe Shawn (2009) "Seeing satellite data" in *Public Understanding of Science*, May 2010; vol. 19, 3: pp. 311-321, London: Sage
- Pearce Susan M. (1989) "Museum studies in material culture: introduction" in Susan M. Pearce (ed. 1989) *Museum studies in material culture*, Leicester: Leicester University Press
- Pearce Susan M. (1992) *Museums Objects and Collections. A Cultural Study*, London: Leicester University Press
- Pearce Susan M. (ed. 1996) *Exploring Science in Museums*, London: Athlone
- Pech, Christina (2011) *Arkitektur och motstånd: Om sökandet efter alternativ i svensk arkitektur 1970-1980*, Stockholm: Makadam
- Persson, Carl, (2012) *Den hemliga sjön: en resa till det småländska inlandet för 9000 år sedan*, Göteborg: Institutionen för historiska studier, Göteborgs universitet
- Persson Per-Edvin (2000) "Science centres are thriving and going strong!" in *Public Understanding of Science*, October 2000; vol. 9, 4: pp. 449-460, London: Sage
- Pickering Andrew (1993) "The Mangle of Practice: Agency and Emergence in The Sociology of Science" in *AJS*, Volume 99 No 3, November 1993: 559-89
- Poliquin Rachel (2008) "The matter and meaning of museum taxidermy" in *Museum and Society*, Vol. 6 No. 2 July 2008: 123-134
- Pomerantz Anita, Fehr, B.j. (1999) "Conversation Analysis: An Approach to the Study of Social Action as Sense Making Practices" in Teun A van Dijk, (ed. 1999b) *Discourse As Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction Volume 2*, London: Sage

- Pontén Ann (2013) *To Show: apropos of Marcel Duchamp's Étant donnés: 1° La chute d'eau, 2° Le gaz d'éclairage...*, Lund: Lunds Tekniska högskola, Lunds universitet
- Popper Karl R (1934/2005) *The Logic of Scientific Discovery* London: Routledge
- Popper Karl R (1934/1997a) "Demarkationsproblemet" i Miller David (red. 1997) *Karl Popper i urval* Stockholm: Thales
- Popper Karl R (Popper 1934/1997b) "Falsifikationism kontra Konventionalism" i Miller David (red. 1997) *Karl Popper i urval* Stockholm: Thales
- Popper Karl R (1944/1997c) "Socialt ingenjörskap bit – för - bit" i David Miller (red. 1997) *Karl Popper i urval*, Stockholm: Thales
- Popper Karl R (1945/1981) *Det öppna samhället och dess fiender. D. 2, Förkunnandets tidevarv: Hegel och Marx*, Stockholm: Akademilitt.
- Popper Karl R (1957/2002) *Historicismens elände* Göteborg: Daidalos
- Popper Karl R (1961/1976) "The Logic of the Social Sciences" in *The Positivist Dispute in German Sociology*, London: Heinemann
- Potter Johan, Wetherell Margaret (1987) *Discourse and Social Psychology. Beyond attitudes an Behaviour*, London: Sage
- Priebe Gunilla (2010) *Att afrikanisera vetenskaplig kunskap – MIM och malariforskningen i postkolonialt dilemma*, Akademisk avhandling, Göteborg: Institutionen för Filosofi, Lingvistik och Vetenskapsteori
- Prior Nick (2003) "The art of space in the space of art: Edinburgh and its Gallery, 1780-1860" in *Museum and Society*, Vol. 1 No. 2 July 2003: 63-74
- Pronobis, Andrzej (2011) *Semantic Mapping with Mobile Robots*, Stockholm: KTH
- Purkis Harriet (2013) "Making Contact in an exhibition zone: Displaying contemporary cultural diversity in Donegal, Ireland, through an installation of visual and material portraits" in *Museum and Society*, Vol. 11 No. 1 March 2013: 50-67
- Qvarnström Ludwig (2010) *Vigselrummet i Stockholms rådhus och det tidiga 1900-talets monumentalmåleri: Historia, reception, historiografi*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis
- Rader Karen, Cain Victoria E. M (2008) "From natural history to science: display and the transformation of American museums of science and nature" in *Museum and Society*, Vol. 6 No. 2 July 2008: 152-171
- Rasmussen Pernilla (2010) *Skräddaren, sömmerskan och modet: Arbetsmetoder och arbetsdelning i tillverkningen av kvinnlig dräkt 1770-1830*, Stockholm: Nordiska museets förlag, 2010.
- Rebenius, Inga (2007) *Talet om learner autonomy: språkinläring, autonomi och ett demokratiskt medborgarskap - ett gränsland till moralfilosofi*, Örebro: Pedagogiska institutionen, Örebro universitet
- Reese Willén, Anne (2014) *I huvudstaden, musiklivets hård: den strukturella omvandlingen av Stockholms offentliga konstmusikliv ca 1840-1890*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis
- Reinus Gustafsson Lotten (2006) "Förfärliga och bergärliga föremål. Om modernitetens materiella manifestationer på två utställningar" i Anders Ekström, Solveig Jülich, Pelle Snickars (red. 2006) *1897: mediehistorier kring Stockholmsutställningen*, Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv
- Reinus Gustafsson Lotten (2008) "Innanför branddörren: Etnografiska samlingar som medier och materialitet" i Solveig Jülich, Patrik Lundell, Pelle Snickars (red. 2008) *Mediernas Kulturhistoria*, Stockholm: Statens ljud- och bildarkiv
- Rentzhog Sten (1999) "Kulturarvet som framtidsfråga" i Annika Alzén, Magdalena Hillström (red. 1999) *Kulturarvet, museerna och forskningen. Rapport från en konferens 13-14 november 1997*, Stockholm: Gidlunds förlag
- Rindzeviciute, Egle (2008) *Constructing Soviet Cultural Policy: Cybnetics and Governance in Lithuania after World War II*, Linköping: Linköpings universitet
- Rivano Eckerdal Johanna (2012) *Information, identitet, medborgarskap: unga kvinnor berättar om val av preventivmedel*, Lund: Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet
- Roberts Lisa R. (1997) *From Knowledge to Narrative. Educators and the Changing Museum*, Washington: Smithsonian Institution Press
- Roberts Toni (2014) "Interpretation design: an integrative, interdisciplinary practice" in *Museum and Society*, Vol. 12 No. 3 November 2014: 191-209
- Robinson Helena (2014) "Knowledge utopias: An epistemological perspective on the convergence of museums, libraries and archives" in *Museum and Society*, Vol. 12 No. 3 November 2014: 210-224

- Robinson Keith A. (2001) *Michel Foucault and the Freedom of Thought*, Lewiston NY: Mellen Press
- Rogers Richard (1995) "Do you want to go for a ride on the chunnel? The British public understandings of the Channel Tunnel meet the Eurotunnel Exhibition Centre" in *Public Understanding of Science*, October 1995; vol. 4, 4: pp. 363-396, London Sage
- Rohdén Cecilia (2008) *Lost in Transformation: A critical study of two South African museums*, Uppsala: Uppsala universitet
- Romgard Jan (2013) *Embracing Science: Sino-Swedish Collaborations in the Field Sciences, 1902–1935*, Stockholm: Department of Oriental Languages, Stockholm University
- Ronan Kristine (2014) "Native Empowerment, the New Museology, and the National Museum of the American Indian" in *Museum and Society*, Vol. 12 No. 2 July 2014: 132-147
- Rosander Göran (1986) "Museerna och forskningen" i Statens kulturråd *Museiperspektiv*. 25 artiklar om museet i samhället, Stockholm: Liber
- Rosenqvist Johanna (2006) *Könskillnadens estetik?: om konst och konstskapande i svensk hemslojd på 1920- och 1990-talen*, Stockholm: Nordiska museets Förlag
- Roussel Raymond (1932/1995) *How I wrote Certain of My Books* Boston: Exact Change
- Rönnbäck Josefin (2004) *Politikens genusgränser: Den kvinnliga rösträttsrörelsen och kampen för kvinnors politiska medborgarskap, 1902-1921* Stockholm: Atlas förlag
- Sager, Maja (2011) *Everyday clandestinity: experiences on the margins of citizenship and migration policies*, Lund: Centrum för genusstudier, Lunds Universitet
- Sager Morten (2005) *Pluripotent Circulations. Analyzing Articulations of Stem Cells In the USA Prior to 2001*, Akademisk avhandling, Göteborg: Göteborgs universitet
- Salih Sara (2004) "Introduction" in Sara Sahli, Judith Butler (eds. 2004) *The Judith Butler Reader*, Oxford: Blackwell Publishing
- Samuelsson Anna (2008) *I naturens teater: kultur- och miljösociologiska analyser av naturhistoriska utställningar och filmer*, Uppsala: Uppsala universitet,
- Samuelsson Johan (2005) *Kommunen gör historia: museer, identitet och berättelser i Eskilstuna 1959-2000*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis
- Sandell Richard (2003) "Social inclusion, the museum and the dynamics of sectoral change" in *Museum and Society*, Vol. 1 No. 1 March 2003: 45-62
- Sandgren Mikael (2013) *Europa som nation: En ny stil i nationalismens genre*, Lund: Sociologiska institutionen. Avdelningen för sociologi, Lunds universitet
- Sandin Per (2011) *Ett kungahus i tiden: Den bernadotteska dynastins möte med medborgarsamhället c:a 1810–1860*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis
- Sandström, Erika (2005) *På den tiden, i dessa dagar: Föreställningar om och bruk av historia vid Medeltidsveckan på Gotland och Jamtli Historieland, Östersund: Jamtli Förlag*
- Sandahl Jette (2002/tryckår 2004) "Tanker omkring världskulturmuseet" i Oddveig Foldøy (red. 2004) *Nordisk museum festival 2002*, Stavanger: Arkeologisk museum i Stavanger
- Sawyer Andrew (2013) "Salvage Stories, Preserving Narratives, and Museum Ships" in *Museum and Society*, Vol. 11 No. 3 November 2013: 242-257
- Schlyter Ann (2005) "Everyday life in the city: On Urban policies and the shaping of African urban cultures" i Elisabeth Abiri, Håkan Thörn (red. 2005) *Horizons Perspectives on a Global Africa*, Lund: Studentlitteratur
- Schilling, Peter (2005) *Research as a source of strategic opportunity?: Re-thinking research policy developments in the late 20th century*, Umeå: Studies in economic history, Umeå universitet
- Schmidt Christina (2008) *Nostalgisk längtan och iskallt förnuft. Claude Lévi-Strauss som civilisationskritiker*, Lund: Sekel
- Schorch Philipp (2013) "Contact Zones, Third Spaces, and the Act of Interpretation" in *Museum and Society*, Vol. 11 No. 1 March 2013: 68-81
- Schönbäck, Hedvig (2008) *De svenska städernas begravningsplatser 1770-1830: Arkitektur, sanitet och det sociala rummet*, Uppsala: Uppsala universitet, Konstvetenskapliga institutionen
- Shapin Steven (1994) *A Social History of Truth: Civility and Science in Seventeenth-Century England* Chicago: Univ. of Chicago Press
- Shermer Michael B. (2002) "This View of Science: Stephen Jay Gould as Historian of Science and Scientific

- Historian, Popular Scientist and Scientific Popularizer” in *Social Studies of Science* 32/4 (August 2002) 489-524, London: Sage
- Sellenthin, Mark O. (2006) *Beyond the Ivory Tower: A Comparison of Patent Rights Regimes in Sweden and Germany*, Linköping: Linköpings universitet
- Sennet Richard (2000) *När karaktären krackelerar. Människan i den nya ekonomin*, Stockholm: Atlas
- Simonsson Mårit (2014) *Displaying Spaces: Spatial Design, Experience, and Authenticity in Museums*, Umeå: Umeå universitet
- Sniegion, Tomas (2008) *Den försvunna historien. Förintelsen i tjeckisk och slovakisk historiekultur*, Lunds Universitet
- Stam Deirdre C (1993) “The informed muse: the implications of ‘The New Museology’ for museum practice” in Gerard Corsane (ed. 2005) *Heritage Museums and Galleries. An Introductory Reader*, London: Routledge
- Star Susan Leigh, Griesemer James (1989) “Institutional Ecology, ‘Translations’ and Boundary Objects: Amateurs and Professionals in Berkeley’s Museum of Vertebrate Zoology, 1907-39” in *Social Studies of Science* Vol. 19, No. 3, 387-420 (1989) London: Sage
- Stark James F. Gooday Graeme (2014) “Patents and Publics: Engaging Museum Audiences with Issues of Ownership and Invention” in *Museum and Society*, Vol. 12 No. 2 July 2014: 104-117
- Statens kulturråd (1986:2) *Museiperspektiv. 25 artiklar om museerna och samhället*, Stockholm: Liber
- Statens kulturråd (1986:3) *Museiförslag*, Stockholm: Liber
- Stekolschik Gabriel, Draghi Cecilia, Adaszko Dan, Gallardo Susana (2009) “Does the public communication of science influence scientific vocation? Results of a national survey” in *Public Understanding of Science*, September 2010; vol. 19, 5: pp. 625-637, London Sage
- Stenersen, Johanna (2014) *Citizens in the making : critical perspectives on civic identity and culture* Örebro: Örebro universitet
- Stigenberg, Julia (2013) *Hidden Creatures – systematics of the Euphorinae (Hymenoptera)* Stockholm,: Department of Zoology, Stockholm Universitet
- Stjernborg, Vanessa (2014) *Outdoor Mobility, Place and Older People - Everyday Mobilities in later Life in a Swedish Neighbourhood*, Lund: Lunds universitet
- Storm, Anna (2008) *Hope and rust : Reinterpreting the industrial place in the late 20th century*, Stockholm: KTH
- Strang Thomas (2013) *Studies in pest control for cultural property*, Göteborg: Göteborgs universitet
- Strauss Anselm (1978). “A Social Worlds Perspective” in Strauss A (1991) *Creating Sociological Awareness. Collective Images and Symbolic Representations*, Transaction Publishers: New Brunswick, New Jersey)
- Strauss Anselm (1990) “The Chicago Tradition’s Ongoing Theory” in Strauss A (1991) *Creating Sociological Awareness. Collective Images and Symbolic Representations*, Transaction Publishers: New Brunswick, New Jersey)
- Suchy Sherene (2004) *Leading with passion*, Lanham, MD: AltaMira Press
- Sundberg Molly (2014) *Training for Model Citizenship : An Ethnography of Civic Education and State-Making in Rwanda*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis
- Sundevall Fia *Det sista manliga yrkesmonopolet: Genus och militärt arbete i Sverige 1865-1989*, Stockholm: Makadam Förlag
- Sundgren, Per (2007) *Kulturen och arbetarrörelsen: Kulturpolitiska strävanden från August Palm till Tage Erlander*, Stockholm: Carlsson bokförlag
- Sundström, Eva (2003) *Gender Regimes, Family Policies and Attitudes to Female Employment: A Comparison of Germany, Italy and Sweden*, Umeå: Umeå universitet
- Sutherland Claire (2014) “Leaving and Longing: Migration Museums as Nation-Building Sites” in *Museum and Society*, Vol. 12 No. 2 July 2014: 118-131
- Svensson Carl-Johan (2014) *Festligt, folkligt, fullsatt?: Offentlig debatt om Historiska museets publika verksamhet från Den Svenska Historien till Sveriges Historia*, Jönköping: Högskolan för lärande och kommunikation
- Svensson Ingeborg (2005) “Love is as strong as death. Of death and burial among gays in the wake of AIDS” i Maj-Lis Follér, Håkan Thörn (red. 2005) *No Name fever Aids in the Age of Globalization*, Lund: Studentlitteratur
- Svensson, Jakob, (2008) *Kommunikation, medborgarskap och deltagardemokrati: en studie av medborgarutskotten i Helsingborg*, Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet
- Svensson Matilda (2012) *När något blir annorlunda: skötsamhet och funktionsförmåga i berättelser om poliosjukdom*, Lund: Historiska institutionen, Lunds universitet

- Svensson Sigfrid (1974) *Svensk Etnologi: Från forntidsforskning till Samtidsforskning*, Stockholm: Natur och Kultur
- Sweet Jonathan (2014) "Colonial museology and the Buddhist chronicles of Sri Lanka: agency and negotiation in the development of the palm-leaf manuscript collection at the Colombo Museum" in *Museum and Society*, Vol. 12 No. 3 November 2014: 225-247
- Taxén, Gustav (2005) *Participatory Design in Museums : Visitor-Oriented Perspectives on Exhibition Design*, Stockholm: KTH
- Thaler Lustiger Henri (2008) "Holocaust lists and the Memorial Museum" in *Museum and Society*, Vol. 6 No. 3 November 2008 196-215
- Thorsén David (2005) "Epidemic times. A brief history of HIV/AIDS in Sweden" i Maj-Lis Follér, Håkan Thörn (red. 2005) *No Name fever Aids in the Age of Globalization*, Lund: Studentlitteratur
- Thörn Håkan (2002) *Globaliseringens dimensioner: nationalstat, världssamhälle, demokrati och sociala rörelser*, Stockholm: Atlas
- Trodd Colin(2003) "The discipline of pleasure; or, how art history looks at the art museum" in *Museum and Society*, Vol. 1 No. 1 march 2003: 17-29
- Turner Tom (2005) "Colonialism and neo-colonialism" i Elisabeth Abiri, Håkan Thörn (red. 2005) *Horizons Perspectives on a Global Africa*, Lund: Studentlitteratur
- Tyson Amy M. (2008) "Crafting emotional comfort: interpreting the painful past at living history museums in the new economy" in *Museum and Society*, Vol. 6 No. 3 November 2008 246-262
- Walzer Michael (1997) *Argument från vänster* Stockholm,: Atlas
- Weber Max ([1904/1905]1934/1978) *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda*, Lund: Argos
- Weber Max (1919/1977) "Vetenskap som yrke" i Aino och Sten Andersson (red. 1977) *Max Weber Vetenskap och politik*, Göteborg: Korpen
- Wedel Johan (2005) "Santería, Palo Monte and Abakuá: Three Afro-Cuban religious traditions" i Elisabeth Abiri, Håkan Thörn (red. 2005) *Horizons Perspectives on a Global Africa*, Lund: Studentlitteratur
- Wegerman, Leif (2008) *Försörd av sin hustru: genus, folklig praktik och medborgarskap i arbetslöshetshjälpen 1921-1939*, Stockholm: Atlas
- Wennberg, Lena (2008) *Social security for solo mothers in Swedish and EU law : on the constructions of normality and the boundaries of social citizenship*, Uppsala: Iustus förlag
- Westin Jonathan (2012) *Negotiating 'Culture', Assembling a Past: the Visual, the Non-Visual and the Voice of the Silent Actant*, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg studies in conservation, Göteborgs universitet
- Wettstein Margit (2009) *Liv genom tingen: Människor, föremål och extrema situationer*, Stockholm/Steag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion
- Vera-Larrucea, Constanza (2013) *Citizenship by citizens: First generation nationals with Turkish ancestry on lived citizenship in Paris and Stockholm*, Stockholm: Statsvetenskapliga inst. Stockholms universitet
- Vergo Peter (1989) "Introduction" in Peter Vergo (ed) *The New museology*, London:Reaction Books Ltd
- Vestbö-Franzén, Aadel (2005) *Råg och rön: Om mat, människor och landskapsförändringar i norra Småland, ca 1550-1700*, Jönköping: Jönköpings läns museum
- Whigham Kerry (2014) "Filling the Absence: the re-embodiment of sites of mass atrocity and the practices they generate" in *Museum and Society*, Vol. 12 No. 2 July 2014: 88-103
- Widén Per (2009) *Från kungligt galleri till nationellt museum : aktörer, praktik och argument i svensk konstmuseal diskurs ca 1814-1845* ,Hedemora: Gidlund
- Williams, Glyn (1999) *French Discourse Analysis. The Method of Post-Structuralism*, London: Routledge
- Williams Raymond (1958) *Culture and society, 1780-1950*, London: Chatto & Windus,
- Wilson Olle (2011) *Raffinerade rum: bensinstationer och precisionskultur i Sverige 1926-1956*, Stockholm: Nordiska museets förlag
- Winell-Garvén Iréne (2005) *Vägen till parnassen: En sociologisk studie av kvinnligt konstnärskap i Sverige 1864-1939*, Göteborgs Universitet
- Winther Jørgensen Marianne, Phillips Louise (2000) *Diskursanalys som teori och metod*, Lund: Studentlitteratur
- Wintle Claire (2013) "Decolonising the Museum: The Case of the Imperial and Commonwealth Institutes" in *Museum and Society*, Vol. 11 No. 2 July 2013: 185-201
- Witcomb Andrea (2003) *Re- Imagining the Museum. Beyond the Mausoleum*, London: Routledge

- Wittgensteins Ludvig (1952/1992) *Filosofiska undersökningar*, Stockholm: Thales
- Wittgren Bengt (2013) *Katalogen – nyckeln till museernas kunskap?: om dokumentation och kunskapskultur i museer*, Umeå: Umeå universitet
- Woodson-Boulton Amy (2003) "The art of compromise The founding of the National Gallery of British Art, 1890-1892" in *Museum and Society*, Vol. 1 No. 3 November 2003: 147-169
- Woolgar Steve (1981a) "Interest and Explanation in the Social Studies of Science" in *Social Studies of Science*, (1981) Vol. 11 No. 3 (nov. 1981) pp 481-498, Sage Publications
- Woolgar Steve (1981b) "Critique and Criticism: Two Readings of Ethnomethodology" in *Social Studies of Science*, (1981) Vol. 11 No. 4 (nov. 1981) pp 504-514, Sage Publications
- Wynne Brian (1989) "Sheep farming after Chernobyl: a case study in communicating scientific information" in *Environment*, 31, 2, pp. 10-15, 33-9
- Wynne Brian (1991) "Knowledges in Context" in *Science, Technology, & Human Values*, Vol. 16, No. 1. (Winter, 1991), pp. 111-121., London: Sage Publications
- Yaneva Albena (2003) "When a bus met a museum: following artists, curators and workers in art installation" in *Museum and Society*, Vol. 1 No. 3 November 2003: 116-131
- Yaneva Albena, Rabesandratana Tania Mara, Greiner Birgit (2008) "Staging scientific controversies: a gallery test on science museums' interactivity" in *Public Understanding of Science*, January 2009; vol. 18, 1: pp. 79-90, London: Sage
- Young Robert J.C. (2002[1995]) *Colonial desire: hybridity in theory, culture, and race*, London: Routledge
- Zetterberg Pär (2009) *Engineering Equality?: Assessing the Multiple Impacts of Electoral Gender Quotas*, Uppsala: Uppsala universitet
- Zink, Eren (2011) *Flexible Science: An Anthropology of Scientists, Society and Nature in Vietnam*, Uppsala: Uppsala universitet
- Ågren Per-Uno (1988) "Museology – a new branch of humanities in Sweden" i (1988) *What is Museology?*, Umeå: Umeå universitet
- Åkerlund, Andreas (2010) *Mellan akademi och kulturpolitik: lektorat i svenska språket vid tyska universitet 1906-1945*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis
- Åkesson Birgitta, Engdahl Horace "Dansen är ett möte med jorden. Ett samtal mellan Birgit Åkesson och Horace Engdahl om dans i Afrika" i Birgitta Åkesson (1998) *Att ge spår i luften: föreläsningar, samtal, möten*, Lund: Propexus
- Åkesson Ingrid (2007) *Med rösten som instrument: Perspektiv på nutida svensk vokal folkmusik*, Stockholm: Svenskt visarkiv
- Årre Katarina (1998) "Svenska museer" i von Schultz Ulla (red) *Sveriges Kulturarv. Att förvalta det förflutna*, Stockholm: Svenska institutet
- Ödalen, Jörgen (2008) *Rolling Out the Map of Justice*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis,
- Örtenhed, Kristina (2006) *Bosättningsanknytningar i gränsöverskridande familjerättsförhållanden: en internationellt privat- och processrättslig studie*, Uppsala: Iustus, 2006